

Mevlânâ Celâleddîn Rûmî

Mesnevî-i Şerîf Şerhi

-10-

Tercüme ve Şerh

AHMED AVNÎ KONUK

Bu Cildi Yayına Hazırlayanlar

Prof. Dr. Mehmet Demirci - Süleyman Gökbulut

Prof. Dr. Mustafa Tahralı

Yayın Koordinatörü

Prof. Dr. Mustafa Tahralı

KİTÂBEVİ

International Law

1940-1941

1941

1942

1943

1944

Mesnevî-i Şerif Şerhi'nin Onuncu Cild Fihristi

—Mesnevî V. Cildinin Devâmı—

O gammaz beylerin gece yansı çavuşlar ile berâber Ayaz'ın o odasını açmağa gelmeleri ilh...	11
Nemmâmların boş torbali ve utangan olarak Ayaz'ın odasından şâh tarafına geri dönmeleri ilh...	18
Şâhın nemmâmların ve odayı açanların tövbesini kabûlünü ve onların cezâsının verilmesini Ayaz'a havâle etmesi	22
"Afvden ve mükâfattan ihtiyâr et, zîrâ adden ve lûtuftan her ne yapar isen burada doğrudur! ilh..." diye şâhın Ayaz'a emretmesi	28
Pâdişâhın Ayaz'a "Bu hükmü çabuk fasl et ve müntazir tutma!.." diye Ayaz'a ta'cili emr etmesi ve Ayaz'ın şâha cevâb vermesi	37
"Bu kadar zaman güft ü gûyu tecrübe ettik, bir müddet de sabır ve sükûnu tecrübe edelim!" sözünün takrîrinden hikâyedir	43
Zâhidin ve kıskanç kadının ve zâhidin câriye ile birlleşmesinin kıssası ilh...	46
Kadının eve gelmesi ve zâhidin câriyeden ayrılması ve rezil olması	54
Tövbe-i nasûhun beyânında hikâyedir	62
Onun beyânındadır ki, vâsıl olan ârifin duâsı ve onun Hak'tan talebi ve Hakk'ın kendinden talep etmesi gibidir	67
Aramak nevbetinin Nasûh'a gelmesi ve "Onu soyunuz ve arayınız, zîrâ cümle'yi aradık Nasûh'u da arayınız!" diye ses gelmesi ilh...	73

Gevherin bulunması ilh...	77
Tövbenin istihkâmından ve tövbenin kabûlünden sonra dellâklık için şehzâdenin Nasûh'u tekrar çağırması	83
Onun beyânında hikâyedir ki, bir kimse tövbe eder, pişman olur ve tekrar o pişmanlıkları unuttur ve tecrübe olunmuşu tekrar tecrübe eder	85
Hakk'ın kendisine ilhâm verdiği birtakım mertebeler üzerine mağfîret ve rahmet kuvvetinden halka fâideler vermek husûsunda ârif-i vâsıl olan kutbun teşbîhi ilh...	87
Tilkinin arslana cevap söylemesi	93
Bir sakanın eşeğinin husûsî ahırda Arab atlarını görmesi ve onun o devleti temennî etmesi ilh...	96
Eşeğin "Ben kısmetime râzıyım!" diye söylemesini tilkinin beğenmesi	101
Tilkinin sözüne eşeğin "İktisâba emir vardır ve kismete nızâ, senin anladığın terk-i iktisâb değildir!" diye cevâb vermesi	102
Tilkinin eşeğe cevâb söylemesi.	104
Eşeğin tilkiye cevâb söylemesi.	105
Tevekkül ma'nâsının takfiri hakkında o zâhidin hikâyesidir ki, tevekkülü tecrübe etti, esbâb ve şehirden dışarıya geldi ilh...	107
Tilkinin eşeğe cevâb vermesi ve onun eşeği kesb üzerine tahrîs etmesi	111
Eşeğin tilkiye cevâben demesidir ki, "Tevekkül kesblerin iyisidir!" ilh...	113
Tilkinin eşeğe cevâb söylemesi	114
Deveyi mesel getirmesi. Onun beyânındadır ki, bir devletin mahzeninde ki onun letâfetini ve eserini mâdemki görmezsin, müttehem tutmak mahallî olur ki, o mukalliddir ve onu işitmiştir	117
Kâmil ve vâsıl şeyhin da'vetiyle fâzıl olan nâkusların sözü arasının farkı	129
Hırs-ı alefden nâşi eşeğin tilki elinde mağlûb olması	132
O muhannesin hikâyesidir; ve lûtfının ondan livâta hâlinde sormasıdır; demesidir ki ilh...	133
Tilki hilesinin eşeğin isti'sâmı ve taaffûfı üzerine gâlib gelmesi ilh...	140
O bir şahsın hikâyesidir ki, korkudan kendisini bir eve attı ilh...	147
Tilkinin eşeği arslanın önüne götürmesi ilh...	155
Onun beyânındadır ki, ahdi ve tövbeyi bozmak belâyı mûcib olur ilh...	164
Tilkinin bu kaçmış olan eşeğe onu tekrar aldatmak için ikinci defa gelmesi	167
Eşeğin tilkiye cevâb söylemesi	172
Tilkinin o eşeğe cevâb söylemesi	177
Şeyh Muhammed Serrezi-i Gaznevî (k.s.)'nin hikâyesidir	185

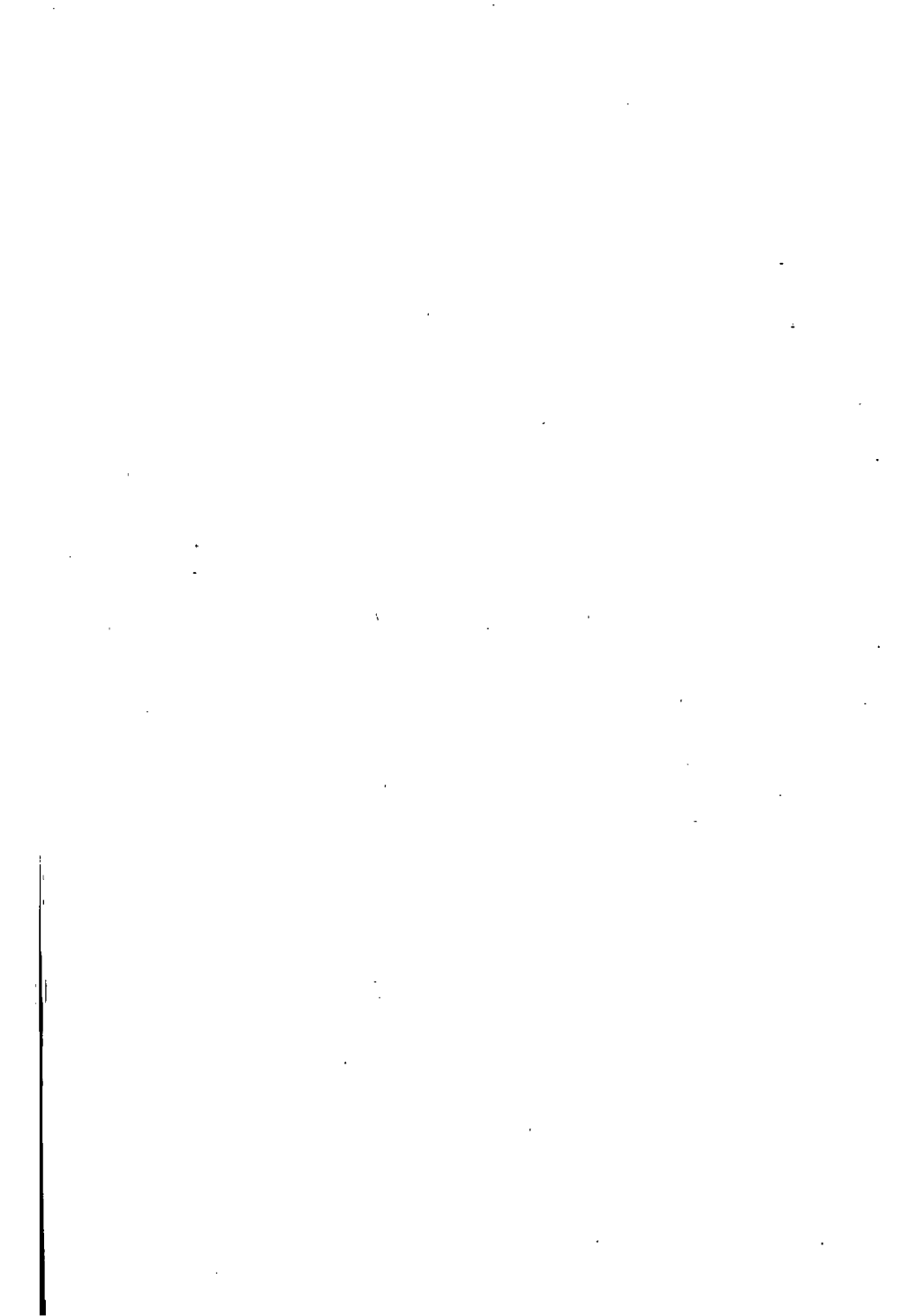
Şeyhin bu kadar yıldan sonra sahrâdan Gaznin şehrine gelmesi ve zenbil ile dilenmesi	190
"Levlâke lemâ halaktü'l-eflâk" hadis-i kudsisinin ma'nâsı hakkında	205
Bu şeyhin işâret-i gaybî sebebiyle bir beyin evine dilenmek için bir günde dört defa gitmesi ilh... ..	210
Şeyhin nasihatinden beyin ağlaması ve onun sıdkının aksi ilh... ..	217
Şeyhe gaybden işâret gelmesidir ki, "Bu iki yıl bizim fermânımız ile aldın verdin, bundan sonra ver ve alma, elini hasrın altına sok! ilh..."	221
Şeyhin, sâilün zamîrini söylemeksizin bilmesi ilh... ..	226
Halkın zamîrlerini bilmenin sebebi	229
Eşeğin sakınması üzerine tilki mekrinin gâlib olması	231
Açlığın ve perhiz etmenin fazileti hakkındadır	235
Bir müridin hikâyesidir ki, şeyh onun hursından ve zamîrinden haberdâr oldu ilh... ..	238
Büyük bir cezîre içinde yalnız olan o öktüzün hikâyesidir ki ilh... ..	242
Arslanın o eşeği avlaması ilh... ..	245
O râhibin hikâyesidir ki, pazar ortasında gündüz çerâğ ile gezerdi	251
Müslümanın mecûsîyi da'vet etmesi	258
Rahmân'ın kapısında şeytanın meseli	264
Sünnî olan mü'minin Cebri olan kâfire cevâb vermesi	270
İhtiyâr ve ızdırâr ve gazab ve sabretmek ve tokluk ve açlık gibi vicdâna mensûb idrâk his makâmındadır ilh... ..	287
Hakk'ın takdîr ve ihtiyârının beyânı hakkında da hikâyedir ilh... ..	296
Yine Cebri'nin cevâbı ve ihtiyârın isbâtı ve emir ve nehyin sıhhati hakkında hikâyedir ilh... ..	302
"Allâh'ın dilediği şey oldu" kelâmının ma'nâsı ilh... ..	311
"Ceffe'l-kalem" ya'nî "Kalem kurudu" da böyledir ilh... ..	319
O fakîrin hikâyesidir ki, Herat'ta Horasan defterdânının kullarını süslü ve Arab atları üzerinde sırmalı elbiseler ile ve mücevherlere batmış külâhlar ile ve sâire ile gördü ilh... ..	331
Cebri olan kâfirin o Sünnî'ye tekrar cevâb söylemesidir ilh... ..	344
Pâdişâhın Ayaz'ı söze getirmek için "Cemâd olan çağa ve postektiye bu kadar gamı ve şâdiyi ne söylüyorsun?" diye Ayaz'a kasden sorması	357
Akrabâlarının Mecnûn'a "Leylâ'nın güzelliği bir mikdârdır, o kadar değildir, bizim şehrimizde ondan latîfi çoktur, birini intihâb et, bizi ve kendini kurtar!" demesi ve Mecnûn'un onlara cevâbı	366

Cuhânın hikâyesidir ki, çarşaf örttü ve vaazda kadırlar arasında oturdu ilh...	367
Şâhın Ayaz'a: "Çarğın ve postun şerhini açık söyle! ilh..." diye tekrar emretmesi	383
Bir kâfirin hikâyesidir ki, ona Ebû Yezîd'in ahidinde "Müslûman ol!" diye söylediler; ve onun onlara cevâbı	385
O çirkin sesli müezzinin hikâyesidir ki, kâfirlerin bulunduğu mahalde ezan okurdu ilh...	387
İmân hakkında kâfirin müslûman ile olan hikâyesine rücû'	392
O kadının hikâyesidir ki, kocasına: "Eti kedi yedi!" dedi ilh...	398
O beyin hikâyesidir ki, kölesine: "Şarâb getir!" dedi. Köle gitti, şarâb testisini getirdi; ve yolda bir zâhid var idi. Emr-i ma'rûf etti, bir taş vurdu, testiyi kırdı ilh...	406
Ziyâ-i Delk'in hikâyesidir ki pek uzun boylu idi; ve onun kardeşi Şeyhülislam Tâc-ı Belh gâyetle kısa boylu idi ilh...	414
Beyin kölesiyle zâhidin hikâyesine rücû'	416
Zâhidin te'dibi için beyin öfkeli olarak gitmesi	420
Tirmizî'nin Seyyid şâhını Delkak'ın mat etmesi hikâyesidir	423
Beyin zâhidin evinin kapısına gelmesi ve kapiya tekme vurması	426
Mustafâ (a.s.)'nın vahşet-i hicâbdan dolayı Hirâ dağından kendisini atması	431
Emîrin o şefâatçilere ve komşulara "Râhib niçin edepsizlik etti? ilh..." diye cevâb söylemesi	435
Zâhidin şefâatçilerinin ve komşularının ikinci defa beyin elini ve ayağını öpmesi ve yalvarması.	438
O emîrin tekrar onlara cevâb söylemesi	444
وَأَنَّ الدَّارَ الْآخِرَةَ لَهِیَ الْحَيَوَانِ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ âyetinin tefsiri ilh...	447
Şâhın diğer def'a Ayaz'dan "Kendi işinin te'vîlini söyle ve inkâr edenlerin ve ta'n edenlerin müşkilini hallet! ilh..." diye istid'â etmesi	461
Âdemînin cisminin misâfirhâneye temsîlidir ilh...	463
O misâfirin hikâyesidir ki, ev sahibinin zevcesi dedi ki: "Eyvâh, yağmur tuttu ve misâfir boynumuzda kaldı!"	464
Kalbe gelen her günlük fikrin, günün evvelinden eve nüzûl eden ve ev sahibine tahakküm eden yeni misâfire temsîlidir ilh...	471
Sultân'ın Ayaz'ı okşaması	481
"Kocandan gebe kalmamak için kendini muhâfaza et!" diye babanın kızına vasiyet etmesi	483
Gölge besleyip mücâhede etmemiş olan o alçak sūfînin zayıf kalbîliğinin vasfı ilh...	487

Cenkçilerin ona nasihatıdır ki dediler: "Bir eli bağh esir kâfirin gözünün dönmesinden bî-huş olasın ve elinden hançer düşsün haal" ilh...	494
Ayyâzî (r.a.)'in hikâyesidir ki, yetmiş kere gazâyâ gitmiş idi ilh...	498
Diğer mücâhidin ve gazâda onun can oyunculuğunun hikâyesidir	505
O zâhidin hikâyesidir ki, hırsın inâdından ve nefsin arzûsundan ve nefsin vesvesesinden nâşî para kemerinden her gün bir dirhem ayrı ayn hendeğe atar idi ilh...	506
Gammâzın nişan etmesi ve kâğıtta musavver olan câriyenin resmini göstermesi ve Mısır halifesinin o sûrete âşık olması ilh...	512
Müslümanların kan dökücülüğü ziyâde olmamak için Musul mâlikinin o câriyeyi halifeye isâr etmesi	516
Pehlivanın Musul'dan Mısır cânibine dönmesi ve onun yolda câriye ile sohbeti	527
O seraskerin yaptığı o hıyânetten pişman olması ilh...	534
Münkîrlerin ba's-i ekber ve ahvâl-i âhîret hücceti ve onların hüccetinin za'fının beyânı ilh...	542
O güzel yüzünün yanına halifenin cimâ' için gelmesi	546
Halifenin şehvetinin za'fından ve o emîrin şehvetinin kuvvetinden dolayı o câriyeyi gülme tutması ve halifenin câriyenin gülüşünden anlaması	547
Kılıç darbesinin korkusundan ilh... o câriyenin sırrı fâş etmesi	552
O hıyânete vâkîf olduğu vakit şâhın örtmeğe ve affedip câriyeyi ona vermeğe azmetmesi ilh...	560
Şâhın câriyeyi hîle ile pehlivâna bağışlaması	565
Hak Teâlâ'nın "Nahnü kasemnâ" buyurması beyânındadır ilh...	568
Pâdişâhın diğer defa Ayaz'a hitâbı ve erkân-ı devleti imtühânı ilh...	570
Şâhın divân ve mecma' ortasında vezîrin eline: "Bu ne kadar kıymet değer?" diye cevher vermesi ilh...	572
Cevherin elden ele erişmesi ve devrin sonunda Ayaz'a erişmesi ve Ayaz'ın kıyâseti ilh...	576
Ümerânın Ayaz'a "Böyle bir cevheri niçin kırdın?" diye teşnî etmesi ve Ayaz'ın onlara cevâb vermesi	584
Şâhın ümerâyı öldürmeğe ve Ayaz'ın "Ey şâh-ı âlem, afv evlâdır" diye şefâat etmesi	587
Sihirbazların siyâset vaktinde Fir'avn'a "Zarar yoktur, biz Rabbimize münkalib oluruz!" diye söylemelerinin tefsiri	595
Ayaz'ın bu şefâatçilikte kendisini mücrim tutması ve bu cürmün ömrünü dilemesi ilh...	608

آمدن آن امیران تمام با سرهنگان نیم شب بگشادن آن حجره ایاز و چارق و پوستین دیدن آویخته و گمان بردن که آن مکرست و رو پوش و خانه را حفره کردن به هر گوشه که گمان آمد و چاه کنان آوردن و دیوارها را سوراخ سوراخ کردن و چیزی نایافتن و خجیل و نومید شدن . چنانکه بد گمان و خیال اندیشان در کار انبیا و اولیا می گفتند که ساحرند و خویشان ساخته اند و تصدر می جویند بعد از تفحص خجیل شوند و سود ندارد .

O gammâz beylerin gece yarısı çavuşlar ile berâber Ayaz'ın odasını açmağa gelmeleri ve çarığı ve kürkü asılmış görmeleri ve onun mekr ve örtü olduğunu zannetmeleri ve şübhelendikleri her köşede odayı kazmaları ve kuyu kazıcılar getirmeleri ve duvarı delik delik etmeleri ve bir şey bulamamaları ve hacîl ve ümitsiz olmaları. Nitekim enbiyâ ve evliyânın emri hakkında sût-i zann edenler ve hayâl düşünenler dediler ki: "Sihirbazdırlar ve kendilerini peygamber ve velî yapmışlardır ve baş olmak isterler!" Tecessüsten sonra utanırlar, halbuki fâidesi yoktur

آن امیران بر در حجره شدند طالب گنج و زر و خمره شدند

2050. O beyler odanın kapısına gittiler. Hazînenin ve altının ve küçük küpün
[2050] tâlibi oldular.

Sultan Mahmûd-ı Gaznevî'nin beyleri Ayaz'ın odasının kapısına gittiler. Bu odada bulunduğunu zannettikleri hazinenin ve altının ve içi envâ'-i mücevherât ile dolu olan küçük küpün tâlibi oldular.

قفل را بر می گشادند از هوس با دو صد فرهنگ و دانش چند کس

2051. *Birkaç kişi hevesten dolayı iki yüz ilim ve hüner ile kilidi açtılar.*

ز آنکه قفل صعب و پر پیچیده بود از میان قفلها بگریده بود

2052. *Zîrâ ki kilit güç ve dolaşık idi. Kilitlerin arasından seçilmiş idi.*

Ya'ni, Ayaz'ın bu odaya astığı kilit açılması güç ve dolaşıklı olup birçok kilitler arasından seçilmiş bir şey olduğu için kapıyı açmaya gelen birkaç kişi bu kilidi açmak hususunda bir hayli ilim ve hüner gösterdiler ve içeriye girmek hevesiyle uğraştılar.

نه ز بخل سیم و مال و زر خام از برای کتم آن سر از عوام

2053. *Gümüşün ve malın ve ham altının buhlünden nâşî değil. O sırrı avâmdan saklamak içindi.*

Ya'ni, Ayaz'ın odaya böyle kuvvetli kilit koyması bittabi' buhl ve tamma'ndan nâşî eline geçen gümüşü ve malı ve sikkesiz ham altını saklamak için değildi. Belki nefsinin gurûrunu kırmak için sakladığı eski çanğı ile kürkünü avâmdan hiçbir kimsenin bilmemesi maksadına mübtenî idi. Der idi:

که گروهی بر خیال بد تنند قوم دیگر نام سالوسم کنند

2054. *Ki: "Bir tâife kötü hayâl üzerinde dolaşırlar, bir tâife dahi adımı mûrâî ederler."*

Ya'ni, "Ben odada çanğımı ve kürkümü sakladığıma avâmı vâkuf edersem onlar benim maksadımı keşf edemeyecekleri için hakkımda türlü türlü sû'-i zanlarda bulunurlar. Ve ba'zıları da riyâkarlığıma hükmedip adımı "mûrâî" çıkarırlar."

پیش با همت بود اسرار جان از خسان محفوظ تر از لعل کان

2055. *"Himmetlinin indinde canın sırları olur, alçaklardan ma'denin la'lin-den daha mahfûz olur."*

Bu beyt Ayaz'ın lisânından olmak münâsibdir. Ya'ni Ayaz der ki: "Benim bu çağırımı ve kürkümü böyle saklamamdaki sır ve hikmet; bir himmet sâhibinin indinde canın sırları olur. Zîrâ can mücidini ârifdir. Mâsivâ-yı Hakk'a mültefit değildir. Binâenaleyh rûh, çank ve posteki mesâbesinde olan cismnin lezzetini müdriktir. Fakat nefsânî ve cismânî olan alçaklardan bu sır ve hikmet ma'denin la'l cinsinden olan cevherinden daha mahfûzdur ve örtülüdür. Onların akılları ancak altın ve gümüş ile meşgûldür."

زر به از جان است پیش ابلهان زر نثار جان بود نزد شهان

2056. *Ahmakların indinde altın candan iyidir, şâhların nezdinde altın cânın nisârı olur.*

Bu beyit Hz. Pîr efendimizin irşâdâtıdır. "Nisâr", gelinin başından saçılan para ve başkalarına fedâ edilmiş mal ma'nâsınadır. Ya'ni, ahmakların ve cismânîlerin nazarında altın ve mal candan ve rûhtan efdaldır. Zîrâ onlar altın ve mal kazanmak için canlarını fedâ ederler. Şâhların ve cismânîyetten gözlerini kapamış olan kâmillerin indinde altın ve mal câna fedâdır.

می‌شتاییدند تفت از حرص زر عقلشان می‌گفت نی‌آهسته تر

2057. *Altın hırsından dolayı harâretle acele ettiler. Akılları derdi ki: "Hayır, pek yavaş!"*

Bu sebepten cismânî olan beyler kilit açıldıktan sonra odaya girmek için harâretle acele ettiler. Fakat onların bu acelelerine karşı akılları onlara bâtınlarından derdi ki: "Hayır, bu kadar acele etmeyin, pek yavaş davranın!"

حرص تازد بیهده سوی سراب عقل گوید نیک بین کان نیست آب

2058. *Hırs beyhûde olarak serâb tarafına koşar. Akıl der ki: "Bak o su değildir!"*

"Serâb", pek sıcak günlerde çöllerde gündüz ortasında uzaktan su gibi görünen buhar ve sistir ki, susamış olan yolcular onu uzaktan bir su gölü zannedip beyhûde koşarlar.

حرص غالب بود و زر چون جان شده نعره عقل آن زمان پنهان شده

2059. *Hırs gâlib ve altın can gibi olmuş idi. O zaman aklın na'rası gizli olmuş idi.*

Hırs insanı serâb gibi olan hayâlât tarafına koşar. Fakat o hırs sâhibinin aklı bâtınından bağırıp “Boşuna koşma, su zannettiğin o serâb ve hayâl su değildir!” derse de, hırs gâlib olduğundan aklın bu nasihati pek hafî ve gizli kalır. Beylerin Ayaz’ın odasına hücumu zâmânında da onlara hırs gâlib olmuş ve altın ve mal, can gibi kıymetli bulunmuş idi.

گشته صد تو حرص و غوغاهای او گشته پنهان حکمت و ایمای او

2060. Onların hırsı ve gürültüsü yüz kat olmuş, onun hikmeti ve îmâsı gizli ol-
[2060] muş idi.

Beylerin altına olan hırsı ve birbirlerine karşı şûrîşi ve gürültüsü yüz kat olmuş ve şiddetlenmiş olduğundan Ayaz’ın çanğı ve postu saklamasındaki hikmeti ve îmâsı onların akıllarının nazârında gizli kalmış idi.

تا که در چاه غرور اندر فتد آن گه از حکمت ملامت بشنود.

2061. *Tâ ki gurûr kuyusuna düşer, ondan sonra hikmetten melâmet işitir.*

“Gurûr”, dünyâ meta’larından birisine aldanmak demektir. Ya’ni, serâb hükmünde olan nef-i dünyevî hayâlâtına hırs ile saldıran kimseler nihâyet aldanmak kuyusuna düşerler. Ondan sonra aklın hikmetinden “Niçin yaptın?”, “Niçin hayâl arkasında böyle beyhûde koştun?” diye melâmet işitirler.

چون ز بند دام باد او شکست نفس لوامه بر او یابید دست

2062. *Uaktâki tuzağın bağından onun bâdı kırıldı, nef-s-i levvâme onun üzerine el bulur.*

“Bâd”, rüzgâr demek olup burada, nahvet ve gurûr ve hodbinlikten kinâyedir. Vaktâki hırs ile vâki’ olan hücumu netîcesinde tutulduğu tuzağın bağından, onun hodbinlik ve gurûru kınılır; nef-s-i levvâme onun üzerine fırsat bulup bâtınından söylemeye başlar. Ma’lûmdur ki, nef-s-i insânî iktisâb ettiği sıfatlara göre birer isim alır. Nefs-i emmâre dâimâ fenâlığa ve fîsk u fücûra mütemâyil olup bunları icrâ ile emreder; ve nef-s-i levvâme yaptığı fenâlıklardan peşimân olup niçin yaptım diye kendini levmeder; ve nef-s-i mutmainne dâimâ Hakk’ın emrine mutî’ olup hûsn-i ahlâktan mütelezviz olur ve zikr-i Hak’la mutmain bulunur.

تا به دیوار بلا ناید سرش نشنود پند دل آن گوش کرش

2063. *Onun başına belâ duvarı gelmedikçe onun o sağır kulağı gönlin nasihatini dinlemez.*

کودکان را حرص لَوَیْزَنَه و شکر از نصیحتها کند دو گوش کر

2064. *Bâdem helvası ve şeker hırsı çocukların iki kulağını nasihatlerden sağır eder.*

Meselâ kanlarında harâret olan çocuklara, çok tatlı yeme fenâ olursun, diye ne kadar nasihat olursa onlar bâdem helvası ve şeker gördükleri vakit dayanamazlar. O nasihatlerden kulakları sağır olup yine o tatlıya hücum ederler.

چون که درد دُنْیَاش آغاز شد در نصیحت هر دو گوشش باز شد

2065. *Uktâki ona çıban derdi başladı, onun her iki kulağı nasihate açık oldu.*

"Dünbül", çıban demektir. Ya'ni evvelce nasihat kâr etmeyen çocuklar tatlıya devâm sûretiyle vücûdlarında çıbanlar çıkıp kendilerini rahatsız etmeye başlayınca o vakit nasihate kulak açarlar. Ehl-i dünyâ da böyle çocuklara benzerler. Başlarına belâ gelmeyince mütenebbih olmazlar.

حجره را با حرص و صد گونه هوس باز کردند آن زمان آن چند کس

2066. *Odayı o birkaç kişi hırs ile ve yüz heves ile o zaman açtılar.*

Mahmûd-ı Gaznevî'nin beyleri Âyaz'ın odasını, içindeki altınları ve cevherleri kapışmak için hırs ile ve şiddetli heves ile açtılar.

اندر افتادند از در ز ازدحام همچو اندر دوغ گندیده هوام

2067. *Kokmuş ayrandaki böcekler gibi izdihâm cihetinden kapıdan birbirlerini düştüler.*

Ya'ni, odanın içindeki altınları yağma etmek üzere kapıdan içeriye birbirlerini ite kaka hücum ettiler. Kokmuş ayrana böceklerin ve haşerâtın hücumları gibi.

عاشقانه در فتد با کَر و فَر خوردن امکان نی و بسته هر دو پر

2068. *Aşıkâne kerr u fer ile düşer, yemek imkânı yok ve her iki kanadı bağlanmış.*

Ya'ni, sinek ve sivrisinek gibi hevâm, o kokmuş ayrana âşıkça hücum ederek düşer; ve fakat bu hücum neticesinde her tarafı ayrana bulaşmış olduğundan iki kanadı hareketsiz bir hâlde kalır. Yemeğe de imkân kalmaz. İşte Mahmûd-ı Gaznevî beylerinin halleri de bunlara benzer.

بَنگَرِیدَنْدَ از یَسار و از یَمِن چارقی بدریده بود و پوشتین

2069. *Sağdan ve soldan baktılar. Yırtık bir çarık ve kürk var idi.*

Altın ve mücevherât kapışmak için birbirlerini çiğneyerek içeriye giren beyler, sağ ve sola baktılar ve altın ve mücevherât aradılar. Fakat oda bomboş idi. Ancak bir yırtık çarık ile bir de koyun postundan yapılmış bir köylü kürkü var idi.

باز گفتند این مکان بی‌نوش نیست چارق اینجا جز بی رو پوش نیست

2070. *Yine dediler ki: "Bu mekân bî-nûş değildir. Burada çarık örtünün gayr-ı değildir!"*

"Nûş", kelimesinin müteaddid ma'naları vardır. *Burhân-ı Kâtî* ve *Heft Kulzum* lügatlerinin beyânına göre "sâzkâr ve hayât" ma'nalarına da gelir. Burada bu ma'nalar münâsibdir. Ya'ni, "Bu oda böyle bir eski çarık ve kürk ile terfîbsiz ve rûhsuz bir hâlde bırakılmış değildir. Elbet mühim bir kilit asılmış olan bu odada bir terfîb ve bir ma'nâ ve rûh vardır. Çarık ve kürk o terfîbi ve o rûhu saklamak içindir!" dediler.

هَمین یاور سیخهای تیز را امتحان کن حفره و کاریز را

2071. *"Âgâh ol, keskin şişler getir. Çukuru ve kârîzi imtihan et!"*

Ve birbirlerine dediler ki: "Haydi uçları keskin ve sivri demir şişler ve burgular getir. Çukurları ve mecrâları araştır. Elbet defnedeni bir eser bulunur.

هر طرف کنند و جستند آن فریق حفره ها کنند و گوهای عمیق

2072. *O tâîfe her tarafı kazdılar ve aradılar. Kazıntılar ve derin çukurlar yaptılar.*

حفره هاشان بانک می‌داد آن زمان کنده های خالیم ای گندگان

2073. *Onların çukurları o zaman "Biz boş kazılmış yerleriz, ey kokmuşlar!" diye sadâ verdi.*

Onların kazdıkları çukurlar lisân-ı hâl ile onlara: "Ey nefsânî sıfatlar ile kokmuş bir hâle gelen beyler, biz boşuz, nâfile yorulmayın!" diye bağırdı.

ز آن سگالش شرم هم می داشتند کنده ها را باز می انباشتند

2074. O fikirden dahi utandılar. Kazılmış yerleri tekrar doldurdular.

Bu mecrâları kazıp define bulmak fikrinin dahi boş olduğunu görüp utan-
dılar. Kazılmış olan yerleri tekrar doldurdular. Utanmaları yerinde idi, çünkü
hırs-ı dünyâ onları beylik mertebesinden lâğımcılık derekesine düşürmüştü idi.

بی عدد لاحول در هر سینه مانده مرغ حرصشان بی چینه

2075. Her bir sîne de sayısız "lâ-havle" var idi. Onların hırslarının kuşu yem-
siz kalmış idi.

"Çine", yem ve dâne ma'nâsına olup, Acem "pirinç" ma'nâsında kullanır.
Ya'ni, odada hiçbir şey bulamayınca hem açtıkları çukurları kapatırlar ve hem
de sayısız "lâ-havle ve-lâ-kuvvete illâ billâhi'l-azîm!" derler idi. Zîrâ onların
hırslarının kuşu yemsiz ve istifâdesiz kalmış idi.

ز آن ضلالتهای یاه تازشان حفرة دیوار و در غمازشان

2076. Onların o boş koşucu olan dalâletlerinden duvarın ve kapının çukuru on-
ların gammâzı idi.

"Yâve", gâib ve beyhûde ve boş ma'nâsına olup, bu lafız Türkçe'dir. (Bur-
hân). "Tâz", "tâhten" masdarından emr-i hâzır olup "yâve-tâz", boş koşucu
ma'nâsında vâsf-ı terkîbîdir. "Gammâz", adamın kusurlarını arayıp gizliden
şikâyet edici demektir. Ya'ni, o beyler boş koşucu ve sa'y edici olan dalâlet-
lerinden ve şaşkınlıklarından duvara ve kapı içine açtıkları çukurlar lisân-ı
hâl ile haber verip şikâyet etmekte idi.

ممکن آندای آن دیوار نی با ایاز امکان هیچ انکار نی

2077. O duvarı sıvamak mümkün değil idi. Ayaz'a inkârın hiç imkânı yok idi.

Delip yıktıkları odanın duvarını yapıp sıvamak gece kâbil değil idi. Ayaz'a
karşı bu yapılan taharriyâtı inkâr etmenin dahi imkânı yok idi.

گر خداع بی گناهی می دهند حائط و عرصه گواهی می دهند

2078. Eğer bir bî-günâha hüdâ' verseler, duvar ve arsa şahitlik verir.

“Hıdâ”, birbirini aldatmak demektir. Bu beyt-i şerîfde iki vecih ihtimâli vardır. Birisi budur ki: Eğer beyler Ayaz’ı kendilerinin bî-günahlığı üzerine aldatsalar, bu mümkün değildir. Zîrâ odanın duvarının ve zemininin hâl-i harâbı onların kabâhatlerine şehâdet eder. Bu sûrette “Bî-günâhî”deki “yâ” masdariyet olur. Ve ikinci vecih dahi budur ki: Bir bî-günâha hıdâ’ verseler ve iftirâ etseler duvar ve arsa böyle olamayacağına şehâdet eder. Zîrâ taharriyât gâyet serbest ve mufassal bir sûrette yapılmıştır. Eğer hükûmet me’mûrunun gayri olan bir kimse tarafından yapılsa gece bekçileri tarafından müdâhale olunmak icâb ederdi. Bu ma’nâyâ göre (بی گناهی)deki “yâ” vahdet için olur.

باز می گشتند سوی شهریار بر ز گرد و روی زرد و شرمسار

2079. Toz dolu ve sarı yüzlü utangan olarak şehriyâr tarafına geri döndüler.

Velhâsıl beyler Ayaz’ın odasında umdukları defneyi bulamayınca üstleri başları tozlu ve benizleri sararmış ve utanıcı bir hâlde muktedir pâdişâh olan Sultan Mahmûd-ı Gaznevî tarafına geri döndüler ve kendilerinin Ayaz hakkındaki sû’-i fikirleri zâhir oldu.

باز گشتن نمانان از حجره ایاز به سوی شاه تویره تهی و خجل همچون

بد گمانان در حق انبیا علیهم السلام بوقت ظهور برائت و پاکئ ایشان

یوم تَبْيِضُ وَجْهٌ وَ تَسْوَدُ وَجْهٌ وَقَوْلُهُ تَرَى الَّذِينَ كَذَبُوا عَلَى اللَّهِ وَجْهَهُمْ مَسْوَدٌ

Nemmâmların boş torbalı ve utangan olarak Ayaz’ın odasından şâh tarafına geri dönmeleri enbiyâ (aleyhimü’s-selâm) hakkında onların berâetini ve pâkliklerinin zuhûru vaktinde sû’-i zan sâhibleri gibi ki, “O günde yüzler çok beyaz ve çok yüzler kara olurlar.” (Âl-i İmrân, 3/106)

Ve Hak Teâlâ’nın” Allah üzerine kizb eden kimseleri görürsün ki, onların yüzleri kara olur” (Zümer, 39/60) kavli beyânındadır.

یوم تَبْيِضُ وَجْهٌ وَ تَسْوَدُ وَجْهٌ [“O günde çok yüzler beyaz ve çok yüzler kara olurlar”] âyet-i kerîmesi Âl-i İmrân (3/106) sûresinde, وَ تَرَى الَّذِينَ كَذَبُوا

عَلَى اللَّهِ وَجُوهَهُمْ مُسَوَّدَةٌ ["Kiyâmet gününde Allah üzerine kizb eden kimseleri görürsün ki, onların yüzleri kara olur"] sûre-i Zümer' (39/60) dedir. Ma'lûmdur ki her bir peygamberin zuhûru zamânında muhâlifleri olan kimseler onların bir külah kapıp halka reis olmak isteyen bir adam zannettiler ve halk arasinda onların nüfûzunu kırmak için çok uğraşular; ve "Sihirbazdır ve delidir, yalan söylüyor!" dediler. Vaktâki hayât-ı dünyeviyyede onlara geleceğinden bahsettikleri ve haber verdikleri azâblar geldi ve enbiyâ (aleyhimü's-selâm)ın sözlerinin doğruluğu ve kendilerine isnâd olunan sû-i zanlardan berî oldukları ve ahlâk-ı seniyyelerinin temizliği zâhir oldu, muhâliflerin yüzleri kara oldu ve halk nazarında rezil olup utandılar ve birçokları bu kara yüz ile âhirete gittiler; ve hayât-ı uhreviyyede dahi bu kara yüz ile sürünecekleri muhakkaktır. Zîrâ enbiyâ (aleyhimü's-selâm)ın hayât-ı dünyeviyyeye taalluk eden haberleri doğru çıktı. Hayât-ı uhreviyye hakkında verdikleri ma'lûmât dahi elbet bunlar gibi doğrudur.

شاه قاصد گفت هین احوال چیست که بغل تان از زر و همیان تهی است

2080. *Şâh kâsîd olarak dedi ki: "Âgâh olun, ahvâl nedir? Zîrâ koltuğunuz altından ve keseden boştur?"*

Şâh hakikat-ı hâle vâkıf oldukları hâlde kasden onlara sorup dedi ki: "Âgâh olun, ne hâl vâki' olmuştur? Siz Ayaz'ın odasını yağmaya gitmiş idiniz. Halbuki koltuğunuzda ne altın külçeleri ne de sikkeli altın keseleri yoktur?"

ور نهان کردید دینار و تسو فر شادی در رخ و رخسار کو

2081. *"Ve eğer altını ve akçeği sakladınız ise yüzünüzde ve yanağınızda sevinç revnakı hani?"*

"Tesû", "dâng" ta'bir olunan küçük bir paranın dörtte biri kıymetinde gayet cüz'î bir paradır. "Ve eğer odada yağma ettiğiniz paraları koltuğunuza almayıp başka bir yere sakladınız ise o kazancın sevincinin revnakı yüzünüzde görünmüyor. Bilakis me'yûs ve mahzûn bir hâldesiniz?"

گر چه پنهان بیخ هر بیخ آور است برگ سیماهم و جوههم اخضر است

2082. *Uâkıa, kök getiricinin kökü gizlidir. Onların sîmâları olan yaprak ve onların ortası yeşildir.*

Meselâ kök sâhibi olan nebâtâtın kökü toprak içinde gizlidir ve görünmez. Fakat onların sîmâları mesâbesinde olan yaprakları o nebâtâtın vasattaki dal-

ları yeşildir. "Cev", burada "vasat" ma'nâsındır. Bu beyit yukarıdaki beytin bir misâlidir. İnsanın kalbi köke ve sîmâsı yaprağa teşbîh buyrulmuştur. Zîrâ bir insanın kalbindeki elem ve sürûr yüzünde zâhir olur. Bunun için âyet-i kerîmede يَعْرِفُ الْمُجْتَرِمُونَ سِيمَاهُمْ (Rahmân, 55/41) Ya'ni "Suçlular sîmâlarıyla belli olur" buyrulmuştur. Çünkü suçlu bir adamın kalbindeki inkıbazdan sî-mâsı müteessir olur.

آن چه خورد آن بیخ از زهر و ز قند نك منادی می کند شاخ بلند

2083. *O kök o şeyi ki zehirden ve şekerden yedi, işte yüksek dal münâdîlik eder.*

Kökün topraktan aldığı ve erdiği iyi ve kötü gıdayı, işte ağacın yüksek dalı münâdîlik ederek i'lân eder. Eğer aldığı şey iyi ise dalların yaprakları yeşil ve tarâvetli olur. Ve eğer fenâ ise yaprakların ve dalların rengi soluk olur ve sararır. İşte bu yeşillik ve sarılık kökün aldığı şeyin mâhiyetini i'lân eder.

بیخ اگر بی رنگ و از مایه نهی است برگهای سبز بر اشجار چیست

2084. *Kök eğer gıdadan ve mayadan boş ise ağaçlar üzerinde yeşil yapraklar nedir?*

Ya'ni, ağaçların üzerindeki yeşil yapraklar kökünün iyi gıdadan ve mayadan boş olmadığını gösterir.

بر زبان بیخ گل مهری نهد شاخ دست و پا گواهی می دهد

2085. *Toprak kökün dili üzerine mühür koyar. Eli ve ayağı olan dal şâhîllik verir.*

Ya'ni, toprak kökü örtmüş olduğu için kök göze görünmeyip lisân-ı hâl ile ben tâzeyim ve sağlâm diyemez; toprak onun dilini mühürlemiş olur. Fakat o ağacın dalları el ve ayak mesâbesinde olup kökün hâlini haber verirler.

آن امینان جمله در عذر آمدند همچو سایه پیش شه ساجد شدند

2086. *O emînlerin hepsi özre geldiler, gölge gibi şâhın önünde sâcid oldular.*

O emîn olan beyler Ayaz hakkındaki sû'-i zanlarından ve yaptıkları kabâ-hatten dolayı şâhın huzûruna özür dilemek için geldiler ve hepsi gölge gibi yerlere sürünüp şâhın önünde secde edici oldular.

عذر آن گرمی و لاف و ما و من پیش شه رفتند با تیغ و کفن

2087. *O harâretin ve lâfın ve benliğın ve bizliğın özrü olarak kılıç ve kefen ile şâhın huzûruna gittiler.*

از خجالت جمله انگشتان گزان هر یکی می گفت کای شاه جهان

2088. *Hacâletten bütün parmaklarını ısırtıcı oldukları hâlde her biri derdi ki: "Ey cihânın şâhı!"*

گر بریزی خون حلال استت حلال ور ببخشی هست انعام و نوال

2089. *"Eğer kan döker isen sana helâldir, helâl! "Ve eğer bağışlar isen in'âm ve nevâldir."*

کرده ایم آنها که از ما می سزید تا چه فرمایی تو ای شاه مجید

2090. *"Biz onları yaptık ki bize yakışır idi. Ey âli olan şâh, acabâ sen ne buyurursun?"*

گر ببخشی جرم ما ای دل فروز شب شبیها کرده باشد روز روز

2091. *"Ey gönül parlatıcı, eğer bizim suçumuzu bağışlar isen gece geceliğini, gündüz de gündüzlüğünü yapmış olur."*

"Ey af ve lûtufla gönülleri parlatıcı ve sevindirici olan şâh, biz zulmânî ve nefsanî idik. Bizden zulmânî olan kabâhat zâhir oldu. Binâenaleyh biz karanlık gece mesâbesinde idik. Geceliğimizi yapmış olduk. Sen ise lûtufla inâyet güneşisin ve nûrânîsin; ve gündüz mesâbesindesin. Eğer bizim suçumuzu affedersen gündüzlüğünü yapmış olursun."

گر ببخشی یافت نومیدی گشاد ور نه صد چون ما فدای شاه باد

2092. *"Eğer bağışlar isen ümitsizlik güşâd buldu; ve yoksa bizim gibi yüz kimse şâha fedâ olsun!"*

"Eğer bizim kabâhatimizi affeder isen, yaptığımız fenâliğa karşı gönlümüzde hâsıl olan ümitsizlik ve cezâyâ ducâr olmak korkusu zâil olur. Ve eğer affetmeyip hakkımızda cezâ ve siyâset ile hükmedersen ona da râzıyız. Bizim gibi yüzlerce kimse şâhımıza fedâ olsun!" Ba'zı nüshalarda "güşâd" yerine "kesâd" vâki olmuştur. "Ümitsizliğin hükmü kalmaz" demek olur.

گفت شه نی این نواز و این گداز من نخواهم کرد هست آن ایاز

2093. *Şâh dedi: "Hayır, bu nevâz ve güdâzı ben yapmak istemem, Ayaz'ın lâıyğıdır."*

"Nevâz", okşamak ve diltûluk ve lütufkârlık; ve "güdâz", eriticilik ve kahr demektir. Ya'ni, şâh onların tazarru'larına cevâben dedi: "Hayır, af ve lütfu cezâ ve kahrı ben yapmak istemem. Bu husûstaki hüküm ve re'y Ayaz'ındır. Çünkü sizin tecâvüzünüz Ayaz'a karşı vâki' oldu."

حواله کردن پادشاه قبول توبه تمامان و حجره گشایان و سزا

دادن ایشان به ایاز که یعنی این جنایت بر عرض او رفته است

Şâhin nemmâmların ve odayı açanların tövbesinin kabûlünü
ve onların cezâsının verilmesini Ayaz'a havâle etmesidir.

Zîrâ cinâyet onun ırzı üzerine vâki' olmuştur

این جنایت بر تن و عرض وی است زخم بر رگهای آن نیکو پیست

2094. *"Bu cinâyet onun teni ve ırzı üzerinedir. Yara o iyi izlinin damarları üzerinedir."*

Yukanlarda izâh olunduğu üzere "şâh"tan murâd Hak; ve "Ayaz"dan murâd abd-i mahz olan insân-ı kâmil; ve "beyler"den murâd insân-ı kâmilin muânızları olan nefsânî kimselerdir. Hak ile abd-i mahz arasında sûret ve ta'ayyün i'tibârıyla gayriyet ve hakikat i'tibârıyla ayniyet ve ittihâd sâbitir. Binâenaleyh ehl-i sûret olan nefsânî kimseler, insân-ı kâmile muhâlefet ettikleri vakit onların ta'n ve muhâlefeti insân-ı kâmilin sûretine ve cismâniyeti-ne ve açtıkları yara dahi onun cismâniyeti ile alâkadar olan ırz ve nâmûsuna olur. Binâenaleyh bu beyt-i şerif zâhirde Sultan Mahmûd tarafından ve bâ-unda Hak tarafından olur.

گر چه نفس واحدم از روی جان ظاهرا دورم از این سود و زیان

2095. *"Gerçi rûh cihetinden nefs-i vâhidim. Zâhiren bu fâide ve ziyandan uzağım."*

"Gerçi hakikat cihetinden zât-ı vâhidim ve abd-i mahzın hakikati ile ben mütehdim. Fakat onun cisminde ve zâhirine taalluk eden fâide ve zarardan benim zâtım uzaktır. Zîrâ benim zâtım zarar ve ziyân isâbetinden münezzehtir." Bu gibi nisbetler vücûd-ı izâfî âlemine mahsûstur.

جز مزید حلم و استظهار نیست

تهمتی بر بنده شه را عار نیست

2096. "Bende üzerine töhmet şâha âr değildir. Hilminin ve istizhârının ziyâ-delîğinden gayrı değildir."

"Her ne kadar bende ile şâh-ı hakikî olan Hak arasında hakikat cihetinden ittihâd ve ayniyet mevcûd ise de cismiyet i'tibârıyla gayriyet bulunduğundan bendenin cismâniyeti üzerine tevcih edilmiş töhmetten şâh-ı hakikîye âr ve noksan terettüb etmez. Fakat nefsânî olan ehl-i sûret abd-i mahz olan insân-ı kâmile töhmet isnâd ederse, bu hâl, âlem-i sûrette ancak Allah Teâlâ'nın Halîm isminin kuvvetine istinâden ve bu isim kuvvetinin hıfz ve istizhârından, ya'ni muâvenetinden vâki' olur." Zîrâ bu âlem-i keserât esmâ-yı ilâhiyye ahkâmının cereyânına hâdim olan mezâhirden ibârettir.

بی گنه را تو نظر کن چون کند

متهم را شاه چون قارون کند

2097. Şâh vaktâki müllehemi Kârûn yapar, nazar et ki günahsız nasıl yapar?

Hak Teâlâ vaktâki kabâhatli bir kulunu Mûsâ (a.s.) zamânında servet sâhibi olan bir Kârûn gibi mülk-i dünyâyâ ve ni'mete müstağrak kılar; artık bir günahsız olan kuluna ne ikrâm edeceğine bundan kuyâs et! Ve hilmi-i Hakk'ın kuvvetini ve vüs'atini tasavvur et!

مانع اظهار آن حلم است و بس

شاه را غافل بدان از کار کس

2098. Şâhu kimsenin kârından gâfil bilme! Onun ızhârının mâni'i ancak hilmidir.

Şâh-ı hakikî olan Hak Teâlâ'yı وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ (Bakara, 2/74) ya'ni "Yaptığınız işlerden Allah Teâlâ gâfil değildir" âyet-i kerîmesi mücibince bu âlem-i keserâtta kimsenin amelinden ve fiilinden gâfil bilme! Eğer o amelilerin kötülerini meydana çıkarp fâillerini rezil etmezse, bil ki bu ızhâra mâni' olan şey ancak onun azîm olan hilmidir ve "Halîm" ism-i şerîfi hükmünün ızhârıdır.

لا ابالى وار الا حلم او

مَنْ هُنَا يَشْفَعُ بِهٖ بِشْ عِلْمِ او

2099. *Burada onun ilmi önünde lâubâlîce şefâat eden kimdir? Ancak onun hilmidir.*

Burada ya'ni kulun günahkârlığı vaziyetinde Hakk'ın ilmi önünde bî-per-vâ ve hiç çekinmeksizin, o günahkâra şefâat eden kimdir? Ancak Hakk'ın hilmidir ve Halîm ism-i şerîfidir. İşte bu sıfat-ı hilm ve ism-i Halîm, günahkârlara karşı şefâat kapısını açmıştır. Zîrâ o günâhın kuldân zuhûru ayn-ı sâ-bitesinin ve isti'dâdının icâbındandır; ve ayn-ı sâbite ism-i ilâhînin sûret-i il-miyyesidir. Binâenaleyh Gaffâr isminin hükmü zuhûra gelmek için abdden günah sudûru lâzım gelmiştir; ve o günah sudûr edince Hakk'ın Halîm ism-i şerîfi izhâr-ı faâliyet edip Hak onu settârlığı ile setr buyurur; ve eğer abd istiğfâr ederse Hak Teâlâ onu mağfîret eder. Nitekim hadîs-i şerîfde *لو لا انكم تستغفرون الله لذهب الله بكم وجاء قوم يذنبون فيستغفرون الله فيغفر لهم* ya'ni "Eğer siz günah yapmamışsanız Allah Teâlâ sizi giderir ve bir kavm getirir; onlar günah yaparlar ve Allah'a istiğfâr ederler ve Allah Teâlâ dahi onları mağfîret eder" buyrulur.

ور نه هيت آن مجالش كى دهد

آن گنه اول ز حلمش مى جهد

2100. *O günah evvelâ onun hilminden sıçrar; ve yoksa onun heybeti ona ne va-*
[2100] *kit mecâl verir?*

Kul Hakk'ın hilminden dolayı setr-i ma'siyet ettiğini görerek günâha cûr'et eder; ve abdden sâdır olan günah evvelâ Hakk'ın hilminden nâsî sıç-rar ve inbiâs eder. Eğer Hakk'ın hilmi olmasa, zât-ı azîmü's-sânının heybeti o abde o günâhı işlemek mecâl[ini] aslâ vermez. İşte bu hilm-i ilâhîdir ki, ab-di icrâ-yı ma'siyet ederken heybet-i Hak'tan gaffletle düşürür.

هست بر حلمش ديت بر عاقله

خوبنهای جرم نفس قاتله

2101. *Kâtil olan nefsin kan bahâsı onun hilmi üzerinedir. Diyet âkile üzeri-*
nedir.

"Diyet", hatâen katl olunan bir kimsenin vârislerine kâtil tarafından veri-len mala derler. Mikdârı nafaka kitâblarında mezkûrdur. "Âkile", istilâhât-ı fıkhiyyeden olup kâtil olan kimsenin babası tarafından olan kimsenin akra-bâsına derler ki, bunlar hatâ ile öldürülen kimsenin diyetini verirler; ve bu âkile hakkındaki ahkâmın tafsîlâtı da kezâlik fıkıh kitâblarında musarrâhtır; ve bu bâbdaki biraz izâhât III. cildin 2461 numaralı beytine mûsâdif olan:

عاقلة جام تو بودی از الست
 اگر خطا گشتم دیت بر عاقلة ست
 "Eğer hatâ ettimse, diyet
 âkile üzerinedir; benim canımın âkilesi elestten sen oldun." beytinde de
 geçti. "Nefs-i kâtilenin katli"nden murâd sıfât-ı mezmûmesiyle rûh-i insânî-
 yi öldürüp muattal bırakmasıdır. Katil olan nefsin bu cinâyetinin kan bahâ-
 sı, Hak Teâlâ hazretlerinin hilmidir. Zîrâ maktûlün diyeti âkile üzerinedir.
 Vücûdda fer' olan nefsin âkilesi vücûd-ı hakîkî-i Hak'tır. Binâenaleyh
 Hakk'ın nefs-i kâtile hakkında sıfât-ı hilm ile tecellîsi maktûl olan rûh-i in-
 sâninin kan bahâsı ve diyeti olur. Fakat bu hilm-i ilâhînin kan bahâsı olma-
 sı da bir kayd ile mukayyedir. O da nefsin gaflet ve sıfât-ı nefsânîyyesi sar-
 hoşluğu sâikasıyla yaptığı kötü fillerden sonra ayıldığı ve kendine geldiği
 vakit bu fillerden peşimân olmasıdır. Şekâvet-i ezeliyye ashâbından olup
 fenâlıklarından nedâmet duygusundan uzak olan kimseyi bilâhare Hak Te-
 âlâ hazretleri kısas buyurur. Nitekim III. cildin 2477 numarasına müsâdif
 olan: ليک چون از حد بشد پيدا کند حلم حق گرچه مواساها کند ya'ni "Hakk'ın hilmi
 muvâsâlar eder ve mühletler verir. Lâkin hadden gittiği vakit izhâr edip rez-
 zîl eder" buyrulmuştur. Zîrâ diyet hatâ ve gaflet ile olan katl ve cinâyet için
 âkile üzerine olur.

مست و بی خود نفس ما ز آن حلم بود دیو در مستی کلاه از وی ربود

2102. *Bizim nefsimiz o hilminden sarhoş ve bîhûd oldu. Şeytan sarhoşlukla on-
 dan külâhı kaptı.*

Bizim can ve rûhumuzun kâtili olan nefsimiz, Hak Teâlâ hazretlerinin o
 hilminden ve bize mühlet verip muâheze etmesinden dolayı ma'siyet lezzet-
 leri içinde sarhoş oldu ve gaflete düşüp kendinden geçti. İşte benî-Âdem'in
 düşmanı olan şeytan dahi nefsimizin bu sarhoşluğu içinde ondan akıl ve mu-
 hâkeme külâhını kaptı ve onu helâk çukurlarına düşürdü.

گر نه ساقی حلم بودی باده ریز دیو با آدم کجا کردی ستیز

2103. *Eğer hilm sâkîsi bâde dökücü olmasa idi şeytan Âdem ile nerede nîzâ'
 ederdi?*

Eğer hilm-i ilâhî sâkîsi gaflet şarâbını dökücü olmasa idi şeytan, Âdem ile
 nîzâa ve husûmete nerede kâdir olur idi? Binâenaleyh hilm-i ilâhînin dökü-
 gü bu gaflet şarâbı ve bâdesi hem Âdem'i ve hem de şeytanı sarhoş etmiştir.
 Zîrâ hilm-i ilâhî Hakk'ın heybet ve azametini kulun nazarından örter. Eğer
 bu hilm perdesi kalkıp heybet-i Hak zâhir olsa idi, Hakk'ın kulları olan gerek

Âdem ve gerek şeytan bu heybet ve azamet muvâcehesinde tir tir titrer ve asla muhâlefete cür'et edemezler idi.

گاه علم آدم ملائک را که بود اوستاد علم و نقاد نقود

2104. *Melâikeye ilim vakti Âdem kim idi? İlmin üstâdı ve nûkûdun nakkâdı idi.*

"Nûkûd", "nakkâd"ın cem'idir; ve "nakkâd", lügatte "seçmek ve saymak" ma'nâsınadır. "Nakkâd", "nakkâd"den mübâlağa ile ism-i fâildir. Burada "nakkâd"den murâd, esmâ-i ilâhiyyenin sayılmasıdır. يا اَدَمُ اَنْتَیْهِمْ بِاسْمَائِهِمْ (Bakara, 2/33) Ya'ni, "Ey Âdem, melâikeye isimlerini haber ver!" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Bu âyet-i kerîme hakkındaki izâhât müteaddid mahallerde geçti. Ezcümle IV. cildin 2955 numarasına müsâdîf olan: علم الاسماء آدم را امام لیک نی اندر لباس عین ولام "lâm" libâsında değil!"] beytinde izâhât vardır, oraya mürâcaat buyrulsun. Ya'ni, meleklerle ilm-i esmâyı öğretmek vaktinde Âdem nasıl bir kimse idi? O ilm-i esmânın üstâdı ve bu isimleri saymaların pek ziyâde sayıcısı idi. Ankaravî hazretleri ra که بود ملائک (که) edâtını istifhâm için almış ve bu fakir dahi tercümeyle ona göre yapmışımdır. Fakat Hind şârihlerinden İmâdullah (k.s.) hazretleri bu edâtın istifhâm için olmayıp edât-ı râbita olduğunu ve bu beytın ma'nâsı âtıfdeki beytın ma'nâsıyla tamâm olacağını beyân buyurur. Bu sûrete göre bu beytın ma'nâsı: "İlmin üstâdı ve nûkûdun nakkâdı olan Âdem, melâikeye ilim vaktinde" demek olup nâtamâm bir cümle hâlinde kalır ve fil-hakîka da âtıfdeki beytın ma'nâsıyla tamâm olur.

چونکه در جنت شراب حلم خورد شد ز یک بازی شیطان روی زرد

2105. *Cennette hilm şarâbını içtiği vakit şeytanın bir oyunundan sarı yüzölü oldu.*

Şeytanın Âdem'e oynadığı oyun nehy-i sarîh mukâbilinde onu te'vîle sevk etmesi idi. Nitekim I. cildin 1259 numarasına müsâdîf olan: بو البشر کو علم الاسماء بگست صد هزاران علمش اندر هر رگست "Alleme'l-esmânın beyi olan beşerin babasının her bir damanında yüz binlerce O'nun hilmi vardır"] beytının başındaki sûrh-i şerîfde mûndericidir; ve bu ma'nâ o sûrh-i şerîfin ihtivâ ettiği beyitlerde izâh olunmuştur. Ankaravî hazretlerine göre bu iki beytın ma'nâsı şöyledir: "Melâikeye ilm-i esmânın ta'limi vaktinde Âdem kim idi? İlmin üstâdı ve nûkûdun nakkâdı idi. Cennette ilm-i ilâhî şarâ-

bını içtiği vakit şeytanın oyunundan san yüzü oldu." İmdâdullah hazretlerine göre de şöyle olur: "İlmin üstâdı ve nükudun nakkadı olan Âdem me-lâikeye ilim vaktinde, cennette hilm-i ilâhî şarâbını içtiği vakit şeytanın oyunundan san yüzü oldu." Her iki sûrette de esas ma'nâ değişmez. İhtilâf lafzidir.

آن بلا درهای تعلیم و دود . زیرک و دانا و چستش کرده بود

2106. 'Uedûd'un ta'lûminin belâdürleri onu zekî ve ârif çevik etmiş idi.

"Belâdür", bir nevi' meyvenin ismidir ki, tıbben dördüncü derecede hârdır. (Gıyâsü'l-Lügâ). Hâssiyeti budur ki, a'zâ-yı beşerde gevşeklik ve tembellik ve sarılık peydâ olduğu vakit onu ateşte kaynatıp suyunu hastanın alınına ve kulaklarına sürerler. A'zâları şişer. Ondan sonra vücûdundan biraz san su akar, ba'dehû şişler iner ve a'zâdan gevşeklik bertaraf olur. (Hind şârihlerinden Veli Muhammed Ekberâbâdî). Burada "belâdürler"den murâd, esmâ-i ilâhiyyedir. Ya'ni Âdem ta'lîm-i ilâhî ile esmâ-i Hakk'ın te'sirât ve hâssiyyâtını öğrendikten sonra anladı ki, cem'iyyet-i esmâiyyeye mazhar olan zâtından bu esmâdan her birinin ahkâmı ve eseri zuhûr edecektir. Bu esmâ belâdürlerinin kendisine temâsından zekî ve ârif ve çevik oldu; ve şecere-i menhiyyeye takarrüb etti. Sûrette Âdem'in hareketi emr-i teklifiye muhâlif idi. Fakat emr-i irâdiye muvâfık oldu ve hareketi ayn-ı itâat idi. İşte bundan dolayı Âdem şecere-i menhiyyeye takarrüb etti ve cenneti iki buğday tânesine sattı. Beyt-i Hâce Hâfız Şîrâzî (k.s.):

پدرم روضه جنت بدو گندم بفروخت ناخلف باشم اگر من بجوی نفروشم

"Babam cennet bahçesini iki buğdaya sattı; eğer ben bir arpaya satmaz isem hayırsız evlâdı olayım".

باز آن افیون حلم سخت او دزد را آورد سوی رخت او

2107. Yine onun kavî olan hilminin afyonu hırsızın onun eşyası tarafına getirdi.

Hak Teâlâ'nın belâdürleri Âdem'i şecere-i menhiyyeye takarrubde çevik ve nehy-i sarîhi te'vilde zekî ve ârif yaptığı gibi yine Hak Teâlâ'nın kavî olan hilminin afyonu, hırsız mesâbesinde olan şeytanın Âdem'in teslim ve itâat ve takvâ eşyasını çalmak tarafına getirdi. Eğer hilm-i Hak perdesi azamet ve heybet-i Hakk'ı örtmeye idi şeytan aslâ Âdem'e yaklaşamaz idi.

ساقیم تو بوده دستم بگیر

عقل آید سوی حلمش مستجیر

2108. *Akıl, "Benim sâkîm sen olmuşsun, elimi tut!" diye onun hilmi tarafına penâh isteyici olarak geldi.*

Nefis ilim sâkîsinin döktüğü gaflet şarâbından sarhoş olduğu vakit şeytan Âdem'in akıl külâhını kapar ve Âdem dahi emr-i teklifiye muhâlif olarak yapacağını yapar. Ayıldıktan sonra Âdem tekrar akıl külâhını şeytandan kapı bu def'a aklıyla yine Hakk'ın hilmi tarafına teveccüh ve ilticâ ederek der ki: "Ey hilmi-i ilâhî, bana şarâb-ı gafleti içiren sen olmuş idin. Şimdi de elimi tut, düştüğüm çukurdan beni çıkar!" diye niyâza başlar.

فرمودن شاه ایاز را که اختیار کن از عفو و مکافات که از عدل و لطف هر چه کنی
اینجا صواب است و در هر یکی مصلحتناست که در عدل هزار لطف در جست، و لَکُم
فِي الْقِصَاصِ حَيَاةٌ، آن کس که کراهت می دارد قصاص را در این یک حیات قاتل را نظر می کند
و در صد هزار حیات که معصوم و محقون خواهد شدن در حصن یم سیاست نمی کرد

"Afvden ve mükâfattan ihtiyâr et! Zîrâ adlden ve lütuftan her ne yapar isen burada doğrudur ve her birisinde maslahatlar vardır.

Zîrâ adlde bin lütuf münderiçdir. "Ve sizin için kısasta hayat vardır" (Bakara, 2/179) diye Ayaz'a şâhın emretmesi. O kimse ki kısâs için kerâhet tutar, kâtilin bu bir hayâtına nazar eder. Siyâset korkusu kal'asında mahfûz ve kanının dökülmesinden memnû' olacak olan yüz bin hayâta bakmaz

و لَکُم فِي الْقِصَاصِ حَيَاةٌ (Bakara, 2/179) Ya'ni "Kısasta sizin için hayat vardır" âyet-i kerîmesi sûre-i Bakara'da vâki'dir. Ve bu âyet-i kerîmenin câmiyyet-i ma'nâsı hakkında bülağâ ve fusahâ hayrette kalmışlardır ki burada tafsîli uzundur. "Kısasta hayat olması" budur ki, kâtilin kısâs ve i'dâm olunmasını gören cânîler korkup niyet ettikleri katilden ve sû-i kasddan vazgeçerler. Bu yüzden maktûl olacak olanların hayâtı kurtulur. Diğer taraftan kâtiller dahi katilden vazgeçtikleri için kusastan ve helâkten kurtulur. Onların hayâtı dahi

mahfûz kalır. Binâenaleyh kûsâsın fenâ olduğunu iddiâ edenlerin nazarı kısadır. Onlar ancak kâtilin kısasta bir hayâtına nazar ederler ve bu bir hayâtı müdâfaa için esbâb-ı mûcibe dermeyân ederler. Nitekim Fransız üdebâsından Victor Hugo'nun *Bir Mahkûmun Son Günü* unvânı altında yazdığı eser bu kısa bakış ile yazılmış ve ona göre müdâfaa edilmiştir.

کن میان مجرمان حکم ای ایاز ای ایاز پاک با صد احتراز

2109. "Ey Ayaz, ey yüz ihtirazlı olan پاک Ayaz, mücrimlerin arasında hükmet!"

Bu beyit zâhirde Sultan Mahmûd-ı Gaznevî tarafından Ayaz'a hitâben vâki'dir. Fakat bâtında Hak tarafından abd-i mahz olan insân-ı kâmile hitâbdır. Nitekim yukarılarda îzâh olundu. "İhtirâz", perhîz etmek ve kendini mesâib ve nekâisden gözetmek demektir.

گر دو صد بارت بجوشم در عمل در کف جوشت نیام یک دغل

2110. "Eğer seni amelde iki yüz kerre kaynatsam, senin kaynamanın köpüğünde bir hîle bulmam."

Ya'ni, Hak Teâlâ abd-i mahz olan insân-ı kâmile hitâben buyurur ki: "Seni tecelliyât-ı latîfem ve kahriyyem içinde birçok def'alar kaynatsam ve imtihan etsem, senin kaynamanın köpüğü olan ahvâl ve akvâl ve ef'âlinde hiçbir hîle-i nefsanî bulmam."

ز امتحان شرمنده خلقی بی شمار امتحانها از تو جمله شرمسار

2111. "Sayısız bir halk imtihan cihetinden utanıcıdır. İmtihanlar cümleten senden utangandır."

"Mertlik da'vâsında bulunan sayısız bir halkı bir sûretle imtihan ettim. Hepsini bu imtihanların nefîcesinde utandılar ve mertlik da'vâsının hayâllerinden ibâret olduğunu anladılar. Seni her türlü imtihan ettim. Mertçe hepsine göğüs gerdin. Binâenaleyh imtihanlar senden utandılar." Nitekim bil'asâle abd-i mahz ve insân-ı kâmil olan Server-i kâinât Efendimiz hakkında Ve'n-necm sûresinde مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَى (Necm, 53/17) ya'ni "O zübde-i kâinâtın gözü aslâ mâsivâ tarafına kaymadı ve haddini tecâvüz edip tuğyân etmedi" buyrulur. O hazretin vâris-i kâmilleri dahi bu meşreb üzerinedir. Cenâb-ı Mevlânâ (r.a.) efendimiz hazretleri dahi onlardan birisidir.

بحر بی قعر است تنها علم نیست کوه و صد کوه است این خود حلم نیست

2112. *Dipsiz deryâdır, yalnız ilim değildir; dağ, yüz dağdır, bu ise hilim değildir.*

Abd-i mahz olan insân-ı kâmil yalnız "Âlim" ism-i şerifinin mazhanı değildir. Binâenaleyh mücerred ilm ile mümtâz değildir. Cem'iyet-i esmâiyyeye mazhariyyeti hasebiyle dibi bulunmayan sıfât-ı ilâhiyye deryâsıdır ve nihâyeti olmayan esmâ-i ilâhiyyenin meclâsıdır. Binâenaleyh o bir dağdır fakat birçok muhkem olan dağların ittihâdından hâsıl olan bir dağdır. Ondaki hilim halkın anladığı hilim değildir. Nitekim IV. cildin 783 numarasına müsâdîf olan beyt-i şerîfde: *ای دو صد بلقیس حلمت را زبون که اهد قومی انهم لا یعلمون* ["İki yüz Belkîs senin hilminin zebûnudur, ey "Kavmime hidâyet et, zîrâ onlar bilmiyorlar!" diyen!"] buyrulmuş idi. Ma'lûmdur ki bu beyt-i şerîfde Uhud gazâsında Resûl-i Ekrem Efendimiz'in mübarek dişleri düşman okunun te'siriyle kırıldığı vakit ashâb-ı kirâm çok mahzûn oldular. "Düşmanlar aleyhine duâ et yâ Resûlallah!" dediler. O Server-i âlem Efendimiz buyurdular ki: *انی لم ابعث لعاناً ولكنی بعثت داعياً ورحمة اللہم* "Ben la'net edici olarak gönderilmedim ve lâkin Hakk'a da'vet edici ve rahmet olarak gönderildim. Ey benim Allah'ım, kavmime hidâyet eyle, onlar bilmiyorlar!" İşte bu harbde tecellî-i kahrî ile imtihân-ı ilâhîye ma'rûz kalan Server-i kâinât Efendimiz'den bu hâl-i ızırâb içinde dahi kıl ucu kadar nefsânî bir sıfat zâhir olmadı da hilim-i ilâhînin eseri zâhir oldu.

گفت من دائم عطای تست این ور نه من آن چارق و آن پوستن

2113. *Dedi: "Ben bilirim ki bu senin ihsânındır; ve yoksa ben o çarık ve kürküm."*

Şâhin bu hitâblarına cevâben Ayaz ve abd-i mahz dedi: "Sultânım, ben bilirim ki, bu bende olan ta'dâd buyurduğun fezâil ve ilim ve hilim ancak senin ihsânındır. Yoksa ben o çarık ve kürküm; ve benim vücûd-ı izâfîm zelîl ve hakîr olan bir avuç topraktır."

بهر این پیغمبر این را شرح ساخت هر که خود بشناخت یزدان را شناخت

2114. *Bunun için peygamber bunu şerh yaptı. "Her kim kendini tanıdı, Hâlık'ı tanıdı."*

Bu beyt-i şerîf Hz. Pîr efendimizin irşâdıdır. Ya'ni, yukarıdaki ma'nânın ızhân için Hz. Peygamber Efendimiz *یہ عرف نفسه فقد عرف ربه* ya'ni "Kendi nefsi-ni tanıyan muhakkak Rabbini tanıdı" buyurdu. Ve abd kendini zilletle tanıdı-

ğî vakit nazarında Hakk'ın azameti ve sıfat-ı kibriyâsı zâhir olacağını şerh eyledi. Bu hadis-i şerîfin şerhi hakkında muhakkıkların birçok beyânâtı vardır. Ezcümle cenâb-ı Şeyh-i Ekber hazretleri bu hadis-i şerîf hakkında müs-takil bir risâle yazmıştır. Buna *Risâle-i Ahadiyye** dahi derler.

چارقت نطفه است و خونت پوستین باقی ای خواجه عطای اوست این

2115. *Senin çarığın nutfedir ve kanın kürktür. Ey efendi, bu bâkî O'nun ihsânıdır.*

Bu beyt-i şerîfde sûre-i Tânk'ta olan *فَلْيَنْظُرِ الْإِنْسَانُ مِمَّ خُلِقَ خُلِقَ مِنْ مَّاءٍ دَافِقٍ* (Tânk, 86/5-6) ya'ni "İnsan ne şeyden yaratıldığına nazar etsin ki, mâ-i dâfikdan, nutfeden halk olundu" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Çank, yürümek ve gezmek için kullanılan bir âlettir. Cism-i beşer dahi, âlem-i mülkû gezip temâşâ etmek için giyindiği bir çank mesâbesindedir. Ve kürk muhâfaza-i harâret için kullanılır. Kezâlık kan dahi cismde harâret-i garîziyye tevîd eder. Bu münâsebetle nutfе çanğa ve kan kürke teşbîh buyrulmuştur. Bunlar hayvâniyetin icâbıdır. Bu çank ve kürke munzam olan fazâil-i insâniyye Hakk'ın atâsı ve ihsânıdır. Nitekim âyet-i kerîmede *مَا أَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللَّهِ* (Nisâ, 4/79) ya'ni "Sana iyilikten isâbet eden şey Allah Teâlâ cânibîndendir" buyrulur.

بهر آن داده ست تا جویی دگر تو مگو که نیستش جز این قدر

2116. *Onun için vermiştir, tâ ki başkasını isteyesin. Sen deme ki, O'nun bu kadardan başkası yoktur.*

Bu çanğa ve kürke munzam olan fezâil-i insâniyyeyi Hak Teâlâ hazretleri bunlardan daha başkasını ve ilerisini istemen için verdi. Binâenaleyh sen deme ki ihsân-ı ilâhî bu bana verilmiş olan kadardır, bunlardan başkası ve ilerisi yoktur.

ز آن نماید چند سیب آن باغبان تا بدانی نخل و دخل بوستان

2117. *Bostanın nahlini ve dahlini bilmen için bahçevan ondan dolayı birkaç elma gösterir.*

"Nahl", hurma ağacıdır. Burada mutlak ağaçtan kinâyedir. "Dahl", harcin mukâbili olan îrâd ma'nâsınadır. Ya'ni, bahçevan birkaç elma gösterir, sen

* Bu risâle Abdullah b. Mes'ûd Balyânî'nindir. Bk. *Mutlak Birlik-Nefsini Bilen Rabbini Bilir* (Haz. Ali Vasîf Kurt), İnsan Yay., İstanbul 2003. (Neşredenlerin notu.)

bundan anlarsın ki, bostanda elma ağaçları vardır ve bostanın bu nevi' mah-sûlâtı ve vâridâtı vardır.

کف گندم ز آن دهد خریار را تا بداند گندم انبار را

2118. *Buğday avucunu haryâra ondan dolayı verir, ta ki anbarın buğdayını bilsin!*

"Haryâr", eşeğin yemini veren ve palanını koyan ve yükünü yükleten kimse demektir. Ya'ni, zahîreci eşeğe bakan kimseye buğdayı avuç ile gösterir. Bu bir numûnedir. Bu numûneyi anbarda bu nevi' buğdaydan çok olduğunu, o buğday alacak olan haryârın bilmesi içindir.

نکته ز آن شرح گوید اوستاد تا شناسی علم او را مستزاد

2119. *Üstâd ondan dolayı bir nüktenin şerhini söyler, tâ ki onun ilmini müstezâd bilesin.*

Ya'ni, herhangi bir ilmin muallimi ve üstâdı talebesine o ilimdeki bir nükteyi şerh eder. Sen onun bu şerhinden o üstâdın o ilimde ma'lûmâtı ziyâde olduğunu bilirsin.

ور بگوئی خود همینش بود و بس دورت اندازد چنان از ریش حس

2120. *Ve eğer "O muhakkak ancak budur," dersen, sakaldan çöp gibi seni uzağa atar.*

Ey tâlib, eğer sen o nüktenin şerhini üstâdın ilminin hepsi addedip onun bildiği ma'lûmât ancak bu kadardır, dersen, o muallim sakalına düşen bir çöp gibi seni halka-i tedrîsinden silkip uzağa atar. Zîrâ sende mahdûdiyet-i fikr görüp "Bu isti'dâdsız talebe için beyhûde yorulmağa hâcet yoktur" der.

ای ایاز اکنون بیا و داد ده داد نادر در جهان بنیاد نه

2121. *"Ey Ayaz, gel şimdi bunlara adl ver! Cihânda acib olan adle temel koy!"*

"Ey abd-i mahz, gel şimdi senin hakkında sû-i zan edip tecâvüz edenlere karşı adli icrâ et, ve onlara müstahak oldukları muâmeleyi yap! Öyle bir adl olsun ki cihânda bu adli görülenler taaccüb etsinler; ve böyle bir acib olan adlin temelini kur!"

مجرمانت مستحق کشتن اند وز طمع بر عفو و حلمت می‌تنند

2122. *"Senin mücrimlerin öldürülmeye müstahaktırlar. Tama'dan nâşi senin afv ve hilmine teveccüh ediyorlar."*

"Senin hakkında sû'i zan edenler kendilerinin suçu ağır olduğunu anladılar ve öldürülmeye müstahak bir harekette bulunduklarını bildiler. Fakat hayât-ı sûriyyeye tama'larından dolayı senin afv ve hilmine teveccüh edip siyâsetten halâs olacaklarını ümîd ediyorlar."

تا که رحمت غالب آید یا غضب آب کوثر غالب آید یا لهب

2123. *Tâ ki rahmeti yâhud gazabı galib gelir. Âb-ı kevser mi yâhud leheb mi galib gelir?*

"Kevser", cennet ırmaklarından bir ırmağın adıdır. "İhsânı çok olan büyük adam" ve diğer ma'nâları da vardır. Burada "âb-ı kevser", lütuf ve ihsândan kinâyedir. "Leheb", ateşin alevi demektir. Burada kâhırdan kinâyedir. Ya'ni, "Mücrimler senden zuhûr edecek sıfatın nev'ine muntazırdılar. Bu suçlarına karşı onlar hakkında rahmet sıfatı mı yoksa gazab ve öfke sıfatı mı ve lütuf ve ihsân mı yoksa kahr mı zuhûr edecektir?"

ازی مردم ربای هر دو هست شاخ حلم و خشم از عهد اَلَسْتُ

2124. *Merdüm-rübâlıkdan dolayı ahd-i elestten beri, hilim ve hışım dallarının her ikisi de vardır.*

"Merdüm-rübâlık"tan, murâd insanların doğru yola cezbidir. "Ahd-i elest" ta'biriyle ervâha Cenâb-ı Hak tarafından "Elestü bi-rabbiküm?" ya'ni "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" diye vâki' olan hitâb-ı ilâhîye işârettir ki, Hak Teâlâ bu hitâb ile ervâha sıfat-ı rubûbiyyetini tasdik ettirdi. Mâdemki Hakk'ın sıfat-ı rubûbiyyeti sâbittir, edeb ve hak dâiresi hâricine çıkan kulların terbiyesi lâzım gelir. Bu terbiye dahi iki vech ile olur, ya taltîf ile ya tekdîr ile olur. Binnâenaleyh hilim ve lütuf ve hışım ve kahr "Elestü bi-Rabbiküm?" hitâbı vâki' olan devirden beri vücûd-ı izâfî âleminde iki mütekâbil dal olarak zâhir olmuştur. Bu iki sıfattan birine mazhariyet abdin isti'dâdına muallaktır. Ba'zı kul lutf ile hak ve edeb dâiresine rücû' eder. Ba'zısı kahr ve tekdîr ile müeddeb olur.

بهر این لفظ اَلَسْتُ مستبین نفی و اثبات است در لفظی قرین

2125. *Bunun için "elest" lafzı tebyîndir, bir lafızda nefy ve isbât karîndir.*

"Müstebîn", zâhir demektir. Ya'ni, birbirinin zıddı ve mukâbilî olan iki sıfat bulunduğu için hitâbda "elestü" lafzı zâhirdir. Zîrâ bu bir kelime ve lafızdır ki onda birbirinin zıddı olan nefy ve isbât karîn ve mûndericidir.

ز انكه استفهام اثباتى است اين ليك در وى لفظ ليس شد دفين

2126. *Zîrâ ki bu isbâta mensûb olan istifhamdır. Fakat onda "leyse" lafzı medfûn oldu.*

Ya'ni, bu "Elestü?" "Ben değil miyim?" lafzı isbât için kullanılan bir istifhamdır. Ya'ni "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?", "Ben sizin Rabbinizim" demektir. Bu da rubûbiyetin isbâtını ifhâm eder. Fakat bu istifhâm-ı isbâtîde "leyse" ya'ni "değil" kelimesi medfûndur ve mündericidir. Bu da "nefy" için kullanılan bir lafzdır. Bu iki beyt-i şerifin ma'nâsını tavzîh için küçük bir mukaddime lâzımdır. Şöyle ki Hak Teâlâ kendi hîlim ve cemâline nazaran rubûbiyetini isbât etti; ve kendi gazab ve celâline nazaran rubûbiyetini kendinden nefy etti. Zîrâ rubûbiyetin nefyi merbûb olan mahlûkun nefyini müstelzimdir; ve isbât-ı rubûbiyyet ise merbûbun da isbâtını icâb eder. Çünkü rubûbiyet sıfât-ı izâfiyyedendir. Onun tahakkuku vücûd-ı izâfî sâhibi olan merbûbun ve mahlûkun tahakkukuna mevkûftur. Binâenaleyh buyurdu ki: "Ben mertebe-i ahadiyyette halkın fenâsını mûcib olan kahr ve celâl muktezâsıyla, hiçbir kimsenin Rabbi değilim, ya'ni benim ahadiyyetimin kahrı, cümleyi hiç yapmıştır ve hiçbir kimseyi arsa-i vücûdda bırakmamıştır ki onun rabbi olayım. Ve mertebe-i vâhidîyyette âlemin vücûduna bâis olan hîlim ve cemâl muktezâsıyla hâlik olan Rabbim ki, merbûbun tahakkuku bu sıfatın tahakkukuna sebep olmuştur". Bu ma'nâya binâen Hak Teâlâ Kur'ân-ı Kerim'de لَمَّا مَلَكَ الْيَوْمَ لِلَّهِ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ (Gafir, 40/16) ya'ni "Mülk kimindir bugünde? Ya'ni ahadiyyetle tecellî anında mülk vücûd-ı Vâhid-i Kahhâr olan Allah'ındır." buyurur. Nitekim Hz. Şeyh-i Ekber *Fusûsu'l-Hikem*'de Fass-ı Şuaybî'de buyurur ki: فالالوهية تطلب المالوه والربوبية تطلب المربوب Ya'ni "Ulûhiyyet me'lûh ister ve rubûbiyyet dahi merbûb ister". İmdi bu beyt-i şerifin ma'nâsının hulâsası budur ki: Hak Teâlâ "Elestü bi-Rabbikûm" hitâbı ile sıfât-ı izâfiyyesi olan rubûbiyyeti isbât eder; ve rubûbiyetin tahakkuku merbûbun vücûduna mevkûftur. Merbûbun vücûdu ise adem-i izâfidir ve vücûd-ı hakîkî muvâcehesinde menfidir. İşte bu hitâb istifhâm-ı isbâtî olmakla berâber onda bu sûretle nefy-i vücûd-ı izâfî de medfûndur. Onun için muhakkak-ı kirâm hazarâtı âlemin vücûduna "adem maa'l-vücûd" ya'ni "vücûd ile berâber adem" demişlerdir. Sırr-ı vücûdu müdrik olmayanlar bu ma'nâyı idrâk edemezler. Daha ziyâde tafsîlât-ı dakîka Fass-ı Şuaybî'dedir. Cenâb-ı Pîr efendimiz bu ma'nâyı I. cildin 2278 numarasına müsâdîf olan: صورت صفرست در معنیت جو این جهان نفیست در اثبات جو ["Bu cihan nefydir, isbâtıda ara! Senin sûretin sıfırdır, ma'nânın içinde ara!"] beytinde de beyân buyurmuşlardır.

ترك كن تا ماند این تقریر خام کاسه خاصان منه بر خوان عام

2127. *Terk et, tâ ki bu takrîr hâm kalsın; hamların kâsesini avâmın sofrası üzerine koyma!*

Bu bahsin gâyet ince ve ulemâ-i zâhirin fehminden yüksek olmasına mebnî cenâb-ı Fîr efendimiz nefis-i şeriflerine hitâben bu beyt-i şerîfde buyururlar ki: Bu bahsin takrîrini terket, hâm ve nâ-tamâm kalsın. İdrâk-i hâs sâhiblerinin gıdâ-yı rûhânîsini avâmın dar olan sofrâ-i idrâkine koyma! Zîrâ bu dekâyika onların fehmi vâsıl olamaz. Kendi hayâllerine göre zâhir-i şerîate muhâlif gördüklerinden ya inkâr ederler veyâhud şerîat-i mutahhara ile alâkası olmayan mübâhîler yanlış anlayıp kendileri dalâlete düştükleri gibi hal-ki da dalâlete düşürürler.

قهر و لطفی چون صبا و چون وبا آن یکی آهن ربا وین کهربا

2128. *Bir kahr ve bir lûtf sabâ gibi ve vebâ gibidir. O biri demir kapıcı ve bu çöp kapıcıdır.*

"Âhen-rübâ", miknâtus; "keh-rübâ", ma'lûm olan sarı bir ma'den. Ya'ni, velhâsıl tecellî-i rubûbiyyette vebâ hastalığına mümâsil bir kahr vardır; ve kezâ latîf bir sûrette esen sabâ rûzgârına mümâsil bir lûtf vardır. O kahr, kalbleri demir gibi katı olan küffâr ve münkirleri cezbeder. Demiri çeken miknâtus gibidir. Ve bu lûtf dahi kalbleri çöp gibi zayıf ve mülâyim olan mü'minleri cezbeder, sabâ rûzgârı [gibi] latîfdir.

می کشد حق راستان را تا رُشد قسم باطل باطلان را می کشد

2129. *Hak doğruları reşede çeker; bâtıl kısmı bâtılları çeker.*

Burada "hak"tan murâd, bâtıl mukâbili ve doğru ma'nâsına olan hakır; ve muhakkıkın indinde Hak, vücûd-ı hakîkîdir. Ve "bâtıl"dan murâd dahi, bâtıl-ı izâfîdir, ona adem-i izâfî dahi derler ki eşyânın vücûdudur. Nitekim sûre-i Enbiyâ'da Hak Teâla buyurur: لَوْ أَرَدْنَا أَنْ نَتَّخِذَ لَهْرًا لَتَتَّخِذَنَّهُ مِنْ لَدُنَّا إِنَّ كُنَّا فَاعِلِينَ بَلْ (Enbiyâ, 21/17-18). Ya'ni "Eğer biz eğlence ittihâz etmek isteseydik kendi indimizden onu ittihâz ederdik. Fakat bunu yapıclardan değiliz. Belki sıfat-ı rubûbiyyetimizi izhâr için bâtıl-ı izâfî olan eşyâyı yaratık. Vücûd-ı hakîkîmizi, o ehemmiyet verip dört el ile sandıkları bâtıl olan o vücûd-ı izâfî üzerine musallat kılız. O vücûd-ı hakîkîmiz ile, sıfat-ı kahr ile zâhir olup onları mahv ve helâk ederiz. Vah size ki

Allah Teâlâ'yı şânına lâyık olmayan sıfat ile tavsîf edersiniz". Ya'ni Hakk-ı hakîkî, isti'dâd-ı ezeliîleri vahdet-i sırf zevkünde olanları reşede ya'ni rahmet ve hidâyete çeker. Fakat vücûd-ı hakîkî muvâcehesinde hiç ve bâul-ı izâfî olan dünyâ ve suver-i eşyâ, bâulları kendi tarafına çeker. Gerek mezkûr âyet-i kerîmede ve gerek bu beyt-i şerîfde sır-ı vücûdu idrâk edemeyip eşyâ-da ihâta-i zâtîyye i'tikadından korkup Hakk'ın eşyâyı ancak ilmi ile ihâta ettiğine kâni' olan tenzîh-i vehmî sâhiblerine ta'rîz vardır. Zîrâ onlar Hakk'ı eşyâdan tenzîh ederek tahdîd ederler; ve bu tenzîh-i vehmî ile *فَإِنَّمَا تَوَلَّوْا قَدَمَ وَجْهِ اللَّهِ* (Bakara, 2/115) ya'ni "Nereye teveccüh ederseniz Allah'ın vechi ve zâtı vâki'dir." Ve *وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ* (Hadîd, 57/4) ya'ni "Nerede olursanız O hüviyyet-i Hak sizin ile berâberdir" ve emsâli olan nusûs-ı kur'âniyyeyi ma'nâsız te'viller edip nass-ı zâhire muhâlefet ederler. Ve zât-ı Hakk'ın tahdîdi ise şân-ı ulûhiyyete lâyık olmayan bir vasıftır.

معدہ صفرایی بود سر کا کشد

معدہ حلوائی بود حلوا کشد

2130. *Mi'de halvât olursa helvayı çeker, mi'de safrâvî olursa sirkeyi çeker.*
[2130]

Nitekim zâhirde dahi mi'de tatlıya mensûb ve mütemâyil olursa tatlıyı çeker ve bu mi'de sâhibi tatlıyı sever; ve mi'de safrâvî ve bozuk olursa tatlıdan bulanır, ekşi olan sirkeyi çeker. Bunun gibi ehl-i hidâyet ehl-i kemâlin sohbetinden hazz eder ve onun gıdâsı leziz ve tatlı olan zevk-i vahdet olur; ve ehl-i evhâm ve dalâlet dahi nâkısların sohbetinden hazz edip onun gıdâsı dahi sirke mesâbesinde ekşi olan zevk-i kesret olur.

فرش افسرده حرارت را خورد

فرش سوزان سردی از جالس برد

2131. *Yanıcı döşeme, oturucudan soğukluğu götürür. Donmuş döşeme, sıcaklığı yer.*

Ya'ni, aşk-ı ilâhî ile yanan veliyy-i kâmil kendi musâhiblerinin kalbindeki soğukluğu ve incimâdî izâle edip ona aşk-ı ilâhî aşlar. Ve ehl-i sülûkten birisi nefsanî kimselerin sohbetinde bulunsa onun kalbini muhabbet-i Hak'tan soğutur ve dünyâya meylettirir.

خشم بینی از تو سطوت می جهد

دوست بینی از تو رحمت می جهد

2132. *Dostu görürsen senden rahmet sıçar. Hasımı görürsen senden satvet sıçar.*

Meselâ sen dostu gördüğün vakit senin kalbinden ona karşı rahmet ve lû-tuf duyguları hâsıl olur ve ona göre de eseri zuhûr eder; ve kezâlik düşmanı

gördüğün vakit ona karşı kalbinden kahır ve gazab fışkırır. ان الله خلق آدم على صورته Ya'ni "Allah Teâlâ Âdem'i kendi sûreti ya'ni sıfatı üzerine yarattı" hadîs-i şerîfi mûcibince Âdem'de dosta ve düşmana karşı vâki' olan bu iki sıfat Hak'tan mün'akisdır. Binâenaleyh Hak Teâlâ dostları olan mü'minlere karşı lütuf ve rahmet ile, düşmanı olan münkirlere karşı da satvet ya'ni kahır ve gazabıyla tecellî buyurur.

ای ایاز این کار را زوتر گزار ز انکه نوعی انتقام است انتظار

2133. "Ey Ayaz, bu işi pek çabuk ifâ et! Zîrâ ki intizâr intikâmın nev'idir."

"İntikâm", ukûbet ve cezâ etmek demektir. Ya'ni, "Ey Ayaz, mütecâvizlere karşı yapılması lâzım gelen işi çabuk ifâ et! Zîrâ ki intizâr intikâmın ya'ni ukûbetle cezâ etmenin bir nev'idir. Çünkü müstahakk-ı cezâ olanlar haklarındaki hükmün sudûrunu bekleye bekleye muazzab olurlar. Onları evvelâ böyle bekleterek ta'zîb etmek, sonra da eğer haklarında cezâ verilecek ise, verilen cezâyı tatbîk etmek iki kat cezâ olur. Ve eğer affedilecek ise bu afv hükmünden evvel yine onları bekletmek sûretiyle kendilerinden intikâm almış ve cezâ eylemiş olur; ve bu afv muhtaçlara sadaka vermek nev'inden olduğundan onları intizarda bırakmak Hak Teâlâ'nın وَالَّذِي لَا تَطْلُبُوا صَدَقَاتِكُمْ بِالْمَنِّ وَالْأَذَى (Bakara, 2/264) ya'ni "Sadakalarınızı başa kakmak ve eziyet etmek sûretiyle ibtâl etmeyin" emrine muhâlif olur. Binâenaleyh yapılacak işi çabuk yap!"

تعجيل فرمودن پادشاه ایاز را که زود این حکم را به فیصل برسان و منتظر

مدار و ایام بینا مگو که الانتظار موت الاحمر، و جواب گفتن ایاز شاه را

Pâdişâhın Ayaz'a "Bu hükmü çabuk fasl et ve muntazır tutma ve demek ki, aramızda günler vardır; intizâr mevt-i ahmerdir" diye ta'cîl-i emr etmesi ve Ayaz'ın şâha cevâb söylemesi.

"Mevt-i ahmer", kızıl ölüm demektir. Ehl-i ma'nâ renk üzerine dört nev'i ölüm isbât ederler: Kızıl ölüm, kara ölüm, sarı ölüm ve beyaz ölüm. "Kızıl ölüm" ile katle, "kara ölüm" ile ateşte yanmağa ve "sarı ölüm" ile kesret-i em-

râza ve "beyaz ölüm" ile de suda boğulmağa işâret ederler. Ve ehl-i irfân ise yine renk üzerine dört nev'i ölüm isbât ederler ki, onlar da "beyaz ölüm" ile açlığa ve "kara ölüm" ile de sabra ve "kızıl ölüm" ile muhâlefet-i nefse ve "yeşil ölüm" ile eski libâslar giymeye işâret ederler. Bu sûrh-i şerîfde "mev't-i ah-mer" ile nefsin katli mesâbesinde olan intizâr azâbına işâret buyrulmuştur. Zîrâ الانتظار اشد من النار ya'ni "İntizâr ateşte yanmaktan daha şiddetlidir" darb-i meseli meşhûrdur.

گفت ای شه جمگی فرمان تراست با وجود آفتاب اختر فناست

2134. *Dedi: "Ey şâh, cümle ferman senindir. Güneşin vücûduyla berâber yıldız fânîdir!"*

Ya'ni, "Vücûd-ı hakîkî muvâcehesinde vücûd-ı mecâzî ve izâfinin hükmü yoktur. Nitekim güneş doğduğu vakit yıldızların ziyâsı görünmez olur."

زهره که بود با عطارد یا شهاب کاو برون آید به پیش آفتاب

2135. *"Zühre ya Utârid ya şihâb kim olur ki, o güneşin önünde dışarıya çıksın!"*

"Ayaz"dan murâd, abd-i mahz mertebesinde ve kutbiyet makâmında bulunan insân-ı kâmilirdi ki, bu kutb her asırda bir olur. Nitekim I. cildin 2967 numarasına müsâdîf olan خود جهان آن يك كست او آگهست هر ستاره بر فلک جزو مهست ["Cihân muhakkak o kimsedir ve âgâhdır; her yıldız felek üzerinde ayın cüz'üdür"] beytinde ve IV. cildin 3695 numaralı beytini ta'kîb eden sûrh-i şerîfde bu kutub hakkından izâhât verilmiştir. Evvelki beyitte "güneş"ten murâd, zât-ı Hak ve "yıldızlar"dan murâd, umûm evliyâdır. Bu beyitte "Zühre"den murâd, kutb-ı zamândır. Zîrâ ilm-i nücûma göre pâdişâhlar Zühre seyyâresine mensûbdur; ve kutb-ı zamân ise cihânın şâh-ı ma'nevîsidir. Ve "Utârid"den murâd, kutbun mâdûnu olup ehl-i tasarruf bulunan evliyâdır. Zîrâ ilm-i nücûma göre ehl-i kitâbet ve ehl-i dîvân Utârid'e mensûbdur. Ve "şihâb"dan murâd onların mâdûnu olan evliyâ-i sâiredir. Füyûzât-ı rabbâniyye bunların cümlesine kutb-ı zaman vâsıtasıyla tevzî' buyrulur. Şu hâlde bu iki beyt-i şerîf birinci beytin tafsîli olur. Ya'ni tecellî-i zâfî-i Hak muvâcehesinde ne kutb-ı zamânın ne de sâir evliyânın tasarrufu kalmaz.

گر ز دلق و پوستین بگذشتی کی چنین نخم ملامت کشتی

2136. *"Eğer eski libâsdan ve postekiden geçe idim ne vakit böyle melâmet tohumunu eker idim?"*

Ya'ni, "Nutfe ve kandan ibâret olan asl-ı süffime nazar etmek ve sûretle mukayyed olmak mertebesinden geçe idim, melâmet tohumunu ekmemiş olurdum; ve benim bu hâlim halkın levmine sebep olmaz idi."

قفل کردن بر در حجره چه بود در میان صد خیالی حسود

2137. "Yüz hayâle mensûb olan hasûd arasında odanın kapısını kilitlemek neydi?"

"Birçok hayâle kapılmış olan hasedçiler ve sûretle mukayyed olan cismâ-nîler arasında, bu cisim odasının kapısı olan ağzımı kilitlemek ve kapamak ve onların levmine karşı sükût etmek ne idi?" Zîrâ ben sükût ettikçe o nefsanî kimseler benim cismimin odasında hîle ve desâis gizlenmiş olduğunu zannettiler. Ma'lûmdur ki, her zamanda bu gibi kâmiller hakkında hasûdların sû-i zanları vardır. Ezcümle cenâb-ı Pîr efendimiz Haleb'de Halâviye Medresesi'nde bulundukları vakit oradaki talebe-i ulûm, müderris Kemâleddin b. Adîm'e o hazret aleyhinde fenâ fiiller isnâd etmişler idi. Tafsîlî fakîr tarafından tercüme edilmiş olan *Menâkib-ı Sîpehsâlâr*'da münderiçtir.

دست در کرده درون آب جو هر یکی ز ایشان کلوخ خشک جو

2138. "Onlardan her biri kuru kerpiç arayıcı olarak ırmak suyunun içine el sokmuş."

"O hasûdlardan her biri maârif-i ilâhiyye ırmağı ve tecelliyât-ı rabbâniyye nehri olan benim kalbime kuvve-i vâhimelerinin elini sokup kuru kerpiç mesâbesinde olan nefsanî sıfatları ararlar."

بس کلوخ خشک در جو کی بود ماهی با آب عاصی کی شود

2139. "İmdi ırmak içinde kuru kerpiç ne vakit olur? Bir balık suya ne vakit âsî olur?"

Bu beyt-i şerîfde sıfât-ı nefsanîyye hem kuru kerpice hem de balığa teşbîh buyrulmuştur. Ya'ni, "Tecelliyât-ı rabbâniyye nehri olan kalb-i kâmilde kuru kerpiç mesâbesinde olan sıfât-ı nefsanîyye bulunur mu? Balık gibi olan evsâf-ı nefsanîyye akıp gelen tecelliyât-ı rabbâniyye ve sıfât-ı ilâhiyye suyuna karşı nasıl isyân edip kendi halini ve şânını gösterebilir?"

بر من مسکین جفا دارند ظن که وفا را شرم می آید ز من

2140. "Ben miskîn üzerine cefâ zannı tutarlar ki benden vefâya utanma gelir."

[2140]

"Huzûr-ı ilâhîde benim gibi bir abd-i mahz ve fakr-ı hakîkî mertebesinde bulunan kimsenin kalbinde kendilerine karşı cefâ ve zulûm duygusu mevcûd olduğunu zannederler. Halbuki benim mayamda ve tab'ımda bilcümle mah-lûkât-ı ilâhiyyeye karşı olan şefkate nazaran "vefâ" denilen hâl, benim bu ci-billiyet-i aslıyyemden utanır." Nitekim cenâb-ı Pîr efendimiz *Fihî Mâ Fih'*leri-nin 17. faslında şöyle buyururlar: "Benim bir huyum vardır ki benden hiçbir kimsenin gönlü kınldığını istemem. Birtakım kimseler, semâ' esnâsında ken-dîlerini bana çarparlar ve yârânın ba'zıları da onları men' ederler; o bana hoş gelmez; ve yüz def'a demişimdir ki, benim için kimseye bir şey söylemeyiniz, ben ondan râzıyım o benden râzı ilh..."

چند حرفی از وفا وا گفتمی

گر نبودى زحمت نامحرى

2141. "Eğer bir nâmahremin zahmeti olmasa idi vefâdan birkaç kelimeyi açık söyley idim."

Eğer irfân-ı Muhammedî'ye nâmahrem olan hasûdlardan herhangi birinin kalbine zahmet ve elem vermiş olmak mütâlaası olmasa idi ahd-i ezeliye karşı vefâ etmek ne demek olduğuna dâir açıkça birkaç söz söyley idim. Fakat meftûr olduğum şefkat mücibince kimsenin kalbini incitmek istemem."

چون جهانى شبهت و اشكال جوست حرف مى رانيم ما بيرون پوست

2142. *Mâdemki bir cihân şübhe ve işkâl isteyicidir, biz de sözü kabuğun dışarısına sürelim.*

"Cihâni"deki "yâ", tenkîr için olmak münâsibdir; ve bundan murâd, ma'nâya nâmahrem olan kıyl ü kâl ehlidir. Ya'ni, mâdemki bir kıyl ü kâl ci-hânî ve dedikodu âlimleri bahis ve münâzara için sözde şübhe ve işkâl bu-lunmasını isterler, biz onların dedikodusuna mahal olmak için sözü ceviz ka-buğu mesâbesinde olan cismâniyet âleminin dışarsına sürelim. Ashâb-ı kıyl ü kâl anlamasınlar ve sözüümüz erbâb-ı zevk ve vicdâna münhasır kalsın. Ba'zı nüshalarda *چون جهان پر شبهت و اشكال جوست حرف مى رانيم ما بيرون پوست* Ya'ni "Mâdemki cihân şübhe ve işkâl arayıcı doludur, biz sözü kabuktan hârice sü-relim" demek olur. İki ma'nâca bir fark yoktur.

داستان مغز نغزی بشنوى

گر تو خود را بشکى مغزى شوى

2143. *Eğer sen kendini kırsan bir iç olursun. Bir latîf için destânını din-lersin.*

Ey ma'nânın tâlibi, senin cismnin ve tenin kabuk ve rûhun içtir. Eğer sen kendi cismânîyet ve teninin tantanası ve mevhûm olan varlığını kırıp latîf olan rûhun sıfatıyla kalırsan o latîf için ve rûhun destânını dinlersin ve onun ahvâl-i latîfesini görürsün.

جوز را در پوستها آواز هاست مغزو روغن را خود آوازی کجاست

2144. *Cevizlerin kabukları içinde sesleri vardır. İçin ve yağın ise bir sesi nerededir?*

Ya'ni, rûhların bu âlem-i kesâfetteki sesleri cisimlere taalluku vâsıtasıyla olur. Zîrâ cisim rûhun bu âlem-i kesâfette bir âletidir ve çıkan ses dahi bu âlem-i sûretle âlâkadardır ve onun muktezâsına tâbi'dir. İç olan rûhun kendi hâl ve şânına münâsib değildir. Zîrâ rûhun hâl ve şânına münâsib olan beyân bu âlem-i kesâfete sığmaz. Nitekim cevizlerin sesleri kabukları vâsıtasıyla çıkar. Ceviz içinin ve içteki yağın kendilerine mahsûs olan sesleri duyulmaz.

دارد آوازی نه اندر خورد گوش هست آوازش نهان در گوش هوش

2145. *Bir âvâz tutar, kulağa lââyık değil; onun âvâzı akıl kulağında gizlidir.*

Evet, cevizin içinin ve yağının dahi kendilerine mahsûs olan sesleri vardır. Fakat kabuğun sesi gibi zâhir kulağıyla duyulmaz; onların sesini akıl kulağı duyar. Bunun gibi rûhun dahi kendine mahsûs sesi vardır. Fakat cisim kulağı onu duyamaz, o ses akıl kulağında gizlidir. Nitekim Hz. Pîr bu ma'nâyı *Dîvân-ı Kebîr*'lerindeki iki beyt-i şerîfde şöyle îzâh buyururlar:

بس آتش که فروزد ازین نفس بجهان بسا بقا که بجوشد ز حرف فانی من

بگوشها برسد حرفهای ظاهر من بهیچ کس نرسد نعره های جانی من

Tercüme ve îzâh: Benim bu cismimden zâhir olan nefesten birçok ateş parlar. Harf ve savt ile zâhir olan fânî sözümünden ne çok bekâlar kaynar. Zîrâ akıllar o zâhiri kelâmdan rûhumun seslerini duyar. Evet benim zâhiri olan sözlerim cisim kulaklarına erişir, fakat cismânîlerden hiçbir kimseye benim canımın na'raları ve sesleri vâsıl olamaz.

گر نه خوش آوازی مغزی بود ز غوغ آواز قشری که شنود

2146. *Eğer içe mensûb latîf âvâzı olmasa idi kabuğa mensûb âvâzın jağjağını kim dinler idi?*

Ey dinleyici, eğer insanın sözünü dinliyor isen onun kelâmında rûhundan ve içinden gelen ma'nâ için dinliyorsun. Yoksa cismın sadâsı ceviz kabuğunun sadâsı gibidir. O ses dinlenir bir şey değildir. Nitekim hayvanların bağırmasını dinlemekten ne zevk olur?

ژغړغ آن ز آن تحمل می کنی تا که خاموشانه بر مغزی زنی

2147. *Onun jağjağına ondan dolayı tahammül ediyorsun, tâ ki sâkinler gibi olan bir mağz üzerine çarpasın!*

"Jağjağ", kabuklu cevizlerin yekdiğerine temâsından hâsıl olan seslerdir. Ya'ni, cisimden zâhîr olan kelâmı dinlemeye tahammülün cisme taalluk eden ve sâkitler gibi duran bir rûhun ve bir için hâline vâkıf olmak ve o kelâm vâsıtasıyla o cismın rûhundan gelen ma'nâyı idrâk etmek içindir.

چند گاهی بی لب و بی گوش شو و آنگهان چون لب حریف نوش شو

2148. *Nice bir zaman dudaksız ve kulaksız ol! Ondan sonra dudak gibi âb-ı hayâtın mahremi ol!*

Ey tâlib-i ma'rîfet, birçok zaman ceviz jağjağı mesâbesinde olan âlem-i cismâniyyete âid sözleri söyledin ve dinledin. Bundan sonra birçok zaman dahi bu nevi' dedikoduları bırak ve dinleme! Rûhunun sıfatına müteveccih ol! Ondan sonra ma'rîfet-i ilâhiyye âb-ı hayâtının dudak ve ağız gibi mahremi ol! "Nûş" kelimesinin diğeri ma'nâları da vâridir ki, şunlardır: Tatlı, âb-ı hayât, dirilik, tiryâk, bal.

چند گفتمی نظم و نثر و راز فاش خواجه يك روز امتحان كن گنگ باش

2149. *Ne kadar nazım ve nesir söyledin sırrı fâş ettin. Efendi bir gün tecrübe et, dilsiz ol!*

Bu beyt-i şerif cem'u'l-cem' makamına vâsıl olmazdan evvel dirâyet ve zekâvet sâyesinde ehl-i tasavvufun kelâmalarını okuyup nazım ve nesir vâdilerinde hakâyık ve esrâr-ı ilâhiyyeden bahseden kimselere hitâbtır. Ya'ni, ey efendi, sen vâsılların kelâmalarını okuyup dinledin, dirâyetin ve zekâvetin sayesinde onlardan anlayabildiğin birtakım esrâr lisanındaki kuvvet vâsıtasıyla fâş ettin. Fakat bunların hakikatine vâsıl olmadın ve rûhunu müdrîk olmadın. Binâenaleyh bunlar senin varlığının ve gurûrunun sermâyesi oldu. Bundan sonra da biraz sus ve sükûtu tecrübe et ve dilsiz ol ki rûhunun ağızıyla hakikat âb-ı hayâtını içesin.

حکایت در تقریر این سخن که چندین گاه گفت
و گو را آزمودیم مدتی صبر و خاموشی را بیازماییم

"Bu kadar zaman güft ü gûyu tecrübe ettik, bir müddet de sabrı ve sükûtu tecrübe edelim!" sözünün takrîrinde hikâyedir

چند پختی تلخ و تیز و شور گز این یکی بار امتحان شیرین بهز

2150. *Ne kadar acı ve keskin ve tuzlu ve kâbız pişirdin. Bu bir kerre de im-*
[2150] *tihânı tatlı pişir.*

Ey âlim-i zâhirî ve vâiz efendi, şimdiye kadar kürsüler üzerinde nâsa birçok acı ve müessir ve tuzlu ve akıl ve fikri buruşturucu sözler söyledin; ve bu hâl içinde nefsinı tecrübe ettin. Nefsânî sıfatlardan kendinin kurtulamadığını gördün. Bu bir kerre de tatlı bir tecrübe olan sükût ile nefsinı tedkik et! "Gezz", kâbız ve buruşturucu demektir. Beyt-i Mısırî-i Niyâzî (kuddise sırnâhu):

Bugün bir meclise vardım, oturmuş pend eder vâiz
Okur açmış kitâbını, bu halkı ağlatır vâiz
İki bölmüş cihân halkın, birini cennete salmış
Eliyle kürsüden birin tamuya sarktır vâiz
Çıkar âteşler ağzından yakar şeytân-ı mel'ûnu
Sanasın yedi tamunun azâbı kendidir vâiz
Tamuya şöyle doldurmuş, içinde yok duracak yer
Ona yerleştirtir halkı, aceb hizmettedir vâiz

آن یکی را در قیامت ز انتباه در کف آید نامۀ عصیان سیاه

2151. *O bir kimseye kıyâmette intibâh cihetinden elbette kara günah-nâmesi gelir.*

Dünyâdaki amellerin sırları ve iç yüzü zâhir olan kıyâmet gününde ha-yât-ı dünyeviyyesinde yaptığı işlerin mâhiyetine âgâh olmak için bir kimse-nin eline kara günah-nâmesi ve amelinin defteri gelir.

سر سیه چون نامه های تعزیه پر معاصی متن نامه و حاشیه

2152. *Ta'ziye-nâmeler gibi başı kara. Nâmenin metni ve hâşiyesi ma'siyetler dolu.*

"Ta'ziye-nâme", bir musîbete dūcâr olan kimseyi sabır ve tahammüle teşvik için yazılan mektûbdur ki, ekseriyâ baş tarafında ve kenarlarında kara çizgiler olur. "Hâşîye", mektûb ve kitâb kenârına yazılan yazı.

جمله فسق و معصیت بد يك سرى همچو دار الحرب پر از كافر

2153. *Onun nâmesi, dâriü'l-harb kâfirlikten dolu olduğu gibi, hastan başa her fışk ve ma'siyet idi.*

O kimsenin amel defteri harb yeri nasıl ki küfür ve inâddan dolu ise, hastan başa hep emr-i ilâhî hâricine çıkmak ve günah ile dolu idi.

آن چنان نامه پلید پر وبال در عین ناید در آید در شمال

2154. *Öyle murdar vebâl dolu olan nâme sağ ele gelmez, sol elde zâhir gelir.*

Zîrâ sağ elde, sol el üzerine bir fazîlet-i tabîyye vardır. Meselâ bir çocuk harekete başladığı ve bir şey tutmağa başladığı vakit evvelâ sağ eliyle tutmaya başlar. Solaklar müstesnâdır ve istisnâ kâide değildir.

خود همین جا نامه خود را بین دست چپی را شاید آن یا در عین

2155. *Muhakkak burada da kendi nâmeni gör! O sol ele mi yâhud sağ ele mi lâyıktır?*

Ey halka nasîhat eden efendi, bu hayât-ı dünyeviyyede dahi kendi amelinin defterini gör ve tedkîk et, sağ el ile mi, yoksa sol el ile mi tutulmaya lâyıktır. Ma'lûmdur ki insan kirli ve murdar bir şey tutmak mecbûriyetinde kaldığı vakit bir sevk-i tabîî ile sol elinin parmak uçlarıyla tutup kaldırır.

موزه چپ کفش چپ هم در دکان آن چپی دانیش پیش از امتحان

2156. *Dükkânda sol çizme ve sol pabuç dahi vardır. Tecrübeden evvel onun o sol olduğunu bilir misin?*

İnsan sağına ve soluna lâyük olan ayakkabılarını kunduracı dükkânında tedkîk ve tecrübe ettikten sonra bilir. Sen dahi bu amel dükkânı olan dünyâ-da amellerinin ve e'âlinin sağına mı yoksa soluna mı lâyük olduğunu tedkîk

ederek bilebilirsin. Bu beyt-i şerîfde حاسبوا قبل ان تماسبوا ya'ni "Muhâsebe olun-mazdan evvel kendi nefsinizi muhâsebe edin!" hadis-i şerîfine işâret buyrulur.

چون نباشی راست می دان که چپی هست پیدا نعره شیر و کبی

2157. *Mâdemki doğru olmayasın bil ki solsun. Arslanın ve maymunun na'rası zâhirdir.*

"Kepî", maymun dedikleri hayvandır. Ey âlim-i zâhîrî, mâdemki Hak yolunda doğru olmayasın, halka her an va'z ve nasihat etsen yine solsun ve ashâb-ı şimâldensin ve defter-i a'mâlin karadır ve halka söylediğin sözler takliden söylenmiş sözlerdir. Zîrâ hakikat arslanı olan ehlullâhın sözleriyle insanları taklîd eden bir maymun gibi olan ulemâ-i mukallidenin sözleri bel-lidir. Zîrâ insân-ı kâmilin sözleri sâmi'lerin canlarına işler ve kalblerini yakar. Fakat mukallidlerin sözü bir kulaktan girer bir kulaktan çıkar, aslâ te'sîri ol-maz. Nitekim Hz. Fîr efendimiz buyururlar. Mısra':

سخن کر جان برون آید نشیند لاجرم در دل

"Şu bir söz ki candan dışarı çıkar, şübhesiz gönülden oturur".

آن که گل را شاهد و خوش بو کند هر چپی را راست فضل او کند

2158. *O ki gülü mahbûb ve güzel kokulu eder, O'nun fazlı her solu sağ eder.*

Ey nefsanî olan efendi, me'yûs olup Hak'tan ümidini kesme! Zîrâ kara topraktan gülü çıkarıp mahbûb ve güzel kokulu yapan Hak Teâlâ hazretleri-nin fazl ve inâyeti, soları da sağ yapar.

هر شمالی را بیتی او دهد سنگ را ماء معنی او دهد

2159. *Her bir sola sağlığı O verir; câri olan suyu taş O verir.*

İkinci mısra'da sûre-i Mülk'te olan فَمِنْ يَأْتِيكُمْ بِمَاءٍ مُّعِينٍ (Mülk, 67/30) ya'ni "Akıcı olan suyu kim getirir?" âyet-i keşîfmesine işâret buyrulur. Hz. Fîr efendimiz *Fîhi Mâ Fîh*'lerinin 59. faslında şöyle buyururlar: "İnâyete hük-met[me]mek mümkün değildir. Bu göz sağ ve bu göz sol. Zâhîren ikisi de bir-dir. Acabâ o sağ göz ne hizmet etti ki sol göz olmadı? Yevm-i cum'a dâhil böylece eyyâm-ı mütebâkiyeden efdal oldu. Nitekim buyrulmuştur: ان لله اوراق ان الله اوراق Ya'ni "Allah Teâlâ hazretlerinin nızıklardan baş-ka nızıkları olduğu levhde muharrerdir. İmdi o nızıkları cum'a günü talep et!"

Şimdi yevm-i cum'a eyyâm-ı sâirenin etmediği ne hizmetleri etti? Amma Hak Teâlâ inâyetini ona edip bu şerefi ona muhtas kıldı."

گر چپی با حضرت او راست باش تا بینی دست برد لطفهاش

2160. *Eğer sol ise onun hazreti ile doğru ol; tâ ki onun lütuflarının kudretini*
[2160] *göresin!*

"Dest-i bürd", galebe ve kudret ve ni'met ve devlet ma'nâlarıdır (*Ba-hâr-ı Acem*). "Hazret", yüz yüze olmak ve mukâbil bulunmak ma'nâlarına. Ya'ni, eğer sen amelîne bakıp kendini sol ve ashâb-ı şimâlden görüyor isen Hak Teâlâ'nın huzûrunda ve muvâcehesinde doğru ol, tâ ki bu doğruluk ne-îcesinde onun lütuflarının kudretini göresin!

تو روا داری که این نامه مهین بگذرد از چپ در آید در یمن

2161. *Sen revâ tular mısın ki, bu hakîr olan nâme soldan geçsin de sağda zâ-hire gelsin?*

Ey kimse, sen câiz görür müsün ki, baştan başa ma'siyet ve Hakk'a mu-hâlefet ile dolu olan bu hakîr defter-i a'mâlin, senin solundan geçsin de sağ eline gelsin, bu tab'an mümkün mi?

این چنین نامه که پر ظلم و جفاست کی بود در خورد اندر دست راست

2162. *Böyle zulüm ve cefâ dolu olan nâme ne vakit sağ ele lâayık olur?*

قصه زاهد و زن غیور و جفت شدن زاهد با کنیز با کسی ماند که سخن گوید

که حال او مناسب آن سخن و آن سخن مناسب و دعوی او نباشد چنان که کفره،

وَلَقِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ، خدمت بت سنگین کردن

و جان و زر فدای او نمودن چه مناسب باشد با جانی که داند که خالق سماوات

و ارض و خلائق الهی است سمعی بصیری حاضری مراقبی مستولی غیوری الی آخره

Zâhidin ve kıskanç kadının ve zâhidin câriye ile birleşmesinin kıssası bir kimseye benzer ki, söz söyler ki o söz onun hâline ve onun da'vâsına münâsib olmaz. Nitekim kâfirler "Bu gökleri ve

yeri kim yarattı diye sorsan, Allah derler" (Ankebût, 29/61)
göklerin ve yerin ve mahlûkâtın hâlıkı olduğunu ve bir semî' ve
bir basîr ve bir hâzır ve bir murâkûb ve bir müstevlî ve bir gayûr
ilh... olan bir ilâh bulunduğunu bilen bir cana taştan ma'mûl puta
hizmet etmek ve ona can ve altın fedâ etmek ne münâsib olur?

الخ (Ankebût, 29/61) [Ya'ni "And olsun ki onlara "Gökleri ve
yeri yaratan, güneşi ve ayı buyruğu altında tutan kimdir?" diye sorsan, mut-
lakâ, "Allah" derler..."] âyet-i kerîmesi sûre-i Ankebut'tadır. Bu sûrh-ı şerîfin
ibtidâsı Ankaravî nüshasında آن سخن مناسب حال او مناسبتی گوید که حال او مناسب آن سخن و آن
در بیان کسی که سخن گوید که حال او مناسب آن سخن و آن در بیان کسی که سخن گوید که حال او مناسب آن سخن
sûretinde olup bu sûrhde münderîç olan kıssa zikre-
dilmemiştir. Fihristinde kolaylık olacağı için diğer nüshalardaki sûreti almayı
fakîr münâsib gördüm.

بود زاهدرا زنی رشکین غیور هم بد او را یک کنیزک همچو حور

2163. *Bir zâhidin reşkîn, gayûr bir karısı var idi. Onun hûri gibi bir câriyesi de var idi.*

"Reşkîn", Fârisîce "kıskaç" demektir ve Arapça "gayûr" dahi aynı ma'nâ-
yadır. Hz. Pîr efendimiz âdet-i şerîfleri lügatten dahi kârlîlerin istifâdesi için Fâ-
risî kelimenin ma'nâca mürâdî olan Arabî bir kelimeyi de berâber zikrederler.
Bunun emsâli *Mesnevî-i Şerîf*'de çoktur. Meselâ تعصب خمیسست ya'ni
"Sıkı tutuculuk", سخت گیری (saht-gîrî) demektir. تعصب (taassub) dahi Arabî'de
o ma'nâyadır. Ya'ni, bir zâhidin gayet kıskaç bir kansı var idi. Bir de hûri kı-
zı gibi güzel bir câriyesi var idi.

زن ز غیرت پاس شوهر داشتی با کنیزک خلوتش نگذاشتی

2164. *Kadın kıskançlıktan kocasını muhâfaza ederdi; câriye ile onu yalnız bırakmaz idi.*

مدتی زن شد مراقب هر دو را تا که شان فرصت نیفتد در خلا

2165. *Bir müddet kadın her ikisine murâkûb oldu, tâ ki onlar tenhâda fırsat düşmeye!*

تا در آمد حکم و تقدیر اله عقل حارس خیره سر گشت و تباہ

2166. *Nihâyet Allah'ın hükmü ve takdîri zâhir oldu, bekçi olan akıl sersem ve fâsîd oldu.*

Ya'ni, akıl birtakım tedbîrler düşünerek kendine mülâyim gelmeyen hâdisâtı defetmek ister ve böyle nâmülâyim vak'aların bekçisidir. Fakat Hak Teâlâ hazretlerinin hükmü ve takdîri o nâmülâyim hâdisenin vuku'una taalluk edince o akıl bekçisi uykuya yatar ve sersem ve fâsîd olur.

حکم و تقدیرش چو آید بی وقوف عقل که بود در قمر افتد خسوف

2167. *'Uaktâki onun hükmü ve takdîri durmaksızın gelir, akıl kim olur; aya husûf vâki' olur.*

Bir hâdisenin vuku'una Hak Teâlâ'nın hükmü ve takdîri bilâ-tevakkuf taalluk ettiği ve geldiği vakit akıl kim olur ki, onun men'ine muktedir olsun, fe-zâda ay bile tutulur. Nitekim hadîs-i şerîfde عن ذی وقدره سلب إذا أراد الله انفاذ قضائه حتى ينفذ قضائهم حتى ينفذ قضائهم و وقعت الندامة Ya'ni "Allah Teâlâ kazâsını ve kaderini infâz etmek istediği vakit akıl sâhiplerinden akıllarını, kazâsını ve kudretini infâz edinceye kadar selbeder. İmdi emrini icrâ ettiği vakit onların akıllarını kendilerine reddeder ve nedâmet vâki' olur." Bir beyitte bunu şöyle söylemişler:

*Hâkim-i hükm-i kazâ infâz için takdîrini
Selbeder erbâb-ı aklın re'yini tedbîrini*

بود در حمام آن زن ناگهان بادش آمد طشت و در خانه بُد آن

2168. *O kadın tesâdüfen hamamda idi. Tas hatırına geldi, o evde idi.*

O kıskanç kadın tesâdüfen câriye ile berâber hamama gitmiş ve tas almak unutmuş idi. Hamamda tasın evde olduğu hatırına geldi.

با کنیزك گفت رو هین مرغ وار طشت سیمین را ز خانه ما بیار

2169. *Câriyeye dedi: "Haydi kuş gibi git, gümüş tası evden bize getir!"*

آن کنیزك زنده شد چون این شنید که به خواجه این زمان خواهد رسید

2170. *O câriye bunu işittiği vakit diri oldu. Zîrâ bu zaman efendiye erişecektir.*

^[2170] Cârîye hanımının bu emrini işittiği vakit canlandı. Çünkü bu tas almak vaktinde efendiye erişecektir.

خواجه در خانه ست و خلوت این زمان پس دوان شد سوی خانه شادمان

2171. *Efendi evdedir ve bu zamanda tenhâlık vardır. Binâenaleyh tenhâlık tarafına sevinerek koşucu oldu.*

عشق شش ساله کنیزک را بد این که بیاید خواجه را خلوت چنین

2172. *Câriyenin bu altı senelik aşkı idi ki efendiye böyle yalnız bulsun!*

Bu efendiye böyle yalnız bulmak aşkı ve hevesi câriyenin altı seneden beri beslediği bir şey idi.

گشت پیران جانب خانه شفاقت خواجه را در خانه در خلوت بیافت

2173. *Acele ev tarafına uçucu oldu. Efendiye evde tenhâda buldu.*

هر دو عاشق را چنان شهوت ربود که احتیاط و یاد در بستن نبود

2174. *Her iki âşığı öyle şehvet kaptı ki kapıyı kilitlemek ihtiyâtı olmadı.*

هر دو با هم در خزیدند از نشاط جان به جان پیوست آن زم اختلاط

2175. *Her ikisi neşâttan nâsî birbirine sürtündüler, o dem ihtilâttan can cana ulaştı.*

یاد آمد در زمان زن را که من چون فرستادم و را سوی وطن

2176. *Derhal kadının hatırına geldi, dedi ki: "Ben onu niçin ev tarafına gönderdim?"*

"Vatan", lügatte mekân ve mahall-i insan demektir ki burada "ev" murâd olunur.

پنبه در آتش نهادم من به خویش اندر افکندم قیج نر را به میش

2177. *"Ben bizzat pamuğu ateşe koydum. Erkek koçu dişi koyuna bıraktım."*

گل فرو شست از سر و بی جان دوید در پی او رفت و چادر می کشید

2178. *"Başından kili yıkadı. Cansız koştu. Onun arkasından gitti ve çarşafı çekti.*

"Gil", (گل) sabun bulunmadığı zamanlarda Halep tarafında çıkan bir nevi beyaz çamuru sabun makâmında isti'mâl ederler idi. Bunun bir güzel kokusu da vardır. Zamânımızda "Halep kili" diye de meşhûrdur. "(Çadur)", kadınların başlarına örttükleri çarşaf demektir. Ya'ni, o kıskaç kadın câriyeyi tas almak için eve yolladığı vakit, hamamda başına kil sürmüş ve yıkanmakta bulunmuş idi. Câriyeyi yalnız eve yollamak mahzûru hatırına gelince derhal başındaki killeri yıkadı ve kuvve-i ma'neviyyesi münkesir bir hâlde hamamdan dışarıya koştu ve çarşafı başına örtüp câriyenin arkasından eve gitti.

آن ز عشق جان دوید و این ز بیم عشق کو و بیم کو فرق عظیم

2179. *O, canın aşkından ve bu, korkudan koştu. Aşk nerede ve korku nerede! Fark-ı azîm vardır.*

Ya'ni, bir maksada vusûl için koşan bir kimse, aşk ve muhabbet ile koşarsa matûbuna çabuk vâsıl olur; ve eğer korku sâikasıyla koşarsa murâdına geç erişir. Binâenaleyh aşk ile korku arasında pek büyük fark vardır.

سیر عارف هر دمى تا تخت شاه سیر زاهد هر مہى يك روزه راه

2180. *Ârifin seyri her bir demde şâhın tahtınadır. Zâhidin seyri her ayda bir günlük yoldur.*

"Ârif"den murâd âşiktir ve "şâhın tahtı"ndan murâd, vücûd-ı hakîkî-i Hakk'ın taayyün-i evvel mertebesidir ki mertebe-i vahdettir. Zîrâ âşıkın seyri rûhunun aşkındandır; ve zâhidin seyri ise cehennem korkusundan ve cennet ümidindendir. Elhâsıl ma'rifet sâhibi olan bir kimse bir teveccühte taayyün-i evvelden ve mertebe-i vahdetten ibâret olan şâh-ı hakîkînin tahtına kadar seyrederek. Ve ırfâna vâsıl olmamış ve fakat Hak yolunda zühdü ihtiyâr etmiş olan zâhid ise, gayet batî bir seyr içinde olup yavaş yavaş tasfiye peydâ eder; ve bu kesâfetten azar azar safvet tarafına urûc eder. (İmdâdullah hazretlerinin şerhinden tercüme).

گر چه زاهد را بود روزی شگرف کى بود يك روز او خمسين الف

2181. *Gerçi zâhidin dahi azîm bir günü olur. Onun bir günü ne vakit elli bin olur?*

Bu beyt-i şerîfde sûre-i Maâric'de olan تَعْرُجُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ إِلَيْهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ (Maâric, 70/4) ya'ni "Melek ve rûh ona mikdârı elli bin yıldan ibâret olan bir günde urûc ederler" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Bu âyet-i kerîme ve urûc hakkındaki izâhât I. cildin 3481 numarasına müsâdîf olan من عروج الروح بهتر الفلك [Rûh ve melek ona urûc eder; rûhun urûcundan felek ihtizâz eder."] beyt-i şerîfinde geçti. Oradaki izâhât bu beyt-i şerîfin dahi izâhıdır. Ya'ni, her ne kadar zâhidin dahi o zühdü içinde bir azîm ve kıymetli günü olur, fakat onun bu gündeki seyri, ârifin bir nefeste katettiği elli bin yıllık yola benzer mi?

قدر هر روزی ز عمر مرد کار باشد از سال جهان پنجه هزار

2182. *Merd-i kârın ömründen her bir günün kadri cihan yılından elli bindir.*

"Merd-i kâr"dan murâd, ârif-i âşıktır. Ya'ni, ârif-i âşıkın ömründen bir günün kadir ve kıymeti dünyânın senelerinden elli bin senedir. Zîrâ her bir teveccühte ve bir nefeste şâhın tahtına kadar seyreder.

عقلها زين سر بود بیرون در زهره وهم ار پدر گو پدر

2183. *Akıllar bu sırdan kapının dışındadır. Eğer vehmin ödü yırtilırsa yırtilsın de!*

Âşıkların bu sırrından ve onların bu sür'atlı seyrinden, akl-ı maâş mertebesinde bulunanların akılları kapı dışındadır ve bu sırta onların vukufu imkânı yoktur. Yalnız akıl değil envâ'-ı hayâlâta vücûd veren kuvve-i vâhime bile burada âcizdir. Eğer o vehmin bu sırdan ödü patlarsa, varsın patlasın de! Zîrâ burada hayâlin kıymeti yoktur.

ترس مویی نیست اندر پیش عشق جمله قربانند اندر کیش عشق

2184. *Aşkın önünde korku, bir kıl değildir. Aşkın mezhebinde hep kurbandırlar.*

Aşkın önünde korkunun bir kıl kadar bile kıymeti ve vücûdu yoktur. Aşkın mezhebinde aklın ve vehmin duyguları olan korku ve emn ve gam ve ferah ve edeb ve nezâket ilh... gibi şeylerin hepsi kurbandırlar ve aşka fedâdırlar.

عشق وصف ایزد است اما که خوف وصف بنده مبتلای فرج و جوف

2185. *Aşk Hâlik'in vâsfıdır; ammâ ki korku, ferce ve cevfe mübtelâ olan bendenin vâsfıdır.*

"Ferc", erkeğin ve kadının âlet-i tenâsülüne itlâk olunur. "Cevf", iç ma'nâsına olup burada murâd, insanın karnıdır. Ya'ni, aşk ve muhabbet Hâlik Teâlâ'nın vâsfıdır. Zîrâ Hak Teâlâ Kur'ân-ı Kerîm'de kendisine muhabbet sıfatını izâfe buyurmuştur. Korkuya gelince bu sıfat âlet-i tenâsülünün ve karnının ya'ni yemenin ve içmenin zevkine mübtelâ olan kulun vâsfıdır.

چون یحیونہ بخواندی در نبی با یحیهم شوقرین در مطلبی

2186. *Vaktâki Kur'ân'da "Yuhıbbûne"yi okudu, bir mailabda "Yuhıbbuhum"e karîn oldu.*

Bu beyt-i şerîfde sûre-i Mâide'de olan *يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ* ya'ni "Allah onları sever ve onlar da Allah'ı severler" (Mâide, 5/54) âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Ya'ni, Kur'ân-ı Kerîm'de "Yuhıbbûne"yi okuduğun vakit kulda Hakk'a

karşı muhabbet-i hakîkî sâbit olur; ve bu bir matlabda ya'ni muhabbet matlabında "Yuhibbuhum"e dahi yakîn ve karîn olur. Ya'ni Hak için dahi sıfat-ı muhabbeti isbât et ki, bu sıfat-ı muhabbetin Hak için dahi sâbit olduğu nazârında nass-ı Kur'ânî ile de tahakkuk etsin! Mâdemki Hak için nass-ı Kur'ânî ile sıfat-ı muhabbet sâbit olur ve aşk ise muhabbetin ifrâtından ve ziyâdeliğinden ibârettir, binâenaleyh sıfat-ı aşk dahi Hak için sâbit olur. İşte bu ma'nâya binâen cenâb-ı Pîr efendimiz yukarıki beyitte "Aşk Hâlikın sıfatıdır" buyurmuşlardır.

بس محبت وصف حق دان عشق نیز خوف نبود وصف یزدان ای عزیز

2187. *Binâenaleyh muhabbeti, aşkı dahi Hakk'ın vasfı bil! Ey azîz, Hâlik'ın vasfı korku olmaz.*

وصف حق کو وصف مشتى خاک کو وصف حادث کو و وصف پاک کو

2188. *Hakk'ın vasfı nerede, bir avuç toprağın vasfı nerede! Hâdisin vasfı nerede, pâkin vasfı nerde!*

Ya'ni, âşık-ı ârif muhabbeten ibâret olan Hakk'ın sıfatını giymiştir; ve zâhid-i âbid ise korkudan ibâret olan kulun sıfatı içinde çırpınıp durur ve Hakk'a bu korku ile takarrub etmek ister. Korku ise vücûd ve varlık vehminden zuhûr eder. Âşık bu vehimden geçmiştir ve zâhidin nazârında iki vücûd vardır. Birisi Hakk'ın ve diğeri halkın vücûdudur. Âşıkın nazârında ise Hakk'ın vücûdundan başka vücûd yoktur, mahlûkâtın vücûdu mevhumdur. Binâenaleyh bir avuç topraktan ibâret olan kulun vasfı nerede, pâk ve mukaddes olan zât-ı ulûhiyyetin vasfı nerede!

شرح عشق ار من بگویم بر دوام صد قیامت بگذرد و آن ناتمام

2189. *Eğer ben aşkın şerhini devâm üzre söylesem yüz kuyâmet geçer, o nâ-tamamdır.*

Ma'lûmdur ki aşk, zeykî ve vîcdânî bir haldir. Bu hâli kendi nefsinde duymayan bir kimseye bunu teshîm etmek tamâmıyle mümkün değildir. Şu kadar ki bu gibi zevke ve vîcdâna ait olan ahvâli akla takrîben teshîm için ba'zı misâller îrâd olunabilir; ve bu misâller pek çok ve müteselsil olur. Onun için cenâb-ı Pîr efendimiz buyururlar ki: "Eğer ben aşk dediğimiz zevkî ve vîcdânî olan hâli misâller ile aleddevâm şerh ve tafsîl etmeye başlasam bu vücûd-ı izâfî âleminin yüz def'a kuyâmeti kopar da yine bu şerh ve tafsîlin nihâyeti gelmez."

ز انکه تاریخ قیامت را حد است حد کجا اینجا که وصف ایزد است

2190. *Zîrâ ki kıyâmetin târîhine had vardır. Hâlık'ın vasfı olan burada had nerededir!*

"Târih", lügatte vakti bildirmek ve ta'rîfü'l-vakt ma'nâsınadır. Ya'ni, kıyâmet vaktinin ta'rîfinde bir had ve nihâyet vardır. Fakat Hâlık Teâlâ'nın vasfı olan bu aşk bahsinde had nerededir ki o bahsin nihâyeti olsun!

عشق را پانصد پر است و هر پری از فراز عرش تا تحت الثرى

2191. *Aşkın beş yüz kanadı vardır ve her bir kanat arşın üstünden tahte's-serâyâ kadardır.*

"Arş", taht ve mülk ma'nâlarıdır. Burada vücûd-ı izâfî âlemine işâret buyrulur. "Serâ", lügatte "nemli toprak" ma'nâsınadır. "Kanat"tan murâd, aşkın vücûh-i te'sîrâtıdır. Ya'ni, aşkın vücûh-i te'sîrâtı pek çoktur. Vücûh-i te'sîrâtından her biri vücûd-ı izâfî âleminin fevkünden o âlemin en süffî mer-tebesi olan merkez-i arza kadar müessirdir.

زاهد با ترس می تازد بپا عاشقان پران تراز برق و هوا

2192. *Korkulu zâhid ayak ile koşar, âşıklar şimşekten ve havadan daha ziyâde uçucudur.*

Korku sâhibi olan zâhidlerin Hakk'a doğru gidişleri, ayak ile koşan kim-selere benzer. Âşıklara gelince onlar beş yüz kanatlı aşk ile mevsûf oldukla-rından onların Hak tarafına gidişleri şimşek ve hava sür'atinden daha ziyâde bir sür'atle vâki' olur.

کی رسند این خائفان در گردِ عشق کاسمان را فرش سازد درِ عشق

2193. *Bu korkanlar aşkın tozuna ne vakit erişirler? Zîrâ aşkın derdi göğü ferş yapar.*

"Gerd", toz demek olup eserden kinâyedir. "Ferş", döşeme ve zemîn de-mektür. Ya'ni, korkan zâhidler aşkın tozuna ve eserine aslâ erişemezler. Zîrâ aşk derdi kanat gibi olup insanı göklere uçurur ve gök böyle bir kimseye ferş ve zemin olur. Nitekim o aşk derdi Server-i kâinât Efendimiz'in mi'râc-ı şerî-fine sebep oldu ve gökleri tayy etti. Zîrâ aşk ve muhabbet sıfat-ı ilâhîdir. Kor-ku ise sıfat-ı mahlûktur. Binâenaleyh zâhidler bu sıfat-ı mahlûk içinde mah-bûs kaldıkça sıfat-ı ilâhiyye olan aşkın tozuna ne vakit erişirler.

Ma'lûm olsun ki, Necmüddin Kübrâ hazretleri *Usûl-i Aşere*'sinde buyururlar ki: "Hakk'a giden turuk üç kısıma mahsûrdur. Birincisi muâmelât-ı şer'iyye erbâbının tarîkıdır ki, çok oruç tutmak, çok namaz kılmak, çok Kur'ân okumak ve hac ve cihâd ve bunlardan başka a'mâl-i sâliha ile mukayyed olmaktır. Buna "tarîk-ı ahyâr" derler. Bu tarîk ile uzun zamanda Hakk'a vâsıl olanlar ekall-i kalîldir. İkincisi ashâb-ı mücâhedât ve riyâzât tarîkıdır ki, tebdîl-i ahlâk ve tezkiye-i nefis ve tasfiye-i kalb ve tecliye-i rûh ve imâret-i bâtına taalluk eden şeyde çalışmaktır. Buna "tarîk-ı ebrâr" derler. Bu tarîk ile Hakk'a vâsıl olanlar evvelki tâifeden çoktur. Fakat bu tarîk ile vâsıl olanlar dahi nevâdirdendir. Üçüncüsü Allâh'a [aşk ile] seyr edenlerin tarîkıdır. Bu tarîk ehl-i muhabbetden çevik ve sâbık ve musâri'lerin tarîkıdır. Buna da "tarîk-ı şüttâr" derler. Bu tarîk ile seyr ve sülûk edenlerin bidâyetlerindeki vusûlleri diğer tarîk ashâbının nihâyetlerindeki vusûllerinden çoktur." Bu bâbdaki tafsîlât bu *Usûl-i Aşere* kitabının matbû' olan İsmail Hakkî hazretlerinin şerhinde mündericidir. Hz. Mevlânâ (r.a.) efendimizin tarîkleri bu tarîk-ı şüttârdır. Binâenaleyh bu beyt-i şerîfde iki evvelki tarîk erbâbının seyrindeki betâate ve tarîk-ı şüttâr ehlinin seyirlerindeki sür'ate işâret buyurmuşlardır.

کز جهان و زین روش آزاد شو

جز مگر آید عنایت‌های صوّ

2194. *Mejër ki "Cihandan ve bu revîşden âzâd ol!" diye ziyânın inâyetleri gelsin.*

"Dav", ziyâ ma'nâsınadır, murâd nûr-ı Hak'tır. "Cihân"dan murâd; vücûd-ı izâfî ve mecâzîdir. "Reviş"den murâd, hubb-i nefis sebebiyle Hakk'a korku vâsıtasıyla yürüyüşdür ki, onlar yukanda zikr olunan tarîk-ı ahyâr ve ebrâr erbâbıdır. Ya'nî, bu korkuyla sülûk eden kimselerin kalbine "Bu vücûd-ı mecâziden geç ve korkudan âzâd ol, aşk-ı ilâhî ile yürü!" diye nûr-ı ilâhî gelirse bu hâl müstesnâdır; ve bu sûrette onlar vâsıl-ilallah olurlar. Ma'lûm olsun ki, bu tarîk-ı şüttâr ba'zı ters anlayanların anladıkları gibi ahkâm-ı şer'iyyeye muhâlefet ve a'mâl-i sâlihâyı ta'til etmek değildir. Belki ehl-i aşkın ibâdet ve tâattaki fedâkârlıkları tarîk-ı ahyâr ve ebrâr erbâbının fedâkârlıklarından pek ziyâdedir. Zîrâ onlar vücûd-ı mevhumlarını ma'sûkaları olan Hakk'ın emir ve irâdesinde fânî kılmışlardır. Bir âşık ma'sûkunun emrine karşı nasıl mu'tî ve münkâd ise onların hâli de böyledir. Onlar her husûsta sultân-ı aşkın tahrîkiyle müteharrik olurlar.

از قش خود و ز دش خود باز ره که سوی شه یافت آن شهباز ره
2195. *Kendi kaşından ve deşinden kurtul. Zîrâ o şahbâz, şâh tarafına yol buldu.*

"Kaş", zayıflıktan sonra semirmek, oradan buradan yemek ve bir şeyi toplamak (*Müntehabü'l-Lügât*). "Deş", kendini süslemek ve latif olan sûret (*Burhân*). Beyt-i şerifde "kaş"dan murâd, cebr ve "deş"den murâd, ihtiyârdır. Nitekim âtûdeki beyitte mezkûrdur. Ya'ni, ey tarîk-ı şüttâra sâlik olan kimse, kendi nefsinin cebr ve ihtiyârından kurtul. Zîrâ senin şahbâz-ı rûhun şâh-ı hakîki tarafına yol buldu.

این قش و دش هست جبر و اختیار از ورای این دو آمد جذب یار
2196. *Bu kaş u deş cebr ve ihtiyârdır. Yârin cezbi bu ikisinin verâsından geldi.*

Ey tarîk-i aşkın sâlik, Hak yolundaki tekâsülün ile evvelce rûhunu zayıflatmış iken şimdi semirtmek kaydındasın ve kendini zühd ve takvâ ile süslemek ihtiyârına düştün. Halbuki bunlar senin nefsinin cebr ve ihtiyârdır. Tarîk-i aşk ise ma'sûk-ı hakîkinin kendi kulunu, tarafına çekmesinden ibârettir. Ma'sûk-ı hakîkinin irâdesi seni kendine çekmek olduğu hâlde senin cebr ve ihtiyârın bu cezbi-i ilâhînin arkasında kalır ve onların hizmeti bu cezbi-i azîme nazaran solda sıfırdır. Binâenaleyh bu kayıtlardan geç! Ya'ni mücerred zühd ve takvâ Hakk'a vâsıl olmağa sebêbdır fikrini bırak!

رسیدن زن بخانه و جدا شدن زاهد از کنیزک و رسوا شدن

Kadının eve gelmesi ve zâhidin câriyeden ayrılması ve rezîl olması

Ankaravî hazretlerinin şerhinde bu sûrh yoktur. Fakat fihristde kolaylık olmak üzere fakîr bu şerhe dahi dercini münâsib gördüm. Esâsen kıssaya rûcû olunmak i'tibârıyla de bu sûrhun derci muvâfıktır.

چون رسید آن زن به خانه در گشاد بانگ در در گوش ایشان در فتاد
2197. *Uaktâki o kadın eve erişti, kapıyı açtı; kapının sesi onların kulağına düştü.*

Ya'ni, zâhidin hamamdaki karısı câriyesini yalnız eve gönderdiğine nâdim olarak hamamdan korku ile koşup câriyenin arkasından eve geldi. Câriye daha evvel gelip efendi ile birleşmiş olduğundan kadının gelip sokak kapısını açmasının sesini duydular.

آن کنیزك جست آشفته ز ساز مرد بر جست و در آید در نماز

2198. *O câriye tertîbden perîşan olarak sıçradı. Adam dahi sıçradı ve namaza geldi.*

"Sâz", müteaddid ma'nâları vardır, burada "tertîb ve düzen" demektir ki, câriyenin vaziyeti murâd buyrulur. Ya'ni, câriye erkeğin kendisine mukâraneti zamanındaki vaziyetinden perîşan ve şaşkın bir hâlde fırladı; ve câriye mukâranet hâlinde bulunan zâhid adam dahi câriyeden ayrıldı ve namaza durdu.

زن کنیزك را پژولیده بدید در هم و آشفته و دنگ و مرید

2199. *Kadın câriyeyi dağınık, dargın ve perîşan ve şaşkın, yorulmuş bir hâlde gördü.*

"Pejûlîde", dağınık ve karışık demektir ki, burada câriyenin saçları ve entârisinin vaziyeti karışık demektir. "Deng", şaşkın; "merîd", sürülmüş ve kovulmuş ve serkeş ve haddi tecâvüz etmiş demektir. Burada câriyenin murâdından mahrûmiyeti murâd buyrulur. Ya'ni kadın câriyeyi tas almak vaziyetinden hâriç bir hâlde gördü.

شوی خود را دید قائم در نماز در گمان افتاد زن ز آن اهتزاز

2200. *Kocasını da namazda kâim gördü. Bu sarsıntıdan kadın şübheye düştü.*

[2200]

شوی را برداشت دامن بی خطر دید آلوده منی خصیه و ذکر

2201. *Korkusuz olarak kocasının eteğini kaldırdı; hayasını ve zekerini meni bulaşmış gördü.*

Ya'ni, zâhid evde entârisi ile oturmakta idi ve aceleyle donunu giymeye de vakit bulamamış idi. Kadın şübhelendi ve câriye ile mukâranet vâki' olup olmadığını anlamak için hiç çekinmeksizin namazda duran kocasının eteğini kaldırdı ve âlet-i tenâsülünün bulaşık ve mülevves bir hâlde olduğunu gördü.

از ذکر باقی نطفه می چکد ران و زانو گشته آلوده و پلید

2202. *Zekerinden meninin bākisi damlıyor idi. Baldırı ve dizi bulaşmış ve murdar olmuş idi.*

بر سرش زد سبلی و گفت ای مهن خصیه مرد نمازی باشد این

2203. *Onun başına bir tokat vurdu ve dedi: "Ey alçak, namaz kılan adamın hayası bu mu olur?"*

لایق ذکر و نماز است این ذکر وین چنین ران و زهار پر قدر

2204. *"Bu zeker ve böyle baldır ve pislik dolu zihâr, zikrin ve namazın lâıy-kı mıdır?"*

"Zihâr", kadının ve erkeğin âlet-i tenâsülü demektir (*Burhân*). Ya'ni, "Bu mülevves azâ zikr-i ilâhînin ve namazın lâıy-kı mıdır ki, bu murdar hâl ile hu-zûr-ı ilâhîye durdun?"

نامه پر ظلم و فسق و کبر و کین لایق است انصاف ده اندر ین

2205. *Zulûm ve fışk ve kibir ve kîn dolu olan nâme insâf et, sağa lâıy-kı mıdır?*

Bu kıssada gösterilen fışk gibi rezâil ile ve zulûm ve kibir ve kin ile dolu olan amel defteri insâf et, sağ elden verilmeye lâıy-kı mıdır?

گر بیرسی گبر را این آسمان آفریده کیست وین خلق جهان

2206. *Eğer kâfire sorsan ki, göğü ve bu cihânın halkını kim yarattı?*

گوید او کاین آفریده آن خداست کافرینش بر خدایی اش گواست

2207. *O söyler ki, "Bu Hudâ'nın mahlûkudur, zirâ yaradılış onun hudâvendliğine şahiddir."*

"Hudâvend", üç kelimeden mürekkebirdir ki onlar da (خود) ("Kendi") mu-haffefi olan (خدا) ve (آمدن) ("gelmek") masdarının emr-i hâzırı olan (اے) ve edât-ı nisbet olan (وند) kelimeleridir. "Hudâ" (خدا), "kendi gelici" ma'nâsında vasf-ı terkîbirdir ve ism-i ilâhîdir. Ma'nâsı "sâhib ve mâlik" demektir.

کفر و فسق و استم بسیار او هست لایق با چنین اقرار او

2208. *Onun küfrü ve fışkı ve zulm-i kesîri onun böyle ikrârının lâıy-kı mıdır?*

Ya'ni, o kâfirin küfrü ve fıskı ve hemcinsine birçok zulmü, "Göğü ve bu cihânın halkını Allah Teâlâ yaratmıştır" diye vâki' olan ikrâr ile mütenâsib midir? Bilakis onun fiili kavlini tekzîb etmektedir. Bunun gibi "Ben müslûmanum elhamdülillâh" deyip de emr-i ilâhînin icrâsına yanaşmayan ve menhi-yâtı irtükâbdan mahzûz olan kimselerin fiilleri de bu ikrarlarını tekzîb eder.

هست لایق با چنین اقرار راست آن فضیحتها و آن کردار کاست

2209. O rezâletler ve o nâkıs fiiller böyle doğru ikrâra lâîk midir?

فعل او کرده دروغ آن قول را تا شد او لایق عذاب هول را

2210. O kavli o fiil yalan yapmıştır. O azâb-ı hevle lâîk olur.

[2210] "Hevl", korkutmak ve korku ma'nâsınadır. Ya'ni, böyle fiili kavlini tekzîb eden kimse elbette Allah Teâlâ tarafından korkunç azâba ve terbiyeye lâîk olur.

روز محشر هر نهان پیدا شود هم ز خود هر مجرمی رسوا شود

2211. Mahşer günü her gizli âşikâr olur, her bir mücrim dahi kendinden rûs-vâ olur.

Ya'ni, bir kimse ölüm vâstasıyla bu kesîf olan cismi bu âlemde bıraktığı vakit ona latîf bir cism-i berzahî verirler. Bu dünyâda yaptığı fenâ ameller hangi uzv ile yapılmış ise bu amelin sûreti o uzva taalluk eder. O kimse mahşerde apaçık bu rezâil ile enzâr-ı nâsa ma'rûz kalır. Aslâ inkâra mecâlî kalmaz. II. cildin 1408 numarasına müsâdîf olan beyt-i şerîf dahi bu ma'nâyı beyân eder. سیرتی کآن بر وجودت غالبست هم بر آن تصویر حشرت واجیست ["Bir sîret ki, o senin vücûdunda gâlibdir, o tasvîr üzerine de haşrin vâcibdir."]

دست و پا بدهد گواهی با بیان بر فساد او به پیش مستعان

2212. El, ayak Müsteân'ın huzûrunda onun fesâdına beyân ile şâhitlik verir.

Ya'ni, dünyâdaki kötü fiillerin sûreti bu cism-i berzahîye mün'akis olduğu vakit huzûr-ı ilâhîde her bir uzuv kendisine taalluk eden günâha açıktan açığa şehâdet etmiş olur, günah sâhibinin lisânını isti'mâle mahal kalmaz. Nitekim âyet-i kerîmede الْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلَى أَفْوَاهِهِمْ وَتُكَلِّمُنَا أَيْدِيهِمْ وَتَشْهَدُ أَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ (Yâsîn, 36/65) ya'ni "O günde biz mücrimlerin ağızlarını mühûrleriz, kazandıkları şeyi elleri bize söyler ve ayakları şehâdet eder" buyrulur.

دست گوید من چنین دزدیده ام لب بگوید من چنین پرسیده ام
 2213. *El der: "Ben böyle çalmışım!" Dudak der: "Ben böyle öpmüşüm!"*

پای گوید من شده ستم تا منی فرج گوید من بکردستم زنا
 2214. *Ayak der: "Ben arzûlara kadar gitmişim!" Ferc der: "Ben zinâ etmişim!"*

"Münâ" (منی), "münye" (منیة) kelimesinin cem'idir, "nefsin istekleri ve arzûları" demektir.

چشم گوید کرده ام غمزه حرام گوش گوید چیده ام سوء الکلام
 2215. *Göz der: "Haram olan gamzeyi yapmışım!" Kulak der: "Fenâ sözleri toplamışım!"*

"Gamze", kadının erkeğe veyâhud erkeğin kadına göz kırpması ve nâz ve şîve ile kirpik süzmesi. Gamzenin meşrû'u da olduğu için beyt-i şerîfde "harâm" kaydıyla takyîd buyrulmuştur. "Sû-i kelâm"dan murâd, mü'minler aleyhinde olan gybet ve fenâ sözlerdir; ve "toplamak"tan murâd, bu gybeti dinlemek sûretiyle iştirâktir.

پس دروغ آمد ز سر تا پای خویش که دروغش کرد هم اعضای خویش
 2216. *İmdi kendi başından ayağına kadar lâıyk geldi ki, onun a'zâsı dahi onu yalan yaptı.*

Ya'ni, o kâfir dîn-i Hak'da tebliğ olunan Allâh'ı tanımadığı hâlde "Yeri göğü yaratan Allah'tır" dedi ve onun fiiliyâtı bu sözünü tekzîb [etti] ve kendisi baştan ayağa kadar yalancı oldu. Binâenaleyh rûz-i mahşerde de onun kavline muhâlefet eden a'zâsı dahi yine onu tekzîb eder.

آن چنان که در نماز با فروغ از گواهی خصیه شد زرق و دروغ
 2217. *Nitekim fûrûğlu olan namazda hayânın şehâdetinden riya ve yalan zâhir oldu.*

Nitekim nurlu olan namazda zâhidin hayasının mülevveslik hâlindeki şehâdetinden onun kıldığı namazın gösteriş ve yalan olduğu karısının nazârında zâhir oldu.

پس چنان کن فعل کان خود بی زبان باشد اشهد گفتن و عین بیان

2218. *Binâenaleyh fiili öyle yap ki, o muhakkak dilsiz olarak "Eşhedü" demek ve ayn-ı beyân olsun.*

Binâenaleyh ey sâlik, bu hayât-ı dünyeviyyede a'mâl-i sâlihânı zerre kadar nefsinin hazzına âid bir fikir ve mütâlaa olmaksızın yap ki, o amelin kendisi: "Ben sâhib-i amelin ihlâsına şehâdet ederim!" demek olsun ve muhakkak dilsiz ve harf ve savtsız beyân olsun. Ya'ni amelin kendisi ayn-ı beyân olsun.

تا همه تن عضو عضو ای پسر گفته باشد اشهد اندر نفع و ضرر

2219. *Ey oğul, hattâ senin bütün cismin uzuv uzuv fâidede ve zararda "Eşhedü" demek olsun.*

Ey sâlik-i mübtedî, bu hayât-ı dünyeviyyede bütün ef'âlini mîzân-ı muhâsebeye çek! Hattâ bu muhâsebe netîcesinde senin cisminin bütün a'zâları fâide ve zararda "Biz şâhidiz!" desinler ve sen onların şehâdetlerini mahşer gününden evvel dinle!

رفتن بنده پی خواجه گواست که منم محکوم این مولای ماست

2220. *Bendenin efendisinin arkasından gitmesi "Ben mahkûmum, bu bizim efendimizdir!" diye şâhiddir.*

"Dilsiz ve harf ve savtsız şehâdet nasıl olur?" dersene deriz ki: Bir bendenin efendisinin arkasından gitmesi kendisinin mahkûmiyetine ve esâretine ve ta'kîb ettiği şâhsın efendisi olduğuna dilsiz olarak şâhiddir ve bu vaziyet ayn-ı beyândır.

گر سیه کردی تو نامه عمر خویش توبه کن ز آنها که کرده ستی تو پیش

2221. *Eğer sen ömrünün nâmesini kara yaptın ise evvelden yapmış olduğun onlardan tövbe et!*

Yaptığın muhâsebe netîcesinde eğer defter-i a'mâlini fisk u fücür ile ve ah-lâk-ı zemîme ile kapkara yapmış olduğunu gördün ise, bu geçmiş fenâhıklar-dan tövbe et ve bir daha yapmayacağına azmet!

عمر اگر بگذشت بیخوش این دم است آب توبه ش ده اگر او بی‌نم است

2222. *Eğer ömür geçti ise onun kökü bu demdir. Eğer o nemsiz ise ona tövbe suyunu ver!*

Eğer ömrün geçti ise müteessif olma! Mâdemki hayât-ı dünyeviyyen devâm etmektedir, mütebâkî ömrün kökü ve temeli bu demdir ve içinde bulunduğun andır. Eğer bu anda yaptığın fenâlıklardan nedâmet etmemiş isen ahvâl-i âhiretini düşün de ömrünün temeli ve kökü olan bu deme göz yaşı ile tövbe ve nedâmet suyunu ver! Zîrâ hakîkî nedâmet kalbe te'sîr eder ve müteessir olan kalb sâhibinin gözü sulanır; ve nedâmet-i kalbiyye olmaksızın lîsânen vâkî' olan istiğfârın hiç hükmü yoktur. Beyt:

سبحه بر کف توبه بر لب دل پراز ذوق گناه معصیت را خنده می آید زاستغفار ما

"Eldes tesbih, dudakta tövbe, kalb günâhın zevkenden dolu olursa bizim istiğfânımızdan günâha gülme gelir".

بیخ عمرت را بده آب حیات تا درخت عمر گردد با ثبات

2223. Ömrünün köküne âb-ı hayât ver, tâ ki ömür ağacı sebatlı olsun!

Ömrünün kökü olan hâl-i hazırdaki dem'e hayât-ı ma'neviyye suyu olan tövbe ile imdâd et, tâ ki ömrünün geçmiş ve gelecek olan dalları yeşillensin ve ömür ağacı sebatlı ve muhkem olsun! Zîrâ hadis-i şerîfde التائب من الذنب کمن الأثم "Günahından tövbe eden kimse günâhı olmayan kimse gibidir" buyrulmuştur.

جمله ماضیها از این نیکو شوند زهر پارینه از این گردد چو قند

2224. Bütün geçmişler bundan iyi olurlar. Geçen seneki zehir bundan şeker gibi olur.

سیئات را مبدل کرد حق تا همه طاعت شود آن ما سبق

2225. Senin seyyiâtını Hak mübeddel eder. Hattâ o geçmiş olan şey hep tâat olur.

Bu beyt-i şerîfde sûre-i Furkân'da vâkî' فَاُولَٰئِكَ يُدْعِی اللّٰهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ (Furkân, 25/70) ya'ni "Allah Teâlâ o tâiblerin kötülüklerini iyiliklere tebdîl eder" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Ya'ni, ey âsî, eğer sen tövbe edersen Hak Teâlâ senin kötülüklerini va'd-i ilâhîsi mûcibince iyiliklere tebdîl eder. Hattâ senin geçmiş zamanlarda yaptığın günahların da hepsi tâat olur.

خواجہ بر توبه نصوحی خوش یفتن کوششی کن ہم به جان و ہم به تن

2226. Efendi, nasûha mensûb olan tövbeye iyi teveccüh et! Hem rûh ve hem cism ile sa'y et!

"Nasûh" (نصوح), mübâlağa sıgası ile lügatte "hâlis" demektir ki, onun nasıl bir tövbe olduğu âfideki kıssada beyân buyrulur.

شرح این توبه نصوح از من شنو بگرویدستی و لیک از نو گرو

2227. *Bu tövbe-i nasûhun şerhini benden dinle! İnandın fakat yeniden inan!*

Ya'ni tövbe-i nasûhun ne demek olduğunu şerh ve tafsîl ediyorum. Benden dinle, vâkua sen *يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا تَوْبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نَّصُوحًا* (Tahrîm, 66/8) ya'ni "Ey mü'minler, Allah'a tövbe-i nasûh ile tövbe edin!" âyet-i kerîmesini işittin ve böyle bir tövbenin vücûduna inandın. Fakat benim şerh ettiğimi de dinle ve yeniden inan!

حکایت در بیان توبه نصوح چنان که شیر از پستان بیرون آید باز دیگر در پستان
نرود آن که توبه نصوحی کرد هرگز از آن گناه نرود و یاد نکند به طریق رغبت بلکه
هر دم نفرتش افزون باشد و آن نفرت دلیل آن بود که لذت قبول یافت آن شهوت
اول بی لذت شد و این لذت به جای آن نشست .

نبرد عشق را جز عشق دیگر چرا یاری نگیری زو نکوتر
و آنکه دلش باز آن گناه رغبت می کند علامت آن است که لذت قبول نیافته
است و لذت قبول به جای آن لذت گناه ننشسته است ، فَسْنِيسِرُهُ لِلْعُسْرِی نَشَدَه
است و لذت فَسْنِيسِرُهُ لِلْعُسْرِی باقی است بر وی . پس مهیا گردانم
مرا و را برای صفتی که او را بدوزخ برد

Tövbe-i nasûhun beyânında hikâyedir. Öyle ki süt memeden dışarıya gelir, tekrar memeye gitmez. O kimse ki nasûha mensûb olan tövbeyi yaptı, aslâ ondan günâh sâdır olmaz ve râğbet tarîkıyla yâd etmez. Belki her dem onun nefreti ziyâde olur; ve o nefret onun delîli olur ki, kabûl lezzetini buldu. O evvelki şehvet lezzetsiz oldu ve bu lezzet onun yerine oturdu.
Aşkı aşktan başkası götürmez / Niçin ondan daha iyi bir dost tutmazsın.

Ve o kimse ki onun kalbi o günâha râğbet eder, onun alâmetidir ki kabûl lezzetini bulmamıştır ve kabûl lezzeti o günâh lezzetinin yerine oturmamıştır. فُسْنِيسِرُهُ لِلْعُسْرِ (Leyl, 92/7) olmamıştır. فُسْنِيسِرُهُ لِلْعُسْرِ (Leyl, 92/10) lezzeti onun üzerinde bâkîdir. Binâenaleyh onu bir sıfat için hazırlarım ki onu cehenneme götürür

"Nasûh", lügatte "hâlis" ma'nâsına olduğu cihetle "tövbe-i nasûh" demek, zevk-i günâhı düşünmekten ve o günâha meyl-i nefsi bulmaktan pâk ve hâlis bir tövbe ma'nâsına olur. Böyle bir tövbenin nasıl bir tövbe olacağını şerh ve beyân için Hz. Fîr efendimiz "Nasûh" ismindeki bir şâhsın hâlini tasvîr buyururlar.

Ma'lûm olsun ki, ulemâ tövbe için üç rûkn beyân ederler: 1- Sâdır olan o kötü fiili terk etmektir. 2- Yaptığı fenâlığa peşîman olmak ve nedâmet etmektir. Bunun için hadîs-i şerîfde توبۃ الندم ya'ni "Nedâmet tövbedir" buyrulmuştur. 3- Tekrar o kötü fiile avdet etmemeğe azmetmektir. Eğer azmederse tövbesinin hükmü kalmaz. Fakat Hz. Şeyh-i Ekber buyururlar ki: "Bu azim erkân-ı tövbeden olamaz. Zîrâ tâib gelecek zamanda nasıl bir hâl içinde olacağını bilmez. Binâenaleyh meçhûl üzerine nasıl azmedebilir? Böyle olunca tövbe, istiğfâr ile günâhın i'tirâfından ibârettir; ve i'tirâf edene dahi nedâmet lâzımdır.

Bu sûrh-i şerîfden dahi anlaşılan budur ki: Bir kimse kalbinde şiddetli nedâmet olursa o günâhın lezzetine karşı nefret hâsıl olur; ve nefret husûsunda o günâhı artık râğbet tarîkiyle hatırına getirmez; ve binâenaleyh her an o günâha karşı kalbinde nefret ve tiksînmek ziyâde olur; ve bu nefret dahi ind-i ilâhîde tövbesinin kabûle mazhar olması sebebiyle kalbinde bir lezzet ve zevk bulduğuna delildir. İşte bu zevk ve lezzet evvelki günâhın zevki ve lezzeti yerine kâim oldu. Nitekim bir kimse bir şeyin âşığı olsa, onun bu aşkı başka bir şeye olan aşkı kalbinden siler. Zîrâ bir aşk diğer bir aşkı götürür ve izâle eder. Nitekim Allâh'a olan aşk u muhabbet mâsivâyâ olan aşk u muhabbeti mahveder. Fakat tövbe eden bir kimsenin kalbi yine o yaptığı günâha meyl ve râğbet ederse, onun kalbinde rûkn-i tövbe olan nedâmetin yerleşmemiş ve binâenaleyh tövbesinin ind-i ilâhîde kabûle mazhar olmamış olduğuna âlâmettir. O kimse "Biz ona kolay tarîkı tevfiğ ederiz" (Leyl, 92/7) va'd-i ilâhîsine mazhar olmamıştır. Onun üzerinde "Biz ona güçlüğü ve şiddete sebep olan tarîkı kolay yaparız" (Leyl, 92/10) va'id-i ilâhîsi bâkîdir. Bu

vaîd "O âsîyi cehenneme götürecek bir sıfat için hazırlanm" demektir. Bu iki âyet-i kerîme Ve'l-leyl sûre-i şerifinde vâkî'dir.

بود مردی پیش از این نامش نصوح بد ز دلاکئی زن او را فتوح

2228. *Bundan evvel bir adam var idi. Onun adı Nasûh idi. Kadın dellâklığından ona fütûh var idi.*

Bundan evvelki zamanda bir adam var idi ki, adına Nasûh derler idi. Hamamda kadın dellâklığı yapar ve bu san'atından para kazanır idi. "Dellâk", oğucu ve masaj yapıcı ma'nâsınadır.

بود روی او چو رخسار زنان مردی خود را همی کرد او نهان

2229. *Onun yüzü kadın yüzü gibi idi. O kendinin erkekliğini gizler idi.*

O Nasûh sesi ince, köseler nev'inden olup yüzünde sakal ve bıyık bitmemiş idi. Kendisi de genç olup yüzü tamâmıyla kadın yüzüne benzer idi. Bu sâyede kadınlardan erkekliğini gizler idi.

او به حَمّام زنان دَلّاك بود در دغا و حيله بس چالاک بود

2230. *O kadınlar hamamında dellâk idi. Degâ ve hîlede çok çevik idi.*

Nasûh kadınlar hamamında kadınların vücûtlarını oğar ve masaj yapar idi. Fakat kendisi erkek olduğu hâlde bu hâlini kadınlara sezdirmemek için hîle ve tedbirde çevik ve zekâvet sâhibi idi.

سالها می کرد دلاکئی و کس بو نبرد از حال و سر آن هوس

2231. *Senelerce dellâklık etti. Kimse o hevesin hâlinden, sırrından koku götürmedi.*

Nasûh birçok zaman kadınlara dellâklık ettiği hâlde onun bu münâsebet-siz hevesini hâlinden ve sırrından hiçbir kimse âgâh olamadı.

ز انکه آواز و رخسار زن وار بود لیک شهوت کامل و بیدار بود

2232. *Zîrâ ki sesi ve yüzü kadın gibi idi. Fakat şehveti kâmil ve uyanık idi.*

Nasûh'un zâhiri kadın gibi idi. Fakat bâtında onun erkeklik şehveti kemâlinde ve uyanık idi. Bu Nasûh'un zımnında bir remz vardır. O da budur ki, zâhirde kendisini dervişler kıyâfetine koyup kadın gibi zaîfî'l-akl olan ve derviş olmak isteyen kimseleri mürid ittihâz eden ve onları sıfât-ı nefsâniyyeden

tathîre çalışan kimseler vardır. Halbuki kendisinin sıfât-ı nefsânîyyesi kâmil ve uyanıktır. Bu hâl Nasûh gibi halkı aldatmaktan başka bir şey değildir.

چادر و سربند پوشیده و نقاب مرد شهبانی و در غرۃ شباب

2233. *Çarşaf ve baş bağı ve peçe örtmüş idi. Şehvete mensûb adam ve gençliğin gafleti içinde idi.*

O Nasûh kadın libâsı giyip kendini kadınlara benzetmiş idi. Halbuki kendisi şehvetli bir adam olup gençliğin tevîd ettiği gaflet içinde idi. Zîrâ kadın vücûdunu oğmak ve masaj yapmak gençlikte zevk-âverdir; ihtiyarlıkta şehvet munkatî' olduktan sonra yorgunluktan başka bir şey gördürmez.

دختران خسروان را زین طریق خوش همی مالید و می شست آن عشیق

2234. *O ziyâde âşık bu tarîktan hüsrevlerin kızlarını oğar idi ve yıkar idi.*

"Âşık", "âşık"ın sîga-i mübâlağası olup "ziyâde âşık" demektir. "Husrev", pâdişâh demektir. O kadınların ziyâde âşıkı olan Nasûh bu tarîktan, ya'ni kendisinin kadınlara benzemesi tarîkından pâdişâhlann kızlarını oğar ve yıkar idi.

توبه ها می کرد و پا در می کشید نفس کافر توبه اش را می درید

2235. *Tövbeler etti ve ayak çekti, kâfir nefis onun tövbesini yırttı.*

Ya'ni, Nasûh birkaç kere bu kötü fiilden tövbeler etti ve ayağını çekti. Fakat onun münkirü't-tövbe olan nefsi hamamda çıplak kadınların vücûdunu görmek ve oğmak ve yıkamak zevk ve lezzetini tasvîr ederek Nasûh'un tövbesini bozdu.

رفت پیش عارفی آن زشت کار گفت ما را در دعایی یاد دار

2236. *O kötü fiilli, bir ârifin huzûruna gitti; "Bizi bir duâda yâda getir. dedi!"*

Nasûh kendi fiilinin fenâ olduğunu bilip tövbeler ettiği hâlde bir türlü nefesine hâkim olamamış ve yine kadınlar hamamında işe başlamış idi. Nihâyet bir ârif-i vâsılın huzûruna gitti ve fakat kabâhatini açmaksızın ondan kendisi için hayır duâ taleb etti.

سر او دانست آن آزاد مرد لیک چون حلم خدا پیدا نکرد

2237. *O hür olan kimse onun sırrını bildi. Fakat Hudâ'nın hilmi gibi izhâr etmedi.*

Âzâd ve hür olan insanı Aziz Neseîî hazretleri şöyle ta'rif buyurur: "İnsân-ı kâmil-i âzâd odur ki, onun için sekiz şey kemâlde ola: İyi akvâl, iyi ef'âl, iyi ahlâk ve maârif ve terk ve uzlet ve kanâat ve humûl. Her kim bu sekiz şeyi kemâle erîştirse kâmil ve âzâddır ve bâliğ ve hürdür." Ya'ni o hür ve âzâd olan kâmil, Nasûh'un gizli olan kabâhatini bildi. Fakat Hak Teâlâ'nın sıfat-ı hilmî, nasıl kullarının ayıplarını örterse, sıfat-ı ilâhî ile muttasıf olan o kâmil dahi Nasûh'un kabâhatini örttü.

بر لیش قفل است و در دل رازها لب خموش و دل پر از آوازا

2238. *Onun dudağı üzerinde kilit ve kalbinde de sırlar vardır. Dudağı sâhîti kalbi sadâlardan doludur.*

Ya'ni, insân-ı kâmil, huzûrunda bulunan bir kimsenin fikrine ve sırına muttali' olur. Zîrâ bir kimsenin fikri kendi içinden konuşmasıdır. İnsanın bâtınınun sadâ-yı hafisi vardır ki, bu sadâyı insân-ı kâmilin kalbi işitir. Fakat âlem-i kesâfetin hicâbı altında bulunan kulaklar işitmez. Onlar bu sadâ-yı hafiyi ancak kesâfetin muattal olduğu uyku hâlinde rû'yâ âleminde işitirler. İnsân-ı kâmil bu sadâ-yı hafiyi işittiği cihetle onun kalbi bu sadâlardan doludur. Fakat bu işittigi esrânı ifşâ etmez.

عارفان که جام حق نوشیده اند رازها دانسته و پوشیده اند

2239. *Ârifler ki, Hak kadehini içmişlerdir, sırları bilmişler ve örtmüşlerdir.*

Ârifler ki, Hakk'ın sıfatları şarâbının kadehini içmişlerdir, halkın sırlarını sıfat-ı ilm ile bilmişler ve sıfat-ı settâriyyet ile örtmüşlerdir.

هر که را اسرار کار آموختند مهر کردند و دهانش دوختند

2240. *Her kime kârın sırlarını öğrettiler ise ağzını mühürlediler ve dikteler.*

[2240]

سست خندید و بگفت ای بد نهاد ز آنکه دانی ایزدت توبه دهاد

2241. *Gevşek güldü ve dedi: "Ey kötü huylu onu ki bilirsin, Hâlık sana tövbe versin!"*

Nasûh'un duâ istemesine karşı o insân-ı kâmil gevşek ve hafif bir sûrette güldü ve dedi ki: "Ey kötü huylu, senin bildiğin ve yaptığın işten Hak Teâlâ sana tövbe-i kat'î versin. "Dehâd" kelimesinin aslı "dâden" (vermek) masda-
nın fiil-i muzâri'i olan "dehed" (دهد)dir. Arada elif, elif-i duâiyyedir.

در بیان آنکه دعای عارف واصل و درخواست او از حق همچون درخواست حق است از خویشتن که کنت له سمعاً و بصرأ و لساناً و یداً و قوله تعالی و مَا رَمِيتْ إِذْ رَمَيْتَ وَلَکِنَّ اللَّهَ رَمَى، و آیات و اخبار و آثار در این بسیار است، و شرح سبب ساختن حق تا مجرم بگوش گرفته به توبه نصوح آورد

Onun beyânındadır ki, vâsıl olan ârîfin duâsı ve onun Hak'tan talebi Hakk'ın kendinden talep etmesi gibidir. Zîrâ "Ben onun sem'i ve basarı ve dili ve eli oldum" vârid olmuştur. Ve Hak Teâlâ'nın "Attığın vakit sen atmadın, velâkin Allah attı" (Enfâl, 8/17) kavli vardır. Ve bu husûsta âyetler ve hadisler ve eserler vardır. Ve mücrimi kulağıyla tutup nasûh tövbesine getirmek için Hakk'ın sebep düzmesinin şerhidir

آن دعا از هفت گردون در گذشت کار آن مسکین به آخر خوب گشت
2242. O duâ yedi felekten geçti. O miskînin işi sonunda güzel oldu.

Ya'ni, o kâmilin duâsı yedi felekten ya'ni âlem-i sûretten hakikatü'l-hakâik mertebesine kadar geçti. Bu sebeble o miskîn Nasûh'un işi sonunda güzel oldu.

كان دعای شیخ نى چون هر دعاست فانی است و گفت او گفت خداست
2243. Zîrâ o şeyhin duâsı her duâ gibi değildir. Fânîdir ve onun sözü Hakk'ın sözüdür.

Ya'ni, bir insân-ı kâmil olan o şeyhin duâsı cismânî ve nefsânî kimsele-rin duâsı gibi değildir. O şeyh cismâniyet ve nefsâniyetten fânîdir. Onun vü-cûd-ı abdânîsi vücûd-ı Hakkânî'de fânîdir. Ateşte kızaran demir gibi ayn-ı âteş olmuştur. Binâenaleyh onun sözü artık Hakk'ın sözüdür.

چون خدا از خود سؤال و گد کند پس دعای خویش را چون رد کند
2244. Vaktâki Hudâ kendinden suâl ve taleb ede, binâenaleyh kendi duâsını nasıl reddeder?

Bu beyitlerde sûre-i Nûr'da vâki' *لَا تَجْعَلُوا دُعَاءَ الرُّسُولِ يَنْتَكُمُ كَدُعَاءِ بَعْضِكُمْ بَعْضًا* (Nûr, 24/63) ya'ni "Resûlün aranızda vâki' olan duâsını ba'zınızın ba'zınıza olan duâsı gibi addetmeyini!" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Bu mertebeye muhakkıkın hazârân "kurb-i ferâiz" derler. Bu mertebede fâil Hak ve abd âlettir. Birâenaleyh onun duâsı Hakk'ın kendi duâsı olmuştur.

يك سبب انگيخت صنع ذو الجلال كه رهانيدش ز نفرين و وبال

2245. Celâl sâhibinin san'atı bir sebep kopardı ki, onu nefrînden ve vebâlden kurtardı.

Celâl sâhibi olan Hak Teâlâ hazretlerinin san'atı ve filî âtîdeki ebyâtta be-yân olduğu üzere bir sebep kopardı ve icâd eyledi ki, o sebep yüzünden Nasûh'u nefrînden ya'ni la'netten ve vebâl ve ma'siyetten kurtardı.

اندر آن حمام پر می کرد طشت گوهری از دختر شه یاره گشت

2246. O hamamda leğeni doldurdu; şâhın kızından bir gevher kayboldu.

Nasûh'un dellâklık ettiği o hamamda pâdişâhın kızını yıkamak için leğeni suyla doldurdu. Fakat o sırada pâdişâhın kızının cevheri kayboldu.

گوهری از حلقه های گوش او یاره گشت و هر زنی در جست و جو

2247. Onun kulağının halkalarından bir gevher kayboldu. Her bir kadın cüst ü cüda oldu.

Kaybolan cevher pâdişâhın kızının küpesine âid bir cevher idi. Hamamda bulunan kadınların hepsi hamam içinde bu nâdir inciye arayıp durmakta idiler.

پس در حمام را بستند سخت تا بجویند اولش در پیچ رخت

2248. Mûteâkiben hamamın kapısını muhkem kapadılar. Tâ ki onu evvelen eşyânın büküntüsünde aradılar.

"Piç", büküntü ve kıvrım. "Reht", elbise ve çamaşır ve sair eşyâ demektir. Ya'ni, cevheri hamamın yerlerinde aradılar bulamadılar. Sonra içerdekiler dışarıya çıkmamak için hamamın kapısını sıkı sıkı kapadılar. Evvelâ o cevheri bohçalardaki elbise ve çamaşır ve hamam takımları gibi eşyânın büküntü ve katları arasında aradılar.

دزد گوهر نیز هم رسوا نشد رختها جستند و آن پیدا نشد

2249. *Eşyayı aradılar ve o zâhir olmadı. Gevherin hırsız da rezil olmadı.*

O cevher eşyâ arasında da meydana çıkmadı, hırsız dahi bulunamadı.

پس به جد جستن گرفتند از گراف در دهان و گوش و اندر هر شکاف

2250. *Binâenaleyh güzâf cihetinden cidd ile aramaya başladılar. Ağızda ve kulakta ve her yarıktâ.*

"Güzâf", Arabî'nin "cüzâf" kelimesinden me'hûzdur. Ve "cüzâf", cimin kesri ("cizâf") ve zammı ile telaffuz olunduğu gibi "güzâf" (گراف) ın dahi bu vech ile telaffuz olunabileceği *Ferheng-i Cihângîrî* ile *Ferheng-i Reşîdî* nin beyânından anlaşılmaktadır. Ve "güzâf", Fârisî'de "beyhûde" ma'nâsında meş-hûrdur; ve "çok ve hadsiz" ma'nâsında da kullanılır. Ve Arabî'de "cüzâf", bir şeyi ölçüsüz ve tahmîn ile almak demektir ki, Türkçe'de "toptan" demek olur. Şu hâlde beyt-i şerifteki "güzâf"ı, "umûmiyet" ma'nâsına almak münâsib olur. Ya'ni, cevheri her tarafta aradılar bulamadılar. Binâenaleyh umûmiyet cihetinden cidd ile aramağa başladılar. Hamamda bulunan halkın ağzında ve kulagında ve vücûdlarının her yangında ve deliğinde aradılar.

در شکاف تحت و فوق و هر طرف جست و جو کردند در خوش صدف

2251. *Alt ve üst, yarıktâ ve her taraftâ sade fi latîf olan inci yi araştırdılar.*

Velhâsıl hamamda bulunan kadınların ağzlarında ve kulaklarında ve avret mahallerinde ve her taraflarında o latîf bir sadeften çıkmış olan çok kıymetli ve nâdide inci yi araştırdılar.

بانگ آمد که همه عریان شوید هر که هستید ار عجز و گر نوید

2252. *"Gerek ihtiyar gerek genç her kim var iseniz hep çıplak olunuz!" diye ses geldi.*

يك به يك را حاجه جستن گرفت تا پديد آید گهر دانه شگفت

2253. *Acib olan gevher dânesi zâhire gelmek için, hâdime birer birer aramaya başladı.*

"Şîgift", acib; "hâcibe", sultanın hizmetçisi demektir. Ya'ni, hamamda olanlara çırpıplak olmaları için emir verdiler. Herkes soyundu, sultanın hiz-

metçisi dahi herkesin ağzını, yüzünü ve kulaklarını ve a'zâ-yı tenâsüliyyelerini aramaya başladı.

آن نصح از ترس شد در خلوتی روی زرد و لب کبود از خشیتی

2254. *O Nasûh korkudan bir halvete gitti, azîm korkudan yüzü sarı ve dudakları mâvi oldu.*

Âlet-i tenâsülî aranmak istenildiği vakit erkek olduğu meydâna çıkıp hamamda bir azîm kıyâmet kopacağı ve iş hükûmete aksettiği vakit dahi kendisinin başı gitmek korkusundan dolayı Nasûh bir halvete kaçtı. Azîm bir korkudan rengi sarardı ve dudakları morardı.

پیش چشم خویش او می دید برگ رفت و می لرزید او مانند برگ

2255. *Gözünün önünde ölümü gördü; gitti o yaprak gibi titrer idi.*

Nasûh'a ölümü tecessüm etti; halvete gitti ama yaprak gibi titreyerek gitti.

گفت یا رب بارها برگشته ام توبه ها و عهدها بشکسته ام

2256. *'Dedi: "Ya Rab, def'alarca rücû' etmişim, tövbeleri ve ahidleri bozmuşum."*

کرده ام آنها که از من می سزید تا چنین سیاهی در رسید

2257. *"Onları yapmışım ki benden lâyyık idi, âkubet böyle bir kara sel erişti."*

"Ben istî'dâdîma lâyyık olan o fenâlıkları yaptım. Bu benim hâl-i evvelimdi. Âkubet bu hâl-i evvelin hâl-i sânisî olan böyle bir gam ve elemin kara seli erişti."

نوبت جستن اگر در من رسد وه که جان من چه سختیها کشد

2258. *"Aranmak nöbeti eğer bana erişirse vah ki benim canım ne sıkıntılar çeker!"*

در جگر افتاده استم صد شرر در مناجاتم بین بوی جگر

2259. *"Benim ciğerime yüz kıvılcım düşmüştür. Münâcâtımda ciğerimin kokusunu gör!"*

این چنین اندوه کافر را مباد دامن رحمت گرفتم داد داد

2260. *"Böyle gam kâfire olmasın! Rahmet etdiğini tuttum. İhsân! İhsân!"*

- کاشکی مادر نزادی مرا یا مرا شیری بخوردی در چرا
2261. "Kâşki anam beni doğurmaya idi. Yâhud beni mer'âda bir arslan yiye idi!"

- ای خدا آن کن که از تو می سزد که ز هر سوراخ مارم می گرد
2262. "Ey Hudâ, onu yap ki senden lâyük olur, zîrâ her delikten beni yılan ısıyor!"

- جان سنگین دارم و دل آهنین ورنه خون گشتی در این رخ و حنین
2263. "Taş gibi can, demir gibi kalb tutarım. Yoksa bu renc ve hanîn içinde kan olurdu."

"Benim canım taş gibi katı ve kalbim demir gibi serttir. Eğer böyle olmasa idi bu an meşakkat ve feryâd içinde canım ve kalbim kana tahavvül ederdi."

- وقت تنگ آمد مرا و یک نفس پادشاهی کن مرا فریاد رس
2264. "Vakit benim için dar ve bir nefes geldi; pâdişâhlık et ve benim feryâdına eriş!"

"Yâ Rab, benim için vakit pek daraldı ve bir nefesten ibâret kaldı. Şimdi beni aramağa gelecekler. Sen kerem sâhibi bir pâdişâh-ı azîmsin, pâdişâhlık et, benim feryâdına eriş!"

- گر مرا این بار ستاری کنی توبه کردم من ز هر ناکردنی
2265. "Eğer bu def'a bana settârlık edersen her yapılması lâyük olmayandan tövbe ettim."

"Nâ-kerdenî" (ناکردنی) 'de "yâ", yâ-yı liyâkattir. Ya'ni, "Yâ Rab, eğer bu def'a da benim günâhımı halkın nazarından sıfat-ı settâriyyetin ile örter isen, ben yalnız bu fiilimden değil, her yapılması lâyük olmayan ya'ni senin nîzâ-yı şerîfine muvâfık olmayan bîlcümle amellerden tövbe ettim!"

- توبه ام بپذیر این بار دگر تا بیندم بهر توبه صد کمر
2266. "Bu kere de benim tövbemi kabûl et, tâ ki tövbe için yüz kemer bağlayayım!"

"Yâ Rab, bu kere de tövbemi kabûl et, tâ ki bu tövbemin muhâfazası için birçok hizmetler edeyim!"

من اگر این بار تقصیری کنم پس دگر مشن دعا و گفتم

2267. "Eğer ben bu kerre bir taksîr edersem, sonra artık benim duâmı ve sözümü dinleme!"

این همی زارید و صد قطره روان که در افتادم به جلاد و عوان

2268. Bu duâyı etti ve yüz katre akıcı olarak dedi ki: "Cellâda ve avvâna düş-tüm!"

"Zârîden", ağlamak ve duâ etmek ma'nâlarına gelir. Burada "duâ etmek" ma'nâsı münâsibdir. "Katre"den murâd, göz yaşıdır. "Avvân", sıkı tutucu demek olup burada evvelki zamanlarda "şahne ve serheng" dedikleri "zâbita me'mûrları"dır ki, zamânımızda "polis" derler. Beyt-i şerîfde şeddesiz zikri zarûret-i şîirden dolayıdır. Ya'ni, Nasûh bu duâyı ve bu niyâzı etti ve gözün-den birçok yaşlar akıcı olarak dedi ki: "Eyvâh ki cellâd ve polis eline düş-tüm!"

تا نمیرد هیچ افرنگی چنین هیچ ملحد را مبادا این چنین

2269. "Hiçbir firenk böyle ölmesin! Hiçbir mülhidin böyle feryâdı olmasın!"

"Firenk"ten murâd, kâfir ve "mülhid"den murâd dinsizdir. Ba'zı nüshalar-da افنگ yerine "tersâi" (ترسائی) vâki'dir. Ya'ni, "Hiçbir kâfir böyle benim ölü-müm ile ölmesin ve hiçbir dinsizin böyle benim gibi feryâdı olmasın!" Ya'ni benim gibi muhtarib bir hâle gelmesinler, demek olur.

نوحه ها می کرد او بر جان خویش روی عزرائیل دیده پیش پیش

2270. Kendi canı üzerine nevhalar etti. Önünde Azrâîl'in yüzünü ziyâde [2270] görmüş idi.

Nasûh erkekliği zâhir olduğu vakit muhakkak cellâd eline teslim edileceğini bildiği için kendi canı üzerine nevhalar etti ve Hz. Azrâîl'in yüzü ona te-cessüm etti.

ای خدا و ای خدا چندان بگفت کان در و دیوار با او گشت جفت

2271. O kadar "Ey Hudâ ve ey Hudâ!" dedi ki, kapı ve duvar ona çift oldu.

Ya'ni, o kadar "Yâ Rab, yâ Rab!" diye cenâb-ı Hakk'a yalvardı ki, Nasûh kendinin yalvarmasına kapıların ve duvarların bile iştirâk ettiğine kâni' oldu. Zîrâ kendi Hakk'a teveccühde müstağrak idi. Nazârına müsâdif olan her şe-yi de öyle Hak'ta müstağrak gördü.

در میان یا رب و یا رب بد او بآنک آمد از میان جست و جو
2272. O "Yâ Rab ve yâ Rab!" arasında idi. Cüst ü cû arasından ses geldi.

Nasûh "Yâ Rab, yâ Rab!" diye münâcât ve niyâz ile meşgûl idi. Hamam-da gevherin cüst ü cûsunda olan halk tarafından ses geldi ki, o sesin ifâde ettiğî ma'nâ âtîdeki sûrh-i şerîfde beyân buyrulur.

نوبت جستن رسیدن به نصوح و آواز آمدن که او را برهنه کنند که همه را
جستیم نصوح را بجوید و بیهوش شدن نصوح از آن هیبت و گشاده شدن کار
بعد از نهایت بستگی کما کان يقول رسول الله صلى الله عليه وسلم
إذا أصابه مرضٌ أو همٌّ اشتدَّتْ أزمَةٌ تفرَّجُ

Aramak nöbetinin Nasûh'a erişmesi ve "Onu soyunuz ve arayınız, zîrâ cümleyi aradık, Nasûh'u da arayınız!" diye ses gelmesi ve heybetten Nasûh'un bîhûş olması ve bağlanmanın nihâyetinden sonra işin açılması. Nitekim Resûlullah (s.a.v.) kendisine bir maraz ve gam isâbet ettiğî vakit اَشْتَدَّتْ أَزْمَةٌ تَفَرَّجُ ya'ni "Ey sıkıntı, şiddetle ki açilasın!" buyururlardı.

Bu sûrh-i şerîfdeki hadîs-i nebevî İmâm-ı Ali (k.v) efendimizden rivâyet buyrulmuştur. Ebu'l-Fazl Yûsuf hazretleri tarafından matla' ittihâz edilerek uzun bir kasîde söylenmiş ve *Mesnevî-i Şerif* şârihi İsmâil Ankaravî (k.s.) hazretleri tarafından Türkçe'ye tercüme ve şerh buyrularak tab' dahi edilmiştir. Hadîs-i şerîfin mazmûnu "Bir iş dıyk oldukta müttesi' olur" ve "Meşakkat teysîri celbeder" gibi kavâid ile iştihâr etmiştir. Bu kâide ma'nâ ve sûret âlemlerini muhîttir. Nitekim sûret âleminde bir kap içinde son derece taziyik olunan buhar o kabî patlatıp ittisâ' eder ve dağılır; ve hukemânın "aksü'l-amel" dedikleri kâide dahi ma'nâ-yı hadîs-i şerîfin netîcesidir. Bunun sırn dahi herhangi bir ism-i ilâhînin hükümü ve te'sîri kemâlini bulduktan sonra onun mukâbilî olan ismin hüküm ve te'sîri başlamasıdır. Meselâ Müntakim ismi

kemâlini izhâr ettikten sonra Mün'im ismi icrâ-yı hükme başlar. Sâir esmâ-i ilâhiyye de buna kıyas olunsun.

جمله را جستیم پیش آی نصح گشت بیهوش آن زمان برید روح

2273. "Ey Nasûh cümleyi aradık, ileri gel!" O zaman bîhûş oldu, rûh uçtu.

Cüst ü cû arasında yükselen ses, "Ey Nasûh, hamamda bulunanların hepsini aradık, gevheri bulamadık, ilertye gel, seni de arayacağız!" diyordu. Bu da'vet üzere Nasûh'un işi bitti, kendinden geçti ve cisminden rûhu uçtu, ya'ni hareketsiz kaldı.

همچو دیوار شکسته در فناد هوش و عقلش رفت شد او چون جماد

2274. Yıkılmış duvar gibi düştü. Onun akli ve idrâki gitti. O cemâd gibi oldu.

چون که هوشش رفت از تن پیامان سر او با حق بیبوست آن زمان

2275. Vaktâki onun idrâki cisminden aman vermeksizin gitti, o zaman onun sırrı Hak'k'a ulaştı.

Vaktâki Nasûh'un akıl ve idrâki bu âlem-i keserâtta gâib oldu ve Nasûh kendinin kendiliğinden geçti ve bu hâl emânsız ya'ni kendinin kendiliğini düşünmeye fırsat bulmaksızın vâki' oldu. O zaman onun sırrı ya'ni kalbi Hak'k'a vâsul oldu ve bu hâl içinde tövbesi kabûl oldu.

چون تهی گشت و وجود او نماند باز جانش را خدا در پیش خواند

2276. Vaktâki boş oldu ve onun vücûdu kalmadı, onun doğan kuşu olan canını Hak huzûruna çağırdı.

Vaktâki sıfât-ı nefsânîyesinin hâmil olan akıl ve idrâkinden boşaldı ve onun mevhûm olan vücûd-ı izâfisi kalmadı ve fânî oldu, onun doğan kuşu gibi olan rûh-ı insânîsini Hak Teâlâ hazretleri huzûruna, vücûd-ı hakîkîsi câ-nibine çağırdı.

چون شکست آن کشتی او بی مراد در کنار رحمت دریا فناد

2277. Vaktâki onun gemisi murâdı olmayarak kırıldı, deryânın rahmet kenârına düştü.

Vaktâki onun gemi mesâbesinde olan vücûd-ı kevnîsi ve izâfisi kendisinin murâdı ve kasdı olmayarak, bir sebep tahtında kırıldı ve hükümsüz kaldı ve

kese-rât âleminde yüzemez bir hâle geldi, vücûd-ı hakîkî deryâsının rahmet kenârına düştü.

چون به حق پیوست چون بیهوش شد موج رحمت آن زمان در جوش شد
2278. *Vaktâki Hakk'a ulaştı, vaktâki bî-hûş oldu rahmet dalgası o zaman kaynamakta oldu.*

Vaktâki akıl ve idrâkinden sıyrılıp Hakk'a ulaştı, vücûd-ı hakîkî denizinin rahmet dalgası o zaman kaynamakta oldu.

چون که جانش وارheid از تنگ تن رفت شادان پیش اصل خویشتن
2279. *Vaktâki onun canı cisim ayıbından kurtuldu, kendi aslı huzâruna sevinerek gitti.*

Ya'ni, Nasûh'un yaptığı ma'siyet ve günah ancak cisminin iktizâsı olan bir ayıp idi; ve onun canı da cismine bağlı idi. Vaktâki onun canı cisminin bu ayıbından kurtuldu, kendi aslı olan vücûd-ı hakîkî-i pâk tarafına sevine sevine gitti.

جان چو باز و تن مراو را کُنده پای بسته پر شکسته بنده
2280. *Can doğan gibidir ve cisim ona bir bukağı gibidir. Ayağı bağlanmış, kanadı kırılmış bir bendedir.*

"Künde", mahbûsların ayaklarına bağladıkları bukağı ve pranga demektir. Ya'ni rûh-ı insânî doğan kuşu gibidir, âlem-i bâlâya uçmak ister; fakat cisim onun ayağına bağlanmış bir bukağı gibidir. Cisme taalluk eden o rûh ayağı bağlanmış ve kanadı kırılmış bir bendedir.

چون که هوش رفت و پایش بر گشاد می برد آن باز سوی کقباد
2281. *Vaktâki onun idrâki gitti ve onun ayağı açıldı, o doğan Keykubad tarafına uçar.*

"Keykubâd", aslı "keygubâd" (کیغباد), hak üzerine adâlet edici demektir. Zîrâ "key", âdil ve "gubâd", hak üzerine demektir. İran pâdişâhlarından birinin ismidir. Sonradan "gubâd", kaf ile ["kubâd] yazılmağa başlanmıştı. Burada murâd, "adl edici pâdişâh-ı hakîkî olan Hak"tır.

چون که دریاهاى رحمت جوش کرد سنگها هم آب حیوان نوش کرد
2282. *Vaktâki rahmet deryâları kaynadı, taşlar bile âb-ı hayâtı içti.*

Bu beyt-i şerîfde sûre-i Rûm'da olan *فَنَظُرْ إِلَى آثَارِ رَحْمَتِ اللَّهِ كَيْفَ يُغْنِي الْآرَاضَ بَعْدَ* (Rûm, 30/50) ya'ni "Allah'ın rahmetinin eserine bak ki, öldükten sonra arzı nasıl diriltti?" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur.

ذره لاغر شگرف و زفت شد فرش خاکی اطلس و زریت شد

2283. *Zayıf zerre azîm ve cesîm oldu; toprağa mensûb dõşeme atlas ve sırmalı kumaş odu.*

Zayıf bir zerre olan bir çekirdek büyüdü, koca bir ağaç oldu; yine o rahmet-i ilâhiyyeden toprak dõşeme parlak yeşil atlas oldu ve aralarındaki san çiçekler ile sırmalı kumaş oldu.

مردۀ صد ساله بیرون شد ز گور دیو ملعون شد بخوبی رشک حور

2284. *Yüz yıllık ölü mezardan dışarıya çıktı; kovulmuş şeytan güzelliği ile hûrîlerin reşki oldu.*

Ya'ni, rahmet-i ilâhiyye kaynayınca zâhirde mümkün görünmeyen şeyler mümkün olur. Meselâ o rahmet-i ilâhiyye yüz yıllık ölüyü mezardan dışarıya çıkarır. Kovulmuş olan şeytanı bile hûrîlerin kıskanacağı bir güzel sûrete koyar.

این همه روی زمین سر سبز شد چوب خشک اشکوفه کرد و نغز شد

2285. *Bütün bu yeryüzü yemyeşil oldu; kuru ağaç çiçek açtı ve latîf oldu.*

Nitekim yeryüzü o rahmet-i rahmâniyyeden yemyeşil bir hâle geldi. Kışın kupkuru kalan ağaç yine o rahmetten yeşillendi, çiçek açtı ve latîf oldu.

گرگ با بره حریف می شده ناامیدان خوش رک و خوش پی شده

2286. *Kurt kuzu ile meyin harîfi oldu. Ümitsizler latîf damarlı ve latîf sinirli olmuştur.*

Kurt kuzuyu parçalayıp yemek lâzım gelirken rahmet-i ilâhiyye geldiği vakit, birbirleriyle muhabbet ve ülfet şarâbının mahremi ve arkadaşı olmuştur. Ümitsiz kimselerin damarları ve sinirleri gam ve elem ile münkabız bir hâlde iken o rahmet-i ilâhiyye onların damarını ve sinirini hoş ve latîf bir hâle getirmiştir ve kalblerine inbisât ilkâ eylemiştir.

بانگ آمد ناگهان که رفت یم یافت شد گم گشته آن در یتیم

2287. *Ansızın korku gitti, "O gâib olmuş dürr-i yetîm bulundu!" diye ses geldi.*

Ya'ni, baygın ve kendinden geçmiş olan Nasûh hamamda kadınların yaygaraları üzerine tekrar kendine geldi, onun gözünün önündeki korku karanlığı gitti, hayat gündüzünün aydınlığı parladı.

می حلالی خواست از وی هر کسی بوسه می دادند بر دستش بسی

2292. *Her bir kimse ondan helâllik istedi. Onun eline birçok bûseler verdiler.*

Ya'ni, Nasûh hakkında sû-i zan eden her bir kimse ondan helâllik diledi ve birçok def'alar gönlünü almak için ellerini öptüler ve dediler ki:

بد گمان بردیم و کن ما را حلال گوشت تو خوردیم اندر قیل و قال

2293. *"Sû-i zan ettik, bize helâl et, kıl ü kâl içinde senin etini yedik!"*

Bu beyt-i şerîfde sûre-i Hucurât'taki âyet-i kerîmeye işâret buyrulur: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ وَلَا تَجَسَّسُوا وَلَا يَغْتَبِ بَعْضُكُم بَعْضًا أَيُحِبُّ أَحَدُكُمْ

الَّذِينَ أَنَا لَكُمْ لَحْمٌ أَخِيهِ مِثْلًا فَمَكَرْتُمُوهُ وَاتَّقُوا اللَّهَ (Hucurât, 49/12). Ya'ni "Ey mü'minler, zannın çoğundan sakının, zîrâ zannın ba'zısı günahdır ve tecessüs etmeyin ve birbirinizin gıyâbında kötü şeyler söylemeyin! Ölmüş kardeşinizin iğrendiği-niz etinden yemeyi biriniz sever mi? Ve Allah Teâlâ'dan korkun!"

ز انکه ظن جمله بر وی بیش بود ز انکه در قربت ز جمله پیش بود

2294. *Zîrâ ki cümlelerin zannı onun üzerine ziyâde idi. Zîrâ ki yakınlıkta cümleden ileri idi.*

Hamam halkının Nasûh hakkındaki sû-i zanlarının ziyâdeliğinin sebebi pâdişâhın kızına Nasûh'un herkesteri daha yakın olması idi.

خاص دلاکش بد و محرم نصوح بلکه همچون دو تنی یک گشته روح

2295. *Nasûh onun husûsî ve mahrem dellâki idi. Belki rûhu bir olmuş iki ci-sim gibi idi.*

گوهر ار بردست او بردست و بس زو ملازم تر به خاتون نیست کس

2296. *"Eğer cevheri götürmüş ise ancak o götürmüştür; hâtûna ondan daha mü-lâzım kimse yoktur."*

"Hâtûn", yüksek âileye mensûb kadın demektir. Türkçe'de "kadın" kelimesi bundan muhareftir. Ya'ni, "pâdişâhın kızını ovan ve yıkayan ancak Nasûh'tur, onun hizmetine ondan daha devâmlı ve yakın kimse yoktur."

اول او را خواست جستن در نبرد بهر حرمت داشتش تأخیر کرد

2297. *Kargaşalıkta evvelâ onu aramak istedi. Hürmet için onu tuttu, te'hîr etti.*

"Neberd", cenk ma'nâsındır. Burada hamam halkının kargaşalığı ve mücâdeleleri demektir. Ya'ni, şâhın kızının aramağa me'mûr olan hizmetçisi evvelâ inciyi aramağa Nasûh'tan başlamak istedi. Fakat sultânın husûsî dellâki olduğu için hürmet maksadıyla aramak keyfiyetini tuttu, te'hîr etti.

تا بود کان را بیندازد به جا اندر این مهلت رهاند خویش را

2298. *"Tâ ola ki onu bir yere ata, bu mühlet içinde kendini kurtara!"*

Hâdîmin aramayı te'hîr etmesi dahi "şâyet inciyi almış ise, şiddetle arandığını görüp belki bir yere bırakır, bu müddet içinde dahi kendisini kurtarır!" fikrinden nâşi idi.

این حلالیها از او می‌خواستند و ز برای عذر برمی‌خواستند

2299. *Ondan bu helâllikleri dilediler ve öze için kıyâm ettiler.*

گفت بد فضل خدای دادگر ورنه ز آنچم گفته شد هستم بتر

2300. *Dedi: "Âdil olan Hudâ'nın fazlı oldu ve yoksa o şeyden ki bana söylenmiş oldu, daha fenâyım!"*

Nasûh onların helâllik dilemelerine cevâben dedi: "Adâlet edici olan Hak Teâlâ hazretlerinin benim hakkımda fazl ve inâyeti zuhûra geldi; ve yoksa benim aleyhimde söylenmiş ve bana isnâd edilmiş olan fenâlıkların bende daha fenâsı vardır ve ben onların söyledikleri fenâdan daha fenâ ve berbâdım!"

چه حلالی خواست می‌باید ز من که منم مجرمتر اهل زمن

2301. *"Benden ne helâllik dilemek lâzım gelir ki, ben ehl-i zamânın en kabâhatlisiyim!"*

آن چه گفتم ز بد از صد یکست بر من این کشف است اگر او کس را شکست

2302. *"O şeyi ki kötûden bana söylediler, yüzden biridir. Eğer onun şekki var ise de benim üzerime açıktır!"*

"Benim hakkımda söyledikleri fenâlık, bende olan fenâlıkların yüzde biridir. Eğer benim fenâlığımı söyleyen kimsenin o fenâlığında şâyet bir şübhesi

varsa o fenâlık benim üzerime açıktır ve ben onu herkesten daha iyi bilirim. Zîrâ herkes kendi nefesine basiret üzeredir."

کس چه می‌داند ز من جز اندکی از هزاران جرم و بد فعلی یکی

2303. "Bir kimse benden ne bilir? Ancak binlerce cürümden biraz ve kötü fiillilikten birini!"

داند کس چه می‌داند suâldir ve mâba'di cevâbdır. "Fi'li" (فعلی) de "yâ" masdariyyetdir. Ya'ni, "Bir kimse benim ahvâlimden ne bilir? Ancak binlerce kabâhat-ten birazını ve binlerce kötü fiillilikten birini bilir!" demek olur.

من همی‌دام و آن ستار من جرهما و زشتی کردار من

2304. "Benim cürümlerimi ve fiilimin çirkinliğini ben bilirim ve benim Set-târ'ım bilir!"

"Benim halkın nazarımdan gizli olan suçları ve yaptığım fiillerin çirkinliğini bir ben bilirim ve bir de benim rezâletlerimi örten Hak Teâlâ hazretle-ri bilir."

اول ابلیسی مرا استاد بود بعد از آن ابلیس پیشم باد بود

2305. "Evvelen bir İblis benim üstâdım idi. Ondan sonra İblis önümde hava oldu."

"Evvelâ ma'lûm olan bir İblis dalâlette benim üstâdım ve muallimim ol-muş idi. Sonra ben o kadar azdım ve emr-i dalâletten o derece ileriye gittim ki İblis benim önümde hava ve hiç oldu. Ben İblis'i fersah fersah ileri geçtim!"

حق بدید آن جمله را نادیده کرد تا نکردم در فضیحت روی زرد

2306. "O cümleyi Hâk gördü, görülmemiş yaptı. Hattâ beni rezâlet içinde sa-rı yüzlü etmedi."

"Benim yaptığım suçların hepsini Hak Teâlâ gördü ve görülmemiş hük-münde tuttu. Hattâ beni halk arasında o rezâletler içinde utandırmadı."

باز رحمت پوستین دوزیم کرد توبه شیرین چو جان روزیم کرد

2307. "Tekrar rahmet benim kûrkümü dikicilik etti. Can gibi tatlı olan tövbe-yi bana kısmet etti."

"Kürk"ten murâd, rûhu örten cisimdir. Zîrâ cisim ma'siyetler ile meşgul olduğu vakit, ona türlü türlü belâlar ve elemeler isâbet eder. Meselâ içkiye müb-telâ olan kimselerin cismi alîl olur. Velhâsıl emr-i ilâhiye muhâlefet hâlinde cisim kürkü maddî ve ma'nevî belâlar içinde yırtılır. "Kürk dikicilik"ten mu-râd emr-i ilâhiye muhâlefetten vazgeçmekten kinâyedir. Ya'ni, "Rahmet-i ilâ-hiyye benim canımın kürkü olan cismimi ve zâhîrimi islâh etti; can gibi tatlı olan tövbeyi bana kismet etti."

هر چه کردم جمله ناکرده گرفت طاعت ناکرده آورده گرفت

2308. "Her ne yaptım ise cümlesini yapılmamış tuttu. Yapılmamış tâatı geti-rilmiş tuttu."

"Kerîm olan Allah'ım her ne fenâlık yaptım ise bunları tarafımdan yapılmamış addetti; ve yapmamış olduğum tâatleri ve iyilikleri nâmıma yapılmış olarak kayıt buyurdu." Ya'ni *يُدِلُّ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ* (Furkân, 25/70) ya'ni "Al-lah Teâlâ onların kötülüklerini iyiliklere tebdîl eder" âyet-i kerîmesi mücibin-ce kötülüklerimi iyiliklere tebdîl buyurdu.

همچو سرو و سوسنم آزاد کرد همچو بخت و دولتم دلشاد کرد

2309. "Beni servi ve süsen gibi âzâd etti. Ya'ni baht ve devlet gibi dîlşâd etti."

Ma'lûmdur ki, servi ağacı kışın yemyeşil ve soğğun te'sirinden âzâddır. "Süsen" bir gülün ismidir. Bu da dört nevi'dir, birisi beyaz olur, ona "süsen-i âzâd" derler. Diğeri mâvi olur, "süsen-i ezrak" derler. Diğeri sandır, "süsen-i hatâî" derler. Dördüncüsü sarı, beyaz ve mâvi karışık olur, "süsen-i âsumân-gûnî" derler (*Burhân*). Beyt-i şerîfde süsen-i âzâda işâret buyrulur. Ya'ni, "Hak Teâlâ beni ma'siyet bürûdetlerinden servi ve süsen gibi âzâd etti ve baht ve devlet erbâbı gibi mesrûr etti."

نام من در نامه پاکان نوشت دوزخی بودم ببخشیدم بهشت

2310. "Benim adımı pâklerin nâmesinde yazdı. Cehennemlik idim, bana cen-neti bağışladı."

"Benim adımı sâlih ve âbid kullarının defterine yazdı. Ben kötü fiillerim ile cehennemde azâba müstahak olmuş iken ni'met mahalli olan cennetine lâ-yık kıldı."

آه کردم چون رسن شد آه من گشت آویزان رسن در چاه من

2311. "Ah ettim, benim âhım ip gibi oldu. İp benim kuyuma asılıcı oldu."

"Yaptığım fenâliğe nedâmet edip âh ettim; bu âhım bir ip gibi oldu ve düştüğüm nefsâniyet ve cismâniyet kuyusuna asıldı ve kuyunun dibine uzandı."

آن رسن بگرفتم و بیرون شدم شاد و زفت و فربه و گلگون شدم

2312. "O ipi tuttum ve dışarıya çıktım; mesrûr ve cesîm ve semiz ve gül renkli oldum."

"O tövbe âhının ipini tuttum, o nefsâniyet ve cismâniyet kuyusundan dışarıya çıktım. O kuyunun içinde mağmûm ve zayıf ve sararmış bir hâlde iken dışarıya çıktıktan sonra mesrûr ve semiz ve gül renkli oldum."

در بن چاهی همی بودم زیون در همه عالم نمی گنجم کنون

2313. "Bir kuyu dibinde zebûn idim, şimdi bütün âleme sığınmıyorum!"

"Nefsâniyet ve cismâniyet kuyusunun dibinde zebûn ve âciz bir hâlde idim. Şimdi ise rûhâniyet sâhasına çıktım. Cismâniyet âleminin hey'et-i mec-mûasına sığmaz bir hâle geldim!"

آفرینها بر تو بادا ای خدا ناگهان کردی مرا از غم جدا

2314. "Ey Hudâ, sana âferinler olsun, ansızın beni gamdan cüdâ ettin!"

گر سر هر موی من یابد زبان شکرهای تو نباید در بیان

2315. "Eğer benim her kılının ucu dil bulsa senin şükürlerini beyâna getiremez!"

"Yâ Rab, benim vücûdumdaki her bir kıl ucu bir dil hâline gelse hakkımda ibzâl buyurduğün lutfâ karşı senin şükürlerini harf ve savt ile bu âlem-i sûrette ızhâr edemez!"

می‌زنم نعره در این روضه و عیون خلق را یا لیت قومی یعلمون

2316. "Bu bahçe ve pınarlar içinde halka, "Ne olaydı kavmim bilseler idi!" diye na'ra vuruyorum."

"Şimdi âlem-i rûhâniyyetin bu bahçe ve pınarları ve çeşmeleri içinde zevk ve safâ ederek "Ne olaydı kavmim nâil olduğum bu ni'meti ve zevki bilseler idi!" diye na'ralar vuruyorum. يَا لَيْتَ قَوْمِي يَعْلَمُونَ Yâsîn-i şerif (36/26) sûresinde vâkı' olup evvelce ba'zı ebyât-ı şerîfede geçti.

باز خواندن شه زاده نصوح را از بهر دلاکی بعد از
استحکام توبه و قبول توبه و بهانه کردن او و دفع گفتن

Tövbenin istihkâmından ve tövbenin kabûlünden sonra
dellâklık için şehzâdenin Nasûh'u tekrar çağırması ve onun
bahâne etmesi ve def' söylemesi

بعد از آن آمد کسی کز مرحمت دختر سلطان ما می خواندند

2317. *Ondan sonra bir kimse geldi, dedi ki: "Merhamet cihetinden seni sullânımızın kızı çağırıyor."*

Nasûh'un tövbesinden sonra ona bir kimse gelip dedi ki: "İnci ziyâ'ı mes'elesinden dolayı hamamda senin kalbini kırdılar. Sultânın kızı seni tat-yîb için merhameten çağırıyor."

دختر شاهت همی خواند بیا تا سرش شویی کنون ای پارسا

2318. *"Şâhın kızı seni çağırıyor gel! Ey müttakî tâ ki onun başını yıkayasın!"*

"Parsâ", aff, sâlih, mütedeyyin ve müttakî kimse ma'nâsındır. Nasûh'un hamamda bayılması kendisine sirkat istinâdından müteessir olmasına atfolduğundan, gelen kimsenin "Parsâ!" diye hitâbı bu ma'nâyadır.

جز تو دلاکی نمی خواهد دلش که بمالد یا بشوید با گلش

2319. *"Onun gönlü senden başka bir dellâk istemiyor ki olsun, yâhud hil ile yıkasın!"*

گفت رو رو دست من بیکار شد
وین نصوح تو کنون بیمار شد

2320. *Dedi: "Git, git elim işsiz oldu ve senin bu Nasûh'un şimdi hasta oldu!"*
[2320]

Nasûh da'vete cevâben dedi: "Haydi git, elim iş görmekten âciz kaldı ve senin bu Nasûh'un şimdi cismâniyet âleminde hasta oldu!"

رو کسی دیگر بجو اشتاب و تفت
که مرا و الله دست از کار رفت

2321. *"Git, acele ve harâretle başka birini ara ki, vallâhi benim elim işten gitti!"*

با دل خود گفت کز حد رفت جرم
از دل من کی رود آن ترس و مَهرَم

2322. *Kendi kalbi ile dedi ki: "Cürm hadden gitti, benim kalbimden o korku ve gam ne vakit gider?"*

"Gürm", şiddetli gam ve keder ve gönül tutukluğu demektir. Ya'ni, Nasûh kendi kendine içinden dedi ki: "Benim hamamda yaptığım kabâhat hadden aştı, benim kalbimde yerleşen o korku ve şiddetli gam ve keder hiç gider mi?"

من بمردم يك ره و باز آمدم
من چشیدم تلخی مرگ و عدم

2323. *"Ben bir yol öldüm ve tekrar geldim. Ben ölümün ve ademin acılığını tattım!"*

"Yek-reh", bir yol demek ise de "bir kerre"den kinâyedir. Anadolu ahâlîsi arasında bir kerre ma'nâsında olarak "bir yol" müsta'meldir. Ya'ni, "Ben hamamda halkın yoklandığı esnâda şiddetli korkudan bir kerre öldüm ve tekrar hayâta geldim. Binâenaleyh ben ölümün ve yokluğun acılığını tattım. Hiç bir daha o elim vaziyete düşmek ister miyim?"

توبه کردم حقیقت با خدا
نشکتم تا جان شدن از تن جدا

2324. *"Hakikaten Hudâ'ya bir tövbe ettim. Cân tenden ayrılıncaya kadar bozmam!"*

بعد از آن محنت که را بار دگر
پا رود سوی خطر الا که خر

2325. *O mihnetten sonra kimin ayağı tehlike tarafına gider? Meğer ki eşek ola!*

Onun beyânında hikâyedir ki, bir kimse tövbe eder, peşmân olur ve tekrar o peşimanlıkları unuttur ve tecrübe olunmuşu tekrar tecrübe eder. Ebed olan hasârete düşer. Mâdemki onun tövbesine bir sebât ve bir kuvvet ve halâvet ve kabûl erişmeye, köksüz ağaç gibi her gün ziyâde sararır ve ziyâde kurur. Allah'a sığınınız!

که مَنْ جَرَّبَ الْمُجَرَّبَ حَلَّتْ بِهِ ibâresinden sonra در خسارت ابد افقد Ba'zı nüshalarda

kavli münderiştir. "Kim ki tecrübe olunmuş bir şeyi tecrübe ederse ne-
dâmete düşer" demek olur.

گازری بود و مر او را يك خری پشت ریش اشکم تهی و لاغری
2326. *Bir çamaşır yıkayıcı ve onun sırtı yara, karnı boş ve bir zayıf eşeği var idi.*
“Gâzur”, çamaşır yıkayan kimseye derler. “İşkem tehi”, karnı aç olmak-
tan kinâvedir.

در میان سنگلاخ بی گیاه روز تا شب بی نوا و بی ناه

2327. Otsuz taşlık arasında, gündüz geceye kadar gıdâsız ve sığınacak yersiz idi.

2328. *Yemek için orada sudan başka bir şey yok idi. Eşek onda gündüz geceye kadar gamlı idi.*

“Kûr u kebûd”, kara gün, fenâ hâl ve gam ve endûh ma'nâlanna gelir (*Bahâr-ı Acem*). Bu ma'nâlardan her birisi beyt-i şerîfin ma'nâsına münâsibdir.

آن حوالی نیستان و بیشه بود شیر بود آن جا که صیدش بیشه بود

2329. O taraflar kamışlık ve orman idi. Orada arslan var idi ki onun san'atı av idi.

شیر را با پیل نر جنگ اوفتاد خسته شد آن شیر و ماند از اصطیاد

2330. *Arslana erkek fil ile cenk vâki' oldu. O arslan hasta oldu ve avlamak-
[2330] tan kaldı.*

مدتی واماند ز آن ضعف از شکار بی نوا ماندند دد از چاشت خوار

2331. *Bir müddet o zaafından nâşi avdan âciz kaldı; yırtıcılar kuşluk gıdâsın-
dan azıksız kaldılar.*

"Çâşt-hâr", kuşluk vaktinde yenilen yemek. "Ded", yırtıcı hayvanlar. Ya'ni, arslan, erkek fil ile kavga edip yaralandı. Her sabah yapacağı avı yapamaz oldu. Bir müddet böyle avdan âciz kaldı. Onun avladığı hayvanların artığını o civardaki yırtıcı hayvanlar gelip yerler idi. Arslan avdan âciz kalınca o yırtıcılar da o arslanın artığını bulup yiyemez oldular.

ز آنکه باقی خوار شیر ایشان بدند شیر چون رنجور شد تنگ آمدند

2332. *Zîrâ ki arslanın artığını yiyici onlar idiler. Vaktâki arslan hasta oldu, daraldılar.*

شیر يك روباه را فرمود رو مرغری را بهر من صیاد شو

2333. *Arslan bir tilkiye emretti ki, "Git benim için bir eşiği avlayıcı ol!"*

گر مرغری یابی به گرد مرغزار رو فسونش خوان فریانش بیار

2334. *"Eğer merg-zârın etrafında bir eşek bulur isen git ona efsun oku, onu al-
dat, getir!"*

"Merg", bir nevi' yeşilliktir ki, otlayan hayvanlar onu kemâl-i rağbetle yerler (*Burhân*); "-zâr" mahall-i kesret demek olup "merg-zâr", yeşilliğin çok olduğu mahal ma'nâsındır. "Füsûn", hîle.

چون یابم قوتی از گوشت خر پس بگیرم بعد از آن صید دگر

2335. *"Vaktâki eşiğin etinden bir kuvvet bulurum, böyle olunca ondan sonra başka av tutarım."*

اندکی من می خورم باقی شما من سبب باشم شما را در نوا

2336. *"Birazını ben yerim, bākisini siz yersiniz. Ben gıdâda size sebep olurum."*

یا خری یا گاوی بهر من بجوی ز آن فسونهایی که می دانی بگوی

2337. "Ya bir eşeği ya bir öküzü benim için ara! Bildiğin o birtakım füsûn-
lardan söyle!"

از فسون و از سخنهایی خوشش از سرش بیرون کن و اینجا کشش

2338. "Füsûnlardan ve latîf sözlerden onu baştan çıkar ve onu buraya çek!"

Mesnevî-i Şerîf'in şerh-i Arabîsi olan *Menhec-i Kavîde* bu kıssanın rumûzu şöyle izâh olunur: "Tilki"den murâd hilekâr adam ve "arslan"dan murâd, şeyh-i nâkıs ve "eşek"ten murâd, ahmak sâlik ve "yırtıcı hayvan"dan murâd, şeyh-i nâkısın müridleri. "Fil"den murâd, müteşerri' olan kimsedir ki, şeyh-i nâkısâ gâlib gelir. "Merg-zâr"dan murâd, lezâiz-i dünyevîyye mahallidir. İmdi hilekâr adam, sâdedil sâlikleri intifâ' etmek için, şeyh-i nâkısın huzûruna getirir." Fakat ârîdeki sûrh-ı şerîfde cenâb-ı Pîr efendimiz bu rumûzâ-
nı izâh buyururlar.

تشبیه کردن قطب که عارف واصل است در اجرای دادن خلق از قوت مغفرت و رحمت
بر مراتبی که حقیق الهام دهد و تمثیل به شیر که اجرای خوار و باقی خوار و بند بر مراتب
قرب ایشان به شیر نه قرب مکانی بلکه قرب صفتی، و تفصیل این بسیار است و الله الهادی

Hakk'ın kendisine ilham verdiği birtakım mertebeler üzerine mağfîret ve rahmet kuvvetinden halka fâideler vermek husûsunda ârif-i vâsıl olan kutbun teşbîhi ve arslana temsîlidir ki, yırtıcılar arslana yakınlığı mertebeleri üzerine nafakalar yiyici ve artık yiyicilerdir. Kurb mekânî değildir, belki kurb sıfâtîdir ve bunun tafsîlleri çoktur. Vallâhü'l-hâdî!

"Ücrâ", lügatte "bahşış ve fâide" ma'nâsına olan "cervî" kelimesinin cem'idir. "Sûrî veya ma'nevî nafaka ve ta'yînât ve vazîfe" ma'nâsında isti'mâlî müteârefdir. Bu sûrh-ı şerîf yukarıdaki kıssayı müfessirdir. Ma'lûm olsun ki, kutbü'l-aktâb kalb-i Muhammedî üzere vâkî' olup hakikat-i muhammediyyenin mazhandır ve bu i'tibâr ile "Ümmetim, ümmetim!" diyenlerden-

dir, "Nefsim, nefsim!" diyenlerden değildir. Sâir evliyâda bu mazhariyet yoktur. Onlar kutbun tasarrufu altındadır. Bu âlem-i şehâdetde sûfî ve ma'nevî erzâk onun kabza-i tasarrufundan tevzî' olunur. Yeryüzünde Hakk'ın halifesidir ve hazâin-i ilâhiyyenin emînidir. Binâenaleyh ekvâna olan Hakk'ın tecelliyât-ı lutfiyye ve kahriyyesi hep onun vâsıtası ile zâhir olur. Efrâd-ı halktan her birinin kutb-ı âlemden istifâdesi, ona sıfat i'tibârıyla yakınlığı nisbetindedir. Bu husûsta mekân yakınlığının te'siri yoktur. Meselâ bir kimse kutb-ı zamân ile bir mekânda otursa sıfat i'tibârıyla ona ne kadar yakınlığı var ise o nisbette istifâde eder. Ve kutub hakkındaki izâhât IV. cildin 3696 numarasına müsâdîf olan beytin sürhünde izâh olundu.

قطب شیر و صید کردن کار او باقیان این خلق باقی خوار او

2339. *Kutub arslandır ve sayd etmek onun işidir. Bu halkın bâkileri onun bâkisini yiyicidir.*

Kutb-ı âlem arslan mesâbesindedir. Hakk'ın mağfîret ve rahmetini ve rahmet-i rahîmiyyesi ile rahmet-i rahmâniyyesini avlamak o kutbun işidir. Mahlûkât-ı sâire o rahmetlerin kutubdan artanını alırlar.

تا توانی در رضای قطب کوش تا قوی گردد کند صید و حوش

2340. *Mümkün oldukça kutbun rızâsına çalış; tâ ki kavî olsun da vuhûş saydetsin!*

Kutbun rızâsı, halk arasında dîn-i Hakk'ın te'yîdine ve ahlâk-ı hamîdenin kuvvetlenmesine çalışmak sûretiyle olur. Gerçi îman ve küfür ve hidâyet ve dalâlet halk arasında isti'dâdlarına göre kutbun kabza-i tasarrufundan tevzî' olunursa da, kutub ahlâk-ı ilâhiyye ile mütehallik olduğundan وَلَّا يَرْضَى لِعِبَادِهِ الْكُفْرَ (Zümer, 39/7) ya'ni "Allah Teâlâ küfürden râzî değildir" âyet-i kerîmesi mücibince dalâletten ve küfürden râzî değildir. Binâenaleyh dîn-i Hakk'a ve ahlâk-ı hamîdeye hâdim olanlardan kutb-ı zamân râzî olup, onun rûhâniyeti ve bâtını kavî olur ve o nisbette de esrâr-ı ilâhiyye vuhûşunu avlar; ve onun bakıyyesini, nefisleri yırtıcı hayvan mesâbesinde olan halk alırlar. "Vuhûş", "vahş"ın cem'idir. "Vahş", kaçmak ve ürkmek ma'nâsına geldiği gibi insandan ürküp kaçan hayvana da derler. Ma'lûm olsun ki, esrâr-ı ilâhiyye rûhânî ve tabîî olur. Bu kadar keşfîyât-ı maddiyye ve fenniyye ve esrâr-ı tabîiyye kutb-ı zamânın kalbinden, isti'dâdlarına göre halk-ı âleme feyezân ettiği gibi rûhânî olan hakâik ve maârif dahi yine o hazretin kalb-i

şerifinden yine isti'dâdlarına göre ehlinin kalblerine fâiz olur. Fakat kutbun rızası yukarıda beyân olunduğu üzere maddiyâta değil, ma'neviyâta teveccühtedir.

چون برنجد بی نوا مانند خلق کر کف عقل است جمله رزق خلق

2341. *Vaktâki incinir, halk bî-nevâ kalır. Zîrâ ki boğazın rızkı aklın elindedir.*

Halkın ef'âli ve ahlâkı bozuk bir hâle geldiği vakit kutub incinir. Bu sûrette halk maddî ve ma'nevî rızıktan mahrûm kalırlar. Maddî rızıktan halkın mahrûmiyeti kutluk ve emsâli esbâb-ı zâhiriyye ile olur ki, bunun emsâli muhtelif zamanlarda çok vâki' olmuştur; ve halk bunun iç yüzünü bilmezler. Esbâb-ı tabîyye ve zâhiriyyeye atfederler. Ma'nevî rızka gelince kutbun kalbinden halkın kalblerine füyûzât-ı ilâhiyye sârî olmaz olur. Zîrâ sû-i halleri ile halk mecrâ-yı feyzlerini kapatmış olurlar. Zîrâ âlemin hey'et-i mecmûası bir cisim ve kutub o cismin akli mesâbesindedir. Boğazın rızkını tedârik eden akıl olduğu gibi cism-i âlemin maddî ve ma'nevî rızıklarını dahi hazîne-i gayb-ı ilâhîden tedârik edip a'zâ-yı cism mesâbesinde olan halka tevzî' eden kutubdur.

زانکه وجد خلق باقی خورد اوست این نگه دار دل تو صید جوست

2342. *Zîrâ ki halkın vecdi onun gıdâsının bâkîsidir. Eğer senin canın av arayıcı ise bunu hıfzet!*

"Vecd", bulmak demektir. Ya'nî, halkın gıdâ-yı maddî ve ma'nevîyi bulması kutbun gıdâsının artığıdır; bu ma'nâyı iyi ezberle, eğer senin canın ve kalbin kutbun âvını arayıcı ise bunu hıfz ve kutbun rızasını tahsîl et!

او چو عقل و خلق چون اعضای تن بسته عقل است تدبیر بدن

2343. *O akıl gibi ve halk cismin a'zâsı gibidir. Bedenin tedbiri aklın bağlanmışdır.*

ضعف قطب از تن بود از روح نی ضعف در کشتی بود در نوح نی

2344. *Kutbun za'fı cisimden olur râhtan değil! Za'f gemide olur, Nâh'ta değil!*

Kutbun za'fı olursa ancak cisimden olur. Yoksa onun rûhu zayıf olmaz. Za'fî gemi mesâbesinde olan cisminde olur, Nûh (a.s.) mesâbesinde olan rû-

hunda değil. Ma'lûm olsun ki, kutub alekser cismen zayıf olur ve ba'zı hastalıklar ile marif olur, sâir nâsdan farkı olmaz. Fakat rûh-ı şerîfi bir arslan gibi olup cism-i zaîfine gâlib olduğundan, za'f-ı cisimden müteessir ve muztarib değildir. Nâs onu kendileri gibi muztarib bir hâl içinde zannederler. Bu beyt-i şerîfte Hz. Fîr efendimiz zât-ı şerîflerine işâret buyururlar: Zîrâ Hz. Hüdâvendigârımız efendimiz zât-ı şerîflerinin kalb-i Muhammedî üzere vâki' olduğunu şu beyt-i şerîfte beyân buyururlar:

بگشادند خزینه همه خلعت پوشید مصطفی باز بیامد همه ایمان دارید

Tercüme ve izâh: "Hazîne-i füyûzât-ı ilâhiyyeyi açtılar. Ey nâs, geliniz hil'at-ı aşk ve maârifini giyiniz! Zîrâ Mustafa (a.s.)ın hakikatini hâmil olan bir kimse geldi, hepiniz îmân ediniz!"

Ve cism-i şerîflerinin za'fı hakkında dahi *Menâkıb-ı Sipehsâlâr*'daki şu hâdise bize ma'lûmât i'tâsına kâfidir:

Menkibe: Hz. Hüdâvendigâr halkın kesret-i mürâcaatından melûl olunca hamama gider ve hamamda dahi su mahzenine girer idi. Bir def'a yine su mahzenine girip üç gün üç gece orada tevâlî-i tecelliyât ve tetâli-i bârikata müstağrak olmuşlar idi. Üç günden sonra Çelebi Hüsâmeddin hazretleri tazaru'-ı kesir ile dışarıya çıkmalarını istid'â eylediler. Çelebi hazretleri cenâb-ı Hüdâvendigâr'ın mizâc-ı şerîflerini gayet zayıf gördükde göz yaşının damlaları yanakları üzerinden aktı, ondan sonra: "Hüdâvendigârım, mizâc-ı şerîfiniz be-gâyet zayıftır. Eğer bu biçârelerin istifâdesi için takviye buyursanız ne olur?" dedi. Hz. Hüdâvendigâr buyurdular ki: "Ey Çelebi, dağ bu kadar cesâmeti ile tecellî-i celâliye tahammül edemedi; benim miskîn ve zayıf olan benim üç gün üç gece on yedi kere şa'şaa-i âfitâb-ı celâl ve bârikat-ı envâr-ı cemâle nasıl tahammül eder?"

قطب آن باشد که گرد خود تند گردش افلاک گردد او بود

2345. *Kutub o olur ki, kendi etrâfını dolandır. Feleğin dönüşü onun etrâfında olur.*

Ya'ni, kutub cem'iyet-i esmâiyyeye mazhariyyeti i'tibârıyla bilcümle tecelliyât-ı Hakk'ı her an ve şânda kendi zâtında bulur ve bittabi' kendi etrâfını devreder. Fakat eflâkin sebep-i hilkatî kutbun zuhûru olduğundan eflâk onun etrâfını devreder. Beyt-i Sa'dî (k.s.):

ابر و باد و مه و خورشید فلک در کارند تا تو نانی بکف آری و بغفلت نخوری
*"Feleğin bulutu ve rüzgân ve güneşi iş içindedirler, tâ ki sen eline bir ekmek
 getiresin ve gaflet ile yemiyessin!"*

یاریء ده در مرمة کشتی اش گر غلام خاص و بنده گشتی اش
 2346. *Eğer onun gulâm-ı hâssı ve bendesi oldun ise onun gemisini ta'mürine
 yardım et!*

Kutbun cismi ism-i Zâhir'in mazharıdır. İsm-i Zâhir'in ihâtası altında ne kadar esmâ var ise kutub [o] esmânın dahi cem'iyyetini hâizdir. Kutbun cismi az yemek ve az uyumaktan ve sâir riyâzatlardan zayıf bir hâlde olduğundan onun hizmet-i husûsiyyesinde bulunan[lar] onun rûhâniyetine hizmet ettikleri gibi cismâniyetine âit olan hizmetleri dahi ifâ etmek lâzım gelir; ve onun cismâniyetine hizmet etmek onun mazhar olduğu cem'iyyet-i esmâiyyenin müsemması olan Hakk'a hizmet etmektir. Ve onun cisim gemisinin ta'miri, kutbun bu âlem-i zâhirde yapmak mecbûriyetinde bulunduğu hide-mât-ı zâhirenin ifâsiyla olur.

یاری ات در تو فراید نه اندر او گفت حق ان تَصْرُوا اللَّهَ تَصْرُوا
 2347. *Senin yâriliğın sende ziyâde olur, onda değil! Hak buyurdu ki: "Eğer
 siz Allâh'a yardım ederseniz yardım olunursunuz."*

Bu beyt-i şerîfde sûre-i Muhammed'de vâki' olan âyet-i kerîmeye işâret buyrulur: *إِنْ تَصْرُوا اللَّهَ يَصْرُكُمْ وَيَنْتِ أَقْدَامَكُمْ* (Muhammed 47/7) Ya'nî "Eğer siz Allah'a yardım ederseniz, Allah Teâlâ da size yardım eder ve sizin ayaklarınızı tesbît eder". Bu âyet-i kerîme harbde nâzil olduğundan ma'nâ-yı zâhirîsi şudur: "Siz Resûlullah ile berâber düşmanla kûl etmek sûretiyle Allah'ın dînine ve Resûlüne yardım ederseniz, Allah Teâlâ da sizin kûlde ayaklarınızı tesbît ederek düşman üzerine gâlib kılmak sûretiyle yardım eder." Ma'nâ-yı bâtınisine gelince o da budur ki: Kutb-ı âlem yeryüzünde Hakk'ın halîfesidir. Zât-ı Hakk'ın ekmel sûrette zuhûru insân-ı kâmil libâsiyla vâki' olur. Nitekim Ferîdüddin-i Attâr (k.s.) hazretleri *Bf-ser-nâme*'sinde şöyle buyururlar:

احمدست اینجا احد ای مرد کار سر حق را باتو گویم آشکار
 "Ahmed bu âlem-i şehâdetde ahaddir, ey iş adamı! Hakk'ın sırnı sana açıkça
 söylüyorum."

Ve kutub hakikat-i muhammediyyenin hâmilî ve vâris-i kâmil olduğundan ona yardım Hakk'a yardımdır. Ma'nâ-yı beyt: Ey mürid, senin kutba olan hizmet-i zâhiriyyen, yine senin kendi nefsine yardımın ve muâvenetindir. Hakikatte kutba değildir. Zîrâ kutb-ı âlem yukarıda izâh olunduğu üzere âlem-i şehâdetde zât-ı Hakk'ın libâs-ı ahîr ile tecellisinden ibârettir. Ey sâmi', şârih-i fakîrin bu sözünden sakın kutbun sûreti ve taayyünü Hakk'ın zâtı olduğu i'tikâdında bulunma! Zîrâ zât-ı Hak bilcümle taayyünât-ı sûfî ile zâhir olmakla berâber, zât onların cümlesinden münezzeh ve berîdir. Zîrâ taayyünâtâ i'tibâr yoktur, fânîdir; ve sûretten münezzeh olan zât-ı Hak bâkîdir.

همچو روبه صید گیر و کن فدیش تا عوض گیری هزاران صید بیش

2348. *Tilki gibi sayd tut ve ona fedâ et, tâ ki binlerce ziyâde saydı bedel tutasın!*

Esbâb-ı dünyeviyyeyi tilki gibi avla ve ele geçir ve arslan mesâbesinde olan kutba fedâ et, tâ ki o ettiğin fedâ ve hizmet mukâbilinde yüz binlerce maddî ve ma'nevî avı ele geçiresin! Yâhud "fedâ eyleyecek sayd"dan murâd, ehl-i dünyâdır. "Fedî" (فدى), "fedâ" (فدا)nın imâle olunmuşudur. Bu sûrette kâfiye tamâmdir.

رو بهانه باشد آن صید مُرید مرده گیرد صید کفتار مرید

2349. *O mürîdin saydı tilkice olur. Serkeş olan sırtlan saydı ölü tutar.*

"Küftâr", sırtlan denilen serkeş ve vahşi hayvandır ki mezarlardan ölüleri çıkarıp yer. "Merîd", serkeş ve matrûd ma'nâsınadır. Ya'nî, mürîdin avladığı esbâb-ı dünyeviyye ve ehl-i dünyâ tilki gibi hîle isti'mâlî ile olur. Onun avlayıp kutbun huzûruna getirdiği şikâr ölüdür. Çünkü onun saydı sırtlan dediğimiz serkeş ve vahşi hayvanın ölü hâlinde bulunduğu ava benzer.

مرده پیش او کشی زنده شود چرک در پالیز روینده شود

2350. *Ölüyü onun huzûruna çekersen diri olur. Gübre, bağ ve bostanda neşv ü nemâ bulucu olur.*

Ey mürid, sırtlan gibi avladığın ölüyü kutbun huzûruna çekip getirirsen, o ölü av onun huzûrunda hayât-ı ma'nevîyye bulur. Nitekim gübre bağ ve bostana getirilip döküldüğü vakit ondan yeşillikler ve çiçekler neşv ü nemâ bulur. "Pâlîz", umûmen bağ, bostan ve ekinlik, kavun ve karpuz ve huyar tarlası demektir (*Burhân*).

جواب گفته رویاه شیر را

Tilkinin arslana cevap söylemesi

Bu sürh Ankaravî nüshasında yoktur, fakat fihristde kolaylık olduğu için derc olundu.

گفت رویه شیر را خدمت کنم حيله ها سازم ز عقلش بر کنم

2351. *Tilki arslana dedi: "Hizmet edeyim, hileler yapayım, onun aklını koparayım!"*

"Tilki"den murâd, insân-ı kâmile intisâb edip henüz nefsinin ahkâmı altında zebûn olan kimsedir. İnsân-ı kâmil aynı zamanda sâhib-i siyâset bulunduğundan, zâhirî işlerde hîleye âşinâ olan bu gibi müridleri istihdâm eder; ve "eşek"ten murâd dahi, ehl-i Hak'tan yüz çeviren sâde-dil sofular ve zâhidlerdir. İnsân-ı kâmil bunların safvetlerini takdîr etmekle berâber, bu biçâreler, insân-ı kâmilin mesleğini kendi akıllarıncı Kur'ân'a ve hadîse muhâlif gördükleri için bunlardaki cehli ve hamâkat-ı ârizayı izâle etmek ister. Binâenaleyh bunu avlamağa hîle usûlünü bilen müridini me'mûr eder. Binâenaleyh "arslan"dan murâd dahi, insân-ı kâmil olur. Ya'ni, mürid insân-ı kâmile dedi: "Peki efendim, emriniz mücibince hizmet edeyim. O biçâre sâde-dil zâhidi avlamak için tedbîrler yapayım ve onun aklını kendi mertebesinden koparayım ve izâle edeyim!"

حيله و افسونگری کار من است کار من دستان و از ره بردن است

2352. *"Hilekârlık ve efsûngerlik benim işimdir. Benim işim hiledir ve yoldan götürmektir."*

"Destân", kelimesinin müteaddid ma'nâları vardır, burada "mekr ve hîle" ma'nâsınadır.

از سر که جانب جو می شتافت آن خر مسکین لاغر را بیافت

2353. *Dağ başından ırmak tarafına acele etti. O zayıf olan miskin eşiği buldu.*

"Dağ başı"ndan murâd, insân-ı kâmilin huzûru, "ırmak"tan murâd tecelli-yât-ı esmâiyyenin mecrâsı olan âlem-i sûrettir. Zîrâ zâhidlerin nazargâhı âlem-i sûrettir. Çünkü onlarda nefislerinin cennetten mahrûm ve cehennemde muazzeb olması korkusu vardır ve bu korku ile Hakk'a yürürler. Nitekim yukarıdaki zâhid ve câriye kıssasının 2179 numaralı beytinde الخ آن زعشق جان دوید واین زیم... ["O, canın aşkından ve bu, korkudan koştu..."] buyrulmuş idi. Ya'ni, mürid-i hilekâr insân-ı kâmilin huzûrundan çıktı, âlem-i ma'nâdan âlem-i sûrete gitmek için acele etti ve o zühd-i sûfî içinde o sâde-dil sofiyu buldu.

پس سلام گرم کرد و پیش رفت پیش آن ساده دل درویش رفت

2354. *İmdi harâretli selâm verdi ve ileriye gitti. O sâde-dil dervişin önüne gitti.*

Efsûnger olan kandıncı sözler söylemesini bilen mürid o zâhîde muhabbetli ve harâretli selâm verdi ve ileriye yürüdü. O câhil ve ahmak dervişin önüne gitti.

گفت چونی اندر این صحرائ خشک در میان سنگلاخ و جای خشک

2355. *Dedi: "Bu kuru sahrâda taşlık kuru mahal arasında nasılsın?"*

"Kuru sahrâ"dan murâd, zâhidin aşksız olan hayât-ı dünyeviyyesidir. Zîrâ aşk-ı ilâhî olmazsa bu dünyâ âlemi taşlık ve kuru bir mahal mesâbesinde kalır; ve bu hâle "zühd-i bârid" ve "zühd-i huşk" derler. Nitekim cenâb-ı Pîr efendimiz *Dîvân-ı Kebîr*'lerinde şöyle buyururlar:

عمر که بی عشق رفت هیچ حسابش مگیر آب حیاتست عشق در دل و جانش پزیر

Nazmen tercüme:

"Bî-aşk geçen ömrünü hiç katma hesâba

Aşk âb-ı hayattır, dil ti cândan onu ahz et"

Diğer Beyit:

عاشق شو و عاشق شو بگذر ز حمیری سلطان بچه آخر تا چند اسیری

Nazmen tercüme:

"Âşık ol, âşık ol, elverdi, eşeklikten geç

Pâdişâhzâdesin ahırda eşeklik nenedir!"

گفت خر گر در غم گر در ارم قسمتم حق کرد من زین شاکرم

2356. *Eşek dedi: "Gerek gamdayım, gerek İrem'deyim, kısmetimi Hak yapmıştır, bundan dolayı şâkirim!"*

"İrem", Şeddâd denilen hükümdârın cennet nâmı ile yaptırdığı müzeyyen bahçenin ismidir. Ya'ni, zâhid mürid-i hilekâra cevâben dedi: "İster gam içinde ve ister müzeyyen bahçe içinde olayım, mâdemki نحن قسمنا بينهم معيشتهم في الدنيا (Zuhurf, 43/32) ya'ni "Biz dünyâ hayâtında onların mâişetlerini onların arasında taksîm ettik" âyet-i kerîmesi mücibince benim taksîmîmi Hak yapmıştır, bu hâlimden dolayı Hakk'a şükrediciyim!"

شکر گویم دوست را در خیر و شر ز آنکه هست اندر قضا از بد بتر

2357. "Hayırda ve şerde dosta şükür söylerim. Zîrâ ki kazâda fenâdan daha fenâ vardır."

"Hayır ve şer kazâ-yı ilâhî iktizâsından olduğundan hakîkî dost olan Hak Teâlâ'ya hem hayırda ve hem de şerde şükrederim. Zîrâ eğer şerde şükretmez isem kazâ-yı ilâhî olan bu şerden daha fenâ şerler vardır ki onlar da kazâ-yı ilâhîdir."

چون که قسام اوست کفر آمد گنه صبر باید صبر مفتاح الصلوة

2358. "Mâdemki kismet edici odur şikâyet küfür geldi, sabır lâzımdır. Sabır, sılanın anahtarıdır."

"Mâdemki herkesin maddî ve ma'nevî hâlini ve rızıklarını taksîm eden Hak Teâlâ hazretleridir, bir kişinin bulunduğu hâlden memnûn olmayıp şikâyet etmesi küfürdür. Ya'ni bu taksîm herkesin ayn-ı sâbitesinin lîsân-ı istîdâd ile taleb ettiği şeyin Hak Teâlâ tarafından atâsı ve ihsânıdır. Binâenaleyh bu atâ ni'mettir ve ni'metten şikâyet ise küfrân-ı ni'mettir. Eğer bu atâ ve ihsân-ı ilâhî, bu âlem-i kesâfette nefse mülâyim gelmezse, sabır lâzımdır. Zîrâ sabır sılanın anahtarıdır." "Sıla", vuslat ve atâ ma'nâlarıdır. Burada her iki ma'nâ da câiz olur.

غیر حق جمله عدوند اوست دوست با عدو از دوست شکوت کی نکوست

2359. "Hakk'ın gayrı hep düşmandırlar, dost O'dur. Dosttan düşmana şikâyet ne vakit iyidir!"

تا دهد دوغم نخواهم انگبین ز آنکه هر نعمت غمی دارد قرین

2360. "Bana ayran verdiği vakit bal istemem. Zîrâ ki her ni'mete mukârin bir gam vardır."

"Hak Teâlâ hazretleri bana ayran ya'ni nefsimin hazzına muhâlif bir şey verdiği vakit, nefsimin hazzına muvâfık olan balı istemem. Çünkü her bir ni'met bir tecellî-i lutfidir; ve her bir tecellî-i lutfiyi tecellî-i kahrî ta'kîb ettiği için her bir ni'mete mukârin bir gam vardır. Zîrâ nefis tecellî-i lutfiden mahzûz ve tecellî-i kahrîden mağmûm olur." Ma'lûm olsun ki, zâhidin sözleri kendi mertebesine göre doğrudur. Çünkü zâhid kendi nefsinin varlığından geçmediği için sözlerin hepsini kendi vücûd-ı izâfîsine ve varlığına nazaran söylemiştir. Sözleri aşk ve harâretten hâlidir; ve mâdemki kendinin mevhum olan varlığı vardır, bu sözleri taklîdîdir, kendi hâli değildir.

حکایت دیدن خَرِ سَقَائی با نوایی اسبان تازی را در آخور محاص و تمنا بردن آن دولت را،
در موعظه آن که تمنا نباید بردن الا مغفرت و عنایت که اگر چه صد لون رنج رسد چون
لذت مغفرت بود همه شیرین شود، باقی هر دولتی که آن را نآزموده تمنی می‌بری با آن رنجی
قرین است که آن را نمی‌بینی، چنان که از هر دامی دانه پیدا بود و فخ پنهان، تو در این یک
دام مانده و تمنی می‌بری که کاشکی با آن دانه ها رفتنی، پنداری که آن دانه ها بی‌دام است

Bir sakanın eşeğinin husûsî ahırda Arab atlarını gıdâ ile görmesi ve onun o devleti temennî etmesi hikâyesidir. Ve o mev'iza hakkındadır ki mağfîret ve inâyetin gayrı temennî gerekmez. Zîrâ her ne kadar yüz türlü meşakkat erişse, mâdemki mağfîret lezzeti vardır hepsi tatlı olur. Tecrübe etmemiş olduğun bâkî her bir devleti temennî edersen o devlete bir meşakkat karîndir ki onu göremezsin. Nitekim her bir tuzaktan dâne âşikâr ve tuzak gizli olur. Sen ise bu bir tuzakta kalmışsın ve "Keşke o dânelere gıde idim!" diye temennî edersin. Zannedersin ki o dâneler tuzaksızdır

"Mağfîret", örtmek ve setretmek ma'nâsınadır. Mağfîretin merâtibi vardır: 1- Âşîlerin günahlarının setri. 2- Âbidlerin amellerinin nazarlarından setri. 3- Kâmillerin vücûd-ı izâfîlerinin vücûd-ı hakîkî ile ya'ni vücûd-ı abdânîlerinin vücûd-ı Hakkânî ile setridir. Ve bu mağfîret her mertebenin ehline göre

Hakk'ın inâyetidir; ve ma'rifetin en yüksek mertebesi vücûd-ı abdânînin vücûd-ı Hakkânî ile setridir. Böyle bir kimse ne ni'metin zevkinde ve ne nükmetin gamında olur; zîrâ bunlar uşşâk-ı ilâhîdir. Bunların mâdûnunda olanlar kendi nefislerinin âşığı olup gözleri ni'met-i ilâhîdedir ve Hakk'ın nükmetinden ve kahından korkup kaçarlardı. Halbuki her ni'metin ve devletin zımının da bir meşakkat ve zahmet gizlidir. Âtîdeki ebyât-ı şerîfede bu ma'nâ tavzîh buyrulur:

بود سقایی مراو را یک خری گشته از محنت دو تا چون چنبری

2361. *Bir saka ve onun bir eşeği var idi ki, mihnetten çenber gibi iki kat olmuş idi.*

"Sakkâ", su taşıyan kimse demektir ki, Türkçe tahrîf ile "saka" derler.

پشتش از بار گران صد جای ریش عاشق و جویان روز مرگ خویش

2362. *Onun sırtı ağır yükten on yaranın yeri idi. Kendi ölümünün gününü isteyici ve âşık idi.*

Sakanın eşeğinin sırtında ağır yükten dolayı on yara peydâ olmuş idi ki, onların acısından ve yük taşımadan eşek canından bıkmış ve ölüme âşık olmuş ve ecelinin gününü isteyici bir hâlde idi.

جو کجا از کاه خشک او سیر نی در عقب زخمی و سیخ آهنی

2363. *Arpa nerede! O kuru samandan tok değil idi. Arkasında bir darbe ve bir demir şiş var idi.*

Zavallı eşek arpayı bulamadıktan başka kuru samandan bile karnını doyuramaz idi. Bununla beraber yük taşıırken yürümesi için saka arkasından dürtür ve elindeki demir şişi batırır idi.

میر آخور دید او را رحم کرد کاشانی صاحب خر بود مرد

2364. *Ahur beyi onu gördü ve rahm etti. Zîrâ adam eşek sâhibinin âşinâsı idi.*

Vaktin hükümdârının ahırlarına nezâret eden bey, o zavallı eşeği gördü ve hâline acıdı. Zîrâ bu bey olan adam eşek sâhibinin tanıdığı bir kimse idi.

پس سلامش کرد و پرسیدش ز حال کز چه این خر گشت دو تا همچو دال

2365. *Binâenaleyh ona selâm verdi ve ona "Neden bu eşek dal gibi iki kat oldu?" diye hâlden sordu.*

Emîr-i âhur [İmrahor], eşek sâhibini tanınmasına binâen ona selâm verdi ve "Bu eşek niçin böyle dal gibi incelmış ve iki kat olmuş?" diye eşeğin hâ-linden sordu.

گفت از درویشی و تقصیر من که نمی یابد جوّ این بسته دهن

2366. Dedi: "Benim fakirliğimden ve taksîrimeindir. Zîrâ bu ağzı bağlı ar-pa bulamaz."

Eşek sâhibi cevâben dedi: "Eşeğin bu hâle gelmesi benim fakirliğimden ve ona hizmette kusûrumdandır. Zîrâ bu ağzı bağlı ya'ni karnı aç olan hayvan yiyecek arpa bulamaz."

گفت بسپارش به من تو روز چند تا شود در آخرِ شه زورمند

2367. Dedi: "Onu bana birkaç gün teslim et, tâ ki şâhın ahırında kuvvetli olsun!"

İmrahor eşek sâhibine dedi: "O eşeği sen birkaç gün bana teslim et! Pâdi-şâhın ahırında lâıyıkıyla yesin, içsin kuvvetlensin!"

خر بدو بسپرد و آن رحمت پرست در میان آخرِ سلطانش بست

2368. Eşeği ona teslim etti ve o rahmet-perest onu sultanın ahırında bağladı.

"Rahmet-perest", vâsf-ı terkîbî olup "rahmete tapıcı" demektir ki, merha-met etmeyi sevici olmaktan kinâyedir.

خر ز هر سو مرکب تازی بدید بانوا و فره و خوب و جدید

2369. Eşek her taraftan gıdâlı ve semiz ve güzel ve tâze olan Arab atlarını gördü.

زیر پاشان روفته آبی زده که به وقت و جوّ به هنگام آمده

2370. [2370] Ayaklarının altı süpürülmüş, sulanmış. Saman vaktinde ve arpa zamâ-nında gelmiştir.

خارش و مالش مراسبان را بدید پوز بالا کرد کای رب مجید

2371. Atların kaşağılanmasını ve ovulmasını gördü. Ağzını yukarı kaldırıp dedi ki: "Ey Rabb-i Mecîd!"

"Pûz", hayvanların ağızlarının kenarı ve dudak ve burun arası ma'nâsı-
nadır (*Burhân*). Ya'ni, sakanın eşeği sultanın ahırında Arab atlarına böyle
kemâl-i i'tinâ ile hizmet olunduğunu görünce ağzını ve yüzünü yukarı kaldı-
rıp hâl diliyle dedi ki: "Ey Rabb-i Mecîd!"

نی که مخلوق توام بگیرم خرم از چه زار و پشت ریش و لاغرم

2372. "Değil mi ki senin mahlûkumum, farz edeyim ki eşeğim; neden çelimsi-
zim ve arkası yaralı ve zayıfım?"

شب ز درد پشت و از جوع شکم آرزومندم به مردن دمدم

2373. "Gece arka ağrısından ve karın açlığından dembedem ölmeye arzûluyum."

حال این اسبان چنین خوش با نوا من چه مخصوصم به تعذیب و بلا

2374. "Bu atların hâli böyle latîf, gıdâlıdır. Ben niye ta'zîb ve belâya mahsû-
sum?"

ناگهان آوازهٔ پیکار شد تازیان را وقت زین و کار شد

2375. *Ansızın cenk âvâzesi oldu. Arab atlarının eğerlenme ve iş vakti oldu.*

Sakanın eşeği ahırdaki atların hallerine hased edip dururken ansızın cenk
âvâzesi ya'ni seferberlik i'lanı oldu. Binâenaleyh hâl-iistirâhatte bulunan
Arab atlarının eğerlenme ve iş görmeye çıkarılma zamânı geldi.

زخمهای تیر خوردند از عدو رفت پیکانها در ایشان سو به سو

2376. *Düşmandan ok yaraları yediler; onlara taraf taraf temrenler girdi.*

Ya'ni, Arab atları gâzîler ile berâber harbe gittiler. Düşman tarafından at-
lan oklar o atların cismine isâbet etti ve vücûdlanna taraf taraf okların ucun-
daki demirden ma'mûl sivri temrenler saplandı.

از غزا باز آمدند آن تازیان اندر آخر جمله افتاده ستان

2377. *O Arab atları gazâdan geri geldiler; ahırda hepsi tâkatsiz düşmüş.*

"Sitân", "istân" kelimesinin muhaffefi olup "arka üstü yatmış ve sabırsız
ve tâkatsiz" ma'nâsınadır. Burada "tâkatsiz" ma'nâsı münâsibdir.

پایه‌اشان بسته محکم با نوار نعل بندان ایستاده بر قطار

2378. *Onların ayakları nüvâr ile muhkem bağlanmış. Nalbandler katâr üzre
tutmuşlardır.*

"Nüvâr", ipten ördükleri bir ağıdır ki hayvanların sırtına bağlarlar. (*Müey-yidü'l-Fuzalâ* ve *Gıyâsu'l-Lügât*). Ya'ni, vücûdlarına ok temrenleri batmış kalmış olan Arab atlarının ayakları ipten örülen ağılar ile sıkı sıkı bağlanmış ve onların vücûdlarındaki temrenleri çıkarmak için nalbantlar dahi katâr üze-re ve sıra ile hazır durmuşlar.

می شکافیدند تنهاشان به نیش تا برون آرند پیکانها ز ریش

2379. *Yaradan temrenleri dışarıya çıkarmak için onların cisimlerini neşterler ile yardılar.*

آن خر آن را دید و می گفت ای خدا من به فقر و عافیت دادم رضا

2380. *O eşek onu gördü ve dedi ki: "Ey Hudâ, ben fakr ve âfiyete rızâ verdim!"*

O sakanın eşeği o zavallı atların o anda çektikleri eziyeti gördü ve dedi ki: "Ey Hudâ, ben evvelen ni'met içinde olup sonradan böyle kahr ve nîkmete düşeceğime âfiyet ile berâber hâl-i fakr içinde olmaya râzıyım!"

ز ان نوا یزارم و از زخم زشت هر که خواهد عافیت دنیا بهشت

2381. *"O gıdâdan ve o çirkin yaradan bîzârım!.." Her kim âfiyet istedi, dūn-yâyı bıraktı!*

"Hişt", "hiştên" masdarından fiil-i mâzîdir, "bırakmak ve terk etmek" de-mektir. Ya'ni "O Arab atlarının yediği latîf ve muntazam gıdâdan ve neticede de aldıkları çirkin ok yarasından bîzârım!" Her kim âfiyet istediye dünyânın ni'metlerinden vazgeçti. Dünyânın ni'metlerinden i'râz eden kimse için hem dünyevî hem de uhrevî âfiyet vardır. Dünyevî âfiyet budur ki, bir kimse kar-nının ve fercinin lezzetleriyle meşgûl olmazsa tıbben sahîhü'l-bünye olur. Ni-tekim hadîs-i şerîfde "Âdemoğlu mi'desinden daha şerî bir kap doldurmamış-tır" buyrulur. Uhrevî âfiyet budur ki, dünyâ ni'metlerinden yüz çeviren kim-seye âhîret ni'metleri ve râhatları teveccüh eder. Nitekim âyet-i kerîmede "وَمَنْ كَانَ يُرِيدْ حَرْثَ الدُّنْيَا نُؤْتِهِ مِنْهَا وَمَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ نَصِيبٍ" (Nisâ, 4/134; Âl-i İmrân, 3/145; Şûrâ, 42/20) Ya'ni "Kim ki dünyânın sevâbını isterse ondan ona ve-ririz ve âhîrette onun için nasîb yoktur" buyrulur.

ناپسندیدن روباه گفتن خر را که من راضیم به قسمت

Eşeğin "Ben kısmetime râzıyım!" diye söylenmesini tilkinin beğenmemesi

گفته روبه جستن رزق حلال فرض باشد از برای امتثال

2382. *Tilki dedi: "İmtisâlden dolayı helâl rızık istemek farz olur."*

Tilki eşeğe cevâben dedi: "Cenâb-ı Hakk'ın emrine imtisâl ve itâattan dolayı helâl rızık istemek ve aramak bize farz olur. Nitekim hadis-i şerîfde الحلال طلب العبادۃ عشرة أشهر Ya'ni "Helâl talebi farîzadan sonra farîzadır"; ve kezâ اجزاء تسعة منها طلب الحلال و جزء منها سائر الاعمال Ya'ni "İbâdet on cüzdür, onlardan dokuzu helâl talebidir ve onlardan bir cüz'ü dahi diğer amellerdir" buyrulur.

عالم اسباب و رزق بی سبب می نیاید پس مهم باشد طلب

2383. *Âlem-i esbâbdır ve rızık sebebsiz gelmez. Binâenaleyh taleb mühim olur.*

Ya'ni, dünyâ sebebler âlemidir ve rızık, esbâba teşebbüs edilmeyince ele girmez. Binâenaleyh bu âlem-i esbâb olan dünyâda rızık-ı helâl talebi mühim bir vazîfe olur.

وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللَّهِ است امرٌ تا نباید غضب کردن همچو نم

2384. *Emir "Allah'ın fazlından taleb ediniz!" dir. Tâ ki kaplan gibi gazab etmek lâzım gelmesin!*

Sûre-i Cum'a'da olan âyet-i kerîmeye işâret buyrulur: فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَانْتَشِرُوا: فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللَّهِ (Cum'a, 62/10) Ya'ni "Cuma namazı bittiği vâkıt yer-yüzüne dağılın ve Allah'ın fazlından rızıkınızı taleb edin!" Bu âyet-i kerîmenin sebep-i nüzûlü hakkında müfessirler şöyle buyururlar: Bir cuma günü Resûl-i Ekrem hazretleri hutbede iken, ashâb-ı kirâmdan Dihye-i Kelbî hazretlerinin zahire yüklü olan kervanı Medîne-i Münevvere'ye gelmiş ve âdet üzere kervanın geldiğini i'lân için davul çalınmış; o sene kıtlık olduğundan, mes-cidde bulunan cemâat zahîre almak için derhal dışarıya çıkmışlar ve mes-cidde hulefâ-i râşidin ile diğer on iki kadar ashâb-ı kirâm kalmıştır. Tafsîli tefsir kitâblarında vardır. "Nemr", kaplan dedikleri hayvandır. Ya'ni, "Herkes kaplan gibi birbirinin malı üzerine atılıp gasbetmemek için Hak Teâlâ fazl-ı ilâhîsinden rızık-ı helâl talebini emretmiştir."

گفت پیغمبر که بر رزق ای فتا در فرو بسته ست و بر در قفلا

2385. *Peygamber buyurdu ki: "Ey delikanlı, rızık üzerine kapı bağlanmıştır ve kapı üzerinde kilitler vardır."*

Ya'ni اطلبوا الرزق فی خیایا الارض ya'ni "Yeryüzünün gizli yerlerinde rızık talep edinizi!" ve kezâ ابواب الارزاق مقفولة والحرکه مفتاحها ya'ni "Rızıkların kapıları kilitlenmiştir ve hareket onların anahtardır" buyrulmuştur. Ey güçlü, kuvveti yerinde olan delikanlı, rızık üzerindeki kapı kapalıdır ve kapının üzerinde de kilitler vardır.

جنبش و آمد شد ما و اکتساب هست مفتاحی بر آن قفل و حجاب

2386. *Bizim hareketimiz ve gidip gelmemiz ve iktisabımız o kilit ve hicâb üzerine bir anahtardır.*

بی کلید این در گشادن راه نیست بی طلب نان سنت الله نیست.

2387. *Anahtarsız bu kapı açılmağa yol yoktur. Talebsiz ekmek Allah'ın sünneti değildir.*

"Klîd", anahtar demektir. Ya'ni, rızık kapısının anahtarı hareket ve çalışmaktır. Eğer bir kimse çalışmazsa bu rızık kapısı açılmaz. Zîrâ taleb-i fillî olmaksızın ekmek, ya'ni rızık vermek Allah Teâlâ hazretlerinin sünneti ve âdeti değildir.

جواب دادن خر گفت رو باه را که امرست باکتساب و رضا بقسمت

ترك اكساب نیست که تو فهم کنی و گفتن خر که آن امر کسب زضع تو کست

Tilkinin sözüne eşeğin "İktisâba emir vardır ve kismete rızâ, senin anladığın terk-i iktisâb değildir!" diye cevâb vermesi ve eşeğin o kesh emri tevekkülün zaafından nâşîdir demesi

گفت از ضعف تو کل باشد آن ور نه بدهد نان کسی که داد جان

2388. *Dedi: "O tevekkülün za'fından olur ve yoksa cân veren kimseye ekmek de verir."*

Eşek tilkinin sözüne cevâben dedi: "O senin dediğin çalışıp kazanmak hak olan tevekkülün za'findan nâşîdir. Yoksa sana hiç sa'yin olmadığı hâlde can veren ve canına hareket bahşeden Hak Teâlâ, sana kazanmanın dahli olmaksızın dahi ekmek verir." Nitekim Resûl-i Ekrem hazretleri على الله انكم تتكولون "Eğer Allah Teâlâ'ya hakikat-i tevekkül ile tevekkül etseniz kuşları rızıklandığı gibi elbette sizleri de rızıklandırır" idî" buyurmuştur.

هر که جوید پادشاهی و ظفر کم نیاید لقمه نان ای پسر

2389. Her kim pâdişâhlık ve zafer isterse ey oğul, ekmek lokması eksik gelmez.

Her kim bu âlem-i esbâb hâricine çıkıp o esbâb âlemine hâkimlik ve pâdişâhlık ve nefsinde galebe ve zafer isterse, ey oğul öyle bir kimseye ekmek lokması ve rızık onun ihtiyâcından noksan gelmez. Nitekim âyet-i kerîmede sûre-i Talâk'ta وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ (Talâk, 65/2-3) ya'ni "Kim ki Allah'a ittikâ ederse onun için Allah Teâlâ bir mahreç kılar ve onu hesâb etmediği cihetten rızıklandırır" buyrulur.

دام و دد جمله همه اُکال رزق نی بی کسب اند نی حمال رزق

2390. Cümle dâm ve yurtıcı hayvanlar hep rızık yiyicidirler. Ne kesb arkasından dardılar ne de rızık hammalıdılar.

"Dâm", yurtıcı olmayan vahşî hayvanlardır; âhût ve gazâl gibi ve av hayvanları ve haşerâtü'l-arz ma'nâsındır (Burhân). "Ükkâl", ism-i fâil olan "âkil" kelimesinin cem'-i mükesser sîgasıdır, "yiyiciler" demek olur. Ya'ni, yurtıcı olmayan ve yurtıcı olan vahşî hayvanlar hep rızık yiyicidirler. Ne ticâret ve kesb arkasında koşarlar, ne de rızıklarını bir yere cem' edip gittikleri yere naklederler. Nitekim âyet-i kerîmede sûre-i Ankebût'ta وَكَانَ مِنْ دَابَّةٍ لَا تَحْمِلُ رِزْقَهَا اللَّهُ يَرْزُقُهَا وَإِنَّهَا ظَلِيمٌ (Ankebût, 29/60) ya'ni "Hayvânâtın çoğu kendi rızığını yüklenip taşımaz. Onları ve sizi Allah Teâlâ rızıklandırır" buyrulur.

جمله را رزاق روزی می دهد قسمت هر يك به پیش می نهد

2391. Rezzâk cümleye rızık verir. Her birinin kısmetini önüne koyar.

رزق آید پیش هر که صبر جست ریغ کوششها زی بی صبری تست

2392. Her kim ki sabrı istedi, rızık önüne gelir. Çalışmaların meşakkati senin sabırsızlığındandır.

Bir kimse hiç çalışmayıp ibâdet-i Hak'la meşgûl olsa onun mukadder olan rızık önüne gelir. Binâenaleyh ey rızık taleb eden kimse, senin rızık husûsunda telâş edip çalışmaların hep senin sabırsızlığındandır ve Hakk'ın rezzâklığına olan i'timâdsızlıktandır. Rızık ezelde taksim olunmuştur. Binâenaleyh kismetin olan rızık arkandan koşup herhangi bir sûretle seni bulur. Nitekim hadîs-i şerîfde الموت لا دركه رزقها كما يدركه الموت كما يهرب من رزقه كما يهرب من الموت يا'ni "Eğer Âdemoğlu ölümden kaçtığı gibi rızıktan kaçsa onun rızık ölüm ona eriştiği gibi elbette erişir" buyrulur.

جواب گفتن روبه خیر را

Tilkinin eşeğe cevâb söylemesi

گفت روبه آن تو کل نادر است کم کسی اندر تو کل ماهر است

2393. *Tilki dedi ki: "O tevekkül nâdirdir, az bir kimse tevekkülde mâhirdir."*

Tilki eşeğe cevâben dedi ki: "O senin bahsettiğin tevekkül nâdirdir ve istisnâdır. İstisnâ ise kâide olmadığından böyle bir tevekkülde pek az kimse mahâret sâhibidir; ve bu kimsenin kalbinde "Acabâ çalışmadan rızıkım gelir mi?" şübhesi bulunmamak icâb eder ki, nefsinin bu acabâdan kurtulması son derece müşkildir. Velhâsıl nâdir ma'dûm kabîlinden olduğundan bu âlem-i esbâb olan dünyâda çalışmak ve kazanmak kâidesine tâbi' olmalıdır."

گرد نادر گشتن از نادانی است هر کسی را کی شه و سلطانی است

2394. *"Nâdirin etrâfında olmak câhilliktendir. Her bir kimseye ne vakit şâhlik ve sultanlık vardır?"*

Ma'dûm kabîlinden olan nâdirin ve istisnânın etrâfında dolaşmak câhillik icâbidir. Görmez misin, her bir kimse şâh ve sultan olur mu? Zirâ şâhlik ve sultanlık milyonlarda bir kişiye nasîb olur bir hâl-i istisnâdır. Bunun arkasından dolaşmak câhillik ve hamâkattir.

- چون قناعت را پیغمبر گنج گفت هر کسی را کی رسد گنج نهفت
 2395. "Mâdemki peygamber kanâate "hazîne" dedi, her bir kimseye gizli hazîne ne vakit erişir?"

Peygamber (a.s.) kanâat hakkında القناعة كنز لا يفنى ya'ni "Kanâat tükenmez bir hazînedir" buyurdu. Ve hazîne kıymetli ve gizli bir şeydir. Binâenaleyh bu kanâat hazînesi öyle kolayca herkesin eline geçmez. Kanâat ettiklerini iddiâ edenler kendi zanlarına tâbî' olurlar. Yoksa onların hâli hakikat-i kanâatten pek uzaktır.

- حد خود بشناس و بر بالا مهر تا نیفتی در نشیب شور و شر
 2396. "Kendi haddini tanı ve yükseğe uçma, tâ ki şûr u şer çukuruna düşmesin!"

"Gerçi tevekkül ve kanaat vardır, fakat sen bunun ehli değilsin. Binâenaleyh kendi haddini tanı ve yüksek makâm ve mertebelere uçma. Tâ ki bu âlî mertebeler ehline taklîd yüzünden şûr u şer çukuruna düşüp helâk ol-mayasın!"

جواب گفتن خر روباه را

Eşegin tilkiye cevâb söylemesi

- گفت این معکوس می گوئی بدان شور و شر از طمع آید سوی جان
 2397. Dedi: "Bil ki, bunu sen ters söylüyorsun. Şûr u şer can tarafına tama'dan gelir."

Eşek tilkiye cevâben dedi ki: "Sen tevekkül ve kanâatten uğursuzluğa ve şerre düşeceğimi söylersen, senin bu hükmün terstir. Zîrâ asıl uğursuzluk ve şer, kişinin canına tama'dan gelir. Çünkü tama' sâhibi ne kadar zengin olsa yine fakirdir ve üzüntü içindedir."

از قناعت هیچ کس بی جان نشد از حریصی هیچ کس سلطان نشد

2398. "Hiç kimse kanâatten cansız olmadı. Hiç kimse harislikten sultân olmadı."

"Tama' sâhibi sa'y-i mütemâdiden yorgun ve cansız bir hâle geldiği hâlde kanâat sâhibi müsterih ve dinç bir hâlde bulunur ve halsiz olmaz. Halbuki bir kimse, ne derece haris olursa olsun ve ne kadar çalışırsa çalışsın hükümdarlık makamını elde edemez. Binâenaleyh onun sa'y ve icthâdı boş olur."

نان ز خوکان و سگان نبود دریغ کسب مردم نیست این باران و میغ

2399. "Ekmeğ domuzlardan ve köpeklerden dirîğ olmaz. Bu yağmur ve bulut adamların kesbi değildir."

"Ekmeğ ve gıdâ, rızıklan husûsunda esbâba teşebbüs etmeyen domuzlardan ve köpeklerden ve sâir hayvanlardan esirgenmez. Nitekim sûre-i Hûd'da (Hûd, 11/6) وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللَّهِ رِزْقُهَا ya'ni "Yeryüzünde gezen hayvanlardan hiçbirisi yoktur ki onların rızkı Allah Teâlâ üzerine lâzım olmasın!" buyrulur. Görmez misin havadaki yağmur ve bulut adamların kesbi ve kazancı neticesi midir?"

آن چنان که عاشقی بر رزق زار هست عاشق رزق هم بر رزق خوار

2400. "Nitekim sen rızık üzerine nâlân olarak âşuksın. Rızık dahi rızık yiyiciye âşıktır."

"Zâr", burada nâlân ve giryân, ya'ni "ağlayıcı ve inleyici" ma'nâsınadır. Ya'ni, "Sen rızıkının arkasında koşarsın. Halbuki ezelde taksîm olunmuş olan rızık dahi senin arkandan koşar ve nerede olsa seni bulur." Cenâb-ı Pîr efendimiz bu ma'nâda *Fîhi Mâ Fîh*'lerinin 48. faslında şöyle buyururlar: "Ben kâide-i rızkı muhakkak bilmişimdir. Boş yere koşmak ve zarûretsiz meşakkat çekmek benim âdetim değildir. Benim altın ve gümüşe ve taâm ve kisveye ve bâr-ı şehvete müteallık olan rızık oturduğum hâlde bana gelir. Ben bu rızık talebinde niçin koşayım? Bunları aramak bizi rencide ve âciz ve zelif kılar; ve eğer sabredip bir yerde oturur isem meşakkatsiz ve zilletsiz o bana gelir. Zîrâ rızık dahi bana tâlibdir ve o beni çeker. Mâdemki beni çekebiliyor ve bana geliyor ben öyle onu cezb edemem ki arkasından gideyim! Hasılı kelâm budur ki, dîn umûruna meşgul ol, tâ ki dünyâ senin arkandan koşsun! Ve bu oturmak-tan murâd dîn umûru üzerinde oturmaktır. Böyle bir kimse her ne kadar koşar-

sa dîn husûsunda koşmuş olacağından o kimse yine oturmuş hükmündedir. Eğer oturduğu vakit dünyâ için oturmuş ise yine koşmuş hükmündedir."

گر تو نشائی بیاید بر درت در تو بشتایی دهد درد سرت

2401. "Eğer sen acele etmezsen senin kapının üzerine gelir; ve eğer sen acele edersen sana baş ağrısı verir."

Ma'lûm olsun ki, insanın muharriki fikri ve i'tikâdıdır; ve Hak Teâlâ kulun i'tikâdına göre tecellî eder. Eğer kul çalışmaksızın eline rızkı giremeyeceği i'tikâdında bulunursa cenâb-ı Hak onun rızkını çalışmak ıztırâbı içinde verir. Ve eğer kul rızkının çalışsa da çalışmasa da eline gireceğini i'tikâd eder ve sa'yini tâât ve ibâdâta hasrederse, Hak Teâlâ onun rızkını hesâb etmediği ve ummadığı bir cihetten kendisine îsâl eder. Binâenaleyh bu bahislerde iki tarafın birbirini iknâ için söyledikleri sözler ve getirdikleri deliller doğrudur. Zîrâ rızkın sûret-i husûlünde yakîn ile şekkin te'siri vardır. Yakîn sükûn ve itmi'nânı ve şek hareket ve ıztırâbı mücib olur.

در تقریر معنی توکل حکایت آن زاهد که توکل را امتحان می کرد از میان اسباب
واز شهر بیرون آمد و از قوارع و رهگذرهای خلق دور شد و به بن کوهی مهجوری و مفقودی
در غایت گرسنگی سر بر سنگی نهاد و خفت و با خود گفت توکل کردم بر سبب
سازئ و رزاقئ تو و از اسباب منقطع شدم تا ببینم سببیت توکل را

Tevekkülün ma'nâsının takrîri hakkında o zâhidin hikâyesidir ki tevekkülü tecrübe etti. Esbâb ve şehirden dışarıya geldi. Caddelerden ve halkın geçeceği yollardan uzak oldu ve bir dağ eteğinde bir metruk ve bir mefkud olarak son derece açlık içinde başını bir taş üzerine koydu ve yattı, kendi kendine dedi ki: "Senin sebep yapıcılığına ve rezzaklığına tevekkül ettim ve sebeblerden munkatı oldum, tâ ki tevekkülün sebebiyetini göreyim!"

"Kavâri'", "kâri'a"nın cem'idir; ve "kâria", yolun yükseği ve dört yolun başı ve yol ortası ma'nâlarına da gelir. Ba'zı nüshalarda "kavâri'" (قوارع) yerine

"şevâri'" (شوارع) vâkı' olmuştur. Bu da "büyük yol ve cadde" ma'nâsına olan şer' (شرع) kelimesinin cem'idir. Ya'ni zâhidin birisi tevekkülde mücâhede sâhibi idi. Fakat dünyâ âlem-i esbâb ve sûret olduğundan rızkının bir sebep sûretiyle var olacağını da bilir idi. Bunu tecrübe ve tahkik için cem'iyet-i beşeriyeden uzak ve ıssız bir dağ eteğine gidip karnı son derece aç olduğu hâlde başını bir taş üzerine koyup yattı ve rızkının sûret-i vürûduna muntazır oldu.

آن یکی زاهد شنود از مصطفی که یقین آید به جان رزق از خدا

2402. *O bir zâhid Mustafâ'dan işitti ki, "Muhakkak Hudâ'dan cana rızık gelir."*

Zâhidin biri Mustafâ (a.s.) Efendimiz'in رزقک یتطلب کما انت تطلبه ya'ni "Senin rızkın seni talep eder, nitekim sen onu talep edersin" hadîs-i şerifini işitti.

گر تو خواهی و رخواهی رزق تو پیش تو آید دوان از عشق تو .

2403. *"Eğer sen rızkını istesen ve eğer istemesen senin aşkıdan dolayı koşarak senin önüne gelir."*

لو ان ابن آدم یهرب من رزقه کما یهرب من الموت يا'ni "Eğer Âdemoğlu ölümden kaçtığı gibi rızkından kaçsa onun rızkı ona ölüm eriştiği gibi elbette erişir" buyrulduğunu da zâhid işitmiş idi.

از برای امتحان آن مرد رفت در بیابان نزد کوهی خفت تفت

2404. *O adam tecrübe için sahrâda bir dağ indinde harâretle yattı.*

که بینم رزق می آید به من تا قوی گردد مرا در رزق ظن

2405. *Dedi ki: "Göreyim rızık bana gelir mi? Tâ ki benim rızık hakkında zannım kavî olsun!"*

کاروانی راه گم کرده کشید سوی کوه آن مُتَمَنِّح را خفته دید

2406. *Bir kervan yolu kaybedip dağ tarafına çekildi, o imtihan ediciyi yatmış gördü.*

Bir kervan yolunu kaybetti. O tevekkül sebebiyetini tecrübe etmek isteyen zâhidin bulunduğu dağ tarafına çekildi ve o zâhid orada yatmış bir hâlde gördü.

گفت این مرد این طرف چون است عور در بیابان از ره و از شهر دور

2407. *Dedi: "Bu adam niçin bu tarafta ürdür? Sahrâda yoldan ve şehirden uzaktır?"*

"Ür", uryan, çıplak demektir. Ya'ni, o kervan halkı taaccüb edip dedi: "Bu adam bu ıssız yerde böyle yiyecek ve içecekten ârîdir ve sahrâda yoldan ve halkın bulunduğu şehirden uzaktır?"

ای عجب مرده است یا زنده که او می ترسد هیچ از گرگ و عدو

2408. *"Acabâ ölü müdür, yâhud diri midir ki o hiç kurttan ve düşmandan korkmuyor?"*

آمدند و دست بروی می زدند قاصدا چیزی نگفت آن ارجمند

2409. *Geldiler, onun üzerine el vurdular. O azîz kasden bir şey söylemedi.*

"Ercümend", "erc" ve "mend" kelimelerinden mürekkebirdir. "Erc", kadr ve mertebe ma'nâsınadır; ve "mend", edât-ı nisbettir, "azîz ve sâhib-i kadr ve mertebe" demek olur. Kervan halkı onun yanına gelip el sürdüler. O azîz olan zâhid dahi kasden onlara hiçbir şey söylemedi.

هم نجيب و نجيبانيد سر واکرد از امتحان هم او بصر

2410. *Kımıldanmadı da ve başını da kımıldatmadı, tecrübe cihetinden gözünü de açmadı.*

پس بگفتند این ضعیف بی مراد از مجاعت سگته اندر اوقات

2411. *Binâenaleyh dediler ki: "Bu murâdsız zayıf aklıktan sekteye düştü."*

"Sekte", bir hastalığın adıdır, bu hastalığa mübtelâ olan kimse ölü gibi hareketsiz kalır. Ya'ni, kervan halkı dediler ki: "Bu zavallı aklıktan sekte illetine mübtelâ olmuştur. Binâenaleyh bunu it'âm etmek lâzımdır."

نان بیاوردند و در دیگی طعام تا بریزندش به حلقوم و به کام

2412. *Onun boğazına ve ağzına dökmek için ekmek ve bir kap içinde yemek getirdiler.*

"Kâm", birkaç ma'nâya gelir. Burada "ağz" demektir (*Burhân*).

پس به قاصد مرد دندان سخت کرد تا ببیند صدق آن میعاد مرد

2413. *Böyle olunca adam mîâdın sıdkını görmek için, adam kasden dişini sıkı.*

Zâhid kervan halkının yemek getirdiklerini görünce, Resûl-i Ekrem hazretlerinin rızık husûsundaki va'dinin doğruluğunu görmek ve ilme'l-yakîn mertebesinden aynel-yakîn mertebesine terakkî etmek için o zâhid adam kasden dişlerini sıkı. "Mîâd", va'de mahalli ve va'de vermek ma'nâlarıdır. Burada ikinci ma'nâ münâsibdir.

رحمشان آمد که این بس بی نواست وز مجاعت هالک مرگ و فناست

2414. *Onlara merhamet geldi ki, "Bu çok gıdâsızdır ve açlıktan ölümün ve fenânın hâlikidir!"*

Kervan halkı, "Bu zavallı çok gıdâsızdır ve açlıktan ölüme ve fenâyâ mahkûmdur!" diye zâhîde acıdılar.

کارد آوردند قوم اشتافتند بسته دندانهاش را بشکافتند

2415. *Halk bıçak getirdiler, acele ettiler, onun bağlanmış dişlerini ayırdılar.*

می فشردند اندر او نان پاره ها ریختند اندر دهانش شوربا

2416. *Çorbayı onun ağızına döktüler. Onun içine ekmek parçalarını doğradılar.*

گفت ای دل گر چه خود تن می زنی راز می دانی و نازی می کنی

2417. *Dedi: "Ey gönül, gerçi susuyorsun, sırrı biliyorsun ve nâz ediyorsun."*

Zâhid bu hâli görünce kendi kalbine hitâben dedi ki: "Ey gönül, gerçi kervan ehline karşı sâkit bir hâldesin, fakat bu yaptığın işin sırrını ve iç yüzünü biliyorsun ve nazlanıyorsun."

گفت دل دایم و قاصد می کنم رازق الله است بر جان و تنم

2418. *Gönül dedi: "Biliyorum ve kasden yapıyorum; canım ve tenim üzerine rızık verici Allah'tır."*

Zâhidin kalbi cevâben dedi ki: "Evet, senin bu vaziyetinin sırrını biliyorum ve kasden böyle yapıyorum ve anlıyorum ki, canım ve cismim üzerine rızık verici Allah Teâlâ hazretleridir."

امتحان زین بیشتر خود چون بود رزق سوی صابران خوش می رود
 2419. *Bundan daha ziyâde tecrübe nasıl olur? Rızık sabrediciler tarafına hoş gider.*

Rızık çalışmaksızın insanın ayağına gelip gelmeyeceğinin tecrübesi bu kadar olur. Bundan daha ziyâde tecrübeye hâcet yoktur. Bu tecrübelerden anlaşılır ki, rızık sabreden kimselerin tarafına gâyet münâsebet dâiresinde ve hoş olarak gider. Bu kassa eşek tarafından tilkiye anlatılmış bir kıssa mâhiyetinde mezkûrdur.

جواب دادن روبه خر را و تحریض کردن او خر را بر کسب

Tilkinin eşeğe cevâb vermesi ve onun eşeği kesh üzerine tahriz etmesi

گفت روبه این توکل را بھل دستھا بر کسب زن جھد المقل
 2420. *Tilki dedi ki: "Bu tevekkülû bırak, ellerini fakîr kimsenin çalışması sû-*
 [2419] *retiyle kesh üzerine vur!"*

"Cühdü'l-müküll", fakîrin rızkını tedârik için vâki' olan çalışması ma'nâsı nadır. Ya'ni, "Hakkıyla tevekkül nâdir ve gâyet güç bir iştir. Zâhidlerin çoğu bu tevekkülün adını işitmemiş ve hiçbirisi mütevekkil olamamıştır. Binâenaleyh bu taklîdî olan tevekkülû bırak, bir fakir rızkını tedârik için nasıl çalışır- sa sen de ellerini öylece kesh üzerine vur!"

دست دادست خدا کاری بکن مکسی کن یاری بکن
 2421. *"Hudâ sana el vermiştir, iş yap, kesh et, dostun muâvenetini yap!"*

"Hak Teâlâ hazretleri sana el vermiştir. Bu el vermek çalış ve iş yap de- meğe işârettir. Binâenaleyh bir işin sâhibi ol ve kazan ve kazancından dost- larına da yardım et!" Beyt-i Yûnus Emre (k.s.):

*Derviş, kazan ye, yedir, bir gönül ele getir
 Bin Kâ'beden yegrekdir bir gönül imâret!*

هر کسی در مکسبی پامی نهد یاری یاران دیگر می کند

2422. *Her bir kimse bir meksebe ayak koyar. Diğer dostlarına muâvenet eder.*

"Mekseb", masdar-ı mîmîdir. Ya'ni, her bir kimse bir kesbe ayak basar ve kazanır. Kendi intifâ' etikten sonra diğer dostlarına ve muhtaç olan hemcinsine yardım eder.

ز انکه جمله کسب نایند از یکی هم درو گر هم سقا هم حایکی

2423. *Zîrâ ki cümle kesb hem dülgerlik, hem sakalık, hem çulhalık bir kimse-den gelmez.*

Ya'ni, bu âlem-i sûrette esbâb-ı maîşet ve tarz-ı kesb çoktur. Meselâ dülgerliği ve sakalığı ve çulhalığı bir adam kendisinde cem' edip yapamaz. Herkes birbirinin san'atına muhtaçtır. Kunduracı ekmekçiye ve ekmekçi kunduracıya arz-ı ihtiyaç eder. Beşerin hayât-ı dünyeviyyesi teâvün ve tenâsur esâsı üzerine mevzû'dur.

این به انبازی است عالم برقرار هر کسی کاری گزیند ز افتقار

2424. *Âlem bu ortaklık ile karâr üzerinedir. İftikar cihetinden her bir kimse bir iş ihtiyâr eder.*

"Enbâz", şerik ve ortak ve refik ma'nâlarıdır. Ya'ni, nizâm-ı âlem efrâd-ı beşerin kesbde bu ortaklığı ile ve birbirlerine san'atta yardımları ile karar üzerindedir. Mâdemki cenâb-ı Hak tarafından nizâm-ı âlem bu esas üzerine binâ olunmuştur, her bir kimse kendi rızıkına iftikâr ve ihtiyaç cihetinden bir iş vâ bir san'at ihtiyâr etmiştir.

طبل خواری در میانه شرط نیست راه سنت کار و مکسب کردنی است

2425. *Ortada bedâva (bâd-ı havâ) yiyicilik şart değildir. Sünnet yolu kâr ve kesb etmekliktir.*

"Tabl-hâr", bâd-ı havâ (bedâva) yiyici ve lüpcü demektir. Ya'ni, efrâd-ı beşerden her birisi bir kesbe ve bir san'ata sanlıp kendi nefsin ve âilesi efrâdını infâk ederken bunların arasında bir kimsenin tembel tembel oturup bedâvaya yiyicilik ve lüpcülük etmesi şart-ı insaf değildir. Hayât-ı dünyeviyye-de âdet-i ilâhiyye yolu kâr ve kesb etmektir.

جواب گفتن خر روباه را که توکل بهترین کسبهاست که هر کسی محتاجست
به توکل که ای خدا این کار مرا راست آر و دعا متغیمن توکل است و توکل
کسی است که به هیچ کسب دیگر محتاج نیست

Eşğin tilkiye cevâben demesidir ki: "Tevekkül kesblerin en iyisidir. Zîrâ her bir kimse tevekküle muhtaçtır. Der ki, "Ey Hudâ, benim işimi rast getir!" ve duâ tevekkülü mutazammındır; ve tevekkül bir kesbdır ki hiç başka kesbe muhtaç değildir!"

Ya'ni, "Sen kesbin lüzûmundan bahsediyorsun, halbuki tevekkül dahi bir kesbdır. Hem de kesblerin en iyisidir. Zîrâ hakîkatte tevekkül etmeyen hiçbir kimse yoktur. Çünkü bir kimse bir iş tuttuğu vakit, "Yâ Rab benim bu tuttuğum işi iyi neticelendir!" diye duâ eder. Ve bu duâ ise Hakk'a tevekkülü ve i'timâdî tazammun eder. Binâenaleyh tevekkül bir kesb-i latîf olur ve bu kesbe tevessül eden kimse hiç başka bir kesbe muhtaç olmaz!"

گفت من به از توکل بر ربی می‌ندام در دو عالم مکسبی

2426. Dedi ki: "Ben Rabbime tevekkûlden iyi iki âlemde bir mekseb bilmiyorum."

Eşek tilkiye cevâben dedi ki: "Ben Rabbime tevekkûlden ve i'timâddan daha iyi ve mükemmel dünyâda ve âhirette bir kesb bilmiyorum." "Mekseb", masdar-ı mîmîdir, "kesb" ma'nâsınadır.

کسب شکرش را نمی‌دانم ندید تا کشد شکر خدا رزق مزید

2427. "Onun şükürünün kesbine mûmâsil biliyorum. Akıbet Hudâ'nın şükürü mezîd olan rızık çeker."

"Hakk'a tevekkül ve i'timâd edip onun verdiğiğe kanâatle şükretmek en büyük kesbdır. Ben bu şükür kesbine benzer bir kesb bilmiyorum. Hakk'ın

şükürü nihâyet ziyâde olan nızkı celbeder. Nitekim âyet-i kerîmede لَقَدْ شَكَرْتُمْ (İbrâhim, 14/7) ya'ni "Eğer şükrederseniz elbette ni'metinizi çoğaltır-
nım" buyrulur." Ba'zı nüshalarda (مزید) yerine (جدید) vâki'dir. "Şükür-i Hak ye-
ni nızkı çeker" demek olur.

بحث شان بسیار شد اندر خطاب مانده گشتند از سؤال و از جواب

2428. *Onların bahsi hitâbda çok oldu. Suâlden ve cevâbdan âciz oldular.*

Onların tevekkül ve kesb bahsi, birbirlerine vâki' olan hitâbda çok oldu ve uzadı. Suâlden ve cevâbdan usanıp âciz kaldılar.

جواب گفتن روباه خر را

Tilkinin eşeğe cevâb söylemesi

بعد از آن گفتش بدان در مهلكه نهی لا تلقوا بایدى تهلكه

2429. *Ondan sonra ona dedi: "Mehlekede eliniz ile tehlikeye ilkâ etmeyin!" nehyini bil!"*

"Mehleke", düşmek yeri ve fevt olmak yeri. Bu beyt-i şerîfde sûre-i Bakara'da olan وَ لَا تَلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ (Bakara, 2/195) ya'ni "Nefislerinizi elleriniz ile tehlikeye koymayın!" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Ya'ni, suâl ve cevâb uzadıktan sonra tilki eşeğe dedi: "Düşme ve fevt olma yerinde dikkat lâzımdır. Böyle mevki'lerde وَ لَا تَلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ (Bakara, 2/195) ["Nefislerinizi elleriniz ile tehlikeye koymayın!"] âyet-i kerîmesinde nehy-i ilâhî-yi bil!"

صبر در صحرای خشک و سنگلاخ احمقى باشد جهان حق فراخ

2430. *"Kuru ve taşlık sahrâda sabır ahmâklık olur. Hak'ın cihânı geniştir!"*

[2429]

نقل کن ز بنجا به سوى مرغزار می چر آن جا سبز ه گورد جویبار

2431. *"Buradan yeşillik tarafına naklet, orada akarsu etrafında yeşillik otla!"*

سبزه رسته اندر آن جا در میان

مرغزاری سبز مانند چنان

2432. "Cennetler gibi yeşil bir çemenzârdır, orada bele kadar yeşillik bitmiştir."

"Benim sana tevcih ettiğim yer cennetler gibi yemyeşil bir çemenzârdır. Orada yarı bele kadar yeşil otlar ve çimenler bitmiştir."

اشتر اندر سبزه ناپیدا شود

خرم آن حیوان که او آن جا رود

2433. "Mesrûrûdur o hayvan ki oraya gide! O yeşillik içinde deve nâ-peyda olur."

"Tavsiye ettiğim yere giden hayvan mesrûr ve hoş-hâl olur. Yeşillikler o kadar büyümüşdür ki, oraya deve girse onlar arasında görünmez olur."

اندر او حیوان مرفه در امان

هر طرف در وی یکی چشمه روان

2434. "Onda her tarafta bir çeşme akıcıdır. Onda hayvan eman içinde müreffeh'tir."

"Seni da'vet ettiğim yerde her tarafta bir latîf pınar akıcıdır. Orada hayvan her türlü taarruzdan masûn ve rahat bir hâldedir." Ma'lûm olsun ki, bu kısada işâret buyruılan husûs 2350 numaralı beyitte izâh edilmiş idi. "Eşek" ta'bîri belâdet ve hamâkat ma'nâsını mutazammındır. Ehl-i hakîkatten yüz çeviren ve onlara mu'teriz bulunan zühdi-bârid ashâbının hamâkâtı ise muhtâc-ı izâh değildir. Onlar tevekkülû ve kanâati işitmişlerdir ve takliden bunları yaptıklarını zannederler. Halbuki hakıyla tevekkül nefsinin hazzından ve kendinin mevhûm varlığından fânî ve Hak'la bâkî olan ehl-i hakîkatın kândır; bunlar da nâdirdir. İşte arslan mesâbesinde olan insân-ı kâmil, tîlki mesâbesinde olan bir mürîdî vâsıtasıyla o zâhîdî çemenzâr-ı ırfân olan kendi huzûruna ve sohbetine celbetmek ister. Mürîd dahi kuru ve taşlık sahrâ mesâbesinde olan, zühdi-bârid mertebesinden bu çemenzâra da'vet eder. Fakat mürîd medhinde işittiğini söyler, söylediklerini zevkan hissetmiş değildir. Zîrâ henüz sıfât-ı nefsânîyyesinin zebûnu ve mağlûbudur.

تو از آن جایی چرا زاری چنین

از خری او را نمی گفت ای لعین

2435. Eşeklikten ona demedi ki, "Ey laîn sen o yerdensin, niçin böyle zayıfsın?"

"Lâin", mel'ûn ma'nâsınadır, "sürülmüş ve uzak olmuş" demektir; ve "ekin arasında vuhûşu tenfir için diktikleri korkuluk" ma'nâsına da müs-

ta'meldir. Ya'ni, zâhid, o müridi gördü ve sözlerini dinledi, fakat kendisinin rûhunda bir semizlik görmediği için eğer zekâveti olsa idi derdi ki: "Ey rûhâ-niyet mertebesinden uzak olmuş kimse, mâdemki sen o yerdensin niçin böy-le nûrsuz ve fersizsin ve zayıfsın?" Fakat hamâkatinden bunu diyemedi.

چيست اين لاغر تن مضطرب تو کو نشاط و فربهى و فر تو

2436. "Hani senin neşâtin ve semizliğin ve letâfetin senin bu muzlar olan cis-min nedir?"

"Senin bana medhettiğin yerden niçin istifâde edemedin?"

شرح روضه گر دروغ و زور نیست پس چرا چشمت از آن مخمور نیست

2437. "Bahçenin şerhi eğer yalan ve iftirâ değil ise o hâlde niçin senin gözün ondan mahmûr değildir?"

این گدا چشمی و این نادیدگی از گدایی تست نه از بگلریگی

2438. Bu dilenci gözülülük ve bu görmemişlik senin dilenciligiğendendir, beylerbe-yilikten değildir.

Ya'ni, "Sendeki sıfât-ı nefsanîyyeye bakılırsa isti'dâdının süfliyeti görü-nür. Binâenaleyh senden beylerbeyilik isti'dadı uzaktır."

چون ز چشمه آمدی چو نی تو خشک ور تو ناف آهوئی کو بوی مشک

2439. "Mâdemki çeşmeden geldin, sen niçin kurusun? Ve eğer sen âhûnun göbeği isen hani mish kokusu?"

"Mâdemki feyiz çeşmesinden geldin, niçin o feyzin eseri sende yoktur? Ve eğer sen hakikat âhûsunun göbeği isen niçin sende hakikat miskinin kokusu yoktur?"

ز آنکه می گوئی و شرحش می کنی چون نشانی نیست در تو ای دنی

2440. "O şeyden ki söylüyorsun ve onu şerh ediyorsun, ey alçak niçin sende bir nişan yoktur?"

Velhâsıl zâhid kemâl-i hamâkatinden kendisini kandırmaya gelen mü-rîd-i nefsanînin ahvâline dikkat edip ona bu sözleri söyleyemedi ve bu tev-bihâtı icrâ edemedi.

مثل آوردن اشتر در بیان آن که در مخبر دولتی فر و اثر آن چون نبینی
جای متهم داشتن باشد که او مقلد است و آن را شنیده است و بر خود می بندد

**Deveyi mesel getirmedir. Onun beyânındadır ki, bir devletin muhbirinde
ki onun letâfetini ve eserini mâdemki görmezsin müttehem tutmak
mahalli olur ki, o mukalliddir ve onu işitmiştir**

Bu sûrh-ı şerîfde şu ma'nâ beyân buyrulur ki: Bir devletin ve ni'metin vü-cûdundan haber veren bir kimsede sen o devletin ve ni'metin letâfetini ve eserini göremez isen, o kimse o haberi takliden ve işitmiş olduğundan dolayı söylüyor. Yoksa kendisi o devleti ve ni'meti zevkan ve vîcdânen hissetmiş değildir. Binâenaleyh böyle bir kimseyi "Mukalliddir!" diye müttehem tutmak icâb eder. Nitekim yukarıda zâhid tevekkûlden ve nefsânî olan mürîd dahi in-sân-ı kâmilin indindeki çemenzâr-ı irfândan bahsetmiş idi ki, ikisinde dahi bu devlet ve ni'metlerin letâfeti ve eseri yok idi. Zîrâ kendilerinin mevhum olan varlıkları içinde müstağrak idiler. Kendinin hâli değil iken söz söyleyen kim-seye burada deve mesel olarak getirilmiştir.

آن یکی پرسید اشتر را که هی از کجا می آیی ای اقبال بی

2441. O bir kimse deveye: "Hey! Ey mübârek izli, nereden geliyorsun?" diye sordu.

گفت از حمام گرم کوی تو گفت. خود پیداست از زانوی تو

2442. Dedi: "Sizin mahallenizin sıcak hamamından!" Dedi: "Senin dizinde zâhirdir."

Ya'ni, birisi deveye "Nereden geliyorsun?" diye sordu. Deve de cevâben, "Sizin mahallenizin sıcak hamamında yıkandım, oradan geliyorum!" dedi. Soran kimse dahi tekrar ona istihzâ tarîkıyle böyle dedi: "Evet, dizlerindeki çamurların kesâfetine bakılırsa hamamdan geldiğin belli!" Bunun gibi, bir nefsânî ve cismânî kimse sülûk ve dervişlik da'vâsında bulunup, bir insân-ı kâmilin sohbetinden geldiğini beyân ettiği vakit ehl-i dil olan bir kimse onun

mülevves ahvâlini görüp, istihzâ tarîkıyle "Evet, insân-ı kâmilin huzurundan geldiğin belli! Mâşaâallah, çok istifâde etmişsin!" diye mukâbele eder.

- مار موسى دید فرعون عنود مهلتی می خواست و نرمی می نمود
2443. *İnâdcı Fir'avn Mûsâ'nın yılanını gördü, bir mühlet istedi ve yumşaklık gösterdi.*

Ulûhiyet ve rubûbiyet da'vâsında bulunan inâdcı Fir'avn Mûsâ (a.s.)'ın mu'cizesi olan asânın yılan olduğunu gördü. Da'vâsı yalan olduğu için aczin-den dolayı Mûsâ (a.s.)dan mühlet istedi ve yumşaklık gösterdi.

- زیرکان گفتند بایستی که این تندتر گشتی چو هست او رب دین
2444. *Zekîler dediler ki: "Mâdemki o dînin rabbidir, daha şiddetli olmak gerek idi!"*

Bu mu'cize karşısında Fir'avn'un yumuşayıp mühlet istediğini gören zekîler ve akıllı kimseler dediler ki: "Mâdemki Fir'avn dînin rabbi ve Allah idi, Hz. Mûsâ'nın onu bu sûretle tedhişine karşı daha ziyâde öfkelenip şiddetli davranmak icâb ederdi!"

- معجزه گر ازدها گر مار بد نهخت و خشم خدایی اش چه شد
2445. *"Mu'cize ister ejderhâ ister yılan olsun, onun hudâlığının nahveti ve hışmı ne oldu?"*

"Hz. Mûsâ'nın mu'cizesi ister büyük yılan ve ejderhâ olsun, ister küçük yılan olsun, mâdemki ulûhiyet iddiâ eden Fir'avn'u tedhiş için meydana çıkarıldı; rabde ve ilâhta kibir ve hışım olur; o Fir'avn'un hudâlığının kibri ve azameti ve gazabı nereye gitti ki Mûsâ (a.s.) önünde zelil oldu."

- رب اعلیٰ گروی است اندر جلوس بهر يك كرمی چی است این جابلوس
2446. *"Eğer cûlûsda rabb-i a'lâ o ise bir kurt için bu yaltaklanmak nedir?"*

"Eğer sıfat-ı ulûhiyyet üzerine oturuşta اَنَا رَبُّكُمْ اَلْاَعْلٰی (Nâziat, 79/24) ya'ni "Ben sizin rabb-i a'lânızım!" da'vâsında sâdık ise Hz. Mûsâ'nın gösterdiği ejderhâ böyle bir rabb-i a'lânın indinde küçük bir kurtçağızdan ibâret kalır. Binaenaleyh bir kurtçağız için rabb-i a'lâ'nın yaltaklanması ve Mûsâ (a.s.)a temelluk ve müdâhane etmesi ne demek olur?" Zamânın akıllı olan Fir'avn'un hâline bakıp böyle söylediler.

نفس تو تا مست نقل است و نبد دان که روح خوشه غیبی ندید

2447. *Senin nefsin mezenin ve şarâbın sarhoşu oldukça bil ki, senin rûhun gayba mensûb salkımı görmedi.*

"Nukl", içki mezesi; "nebîz", Arabî'de zâil harfiyle, hurmadan yapıp tahammür ettirdikleri hoşafır ki sekr verir. Fârisî'de, zal ve dal harfleriyle, mutlak şarâb ma'nâsında isti'mâl olunur. "Hûşe", hurma ve üzüm salkımları ve buğday başakları demektir. Beyt-i şerîfde "meze ve şarâb"dan murâd, lezzât ve huzûzât-ı cismâniyye ve "hûşe-i gaybî"den murâd, hakâyık ve maârif-i ilâhiyyedir. Ya'ni, cenâb-ı Pîr efendimiz cismânî ve nefsânî olan müridleri irşâd ve ikâz için buyururlar ki: Ey mürid, senin nefsin lezzât-ı dünyeviyye ve huzûzât-ı cismâniyyeden sarhoş oldukça, rûhunun gözû hakâyık ve maârif-i ilâhiyye nûru salkımlarını görmedi.

که علامات است ز آن دیدار نور التجافی منك عن دَارِ الْغُرُورِ

2448. *Zîrâ o nûrun didârından dolayı âlâmetler vardır ki, senin cânibinden dâru'l-gurûrdan uzaklıktır.*

Bir kimse "Benim kalbime hakâyık ve maârif-i ilâhiyye nûrları mün'akistir" diye da'vâ etse, onun hâline bakılır; eğer kendisinde hırs-ı dünyâ ve lezâiz-i cismâniyyeye muhabbet var ise da'vâsında yalancıdır. Zîrâ bu nûrun kalbe görünmesinden dolayı zâhirde âlâmetler hâsıl olur. O da budur ki, senin nefsin dâru'l-gurûr olan bu dünyâdan ve onun huzûz ve lezzetlerinden uzaklaşmaktan zevk alır. Nitekim Resûl-i Ekrem Efendimiz أَمَّنْ شَرَحَ اللَّهُ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ فَهُوَ عَلَى نُورٍ مِنْ رَبِّهِ قَوْلٌ لِلْقَاسِيَةِ قُلُوبُهُمْ مِنْ ذَكَرِ اللَّهُ (Zümer, 39/22) ya'ni "Acabâ kalbini Allah'ın İslâm için genişlettiği kimse ki, o Rabbi tarafından nûr üzerindedir, Allah'ın zikrinden kalblerinin kasveti için şiddet-i azâbda olanlara benzer mi?" âyet-i kerîmesini okudu ve ondan sonra buyurdu ki إذا دخل النور انفسح "Nûr kalbe dâhil olduğu vakit münserih olur ve genişler". Ashâb-ı kîrâm "Âlâmeti nedir, yâ Resulullah?" diye sordular. Buyurdular ki: التجافی عن دار الغرور والانبابة الى دار السرور والتأهب للموت قبل نزوله Ya'ni "Dâr-ı gurûrdan uzak olmak ve dâr-ı sûrûr olan âhirete rücû etmek ve ölümün nûzûlünden evvel ölüme hazırlanmaktır".

مرغ چون بر آب شوری می تند آب شیرین را ندیده ست او مدد

2449. *Eğer kuş bir acı su üzerine teveccüh ederse o tatlı suyun yardımını görmemiştir.*

"Kuş"tan murâd, tâlib-i ma'rifet olan kimse. "Acı su"dan murâd, ulûm-ı zâhiriyye ve istidlâliyye, "tatlı su"dan murâd, ulûm-ı bâtınîyye ve ledünnîyyedir. Ya'ni, tâlib-i ma'rifet olan bir kimse ulûm-ı istidlâliyye sâhibi olan bir âlim-i zâhîrînin üzerine teveccüh eder ve ondan istifâde kasdında bulunursa o ulûm-ı ledünnîyye sâhibi olan insân-ı kâmilin yardımını görmemiştir.

بلکه تقلید است آن ایمان او روی ایمان را ندیده جان او

2450. *Belki onun o îmânı taklîddir. Onun canı îmânın yüzünü görmemiştir.*
[2449]

O âlim-i zâhîrînin sohbetine müteveccih olan kimse ma'rifette o âlimin istidlâlât-ı fikriyyesini taklîd ettiği için onun îmânı taklîddir. Onun canı îmân-ı şühûdînin yüzünü görmemiştir. O "acabâ" ya'ni şübhe içindedir.

پس خطر باشد مقلد را عظیم از ره و ره زن ز شیطان رجیم

2451. *Bînâenaleyh mukallid için yoldan ve şeytân-ı racîm tarafından olan yol vurucudan azîm tehlike olur.*

Bînâenaleyh böyle nazar-ı fikrî sâhibi olan bir âlim-i zâhîrîye tâbî' olan mukallid için Hak yolundan ve şeytân-ı racîmin yol vuruculuğundan büyük tehlike vardır. Nitekim zâhid tevekkülü bir âlim-i zâhîrîden işitmiş ve tevekkül etmek azminde bulunmuştur. Fakat hakikat-i tevekkül yukarılarda izâh olduğu üzere kolay bir şey değildir. Şeytan böyle taklîd sûretiyle tevekkülle azmedenler ile her an istihzâ eder ve onun bir hâlimden fırsat bulup onun ihlâsını kökünden koparır.

چون ببیند نور حق ایمن شود ز اضطرابات شک او ساکن شود

2452. *Vaktâki Hakk'ın nûrunu görür, emîn olur. O şekkin ıztırâblarından sâkin olur.*

Vaktâki o tâlib-i ma'rifet Hakk'ın nûru olan insân-ı kâmilî görür ve tatlı su mesâbesinde olan onun ulûm-ı ledünnîyyesinden istifâde eder, öğrendiği ma'ârif-i ilâhiyyeden emîn olur. Kalbi dahi îmân-ı taklîdînin verdiği şekkin ıztırâblarından sâkin olur.

تا کف دریا نیاید سوی خاک کاصل او آمد بود در اضطکاک

2453. *Deniz köpüğü toprak tarafına gelmedikçe -ki onun aslı geldi- birbirine çarpmakta olur.*

Ma'lûmdur ki, deniz suyu sâf değildir. Klorür ve sodyum ve mağnezyum gibi birtakım tuzlardan mürekkektir. Bu sebeble tatlı sudan ağırdır. Deniz suyu çalkandığı ve dalgalandığı vakit bu tuzların vücûdu köpükde kesâfet peyda eder ki, bu tuzlar toprak cinsinden olan maddelerdir. "İstikâk", tokuşmak ve birbirine çarpmaktır. Ya'ni, denizin köpüğünün aslı topraktır, kendi aslı olan toprak tarafına gelmedikçe birbirleriyle tokuşurlar ve yekdiğerine çarparlar. Bu misâlde "köpük" ta'biriyle eşyanın vücûdât-ı izâfiyyelerine ve "der-yâ" ile de Hakk'ın nûr-ı vücûduna işâret buyrulur. Zîrâ bu vücûdât-ı izâfiyyenin aslı Hakk'ın nûr-ı vücûdudur.

خاکی است آن کف غریب است اندر آب در غریبی چاره نبود ز اضطراب

2454. *O köpük toprağa mensûbdur. Su içinde garîbdır. Gâriblikde, ıztırâbdan çâre olmaz.*

Ya'ni, kendi aslından ayrılmış olan her şey garîbdır ve kendi aslına vâsıl olmak için çarpınır durur. Gâribin bu ıztırâbdan ve çarpınmaktan sükûnet bulmasına çâre yoktur.

چون که چشمش باز شد و آن نقش خواند دیو را بر وی دگر دستی نماند

2455. *Vaktâki onun gözü açıldı ve o nakş-ı okudu, artık onun üzerinde şeytanın eli kalmadı.*

Vaktâki o mukallidin gözü açıldı, tatlı su menba'ı mesâbesinde olan insân-ı kâmilin nakşını gördü ve ona intisâb etti, artık onun üzerinde şeytanın eli ya'ni tasarrufu ve te'siri kalmadı. Zîrâ şeytan insân-ı kâmilin gölgesinden bile kaçır.

Menkıbe: Ehl-i keşf olan evliyâdan birisi bir mescidin önünde insan sûretiyle mütemessil olan İblis'i görür. Orada ne için dolaştığını sorar. İçeride namaz kılan bir zâhidi iğfâl edeceğini söyler. O vefî "Ya niçin iğfâl etmeyip de buralarda dolaşırsın?" der. İblis "İçeride o namaz kılanın yanında birisi yatmış uyuyor, ondan korkuyorum da yaklaşamıyorum" diye cevâb verir.

گر چه با روباه خر اسرار گفت سرسری گفت و مقلدوار گفت

2456. *Gerçi tilki ile eşek esrâr söyledi, serseri söyledi ve mukallidçe söyledi.*

Ya'ni, gerçi tilki ile eşek ya'ni hilekâr mürid ile ahmak zâhid birbirlerine esrâr-ı dîniyyeden bahsettiler. Fakat serseri ya'ni mülâhazasız ve hakikatine

muttali' olmaksızın söylediler ve mukallidçe söylediler. "Serseri", burada temmülsüz ve mülâhazasız demektir.

آب را بستود و او تایق نبود رخ درید و جامه او عاشق نبود

2457. *Suyu medhetti, halbuki o şevkli değil idi. Yüzünü ve elbisesini yırttı, o aşık değil idi.*

Ya'ni, onların hâli o kimselerin hâline benzerdi ki, meselâ birisi suyu medhetti, fakat suya müstâk bir hâlde değil idi. Ve kezâ bir kimse bir aşık vaziyeti göstererek yüzünü ve elbisesini yırttı. Halbuki onun kalbinde aslâ aşktan eser yok idi. Nitekim tiyatrolarda rol yapan oyuncular kendilerinin hâli olmadığı hâlde birtakım vaziyetler gösterirler.

از منافق عذر رد آمد نه خوب ز انکه در لب بود آن نی در قلوب

2458. *Münâfıktan özü merdûd geldi, güzel değil! Zîrâ ki dudakta idi, kalblerde değil!*

Bu beyt-i şerîfde sûre-i Tövbe'de olan لَا تَعْتَذِرُوا لَنْ نَّغْفِرَ لَكُمْ إِذَا رَجَعْتُمْ إِلَيْهِمْ قُلْ لَا تَعْتَذِرُونَ لَكُمْ (Tevbe, 9/94) ya'ni "Siz gazâdan döndüğünüz vakit, münâfıklar gazâyâ gitmediklerinden dolayı sizden özür dilerler. Ey Resûlüm de ki, özür dilemeyin, zîrâ size inanmayız!" âyet-i kerîmesinde îşâret buyrulur. Ya'ni münâfık ağızla kalbinde olmayan sözleri söylediğinden herhangi bir mes'eledе özü'nü beyân etse reddolunur. Onun özü'ü güzel ve makbûl gelmez. Nitekim Hak Teâlâ onlar hakkında buyurur: يَقُولُونَ بِآلِسْتِهِمْ مَا لَيْسَ فِي قُلُوبِهِمْ (Fetiğ, 48/11) Ya'ni "Onlar dilleriyle kalblerinde olmayan şeyi söylerler."

بوی سیب هست جزو سیب نیست بو در او جز از پی آسیب نیست

2459. *Ona elmanın kokusu vardır ve elmanın cüz'ü yoktur. Onda koku ezânın gayrı için değildir.*

"Âsîb", müsâdeme, sa'y, renc, ezâ, incitmek ma'nâlarıdır. "Elma"dan murâd, hakâyık ve maârif-i ehlullahtır. Ya'ni o münâfık olan şeyh-i müzevir ehlullahın hakâyık ve maârifinin kokusunu duymuştur. Fakat o maârif ve esrânın kalbinde hiçbir cüz'ü yoktur. Ondaki bu koku dahi ancak halkı avlayıp rûhlarına ezâ etmek ve onları aldatıp incitmek içindir.

حملة زن در میان کارزار نشکند صف بلکه گردد کار زار

2460. *Cenk içinde kadının hamlesi safı yaramaz. Belki zayıf iş olur.*

[2459]

"Kâr-zâr", cenk ve "kâr-ı zâr", zayıf iş demek olduğundan beyt-i şerîfin kâfiyesi tamâmdır. Ya'ni, nefis ve şeytan ile vâki' olan cihâd-ı ekberde kadın meşrebinde olan şeyh-i kâzibin hamlesi nefis ve şeytan düşmanlarının safını yaramaz. Belki onun lisânen yaptığı hücumlar zayıf bir iş olur ve aslâ te'sîri olmaz.

گر چه می بینی چو شیر اندر صفش تیغ بگرفته همی ارزد کفش

2461. *Gerçi onu safta arslan gibi kılıç tutmuş görürsün; onun eli titrer.*

Gerçi meclis-i va'z ve nasihatte onu bir insân-ı kâmil gibi şeriat kılıcını tutmuş görürsün. Fakat esrâr-ı şeriate vâkif olmadığından ve nefsinin hazlarından kurtulmadığından o kılıcı tutarken eli titrer ve nefis ve şeytan onun bâ-tınına şekle ve şüheler ikâ eder.

وای آنکه عقل او ماده بود نفس زشتش نر و آماده بود

2462. *Vay o kimseye ki onun aklı dışı ola! Onun çirkin nefsi erkek ve âmâ-de ola!*

Vay o kimsenin hâline ki, aklı Hak yolunda dışı ve kadın meşrebinde ola ve onun çirkin olan nefsi de erkek ve her türlü fenâliğa hazır ve âmâde olup onun aklını mağlûb etmiş ola!

ای خنک آن کس که عقلش نر بود نفس زشتش ماده و مضطر بود

2463. *Ey ne mutlu o kimseye ki, onun aklı erkek ola! Onun çirkin nefsi dışı ve muztar ola!*

Ya'ni, aklı Hak yolunda erkek olup dışı olan nefsini mağlûb etmiş ve onu muztar kılmış olan kimse, ehl-i saâdetdir.

عقل جزوی اش نر و غالب بود نفس انثی را خرد سالب بود

2464. *Onun akl-ı cüz'isi erkek ve gâlib ola! Akıl, dışı olan nefsi selbedici ola!*

حمله ماده به صورت هم جری است آفت او همچو آن خر از خری است

2465. *Dişinin hamlesi dahi sûrette cerîdîr. Onun âfeti o eşek gibi eşekliktendir.*

"Cerî", "cür'et" tendir, "şecî" ve mukaddem demektir. Ya'ni, aklı nefsine mağlûb olan kadın meşrebindeki kimse dahi sûrette şecî' ve mukaddemdir. Onun âfeti kussada beyân olunan eşekteki eşeklikten ve hamâkattendir. Zîrâ

Rehnümâ-ı Ma'rifet nâmındaki risâlede buyrulur ki: "Nefse bir sûret verilse şekli şudur: Başı kibir, gözü ucub, ağzı hased, lisânı kizb ve gıybet, kulağı nisyân, göğsü hikd ve kîn, karnı şehvet ve bühtân, elleri huyânet ve sirkat, ayakları emel, kalbi gaflet, rûhu küfürdür. Nefsin aklı, fehmi yoktur. O dâr-ı fenâdaki bir saatlik şehvete cenneti ve ni'metlerini ve cennette hulûdû satı-verir.

وصف حیوانی بود بر زن فروز ز آنکه سوی رنگ و بو دارد رکون

2466. *Hayvanlığın vasfı kadının üzerinde ziyâdedir. Zîrâ ki renk ve koku tarafına meyil tutar.*

Ya'ni, kadın hamlesinin metânetsiz olması sûret-i cür'etinden değildir. Zîrâ ba'zı kadın olur ki, zâhirî kuvvette birkaç erkeğe mukâbil ve muâdil olur. Belki onun metânetsizliği onun üzerinde nefs-i hayvânî ahkâmı gâlib olmasındandır. İşte bu sebeble o kadın dünyânın renklerine ve kokularına meclûb olup meyîl ve muhabbet eder. Binâenaleyh âlâyiş-i dünyeviyyeye meyleden erkekler dahi her ne kadar sûrette sakal ve bıyık sâhibi bir erkek görünür iseler de onlar da kadın hükmündedir.

رنگ و بوی سبزه زار آن خر شنید جمله حجتها ز طبع او رمید

2467. *Çemenzârın rengi ve kokusunu o eşek istedi. Cümle hücceller, onun tab'ından ürktü.*

Ya'ni, kssadaki eşek ya'ni zâhid-i ahmak yeşilliğin rengini ve kokusunu hilekâr ve efsunkâr mürîdden işitti. Tevekkül ve kanâat hakkında bu kadar deliller ve hüccetler beyân ettiği hâlde onun nefsinin tab'ına te'sîr etmedi. Âkabet o çemenzâr tarafına meyletti.

تشنه محتاج مطر شد و ابر نی نفس را جوع البقر بد صبر نی

2468. *Susamış yağmura muhtaç oldu. Halbuki bulut yok, nefse cûu'l-bakar oldu, sabır yok!*

O tevekkül ve kanâatte mukallid olan zâhidin hâli şuna benzer ki, bir susamış kimse su bulmak için yağmura muhtaç oldu. Fakat havada bulut olmadığından ızırâba düştü; ve kezâ bir kimsenin nefsine "cûu'l-bakar" hastalığı vâki' oldu ve ekme bulamadı, çırpındı durdu. "Cûu'l-bakar" bir hastalık ismidir, mübtelâ olan doymak bilmez.

حق نبشته بر سپهر جاء الظفر

اسپر آهن بود صبر ای پدر

2469. Ey baba, sabır demir kalkan olur. Hak kalkan üzerine "Zafer geldi" diye yazdı.

من صبر ظفر Ya'ni "Sabreden kimse zaferi buldu" hadîs-i şerifine işâret buyrulur. Ya'ni, Hak yolunda nefsinin huzûzâtına karşı sabretmek düşman şeyâtînin hücumlarına karşı demirden kalkan olur ki, bu sabır kalkanı üzerine Hak Teâlâ "Zafer geldi" diye yazdı; ve ancak bu sabır neticesinde sâlik makam-ı olan Hakk'a vâsıl olur.

از قیاسی گوید آن را نه از عیان

صد دلیل آرد مقلد در بیان

2470. Mukallid beyânda yüz delîl getirir. Onu bir kıyâstan söyley, 'ayândan değil!
[2470]

Mukallid işittiğini veya okuduğunu ezberleyip papağan kuşu gibi söyleyen ve fakat söylediği sözün ma'nâsını zevkan ve hâlen idrâk etmemiş olan kimseye derler. Böyle bir mukallid, dînî ve ahlâkî bir mes'ele hakkında söz söylediği vakit aklınca bir kıyâs yaparak Kur'an'dan ve hadisten birçok defiller getirir. Fakat bu getirdiği delillerin hakikatini ve zevkini kendi nefsinde müşâhede etmiş değildir. Meselâ tevekkül ve kanâat hakkındaki âyetleri ve hadisleri okur ve bunları kıyâs-i akfîsine göre tefsîr ve izâh dahi eder. Fakat kendi hâli tevekkül ve kanâatten uzaktır.

مشك آلود است الا مشک نیست بوی مشک امتش ولی جز پشک نیست

2471. Miske bulaşmıştır ancak misk değildir. Onun misk kokusu vardır, fakat gübreden gayrı değildir.

Bir mukallidin ağzında misk mesâbesinde olan enbiyâ ve evliyânın kelâmı bulunduğundan miske bulaşmıştır. Fakat kendisi misk değildir. Onun ağzında misk kokusu vardır. Fakat kendisi nefsinin sıfâtıyla mülevves olduğundan gübre mesâbesindedir. "Püşk", koyun ve deve ve emsâli hayvanların gübrelerine derler.

تا که پشکی مشک گردد ای مرید سالها باید در آن روضه چرید

2472. Ey mürîd, bir gübre misk olmak için senelerce o bahçede otlamak gerektir.

Ey nefsinin kötü sıfatlarıyla mülevves olan mürîd, senin o gübre mesâbesinde olan cismin baştan ayağa kadar misk olmak için, senelerce o ta'rif

ettiğin insân-ı kâmilin irfan bahçesinde hakâyık ve maârif çimenlerini ve çiçeklerini otlamak lâzımdır. Bu beyt-i şerif yukanda 2433 numarada geçen beyitte mürid-i füsûnkârın medhettiği merg-zâra ve çemenzâra işâret-tir.

که نباید خورد و جو همچون خران آهوانه در ختن چر ارغوان

2473. *Eşekler gibi saman ve arpa yemek gerekmez. Hutun'de âhûlar gibi erguvân olla!*

Bağ-ı maârif olan insân-ı kâmilin tekyesinde eşekler gibi saman ve arpa ya'ni gıdâ-yı sûfî yiyip nefsinı beslemek ve cismini semirtmek câiz değildir. Hutun vilâyetindeki âhûlar gibi latîf erguvân mesâbesinde olan hakâyık ve maârif-i ilâhiyye çiçeklerini otlamak lâzımdır.

جز قرنفل یاسمن یا گل مچر رو به صحرای ختن با آن نفر

2474. *Karanfilin, yâseminin yâhud gülün gayrını ollama! O cemâat ile Hut-ten sahrâsına gül!*

"Karanfil, yâsemin ve gül"den murâd, tevhîd-i ef'âl ve tevhîd-i esmâ ve sıfât ve tevhîd-i zât ma'rifetleridir; ve "Huten sahrâsı"ndan murâd dahi, âlem-i ervâhdır. Ya'ni, ey henüz nefsinin sıfâtından geçmemiş olan mürid-i hilekâr, insân-ı kâmilin tekyesinde tevhîd-i ef'âl ve tevhîd-i esmâ ve sıfât ve tevhîd-i zât ma'rifetlerinden başka gıdâ isteme! Ve rûhâniyet âlemine müte-veccih olan cemâat-i müridân ile berâber o rûhâniyet âlemine git ve cismâni-yet âleminden gözlerini kapa!

معه را خو کن بدان ریحان و گل تا یابی حکمت و قوت رسل

2475. *Mi'deyi o fesleğen ve güle alıştır, tâ ki resûllerin hikmetini ve gıdâsını bulasın!*

Rûhunun ve kalbinin mi'desini enbiyâ ve evliyânın maârifini hazmetme-yey alıştır, tâ ki rusûl-i kirâm hazarâtının hikemiyâtı ve gıdâ-yı rûhânîleri sen-de de zâhir olsun ve kalbin hikemiyât ve esrâr-ı ilâhiyyenin menba'ı olsun!

خوی معهه زین که و جو باز کن خوردن ریحان و گل آغاز کن

2476. *Mi'denin huyunu bu samandan ve arpadan geri çevir! Fesleğen ve gül yemeğe başla!*

"Arpa ve saman"dan murâd, iki vecih üzere olmak câizdir. Bir vechi ulûm-i nazariyye ve istidlâliyyedir ki, onlar dimâğ-ı cismîn zekâsından münbaisdir ve bu ilim ulûm-i ledünniyye yanında arpa ve saman mesâbesindedir. İkinci vechi dahi gıdâ-yı sûrîdir. Birinci veche göre ma'nâ: "Ey kimse, sen arpa ve saman mesâbesinde olan ulûm-ı nazariyye ve istidlâliyyeyi bırak da fesleğen ve gül mesâbesinde olan ulûm-ı enbiyâ ve evliyâyı gıdâ-yı rûh ittihaz et!" İkinci veche göre ma'nâ: "Ey kimse, gıdâ-yı sûrîyi nefsanî ve cismânî kimselere bırak ve mi'deni bunlardan vazgeçir de ulûm-ı enbiyâ ve evliyâyı rûhunun gıdâsı yap!"

معدۀ تن سوى كَهْدَانِ می كشد معدۀ دل سوى ریحان می كشد

2477. *Cismin mi'desi samanlık tarafına çeker; kalbin mi'desi fesleğen tarafına çeker.*

هر كه كاه و جو خورد قربان شود هر كه نور حق خورد قرآن شود

2478. *Her kim saman ve arpa yerse kurban olur. Her kim Hakk'ın nûru nu yerse Kur'an olur.*

Saman ve arpa mesâbesinde olan sûrî gıdâ lezzetleriyle meşgûl olan kimse-
nin nefsi hayvâniyet mertebesinde olduğundan şeytanın kurbanı olup helâk olur. Fakat Hakk'ın nûru olan ulûm-ı enbiyâ ve evliyâyı yiyen kimse Kur'an olur, ya'ni makâm-ı cem'e vâsıl olup vücûd-ı Hakkânî ile kâim olur.

نیم تو مشک است و نیمی پشك هین هین میفرا پشك افزا مشک چین

2479. *Âgâh ol, senin yarın misktir ve yarın gübredir. Âgâh ol gübreyi çoğaltma, müşk-i Çin'i çoğalt!*

Ey sâlik-i tarîk-ı Hak, senin vücûdunun yarısı misktir, ya'ni rûhtur ve yarısı dahi gübredir, ya'ni kokmuş cisimdir. Âgâh ol, gıdâ-yı sûrî ile gübre yığmı mesâbesinde olan cismîni semirtme! Çin'in müşkününü, ya'ni gıdâ-yı rûhânî olan ulûm ve maârif-i rabbâniyyeyi çoğalt! "Müşk-i Çin" ta'biriyle inşâat buyrulur.

آن مقلد صد دلیل و صد بیان در زبان آرد نثار د هیچ جان

2480. *O mukallid yüz delîli ve yüz beyânı dile getirir, hiç can tutmaz.*

[2480]

Fakat ulûm ve maârif-i hakkayı, ehli olan insân-ı kâmiliden talep et, mukallidden talep etme! Zîrâ kitâblarda okuduğu veyâhud bir kâmiliden dinlediği o ulûm ve maârif-i hakkayı taklîden söyleyen kimse, onları izâh için Kur'ân'dan ve hadisten birçok defiller getirir ve lisânındaki fitrî fesâhat ve belâgat dâiresinde türlü türlü beyânatta bulunur. Fakat bunlardan hiçbirinde can da olmadığı için, dinleyen kimselerin kalbine o ulûmun nûru müstevlî olmaz.

چون کہ گوینده ندارد جان و فر گفت او را کی بود برگ و ثمر

2481. *Çünkü söyleyici can ve fer tutmaz. Onun sözünün ne vakit yaprağı ve meyvesi olur?*

Bu söyleyici olan mukallidin rûhu sıfât-ı nefsanîyyesi altında mağlûb olduğundan onun kendisinde can ve revnak yoktur. Binâenaleyh onun sözünün dinleyenler üzerine te'siri olamaz. Zîrâ sözün yaprağı idrâk ve meyvesi te'siridir. Ve insân-ı kâmil, söylediği sözün idrâkine sâmi' üzerinde kâmil kılar ve kalbine de te'sirini bahşeder.

می کند گستاخ مردم را به راه او به جان لرزان تر است از برگ کاه

2482. *Küstah adamları yola koyar. O can ile saman yaprağından daha ziyâde lerzândır.*

Cür'etkâr olan mukallid şeyhlik da'vâsına kıyâm edip başına topladığı müridleri tarîk-i Hakk'a teslîk eder. Halbuki o kendisi o tarîk-i Hak'ta saman yaprağından daha ziyâde korkucu ve titreyicidir. Binâenaleyh kendisinin korkup titrediği yola başkalarını sevk etmesi acîb bir hâl olur.

بس حدیث گر چه بس با فر بود در حدیث لرزه هم مضمر بود

2483. *Binâenaleyh onun sözü gerçi çok revnaklı olur; sözünde titreme dahi muzmer olur.*

Halka taklîden ulûm-ı hakkayı ve maârif-i rabbâniyyeyi söyleyen kimsenin sözü fesâhat ve belâgat-ı fitriyyesi cihetinden gerçi zâhirde çok parlak olur. Cehale-i nâs ağızlarını açıp hayretle dinlerler. Fakat onun sözünde titreme ya'nî şek ve şübhe gizlidir. Zîrâ o mukallid söylediği sözün ma'nâsıyla ta-hakkuk etmemiştir.

فرق میان دعوت شیخ کامل و واصل و میان سخن ناقصان فاضل فضل تحصیلی بر بسته

Kâmil ve vâsıl olan şeyhin da'veti arası ile, fazl tahsili ile fâzıl olan
berbeste nâkısın sözû arâsının farkı

"Berbeste", fayda tutmak demektir. Ya'ni, kâmil ve Hakk'a vâsıl olmuş olan şeyhin nâsı Hakk'a da'vet için söylediği sözler ile, senelerce mekteblerde ve medreselerde ulûm-ı nazariyye tahsili ile meşgûl olup fayda hâsıl etmeyen ve fakat zevki istidlâlât-ı akliyye derecesinden ileri geçememiş olan fâzıl-ı nâkısın sözleri arasında çok fark vardır. Zîrâ kâmilin sözü vahiy ve il-hâm-ı rabbânîdir. Ve fakat ulûm-ı nazariyye ve istidlâliyye sâhibi olan fâzılın sözleri ise akl-i dimâğın mahsûlüdür ki, vehimle kaşık olduğundan onun bu ilmi ne o fâzılın kendisini ve ne de dinleyen kimseyi şek ve şübhe-den kurtaramaz.

شیخ نورانی ز ره آگه کند با سخن هم نور او هم ره کند

2484. *Nûrânî olan şeyh yoldan âgâh eder. Onun nûru söz ile de hemrâh olur.*

Kâmil ve Hakk'a vâsıl olan nûrânî şeyh, sâlikî Hak yolundan âgâh eder ve bu husûsa dâir söylediği sözleri dahi Hakk'ın nûruyla berâber sâmi'in kalbine ve dimâğına nüfûz eder; ve sâlikin kalbinde aslâ şek ve şübhe ukdeleri bırakmaz. Nâkıs fâzılın sözleri ise sâlikin kalbindeki şübheyi kökünden koparamaz ve binâenaleyh sâlikî amele sevk edebilecek bir te'sîri dahi olmaz.

جهد کن تا مست و نورانی شوی تا حدیث را شود نورش روی

2485. *Çalış, tâ ki sarhoş ve nûrânî olasın! Tâ ki senin sözüne onun nûru revî ola!*

"Revî", iri dâneli katra yağdıran buluta ve ilm-i arûzda "kâfiye harfi"ne derler ki, her beyitte tekrar eder. Bu beyitte teşbîh tarikiyle her iki ma'nâ da münâsib olur. Ya'ni, ey sâlik, çalış, tâ ki nûrânî olan insân-ı kâmilin sana içirdiği aşk-ı ilâhî şarâbıyla sarhoş olup nûrânî olasın! Tâ ki sen dahi hakâyık ve maârif-i ilâhiyyeye dâir söz söylediğin vakit iri katralı yağmur yağdıran bu-

lut gibi o şeyh-i kâmilin nûru iri katralar yağdırsın! Yâhud kâfiye harfi senin her kelâmında mükerrer olsun!

هر چه در دوشاب جوشیده شود در عقیده طعم دوشابش بود

2486. *Her ne ki pekmez içinde kaynamış ola, akîdeden onun pekmez ta'mı olur.*

Burada "akîde", ateşte kıvâma gelmiş bal ma'nâsınadır. Bu beyt-i şerîfde sâlikin fenâ-fi'ş-şeyh mertebesine işâret buyrulur. Ya'ni, bir sâlik nûrânî olan şeyh-i kâmile intisâb edip onun nûrunda müstağrak olduğu vakit nûrânî bir hâle gelir. Nitekim pekmezin içinde ateşte kaynatılmış olan elma, armut ve ayva gibi meyveler akîdelendiği ya'ni ağdalandığı vakit pekmez taâm ve lezzetini hâiz olurlar.

از جزر و از سیب و به و ز گردکان لذت دوشاب یابی تو از آن

2487. *Havuçtan ve elmadan ve ayvadan ve cevizden; ondan pekmez lezzetini bulursun.*

"Cezer", Arabî'de havuç demektir; Fârisî'de "gezer"dir. "Bih" ayva, "gerd-kân", ceviz demektir. Birinci mısra' yukarıdaki beyte merbûttur. Ya'ni, "Pekmez içinde havuçtan ve elmadan ve ayvadan ve cevizden her ne kaynamış olsa onun pekmez ta'mı olur. Ondan pekmez lezzetini bulursun" demek olur. Binâenaleyh bu iki beyit birbirine girift olmuş bir cümle teşkil ederler.

علم اندر نور چون فرغده شد پس ز علمت نور باید قوم لد

2488. *Vaktâki ilim nûr içinde yoğruldu, binâenaleyh senin ilminden azgın kavim nûr bulur.*

"Fergarde", berâber yoğrulmuş demektir. "Lüdd", husûmette pek azgın ve pek kuvvetli olan kimse ma'nâsınadır. Vaktâki ilim, mer-tebe-i şekten kurtulup, nûr-ı yakîn içinde o nûr ile berâber yoğruldu ve insân-ı kâmilin nûruna boyandı, artık senin ilmin ve kelâmın müessir bir hâle gelir; ve pek azgın kimseler bile senin ilminden ve kelâmından nûr-ı kalb bulur ve tarîk-ı husûmet ve inâdı terk ederler.

هر چه گویی باشد آن هم نورناک کاسمان هرگز نیارد غیر پاک

2489. *Her ne söyler isen o da nûrlu olur. Zîrâ gök temizden başkasını yağdırmaz.*

Senin nûr-ı Hak ile yoğrulmuş olan ilmin harf ve savt ile ağzından çıktığı vakit o da nûru olur ve dinleyenlerin kalblerini nûrlandırır. Zîrâ o nûr-ı Hak sayesinde gök gibi letâfet hâsıl ettiğin ve havâ-yı latiften temiz su döküldüğü gibi sende de saf ve pâk olan maârif-i ilâhiyye suları dökülür. İkinci mısra'da sûre-i Furkân'da olan وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً طَهُورًا (Furkân, 25/48) ya'ni "Biz semâdan temiz olarak su indirdik" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur.

آسمان شو ابر شو باران ببار نودان بارش کند نبود بکار

2490. *Gök ol, bulut ol, yağmur yağdır! Oluk yağış yapar, kârlı olmaz.*
[2490]

Maârif ve hikemiyât-ı ilâhiyyenin göğü ve bulutu ol! Ulûm-ı ledünniyye yağmurunu yağdır! Başkalarına vârid olan maârif-i ilâhiyye yağmurunun oluğu ya'ni tercümanı olma! Zîrâ oluk dahi yağmur suyunu alıp yağdırış yapar. Velâkin onun yağdırdığı o kadar kârlı ve faydalı olmaz.

آب اندر نودان عاریتی است آب اندر ابر و دریا فطرتی است

2491. *Su olukta âriyete mensûbtur; su bulutta ve deryâda fîrâta mensûbtur.*

Su olukta âriyet bir şey olduğu gibi, işittiğin ve kitâblarda okuyup öğrendiğin maârif-i enbiyâ ve evliyâ dahi sende âriyettir. Fakat su bulutta ve denizde fîrâ ve cibillî olduğu gibi cenâb-ı Hak'tan kulûb-ı sâfiye erbâbına vârid olan ulûm-ı ledünniyye dahi aslî ve fîtrîdir. Hazret-i Pîr efendimiz *Fîhi Mâ Fîh*'in 13. faslında şöyle buyururlar: "Sizin dahi bu sözleri bânunuzdan işitmenizi Hak'tan ümid eyleriz. Zîrâ müfid olan odur(...) Hâricen bin söz söylersen, bâtınen musaddık olmadıkça fayda vermez. Nitekim bir ağacın kökünde yaşlık olmazsa eğer bin sene su dökse fayda vermez. Onun neşv ü nemâsına meded etmek için kökü yaş olmak lâzımdır."

فکر و اندیشه ست همچون نودان وحی و مکشوف است ابر و آسمان

2492. *Fikir ve düşünce oluk gibidir. Keşfolunmuş olan vahiy bulut ve göktür.*

Fikir ve düşünce oluk mesâbesindedir ve istidlâlât-ı akliyye ile fikirden ve düşünceden hâsıl olan ilim dahi oluktan gelen suya benzer. Halbuki enbiyâya gelen vahy-i ilâhî ve evliyâyâ vârid olan ilhâm-ı rabbânî gök ve bulut gibidir ve onlardan hâsıl olan ilm-i ledünnî dahi bol bol yağın yağmurlara benzer.

زیون شدن خر در دست روباه از حرص علف

Hırs-ı aleften nâşi eşeğin tilki elinde mağlûb olması

Bu sûrh Ankaravî hazretlerinin nüshasında yoktur. Fihristinde kolaylık olmak için Hind nüshalarından alındı.

خر دو سه حمله به روبه بحث کرد چون مقلد بد فریب او بخورد

2493. Eşek tilki ile iki üç hamle bahsetti. Mukallid olduğundan onun hîlesini yuttu.

Zâhid hilekâr mürid ile tevekkül ve kanâat bahsinde iki üç hamle ve münâzarada bulundu ve kendi akl-i nazarîsine göre deliller getirdi. Fakat mukallid olduğundan, ya'ni tevekkül ve kanâatin ma'nâsını zevkan ve vicdânen kendi nefsinde tutmadığından o hilekâr müridin hîlesini yuttu ve mağlûb oldu.

طنطنه ادراك ینایی نداشت دمدمه روبه بر او سکه گماشت

2494. Tantana, görücülük idrâkını tutmadı. Tilkinin demdemesi onun üzerine sekte havâle etti.

"Tantana", sıyt ü şöret; "demdeme", hîle ve mekr; "sekte", bir hastalığın ismidir ki, ona mübtelâ olan kimse ölü gibi hareketsiz kalır. Burada murâd eşeğin mağlûbiyetidir, Ya'ni, zâhidin zühddeki sıyt ü şöreti hakîkatî görücü olan kimselere mahsûs olan idrâkî tutmadı. Zîrâ bildiği şeyleri iştîmemiş ve kendisine mâl ve zevk etmemiş idi. Binâenaleyh hilekâr müridin hîlesi ve mekri onun idrâkî üzerine sekte havâle etti ve söyleyecek bir söz bulamayıp o müride mağlûb oldu.

حرص خوردن آن چنان کردش ذلیل که زیونش گشت با پانصد دلیل

2495. Yemek hırsı onu öyle zelîl etti ki, beş yüz delîl ile berâber onun zebûnu oldu.

Ya'ni, zâhid hakîkatinden bîhaber bulunduğu tevekküle ve kanâate teveslül ettiğini zannederek zühd-i huş içinde hayatını geçirirken bir mürsid-i kâ-

milin tekyesinde bulunup henüz nefsinin sıfatlarından geçmemiş ve işittiği hakâyık ve maârif-i evliyâyı ezberlemiş olan bir mürid o zâhidi avlayıp tek-yeye getirmek için dedi ki: "Niçin zühd-i huşk içinde kalıp şunun bunun mu-âvenetine muhtaç bir hâldesin? Haydi gel, bizim tekyeye gidelim. Orada yi-yecek ve içecek boldur." Zâhidin nefsi yemeğe haris olduğundan müridin tavsîf ettiği ni'metlere karşı dayanamadı; çünkü henüz sıfât-ı nefsânîyyesi al-unda zebûn idi. Böyle bir kimsenin hakkıyla tevekkül ve kanâat tarîkını ih-tiyâr etmesine imkân yoktur. Zîrâ tevekkül ve kanâat nefsinden fânî ve Hak'la bâkî olan bir kimsenin ihtiyâr edebileceği bir meslektir. Binâenaleyh zâhid birçok defiller ile müdâfaa ettiği taklîdî tevekkül ve kanâatten vazgeçip müridin mağlûbu oldu ve onun kavli fiiline uymadı. Âtîdeki kıssa kavli fiili-ne uymayan kimselerin hâlini tasvîr için beyân buyrulmuştur.

حکایت آن مخنث و پرسیدن لوطی از او در حالت لواطه که این خنجر از بهر
چیست گفت از برای آن که هر که با من بد اندیشد اشکمش بشگافم ، لوطی
بر سر او آمد و شد کرد و می گفت الحمد لله که من بد نمی اندیشم

بیت من بیت نیست اقلیم است هزل من هزل نیست تعلیم است
قوله تعالى إِنَّ اللَّهَ لَا يَسْتَحْيِي أَنْ يَضْرِبَ مَثَلًا مَا بَعُوضَةً فَمَا فَوْقَهَا فِي تَغْيِيرِ النُّفُوسِ
بالانکارات ، ما ذا أَرَادَ اللَّهُ بِهَذَا مَثَلًا ، و آن که جواب می فرماید که این خواستم یَضِلُّ بِهِ
کَثِيرًا و يَهْدِي بِهِ كَثِيرًا ، که هر فتنه همجو میزان است بسیاران بدو سرخ رو شوند
و بسیاران بی مراد شوند ، و لَوْ تَأَمَّلْتَ فِيهِ قَلِيلًا لَوَجَدْتَ مِنْ نَتَائِجِهِ الشَّرِيفَةَ كَثِيرًا

O muhannesin hikâyesidir ve lûtûnin ondan livâta hâlinde sormasıdır, demesidir ki: "Bu hançer ne içindir?" Dedi: "Onun içindir ki, her kim bana kötü düşünürse onun karnını yararım." Lûtî onun üzerine varıp gelmeye başladı ve: "Elhamdülillah ki, ben kötü düşünmüyorum!" der idi.

*"Benim beytim beyit değildir, iklimdir
Benim hezlim hezl değildir, ta'limdir"*

"Muhakkak Allah Teâlâ küçük sıvrisineği ve onun fevkını," (...) "Allah bu mesel ile ne murâd etti?" diye vâki' olan inkârlar ile nefislerinin tağyirinde, "mesel darb etmekten istihyâ etmez!" Ondan sonra buyurdu ki: Bunu murâd ettim ki, "Onunla çok kimse dalâlete düşsün ve onunla çok kimse hidâyet bulsun!" (Bakara, 2/26) Zîrâ her fitne bir mîzân gibidir. Çokları onunla kırmızı yüzlü olurlar ve çokları murâdsız olurlar. Ve eğer sen onda az teemmül edersen elbette kesir olarak onun netâyic-i şerifesini bulursun

Ma'lûm olsun ki, *Mesnevî-i Şerîf*'de bu gibi müstehcen kussaların mesel olarak îrâdî sâmi'leri iki fırkaya ayırmak hassasını hâizdir. Bir zümre "*Mesnevî-i Şerîf* gibi bir kitâbda beynennâs mûcib-i istihyâ olan bu gibi çirkin kussaların zikrine ne lüzum vardır?" diye *Mesnevî-i Şerîf* hakkında nefislerini tağyîr edip ve içlerini bulandırıp inkâr vâdisine gider ve dalâlete düşer. Ve diğer bir zümre dahi kissanın çirkinliğinden kat'-ı nazar ile onda mündemîç olan dekâyık-ı hikemiyyâtı teemmül ederler ve mazhar-ı hidâyet olurlar. Nitekim Hz. Pîr efendimiz "Benim beytim beyit değil, iklimdir." Ya'ni, "Bir küçük ev mesâbesinde olan bir beyit değildir, belki vâsi' bir iklim-i ma'nâdır." "Ve hezlim dahi hezl değildir, ta'limdir ve nasâyıhtır" buyururlar. Bu tagayyûr-i nüfûs ile vâki' olan inkârlar, Kur'ân-ı Kerim hakkında da yapanlar vardır. İstihzâ tarîkıyla derler ki: "Allah Teâlâ'nın kendi kelâmında sinek ve örümcek gibi ehemmiyetsiz birtakım haşerâtı darb-ı mesel olarak îrâd etmesi azamet-i ulûhiyetine yakışır şey değildir. Acabâ bunları zikir ile Allah ne murâd ediyor?" Cenâb-ı Hak onlara cevâben buyurur ki: "Ben bu mesel ile çok kimselerin dalâlete düşmelerini, çok kimselerin hidâyete vusûllerini murâd ettim". Zîrâ halk iki kısımdır, birisi ehl-i hidâyet, diğer biri ehl-i dalâlettir. Her iki tâifenin isti'dâdları gizlidir. Bir muharrik ve bir mîzân olmadıkça bu isti'dâdlar inkişâf edemez. Binâenaleyh bu meseller her iki tâifenin mâhiyet-i isti'dâdını izhâr için birer mîzandır. *Mesnevî-i Şerîf* dahi kelâmullah üslûbu üzere olduğundan bu mîzânları hâizdir. Ehl-i hidâyet ezvâk-ı ma'neviyye hâsıl ettiklerinden dolayı mesrûr ve ehl-i inkâr ve dalâlet ise o zevklerden mehcûr ve bî-murâddır.

Hz. Pîr efendimiz buyururlar ki: Bu getirdiğimiz meseli az teemmül edersen, birçok şerîf ve azîz olan netîcelerini bulursun. Ezcümle o netîcelerden ba'zılan budur ki: 1- İnsan indinde kıymeti inkâr olunamayan ırz ve nâmus-tan mahrûmiyet, fâil ile mef'ûl arasında fenâlık addolunmuyor. Maahâzâ bu

şenî' fiilin muvâcehe-i halkda icrâsı rezâlet olacağını da müdriktir. 2- Me'ûl kendi hakkında fenâlık düşünenlerin hançeriyle karnını yaracağını beyân ettiği hâlde cevher-i nâmûsunu pâymâl eden fâil hakkında o hançeri kullanmak ehliyetinden sâkıt oluyor. 3- Fiili habîs ve şenî iken fâil dahi me'ûl hakkında fenâlık yapmadığını söylüyor.

گنده را لوطی در خانه برد سر نگون افکندش و در می فشرد

2496. *Bir lûti bir kokmuşu eve götürdü. Onu yüz üstü yatırdı ve kıstırdı.*

"Gende", kokmuş ve her fenâ kokulu olan şey (*Burhân*). "Lûti", Lût kavminin kötü fiilini işleyen kimse demektir. Beynennâs "gulampâre" demekle meşhûrdur. "Kokmuş"tan murâd, me'ûl olan habîs ma'nâsınadır.

بر میانش خنجرى دید آن لعین پس بگفتش بر میانت چیست این

2497. *O laîn onun belinde bir hançer gördü; müteâkiben ona "Bu belindeki nedir?" dedi.*

"Laîn", mel'ûn ma'nâsınadır ki, "matrûd ve kovulmuş" demektir. Bu ta'bîr ile şu hadîs-i şerîfe işâret buyrulur: لوط عمل قوم لوط Ya'ni "Lût'un fiilinin amelini işleyen kimseye Allah Teâlâ la'net eyledi." Ya'ni, o mel'ûn olan fâil me'ûlün belinde bir hançer görüp "Bu nedir?" ya'ni "Bunu ne yapacak ve nerede kullanacaksın?" demek idi.

گفت آنکه با من اريك بدمنش بد بیندیشد بدرم اشکمش

2498. *Dedi: "Eğer bir kötü huylu olan kimse, bana fenâ düşünürse onun karnını yararım!"*

"Meneş" ve "meniş", huy, hulk ve tabîat ma'nâsına olup "bed-meniş", fenâ huylu ve tabîatlı demektir. Ya'ni, me'ûl, fâil-i habîsın suâlîne cevâben dedi: "Eğer kötü huylu ve ahlâksız bir kimse bana fenâ nazar ile bakarsa bu hançer ile onun karnını yararım!"

گفت لوطی حمد لله را که من بد نه اندیشیده ام با تو به فن

2499. *Lûti dedi: "Elhamdülillah ki, ben sana hîle ile kötü düşünmemişimdir!"*

Ya'ni, fâil livâta hâlinde iken, me'ûlün bu sözü üzerine dedi ki: "Cenâb-ı Hakk'a hamd olsun ki, ben sana hîle-kârâne bir sûrette fenâ nazar ile bakmamış ve senin hakkında fenâ fikirde bulunmamışım." "

İşte işi gücü her günkü muâmelâtında fitne ve fesâd ve ızrâr-ı ibâd oldu-
ğu hâlde istikâmetten ve hamiyetten bahsedenlerin hâli de bu lûtfının hâline
mümâsildir.

چون که مردی نیست خنجرها چه سود چون نباشد دل ندارد سود خود

2500. *Vaktâki bir merd yoktur, hançerler ne fâide? Vaktâki gönül olmaya, tol-*
[2501] *ga fâide tutmaz.*

"Hûd", harbde başa giyilen zırlı külâh ki, Arabî'de "miğfer", Türkçe'de
"tolga ve toğulga" derler. Bu beyt ve âtîdeki beyitler irşâd-ı Hz. Pîr'dir. Ya'ni,
vaktâki meydanda bir er yoktur ve ancak kadınlar vardır, ortadaki hançerle-
rin ne faydası olur. Zîrâ onları kullanacak er lâzımdır. Ve kezâ harb ve darba
dayanıklı bir kuvvetli kalb olmazsa tolganın ne faydası olur.

از علی میراث داری ذو الفقار بازوی شیر خدا هست یار

2501. *Ali'den zülfikârı mîrâs tutarsın. Senin Şîr-i Hudâ pazun var ise ge-*
tir!

Farzedelim ki, İmâm-ı Ali (k.v.) hazretlerinin zülfikâr isimli kılıcı mîrâs
olarak senin eline girdi. Eğer sende Allah'ın arslanı olan o hazretin pazusu
var ise getir! Kuvvet-i fâiliyye olmadıkça âlet ne işe yarar?

گر فسونی یاد داری از مسیح کولب و دندان عیسی ای وقیح

2502. *Eğer hatırında Mesîh'ten bir füsûn var ise ey vakîh, İsâ'nın dudağı ve*
dişi hani?

"Vakîh", utanmaz ve hayâsız kimse demektir. Ya'ni, ey havârik-ı âdâtan
ve kerâmâtan bahseden ve makâm-ı evliyâyı hâiz olduğunu iddiâ eden ha-
yâsız, eğer Mesîh İsâ (a.s.)dan hatırında bir kelâm ve nakış var ise, İsâ (a.s.)
meşrebinde olan insân-ı kâmilin, o kelâm-ı müessiri söyleyen dudağı ve dişi
sende var mı?

کشتی سازی ز توزیع و فتوح کویکی ملاح کشتی همچو نوح

2503. *Tevzî'den ve fütûhtan bir gemi yaparsın. Hani geminin Nûh gibi bir*
gemicisi?

"Gemi"den murâd, yalancı bir şeyhin yaptığı tekye; "tevzî", birçok kim-
selere bir şey dağıtmak demektir. Burada murâd, şeyh tarafından müridleri-

ne yapılacak tekyenin masârif-i inşâiyyesi için bir para tahsisidir. "Fütûh", burada, ashâb-ı hayır tarafından şeyh efendiye verilen bir meblağ ma'nâsıdır. Ey müzevvir şeyh, müridlere tevzî' ettiğin paraları ve fütûhtan hâsıl olan mebâliği toplayarak gemi mesâbesinde olan tekyeni yaparsın. Fakat o gemiyi idâre edecek ve müridânı Hakk'a isâl edecek Nûh (a.s.) meşrebinde bir gemici ve mürşid-i kâmil nerede!

بت شکستی گیرم ابراهیم وار کو بت تن را فدا کردن به نار

2504. *Tutayım ki İbrâhim gibi putu kırdın, hani ten putunu ateşe fedâ etmek!*

Ya'ni, ey fenâ ve bekâ mertebelerine gelmeksizin halkı irşâd da'vâsına kıyâm eden ve henüz zühd mertebesinde bulunan şeyh efendi, farz edelim ki, sen şeriatte put mesâbesinde olan kötü hayâllerden ve fiillerden kendi nefsi-ni ve halkı men' ettin ve bu putları kırdın. Fakat cismine olan muhabbetin bâkidir. Onu, hasta olurum korkusuyla riyâzet ateşi içine atamadin. Binâenaleyh İbrâhim (a.s.) gibi zâhîrî putları kırdın; fakat cismini onun gibi Hak yolunda ateşe fedâ edemedin; ve kezâ ateş mesâbesinde olan halkın ezâ ve cefâsına tahammül edemeyip kaçtın ve onlar ile mücâdele etmedin. Bu beyt-i şerîfden anlaşılır ki bekâbillah mertebesine hâiz olmayan kimsenin irşâda kıyâmı, Hakk'a vâsıl olmak isteyen kimseleri aldatmak demek olur; ve hadîs-i şerîfde من غشنا ليس منا ya'ni "Bizi aldatan bizden değildir" buyrulduğuna göre bu hâle cür'et edenlerin âkabetleri vahîmdir.

گر دلیلت هست اندر فعل آر تیغ چوبین را بدان کن ذو الفقار

2505. *Eğer senin delîlin varsa fiile getir! Tahta kılıcı onunla zülfikâr yap!*

"Defîl"den murâd, te'sîr ve tasarruftur. Ya'ni, ey şeyh efendi, eğer müridler üzerinde senin kemâline delâlet eden te'sîr ve tasarruf varsa onu fiilen izhâr et ve onlar üzerinde sözlerinin te'sîrini göster. Tahta kılıç mesâbesinde olan elfâzı o te'sîr ve tasarruf vâsıtasıyla bir zülfikâr yap ve sözlerin ma'nâyı hakîkîlerini müridlerin kalbine zevkan ve vîcdânen yerleştir.

آن دلیلی که ترا مانع شود از عمل آن نعمت صانع بود

2506. *O bir delîl ki amelden sana mâni' olur, o Sâni'in nîkmeti olur.*

Ya'ni, kelâm-ı evliyâyı ezberleyip söylemek kâfi değildir. O sözlerin özleriyle amel etmek lâzımdır. Mâdemki senin bir ma'nâyı te'yîd için âyetten

ve hadîsden getirdiğin deliller sana o sözlerin özleriyle amel etmeye mâni' oluyor, o delâil senin hakkında Sâni' Teâlâ hazretlerinin nükmeti ve azâbı olur.

خائفان راه را کردی دلیر از همه لرزان تری تو زیر زیر

2507. *Yolun korkaklarını cesûr ettin. Sen hepsinden aşağıdan aşağıya titreyicisin.*

Ya'ni, "Hak yolunun korkakları"nda iki vecih vârid-i hâtur olur. Birisi budur ki, şeyh-i nâkıs başına toplanan kimselere birtakım âyetler ve hadisler okuyarak bir pîr-i tarikatın tarıkına teşvîk ve onları bu sûretle Hak yoluna da'vet eder. Onlardan bir kısmı bu teşvîk üzerine o pîrin tarıkına intisâb husûsunda cesûr olurlar. Halbuki bu şeyh-i nâkıs söylediği sözlerin özünü zevkan ve hâlen müdrik olmadığından şek ve şübhe içinde olup onlardan daha korkak ve daha ziyâde titreyicidir. Fakat bu hâl-i bâtunisini kimselere izhâr edemez. İkinci vecih budur ki, bu şeyh-i nâkıs evliyânın âsârından okuduğu birtakım hakâyık ve esrâr-ı ilâhiyyeyi başına toplanan kimselere ifşâ eder. Onlar da evvelâ Hak yolu olan ahkâm-ı dîniyyede korkak ve amele râğib iken bu def'a bu keşf olunan esrâr yanlış anlamalarından dolayı amelde tekâsüle başlarlar ve terk-i amelde cesur olurlar. Meselâ şeyh-i nâkıs vahdet-i vücûd esrârını söyler, ukûl-i zaîfe erbâbı: "Mâdemki her şey Hak imiş, kim kime ibâdet edecektir?" diyerek amelden fâriğ olup hattâ irtikâb-ı maâsîde de cür'etkâr olurlar. Şeyh-i nâkıs ise bu kurduğu dolabın böyle ters dönmesinden dolayı onlardan daha çok korkak bir hâlde bulunur.

بر همه درس توکل می کنی در هوا تو پشه را رگ می زنی

2508. *Cümleye tevekkül dersini ediyorsun, havadan sivrisineğin damarını vuruyorsun.*

Ey şeyh efendi, meselâ herkese tevekkül dersini veriyorsun, fakat sen fakr ve zarûrete ducâr olmak korkusundan dolayı onlardan daha ziyâde titrersin ve hırs sâikasıyla havada uçan sivrisinekten bile istifâde etmeye çalışırsın.

ای مخنت پیش رفته از سپاه بر دروغ ریش تو کیرت گواه

2509. *Ey askerden ileri gitmiş muhannes, senin sakalın yalanına zekerin şâhiddir!*

"Muhannes", aslında hem ferici hem de zekeri olan kimseye derler. Ona "hunsâ" da derler. Me'ûl olan gençlere de kinâye tarîkıyla muhannes derler. Burada "muhannes"ten murâd, zâhiren kuru lâf ile tarîk-i Hak'ta erlik da'vâsında olan bâtinen nefis ve şeytanın me'ûlû olan kimsedir. Ya'ni, ey nefis ve şeytanın me'ûlû olup da 'vâda ricâlullahdan ileriye gitmiş olan müddeî, o ricâlullahın indinde senin sakalın, ya'ni te'sirsiz sözlerin ve zekerin ya'ni tasarruf-ı ma'neviyyeden hâli olan sırrın ve bâtının, me'ûllüğünün ve muhan-nesliğinin şahididir.

چون ز نامردی دل آکنده بود ریش و سبیل موجب خنده بود

2510. *Vaktâki nâmerdlikten gönül dolmuş ola, sakal ve bıyık mücib-i hande olur.*

Vaktâki bâtın ve kalb, nâmerdlik ve nefis ve şeytanın me'ûllüğü hâliyle dolmuş ola, zâhirde mürşidlik kılık ve kuyâfeti ve sözleri, ricâlullahın indinde mücib-i hande olur ve onlar bâtına nazar edip müddeînin bu hâline karışır gülerler.

توبه کن اشک باران چون مطر ریش و سبیل را ز خنده باز خر

2511. *Töbe et, yağmur gibi göz yaşı yağıdır, sakalı ve bıyığı handeden kurtar!*

"Bâz harîden", kurtarmak ve halâs etmekten kinâyedir. Ey müdde-i müzevvir, bu yaptığın işten rücû' et ve nedâmet edip göz yaşını akut! Afv ve mağfîret için Hak Teâlâ hazretlerine yalvar! O takma ve yapma olan ef'âlini hakîkate tahvîl edip ricâlullahın hande ve istihzâsından kurtar!

داروی مردی بخور اندر عمل تا شوی خورشید گرم اندر حمل

2512. *Amel içinde mertlik ilâcı ye, tâ ki Hamel'de sıcak güneş olasın!*

Ya'ni, ricâlullahın gittiği yolda git ve onların yaptığı mücâhede ve riyâzâtı işle ki bunlar erkekliğin ilâcıdır. Bunları yaptıktan sonra Hakk'ın sana tecellîsi vâkî olur. O vakit bahar mevsiminde Hamel burcuna intikâl eden sıcak güneş gibi halka te'sîr-i nâfi'i olan bir güneş olursun.

معه را بگذار و سوی دل خرام تا که بی پرده ز حق آید سلام

2513. *Mi'deyi bırak, gönül tarafına salın, tâ ki perdesiz Hak'tan selâm gelsin!*

Ya'ni, gıdâ-yı cismânîyi ve lezâiz-i nefsanîyi terk et de tevekkül tarafına doğru salın ve teveccüh et ki, tabiat cehenneminden kurtulup kalb cennetine giresin! Bu cennet içinde seni tecellî-i zâtı nûru kaplasın! **سَلَامٌ قَوْلًا مِنْ رَبِّ رَحِيمٍ** (Yâ-sîn, 36/58) Ya'ni "Rahîm olan Rab tarafından kavlen selâm vardır" âyet-i kerîmesi mücibince sana Rabbü'l-âlemin hazretleri tarafından bu cennet içinde perdesiz ve vâsitasız selâm gelsin!

يك دو گامی رو تكلف ساز خوش عشق گیرد گوش تو آن گاه كَشْ

2514. *Bir iki adım gil ve hoş tekellüf yap! Aşk senin kulağını sonra da kol-tuğunu tutar.*

"Keş", kelimesinin müteaddid ma'naları vardır, burada "koltuk" ma'nası münâsibdir. Ya'ni, mücâhede ve riyâzet tarıkında bir iki adım yürü ve bu bir iki adım için de külfete ve zahmete katlan. Onun neticesinde kalbine bir cezbe-i ilâhî gelir ve aşk-ı Hak seni istilâ edip evvelâ kulağına yapışır, ya'ni ke-lâm-ı evliyâyı kulağın zevk ve lezzet ile kabûl eder. Sonra o aşk senin kol-tuğuna girip huzûr-ı ma'sûka kadar götürür. Ba'zı nüshalarda ikinci mısra' **تا ترا عشقش كشد اندر برش** Ya'ni "Onun aşkı tâ ki seni onun sînesine çeksin!" sû-retinde vâkî'dir.

غالب شدن حيلهٔ روباه بر استعصام و تعفف خر و كشيدن روبه خر را سوى شير به يشه

Tilki hilesinin eşeğin isti'sâmı ve teaffüfû üzerine gâlib gelmesi ve tilkinin eşeği ormanda olan arslan tarafına çekmesi

"İsti'sâm", fenâlıktan hıfz istemek; "teaffüf", sâlihlik göstermek ve harâmdan sakınmak demektir. Ya'ni, hilekâr müridin hilesi ve fenâlıktan hıfz isteyen ve sâlihlik gösteren ahmak zâhîde gâlib gelip onu şeyhinin emri vech ile avlayarak yiyeceği ve içeceği bol olan tekyedeki şeyhinin huzûruna çekti ve götürdü.

روبه اندر حيله پای خود فشرد ریش خر بگرفت و سوى نیشه برد

2515. *Tilki hilede kendi ayağını sıkıştırdı. Eşeğin sakalını tuttu ve orman tarafına çekti.*

"Pâ hod fûşürden" (پا خود فشردن) sebât etmekten kinâyedir. "Rîş griften", (ریش گرفتن) gâlib olmaktan kinâyedir. Ya'ni, tilki hilekârâne olan sözlerinde sebât etti ve eşeğe gâlib gelerek onu orman tarafına çekti.

مطرب آن خانقه کو تا که تفت دف زند که خر برفت و خر برفت

2516. *O tekyenin mutrîbı nerede? Tâ ki eşek gitti, eşek gitti diye def çalsın!*

Ma'lûmdur ki, bu kıssanın esâsı arslanın emriyle tilkinin ava çıkıp avlandığı şeyi arslanın önüne getirmesi ve arslana fedâ etmesidir. Nitekim 2348 numaralı beyitte [“Tilki gibi sayd tut ve ona fedâ et, tâ ki binlerce den ziyâde saydı bedel tutasın!”] buyrulmuş idi. Ve “arslan”dan maksad, kutub ve “tilki”den murâd, onun hîlekâr müridi olduğu sırası geldikçe izâh olundu. İşte o mürid bir zâhidi kutbun dergâhında yemek ve içmek çok olduğundan bahisle kandırdı ve tekye getirdi. Fakat zâhid nefsi hayvânîsinin hazzına mağlûb olarak geldiği hâlde, hakîkatte kutbun nazarı altında onun bu nefsi hayvânîsi gidecek ve yok olacak idi. Bu hâle işâreten bu beyt-i şerîfde buyrulur ki: O tekyenin mutrîbı nerededir ki, zâhid gelirken onun bu nefsi hayvânîsinin gideceğine işâretle: “Eşek gitti, eşek gitti” diye makam ve tegannî ile def çalsın! Şurası da şâyân-ı dikkattir ki, bu kandırıcı müridler iki türlüdür: Ya şeyh-i kâmilin ve yâhud şeyh-i nâkûsın dergâhına mensûb olurlar. Kandırılıp şeyh-i kâmilin dergâhına götürülen kimse nefsi hayvânîsinin hükmünden kurtulur. Şeyh-i nâkûsın dergâhına götürülen kimsenin taklîdî olan zühûd ve takvâsı dahi kalmadığı gibi elindeki dünyâlığı dahi soyulup müflis bir hâlde kalır. Nitekim II. cildin 510 numaralı beytinin başındaki “Sûfilerin semâ’ için müsâfirin hayvanını satmaları” unvânı altında bu ma'nâda bir kıssa beyân buyrulmuş ve 533 numarada dahi: *کف زنان خر رفت و خر رفت ای پسر* [“Bu harâretten seher vaktine kadar” Gitti eşek, gitti eşek ey oğul!”] diye ayak vurucu ve el çırpıcı oldular.”] beyti geçmiştir idi.

چونکه خر گوشى برد شیرى به چاه چون نیارد روبهى خر تا گیاه

2517. *Mâdemki bir tavşan bir arslanı kuyuya kadar götürdü, bir tilki bir eşeği otluğa kadar niçin götürmesin?*

Bu beyt-i şerîfde I. cildde 1328 numaralı beytin başındaki “Arslanın kuyuya bakması ve kendisinin ve o tavşanın aksini görmesi” kıssasına işâret buyrulur. Ya'ni bir tavşan bir arslanı kandırıp kuyuya kadar götürür ve onun

enânîyetini o kuyuda mahvederse, bir tilkinin bir eşiği kandırıp otlağa kadar götürmesini ve orada onun eşekliğinin mahvını çok görme!

گوش را بر بند و افسونها مخور جز فسون آن ولی دادگر

2518. *Kulağını tıka ve o dâd-ger olan velînin efsûnundan başka efsunları yutma!*

Ey Hak yolunun tâlibi, bu âlemdede ahkâm-ı şeriate ve tarîkate dâir söz söyleyen çok mukallidler vardır ve onlar bu mukallidâne sözleri makasîd-ı nef-sânîyyelerine hâdim olmak için halka söylerler; ve ellerini öptürüp halkın içinde haysiyet kazanmak ve maddî menfaat celbetmek için makâm-ı rîyâsette bulunma fikrini beslerler. Bunlara karşı kulağını tıka! Onların ahvâlini ve ef'âlini tedkik et! Eğer bu sözleri söyleyen kimseyi, hiçbir kimseden maddî bir menfaat beklemez ve bilakis elindeki malı fukarâya bezleder ve benliğini ve enânîyetini ayakları altında çiğneyip halka mütevâzî' bir hâlde bulunur ve ulûm-ı evliyâdan hiçbirine muânz ve muhâlîf bulunmaz bir hâlde görür isen, bil ki, o veliyy-i Hak'tır. O dâd-ger olan velînin te'sîrli sözünden başkasının sözlerini dinleme! Ba'zı nüshalarda "me-hor" (مخور) yerine "me-har" (مخر) vâkî'dir, "satın alma!" demek olur.

آن فسونی خوشتر از حلوائی او آن که صد حلواست خالک پای او

2519. *O bir füsûn, onun helvasından daha hoştur. O ki yüz helvadır, onun ayağının toprağıdır.*

Ya'ni, o dâd-ger olan kâmilin müessir olan bir sözü onun tekyesinde yenilen zâhîrî helvadan ve gıdâdan daha latîftir. O şey ki, onun dergâhında yüz helva ve mebzûl olan gıdâ-yı zâhîrîdir, o kâmilin ayağının toprağıdır. Ya'ni kâmilin nazarında ehemmiyetsiz ve zelif ve maddî ve cismânî bir şeydir. Binâenaleyh ey tâlib-i hakikat olan sâlik, insân-ı kâmilin dergâhındaki mebzûliyyet-i gıdâ ile meşgûl olma, ondan daha leziz ve hoş olan o kâmilin esrâr-ı ilâhiyyeye ve maârif-i rabbâniyyeye dâir söylediği sözlerle bak! Ba'zı nüshalarda "füsûn" (فسون) kelimesi yâ-yı vahdetsiz خوشتر از حلوائی او ya'ni "O füsûnlar onun helvasından daha hoştur" demek olup izâh-ı fakîrde gösterilen ma'nâyı müeyyid olur.

مایه برده از می لبهای وی

خنه‌های خسروانی پر ز می

2520. *Meyden dolu olan hüsrevlere mensûb küpler, onun dudaklarından maya*
[2521] *götürmüştür.*

Ya'ni, zâhîrî hükümdarlara mensûb ve mahsûs olan zâhîrî meyden dolu bulunan küpler o insân-ı kâmilin dudaklarından sâdır olan kelâm ve maârif-i ilâhiyye meyinin zevk ve neşâtından maya almıştır. Ya'ni zâhîrî meyler sarhoşluk neşesini verir ve kelâm-ı evliyâ dahi aklı sarhoş edip zevk ve neşât verir. Bu neşât ve zevkin biri cismânî ve diğeri rûhânîdir; ve cismâniyet ise rûhâniyetten maya almıştır.

کاو می لبهای لعلش را ندید

عاشق می باشد آن جان بعید

2521. *O uzak can meyin âşığı olur. O, onun la'l dudaklarının meyini görmedi.*

Ya'ni, cismâniyet âleminde müstağrak olup kendi âleminden uzaklaşmış olan rûh-ı insânî, zevk ve neşât-ı cismânî bulmak için zâhîrî meyin âşığı olur ve içkiye mübtelâ bulunur. O biçâre rûh, insân-ı kâmilin aşk-ı ilâhî ateşyle la'l gibi kızarmış olan dudaklarının meyini ya'ni müessir kelâmını işitip sarhoş olmamış ve zevk-i rûhânî duymamıştır.

چون نگرده گرد چشمه آب شور

آب شیرین چون نبیند مرغ کور

2522. *Uaktâki kör kuş tatlı suyu görmez, acı su pınarının etrafını niçin dolaşmasın?*

Rûhânî sarhoşluğun zevkini duymamış olan bir kimse cismânî zevklerin sarhoşlukların etrafını dolaşır. Nitekim içki ve kokain ve esrar gibi uyuşturucu maddeleri kullananlar hep zevk ve neşât tahayyülü arkasında koştukları için bu vesâit-i maddiyyeye mürâcaat ederler.

طوطیان کور را بینا کند

موسی جان سینہ را سینا کند

2523. *Can Mûsâ'sı sineyi Sinâ eder, kör tûtîleri görücü eder.*

İnsân-ı kâmilin Mûsâ (a.s.) gibi olan canı, tâliblerin sinesini ve kalblerini Tûr-i Sinâ gibi tecelli-i rabbâniye mazhar kılar. Kör tûtî kuşu gibi olan sâliklerin rûhlarını hakâyık-ı eşyâyı ve onların verâsında olan cemâl-i Hakk'ın müşâhedesine nâil eder.

خسرو شیرین جان نوبت زده ست لاجرم قند در شهر ارزان شده ست

2524. *Can Şîrîn'inin Hüsrev'i nevbet vurmıştır. Şübhesiz şehirde şeker bol olmuştur.*

"Can", Şîrîn'e ve "insân-ı kâmil" dahi Hüsrev'e teşbîh buyrulmuştur. Zîrâ kıssaları beynennâs meşhûr olduğu üzere, Hüsrev bir hükümdar olup Şîrîn ismindeki mahbûbeyi zevceliğe kabûl etti ve Ferhâd dahi Şîrîn'in âşığı idi. Nitekim şâir şu beyitte böyle söyler:

Haclegâh-ı Hüsrev'i ol dem ki tezyîn ettiler

Hûn-ı Ferhâd'ı hînâ-yı pâ-y-ı Şîrîn ettiler

Bu beyt-i şerîfde cenâb-ı Pîr efendimiz zât-ı şerîflerine işâret buyururlar. Ya'ni, bu zamanda cân Şîrîn'inin Hüsrev'i olan ve onu taht-ı tasarrufuna alan zâtım. Kutbiyet nevbetini ve mızıkasını çalmıştır. Şübhesiz bulunduğum şehirde maârif-i ilâhiyye ve esrâr-ı rabbâniyye şekerleri bol olmuştur; ve husûsiyle bu *Mesnevî-i Şerîf*'de ibâdullahâ ibzâl edilmiştir.

تنگهای قند و شکر می کشند

یوسفان غیب لشکر می کشند

2525. *Gayb Yûsuf'ları leşker çekerler, şeker denklerini taşırlar.*

"Gayb Yûsuf'ları"ndan murâd, her zamanda vücûdları âlemlere rahmet olan kâmillerdir. "Leşker"den murâd, onların terbiye buyurdıkları ve yetiştirdikleri zevâtür ki, tâbî' oldukları kâmilden aldıkları maârif ve hakâyıkın hâmilidirler.

بشنوید ای طوطیان بانگ درآ

اشتران مصر را رو سوی ما

2526. *Mısır develerinin yüzü bizim tarafımızadır. Ey tûtîler, çingırağın sesini dinleyin!*

"Derâ", çingrak demektir. *Gıyâstü'l-Lügât*'ta dalin kesri ile "dirâ" gösterilmiştir. "Mısır develeri"nden murâd, esrâr ve hakâyık-ı ilâhiyyeyi hâmil olan âriflerdir. "Tûtîler"den murâd, Hak yolunun tâlibi olan mü'minlerdir. "Çingrak sesi"nden murâd bu esrâr ve hakâyık-ı ilâhiyyenin harf ve savt ile ifşâsıdır. "Bizim tarafımıza" ta'bîriyle Hz. Pîr efendimiz zât-ı saâdetlerinin makâm-ı kutbiyette bulunduklarına işâret buyururlar. Ya'ni, urefâ-i ilâhiyyenin teveccühü hâiz olduğum makâm-ı kutbiyyet i'tibârıyla bizim tarafımıza. Ey tûtî mesâbesinde olan Hakk'ın ve maârif şekerlerinin tâlibi olan mü'minler, dikkat edin ve onların kelâmlarını dinleyin!

شهر ما فردا پر از شکر شود شکر ارزان است ارزن تر شود

2527. *Bizim şehrimiz yarın şekerden dolu olur. Şeker mebzûldür, daha dolu olur.*

Bizim şehrimizde esâsen maârif-i ilâhiyye şekerleri bol ve mebzûl idi. Fakat o urefâ-i ilâhiyyenin bizim tarafımıza vâki' olan teveccühlerinden dolayı bu şekerler bundan sonra daha bol ve mebzûl olur.

در شکر غلطید ای حلوائیان همچو طوطی کورئ صفرائیان

2528. *Ey tatlıcılar, safrâvîlerin körlüğüne tûfî gibi şeker içinde yuvarlanınız!*

"Tatlıcılar"dan murâd, المومن حلو يحب الحلو ya'ni "Mü'min tatlıdır, tatlıyı sever" hadîs-i şerîfi mûcibince tâlib-i hakîkat olan mü'minlerdir. "Safrâiler"den murâd, havsala-i isti'dâdları maârif-i evliyâ şekerlerini kabûl edemeyen ehl-i zâhirdir. Ey hakîkat şekerini seven mü'minler, mûnkir-i evliyâ olan ehl-i zâhirin körlüğüne, tûfî kuşu gibi maârif-i evliyâ şekerleri içinde yuvarlanınız!

نیشکر کوید کار این است و بس جان بر افشانید یار این است و بس

2529. *Şeker kamışını dövdünüz, iş ancak budur! Can saçınız, yâr ancak budur.*

"Şeker kamışı"ndan murâd, evliyânın hakâyık ve esrâr şekerleriyle dolu olan kelâm ve ibârât-ı zâhirîleridir. "Dövdünüz" ta'biriyle bu kelâmın yalnız zâhiriyle meşgûl olmayıp içinde gizli olan maârif ve esrâr şekerlerini ta'mîk-ı fikr ederek çıkarmaya işâret buyrulur. Nitekim bu hâl bu *Mesnevî-i Şerîf*'in kussalarında ve ibârelerinde zâhirdir. Bu satırları yazan fakir dahi, bu emir dâiresinde it'âb-ı zihni etmektedir. Ya'ni, şeker kamışı mesâbesinde olan kelâm-ı evliyâyı it'âb-ı zihni ederek anlamaya çalışınız! İş ancak budur. Bu husûsta can nisâr ediniz; zirâ âlem-i ebediyette rûhunuzun yâri ancak bu maârif ve esrâr-i ilâhiyyedir.

يك ترش در شهر ما اينك نماند چون كه شیرين خسروان را بر نماند

2530. *Bizim şehrimizde şimdi bir ekşi kalmadı. Çünkü Şîrîn Hüsrevleri nasbetti.*

"Ekşi"den murâd, Hz. Pîr efendimizin zamân-ı şerîflerinde kendilerini mûnkir olan ulemâ-i zâhirden ba'zılandır. "Şîrîn"den murâd, cenâb-ı Pîr efendimizin rûh-ı şerîfleridir; ve "Hüsrevler"den murâd, yetiştirdikleri âriflerdir ki, onlardan meşhûr olan ba'zılan Hüsâmeddin Çelebi, Sultan Veled, Feridun Si-

pehsâlâr ve Çelebi Celâleddin Ferîdun ve Mevlânâ Sirâceddin Bayburtî, Bahâ-
eddin Bahrî, Fahreddin Sîvâsî, Evlâd-ı Müderris, Beytemur, Mevlânâ Salâ-
haddin Fakîh, Nizâmeddin Hattât, Mevlânâ İzzeddin Erzincânî ve Mecdeddin
Merâgî (kaddesallâhu esrârâhum) hazarândır.

نُقل بر نُقل است و می بر می هلا بر مناره رو بزَن بَانِک صلا

2531. *Meze meze üstüne ve mey mey üstüne! Âgâh ol, minâre üzerine git, salâ sadâsını vur!*

Aşk-ı ilâhî şarabları birbiri üstünedir ve maârif ve hakâyık-ı ilâhiyye me-
zeleri de kat kattır. Ey tâlib, âgâh ol, git minâreye çık da halkı bu meclis-i ayy
ve işrete da'vet et!

سرکه نه ساله شیرین می شود سنگ و مرمر لعل و زرین می شود

2532. *Dokuz yıllık sirke tatlı olur; taş ve mermer la'l ve zerrîn olur.*

Dokuz yıl bize muârz olup sirke gibi ekşi olan bir münkir, ikrâra meyledip
bize karşı tatlılaşıyor. Taş ve mermer gibi kaskatı olan kalbi nûr-ı ilâhî ile par-
layıp la'l ve altın gibi parl parl parlıyor. Ma'lûm olsun ki, zamân-ı Hz. Pîr'de
zât-ı şerîflerine muârz olan ba'zı kimseler var idi ki, Sipehsâlâr hazretleri on-
lardan ba'zılarını yazdığı menâkıbda zikretmiştir. Burada da zikri uzun olur.
Bilâhare onlar inkârlarından vazgeçip zât-ı hazretlerine mürîd olmuşlardır.

آفتاب اندر فلک دستک زنان ذره ها چون عاشقان بازی کنان

2533. *Güneş felekte el çırpıcıdır; zerreler âşıklar gibi raksedicilerdir.*

Ma'rifet-i ilâhiyyenin beşer arasında intişârından dolayı güneş felekte se-
vincinden el çırpır ve zerrât-ı mevcûdât âşıklar gibi sevinip raksederler. Zîrâ
kâinâtın halkından maksûd olan insandır ve insanın halkından maksûd olan
dahi maârif-i ilâhiyye tahsîlidir. Nitekim hadis-i kudsîde الاشياء يا ابن آدم خلقت لاجلك
یا ابن آدم خلقت لاجلك و خلقتك لاجلي "Ey âdemoğlu, eşyâyı senin için yarattım ve seni de
benim için yarattım" buyrulur.

چشمها مخمور شد از سبزه زار گل شکوفه می کند بر شاخسار

2534. *Gözler yeşillikten mahmûr oldu. Gül, ağaç üzerinde çiçek yapar.*

Tâlib-i Hak olanların basîret gözleri maârif-i ilâhiyye yeşilliklerinden mah-
mûr oldu. Esrâr ve hakâyık-ı ilâhiyye gülleri gül ağacı mesâbesinde olan tâ-
lib-i Hak olanların cisimlerinde çiçekler açtı, ya'ni zâhir oldu.

چشم دولت سحر مطلق می کند روح شد منصور انا الحق می زند

2535. *Devletin gözü sihr-i mutlak yapıyor. Rûh Mansûr oldu, "Ene'l-Hak!"*
vuruyor.

"Devlet gözü"nden murâd, insân-ı kâmilin nazandır. "Sihr-i mutlak", se-bebi akıl ile ma'lûm olmayan tahvîl ve tebdîl demektir. Ya'ni, sâhib-i devlet olan insân-ı kâmilin nazar-ı inâyeti sihr-i mutlak yapıp sâlikin nefsânîyetini ve cismânîyetini rûhânîyete tahvîl eder. Sâlikin rûhu sıfât-ı nefsânîyye âlâ-kalarından sâfî olduğu vakit Mansûr hazretleri gibi "Ene'l-hak", "Ben Hakk'ım!", ya'ni "Ben kalmadım, Hak kaldı!" diye nâra vurur. Zîrâ rûh-ı in-sânî nûr-ı Hakk'ın pertevidir ve halîfe-i Hak'tır.

گر خری را می برد روبه ز سر گو ببر تو خر مباح و غم مخور

2536. *Eğer tilki bir eşegi baştan götürürse; götür, de. Sen eşek olma ve gam yeme!*

Ya'ni, eğer insân-ı kâmile intisâb eden eşek meşrebindeki ahmaklardan birisini tilki mesâbesinde olan bir hîlekar, tarîkat nâmına kandırıp baştan çıkarırsa, ey mürid-i âkûlim, sen "Zâten o ahmaktan fâide yoktur, al götür" de! Fakat sen de giden eşek gibi eşek ve ahmak olma ve onun baştan çıktığına gam yeme! Çünkü bu âlemde herkes isti'dâd-ı ezelîsine göre muâmele yapar.

حکایت آن شخصی که از ترس خویش را در خانه انداخت رخها زرد چون

زعفران لبها کبود چون نیل و دست لرزان چون برگ درخت، خداوند خانه پرسید که

خیر است چه واقعه است، گفت بیرون خر می گیرند به سخره. گفت مبارک، خر

می گیرند تو خر نیستی چه می ترسی، گفت سخت به جد می گیرند تمیز برخاسته

است امروز ترسم که مرا بجای خر گیرند

O bir şahsın hikâyesidir ki, korkudan kendisini yanakları za'feran gibi sarı, dudakları nîl gibi mâvi ve eli ağaç yaprağı gibi titreyici olarak bir eve attı. Ev sâhibi "Hayrola, ne hâdisه vardır?" diye sordu. "Dışarıda angarya ile eşek tutuyorlar!" dedi. "Ey mübârek,

eşek tutuyorlar, sen eşek değilsin, ne korkuyorsun?" dedi. "Pek cidd ile tutuyorlar, temyîz kalkmıştır, bugün beni de eşek yerine tutarlar!" diye korkuyorum dedi

"Nîl", fil haşîşi dedikleri bir nebâtur ki, onun mâvî renkteki üsâresiyle el-bise ve kumaş boyarlar. "Sühre", ücretsiz iş yapmak, angarya demektir.

آن یکی در خانه در می گریخت زرد روی و لب کبود و رنگ ریخت

2537. O birisi bir evin içine kaçtı. Yüzü sarı ve dudakları mâvî ve rengi dökülmüş.

"Reng rîht", Türkçe şivesinde "rengi uçmak" diye tercüme olunur. Ya'ni, bir adam bir eve kaçtı, yüzü sararmış ve dudakları morarmış ve rengi uçmuş idi.

صاحب خانه بگفتش خیر هست که همی لرزد ترا چون پیر دست

2538. Ev sâhibi ona dedi: "Hayır mıdır ki senin elin ihtiyar gibi titriyor?"

Ev sâhibi kaçan kimseye dedi: "Hayrola, sana ne oldu ki böyle elin bir ihtiyarın eli gibi titremektedir?"

واقعه چون است چون بگریختی رنگ رخساره چنان چون ریختی

2539. "Vâkıa nasıldır, nasıl kaçtın; yüzünün rengini niçin böyle döktün?"

"Nasıl bir hâdise zuhûra geldi, niçin kaçtın? Yüzünün rengini niçin böyle uçurdun ve betin benzin attı?"

گفت بهر سخره شاه حرون خر همی گیرند امروز از برون

2540. Dedi: "Harûn şâhın angaryası için bugün dışarıdan eşek tutuyorlar!"

[2541] "Harûn", serkeş ata derler, burada müstebid ve zâlimden kinâyedir. Ya'ni kaçan adam cevâben dedi: "Zâlim ve müstebid olan pâdişâh bedâva olarak halkın eşeklerinin toplanmasını emretmiş. Birtakım me'mûrlar, angarya olarak, dışarıda rast geldikleri eşeği tutuyorlar!"

گفت می گیرند کو خر جان عم چون نه خر رو ترا زین چیست غم

2541. Dedi: "Tutsunlar, hani eşek? Ey amcanın canı, mâdemki sen eşek değilsin, git, bundan sana ne gam vardır?"

"Amca"dan murâd, ev sâhibidir. "Amcanın canı" demek, ey benim canım, demek olur. Ya'ni, hâne sâhibi cevâben dedi: "Ey benim canım, dışanda eşek tutuyorlar ise, varsın tutsunlar! Sen eşek mısın? Mâdemki eşek değilsin, onların bu eşek tutmalarından sana ne gam vardır?"

گفت بس جدِّند و گرم اندر گرفت گر خرم گیرند هم نبود شگفت

2542. *Dedi: "Tutmada çok cidd ve hârdırlar. Eğer beni de eşek farzedlerse acib olmaz!"*

Ya'ni, "Me'mûrlar eşek tutmada çok ciddiyetle hareket ediyorlar ve gözleri kızmıştır. Eğer bu ciddiyet ve kızgınlık içinde beni de eşektir diye tutarlar-sa acib olmaz!"

بهر خر گیری بر آوردند دست جدِّ جد تمیز هم برخاسته ست

2543. *"Eşek tutuculuk için ciddin ciddi olarak el kaldırdılar. Temyîz dahi kalkmıştı."*

"Öyle bir ciddiyetle eşek tutmağa başladılar ki, gözlerinde fark ve temyîz kalmadı." "Cidd-i cidd", terkib-i izâfî olup mübâlağa ve te'kid ma'nâsını tazammındır. Nitekim Türkçe'de bir işin son derece müşkil ve zor olduğunu anlatmak için "müşkillin müşkill" derler.

چون که بی تمیزیان ما سرورند صاحب خر را به جای خر خردند

2544. *"Mâdemki bizim temyîzsiz mensûb olanlarımız serverdirler, eşeğin sâhibini eşek yerine satın alırlar."*

"Bî-temyîziyân" kelimesindeki "yâ", nisbet içindir, "temyîzsiz mensûb olanlar" demek olur ki, bundan murâd, temyîzsiz olan harûn pâdişâha mensûb me'mûrlardır. Ya'ni, "Mâdemki temyîz sâhibi olmayan zâlim hükümdâra mensûb me'mûrlar başımızda hâkim ve reis olmuşlardır, onlar bu temyîzsiz şâhun emrini körü körüne icrâ için son derece harâretle çalışırlar ve eşeğin sâhibini de eşek yerine alırlar." Ba'zı nüshalarda خردن yerine برند vâki'dir. Bu sûrette ma'nâ, "Eşeğin sâhibini eşek yerine götürürler," demek olur.

نیست شاه شهر ما بیهوده گیر هست تمیزش سمیع است و بصیر

2545. *"Bizim şehrimizin şâhu beyhûde tutucu değildir. Onun temyîzi vardır, işidici ve görücüdür."*

Bu beyt-i şerif müzevvir şeyhlerin ve nâkıs müridlerin ortalığa saldıkları hilekâr da'vetçilerden, insân-ı kâmilin münevver müridlerinden birinin hâne-sine kaçan bir şâhsa, o mürid tarafından verilen cevâbdır. "Sâhib-i hâne"den murâd, dahi bu müriddir; ve "şâh"tan murâd dahi, ma'nâ-yı husûsîsî i'tibâ-riyle zamân-ı şerîflerinde Hz. Mevlânâ efendimiz olur. Nitekim bir beyt-i şerîflerinde şöyle buyururlar:

نیم آن شاه که از تخت بتابوت روم خالدين ابدًا شد رفتم منشورم

"Ben o şâh değilim ki tahttan tabuta gideyim. Benim mensûr-ı saltanatımın yazısı 'hâlidîne ebedâ'dır!"

Beytin umûmiyet-i ma'nâsı i'tibâriyle her asırda mevcûd olan insân-ı kâmil olur. Ya'ni, "Bizim şehir-i tarikat ve ma'rifetimizin şâhı, isti'dâd olmayan ahmakdan beyhûde olarak tutucu değildir. Onun temyîzi vardır. Müridin rûhunun lîsân-ı isti'dâd ile söylediğini işitir ve onun ayn-ı sâbitesini müşâhede eder." Zîrâ onun hâli *يُسمع ربي يصر* "Ben kulumu sevdiğim vakit onun sem'i ve basarı ve lîsânı ve eli ben olurum. Benim ile işitir, benim ile görür ve benim ile söyler ve benim ile tutar ilh..." hadîs-i kudîsinde beyân buyrulan haldir.

آدمی باش و ز خر گیران مترس خر نه ای عیسی دوران مترس

2546. *Âdemî ol ve eşek tutuculardan korkma! Ey devrânın İsâ'sı, eşek değilsin, korkma!*

Ey insân-ı kâmile mensûbun rehberliğine ilticâ eden kimse, sen İsâ mesâbesinde olan rûh ile eşek mesâbesinde olan nefisten mürekkebsin. Binâenaleyh rûhuna nazaran eşek değilsin. Belki devrânın İsâ'sısın. Çünkü Hz. İsâ rûhullah idi. Rûh cihetinden İsâ (a.s.) ile senin aranda müşâreket vardır. Eğer rûhunu ihmâl edip nefisine hizmet edersen o vakit eşek olursun ve seni tilkiler aldatıp helâke sevk ederler. Binâenaleyh adam ol, insân-ı kâmilin huzûrundan kaçma!

چرخ چارم هم ز نور تو پر است حاش لله که مقامت آخر است

2547. *Dördüncü felek dahi senin nûrundan doludur. Hâşe lillâh ki senin makamın ahurdur.*

"Dördüncü felek"ten murâd, âlem-i ervâhdır: 1- Sûret-i kesif-i insânî, 2- Âlem-i şehâdet, 3- Âlem-i misâl, 4- Âlem-i ervâhdır. "Ahır"dan murâd,

cism-i insanın beslendiği ve sâkin olduğu âlem-i şehâdetir. "Hâse lillâh", "Ben Allah'ı cemî-i nekâisden tenzîh ederim!" ma'nâsında bir terkîbdir. Ya'ni, "Ey insan, âlem-i ervâh dahi, senin rûhunun nûrundan doludur. Ben Allah'ı tenzîh ederim ki, senin makâmın eşek mesâbesinde olan cism-i beşerin ahırın bulunan bu dünyâ ve âlem-i kesâfet değildir."

تو ز چرخ و اختران هم برتری گر چه بهر مصلحت در آخری

2548. *Her ne kadar maslahat için ahırda isen de sen feleklerden ve yıldızlardan daha yükseksin!*

Ya'ni, sen şimdi sûretin ve cismin ile her ne kadar Hakk'ın murâd ettiği maslahat için, ahır mesâbesinde olan bu dünyâda bulunur isen de, ma'nân ile felekten ve yıldızlardan ve ecrâm-ı semâviyyenin hepsinden daha yükseksin. Zîrâ bunların cümlesi insanın zuhûru için halkolunmuştur.

میر آخور دیگر و خر دیگر است نی هر آن که اندر آخر شد خر است

2549. *Ahırın beyi başka, ahır başkadır. Ahırda bulunan her bir kimse eşek değildir.*

"Ahırın beyi"nden murâd, enbiyâ ve onların vârisleri olan evliyâdır; ve "eşek"ten murâd, cismânî ve nefsânî olan kimselerdir. Ya'ni, gerçi ahırın beyi olan enbiyâ ve evliyâ dahi bu ahır mesâbesinde olan âlem-i şehâdete geldiler. Fakat hayvanlara nezâret için bu ahıra girdiler. Binâenaleyh bu ahıra girmiş olan efrâd-ı beşerin hepsi eşek değildir, ahırın beyi başka ve eşek başkadır.

چه در افتادم در دنبال خر از گلستان گوی و از گلهای تر

2550. *Niye eşeğin arkasına düştük? Gülistandan ve tâze güllerden söyle!*
[2551]

Bu beyt-i şerîfde Hz. Pîr efendimiz zât-ı şerîflerine hitâb buyururlar: Ya'ni, biz bahsimizde niçin böyle eşeklerin ahvâli arkasına düştük ve ahırın içinde dolaştık. Ey Mevlânâ, gülistandan ya'ni âlem-i ma'nâdan ve tâze hakâyık ve maâriften bahset!

از انار و از ترنج و شاخ سيب وز شراب و شاهدان بی حسیب

2551. *Nardan ve turunçdan ve elma dalından ve şarâbdan ve hesâbsız mahbûblardan söyle!*

"Hisb", "hisâb" kelimesinin imâle olunmuşudur. Narda kesif kabuk ve latîf iç olduğu cihetle âlem-i kevnin zâhirine ve bâtınına; ve turunçda dahi kokuşu latîf olan kabuk ile kezâ latîf iç bulunduğundan âlem-i ervâhın zâhirine ve bâtınına; ve elma dalı ile de tecelliyât-ı sıfât ve esmâiyyeye; ve şarâb ile aşk ve muhabbet-i ilâhîye; ve mahbûb ile maârif ve esrâr-ı ilâhiyyeye işâret buyrulur. Ya'ni, eşeği bırak da âlem-i kevnin ve âlem-i ervâhın zâhir ve bâtınlarına ve tecelliyât-ı sıfâtiyye ve esmâiyyeye ve aşk şarabına ve maârif ve esrâr-ı rabbâniyyeye müteallik sözleri söyle!

یا از آن دریا که موجش گوهر است گوهرش گوینده و بیناور است

2552. *Yâhud o deryâdan ki, onun dalgası gevherdir, onun gevheri söyleyici ve görücüdür.*

"Deryâ"dan murâd, vücûd-ı vâhid-i hakîkîdir. "Gevher"den murâd, mutlak benî-âdemdir. "Dalga"dan murâd, suver-i cismiyye-i insâniyyedir. Ya'ni, vücûd-ı vâhid-i hakîkî deryâsından söyle ki, onun dalgası olan suver-i insâniyye söyleyici ve görücü olan gevherdir ve incidir. Zîrâ suver-i cismiyye-i insâniyye ahsen-i takvîm üzere zâhir olduğundan suver-i kevnîyenin cümlesine fâilktir.

یا از آن مرغان که گل چین می کنند بیضه ها زرین و سیمین می کنند

2553. *Yâhud o kuşlardan ki, gül toplayıcılık ederler, yumurtaları altın ve gümüşlü yaparlar.*

"Kuşlar"dan murâd, tâlib-i muvakkat olan sâliklerdir. "Gül-çîn", vasf-ı terkîbî olursa "gül toplayıcı" demek olur. "gül-çînî" (گل چینی) takdîrinde olup yâ-yı masdariyet mahzûfudur, "gül toplayıcılık" demek olur. "Zerrîn ve sîmîn yumurtalar"dan murâd, tâliblerin derecât üzerine olan isti'dâdlardır. Onlar maârif-i ilâhiyye güllerini toplarlar ve onların kendi derecelerine göre isti'dâdları inkişâf eder. Ba'zısının isti'dâdı altın ve ba'zısının dahi gümüş gibi olur. Ya'ni, yâhud o tâliblerden bahset ki, onlar maârif-i ilâhiyye güllerini toplayıcılık ederler ve derecelerine göre de isti'dâdları inkişâf eder.

یا از آن بازان که کبکان پرورند هم نگون اشکم هم استان می یزند

2554. *Yâhud o doğanlardan ki, keklikleri beslerler, hem karınları aşığı hem arka üstü uçarlar.*

"Doğan"dan murâd, mürşidlerdir. "Keklik"lerden murâd, tâliblerdir. "Karnınları aşağı uçmak"tan murâd, mürşidlerin tâlibleri irşâd için âlem-i süffîye teveccühleridir; ve "arkası üstü uçmak"tan murâd dahi, âlem-i ulvîye teveccühleridir. Ya'ni, o mürşidler fenâ ve bekâ mertebelerinde olup halka teveccüh ile Hak'tan hicâba düşmedikleri gibi, Hakk'a teveccüh ile de halktan hicâba düşmezler, demek olur.

نردبانهای است پنهان در جهان پایه پایه تا عنان آسمان

2555. *Cihanda göğün inânına kadar basamak basamak gizli merdivenler vardır.*

"İnân", *Akrebü'l-Mevârid*'in beyânına göre "suyu tutan bulut ve göğsü baktığı vakit gözün gördüğü irtifâ' ve taraf" ma'nâlarına gelir. Burada "suyu tutan bulut" ma'nâsı münâsibdir ki, bundan âlem-i halk murâd buyrulur. Dîğer ma'nâların tevcihi de mümkündür. Ve "gök"ten murâd âlem-i halkın yuksarı olan âlem-i emirdir; ve âlem-i halk âlem-i emrin hâl-i kesâfetidir. Ya'ni, âlem-i halkın göğü olan âlem-i emre kadar basamak basamak gizli birtakım merdivenler vardır ki, efrâd-ı beşerden her birisi isti'dâdlarına göre o basamaklardan âlem-i emre çıkar.

هر گره را نردبانی دیگر است هر روش را آسمانی دیگر است

2556. *Her tâife için başka bir merdiven vardır; her revîş için başka gök vardır.*

Her bir tâifenin kendi isti'dâdına göre bir merdiveni vardır. Zîrâ *الطرق الى الله* بعدد انفس الخلائق ya'ni "Allah'a giden yollar halâikun nefesleri adedince" denilmiştir; ve her gidişin dahi başka bir göğü vardır. Ya'ni, âlem-i emre muallak olan bir rengi ve bir çeşidi vardır ki, o renk ve çeşit onların ayn-ı sâbitelerinin mazhar olduğu âsumânın hâssiyetidir.

هر یکی از حال دیگر بی خبر ملک با پنهان و بی پایان و سر

2557. *Her biri başkasının hâlinde bîhaberdır. Mülk vüs'atlı ve nihâyetsiz ve evvelsizdir.*

Her biri başkasının hâlinde bîhaberdır. Çünkü mazhar oldukları esmâ-i ilâhiyyenin hâssiyeti başka başkadır. Meselâ Rahmân Rahîm'e, Rahîm Gafûr'a, Gafûr Şekûr'a delâlet etmez; ve Dârr isminin hâssiyeti Nâfi' isminin hâssiyetinden başkadır, diğer esmâ dahi böyledir; ve esmâ-i ilâhiyyenin hasr ve ta'dâdî kabil olmadığından, bunların mezâhirini hâvî olan mülk-i ilâhî da-

hi gâyet geniş ve nihâyetsizdir; ve o mülkûn evveli ve başı yoktur. Çünkü Hak Teâlâ ezelen ve ebeden Hâlık'tır ve esmâ-i ilâhiyye ahkâmı ta'til kabûl etmediğinden Hakk'ın tecellî etmediği bir ân yoktur. كُلُّ يَوْمٍ هُوَ نِي شَان (Rahmân, 55/29) ["O her ân bir tecellîdedir"] âyet-i kerîmesi mücibince Hak Teâlâ dâimü't-tecellîdir.

این در آن حیران که او از چیست خوش و آن در این خیره که حیرت چیستش

2558. *Bu onun hakkında "Neden hoştur?" diye hayrandır; ve o bunun hakkında "Onun hayreti nedir?" diye mütehayyirdir.*

Bu muhtelif merdivenlerde bulunan efrâddan her birisi diğerinin hâline bakıp, "Bu şahıs bulunduğu mertebede neden dolayı hoş ve zevklidir, eğer ben onun yerinde olsaydım ızırâb içinde bulunur ve aslâ zevk bulamaz idim!" diyerek hayrete düşer. Ve o kendi mertebesinden zevk duyan kimse dahi kendisine karşı hayrette kalan şahsın hâline bakıp, "Bu şahıs niçin benim hâlime hayret ediyor?" diyerek, onun hâline hayret eder ve bu sûretle iki taraf birbirinin hâline ve zevkine karşı hayret içinde kalır.

صحن ارض الله واسع آمده هر درختی از زمینی سر زده

2559. *Allah'ın arzının sahnı geniş gelmiştir. Her bir ağaç bir yerden zâhir olmuştur.*

"Sahn", meydan demektir. Allah'ın vücûd-ı izâfîsinin meydanı geniş gelmiştir. Her bir ağaç ya'ni her bir ismin mazharı o vücûd-ı izâfî zemininden baş çıkarp zâhir olmuştur.

بر درختان شکر گویان برگ و شاخ که زهی ملک و زهی عرصه فراخ

2560. *Yaprak ve dal ne güzel mülk ve ne güzel geniş arsadır, diye ağaç üzerinde şükür söyleyicidir.*

بلبلان گرد شکوفه پر گره که از آن چه می خوری ما را بده

2561. *Bülbüller düğüm dolu çiçekler etrafında derler ki: "Yediğin şeyden bize ver!"*

"Pür-girih", düğüm dolu ta'biri çiçeklerin birbirine girift bir hâlde kesret-i zuhûrundan kinâyedir. Ya'ni mürşidlerin ağaç gibi olan vücûdlarından bu âlem-i sûrette birbirini müteâkib maârif-i ilâhiyye ve hakâyık-ı rabbâniyye

gülleri ve çiçekleri zuhûr eder; ve onun etrâfında dolaşan âşıklar dahi "Size olan tecelliyât-ı ilâhiyyeden ve ulûm-ı ledünniyyeden bize de bir şey veriniz!" derler.

این سخن پایان ندارد کن رجوع سوی آن روباه و شیر و سقم و جوع
2562. *Bu sözün nihâyeti yoktur. O tilki ve arslan ve hastalık ve açlık tarafına rücû' et!*

"Sükm"den ve "cû"'dan murâd 2330 numaralı beyitte geçen arslanın yalarlanması ve aç kalmasıdır.

بردن روباه خر را پیش شیر و جستن
خر پیش شیر و عتاب کردن روباه با شیر که هنوز خر دور بود تعجیل کردی
و عذر تعجیل گفتن شیر و لابه کردن روبه را شیر که پرو بار دیگرش بفریب

Tilkinin eşiği arslanın önüne götürmesi ve eşiğin arslanın önünden sıçraması ve tilkinin arslana "Eşek henüz uzak idi, ta'c'il ettin!" diye itâb etmesi ve arslanın ta'c'il ömrünü söylemesi ve arslanın tilkiye "Git onu tekrar aldat!" diye yalvarması

چون که بر کوهش بسوی مرج برد تا کند شیرش به حمله خرد و مُرد
2563. *Vaktâki onu dağ üzerine otlak tarafına götürdü, tâ ki arslan onu hamle ile hurd u mürd ede!*

"Merc", otlak ve mer'â; "hurd u mürd", parça parça etmek demektir. Ya'ni, tilki arslan parça parça etmek için eşiği dağ üzerine otlak tarafına götürdü.

دور بود از شیر و آن شیر از نبرد تا به نزدیک آمدن صبری نکرد
2564. *Arslandan uzak idi ve o arslan yakın gelinceye kadar cenkten bir sabretmedi.*

Tilki eşeği o tarafa götürdü, fakat arslanın pek yakınına kadar gelmemişken arslan eşeği görünce hamleden sabredemedi ve hücum etti.

گنبیدی کرد از بلندی شیر هول خود نبودش قوت و امکان حول

2565. *Heybelli arslan bir yüksekte sızdı. Halbuki ona kuvvet ve hareket imkânı olmadı.*

"Gunbedî kerdan", sıçramak demektir (*Gıyâsü'l-Lügâ*). Arslan uzaktan eşeği görünce yattığı bir yüksek mahalden sızdı. Halbuki yaralı ve hasta olduğundan ona eşeğe kadar gitmek ve hareket etmek imkânı olmadı.

خر ز دورش دید و برگشت از گریز تا به زیر کوه تازان نعل ریز

2566. *Eşek uzaktan onu gördü. Kaçmadan dolayı nal dökücü olduğu hâlde koşarak dağ altına kadar döndü.*

"Na'l-rîz", vasf-ı terkîbî olup "nal dökücü" demektir; şiddetli koşmaktan kinâye olur. Ya'ni, eşek uzaktan arslanın hücumu hazırlandığını görünce öyle bir kaçış kaçtı ki, ayaklarındaki nalları söküldü ve koşu koşu dağ altına kadar geri döndü. Hind nüshalarında bu beyit şu sûrettedir:

خر زدورش دید و برگشت و گریخت تا بیزیر کوه تازان نعل ریخت

Ya'ni "Eşek uzaktan onu gördü ve döndü ve kaçtı. Dağ eteğine kadar koşarak nal döküldü".

گفت روبه شیر را ای شاه ما چون نکردی صبر در وقت و غا

2567. *Tilki arslana dedi: "Ey bizim şâhımız, vegâ vaktinde niçin sabretmedin?"*

"Vegâ", kavga ve hamle demektir. Ba'zı nüshada "vegâ" yerine "degâ" (*vâkı*) olmuştur, "hîle" ma'nasınadır. Ya'ni, eşek kaçınca tilki arslana dedi ki: "Ey bizim şâhımız, ben eşeği aldatıp buraya kadar getirdim, fakat sen niçin hamle vaktinde veyâhud hîlenin tatbîki vaktinde sabretmedin de eşeği kaçırdın?"

تا به نزدیک تو آید این غوی تا به اندک حمله غالب شوی

2568. *"Tâ ki bu gavî senin yakınına gele, tâ ki az hamle ile gâlib olasın!"*

Ya'ni, "bu azgın hayvan senin yakınına gelinceye kadar ve sen dahi ona az bir hamle ile gâlib oluncaya kadar niçin sabretmedin de daha uzakta iken hücum vaziyeti göstererek onu ürküttün?"

مکر شیطان است تعجیل و شتاب لطف رحمان است صبر و احتساب

2569. *Ta'cıl ve şitâb şeytanın mekridir. Sabır ve ihtisâb Rahmân'ın lütfudur.*

"Şitâb", ta'cıl kelime-i Arabî'sinin mürâdîfi olan kelime-i Fârisî'dir. Cenâb-ı Pîr efendimizin âdet-i latîfleri *Mesnevî-i Şerîf*'de lûgat dahi ta'lim buyurmaktır. Bu beyt-i şerîfde العجلة من الشيطان التأني من الرحمن ya'ni "Acele şeytandan ve teennî Rahmân'dandır" hadîs-i şerîfine işâret buyrulur. Ya'ni, işlerde acele etmek şeytanın insanların kalbine ilkâ ettiği hîle-kârâne bir duygudan neş'et eder; ve sabr ve hisâb ile hareket etmek ise Rahmân'ın insanlara olan bir lütfudur.

دور بود و حمله را دید و گریخت ضعف تو ظاهر شد و آب تو ریخت

2570. *"Uzak idi ve hamleyi gördü ve kaçtı; senin za'fın zâhir oldu ve senin suyun döküldü."*

"Eşek uzak idi ve senin hamleni gördü ve kaçtı. Sen de onu ta'kîb edemedin. Binâenaleyh senin ona karşı za'fın zâhir oldu ve yüzünün suyu döküldü, ya'ni nâmus ve haysiyetin kırıldı."

گفت من پنداشتم بر جاست زور تا بدین حد می ندانستم فتور

2571. *Dedi: "Ben kuvvet yerindedir zannettim. Bu hadde kadar olan fütûru bilmedim."*

"Arslan tilkiye cevâben dedi: "Ben kuvvetim yerindedir zannettim, za'fımın ve gevşekliğimin bu dereceye kadar geldiğini bilemedim."

نیز جوع و حاجتم از حد گذشت صبر و عقم از تجوع یاوه گشت

2572. *"Açlığım ve hâcetim dahi hadden geçti. Açlıktan sabrım ve aklım kayboldu."*

گر توانی بار دیگر از خرد باز آوردن مرا او را مسترد

2573. *"Eğer onu akıldan döndürülmüş olarak bir kere daha tekrar getirmeye kâdir isen;"*

"Eğer sen o eşeği akıl mertebesinden döndürülmüş ve rey tedbîri muattal bırakılmış olarak bir kere daha hilelerin ile kandırıp benim tarafıma getirmeye kâdir olur isen;"

منت بسیار دارم از تو من جهد کن باشد بیاری اش به فن

2574. "Ben senden çok minnet tutarım. Çalış, ola ki onu hîle ile getiresin!"

Ya'ni, "Beni minnetliğin altına almış olursun ve ben sana çok minnettâr olurum. Çalış, belki hîlelerin ile yine kandırıp benim tarafıma getirirsin!"

گفت آری گر خدا یاری دهد بر دل او از عمی مهری نهد

2575. *Dedi: "Peki, eğer Hudâ yardım verirse onun kalbi üzerine körlükten bir mühür koyar."*

Tilki arslana cevâben dedi: "Peki, o eşeği bir daha aldatmağa ve senin önüne getirmeye teşebbüs edeyim. Eğer bu husûsta bana Hak Teâlâ'nın yardımını olur ise, onun kalbi üzerine, körlüğüne sebep olacak bir mühür koyar ve gördüğünü unutup göremez bir hîle gelir."

پس فراموشش شود هولی که دید از خری او نباشد این بعد

2576. "Binâenaleyh ona gördüğü hevli unutma olur. Onun eşekliğinden bu uzak olmaz."

Ya'ni, "Hak Teâlâ onun kalbine körlüğüne sebep olacak bir mühür vaz'edince o evvelce görmüş olduğu hevli ve heybeti unuttur; ve bu unutmak keyfiyeti onun eşekliğinden ve hamâkatinden uzak bir şey değildir."

لیک من آرم چون او را بر متاز تا به بادش ندهی از تعجیل باز

2577. "Fakat ben onu getirdiğim vakit koşma, tâ ki tekrar ta'cilden dolayı onu havaya vermeyesin!"

گفت آری تجربه کردم که من سخت رنجورم ماخلل گشته تن

2578. *Dedi: "Evet, tecrübe ettim ki ben pek hastayım, cisim zayıf olmuştur."*

Arslan tilkiye cevâben dedi: "Evet, onu helâk etmek için hücumda acele etmenin doğru olmadığını bittetcrûbe anladım. Zîrâ ben pek hasta bir hâldeyim ve cisimim dahi pek zayıf olmuştur." "Muhâlhal", eczâ-yı cismin mütefernk olması ma'nâsınadır. Burada za'f-ı şedid murâd buyrulur.

تا به نزدیکم نباید خر تمام من نجنبم خفته باشم در قوام

2579. "Eşek tamâmen yakınıma gelmedikçe ben kıvıldamam, kıvâmında uyumuş olurum."

"Kıvâm", direk ve nizam ma'nâlarıdır. Burada nizam ma'nâsı münâsıbdır. Ya'ni, "Eşek bir daha tarafıma gelirse tamâmen yakınuma gelmedikçe yerimden kılmıdamam ve uykuya dalmış olanların nizâmı ve tertûbî hâlinde uyumuş görünürüm."

رفت روبه گفت ای شه همتی تا بپوشد عقل او را غفلتی

2580. *Tilki gitti, dedi: "Ey şâh, himmet, tâ ki onun aklını bir gaflet örtün!"*
[2581]

Tilki arslanın yanından gitti ve yola çıktı ve içinden dedi ki: "Ey şâh, himmetine muhtâcım, tâ ki bu himmetin te'sîri ile o ahmağın tavr-ı aklını bir gaflet örtün ve aklının hükmünden istifâde edemesini!"

توبه ها کرده است خر با کردگار که نگرده غره هر نابکار

2581. *Eşek Kirdigâr'a tövbe etmiştir ki her nâbekârın aldanmışı olmaya!*

"Kirdigâr", ism-i ilâhîdir. "Nâbekâr", menfaatten ve fâideden hâlf ve yaramaz olan demektir. Ya'ni bu tarafta arslan ile tilki arasındaki mâcerâ böyle olduğu gibi diğer tarafta da eşek bir daha her yaramaz kimsenin hilesine aldanmamak için Cenâb-ı Hakk'a tövbe etmiştir.

Ma'lûm olsun ki, yukarılarda da izâh olunduğu üzere bu kıssadaki işâret, zühd da'vâsında bulunup, hakikat-i zühdü kendisine hâl edinmemiş olan kimsenin insân-ı kâmil tarafından henüz nefsin sıfatlarından kurtulmamış olan bir müridi vâstasıyla kendi tarafına celbidir ki, o insân-ı kâmil o zâhidin vücûd-i mevhumunu ve enâniyet-i muhayyesini kahra müteveccihdir. Mürid aldatıp zâhidi insân-ı kâmilin huzûruna getirir, fakat insân-ı kâmil ona heybetiyle kendi mertebesinden görüldüğü vakit kaçır. Zîrâ zâhidin mertebesiyle insân-ı kâmilin mertebesi arasında çok uzaklık vardır. Zâhid bu uzak olan kendi mertebesinden insân-ı kâmil gördüğü vakit metânetsiz olan kalbinde bir ürküntü husûle geldiği cihetle kaçmıştır. Bunun üzerine keserât âleminin ahkâmında müstağrak olan mürid der ki: "Ey bizim şâhimiz, sen vakt-i teveccühte onu kendi varlığından geçirmek için acele ettin. Eğer bu azgın sofî usûl-i sülûk ile senin sıfatlarına yaklaşmış ve senin hâlin ile ülfet etmiş olsa idi, sen az bir teveccüh ile onu vücûd-ı mevhumundan geçirmiş olurdu. Halbuki o hâlen kendi mertebe-i aklından sana uzak idi ve senin heybetli olan teveccühünü gördü ve kaçtı. O anda sen kendi mertebenin ahkâmında müstağrak olduğundan onun mertebesine tenezzül edemedin. Bu husûsta senin za'fin zâhir oldu ve onun indinde tasarruf sâhibi olamadığın zan-

nı hâsıl oldu. Zîrâ insân-ı kâmilin ahvâli muhtelifdir. Ba'zan azîm bir tecellî-i Hak içinde olur ve o tecellînin heybetinden dolayı kulûb-ı zaîfe ashâbı, huzûrundan kaçır; ve ba'zan dahi beşeriyet mertebesinde zâhir olur. Efrâd-ı nâs-tan her birinin kendi mertebesine göre muâmele eder. O vakit nâs onun etrâfına toplanırlar. Nitekim Şeyh Sa'dî (k.s.) buyurur:

بگفت احوال ما برق جهانست دمی پیدا و دیگر دم نهانست
گهی بر طارم اعلی نشینم گهی بر پشت پای خود نیبم
اگر درویش بر حالی بماندی سرو دست از دو عالم بر فشاندی

"Sorulan suâl üzerine insân-ı kâmil dedi: Bizim ahvâlimiz cihânın şimşegi gibidir, bir anda zâhir ve bir anda gizlidir. Ba'zan en yüksek felek üzerinde otururum, ba'zan da ayağımın altını göremem. Eğer derviş bir hâl üzerinde kalaydı, başını ve elini dünyâdan ve âhiretten kaldırırdı".

Velhâsıl müridin bu beyânı üzerine o şeyh-i kâmil cevâb verip dedi ki: "Bana vâki' olan tecellî-i Hak içinde ben bu kadar za'fa dâcâr olduğumu tahmîn edemedim. Binâenaleyh zâhidin mertebesine tenezzüle kudretim olduğunı zannettim. Benim Allah'ın kullarına hidâyet-bahş olmaktaki açlığım ve ihtiyâcım çok şiddetlendi. Sabnım ve aklım bu ihtiyaçtan dolayı kayboldu. Eğer sen o zâhidi akl-ı maâşının hükmünden döndürerek kandırıp tekrar bana getirir isen, sana çok minnettâr olurum."

Mürîd dahi cevâben dedi: "Eğer Hak Teâlâ bana yardım eder ve onun kalbine bir körlük mührünü koyarsa, evvelce senden görmüş olduğu hevli ve heybeti unuttur. Zîrâ o zâhidin hamâkatinden bu unutmak hâli uzak bir şey değildir. Fakat ben onu tekrar kandırıp getirdiğim vakit acele edip ona kendi mertebenin hâli içinde teveccüh etme ki tekrar kaçmasın!"

Şeyh-i kâmil cevâben dedi: "Evet, tecrübe ettim ki, ben tecellî-i Hakk'ın zebûnuyum, mer-tebe-i cismiyyete tenezzülüm zayıf olmuştur. O zâhid benim huzûruma alışıarak yakınımaya gelmedikçe teveccüh etmeyeyim ve onu kendi hâline bırakayım!"

Bu mükâleme üzerine mürîd yola çıktı ve şeyh-i kâmilin mertebesini bildiği için derdi ki: "Ey şâh-i hakikat, himmet et ve onun akl-ı maâşına bir gaflet havale et ki evvelki heybeti unutsun!"

Diğer taraftan zâhid dahi evvelce gördüğü heybeti ve hevli tahattur ederek kendisini şeyh-i kâmilin huzûruna götüren kimseye nâbekârlik ve yara-

mazlık isnâd etmiş ve bir daha böyle kimselerin mekrine aldanmamak için cenâb-ı Hakk'a tövbe etmiştir. Âtidedi ebyât şeyh-i kâmilin lisânındandır.

توبه ها اش را به فن بر هم زنیم ما عدوی عقل و عهد روشنیم

2582. "Onun tövbelerini fen ile birbirine vururuz. Biz aklın ve parlak ahidin düşmanıyız."

"O zâhidin nefy-i vücûd hakkında vâki' olan tövbelerini biz tasarrufât-ı ma'neviyyemiz ile birbirine vurur ve bozarız. Zîrâ biz akl-ı maâşın düşmanı ve bu akl-ı maâş ve cüz'î üzerine vâki' olan parlak ve açık ahidlerin düşmanıyız." Zîrâ akl-ı maâş dünyâya ve Hakk'ın mâsivâsına müteveccihdir ve onun ahidleri de bu teveccüh üzerine olur.

کله خر گوی فرزندان ماست فکرتش بازیچهٔ دستان ماست

2583. "Eşegin kellesi bizim evlâdlarımızın topudur. Onun fikri bizim ellerimizin oyuncağıdır."

"Akl-ı maâş mertebesinden ayrılmak istemeyen zâhidin kellesi ve başı bizim evlâdlarımız olan müridânımızın topudur. Bizim müridlerimiz bile işittikleri hakâyık ve maârif sayesinde onun zihnini kolayca çelerler. O ahmak zâhidin düşüncesi ve fikri bizim kudret-i ma'neviyyemizin oyuncağıdır. Biz onun fikirlerinde tasarruf ederiz." "Destân", hîle ma'nâsına da gelir; burada "hîle ve tedbîr" ma'nâsı da münâsib olur.

عقل کان باشد ز دوران زحل پیش عقل کل ندارد آن محل

2584. *Akl ki Zühâl'in devrânından ola, akl-ı kül önünde o mahal tutmaz.*

Zühâl seyyâresi ilm-i nücûm nokta-i nazarından nahts-i ekberdir. Bu seyyâreye mensûb olanlarda büyük uğursuzluk tahayyül olunur. Akl-ı maâş dahi hayât-ı fâniye-i dünyeviyye umûrunda müstağrak ve hayât-ı bâkiye-i uhreviyyeden gâfil olduğundan bu beyt-i şerîfde Zühâl'in deverânına nisbet buyrulmuştur. Ve akl-ı kül bekâbillah makâmında bulunan kâmillerin aklı olduğundan, bu akl-ı maâşın akl-ı kül önünde aslâ yeri ve kıymeti yoktur.

از عطارد وز زحل دانا شد او ما ز داد کردگار لطف خو

2585. *O Utârid ve Zühâl'den bilici oldu. Biz lütuf huylu olan Kirdigâr'ın atâsından!*

Bu akl-ı maâş ve akl-ı cüz'î Utârid ve Zühâl seyyârelerinin te'sîrinden bilici ve idrâk sâhibi olmuştur. Ma'lûm olsun ki, ilm-i nücûm erbâbı indinde manzûme-i şemsîyyenin hey'et-i mecmûası bir şahs-ı beşer mesâbesindedir. Cism-i beşer a'zâsının birbiriyle revâbit ve münâsebât olduğu gibi seyyârâtın her birisi de bir uzuv hükmünde olup yekdiğerinin te'sîri altındadır. Binâenaleyh seyyârâtın her birinin küre-i arz üzerine te'sîrât-ı muhtelifesi vardır. Nutfе ana rahmine düştüğü vakit Zühâl'in terbiyesinde olur. İkinci ayda Müşterî, üçüncü ayda Merih, dördüncü ayda Güneş terbiye edip hayat bulur. Beşincide Zühre, altıncıda Utârid, yedincide Ay terbiye eder. Bu müddette doğan çocuğun yaşaması câiz olur. Sekizinci ayda tekrar Zühâl'in terbiyesine girer, bu terbiyede iken doğan çocuk yaşamaz. Zîrâ Zühâl nahs-ı ekberdir ve tabiatında soğukluk ve kuruluk vardır ki mevt-i tabîî hâlidir. Dokuzuncuda Müşterî terbiye eder ki, çocuğun doğum zamânıdır ve çok yaşaması me'mûldür. Binâenaleyh çocuğun cismi bu seyyârâtın terbiyesi sırasında nühûseti ve saâdeti mümteziç bir sûrette alır. Eğer çocuk hâl-i hayâtında akl-ı maâşın hükmüne tâbi' olursa onda hükûmrân olan Zühâl'in ve Utârid'in nühûseti te'sîrinden olur. Ya'ni, akl-ı maâş ve cüz'î, Utârid'in ve Zühâl'in terbiyesinden tekemmül eden cismin muktezâsı olup onun bilciliği bu terbiyeden husûle geldi. Biz kâmillerin aklı ise, akl-ı küll mertebesine vâsil olup bildiğimiz şeyleri lûtuf huylu olan Hak Teâlâ'nın atâsından ve ihsânından bildik. Binâenaleyh bizim ma'lûmâtımız akl-ı maâş istidlâlâtına müstenid değildir. Hakk'ın Alîm ism-i şerîfinin tecellîsiyle hâsıdır ve ilm-i ledünnîdir.

علم عند الله مقصدهای ماست

علم الإنسان خم طغرای ماست

2586. *Alleme'l-insan bizim tuğrâmızın kıvrıntısıdır. Allah indindeki ilim bizim maksadlarımızdır.*

Sûre-i Alak'ta olan *عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَم* (Alak, 96/5) ya'ni "Allah Teâlâ insana bilmediği şeyi öğretti" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. "Tuğrâ", eski zaman hükümdarlarının isimlerini hâvî kıvrıntılı ve büküntülü bir sûrette tertîb olunmuş olan yazıdır ki, fermanların yukarısına resmolunur. Ya'ni, biz insân-ı kâmiller ma'nevî şâhlarız; bize mahsûs olan tuğrânın kıvrıntısı "Alleme'l-insân" yazısını hâvidir; ve bizim maksadımız Allah'ın indindeki ilimdir ki, Hak Teâlâ o ilim hakkında *وَعَلَّمْنَاهُ مِنْ لَدُنَّا عِلْمًا* (Kehf, 18/65) ya'ni "Biz o kulumuza indimizden bir ilim ta'lîm ettik" buyurur; ve bu ilim insanların akl-ı maâşlarının istidlâlâtından hâsil olan ilim değildir. Nitekim bu *Mesnevî-i Şerîf*'teki maârif ve hakâyık dahi o ilim cümlesindendir.

تربیه آن آفتاب روشنیم ربی الاعلیٰ از آن رو می‌زنیم
2587. *O parlak güneşin terbiyesiyiz. O yüzden "Rabbîye'l-a'lâ!" vururuz.*

Ya'ni, biz kâmiller parlak güneş gibi zâhîr olan vücûd-i hakîkî-i Hakk'ın terbiye olunmuşuyuz. Ondan dolayı "Bizim mürebbîmiz a'lâdır" na'rası vururuz.

تجربه گر دارد او با این همه بشکند صد تجربه زین دمدمه
2588. *Eğer o tecrübe tutarsa, bu cümle ile berâber, bu demdemedən yüz tecrübe bozulur.*

"Demdeme", lügatte "sözü öfke ile söylemek ve tahrîk etmek ve helâk etmek ve yere yapışturmak" ma'nâlarındadır. Ya'ni, eğer o ahmak zâhidin her ne kadar tecrübesi olup bizden kaçsa, onun bu bütün tecrübesiyle berâber bizim bu demdeme-i tasarrufumuzdan onun yüz tecrübesi bozulur ve bizim tasarrufumuzun te'sirinden ve tahrîkinden kurtulamaz.

بو که توبه بشکند آن سست خو در رسد شوم شکسته اندر او
2589. *Ola ki gevşek huylu tövbesini boza! Bozmanın uğursuzluğu ona erişe!*

"Şom", uğursuzluk ma'nâsındadır. Fakat bu uğursuzluk zâhidin kendi i'tikâdına göre olan uğursuzluktur. Zîrâ zâhid vücûd-ı mevhûmundan kurtulmayı uğursuzluk addeder. Ya'ni, câiz ki bu huyu ve tabiatı gevşek ve metânetsiz olan zâhid, bizim huzûrumuza gelmemek için yaptığı tövbeyi bozar ve onun bu tövbesini bozmanın uğursuzluğu da ona erişir. Ya'ni ona, uğursuzluk addettiği mevt-i ihtiyârî isâbet eder. Ma'lûm olsun ki, tövbe, yapılan bir işten pişman olup bir daha bu işi yapmayacağım diye ahdetmektir; ve yapılan işin iyiliği veyâ fenâlığı pişman olan kimsenin nokta-i nazarına ve i'tikâdına göredir. Ba'zan bir kimse yapılması iyi olan bir işe yaklaşmamaya azmeder. Zâhidin huzûr-ı kâminden kaçması ve gitmemeye azmetmesi bu kâbildendir. Eğer bu ahid ve azm bozulursa netîcede nefsin hazzına muhâlif bir hâl vâkî' olup bu kimse onu şeâmet addeder; ve ba'zan yapılması fenâ olan bir işe yaklaşmamaya azmeder. Eğer bu ahid hilâfında hareket ederse o fenâlığın uğursuzluğu ona isâbet eder. Âûdeki sûrh-i şerîfde bu ikinci hâl beyân buyrulur.

در بیان آن که نقض عهد و توبه موجب نزول بلا بود بلکه موجب مسخ است چنان
که در حق اصحاب سبت و در حق اصحاب مائده عیسی علیه السلام و جعل مِنْهُمْ
الْقِرَدَّةَ وَالْخَنَازِيرَ، و اندر این امت مسخ دل باشد و به قیامت تن را صورت دل دهدن

Onun beyânındadır ki, ahdi ve tövbeyi bozmak belâ nüzûlünü
mücib olur. Belki ashâb-ı sebt hakkında ve İsâ (a.s.)'ın ashâb-ı
mâidesi hakkında olduğu gibi meshi mücibdir. "Ve onlardan
maymun ve domuz yaptı" ve bu ümmette kalb meshi olur ve
kıyâmette cisme kalbin sûretini verirler

"Ashâb-ı sebt"ten murâd, yahûdilerdir. Zîrâ şeriat-ı müseviyyede onlara
cumartesi günleri çalışmak harâm kılınmış idi. Onlar da o gün çalışmamağa
ahdetmişler idi. Fakat onlar bu ahidlerini bozup hilekârâne bir sûrette çalıştı-
lar ve nehirден balık avladılar. Nitekim tafsîli sûre-i Bakara'da olan وَلَقَدْ عَلَّمْتُمُ
وَلَقَدْ عَلَّمْتُمُ الَّذِينَ اعْتَدُوا مِنْكُمْ فِي السَّبْتِ قَتَلُوا لَهُمْ كُرُونًا قِرَدَةً خَاسِئِينَ (Bakara, 2/65) ya'ni "Siz elbette
cumartesi günü sizden haddî tecâvüz eden kimseleri bildiniz. Biz onlara zelif
olarak maymun olunuz dedik" âyet-i kerîmesinin tefsîrinde beyân olunur. Ve
ashâb-ı Mâide hakkında dahi sûre-i Mâide'de vâki'يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّبِعُوا هَذِهِ السُّرَّةَ الَّتِي تَتَّبِعُونَ الَّتِي أُتِيَ بِهَا آلُ فِرْعَوْنَ أَنَّهُمْ يُكْفِرُونَ قُلْ هَلْ أَنْتُمْ بِأَعْيُنِكُمْ قَدْ رَأَيْتُمْ أَنَّ اللَّهَ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ يَخْتَارُ وَلَهُ يُعْطِي السُّرَّةَ الَّتِي يَشَاءُ يَخْتَارُ (Mâide, 5/60) ya'ni "Ey ehl-i
kitab, şer dedığınız ve Allah indinde cezâları zâhir olmuş kavmi size haber
vereyim mi ki? Allah Teâlâ onlara lâ'net etti ve üzerlerine gazab etti ve on-
lardan ashâb-ı sebt maymun sûretine ve İsâ (a.s.)'ın mâidesini inkâr edenle-
ri domuz sûretine mesh etti" âyet-i kerîmesinin tefsîrinde ehl-i tefsîr izâhât-ı
kâfiye i'tâ etmişlerdir, burada zikri uzun olur.

"Mesh" (مسخ), sûret-i insâniyyenin sûret-i hayvâniyyeye inkılâbı ma'nâsı-
nadır. Ya'ni, eski ümmetlerde nakz-i ahd mesh-i sûreti mücib olmuştur. Fakat
ümme-i Muhammed (a.s.)'ın ümmetinde nakz-i ahdden dolayı sûretin meshi
ref'olunmuştur. Ancak kalbin ve bâtının meshi vardır. Kıyâmette cismîn hük-
mü zâhir olduğu vakit bâtında hangi hayvanın sıfatı gâlib ise, o kimse o sıfat-
ta ve o sûrette haşrolunur. Nitekim II. cildin 1408 numarasında geçen şu:
"Bir sîret ki, o senin vücûd-

dunda gâlibdir, o tasvîr üzerine de haşrin vâcibdir.”] buyrulmuş idi. Ve bu cildin yukarıda geçen 2211 numaralı beytinde dahi bu ma'nâ izâh olundu.

نقض میثاق و شکست توبه ها موجب لعنت شود در انتها

2590. *Mısakı bozmak ve tövbeleri kırmak intihâda mûcib-i la'net olur.*
[2591]

نقض توبه و عهد آن اصحاب سبت موجب مسخ آمد و اهلاك و مقت

2591. *O ashâb-ı sebtin tövbeyi ve ahdi bozması meshi ve ihlâki ve makti mûcib geldi.*

“Makt”, buğz ve adâvet etmek demektir. Ya'ni, yahûdilerden bir tâifenin tövbelerini ve ahidlerini bozması sûretlerinin hayvan sûretine inkilâbını ve ma'nen helâklerini ve buğz-ı ilâhîyi mûcib oldu.

پس خدا آن قوم را بوزینه کرد چون که عهد حق شکستند از نبرد

2592. *Binâenaleyh Hudâ o kavmi maymun yaptı. Çünkü muhâlefetten dolay Hakk'ın ahdini bozdular.*

اندر این امت نبد مسخ بدن لیک مسخ دل بود ای بو الفطن

2593. *Bu ümmette cisim meshi olmadı, ey fitnatlar sâhibi gönül meshi olur.*

چون دل بوزینه گردد آن دلش از دل بوزینه شد خوار آن گلش

2594. *Mâdemki onun kalbi maymunun kalbi olur, maymunun kalbinden dolayı onun o kili zelil olur.*

Ya'ni, nakz-i ahd eden kimsenin bâtını mesh olunarak onun kalbi maymunun kalbi mertebesine sukût etti. Binâenaleyh onda hâsıl olan bu maymun kalbinden dolayı onun o cismi ve sûret-i unsuriyyesi dahi zelil oldu. Zîrâ onun cisminden zâhir olan ef'âl maymun mesâbesinde olan kalbinin hükümyledir; ve maymun taklîdci olduğundan onun ef'âli de hep taklîd olur.

گر هنر بودی دلش را ز اختیار خوار کی بودی ز صورت آن حمار

2595. *Eğer ihtiyâr cihetinden onun kalbinin hüneri olaydı o eşek sûret cihetinden ne vakit zelil olurdu?*

Meselâ egeğin kalbinde ihtiyâr, ya'ni iyi ve kötüyü tefrik edebilecek bir temyiz ve hüner olaydı, sûret cihetinden de zelil olmazdı. Zîrâ cisme ve sûre-

te i'tibâr yoktur. İ'tibâr, ma'nâya ve akıl ve temyîz hassasıdır. Binâenaleyh sûret-i insâniyyede bulunduğu hâlde akıl ve temyîzden ve hünlerden bî-behre olan mukallide i'tibâr olunmaz. Ba'zı nüshalarda "ihtiyâr" yerine "ihtibâr" vâki'dir. "Kalbinde tecrübeden hüner olaydı" demek olur ki aynı ma'nâya gelir.

آن سگ اصحاب خوش بد سیرتش هیچ بودش منقصت ز آن صورتش

2596. *O ashâbın köpeği ki onun sûreti latîf oldu. Onun sûretinden ona hiç noksan olmadı.*

O ashâb-ı kehfın köpeği ki onun sûreti ve ma'nâsı latîf oldu ve letâfet ma'nâsı sebebiyle ashâb-ı kehfden ayrılmadı. Onun köpek sûretinde bulunması kıymet-i ma'neviyyesine noksanlık vermedi. Nitekim kassası sûre-i Kehf'de mezkûrdur.

مسخ ظاهر بود اهل سبت را تا ببند خلق ظاهر کبت را

2597. *Halk zilleti zâhiren görmeleri için ehl-i sebt mesh zâhir oldu.*

"Kebt", zelîl etmek demektir. Ya'ni, ehl-i sebt olan yahûdîlerden bir tâife-nin zilleti ve hakâreti âşikâr olmak için ve halk onların zilletini zâhiren görmek için onlara mesh-i sûret zâhir oldu.

از ره سر صد هزاران دگر گشته از توبه شکستن خوک و خر

2598. *Sır yolundan diğer yüz binlerce kimse tövbe bozmaktan dolayı domuz ve eşek olmuştur.*

Ya'ni, yüz binlerce kimse bir ma'siyetten tövbe ettikleri hâlde bu tövbele-rini bozdukları için sûret-i cismâniyyeleri insan olmakla berâber onların bâ-tınlarının sûreti domuz ve eşek olmuştur. Ma'lûm olsun ki, bir kimse bir gün-nah işlese onun bâtını o günâhın münâsibi olan hayvan sûretine mesh olu-nur. Meselâ şehvete ve zinâyâ mübtelâ olsa bâtını eşek ve köpek; ve livâta-ya mübtelâ olsa domuz ve ayı; ve hırsa mübtelâ olsa karınca; ve halkı incit-meye me'lûf olsa yılan ve akrep sûretlerine inkilâb eder. Ve eğer bu sûretler-den pişman olup ağlayarak Hak'tan mağfîret taleb ederse yine insan sûreti-ne rücû eder; ve eğer bu hallere nedâmet etmez ve musır olur ve bu haller içinde ölürse, ölüm vâsitasıyla cesedinin sûret-i insâniyyesi bozulur bâtının-da iktisâb ettiği sûret-i hayvâniyyesi kalır. Onun için Resûl-i Ekrem Efendi-miz عجلوا بالتوبة قبل الفوت ya'ni "Fevtten evvel tövbeye acele ediniz" buyururlar.

Sâhib-i keşf olan evliyâ-yı kirâm bu hayât-ı dünyeviyede onların bâtınlarını müşâhede ederler. Nitekim *Nefehâtü'l-Üns*'te Hâce Şemseddin Muhammed el-Küsevî el-Câmî hazretlerinden naklen şöyle buyrulur: "Ba'zı vakitlerde insanları, nefislerine gâlib olan sıfatların sûretlerinde görür idi. Bir gün dedi ki: "Bizim ashâbımız vakit vakit sûret-i insânîden dışarıya çıkarlar. Fakat yine çabuk avdet ederler." Ve bir iki kişinin adını söyledi de dedi ki: "Bunlar benim avluma geldikleri vakit dört gözlü köpekler sûretinde görünürler".

دوم بار آمدن روبه بر این خر گریخته تا باز بفریدش

Tilkinin bu kaçmış olan eşeğe, onu aldatmak için ikinci def'a gelmesi

پس پیامد زود روبه سوی خر گفت خر از چون تو یاری الحذر

2599. İmdi tilki acele eşek tarafına geldi. Eşek dedi: "Senin gibi bir dosttan el-hazer!"

Tilki ikinci def'a kandırmak üzere çabuk eşek tarafına geldi. Eşek tilkiyi görünce dedi: "Senin gibi bir dosttan ve arkadaştan hazer etmek lâzımdır!"

ناجوانمردا چه کردم من ترا که به پیش ازدها بردی مرا

2600. "Ey alçak ben sana ne yaptım ki beni ejderhâ önüne götürdün?"

[2601] موجب کین تو با جانم چه بود غیر خبیث جوهر تو ای عنود

2601. "Ey inâdçı, senin cevherinin habsinden gayrı benim canıma senir kîninin mücibi ne idi?"

"Ey doğru harekete karşı muhâlif ve inâdçı olan tilki, benim canıma karşı senin kin beslemenin mücibi ve sebebi ne idi? Bittabi' bir sebep yok idi. Fakat ancak senin cevherinin ve aslının murdarlığı ve fenâlığı bana karşı bu sû-i kaside sebep oldu."

همچو کزدم کاو گرد پای فتی نارسیده از وی او را زحمتی

2602. "Akrep gibi ki o bir delikanlının ayağını ısırır. Ona ondan bir zahmet erişmiştir."

"Senin hâlin bir akrebin hâline benzer. Meselâ, bir akrep bir delikanlının ayağını sokar. Halbuki o delikanlıdan o akrebe bir zahmet ve zarar erişmemiştir. Zîrâ onun hilkati ve tabiatı böyle bilâ-sebebe zarar eriştirir."

یا چو دیوی کاو عدوی جان ماست نارسیده زحمتش از ما و کاست

2603. "Yâhud bir şeytan gibi ki, o bizim canımızın düşmanıdır, ona bizden zahmet ve noksan erişmemiştir."

"Yâhud senin hâlin bir İblîs'in hâline benzer ki o İblîs bizim canımızın düşmanı olup bilâ-sebebe bizi helâk etmek ister. Halbuki o iblise bizden zahmet ve noksan erişmemiştir."

بلکه طبعاً خصم جان آدمی است از هلاک آدمی در خرمی است

2604. Belki tab'an âdemînin canının düşmanıdır. Âdemînin helâkinden sü-rûr içindedir.

Ya'ni, İblîs benî-âdemin canının düşmanı olarak halk olunmuştur. Binâ-enaelyh benî-âdemin helâkinden mahzûz ve mesrûr olur.

از بی هر آدمی او نکسلد خو و طبع زشت خود او کی هلد

2605. O her bir adamın arkasından kesilmez. Kendi çirkin huyunu ve tab'ını ne vakit bırakır?

O İblîs her bir adamı helâk-i ma'nevîye düşürmek için dâimâ arkasını ta'kîb eder ve bu işten aslâ bıkmaz ve usanmaz. Zîrâ böyle bir çirkin huy ve tabiat üzerine halk olunmuştur. O bu çirkin huyu bırakır mı?

ز آنکه خبیث ذات او بی موجبی هست سوی ظلم و عدوان جاذبی

2606. Zîrâ ki onun zâtının hıbsü sebebsizdir. Zulüm ve düşmanlık tarafına bir câzibdir.

Zîrâ ki İblîs'in zâtında ve aslında bir murdarlık vardır ki, benî-âdeme karşı onun bu murdarlığı ve habâseti sebebsizdir; ve o hıbs-i zâtî onu zulüm ve düşmanlık tarafına çekicidir.

هر زمان خواند ترا تا خرگهی که در اندازد ترا اندر چهی

2607. Her zaman seni bir hargâha kadar da'vet eder ki seni bir kuyuya ata!

"Hargâh", büyük çadır ve hoşluk mahalli demektir. Ya'ni, İblis her zaman seni nefsinin hoşlanacağı bir mahalle da'vet eder. Bu da'vetten murâdı seni bir ma'nevî kuyuya atıp rûhunu boğmaktır.

که فلان جا حوض آب است و عیون تا در اندازد به حوضت سر نگون

2608. *Der ki: "Fîlân yerde su havuzu ve pınarlar vardır!" "Lâ ki seni baş aşağı havuza atsin!"*

"Su havuzu ve pınarlar"dan murâd, huzûzât-ı nefsâniyye ve lezâiz-i cismaniyyedir.

آدمی را با همه وحی و نظر اندر افکند آن لعین در شور و شر

2609. *Âdemîyi bütûn vahy ve nazar ile berâber, o laîn şûr u şere bıraktı.*

"Vahy"den murâd, burada, benî-âdemin kalbine vârid olan havâtur-ı rahmânîdir. Zîrâ kalbe vârid olan havâtur dördtür: Rahmânî, melekî, nefsânî ve şeytânî olur. "Nazar"dan murâd, nazar-ı aklîdir. Ya'ni, o huzûr-ı ilâhîden kovulmuş olan İblis, benî-âdemin kalbi havâtur-ı rahmâniyyenin mahallî ve nazar-ı aklî sâhibi iken o benî-âdemi şûr u şere bıraktı ve ilkâat-ı şeytânîyyesi ile onu aldatarak helâk-i ma'nevîye düşürdü. Ba'zı nüshalarda bu beyit şu sûrettedir: اندر افکند آن لعین بردش به بیر آدمی را با همه وحی و نظر Ya'ni "Âdemîyi bütûn vahiy ve nezîr ile berâber o laîn onu götürdü, kuyuya bıraktı" demek olur. "Nezîr"den murâd, enbiyâ-i izâm hazerâtıdır.

بی گناهی بی گزند سابقی کی رسد او را ز آدم ناحقی

2610. *Günahsız ve sâika mensûb zararsız ne vakit Âdem'den ona haksızlık [2611] erişti?*

İblis'in Âdem'e yaptığı fenâlık Âdem'in kendisine karşı yaptığı bir fenâlığa ve geçmiş zamanda yaptığı bir zarara mukâbil değildir. Benî-âdemden o İblis'e ne vakit haksızlık ve zulüm yapılmıştır?

گفت روه آن طلسم سحر بود که ترا در چشم آن شیرى نمود

2611. *Tilki dedi: "O sihir tılsımı idi ki, senin gözüne o bir arslan göründü."*

"Tılsım" (Tilism), (طلسم) eczâ-yı arz âsârıyla semâvî olan âsân cem' etmektir. Bu sûrette onlardan bir hâl-i acib zâhîr olur ve bu maddeyi bir şeyin hıfzına nasbederler. Nitekim "tılsım" (طلسم) kelimesinin harfleri kalbolundu-

ğu vakit "musallat" (مسلط) kelimesi zâhir olur ki, ma'nâsı ancak bu "musallat" kelimesinin ma'nâsından ibârettir. Burada tılsım ile cem'iyet-i esmâiyyeye mazhar olan insân-ı kâmilin sûret-i unsuriyyesine işâret buyrulur. Zîrâ yukarılarda îzâh olunduğu üzere, "tilki"den murâd, zâhidi avlamak me'mûriyeti ile giden mürîd idi. Binâenaleyh bu bahisler yukarıda geçen îzâhâta göre teemmül olunmak icâb eder.

ور نه من از تو به تن مسکین ترم که شب و روز اندر آن جامی چرم

2612. "Yoksa cisimde ben senden daha miskînim ki, gece ve gündüz orada otlarım."

"O tılsımın hayâl olduğunun isbâtı budur ki, ben cisimde senden daha küçük ve miskîn olduğum hâlde gece ve gündüz orada otlarım ve bana aslâ o sûretten bir zarar isâbet etmez."

گر نه ز آن گونه طلسمی ساختی هر شکم خواری بدان جا تاختی

2613. "Eğer o nevi'den bir tılsım yapılmasa idi her obur oraya koşar idi."

"Sâhtî", fil-i lâzım olduğuna göre tercüme böyle olur. Eğer fil-i müteaddî olursa ma'nâ: "Eğer o nevi'den bir tılsım yapmаса idi" demek olur. Bu sûrette fâil, mahzûfu'z-zikr sihirbaz olur. Ya'ni, "Eğer sihirbaz o nevi'den bir tılsım ve hayâl yapmаса idi her obur karnını doyurmak için o tarafa koşar idi."

يك جهان بی نوا پر پیل و ارج بی طلسمی کی بماندی سبز مرج

2614. "Azıksız fil ve gergedan ile dolu olan bir cihan bir tılsımsız ne vakit yeşil mer'â kalır idi."

"Erc", gergedan denilen hayvan. Ya'ni, "Azıksız ve gıdâsız fil ve gergedan gibi cesîm hayvanlar ile dolu olan yeşillikli bir cihan, eğer böyle bir tılsım olmasa yeşil bir mer'â hâlinde kalmaz idi. Bu aç hayvanlar mahzâ böyle bir tılsımdan korktukları için oraya gelemezler."

من ترا خود خواستم گفتن به درس که چنان هولی اگر بینی مترس

2615. "Ben sana eğer böyle bir hevî görürsen "Korkma!" diye ders söylemek isterdim."

"Ben sana o mer'âya gitmezden evvel, eğer böyle bir heybetli hayâl görürsen, "Sakın korkma!" diye ders vermek isterdim.

لیک رفت از یاد علم آموزی ات که بدم مستغرق دل سوزی ات

2616. "Fakat sana ilim öğreticilik hatırdan gitti. Zîrâ senin dilsûzluğuna müs-tâğrak oldu."

Ya'ni, "Senin gönül yakıcı olan hâline daldım da sana ders verip bu ilmi ta'lim edemedim."

دیدمت در جوع کلب و بی نوا می شتاییدم که آبی تا دوا

2617. "Seni cû'-i kelb içinde azıksız gördüm. İlâca gelesin diye acele ettim."

"Cûu'l-kelb", doymak bilmez olan açlık hastalığı demektir. Ya'ni, "Seni cû-i kelb illetine mübtelâ olmakla berâber gıdâsız ve azıksız bir hâlde gördüm, içim yandı. Çabuk ilâç ve doymak tarafına gelmeni istedim. Bu tılsım hakkında sana ma'lûmat veremedim."

ور نه با تو گفتمی شرح طلسم کان خیالی می نماید نیست جسم

2618. "Yoksa sana bir hayâl görünür, cisim değildir, diye tılsımın şerhini söyledim."

Yukanlarda dahi izâh olunduğu üzere "mer'â"dan murâd, mer'â-yı ulûm-ı ledünniyye ve maârif-i rabbâniyyedir; ve bu mer'ânın hâkimi arslan mesâbe-sinde olan insân-ı kâmilidir ve onun sûret-i cismâniyyesi bu mer'ânın tılsımı mesâbesindedir. Sûrette görünür fakat hakîkatte hayâldir. Bu mer'âda otlamak için vücûd-ı mevhumun fedâsı lâzımdır. Erbâb-ı zühd kendi vücûd-ı mevhumlarına merbût bulunduklarından o tılsımın heybetinden kaçarlardı. Onlara zâhir olan hevl ve heybet ise Hakk'ın heybetidir. Nitekim I. cildin 1449 numarasında هیبت این خلق نیست هیبت این مرد صاحب دل نیست Ya'ni "Bu Hakk'ın heybetidir, mahlûktan değildir. Bu eski püskü esvâblı adamın heybeti değildir" buyrulmuş idi.

Ve kezâ *Fihl Mâ Fihl*'in 13. faslında da bu ma'nâ hakkında şöyle buyururlar: "Muvahhid-i müstağrak o kimsedir ki, deryâ onda tasarruf eder ve onun deryâ üzerinde tasarrufu yoktur. Yüzen kimse ile gark olan kimsenin her ikisi de deryâdadırlar. Fakat müstağrakı su götürür ve mahmûldür; ve yüzen kimse ise kendi kuvvetinin hâmilidir ve kendi ihtiyân iledir. Binâenaleyh müstağraktan sâdir olan her bir hareket ve her bir fiil ve kavî o sudan hâsıl olur, kendisinden değildir. Onun vücûdu ortada bir bahânedir. Meselâ, duvardan bir sadâ işitirsen, bilirsin ki duvardan değildir, duvan söyleten bir kims

vardır. İşte evliyâ da böyledir. Kable'l-mevt ölmüşlerdir ve duvar hükümüne girmişlerdir. Onlarda bir kıl ucu kadar varlık kalmamıştır. Dest-i kudret-i Hak'da bir kalkan gibidirler; ve kalkanın hareketi kendinden değildir. İşte "Ene'l-Hakk"ın ma'nâsı budur. Kalkan der ki, ben ortada yokum, hareket dest-i Hak'tandır. Bu kalkanı Hak görünüz ve Hak ile pençeleşmeyiniz!"

جواب گفتن خر روباه را

Eşegin tilkiye cevâb söylemesi

گفت رو رو همین زیشم ای عدو تا نبینم روی تو ای زشت رو

2619. *Dedi: "Ey düşman, önümden git, git! Ey çirkin yüzlü, tâ ki senin yüzünü görmeyeyim!"*

Eşek tilkiye dedi: "Ey düşman, ey çirkin yüzlü karşımdan çekil git! Senin yüzünü görmek istemem." Ma'lûmdur ki, yukarıda "eşek"ten murâd, zâhid olduğu beyân edilmiş idi. Kâfiler tarafından zâhidlerin tahkîr edilmiş olmak ma'nâsı çıkarılmasına mahal yoktur. Zîrâ zühd ve takvâ haddi zâtında gayet kıymetli bir şeydir; ve muhakkıkın hazerâtının cümlesi zühd ve takvâ ile muttasıftır; ve zühd ve takvânın hakîkatıyla amel edenler ancak bu zevât-ı kirâmdır. Bu kıssada murâd olunan zâhid kendi nefsinin ve dünyânın muhabbetinden kalbini kurtaramamış olduğu hâlde hakîkî zâhidleri taklîde yeltenen humakâdır ki, bunlar kalblerinin alâka ettiği bir şeyi gördükleri vakit tahammül edemeyip üzerine atılırlar.

آن خدایی که ترا بد بخت کرد روی زشت را کربه و سخت کرد

2620. *"O bir Hudâ ki seni bedbaht etti, senin çirkin yüzünü iğrenç ve pek [2621] yaktı."*

"Bedbaht", şakî; "saht" (سخت), pek ve katı demek olup, "saht-rû", katı ve pek yüzlü ve hayâsız ma'nâsındadır. Ya'ni, "O bir Hudâ seni şakî olarak yarattı ve senin zâhirinin ve bâtının yüzünü iğrenç ve katı ve hayâsız yaptı."

با کدامین روی می‌آیی به من این چنین سفری ندارد کرگدن
 2621. "Bana hangi yüz ile geliyorsun? Böyle deriyi gergedan tutmaz!"

"Seğri", "sâğri" kelimesinin muhaffesidir; ve "sâğri", *Bahâr-ı Acem*'in beyânına göre "kîmuht" ta'bîr ettikleri "deri" ma'nâsınadır. Ve *Heft Kulzum*'ün beyânına göre "kîmuht", husûsî sûrette dibâgat olunan atın ve eşeğin kaynaklarının derisine ıtlâk olunur. "Gergedan", burnu üzerinde yalnız bir boy-nuzu olan cesîmü'l-cüsse bir hayvandır ve derisi gayet kalındır. Ya'ni, "Ey tilki, bana hangi yüz ile geliyorsun, utanmıyor musun, senin yüzünün derisi o kadar kalındır ki, böyle kalın deri gergedan denilen hayvanın kaba etinde ve kaynaklarında bile yoktur."

رفته در خون جانم آشکار که ترا من ره برم تا مرغزار
 2622. "Ben sana çemenzâra kadar rehberim." diye âşikâr olarak benim can-
 mın kanına girmişsin!"

تا بدیدم روی عزرائیل را باز آوردی فن و تسویل را
 2623. "Nihâyet Azrâîl'in yüzünü gördüm. Fen ve tesvîli açık getirdim."

"Tesvîl", süslemek. Ya'ni "Bana rehber oldun, nihâyet Azrâîl gibi canımı alacak olan arslanın yüzünü gördüm; hileyi ve fenâ şeyi süslemek usûlünü apaçık bir sûrette yaptın."

گر چه من ننگ خراشم یا حرم جانورم جان دارم این را کی خرم
 2624. "Gerçi ben eşeklerin nengiyim, yâhud eşeğim. Canlıyım, can tutarım; bu-
 nu ne vakit alırım?"

"Ben her ne kadar eşek zümresinin ayıbı ve lekesi veyâhud sâde bir eşek isem de, canlıyım ve canım vardır. Binâenaleyh gördüğüm heybeti unutup da senin bu aldatıcı sözlerini alır mıyım?"

آن چه من دیدم ز هول بی‌امان طفل دیدی پیر گشتی در زمان
 2625. "O şeyi ki ben bî-amân heybetten gördüm, çocuk göreydi derhal ihtiyar
 olurdu."

"Benim merhametsiz heybetten gördüğüm şeyi çocuk göreydi, saçları ağarıp korkudan derhal ihtiyar olurdu." Saç ve sakal ağarmasını şiddetli kor-

kunun ve elemin te'siri olduğu bu beyt-i şerîfden anlaşılır; ve âyet-i kerîme-de dahi sûre-i Müzzemmil'de şöyle buyrulur: فَكَيْفَ تَقُونَ إِنْ كَفَرْتُمْ يَوْمًا يَجْعَلُ الْوِلْدَانَ شِيبًا السَّمَاءُ مَغْفُورًا بِكَ وَغَدَاةٌ مَفْعُولًا (Müzzemmil, 73/17-18) Ya'ni "Ey müşrikler, eğer küfür üzerine kalırsanız kendinizi azâbdan nasıl kurtarırsınız ki, o gün-de heybet ve şiddetten çocukların saçları ağansın, gök yanıp va'dullah işlenir".

بی‌دل و جان از نهیب آن شکوه سرنگون خود را در افکندم ز کوه

2626. "Gönülsüz ve cansız olarak o şükûhun nehîbinden kendimi dağdan baş aşağı bıraktım."

"Şükûh", heybet ve azamet ve "şikûh" korku demektir (Gıyâsü'l-Lügâ). "Nehîb", yağmalamak ve kapmak ve havf ma'nâsında müsta'meldir. (Ahter). Beyt-i şerîfdeki "şükûh" (شکوه) birinci şekil ve ma'nâya "nehîb" (نهیب) korku ma'nâsındır. Ya'ni "O şükûhun ya'ni heybetin nehîbinden ya'ni korkusundan kalbi ve canı gitmiş bir hâlde olarak kendimi dağdan baş aşağı bıraktım."

پیسته شد پام در آن دم از نهیب چون بدیدم آن عذاب بی‌حجیب

2627. "Uktâki o hicâbsız azâbı gördüm, o demde korkudan ayağımı bağlanmış oldu."

"Nehîb", korku demektir. "Hicîb", "hicâb" kelimesinin imâle olunmuşu-dur. Ya'ni, "Vaktâki arslanın benim varlığımı ve benliğimi mahvetmek için hücûma hazırlanması azâbını perdesiz ve hicâbsız apaçık gördüm, o demde korkudan dizlerimin bağı çözüldü ve yürümeyecek bir hâlde geldim."

عهد کردم با خدا کای ذو المن بر گشازین بستگی تو پای من

2628. "Hudâ'ya ahdettim, dedim ki: Ey ihsânlar sâhibi, sen benim ayağımı bu bağlanmışlıktan açtın."

تا نیوشم و سوسه کس بعد از این عهد کردم نذر کردم ای معین

2629. "Tâ ki bundan sonra kimsenin vesvesesini dinlemeyeyim, ey muîn, ah-dettim ve nezrettim!"

"Niyûşiden", "şeniden" masdan gibi dinlemek ve işitmek ma'nâsındır.

حق گشاده کرد آن دم پای من ز آن دعا و زاری و ایمای من

2630. "Hak o demde o duâmdan ve zârîmden ve imâmdan ayağımı açtı."
[2631]

Ya'ni, "O gördüğüm heybetten dolayı pek ziyâde korktum, ayaklanm yü-
rüyemez ve dilim söyleyemez bir hâle geldi; bâunımdan Hakk'a yalvardım ve
ağladım ve inledim. Hak Teâlâ benim îmâ ve işâret ile vâki' olan niyâzımı ka-
bûl buyurdu, ayaklanımı açtı ve kuvvet verdi, kaçtım."

چون بدی در زیر پنجه شیر خر ور نه اندر من رسیدی شیر نر

2631. "Ve yoksa erkek arslan bana erişirdi. Eşek, arslanın pençesi altında na-
sıl olurdu?"

Ya'ni, "Arslanın pençesi altında bir eşeğin hali nasıl olurdu?"

باز بفرستادت آن شیر غرین سوی من از مکر ای بمس القرین

2632. "Ey fenâ arkadaş, o bağırıcı arslan mekrden dolayı tekrar seni benim ta-
rafıma gönderdi."

"Gurîn", "guriden" masdanndan "yüksek sesle bağırان ve feryâd eden"
demektir. Ya'ni, "Ey kötü arkadaş, o kükreyen ve bağırان arslan beni kan-
dırmak için tekrar seni benim tarafıma yolladı." Ba'zı nüshalarda "gurîn"
(غرین) yerine "arîn" (عرین) vâki' olmuştur; "orman ve ağaç dolu olan sahrâ"
ma'nâsındır. Arslan dahi ekseriyâ böyle yerlerde dolaştığından bu ma'nâ da
münâsibdir.

حق ذات پاک الله الصمد که بود به مار بد از یار بد

2633. "Samed olan Allah'ın zât-ı pâki hakkı için ki, kötü yılan kötü dosttan
iyidir."

Cemî'-i mahlûkâtın muhtaç olduğu Allâh'ın zât-ı pâkine yemin ederim, fe-
nâ yılan fenâ dosttan daha iyidir. Nitekim hadîs-i şerîfde جلیس السوء
ya'ni "Kötü celîsden sakınınız!" buyrulmuştur.

یار بد جانی ستاند از سلیم یار بد آرد سوی نار مقیم

2634. "Kötü yılan selîmden bir can alır. Kötü dost nâr-ı mukîm tarafına ge-
tirir."

"Selîm", burada "yılan tarafından sokulmuş" ma'nâsındır. Ya'ni, "Kötü
yılanın kötü dosttan iyi olmasının sebebi budur ki, kötü yılan sokulmuş bir
kimsenin rûh-ı hayvânîsini izâle edip cismini harâb eder. Fakat kötü dost ise
onun rûh-ı insânîsini sokup onu helâk-i ma'nevî tarafına götürür ve azâb-ı

mukîm tarafına sevk eder." Ba'zı nüshalarda سلیم از yerine ای vâkî'dir. "Ey selîmü'n-nefs" demek olur.

از قرین بی قول و گفت و گوی او خوی دزد دل نهان از خوی او

2635. *Karînden, onun kuyî ü kalî olmaksızın, kalb onun huyundan gizli huy kapar.*

Sûrî ve cismânî olan yakınlığın kalb üzerine mühim bir te'sîrî vardır. Binâenaleyh bir kimse kendi karîni olan arkadaşının sözü ve kuyî ü kalî olmak-sızın onun huyundan haberi olmayarak gizli huy kapar; ve onun huyu ve ahlâkı kalbine sirâyet eder. Bu sereyân âlem-i tabîatta gizli bir hâldir. Eğer karîn iyi olursa onun güzel huyu ve ahlâkı insana sâfî olur; ve eğer fenâ olursa onun fenâ huyları, onun kalbine müessir olur. Bunun için âyet-i kerîme-de وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ (Tevbe, 9/119) ya'nî "Sâdiklar ile berâber olunuz!" buyrulmuştur.

چون که او افکند بر تو سایه را دزد آن بی مایه از تو مایه را

2636. *Uaktâki o senin üzerine sâye bırakır, o mâyesiz senden mâye çalar.*

O kötü arkadaş senin üzerine fikir ve ahlâk sâyesini bıraktığı vakit o cevher-i aslîden mahrûm olan, senin cevherini çalar ve senin kalbinin nûrunu zulmete kalbeder.

عقل تو گر ازدهایی گشت مست یار بد او را زمرد دان که هست

2637. *Eğer senin aklın mest bir ejderhâ oldu ise, kötü dost bil ki, onun için züm-rüddür.*

Ey kimse, benim aklım vardır, kötü arkadaşın fenâlıklarını görür ve red-dederim. Binâenaleyh onun fenâ huyları bana sirâyet edemez, deme! Zîrâ bil-farz senin aklın mest ve azgın bir ejderhâ mesâbesinde olsa bile kötü dostu zümrüt mesâbesinde bil! Zümrüdün havâssından birisi yılanın gözünü kör et-mek olduğu gibi, kötü arkadaş da o senin ejderhâ mesâbesinde olan aklını zümrüt gibi kör eder. Binâenaleyh aklının gözü kör olduktan sonra sen onun fenâlıklarını temyîz edip göremez bir hâle gelirsin. Cenâb-ı Pîr efendimiz bu beyitlerde sâliklerin müzevvir şeyhlerden ictinâb etmelerine işâret buyururlar. Zîrâ müzevvir şeyhler sâlike nûr verememekle berâber onların nûrunu izâle ederler.

طعن اوت اندر کف طاعون نهد

دیده عقلت بدو بیرون جهد

2638. *Senin aklının gözü onun sebebiyle dışarıya fırlar. Onun ta'nı seni tâûnun avucuna koyar.*

"Ta'n", dürtmek ve saptamak ma'nâsıdır. "Tâûn", sâfî olan vebâ hastalığının ismidir. Ya'ni, senin ejderhâ mesâbesinde olan aklının gözü o zûm-rûd mesâbesinde olan kötü dost sebebiyle dışarıya fırlar ve kör olur. Onun kötü fikirleriyle ve sözleriyle senin bâtınını dürtmesi ve onları mızrak gibi saptaması, seni tâûn mesâbesinde olan helâk-i ma'nevînin avucuna koyar.

جواب گفتن روباه خرا

Tilkinin o eşeğe cevâb söylemesi

لیک تخیلات وهمی خرد نیست

گفت روبه صاف ما را درد نیست

2639. *Tilki dedi: "Bizim sâfimize tortu yoktur. Fakat vehmî olan tahyîlât küçük değildir."*

"Tilki"den murâd, insân-ı kâmilin müfîdi olduğu yukarılarda îzâh olundu. Ya'ni, "Bizim nefis-i sâfiye sâhibi olan insân-ı kâmilimizde sıfât-ı cismâniyye tortusu yoktur. Fakat bu vücûd-ı vehmîye mensûb olan tahyîlât ve tefekkûrât küçük bir şey değildir. Şahıs üzerinde pek müessirdir. Zirâ âlem-i keserâtta hükûmrân olan fikirler hep şahsın mevhum olan varlığından neş'et ve tefselsül eder."

ور نه بر تو نه غشی دارم نه غل

این همه وهم تو است ای ساده دل

2640. *"Ey sâde dil, bu hep senin vehmindir. Yoksa ben senin üzerine ne bir gış ne bir gull tutarım."*

"Gış", safvetten ârî ve kanşık olmak; "gull", hıyânet etmek. Ya'ni, "Ey sâde-dil ve ahmak, bu gördüğün suver-i vücûdiyye vehmîdir. Binâenaleyh senin varlığına sûikâsd fikri dahi senin vehminden münbaisdir. Yoksa hakikatte ben senin üzerine kanşıklık ve hıyânet ile mütecâviz değilim!"

از خیال زشت خود منکر به من بر محبان از چه داری سوء ظن

2641. "Bana kendi kötü hayâlin cihetinden bakma! Muhibler üzerine neden sâ'-i zan edersin?"

ظن نیکو بر بر اخوان صفا گر چه آید ظاهر از ایشان جفا

2642. "Her ne kadar onlardan zâhiren cefâ gelirse de ihvân-ı safâyâ hüsn-i zan et!"

"Her ne kadar ehl-i safvet olan arkadaşlardan sâdır olan ef'âl-i zâhirede senin vehmine göre cefâ gelir ise de sen onlara hüsn-i zann et! O filin hakikatini ta'mîk edip anla ve onlara hüsn-i zann et!"

این خیال و وهم بد چون شد پدید صد هزاران یار را از هم برید

2643. "Vaktâki bu kötü hayâl ve vehim zâhir oldu, yüz binlerce dostu birbirinden kesti."

"Şahsın vehminden mütevellid olan efkâr-ı hayâliyye zuhûr ettiği vakit birçok dostları birbirinden ayırdı ve yekdiğerine karşı düşman yaptı."

خاصه من بد رگ نبودم زشت اسم آن که دیدی بد نبذ بود آن طلسم

2644. "Husûsiyle kötü isimli olan ben kötü damarlı olmadım. Onu ki gördün kötü değil idi, o tılsım idi."

"Kötü isimli olmak"tan murâd, kıssanın zâhirine göre tilkinin hilekârlık ile meşhûr olmasıdır. Kıssanın bâtınına göre sülûkü nâkıs olan müriddir. "Kötü damarlı olmak"tan murâd, şekâvet-i ezeliyye sâhibi olmaktır. Ya'ni, "Ben her ne kadar sîfât-ı nefsâniyyeden kurtulmamış bir sâlik isem de insân-ı kâmilin lüzûm-i terbiyesini takdîr ettiğim cihetle şekâvet-i ezeliyye ashâbından değilim. Seni gördüğüm yerde, gördüğün arslan sûreti dahi kötü bir şey değildi. Onun sûreti bir tılsım sûreti gibi mevhûm idi." Ba'zı nüshalarda zشت اسم yerine zشت قسم vâki'dir. "Çirkin kısım ve tâifeden olan ben" demek olur.

ور بُدی بد آن سگالش قدر را عفو فرماید یاران ز آن خطا

2645. "Ve eğer o fikrin kadri kötü idiyse bile dostlar o hatâdan dolayı afv buyururlar."

"Sigâliş", düşmanlık ve husûmet etmek ve fikir ve endişe etmek ve kötü söz söylemek ma'nâlarıdır. "Kadr", takdîr ve mikdâr ma'nâları vardır, bu-

rada "takdir" ma'nâsı münâsib olur. Ya'ni, "Senin takdirin cihetinden o fikir kötü olsa ve benim sana karşı husûmet ettiğime zâhib olsan bile dostlar dostların hatâsını afv buyururlar."

مشفقى گر کرد جور و امتحان عقل بايد که نباشد بد گمان

2646. "Eğer bir müşfik cevri ve imtihan etse, akıl gerektir ki kötü zan edici olmayasın!"

"Eğer bir müşfik dost zâhiren cevredip kendi dostunu imtihan ve tecrübe etse, akıl sâhibi lâzımdır ki, kötü zan edici olmasın ve onun yaptığı bu cevri-zâhirinin zımında bir fâlde ve maksad olup olmadığını tedkik edebilsin!"

عالم وهم و خیال طمع و بیم هست رهرو را یکی سدّ عظیم

2647. *Vehim ve hayâl ve tama' ve korku âlemi sâlike bir büyük seddir.*

Ey zühd-i bârid sâhibi, vücûd-ı vehmî ve bu vücûd-ı vehmîye müstenid olan hayâl ve vücûda mülâyim gelen eşyâya tama' ve vücûda mülâyim gelmeyen eşyâdan korkmak hep ayrı ayrı birer âlemdir; ve bunların hepsi Hak yolunun sâlikleri için birer büyük mâniâ ve seddir. Sâlik vücûd-ı mevhumundan geçtikten sonra vehim ve hayâl ve tama' ve korku kalmaz. Nitekim âyet-i kerîmede *أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ* (Yûnus, 10/62) ya'ni "Muhakkak evliyâ-i ilâhî üzerine ne korku ve ne de hüzn yoktur!" buyrulur. Zîrâ bunların hepsi sâlik kendisinde ve muhîtinde varlık gördüğünden neş'et eder.

نقشهای این خیال نقش بند چون خلیلی را که که بد شد گزند

2648. *Nakş bağışlayıcı olan bu hayâlî nakışları bir Halil gibiye ki dağ idi, zarar oldu.*

Ya'ni, kalblerde nakış bağlayıcı olan bu hayâl âleminin nakışları nübüvete namzed olup zevk-i vahdette bir dağ misâli sâbit olan Halil (a.s.) gibi bir zât-ı şerîfe zarar oldu.

گفت هذا ربي ابراهيم راد چون که اندر عالم وهم او افتاد

2649. *Ârif olan İbrâhim "İşte bu benim Rabbindir!" dedi. Çünkü vehim âlemine düştü.*

"Râd", kerîm, cömert, seçî, dilâver, hakîm ve ârif ve söz söyleyici ma'nâlarıdır. Burada "hakîm ve ârif" ma'nâları münâsibdir. Ya'ni, nübüvete

namzed olması i'tibâriyle fîrâten hâkîm ve ârif olan İbrâhîm (a.s.) parlak yıldızı gördüğü vakit "İşte bu benim Rabbimdir!" (En'âm, 6/76) dedi. Çünkü vehim âlemine düştü. Ma'lûmdur ki, insan kendini ve muhîtinin idrâk etmeye başladığı vakit bir varlık görür. Bu varlığın menşei ve mücîdini ve sûret-i zuhûrunu aramak ve anlamak merâk ve azminde bulunanlar olduğu gibi bu merâka ve azme lâkayd kalıp tabîat ahkâmının zevkiyle yaşamağa râzı olanlar da vardır. Kitle-i beşerin kısm-ı a'zamı bu ikinci sınıftandır. Birinci sınıfın merâkı ve azmi dahi derecât üzerinedir. Bunların en yüksek derecede bulunanları fîrâten peygamber olmak üzere doğanlardır. Bunlar nüfûs-ı beşerin külliyyetine nazaran pek azdır. Bu zevât-ı kirâm beşer arasında vahy-i ilâhî ile mümtâz bir mevki'de bulunup onlara imâm olurlar. İmdi bu varlığın menşei ve mücîdini ve sûret-i zuhûrunu nazar-ı rakîka alanlar bittabi' ibtîdâ gördükleri şeylerden başlarlar. Halbuki gördükleri eşyâ vücûdât-ı hakîkiyye sâhibi olmayıp, vücûd-ı hakîkî-i Hakk'a muzâf olan birtakım varlıklardan ibârettir. Binâenaleyh bu taharriyât, akıl nûrunun delâletiyle âlem-i vehm içinde vâki' olur. Fakat aklın nûru mütefâvittir. Bir nûr vardır ki güneş gibidir; bu nûr âlem-i vehmin karanlıklarını yırtar. Nitekim bu cildin 460 [, 461, 462] numarasında şöyle buyrulmuş idi:

این تفاوت عقلها را نیک دان در مراتب از زمین تا آسمان
هست عقلی همچو قرص آفتاب هست عقلی کمتر از زُهره و شهاب
هست عقلی چون چراغ سرخوشی هست عقلی چون ستاره آتشی

[Ya'ni "Akıllar için yerden göğe kadar olan merâtîbde bu tefâvütü iyi bili! Bir akıl vardır, güneş kursu gibi; bir akıl vardır Zühre ve şihâbdan daha aşağıdır. Bir akıl vardır, sarhoş çerâğ gibi; bir akıl vardır, bir ateşin kıvılcımı gibidir."] İşte İbrâhîm (a.s.) dahi bi'setten mukaddem meshûdu olan eşyâ arasında ve âlem-i vehimde kendi ve muhîtindeki eşyâ varlıklarının mücîdini aradı. Zühre veyâ Müşterî seyyâresini gördü. "Rabbim budur!" dedi; gurûb edince beyenmedi, "Ben kaybolanları sevmem!" dedi. Ayı gördü, "Rabbim budur!" dedi. Gurûb edince onu da beğenmedi. Güneş doğdu, "Bu hepsinden büyüktür, Rabbim budur!" dedi. Gurûb edince onu da beğenmedi. "Ben yüzümü hulûs ile gökleri yaratan Zât-ı Hakk'a çevirdim ve ben müşriklerden değilim!" dedi. Nitekim bu kıssa sûre-i En'âm'da ... نَلَمَّا جَنَّ عَلَيْهِ اللَّيْلُ رَأَى كَوْكَبًا قَالَهُ هَذَا رَبِّي ... (En'âm, 6/76) ["Gece karanlık basınca, bir yıldız gördü. "Bu Rabbimdir" dedi...] âyet-i kerîmesi ile onu ta'kîb eden âyetlerde mezkûrdur. Binâenaleyh İb-

râhim (a.s.)ı güneş gibi olan aklının nûru âlem-i vehmin karanlığını yırttı; ve eşyânın bâkî olan vücûd-ı hakîkî değil, belki fânî olan vücûd-ı izâfî olduğunu anladı. İbrâhim (a.s.) gibi bir nebî-i zîşâna âlem-i vehmin böyle te'sîri olunca ukul-i nâkîsa erbâbının hâlini var kıyâs et!

ذکر کوکب را چنان تأویل گفت آن کسی که گوهر تأویل سفت

2650. Yıldızın zikrine öyle te'vîl söyledi, o bir kimse ki te'vîl gevherini deldi.
[2651]

Ya'ni, yıldızın "Rabbimdir!" diye vâkî' olan zikrini ba'dehû onun gurûbu üzerine böyle te'vîl etti ve döndürdü. İbrâhim (a.s.) gibi o bir kimse âlem-i hayâlin cereyânına ve te'sîrine kapıldıktan sonra te'vîl gevherini bu sûretle deldi ve nûr-ı aklı deñil olarak söylediği sözden rücû' etti.

عالم وهم و خیال چشم بند آن چنان که را ز جای خویش کند

2651. Göz bağlayıcı vehim ve hayâl âlemi öyle dağı kendi yerinden kopardı.

تا که هذا ربی آمد قال او خربط و خر را چه باشد حال او

2652. Ta ki onun kali: "İşte benim Rabbim budur!" geldi. O ahmağın ve eşeğin hâli ne olur?

Ya'ni, aklın gözünü bağlayıcı olan vehim ve hayâl âlemi, İbrâhim (a.s.) gibi öyle akıl ve fetânette dağ mesâbesinde olan bir zât-ı şerîfî, kendi makâm-ı fetânet ve dirâyetinden kopardı. Nihâyet onun kelâmı, yıldızı görünce: "İşte benim Rabbim budur!" demek oldu. Acaba bu âlem-i hayâl içinde o akılsız ahmağın ve eşek gibi idrâksız bir şahsın hâli ne olur, var kıyâs et!

غرقه گشته عقلهای چون جبال در بحار وهم و گرداب خیال

2653. Dağlar gibi olan akıllar vehim denizlerinde ve hayâl girdâbında gark olmuştur.

کوهها را هست زین طوفان فضوح کو امانی جز که در کشتی نوح

2654. Dağlara bu tûfandan fezâhatlar vardır. Nûh'un gemisinin gayrında bir emân nerede!

Dağlar gibi olan yüksek akıllara bu vehim ve hayâl tûfanından rûsvaylıklar vardır. Nûh'un gemisi mesâbesinde olan enbiyâ ve evliyâ yolunun gayrında haz ve emân yoktur. Bu tûfânın belâsından mahfûz kalmak isteyenler insân-ı kâmilin tarîkine ve sohbetine intisâb etmelidirler.

گشت هفتاد و دو ملت اهل دین

زین خیال ره زن راه یقین

2655. *Yakîn yolunun rehzeni olan bu hayâlden ehl-i dîn yetmiş iki millet oldu.*

Bu beyt-i şerîfde سبعین و تفرقت النصارى علی اثنين و سبعین فرقة و تفرقت امتی علی ثلاث و سبعین فرقة ya'ni "Yahûdiler yetmiş bir fırka ve nasrânîler yetmiş iki fırka ve benim ümmetim yetmiş üç fırka üzerine müteferrik oldu" hadîs-i şerîfine işâret buyrulur. Bu yetmiş üç firkanın yetmiş ikisi evhâm ve hayâl yüzünden bâtl i'tikâdâta saplandılar. Ancak bir fırkası dalâletten yakasını kurtardı ki, onlar da peygamberin isrine tâbî olanlardır. Bu yetmiş iki firkanın i'tikâdâtı *Millî ve Nihâl* adlı risâlede tafsîl olunmuştur.

موی ابرو را نمی گوید هلال

مرد ایقان رست از وهم و خیال

2656. *İkân adamı vehimden ve hayâlden kurtuldu. Kaşın kılına hilâl demez.*

"İkân", bir şeyi tahkîk üzere şübhesiz bilmek demektir. Mertebe-i yakîne vâsıl olan kimse vehim ve hayâl âleminden kurtulduğu için kaşından sarkan kılı hilâl demez ve onu gökteki hilâl zannetmez. Nitekim Hz. Ömer (r.a.) zamânında vâki' olan bu hâdise II. cildin 112 numaralı beytinden i'tibâren buyrulmuştur. Hülâsası budur ki: Hz. Ömer zamânında bir ihtiyarın kaşının kılı gözüne sarkmış "Hilâli görüyorum!" demiş. Hz. Ömer "Elini ıslat da kaşına sür!" demiş. Öyle yapmış, hilâl nazarından kaybolmuştur.

موی ابروی کزی راهش زند

و آنکه نور عمرش نبود سند

2657. *O kimseye ki Hz. Ömer'in nûru sened olmaya, kaşın bir eğri kılı onun yolunu vurur.*

Hilâl gördüğünü zanneden ihtiyara Hz. Ömer'in nûr-i akl ve idrâki sened olduğu gibi, bir kimseye Hz. Ömer gibi olan bir insân-ı kâmilin akıl ve idrâki sened olmazsa onun kaşının bir eğri kılı ya'ni kuvve-i vâhimesinden mütevellid olan bir fikir, onun yolunu vurur ve onu vehim ve hayâlde berbâd eder.

تخته تخته گشته در دریای وهم

صد هزاران کشتی با هول و سهم

2658. *Yüz binlerce heybetli ve korkunç gemi vehim deryâsında tahte tahte olmuştur.*

"Sehm", Fârisî'de "korku" demektir. "Tahte tahte", parça parça olmak-tan kinâyedir. "Gemi"den murâd, kuvvet ve şevket-i zâhiriyye sâhibi olan kimselerdir. Ya'ni, bu âlemde birçok heybetli ve kendilerinden korkulan as-

hâb-ı kudret ve şevket vehim deryâsında tûfan-ı hayâle tutulup parça parça olmuşlardır.

کمترین فرعون چست و فیلسوف ماه او در برج وهمی در خسوف

2659. *En aşağısı câlâk ve feylesof olan Fir'avn'dur. Onun ayı vehme mensûb olan burçda husûftadır.*

O heybetli ve korkunç gemilerin en aşağısı idâre-i saltanatında çevik ve feylesof olan Fir'avn'dur. Onun ay gibi olan aklı, vehme mensûb olan burçda husûftadır ve tutulmuştur; ve zulmet-i vehim onun nûr-ı aklına gâlib gelmiştir. Fir'avn'un feylesofluğunun bir numûnesini Fass-ı Mûsevî'de cenâb-ı Şeyh-i Ekber hazretleri şöyle beyân buyururlar: اما حکمة سؤال فرعون عن الماهية الالهية فلم يكن عن جهل و إنما كان عن اختيار حتى يرى جوابه مع دعواه الرسالة عن ربه و قد علم فرعون Ya'ni "Fir'avn'un Hz. Mûsâ'ya mâhiyet-i ilâhiyyeden suâlinin hikmetine gelince, cehilden nâşi değil idi. Belki Rabbinden risâlet da'vâsıyla berâber onun cevâbını görmek için imtihandan nâşi idi; ve Fir'avn mürselinin ilimde mertebesini bilir idi." Bu bâbdaki tafsîlat mezkûr fasdadır.

کس نداند روسی زن کیست آن وان که داند نیستش بر خود گمان

2660. *Kimse bilmez orospu kadın kimdir; ve o kimse bilir ki, kendisi üzerinde ona şübhe yoktur.*

Bu beyt sâhib-i vehimle sâhib-i yakîne misâldir. Ya'ni, kadınlar arasında fâhişe olan vardır. Fakat onun fuhşunu ancak onunla münâsebet-i gayr-ı meşrûlada bulunan kimse yakînen ve muhakkakan bilir. Münâsebette bulunmayanların bilışı vehmidir, yakîni değildir. Zirâ bu fâhişe kadını münâsebette bulunan bir kimseye onun iffeti ve nâmûsu hakkında bin delîl getirse onun yakînine şek ânz olmaz. Fakat münâsebette bulunmayanlar onun iffeti hakkında bir delîl ile şübheye düşüp fikirlerinden rücû' ederler. Bunun gibi Fir'avn اَنَا رَبُّكُمْ اَعْلٰی (Nâziât, 79/24) "Ben sizin Rabb-i a'lânızımı!" da'vâsında mütevehhim idi ve mütehakkık değil idi. Fakat Hz. Mansûr ene'l-Hak da'vâsında mütehakkık idi. Binâenaleyh Fir'avn belâ-yı garkı görünce da'vâsından rücû' etti ve اَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ (Yûnus, 10/90) "Ben müslûmanlardanım!" dedi. Fakat Hz. Mansûr belâ-yı i'dâmı gördü, da'vâsından rücû' etmedi.

چون ترا وهم تو دارد خیره سر از چه گردی گرد آن وهم دگر

2661. *Mâdemki senin vehmin seni sersem tutar, neden başkasının vehmi et-râfına dolaşırsın?*

Mâdemki senin mevhûm olan varlığın ve enâniyetin seni vücûd-ı hakikî-i Hak muvâcchesinde sersem bir hâlde tutuyor, neden kendin gibi vehm-i enâniyetten kurtulmamış olan yalancı mürşidlerin etrâfında dolaşıp durursun? İki vehim sâhibinin musâhebesinden ne fayda hâsıl olur?

چه نشستى پر منى تو پیش من عاچزم من از منى خویشتن

2662. *Ben kendimin benliğinden âcizim. Benim önümde benlik dolu olarak ne oturdun?*

Ey zâhid, ben kendimin mevhûm olan benliğinden ve varlığından âcizim ve ondan bîzânım. Sen o mevhûm olan benliğin duygusuyla dolu olarak benim karşımda niçin oturdun?

بی من و مایی همی جویم به جان تا شوم من گوی آن خوش صولجان

2663. *Bensizliği ve bîzsizliği cân ile arıyorum, tâ ki ben o latîf çevgânın topu olayım!*

"Savlecân", cirît oynayanların top çeldikleri ucu eğri sopadır ki, "çevgân" dahi derler. Ya'ni, ben bensizliği ve bîzsizliği ve mevhûm olan varlıktan geçmeyi arıyorum ve istiyorum. Tâ ki ben Hakk'ın latîf bir çevgân mesâbesinde olan kudret elinin çeldiği ve istediği gibi tasarruf ettiği bir top mesâbesinde olayım!

هر که بی من شد همه منها در اوست یار جمله شد چو خود را نیست دوست

2664. *Her kim bensiz oldu, bütün benler ondadır. Vaktâki kendine dost değildir, cümlelerin yâri oldu.*

Her kim kendinin vücûd-ı mevhûmunu terk etti ve kendi varlığını Hakk'ın varlığı bildi ise bütün varlıkları câmi' oldu. Vaktâki kendi nefsinin dostluğu ve muhabbetini terk etti, cümlelerin dostu ve yâri oldu. Zîrâ muhîtinin düşman görmek kişinin kendi nefsinin olan muhabbetindendir.

آینه بی نقش شد باید بها ز آنکه شد حاکی جمله نقشها

2665. *Ayna nakışsız oldu, bahâ bulur. Zîrâ ki bütün nakışları hikâye edici oldu.*

İnsanın kalbi vücûd-ı mevhûmuna taalluk eden evhâm ve hayâlât nakışlarından pâk olduğu vakit ona kâinatın nakışları muntabî' olur. Nitekim ay-

nanın yüzü nakışsız ve mücellâ olursa güzelli bulur veyâhud o ayna kıymetdâr olur. Zîrâ musaffâ ve mücellâ olan ayna kendisine mün'akis olan nakışları gösterici ve hikâye edici olur. "Behâ", güzellik ve kıymet ma'nâlarına gelir, burada iki ma'nâ dahi münâsibdir.

حکایت شیخ محمد سر رزی غزنوی قدس اللہ سرہ

Şeyh Muhammed Serrezî-i Gaznevî (k.s.)'nın hikâyesidir

Bu sûrh-ı şerîf yukandaki 2663, 2664 ve 2665 numaralı üç beytın ma'nâsını te'yîd için îrâd buyrulmuştur. "Serrez", asma filizi demektir. Bu zât-ı şerîfin asma filizine mensûbiyet ve iştihân, dâimâ riyâzâtla meşgul olup asma filiziyle tegaddî etmesinden nâşîdir. Nitekim ârîde beyân buyruluyor. Cenâb-ı Pîr efendimiz bu zâtın bir menkıbesini *Fîhi Mâ Fîh*'lerinin 10. faslında şöyle beyân buyururlar: "Şeyh Muhammed Serrezî müridlerin arasında oturmuş ve müridin birisi de baş kebabı iştihâ eylemiş idi. Şeyh "Filân için baş kebabı getiriniz!" emretti. "Onun baş kebabına ihtiyâcı olduğunu ne ile bildin?" dediler. Cevâb verdi ki: "Otuz senedir bende ihtiyâç kalmamıştır ve kendimi bütün ihtiyaçlardan pâk etmişimdir ve münezzehim ve ayna gibi sâf ve nakışsız olmuşum. Vaktâki hatırıma baş kebabı geldi. Bende iştihâ peydâ ve ihtiyâç hâsıl oldu. Onu filânın takazâsı olduğunu bildim, zîrâ ayna nakışsızdır. Eğer aynada nakış görünürse o gayrın nakışdır."

زاهدی در غزنی از دانش مری بد محمد نام و کنیت سر رزی

2666. *Gaznin'de ilimden meziyetli bir zâhid var idi. Adı Muhammed ve künyesi Serrezî idi.*

"Miz", bir şeyin diğer şey üzerine fazlı ve ziyâdelik ve meziyet demektir (*Sarrâh*). "Yâ" nisbet içindir, "fazıllı ve meziyetli" demek olur. Ya'ni, Gaznin şehrinde ilim cihetinden fazıllı ve meziyetli hakîkî bir zâhid var idi. Adı Muhammed ve künyesi de Serrezî idi.

بود افطارش سر رز هر شبی هفت سال او دائم اندر مطلبی

2667. *Her bir gece onun iftârı asma filizi idi. O yedi yıl bir matlabda idi.*

Ya'ni, gündüzleri oruç tutar ve akşamları da asma filiziyle iftâr ederdi. O zât-ı şerîf yedi yıl bir maksadın husûlünü ister dururdu.

بس عجائب دید از شاه وجود لیک مقصودش جمال شاه بود

2668. O cûd şâhından çok acibeler gördü. Fakat onun maksûdu şâhın cemâli idi.

Şeyh Muhammed hazretleri cûd ve kerem sâhibi bir şâh olan Hak Teâlâ hazretlerinin birçok acîb tecelliyânını gördü. Fakat bunlar tecelliyât-ı sıfâtîyye ve esmâîyye olduğundan kanâat etmedi. Onun maksûdu tecellî-i zâtîye mazhar olmak ve cemâl-i Hakk'ı müşâhede etmek idi.

بر سر که زفت آن از خویش سیر گفت بنما یا فتادم من به زیر

2669. O kendinden doymuş dağ başına gitti, dedi: "Göster, yâhud ben aşağıya düştüm!"

O kendinin vücûd-ı mevhumundan doymuş, ya'ni bıkmış ve usanmış olan Şeyh Muhammed hazretleri dağ başına gitti ve cenâb-ı Hakk'a hitâben dedi: "Ey benim ma'sûkum olan Hak Teâlâ, ya kendini bana göster veyâhud seni müşâhedeye mâni' olan bu vücûd-ı mevhum perdesini izâle etmek için kendimi dağdan aşağıya atarım!"

گفت نامد مهلت آن مکرمّت ورفرو افتی نمیری نکشمت

2670. Dedi: "O mekrûmetin mühleti gelmedi ve eğer aşağıya düşsen ölmezsin [2671] seni öldürmem!"

Cenâb-ı Hak tarafından onun sırnına hitâben buyruldu ki: "O keremin zamânı gelmedi; ve eğer kendini dağdan aşağıya da atsan ölmezsin ve seni öldürmem. Çünkü senin ayn-ı sâbitenin isti'dâdına göre bu hayât-ı dünyeviy-yede senden zuhûru icâb eden ahvâl vardır. "Mekrûmet", izzet ve şeref ve kerem ma'nâlarıdır.

او فرو افکند خود را از و داد در میان عمق آبی اوف داد

2671. O muhabbetten nâşî kendisini aşağıya attı. O bir derin suyun içine düştü.

Şeyh Muhammed hazretleri sırnına vâki' olan hitâb-ı ilâhîye rağmen fırka-te tahammül edemedi ve aşkın ve muhabbetin galebesinden dolayı kendisini dağdan aşağıya attı. Fakat bir derin suyun içine düştü ve helâk olmadı.

فراق دوست اگر اندک است اندک نیست درون دیده اگر نیم مویست بسیارست

"Dostun firâkı az bile olsa âşık indinde az değildir. Zîrâ göz içinde bulunan yarım kıl bile çoktur."

چون نمرود از نکس آن جان سیر مرد از فراق مرگ بر خود نوحه کرد

2672. *Uaktâki o canından doymuş olan adam neksten ölmedi, ölüm firâkından kendi üzerine teveccüh etti.*

"Neks", baş aşağı etmek, "nüks", sıhhat bulduktan sonra hastalık geri dönmek demektir. Ya'ni, vaktâki o canına doymuş ve bıkmış olan adam kendisini baş aşağı etmekten ve dağdan baş aşağı yuvarlanmaktan ölmedi, ölümden ayrıldığı ve bir an evvel ölüme kavuşamadığı için kendi üzerine fer-yâd edip ağladı.

کاین حیات او را چو مرگی می نمود کار پیشش باز گونه گشته بود

2673. *Zîrâ bu hayat ona bir ölüm gibi göründü. Çş onun önünde ma'kûs olmuş idi.*

Onun dağdan aşağıya kendini atıp intihara tasaddî etmesinin sebebi bu idi ki, bu hayât-ı dünyevîyye ona bir ölüm gibi ve ölüm dahi hayat göründü. Bu hayat işi onun önünde tersine ve ma'kûs olmuş idi. Ya'ni hayât-ı dünyevîyyeyi ölüm ve ölümlü de hayat bilmiş idi. Ma'lûmdur ki, intihar şer'an mez-mûmdur. Fakat aşk-ı ilâhî ile kendinin kendiliğinden geçenler bu fillerinde ma'zûrdurlar. Onların bu intiharları ehl-i gafletin intiharları gibi değildir.

موت را از غیب می کرد او گدی ان فی موتی حیاتی می زدی

2674. *O, ölümü gaybdan dilenir idi. "Muhakkak benim hayâtım ölümümde-dir!" der idi.*

"Gedî" ve "gedbe", dilenmek ma'nâsındır. Şeyh Muhammed hazretleri ölümü cânib-i gaybdan dilenir ve temennî eder idi. Zîrâ bilirdi ki, bu cisim cemâl-i Hakk'ın perdesi ve hicâbıdır; ve bu perde ölüm vâsıtasıyla aradan kalkar. Nitekim hadis-i şerîfde تموتوا جل حتى تموتوا ya'ni "Muhakkak sizler ölmedikçe Rabbiniz azze ve celle hazretlerini göremezsiniz" buyrulur. Bunun için o hazret, "Benim hayâtım ölümümde-dir!" derdi.

موت را چون زندگی قابل شده با هلاک جان خود یک دل شده

2675. *Ölümü dirilik gibi kabûl edici olmuş idi. Kendi canının helâki ile müt-tehid olmuş idi.*

سیف و خنجر چون علی ریحان او نرگس و نسرين عدوی جان او

2676. *Kılıç ve hançer Ali gibi onun reyhânı idi. Nergis ve beyaz gül onun canının düşmanı idi.*

Kılıç ve hançer şâh-ı velâyet İmâm-ı Ali (k.A.v.) hazretlerine nasıl reyhân ve misk gibi kokan fesleğen mesâbesinde olmuş idiyse, Şeyh Muhammed hazretlerine dahi öyle olmuş idi. Hayât-ı sûriyyenin zevk aldığı nergis ve beyaz gül onun canının düşmanı idi. Ve dünyânın müzeyyenâtından asla zevk almaz bir hâle gelmiş idi.

بانگ آمد رُو ز صحرا سوی شهر بانگ طرفه از وراى سر و جهر

2677. *Sahrâdan "Şehir tarafına gül!" diye ses geldi. Sırrın ve cehrin verâsından acib ses!*

Şeyh Muhammed hazretleri bu hâl içinde iken taraf-ı ilâhîden: "Sahrâdan şehir tarafına git!" diye bir ses geldi. Fakat bu ses bildiğimiz seslerden değildi. Âlem-i zâhir ve bâtının arkasından gelen acib bir ses idi ki, tefrîkı mümkin değildir. Ancak zevkan idrâk olunur.

گفت ای دانای رازم مُو به مُو چه کنم در شهر از خدمت بگو

2678. *Dedi: "Ey benim sırrımı mû-be-mû bilici, şehirde hizmetten ne yapayım? Söyle!"*

Şeyh Muhammed hazretleri bu hitâba cevâben dedi: "Ey benim sırrımı inceden inceye bilici olan Rabbim, şehre gittiğim vakit orada ne hizmet yapacağım ve vazîfem ne olacaktır, emret!"

گفت خدمت آن که بهر ذل نفس خویش را سازى تو چون عباس دّیس

2679. *Dedi: "Hizmet odur ki, nefsin züllü için sen kendini Abbâs-ı Debs gibi yapasın!"*

"Abbâs-ı Debs", dilencilikte gayet mâhir olan bir cerrâr kimsenin adıdır ki, müessir sözler ile halkı ba'zan ağlatır ve ba'zan de gülünç sözlerle güldürür ve herkesten para koparırdı. Onun ekser-i letâîfi *Câmiü'l-Hikâyât* isimindeki kitâbda mezkûrdur. Ya'ni, Şeyh Muhammed hazretlerine cenâb-ı Hak tarafından buyruldu ki: "Şehre gittiğin vakit orada yapacağın hizmet, nefsini tezlil ve tahkür için kendini Abbâs-ı Debs gibi cerrâr bir dilenci hâline koyacaksın ve musırrâne dileneceksin!"

مدتی از اغنيا زر می‌ستان پس به درویشان مسکین می‌رسان

2680. "Bir müddet zenginlerden altın al, sonra âciz olan fakirlere erıştır!"
[2681]

خدمت این است تا یک چند گاه گفت سمعاً طاعة ای جان پناه

2681. "Birkaç vakte kadar senin hizmetin budur!" Dedi: "Ey cân-penâh, sem'an ve tâaten!"

"Birkaç müddet zenginlerden dilendiğin paraları âciz olan fakirlere tasadduk et! Sana diğer bir emrim gelinceye kadar şehirdeki hizmetin budur!" Şeyh Muhammed hazretleri bu emr-i ilâhiye karşı "Ey canın ilticâgâhı olan Rab-bim, emrini dinledim ve itâat ettim!" dedi.

بس سؤال و بس جواب و ماجری بد میان زاهد و رب الوری

2682. Çok suâl ve çok cevâb ve mâcerâ, zâhid ile Rabbü'l-verâ arasında ol-du.

Ya'ni, Şeyh Muhammed hazretleri bu emr-i ilâhîyi telakkî ettiği esnâda kendisiyle mahlûkâtın Rabb'i arasında diğer birtakım suâller ve cevâblar ve ba'zı tecelliyât-ı ilâhiyye dahi vâki' oldu.

که زمین و آسمان پر نور شد در مقالات آن همه مذکور شد

2683. Öyle ki yer ve gök nûr dolu oldu, Makâlât'ta o cümle mezkûr oldu.

Makâlât bir kitabın ismidir ki, onda Şeyh Serrezî hazretlerinin ahvâli ve makâlâtı mezkûrdur. (Hind şârihlerinden Mîr Eyyûb ve Velî Muhammed Ekberâbâdî). Fakir bu kitabı görmedim ve işitmedim. Fakat Hind şârihleri görmüş olacaktı ki, şerhlerinde bundan bahsetmişlerdir. Ya'ni, o suâl ve cevâb arasında öyle tecelliyât-ı Hak vâki' oldu ki, yer ve gök nûr ile doldu. Bu bâbdaki tafsîlât Makâlât-ı Şeyh Serrezî isimindeki kitâbda mûnderîçdir.

لیک کوته کردم آن گفتار را تا نوشد هر خسی اسرار را

2684. Fakat o sözü kısa yaptım, tâ ki her bir denî esrârı dinlemeye!

Fakat o Makâlât'taki sözleri burada kısa kestim. Zîrâ bu sözlerde birçok esrâr-ı ilâhiyye ve hikmet-i rabbâniyye vardır. Bu esrârın ehli olmayan deniyyü't-tab' olanlara bunların ifşâsı ve ibzâlî câiz değildir.

آمدن شیخ بعد از چندین سال از بیابان به شهر غزنین و زنبیل گردانیدن به
 اشارت غیبی و تفرقه کردن آن چه جمع آید بر فقرا برفق اشارت غیبی بیت:
 هر که را جان ز عز لیبک است نامه بر نامه پیک بر پیک است
 چنان که روزن خانه باز باشد آفتاب و ماهتاب و باران و نامه و غیره منقطع نباشد

Şeyhin bu kadar yıldan sonra sahrâdan Gaznin şehrine gelmesi
 ve işâret-i gaybî ile zenbil döndürmesi ve toplanan şeyi işâret-i
 gaybî vefkı üzere fukarâya dağıtması. Beyt:
*Her kime lebbeyk izzetinden can vardır, nâme, nâme üzerine
 ve peyk, peyk üzerinedir.*

Nitekim evin penceresi açık olursa güneş ve ay aydınlığı ve
 yağmur ve mektûb ve sâire munkatı' olmaz.

Ya'ni, Şeyh Muhammed Serrezî hazretlerinin bu kadar sene sonra emr-i
 ilâhî ile sahrâdan şehir tarafına gelmesi ve kezâ emr-i ilâhî ile şehirde kapı ka-
 pı dolaşarak zenbilini tutup dilenmesi ve zenbiline paradan ve sair şeylerden
 toplanan sadakaların işâret-i gaybîye tevfikân fukarâya dağıtması beyânında-
 dır. Sürh-ı şerîfdeki beyit Hakîm Senâî hazretlerinin *İlâhînâme'sinden* mukte-
 besdir. Ya'ni, her kimin münâcâtuna Hak Teâlâ'nın lebbeyk hitâbına nâilîyet
 izzetinden beslenmiş canı var ise, ona Hak tarafından mektûb mektûb üzeri-
 ne ve hâdim hâdim üzerine vârid olur. Zîrâ onun hâne-i kalbinin penceresi
 açıktır. Nitekim bir evin penceresi açık olursa ev içine lâ-yenkatı' güneş ve ay
 aydınlığı ve yağmur gelir; ve müvezzi' getirdiği mektûbu içeriye atar.

رو به شهر آورد آن فرمان پذیر شهر غزنین گشت از رویش منیر

2685. *O emir kabûl edici yüzü şehre getirdi. Gaznin şehri onun yüzünden nûr-
 lanıcı oldu.*

O Hakk'ın emrini kabûl edici olan Şeyh Muhammed hazretleri, sahrâdan
 şehre müteveccih oldu ve Gaznin şehri ahâlîsinin kalbi onun kalbinin nûrun-
 dan nûrlandı.

- او در آمد از ره دزدیده تفت از فرح خلقی به استقبال رفت
2686. *Birtakım halk ferahtan nâşî istikbâle gitti. O çalınmış yoldan harâretle geldi.*

Gaznin şehrinin bir kısım halkı Şeyh Muhammed hazretlerinin sahrâdan şehre müteveccih olduğunu duydular. Sevinçlerinden dolayı istikbâle ve karşılamağa gittiler. Halbuki Hz. Şeyh çalınmış, ya'ni gizli yoldan acele ve harâretle şehre girdi,

- قصرها از بهر او آراستند جمله اعیان و مهان برخاستند
2687. *Bütün a'yân ve büyükler kalktılar, onun için köşkler bezediler.*

O vaktin ahâlisinde saâdet-i uhreviyyeye nâiliyet duygusu gâlib olduğundan şehrin bütün a'yân ve eşrâfî ve büyükleri bu haberden dolayı harekete geldiler ve şeyh hazretleri için köşkler döşeyip hazırladılar. Gerek şeyhin ve gerek müridlerinin istirahatlarını te'mîne çalıştılar.

- گفت من از خود نمایی نامدم جز به خواری و گدایی نامدم
2688. *Dedi: "Ben hod-nümâlıkian nâşî gelmedim. Zilletin ve dilenciligin gayrî ile gelmedim!"*

Hazret, halkın bu hazırlıklarını duyduğu vakit dedi ki: "Ben şehir halkına kendimi göstermek ve satmak için gelmedim. Benim şehre gelmem ancak hakîrlik ve zillet ve dilencilik yapmak içindir. Şehirde bundan başka bir işim yoktur."

- در بدر گردم به کف زنبیل من نیستم در عزم قال و قیل من
2689. *"Ben kâl ü kıyl azminde değilim. Ben elde zenbil derbeder olurum!"*

"Ben şehir halkına ilim ve fazîlet göstermek için kâl ü kıyl azminde değilim. Benim vazîfem şehir içinde elimde zenbil olduğu hâlde kapı kapı dolaşarak dilenmektir."

- بنده فرمانم که امر است از خدا که گدا باشم گدا باشم گدا
2690. *"Emir kuluyum, zîrâ Hudâ'dan emir vardır ki, dilenci olayum, dilenci olayum, dilenci!"*

جز طریق حس گدایان نسپریم

در گدایی لفظ نادر ناورم

2691. "Dilencilikte nâdir olan lafzı getirmem, denî dilencilerin yolundan başkasına gitmem!"

"Lafz-ı nâdir"den murâd, esrâr ve hakâika mütaallik acib sözler. "Süpürden" ve "süpüriden", vermek ve teslim etmek ve kanâat etmek (*Bahâr-ı Acem*). "Sipürden", emânet bırakmak. (*Müzilü'l-Ağlât*). "Siperden", tayyetmek ve yola gitmek ve pââmâl etmek (*Reşîd*). *Medâr ve Keşf ve Müeyyidü'l-Fuzâlâ* lügatlerinde "Süperden" ve *Ferheng-i Cihangîr*'de "Sipürden" *Medâr*'da "sepürden", "gitmek ve pââmâl etmek" ma'nâsındır; ve *Burhân*'da "sipürden", bir şeyi bir kimsenin önünde emânet bırakmak ve kanâat etmek ve pââmâl etmek; ve "siperden" tayyetmek ve yola gitmek ma'nâsındır. Beyt-i şerîfde "yola gitmek" ma'nâsı münâsibdir. Ya'ni, "Ben dilencilik hâli içinde halka esrâr ve hakâika müteallik acib sözler söylemem; ve ben zelîl ve hakîr dilencilerin ta'kîb ettikleri yoldan başka bir yola gitmem!"

تا سقطها بشنوم از خاص و عام

تا شوم غرقه مذلت من تمام

2692. "Tâ ki ben tamâmen mezelletin garkı olayım! Tâ ki hâs ve âmmdan fenâ sözler işiteyim!"

"Sekat", fenâ metâ, çirkin muâmele ve fenâ söz ve sövme ma'nâlarıdır. Burada "sövme ve ağzını bozma" ma'nâsındır. Ya'ni, "Ben yüz­süz dilencilerin usûlüne göre hareket ediciyim. Tâ ki musallat olup kendilerinden dilendiğim havâs ve avâm-ı halk bana sövsünler ve beni defol diye kovsunlar! Ve ben de bu sûretle zilletle ve hakârete tamâmen ma'rûz kalayım!"

امر حق جان است و من آن را تبع او طمع فرمود دل من طمع

2693. "Hakk'ın emri candır ve ben ona tâbiyim. O tama' emretti, tama' eden kimse zelîl oldu."

Ya'ni, "Hak Teâlâ hazretleri bana böyle emretti ve Hakk'ın emri ise can menzilesindedir. Rûh nasıl muharrik-i ʿeccâm ise, emr-i Hak dahi öylece benim muharrikimdir. Hak Teâlâ bana tama' edip dilenmemi emretti. Ve عز من طمع ya'ni "Kanâat eden azîz oldu, tama' eden kimse zelîl oldu" hadîs-i şerîfi mücibince tama' eden kimse zelîl olacağından bana zilletle emretti. Binâenaleyh bana zâhirde zillet ve tama' lâzım geldi."

چون طمع خواهد ز من سلطان دین خاک بر فرق قناعت بعد از این

2694. "Mâdemki dînin sultânı benden tama' ister, bundan sonra kanâatin başına toprak olsun!"

"Dînin sultânı olan Hak Teâlâ, mâdemki tama' edip dilenmemi emir buyurdu, bundan sonra kanâat yere geçsin ve kanâatin başına topraklar saçılınsın!"

او مذلت خواست کی عزت تنم او گدایی خواست کی میری کنم

2695. "O mezellet istedi, ne vakit izzete iltifât ederim? O dilencilik istedi, ne vakit beylik ederim?"

"Tenem", "tenîden" masdarındandır; ve "tenîden", burada teveccüh ve iltifât ma'nâsındır.

بعد از این گد و مذلت جان من بیست عباس اند در انبان من

2696. "Bundan sonra benim canım dilenmek ve mezellettir. Benim zenbîlimde yirmi Abbâs vardır."

"Bundan sonra dilenmek ve halkın önünde zelîl ve hakîr olmak benim canımdır. Zirâ benim zenbîlimin içinde yirmi tâne yüzüst ve arsız Abbâs-ı Debs ismindeki dilenciler gizlidir. Halk bir Abbâs'ın yüzüstlüğünden müşteki olursa, yirmi Abbâs'a karşı ne hâle gelirler, kıyâs olunsun!"

شیخ بر می گشت و زنبیلی به دست شیء لله خواجه توفیقیت هست

2697. "Efendi, şey'e lillâh (şey'en lillâh), sana bir tevfiğ var mıdır?" diye şeyh elde bir zenbil dolaşır idi.

Şeyh Muhammed hazretleri, şehirde büyük ve küçük her kim olursa önüne gidip, "Efendi, Allah rızası için bir şey vermeğe sana Hakk'ın tevfiği var mıdır?" diyerek elinde bir zenbil olduğu hâlde dolaşır durur idi.

برتر از کرسی و عرش اسرار او شیء لله کار او

2698. Onun esrârı kürsî ve arşdan daha yüksek idi. Onun işi şey'en lillâh, şey'en lillâh idi.

Hız. Şeyh'in âlem-i bâtına âit olan esrân ve ahvâlî âlem-i halk olan kürsî ve arşdan daha yüksek idi. Böyle iken onun âlem-i zâhirdeki ahvâlî ve muâmelesi "Allah için bir şey, Allah için bir şey" diyerek halktan dilenmek idi.

انبيا هر يك همين فن مى زنند خلق مفلس گديه ايشان مى کنند

2699. *Enbiyânın her biri hep bu fenni vururlar. Halk müflistir, suâli onlar ederler.*

Ya'ni, Şeyh hazretlerinin ahvâli peygamberlerin ahvâline benzer. Çünkü peygamberler türlü türlü hârikalar ve mu'cizeler ile âlem-i zâhirde mutasarrıf oldukları hâlde bu tasarruflarını terk edip emr-i mâişette hayât-ı fakrânevi ihtiyâr buyurdular ve mâişetlerini temin için halktan borç para ve eşyâ aldılar ve her birisi zâhirde birer san'at ihtiyâr ettiler. Meselâ İdris (a.s.) dikiş diker ve Süleyman (a.s.) bu kadar kudret-i tasarruf ile berâber zenbil örer ve Dâvûd (a.s.) zırh yapar idi. Resûl-i Ekrem Efendimiz'in şundan bundan istikrâr buyurdıkları ve sonra mâl-i ganîmetten ödedikleri ma'lûmdur. Onların bu kudret-i tasarruflarına nazaran halk müflis iken zâhîrî mâişetlerinin te'mini husûsunda bu hazretler o müflis olan halktan mutâlebede bulundular. Şeyh Muhammed hazretleri de bu hâlde idi.

أَقْرِضُوا اللَّهَ أَقْرِضُوا اللَّهَ مِى زَنْد باز گونه بر انصروا الله مى تندند

2700. "Allah'a ikrâz edin! Allah'a ikrâz edin!" derler. Ma'kûs olarak
[2701] "Unsurullâh!" a teveccüh ederler.

Peygamberler "Allâh'a ikrâz edin!" derler ve ma'kûs olarak "Allah'a yardım edin!" sûretindeki emr-i ilâhînin icrâsına teveccüh ve iltifât ederler. Bu beyt-i şerîfin birinci mısra'ında sûre-i Müzzemmil'de olan وَأَقْرِضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا (Müzzemmil, 73/20) ya'ni "Karz-ı hasen olarak karz verin!" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Hakk'a borç vermekten murâd ne olduğu bu cildin 146. numarasına müsâdîf olan: أَقْرِضُوا اللَّهَ قَرْضَ دَهْ زَيْنِ بَرْكَ تَنْ تا بروید در عوض در دل چمن ["Allâh'a ikrâz edin, bu tenin azığından karz ver! Tâ ki ivazında gönülde çımen bitsin!"] beytinde geçti. Ve ikinci mısra'da dahi Sûre-i Muhammed'de وَأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَتَصَدَّقُوا اللَّهَ يَتَصَدَّقْكُمْ (Muhammed, 47/7) ya'ni "Ey mü'minler, eğer siz Allah'a yardım ederseniz, size yardım eder" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Ve "Allah'a yardım etme"den murâd dahi bu cildin 2347 numarasına müsâdîf olan: سَنَنْتُكَ فِي زِيَارَةِ مَنْ لَا يَزِيدُكَ إِلَّا حَقًّا إِنْ تَتَصَدَّقُوا اللَّهَ تَتَصَدَّقُوا (Senin yârlığın sende ziyâde olur, onda değil! Hak buyurdu ki: "Eğer siz Allah'a yardım ederseniz yardım olunursunuz") beytinde geçti.

در بدر این شیخ می آرد نیاز بر فلک صد در برای شیخ باز

2701. *Bu Şeyh kapı kapı niyâz getiriyor. Felek üzerinde Şeyh için yüz kapı açıktır.*

Bu Şeyh Serrezi hazretleri için felek-i ulvî üzerinde yüz kapı açık olduğu hâlde o kapıları mürâcaat etmiyor ve bu âlem-i süffide hakikatte müflis olan halkın kapılarını çalıp yalvara yalvara onlardan tese'ül ediyor idi.

كان گدایی كان به جد می کرد او بهر یزدان بود نه از بهر گلو

2702. *Zîrâ o bir dilenciligi ki, o cidd ile ederdi, halk için idi, boğazı için değil!*

ور بکردی نیز از بهر گلو آن گلو از نور حق دارد غلو

2703. *‘Ue eğer boğazından dolayı dahi istese idi, o boğaz nûr-ı Hak’tan gulûv tutar.*

Zîrâ Şeyh Muhammed hazretlerinin kemâl-i cidd ve sa'y ile yaptığı dilencilik Hâlık Teâlâ hazretlerinin emrinden nâşi idi. Yoksa kendi boğazını doyurmak ve nefsinin hırsını tatmîn etmek için değil idi; ve bilfarz bu mutâlebeyi ve suâli kendi boğazının gıdâsını te'mîn için yapmış olsa idi bile, onun boğazı nûr-ı Hak'tan dolayı gıdâya hücum ettiği cihetle, onun hakkında mezmûm olmaz. "Gulûv", haddi tecâvüz etmek ve hücum etmek ma'nâlanıdır. Ma'lûm olsun ki, gıdâ insân-ı kâmil için muzır değildir. Zîrâ her bir gıdâ onun vücûdunda nûr-ı Hak'a mübeddel olur ve onun vücûduna giren gıdâ sûreti ma'nâyâ ve maârif ve hakâyık-ı ilâhiyye nûruna mûnkalib olur. Nitekim I. cildin 276 numarasına müsâdîf beyitte şöyle buyrulmuş idi: این خورد گردد پلیدی [Bu yer, ondan murdarlık ayrılır; ve o yer, hep nûr-ı Hudâ olur."] Ya'nî, ehl-i nefs ve cismânî olan kimseler, yerler ve içeryerler; ve onlardan ma'nen ve maddeten murdarlık zuhûr eder. Ve enbiyâ ve evliyânın yediği ve içtiği ise nûr-ı Hudâ olup, halkı maârif ve hakâyık ile tenvîr ederler. Ba'zı nüshalarda ikinci mısra'da "gulûv" (غلو) yerine "ulûv" (علو) vâki'dir. Bu sûrette ma'nâ, "O boğaz nûr-ı Hak'tan yükseklik tutar" demek olur.

در حق او خورد نان و شهد و شیر به ز چله وز سه روزه صد فقیر

2704. *Onun hakkında ekmek ve bal ve süt yemek, yüz fakîrin çilesinden ve üç günlük oruçtan iyidir.*

İnsân-ı kâmilin ekmek ve bal ve süt yemesi, nefsiyle mücâhede eden yüz dervişin çilesinden ve riyâzetinden ve üç günlük oruç tutmasından daha iyidir. Çünkü yediğini aslâ gâfletle yemez ve yedikten sonra o gıdâyı cemâdiyet ve hayvâniyet mertebesinden kurtanp rûhâniyet mertebesine getirir. Ehl-i nefis olanlar ise yediklerini maddeten necis ve ma'nen dahi kötü ahlâk ve ma'nâyâ kalbederler; ve onları daha aşağı mertebeye tenzîl ederler.

نور می نوشد مگو نان می خورد لاله می کارد به صورت می چرد
2705. *Nûr yiyor! Ekmek yiyor, deme! Lâle ekiyor, sûrette otluyor.*

O insân-ı kâmilî ekmek yerken görürsen, ekmek yiyor deme! O ekmeğin canını ve Hakk'ın ekmekte olan nûr tecellisini yiyor ve yediği nûru da etrâfına saçıyor. O her ne kadar sûrette otluyor ve yiyor ise de ism-i şerîfinden, ba'de't-tegaddî zuhûr edecek maârif ve hakâyık lâlelerini ekiyor.

چون شراری کاو خورد روغن ز شمع نور افزایش خوردش بهر جمع
2706. *Bir şerâr gibi ki, o şem'den yağı yer, onun yemesinden cem' için nûr ziyâde olur.*

"Şerâr", ateş parçası demektir ve Fârisî'de "kıvılcım" ma'nâsında isti'mâl olunur. (*Gıyâsü'l-Lügâ*). Burada murâd, "mumun alevi"dır. Ya'ni, insân-ı kâmilin gıdâ-yı sûrî yemesi alevin mumu eritmesine benzer. Alev mumu yedikçe bir odada toplanmış olan halk için aydınlık ziyâde olur. İnsân-ı kâmil dahi gıdâ-yı sûrîyi yedikçe cismi ve dimâğî kuvvet bulup etrâfına toplanan kimseleri ilim ve irfan nûruyla nûrlandırır.

نان خوری را گفت حق لا تسرفوا نور خوردن را نگفت ست اكتفوا
2707. *Ekmek yiyicilik için Hak "İsrâf etmeyin!" dedi. Nûr yemek için "İktifâ edin!" dememiştir.*

Hak Teâlâ gıdâ-yı sûrî hakkında وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا (A'râf, 7/31) ya'ni "Yiyin ve için ve isrâf etmeyin!" buyurdu. "Nûr yemek"ten murâd, gıdâ-yı sûrîyi şehvet-i hayvâniyyeye kalbetmeyip ilim ve irfâna tahvîl etmektir. Nitekim bu âyet-i kerîme bu cildin 582 numarasına müsâdîf olan: پس کُلُوا از بهر دام ["İmdi "Kûlû!" şehvet tuzağından dolaydır. Ondan sonra "Lâ tûsrifû!" o, iffettir."] beytinde de geçti ve orada izâhât verildi. Binâenaleyh gıdâ-yı sûrî ilim ve irfan nûruna mübeddel olursa, bu nûr için Hak tarafından "İktifâ edin!" buyrulmamıştır. Bilakis Server-i âlem Efendimiz رب زدنی علما ya'ni "Yâ Rab, bana ilmi ziyâde et!" buyurmuşlardır.

آن گلوی ابتلا بدوین گلو فارغ از اسراف و این از غلو
2708. *O boğaz ibtilâ idi; ve bu boğaz isrâfdan fâriğ ve gulûvden emîndir.*

O cismânî olan kimsenin boğazı ibtilâ ve isrâf ile me'lûf olan bir boğazdır. Fakat bu rûhânî olan boğaz isrâftan vazgeçmiş ve hadde tecâvûzden emîn olmuş olan bir boğazdır.

امر و فرمان بود نی حرص و طمع آن چنان جان حرص را نبود تبع

2709. *Emir ve fermân idi, hurs ve tama' değil. Öyle can hursa tâbi' olmaz.*

Velhâsıl Hz. Şeyh'in dilenmesi Hakk'ın emir ve fermânuna müstenid idi. Nefsinin hırsı ve tama'ı değil idi. Zîrâ öyle doğrudan doğruya Hak'tan emir telakkî eden can hırs-ı nefsânîye tâbi' olmaz.

گر بگرید کیمیا مس را بده توبه من خود را طمع نبود فیه

2710. *Eğer kimyâ bakıra "Sen kendini bana ver!" derse, tama' ziyâde olmaz.*
[2711]

"Kîmyâ", bakır altına tahavvül eden kimyâgerlerin kullandıkları iksirdir. "Fîrîh", ziyâde ve eفزün ma'nâsındır (*Burhân ve Şemsü'l-Lügât*). Ya'ni, meselâ iksîr bakıra, "Sen kendini bana ver ve teslim et!" derse iksîrin tama'ı ziyâde olmaz; ve bakırın ona kendisini teslim etmesinde iksîre bir fayda olmaz. Belki bakır altına tebeddül ettiği için bu teslimiyet bakırın nefesine faydalı olur. Binâenaleyh bir kimse insân-ı kâmile bir şey verse ve ona hizmet etse, bunlardan o kimsenin kendisi müstefid olur.

گنجهای خاک تا هفتم طبق عرضه کرده بود پیش شیخ حق

2711. *Toprağın yedi tabakasının hazînelerini, Hak Şeyh'in önüne arz etti.*

Hız. Şeyh-i Ekber (k.s.) *et-Tedbirâtü'l-İlâhiyye fî Islâh-ı Memleketi'l-İnsâniyye* isimindeki kitab-ı laîfinin on yedinci bâbında şöyle buyurur: و اما الارض فسمیع طبقات ارض سوداء و ارض غبراء و ارض حمراء و ارض صفراء و ارض بيضاء و ارض زرقاء و ارض خضراء و Ya'ni "Arza gelince, yedi tabakadır ki: Kara, boz, kızıl, sarı, beyaz, mâvi ve yeşil renklidir". Bu beyt-i şerîfdeki tabakalardan murâd dahi bu tabakalardır. Bu tabakalardan her birinin birer hâssası ve esrâr olduğundan her birisi bu esrâr ve havâssın hazîneleridir. İşte Hak Teâlâ hazretleri Şeyh'in önüne bu tabakaların hazînelerini arz etti.

شیخ گفتا خالقا من عاشقم ور بجویم غیر تو من فاسقم

2712. *Şeyh dedi: "Ey Hâlık, ben âşıkım ve eğer senin gayrını istersem fâsıkım!"*

Hazret bu hazînelerden hiçbirisine iltifât etmeyip dedi: "Ey âlem-i kev-nin hâlık olan Rabbim, ben senin cemâline âşıkım ve eğer senin gayrın olan bu âlem-i kevnî ister ve ona gönül bağlar isem aşk yolunun hâricine çıkmış olurum."

هشت جنت گر در آرم در نظر
ور کنم خدمت من از خوف سقر

2713. "Eğer sekiz cenneti nazara getirir isem ve eğer ben cehennem korkusundan hizmet edersem;"

مؤمنی باشم سلامت جوی من
زانکه این هر دو بود حظ بدن

2714. "Selâmet isteyici mü'min olurum. Zîrâ ki bu her iki, bedenin hazzı olur."

"Ey benim Rabbim, eğer ben sekiz cennetine muhabbet edip iltifât eylediğim için veyâhud senin yedi tabaka olan cehenneminden korktuğum için hizmet eder ve sana kulluk etmeğe çalışır isem, cisminin ve kendi varlığının selâmetini isteyici bir mü'min olmuş olurum. Zîrâ cennette nefsin telezzüzü vardır. Nitekim âyet-i kerîmede *وَفِيهَا مَا تَشْتَهِيهِ النَّفْسُ وَلَذَ الْأَعْيُنُ* (Zuhruf, 43/71) ya'ni "Ve sizin için cennette nefsinizin iştihâ ettiği ve gözlerin lezzet bulduğu şey vardır" buyrulur. Ve cehennem hakkında *وَفِيهَا الْمَعْمِيرُ* (Âl-i İmrân, 3/162) ya'ni "Ne fenâ yerdîr!" buyrulur. Binâenaleyh cennet ve cehennem cismnin hazzına âit şeyler olur. Ya'ni cennete giden kimsenin nefsi mahzûz olduğu gibi cehennemden kurtulan kimsenin dahi nefsi mahzûz olur.

عاشقی کز عشق یزدان خورد قوت
صد بدن پیشش نیرزد تره توت

2715. Bir âşık ki Hâlik'in aşkından gıdâ yer, onun önünde yüz beden dut yaprağına değmez.

"Terre/Tere", ma'nâ-yı umûmîsi i'tibârîyle taâm esnâsında yenilen yeşilliklere derler. "Tût", bizim "dut" dediğimiz ma'lûm bir meyvedir (*Burhân*). "Tere-tût", dut yaprağı ma'nâsına olmak münâsibdir. "Tere-tût" (تره توت) terkîbinin müstakîl bir ma'nâya delâlet ettiği lügatlerde bulunamadı. Fakat Ankaravî hazretleri kendi şerhlerinde "Tere-tût", hıyârşenbe gibi bir nevi' ottur ki, Acem diyarlarında olur imiş" buyurduklarına göre bunun ma'nâsını bir sûretle böyle tahkîk buyurdıkları anlaşılır. Ya'ni, Hâlik'in aşkıyla gıdâlanan bir âşığın indinde cismnin aslâ ehemmiyeti yoktur. Onun kıymeti bir yeşillik yaprağına bile tekabül etmez.

واین بدن که دارد آن شیخ فطن
چیز دیگر گشت کم خوانش بدن

2716. O ârif olan şeyhin tuttuğu bu beden başka şey oldu. Ona az beden ta'bir et!

"Fetan", zekî ve ârif ma'nâsınadır. Ya'ni, o Şeyh Muhammed hazretleri-
nin cismi telattuf etmiş ve hâl-i kesâfetten kurtulmuş olduğundan başka bir
şey olmuştur. Binâenaleyh sen artık sûret-i müteayyinesine cisim ta'bîrini az
yap, ya'ni sûret-i müteayyinesi sâir cisimlerdeki kesâfet ondan zâil olduğundan kâmi-
len cisim ta'bîr etmek de mümkün değildir. Bunun için kâmiller ارواحنا اشباحنا
ashâbâna ya'ni "Bizim ervâhımız cisimlerimiz ve cisimlerimiz de ervâhımız-
dır" buyurmuşlardır. Bu i'tibâr ile onlarda mevhum olan vücûd kalmamıştır.

عاشق عشق خدا و آن گاه مزد جبرئیل مؤمن و آن گاه دزد

2717. *Aşk-ı Hudâ'nın âşığı, sonra da ücret! Mü'temen olan Cibrâîl, sonra da hırsız!*

Cennetin zevkine nâil olmak ve cehennemin âlâmından kurtulmak eme-
liyle Hakk'a mutî' olup Hakk'a âşık olmak da'vâsında bulunmak Hakk'a üç-
retle âşık olmak ma'nâsını mutazammın olduğundan bu da'vâ kâzîbdir. Hem
âşıklık ve hem de ücret beklemek bir yerde ictimâ' etmez. Bu hâl Cibrîl-i Emîn
olmak da'vâsıyla berâber hırsız olmaya benzer. Hem emînlik ve hem de hır-
sızlık mümkün değildir.

عاشق آن لیلی کور و کبود ملک عالم پیش او یک تره بود

2718. *O kör ve kebûd olan Leylâ'nın âşığı, onun önünde âlemin mülkü bir yaprak idi.*

"Kûr u kebûd", kara gün, fenâ hâl ve gam ve enduh ma'nâsınadır (*Ba-
hâr-ı Acem*). Burada "fenâ ve çirkin" ma'nâsı murâd olunur. Ya'ni, o çirkin
olan Leylâ'nın âşığı bulunan Mecnûn'un önünde âlemin mülkü bir yaprak
mesâbesinde kıymetsiz bir şeydi. Ya'ni Mecnûn'a âlemin mülkünü verseler
Leylâ'yı fedâ edemezdi. Bir vücûd-ı mecâzî âşıkının fedâkarlığı bu derecede
olursa vücûd-ı hakîkî-i Hakk'ın âşığı nasıl olur? Onun nazarında kendi vücû-
dunun kıymeti kalır mı?

پیش او یکسان شده بد خاک و زر زر چه باشد که نبد جان را خطر

2719. *Onun önünde toprak ve altın berâber olmuş idi. Altın ne olur ki, canın hatırı yok idi.*

Leylâ'nın âşığı olan Mecnûn'un önünde kıymetçe toprak ve altın berâber
olmuş idi. Altından bahsetmek ne demek!? Mecnûn'da kendi canının korku-
su bile kalmamış idi.

شیر و گرگ و دد از او واقف شده همچو خویشان گرد او گرد آمده

2720. *Arslan ve kurt ve yırtıcı hayvânât ondan vâkıf olmuş, akrabâsı gibi*
[2721] *onun etrâfına toplanmışlar idi.*

Leylâ'nın aşkı Mecnûn'u o derece kendinden geçirmiş idi ki, dağlarda gezerek ve arslan ve kurt ve sâir yırtıcı hayvanlar onun hâline vâkıf olduklarından akrabâsı gibi etrâfına toplanırlar, ona aslâ bir zarar îkâ etmezler idi.

کاین شده ست از خوی حیوان پاک پاک پیر ز عشق و لحم و شحمش زهرناک

2721. *Zîrâ bu hayvan hayvundan pâkin pâki olmuştur. Aşkdan dolu ve onun*
eti ve yağı zehirli olmuştur.

Zîrâ bu Mecnûn aşk-ı mecâzide müstağrak olduğundan onda zerre kadar ahlâk-ı hayvânîyye kalmamıştır ve o aşk denilen ma'nâ-yı latîf Mecnûn'un zerrât-ı vücûdunu tamâmen kaplamış; ve binâenaleyh onun eti ve yağı hayvânât için zehirli olmuştur.

زهر دد باشد شکر ریز خرد ز انکه نیک نیک باشد ضد بد

2722. *Aklın şeker dökücüsü yırtıcılık zehri olur. Zîrâ ki her iyyinin iyisi kö-*
tünün zıddı olur.

Bu beyt-i şerif yukarıki beytin illetidir. "Şeker-rîz", vâsf-ı terkîbidir ve "şeker-rîz-i hured" (شکر ریز خرد) terkîb-i izâfîdir. "Aklın şeker dökücüsü" demek olur ki, akla şeker saçıcı, ya'ni insana lezzet bahşedici ma'nâsı murâd buyrulur; ve akla şeker saçan ve insana lezzet bahşeden aşktır; ve "yırtıcı"dan murâd, hayvânât olduğu gibi hayvânlık mertebesinde bulunan insanlardır. Ya'ni, akla şeker saçıcı olan aşk yırtıcılığın zehri olur. Niçin aşk yırtıcılığın zehri olur? Zîrâ iyyinin iyisi ya'ni iyide zâhîr olan iyi, kötünün zıddı olur. Meselâ aşkın galebesi insanı rûhâniyet ve melekîyet mertebesine çıkarır. Bu hâl iyi insanda zâhîr olan bir iyidir; ve bu melekîyetin ve rûhâniyetin zıddı ise nefsâniyet ve hayvâniyet mertebesidir. Bu mertebenin kötü ve süflî olduğu da meydandadır. Binâenaleyh iyi kötünün ve kötü de iyyinin zıddıdır; ve zıd, zıddın zehridir. Zîrâ hâssıyyet-i esmâ zıd ve mütekâbilidir. Meselâ Nâfî' ismi hükmünü icrâ ettiği yerde Dârr isminin ahkâmı ve Dârr isminin ahkâmı câri olduğu yerde dahi Nâfî' isminin ahkâmı mestûr kalır. Zîrâ iki zıd bir yerde müctemil olmaz, biri diğerinin hükmünü ibtâl eden zehirdir. Ba'zı nüshalarda زهر دد yerine زهر دو vâki' olmuştur. Bu sûrette ma'nâ "Akla şeker

saçıcı olan aşk, her ikinin ya'ni aşk ile dolu olan etin ve yağın zehri olur", demektir.

لحم عاشق را نیارد خورد دد عشق معروف است پیش نیک و بد

2723. *Âşıkın elini yırtıcı yemeğe kadir olmaz. Aşk iyi ve kötü önünde ma'rûfdur.*

Burada "âşıkın etini yemek", ona sûrette ve ma'nâda tecâvüz edip mağlûb etmekten kinâyedir. Ya'ni, yırtıcı hayvan ve hayvanlık mertebesinde bulunan insan âşika sûrette ve ma'nâda tecâvüz edip mağlûb edemez. Zîrâ aşk iyyinin ve kötünün indinde ma'rûfdur. Çünkü Sultan Veled hazretlerinin buyurdukları gibi bilcümle mevcûdât, hubb-i zâtiden vücûd bulmuşlardır. Nitekim hadîs-i kudside اعراف فخلقت الخلق لاعرف ya'ni "Ben bir gizli hazîne idim. Bilinmeğe muhabbet ettim, halkı bilinmem için yarattım" buyrulmuştur. Hubb-i zâtî cemî'-i eşyâya sârif olduğu için aşkta müstağrak olan bir âşika gerek sûrette yırtıcı olan hayvanlar ve gerek sûrette yırtıcı hayvan olan insanlar tecâvüz edip zarar edemezler; ve sevk-i tabîi ile o âşika serfûrû ederler. Velâkin iki tarafta [da] hayvâniyet olursa yekdiğerine tecâvüz edip kavî olan zayıfı mağlûb eder. Yırtıcı hayvanların evliyâ-i Hakk'a itâatı menâkıbı çoktur.

Ezcümle *Nefehâtü'l-Üns*'de şöyle bir menkıbe naklolunur: "İbrâhim b. Ahmed b. Mevlid es-Sûfî er-Rakkî (k.s.) nakleder ki: "Ben sülûkümün ibtidâsında Müslim Mağribî'nin ziyâretine teveccüh ettim. Onun mescidine girdim, imâmet ediyor idi. Namaz esnâsında Fâtiha'yı birçok yerde hatâ ile okudu. İçimden dedim ki: "Eyvah, ziyârete gelmek için çektiğim yol zahmeti boşa gitti!" O gece orada kaldım. Ertesi günü tahâret için Fırat nehri kenârına kadar gittim. Bir arslanın yol üzerinde yattığını gördüm, geri döndüm. Bir arslan dahi arkamdan geliyordu. Âciz kalıp bağırđım. Müslim hazretleri tekyesinden dışarıya çıktı, arslanlar onu gördükleri vakit tevâzu' gösterdiler ve cenâb-ı Müslim onların kulaklarını tutup burdu da dedi ki: "Ey Hak Teâlâ'nın köpekleri, ben size demedim mi ki, benim misâfirlerime taarruz etmeyin!" Ondân sonra bana dedi: "Yâ İbrahim, zâhirinizi doğrultmağa meşğul olduğunuz için mahlûkattan korkarsınız; ve biz bâunımızı doğrultmağa meşğul olduğumuz için mahlûkât bizden korkarlar."

ور خورد خود فی المثل دام و ددش گوشت عاشق زهر گردد بکشدش

2724. *Ve eğer fi'l-mesel dâm ü ded onu yer ise dahi âşıkın eli zehir olur, onu öldürür.*

"Dâm", âhû ve gazâl gibi umûmen yırtıcı olmayan hayvanlar ma'nâsındır; ve "ded", yırtıcı ve vahşî hayvanlar demektir. Binâenaleyh "dâm", "ded" kelimesinin zıddı olan ma'nâyı mutazammındır. Ya'ni bilfarz yırtıcı olmayan yevâhud yırtıcı olan hayvanlar âşîğn etini ve yağnı yeseler, o et ve yağ onlara zehir olup öldürür; ve eğer hayvan sîretinde ve tabîatında olan insanlar âşîka tecâvûze ve taaddîye kasdetseler, kendileri zehirlenip ölür. Nitekim *Reşehâr*'da bu ma'nâyı temsîl eden şu menkûbe mezkûrdur:

"Sâdât-ı Nakşibendiyye'den Mevlânâ Alâaddin hazretleri naklederler ki, bir gün Şeyh Abdülkebîr Yemenî hazretlerinin meclis-i şerîflerine dâhil oldum. Sâdât ve meşâyih ve ulemâ ve fukahâ-yı haremnden meclislerinde çok kimse-ler var idi; ve Şeyh hazretleri maârif-i ilâhiyyeden söz söylerler idi. Nâgâh ulemâ arasından galîzu't-tab' bir fakîh ki ehlullâha ve kelâm-ı ehlullâha mûnkir idi, i'tirâz vechi üzere Şeyh'in sözlerine dahleyletti. A'yân-ı meclisden biri ol fakîhi, "Sus!" diye tekdîr etti. Fakîh dedi ki: "Eğer nâ-meşrû' ve nâ-ma'kul söylersem beni men' eyleyiniz! Eğer sözüm meşrû' ve ma'kul ise niçin mâni' olursunuz?" Fakîh bu sözü söyleyince Hz. Şeyh bana müteveccih olup يا عجم خلصنى منه ya'ni "Yâ acem, beni bundan kurtar!" buyurdular. Fakîh dedi ki: "Acabâ ben zulüm mü ediyorum ki halâs istersiniz? Bir söz söylediniz, bana şübhe ânz oldu, cevâb isterim. Cevâb vermek gerek. Bu mertebe mübâlağanın ne ma'nâsı vardır?" Bunu müteâkib Hz. Şeyh'e gazab târî olup o fakîhe müteveccih olarak buyurdular: "Şübhen nedir, söyle! Fakîh söylemek isteyince yüzü üzerine düşüp aklı başından gitti. Şeyh hazretleri kalkıp odalanna gittiler, meclis dağıldı, o fakîh bî-hûş yüzü üstü düşmüş yatar idi. Nihâyet fakîhi kilim içine koyup dışarıya çıkardılar. Henüz Şeyh hazretleri odalarından çıkmamış idi ki can verdi."

هر چه جز عشق است شد مأکول عشق دو جهان يك دانه پيش نول عشق

2725. *Aşkın gayrı olan her şey aşkın me'külü oldu. Aşkın gagası önünde iki cihan bir tânedir.*

"Nûl", kuşların gagası ve ağzın etrâfı, lûle ve sürâhi gerdeni ma'nâlanıdır. Burada "tâne" karînesine nazaran "gaga" murâd buyrulur. Ya'ni, aşk kendisinin gayn olan her şeyi yer ve izâle eder. Binâenaleyh aşk ankâsının gagası önünde dünyâ ve âhiret bir yem tânesi mesâbesindedir. Hakk'a âşık olanlar ne dünyânın ve ne de âhiretin mülküne nazar etmezler. Nitekim Râbia-i Adeviyye hazretleri cenâb-ı Hakk'a olan münâcâtında şöyle buyurur: يا الهى عزتك و جلالك ما عبدتك خوفا من نارك ولا رغبة فى جنتك بل لوجهك الكريم

nim Allah'ım, senin izzetine ve celâline yemîn ederim ki ben senin cehenneminden korkarak ve cennetine râğbet ederek sana ibâdet etmedim. Belki sana vech-i kerîmin için taptım!" Aşk kelimesinin "sarmaşık" ma'nâsına olan "aşaka" (عشقة) dan almışlardır. Sarmaşık bir ağaca sarıldığı vakit o ağacı kurutup ondaki yeşilliği mahveder ve ancak kendi yeşilliğini izhâr eder. Aşk-ı Hak dahi bir kalbe müstevî olduğu vakit o kalbde olan muhabbetlerin hepsini mahvedip ancak kendi kalır. Zîrâ aşkı ancak diğer bir aşk izâle eder. Nitekim bu cildin 2227 numaralı beytini ta'kîb eden sûrh-i şerîfde: نبرد عشق را جز نبرد عشق دیگر چرا باری نگیری زو نکوتر ondan daha iyi bir dost tutmazsın?" buyrulmuş idi.

دانه مرغ را هرگز خورده کاهدان مر اسب را هرگز چریده

2726. *Bir tâne, hiç kuşu yer mi? Samanlık atı hiç otlar mı?*

"Bir tâne"den murâd, dünyâ ve âhiret, "kuş"tan murâd, âşık-ı Hak, "samanlık"tan murâd, dünyâ; "at"dan murâd, aşkın merkûbu olan âşıkın vücûdudur. Ya'ni, bir yem tânesi mesâbesinde olan dünyâ ve âhiret muhabbeti Hak âşığını mağlûb eder mi ve samanlık mesâbesinde olan dünyâ âlâyişi bir küheylân at mesâbesinde âşıkı yutup mağlûb edebilir mi?

بندگی کن تا شوی عاشق لعل بندگی کسی است آید در عمل

2727. *Kulluk et, belki nihâyet âşık olasın! Bendelik kesbîdir, amele gelir.*

"Lealle", Arabî'de harf-i tereccîdir, "me'mûldür" ma'nâsında müsta'mel-dir. Ya'ni, Hakk'ın emrine ittibâ' ve nehyinden ictinâb etmek sûretiyle kulluk et! Me'mûldür ki, nihâyet Hak seni sevsin ve O'nun muhabbeti seni cezb et-sin de, sen dahi Hakk'a âşık olasın! Çünkü kulluk senin irâdene tâbî olup amel etmek sûretiyle kazanılır. Binâenaleyh kulluk kesbîdir, fakat aşk vehbî-dir, Hakk'ın sana olan muhabbetinden münbaisdir. Ma'lûm olsun ki, Hakk'ın kuluna muhabbeti bir inâyet-i ezeliyyedir ve inâyetin sebebi yoktur. Bunun için her kulluk eden kimse hakkında bu inâyetin tecellîsi mutlak olmadığın-dan cenâb-ı Pîr efendimiz beyt-i şerîfde harf-i tereccîyi isti'mâl buyurmuştur. Ya'ni her kulluk eden kimsede bir inâyet-i ezeliyye olan Hakk'ın muhabbeti zâhîr olmaz. Fakat Hakk'ın âşıkları kulluk edenler arasında bulunur. Her kul-luk eden kimsede aşk zâhîr olmamakla berâber diğer sûretle ikrâm-ı ilâhî vâ-ki' olur ve kulluk eden her kimse mutlaka me'cûr olur. Kalbinde aşk-ı ilâhî zuhûru hubb-i ilâhîye mütevakkıfdir. Beyt-i Kuddûsî (k.s.):

*İbâdet çokluğuna yok i'tibâr hiç
Kulundan Hâlik'ı hoşlanmayınca*

Ve Hz. Pîr efendimiz bu ma'nâyı *Fîhi Mâ Fîh* 1erinin 59. faslında şöyle beyân buyururlar: "Aslolan İnâyettir. Sen bir emîrsin, iki kölen var. Birisi çok hizmet edip senin için birçok seferler kılar ve diğeri ise kölelik husûsunda tembeldir. Sonunda görüyorum ki, senin o tembel olan köleye o hizmet eden bendeden ziyâde muhabbetin vardır. Evvelki hizmetkâr da metrûk bırakmazsın. Bu böyle vâki' olur. İnâyete hükmet[me]mek mümkün değildir ilh..."

بندہ آزادی طمع دارد ز جد عاشق آزادی نخواهد تا ابد

2728. *Kul sa'yden âzadlık tama'ı tutar. Âşık ebede kadar âzadlık istemez.*

"Cedd", kelimesinin müteaddid ma'nâsı vardır. Burada "sâ'y ve cehd" ma'nâsınadır. Ya'ni, hizmetkâr kul ile âşık olan kul arasındaki fark budur ki, hizmetçi olan kul sa'yden ve cehdden âzad olmak ve kurtulmak tama'ını tutar ve ona efendisinin hizmeti ağır gelir. Binâenaleyh kendi nefsinin râhatına ve hazzına mütemâyil olur. Âşık olan kul ise ebede kadar efendisinin emir ve fermânına tâbi' olarak kalmak ister. Hizmetçi kul efendisinin cebri altında bulunduğunu düşünerek nefsi muhtarib olur. Âşık kul ise ma'sûkunun emrini canına minnet bildiğinden cebri düşünmekten ve bu düşüncenin ıztırâbından uzaktır. Nitekim I. cildin 1488 numaralı beyünde:

لفظ جبرم عشق را بی صبر کرد هر که عاشق نیست حبس جبر کرد

Ya'ni "Lafz-ı cebir beni aşka sabırsız etti. Her kim ki âşık değildir, habs-i cebr etti" buyrulur.

بندہ دائم خلعت و ادرار جوست خلعت عاشق همه دیدار دوست

2729. *Kul dâimâ hil'at ve idrâr isteyicidir. Âşıkın hil'ati hep dostun didârıdır.*

"Hil'at", ikrâm için bir kimseye giydirilen dikilmiş elbise; "idrâr", mütevâfî olan ihsân ve atâ demektir. Ya'ni, kul hizmetine mukâbil efendisinden hil'at ve mütevâfî olan atâ ve ihsân bekler. Fakat âşıkın nazarında hil'at ve ihsân ma'sûkun cemâlini müşâhededir.

در نگنجد عشق در گفت و شنید عشق دریایی است قعرش ناپدید

2730. *Âşk güfl ü şinîde sığmaz. Âşk bir deryâdır, onun ka'rı nâ-bedîddir.*
[2731]

Aşkın hâli, söylemekle ve dinlemekle anlaşılmaz. Zîrâ hurûf ve kelimât dardır, ma'nâ-yı aşkı istiâb edemez. Çünkü aşk dibi ve kenân bulunmayan bir deryâdır.

قطره های بحر را نتوان شمرد هفت دریا پیش آن بحر است خرد

2731. *Denizin katrelerini saymak mümkün olmaz. Yedi deryâ, o deryânın önünde küçüktür.*

Meselâ, bu sûfî denizin katrelerini saymak mümkün değildir. Halbuki bu sûfî olan yedi deryâ o aşk deryâsının önünde küçük bir şeydir. Onun katreleri ve dalgaları olan ahvâli ve tecelliyâtı sayıp dökmek nasıl mümkün olur?

این سخن پایان ندارد ای فلان باز رو در قصه شیخ زمان

2732. *Ey fülân, bu sözün nihâyeti yoktur. Tekrar şeyh-i zamânın kıssasına git!*

Ey aşkı anlamak isteyen sâmi', bu aşk sözünün nihâyeti yoktur. Şeyh-i zamân olan Muhammed Serrezî hazretlerinin kıssasına rücû' et!

در معنی لولاك لما خلقت الافلاك

"Sen olmasaydın felekleri yaratmazdım!" hadîs-i kudüsîsinin ma'nâsı hakkındadır

شد چنین شیخی گدایی کو به کو عشق آمد لا ابالی اتقوا

2733. *Böyle bir şeyh mahalle mahalle dilenci oldu. Aşk lâübâlî geldi, sakının!*

"Lâübâlî", terkîb-i Arabî olup "çekinmem ve mukayyed olmam" ma'nâsıdır. Burada kayıdsız olmaktan kinâyedir. Ya'ni, Şeyh Muhammed Serrezî hazretleri gibi bir ârif ve kâmil mahalle mahalle dolaşıp dilenen bir dilenci oldu. Zîrâ aşkıta lâübâfîlik ve çekinmemezlik vardır. Eğer sizde aşkın bu hâline karşı adem-i tahammül varsa aşktan sakının! Çünkü âşık olmak her yiğidin kânı değildir. Binâenaleyh kulluk ve hizmet ile itifâ edin!

عشق جوشد بحر را مانند دیرگ عشق ساید کوه را مانند ریزگ

2734. *Aşk, denizi çömlek gibi kaynatır. Aşk dağı kum gibi ezer.*

Aşk esrâr ve maârif-i ilâhiyye deryâsı olan bir kâmilî çömlek gibi kaynatır. Aşk dağı gibi metin ve temkin sâhibi olan bir insân-ı kâmilî kum gibi ezer ve onu türlü türlü hallere koyar.

عشق بشکافد فلک را صد شکاف عشق لرزاند زمین را از گزاف

2735. *Aşk feleği yüz yarık ile yarar. Aşk yeryüzünü hesâbsız titretir.*

"Güzâf", burada "hadsiz ve hesâbsız" ma'nâsınadır. "Aşkın feleği yüz yarık ile yarması" ان عرف فخلقت الخلق لاعرف ya'ni "Ben bir gizli hazine idim, bilinmeğe muhabbet ettim, halkı, bilinmekliğim için yarattım" hadîs-i kudsi mûcibince felekten zuhûr eden bilcümle mezâhirin hubb-i zâtiden mevcûd olmalıdır. "Felek"ten murâd, "felek-i esîr" olmak münâsibdir. Nitekim sûre-i Enbiyâ'da vâkı' olan كَانَتْ رَتْقًا أَلْأَرْضُ وَالسَّمَاوَاتُ الْوَالْأَرْضُ كَانَتْ رَتْقًا (Enbiyâ, 21/30) ya'ni "Münkirler görmezler mi ki, muhakkak gökler ve yer bitişik idiler, biz onları ayırdık ve her şeyin hayâtını da sudan yaptık, inanmıyorlar mı?" buyrulur. Ve ikinci mısra'da dahi sûre-i Hacc'da olan وَأَنْبَتْنَا عَلَيْهِ الْمَاءَ اهْتَرَّتْ وَرَبَّتْ وَأَنْبَتْنَا (Hac, 22/5) ya'ni "Sen arzı kuru ve revnaksız görürsün. Vakta ki biz onun üzerine yağmur indiririz; titrer, şişer ve behic olan her çiftten biter" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Ya'ni, hubb-i zuhûr-ı ilâhî fezâda felek-i esîri birçok yarıklar ile yarar ve birçok manzûme-i şemsiyyeler izhâr eder. Kezâ bu hubb-i zuhûr yeryüzünün hadsiz ve hesâbsız titretip envâ'-ı nebatâtı peydâ eder.

با محمد بود عشق پاک جفت بهر عشق او را خدا لولاك گفت

2736. *Aşk-ı pâk Muhammed ile çift oldu. Hudâ aşktan dolayı ona "Levlâk!..." dedi.*

Ya'ni hubb-i zuhûrun kemâli insân-ı kâmilin vücûduyla hâsıl ve insân-ı kâmil bi'l-asâle zât-ı muallâ-yı Hz. Muhammedî olduğundan aşk-ı pâk-ı ilâhî, Muhammed (a.s.) Efendimiz'in vücûd-ı şerifi ile tev'em ve çift oldu. Binâ-enaleyh cenâb-ı Hak bu aşk-ı pâkden dolayı sûrh-ı şerîfde mezkûr لَوْلَاكَ يا مُحَمَّدُ (Ey mahbûbüm, matlûb olan senin zuhûr-ı vücûdun olmasa idi, felekleri yaratmazdım!) hadîs-i kudsi ile hitâb buyurdu. Zîrâ insân-ı

kâmil ağaç mesâbesinde olan âlem-i halkın meyvesi ve zübdesidir; ve bahçıvan ağacı meyvesinden dolayı dikip terbiye eder. Çünkü bahçıvanın aşkı ve muhabbeti meyvenin zuhûrunadır. Binâenaleyh bu hadîs-i kudî verâsetleri hasebiyle insân-i kâmillerin kâffesine de râci' olur.

منتہی در عشق چون او بود فرد پس مرا و را ز انبیا تخصیص کرد

2737. *Mâdemki aşkıta müntehî yalnız o idi, binâenaleyh enbiyâdan onu tahsis etti.*

Ya'ni, Server-i âlem Efendimiz aşkıta kâmil ve münferid idi ve aşkın nihâyetine vâsıl olmuş idi. Zîrâ onun hakîkatı bilcümle kemâlâtın câmi'idir ve her mertebede onlarda aşkın kemâli zâhir olmuştur; binâenaleyh bu sebeble sâir peygamberler üzerine tafdîl olunmuştur; ve onların fazlı cümlesindendir ki, Server-i enbiyâ Efendimiz her mertebede ezelden nebîdirler. Diğer peygamberlerin nübüvvet ve velâyetlerine onların imdâd ve ifâzası vâki' olur; ve bilcümle enbiyâ nübüvvet ve velâyette o hazretin nâibidirler. Nitekim hadîs-i şerîfde *لو انك لما خلقت الافلاك ما خلقت الا افلاك* "Âdem su ile çamur arasında iken ben peygamber idim" buyrulur. Bunun için Hak Teâlâ hazretleri binâenaleyh bu hitâbda niyâbetleri hasebiyle sâir enbiyâ ve verâsetleri hasebiyle de evliyâ dâhildirler.

گر نبودی بهر عشق پاک را کی وجودی داده‌می افلاک را

2738. *Eğer pâk olan aşkıtan dolayı olmaya idin, ne vakit eflâke bir vücûd verir idim?*

Bu beyt-i şerîf hadîs-i kudînin tefsîridir. *بودی* [: olmaya idin] deki "yâ", yâ-yı hitâb olduğuna göre ma'nâ budur. Ya'ni, "Ey habîbim, sen pâk ve mukaddem olan hubb-i zâtîmden dolayı mevcûd olmaya idin, eflâke vücûd ve varlık vermez idim. Eflâke vücûd vermekliğim senin zuhûrun için olmuştur." Eğer *بودی* deki "yâ", yâ-yı hikâye olursa ma'nâ böyle olur: "Ey habîbim, senin zuhûrun benim hubb-i zâtîmden dolayı olmasa idi, eflâke vücûd vermez idim!"

من بدان افراشتم چرخ سنی تا علو عشق را فهمی کنی

2739. *Ben o sebeble yüksek olan feleği yükselttim, tâ ki aşkın yüksekliğini fahmedesin!*

Ben o pâk olan aşk sebebiyle feleği yüksek binâ ettim, tâ ki aşkın neler doğurduğunu bilip o aşkın şânının yüksekliğini anlayasın! Ba'zı nüshalarda *نهی* yerine *پیدا* vâki' olmuştur. Bu sûrette ma'nâ şöyle olur: "Ben çerhi o aşk sebebiyle yükselttim ve sana vücûd verdim, tâ ki ma'nâ-yı aşkın yüksekliğini âlem-i insâniyyette peydâ ve ızhâr edesin!"

منفعتهای دیگر آید ز جرّح آن چو بیضه تابع آید این چو فرخ

2740. *Felekten başka menfaatler de gelir. O yumurta gibi, bu piliç gibi tâbi'*
[2741] *gelir.*

"Felek"ten murâd, manzûme-i şemsiyyemizin hey'et-i mecmûasıdır. Ya'ni, manzûme-i şemsiyyenin vücûdundan başka menfaatlar dahi zuhûra gelir. O felek yumurta gibi ve bu menfaatlar dahi bu yumurtaya tâbi' olan piliç gibi zâhir olur. Bu menfaatlerin kimi zâhiri ve kimi de bâtinîdir.

خاک را من خوار کردم یک سری تا ز دُلّ عاشقان بویی بری

2741. *Toprağı baştan ayağa kadar zelîl ettim, tâ ki âşıkların zilletinden bir koku alsın!*

O manzûmede toprağı kâmilten zelîl ve mütevâzi' bir hâlde yarattım. Çiğnenir ve mülevvesâtı setreder; ve bir avuç toprak alıp havaya atsan aşağıya sukût eder; ve her ne ekilirse fazlasıyla îade eder. Bu nef-i zâhirîdir. Bâtınî olan nef-i budur ki, âküller keskin nazarlarıyla toprağın bu hâlinde ibret alıp âşıkların mertebeye-i zilletini idrâk ederler ve onların topraklık mertebesine tenezzülünü bilirler.

خاک را دادیم سبزی و نوی تا ز تبدیل فقیر آگه شوی

2742. *Toprağa yeşillik ve yenilik verdik, tâ ki fakîrin tebdîlinden âgâh olasın!*

Toprağın bu zilletine ve tevâzu'una mukâbil yeşillikler ve yenilikler verdik. Ondan türlü türlü çiçekler zuhûr etti. Yeni yeni letâfetler peydâ oldu. Bunlar menâfi'-i sûriyyedir; ve nef-i mânevî ise bu sûretten ma'nâyâ intikâldır. O da budur ki, topraktan tekevvün eden âşkın cismi zillet ve tevâzu' içinde bulunduğu için onda türlü türlü tebeddülât vâki' olur ve her an içinde bir şe'nde bulunup tecelliyât-ı Hakk'ın envâ'ı zuhûr eder. Ezcümle esrâr-ı ilâhiyye ve maârif-i rabbâniyye çiçekleri neşv ü nemâ bulur.

وصف حال عاشقان اندر ثبات

با تو گویند این جبال راسیات

2743. *Bu muhkem olan dağlar sebât içinde olan âşıkların hâlinin vasfını sana söyler.*

Feleğin diğer menfaatlerinden birisi de budur ki, muhkem ve kavî olan dağların yerlerinde sebâtı da âşıkların tarîk-i aşktaki sebâtlarını lisân-ı hâl ile sana söyler; ve şiddetli yağmurlar ve sellerden ve fırtınalardan kendilerine tezelzül gelmediği gibi âşıklar dahi ma'sûkları olan Hakk'ın kendilerine tevcih ettiği türlü belâ ve mihnetlerden asla mütezelzil olmazlar ve aslâ şikâyet etmezler. Beyt-i Mısî Niyâzî (k.s.):

Aşk yolu belâlıdır, her kân cefâlıdır

Cânundan ümidin kes, cânâna erem dersin

گر چه آن معنی است و این نقش ای پسر تا به فهم تو کند نزدیکتر

2744. *Ey oğul, senin fehmine pek yakın etmek için gerçi o ma'nâdır, bu nakışdır.*

Ey oğul ve ey mübtedî sâlik, gerçi o âşık ve aşk ma'nâdır ve bu toprak ise nakışdır ve sûrettir. Fakat bu toprak ve dağ misâli, o ma'nâyı senin anlayışına yaklaştırmak için söylenmiştir.

آن نباشد لیک تنبیهی کنند

غصه را با خار تشبیهی کنند

2745. *Gussayı dikene teşbîh ederler; o olmaz, fakat bir tenbîh ederler.*

Ya'ni, misâl, kendisine benzetilen şeyin aynı olmaz. Nitekim gussayı ve gamı dikene benzetirler. Halbuki bu teşbîh ile gussa, dikenin aynı olmaz. Fakat gussa insanın bânına, diken ise insanın cisminde acı ve ıztrâb verdiği için bu acı ve ıztrâba tenbîh için bu teşbîhi söylerler.

نامناسب بر مثالی راندند

آن دل قاسی که سنگش خواندند

2746. *O kâsî olan kalb ki, ona taş ta'bir ettiler, münâsib olmayan bir misâl üzerine sürdüler.*

O katı olan kalbi taş benzetip katı kalbli bir kimseye "taş kalbli" dediler. Halbuki kalbin katılığı emr-i ma'nevîdir ve taş ise bir madde-i sûrîdir; ve sûret-i tibâriyle birisi et, diğeri taşır. Binâenaleyh aralarında sûret-i tibâriyle hiçbir münâsebet yoktur. Fakat kalbin duygusuzluğunu akla takrîb edip anlatmak için bu misâli irâd ettiler.

عیب بر تصویر نه نقیش مدان

در تصور در نباید عین آن

2747. *Onun aynı tasavvura gelmez. Aybı tasvîr üzerine koy, onu menfî bilme!*

Ya'ni, bu bahiste bu misâller gibi âşıkın zilletini toprağın zilletine ve onun yeşilliğini ve yeniliğini de toprağın yeşilliğine ve sebâtını dahi toprağın sebâtına benzettik. Ma'kulâtı misâl ile mahsûs etmek istedik. Fakat âşıkın hâlinin "ayn"ı, tasavvurda toprağın ve dağın hâlinin "ayn"ı olmak lâzım gelmez. Zîrâ âşıkların sıfatları ma'nâdır. Hâricte sûreti yoktur. Eğer onların hallerini bu misâller tamâmıyla tasvîr edemiyorsa, sen aybı ve kusûru tasvîre bırak ve isnâd et! Yoksa onların hallerini menfî bilme! Onların bu halleri hâlen ve zevkan müsbettir.

رفتن آن شیخ در خانه امیری بهر گدیه روزی چهار بار با زنبیل به اشارت

غیبی و عتاب کردن امیر او را بدان وقاحت و عذر گفتن او امیر را

Bu Şeyh'in îşâret-i gaybî sebebiyle bir beyin evine dilenmek için bir günde zenbil ile dört def'a gitmesi ve beyin o hayâsızlık sebebiyle itâb etmesi ve onun beye özür dilemesi.

شیخ روزی چار کُرت چون فقیر بهر گدیه رفت در قصر امیر

2748. *Şeyh bir günde fakîr gibi dört def'a, dilenmek için beyin köşküne gitti.*

Şeyh Muhammed Serrezî hazretleri cerrâr bir dilenci gibi dilenmek için bir günde dört def'a bir beyin köşküne gidip kapısını çaldı.

خالق جان می بجوید تای نان

در کفش زنبیل و شیء لله زنان

2749. *"Canın Hâlik'ı sizden bir aded ekmek istiyor!" diye, elde zenbil ve "Şey'en lillâh!" vurucu olarak.*

"Tây", libâs, aded, çift mukâbilî olan tek, kâğıt yaprağı ma'nâlarıdır (*Burhân, Gıyâsü'l-Lügât, Şemsü'l-Lügât ve Bahâr-ı Acem*). Burada "aded" ma'nâsı münâsibdir. Ya'ni Hz. Şeyh beyin köşküne elinde zenbil ve "Allah

rızâsı için bir şey verin, zirâ canın Hâlik'ı olan Hak sizden bir aded ekmek istiyor!" diyerek bir günde dört def'a gitti. "Canın Hâlik'ı ekmek istiyor" demek, Şeyh Muhammed Serrezi'nin mevhum olan vücûd-ı abdânîsi ve benliği kalktı, onun yerine vücûd-ı Hakkânî kâim oldu, binâenaleyh Serrezi'nin sûret ve libâsında sizden ekmek isteyen Hak'tır, demek olur. Nitekim demir ateşte kızdığı vakit kıpkırmızı ateş olur ve onun demirliği ateşin hükmü altında mağlûb ve mestûr kalır.

نعلهای باز گونه است ای پسر عقل کلی را کند هم خیره سر

2750. *Ey oğul, ters nallar vardır, akl-ı küllîyi dahi hayran eder.*
[2751]

Ey mübtedî olan sâlik, vücûd-ı Hakkânî ile kâim olan Şeyh Serrezi hazretlerinin gınâ-yı mutlak sâhibi dahi olması lâzım gelirken, "Canın Hâlik'ı sizden ekmek istiyor!" diye, hakikatte müflis olan halktan dilenmesi ters vurulmuş bir naldır ve emr-i ma'kûsdur. Bu ters vurulmuş olan nalin sırrı, akl-ı küllîyi de ya'nî insân-ı kâmilî de hayrette bırakır.

چون امیرش دید گفتش ای وقیح گویمت چیزی منه نام شحیح

2751. *Uaktâki bey onu gördü, ona dedi: "Ey hayâsız, eğer sana bir şey söylersem, benim adımı bahîl koyma!"*

"Vekîh", hayâsız ve utanmaz; "şehîh", bahîl ve hasîs demektir.

این چه سفری و چه روی است و چه کار که به روزی اندر آبی چار بار

2752. *"Bu ne kalın deri ve ne yüzdür ve ne iştir ki bir günde dört kerre gelsin?"*

کیست اینجا شیخ اندر بند تو من ندیدم نر گدا مانند تو

2753. *"Ey şeyh, burada senin kaydından kim vardır? Ben senin gibi iğrenç ve dilenci görmedim."*

"Ner", erkek ve kerîh ve çirkin ve nâ-hemvâr ma'nâlarına gelir. "Ner-ge-dâ", çirkin ve iğrenç dilenci demektir (*Burhân*). Ya'nî, "Bizim köşkümdede senin kaydında ve sana müntesib hiçbir kimse yoktur ki, bu kadar asıldın durdun. Ben senin gibi iğrenç ve çirkin dilenci görmedim."

حرمت و آب گدایان برده این چه عباسی زشت آورده

2754. *"Dilencilerin hürmetini ve suyunu götürmüşsün. Bu ne çirkin Abbaskıdır ki getirmişsin!"*

"Cömert zenginlerde dilencilere karşı bir hürmet vardı. Sen o hürmeti ve dilencilerin yüzlerinin suyunu izâle ettin. Bu yaptığın muâmele dilencilerin arsız ve yüz­süzü olan Abbâs-ı Debs'in muâmelesidir ki sen o Abbâs'ın dilencilğini de çirkin olarak yaptın!"

غاشیه بر دوش تو عباس دبس هیچ ملحد را مباد این نفس نحس

2755. "Abbâs-ı Debs senin gâşiye-berdûşundur. Bu uğursuz nefis hiçbir mahalde olmasın!"

"Gâşiye", atların sırtına örttükleri süslü örtü; Türkçe'de "haşa" derler ki, zenginler ata bindikleri zaman eski zamanlarda bu haşayı arkadan gelen uşaklar taşırlar idi. Ya'ni, "Abbâs-ı Debs isimindeki yüz­süz dilenci senin atının haşasını omzunda taşır. Senin bu uğursuz nefsin bâtil mezheb ashâbına bile olmasın!"

گفت امیرا بنده فرمانم خموش ز آتشم آگه نه چندین مجوش

2756. Dedi: "Ey bey, ben emir kuluyum, sus! Benim ateşimden âgâh değilsin, bu kadar muztarib olma!"

Şeyh Muhammed hazretleri emîrin bu itâbına cevâben dedi: "Ey bey, Hakk'ın emrinin kuluyum, artık sus, daha ziyâde söyleme! Zîrâ benim içimde yanan ateşten âgâh değilsin. Benim zâhir hâlimden müteessir olup öfke-lenme!"

بهر نان در خویش حرصی دیدمی اشکم نان خواه را بدریدمی

2757. "Kendimde ekmek için bir hurs göreydim, ekmek isteyen olan karnımı yırtar idim."

هفت سال از سوز عشق جسم یز در بیابان خورده ام من برگ رز

2758. "Yedi sene cisim pişirici olan aşkın harâretinden, ben sahrâda asma filizi yemişim."

تا ز برگ خشک و تازه خوردم سبز گشته بود این رنگ تنم

2759. "Kuru ve yaş yaprak yiyeliden beri benim cisminin rengi yeşil olmuştur."

Yukarıda 2742 numaralı beyitte geçen tebdîle işâret buyrulur.

تا تو باشی در حجاب بو البشر سرسری در عاشقان کمتر نگر

2760. *Sen bü'l-beşer hicâbında olduğka âşıklara pek az serseri nazar et!*
[2761]

"Bü'l-beşer", beşerin babası olan ilk âdemdir. "Bü'l-beşerin hicâb"ından murâd, sûret-i beşeriyenin ma'nâ-yı beşere hicâb olmasıdır ki, bu hicâb ilk def'a İblis'e vâki' olmuştur. Zîrâ İblis Âdem'in sûretini görüp, serfûrû ve secdeyle emrolunduğu vakit *يَا رَبِّ ارْحَمْنِي* (A'râf, 7/12) ya'ni "Yâ Rab, beni latîf olan ateşten ve önu da kesîf olan topraktan yarattın. Latîf, kesîften daha hayırlı ve âlî olduğu hâlde niçin bana secde ile emrettin?" dedi. Binâenaleyh insân-ı kâmilin sûretini görüp ma'nâsından gâfil olanlar İblis'in bü'l-beşere karşı vâki' olan hicâbı içinde kalmış olurlar. "Serseri", ihtimamsızlık ve kayıdsızlık ve teemmülsüz ve mülâhazasız ve dikkatsiz ma'nâlarına da gelir. Burada "teemmülsüz ve dikkatsiz" ma'nâları münâsıbdır. Ya'ni, "Sen İblis'in bü'l-beşere karşı düştüğü hicâb içinde olduğka âşıkların sûretine pek az teemmülsüz ve dikkatsiz nazar et, ya'ni onlara karşı olan nazârın ekseri-yâ onların sûretlerine değil ma'nâlarına olsun!"

زیر کان که مویها بشکافتند علم هیئت را به جان دریافتند

2761. *Zekûler ki kılları yardılar, ilm-i hey'eti cân ile anladılar.*

Zekâvet sâhibi olan kimseler fezâyı rasadât ile inceden inceye tedkîk edip kılları kırk yardılar ve ilm-i hey'eti cân ile anladılar; ve hâsıl ettikleri ma'lûmâtı hallerine sindirdiler.

علم نیرنجات و سحر و فلسفه گر چه نشناسند حق المعرفة

2762. *İlm-i nîrencâtı ve sihri ve felsefeyi gerçi hakk-ı ma'rîfet ile tanımadılar.*

Necmeddîn Kübrâ hazretleri *Menâzilü'l-Hâirîn* adlı kitabında buyurur ki: "Sihir", lügatte "bâtılı hak sûretinde göstermek"e derler. Meshûr olan sihir beş kısım üzeredir: Tılsım, nîrenc yâhud nîrencât, rukye, halkatîrât, şa'bededir. "Tılsım", arzın nebâtâtının köklerinden olan ilâçların âsân ile âsâr-ı semâviyyeyi cem' etmektir ki, bunlardan emr-i acîb zuhûr eder. *طلسم* harflerini kalbedince *مسلط* ("musallat") kelimesi hâsıl olur ki, tılsımın ma'nâsı da ancak "musallat"tan ibârettir. "Nîrenc" yâhud nîrencât buna ilm-i rîmyâda derler. Cevâhir-i arzîyyenin kuvvetlerini birbiriyle imtizâc ettirirler ve ondan acîb ve garîb eserler zâhir olur. "Rukye", buna "efsûn" dahi derler. Sihir isâbet eden

kimseye içirmek için su üzerine okudukları ba'zı sözlerdir. Bu sözlerin ba'zıları "Fehleviyye" ya'nı mecûsîlerin lûgati, ba'zıları da hezeyânâtur. "Halkatû-rât", üzerlerine ba'zı harfler yazılmış olan çizgilerdir ve birtakım garîb şekiller ve dâirelerdir. "Şa'bede", hokkabazların sür'atle gösterdikleri birtakım oyunlardır ki, zâhîrde âdet fevkünde görülür ve halk indinde sebebi meçhûl olduğu için hayret olunur.

"Felsefe", hakkında Seyyid Şerîf Cürçânî *Ta'rîfâr*'ında şöyle buyurur: "Saâdet-i ebediyye tahsîli için tâkat-i beşeriyye hasebince ilâha teşebbühdür. Nitekim (Sallallahü aleyhi ve selem) Efendimiz *يا خلاق بالله* ya'nı "Ahlâk-ı ilâhiyye ile tahalluk ediniz!" buyurur ki, ma'lûmât ile ihâtada ve cismâniyetten tecerrüd ile ona benzeyiniz! demektir.

İmdi cenâb-ı Pîr efendimiz bu zikrolunan ilimler ile meşgul olanların o ilimleri hakk-ı ma'rifet ile tanımadıklarını beyân buyururlar. Nitekim zamânımızda fen vâsıtasıyla bu ilimler yekdiğerleriyle mümtezic olarak peyderpey keşfolunmaktadır; ve fakat bu keşfiyâtın künhleri ve esasları bunları keşfedenlerce de hakk-ı ma'rifet ile bilinmemektedir. Meselâ elektrik, âsâıyla mahsûsdür. Fakat mâhiyeti nedir, bu meçhûldür. Sâirleri de buna mahkûsdür.

لیک کوشیدند تا امکان خود بر گذشتند از همه اقران خود

2763. *Fakat kendi imkânlarına kadar çalıştılar. Kendi akrânlarının hepsinden ileri geçtiler.*

Fakat bu âlimler kendi kudretlerinin ve isti'dâdlarının haddine kadar çalıştılar, sûret-i beşeriyyede kendilerinin akrân ve emsâli olan insanların hepsinden ileri geçtiler; ve bu ilimlerde onlara imam oldular.

عشق غیرت کرد و زیشان در کشید شد چنین خورشید زیشان ناپدید

2764. *Aşk gayret etti ve onlardan çekildi. Böyle bir güneş onlardan nâ-pedîd oldu.*

Ya'ni, aşk bu âlimlerin zât-ı Hakk'a teveccühü bırakıp o zât-ı Hakk'ın gayn olan âlem-i tabiata teveccühlerini gördü ve gayret etti. Onların kablelerine taalluku münâsib görmedi ve onlardan çekildi. Aşk gibi böyle bir parlak güneş onların kalb gözlerinden nâ-pedîd ve gâib oldu; ve hepsi bu tabîat âlemi ve denizin köpükleri üzerine birçok boş sözler söylediler ve esrâr-ı hakîkatten hiçbir şey anlamadan gittiler. Ömer Hayyâm'ın rubâisi:

در چرخ باتواع سخنها گفتند
این بی خبران گوهر دانش سفتند
واقف چو نگشتند بر اسرار فلک
اول زنجی زدند آخر خفتند

"Birtakım âlimler felekte türlü türlü sözler söylediler. Bu hakikatten bî-haber olan kimseler, ilim cevherini bu sözler ile deldiler. Vaktâki feleğin esrârına vâ-kuf olamadılar, evvelâ çene çaldılar sonra da uykuya yattılar".

نور چشمی کاو به روز استاره دید
آفتابی چون از او رو در کشید

2765. *Bir göziin nûru ki gündüz yıldızı gördü. Bir güneş ondan nasıl yüz çekti?*

"Gündüz"den murâd, vücûd-ı hakîkî güneşinin nûruyla zâhir olan vücûd-ı izâfî âlemi; ve "yıldız"dan murâd, tabîat sâhasında mütekevvîn olan mezâhirin efrâdıdır. Ya'ni, bu âlimlerin akıl gözlerinin nûru ki, bu vücûd-ı izâfî gündüzü içinde sâha-i tabîatta mütekevvîn olan efrâd-ı mezâhirin havâssını ve te'sîrâtını gördü. Böyle iken nasıl oldu da bunlar vücûd-ı hakîkî güneşini göremediler ve bu güneş onlardan yüzünü nikâb altına çekti? Bu taaccüb olunacak bir hâldir. Binâenaleyh bu zavallı âlimler nûrun aslını bırakıp fer'î ile meşgûl oldular; ve bir kimse müteveccih olamadığı ve göremediği bir şeye âşık olamayacağından aşk-ı ilâhî de bunların fer' ile meşgûl olan kalblerine taalluk etmedi.

زین گذر کن بند من بپذیر هین
عاشقان را تو به چشم عشق بین

2766. *"Bundan geç, benim nasihatimi kabul et, âgâh ol, sen âşıkları aşk gözüyle gör!"*

"Âşıklara serseri ve lâkayd nazarıyla bakmaktan vazgeç! Benim sana bu yolda olan nasihatimi kabul et! Müteyakkız ol da âşıkları aşk gözüyle gör ve onların hâlini aşk ve muhabbet dâiresinin hâricinde görme!"

وقت نازک باشد و جان در رصد
با تو نتوان گفت آن دم عذر خود

2767. *"Vakit nâzîk ve can rasadda olur, o demde sana kendi özrüm söylemek mümkün olmaz!"*

"Benim içinde bulunduğum vakit nâziktir ve canım dahi ma'sûkum olan zât-ı Hakk'ın benden zâhir olan şe'nlerini ve ahkâm-ı esmâiyyesini rasadadır ve gözetmektedir. O dem ve ân içinde sana kendi sırrımı fâş ederek bu hâl-i tese'ülümdeki ma'zereti söylemek mümkün olmaz!"

فہم کن موقوف آن گفتن مباش سینه های عاشقان را کم خراش

2768. "Fehm et, o söylemekliğe mevkûf olma! Âşıkların sînesini az tırmala!"

"Bu söylediğim sözlerden benim hâlîmi anla! Esrâr-ı hâlîmi anlamak için söylememi bekleme ve gaflet sâikasıyla âşıkların esrâr-ı ilâhiyye hazînesi olan sînesini ve kalbini az tırmala ve tefahhus et!"

نی گمانی برده اتو زین نشاط حزم را مگذار و می کن احتیاط

2769. "Sen bu neşâtтан bir şübhe götürmemişsin, hazmi bırakma ve ihtiyat et!"

"Sen kâmillerin cem'iyet-i esmâiyyeye mazhariyetleri sürür ve neşâtından, yakîni şöyle bırak, bir şübhe bile hâsıl etmemişsin. Ya'ni belki böyle bir şey vardır diye bir şübheye ve zanna bile düşmemişsin. Fakat o kâmillerin hâline karşı hazmi bırakma ve ihtiyat et!" Hazm ve ihtiyât hakkında III. cildin 2831 numarasına müsâdîf olan: از دو آن گیری که دوراست از خُباط حزم چه بود در دو تدبیر احتیاط ["Hazm ne olur? İki tedbîrde ihtiyâtır; o ikiden hubâtтан uzak olanı tutasın!"] beytinde izâhât geçti.

واجب است و جائز است و مستحیل این وسط را گیر در حزم ای دخیل

2770. "Uâcib vardır ve câiz ve müstahîl vardır. Ey dahledici, hazmde bu vasa-
[2771] tı tut!"

"Ey âşıkların zâhîrî hallerine bakıp onları ta'yîb eden kimse! Akıl indinde her bir hâl için üç ihtimâl vardır: O hâl ya vâcibdir, ya'ni o hâlin zuhûru zarrûrîdir veyâhud câizdir, ya'ni zuhûru mümkündür ve muhtemeldir veyâhud müstahîldir, ya'ni o hâlin zuhûruna imkân yoktur. Bu üç hükmün ortası câizdir. Ve "hazm", iki tedbîrde ihtiyât etmek demektir. Ve iki tedbîr ise bir hâlin mutlakâ olması veyâhud mutlakâ olmamasıdır. Binâenaleyh hazmde ihtiyât, câiz hükmünü kabûl etmek olur. Şu hâle göre âşıkların zâhîrî hallerini görüp onlara dahletme! Hazmde vasat bir hüküm olan câiz tarafına gidip "Onların belki böyle âlî olan ahvâl-i bâtıneleri vardır" de!"

griyan شدن امیر از نصیحت شیخ و عکس صدق او و ایثار کردن مخزن بعد از آن
گستاخی و استعصام شیخ و قبول ناکردن و گفتن که من بی‌اشارت نیارم تصرف کردن

Şeyh'in nasihatinden beyin ağlaması ve onun sıdkının aksi
ve o küstahlıktan sonra hazineyi isâr etmesi ve Şeyh'in
tehaffuzu kabûl etmemesi ve "Ben işâretsiz tasarruf etmeye
kâdir değilim!" demesi

این بگفت و گریه در شد های های اشک غلطان بر رخ او جای جای

2771. Hz. Şeyh bu sözleri söyledi; çabuk çabuk ağlamada göz yaşı onun ya-
nağında yer yer yuvarlanıcı oldu.

"Hay hay", çabuk çabuk ve te'kid ve acele ve musîbet-zedelerin ağlama-
sı (Burhân). Burada "çabuk çabuk ve musîbet-zedelerin ağlaması" ma'nâları
münâsibdir. Ya'ni, Şeyh Serrezi hazretleri beye bu sözleri söyledi, musîbet-
zedelerin ağlaması tarzında çabuk çabuk ağlamağa başladı; göz yaşları dahi
yanaklarının muhtelif yerlerinden yuvarlana yuvarlana akıcı oldu.

صدق او هم بر ضمیر میر زد عشق هر دم طرفه دیگری می‌زد

2772. Onun sıdkı beyin zamîrine de vurdu; aşk her dem acib bir çömlek pişirir.

Hız. Şeyh'in kalb-i şerîfinin doğruluğu beyin kalbine de aksetti. Zîrâ aşkta
sıdk ve doğruluk olduğu vakit aslâ iki yüzölçüğü kabûl etmez. Binâenaleyh
aşk ateşi bu sebebdan her dem bir kalb tenceresini ve çömleğini acib bir sû-
rette pişirir ve kaynatır.

صدق عاشق بر جمادی می‌تند چه عجب گر بر دل دانا زند

2773. Âşıkın sıdkı cemâd üzerine de teveccüh eder. Eğer bir müdrikin kalbi
üzerine aksederse ne acıbdır!

"Teniden", masdannın müteaddid ma'nâsı vardır. Burada "teveccüh et-
mek" ma'nâsı münâsibdir. Ya'ni, âşıkın kalbindeki sıdk ve doğruluk zîrûh ol-
mayan cemâdât üzerine bile teveccüh edip te'sirini gösterir. Eğer zîrûh ve id-
râk sâhibi olan bir insanın kalbi üzerine aksederse taaccüb olunur mu?

بلکه بر دریای پر اشکوه زد

صدق موسی بر عصا و کوه زد

2774. *Mûsâ'nın sıdkı asâ ve dağ üzerine vurdu, belki pür-heybet olan deniz üzerine vurdu.*

"Üşkûh" ve "şükûh", heybet ve azamet ma'nâsıdır. Ya'ni, Mûsâ (a.s.)'ın sıdk-ı bâtını asâya mün'akis oldu. Asâ mu'cize olarak ejderhâ oldu ve Tûr dağına aksetti. Dağ üzerine tecellî-i ilâhîyi celbedip parça parça oldu ve Bahr-i Ahmer üzerine aksetti. O heybetli ve azametli olan denizden on iki yol açıldı. Benî-İsrâîl o yollardan karşı yakaya geçti. Fir'avn'un ta'kibinden kurtuldular.

بلکه بر خورشید رخشان راه زد

صدق احمد بر جمال ماه زد

2775. *Ahmed'in sıdkı ayın cemâli üzerine vurdu, belki parlayan güneş üzerine yol vurdu.*

Ahmed (a.s.) Efendimiz'in sıdkı ayın cemâli üzerine aksetti, mu'cize-i nebevîsi olmak üzere ay yarıldı. Bu mu'cizenin delîlî اقتربت الساعة وانتش القمَر (Kamer, 54/1) Ya'ni "Kıyâmet yaklaştı ve ay yarıldı" âyet-i kerîmesidir. Bu âyet-i celîlede müfessirler ve ehl-i hadîs ittifâk etmişlerdir ki, ay iki parça olduğu hâlde Hirâ dağı üzerinde görülmüştür. İkinci mısra'da da Resûl-i Ekrem hazretlerinin güneşi geri döndürmek emrinde vâki' olan mu'cizeleridir. Ehl-i siyerin rivâyetine nazaran bu mu'cize üç def'a vukû bulmuştur. Birisini Esmâ binti Umeyys (r.a.) rivâyet eder. Şöyle ki: Resûl-i Ekrem mübârek başını Hz. Ali'nin kucağına koyup kendilerine gelen vahy-i ilâhîyi alır idi. Hz. Ali güneş battığı hâlde henüz ikinci namazını kılmamış idi. Resûl-i Ekrem "İkinci namazını kıldın mı, yâ Ali?" buyurdu. Hz. Ali "Kılmadım!" dedi. Bunun üzerine cenâb-ı Peygamber, "Ey benim Rabbim, Ali senin ve Resûlünün itâatindeyken namazı geçti, güneşi geri döndür!" diye duâ etti. Hz. Esmâ diyor ki: "Güneşin battığını gördüm, fakat bu duâ üzerine mağrib tarafından geri dönüp doğar gibi çıktı. Hat-tâ dağlara, yerlere güneşin ziyâsı tekrar vurdu." İkinci mu'cize dahi Hendek gazâsında Resûl-i Ekrem ikinci namazını kılmamış olduğu bir zamandır. Güneşin habsolunup durduğu hakkında hadîs-i sahîh rivâyet ederler. Üçüncü de mi'râc vukû'unda olmuştur ki, bunların tafsîli kütüb-i siyerde münderiçtir.

گشته گریان هم امیر و هم فقیر

رو به رو آورده هر دو در نفیر

2776. *Her ikisi nefîrde yüz yüze getirip hem bey ve hem de fakîr aplayıcı olmuştur.*

Ya'ni, Hz. Şeyh'in sıdkı ve ağlaması beyin kalbine de te'sir ettiğinden, her ikisi de feryâd emrinde karşı karşıya gelip hem bey ve hem de fakr-ı hakîkî mertebesinde bulunan Hz. Şeyh ağlayıcı olmuşlardır.

ساعتی بسیار چون بگریستند گفت میر او را که خیز ای ارجمند

2777. *Uaktâki birçok müddet ağladılar, bey ona dedi ki: "Ey aziz, kalk!"*

هر چه خواهی از خزانه بر گزین گر چه استحقاق داری صد چنین

2778. *"Her ne istersen hazîneden seç! Gerçi yüz böylesine istihkakın vardır!"*

"Her ne almak istersen seni bu köşkün içinde serbest bıraktım. Hazîneden seç, al! Gerçi sen böyle bir ikrâmın yüz misline müstahak bir hâldesin. Fakat benim elimden bu kadar gelebilir!"

خانه آن تست هر چت میل هست بر گزین خود هر دو عالم اندک است

2779. *"Ev senindir, senin her neye meylin varsa intihâb et! Muhakkak her iki âlem azdır!"*

Ya'ni, "Bu köşkün içindeki emvâl hep senindir. Her ne istersen seç, al! Bu köşkün emvâlinin ne kıymeti olur? Muhakkak dünyâ ve âhîret mülkü bile sana azdır!"

گفت دستوری ندادندم چنین که به دست خویش چیزی بر گزین

2780. *Dedi: "Bana böyle kendi elin ile bir şey seç diye izin vermediler."*

[2781] Hz. Şeyh beyin bu ikrâmına cevâben dedi: "Hayır, bana halkın mallarını böyle kendi elin ile seç de al diye izin vermediler. Bana cânib-i Hak'tan vâkî olan fermân tese'ül edip halkın vereceği bir şeyi almaktan ibârettir."

من ز خود نتوانم این کردن فضول که کنم من این دخیلانه دخول

2781. *"Ben kendimden bu taşkınlığı yapmağa kâdir değilim ki, ben bu dahîlâne duhâlî yapıyım!"*

"Dahîl", kişinin derûnî dostuna ve hemdermine itlâk olunur ki, bilcümle se-râir-i umûrına mahrem ve her işine ihtilât eder ola (Kâmûs). Ya'ni, "Ben emr-i ilâhî olmaksızın kendimden senin evine dalıp malından intihâb ettiğimi alamam ve bu taşkınlığı yapamam. Bende bu kudret yoktur ki, senin evine mahremâne bir sûrette greyim!"

مانع آن بد کان عطا صادق نبود

این بهانه کرد و مهره در ربود

2782. *Bunu bahâne etti ve mühreyi kaptı. Mâni' o idi ki atâda sâdık değil idi.*

"Mühre", burada satranç oyununda müsta'mel taşlar ma'nâsınadır. "Mühreyi kapmak"tan murâd, mat ve mağlûb etmekten kinâyedir. Burada sıdk imtîhânı satranç oyununa teşbîh buyrulmuş ve neticede bu sıdk oyununda ve imtîhânında Hz. Şeyh beyi mağlûb etmiş ve atâda sâdık olmadığını meydana çıkarmıştır. Ya'ni, Hz. Şeyh beyin malından seçip alamayacağı bahânesini ortaya koydu ve böyle deyince bey kendiliğinden ona bir şey veremedi. Zîrâ beyin malından bir şey almağa mâni' olan hâlî, beyin atâsında ve ikrâmında sâdık ve samîmî olmaması idi. Binâenaleyh Şeyh hazretleri beyden bir şey almadı ve onun ânzî olan atâ-yı kalbîsini bu sûretle akîm bırakarak mağlûb etti. Gerçi bu da bir sıdk idi. Fakat sıdk-ı aslî değil, sıdk-ı ânzî idi.

شیخ را هر صدق می‌نامد به چشم

بود صادق زانکه بی غل بود چشم

2783. *Sâdık idi, zîrâ ki kinsiz ve öfkesiz idi. Her sıdk şeyhin gözüne gelmedi.*

Ya'ni, bey Şeyh'in bir günde dört def'a kendisine mürâcaat etmesi üzerine öfkelenmiş ve ona buğz etmiş idi. Vaktâki Hz. Şeyh'in kemâlîni gördü, kalbindeki öfke ve kîn zâil oldu; ve bu cihetle Hz. Şeyh'e ikrâmı zarûfî addeyledi. Binâenaleyh bu i'tibâr ile ikrâmında sâdık idi ve söylediği sözler dahi ancak Hz. Şeyh'in sıdkının onun kalbine vâkî' olan aksinden idi. Fakat onun kalbi o sıdkın aksinden hâlî kaldığına nazaran sâdık değil idi. Fakat bu sıdk sıdk-ı aslî değil, belki sıdk-ı ânzî olduğundan Hz. Şeyh buna i'tibâr etmedi. Nitekim ba'zı sâliklere şeyh-i kâmillerinin nûru ve ahvâlî akseder. Onlar o nûru ve ahvâlî kendilerinden bilirlerse aldanmış olurlar ve sâlikler bu hallerinde hem sâdiklardır ve hem de değildirler. Sâdikdırlar, çünkü bu aksin eseri kendi kalblerinde vâkî' olduğundan onlar için de bir hâl olur. Sâdik değildirler, çünkü bu hâl kendilerinden münteşî olmayıp bir akistir ve ânzîdir; şeyhin teveccühü munkatî' olduğu vakit kesilir.

که گدایانه برو نانی بخواه

گفت فرمانم چنین داده ست اله

2784. *Dedi: "İlâh, "Git dilenciler gibi ekmek iste!" diye bana böyle fermân etti."*

Hız. Şeyh nihâyet beye: "Hak Teâlâ hazretleri "Bana git, dilenciler gibi halkın kapılarını çalıp ekmek iste!" diye fermân buyurdu. Yoksa bana "Halkın evlerine gelip beğendiğin malları seç de al!" diye emretmedi," dedi ve beyin nezdinden çıkıp gitti.

İşâret آمدن از غیب شیخ را که این دو سال به فرمان ما بستدی و بدادی بعد از این بده و مستان دست در زیر حصیر می کن که آن را چون انبان بو هریره کردیم در حق تو هر چه خواهی بیای تا یقین شود عالمیان را که ورای این عالم عالی است که خاک به کف گیری زر شود مرده در او آید زنده شود نحس اکبر در وی آید سعد اکبر شود کفر در او آید ایمان گردد زهر در او آید تریاق شود، نه داخل این عالم است و نه خارج این عالم نه تحت و نه فوق نه متصل نه منفصل بی چون و بی چگونه، هر دم از او هزاران اثر و نمونه ظاهر می شود، چنان که صنعت دست با صورت دست و غمزۀ چشم با صورت چشم و فصاحت زبان با صورت زبان نه داخل است و نه خارج نه متصل و نه منفصل، و العاقل یکفیه الاشارة

Şeyh'e gaybdan işâret gelmesidir ki, "Bu iki yıl bizim fermânımız ile aldın ve verdin. Bundan sonra ver ve alma, elini hasırın altına sok! Zîrâ onu senin hakkında Ebû Hureyre'nin dağarcığı gibi yaptık, her ne istersen bulursun!" Tâ âlemlere yakın ola ki, bu âlemin verâsında bir büyük âlem vardır ki, toprağı el ile tutsan altın olur. Ona ölü gelse diri olur; ona naHS-i ekber gelse sa'd-i ekber olur; ona küfür gelse imân olur; ona zehir gelse tiryâk olur. Bu âlemin ne dâhilidir ve ne de bu âlemin hâricidir. Ne alt ne üst ne bitişik ne de ayrı, niteliksiz ve ta'rifsizdir. Her dem ondan binlerce eser ve numûne zâhir olur. Nitekim elin san'atı, elin sûretiyledir ve gözün gamzesi, gözün sûretiyledir ve dilin fesâhati, dilin sûretiyledir. Ne dâhildir ve ne hâricdir ve ne bitişiktir ve ne de ayrıdır. Ve âkile işâret yetişir

Bu hâdise-i zillet ve tahkîrden sonra Şeyh Serrezi hazretlerine gaybdan yay'ni Hak Teâlâ cânibinden böyle emir ve işâret geldi ve buyruldu ki: "Bu iki

yıl bizim emrimiz ile tese'ül edip halktan ba'zı şeyler aldın ve yine muhtaç olanlara dağıttın. Bundan sonra her muhtaç olan kimseye lâzım olan şeyleri ver ve kimseden bir şey isteme ve alma! Elini oturduğun hasırın altına sok, her ne istersen orada mevcûd bulursun. Zîrâ biz o hasırın senin için Ebû Hureyre'nin dağarcığı gibi yaptık." "Ebu Hureyre (r.a.)den rivâyet olunur ki: "Nâsa şiddetle bir açlık gelmiş idi. Resûl-i Ekrem hazretleri yanında bir şey var mıdır?, buyurdu. "Evet, dağarcığımda biraz hurma var!" dedim. Resûl-i Ekrem "Getir!" buyurdu. Getirdiğimde elini dağarcığa sokup biraz hurma çıkardı, hurmayı elinde istif edip dağarcıktaki hurmaya bereketle duâ etti. Sonra on kişi çağırınız!" diye emretti. Çağırdım, dağarcıktan hurma yiyip doyular. Sonra on kişi daha çağırdım, onlar da yiyip doyular. Bu sûretle onar onar gelip yemek sûretiyle halk kâmilan doydu. Sonra Resûl-i Ekrem "Getirdiğin hurmayı berekâtın hâsıl olan ziyâde ile berâber alınız, şu kadar ki elinizi sokup hurmayı çıkarınız, fakat hurmanın altını üstüne çevirmeyiniz!" buyurdu. Evvelkinden ziyâde hurma çıkarıp hem kendim ve hem de başkaları yer idik".

Ey şeyh, senin bu hasır altından istediğini çıkarıp halka vermek sûretiyle bu halka yakın ve itmi'nân gelsin ki, bu âlem-i şehâdetin arkasında bir büyük âlem vardır ki, o âlemde toprağı el ile tutsan altın olur; ve o âlemde bu âlem-i şehâdette fenâ olan her şey zıddı olan iyiye münkalib olur. O âlem, bu âlem-i şehâdetin ne içidir ve ne de dışıdır, ne altıdır ve ne de üstüdür; ve bu âleme ne muttasıldır ve ne de munfasıldır, nasıl ve ne sûretle olduğu bu âlem-i şehâdetin elfâziyla ta'rife sığmaz. Fakat her dem o âlem-i gaybdan bu âlem-i şehâdete binlerce eser ve nümûne zâhir olur. O âlem ile bu âlemin münâsebeti bir dereceye kadar ta'rîf olunmak istenilirse deriz ki: Elin sıfatı elin sûretiyledir ve gözün gamzesi ve işâreti gözün sûretiyledir; ve dilin fesâhatı dilin sûretiyle zâhir olur. Sıfat ve gamze ve fesâhat, elin ve gözün ve dilin ne içindedir, ne de dışındadır, ne muttasıldır ve ne de munfasıldır. Akıl bu işâretten âlem-i gaybın âlem-i şehâdet ile olan münâsebetini anlayabilir.

تا دو سال این کار کرد آن مرد کار بعد از آن امر آمدش از کردگار

2785. O iş adamı, iki yıla kadar bu işi yaptı. Ondan sonra Hak Teâlâ'dan ona emir geldi.

Hakk'ın hizmetinde bulunan o insân-ı kâmil, iki yıla kadar bu dilenmek işini yaptı. Ondan sonra Hak Teâlâ cânibinden ona bir emir gelip yeni bir hizmet tevdi' buyruldu.

بعد از این می ده ولی از کس نخواه ما بدادیت ز غیب این دستگاه

2786. "*Bundan sonra ver, fakat kimseden isteme! Biz sana gaybdan bu dest-gâhı verdik*"

Cenâb-ı Hak'tan gelen emirde buyruldu ki: "Bundan sonra artık dilenmeyi bırak, kimseden bir şey isteme! Ancak ver, zîrâ biz sana bu almadan vermek imkân ve makderetini verdik." "Dest-gâh" (دستگاه), kelimesinin müteaddid ma'nâsı vardır. Burada "imkân ve makderet" ma'nâsı münâsibdir.

هر که خواهد از تو از يك تا هزار دست در زیر حصیری کن بر آر

2787. "*Her kim senden birden bine kadar istese elini hasırın altına sok, çıkar!*"

"Herhangi muhtaç sana gelip her ne mikdârda bir şey isterse, çok olsun az olsun, elini oturduğun hasırın altına sok, onun muhtaç olduğu şey mikdârını çıkarıp ona ver!"

هین ز گنج رحمت بی مرّ بده در کف تو خاک گردد زر بده

2788. "*Âgâh ol, rahmet hazînesinden sayısız ver! Senin elinde toprak altın olur, ver!*"

"Mer", lisân-ı Fârisî'de elli adedi ma'nâsında müsta'meldir. Bu sebeble yüz adedine "dü mer" derler; ve ba'zan mecâzen "sayı" ma'nâsında kullanılır. Ve ba'zan "hadsiz ve çok" ma'nâsında olur (*Gıyâsü'l-Lügât*). Burada "bî-mer", hadsiz ve sayısız demek olur.

هر چه خواهند بده مندیث از آن داد یزدان را تو بیش از بیش دان

2789. "*Senden her ne isterlerse ver! Ondan dolayı düşünme, Hakk'ın atâsını sen ziyâdeden ziyâde bil!*"

"Senden bir şey isterlerse nezdimde bu mevcûd değildir diye düşünüp muztarib olma! Zîrâ Hâlık'ın atâ ve ihsânının nihâyeti yoktur."

در عطای ما نه تحشیر و نه کم نه پشیمانی نه حسرت زین کرم

2790. "*Bizim atâmızda ne dar tutmak ve ne noksan vardır. Ne de bu keremden dolayı peşîmanlık ve hasret vardır.*"

"Tahşîr", noksan etmek ve ehil ve ayâli üzerine nafakayı dar tutmak ve çok toplamak ma'nâlarına gelir. Burada "nafakayı dar tutmak" ma'nâsı mü-

nâsibdir. Maahâzâ ba'zı nüshalarda bu kelimeler birkaç şekilde muharrerdir. Ba'zısında "tahsîr" (تخسير) dir ki, ma'nâsı "helâk etmek ve noksan etmek"tir. Ba'zısında (تخسير)'dir ki "teessûf etmek ve gamlanmak" demektir. Ba'zısında (تخسير)'dir ki, habs ve hasretmektir; ve ba'zısında "taksîr" (تقصير)'dir ki, "kısaltmak" demektir. Fakîr Ankaravî hazretlerinin nüshasını ihtiyâr ettim. Ya'ni, Hak Teâlâ buyurur ki: "Bu atamızda ve ihsânımızda hesâblı vererek dar tutmak ve eksiltmek yoktur; ve keremimizden dolayı keşke yapmayaydım, diye pişman olmak ve giden mala da hasret çekmek yoktur."

دست زیر بُوریا کن ای سبند از برای روی پوش چشم بد

2791. "Ey mu'temed, kötü gözün yüz örtüsü için elini hasırın altına sok!"

"Kötü göz"den murâd, atâyâ-yı ilâhiyyeyi mutlak sûrette esbâba bağılı bilenlerdir. Ya'ni, "Ey sıdkı mu'temed olan kulum, benim atâ ve ihsânımı esbâba bağılı bilenlerin gözlerine karşı bir nikâb ve perde olmak üzere elini hasırın altına sok! Onlar hasırın altında biriktirilmiş şeyler olduğunu zannetsinler. Yoksa ben hasırın altına el sokmağa da hâcet olmaksızın her atâmı ve ihsânımı izhâr edebilirim. Bu sebeb onlara nikâb olsun ve onlar kendi vehimleri dâiresinde yaşasınlar. Cenâb-ı Pîr efendimiz *Fîhî Mâ Fîh*'lerinin 16. faslında şöyle buyururlar: "Evliyâ-yı Hak esbâb hâricinde menkâşen zâhîr olan birtakım işler gördüler. Nitekim dağdan nâka çıktı ve Mûsâ (a.s.)'ın asâsı bir büyük yılan oldu; ve bir mermerden on iki pınar aktı; ve kezâ Mustafâ (a.s.) ayı âletsiz bir işâret ile yardı; ve Âdem (a.s.) babasız ve anasız ve İsâ (a.s.) babasız vücûde geldi; ve İbrâhim (a.s.) için ateşten gül ve gülistan peydâ oldu; ve ilâ-mâ-lâ-nihâye böyle şeyler vâki' oldu. İmdi vaktâki bunu gördüler, bildiler ki esbâb bahânedir ve iş gören başkasıdır. Avâmın meşgulliyeti için esbâb bir nikâbdan başka bir şey değildir."

پس ز زیر بُوریا پر کن تو مشد ده به دست سائل بشکسته پشت

2792. "Sonra sen hasırın altından avucunu doldurup arkası kırılmış sâilin eline ver!"

"Püşt", arka ve penâh ma'nâlarıdır. "Püşt-şikeste", âlem-i sûrette zarûrete düşmüş, ilticâ edecek yeri kalmamış olan kimseden kinâyedir. Ya'ni, "Hasırın altına elini sok, avcunu doldur, emr-i maîşette ilticâgâhı kalmamış olan fakîre istediğini ver!"

- بعد از این از اجر نامتون بده هر که خواهد گوهر مکنون بده
2793. "Bundan sonra gayr-ı munkatî' olan ecirden ver! Her kim isterse mestûr olan cevheri ver!"

"Ecr", lügatte müjde ve sevâb ma'nâlarıdır. "Nâ-memnûn", minnetsiz ve arkası kesilmeksizin demektir. "Ecr-i nâ-memnûn", ardı arası kesilmeyen ecir demek olur. "Bundan sonra kimseden bir şey alma ve halka minnet et-me! Bizim ardı arası kesilmeyen ecir ve ihsânımızdan fukarâya ver! Her kim isterse hazîne-i gaybımızda mestûr olan cevher-i ni'meti ver!"

- رو يد الله فوق أيديهم تو باش همچو دست حق گزافی رزق پاش
2794. "Git, "Allah'ın eli onların ellerinin üstündedir" sen ol! Hak eli gibi hesâbsız rızık saç!"

"Gizâf" ve "güzâf", beyhûde ve herze ve çok ve hesâbsız ve hadsiz ma'nâlarına gelir (*Burhân*). Burada "hadsiz ve hesâbsız" ma'nâsı münâsibdir. Ya'ni, "Sûre-i Fetih'te vâkı' İنا الذين يبايعونك إنما يبايعون الله يد الله فوق أيديهم" (Fetih, 48/10) ya'ni "Ey Resûlüm, sana bîat edenler ancak Allah'a bîat ettiler. Allah'ın eli onların ellerinin üstündedir" âyet-i kerîmesinde beyân buyruldu-ğu üzere, ashâb Hz. Peygamber'in elini tutup bîat ettikleri vakit, nasıl ki ce-nâb-ı Peygamber'in eli Hakk'ın eli mesâbesinde idi ise, senin elin dahi atâ ve ihsânda bizim elimiz olsun! Binâenaleyh Hakk'ın eli gibi muhtaçlara hesâb-sız ve hadsiz rızık saç!"

- وام داران را ز عهده وا رهان همچو باران سبز کن فرش جهان
2795. "Borçluları hakdan kurtar, cihânın ferşini yağmur gibi yeşil yap!"
- "Uhde", burada "hak" ma'nâsıdır. Ya'ni, "Borçluları alacaklıların hak-kından kurtar. Cihânın zemînini yağmur gibi yeşillendir ve feyz bahş et!"

- بود يك سال دگر كارش همین كه بدادی زر ز كيسه رب دين
2796. Onun işi bir yıl dahi bu oldu ki, Rabb-i dînın kesesinden altın verirdi.

Şeyh Muhammed hazretlerinin bir yıllık hizmeti dahi, Rabb-i dîn olan Hakk'ın gayb kesesi bulunan hasırın altından altın çıkarıp muhtaçlara ver-mek oldu.

حاتم طایی گدایی در صفش

زر شدی خاک سیه اندر کفش

2797. *Kara toprak onun elinde altın olurdu; Hâtem-i Tâyi onun safında bir dilenci idi.*

Hâtem-i Tâyi kabâil-i Arab'dan Tay kabilesine mensûb gâyet cömert bir zâttır. Ya'ni, Şeyh hazretlerinin elinde kara toprak altın olurdu. Onun bu hal-ka olan atâsı gayb hazînesinden bitmez ve tükenmez bir atâ olduğundan ser-vet-i zâhîrisinden cömertlik eden Hâtem-i Tâyi onun atâ ve ihsân safında bir dilenci mesâbesinde addolunur idi. Ba'zı nüshalarda (در صفش) yerine (در گهش) vâki'dir. "Onun dergâhında" demek olur.

دانستن شیخ ضمیر سائل را بی گفتن و دانستن قدر وام وام داران

بی گفتن که این نشان آن باشد که اُخْرَجَ بِصِفَاتِي إِلَى خَلْقِي

Sâilin zamîrini söylemeksizin bilmesi ve borçluların borçları mikdârını söylemeksizin bilmesi ve bu o "Benim sıfatım ile halkıma çık!" hadîs-i kudûsînin nişânı olur demesi

Ma'lûm olsun ki, insân-ı kâmil cem'iyet-i esmâiyyeyi hâiz ve "Allah" ism-i câmi'inin mazhandır. Binâenaleyh bittabi' "Âlîm" isminin dahi mazhanı olur ve bu isme de mazhariyet hasebiyle onun ilmi halkın zâhir ve bâtınını muhîr olur; ve böyle bir kâmilin hâli "Benim halkıma sıfatım ile çık, seni gö-ren muhakkak Beni gördü!" ma'nâsında olan فمن رآك فقد رآني hadîs-i kudûsînin nişânı olur.

او بدادی و بدانستی ضمیر

حاجت خود گر نگفتی آن فقیر

2798. *Eğer o fakir kendi hâcetini söylemese idi, o verir idi ve zamîrini bilirdi.*

Ya'ni, Hz. Şeyhin huzûrına gelen fakir eğer kendi ihtiyâcını lisânen söylemese bile Şeyh onun niyetini bilip muhtaç olduğu şeyi verir idi.

قدر آن دادی بدو نه بیش و کم

آن چه در دل داشتی آن پشت خَمْ

2799. *O arkası eğri, o şeyt ki kalbinde tutardı, ne ziyâde ne de eksik, o kadar verirdi.*

"Püşt-ham", "arkası eğri", mihnet yükünden beli bükülmekten kinâyedir. Ya'ni, mihnet ve zarûret yükünden beli bükülmüş olan fakîrin kalbinde tuttuğu ihtiyaç mikdârını bilir, o mikdârdan ne ziyâde ve ne de eksik vermezdi, tamâmen ihtiyacı kadar verirdi.

پس بگفتندی چه دانستی که او این قدر اندیشه دارد ای عمو

2800. *Bînâenaleyh "Ey amca, onun bu kadar düşüncesi olduğunu ne bildin?"*
[2801] *derlerdi?*

Hız. Şeyhin bu hâlini görenler, "Fakîrin düşüncesini ve niyetini ne bildin de ona muhtaç olduğun mikdârı verdin?" diye taaccüb edip sorarlar idi.

او بگفتی خانه دل خلوت است خالی از گدیه مثال جنت است

2801. *O derdi: "Gönül evi tenhâlıktır, tese'ülden hâlîdir, cennet gibidir."*

Hız. Şeyh onların suâllerine cevâben derdi ki: "Gönlümün evinde Hakk'ın gayrından tenhâlık vardır. Cennette taleb ve ihtiyaç olmadığı gibi benim gönlümde de taleb ve ihtiyaç duygusu yoktur. Kalb aynası sâf olduğu vakit ona halkın zamâiri akseder."

اندر او جز عشق بردان کار نیست جز خیال وصل او دیار نیست

2802. *"Ona halkın aşkından başka iş yoktur. Onun vashının hayâlinden başka kimse yoktur."*

"Deyyâr", "ev sâhibi ve kimse" ma'nâsındır. Ya'ni, "Kalbimin evinde Hâlik'ımın aşk ve muhabbetinden başka bir iş ve duygu yoktur. Onun vashının hayâlinden başka kalbimin içinde dönüp dolaşan bir kimse yoktur. Kâmil mäsivâdan hâlîdir."

خانه را من روftm از نيك و بد خانه ام پرست از عشق احد

2803. *"Ben evi iyiden ve kötüden süpürdüm. Benim evim Ahad'in aşkından doludur."*

"Ben kalbimi iyi ve kötü olan fikirlerden ve hâaturalardan temizledim. Şimdi benim kalbim Ahad olan Hak Teâlâ hazretlerinin aşkından doldu." Beyt-i Şemsi-i Sivâsi (k.s.):

Sür çıkar gayrı gönülden, tâ tecellî ede Hak
Pâdişâh konmaz sarâya hâne ma'mûr olmadan

هر چه بینم اندر او غیر خدا آن من نبود بود آن گدا

2804. "Onda Hudâ'nın gayrı her neyi görür isem, benim olmaz, fakîrin olur."

"Eğer kalbimde aşk-ı ilâhînin gayn bir duygu bulursa o duygu ve fikir benim değildir. Belki benim yanıma gelen fakîrin fikrinin ve duygusunun aksidir." Nitekim 2666 numaralı beytin başındaki sûh-ı şerifin izâhında bu akis hakkında *Fîhi Mâ Fîh*'den naklen bir kussa zikredilmiş idi.

گر در آبی نخل یا عرجون نمود جز ز عکس نخله بیرون نبود

2805. Eger bir suda kesilmiş budaklı hurma ağacı görünse dışarıda olan hurma ağacı aksinin gayrı olmaz.

"Urcûn", hurma salkımının budagıdır. Bu salkım kesildikten sonra hilâl gibi eğilir, ya'ni suda görünen sûret hâricte vâki' olan sûretin aksidir. Hurma ağacı bir misâldir.

در تک آب ار بینی صورتی عکس بیرون باشد آن نقش ای فتی

2806. Eger suyun dibinde bir sûret görürsen, ey delikanlı, o nakış hâricin aksidir.

لیک تا آب از قَلَدِ خالی شدن تنقیه شرط است در جوی بدن

2807. Fakat su çör çöplden] hâlî oluncaya kadar beden ırmağında tenkîh şarttır.

"Kazî", ["Kazâ], su üstündeki çör çöp ma'nâsına[dır]; [اكداء (akzâ')] cem'idir, "çör çöpler" demek olur. "Tenkîh", temizlemek ma'nâsındadır. Ya'ni, ey kimse, eğer sen dahi kalbine akisler vâki' olmasını istersen kalbine havâ-tır-ı nefsânîyye ve şeytânîyye çör çöplerini getiren beden ırmağını riyâzet ve mûcâhedât ile temizlemen şarttır.

تا نماند تیرگی و خس در او تا امین گردد نماید عکس رو

2808. Tâ ki onda bulanıklık ve çör çöp kalmasın! Tâ ki emîn olsun, yüzün aksini göstereceğin!

جز گلابه در تنت کو ای مُقِل آب صافی کن ز گل ای خصم دل

2809. Ey fakîr, senin cisminde çamurdan başkası nerede? Ey kalbin düşmanı, suyu çamurdan sâfi et!

"Mükül", fakîr; "gilâbe", çamur demektir. "Su"dan murâd, rûh-ı insânî, "çamur"dan murâd, cism-i unsurîdir. Ey rûh-ı insânî âsârından fakîr olan kimse, senin cisminde yemeden ve içmeden hâsıl olan çamurdan ve kesâfetten başkası yoktur. Sen cisminin kesâfetini tezyîd etmekle kalb ve rûhuna düşmanlık etmekte. Ey kalbin ve rûhun düşmanı, rûhunu cismâniyetten ve kesâfetten riyâzet ve mücâhede ile sâf et!

تو بر آنی هر دمی کز خواب و خور خاک ریزی اندر این جو بیشتر

2810. *Sen her dem onun üzerindesin ki, uykudan ve yemeden bu ırmak içinde*
[2811] *pek ziyâde toprak dökersin.*

Sen her an yemek ve içme ve uykuyla meşgûl olup bu rûhun ahkâm ve âsârı cârî olacak olan cisim ırmağı içine pek ziyâde toprak dökersin ve onu bulandırmaktasın. Binâenaleyh bu kadar kesif ve bulanık olan kalb ve rûha artık hâriçten hiçbir akis bekleme!

سبب دانستن ضمیرهای خلق

Halkın zamîrlerini bilmenin sebebi

چون دل آن آب زینها خالی است عکس روها از برون در آب جست

2811. *Vaktâki o suyun içi bunlardan hâlidir, yüzlerin aksi hâriçten suya sıçradı.*

Vaktâki su gibi berrak olan rûhunun içi havâtır-ı nefsâniyye ve hayvâniyye ve şeytâniyye çör çöplerinden hâli olur, halkın kalblerinin yüzünün aksi hâriçten o rûha sıçrar ve kalb gözûyle halkın zamâiri ve fikirleri görünür.

بس ترا باطن مصفا نشده خانه پر از دیو و نسناس و دده

2812. *İmdi senin bânının musaffâ olmamıştır. Ev şeytandan ve nesnâsdan ve yirtıcı hayvandan doludur.*

Ey kimse, senin kalbin ve bânının sıfât-ı nefsâniyyeden temizlenip musaffâ olmamıştır. Kalbinin evi sıfât-ı şeytan olan enâniyetten ve "nesnâs" deni-

len bir nevi' maymunun sıfatı olan taklîdden ve yırtıcı hayvânât sıfatlarından doludur. "Nesnâs" hakkında IV. cildin 764 numarasına müsâdîf olan: *لیک گفتم* [Fakat ben nâs dedim, nesnâs değil! Nâs cânın cânını tanıyanın gayrı değil."] beyt-i şerîfinin izâhunda geçti.

ای خری ز استیزه مانده در خری کی ز ارواح مسیحی بو بری

2813. *Ey inâddan dolayı eşeklikte kalmış olan bir eşek! Ne vakit Mesîh'e mensûb rûhlardan koku götürürsün?*

Hız. Pîr efendimizin *Mesnevî-i Şerîf*'deki "eşek" ta'bîrleri "hamâkat" ma'nâsındır. Zîrâ eşek ârifler indinde timsâl-i hamâkat addedilmiştir. Ya'ni, ey benim de ilmin ve aklım ve dirâyetim vardır diyerek insân-ı kâmile karşı kibir ve inâddan dolayı hamâkat-i iblisiyye içinde kalmış olan bir ahmak, sen bu boş da'vâlar ile ne vakit Mesîh (a.s.)a mensûb rûhları hâiz olan insân-ı kâmillerden koku alır ve onları tanıyabilirsin? Sen bu hamâkat ile onların sözlerinin feyzinden fayda bulabilir misin? Zîrâ senin için sâika-i hamâkat ile onların ahvâl ve ef'âl ve akvâline i'tirâz etmekten ibârettir.

کی شناسی گر خیالی سر کند کز کدامین مکنونی سر بر زند

2814. *Eğer bir hayâl zâhir olursa ne vakit tanırısın ki, hangi bir mekmeden başvurur?*

Ey ahmak, eğer senin içinde bir hayâl peydâ olursa o hayâl'in hangi perdeden ve pusudan baş çıkardığını asla bilemezsin. Ma'lûm olsun ki, kalbe gelen hayâl ve hâtıranın menba'ı dördtür. Nefsânî, şeytânî, melekî ve rahmânîdir. Hâtıra-i nefsânînin âlâmeti budur ki, tabiat vâsıtasıyla gelir ve cismin şehvâtına müteallik olur; ve kuvvetli olarak gelir ve zikrullah ile zayıf olmaz ve sâbit bir hâlde bulunur, bu hâtıra şerîdir. Hâtıra-i şeytânînin âlâmeti budur ki, kuvvetli olmaz ve tereddüde müstenid olur ve zikrullah ile zayıf olur, buna vesvese derler. Fâsıkı fıska ve kâfirî küfre da'vet eder ve âbid ve zâhidin nefislerini tahrîk ederek ekseriyâ onları günah işlemeye ve gûnahtan ictinâbda musırr olanları dahi daha hayırlı olan amellerden imtinâ'a da'vet eder. Tefrîkı en güç olan hâtıralar bunlardır ki hepsi şerîdir. Hâtıra-i melekînin âlâmeti budur ki, o hâtıra hayra müteallik olur, ancak kuvvetli bir sûrette vârid olmaz ve tereddüde müstenid bulunur. Hâtıra-i rahmânînin âlâmeti budur ki, hayra müteallik olup kuvvetli bir sûrette vârid olur, buna "ilhâm" derler, bu hâtıra sâhibi bunun hükmünü icrâ etmedikçe müsterih olmaz.

چون خیالی می شود در زهد تن تا خیالات از درونه روفتن

2815. *Bâtından hayâlât süpürülünceye kadar cisim, zühdden bir hayâl gibi olur.*

Bu hayâlâtı kalbden süpürmek kolay bir şey değildir, azim riyâzet ve mücâhede lâzımdır. Zîrâ kalbden bu hayâlât süpürülünceye kadar cism-i sâlik nefsanî ve şeytânî havâtırın perhîzinden ve riyâzet ve mücâhedenin şiddetinden eriyip bir hayâl gibi olur.

غالب شدن مکر روبه بر استعصام خر

Eşeğin sakınması üzerine tilki mekrinin gâlib olması

خر بسی کوشید و او را دفع گفت لیک جوع الکلب با خر بود جفت

2816. *Eşek birçok çalıştı ve ona def' söyledi. Fakat eşek ile câu'l-kelb çift idi.*

Ya'ni, hakikat-i zühdden bî-haber olan zâhid, mürid-i hilekâra karşı çok çalıştı ve ona karşı defiller getirip sözünü cerh etti. Fakat kendinde son derecede bir açlık var idi. Ma'lûm olsun ki, bu arslan ve tilki ve eşek kussasında iki vecih olduğu yukarıda sırası düşüldükçe izâh edilmiş idi. Bir vechi bu idi ki; "arslan"dan murâd, kutubdur. Nitekim 2339 numaraya müsâdîf olan: قطب شیر آن مقلد صد دلیل ["Kutub arslandır ve sayd etmek onun işidir. Bu halkın bâkîleri onun bâkîsini yiyicidir."] beytinde tasrîh buyrulmuştur. Ve "tilki"den murâd, nefsanî olan mürid ve "eşek"ten murâd dahi, hakikat-i zühdden bî-haber bulunduğu hâlde tarîk-ı zühdü ihtiyâr ettiğini zanneden bir ahmak mukalliddir. İkinci vecih dahi, "arslan"dan murâd, intifâ'-ı nefsi için halkı birtakım hilekâr olan mensûbları vâsıtasıyla avlamağa sa'yeden yalancı mürşidlerdir. Nitekim 2480 numaraya müsâdîf olan: آن مقلد صد دلیل ["O mukallid yüz deflî ve yüz beyânı dile getirir, hiç can tutmaz."] beytinde bunların hâli beyân ve 2484 numaralı beytin üstündeki sûrh-ı şerîfde de kâmil şeyhin da'vetiyle nâkısın da'veti arasındaki farkı izâh buyurmuşlardır. Binâenaleyh bu kıssada irşâd-ı sâlikin için

iki vech'e de işâret vardır. Bu sûrh-ı şerîfde de bu ikinci vechin fenâ neticesi-ni beyân buyururlar.

غالب آمد حرص و صبرش بد ضعیف بس گلوها که برد عشق رغیف

2817. *Hırs gâlib geldi ve onun sabrı zayıf oldu. Çok boğazlar vardır ki ragî-fin aşkı götürür.*

"Ragîf", ince pide ma'nâsınadır, burada mutlak "gıdâ" murâd buyrulur. Ya'ni, eşeğe gıdâ bulmak ve yemek hırsı gâlib geldi ve açlığa karşı sabrı zayıf oldu. Çok boğazlar vardır ki, yiyecek ve içecek aşkı ve hırsı onları helâke sevk eder.

ز آن رسولی کش حقایق داد دست کاد فقر ان یكون کفر آمده ست

2818. *O bir resûlden ki, ona hakâyık el verdi, fakr küfr olmaya yakın geldi, buyurdu.*

Kendisine hakâyık-ı eşyâ münkeşif olan Resûl-i zîşân hazretleri "کاد الفقر ان یكون کفر" ya'ni "Fakr, küfr olmaya yakın oldu" buyurdu; ve fakrın küfre yakın olmasında birçok vechler vardır. Ezcümle fakr ve tedârik-i nafakadan âciz kalan kimsenin kalbi ızırâba düşüp Hakk'ın Rezzaklığı hakkında sû-i zanna mübtelâ olur ve eline geçen nafakanın helâl ve harâm olmasına i'tinâ etmez. Bu haller ise küfre yakın olan hallerdir. Çok kimseler vardır, îmanla-riyla berâber tedârik-i nafaka husûsunda günâhı mürtekeb olurlar ve ba'zan intihar da ederler.

گشته بود آن خر مجاعت را اسیر گفت اگر مکر است یک ره مرده گیر

2819. *O eşek açlığa esir olmuş idi. Dedi: "Eğer mekr ise de bir yol olmuş tut!"*

"Yek-reh", "bir yol, bir mertebe, bir uğurdan" ma'nâsınadır. Eşek açlığa mübtelâ olduğundan kendi kendine dedi ki: "Eğer tilkinin söylediği sözler hî-le ve mekr olsa bile bu açlık içinde her dakika ölmekten ise bir uğurdan kendini ölmüş farzet!"

زین عذاب جوع باری وا رهم گر حیات این است من مرده بیهیم

2820. *"Bâri bu açlık azâbından kurtuturum. Eğer hayat bu ise ben ölmüş olar-*
[2821] *ak iyiyim!"*

Ya'ni, "Eğer tilki benim helâkime kasdetmiş ise bile giderim ve hiç olmazsa dâimâ dûçâr olduğum bu açlık azâbından kurtulurum. Eğer hayat bu açlık ise benim ölmem daha hayırlıdır!"

گر خر اول توبه و سوگند خورد عاقبت هم از خری خطی بکرد

2821. *Gerçi eşek evvelâ tövbe ve yemîn etti, âkibet yine eşeklikten bir habt etti.*

"Habt", sehvetmek ve unutmak ve vurup ağacın yaprağını dökmek ve fe-sâda vermek ma'nâlarına gelir. Burada "unutmak" ma'nâsı münâsibdir. Vâkıa eşek evvelâ gördüğü heybet ve dehşetten dolayı tövbe etti ve bir daha hî-lekârların sözüne kanmayacağına dâir ahd ve yemîn etti. Fakat âkibet eşeklikten ve hamâkatten dolayı evvelce aldandığını ve gördüğü heybeti unuttu.

حرص کور و احمق و نادان کند مرگ را بر احمقان آسان کند

2822. *Hırs kör ve ahmak ve câhil eder. Ölümü ahmaklar üzerine kolay yapar.*

Hırs-ı nefsanî insanı kör eder. Teşebbüsünün vahim neticelerini göremez ve ahmak eder. Hırsın vehâmetini idrâk edemez ve câhil eder, bildiklerini unutturur. Binâenaleyh hırs-ı nefsanîye mübtelâ olan ahmaklara ölüm kolay bir şey görünür ve nihâyet intihâr eder. Nitekim intiharların zamânımızda çoğalması ahmakların çoğalmasındandır.

نیست آسان مرگ بر جان خران که ندارند آب جان جاودان

2823. *Eşeklerin canı üzerine ölüm kolay değildir. Zîrâ bâkî olan canın letâfetini tutmazlar.*

Halbuki ahmakların canına gelen ölüm kolay ve temennî olunur bir ölüm değildir. Çünkü onlar canlarını sıfât-ı nefsanîyyeleri rengine boyadıkları ve kesif bir hâle getirdikleri cihetle, onlarda o canın letâfet-i asliyyesi yoktur; ve bu hâl-i kesâfetle cisimden alâkasını ölüm vâsıtasıyla kesen bir rûh âlem-i berzahda daha büyük belâlara giriftâr olur.

چون ندارد جان جاوید او شقی است جرأت او بر اجل از احمقی است

2824. *Mâdemki bâkî olan canı tutmaz, o şakîdir. Onun ecel üzerine cür'eti ahmaklıktandır.*

"Câvîd", dâim ve bâkî ma'nâsındır. "Bâkî olan can"dan murâd, Hakk'a vâsıl olan ve Hak'la kendi arasında hiçbir hicâb bulunmayan candır. Ya'ni,

Hakk'a vâsıl olmayan ve hicâb-ı nefsânîyyet altında kalmış olan canın sâhibi şâkidir ve bedbahttır. Zîrâ böyle bir can sâhibi ölümden sonra da Hak'tan hicâb ve azâb içinde bulunacağından hayât-ı dünyeviyyeden sıkılıp da ölüm tarafına meyl cür'eti onun ahmaklığındandır.

جهد کن تا جان مخلص گرددت تا به روز مرگ برگی باشدت

2825. *Cehd et, tâ ki senin canın muhalled olsun, tâ ki ölüm gününde sana bir azık olsun!*

Ey sâlik, mucâhede et ki, senin rûh-ı insânînin rûh-ı hayvânînin şehvânî ve nefsânî sıfat perde ve hicâblarından kurtulup bâkî olan Hakk'a vâsıl olsun ve hicâbsız dâim ve bâkî bulunsun! Tâ ki ölüm gününde öyle bir rûh hayât-ı uhreviyyede sana azık ve fâideli olsun!

اعتمادش نیز بر رازق نبود که بر افشانند بر او از غیب جود

2826. *Onun Rezzâk'a dahi i'timâdı olmadı ki, onun üzerine gaybdan cûd saçar.*

O mukallid zâhidin hakîkî bir tevekkülü olmadığı gibi, Râzık olan Hak Teâlâ hazretlerine dahi i'timâdı olmadı ki, o Râzık-ı hakîkî onun üzerine vakit vakit gayb hazînesinden cûd ve kerem saçar.

تا کنونش فضل بی‌روزی نداشت گر چه گه گه بر تنش جوعی گماشت

2827. *Şimdiye kadar onu fazl rıziksız tutmadı. Gerçi vakit vakit onun cismi üzerine açlık havâle etti.*

O mukallid zâhidi şimdiye kadar Hakk'ın fazlı ve keremi rıziksız bırakmadı. Her ne kadar ara sıra onun cisminde açlık hâlini havâle ve musallat ettiyse de yine onun mukadder olan gıdâsını verdi.

گر نباشد جوع صد رنج دگر از بی هیضه بر آرد از تو سر

2828. *Eğer açlık olmasa diğer yüz maraz hazımsızlıktan dolayı senden baş çıkarır.*

Ya'ni, gerçi açlık cismin bir marazıdır; fakat tokluk, hazımsızlıktan dolayı cisimde diğer birçok marazlar tevfid eder. Tabâbette mi'de fesâdından vücûdda husûle gelen birçok hastalıklar ta'dâd olunmuş ve çok ve mütenevvî' yemeklerin mazarratları izâh edilmiştir.

رغ جوع اولی بود خود ز آن علل هم به لطف و هم به خفت هم عمل

2829. *Halbuki açlık marazı hem letâfette hem hafiflikte ve hem amelde o illetlerden evlâ olur.*

Açlık hastalık ve zahmeti, tokluktan tevellüd eden hastalık ve zahmete birkaç vech ile müraccahdır. Açlıkta letâfet ve necâsetle televvüsdan nezâfet vardır. Toklukta ise kesâfet ve em'âda kütle-i necâset vardır; ve açlıkta vücûdda hafiflik ve toklukta ağırlık olur; ve açlıkta kalb rakîk olup şehevât-ı nefsâniyye azalır ve iyi ameller zuhûr eder. Toklukta ise kalbde kasvet olup şehevât-ı nefsâniyye ziyâde ve kötû ameller sâdır olur. Hind şârihlerinden Mîr Eyyûb buyurur: "Bir gün Hz. Mevlânâ şöyle buyurmuşlardır: فی قلة الاكل منافع كثيرة منها ان يكون الرجل اصح جسما و اجود حفظا و ازكى فهما و اجلى قلبا و اخف نفسا و اقل نوما و احد نظرا و اسلم طبيعة ya'ni "Az yemekte çok faydalar vardır. Onlar da budur ki, insan cismen sihhatte olur ve kuvve-i hâfızası iyi ve anlayışı temiz ve kalbi parlak ve nefsi hafif ve uykusu az ve nazarı keskin ve tabiatı sağ ve sâlim ve masrafı az ve ahlâkı kerîm müdârâsı ve telattufu geniş olur."

رغ جوع از رنجها پاکیزه تر خاصه در جوع است صد نفع و هنر

2830. *Açlık zahmeti zahmetlerden daha latîftir. Husûsiyle açlıkta yüz menfaat ve hüner vardır.*

در فضیلت جوع و احتماء

Açlığın ve perhîz etmenin fazîleti hakkındadır

جوع خود سلطان داروهابست مین جوع در جان نه چنین خوارش مبین

2831. *Açlık muhakkak ilâçların sultânıdır. Ağâh ol, açlığı cana koy onu böyle hakîr görme!*

Bu beyt-i şerîfde الدواء افضل من الداء ya'ni "Perhiz, ilâçtan efaldır" ve ke-zâ داء سوی السام ya'ni "Açlık, ölümden gayri her bir hastalık için ilâçtır" hadîs-i şerîflerine işâret buyrulur.

آن یکی می خورد نان فخره گفت سائل چون بدین است شَره

2832. O birisi kepek ekmeği yer idi. Sâil "Sana, buna hırs ne içindir?" dedi.

"Fahfere", buğday ununun kepeği ve ceviz unu ma'nâlarıdır. "Şereh", hırs ma'nâsıdır (*Burhân*). Meselâ bir kimse buğday ununun kepeğinden yapılmış ekmeği yer idi. Suâlcinin birisi çıkıp ona dedi ki: "Senin bu kepek ekmeğine olan hırs-ı şedîdin ne içindir?" Ya'ni bu nevi' ekmeğe bu derece hırs ile yenir mi? Ba'zı nüshada (بد نیست) yerine (برین داری) yazılmıştır. "Niçin buna hırsın vardır?" demek olur.

گفت جوع از صبر چون دو تا شود نان جو در پیش من حلوا شود

2833. Dedi: "Uaktâki açlık sabırdan iki kat olur, arpa ekmeği bizim indimizde helva olur."

Ya'ni, o iştihâ ile kepek ekmeğini yiyen kimse cevâben dedi: "Gıdâya sabretmek sebebiyle bizim açlığımız şiddetlenip iki kat olduğu vakit, kepek ekmeği ekmeçlik mertebesinde kalır, arpa ekmeği de bizim indimizde kepek ekmeği üzerine baklava ve börek gibi tatlı olur."

پس توأم که همه حلوا خورم چون کنم صبری صبورم لا جرم

2834. "Binâenaleyh kâdirim ki hep helva yiyeyim. Uaktâki azîm sabredeyim, şübhesiz sabûrum!"

"Binâenaleyh azîm sabrettiğim vakit hep helva yemeğe kâdirim. Bu sebebdan şübhesiz mübâlağa ile sabredici olurum." Ya'ni az acıktığım vakit yemek yersem o kadar tatlı ve lezzetli ve iştihâli yiyemem. Lezzet taâmı doymak ve iştihâ ile yemek içindir. Açlığa çok sabretmek lazımdır. Binâenaleyh açlık şiddetlenip iki kat olduğu vakit her ne yesem tatlı gelir. Bu sebebdan dolayı açlığa karşı şübhesiz pek sabırlı olurum. (صبری)'deki "yâ" ta'zîm içindir. صبری, birinci mısra'daki همه حلوا خورم ibâresinin illetidir. Ba'zı nüshalarda چون کنم صبر ضروری لا جرم süretinde yazılmıştır. "Sabr-ı zarûfî ettiğim vakit şübhesiz helva istemeğe kâdirim" demek olur.

خود نباشد جوع هر کس را زیون کاین علف زاری است ز اندازه برون

2835. Halbuki açlık her kimseye zebûn olmaz. Zîrâ bu ölçüden hâriç bir alef-zârdır.

Ya'ni velhâsıl açlıkta birçok faziletler vardır. Fakat açlık her kimseye ze-bûn ve mağlûb olmaz; ve her kimse açlığa tahammül edip onun faziletlerine nâil olamaz. Çünkü hadîs-i şerîfde الجوع طعام الله في الارض يحى به ابدان الصديقين ya'ni "Açlık, Allah'ın yeryüzünde taâmıdır. Onunla siddîkların bedenleri hayat bulur" buyrulmuştur. Binâenaleyh açlığa tahammül etmek, ancak siddîk olanların kândır. Siddîk olmayanların nefisleri ise mertebe-i hayvânîyyettir. Bu dünyâ ise hayvanlara mahsûs olan yemler ve gıdalar ile doludur. Hayvânîyet mertebesinde olan nefislerin bu yemlere ve gıdalara hücum edip açlıktan kaçmaları tabiidir.

جوع مر خاصان حق را داده اند تا شوند از جوع شیر زورمند

2836. *Açlığı muhakkak Hak'ın hâslarına vermişlerdir, tâ ki açlıktan kuvvetli arslan olalar!*

Ya'ni, açlıktan cismin kuvveti ve nefsin sıfatı zayıf ve rûhun kuvveti zâhir olduğu cihetle açlığı muhakkak Hak Teâlâ'nın hâs kullarına vermişlerdir. Bu açlıktan onların rûhları kuvvetlenip ma'nâ arslanı olurlar.

جوع هر جلف گدا را کی دهند چون علف کم نیست پیش او نهند

2837. *Açlığı her alçak dilenciye ne vakit verirler? Mâdemki yem az değildir, onun önüne koyarlar.*

Tabiatı âlem-i süffîye mâil olan her alçak dilenciye açlığı vermezler. Mâdemki onun nefsi-i hayvânîsi âlem-i süffîye mâildir ve alef-zâr olan bu dünyâda da hayvanlara mahsûs olan yem az değildir. Bu dünyânın türlü türlü taâmlarını ve yemlerini onun önüne koyarlar. "Cilf", galizü't-tab' olan kimse ve her şeyin parçası ma'nâsındır. Türkçe'de muâdili "kopuk"tur. (جلف گدا), "kopuk dilenci" demek ma'nâsındır.

که بخور که هم بدین ارزائی تو نه ای مرغاب مرغ نائی

2838. *Derler ki: "Ye! Zîrâ buna da lâıksın! Sen su kuşu değilsin, ekmeğe mensûb kuşsun!"*

O kopuk dilenciye derler ki: "Mâdemki âlem-i süffîye meyl ve muhabbet ettin, âlem-i süflînin türlü türlü yemlerini ve gıdalarını da ye! Zîrâ senin hayvânîyetin bunlara da lâıktır." Nitekim sûre-i Hicr'deki âyet-i kerîmede ذَرُّهُمْ يَكُلُوا وَيَشْتَبِعُوا وَيَلْتَمِسُوا الْأَمْلَ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ (Hicr, 15/3) ya'ni "Ey Resûlüm, onları bi-

rak ki yesinler ve hayât-ı dünyeviyyeden istifâde etsinler ve emel onları meşgûl etsin, yakında bileceklerdir" buyrulur. Ey cismânî olan kimse, sen lâtif su gibi olan gıdâ-yı rûhânînin kuşu değilsin. Kesif olan gıdâ-yı cismânînin kuşusun. Sana lâyık olan gıdâ maârif-i ilâhiyye değildir, dünyânın türlü türlü lezzât ve huzûzâtıdır. Sen ancak buna lâyıksın!"

حکایت مریدی که شیخ از حرص و ضمیر او واقف شد او را نصیحت کرد به زبان و در ضمن نصیحت قوت توکل بخشیدش به امر حق

Bir müridin hikâyesidir ki, şeyh onun hırsından ve zamîrinden haberdâr olur. Ona dil ile nasîhat etti ve nasîhat zımında ona Hakk'ın emriyle tevekkül kuvveti bağışladı

شیخ می‌شد با مریدی بی‌درنگ سوی شهری نان در آن جا بود تنگ
2839. *Şeyh bir mürid ile bilâ-levakkuf bir şehir tarafına gitti; orada ekmek küt idi.*

ترس جوع و قحط در فکر مرید هر دمی می‌گشت از غفلت پدید
2840. *Gaşletten nâşî müridin fikrinde açlık ve kıtlık korkusu her bir dem zâhir oldu.*
[2842]

شیخ آگه بود و واقف از ضمیر گفت او را چند باشی در زحیر
2841. *Şeyh âgâh ve zamîrden haberdâr idi, ona dedi: "Ne kadar ıztırâb içinde olursun!"*

"Zahîr", feryâd etmek ve iç ağrısı demektir, burada sıkıntı ve ıztırâbdan kinâyedir. Ya'ni, şeyh müridlerin bâunlarına âgâh ve onların niyetlerinden ve fikirlerinden haberdâr olan kâmillerden olduğundan, o gittikleri şehirde ekmek bulamayıp aç kalmak korkusuyla muztarip olan müride dedi: "Sen ne kadar sıkıntı içindesin!"

از برای غصه نان سوختی دیده صبر و توکل دوختی
2842. *"Ekmek gamından dolayı yandın! Sabır ve tevekkül gözünü diktin!"*

"Yiyecek bulamamak gamından dolayı yandın ve müteessir oldun. Açlığa karşı sabretmek ve Hakk'ın rızık vericiliğine karşı da mütevekkil olmak lâzım gelirken sabır ve tevekküle karşı gözünü diktin ve kapattın!"

تو نه ز آن نازنینان عزیز که ترا دارند بی جود و مویز

2843. "Sen azîz olan nâzenînlerden değîlsin ki, seni cevizsiz ve kuru üzûmsüz tutsunlar!"

"Ey mürîd, sen Hakk'ın azîz ve nâzenin kullarından değîlsin. Belki çocuk mertebesinde bulunduğun için seni, çocukları tatyîb ettikleri ceviz ve kuru üzüm mesâbesinde olan gıdâ-yı sûrisiz bırakmazlar, ya'ni seni aç bırakmazlar. Elbette bir yiyecek verirler!"

جود رزق جان خاصان خداست کی زبون همچو تو گنج گداست

2844. "Açlık Hakk'ın haslarının canının rızıkıdır. Ne vakit senin gibi perîşân-hâtır dilencinin mağlûbudur."

"Gıc", perîşân-hâtır, ahmak, sersem ve hayran, kendini medheden, ucûb ve tekebbür sâhibi ma'nâlarıdır. Burada "perîşân-hâtır" ma'nâsı münâsibdir. Ya'ni, "Açlık Hakk'ın has kullarının canına mahsûs olan rızıktır. Senin gibi kalbi ve hâtır perîşân dilencinin mağlûbu olmaz ve dest-i tasarrufuna girmez."

باش فارغ تو از آنها نیستی که در این مطبخ تو بی نان زیستی

2845. "Fâriğ ol, sen onlardan değîlsin ki, sen bu matbahta ekmeksiz yaşayasan!"

"Açlık gamından fâriğ ol ve iç sıkıntısını bırak! Sen Hakk'ın nâzenîn olan azîz kullarından değîlsin ki, sen bu dünyâ matbahında ekmeksiz ve yemeksiz yaşayasan!"

کاسه بر کاسه ست و نان بر نان مدام از برای این شکم خواران عام

2846. Bu avâm oburları için kâse, kâse üzerine ve ekmek, ekmek üzerinedir.

Bu dünyâda hazz-ı nefsânîlerine meclûb olan avâm oburlarına Hak Teâlâ kâse kâse üzerine ve ekmek ekmek üzerine bol bol ve türlü türlü gıdâlar ih-sân eder. Niam-ı zâhiriyyenin birisi bitmeden diğerlerini verir.

- چون بمیرد می رود نان پیش پیش کای ز بیم بی نوایی کُشته خویش
2847. *Vaktâki ölür, ekmek ileri ileri gider, der ki: "Ey gıdâsızlık korkusundan kendisini öldüren!"*

- تو برفتی ماند نان بر خیز گیر ای بکُشته خویش را اندر زحیر
2848. *"Ey kendisini ıztırâb içerisinde öldürmüş olan, sen gittin ekmek kaldı, kalk al!"*

Vaktâki o bol bol gıdâlara nâil olan avâm ölür, başından arta kalan o ni'metler ileri ileri gidip lîsân-ı hâl ile ona der ki: "Ey gıdâsızlık korkusundan kendisini öldüren ve ıztırâb içinde kendisini öldürecek derecede kıvranan zavallı, işte sen gittin, ekmek başından arta kaldı, haydi bakalım şimdi kalk da o gıdâları al ve ye!"

- هین تو کل کن ملرزان پا و دست رزق تو بر تو ز تو عاشقتر است
2849. *"Âğâh ol, tevekkül et, elini ayağını titretme! Senin rızkın sana senden daha ziyâde âşıktır."*

Hz. Pîr efendimizin *Fîhi Mâ Fîh*'lerinin 48. faslındaki şu beyânât-ı aliyyeleri bu beytîn tamâmıyla şerhi olduğundan buraya derci münâşib görüldü:

لَقَدْ عَلِمْتُ وَمَا الْأِسْرَافُ مِنْ خُلُقِي إِنَّ الَّذِي هُوَ رِزْقِي سَوْفَ يَأْتِينِي
أَسْعَى لَهُ فَيَعِينَنِي تَطَلُّبُهُ وَلَوْ جَلَسْتُ أَنَا نِي لَا يُعِينَنِي

"İsrâf benim ahlâkımdan olmadığı ma'lûmdur. Rızkı olan şey muhakkak bana vâsıl olacaktır. Rızık için koşup aramak beni yorar. Eğer oturur isem rızkımla lâ-zahmet bana gelir."

"Ben kâide-i rızkı muhakkak sûrette bilmişimdir, boş yere koşmak ve zârûretsiz meşakkat çekmek benim âdetim değildir. Benim altın ve gümüşe ve taâm ve kisveye ve bâr-ı şehvete müteallık olan rızkımla oturduğum hâlde bana gelir. Ben bu rızkın talebinde niçin koşayım? Bunları aramak bizi rencide ve âciz ve zelif kılar; ve eğer sabredip bir yere oturur isem meşakkatsiz ve zilletli o bana gelir. Zîrâ rızık dahi bana tâlibdir ve o beni çeker. Mâdemki beni çekebiliyor ve bana geliyor, ben öyle onu cezbedemem ki arkasından gideyim. Hâsıl-ı kelâm budur ki, dîn umûruna meşgûl ol, tâ ki dünyâ senin arkandan koşsun; ve bu "oturmak"tan murâd "dîn umûru üzerinde otur-

mak"tır. Böyle bir kimse her ne kadar koşarsa din hususunda koşmuş olacağından o kimse yine oturmuş hükmündedir. Eğer oturduğu vakit dünyâ için oturmuş ise yine koşmuş hükmündedir ilh..."

Ma'lûm olsun ki, cenab-ı Pîrın murâd-ı âlîleri çalışmayıp tenbel tenbel oturmak değildir. Zîrâ *Mesnevî-i Şerîf*'in birçok bahislerinde esbâba teşebbûsü tavsiye buyururlar. Maksud-ı âlîleri celb-i emvâl için dîni ve ahlâkı ayak altına alarak sâika-i hurs ile kendisini harâb etmemektir. Zîrâ nızkın husûlünü Cenâb-ı Hak esbâba teşebbûse bağlamıştır. Çok harîsler vardır ki, bin türlü esbâba teşebbûs edip türlü türlü hîleler isti'mâl ettikleri hâlde hiçbir fâide elde edememişler ve bil'akis mevcûd olan servetlerini mahvetmişlerdir; ve kazzanlar dahi istifâde edemeksizin gitmişlerdir. Çünkü kazanmak istedikleri ve yâhud kazandıkları şey onların rızıkları değildir ki, ellerine geçsin veyâhud istifâde hâsıl olsun! Ve yine çok kimseler vardır ki az bir mesâî ile ümîd etmedikleri servete nâil olmuşlardır. Çünkü o servet onların nızkıdır ve kolaylıkla ellerine girmiştir.

عاشق است و می زند او مَوْلُ مَوْلُ که ز بی صبریت داند ای فضول
2850. *Âşıktır ve "Ma'sûk, ma'sûk!" diye bağırır. Zîrâ ey fuzûl, senin sa-*
[2852] *bırsızlığını bilir.*

"Mûl", burada "kadının ma'sûku" ma'nâsınadır. Ya'ni, nızık sana âşıktır ve sen de o nızkın ma'sûkusun. O her vakit "Neredesin ma'sûkum, ma'sûkum!" diye bağırır. Zîrâ ey nızık talebinde taşkınlık gösteren kimse, senin ona âşık olup bir an evvel vâsıl olmak için sabırsız olduğunu bilir.

گر ترا صبری بدی رزق آمدی خویشتن چون عاشقان بر تو زدی
2851. *Eğer senin bir sabrın olaydı, rızık gelirdi. Kendisini senin üzerine âşıklar gibi çarpar idi.*

Eğer senin bir sabrın olaydı, ya'ni kalbinde ıztırâbın olmasa idi, nızkın yine sana gelir idi. O nızık herhangi bir vâsıta ve sebep tahtında gelip kendisini sana âşıklar gibi çarpacak idi. Binâenaleyh nızkından dolayı üzülmeye boş idi.

این تب لرزه ز خوف جوع چیست در تو کل سیر می تانند زیست
2852. *Açlık korkusundan bu ıztırâb ve titreme nedir? Tevekkül içinde tok olarak yaşayabiliyorlar.*

“Teb”, burada ızırâb ma'nâsındır (*Şemsü'l-Lügât*). Ya'ni, nızkın sana senden daha ziyâde âşık olduğu hâlde bu ızırâb ve çırpınmak ve aç kalırım korkusundan dolayı titremek nedir? Halbuki nızkın bu hâlini yakinen bilmiş kimseler, tevekkül içinde aç kalmak korkusu olmaksızın rahat rahat yaşayabiliyorlar. Bu hâlin âlem-i insânîyette binlerce misâli vardır, dikkat olunursa görüldür.

حکایت آن گاو که تنها در جزیره ای است بزرگ، حق تعالی آن جزیره بزرگ را پر کند از نبات و ریاحین که علف گاو باشد تا شب آن گاو همه را بخورد و فربه شود چون کوه پاره، چون شب شود خوابش نبرد از غصه و خوف که همه صحرا را چریدم فردا چه خورم تا از این غصه لاغر شود همچون خلل، روز بر خیزد همه صحرا را سبزر و انبوه تر بیند از وی باز بخورد و فربه شود، باز شبش همان غم بگیرد، سالهاست که او همچنین می بیند و اعتماد نمی کند

Büyük bir cezîre içinde yalnız olan o öküzün hikâyesidir ki, Hak Teâlâ o büyük cezîreyi o öküzün alefi olmak için nebâtta ve reyhanlardan doldurur. Geceye kadar o öküz hepsini yer ve bir dağ parçası gibi semiz olur. Vaktâki gece olur “Bütün sahrâyı otladım, yarın ne yerim?” diye gussadan ve korkudan onu uyku götürmez. Nihâyet bu gamdan hılâl gibi zayıf olur. Gündüz kalkar bütün sahrâyı ondan daha yeşil ve daha çok görür ve yine yer. Nihâyet semiz olur, yine o gamı tutar. Seneler vardır ki o böyle görür ve i'timâd etmez

“Hılâl” (خلل), diş temizlemek için kullanılan kürdan. “Alef”, hayvanlara mahsûs olan yem ve gıdâ.

يك جزیره سبز هست اندر جهان اندر او گاوی است تنها خوش دهان
2853. Cihanda yeşil bir cezîre vardır. Onda yalnız mesrûr ağızlı bir öküz vardır.

“Hoş”, şâd ve güzel demektir (*Bahâr-ı âcem*). “Hoş-dehân”, mesrûr ağızlı demek olur ki, bol bol ve lezzetli gıdâ yiyen ağızdan kinâye olur. Ya'ni,

âlemde yemyeşil zümrüd gibi nebâtât ile dolu bir cezîre ve ada vardır. O ada içinde de tek başına bol bol ve lezzetli gıdâ yiyen bir öküz vardır.

جمله صحرا را چرد او تا به شب تا شود زفت و عظیم و منتجب

2854. O geceye kadar bütün sahrâyı otlar, nihâyet iri ve azîm ve müntecib olur.

"Müntecib", hayvan hakkında "yedek ve seçme hayvan" demektir. Ya'ni, öküz gece vaktine kadar adanın sahrâsında biten bütün nebâtâtı otlar ve nihâyet cismi iri ve azîm olur ve seçme hayvan mertebesine gelir.

شب ز اندیشه که فردا چه خورم گردد او چون تار مو لاغر ز غم

2855. Gece "Yarın ne yerim?" diye endîşeden, gamdan kıl teli gibi zayıf olur.

چون بر آید صبح گردد سبز دشت تا میان رسته قصیل سبز و کشت

2856. Sabah geldiği vakit sahrâ yeşil olur, bele kadar yeşil kasıl ve ekin bitmiş olur.

"Kasıl", kemâle ermiş yeşil arpa başakları demektir.

اندر افتد گاو با جوع البقر تا به شب آن را چرد او سر به سر

2857. Öküz cûu'l-bakara düşer, geceye kadar onu baştan başa otlar.

"Cûu'l-bakar", bir nevi' hastalığın adıdır ki, mi'de tok olduğu hâlde açlık hâli bilcümle a'zâda zâhir olur (Gıyâsü'l-Lügât).

باز زفت و قرّبه و لَمْتَر شود آن تنش از پیه و قوت پر شود

2858. Tekrar iri ve semiz ve kavî heykel olur. Onun cismi yağdan ve kuvvetten dolu olur.

"Lemtür", semiz ve etli ve kavî heykel demektir.

باز شب اندر تب افتد از فرع تا شود لاغر ز خوف منتجع

2859. Tekrar gece korkudan ıztırâba düşer. Otlı yer korkusundan zayıf olur.

"Teb", ıztırâb; "feza" korku; "münteca", otlu yer ve otlak ve nebât mevzi'i demek olur. Ya'ni, o öküz yine gece olduğu vakit ertesi gün aç kalmak ve otlak bulamamak korkusundan ıztırâba düşer ve bu ıztırâb ve elemin te'siri ile sabâha kadar uykusu kaçıp zayıf ve cılız hâle gelir.

که چه خواهم خورد فردا وقت خور سالها این است کار آن بقر

2860. *Der ki: "Yarın yemek vaktinde ne yiyeceğim?" O öküzün işi yıllarca budur.*

O öküz her gün otlağı yer ve ertesi gün onu yemyeşil bir hâlde bulur. Onun hâli yıllarca böyle olduğu ve hiçbir gün aç kalmadığı hâlde yine açlık korkusundan titrer durur.

هیچ ندیدش که چندین سال من می خورم زین سبزه زار و زین چمن

2861. *Hiç düşünmez ki, "Bu kadar yıl ben bu yeşillikten ve bu çimenden yiyorum."*

هیچ روزی کم نیامد روزیم چیست این ترس و غم و دل سوزیم

2862. *"Benim rızıkım hiçbir gün eksik gelmez. Benim korkum ve gamım ve gönül yakıcılığım nedir?"*

باز چون شب می شود آن گاو زفت می شود لاغر که آرد رزق رفت

2863. *Yine gece olduğu vakit o iri öküz "Rızık gitti, kim getirir?" diye zayıf olur.*

Ba'zı nüshalarda (آرد) yerine (آوه) yazılmıştır. Bu sûrette ikinci mısra'nın ma'nâsı şöyle olur: "Eyvah rızık gitti, diye zayıf olur."

نفس آن گاو است و آن دشت این جهان کاهمی لاغر شود از خوف نان

2864. *Nefis o öküzdür ve o sahrâ bu dünyâdır ki, o ekmek korkusundan zayıf olur.*

İnsanın nefsi bu kıssada gösterilmiş öküz misâlidir. Öküzün otlağı sahrâ dahi bu dünyâdır. O nefs-i insânî yıllarca bu hayât-ı dünyeviyyede gıdâ bulup yediği ve aslâ aç kalmadığı hâlde, yine her gün aç kalmak korkusundan kendisini üzer durur. Ma'lûm olsun ki, cenâb-ı Fîr'in bu beyânât-ı aliyyeleri Hakk'a vâsıl olmak isteyen ehl-i sülûkedir. Hakk'a vusûl duygusundan pek uzak bulunan ehl-i gaflete değildir. Zîrâ ehl-i gaflet bu hayât-ı dünyeviyyeyi kendilerine cennet yapmak istediklerinden onlar için kann doyurmak kâfi değildir. Onlara bu hayât-ı dünyeviyyede mükellef meskenler ve süslü elbiseler ve otomobiller ve hasnâ kadınlar, velhâsıl dış yüzü naîm ve iç yüzü elîm olan hayât lazımdır. Zîrâ bu hayât içinde bulunanların hiçbirisi sükûnet-i kalbe mâ-

lik değildir. Kimi, kadın yüzünden ve kimi, idâre ve tezyîd-i servet yüzünden ızırâbât-ı kalb içindedirler. Danslarda ve balolarda ve içki âlemlerinde ve sâir eğlencelerde duydukları ezvâk ve huzûzât talâş alevi gibi serîu'z-zevâldir. Dikkat olunur ve hallerinden ibret alınırsa mahsûllerî gam ve elemidir.

که چه خواهم خورد مستقبل عجب لوت فردا از کجا سازم طلب

2865. *Der ki: "Acabâ gelecek zamanda ne yiyeceğim? Yarının gıdâsını nereden taleb edeyim?"*

سالها خوردی و کم نامد ز خور ترک مستقبل کن و ماضی نگر

2866. *Yıllarca yedin ve sana yiyecekten eksik gelmedi. Gelecek zamânı bırak da geçmişe bak!*

Ey tarîk-ı Hak sâlikî, şimdiye kadar yıllarca gıdânı bulup yedin ve her gün sana doycak kadar bir gıdâ geldi ve gıdâ eksikliğinden dolayı aç kalmadın. Binâenaleyh gelecek zamânın dahi bu geçmiş zamanların gibi olacaktır. Şu hâlde gelecek zaman düşüncesini bırak da biraz da geçmiş zamandaki hallerini düşün!

لوت و پوت خورده را هم یاد آر منگر اندر غایب و کم باش زار

2867. *Yenilmiş olan aksâm-ı gıdâyı da hatıra getir! Gelecek zamâna bakma da az zayıf ol!*

"Lût", gıdâ; "pût", ciğer ma'nâlarıdır. Fakat "lût ü pût", aksâm-ı mat'ûmât ve meşrûbat ma'nâsında isti'mâl olunur. "Gâbir", mâzi ve müstakbel ma'nâsında kullanılan zıd lûgatlerdendir, burada "müstakbel" demektir. Ya'ni, ey sâlik, geçmiş zamanda yenilmiş ve içilmiş olan türlü türlü gıdâları hatırla getir. Binâenaleyh gelecek zamandaki gıdânı düşünerek kendini az üz ve zayıf ol! "Zâr", burada "zayıf" ma'nâsıdır.

صید کردن شیر آن خر را و تشنه شدن شیر از کوشش، و رفتن به چشمه تا آب خورد، تا باز آمدن شیر روباه جگر بند و دل و گرده را خورده بود که لطیفر است، شیر طلب کرد دل و جگر و گرده را نیافت، از روباه پرسید که دل و جگر کو، روبه گفت اگر

او را دل و جگر بودی آن چنان سیاستی که دیده بود آن روز به هزار حیلہ جان برده
کی بر تو باز آمدی ، لو کُنَّا نَسْمَعُ أَوْ نَعْقِلُ مَا کُنَّا فِی أَصْحَابِ السَّعِیرِ

Arslanın o eşeği avlaması ve arslanın çalışmaktan susamış olması; su içmek için çeşmeye gitmesi, arslan geri gelinceye kadar tilki pek latîf olan ciğerini ve kalbini ve böbreğini yemiş idi. Arslan kalbi ve ciğeri ve böbreği istedi, bulmadı. Tilkidən "Ciğer ve yürek nerededir?" diye sordu. Tilki dedi: "Eğer onun yüreği ve ciğeri olaydı, öyle bir siyâseti ki, o gün görmüş idi ve bin hîle ile canını kurtarmış idi, senin nezdine ne vakt tekrar gelir idi?" "Eğer biz یشیر ve ta'kîb eder olaydık, ashâb-ı saîr arasında olmaz idik!" (Mülk, 67/10)

Bu sûrh-ı şerîfde "arslan"dan murâd, mürşid-i nâkısır ki, sâlikleri sûrî ve mânevî helâke düşürür; ve "tilki"den murâd, o nâkısın hilekâr mürididir ki, o nâkıs celbettği sâliklerden intifâ' kasdında bulunur. "Eşek"ten murâd dahi, zühhdâ'vâsında bulunan idrâki nâkıs adamdır ki, o hilekâr müridin teşvikiyle o nâkıs mürşidin nezdine gider ve onda gördüğü uygunsuz hâlden türkerek kaçar. Sonra tekrar o hilekâr müridin igvâsı ve teşviki ile evvelki gördüğü uygunsuz hâli unutup ikinci def'a o nâkısın nezdine gider ve sûrî ve ma'nevî helâke düçar olur. Nitekim zamânımızda bu nâkıs mürşidlerin yüzünden birtakım sâlikler deli olup tumarhâneye giderek helâk-i sûrîye düştükleri veyâhud bâtil itikadât ile helâk-i ma'nevîye giriftâr oldukları görülmüştür. Sûrh-ı şerîfde zikrolunan âyet-i kerîme sûre-i Mülk'tedir, sûrî ve ma'nevî helâke uğrayan ahmakların lisânından îrâd buyrulmuştur. Ya'ni "Eğer biz kâmillerin sözünü can kulağıyla dinlemiş ve o sözlerin ma'nâsını muhâkeme ve taakkul edip amel etmiş olsaydık, cehennem ve mahall-i elem ashâbından olmaz idik!" demek olur.

برد خرا رو بهک تا پیش شیر پاره پاره کردش آن شیر دلیر

2868. Tilkiçik eşeği arslanın önüne kadar götürdü. O şec' arslan onu parça parça etti.

تشنه شد از کوشش آن سلطان دد رفت سوی چشمه تا آبی خورد

2869. O yirtıcıların sultânı çalışmaktan susadı. Bir su içmek için pınar tarafına gitti.

روبهک خورد آن جگر بند و دلش آن زمان چون فرصتی شد حاصلش

2870. *Tilkicik o ciğer takımını ve onun yüreğini yedi. Çünkü ona o zaman fırsat hâsıl oldu.*
[2872]

"Ciger-bend", ciğer takımı demektir. Ya'ni arslan su içmeğe gittiği vakit fırsat bulup parçalanmış eşeğin ciğer takımını ve yüreğini yedi.

شیر چون وا گشت از چشمه به خور جست در خر دل نه دل بد نه جگر

2871. *Uaktâki arslan çeşmeden yemeğe avdet etti, eşekte yürek aradı, ne yürek ne ciğer var idi!*

گفت روبه را جگر کو دل چه شد که نباشد جانور را زین دو بُد

2872. *Tilkiye dedi: "Ciğer hani, yürek ne oldu? Zîrâ canlıya bu ikiden müfâ-rakat olmaz!"*

"Büdd", Arabî bir kelime olup burada "fırâk ve ayrılık" ma'nâsındır. Ya'ni, arslan eşeğin ciğeriyle yüreğini aradı ve tilkiden bunların nerede olduğunu sorup dedi ki: "Her bir canlı mahlûkta ciğer ve kalbin ayrılması ve bulunmaması mümkün değildir!"

گفت گر بودی وراً دل یا جگر کی بدین جا آمدی بار دگر

2873. *Dedi: "Eğer onun yüreği veyâ ciğeri olaydı, ne vakit diğer def'a buraya gelir idi?"*

Tilki arslana cevâben dedi: "Eğer o eşeğin kalbi ve ciğeri olaydı, ikinci def'a olarak buraya ve senin nezdine gelir miydi?"

آن قیامت دیده بود و رُستخیز و آن ز کوه افتادن و هول و گریز

2874. *"O kıyâmeti ve rüstahîzi ve o dağdan düşmeyi ve hevli ve kaçmayı görmüş idi."*

"Rüstahîz", Fârisî'de "kıyâmet" ma'nâsındır. *Mesnevî-i Şerîf* de cenâb-ı Pîr efendimizin âdet-i seniyyeleri budur ki, bir kelimenin Arabî'sini beyân buyurmakla berâber onun Fârisî'sini de terdif buyururlar. Bu sûretle okuyancılar lügatten de istifâde etmiş olurlar. Nitekim bir beyt-i şerîfde de سخت گیری و تمصب خامی است [“Sıkı tutuculuk ve taassub hamlıktır”] buyurmuşlar idi. سخت گیری Fârisî'de “sıkı tutuculuk” demektir, Arabî'de mukabili “taassub” kelime-

sidir. Ya'ni, "O eşek evvelce kıyâmet mesâbesinde olan dehşeti gördü ve kordudan dolayı dağdan yuvarlanarak kaçtı."

گر جگر بودی و را یا دل بدی بار دیگر کی بر تو آمدی

2875. "Eğer onun ciğeri yâhud yüreği olaydı, diğer def'a ne vakit senin nezdine gelir idi?"

چون نباشد نور دل دل نیست آن چون نباشد روح جز گل نیست آن

2876. *Uaktâki kalbin nûru olmaya, o kalb değildir. Uaktâki rûh olmaya, o çamurun gayrı değildir.*

Vaktâki insanın göğsünde kalb denilen et parçasına taalluk eden bir nûr-ı ilâhî olmaya o kalb matlûb-ı ilâhî olan kalb değildir, belki et parçasından ibârettir. Nitekim Hakîm Senâî hazretleri buyurur:

دل یکی منظریست ربانی خانه دیو را چه دل خوانی

آنکه دل نام کرده مجاز رو بیش سگان کوی انداز

"Kalb, rabbânî olan bir mahall-i temâşâdır. Sen şeytanın evine niçin kalb diyorsun? O senin mecâzen kalb adını verdiği şeyi git de mahalle köpeklerinin önüne at!"

Ve kezâ vaktâki insanın cismine taalluk eden rûh-ı insânî olmaya ve onun rûhu ancak damarlarda deverân eden kandan husûle gelmiş rûh-i hayvânîden ibâret ola, öyle bir cisim çamur yığınınından ve mevâdd-i unsuriyye kitesinden başka bir şey değildir.

آن زجاجی کاو ندارد نور جان بولِ قاروره است و قندیلش مخوان

2877. *O bir sırça ki, canın nûrunu tutmaz, sidik kârûresidir ve ona kandil deme!*

"Bevl-i kârûre", maktûben terkûb-i izâfidir. Ya'ni, muzâfun-ileyh muzâfdan evvel zikrolunmuştur. Aslı "kârûre-i bevl"dir, "sidik kârûresi" demektir; ve "kârûre", sidik muâyenesi için kullanılan camdan ma'mûl bir kap ma'nâsınadır. Ya'ni, sırça mesâbesinde olan bir kalb ki, ona rûh-ı insânî ve izâfînin nûru mün'akis değildir, o kalb sidik kârûresi mesâbesindedir. Zîrâ o kalbde âlem-i tabîatta mün'akis olan zulmânî fikirler ve duygular vardır ki, bunlar dahi sidik mesâbesinde murdar şeylerdir ve âlem-i letâfetle hiçbir münâsebetleri yoktur.

نور مصباح است داد ذو الجلال صنعت خلق است آن شیشه و سفال

2878. *Mısbâhın nûru Zü'l-celâl'in atâsıdır. O şişe ve sıfâl mahlûkun san'ahdır.*

"Mısbâh", âlet-i tenvîr ve ziyâ olan "çerağ" demektir. "Sifâl", sin'in zam-mı ve kesri ile "çanak ve çömlek". Ya'ni, yanan kandil mesâbesinde olan kalbin nûru celâl sâhibi olan Allâh Teâlâ hazretlerinin ihsânı ve atâsıdır. Bu nûrun husûlünde mahlûkun asla sun'u yoktur. Fakat şişe ve çanak çömlek mesâbesinde olan kalbin sûreti mahlûkun fiilinden hâsıl olur. Ya'ni cisim ve cismin tevâbi'i olan kalb ve ciğer ve sâir a'zâ ana ve babanın yekdiğeriyle ictimâ'ından ve onların fiil-i cimâ'ından peydâ olur. Velâkin peydâ ettikleri bu cisme nûr vermek onların elinde değildir.

لا جرم در ظرف باشد اعتداد در لهیب نبود الا اتحاد

2879. *Şühbesiz saymak zarfda olur. Leheblerde itihâdın gayrı olmaz.*

"İ'tidâd", saymak; "leheb", ateş alevi ve mumun alevi. Burada "alevden hâsıl olan ışıq" murâd buyrulur. Ya'ni, kandillerin sûretlerini saymak mümkün olur ve fakat kandillerden intişâr eden ziyâ arasında birleşmek ve itihâd olduğundan onları saymak mümkün değildir. Zîrâ birbirine kaşıır. Bunun gibi cisimler ve sûretler taaddüd eder, fakat onlardaki rûh-i insânî ve izâfî ki, bir nûr-ı ilâhîdir, onlarda itihâd olur. Cenâb-ı Pîr efendimiz II. cildin 186 numarasında bu ma'nâyâ mutâbık olarak şöyle buyurmuşlar idi: نفقه در روح حیوانی بود نفس واحد [Ya'ni "Tefrika rûh-i hayvânîde olur; rûh-i insânî ise nefsi-i vâhid olur"] Ve kezâ IV. cildin 411 numarasına müsâdîf olan beyitte de: مؤمنان معدود لیک [ya'ni "Mü'minler ma'dûddüddür, fakat imân birdir; onların cisimleri ma'dûd, fakat cân birdir"] buyurmuşlar idi.

نور شش قنبدیل چون آمیختند نیست اندر نورشان اعداد و چند

2880. *Uaktâki altı kandilin nûrunu karıştırırlar, onların nûrunda saymak ve*
[2882] *"Kaç?" yoktur.*

Kandillerin sûretleri sayılır, fakat onlardan münteşir olan nûr ve ziyâ birbirine kaşığı vakit bu nûru saymak ve "Kaç tânedir?" diye sorup tedkik edebilmek mümkün değildir. İşte rûh-i insânî dahi bu misâle mutâbıktır.

آن جهود از ظرفها مشرک شده ست نور دید آن مؤمن و مدرک شده ست

2881. *O cühûd zarflardan müşrik olmuştur. O mü'min nûru gördü ve müdrîk olmuştur.*

"Cühûd", kâfir ve münkir ma'nâsınadır. Ya'ni, enbiyânın ve evliyânın münkiri olan kimse taaddüd eden zarflardan ve cisim sûretlerinden dolayı müşrik olmuştur. Ya'ni nûr-ı nübüvvet veya velâyet ma'nâ-yı vâhiden ibâret olup taaddüd etmez. Fakat enbiyânın ve evliyânın cisimleri ve sıfatları taaddüd eder. Meselâ Mûsâ (a.s.)'ın nübüvvetini kabul eden bir kimse İsâ (a.s.)'nın sûretinin başkalığını görüp inkâr eder; ve kezâ İsâ (a.s.)'ın nübüvvetini kabul eden Hâtem-i enbiyâ Efendimiz'in sûret-i şerîfelerinin başka olduğunu görüp inkâr eder. Halbuki hepsi bir nûru hâmilidir. Binâenaleyh münkirlerin nazarı cisme ve sûrete olduğu için münkir ve müşrik olmuşlardır. Fakat mü'min hepsinde o taaddüd etmeyen nûr-ı nübüvveti görmüş olduğu için vahdeti müdrîk olmuş *لَا نَفَرٌ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْ رَسُولِهِ* (Bakara, 2/285) ya'ni "Biz Hakk'ın resûllerinden birinin arasını tefrik etmeyiz" demiştir.

چون نظر بر ظرف افند روح را پس دو بند شیت را و نوح را

2882. *Vaktâki nazar rûhun zarfı üzerine düşer, binâenaleyh Şîs'i ve Nûh'u iki görür.*

Vaktâki bir kimsenin nazarı nûr-ı ilâhî olan rûhun zarfı ve cismi üzerine düşer ve rûhu görmekten kör olur, bu sûrette Şîs (a.s.) ile Nûh (a.s.)'ı iki ve aynı görür. Halbuki ikisinin hâmil olduğu nûr birdir.

چون که آیش هست جو خود آن بود آدمی آن است کاو را جان بود

2883. *Mâdemki onun suyu vardır, muhakkak ırmak o olur. Âdemî odur ki onun canı olur.*

Benî-âdem kendisinde rûh-ı insânî olan kimsedir. Rûh-ı hayvânî ile yaşayan sûrete âdem denmez. Belki ona âdem sûretinde hayvan denir. Nitekim bir mecrâda akar su olursa ona ırmak derler. Akar suyu olmayan mecrâyâ ırmak demezler.

این نه مردانند اینها صورتند مرده ناند و کشته شهوتند

2884. *Bunlar adam değildirlər, bunlar sûrettirlər. Ekmeğin ölmüşü ve şehvetin ölmüşüdürler.*

Bu insan sûretinde gezenler adam değildirlər. Çünkü onlarda o nefha-ı ilâhî olan rûh-ı insânî yoktur. Onların muharrikî rûh-ı hayvânîdir. Binâenaleyh bunlar ancak sûrette insandırlar ve ma'nâda hayvandırlar. Belki hayvandan daha aşağıdırlar. Çünkü bu rûhu hâmil olmak isti'dâdı varken zâyî' etmişlerdir. Onlar gıdâ-yı sûfî ve şehvât-ı nefsânî aşkı içinde ölmüşlerdir.

حکایت آن راهب که روز با چراغ می گشت در میان بازار از سر حالی که او را بود

O râhibin hikâyesidir ki, kendisine olan bir hâl cihetinden
pazar ortasında gündüz çerâğ ile gezer idi

آن یکی با شمع بر می گشت روز گرد بازاری دلش از عشق و سوز
2885. O birisi gönlü aşk ve harâret dolu olduğu hâlde pazar etrâfında gündüz
mum ile gezerdi.

بو الفضولی گفت او را کای فلان هین چه می جویی به سوی هر دکان
2886. 'Bir boşboğaz ona dedi ki: "Ey filân, âgâh ol, her dükkân tarafında ne
arıyorsun?"

هین چه می گردی تو جویان با چراغ در میان روز روشن چیست لاغ
2887. "Âgâh ol, sen aydınlık gündüz ortasında çerâğ ile arayıcı olarak ne do-
laşıyorsun, lâğ nedir?"

"Lâğ", oyun, hezl ve zarâfet, mizâh ve şaka ma'nâlarıdır.

گفت می جویم به هر سو آدمی که بود حی از حیات آن دمی
2888. 'Dedi: "Her tarafta bir adam arıyorum ki, o deme mensûb olan hayat-
tan diri olsun!"

Râhib dedi: نَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي (Hicr, 15/29) ya'ni "Ben ona kendi rûhum-
dan nefhettim" âyet-i kerîmesi mücibince kendisine nefholunan o dem-i ilâ-
hîden diri olan bir adam arıyorum ve bunu bulmak için her tarafı geziyorum."

هست مردی گفت این بازار پر مرد مانند آخر ای دانای حر
2889. "Bir adam var mıdır?" "Ey hür olan âlim, nihâyet bu pazar adamlar
doludur!" dedi.

Râhib "Böyle bir adam var mıdır?" diye sordu. Bû'l-füdûl adam dahi ce-
vâben dedi: "Ey nefsinin kaydından âzâde olan âlim, görmüyor musun, ni-
hâyet bu pazar adamlar ile doludur! Adam aramak ne demektir?"

گفت خواهم مرد بر جاده دور ره در ره خشم و به هنگام شره

2890. Dedi: "Ben iki yolun caddesi üzerinde adam isterim. Hışım yolunda
[2892] ve hırs vaktinde!"

Râhib dedi: "Benim aradığım adam, gazab ve şehvet yollarının caddesi üzerinde bulunan adamdır." "Şereh", hırs-ı şedid ve şehvet ma'nâsıdır. Ya'ni "Gazabına ve şehvetine hâkim olan adam isterim!"

وقت خشم و وقت شهوت مرد کو طالب مردی دوام کو به کو

2891. "Hışım vaktinde ve şehvet vaktinde adam hani? Bir adamın tâlibi olarak mahalle mahalle koşucuyum."

"Öfkelendiği vakit öfkesini hazmeden ve şehveti, ya'ni nefsinin gayr-ı meşrû' huzûz ve lezzâta meyli vaktinde sabrı ihtiyâr eden adam nerededir? Ben böyle bir adamın tâlibi olarak mahalle mahalle koşup dolaşıyorum."

کو در این دو حال مردی در جهان تا فدای او کنم امروز جان

2892. "Cihanda bu iki hâl içinde olan adam hani? Tâ ki bugün ona can fedâ edeyim!"

Ya'ni, "Öfkelendiği vakit öfkesini yutan ve nefsinin meylettği bilcümle gayr-ı meşrû' huzûzât ve lezzâta karşı göz yuman bir adam ve bir insân-ı kâmil nerededir ki bugün ona canımı fedâ edeyim!" Beyt-i Mısrî-i Niyâzî (k.s.):

Gazab, şehvet iki ayaktır onlar
Bunlarla çıktılar arşa çıkanlar

گفت نادر چیز می جوئی و لیک غافل از حکم و قضای بن تو نیک

2893. Dedi: "Acıb şey istiyorsun, fakat sen kazânın hükmünden gâfilsin, iyi gör!"

O boşboğaz olan adam râhibe cevâben dedi: "Sen acıb bir şey istiyor ve arıyorsun. Zîrâ böyle bir adamın vücûdu kazâ-yı ilâhîye bağlıdır. Çünkü bir kimsenin öfkelenmesi ve öfkelendiği vakit öfkesini yutması ve hırs ve şehvet duygusunun bir kimsenin kalbinde zuhûru ve bu duyguya galebe çalmak kazâ-yı ilâhîye müsteniddir. Bu mes'elenin tedkîk ve muhâkemesi kişi kendi nefsini iyi görmek ve bilmek ile olur. Binâenaleyh kendi nefsinin hâlini iyi gör!"

ناظر فرعى ز اصلى بى خبر فرع مايم اصل احكام قدر

2894. *Fer'e nazaran asıldan bihabersin! Fer' biziz, aslolan ahkâm-ı kaderdir.*

Sen vücûd-ı hakîkinin fer'i olan vücûd-ı izâfiye bakıyorsun ve onlara göre hükmünü veriyorsun. Asıl olan vücûd-ı hakîkiden bihabersin. Fer' olan bizim izâfi olan vücûdlarımızdır. Asıl olan şey vücûd-ı hakîkinin vücûdât-ı izâfiye hakkında verdiği hükümdür ki, bu ahkâm-ı ezeliye bu vücûd-ı izâfi âleminde ânen-fe-ânen zuhûr eder.

چرخ گردان را قضا گمره کند صد عطارد را قضا ابله کند

2895. *Kazâ dönücü olan feleği güm-râh eder. Yüz Utârid'i kazâ ahmak yapar.*

Kazâ-yı ilâhî dönen feleğin yolunu şaşırtır. Utârid seyyâresine mensûb olan yüz âkil ve zekî kimseyi ahmak yapar. "Utârid"den murâd, Utârid'e mensûb olan eşhâsdir. Zîrâ ilm-i nücûmda Utârid seyyâresinin, zekâ ve fitnat-ı insânîyyenin neşv ü nemâsı hakkında te'sîri olduğu beyân olunur.

تنگ گرداند جهان چاره را آب گرداند حدید و خاره را

2896. *Tedbîr âlemini dar eder, demiri ve katı taşı su yapar.*

Kazâ-yı ilâhî âkil insanların tedbîrlerini dar yapar ve öyle hâdiseler ızhâr eder ki, ashâb-ı akul ve tedbîr, kendi murâdlarının husûlüne mâni' olan o hâdiselerin te'sîrini def'den âciz kalırlar; ve o kazâ-yı ilâhî hükmünü infâz için demiri ve katı taşı su yapar. Onlardan beklenen hizmetleri muattal bir hâle getirir. Kazâ bahsi bu *Mesnevî-i Şerîf*'in muhtelif mahallerinde geçti. Ezcümle I. cildin 1257 numaralı beyt-i şerifinde dahi: چون قضا آید شود دانش بخواب [“Kazâ-yı ilâhî geldiği vakit ilim uykuya gider; ay kararır, güneş de tutulur.”] buyrulmuş idi. Ve kazâ-yı ilâhî hakkındaki izâhât ve tafsîlât dahi kezâlik I. cildin 625 numarasına müsâdif olan: این نه جبر این معنی: [“Bu cebir değildir; bu, ma'nâ-yı cebbâriyyettir. Cebbârlığın zikri tazarru' içindir.”] beyt-i şerifinde geçmiştir ki, bu tafsîlât âfide cebir hakkında gelecek ebyâtın izâhına da şâmilidir.

ای قراری داده ره را گام گام خام خامی خام خامی خام خام

2897. *Ey adım adım yola karâr vermiş olan, hamın hamusın, hamın hamusın. Ham, ham!*

Ey adım adım kendi murâdının yoluna gitmeğe ve yürümeğe karar vermiş olan kimse, kazâ-yı ilâhiden gafil olduğun için hamın hamısın. Beyt-i şerîfde üç mertebe üzerine beyân buyrulan hamlık tevhîd-i ef'âl ve tevhîd-i esmâ ve sıfât ve tevhîd-i zât mertebelerine vukuftaki gaflete işârettir. Zîrâ tevhîd bu üç mertebeyi zevkan idrâk etmekle kâmil olur. Henüz tevhîd-i ef'âl mertebesinde bulunan sâlik, tevhîd-i esmâ ve sıfât mertebesine nazaran hamdır; ve tevhîd-i esmâ ve sıfât mertebesinde bulunan sâlik, tevhîd-i zât mertebesine nazaran hamdır. Bunların hiçbirisine âgâh olmayan kimse ise bu üç mertebe-i tevhîdde hamdır.

چون بدیدی گردش سنگ آسیا آب جو را هم بین آخر بیا

2898. *Uaktâki değirmen taşının dönüşünü gördün, gel nihâyet ırmağın suyunu da gör!*

Kazâ-yı ilâhî ile irâde-i beşerin misâlidir. Ya'ni, değirmen taşı kendi kendine dönmez, elbette onu bir döndüren vardır ki o da ırmağın suyudur. Kazâ-yı ilâhî ırmağın suyu ve senin hareketin ve dönüşün değirmen taşının hareketi ve dönüşü gibidir.

خاک را دیدی بر آمد در هوا در میان خاک بنگر باد را

2899. *Toprağı gördün, havâ üzerinde zâhir oldu. Toprak arasında havaya bak!*

Meselâ bir kasırğa zuhrûr edip toprağı havaya kaldıır. Sen toprağı bakıp bu hareketi topraktan bilme! Onun muharriki olan arasındaki havaya bak! İşte kazâ-yı ilâhî, havaya ve senin vücûdun dahi toprağı benzer.

دیگهای فکر می بینی به جوش اندر آتش هم نظر می کن به هوش

2900. *Fikir tencerelerini kaynamada görürsün. Akıl ile ateşe de nazar et!*

Zâhirî tencereleri kaynatan ateş olduğu gibi mânevî tencereler olan fikirleri kaynatan ateşin dahi nasıl bir ateş olduğunu akıl gözüyle gör! Zîrâ bir yerde toplanan birkaç kimsenin fikirleri birbirine benzemez. Hepsini kaynatan aynı ateşler vardır ve milyarlarca fikirler arasından bir fikir gelip senin dimâğına yapışıp kaynamaya başlar. Acabâ o milyarlarca fikirlerin arasından o fikri ayırıp sana getirerek dimâğında kaynatan ateş nedir? İşte o kazâ-yı ilâhîdir ki, sen irâdeni onun husûfüne sarf edersin.

- گفت حق ایوب را در مکرمت من به هر مویت صبری دادمت
2901. *Hak Eyyûb'a mekrümette buyurdu: "Ben senin her kılın için sana sabır verdim."*

Hak Teâlâ hazretleri sûri illete mübtelâ olan Eyyûb (a.s.)a mekrümette ve cûd ve kerem etmekte buyurdu ki: "Ey Eyyûb, ben mübtelâ olduğun bu illete sabretmen için her bir kılına mahsûs olarak bir sabır verdim. Binâenaleyh seni sabr-ı mücessem yaptım."

- هین به صبر خود مکن چندین نظر صبر دیدی صبر دادن را نگر
2902. *"Âgâh ol, bu kadar kendi sabrına nazar etme! Sabrı gördün, sabır vermeğe de bak!"*

"Ey Eyyûb, kendine gel! Ben sabırlıyım diye kendi sabrına bakma! Mâdemki kendinde bu kadar metin bir sabır gördün, sabrı verene de bak!"

- چند بینی گردش دولاب را سر برون کن هم بین تیز آب را
2903. *Ne zamâna kadar dolabın dönüşünü görürsün. Başını dışarıya çıkar da hızlı akan suyu gör!*

Ne zamâna kadar bu felek dolabının dönüşünü ve tedbirât-ı beşerîyyenin zâhirini görürsün. Bu perde olan zevâhirden başını dışarıya çıkar da hızlı ve çabuk çabuk akan kazâ-yı ilâhî suyunu gör ve bu dolabın o sudan döndüğünü anla! Ve Allah يُدِيرُ الْأُمُورَ (Yûnus, 10/3) ya'nî "Emri (Allah Teâlâ) tedbîr eder" âyet-i kerîmesinin ma'nâsına vâkıf ol!

- تو همی گویی که می بینم و لیک دید آن را بس علامتهاست نیک
2904. *Sen diyorsun ki "Ben görüyorum!" "Ve fakat onu görmenin çok iyi âlâmetleri vardır."*

Ey zâhir görücü, sen taklîd ile dersin ki: "Ben aslı görüyorum!" Halbuki senin hâline bakılırsa aslı görmekten çok uzaksın. Zîrâ aslı görmenin birçok iyi âlâmetleri vardır. Ezcümle kâinâtın hey'et-i mecmûası emr-i vücûdda Hakk'ın cebbâriyeti altında mağlûbdur; ve her ferd mazhar olduğu bir ismin terbiyesi altındadır ki, o ism-i ilâhî onu nâsiyesinden tutup kendi sırât-ı müstakîmine çeker. Binâenaleyh münkir "emr-i irâdî"ye nazaran Hakk'a muvafîk ise de "emr-i teklîf"ye nazaran muhâlifdir. Binâenaleyh hakîkatte mu-

hâlefet yoktur, belki ittihâd vardır. Muhâlefet ancak âlem-i zâhirde ve keserât sâhasındadır. Eğer bu ilm-i yakîni ayne'l-yakîne ve hakka'l-yakîne terakkî ettirdin ise, bütün efrâd-ı beşerîyyeyi ahvâl ve ef'âlinde ma'zûr görüp onlara nazar-ı hakâretle bakmazsın. Yapacağın vazîfe ancak bu âlem-i keserâtta ehl-i gafleti lisan-ı mülâyim ile şer'-i ilâhîye ve amel-i sâlihaya da'vete münhasır kalır. Bu da'vetin fâidesi budur ki, bir kimsenin ayn-ı sâbitesi ezelde Hâdî isminin mazharı olur, fakat ânzî olarak ism-i Mudîl'in ahkâmına dolaşır. Onu bu bulaşıklıktan bu âlemde kurtarmak hayât-ı berzahîyyesi için pek fâideli olur; ve diğer fâideleri de vardır ki, bunları fakîr, *Fûsûs'u'l-Hikem*'e yaptığım şerhin mukaddimesinde yaptım, burada ta'dâdî uzun olur.

گردش کف را چو دیدی مختصر حیرت باید به دریا در نگر

2905. *Uaktâki muhtasar olarak köpüğün dönüşünü gördün, sana hayret lâzım ise deryâya bak!*

"Köpük"ten murâd, bu vücûd-ı izâfî âlemindeki suver-i eşyâdır. "Der-yâ"dan murâd, vücûd-ı vâhid-i hakîkî-i Hak'tır. Ya'ni, ey zâhir-bîn olan kimse, vaktâki sen kısa bakışın ile bu vücûd-ı izâfî âlemindeki suver-i eşyânın harekâtını gördün ve bu keserât içinde hayrete düştün ve şaşırdın kaldın, senin bu hayretin hayret-i mezmûmedir. Zîrâ hayret-i mezmûme kısa nazardan ve cehilden hâsıl olan hayrettir. Sen ise kısa nazannla fer'i gördün, aslı görmedin. Eğer hayret lâzımsa vücûd-ı hakîkî deryâsına bak ki, sende hayret-i mahmûde peydâ olsun!

آن که کف را دید سرگویان بود وان که دریا دید او حیران بود

2906. *O kimse ki köpüğü gördü, sır söyleyici olur; ve o kimse ki deryâyı gördü hayran olur.*

Bu keserât-ı âlemi ve vücûd-ı izâfîdeki taayyünân gören kimse, dedikodu-yu icâb eden bir âlemi görmüş olduğundan sır söyleyici olur. Ya'ni bu niçin böyle olmuştur, o niçin öyledir diyerek esrârdan bahseder; ve cebir ve ihtiyâ-ra müteallık olan sırları söyleyici olur. Fakat vücûd-ı hakîkî deryâsını gören kimse hayret-i mahmûdeye müstağrak olup dili kıl ü kâlden mahfûz olur. Bu hayret-i mahmûde hakkında Server-i âlem Efendimiz *رب زدني فیک تحیرا* ya'ni "Yâ Rab, benim senin hakkında olan hayretimi ziyâde et!" buyurmuştur. Mısra'-ı Mısri Niyâzî (k.s.):

Vahdet-i Hakk'ı duyanın dili lâldir aklı mat

آن که کف را دید نیما کند وان که دریا دید دل دریا کند

2907. *O kimse ki köpüğü gördü, niyetler eder; ve o kimse ki deryâyı gördü, kalbini deryâ eder.*

Taayyünâtı görüp onların ahvâliyle meşgûl olan bir kimse onlar ile münâ-sebâtını ta'yîn için türlü türlü niyetler eder ve düşüncelerde bulunur. Fakat deryâ-yı vahdeti gören kimsenin kalbi deryâ gibi geniş olur. Zîrâ gördüğünü ancak Hakk'ın tecelliyât-ı esmâsı ve sıfâtı görür.

آن که او کف دید در گردش بود وان که دریا دید او بی‌غش بود

2908. *O kimse ki köpüğü gördü, dönüş içinde olur; ve o kimse ki deryâyı gördü, o küdüretsiz olur.*

Keserât-ı eşyâyı gören kimse enzâr-ı fikriyyesinde dönüş içinde olur. Ya'ni bir hâli görür, gördüğüne göre hükmünü verir ve o hâlin aksini görür, verdiği hükümden döner. Nitekim âlem-i tabiat ve keserâtı nazar-ı akîlîleriyle tedkik eden feylesofların halleri bu merkezdedir. Fakat deryâ-yı vahdeti gören kâmilin görüşünden bu dönüş ve bulamklık yoktur. Eşyâyı hakîkati üzere müşâhede eder.

آن که کفها دید باشد در شمار وان که دریا دید شد بی‌اختیار

2909. *O kimse ki köpükleri gördü, sayıda olur; ve o kimse ki deryâyı gördü ihtiyârsız olur.*

Vücûdları mevhûm olan keserât-ı eşyâyı gören kimse sayıda ve isney-niyet âleminde olur. Ya'ni "Bir ben varım, bir de Allah vardır!" der. İki vücûd sayar; ve kezâ halkın vücûdlarını ta'dâd edip onları irâdelerinde müs-takil görür. Halbuki vücûd-ı vâhid-i hakîkî deryâsını gören kimse وَمَا تَشَاوُونَ ya'ni (Tekvîr, 81/29) "Siz ancak Rabbü'l-âlemin olan Allâh'ın murâd ettiğini murâd edersiniz" âyet-i kefîmesindeki hakîkati görüp ihtiyârsız ve irâdesiz olur. Zîrâ irâde mevcûda taalluk eder; ve bütün irâdeler Hakk'ın irâdesi olunca kendindeki irâde-i cüzî'yyeyi Hakk'ın irâde-si bilir.

دعوت کردن مسلمان مع را

Müslümanın mecûsiyi da'vet etmesi

مر مِغی را گفت مردی کای فلان هین مسلمان شو بیاش از مؤمنان

2910. *Bir adam mecûsiye dedi ki: "Ey filân, âgâh ol, müslüman ol, mü'min-
[2912] lerden ol!"*

Âlem-i keserâta ve bu taayyünât-ı muhtelifenin ahvâline nazar eden bir müslüman adam mecûsiye dedi ki: "Kendline gel, müslüman ol, Hakk'ın vahdâniyetine ve O'nun nebi-i zîşânı olan Muhammed (a.s.)a îman et!"

گفت اگر خواهد خدا مؤمن شوم ور فراید فضل هم موقن شوم

2911. *Dedi: "Eğer Hudâ isterse mü'min olurum ve eğer fazlî ziyâde ederse mükin dahi olurum."*

Mecûsî müslümana cevâben dedi: Eğer Hak Teâlâ dilerse mü'min olurum ve Mecûsîlik'ten çıkarım; ve eğer Hakk'ın fazl ve inâyeti hakkımda tezâyüd ederse mü'min olmakla iktifâ etmem, mükin dahi olurum, ya'ni ehl-i keşf ve vücûddan olurum. Ehl-i yakîn, ehl-i keşf ve vücûddur; ve ehl-i keşf ve vücûd o kimselerdir ki, onlar vücûd-ı vâhid-i Hakk'ın sereyânını cemî'-i eşyâda ve kendi vücûd-ı izâfîlerinde müşâhede ederler ve müşâhedeleri hasebiyle cemî'-i eşyânın ve kendi vücûdlarının mürebbîsi ancak vücûd-ı vâhid-i Hak olduğunu yakînen bilirler.

گفت می خواهد خدا ایمان تو تا رهد از دست دوزخ جان تو

2912. *Dedi: "Hudâ senin îmânını ister, tâ ki cehennemın elinden canını kurtarsın!"*

لیک نفس نحس و آن شیطان زشت می کشدنت سوی کفران و کُشت

2913. *"Fakat bu uğursuz nefis ve çirkin şeytan seni küfrân ve âleşkede tarcına çeker."*

"Künişt", mecûsîlerin ateşe taptıkları ibâdethâne.

گفت ای منصف چو ایشان غالب اند یار او باشم که باشد زورمند

2914. *Dedi: "Ey munsif, mâdemki onlar galibdirler, onun dostu olurum ki kuvvetli olur."*

Mecûsî müslümanın sözlerine cevâben dedi ki: "Ey muhâkemesini insâf ile yapan müslüman! Mâdemki nefis ve şeytan beni küfre ve mecûsîlerin ibâ-dethânesine çekiyor ve Hak ise benim îmanımı istediği hâlde nefsin ve şey-tanın murâdına karşı gelemiyor, binâenaleyh nefis ve şeytan Hakk'a gâlib gelmiş oluyorlar. Böyle olunca ben kuvvetli ve gâlib tarafın dostu olup küfür-de ve Mecûsilik'te kalırım."

چون خدا می خواست از من صدق زفت خواست او چه سود چون پیشش نرفت

2915. *"Vaktâki Hudâ benden sâdk-ı azîm istedi, mâdemki ileriye gitmedi, onun istemesi ne fayda?"*

"Vaktâki Hak Teâlâ benden büyük doğru bir îman istedi, halbuki onun bu murâdının benim üzerimde bir te'siri olmadı. Şu hâlde onun istemesinde ne fayda vardır?"

نفس و شیطان خواست خود را پیش برد و آن عنایت قهر گشت و خرد و مُرد

2916. *"Nefis ve şeytan kendi irâdesini ileri götürdü ve o inâyet kahr oldu ve kırıldı."*

"Hurd ü mürd", paramparça demektir. *Tâcü'l-Masâdir*'de "şikesten", ya'ni kınlmak ma'nâsına gösterilmiştir. Ya'ni, "Hak murâd etti ve nefis ve şeytan da-hi murâd etti. Fakat nefis ve şeytan kendi murâdlarının hükmünü icrâ ettiler ve Hakk'ın murâdı olan o inâyet makhûr oldu ve kırıldı ve hükümsüz kaldı."

تو یکی قصر و سرایی ساختی اندر او صد نقش خوش افراختی

2917. *Sen bir kasr ve ev yaptın. Onda yüz latîf nakış yükselettin.*

خواستی مسجد بود آن جای خیر دیگری آمد مر آن را ساخت دیر

2918. *İstedin ki, o mescid hayır yeri olsun! Bir dîğeri geldi, onu kilise yaptı.*

یا تو بافیدی یکی کرباس تا خوش بسازی بهر پوشیدن قبا

2919. *Yâhud sen bir bez dokudun, tâ ki giymek için latîf bir kabâ yapasın!*

نو قبا می ساختی خصم از نبرد / رغم تو کرباس را شلوار کرد

2920. *Sen kabâ yaptın. Hasrın inâddan dolayı sana muhâlif olarak şalvar*
[2923] *yaptı.*

"Kabâ", libâs, üst kabı. Bu beyitlerde birbirine muhâlif olan iki istekten birinin diğerine gâlib gelmesi hakkındaki misâller beyân buyrulmuştur. "Rağm", toprağa bulaşmış olmak ve mekrûh tutmak ve hakîr olmak ve mecâzen işi aksine yapmak ma'nâlarıdır. (*Müntehabü'l-Lügât* ve *Gıyâsü'l-Lügât*). Burada, ma'nâ-yı mecâzîdir.

چاره کرباس چه بود جان من / جز زبون رأی آن غالب شدن

2921. *Benim canım, o galibin reyine mağlûb olmaktan başka, bezin çâresi nedir?*

Ey benim canım, ben bezi elbise yapmak istedim. Gâlib olan muhâlif ise onu şalvar yaptı. Bu galebe karşısında zavallı bezin çâresi nedir? Şalvar olmaktan yakasını kurtarabilir mi?

چون کسی نا خواه او بروی براند / خار بن در ملک و خانه او نشاند

2922. *Uaktâki bir kimse onun murâdı olmaksızın onun üzerine sürdü, onun mülküne ve evine diken ağacı dikti.*

Bu beyt-i şerif dahi diğer bir misâldir. Ya'nî, meselâ vaktâki bir kimse bir kimsenin murâdı hilâfında olarak gelip onun mülküne ve evine diken ağacı ekti ve hüküm sürdü ve o kimse de kendi irâdesine muhâlif olan bu tasarru-fa sesini çıkaramadı.

صاحب خانه بدین خواری بود / که چنین بروی خلافت می رود

2923. *Ev sâhibi bu sebeble bir hakîr olur. Zîrâ onun üzerine böyle yumuşaklık gider.*

"Halâkat", "eskilik" ma'nâsına geldiği gibi "yumuşaklık ve mülâyemet" ma'nâsına da gelir. Burada ikinci ma'nâ münâsibdir. Ev sâhibi kendi irâdesi hilâfında olan bu fil-i tasarrufun vukû'u yüzünden hakîr ve zelîl olur. Zîrâ onun üzerinde bu fiile karşı i'tirâz edememek ve yumuşaklık etmek zarûreti hâsıl olmuştur. Çünkü bir kimsenin istemediği bir şeye karşı sükûtu ve yumşaklık etmesi âciz ve hakîr olmasından neş'et eder.

هم خلق کردم من از تازه و نوم چون که یار این چنین خواری شوم

2924. *"Ben her ne kadar tâze ve yeni isem de eski olurum. Çünkü böylesinin yârî bir hakîr olurum."*

Ya'ni, mâdemki ben böyle benim üzerimde hüküm süren bir kimsenin dostu bir hakîr ve âciz olurum, binâenaleyh ben her ne kadar irâdemde yeni ve tâze isem de eski ve pörsümüş bir hâlde olurum ve aslâ ses çıkar-mam.

چون که خواست نفس آمد مستعان تسخر آمد آیش شاء الله کَانَ

2925. *"Mâdemki nefsin murâdî müsteân geldi, "Allah hangi şeyi diledi ise oldu" istihzâ geldi."*

"Müsteân", kendisinden yardım talep olunan kimse. "Teshar", anber vez-ninde "suhur" (سُحْر)dan müştaktır, "bir kimseyi istihzâ etmek" demektir. "Eys" (أَيْش), "eyyü şey" (أَيْ شَيْءٍ) "hangi şey?" ma'nâsında olan terkib-i Ara-bî'nin muhaffefidir. Ya'ni, mâdemki nefsin murâdî kuvvetlidir ve ondan yar-dım talep olunmuş olur, şu hâlde ما شاء الله کَانَ و ما لم يشأ لم يكن ya'ni "Allah'ın dilediği oldu ve dilemediği olmadı" sözü, hâşâ Cenâb-ı Hakk'a karşı istihzâ etmek olur.

من اگر تنگ مغان یا کافر من آن نیم که بر خدا این ظن برم

2926. *"Ben her ne kadar mecûsilerin ârî yâhud kâfir isem de, o değilim ki Hudâ üzerine o zannı götüreyim!"*

"Ben her ne kadar mecûsilerin ârî ve lekesi olacak kadar âdî ve hakîr ve-yâhud hak ve hakikatın münkiri isem de, herhâlde Hak Teâlâ hazretlerini ne-fis ve şeytâna karşı âciz ve hakîr bir mevki'de bırakacak bir zan ve i'tikâdda değilim!"

که کسی ناخواه او و رغم او گردد اندر ملک او حکم جو

2927. *"Ki bir kimse onun murâdî olmaksızın ve onun hilâfına onun mülkün-de hüküm isteyici olsun!"*

Ya'ni, "Ben demem ki, Hakk'ın murâdî olmaksızın ve onun murâdî hilâ-fına olarak onun mülkünde bir kimse hüküm isteyici ve kendi irâdesini infâz edici olur. Hak hakkında ben böyle bir zanda bulunmam!"

ملکت او را فرو گیرد چنین که نیارد دم زدن دم آفرین

2928. "Onun mülkünü böyle aşağı tutsun ki, dem yaratıcı dem vurmağa kâdir olmasın!"

"Ben öyle i'tikâdda değilim ki, Hakk'ın mülkünü bir kimse böyle aşağı bir mertebeye tutsun da, kelâmları ve nefesleri yaratıcı olan Hak Teâlâ o kimse-nin tasarrufuna karşı söz söylemeye kâdir olmasın!"

دفع او می خواهد و می بایندش دیو هر دم غصه می افزایدش

2929. "Onun def'ini istesin ve ona lâzım olsun! Şeytan her dem ona gussa art-tırsın!"

"Ben o zanda değilim ki, Hak Teâlâ şeytanın tasarrufunu def'etmek iste-sin ve ona bu tasarrufu def'etmek lâzım ve zarûrî olsun da def' edemesin ve kendi irâdesini infâz edemediği için şeytan Hak Teâlâ hazretlerinin gamı ve kederini artırsın ve onu sıkıntıya düşürsün! Hâşâ ben bu i'tikâdda değilim!"

بنده این دیو می باید شدن چون که غالب اوست در هر انجمن

2930. "Bu şeytanın bendesi olmak lâzım olur. Çünkü her encümende galib odur."

"Ey müslüman, eğer Hak hakkında böyle i'tikâd olunursa insan sâhib-i tasarruf olan bu şeytanın bendesi ve kulu olmak lâzım gelir. Çünkü her ce-miyette galib olan bu şeytandır."

تا مبادا کین کشد شیطان ز من پس چه دستم گیرد آن جا ذو المن

2931. "Tâ olmaya ki şeytan benden kîn çeksin! Binâenaleyh, orada ihsânların sâhibi elimi nasıl tutar?"

Ya'ni, "Ben şaytana tâbî' olmadığımдан dolayı şeytan bana öfkelenip benden kîn çekmemek ve intikam almamak için elbet onun bendesi olmalı-yım. Eğer şeytana muhâlefetimden dolayı benden intikam almaya kalkarsa o intikam mahallinde ihsânların sâhibi olan Hak Teâlâ benim elimi nasıl tutar ve beni şeytanın elinden nasıl kurtarır?"

آن که او خواهد مراد او شود از که کار من دگر نیکو شود

2932. "O kimse ki onun murâdî olur, benim işim başka kimden iyi olur?"

Ya'ni, "Benim işim ancak irâdesini infâz eden kimseye tâbî' olmakla salâh bulur."

حاش لله أيشي شاء الله كَانَ حاكم آمد در مكان و لا مكان

2933. "Hâsâ lillâh Allah hangi şeyi istediye oldu. Mekânda ve lâ-mekân-da hâkim oldu."

"Hâse", kelime-i tenzîhiyyedir. "Eyş" kelimesinin ma'nâsı 2925 numaralı beyitte geçti. Ya'ni, "Allah'ı ayıbdan ve aczden ve noksanlardan tenzîh ederim. Allah Teâlâ her neyi murâd ettiyse o şey oldu ve vücûda geldi. Mekân-da ve âlem-i keserât ve taayyünâtta ve lâ-mekânda, âlem-i gaybda hâkim olan ancak Hak Teâlâ hazretleridir.

هیچ کس در ملک او بی امر او در نیغزاید سر یک تایی مو

2934. "Hiçbir kimse onun mülkünde onun emri olmaksızın bir kat kıl ucu ziyâde etmez!"

وَلَهُ مَلِكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ (Âl-i İmrân, 3/189) ya'ni "Göklerin ve yerin mülkü Allah Teâlâ'nındır" âyet-i kerimesi mücibince Hakk'ın mülkünde O'nun emri ve irâdesi olmaksızın bir zerre bile ilâve edip ziyâde edemez!"

ملك او ست فرمان آن او ست كمترين سگ بر در آن شيطان او ست

2935. "Mülk onun mülküdür ve ferman onun fermânıdır. Kapıda en aşağı köpek onun şeytanıdır."

"Mülk ancak Hakk'ın mülküdür ve ferman ancak Hakk'ın fermânıdır. Onun izzet ve azametinin kapısında en aşağı ve en hakir köpek onun yarattığı şeytandır. Binâenaleyh şeytan kim oluyor ki Hakk'ın irâdesine muhâlefet edebilsin!" Nefehâtü'l-Üns'te Aynu'l-Kudât Hemedânî (k.s.) hazretlerinden naklen şöyle beyân buyrulur: "Hak Teâlâ'dan başkasına mensûb gördüğün işi hakikî değil, mecâzî bil! Fâil-i hakikîyi Hak bil! قُلْ يَتَوَفَّاكُم مَلَكُ الْمَوْتِ (Secde, 32/11) ya'ni "Ey Resûlüm de ki: Sizi melekü'l-mevt müteveffâ kılar" kelâmını mecâzî bil! Onun hakikati حِينَ مَوْتِهَا (Zümer, 39/42) ya'ni "Ölümü vaktinde nefsi Allah Teâlâ müteveffâ kılar" kelâmıdır; ve Hz. Muhammed (s.a.v.) yol gösterdiğini mecâzî bil! Ve İblis'in azdıldığını mecâzî bil! فَيُضِلُّ اللَّهُ مَن يَشَاءُ وَيَهْدِي مَن يَشَاءُ (İbrâhîm, 14/4) ya'ni "Dilediğini idlâl eder ve dilediğine hidâyet verir" kelâmını hakikat bil! ilh..."

Ma'lûm olsun ki, cenâb-ı Pîr efendimiz yukarıda geçen 2907, 2908, 2909 numaralı beyitlerde "Köpüğü, ya'ni taayyünât-ı kesireyi gören kimse niyetler eder ve dönüşler yapar ve sayıda olur. Fakat deryâyı ya'ni vahdet-i vülcüdü görenler kalblerini deryâ eder ve küdüretsiz olur ve ihtiyârsız olur" buyurmuşlar idi. Bu beyitleri ta'kîb eden bahisler taayyünât-ı kesireyi görenlerin kıyl ü kâline ait olur ki, bu mevhum olan keserâta ve taayyünâta nazar eden müslûmanlar yetmiş iki fırka olmuşlardır ki, bunların tafsîl-i i'tikâdları Seyyid ve Sa'deddin hazarâtının *Mevâkıf* ve *Makâsîd* nâmındaki kitâblarında ve Abdülkerîm Şehristânî'nin *Milel* ve *Nihâl*'lerinde beyân olunmuştur. Bu bahiste köpüğe nazar eden Cebri tarafından delâil ile Kaderî mezhebinin i'tikâdî ibtâl olunmuştur. Cebir hakkındaki izâhât I. cildin 625 numarasına müsâdîf olan جباريست این نه جبر این معنی جباريست ["Bu, cebir değildir; bu, ma'nâ-yı cebbâriyyettir."] beyt-i şerîfinin izâhında geçti.

مَثَلِ شَيْطَانِ بِرِ در رحمان

Rahmân'ın kapısında şeytanın meseli

تر کمان را گر سگی باشد به در بر درش بنهاد باشد رو و سر

2936. Eğer Türkmen'in kapısında bir köpek olursa, yüzünü ve başını onun kapısı üzerine koymuş olur.

کودکان خانه دُمش می کشند باشد اندر دست طفلان خوارمند

2937. Evin çocukları onun kuyruğunu çekerler. Çocukların elinde hakîr olur.

باز اگر بیگانه معبر کند حمله بر وی همچو شیر تر کند

2938. Eğer bir yabancı ubûr ederse onun üzerine erkek arslan gibi hücum eder.

"Ma'ber", masdar-ı mîmî olup "ubûr" ma'nâsındır. Ya'ni, eğer o kapıdan bir yabancı kimse geçerse o köpek o kimse üzerine erkek arslan gibi hücum eder.

با ولی گل با عدو چون خار شد

که آشداء علی الکفار شد

2939. *Zîrâ küffâr üzerine şedîdler oldu; dosta gül, düşmana diken gibi oldu.*

Bu sûrh-i şerîfde Hakk'ın dergâh-ı izzet'i Türk'ün kapısına ve şeytan o kapının köpeğine ve Hakk'ın muhlis kulları da, o kapının çocuklarına teşbîh buyrulmuştur. Bu âyet-i kerîme sûre-i Feth'in nihâyetinde vâkî'dir. Ya'ni ashâb-ı kirâm hazarâtı, dergâh-ı izzet'in yabancıları olan küffâra karşı şedîd oldukları gibi İblîs'in hücumu dahi, kezâlik o kapının yabancılarına karşı şedîd oldu. Çünkü şeytan dahi hakîkatte Hakk'a kulluk etmektedir. Fakat ashâb-ı kirâmın şedîd olmaları ism-i Hâdî hazretinden ve şeytanın şedîd olması ism-i Mudîll hazretinden vâkî' olur. Cenâb-ı Pîr efendimiz bu ma'nâyı *Fîhî Mâ Fîh*'lerinin 12. faslında şöyle buyururlar: "Eğer dikkatli bakar isen fâsik ve sâlih ve âsî ve mu'tî' ve şeytan ve melek hepsi Hakk'a kulluk ederler. Meselâ pâdîşâh ister ki, kölelerini birtakım sebebler ile imtihan etsin; tâ ki sebâtı olan kimdir ve sebat-sız olan kimdir meydana çıksın! Ve iyi ahidli fenâ ahidliden mümtâz olsun ve vefâlısı vefâsızdan ayrılsın. Sebatları zâhir olmak için onlara bir müvesvis ve müheyyci lazımdır, ve eğer olmazsa onların sebâtı nasıl zâhir olur. İmdi o müvesvis ve müheyyci pâdîşâha kulluk eder. Çünkü pâdîşâhın murâdı onun böyle yapmasıdır; ve sâbiti gayr-ı sâbitten ayırmak ve sıvrisinekler gidip onların gayrı kalsın diye sıvrisinekleri ağaçlardan ve bağlardan kovmak için onu gönderdi. Pâdîşâhın biri bir câriyeye "Süslen ve emânet ve hüvânetleri zâhir olmak için kendini bendelerime arz et!" diye emretti. Câriyenin bu fiili her ne kadar zâhiren masiyet görünür ise de hakîkatte pâdîşâha kulluk eder ilh..."

Bu izâhâtan anlaşılır ki, şeytan dahi dergâh-ı izzet'in yabancılarına karşı şedîddir ve Hakk'ın dostlarına karşı gül ve düşmanlarına karşı da dikendir. Zîrâ şeytan *قَالَ فَبِعِزَّتِكَ لَأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِينَ* (Sad, 38/82-83) ya'ni "Yâ Rab, izzetin hakkı için onların hepsini azdırayım! Ancak onlardan senin muhlas olan kulların müstesnâdır" dedi. Muhlas olan kullar ise Hakk'ın dostlarıdır. İblîs'in onlara karşı tasallutu olamaz.

آن چنان والی شده ست و پاسبان

ز آب تماچی که دادش ترکمان

2940. *Tutmacın suyundan ki Türkân ona verdi, öyle vefâ edici ve bekçi olmuştur.*
[2944]

"Tutmaç", buğday unundan yapılan bir yemek adıdır (*Şemsü'l-Lügâ*). Ya'ni, Türkân kapısındaki köpeğe tutmaç ismindeki yemek suyundan verdi ve köpek dahi bu lutfâ mukâbil öyle vefâkâr ve bekçi olmuştur.

پس سگ شیطان که حق هستش کند اندر او صد فکر و حیل تند

2941. *Bînâenaleyh köpek şeytan ki Hak onu var eder, onda yüz fikir ve hîle izhâr eder.*

Bînâenaleyh dergâh-ı İzzet'in köpeği olan şeytana Hak vücûd-ı izâfî verir ve onda îfâ-i vazîfe etmek üzere birçok fikirler ve hîleler izhâr eder. "Tenîden", masdan burada "peydâ etmek" ma'nâsınadır.

آب روها را غدای او کند تا برد او آب روی نیک و بد

2942. *Yüzlerin suyunu onun gıdâsı yapar. Hattâ o iyiden ve kötünden yüz suyu götürür.*

"Ab-ı rû"dan, "yüz suyu"ndan murâd, insanlığa mahsûs olan vakâr ve haysiyettir ki, bu vakâr ve haysiyet-i insâniyye ancak emr-i ilâhiye itâat ve neh-yi ilâhiden ictinâb edip hayvanlık mertebesine sukût etmemekle hâsıl olur. Hak Teâlâ dergâh-ı İzzet'inin köpeği olan şeytanın gıdâsını kullanını im-tihan için beşerin yüzlerinin suyu yapar. Hattâ o şeytan iyiden ya'ni âlimden ve âbiddeden ve kötünden [ya'ni] fâsiktan ve câhilden insanlığa mahsûs olan haysiyet ve nâmûsu izâle eder.

آب تمام است آب روی عام که سگ شیطان از آن یابد طعام

2943. *Avâmın yüz suyu tutmaç suyudur ki, köpek şeytan ondan taâm bulur.*

Ya'ni, hakikat-i îmânı bulamayan avâm-ı beşerin nâmûs-i insânîleri Türk-mân'ın köpeğe verdiği tutmaç suyu mesâbesindedir ki, köpek şeytan efrâd-ı beşerden bu nâmûsu ve haysiyet-i insâniyyeyi izâle ettikçe gıdâ bulur ve sevinip semizler.

بر در خر گاه قدرت جان او چون نباشد حکم را قربان بگو

2944. *Onun canı hargâh-ı kudretin kapısında niçin hükmü kurban olmasın, söyle!*

"Hargâh", pâdisâh veya vezir otağı demektir. Ya'ni, mâdemki şeytanın vücûdu ve hâli yukanda izâh olunduğu vech ileddir, şu hâlde onun canı kudret-i ilâhiye otağının kapısında niçin hükm-i ilâhiye mu'tî ve kurban olmasın? Söyle, bu mümkün mi? O bu hâlde iken nasıl olur da Hakk'a muhâlefet eder?

چون سگ باسط ذراعی بالوصید

گلّه گلّه از مرید و از مرید

2945. *Sürü sürü müridden ve meriddin kollarını eşiğe yayan köpek gibi.*

"Gelle/gele" (گلّه), şeddeli ve şeddesiz, koyun, deve, eşek ve öküz gibi hayvânât-ı ehliyye sürüsü demektir (*Burhân*). "Mürid", burada isteyen ve bî-at eden ve "merîd", kovulan demektir. İkinci mısra'da sûre-i Kehf'de vâki' olan *وَكَلْبُهُم بِأَسْطِ ذِرَاعِيهِ بِالْوَصِيدِ* (Kehf, 18/18) ya'nî "Ashâb-ı kehfîn köpeği iki kollarını onların mağarasının eşiğine yayıcıdır" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Ve bu ma'nâ bu beyt-i şerîfde dergâh-ı İzzet'in ve hargâh-ı kudretin önündeki bilcümle mahlûkâta teşmîl edilerek buyrulur ki, dergâh-ı İzzet'in kabûl olunanları ve kovulanları, ashâb-ı kehfîn köpeği gibi, sürü sürü kollarını o dergâhın eşiğine yaymış ve kerem-i ilâhiye muntazır bulunmuştur.

ذره ذره امر جو بر جسته رگ

بر در کھف الوھیت چو سگ

2946. *Ulûhiyet mağarasının kapısı üzerinde köpek gibi zerre zerre emir isteyici olarak damarı kalkmıştır.*

Ulûhiyet mağarasının kapısı üzerinde ashâb-ı kehfîn köpeği gibi zerre zerre emir isteyici olarak o mahlûkâtın cümlesinin damarı kalkmıştır ve hepsi "Acabâ bize ne emr-i ilâhî vâki' olacaktı?" diye beklemekte bulunmuştur.

چون در این ره می نهند این خلق پا

ای سگ دیو امتحان می کن کہ تا

2947. *"Ey köpek şeytan, vaktâki bu halk bu yola ayak koyunca imtihan et!"*

Taraf-ı ulûhiyyetten şeytana böyle emir vârid olup buyrulur ki: "Ey dergâh-ı azametîn köpeği olan şeytan, vaktâki bu halk bana vâsıl olmak için benim gösterdiğim yola ayak basar, sen imtihan et!"

تا کہ باشد مادہ اندر صدق و نر

حملہ می کن منع می کن می نگر

2948. *"Hamle et, men' et, bak! Tâ ki sıdıkta dişi ve erkek kim olur!"*

"Onların kalblerine türlü türlü vesveselerle hücum et! Onları sülûk ettikleri yoldan men' etmeye çalış! Neticede bak ki, sadâkatte ve ihlâsta hangisi kadının meşrebindedir ve hangisi er kişidir. Zîrâ tarîk-ı Hak sâhiblerinden er kişi olanlar ne kadına ne mala ve ne riyâsete ve ne de mansıba aldanmazlar. Onların nazarı ancak Hakk'ın zâatıdır. Fakat kadın meşrebінде olanlar kadın ve mal ve riyâset ile kolayca aldatılabilir; ve onlar huzûzât-ı nefsânîyyeleri-ne çabuk meclûb olurlar.

پس اعوذ از بهر چه باشد چو سگ گشته باشد از ترفع تیز تک

2949. *Mâdemki köpek tereffü' cihetinden hızlı koşucu olmuş ola, binâenaleyh "Eûzü!" neden dolayı olur?*

Bu beyt-i şerîf bir suâldir. Ya'ni, sen kulların sadâkatini imtihan etmek için köpek şeytanın tereffü' ve galebe cihetinden hızlı koşucu ve müessir olduğunu beyân ettin. Şu hâlde اعوذ بالله من الشيطان الرجيم ya'ni "Matrûd olan şeytandan Allah'a sığınırımı" demenin ne faydası olur?

این أعوذ آن است کای ترک خطا بانگ بر زن بر سگ و ره بر گشا

2950. *Bu "Eûzü!" odur ki, ey Hıtâ'nın Türk'ü, köpeğe bağır ve yolu aç!*
[2954]

Cevâben deriz ki: "Bu "Eûzü!" demek, Hıtâ memleketi Türk'ünün evine teveccüh eden misâfirin, "Ey Hıtâ'nın Türk'ü, köpeğine bağır ve onu zabt et ve yol aç ve onun hücumundan ve zararından sana sığınırımı!" demesi kabîlindendir.

تا پیام بر در خرگاه تو حاجتی خواهم ز جود و جاه تو

2951. *"Tâ ki senin hargâhının kapısına geleyim! Senin câdün ve câhından bir hâcet isteyeyim!"*

Ve kezâ "Eûzü!" demek, o misâfirin, "Ey Türk, köpeğini hücumdan men' et ki, senin otağın kapısına geleyim ve senin cûd ü kereminden ve mansıbından bir hâcet isteyeyim!" demesi kabîlindendir.

چون که ترک از سطوت سگ عاجز است این اعوذ و این فغان ناجائز است

2952. *Mâdemki Türk köpeğin satvetinden âcizdir, bu "Eûzü!" ve efgân câiz değildir.*

Mâdemki Türk, kapısındaki köpeğin satvet ve heybetinden dolayı onu zabt etmekten âcizdir; binâenaleyh misâfir olan yabancının köpeğin şerrinden Türk'e sığınması ve ona karşı feryâd etmesi faydasız olduğundan câiz değildir.

ترک هم گوید اعوذ از سگ که من هم ز سگ درمانده ام اندر وطن

2953. *Türk dahi köpektен "Eûzü!" derse ki, "Ben dahi meskende köpektен âciz kalmışım!"*

Türk dahi "Ben de evimde köpeğin şerrinden âciz kaldım, binâenaleyh ondan sığınacak bir yer ararım!" derse;

من نمی‌آرم ز در بیرون شدن

تو نمی‌یاری بر این در آمدن

2954. "Sen bu kapıya gelmeğe kâdir değilsin, ben de kapıdan dışarıya gitmeye kâdir değilim!"

Ve "Ey misafir, sen köpeğin şerrinden bu kapıya gelemiyorsun; ben de onun şerrinden kapıdan dışarıya çıkamıyorum!" derse.

خاک اکنون بر سر ترک و قنق که یکی سگ هر دو را بندد عنق

2955. Şimdi Türk'ün ve misâfirin başına toprak ki, bir köpek her ikisinin boy-nunu bağlar.

"Konuk", Türkçe "misâfir" demektir. Ya'ni, bir köpeğin şerrinden ev sâhibi olan Türk dışarıya çıkamıyor ve misâfir de içeriye giremiyor. Vay ikisinin haline!

حاش لله ترك بانگی بر زند سگ چه باشد شیر نر خون قی کند

2956. Hâşe lillâh Türk bir bağırsa köpek ne olur, erkek arslan kan kuser!

Allah Teâlâ'yı bilcümle nakâisden tenzîh ederim ki, eğer Türk bir bağırsa aslâ köpeğin hamle ve hücûma mecâlî kalmaz. Hattâ erkek arslan bile kan kuser!

Ma'lûm olsun ki, bu temsîlat Cebri lisânından vâki' olmuş ve şeytanın murâdının irâde-i Hak muvâcehesinde aslâ kıymeti olmadığı beyân buyrulmuştur.

ای که خود را شیر یردان خوانده سالها شد با سگی درمانده

2957. Ey kimse ki, kendine "Hâlik'in arslanı" ta'bîr etmişsin, yıllar oldu ki bir köpekle âciz kalmışın!

Bu beyt-i şerîf mürşidlik da'vâsında bulunan nâkıslara cenâb-ı Pîr efendimizin hitâbıdır. Ya'ni, ey kendisine tarîk-ı Hak'ta "Hâlik'in arslanı" ta'bîr etmiş olan kimse, senelerden beri bir köpek mesâbesinde nefsinin ve şeytanın elinde âciz kalmış ve nefesine esîr olmuşsun.

چون کند این سگ برای تو شکار چون شکار سگ شده ستی آشکار

2958. Mâdemki sen âşikâr olarak köpeğin şikârı oldun, bu köpek senin için nasıl şikâr eder?

Mâdemki sen ahvâl-i zâhiriyyenden belli olduğu üzere, köpek nefsinin ve şeytanın şikân ve esîri oldun, bununla berâber kemâl ve ırşâd-ı halk da'vâ-sındasın, binâenaleyh böyle seni mağlûb edip sana kendi sıfatlarını giydiren o köpek nefis nasıl başkalarını avlayıp sana münkâd eder?

Javab گفتن مؤمن سنی کافر جبری را و در اثبات اختیار بنده دلیل گفتن، سنت راهی باشد کوفته اقدام انبیا علیهم السلام بر یمن آن راه بیابان جبر که خود را اختیار نیند و امر و نهی را منکر شود و تأویل کند، و از منکر شدن امر و نهی لازم آید انکار بهشت که بهشت جزای مطیعان امر است و دوزخ جزای مخالفان امر، دیگر نگویم به چه انجامد که العاقل یکفیه الاشارة، و بر یسار آن راه بیابان قدر است که قدرت خالق را مغلوب قدرت خلق داند و از آن فسادها زاید که آن مغ جبری بر شمرد

Sünnî olan mü'minin Cebri olan kâfire cevâb vermesi ve kulun ihtiyârının isbâtında delîl söylemesi. Sünnet, enbiyâ (a.s.)ın ayaklarının çiğnenmiş olan bir yol olur. Onun sağ tarafı üzerinde cebir sahrâsı vardır ki, kişi kendisi için ihtiyâr görmez; ve emir ve nehyi münkîr olur ve te'vîl eder; ve emir ve nehyi münkîr olmaktan cennetî inkârî lâzım gelir ki, cennet, emre itâat edenlerin cezâsı ve cehennem emre muhâlefet edenlerin cezâsıdır; başka şey söylemem. Mes'ele nereye varır? Zîrâ âkile işâret kâfîdir. Ve o yolun sol tarafı üzerinde kader sahrâsı vardır ki, Hâlik'in kudretini halkın kudretinin mağlûbu bilir ve ondan o Cebri olan mecûsinin saydığı fesâdlar doğar

Ma'lûm olsun ki, ahkâm-ı vahdet başka ve ahkâm-ı keserât başkadır. Ahkâm-ı vahdete nazaran Hakk'ın varlığından başka varlık olmadığından burada mahlûka taalluk eden ahvâlin hiçbirisi mevzû'-ı bahs değildir. Fakat ahkâm-ı keserâta nazaran mahlûkun vücûdu sâbit olduğundan mahlûka taalluk eden ahvâl dahi mevzû'-ı bahs olur. Zîrâ şerâyî'-i enbiyâ âlem-i keserât için bir vaz'-ı ilâhîdir. Binâenaleyh sünnet, enbiyâ (a.s.)ın çiğnediği ve geçtiği bir caddedir. Bu caddenin sağ ve solu vardır. Bu doğru yoldan sağa sa-

panlar cebir sâhasına düşüp kendi vücûdlarını görmekte berâber kendilerinde irâde ve ihtiyâr görmezler; ve nefislerine hoş gelmeyen emir ve nehy-i ilâhîyi inkâr ederler ve te'vîl ederler. Halbuki emir ve nehy-i ilâhîyi inkâr etmekle emr-i Hakk'a itâat edenlerin mahall-i mükâfâtı olan cennetin vücûdunu ve muhâlefet edenlerin mahall-i mücâzâtı olan cehennemin vücûdunu inkâr etmek lâzım gelir. Cennet ve cehennemin vücûdları ise nass-ı Kur'ânî ile sâbittir. Binâenaleyh cebir tarafına gidenlerin i'tikâdları nereye varacağını tasavvur et! Artık bundan başka bir şey söylenemez. Bu kötü i'tikâd hakkında âkil olanlara bu kadar işâret yetişir. Ve o vaz'-ı ilâhî olan şerîat caddesinin sol tarafına sapanlar dahi kudret ve kader sâhasına düşüp Hâlik'in kudretini mahlûk kudretinin mağlûbu bilirler ve derler ki: "Kul filinin hâlikidir." Bu i'tikâddan dahi yukarıda Cebri olan mecûsinin saydığı fesâdlar doğar ve Hak Teâlâ'nın yarattığı kullar üzerinde tasarruftan âciz olması lâzım gelir. Velhâsıl Hakk'ın vücûd-ı hakikisi karşısında kendi vücûdlarını gören ve mertebeye yakine vâsıl olamayan kimseler sünnet yolundan ayrılp sağa ve sola sapkıları için yetmiş iki fırka oldu. Nitekim yukarıda geçen 2655 numaralı beyt-i şerîfde: *گشت هفتاد و دو ملت اهل دين* ["Yakın yolunun rehzeni olan bu hayâlden ehl-i dîn yetmiş iki millet oldu."] buyrulmuş idi. Bu yetmiş iki fırkanın i'tikâdâtı *Milel* ve *Nihal* adlı risâlede mezkûr olduğu gibi, onların reddi de kütüb-i kelâmiyyede tafsîl olunmuştur.

Fakat muhakkık-ı sûfiyye hem âlem-i vahdetin ve hem de âlem-i kesretin ahkâmını tavih buyurmuşlardır. Husûsiyle bu *Mesnevî-i Şerîf*'de cennâb-ı Pîr efendimizin ve kendi âsâr-ı şerîfelerinde Şeyh-i Ekber Muhyiddîn Arabî (k.s.) hazretlerinin her iki âleme âit olarak beyân buyurmadıkları esrâr ve hakâyık kalmamıştır. Onların beyânât-ı aliyyelerini anlayanlar arasında asla nizâ' ve muhâlefet yoktur. Muhâlefet ancak bu hakâyıkı idrâk edemeyenler arasındadır. Beyt-i Hâfız Şîrâzî (k.s.):

چون ندیدند حقیقت ره افسانه ز دند جنگ هفتاد دو ملت همه را عذر بنه

"Yetmiş iki milletin kavgası vardır, hepsini ma'zûr tut! Zîrâ hakîkati göremediler, efsâne yoluna çarptılar."

گفت مؤمن بشنو ای جبری خطاب آن خود گفتی نک آوردم جواب

2959. *Mü'min dedi: "Ey Cebri hatâyı dinle, kendinin lâıykını söyledin. İşte cevâb getirdim!"*

بازی خود دیدی ای شطرنج باز بازی خصمت بین دور و دراز

2960. "Ey satranç oynayan! Sen kendi oyununu gördün. Hasminin uzun uza-
[2964] dı olan oyununu da gör!"

Bu beyt-i şerîfde vücûd-ı izâfî âlemi satranç oyununa mahsûs olan tahta-ya ve ahvâl-i mahlûkât dahi satranç taşlarına teşbîh buyrulmuştur. Ya'ni, "Ey bu vücûd-ı izâfî âleminde ahvâl ve efkâr-ı beşer ile oynayan kimse! Kendi ahvâl ve efkârını gördün. Hasminin dahi bu oyundaki ahvâl ve efkârını gör!"

نامه عذر خودت بر خواندی نامه سنی بخوان چون ماندی

2961. "Kendinin özür-nâmesini okudun, Sünnî'nin nâmesini oku, niçin kaldın?"

"Ey Cebri, i'tikâdın hakkında deliller getirerek kendi ma'zeret-nâmeni okudun. Biz de dinledik. Şimdi de Sünnî olan mü'minin delillerini dinle ve bu delillere müstenid olan onun özür-nâmesini de oku! Niçin öyle kendi dâire-i rû'yetinde saplanıp kaldın?"

نکته گفתי جبر یانه در قضا سر آن بشنوز من در ماجرا

2962. "Kazâ hakkında Cebrîce nükte söyledin. Mâcerâda benden onun sırrını dinle!"

"Nükte", fehîm ve idrâki akıl ve zarâfete bağlı olan "ince ma'nâ" demektir. Ya'ni, "Ey Cebri, kazâ-yı ilâhî hakkında Cebrîler'e mahsûs olan nükteyi söyledin. Fakat mâcerâda ve bu bahiste benden onun iç yüzünü de dinle!"

اختیاری هست ما را بی گمان حس را منکر تنائی شد عیان

2963. "Bizim için şübhesiz bir ihtiyâr vardır. Hissi münkir olamazsın, ayân oldu."

Bu taayyün âleminde şübhesiz bizim için hissien görülen bir ihtiyâr ve irâde vardır. Zâhir gözûyle görülen bu hissi inkâr edemezsin, çünkü bu meydanda olan bir şeydir.

سنگ را هرگز نگوید کس بیا از کلوخی کس کجا جوید وفا

2964. "Hiçbir kimse taş a slâ "Gel!" demez. Bir kimse bir kerpiçten nerede vefâ ister?"

Âlem-i hisde zâhir olan budur ki, hiçbir kimse taşta irâde ve ihtiyâr görmediği için "Ey taş, gel buraya!" demez; ve hiçbir kimse ihtiyâr sâhibi olmayan bir kerpiçten de vefâ beklemez.

آدمی را کس نگوید هین بپر یا یا ای کور در من نگر

2965. *Bir adama kimse "Ağah ol, uç!", yahud "Ey kör, bana bak!" demez.*

Ya'ni, teklif, isti'dâd ve ehliyet sâhibi olanlara vâki' olur; ve âlem-i keserâtta olan her bir mahlûkun bir ehliyet ve isti'dâdı vardır. Cemâd, nebâta ve nebât hayvana ve hayvan insana benzemez. Âlem-i hisde zâhirdir ki, bunlardan her birinin başka başka ahvâli vardır. Binâenaleyh ehliyet ve isti'dâdı olmayan bir mahlûka teklif olunamaz. Meselâ bir adamda uçmak isti'dâdı olmadığı için "Uç!" denemez; ve körde görmek isti'dâdı olmadığı için "Bak!" denemez.

گفت یزدان ما علی الاعمی حرج کی نهد بر کس حرج رب الفرج

2966. *Hâlık "A'mâya zahmet yoktur!" buyurdu. Rabbü'l-ferec bir kimse üzerine ne vakit zahmet koyar?*

Ya'ni, Hak Teâlâ sûre-i Fetih'te تَبَسَّ عَلَى الْأَعْمَى حَرْجَ (Fetih, 48/17) ya'ni "Gözü kör olan kimselere zahmet ve meşakkat yoktur" buyurdu. Binâenaleyh gözlülere olan teklif-i ilâhî körlere vâki' olmadı. Zîrâ onlarda o teklifi icrâya isti'dâd yoktur ve onların bu husûsta ihtiyâr ve irâdeleri yoktur. Kullanımı darlıktan halâs eden Rab bir kimse üzerine isti'dâdı ve irâdesi hilâfında zahmet ve meşakkat koyar mı?

کس نگوید سنگ را دیر آمدی یا که چو با تو چرا بر من زدی

2967. *Kimse taş: "Geç geldin!" yahud "Ey sopa, niçin bana vurdun?" demez.*

Ya'ni, cemâdatta irâde ve teklife isti'dâd olmadığı için âkul olan hiçbir kimse, taş itâb edip "Geç geldin!" ve "Ey sopa niçin bana vurdun?" diye hitâb etmez.

این چنین واجستها مجبور را کس بگوید یا زند معذور را

2968. *Böyle cüst ü cûları mecbûr için kimse söyler mi? Yahud ma'zûra vurur mu?*

Ey Cebri, mecbûr olan kimseler için böyle araştırmaları ya'ni "Niçin böyle yaptın ve niçin şöyle yaptın?" sözlerini söyler mi? Yahud fiilinde ma'zûr olan bir kimseyi döver mi? Hattâ insanlar yaptıkları kânûnlardan cebir ve ikrâh ile vâki' fiilinden dolayı bir kimseye suâl olamayacağını gösterirler.

امرو نهی و خشم و تشریف و عیب نیست جز مختار را ای پاک جیب

2969. *Ey cîbî pâk olan kimse, emir ve nehiy ve gazab ve talîf ve itâb muhtâ-
rın gayrına değildir.*

"İtûb", "itâb" kelimesinin imâle olunmuşudur; "azarlamak, tevbîh ve tekdîr etmek ma'nâsınadır. Ya'ni, bir şeyi emretmek ve bir şeyi yapma diye nehyetmek ve öfkelenmek ve birinin fiilini beğenip ikrâm etmek ve beğenmeyip azarlamak, ancak irâdesi ve ihtiyân olanlara karşı vâki' olur. "Cîb", burada "kalb" ma'nâsınadır. "Ey pâk-cîb", ey kalbi fesâddan pâk olan kimse, demek olur.

اختیاری هست در ظلم و ستم من از این شیطان و نفس این خواستم

2970. *"Zulûmde ve sitemde bir ihtiyâr vardır. Ben bu şeytandan ve nefisten
[2974] bunu murâd ettim."*

Sünnî olan mü'min Cebri'ye hitâben der ki: "Ey Cebri, insan zulmü ve sitemi kendi irâdesi ve ihtiyân ile yapar. Ben yukarıda sana, "Nefis ve şeytan seni müslûman olmağa bırakmaz dediğim vakit, şeytan ve nefis seni küfür yoluna sevk eder. Sen dahi onların gösterdiği bu fenâ yolu ihtiyâr edersen" demeyi murâd ettim." "Zulûm", lûgatte bir şeyi kendi yerinin gayri olan bir yere koymaktır. "Sitem", Fârisî'de zulmün mukâbilidir. Cenâb-ı Pîr efendimizin meslek-i âlîleri *Mesnevî-i Şerîf*'de Fârisî ve Arabî kelimeleri müteakabilen ve müterâdifen zikretmektir. Bu usûldeki fâide muhtâc-ı izâh değildir.

اختیار اندر درونت ساکن است تا ندید او یوسفی کف را نخست

2971. *İhtiyâr senin içinde sâkindir. O bir Yûsuf'u görmedikçe elini yaralamadı.*

Bu beyt-i şerîfde, "insanın irâdesi ve ihtiyân" Yûsuf (a.s.)'ın yüzünü gördükleri vakit ellerindeki meyveyi keserken ellerini kesen "kadınlar"a ve "insanın nefisine güzel ve mahbûb görünen matlûb" dahi Yûsuf'a teşbîh buyrulmuştur. Ya'ni, insanın ihtiyân bânında sâkin bir hâlde bulunur. Vaktâki Yûsuf mesâbesinde olan kendi matlûbunu ve mahbûbunu görür, o vakit o tarafta meyledip Yûsuf (a.s.)'ı görüp hayrete düşerek ellerini yaralayan kadınlar gibi kendisinden geçer ve her eleme mübtelâ olur.

اختیار و داعیه در نفس بود روش دید آن گه پر و بالی گشود

2972. *İhtiyâr ve dâiye nefiste var idi. Onun yüzünü gördü, ondan sonra per ü bâl açtı.*

Nefiste irâde ve istek var idi. Yûsuf mesâbesinde olan mahbûbunun ve matlûbunun yüzünü görmezden evvel irâde ve istek kol ve kanat açmadı. Vaktâki matlûbunun yüzünü gördü, nefiste sâkin ve gizli olan o irâde ve istek harekete geldi ve kol ve kanat açtı ve o matlûbunun üzerine gitti.

سگ بخته اختیارش گشته گم چون شکبه دید جنباید دم

2973. *Köpek yatmış, onun ihtiyârı kaybolmuş. İşkenbeyi gördüğü vakit kuyruk salladı.*

Meselâ yatmış olan köpekte bir hareket yoktur. O hâl içinde onun irâdeyle vâki' olan hareketi kaybolmuş ve mestûr kalmıştır. Mahbûbu olan işkenbeyi gördüğü vakit irâdesi harekete gelip kuyruk sallamağa başlar.

اسب هم خو خو کند چون دید جو چون بجند گوشت گربه کرد مو

2974. *At dahi arpayı gördüğü vakit hav hav eder. At hareket ettiği vakit kedi eti gördüğü vakit mev mev diye bağırır.*

"Hav hav", at sesi; "mev", kedi sesi. Bu beyt-i şerif dahi diğer bir misâldir. Ya'ni, hayvanı alelumûm "irâdesiyle hareket eden mahlûk"tur diye ta'rif ederler. Halbuki sâkin bir hâlde iken onun irâdesi mestûrdur. Matlûbu zâhir olduğu vakit irâdesi meydana çıkar. Meselâ at arpayı gördüğü vakit kışner ve kedi eti gördüğü vakit mev mev diye bağırır.

دیدن آمد جنبش آن اختیار همچو نفخی ز آتش انگیزد شرار

2975. *O ihtiyârın hareketi görmek geldi. Bir üflemek gibi ki ateşten kıvılcım koparır.*

Vücûd-ı beşerde ve hayvanda sâkin duran o irâde ve ihtiyârın hareketi onların kendi matlûblarını görmekten neş'et eder. Bu matlûbu görmek, ateşten kıvılcım çıkaran üflemeye benzer.

پس بجند اختیارت چون بلیس شد دلاله آردت پیغام ویس

2976. *Vaktâki İblîs delâle olup sana Vis'in haberini getirir; binâenaleyh senin ihtiyârın hareket eder.*

"Delâle", kılavuz; "Vis", Râmin ismindeki âşığın ma'sûkasının ismidir. Ya'ni, vaktâki şeytan kılavuz olup sana Vis ismindeki ma'sûka mesâbesinde olan matlûbunun ve mahbûbunun haberini getirir ve seni nefsinin mütelez-

ziz ve mahzûz olduğu şey tarafına teşvîk eder. Sende de o lezzete ve huzûza bir an evvel kavuşmak iştihâsı hâsıl olur. Bunun üzerine sende gizli duran ihtiyâr ve irâde harekete gelir.

چون که مطلوبی بر این کس عرضه کرد اختیار خفته بگشاید نورِ د

2977. *Vaktâki bir matlûbu bu kimse üzerine arzetti, yatmış olan ihtiyâr bükümünü açar.*

"Neverd", mûteaddid ma'nâsı vardır. Burada "büküm ve dürüm ve cenk ve husûmet" ma'naları münâsibdir. Ba'zı nüshalarda "cenk" ma'nâsına olan "neberd" (نبرد) vâki' olmuştur. Ya'ni, vaktâki şeytan bir matlûb ve mahbûb olan şeyi bir kimsenin nefesine arzetti, o kimsenin yatmış ve sâkit bir hâlde bulunmuş olan ihtiyâr bükümünü ve kıvntısını açtı. Veyâhud onun ihtiyârı, cenk ve husûmet açtı. Ya'ni o matlûba vusûl için cidâle ve husûmete başladı.

و آن فرشته خیرها بر رغم دیو عرضه دارد می کند در دل غریو

2978. *Ve o melek şeytanın hilâfına hayırları arz tutar, gönülden feryâd eder.*

Şeytan insanın bânîna, nefesine hoş görünen şerli şeyleri arz ettiği gibi, melek dahi şeytanın hilâfına olarak rûha hoş ve nefse çirkin görünen şeyleri arzeder; ve "Şeytanın vesveselerine kulak asma!" diye gönülden ve bâunda feryâd eder.

تا بجنبید اختیار خیر تو ز آنکه پیش از عرضه خفته ست این دو خو

2979. *Nihâyet hayır olan ihtiyâr hareket eder. Zîrâ ki arzdan evvel bu iki huy yatmıştır.*

Nihâyet bu meleğin ilhâmı üzerine insanda hayır işlemek tarafına olan ihtiyâr ve irâde hareket eder. Zîrâ ki gerek şeytanın vesvesesinden ve gerek meleğin ilhâmından ve arz etmelerinden evvel şer veya hayır işlemekten ibâret olan bu iki huy yatmış ve sâkin bir hâlde bulunmuştur.

پس فرشته و دیو گشته عرضه دار بهر تحریک عروق اختیار

2980. *İmdi melek ve şeytan ihtiyâr damarlarını tahrîk için arz tutucu olmuştur.*

[2984]

می شود ز الهامها و وسوسه اختیار خیر و شرت ده کسه

2981. *İlhamlardan ve vesveseden senin hayrı ve şerri ihtiyârın on kimse kadar olur.*

(کسه)deki ma mîkdâr içindir. "Deh kese", on kimse mîkdân demek olur; ve bundan murâd, hayır ve şer ilhâmı ve vesveselerinin tevâlisı ve çok olmasıdır. Ya'ni, meleğin mütevâliyen vâki' ilhâmılarından ve şeytanın peyderpey vâki' olan vesveselerinden, senin hayrı ve şerri ihtiyâr ederek yaptığın ef'âl on kimsenin ef'âline muâdil olur.

وقت تحلیل نماز ای با ملک ز آن سلام آورد باید بر ملک

2982. *Ey letâfetli olan kimse, namazdan çıkma vaktinde o sebebdan meleğe selâm getirmek lâzımdır.*

"Tahlîl" (تحلیل), namazdan çıkma; "nemek", tuz ve mecâzen "letâfet" ma'nâsınadır. Ya'ni, ey bâtını letâfetli olan mü'min, namazdan çıkma vaktinde meleklerin sana hayrı ilhâm etmelerinden dolayı onlara رحمة الله و السلام علیکم diyerek selâm vermek lazımdır. Bu selâm şöyle demektir:

که ز الهام و دعای خوبتان اختیار این نماز شد روان

2983. *Ki, "Sizin güzel ilhâm ve da'vetinizden benim bu namazımın ihtiyârı revân oldu."*

Ya'ni, namazdan çıkarken selâm vermek, "Ey melekler, sizin güzel ilhâm ve da'vetlerinizden dolayı bende bu namazı kılmak ihtiyârı harekete geldi. Allah'ın ism-i Selâm ile tecellîsı ve rahmeti sizin üzerinize olsun!" demektir.

باز از بعد گنه لعنت کنی بر بلیس ایرأ کز او بی منحنی

2984. *Gûnah'tan sonra dahi 'İblîs'e la'net edersin. Zîrâ ki ondan münhanîsin.*

"İrâ", zîrâ demektir; "münhanî", eğilen demektir. Ya'ni, bir günâhı işledikten sonra dahi İblîs'e la'net edip "Hay mel'un şeytan! Benim kalbime bu fesâdı ilkâ etti ve nefsimi uydurdu da ben günâh işledim!" dersin. Zîrâ bilirsin ki, o fesâda o şeytanın vesvesesinden ve ilkââtından eğildin ve o günâhı işlemeğe meylettin.

آن دو ضد عرضه کننده در سِرّار در حجاب غیب آمد عرضه دار

2985. *O iki zıd, gizli mükâlemeler içinde sana arzederler. Gayb perdesinde arz tutucu geldi.*

"Sîrâr", gizli mükâleme edişmek demektir. Ya'ni, birbirine zıd olan melek ve şeytan gizli mükâlemeler içinde sana biri hayrı diğeri şerri arzeder-

ler. Onlar gayb perdesi arkasında bu iki zıd fiilin icrâsını arz edici olarak geldiler.

چون که پرده غیب بر خیزد ز پیش تو بینی روی دلالان خویش

2986. *Uaktâki gayb perdesi önden kalkar, sen kendi kılavuzlarının yüzünü görürsün.*

Bu beyt-i şerîfde sûre-i Kâf'da olan şu âyet-i kerîmeye işâret buyrulur: وَجَاءَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَعَهَا سَائِقٌ وَشَهِيدٌ لِّقَدْ كُنْتَ فِي غَفْلَةٍ مِّنْ هَذَا فَكَشَفْنَا عَنْكَ غِطَاءَكَ فَبَصَرُكَ الْيَوْمَ حَدِيدٌ (Kâf, 50/21-22) ya'ni "Yevm-i âhirette her bir nefis ile berâber sevk eden ve şehâdet eden gelir; ona denir ki: Sen bundan gâfil idin, şimdi perdeyi açtık, bugün senin gözün keskin görür."

وز سخنشان و اشناسی بی کردند کان سخن گویان نهان اینها بدند

2987. *Ve onları sözlerinden mânasız açık tanırsın ki, bu gizli söz söyleyiciler bunlar idiler.*

Gaybın perdesi olan bu cism-i kesîfin mevt-i tabîî vâsıtasıyla kalktığı ve onları açıkça gördüğün vakit onları sözlerinden mânasız olarak tanırsın ve bilirsin ki, hayât-ı dünyeviyyede sana içinden gizli gizli sözler söyleyen ve ilkaatta bulunan bu melek ve şeytan imiş.

دیو گوید ای اسیر طبع و تن عرضه می کردم نکردم زور من

2988. *Şeytan der: "Ey tab'ın ve cismin esîri, ben arzettim, zor etmedim!"*

Bu beyt-i şerîfde sûre-i İbrâhim'de olan şu âyet-i kerîmeye işâret buyrulur: وَقَالَ الشَّيْطَانُ لَمَّا قُضِيَ الْأَمْرُ إِنَّ اللَّهَ وَعَدَكُمْ وَعْدَ الْحَقِّ وَوَعَدْتُكُمْ فَأَخْلَفْتُكُمْ وَمَا كَانَ لِي عَلَيْكُمْ مِنْ سُلْطَانٍ إِلَّا أَنْ دَعَوْتُكُمْ فَاسْتَجَبْتُمْ لِي فَلَا تَلُمُونِي وَلُومُوا أَنْفُسَكُمْ مَا أَنَا بِمُصْرِخِكُمْ وَمَا أَنَا بِمُصْرِخِي (İbrâhîm, 14/22) ya'ni "Yevm-i âhirette emr-i ilâhî kazâ olunduğu vakit şeytan der ki: Muhakkak Allah Teâlâ size va'd-i Hak ile va'detti ve ben de size hilâfet va'dettim. Halbuki benim için sizin üzerinize cebir ve kuvvet yok idi, ancak da'vet ettim. Siz de icâbet ettiniz. Binâenaleyh bana levmetmeyin ve nefislerinize levmedin! Ne ben size yardım edebilirim, ne de siz bana yardım edebilirsiniz".

و آن فرشته گویدت من گفتمت که از این شادی فزون گردد غمت

2989. *Ve o melek sana der: "Ben sana dedim ki, bu şâdiden senin gamın ziyâde olur."*

Ve yevm-i âhirette zâhir olan melek dahi sana der ki: "Ben hayât-ı dünyeviyyende gizlice sana dedim ki, bu hazz-ı nefsaniden hâsıl olan şâdiden ve sûrûdan hayât-ı uhreviyyede gamın ziyâde olur."

آن فلان روزت نگفتم من چنان که از آن سوی است ره سوی جنان

2990. "O filân gün ben sana öyle demedim mi ki, cenneller tarafının yolu o tarafındandır."
[2994]

ما محب جان و روح افزای تو ساجدان مخلص بابای تو

2991. "Biz senin canının muhibbi ve revh artırıcısıyız. Senin babanın muhlis sâcidleriyiz."

Ya'ni, "Ey âdemoğlu, sana Hakk'ın izâfe buyurduğu bir rûh ve bir ma'nâ vardır ki, biz onun muhibbiyiz; ve senin o ma'nânı severiz ve senin o ma'nânı artırıp kuvvetlendiriciyiz. Nitekim Hak Teâlâ sûre-i Mü'min'de bizim hakkımızda şöyle buyurur: الَّذِينَ يَحْمِلُونَ الْعَرْشَ وَمَنْ حَوْلَهُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيُؤْمِنُونَ بِهِ وَيَسْتَغْفِرُونَ لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَيْءٍ رَّحْمَةً وَعِلْمًا فَاغْفِرْ لِلَّذِينَ تَابُوا وَاتَّبِعُوا سَبِيلَكَ وَقِهِمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ (Mü'min, 40/7) ya'ni "Arşı yüklenen ve onun etrafında olan melekler Rablerinin hamdiyle berâber onu nakaisdan tenzih ve vahdâniyetini tasdik ederler ve mü'minler için mağfiret taleb ederler de derler ki: Ey bizim Rabbiniz, senin rahmetin ve ilmin her şeyi kapladı, tövbe edenleri ve senin yoluna tâbi' olanları mağfiret et ve azâb-ı cahîmden sakla!" Ey âdemoğlu, biz senin cisminin babası olan Hz. Âdem'in hâlis ve muhlis secde edicileriyiz ve emr-i ilâhî ile ona serfûrû edicileriz."

این زمانت خدمتی هم می کنیم سوی مخدومی صلایت می زنیم

2992. "Bu zamanda dahi sana hizmet ederiz. Sana mahdûmluk tarafına salâ ederiz."

"Mahdûm", hizmet olunmuş; "salâ", fukarâyı taâma da'vet etmek (Burhan). "Ey âdemoğlu, biz seni hayat-ı dünyeviyyende hayırlı fiillere teşvik ettik, şimdi hayât-ı uhreviyyende dahi sana hizmet ederiz. Melekleri sana hizmet olunmuşluk tarafına da'vet ederiz." مخدومی "yâ" masdariyyet olduğuna göre şurrah-ı kirâma tebean bu ma'nâ verildi. Eğer "yâ", vahdet için olur sa ikinci musrâ'nın ma'nâsı "Seni bir hizmet olunmuş tarafına da'vet ederiz" demek olur. Bundan murâd dahi, Hak Teâlâ hazretleri olur. Ya'ni "Seni, emrini tutup hizmet ettiğin Hak Teâlâ hazretlerinin tecellî-i cemâlisi tarafına da'vet ederiz" demektir.

در خطاب اسجدوا کرده ابا

آن گره بابات را بوده عدی

2993. "O tâife senin babana düşmanlar olmuş idi. "Secde ediniz!" hitâbında ibâ etmiş idi."

'İdâ (عدی), "adüvv" kelimesinin cem'idir, "düşmanlar" demektir. Ya'ni, "O şeytanlar tâifesi baban olan Hz. Adem'e düşmanlar olmuş idiler. Hak Te-âlâ hazretleri tarafından vâki' olan اسجدوا لَادَمَ (Bakara 2/34) ya'ni "Âdem'e secde ve serfûrû ediniz!" hitâbında secdeden istinkâf etmiş idiler."

حق خدمتهای ما نشناختی

آن گرفتگی آن ما انداختی

2994. "Onu tuttu, bizimkini attı, bizim hizmetlerimizin hakkını tanımadı."

"Ey hayât-ı dünyeviyyesinde bizim hayırlı olan ilhamlarımıza kulak asmayan âdem oğlu! Babanın düşmanı olan şeytanı şerre müteallık olan ilkââtı- nı ve vesveselerini tuttu ve kabûl edip fiile getirdi. Bizim hayırlı olan ilham- larımızı attı. Bizim bu hayât-ı uhreviyyen için vâki' olan hizmetlerimizin hakkını tutmadı."

در نگر بشناس از لحن و بیان

این زمان ما را و ایشان را عیان

2995. "Bu zamanda bize ve onlara âşikâr olarak bak! Lahn ve beyândan tanı!"

"Hayât-ı dünyeviyyende cism-i kesîfin perde olup bizi ve şeytanları gör- mez idin. Şimdi bu hayât-ı uhreviyyende o kesâfet kalmadı ve cism-i berza- hın letâfette onlara mümâsil oldu. Binâenaleyh bizi ve o şeytanları apaçık gör! Sadâların ve sözlerin gözlüğünden ve çirkinliğinden her iki tâife arasın- daki farkı tanı!"

چون سخن گوید سحر دانی که اوست

نیم شب چون بشنوی رازی ز دوست

2996. "Uaktâki gece yarısı bir dosttan bir sır işitirsin. Seher vaktinde söz söy- lese bilirsin odur."

Bu beyânâtımız ona benzer ki, bir dost gece karanlığında gelip senin ku- lağına gizlice bir şey söylese, sen de onun şahsını görmesen, seher vakti or- talık aydınlandığı zaman gece söylediği sözleri tekrâr etse, bilirsin ki gece söyleyen dahi o imiş. Dünyâ karanlığında görünmeksizin gizli gizli söyleyip âhiret aydınlığında şahısları zâhir olduğu hâlde söyleyen melekler dahi bu misâle mutâbiktir.

ور دو کس در شب خبر آرد ترا روز از گفتن شناسی هر دو را

2997. *Ve eğer iki kimse sana gecede haber getirse, gündüz söylemekten her ikisini tanırırsın.*

Ve kezâ gece karanlığında sana iki kimse gelip birer haber getirselers, sen de onların şahıslarını göremesen, gündüz aydınlığında sana söz söylemelerinden her bir haberi getirenin kimler olduğunu tanırırsın. İşte dünyâ karanlığında melek ve şeytan tarafından gizli gizli söylenen iki türlü sözlerden hangisinin hangisine âit olduğunu ve hangisinin iyi ve hangisinin kötü olduğunu anlarsın.

بانگ شیر و بانگ سگ در شب رسید صورت هر دو ز تاریکی ندید

2998. *Arslanın sesi ve köpeğin sesi gece vaktinde erişti. Her ikisinin sûreti karanlıktan dolayı görülmedi.*

روز شد چون باز در بانگ آمدند پس شناسدشان ز بانگ آن هوشمند

2999. *Gündüz oldu, yine feryâda geldiler. Binâenaleyh o âkıl olan kimse onları seslen tanır.*

Ya'ni, gece karanlığında bağırان arslan ile köpeğin sesi işitilir ve kulakları ayırt eder. Fakat her ikisinin sûretlerini karanlık perde olduğu için görmez. Fakat gündüz olup yine bağırıldıkları vakit hem sesleri ve hem de sûretleri berâberce görülür. Bunun gibi dünyâ kesâfeti ve karanlığı perde olduğu için melek ve şeytanın taayyünleri görünmez. Fakat âhiret gündüzü olup dünyâ karanlığı kalktığı vakit onların sûretleri de görünür.

مخلص این که دیو و روح عرضه دار هر دو هستند از تنم اختیار

3000. *Mahlas budur ki, arz tutucu olan şeytan ve rûh her ikisi ihtiyârın tetimmesindendir.*

Sözün hulâsası budur ki, "ihtiyâr," lügatte "seçmek ve intihâb etmek" demektir. Bu ise en az iki şeyin mevcûd olması sebebiyle vâki' olur. Bu iki şey mevcûd olmadıkça seçmek ve intihâb etmek fiili zuhûra gelmez. Binâenaleyh şeytanın ve rûhun ya'ni meleğin iki yolu göstermesi fiil-i ihtiyârın tetimmesindendir; ve insan her ikisinin gösterdiği yoldan birisini seçip gitmek sûretiyle ihtiyâr tamâm olur.

اختیاری هست در ما ناپدید چون دو مطلب دید آید در مزید

3001. *Bizde görünmez bir ihtiyâr vardır. İki matlab görüldüğü vakit ziyâdeliğe gelir.*

Ya'ni, bizde görünmeyen ve bâtunumuzda bilkuvve mevcûd olan bir ihtiyâr ve irâde vardır. Bize iki matlab ve maksad gösterildiği vakit o kuvvede olan ihtiyâr file gelmek sûretiyle ziyâde olur, zîrâ henüz kuvvede olan şeyler, nâkıstır. Fiile geldikleri vakit ziyâde ve tamâm olur.

اوستادان کودکان را می‌زنند آن ادب سنگ سیاه را کی کنند

3002. *Üstâdlar çocukları döverler. O edebi kara taşa ne vakit yaparlar?*

İlim ve san'at ustaları ve muallimleri te'dîb için talebesi olan çocukları döverler. Çünkü onlarda ilim ve san'at öğrenmek isti'dâdı vardır. Bu te'dîbi bir kara taşa yapmazlar. Çünkü onlarda bu isti'dâd yoktur; ve bu isti'dâd olmadığı için onlarda mevcûd olmayan ihtiyân tahrîk etmek de mümkün değildir.

هیچ گویی سنگ را فردا بیا ورنیایی من دهم بد را جزا

3003. *Hiç bir taşa "Yarın gel ve eğer gelmezsen ben fenâyâ cezâ veririm!" der misin?*

Ya'ni, taşa ihtiyâr ve irâde olmadığı için sen bir taşa "Yarın gel ve eğer gelmezsen ve sözünü tutmazsan bu adem-i itâatin cezâsını veririm!" der misin?

هیچ عاقل مر کلوحی را زند هیچ با سنگی عتابی کس کند

3004. *Hiçbir âkul bir kerpice vurur mu? Hiçbir kimse bir taşa itâb etmez.*

در خرد جبر از قدر رسواتر است ز آنکه جبری حس خود را منکر است

3005. *Akıl'da cebir, kaderden daha rüsvâydır. Zîrâ ki Cebri kendi hissini münkirdir.*

Akılın nazarında cebir, ya'ni "Bende irâde ve ihtiyâr yoktur, ben Hakk'ın irâdesinin mukallidi ve mecbûruyum!" demek, kaderden, ya'ni "Bende irâde ve ihtiyâr vardır ve ben filimin hâlıkı ve mücidiyim!" demekten daha i'tibârsız ve zelîl bir i'tikâddir. Çünkü Cebri zâhir gözûyle gördü-

gü kendi hissini inkâr eder. Mahsûs olan bir şeyi inkâr etmek ise en büyük hamâkattır.

منكر حس نیست آن مرد قدر فعل حق حسى نباشد ای پسر

3006. *O kader adamı hissin münkiri değildir. Ey oğul, Hakk'ın fiili hissî olmaz.*

O Kaderî olan ve "Kul fillinin mücididir" diyen adam der ki: "Bizim fillimiz zâhîr gözüyle âlemde görülür. Halbuki Hakk'ın fiili his âleminde zâhîr gözüyle görünmez. Binâenaleyh kendi filimi ben icâd ederim ve istediğimi yaparım ve istemediğimi de yapmam. Meselâ bir kimseyi elimle dövsem ve birinin malını çalsam, bu filler hissen benim filim olduğu için, nasıl Hakk'ın fiilidir derim. Binâenaleyh Hakk'ın emri ve nehyi benim irâde ve ihtiyârım ile icâd ettiğim fillime taalluk eder ve fillimden mes'ûl olurum. Cebri ise ef'âl-i ibâdî Hakk'ın fiili bildiği ve emr ü nehyi ta'tîl eylediği cihetle elbette onun i'tikâdî Kaderî'nin i'tikâdından daha berbâddır. Maahâzâ Kaderî'nin i'tikâdında dahi *وَاللّٰهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ* (Saffât, 37/96) ya'ni "Allah Teâlâ sizi yarattı ve işlediğiniz şeyi de yarattı" âyet-i kerîmesine nazaran fesâd vardır. Zîrâ fillerin hâlikı ve mücidi kul değil Hak'tır. Ma'lûm olsun ki, gerek Cebri'nin ve gerek Kaderî'nin i'tikâdlarının ehl-i hakîkatin i'tikâdâtına temâs eden cihetleri vardır. Fakat ehl-i hakîkatin i'tikâdî ne budur ne de odur. Bu tâife yukarıda 2909 numaraya mûsâdîf olan: *وانکه دریا دید شد* [“O kimse ki köpükleri gördü, sayıda olur; ve o kimse ki deryâyı gördü, ihtiyârsız olur.”] beytinde beyân buyrulduğu üzere onlar köpük mesâbesinde olan kendi vücûdlarını ve eşyanın vücûdunu görmüşler ve deryâ mesâbesinde olan Hakk'ın vücûd-ı hakîkisini görmemişlerdir; ve o vücûd-ı hakîkinin merâtibini anlamamışlardır. Binâenaleyh böyle dedikodulara düşmüşlerdir. Nitekim cebir hakkındaki beyânât 1. cildin 625 numarasına mûsâdîf olan *این نه جبر این معنی جباریست* [“Bu, cebir değildir; bu, ma'nâ-yı cebbâriyettir”] beytinde geçti.

هست در انکار مدلول دلیل

منكر فعل خداوند جلیل

3007. *Hudâvend-i celîlin fiilini münkir olan, delîlin medlûlüne inkârdır.*

“Medlûl”den murâd, Hakk'ın fiilidir. Zîrâ mahsûs değildir, ma'kuldür ve ma'kulâtun delîli mahsûsâtıdır. Binâenaleyh “delîl”den murâd dahi, kulun mahsûs olan fiili olur. Ya'ni, Kaderî kendi mahsûs olan fiilini isbât ettiği

hâlde ma'kul olan Hakk'ın filini inkâr etmiş olur. Binâenaleyh Kaderî, kulda ihtiyâr isbâtında ifrât içinde, Cebri ise kulun ihtiyârını kâmilten selbettiğinden tefrît içindedir. Ehl-i sünnetin i'tikâdî Eş'arî mezhebi üzeredir. Derler ki: "Fîlin halkı Hak'tandır, kesb kuldandır; ve kulun kudret-i kâsibesi vardır, kudret-i müessiresi değil. Binâenaleyh bu i'tikâd cebr ile kader ortasında ve hadd-i i'tidâldedir." Tafsîlî kütüb-i kelâmîyyede mündericidir. Binâenaleyh köpük mesâbesinde olan bu keserâtı ve taayyünâtı görenlerin en doğru i'tikâdî budur. Fakat vahdet-i vücûd deryâsında müstağrak olup her biri bir hakîkat deryâsı olan evliyâullâhın i'tikâdî ise başka bir zevk içindedir.

نور شمعی نیر شمع روشنی

آن بگوید دود هست و نار نی

3008. O der ki: "Duman var ve ateş yoktur." Bir şem'in nûru aydınlığa mensûb olan şem'den değildir.

Ya'ni, o Kaderî'nin i'tikâdının misâl-i zâhîrîsi budur ki: Duman vardır fakat ateş yoktur. Mum ışığı vardır, fakat aydınlık mumdan değildir. Binâenaleyh ateşin defîlî olan dumanı his gözüyle görür ve onun medlûlû olan ateşi inkâr eder; ve kezâ ışığı görür, onun medlûlû olan mumu inkâr eder.

نیست می گوید بی انکار را

وین همی بیند معین نار را

3009. *Ve bu muayyen olarak ateşi görür. İnkârdan dolayı, yoktur, der.*

Halbuki bu Cebri ise meselâ ateşi muayyen ve apaçık görür. Fakat mahsûs olan bu ateşi inkâr edip, yoktur, der.

دامنش دوزد بگوید نار نیست

دامنش سوزد بگوید نار نیست

3010. Onun eteğini yakar, "Ateş yoktur!" der. Onun eteğini diker "İplik yoktur!" der.

Ateş o Cebri'nin eteğini yaksa, "Hayır bu yakan ateş değildir!" der. Veyâhud bir iplik onun sökülmiş olan eteğini dikse, "Hayır bu diken iplik değildir!" der ve mahsûs olan şeyleri inkâr eder.

لا جرم بدتر بود زین روز گبر

پس تفسطط آمد این معنی جبر

3011. *Böyle olunca bu cebrin ma'nâsı tefestut geldi. Şübhesiz bu cihetten kâfirden daha kötüdür.*

"Tefestur" (تفسط) ve "tesefsut" (تفسط) ve "tefestüt" (تفتط), "sofistâi olmak" demektir. I. cildin 556 numarasına müsâdîf olan از سبب سوزش من سودائی ["Ben O'nun sebebi yakıcılığından hayrânım; ve onun hayâlâtında da Sofistâiler gibiyim."] beytinde izâh olunduğu üzere bu hükemâ-i Yunânîyân'dan olan Sofistâiyye tâifesi üç fırkadır. Birincisi İnâdiyye'dir, bunlar hakâik-i eşyânın sübûtunu külliyyen inkâr ederler. İkincisi İn-diyye'dir, bunlar derler ki: Hakâik-ı eşyâ vardır, velâkin aklın i'tibârîyledir. Eğer akıl bir şeyi "cevher" i'tibâr ederse cevherdir ve "araz" i'tibâr ederse arazdır. Üçüncüsü Lâ-edriyye'dir. Bunlar da derler ki: Eşyânın sübûtunda ve adem-i sübûtunda şekk ederiz; ve bu şekkimizde de şekk ederiz. İşte Cebrî-ler'in dahi mahsûsân inkârları bu Sofistâi tâifesinden İnâdiyye'nin hükmüne muvâfıktır.

گبر گوید هست عالم نیست رب یا ربی گوید که نبود مستجب

3012. *Kâfir* der ki: "Âlem vardır, Rab yoktur! "Yâ Rab!" der ki makbûl olmaz."

Münkir-i ulûhiyyet olan kimse der ki: "Âlem ve keserât-ı eşyâ vardır. Fakat bu âlemin Rabb'i ve sâhibi yoktur. Çünkü ben âlemi hissen görüyorum. Fakat onun sâhibini görmüyorum. Eğer bir kimse bir matûbunun husûlû için "Aman yâ Rabbi!" diye yalvarsa boştur. Bu duâ makbûl değildir." Bu kâfir mahsûs olan bir şeyi inkâr etmediği, Cebrî ise mahsûsü inkâr ettiği için bu cihetten Cebrî kâfirden daha fenâ olur.

این همی گوید جهان خود نیست هیچ هست سوفسطائی اندر هیچ

3013. *Bu* ise, "Âlem hiç yoktur!" der. *Pek dolaşıklık içinde olan Sofistâi* dir.

Bu Cebrî ise mahsûs olan âlemi, hiç yoktur der. Sofistâi tâifesi ise hiç olmazsa eşyânın ve emr ü nehyin sübût-ı vücûbunu vehmî addedip makbûl ve mu'teber tutar. Nitekim yukanda izâh olundu. Cebrî ise a'mâl ve ef'âl-i cihânı ma'dûm ve emr ü nehyi boş ve hiçin hiçi addeder. Böyle olunca Cebrî'nin i'tikadı Sofistâiyye'den bile aşağı olur.

جملة عالم مقر در اختیار امر و نهی این میار و آن یار

3014. *Âlemin cümlesi ihtiyâr hakkında emr ü nehyi* ve "Bunu getirme, onu getir!" demeği ikrâr edicidir.

İnsanların hepsi ihtiyâr ve irâdeye mâlik olduklarını ikrâr ederler. Binâ-enaleyh hey'et-i ictimâiyyelerini idâre için emir ve nehyi hâvî kânûnlar yaparlar ve birbirine, "Bunu getirme, onu getir!" diye teklifler yaparlar. Bunların hepsi insanda irâde ve ihtiyâr olduğunu ikrâr ve kabûl etmekten ibârettir.

او همی گوید که امر و نهی لاسـت اختیاری نیست این جمله خطاست

3015. *O der ki: "Emir ve nehiy hiçtir, bir ihtiyâr yoktur, bu cümle hatâdır!"*

O Cebri ise der ki: "Emir ve nehiy boştur ve hiçtir. Zîrâ bir ihtiyâr yoktur. İhtiyâra müteallik tutulan şeylerin hepsi boştur!"

حس را حیوان مقر است ای رفیق لیک ادراک دلیل آمد دقیق

3016. *Ey arkadaş, hissi hayvan bile ikrâr edicidir. Fakat delîlin idrâki ince geldi.*

İnsanın ihtiyân ve hissi olduğunu hayvan bile hâliyle ve evzâ'ı ile idrâk eder. Fakat onun bu ikrârını isbât için getirilecek delîlin idrâki incedir. Mese-lâ bir ev kedisi veyâhud köpeği karnı acıktığı vakit gelip sâhibine sûrtünür ve yaltaklanır. Onun bu hâli "Ey insan, sende çalışıp para kazanmak ve kazandığın para ile istediğin gıdâyı almak ihtiyânı vardır. O aldığın gıdâ artıklarını bana ver!" demektir. Zîrâ onun istediği verildiği vakit sûrtünmesi ve yaltaklanması kesilir ve gider bir köşede uyur. Bu hâl ile hayvan kendisinde mahfi ve mestûr bir ihtiyâr ve his olduğunu gösterdiği gibi insandaki ihtiyânın vücûdunu ikrâr etmek olur.

ز آنکه محسوس است ما را اختیار خوب می آید بر او تکلیف کار

3017 *Zîrâ ki bizim ihtiyârımız mahsûstür. Onun üzerine iş teklifi bize güzel gelir.*

Hayvandaki ihtiyâr mahfi ise de, biz insanlardaki ihtiyâr mahsûs olduğundan o ihtiyâr üzerine iş teklifi bize güzel ve münâsib gelir. Maahâzâ ta'lim ve terbiye ile hayvanlarda mahfi olan ihtiyârdan dahi insanların istifâde ettikleri görülmektedir. Nitekim ba'zı köpekler ismiyle çağıldığı vakit gelir ve kendisine verilen bir sepeti veyâ çantayı taşır ve eve kadar götürür; ve fillere ve arslanlara ve atlara, maymunlara ve köpeklerle türlü türlü oyunlar ta'lim edilerek emir verildiği vakit bu emri idrâk edip oyunlarını icrâ ederler.

درك وجدانی چون اختیار و اضطراب و خشم و اضطراب و سیری و ناهار به
جای حس است که زرد را از سرخ بداند و فرق کند و خرد را از بزرگ و تلخ را از شیرین
و مشک از سرگین و درشت از نرم به حس مس و گرم از سرد و سوزان از شیر گرم
و تر از خشک و مس دیوار از مس درخت، پس منکر وجدانی منکر حس باشد و زیاده
که وجدانی از حس ظاهر تر است زیرا حس را توان بستن و منع کردن از احساس و بستن
راه و مدخل وجدانیات را ممکن نیست، و العاقل یکفیه الاشارة

İhtiyâr ve ıztırâr ve gazab ve sabretmek ve tokluk ve açlık gibi vicdâna
mensûb olan idrâk, his makâmındadır. Zîrâ sarıyı kırmızidan bilir ve
küçüğü büyükten ve acıyı tatlıdan ve miski gübreden ve dokunma
hissiyile katıyı yumşaktan ve sıcağı soğuktan ve yakıcıyı çok sıcaktan ve
yaşı kurudan ve duvarı tutmayı ağacı tutmadan fark eder. Binâenaleyh
münkir-i vicdânî, hissîn münkiri ve ziyâde olur. Zîrâ vicdânî olan pek
zâhirdir. Çünkü hissi ihsâstan bağlamak ve men' etmek mümkündür.
Halbuki vicdâniyâtın yolunu ve medhalini bağlamak mümkün değildir

"Nâhâr" (ناهار), نا, ile (آهار)dan mürekkebirdir; ve "âhâr", taâm demektir; ve
"nâ-âhâr" "taâmsız" ma'nâsında ise de, sabahtan bir şey yememiş kimseler
hakkında müsta'meldir. Tahfif-i lafz için elif-i memdûdeyi hazfedip "nâhâr"
(ناهار) derler (Gıyâsü'l-Lügât).

درك وجدانی به جای حس بود هر دو در يك جدول ای عم می رود

3018. *Vicdâna mensûb olan idrâk his yerinde olur. Ey amca, her ikisi bir ced-
velde gider.*

Ya'ni, beşi zâhir ve beşi bâtın olmak üzere insanda on his vardır. Ha-
vâss-i bâtine emr-i vicdânîdir ve vicdânî olan havâss-i bâtine havâs-i zâhi-
re makâmındadır. Çünkü her ikisi dahi akıl ve idrâk cedvelinde cereyân
ederler ve havâss-i zâhire memsûsâtı ve meşhûdâtı idrâk edip birbirinden

ayırt ettiği gibi havâss-i bâtune de ma'kulâtın olan ihtiyârı ve ızırânı ve öfkeyi ve sabretmeyi ve açlığı ve tokluğu idrâk edip birbirinden ayırt eder. İnsanın akıl ve idrâk cedveli kuruyup akmaz bir hâle gelince ma'kulâtın olan şeyleri meselâ öfkesini ve sabrını ve açlığı ve tokluğu idrâk edemez bir hâle gelir. Nitekim delilerin hâli meydandadır. Havâss-i zâhire ve bâtune hakkındaki îzâhât birçok mahallerde geçtiğinden burada tekrâr zâiddir. Binâenaleyh akıl ve idrâk cedveli kurumamış ve akmakta bulunmuş olan bir kimse bu vicdânî olan emirleri inkâr ederse, mahsûsâtı ve meşhûdâtı inkâr etmiş sayılır.

امر و نهی و ماجراها و سخن

نغم می آید بر او کن یا ممکن

3019. Onun üzerine "Yap!" ve "Yapma!" emir ve nehy ve macerâlar ve söz latîf gelir.

Mâdemki bu vicdânî olan havâss-i bâtune, havâss-i zâhire makâmındadır, bu vicdânî olan havâss-i bâtune sâhibi üzerine "Şunu yap!" diye emretmek ve "Şunu yapma!" diye nehyetmek ve hayât-ı dünyeviyye ve uhreviyyede olan mâcerâları söylemek ve ona idrâki nisbetinde teklîfât yapmak latîf ve yakışıklı bir iş olur.

این دلیل اختیار است ای صنم

این که فردا این کنم یا آن کنم

3020. Bu söz ki "Yarın bunu yapayım, yâhud onu yapayım!" der. Ey sanem, bu ihtiyârın delîlidir.

Ey sûret ve taayyün sâhibi olan kimse, senin, "Yarın bunu yapayım yâhud onu yapayım!" demen, senin ihtiyârının ve irâdenin delîlidir.

ز اختیار خویش گشتی مهتدی

و آن پشیمانی که خوردی ز آن بدی

3021. Ue o pişmanlık ki kötûden dolayı yedin, kendi ihtiyârından mühtedî oldun.

Ya'ni, bir fenâ iş yaptın ve ondan dolayı bâtınında bir pişmanlık duygusu duydu ki, bu duygu emr-i vicdânîdir ve zâhirde başkalarına mahsûs ve meşhûd değildir. Fakat senin nefsinde mahsûs ve meşhûd makâmındadır. İşte sen nefsinde mahsûs ve meşhûd olan bu duygudan dolayı kendi ihtiyârını kabâhatlı gördün ve ba'demâ bu fenâ işi yine ihtiyârınla terke karar verip mühtedî oldun.

جمله قرآن امر و نهی است و وعید امر کردن سنگ مرمر را که دید

3022. *Cümle Kur'ân emir ve nehiydir ve vaiddir. Taşa ve mermere emretmeyi kim gördü?*

Kur'ân-ı Kerîm baştan başa emir ve nehiy ve va'd ve va'id-i ilâhî ile doludur. Çünkü insan vicdânî olan havâss-i bâtune sâhibidir. Bu havâs dahi akıl ve idrâk cedvelinde akar. Bu hassadan mahrûm olan taş ve mermere emretmek görülmüş bir şey değildir.

هیچ دانا هیچ عاقل این کند با کلوخ و سنگ خشم و کین کند

3023. *Hiç bir âkil bunu yapar mı? Kerpice ve taş a öfkelenir de kîn tutar mı?*

که بگفتم که چنین کن یا چنان چون نکردید ای موات و عاجزان

3024. *Der mi ki, "Ben dedim ki yap, ya öyle yap! Ey ölümler ve âcizler niçin yapmadınız?"*

عقل کی حکمی کند بر چوب و سنگ مرد جنگی کی زند بر نقش جنگ

3025. *Âkil bir sopa ve taş üzerine ne vakit bir hükümlüdür? Cenge mensûb olan adam cenk nakşî üzerine ne vakit vurur?*

Akıl, havâss-i zâhire ve bâtnesi olmayan bir sopa ve taş üzerine bir tek-lîf vaz'ıyle hükmeder mi? Veyâhud duvardaki muhârebe tasvîri üzerine bir muhârib kılıç çekip vurur mu?

کای غلام بسته دست اشکسته پا نیزه بر گیر و بیا سوی و غا

3026. *Der mi ki, "Ey eli bağlanmış ve ayağı kırılmış gulâm, mızrağı al cenk tarafına gel!"*

O tasvîre bakıp der mi ki, "Ey eli bağı ve ayağı hareketten kalmış olan delikanh, haydi eline mızrağı al, cenk ve gavgâ tarafına gel, seninle cenge baş-layalım!"

خالقی که اختر و گردون کند امر و نهی جاهلانه چون کند

3027. *Bir Hâlık ki yıldızları ve feleği yaratır, câhilâne olan emir ve nehyi nasıl yapar?*

Ey Cebri, fezâ-yı bî-nihâyedeki yıldızları ve avâlimi ve eflâki yaratan Hak Teâlâ hazretleri, eğer yarattığı insanlarda dahi ihtiyâr ve irâde vaz'etmiş ol-

masa peygamberler gönderip câhilâne ve faydasız emirler ve nehiyler yapar mı idi? İrâdesiz ve ihtiyârsız insanlara bu gibi teklîfin ne faydası olurdu?

احتمال عجز از حق راندی جاهل و گنج و سفیہش خواندی

3028. *Acz ihtimâlini Hak'tan sürdün, ona câhil ve ahmak ve sefih ta'bîr ettin.*

Ey Cebrî, güyâ sen aklınca bîcümle tasarruf ve irâdeyi ve kudreti Hakk'a tefvîz edip insanlarda bunlardan hiçbir şey bırakmamak sûretiyle acz ihtimâlini Hak'tan nefyettin. Fakat bu hüküm zımında öyle bir halt ettin ki, hâşâ Hakk'ı câhil ve ahmak ve sefih yerine koydun. Çünkü cemâd mesâbesinde olan şeylere, biraz akli olan bir insan bile teklîfât icrâsını münâsib görmez iken cemâd ve nebât yerine koyduğun insanlara Hakk'ın emir ve nehiy yapmasını münâsib gördün. Bu hükümden daha büyük hamâkat olur mu?

عجز نبود از قدر و ر خود شود جاهلی از عاجزی بدتر بود

3029. *"Kader"den acz olmaz. Eğer olursa da câhilin âcizliğinden daha fenâ olur.*

Kaderiye mezhebinden Hakk'a acz istinâdı lâzım gelmez. Gelse bile Hakk'a câhillik isnâdı, âcizlik isnâdından daha fenâdır. Ma'lûm olsun ki, Kaderiye mezhebinde bulunanlara "Mu'tezile" dahi derler. Bunlar yirmi bir fırkadır. Bunlardan her birinin i'tikâdı *Milel ve Nihal* isimindeki kitâbda münderiçtir. Bir fırkası der ki: "Kul kendi filini yaratır ve şerri yaratan bizim nefsimiz ve şeytandır, Hakk'ın onda medhali yoktur. Kötü şeyleri yaratmak Allah'ın şânına yakışmaz, zîrâ Allah Alîm ve Hakîm'dir". Bu i'tikâd ise Allah Alîm ve Hakîm'dir, her şeyi yerli yerinde yapar dedikten sonra, "Şerrin hal-kında medhali yoktur!" demek, O'na acz isnâdı demek olur, ve Kur'ân'da mezkûr olan *اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ* (Zümer, 39/62) ya'ni "Allah her şeyi yaratıcıdır" âyet-i kerîmesine muhâlif olur. Bu i'tikâdın hulâsası: "Allah Alîm'dir ve Hakîm'dir fakat âcizdir, kudreti her şeye taalluk etmez" demek olur.

Cebrî'ye gelince, o da "İrâde ve kudret kâmilten Hakk'ındır, kulun elinde bir şey yoktur. Kul cemâd ve nebât menzilesindedir" derler. Bu hâlde teklîfât-ı ilâhiyye, cemâd ve nebât mesâbesinde olup aslâ ihtiyârı olmayan kullara olmuş olur. Bunun hulâsası da: "Allah Teâlâ kadirdir ve muhtârdır, her istediğini yapar, fakat irâdesiz kimselere teklîfât yapacak derecede câhildir, ahmaktır ve sefihdir" demek olur.

Görülüyor ki, bu iki tâife yağmurdan kaçarken doluya tutulan adamlara benzerler. Gerçi bu i'tikâdların ikisi de fâsiddir, fakat bu iki fâsid birbiriyle mukâyese olunursa Hak Teâlâ'yı, hâşâ, câhil ve ahmak ve sefih yerine koymak; Âlîm ve Hakîm demekle berâber âcizdir, demekten daha şenî' olur. Dî-ğەر taraftan Cebri'nin i'tikâdını te'vile imkân olmakla berâber Kaderî'nin i'tikâdını te'vîl edip Hakk'a acz isnâdını nefyetmek imkânı da vardır. şöyle ki:

ترك می گوید قتی را از کرم بی سگ و بی دلق آ سوی درم

3030. *Türk kerem cihetinden misâfire der ki: "Kapım tarafına köpeksiz ve eski libâssız gel!"*

"Köpek"ten murâd, nefis ve "eski libâs"dan murâd, cismâniyet ve sıfât-ı nefsâniyyedir. Ya'ni, Kaderiye'nin "Şerri ve dalâleti, nefis ve şeytan icâd eder" demelerinden murâdları, nefis ve şeytanın iğvââtına mukâbele edip fi-il-i şerri işlemekten sakın demek olabilir. Bu sûrette Hakk'a acz isnâdı da lâ-zım gelmez. Onların sözleri bu misâle mutâbık olur: Meselâ kerem sâhibi olan bir Türk misâfire ikrâm için ona der ki: "Benim kapıma köpeksiz ve eski libâssız olarak gel!"

وز فلان سوی اندر آهین با ادب تا سگم بند ز تو دندان و لب

3031. *"Âğâh ol, edeb eyle, falan taraftan içeriye gel. Tâ ki köpeğim senden di-şini ve dudağını bağlasın!"*

Burada "köpek"ten murâd, şeytandır. Zîrâ şeytan dergâh-ı izzet'in bir kö-peğidir ki, nâmahrem olanları dergâh-ı izzet'e koymamağa çalışır. Ma'lûmdur ki, bir evin köpeği köpekle berâber gelen veyâhud eski püskü elbise ile gelen kimselere hücum eder. Dergâh-ı Hakk'ın köpeği olan şeytan dahi nefsinin kö-peğiyle berâber veyâhud sıfât-ı cismâniyye ve hayvâniyye libâsı ile Hakk'a müteveccih olanlara şiddetli hücumlar yapar ve onu kaçırmağa çalışır.

تو بعکس آن کنی بر در روی لا جرم از زخم سگ خسته شوی

3032. *Sen onun aksini yaparsın, kapı üzerine gidersin. Şübhesiz köpeğin zah-minden mecrûh olursun.*

آن چنان رو که غلامان رفته اند تا سگش گردد حلیم و مهرمند

3033. *Öyle git ki gulâmlar gitmişlerdir. Tâ ki onun köpeği halîm ve şefkatli olsun.*

Ey Cebrî, sen kendinden irâde ve ihtiyân nefyettin ve teklîfât-ı ilâhiyyeyi dahi hükümsüz bıraktın ve o köpek mesâbesinde olan nefsinin arzularına tebaiyyeti Hakk'ın murâdî bildin. Bununla berâber Hak kapısına bu köpek nefsin ile berâber gittin. Şübhesiz o dergâhın köpeği olan şeytan sana hücum edip ısırdı ve seni dalâlete düşürdü. Fakat o kapıya Hakk'ın has kulları olan evliyânın gittiği gibi nefsinin köpeğini bırakarak ve cismâniyet libâsından soyunarak yeni bir libâs giyip gitmiş olsa idin, o dergâhın köpeği sana karşı hâlim ve zararsız olurdu. "Mihr-mend" ta'bîri, zararsızlıktan kinâyedir. Zîrâ benî-âdemin ezeli düşmanı olan şeytanda insana karşı şefkat ve muhabbet olmadıği âyât-ı kur'âniyye ile sâbittir.

تو سگی با خود بری یا روبهی سگ بشورد از بن هر خر گهی

3034. *Sen bir köpeği yâhud bir tilkiyi kendin ile götürürsen her bir otağın dışından köpek fışkırır.*

Sen dergâh-ı Hakk'a köpek mesâbesinde olan nefsini ve tilki mesâbesinde olan hilekâr aklını da berâber götürürsün, binâenaleyh geçtiğin her bir mertebe ve makâmdan şeytan köpekleri fışkırır. Türlü igvâât ile sana hücum ederler ve seni o dergâh-ı lzzet'e sokmazlar.

گر نباشد غیر حق را اختیار خشم چون می آیدت بر جرم دار

3035. *Eğer Hakk'ın gayrının ihtiyârı olmasa idi, kabâhatli üzerine sana niçin öfke geliyor?*

چون همی خای تو دندان بر عدو چون همی بینی گناه و جرم از او

3036. *Sen niçin düşman üzerine dış çignersin? Niçin günâhı, cürmü ondan görürsün?*

Ey Cebrî, Hakk'ın gayn olan kullarda ihtiyâr ve irâde olmasa idi, bir kabâhat yapan kimseye senin öfkelenmemen lâzım idi. Halbuki kuldan ihtiyârı nefyettiğin hâlde suçluyu ma'zûr görmeyip öfkelenirsin; ve kezâ düşmanını da ma'zûr ve mecbûr görmeyip ona karşı öfkelenip dişlerini gıcırdatırın. Eğer i'tikâdının eri isen o suçu ve günâhı o düşmanından görmüyorsun. Binâenaleyh i'tikâdın başka amelin başka olur.

گر ز سقف خانه چوبی بشکند بر تو افتد سخت مجروح کند

3037. *Eğer evin tavanından bir sırık kırılrsa, senin üzerine düşse, seni pek mecrûh etse.*

هیچ خشمی آیدت بر چوب سقف هیچ اندر کن او باشی تو وقف

3038. *Hiç sana o tavanın sırtına bir öfke gelir mi? Hiç onun kânine vâkıf olur musun?*

Ey Cebrî, suçlu insana karşı öfkelenirsin. Fakat meselâ oturduğün evin tavanından eline bir sınık düşüp seni pek ziyâde yaralasa o sırığa karşı içinde bir öfke zâhir olur; der misin ki, "Bu sığın baña karşı bir adâveti var imiş, böyle koluma düşerek beni yaraladı!" Bunları demezsin. Senin bu hâlin insanda ihtiyâr olduğu ve cemâdda olmadığını ikrâr etmek olmaz mı?

که چرا بر من زد و دستم شکست او عدو و خصم جان من بده ست

3039. *Der misin ki, "Niçin bana vurdu, elimi kırdı, o benim canımın düşmanı olmuştur?"*

O cemâd olan sırık için der misin ki, "Niçin tavandan düştü de bana çarp-tı ve elimi kırdı; demek ki o benim canımın düşmanı olmuştur?"

کودکان خرد را چون می‌زنی چون بزرگان را منزه می‌کنی

3040. *Küçük çocukları niçin döversin? Büyüklere niçin münezzeh edersin?*

Ey Cebrî, büyüklerden bir fenâ fil ve suç sâdir olduğu vakit onları o fiille-rinde ma'zûr görüp Hakk'a izâfe edersin ve onları ihtiyârdan münezzeh tutarsın. Fakat çocuklardan bir kabâhat sâdir olduğu vakit te'dib için onları niçin döversin?

آن که دزد مال تو گویی بگیر دست و پایش را ببر اندر نکیر

3041. *O kimse ki senin malını çalar, "Tut nekûde onun elini ayağını kes!" dersin.*

Senin malını çalan kimseyi ma'zûr addetmeyip zâbita me'mûruna: "Tut, onun fiilini inkâr husûsunda ber-mücib-i şer'-i şerîf elini ve ayağını kes!" dersin. "Nekîr", inkâr ve fiil-i mekrûh ve meçhûl şey ma'nâlarına gelir. Burada fiile inkâr cezâ ile vâki' olduğundan azâb ma'nâsı murâd olunur. Ba'zı nüshalarda ikinci mısra' *اسیر سازش* *اسیر* ya'ni "Onun elini ve ayağını kes, onu esir et!" sûretindedir. Ba'zı nüshada da *اسیر سازش* yerine *اندر نفیر* *vâ-ki'olmuştur*, "Onun elini, ayağını feryâd içinde kes!" demek olur.

وآن که قصد عورت تو می کند صد هزاران خشم از تو می دمد

3042. *Ve o kimse ki senin avretine kasdeder, senden yüz binlerce öfke zâhir olur.*

Ey Cebrî, insanlardan ihtiyârı selbetmiş ve onları fiillerinde ma'zûr görmüş iken, eğer bir kimse senin nikâhlı kanna kasd ve tecâvüz etse ona karşı sende gâyet şiddetli öfke zâhir olur ve onu o fiilinde ma'zûr görmezsin.

ور بیاید سیل و رخت تو برد هیچ با سیل آورد کینی خرد

3043. *Ve eğer sel gelse, senin eşyânı götürse hiç akıl sele kîn getirir mi?*

ور بیاید باد و دستارت ربود کی ترا با باد دل خشمی نمود

3044. *Ve eğer rûzgâr gelir ve senin sarığını kaparsa, kalb ne vakit rûzgâra bir öfke gösterir?*

Zîrâ ey Cebrî bilirsin ki, eşyânı götüren selde ve sanğını kapalı rûzgârda ihtiyâr ve irâde yoktur. Onun için kalbinde bunlara karşı kîn ve öfke hâsıl olmaz. Fakat bu işleri yapan insan olursa onlara öfkelenirsin. Çünkü onlarda inkâr ettiğin ihtiyâr zevkan ve vicdânen ikrâr edersin.

خشم در تو شد بیان اختیار تا نگویی جبریا نه اعتذار

3045. *Öfke sende ihtiyârın beyânı oldu, tâ ki Cebrîce i'tizâr demeyesin!*

İhtiyâr sâhibi olan insanlara karşı bâtınında peydâ olan öfke, onlardaki ihtiyâr sana açıkça gösterdi, tâ ki zevkan ve vicdânen duyduğun bu ihtiyârın vücûduna karşı Cebrîce lisânen i'tizâr edemeyesin!

گر شتران اشتری را می زند آن شتر قصد زنده می کند

3046. *Eğer deveci deveye vurursa, o deve vurana kasdeder.*

Eğer deveci öfkelenip deveye bir sopayla vursa deveye dahi bir öfke peydâ olup vuran deveciye kasd ve hücum eder.

خشم اشتر نیست با آن چوب او پس ز مختاری شتر برده ست بو

3047. *Devenin öfkesi onun sopasına değildir. İmdi deve muhtârlıktan koku götürmüştür.*

Devenin öfkesi, kendisine temâs eden ve cemâd nev'inden bulunan sopya değildir. Zîrâ deve cemâdda irâde ve ihtiyâr görmez. O irâde ve ihtiyârı insanda hissettiği için deveciye öfkelenir. Binâenaleyh hayvan bile insanın muhtâr olduğunu hissetmiş iken ey Cebri, senin insandaki ihtiyârı selb etmen mertebe-i hayvâniyyetten aşağıya düşmek olur.

همچنين سگ گر بر او سنگی زنی بر تو آرد حمله گردد متنی

3048. *Köpek de böyledir, eğer ona bir taş vurursan o iki kat olur, senin üzerine hamle getirir.*

"Münseni", iki kat demek olup sernigûn ve alt ve üst olmaktan kinâyedir. Ya'ni, köpek dahi deve gibi insanı muhtâr bilir. Nitekim köpeğe bir taş atsan derhal senin üzerine hücum eder ve öfkelenip altüst olur.

سگ را گر گیرد از خشم تو است که تو دوری و ندارد بر تو دست

3049. *Eğer taş tutarsa senin hışmındandır. Zîrâ sen uzaktasın ve senin üzerine el tutmaz.*

Eğer köpek senin attığın taşla saldırıp ısırırsa, onun o hâli sana olan öfkesindendir. Zîrâ sen uzaktasın ve ısırmağa kudreti yetmez. Sana olan öfkesini taştan alır.

عقل حیوانی چو دانست اختیار این مگو ای عقل انسان شرم دار

3050. *Mâdemki akl-ı hayvânî ihtiyârı bildi, ey insanın aklı, bunu söyleme utan!*
[3054]

Ya'ni, deve ve köpek misâllerinden anlaşıldı ki, hayvana mensûb olan akıl bile insanda irâde ve ihtiyâr olduğunu idrâk etti ve bildi, binâenaleyh ey insana mensûb olan akıl, artık insanda irâde ve ihtiyâr yoktur deme, böyle bir hezeyânı söylemekten utan!

روشن است این لیک از طمع سحور آن خورنده چشم می‌بندد ز نور

3051. *Bu rûşendir, fakat sahûr tama'ından o yiyici nûrdan gözünü bağlar.*

"Sahûr", ramazan gecelerinde imsâkten evvel yenilen taâm ma'nâsınadır. Ya'ni, insanda irâde ve ihtiyâr olduğu apaçık bir şeydir. Fakat Cebri olan kimse kendi hazz-ı nefsanîsine dalmakta, kendisini ma'zûr göstermek için gündüzün aydınlığı gibi meydanda olan bu ihtiyârı ve irâdeyi görmek istemez.

Onun bu hâli, ramazan gecesi ortalık aydınlandığı ve sahur yemek zamânı geçtiği hâlde sahur yemeğe harîs olan kimsenin, "Daha imsâk vakti gelmemiştir!" diye ortalığın aydınlığına karşı gözünü bağlayan kimseye benzer.

چون که کلی میل او نان خوردنی است رو به تاریکی نهد که روز نیست

3052. Çünkü onun kâmilan meyli ekmek yemekliğidir. "Gündüz değildir!" diye yüzünü karanlığa çevirir.

Çünkü o sahur yemek tama'ında bulunan kimsenin bütün meyli ve hevesi gıdâ hazzıdır. Bu hazzı elde etmek için "Daha gündüz olmadı!" diye yüzünü karanlığa çevirir. Cebri dahi kendi huzûzât-ı nefsâniyyesine müteveccih olduğu için ve insanın irâdesini ve ihtiyârını nefyetmek onun işine gelir. Bu husûsta kendisine ne kadar delîl getirilse, gündüzün aydınlığı mesâbesinde olan o delilleri görmek istemez.

حرص چون خورشید را پنهان کند چه عجب گر پشت بر برهان کند

3053. Mâdemki hırs güneşi gizler, eğer burhân üzerine arkasını dönerse ne acebdir!

Mâdemki sahur yemek hırsı bir kimsenin gözünden güneşi gizliyor, eğer huzûzât-ı nefsâniyyesine mağlûb olan Cebri, insanı ihtiyâr ve irâde olduğuna dâir ne kadar burhân ve delîl getirilirse, hepsine arkasını dönerse taaccüb etme. Zîrâ hırs ve tama'-ı nefsânî onu kendi nokta-i nazarından çevirmez.

حکایت هم در بیان تقریر اختیار خلق و بیان آن که تقدیر و قضا سلب کنندۀ اختیار نیست

Halkın takdîr ve ihtiyârının beyânı hakkında da hikâyedir; ve onun beyânındadır ki, takdîr ve kazâ ihtiyârı selbedici değildir

Bu sûrhun ibâresi ba'zı nüshalarda şöyledir که آنچه گفت که با شحنة دزد که با شحنة گفت که آنچه کردم تقدیر خدا بود و جواب شحنة و هم در بیان تقریر اختیار خلق و هم بیان آنکه تقدیر و قضا سبب نیستندۀ اختیار است و سلب کنندۀ اختیار نیست ya'ni "Hırsızın polise: Yaptığım şey, tak-

dir-i Hudâ idi, demesinin ve polislin cevâbının hikâyesidir; ve ihtiyâr-ı halkın takrîrinin de beyânındadır ve onun dahi beyânındadır ki takdîr ve kazâ ihtiyârın sebebini yapıcıdır ve ihtiyârı selbedici değildir".

Ma'lûm olsun ki, kazâ ilm-i ilâhîde abdin hakikatının lisân-ı isti'dâd ile talebi üzerine vâki' olan Hakk'ın hükm-i küllî-i icmâfîsidir; ve "kader" bu âlem-i şehâdetde o kazâ-yı ilâhî ahkâmının ânen-fe-ânen zuhûrudur. Şu hâlde "kader" kazânın tafsîli olur. İmdi kul ezelde lisân-ı isti'dâd ile ne taleb etmiş ise Hak onu vermiştir; ve bu âlem-i şehâdetde de kul, irâde ve ihtiyârını bu isti'dâdının sevki ile fiilen yine onu taleb etmiş ve Hak dahi onu halk etmiştir. Binâenaleyh Hak tarafından cebir yoktur. Cebir ancak her mazharın kendi hakikatından yine kendisine vâki' olur. Binâenaleyh kazâ-yı ilâhî abdin ihtiyârını selbedici değildir. Belki onun ihtiyârını tahfîk edicidir. Bu husûsta I. cildin 625 numaralı beytinde izâhât verildiği gibi bu beyti ta'kîb eden ebyât-ı şerîfede kulun ıztırâr ve ihtiyârına müteallık beyânât vardır.

گفت دزدی شهنه را کای پادشاه آن چه کردم بود آن حکم اله

3054. *Bir hırsız polise dedi: "Ey pâdişâh, o şeyi ki ben yaptım, hükm-i ilâh idi!"*

"Şihne", şehirdeki zâbita me'mûru ma'nâsıdır. Zamânımızda "polis" denen me'mûrlardır. Şîn'in fethi ile telaffuzu galattır. (*Kâmûs, Sarrâh, Mün-tehabü'l-Lügât, Müzîlû'l-Ağlât ve Bahâr-ı Acem*). Ya'nî, bir zâbita me'mûru bir hırsız yakaladı, hırsız o me'mûra dedi: "Ey me'mûriyetinde hükûmrân olan kimse, bu benim yaptığım hırsızlık, Hakk'ın hükmü ve kazâsı ile vâki' oldu!"

گفت شهنه آن چه من هم می کنم حکم حق است ای دو چشم روشنم

3055. *Polis dedi: "O şeyi ki ben dahi yapıyorum, Hakk'ın hükmüdür; ey benim iki parlak gözüm!"*

Polis hırsıza cevâben dedi: "Mâdemki kulların fiilleri Hakk'ın hükmü ve kazâsı ile vâki' oluyor, ben dahi Hakk'ın kuluyum, binâenaleyh bu seni tutup ta'zîb etmek fiilim dahi Hakk'ın hükmü ve kazâsıdır!"

از دکانی گر کسی تری برد کاین ز حکم ایزد است ای با خرد

3056. *"Eğer bir kimse bir dükkândan, "Bu Hâlık'ın hükmündendir!.. diye bir turp götürse,"*

بر سرش کوبی دو سه مشت ای کرّه حکم حق است این که اینجا باز نه

3057. "Ey mekrûh, bu da Hakk'ın hükmüdür; tekrar buraya koy!" diye onun başına iki üç yumruk vurursun."

"Kerih", "hacil" vezninde kerih ve mekrûh ma'nâsındadır.

در یکی ترّه چو این عذر ای فضول می‌ناید پیش بقالی قبول

3058. "Ey fudûl, mâdemki bir tere hakkında bu özür bir bakkalın indinde makbûl değildir,"

"Fudûl", vazîfesinden hârice çıkan; "terre", alel'umûm taâm esnâsında yenilen yeşillik. Ya'ni, "Ey haddini ve vazife-i abdiyyetini tecâvûz eden kimse, bu söylediğin özür, çaldığın bir tere ve turp hakkında bir bakkal indinde bile makbûl değildir."

چون بر این عذر اعتمادی می‌کنی بر حوالی ازدهایی می‌تنی

3059. "Bu özür üzerine nasıl bir i'timâd ediyorsun? Bir ejderhânın etrâfında dolaşıyorsun."

"Ejderhâ'dan murâd, i'tikâd-ı cebrdir. Ya'ni, "Bir bakkalın bile kabûl etmediği bu mecbûriyet ve ihtiyârsızlık özüne nasıl i'timâd edip tekliîfât-ı Hakk'a karşı bu özr-i nâmakbûlî serd ediyorsun ve bil'âhare seni helâk edecek olan bu i'tikâd-ı cebr etrâfında dolaşıyorsun."

از چنین عذر ای سلیم نانویل خون و مال و زن همی کردی سبیل

3060. "Ey akılsız bön, bu özürden dolayı kanı ve malı ve karını sebîl ettin!"

"Selîm", ahmak ve bön ve yılan tarafından sokulmuş ma'nâlarınnadır. "Nâ-nebîl", câhil ve akılsız; "sebîl", gâret ve vakıf demektir. Ya'ni, "Ey câhil ve ahmak olan Cebri, "Kulda ihtiyâr yoktur, ef'âlinde mecbûrdur!" dediğinden dolayı, kanını ve malını ve karını yağmaya verdin ve kendi i'tikâdında olan fâsiklara vakfettin." Zîrâ bu i'tikâdına nazaran, eğer biri gelip seni öldürse yâhud malını gasbetse veyâhud karının ırzına ve nâmûsuna tecâvûz etse, mecbûr ve ma'zûr olduğundan bu fiilinden dolayı onu muâheze etmen mümkün olamayacaktır.

هر کسی پس سببت تو بر کند عذر آرد خویش را مضطر کند

3061. "Binâenaleyh her bir kimse senin bıyığını koparır, özür getirir, kendisini muhtar yapar."

"Seblet kenden", bıyık koparmak, âciz üzerinde tasarruf etmekten kinâyedir. "Ey Cebri, bu i'tikâdına nazaran herkes seni irâdesiz ve âciz görüp senin canında ve malında ve ırzında tasarruf eder. Sonra bu filimde ma'zûrum diye kendisini muhtar ve mecbûr gösterir. Bu hâl içinde heyet-i ictimâ'iyye-i beşerîyyenin ne şekle gireceğini bir düşün!"

حکم حق گر عذر می‌شاید ترا پس بیاموز و بده فتوی مرا

3062. "Eğer Hakk'ın hükmü sana özür olmaya lâyık olursa, imdi bana öğret ve fetvâ ver!"

"Ey Cebri, gerçi kazâ-yı ilâhî vardır, fakat senin dediğin gibi insanlardan ihtiyârın selbine sebep değildir. Eğer Hakk'ın hükmü ve kazâsı senden ihtiyâr selbettiğine dâir kuvvetli delillerin var ise, bana da öğret ve fetvâ ver, ben de kâni' olayım!"

که مرا صد آرزو و شهوت است دست من بسته ز بیم و هیت است

3063. "Zîrâ benim için yüz arzû ve şehvet vardır. Benim elim heybet korkusundan bağlanmıştı."

"Zîrâ bende de nefis vardır ve bu hayât-ı dünyevîyyede benim nefsimin dahi birçok arzûları ve istekleri vardır. Fakat karşımda emir ve nehy-i ilâhîyi görüp onların heybeti korkusundan elim bağlanır. Hakk'ın nehyettiği nefsimin arzûlarını ve şehvetlerini icrâ edemiyorum."

پس کرم کن عذر را تعلیم ده برگشا از دست و پای من گره

3064. "Binâenaleyh kerem et, özür için ta'lîm ver, benim elimden ve ayağım-dan düğümü aç!"

Bu beyitler Sünnî olan mü'min tarafından Cebri'ye istihzâ tarzıyla vâki' olmuştur. "Ey Cebri, korkuyorum, nefsimin arzularını yapamıyorum; eğer kazâ-yı ilâhî benden ihtiyâr ve irâdeyi selbedici olduğuna dâir delillerini getirip bana ta'lîmât ver! Ben de kendimi ma'zûr tutayım! Benim elimden ve

ayağımdan emir ve nehy-i ilâhî düğümünü çöz! Bu hayât-ı dünyeviyyede istediğimi yapayım ve keyfim dâiresinde yaşayayım!"

اختیاری کرده و اندیشه

اختیاری کرده تو پیشه

3065. "Bir ihtiyârım ve düşüncem vardır!" diye bir san'atı ihtiyâr etmişsin."

"Ey Cebri, bu hayât-ı dünyeviyyede medâr-ı mâişet olmak üzere mevcûd olan san'atlar arasında bir san'atı seçip ihtiyâr etmişsin. Bu seçiş, "Benim bir ihtiyârım ve irâdem ve düşüncem var!" demektir."

از میان پیشه ها ای کدخدای

ور نه چون بگزیده آن پیشه را

3066. "Üe yoksa, ey kethüdâ, o san'atlar arasında nasıl o san'atı seçmişsin?"

"Ked-hudâ", ev sâhibi ve âile reisi demektir. Ya'ni, "Eğer ihtiyârın yok ise, ey âile reisi olan Cebri, te'mîn-i mâişet husûsunda o san'atı nasıl seçtin? Zîrâ birçok mütenevvi' san'atların arasından birisini seçmek, mutlakâ bir isteğ ve irâdeye mevkûftur. Irâdesi olmayan bir kimsede seçmek ve intihâb etmek hassası da olmaz."

بیست مرده اختیار آید ترا

چون که آید نوبت نفس و هوا

3067. "Uktâki nefis ve hevânın nûbeti gelir, sana yirmi adamlık ihtiyâr gelir."

"Ey Cebri, emr-i ilâhîyi icrâ etmemen husûsunda kendini mecbûr ve ma'zûr görürsün; ve bu husûsta kendinde aslâ ihtiyâr ve irâde isbât etmezsin. Fakat nefis ve hevânın arzûlarını icrâya nûbet geldiği vakit kendinde yirmi adamın irâde ve ihtiyârına mukabil bir ihtiyâr hâsıl olur ve o arzûlarına vusûl için şiddetle hareket edersin."

اختیار جنگ در جانت گشود

چون بُرد یک حبه از تو یار سود

3068. "Uktâki dost senden bir habbe fayda götürür, senin canında nizâ' ihtiyârı açılır."

Ya'ni, "Uktâki bir dostun senin bir habbelik malını alsa ve senin bir mad'dî menfaatine dokunsa senin bâtınında ona karşı bir nizâ' ve kavga kapısı açılır ve onunla mücâdeleye başlarsın."

اختیارت نیست وز سنگی تو کم

چون بیاید نوبت شکر نعم

3069. "Uktâki ni'metlerin şükrünün nûbeti gelir, senin ihtiyârın yoktur ve sen bir taştan aşağısın."

"Vaktâki yine sana bir dostundan iyilik ve ni'metler gelse o iyiliğin ve ni'metlerin o dosta karşı şükürünü ifâ etmek lâzım gelse, bu husûsta sen kendini muhtâr görmezsin ve kendini bir taştan daha aşağı sayarsın. Binâenaleyh sen, dostun bir malını aldığı vakit, onunla kavga ve mücâdele etmekte ihtiyâr sâhibisin. Fakat ondan sana bir ni'met gelse, bu sana kazâ-yı ilâhî neticesi olarak geldiği için ihtiyârın yoktur. Binâenaleyh teşekkürle bile hâcet görmezsin. Bu nasıl bir mezhebdir?"

دوزخت را عذر این باشد یقین کاندرا این سوزش مرا معذور بین

3070. "Bu yakışta "Beni ma'zûr gör!" diye cehennemin özü de sana muhak-
[3074] kak bu olur."

"Ey Cebrî, muhakkaktır ki, yarın hayât-ı uhreviyyede, cehennemin özü dahi senin i'tikadına göre muhakkak bu olup der ki: "Benim yakıcılığım kazâ-yı ilâhîdir, binâenaleyh ben seni yakarsam, beyhûde feryâd etme, bu yakışta beni ma'zûr gör!"

کس بدین حجت چو معذورت نداشت وز کف جلاد این دورت نداشت

3071. "Bu hüccet ile kimse seni ma'zûr tutmadı ve bu seni cellâdın elinden uzak tutmadı."

چون بدین داور جهان منظوم شد حال آن عالم همت معلوم شد

3072. "Çünkü cihân bu hüküm ile manzûm oldu. O âlemin hâli dahi sana ma'lûm oldu."

"Ey Cebrî, görüyorsun ki, getirdiğimiz misâllere göre bu hayât-ı dünyeviyyede hiçbir kimse senin i'tikadından dolayı seni ma'zûr ve mecbûr tutmadı; ve "Yaptığım bu cinâyette ma'zûr ve mecbûrum!" demek seni cellâdın elinden ve siyâsetten uzaklaştırmadı. Çünkü bu âlemin nizâmı bu hüküm ile ya'ni insanların elinde irâde ve ihtiyâr bulunduğu esâsı üzerine kuruldu. Artık bu dünyâ âleminin hâlinden âhiret âleminin ahvâli dahi sana ma'lûm olmak lâzım geldi. Bu âlemde senin i'tikadın seni cellâd elinden kurtaramadığı gibi âhirette bu özür ve i'tikad ile kendini azâb-ı ilâhiden kurtaramazsın.

حکایت هم در جواب جبری و اثبات اختیار و صحت امر و نهی
و بیان آن که عذر جبری در هیچ دینی مقبول نیست و موجب خلاص
نیست از سزای آن کار که کرده است چنان که خلاص نیافت ابلیس
جبری بدان که گفت بما اُغْوِیْتِنِی، و القلیل یدل علی الکثیر

Yine Cebrî'nin cevâbı ve ihtiyârının isbâtı ve emr ü nehyin sıhhati hakkında hikâye ve onun beyânındadır ki, Cebrî'nin özü hiçbir dinde makbûl değildir ve etmiş olduğu o fiilin lâıyğından halâsı mûcib değildir. Nitekim Cebrî olan İblîs "Sen beni azdırdın!" (Hicr, 15/39) demesi sebebiyle halâs olmadı. Ve az, çok üzerine delîldir

آن یکی میرفت بالای درخت می فشاند آن میوه را دزدانه سخت

3073. *O bir kimse ağacın yukarısına gitti. O meyveyi hırsızca silkti.*

Bir kimse bir ağacın tepesine çıkıp sâhibinin ma'lûmâtı olmaksızın ağacın yemişlerini hırsızca silkti.

صاحب باغ آمد و گفت ای دنی از خدا شرمیت کو چه می کنی

3074. *Bağın sâhibi geldi ve dedi: "Ey alçak, senin Hak'tan utanmaklığın ha-ni, ne yapıyorsun?"*

گفت از باغ خدا بنده خدا گر خورد خرما که حق کردش عطا

3075. *Dedi: "Hudâ'nın bağından, Hudâ'nın kulu eğer Hakk'ın ona atâ et-tiği hurmayı yerse..."*

عامیانه چه ملامت می کنی بخل بر خوان خداوند غنی

3076. *"Avâm gibi ne melâmet ediyorsun? Ganî olan Hudâvend'in sofrası üzerine buhûl mü?"*

Ya'ni, ağaçtan izinsiz meyve koparan Cebrî bağ sâhibine cevâben "Bu bağ Allah'ın bağıdır, ben de Allah'ın kuluyum. Allah'ın kulu, Allah'ın bağından Hakk'ın ihsânı olan hurmalan yiyor, bundan sana ne? Bu hakîkatten gâfil ve câhil olan avâm gibi beni niçin takbîh ediyorsun? Bu bağ, ganî olan Hak Te-

âlâ'nın sofrâ-i ni'metidir. Hakk'ın kullanna karşı bu sofraya buhül mü ediyorsun?"

گفت ای ایلیک یاور آن رسن تا بگویم من جواب بو الحسن

3077. *Dedi: "Aybek, o ipi getir, lâ ki ben en güzel cevâbı vereyim!"*

"Aybek", bağ sâhibinin hizmetçisinin adıdır. Bağ sâhibi Cebri'den bu sözü işitince yanında bulunan hizmetçisine hitâben: "Ey Aybek, şu ipi getir, tâ ki ben bu adama en güzel cevâbı vereyim!"

پس بیستش سخت آن دم بر درخت می زد او بر پشت و ساقش چوب سخت

3078. *Sonra onu o demde ağaca sıkı bağladı ve onun arkasına ve bacağına şiddetle sopayı vurdu.*

Aybek ipi getirdikten sonra bağ sâhibi izinsiz yemiş koparan adamı sıkı sıkı ağaca sardı ve arkasına ve bacaklarına şiddetle sopa vurdu.

گفت آخر از خدا شرمی بدار می کشی این بی گنه را زار زار

3079. *Dedi: "Artık Hudâ'dan bir hayâ tut! Bu suçsuzu ağlaya ağlaya öldürür müsün?"*

Dayak yiyen adam dedi: "Artık Allah'tan utan, benim ne kusûrum var? Bu suçsuzu böyle bağırta bağırta öldürecek misin?"

گفت از چوب خدا این بنده اش می زند بر پشت دیگر بنده خوش

3080. *Dedi: "Eğer Hudâ'nın sopasını onun bir kulu diğer kulun arkasına hoş [3084] olarak vurursa,"*

چوب حق و پشت و پهلوی آن او من غلام آلت و فرمان او

3081. *"Hakk'ın sopasıdır; ve arka ve yan onun mülküdür. Ben onun âletinin ve fermânının bendesiyim!"*

Bağ sâhibi dayak yerken bağırان hırsıza cevâben dedi: "Bu sopa Hakk'ın sopasıdır, ben de Hakk'ın kuluyum. Eğer Hakk'ın kulu, Hakk'ın sopasını diğer bir kulunun arkasına hoş ve lâıyık vech ile vurursa, benim ne kabâhatim vardır? Sopa Hakk'ın ve arka ve yan dahi Hakk'ın mülküdür. Ben onun âletinin ve fermânının kuluyum!"

اختیار است اختیار است اختیار گفت توبه کردم از جبرای عیار

3082. *Dedi: "Ey ayyâr, cebirden tövbe ettim! İhtiyâr vardır, ihtiyâr vardır, ihtiyâr!"*

"Ayyâr", hilekâr adam ve kesîrû'l-hareke olan ma'nâlarınadır. Ya'ni, Ceb-rî kimse dedi ki: "Ey tedbîr ve hîle sâhibi olan kimse, getirdiğin delîl-i fi'î be-ni ilzâm etti. Cebir i'tikâdından tövbe ettim. Anladım ki ihtiyâr vardır, ihtiyâr vardır, ihtiyâr vardır."

Cenâb-ı Fîr efendimiz bu beyt-i şerîfde üç def'a ihtiyârdan bahis buyurmasında şu işâret vardır ki; Abd Hak'tan lisân-ı isti'dâd ile mürîddir. Binâenaleyh bu mertebede muhtâriyeti sâbittir; ve ikinci mertebede âlem-i ervâhta irâdesi sâbittir ve bu irâdesiyle âlem-i şehâdetde Hak'tan taalluk edecek bir sûret ister. Üçüncü mertebede âlem-i şehâdetde muhtârdır ki, bu muhtâriyet yukarıdaki misâller ile açıktan açığa sâbit olmuştur.

اختیارات اختیارش هست کرد اختیارش چون سواری زیر گرد

3083. *Senin ihtiyârını onun ihtiyârı var etti. Onun ihtiyârı toz altında bir süvârî gibidir.*

Ya'ni, senin hakîkatin Hakk'ın bir isminin sûret-i ilmiyyesidir; ve senin o ismin lisân-ı isti'dâd ile Hak'tan mer-tebe-i ilimde zuhûru taleb etti; ve Hak dahî senin zuhûrunu murâd etti. Binâenaleyh eğer Hakk'ın murâdı olmasa, senin ihtiyârının ve murâdının te'sîri olmaz idi. Hak Teâlâ sana vücûd verip senin izhârını murâd etmekle âlem-i vücûdda senin ihtiyârını var etti ve sen bu âlem-i kesâfette zâhir oldun. Latîf olan vücûd-ı Hak o kesâfet arkasında ihtifâ etti. Binâenaleyh onun ihtiyârı, toz koparan bir süvârînin o kopardığı toz altında ihtifâ etmesi gibidir.

اختیارش اختیار ما کند امر شد بر اختیاری مستند

3084. *Onun ihtiyârı bizim ihtiyârımızı yapar. Emir bir ihtiyâr üzerine müstenid olur.*

Yukarıda izâh olunduğu üzerine Hakk'ın ihtiyârı ve irâdesi bizim ihtiyârımızı ve irâdemizi halkeder; ve bu âlem-i kesâfette peygamber vâsıtasıyla bize tebliğ olunan emr-i ilâhî bir ihtiyâr üzerine müstenid olur. Yâhud Hak bizim ihtiyârımızı yarattı. Binâenaleyh emr-i ihtiyâr bir ihtiyâr üzerine ya'ni Hakk'ın ihtiyârına müstenid olur.

هست هر مخلوق را در اقتدار

حاکمی بر صورت بی اختیار

3085. *İhtidârda her mahlûkun ihtiyârsız sûret üzerinde hâkimliği vardır.*

Ya'ni, ma'lûmdur ki, her mahlûk kendi kudretini kullanmak için irâdesi ve ihtiyân olmayan bir sûret üzerinde hükmedicilik yapar. Meselâ cemâd ve nebâtta irâde ve ihtiyâr yoktur. Irâde sâhibi olan insan bunlar üzerinde kudretini isti'mâl ederek tasarruf eder; ve kezâ hayvân veyâ esîr olan insan her ne kadar irâde sâhibi iseler de bunların irâdesi kendilerinin mâliki olan insanın irâdesi altında makhûr olduğundan mâliklerine karşı ihtiyârsız ve irâdesiz bir hâlde kâırlar.

تا برد بگرفته گوش او زید را

تا کشد بی اختیاری صید را

3086. *Tâ ki bir ihtiyârsız saydı çeker; tâ ki o Zeyd'in kulağını tutup götürür.*

Hattâ o kudret sâhibi olan insan, irâdesi mağlûb olan avı, köpeği veyâ tuzacı veyâ silâhı vâsıtasıyla avlayıp kendi tarafına çeker; ve esîri olan Zeyd'in ya'ni efrâd-ı insâniyyeden bir ferdin kulağını tutup istediği tarafa ve hizmete götürür. İşte bir kudret sâhibi olan bir mahlûkun hâl-i tasarrufu budur.

اختیارش را کمند او کند

لیک بی هیچ آلتی صنع صمد

3087. *Fakat Samed'in sun'u hiçbir âlet olmaksızın onun ihtiyârını onun kemendi yapar.*

Fakat Samed olan Hak Teâlâ'nın ihtiyâr sâhibi olan insanı irâde-i ilâhiyesi ile idâresi böyle zâhirde bir âlet vâsıtasıyla değildir. İnsanın irâdesini onun kemendi ve av âleti yapar ve insanı kendi ihtiyân ve irâdesiyle avlar. Bunun sırrı budur ki, abdin ezelde lisân-ı isti'dâd ile Hak'tan taleb ettiği ahvâl kendisinin meçhûlûdür ve kendi kudretinin sırrına vâkıf değildir. Onu ancak Hak Teâlâ bilir ve has kullarından bildirdiği kimseler bilir. Binâenaleyh insan bu âlem-i sûrette irâde-i cüz'îyesini kendi isti'dâdının hilâfında olan cihetlere sarfa başlar. Hak Teâlâ irâde-i külliyesi ile onu ezelde taleb etmiş olduğu ahvâl tarafına çeker. Fakat bu çekiş abde, kendi hakikatının hâline âit bir fikir ilkâ olunarak abd irâde-i cüz'îyesini o tarafa çevirmek sûretiyle vâki olur. *يَذَرُ الْأَمْرَ بِفَضْلِ الْآيَاتِ* ya'ni (Ra'd, 13/2) "Allah Teâlâ emri tedbîr ve âyâtı tafsîl eder" âyet-i kerîmesinde bu ma'nâya da işâret vardır. Binâenaleyh hakîkatte Hak tarafından abde cebir yoktur. Cebir ancak abdin kendi hakikatından yine kendisinedir. Hakk'ın irâde-i külliyesi ancak abdin zâhirini bâ-

tınına terfîk cihetine masrûf olur. Bu i'tikâdda ise aslâ cebir ve dalâl yoktur. Bu bâbdaki esrâr ve hakâyık *Fusûsu'l-Hikem*'de Fass-ı Uzeyrî ve Fass-ı İsmâîlî ve Fass-ı Hûdî ve Fass-ı Sâlihî ve Fass-ı Ya'kûbî'dedir.

اختيارش زيد را قيدش کند بی سگ و بی دام حق صیدش کند

3088. *Onun ihtiyârı Zeyd'i onun kaydı eder. Hak köpeksiz ve tuzaksız onu sayd eder.*

Zeyd'in ya'ni efrâd-ı insâniyyeden bir ferdin ihtiyârı, o ferdi kendisinin kaydı ve bağı yapar. Binâenaleyh yukanda izâh olunduğu üzere Hak Teâlâ o abdi köpeksiz ve tuzaksız ya'ni zâhirde bir âlet olmaksızın onu kendi hakîkatinin talebi tarafına çekip avlar.

آن دروگر حاکم چوبی بود و آن مصور حاکم خوبی بود

3089. *O dülger bir sırığın hâkimi olur; ve o musavvir bir güzelin hâkimi olur.*

Ya'ni, kudret sâhibi olan mahlûkattan her biri ancak kendi sıfatının icâb ettiği bir madde üzerine hâkimdir. Meselâ dülger kerestenin hâkimi olur ve onu istediği gibi keser biçer; ve resimci dahi yapacağı güzel bir sûretin hâkimi olup fırçasını o güzel sûreti tasvîr için istediği gibi kullanır.

هست آهنگر بر آهن قیمی هست بنا هم بر آلت حاکمی

3090. *Demirci demir üzerinde kayyimdir. Binâ yapan dahi âlet üzerine bir hâkimdir.* [3094]

"Kayyim", kâim ve gâlib ve muhtâr; ve "bennâ", mübâlağa ile ism-i fâil olup "binâ yapıcı ve mi'mâr" demektir; ve kezâ demirci de, demir maddesi üzerinde kayyim ve gâlib ve muhtârdır. Demiri istediği kalıba ve şekle sokar. Binâ yapan mi'mâr dahi elindeki muhtelif âletler üzerinde hâkimdir. Velhâsl mahlûkun hâkimiyeti kendi san'atlarına münhasır ve mahdûddur.

نادر این باشد که چندین اختیار ساجد اندر اختیارش بنده وار

3091. *Acib bu olur ki, bu kadar ihtiyâr onun ihtiyârına bendece sâciddir.*

Fakat acib olmuş olan şey budur ki, bu kadar efrâd-ı insâniyyenin ihtiyân ve irâdesi Hakk'ın irâdesine ve ihtiyârına kulca baş eğici ve secde edicidir. Velâkin onların kâdir-i mutlak olan Hak Teâlâ muvâcehesinde baş eğmeleri kendilerinde mevcûd olan irâde ve ihtiyârın nefyini müstelzim değil-

dir. Hakk'ın irâdesi ve tasarrufu onları kendi hakikatlerinin irâdesi tarafına câzibdir.

قدرت تو بر جمادات از نبرد کی جمادی را از اینها نفی کرد

3092. *Senin cemâdât üzerinde olan kudretin neberd cihetinden bunlardan cemâdlığı ne vakit nefyetti?*

"Neberd", cenk ve savaş demektir. Burada galebeden kinâyedir. Ya'ni, nitekim ey insan, senin cemâd üzerindeki kudretin neberd cihetinden ya'ni onlar üzerinde galebe ve istediğin gibi tasarruf cihetinden bunlardan cemâdlığı nefyetmez. Bunun gibi Hakk'ın ihtiyârının ve irâdesinin, senin ihtiyârın ve irâden üzerindeki kudreti ve hâkimiyeti dahi sendeki ihtiyârın nefyini istilzâm etmez.

قدرتش بر اختیارات آن چنان نفی نکند اختیاری را از آن

3093. *Onun irâdeler üzerinde olan kudreti ondan bir ihtiyârı öylece nefyetmez.*

Hakk'ın irâdât ve ihtiyârât-ı insâniyye üzerinde olan kudreti insandan bir ihtiyârı yukarıdaki misâle mutâbık olarak öylece nefyetmez. Belki onun irâdesi her ferd-i insânın irâdesini kendi hakikati tarafına sevk için masrûf olur.

خواستش می گوی بر وجه کمال که نباشد نسبت جبر و ضلال

3094. *Onun irâdesini kemâl-i vech üzere söyle ki, cebir ve dalâl nisbeti olmasın!*

Binâenaleyh ey Cebri, Hakk'ın irâdesini yukarıdaki izâhâta mutâbık olarak vech-i kemâl üzere söyle ki sözünde cebir ve dalâlet nisbeti olmasın!

چون که گفتی کفر من خواست وی است خواست خود را نیز هم می دان که هست

3095. *Vaktâki "Benim küfrüm onun irâdesidir!" dedin, yine kendi irâdeni dahi bil, vardır.*

Ey Cebri, vaktâki "Hak benim küfrümü murâd etti ve ben de onun irâdesine tâbi' olarak kâfir oldum!" dedin, bu sözden senin de irâde ettiğin anlaşılır. Ya'ni bu söz "Ben Hakk'ın murâd ettiğini irâde ettim" demek olur.

ز آنکه بی خواه تو خود آن کفر نیست کفر بی خواهش تناقض گفتنی است

3096. *Zîrâ ki, senin isteğin olmaksızın muhakkak o küfür degildir. İsteksiz olan küfür tenâkuz söylemektir.*

Zîrâ küfrü ihtiyâr için evvelâ bâtınında bir istek zuhûr eder. Sonra da o küfür zâhirinde peydâ olur. Eğer bâtınında bir istek ve irâde olmasa muhakkak o küfür değildir. Bil'akis bu hâl bir kâdirin ve mücbirin seni küfre ikrahı ve icbârı olur; ve cebir ve ikrah ile vâkı' olan küfür ise küfür değildir. Nitekim sûre-i Nahl'de buyrulur *لَٰكِن مِّنْ أَكْثَرِهِمْ قُلُوبًا مَّطْمَئِينَ بِالْإِيمَانِ وَلَٰكِن مِّنْ أَكْثَرِهِمْ قُلُوبًا مَّطْمَئِينَ بِالْإِيمَانِ* (Nahl, 16/106) ya'nî "İmandan sonra Allah'a küfteden kimse, kalbi imâna mutmain olduğu hâlde ikrah olursa müstesnâdır. Velâkin kalbi küfür ile açılmış olan kimseler üzerine Allah'ın gazabı ve onlar için büyük azab vardır". Binâenaleyh bâtınında küfre meyil ve istek olmadığı hâlde zâhirde küfrünü söylemek tenâkuzdur ve zâhiri ile bânı bozmaktır.

امر عاجز را قبیح است و ذمیم خشم بدتر خاصه از رب رحیم

3097. *Âcize olan emir kabîhtir ve mezmûndur. Gazab pek fenâdır, husûsiyle rahîm olan Rab'den.*

Zîrâ mecbûr ve mağlûb olan âcize emretmek ve bu emri icrâ etmediği için öfkelenmek hadd-i zâatında çirkin ve kötü bir şeydir. Bunu insanlar bile yapmaz. Kullanna rahîm olan Hak Teâlâ böyle bir kulunu cebren kâfir yap-sın, sonra da "Niçin kâfir oldun?" diye de gazab etsin! Bu akıl ve mantığa sığar bir şey değildir. Hak Teâlâ kulların yapmadığı böyle çirkin ve kötü işi yapar mı?

گاو گر یوغی نگیرد می‌زنند هیچ گاو ی که نبرد شد می‌زنند

3098. *Eğer öküz boyunduruğu tutmazsa vururlar. Uçmayan bir öküz'e hiç vururlar mı?*

Öküzde boyunduruğa girmek isti'dâdı vardır. Eğer boyunduruğu tutmazsa döverler. Fakat uçmak isti'dâdı yoktur. Niçin uçmuyorsun diye kızıp öküz'e vurmazlar. Velhâsıl teklîf ve emir ve nehiy isti'dâda ve ihtiyâra bağlıdır.

گاو چون معذور نبود در فضول صاحب گاو از چه معذور است و دُول

3099. *Mâdemki öküz fuzûlde ma'zûr olmaz, öküzün sâhibi neden ma'zûr ve hayâsızdır?*

"Fuzûl", vazîfesi hâricine çıkmak; "Dûl" müteaddid ma'nâları vardır. Burada "hayâsız ve şatah söyleyen kimse" demektir; ve "şatah", istilâhât-ı sûfiyyede zâhir-i şer'e muhâlif söz söylemek demektir. Ya'nî, öküzün vazîfesi

boyunduruğu kabûl edip çalışmak iken boyunduruğa girmediği vakit ma'zûr görülmeyip dövülür. Öküzün sâhibi emir ve nehy-i ilâhîyi kabûl etmezse neden bu husûsta ma'zûr olsun ve hayâsız olsun ve zâhir-i şer'in hilâfına olarak "Ben muhtâr değilim!" desin?

چون نه رنجور سر را بر میند اختیار هست بر سبکت مخند

3100. *Mâdemki hasta değilsin başını bağlama! Senin ihtiyârın vardır, bıyığına gülme!*
[3104]

Ey Cebri, mâdemki hasta değilsin başını bağlama ve irâde ve ihtiyârını sekteye düşürme! Zîrâ "cebr", lügatte "kırk bir uzvu bağlamak" demektir. Nitekim I. cildin 1089 numarasına müsâdif olan beyitte: جبر چه بود بدست اشکسته: Ya'ni "Cebir ne olur? Kırılmışı bağlamak yâhud kopmuş damarı bitıştirmek demektir" buyrulmuş idi. Binâenaleyh ey Cebri, senin irâden ve ihtiyârın vardır, bıyığına gülme ve kendini rezil etme!

جهد کن کز جام حق یابی نوی بی خود و بی اختیار آن گه شوی

3101. *Çalış ki Hakk'ın kadehinden yenilik bulasın! O vakit bi-hod ve ihtiyârsız olasın!*

Ey kimse, kendi ihtiyârın ile mücâhede yoluna ayak bas! Bu vücûdun tebdîl-i ilâhîye müstaid ve zevk-ı hâl ve şarâb-ı cezbe ile ihtiyârsız olsun! Binâenaleyh o hâl ve cezbe hükmü ile sana ihtiyârsız demek mümkün olur ve senden her ne zuhûr ederse fenâ gelmez. Zîrâ o hâl ve cezbenin muktezâsıdır. (Şerh-i Sultan Veled-kuddise sirruhu-)

آن گه آن می را بود کل اختیار تو شوی معذور مطلق مست وار

3102. *O vakit bütün ihtiyâr o meyin olur. Sen sarhoş gibi ma'zûr-i mutlak olursun.*

Ya'ni, şarâb-ı cezbe ile vücûd-ı abdânın vücûd-ı Hakkâniye mübeddel olduğu vakit senin ihtiyârın kâmilen o şarâb-ı cezbenin olur. Sen de rakıdan ve şarâb-ı zâhîriden sarhoş olanlar gibi ma'zûr-i mutlak olursun.

هر چه گویی گفته می باشد آن هر چه رویی رفته می باشد آن

3103. *Her ne söylersen o meyin sözü olur. Her neyi süpürürsen o meyin süpürüşü olur.*

Zâhirî sarhoşların sözü içtikleri rakı ve şarabın hükmü olduğu gibi, sen de her ne söylersen o cezbe şarabının sözü olur. Sıfât-ı beşeriyyenden her neyi süpürür isen o cezbe şarabının süpürüşü olur.

کی کند آن مست جز عدل و صواب که ز جام حق کشیده است او شراب

3104. *O sarhoş ne vakit adl ve savâbın gayrını yapar ki? O Hakk'ın kadehinden şarâb çekmiştir.*

Bu cezbe-i ilâhî şarabının sarhoşundan sâdır olan ef'âl adl ve savâbdan başka olmaz. Zîrâ o sarhoş kadeh-i muhabbetten şarâb çekmiştir. Söylediği sözler hezeyân değil hakikattir. Ef'âlî ve ahvâlî baştan başa musibdir ve ayn-ı adâlettir.

جادوان فرعون را گفتند بیست مست را پروای دست و پای نیست

3105. *Sihirbazlar Fir'avn'a dediler ki: "Dur! Sarhoşa el ve ayak pervâsı yoktur!"*

"Bîst", yirmi ma'nâsına geldiği gibi, "istâden" masdarının emr-i hâzın olan "bâyist" (بایست) kelimesinin muhaffefi de olabilir. Bu sûrette ma'nâ sihirbazlar Fir'avn'a "Yirmi kere" dediler; veyâhud "Dur!" dediler, demek olur. Fakat "dur" ma'nâsı daha zevk-âver olur. Ya'ni Mûsâ (a.s.)a mukâbele etmek üzere Fir'avn'un celbettiği sihirbazlar asâ mu'cizesini gördükleri vakit Mûsâ (a.s.)a îman ettiler. Fir'avn da onlara kuzdı ve ellerini ve ayaklarını kesip asmakla tehdid etti. Bu sihirbazlar Fir'avn'a dediler ki: "Ey Fir'avn, dur, telâş etme. Biz nebiyy-i zîşânın mu'cizesini görmekle cezbe-i ilâhî şarabının sarhoşu olduk ve sarhoşlara el ve ayak gitmesinden korku olmaz." Bu beyt-i şerîfde sûre-i Şuarâ'da vâki' olan şu âyet-i kerîmelere işâret buyrulur: *فَلَمَّا قَطَعْنَا آيِدِيَكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ مِنْ خَلْفٍ وَأَنصَلَيْنَاكَ فِي جُدُوعِ النَّخْلِ* (Tâhâ, 20/71) ya'ni "Fir'avn sâhirlere dedi: Sizin hilâf cihetinden ellerinizi ve ayaklarınızı keseyim ve sizi hurma dallanna asayım". *لَا ضَيْرَ إِنَّا إِلَى رَبِّنَا مُقْبِلُونَ* (Şuarâ, 26/50) ya'ni "Sâhirler Fir'avn'a dediler: Bize zarar yoktur, biz Rabbimize döneriz!"

دست و پای ما می آن واحد است دست ظاهر سایه است و کامد است

3106. *"Bizim elimiz ve ayağımız o Vâhid'in meyidir. Zâhir olan el gölgedir ve kâsiddir."*

"Bizim elimiz ve ayağımız o Vâhid olan Hakk'ın meyîdîr. Ya'ni, vücûd-ı Hakkânîsinden mütehasıldır. Bu zâhîr olan unsurî el o vücûd-ı Hakkânînin gölgesidir ve gölge ise kâsiddir ve mu'teber değildir."

معنی ما شاء الله کان یعنی خواست خواست اوست و رضای او جوید. از خشم دیگران و رد دیگران دل تنگ مباشید، کان اگر چه لفظ ماضی است لیک در فعل خدا ماضی و مستقبل نباشد لیس عند الله صباح و لا مساء

"Allah'ın dilediği şey oldu" kelâmının ma'nâsı: Ya'ni, irâde ve meşîyyet onun irâde ve meşîyyetidir; ve onun rızâsını isteyiniz! Başkalarının öfkesinden ve başkalarının reddinden dil-teng olmayınız! kan [kâne] lafzı eğerçi mâzîdir, fakat Hudâ'nın fiilinde mâzî ve müstakbel olmaz. Allah indinde sabah ve akşam yoktur

قول بنده ایش شاء الله کان بهر آن نبود که تنبل کن در آن

3107. *Bendenin "Allah hangi şeyi istediye oldu" sözü onun için olmaz ki onda tenbel et.*

"Eys" (ایش), "eyyü şey" (ای شی) terkîb-i Arabî'sinin muhaffefidir. Ya'ni kulun ma'na'sı "Allah'ın irâde ve meşîyyet-i şâ'ne'si" ya'ni "Allah'ın irâde ve meşîyyet-i şâ'ne'si" demesi, "Hakk'ın murâd ettiği husûsta kendini tembel et ve sa'yı bırak!" ma'nâsından dolayı değildir. Bu beyt-i şerîfde yekn ma'na'sı "Allah'ın dilediği şey oldu ve dilemediği şey olmadı" hadîs-i şerîfine işâret buyrulur. "Bende"den murâd, Resûl-i Ekrem Efendimiz'dir. Zîrâ onlar abdiyyet-i mahza makâmındadır. Nitekim âyet-i kerîmelerde "abd" ta'bîrî müteaddiddir. Ez-cümle "عَبْدُ اللَّهِ بِكَافٍ عَبْدَهُ" (Zümer, 39/36) ya'ni "Allah abdine kâfi değil midir?" ve "فَأَوْحَىٰ إِلَىٰ عَبْدِهِ مَا أَوْحَىٰ" (Necm, 35/10) ya'ni "Allah abdine vahyettiği şeyi vahyetti" buyrulmuştur. Şu hâlde ma'nâ böyle olur. Abd-i mahz makâmında olan Resûl-i Ekrem Efendimiz'in "abd-i mahz" makâmında "Allah'ın irâde ve meşîyyet-i şâ'ne'si" ya'ni "Allah'ın irâde ve meşîyyet-i şâ'ne'si" demesi, "Hakk'ın murâd olduğu şeyde kendini tenbel et!" ma'nâsında değildir.

- بلکه تحریض است بر اخلاص و جدّ که در آن خدمت فزون شو مستعد
 3108. Belki "O hizmette ziyâde ve müstaid ol!" diye ihlâs ve sa'y üzerine teşvîktir.

Bu hadîs-i şerîfden maksûd olan ma'nâ, "Hakk'ın murâd ettiği hizmeti çok yap ve o hizmeti yapmağa müstaid ol!" diyerek Hakk'ın beğendiği amelde ihlâsa ve sa'ye teşvîktir.

- گر بگویند آن چه می خواهی تو راد کار کار تست بر حسب مراد
 3109. Eğer sen civânmerd, o şeyi ki istiyorsun, murâd-ı hasbî üzerine iş senin işindir deseler;

- آن گهان تنبل کنی جائز بود کانچه خواهی و آن چه گویی آن شود
 3110. Ondan sonra kendini tenbel etmen câiz olur. Zîrâ o şeyi ki istersin ve o şeyi ki söylersin, o olur.

Ey Cebri, eğer sana "Sen bu hayât-ı dünyeviyyende ne istersen kendi murâdın ve arzûn üzerine o şeyi yap. Zîrâ iş ve amel senin beğenip yaptığın şeydir!" deseler idi ve Allah'ın murâdını ortaya koymasalar idi o vakit emir ve nehy-i ilâhîde kendini tenbel etmen câiz olurdu. Çünkü senin istediğin ve söylediğin şey mu'teber ve makbûl oluyor.

- چون بگویند ایش شاء الله کان حکم حکم اوست مطلق جاودان
 3111. Mâdemki "Allah her neyi dilerse oldu, ebedî olan hüküm-i mutlak onun hükmüdür!" diyorlar;

- پس چرا صد مرده اندر ورد او بر نگر دی بند گانه گرد او
 3112. O hâlde niçin yüz adam kadar onun vazîfesinde onun etrâfında bende-gâne dolaşmazsın?

Ya'nî, ey Cebri, mâdemki seni murâdında serbest bırakmadılar ve ortaya Hakk'ın murâdını sürdüler ve hüküm, senin amellerine göre Hakk'ın vereceği hükümdür ve o ne isterse o olur dediler, o hâlde niçin Hakk'ın vazîfe-i tâatında yüz adamın sa'yi ve himmeti kadar çalışmazsın? Ve kullara lâıyık olan bir sûrette Hakk'ın nzâsının etrâfını dolaşmazsın?

- گر بگویند آن چه می خواهد وزیر خواست آن اوست اندر دار و گیر
 3113. Eğer derlerse, "O şeyi ki vezîr ister, cenkte irâde onun lâıyıkıdır."

Meselâ, "Hüküm ve irâde pâdişâhın vezîrinindir. Emri ve nehyi yapan odur. Emr-i hükûmette ve cenkte hüküm ve irâde ancak ona mahsûstur" deseler;

گرد او گردان شوی صد مرده زود تا بریزد بر سرت احسان و جود

3114. *Senin başına ihsân ve cûd dökme için, acele onun etrâfını yüz adamlık kadar dolaşıcı olursun.*

Bu sözü işittiğin vakit vezîrin gözüne girmek ve onun indinde makbûl olmak için o vezîrin emrine ve nehyine itâat ederek onun etrâfını yüz adamın göstereceği gayret dâiresinde dolaşır ve onun ihsân ve keremine muntazır olursun.

یا گریزی از وزیر و قصر او این نباشد جست و جوی نصر او

3115. *Yâhud vezirden ve onun köşkünden kaçır mısın? Bu onun yardımı araştırılmaksızın olmaz.*

Yoksa emir ve nehyi sâhibi olan o vezirden ve onun köşkünden kaçır mısın? Hiç şübhe yok ki kaçmaz ve onun hizmetini ifâyâ gayret edersin. Zîrâ bu ihsân ve kereme nâiliyet o vezîrin yardımı aranılmaksızın mümkün olmaz.

باز گونه زین سخن کاهل شدی منعکس ادراک و خاطر آمدی

3116. *Tersine olarak bu sözden tenbel oldun. İdrâki ve hatırı mün'akis geldin.*

Ey Cebri, sen tersine olarak tenbel oldun ve dedin ki: "Mâdemki Hak Teâlâ ezelde kullanı hakkında nasıl hüküm ve kazâ etmiş ise bu âlem-i dünyâda da ondan ancak o hüküm âsân zâhir olur; ve meselâ, kazâ-yı ilâhî benim küfrüme taalluk etmiş ise, dünyâda benden aslâ îmân zâhir olmaz. Ve îmâna taalluk etmiş ise eser-i küfür peydâ olmaz. Binâenaleyh eğer kazâ-yı ilâhî îmâna taalluk etmiş ise amel etsem de etmesem de mü'minim; ve eğer küfrüme taalluk etmiş ise kezâ amel etsem de etmesem de yine kâfirim. Binâenaleyh bu âlemde amelin bana hiçbir faydası olmaz." İşte bu tersine olan idrâk ve hânıra ile teklîfât-ı şer'iyyeyi ta'île mütecâsir oldun. Halbuki bu sözün ma'nâsı o degildir:

Ma'lûm olsun ki, hakikat ma'nâ; ve şeriat sûrettir. Ma'nâ ile sûret arasında mertebe i'tibârıyla muhâlefet var ise de, vücûdun vahdeti i'tibârıyla irtibât-ı kavî vardır. Meselâ insanın rûhu ma'nâdır ve cismi sûrettir. Mertebe-

leri i'tibâriyle rûh cisme ve cisim rûha benzemez. Fakat rûh ile cisim arasındaki irtibât inkâr olunamaz; ve rûh ile cisimden mürekkebe olan insan bir vahdet-i vücûd sâhibidir. İşte âlem-i hakikat ile âlem-i sûret dahi böyle olup aralarında irtibât-ı kavî vardır; ve bu irtibât cihetinden hakikat ile şeriat arasında aslâ muhâlefet yoktur. Muhâlefet görenler bu irtibâtı idrâk edemedikleri için görürler. Binâenaleyh bu irtibât hakkında izâhât-ı mücmele vermek burada faydalı olur.

Ehl-i hakikatın beyân buyurduğu ilm-i tecellîye göre vücûd, ancak Hakk'ın vücûd-ı mutlakından ibârettir. Nitekim I. cildin 610 numaralı beytinde cenâb-ı Pîr efendimiz: تو وجود مطلقى فانى ما [“Biz yok-larız ve bizim varlıklarımız da yoktur; Sen fânî gösterici bir vücûd-ı mutlak-sın.”] buyurmuşlar idi. Bu vücûd, vücûd-ı hakikîdir; o vücûdun zâtında müstecin ve mahfî, sıfat ve esmâ vardır. Lisân-ı isti'dâd ile zât-ı ahadiyyeden zuhûr taleb ederler. Meselâ insanda sıfat-ı kelâm vardır. Kendisinde sıfat-ı kelâm olan insan hayatının sonuna kadar, bir kelime bile söylemeksizin duramaz. Zîrâ insanın zâtında mündemiç olan bu sıfat “Bizi çıkar ve âzâd et ve harf ve savt ile veyâhud yazı nakışları ile âlem-i kesâfette zâhir olalım!” diye çırpınır dururlar. İnsan dahi meşîyyeti ve irâdesi taalluk etmeksizin onları aksınk ve öksürük gibi izhâr eder; ve sıfatlar arasında ressamlık sıfatı da böyledir. O da insandan hâricte bir levha tersîmini taleb eder. Binâenaleyh âlem-i ma'nâda taleb ve istek evvelâ sıfatlarındır, zâtın değildir. Zîrâ zâtın zâtiyyeti cihetinden zuhûra ihtiyâcı yoktur. Nitekim insan kelâm ve ressamîyet sıfatlarını izhâr etmese de yine insandır; ve insan olmak için bunları izhâr etmeye muhtaç değildir. Zât, mertebe-i ulûhiyyetinde ancak o sıfatların ve isimlerin istediklerinin zuhûrunu murâd eder. Âlem-i sıfat âlem-i ma'nâdır; ve bu sıfatların mezâhir-i kesîfesi o ma'nâların zilleri ve sûretleridir. Âlem-i sıfatta irâde ve istek olunca bu irâde ve isteğin âlem-i sûrette irtibâtı tabîî olur. Meselâ insanın irâdesi evvelâ ma'nâsından ve bütününden peydâ olur. Sonra cisminde fiil ve harekete sebep olur. İşte mezâhir-i sıfat ve esmâ olan efrâd-ı avâlimin gerek âlem-i ma'nâdaki ve gerek âlem-i sûretteki ahvâli de bu misâle mutâbıktır. Binâenaleyh insan kendi hakikati olan sıfatın o âlem-i ma'nâdaki talebinden l'tibâren muhtârdır ve müriddir; ve bu âlem-i sûrette dahi talebtan ve irâdeden mücerred değildir.

Kul istedi Hak verdi. Âyet-i kerîmede لَا يُسْأَلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْأَلُونَ (Enbiyâ, 21/23) ya'ni “Allah Teâlâ işlediği şeyden mes'ûl değildir ve onlar mes'ûldürler”. Zîrâ Allah kullanna istediklerini verdi. “Niçin benim istediğimi verdin?”

diye bir ihsân ve kerem sâhibine suâl vâkı' olmaz. Fakat "Âlî bir şey dururken niçin süflî bir şeyi istedin?" diye bir kimseye suâl etmek münâsib olur. İmdi âlem-i hakîkatte ve ma'nâda sâbit olan taleblerin âlem-i sûret ve kesâfette zuhûru o ma'nâların kemâlleridir. Fakat sıfât-ı ilâhiyyeden ba'zılan âlem-i sûrette marzî ve ba'zılan mağzûbdur. Sıfât-ı marziyye mezâhirinin sırat-ı müstakîmi kendilerini mahall-i lezzet ve in'âma ve sıfât-ı mağzûbe mezâhirinin sırat-ı müstakîmi dahi kendilerini mahall-i elem ve intikâma götürür. Binâenaleyh bu âlem-i kesâfette, sûrette yekdiğerine müşâbih ve ma'nâda yekdiğerinden ayrı olan bu sıfâtın mezâhiri bulunan kulların temyîzi ve temyîz için dahi emir ve nehyi hâvî olan şeriat lâzımdır. Zîrâ her bir kula âlem-i ma'nâda kendi hakikatının taleb ettiğı hâl ve şân meçhûldür. Bu âlem-i keserâtın hicâbı içinde ne tarafa gideceğini bilmez. Bir şaşkınlık içinde çırpınır durur. Onlara Rabbü'l-erbâb olan Hakk'ın râzı olduğı ve olmadığı yolları gösteren bir muallim icâb eder. Bu muallimler de her devirde kulların isti'dâdât-ı zamâniyyelerine göre birer şeriatle gelen peygamberlerdir. Bu da'vet üzerine kullar hidâyet ve dalâlet taraflarından birini kabûl etmekte muhtârdırlar; ve bu sûretle sıfât-ı marziyye ve mağzûbe mezâhirinin ma'nâdan ibâret olan taleb ve irâde-i ezeliîleri bu âlem-i sûrette ve kesâfette tahakkuk etmiş ve onlara karşı Hak için hüccet-i bâliğa sâbit olmuş olur. قُلْ فَلِلَّهِ الْحُجَّةُ الْبَالِغَةُ فَلَوْ شَاءَ لَهَدَاكُمْ أَجْمَعِينَ (En'âm, 6/149) ya'nî ["De ki:] Allah için hüccet-i bâliğa sâbittir; ve eğer cenâb-ı Hak murâd edeydi sizin mecmû'unuza hidâyet ederdi" âyet-i kerîmesi ve diğerk emsâli âyetler bu ma'nâyı beyân buyurur. Zîrâ Hakk'ın irâdesi ilmine tâbî'dir. Çünkü bilinmeyen şey murâd olunmaz; ve ilim dahi ma'lûma tâbî'dir. Çünkü ma'lûm olan bir şey olmayınca ilim nisbetinin taalluk edeceği mahal bulunmaz; ve ma'lûm olan şey ise sıfâtın zuhûra olan meyil ve irâdeleridir. Fakat mezâhirin merbût bulundukları sıfatların hâssaları muhtelif olup cümlesinde hidâyete isti'dâd olmadığı için Hak ancak onların taleb ve murâd ettiğı şeyi murâd eder; ve onların murâd etmediğı hidâyete cebretmez; ve kezâ onların murâd etmediğı dalâlete de cebretmez. وَمَا ظَلَمْنَاهُ وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ (Nahl, 16/118) ya'nî "Biz onlara zulmetmedik, velâkin onlar kendi nefislerine zulmettiler" âyet-i kerîmesi bu ma'nânın şahididir.

Bu izâhâtan anlaşılır ki, âlem-i keserâtta ve vücûd-ı Hak'ta gayriyet libâsı ile mütekevvîn olan mezâhirin âlem-i ezelden beri taleb ve ihtiyân vardır. İmdi bir kimse ki bu âlem-i keserâtta kendini ve eşyâyı hâlen ve zevkan Hakk'ın vücûdunun gayrı görürse o kimseye, kendi ihtiyârını ve irâdesini aslâ inkâr edememek iktizâ eder; ve bir kimse ki kendini ve eşyâyı hâlen ve

zevkan vücûd-ı vâhid-i hakîkide müstağrak görürse, o kimse kendi ihtiyân-ı ve irâdesini dahi Hakk'ın irâdesinde müstağrak görür.

Cebrî kendinin hâli ve zevkî hilâfında olarak kendisinden ihtiyân selbettiği için merdûddur. Zîrâ o deryâ mesâbesinde olan vücûd-ı hakîkiyi görmez. Onun köpüğü mesâbesinde olan keserâtın ahkâmında müstağraktır. Nitekim köpük ve deryâ misâlleri ve îzâhâtı yukarıda 2905 ve 2906 ve 2907 ve 2908 ve 2909 numaralı beyitlerde geçti.

Fakîr şunu da arz edeyim ki, îzâhât-ı mezkûreyi havsala-i idrâke sindirmek için cenâb-ı Şeyh-i Ekber Muhyiddin Arabî (k.s.) hazretlerinin *Fusûsu'l-Hikem*'de beyân buyurduğu hakâyıkı anlamak; ve sindirmek için dahi bir in-sân-ı kâmilin nazârına müsâdîf olmak icâb eder. Zîrâ asıl olan bu nazara müsâdîf olmaktır. Nitekim cenâb-ı Pîr efendimiz bu *Mesnevî-i Şerîf*'lerinin birçok mahallerinde bu lüzûmu îzâh buyurmuşlardır. Ezcümle III. cildin 2538 numaralı beytinde: *روى شيخ او را زمرد دیده کن* [“Nefis yüzlerce gücü kuvveti ile, yüzlerce hüneri ile bir ejderhâdır. Şeyhin yüzü, ona karşı göz çıkaran zümruddür.”] buyurmuşlardır; ve bu cildin 1950 ve 1951 numaralı beyitlerinde de bu ma'nâlar geçti.

Hulâsa-i beyt: Ey Cebrî, sen *ما شاء الله كان و ما لم يشأ لم يكن* ya'ni “Allah'ın dediği oldu ve dilemediği olmadı” hadis-i şerifini tersine anladın; ve bu kelâm-dan kendinde irâde ve ihtiyâr olmadığını zannettin ve emir ve nehy-i ilâhîye karşı tenbel oldun. Anlayışını ve hatırını ters ve mün'akis yaptın.

امر امر آن فلان خواجه است هین چیست یعنی با جز او کمتر نشین

3117. “*Âgâh ol, emir, o filân efendinin emridir!*” Nedir? Ya'ni onun gayrı ile pek az otur!

Ey Cebrî, “*Âgâh ol, emir ancak o filân efendinin emridir!*” derlese, bu ne demektir? Bunun ma'nâsı “Ancak o efendinin emrine tâbi' ol ve onun emrinin gayrına pek az kulak as!” demek olur. “Kemter” ta'biriyle, emir ve nehyi hâricinde olan mubâhâta işâret buyrulur. Ya'ni “Mubâhât ile çok meşgûl ol-ma!” demektir.

گرد خواجه گرد چون امر آن اوست کاو کشد دشمن رهند جان دوست

3118. *Mâdemki emir onun lâyıkidır, efendinin etrâfını dolaş! Zîrâ o düşma-nı öldürür, dostun canını kurtarır.*

Mâdemki emir Hakk'ın lâyıkidır ve râzî olduğu ve olmadığı ef'âli bildir-miştir, binâenaleyh efendilerin efendisi olan Hakk'ın rızâsının etrâfını dolaş

ve idrâki ve ihtiyârını onun râzı olduğu ef'âle sarfet! Zîrâ o Hak seni onun n-zâsı hilâfındaki ef'âle sevkeden nefis ve şeytan düşmanlarını öldürür ve senin canını azâb-ı efimden kurtarır.

هر چه او خواهد همان یایی یقین یاوه کم رو خدمت او بر گزین

3119. *O her neyi isterse muhakkak ancak onu bulursun. Boşuna az git, onun hizmetini ihtiyâr et!*

Hak Teâlâ rızasına müteallık olarak her neyi isterse sen onu icrâ ettiğin vakit, muhakkak Hakk'ın o fiiline karşı olan va'dini bulursun. Bu da lütuf ve in'âmıdır; ve bu lütuf ve in'âm senin tab'ına mülâyimdir. Eğer ona muhâlefet edersen boşuna sa'yetmiş olursun. Zîrâ muhâlefetin mukâbilî kahrıdır; ve kahr senin talebine mülâyim gelmez. Binâenaleyh Hakk'ın hizmetini ve emri-ni ihtiyâr et!

یا چو حاکم اوست گرد او مگرد تا شوی نامه سیاه و روی زرد

3120. *Yâhud mâdemki hâkim odur, onun tarafını dolaşma! Nihâyet kara yüz-
[3124] lü ve sarı yüzlü olursun.*

Yâhud hâkim Hak iken sen nefis ve şeytanın vesveselerine kapılıp da onun bâb-ı lütfunun etrâfını ve kapısını dolaşma! Bu sûrette âkibet kara yüz-lü ve şakî ve sarı yüzlü ve âhirette hacil olursun. İşte sana iki yol, ihtiyârını bu iki yoldan birine sarfet! Tahammülün varsa emir sâhibi olan Hakk'a muhâlefet et!

حق بود تأویل کان گرمت کند بر امید و چست و با شرمت کند

3121. *Hak olur te'vîl ki o seni harâretli eder; seni pür ümîd ve çevik ve ha-yâli eder.*

Bu gibi ahâdis-i şerife ve âyât-ı kur'âniyyenin hak ve doğru olan te'vîli, seni emr-i ilâhîye itâat husûsunda harâretli eden bir te'vîldir; ve böyle bir te'vîl seni lütuf ve kerem-i ilâhîye karşı pür-ümîd ve çevik ve hayâ sâhibi eder.

ور کند سست حقیقت این بدن هست تبدیل و نه تأویل است آن

3122. *Ve eğer seni gevşek ederse, hakîkatte bunu bil ki, o tebdîldir ve te'vîl de-ğildir.*

Ve eğer te'vîl nâmına çıkardığın ma'nâ, seni a'mâl-i zâhiriyyede gevşek ve tenbel ederse bunu bil ki, o çıkardığın ma'nâ hakîkatte tebdîldir ve asıl

olan ma'nâyı değiştirmektedir. Yoksa te'vîl değildir. Zîrâ te'vîl istilâh-ı şer'ide lafzı ma'nâ-yı zâhîrinden Kitâb ve Sünnet'e muvâfık olan ma'nâyı çevirmek-
tir. Meselâ يَخْرُجُ الْحَيُّ مِنَ الْمَيِّتِ (Rûm, 30/19) ya'ni "Ölûden diri çıkarır" âyet-i kerîmesine, "Kâfîrden mü'mîn ve câhilden âlim çıkarır" ma'nâsı verilirse "te'vîl" olur. Ve ما شاء الله كان hadîs-i şerîfine Cebrîler'in anladığı ma'nâyı vermek yukarıda izâh olunduğu üzere hakâyıkı tebdîl olur, te'vîl olmaz. Çünkü Cebrîler'in verdiği ma'nâ emr-i ilâhîye ittibâ' ve nehy-i ilâhîden ictinâb husûsunda kendilerini tenbel ve gevşek etmiştir.

این برای گرم کردن آمده است تا بگیرد نامیدان را دو دست

3123. *Bu harâretli etmek için gelmiştir, tâ ki ümitsizlerin iki elini tuta!*

Bu hadîs-i şerîfi emr-i ilâhîye itâat etmek husûsunda kulları harâretli ve gayretli etmek için gelmiştir. Nitekim yukarıdaki misâllerde, "Emir ancak fîlân efendinin emridir, onun istediği olur, istemediği olmaz!" denilmiş idi. Bu söz o efendinin emrini icrâyâ teşvîk içindir. Zîrâ o efendinin emri icrâ olunursa sonunda tab'a mülâyim gelen mükâfâtâ nâilîyet vardır; ve eğer onun murâdına muhâlefet olursa o efendi isterse affedip cezâ etmez ve isterse cezâ eder. Binâenaleyh bu söz ümitsizlere ümid vermek ve onların elinden tutmak için söylenmiştir.

معنی قرآن ز قرآن پرس و بس وز کسی کاتش زده است اندر هوس

3124. *Kur'ân'ın ma'nâsını ancak Kur'ân'dan sor! Ve bir kimseden ki hevese ateş vurmuştur.*

Kur'ân-ı Kerîm'in ma'nâsını te'vîl tarzıyla anlamak istersen o ma'nâ-yı te'vîli ancak yine Kur'ân'dan sor! Ve hevesât-ı nefsanîyyesine aşk-ı ilâhî ateşini vurup yakmış olan insân-ı kâmiliden sor! Zîrâ القرآن ترومان يا'ni "İnsan ve Kur'ân tev'emdir ve ikizdir" buyrulmuştur. Çünkü insân-ı kâmil ilimde râsihtir ve kavîdir. Nitekim âyet-i kerîmede وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ (Al-i İmrân, 3/7) ya'ni "Müteşâbihât-ı kur'âniyyenin te'vîlini ancak Âllah Teâlâ ve ilimde râsihûn olanlar bilir" buyrulmuştur.

پیش قرآن گشت قربانی و پست تا که عین روح او قرآن شده است

3125. *Kur'ân önünde bir kurban ve zelîl oldu. Hattâ ki onun rûhunun aynı Kur'ân olmuştur.*

Zîrâ ilimde râsîh olan insân-ı kâmil Kur'ân önünde bir kurbân ve zelfî olmuş ve kendinin kendiliğinden geçmiştir; bir hâlde ki onun rûhunun "ayn"ı Kur'ân olmuştur. Binâenaleyh onun sözleri de bu *Mesnevî-i Şerîf* gibi lûbb-i Kur'ân olur. Kur'ân'dan anlaşılmayan ma'nâ o kâmilin sözünden tavaz-zuh eder.

روغنی کاو شد فدای گل بگل خواه روغن بوی کن خواهی تو گل

3126. *Bir yağ ki o külliyyet ile gülün fedâsı olur, sen ister yağı ister gülü kokla!*

Ya'ni, insân-ı kâmilin sûret-i beşerîyyesi yağ ve Kur'ân gül gibidir. Nitekim yağ kâmilin gülde müstağrak olursa, onun gülün kokusundan farkı olmaz. İster yağı kokla, ister gülü kokla müsâvîdir. Bunun gibi sen dahi ister Kur'ân'ın ma'nâsıyla doğrudan doğruya meşgûl, ister insân-ı kâmilin huzûrunda bulunup onun sözlerini dinle ikisi de birdir.

و همچنين قد جفَّ القلمُ يعني جَفَّ الْقَلَمُ وَ كَتَبَ لَا يَسْتَوِي
الطَّاعَةُ وَالْمَعْصِيَةُ وَلَا يَسْتَوِي الْأَمَانَةُ وَالسَّرْقَةُ، جَفَّ الْقَلَمُ أَنْ لَا يَسْتَوِيَ
الشُّكْرُ وَالْكُفْرُ، جَفَّ الْقَلَمُ إِنْ اللَّهُ لَا يُضَيِّعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ

Ve "Ceffe'l-kalem" ya'ni "Kalem kurudu" da böyledir. Ya'ni "Kalem kurudu" ve yazdı ki tâat ve ma'siyet müsâvî olmaz ve emânet ve sirkat müsâvî olmaz. Kalem kurudu, şükûr ve küfür müsâvî olmaz. "Kalem kurudu"; "Muhakkak Allah muhsinlerin ecrini zâyî etmez!" (Tevbe, 9/120)

Bu sûrh-ı şerîfde Ebû Hureyre hazretlerinin rivâyet buyurduğu جف القلم بما يا'ni "Senin mülâkî olduğun şeyde kalem kurudu" hadîs-i şerîfine işâret buyrulur. Diğer rivâyette جف القلم بما هو كائن يا'ni "Kalem, olan şeyi yazdı ve kurudu" buyrulmuştur. Ashâb-ı kirâm bunu işittikleri vakit Resûl-i Ekrem'e sordular ki "Şu hâlde amel ne şey hakkında?" (ففيهم العمل) Server-i âlem Efendimiz cevâben buyurdular ki: يا'ni كل ميسر لما خلق له "Her bir kişi ne için yaratılmış ise o ona kolay gelir". Ya'ni bir kişinin âlem-i ma'nâda vâkî olan ta-

lebi neyse bu âlem-i sûrette onun irâdesi oraya masrûf olup o amel ona kolay gelir. Nitekim bu babdaki izâhât 3118 numaralı beyitte mufassalsan geçti.

Ma'lûm olsun ki, bir kişinin âlem-i ma'nâda vâki' olan talebi sırr-ı kaderdir ve sırr-ı kader her ferd için meçhûldür. Bu âlemde ma'lûm olan bir şey var ise Hakk'ın emri ve nehyidir. Binâenaleyh abd kendince meçhûl olan sırr-ı kaderi keşfetmiş gibi hareket ederek tenbel olmak câiz değildir. Aklı olan kimse ma'lûm olan ahvâl dâiresinde yürür. Zîrâ Hak Teâlâ levh-i mahfûza tâatle ma'siyetin berâber olmadığını ve emânet ile hırsızlığın müsâvî olmadığını ve şükür ile küfürün berâber olmadığını da yazdı ve kalem kurudu. Binâenaleyh bu âlem-i sûrette ma'lûm olan yolu ta'kîb eden kimse ehl-i saâdet ve bu yola muhâlefet eden kimse de ehl-i şekâvet olur. "Ceffe'l-kalem" hakkında IV. cildin 3289 numarasına müsâdîf olan beyt-i şerîfde de: *آب علم و علم آید* [Gizli sır, "Yazılan yazıldı, kalem de kurudu" kaynağın-
dan bir su gibi coşar, davul ile bayrakla meydana çıkar"] buyrulmuş idi.

همچنین تأویل قد جفّ القلم
بهر تحریر است بر شغل اہم

3127. "Kad ceffe'l-kalem"ın te'vîli de böyledir. Ehemm olan şıfıl üzerine teşvîk içindir.

ما شاء الله كان وما لم يشأ لم يكن hadîs-i şerîfinin te'vîli de *آب علم و علم آید* hadîs-i şerîfinin izâh ettiğimiz te'vîli gibidir. Bu âlem-i sûrette ehemm olan şıfıl ve amel üzerine teşvîk içindir. Zîrâ kalem-i kazâ-yı ilâhî ma'siyet ile tâatin müsâvî olmadığını yazmıştır; ve ma'siyet ile tâat bu âlemde ma'lûmdur. Binâenaleyh bir kimse sa'y ve mücâhede ile nefsine hoş gelen ma'siyet yolunu terk edip kendisine tâat yolunda yürümeyi kolaylaştırırsa, o kimsenin tâat için halkolunduğu sâbit olur.

پس قلم نوشت کہ هر کار را
لایق آن هست تأثیر و جزا

3128. Binâenaleyh kalem yazdı ki, her amel için onun lâıfı olan te'sîr ve cezâ vardır.

Kazâ-yı ilâhî kalemi tâat için mükâfat; ve ma'siyet ve muhâlefet için de ukûbet yazdı.

کثر روی جف القلم کثر آیدت
راستی آری سعادت زایدت

3129. Eğri gidersen ceffe'l-kalem sana eğri gelir; doğruluk getirirsen sana saâdet doğar.

Ya'ni, enbiyânın getirdiği ahkâma muhâlif hareket edersen kazâ-yı ilâhî dahi sana eğri ya'ni talebine mülâyim olmayan bir cezâ ile gelir. Doğru hareket eder ve itâat eyler isen yine kazâ-yı ilâhî cânibinden sana saâdet doğar.

ظلم آری. مدبری جف القلم عدل آری بر خوری جف القلم

3130. *Eğer zulüm getirir isen ceffe'l-kalemin müdbirisin. Adl getirir isen ceffe'l-kalemin meyvesini yersin.*

"Müdbir", bedbaht ve şakî demektir. Bu âlem-i ef'âlde zulmedersen kazâ-yı ilâhînin bedbahtsın ve adâlet edersen ceffe'l-kalemin saîdisin. "Berhûrden", meyve yemek ve müntefi' olmak demektir, saîdden kinâyedir. مدبری ve بر خوری kelimelerindeki yâ'ya Ankaravî hazretleri masdariyet ma'nâsını da vermiştir. Bu sûrette ma'nâ: "Eğer zulmedersen kalem müdbirlik ve şakîlik yazdı ve kurudu; ve eğer adâlet edersen kalem saîdlik yazdı ve kurudu" demek olur.

چون بدزد دست شد جف القلم خورده باده مست شد جف القلم

3131. *Vaktâki çaldın el gitti, kalem kurudu. Şarâb içmiş olan sarhoş oldu, kalem kurudu.*

Vaktâki bu âlem-i sûrette hırsızlık ettin, kazâ-yı ilâhî elin kesilmesini yazdı ve kalem kurudu; ve şarab içmiş olan kimsenin de sarhoş olduğunu kazâ-yı ilâhî yazdı ve kalem kurudu.

تو روا داری روا باشد که حق همچو معزول آید از حکم سبق

3132. *Sen revâ tutar mısın? Revâ olur mu ki, Hak hükm-i sebaktan ma'zûl gibi gelsin?*

که ز دست من برون رفته ست کار بیش من چندین میا چندین مزار

3133. *(Desin) ki, "İş benim elimden dışarıya gitmiştir. Benim huzûruma bu kadar gelme, bu kadar tazarru' etme!"*

Ya'ni, ey Cebrî sen câiz görür müsün ve câiz olur mu ki, Hak Teâlâ ezeldeki hükm-i sâbıkundan dolayı bu dünyâda tasarrufundan ve rubûbiyetinden ma'zûl gibi gelmiş olsun ve desin ki: "Ey kulum, ben bir kere hükmümü verdim, artık benim elimde emr-i tasarrufdan bir şey kalmamış ve iş benim elim-

den çıkmıştır. Binâenaleyh artık "Yâ Rab, şunu yap, bunu yap!" diye benim huzûruma gelme ve bana bu kadar münâcâtta bulunma!" Hak Teâlâ hazretleri hakkında böyle i'tikad câiz değildir.

Ma'lûm olsun ki, ezeldaki kazâ-yı ilâhî hükm-i küllî-i icmâlîdir; ve kader bu hükm-i küllînin tafsîlidir. Kazâ bir vakit ile mukayyed olmadığı hâlde kader vakitlerden bir vakitte her bir ayn-ı sâbitenin esbâb-ı mahsûsa tahtında cemî'-i merâtîbde zuhûr edecek ahvâlini takdîrdan ibârettir. Meselâ hayvan cinsinin açlığı kazâdır; bu bir hükm-i küllî-i icmâlîdir. Bu açlık hayvan cinsinin iktizâ-i zâtîyesidir. Bu cins bu isti'dâd-ı zâtîsi ile kendi üzerine açlık ile hükmetti. Hazîne-i gaybdan ânen-fe-ânen efrâd-ı hayvânîyyenin zuhûru ve efrâddan her birinin yaşadığı müddetçe ezmine-i muhtelifedeki açlığı kâderdir. Kezâlik onların böylece tokluğu da kazâ ve kâderdir; ve kaderin mahall-i zuhûru âlem-i kevnîdir. İmdi her hayvanın ale'l-infirâd ezmine-i muhtelifedeki açlıklarına, ezmine-i muhtelifedeki toklukları tekâbül ettiğinden, kader, kader ile reddolunur. Bunun gibi soğuk sıcak ile ve mekr mekr ile reddolunur. Binâenaleyh redd-i kader husûsunda abdin ihtiyân sâbittir. Zîrâ "kazâ" a'yân-ı sâbitenin isti'dâd-ı gayr-i mec'ûlüne taalluk ettiği gibi, "kader" dahi her bir aynın cemî'-i merâtîbde zuhûr edecek isti'dâd-ı mec'ûlüne taalluk eyler; ve isti'dâd-ı mec'ûl abdin kesbine ve ihtiyânına mevkuftur. Şu hâlde sır-ı kader her bir "ayn"ın vücûdda zâten ve sıfaten ve fiilen ancak kabîliyet-i asliyyesinin ve isti'dâd-ı zâtîsinin husûsiyeti mikdârınca zuhûru keyfiyetinden ibârettir.

Sırr-ı kaderin sırrı dahi budur ki, a'yân-ı sâbite zât-ı ulûhiyyetten gayrı olarak hâricte zâhîr olan umûrdan değildirler. Belki Hak Teâlâ hazretlerinin niseb ve şüûnât-ı zâtîyesinin sûretleridir; ve Hak Teâlâ'nın niseb ve şüûnât-ı zâtîyesine ise, ezelen ve ebeden tağayyürden ve tebeddûlden münezzehtir. Binâenaleyh a'yân-ı sâbite dahi mümtenu' t-tağayyürdürler.

Bu izâhâtan anlaşılır ki, "kazâ" vücûd-ı hakîkinin vitriyet mertebesinde sâbit ve onun tafsîli olan "kader" yine o vücûdun şef'iyyet mertebesinde cârifdir; ve kaderde abdin irâdesi ve ihtiyân müessirdir; ve şeriat dahi şef'iyyet ve isneyniyyet mertebesine mahsûs olup abdin ihtiyânına ve irâdesine mevkuftur. Vitriyet ve şef'iyyet vücûd-ı hakîkinin merâtîbi olduğundan Hak bu merâtîbin cümlesinde mutasarrıftır. Cebrîler vücûdun vitriyet tarafını görüp şef'iyyet mertebesinin ahkâmını ta'tîl ederler; ve Kaderîler ise şef'iyyet mertebesini görüp vitriyet tarafının ahkâmından gâfildirler. Ehl-i hakikat ise her iki tarafı görüp bu tarafların hükmünü hıfzederler.

بلکه معنی آن بود جف القلم نیست یکسان پیش من عدل و ستم

3134. *Belki ceffe'l-kalemin ma'nâsı o olur: "Adl ve zulüm benim indimde müsâvî değildir!"*

"Ceffe'l-kalem" hadis-i şerifinin ma'nâsı, Cebrî'nin anladığı gibi değildir. Belki onun ma'nâsı "Adlin ve zulmün vücûdunu kazâ ettim. Fakat benim indimde bunlar müsâvî değildir. Adli severim ve adâlet edene mükâfat ederim; ve zulmü sevmem ve zulmeden kullarıma cezâ ve ikâb ederim!" demektir. Zî-râ bunlar hük-m-i küllî-i icmâfidir.

فرق بنهادم میان خیر و شر فرق بنهادم ز بد هم از بتر

3135. *Hayır ve şer arasında fark koydum. Kötüden ve en kötüden dahi fark koydum.*

Ya'ni, küllen ve icmâlen hayır ve şerrin vücûdunu kazâ ettim; ve kötünün ve en kötünün zuhûrları lüzûmuna hükmettim. Fakat bunların aralanını ayırdım. Binâenaleyh benim indimde hayır, şer gibi ve kötü, en kötü gibi değildir. Ey kulum, âlem-i sûrette bunları intihâb ve icrâyı senin irâdene ve ihtiyârına bıraktım. Beğendiğini icrâ et ve amelinin mukâbilini de gör!

ذره گر در تو افزونی ادب باشد از یارت بداند فضل رب

3136. *Eğer sende, bir zerre senin yârinden edeb ziyâdeliği olsa, Rabbin fazlî bilir.*

Ey Cebrî, eğer sende bu âlem-i sûrette mü'min arkadaşından bir zerre mikdârı emr-i ilâhiye ittibâ' husûsunda edeb ziyâdeliği olsa, bilcümle merâtib-i vücûdda senin hakîkatinin mürebbîsi olan Hak Teâlâ'nın fazlî ve keremi, o zerre kadar olan ziyâdeliği bilir.

قدر آن ذره ترا افزون دهد ذره چون کوهی قدم بیرون نهد

3137. *O zerre mikdârını sana ziyâde verir. Zerre bir dağ gibi ayağı dışarıya koyar.*

Emr-i ilâhiye ittibâ' husûsunda yaptığın o zerre mikdârı ziyâdeliğin mukâbilini sana ziyâde olarak verir. O zerre bir dağ gibi zâhir olarak ayağını dışarıya koyar. Nitekim âyet-i kerîmede *فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ* (Zilzâl, 99/7) ya'ni "Kim ki zerre ağırlığında hayır yaparsa, onun mukâbilini görür" buyrulur.

پادشاهی که به پیش تخت او فرق نبود از امین و ظلم جو

3138. *Bir pâdişâh ki onun tahtı önünde, emînden ve zulm isteyiciden fark ol-maya.*

آن که می‌لرزد ز بیم رد او وان که طعنه می‌زند در جد او

3139. *O kimse ki, onun reddi korkusundan titrer; o kimse ki, onun büyüklüğü-ne ta'ne vurur.*

فرق نبود هر دو یک باشد برش شاه نبود خاک تیره بر سرش

3140. *Onun indinde fark olmaya, her ikisi bir ola! Şâh olmaz, kara toprak*
[3144] *onun başına olsun!*

Ya'ni, tahtının önünde emîn ve zâlim olan kimselerin ve reddi korkusundan titreyen ile ona söven ve ta'n eden kimsenin farkı olmayan ve indinde bunların her ikisi müsâvî olan pâdişâh, pâdişâh değildir. Eğer böyle bir pâdişâh olursa onun başına kara toprak saçılsın!

ذرهٔ گر جهد تو افزون بود در ترازوی خدا موزون بود

3141. *Eğer senin bir zerre cehdin ziyâde olsa Hakk'ın terâzisinde tartılmış olur.*

Eğer senin bu âlem-i sûret olan dünyâda Hak yolunda zerre kadar bir sa'yın ve cehdin ziyâde olsa Hakk'ın adâlet terâzisinde tartılmış ve onun mukâbili verilmiş olur.

پیش این شاهان همواره جان کنی بی‌خبر ایشان ز غدر و روشنی

3142. *Bu şâhların önünde dâimâ can çekişirsin. Onlar açık olan gadrden habersizdir.*

"Rûşen", belli, bedihî ve âşikâr ve revnaklı ve ziyâdâr demektir; "yâ" nisbet içindir. Ve "rûşeni" "gadr"ın sıfatıdır. Ya'ni, bu sûfî ve dünyevî olan pâdişâhların huzurunda onların gözüne girip lûtuflarına nâil olmak için can fedâ edercesine hizmet edersin. Halbuki onlar senin kendilerine karşı açık ve rûşen olan gadrinden ve hiyânetinden habersizdirler; ve senin ahvâline vâkuf değildirler. Ba'zı nüshalarda غدر ile روشنی arasında vav-ı âtufa vardır. Bu sûrette روشنی "gadr"ın muhâlifî olan ihlâstan kinâye olur. Ya'ni pâdişâhlar senin gadrini ve ihlâsını bilemezler, demek olur.

گفت غمازی که بد گوید ترا ضایع آرد خدمت را سالها

3143. *Bir gammâzın sözü ki, sana kötü söyler, senin senelerce olan hizmetini zâyi' getirir.*

Senin hakkında pâdişâha "Filân kimse sana kötü söyler ve seni zemmeder" diye olan bir gammâzın sözü pâdişâhu öfkeliendirir. Senin ona karşı senelerce yaptığın hüsn-i hizmeti zâyi' edip seni lütfâ nâiliyetten mahrûm eder ve bilakis pâdişâhın kahrına uğrattır.

پیش شاهی که سمیع است و بصیر گفت غمازان نباشد جای گیر

3144. *Bir şâhın huzûrunda ki, işiticidir ve görücüdür, gammazların sözü yer tutucu olmaz.*

Dâimâ işitici ve görücü bir şâh olan Hakk'ın huzûrunda gammazların sözü-nün te'siri yoktur. "Gammâz", insanın ayıplarını ve kusûrlarını araştırıp meydana çıkararak şikâyet eden kimse demektir. Ya'ni dünyâ pâdişâhları gammâzın sözüne kapılıp gazab ederler. Halbuki Hak Teâlâ kullarının bâtınî ve zâhirî olan sözlerini işitici ve onların içini ve dışını görücü olduğundan nezd-i ulûhiyyetinde onun nîzâsı ve gazabı şunun bunun ihbârı üzerine değildir.

جمله غمازان از او آیس شوند سوی ما آیند و افزايند بند

3145. *Bütün gammâzlar ondan me'yûs olurlar, bizim tarafımıza gelirler. Ba-ğrı ziyâde ederler.*

Ya'ni, gammazların fiili hakikat-i hâlden bî-haber olanlara karşı müessirdir. Hak Teâlâ hazretleri ise kullarının ahvâl-i zâhire ve bânnelerine karşı Âlîm ve Habîr ve Semî' olduğundan, gammâzlar, fiillerinin Hakk'a karşı müessir olamamasından dolayı me'yûs olurlar. Fakat bizim gibi câhillere tarafına gelirler ve gammazlıklarıyla bizim kalblerimizin elem ve teessür bağına ziyâde ederler ve kuvvetleştirirler.

پس جفا گویند شه را پیش ما که برو جف القلم کم کن وفا

3146. *Binâenaleyh bizim yanımızda şâh için cefâ söylerler. Derler ki: "Kalem kurudu vefâyı az yap!"*

"Cefâ", zulüm ve taaddî demektir. "Gammâz"dan murâd, Cebrîler'dir. "Şâh"tan murâd Hak'tır. "Cefâ"dan murâd, Hakk'ın kulları hakkındaki sû-i kazâsıdır. Ya'ni, gammaz olan Cebrîler bizim yanımızda şâh-i hakîkî olan

Hakk'ın cefâsından ve zulmünden bahsedip derler ki: "Hak bizim hakkımızda ezelde hükmünü vermiştir ve şakî isek şekâvetimizi yazmıştır. Binâenaleyh ne yazmış ise o olmuştur ve kalem kurumuştur. Böyle olunca onun emir ve nehyine karşı vefâ etmek hususunda çok çalışma!"

که جفاها با وفا یکسان بود

معنی جف القلم کی آن بود

3147. *Ceffe'l-kalem'in ma'nâsı ne vakit o olur ki, cefâlar vefâlar ile berâber ola!*

Ey kimse, eğer sen gammâzın sözüne aldanıp emr-i Hakk'a itâat ve nehy-i ilâhîden ictinâb husûsunda tenbel olursan, bil ki, Hak yolunda cefâ ve taaddî etmiş olursun. Halbuki "ceffe'l-kalem", hadîs-i şerîfinin ma'nâsı cefâ ile vefânın berâber olması ma'nâsına değildir.

و آن وفا را هم وفا جف القلم

بل جفا را هم جفا جف القلم

3148. *Belki cefâ için de kalem cefâ yazdı; ve o vefâ için de kalem vefâ yazdı.*

Belki kazâ-yı ilâhî kalemi cefâ için dahi cefâ ve vefâ için de vefâ yazdı ve kurudu. Zîrâ "kazâ" hükm-i külli-i icmâlidir. İyiliğe karşı iyilik yazdı. Nitekim *ya'ni* "Kim ki iyilik ile geldi onun için o iyiliğin on misli vardır" (En'âm, 6/160) ve kötülüğe karşı da kötülük yazdı. Nitekim âyet-i kerîmede *ya'ni* "Kötülüğün cezası onun misli bir kötülüktür" (Şûrâ, 42/40) buyrulur. Aziz b. Muhammed en-Neseî hazretleri kazâ ve kader hakkında yazdığı risâlede şöyle buyurur:

"Ma'lûm olsun ki, eflâk ve encüm Hudâ'nın levh-i mahfûzu ve kitâbıdır; ve her ne ki var idi ve olan mevcûddur ve olacaktır, cümlesi bu levh-i mahfûzda ve kitâb-ı Hudâ'da yazılmıştır ve kalem kurumuştur. فرغ الرب من الخلق *ya'ni* "Rab halkdan ve nızıktan ve ecelden fâriğ oldu" ve kitâb-ı Hudâ'da yazılmamış hiçbir şey yoktur *يا'ni* "وَلَا رَطْبٌ وَلَا يَابِسٌ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ" (En'âm, 6/59) Ve her şey ki, Hudâ'nın levh-i mahfûzunda ve kitâbında mevcûddur, hiçbir kimsenin ona ittîlâ'ı yoktur. Bu söz üzerine iki suâl ederler, biri budur: "Eğer bilcümle eşyâ kitâb-ı Hudâ'da yazılmış ve kalem kurumuş ise kitâb-ı Hudâ'da yazılmış olan her şey bu âlem-i süflide zâhir olacaktır. Binâenaleyh biz meşakkat ve râhatta ve saâdet ve şekâvette ve hayır ve şerde mecbûr oluruz. Şimdi eğer mecbûr isek, bizim sa'y ve gayretimiz ve perhîz ve ihtiyâlarımız nedendir? Ve da'vet-i enbiyâ ve terbiye-i evliyâ ne içindir? Ve tedbîr-i ukalâ ve muâlece-i hukemânın ne fâidesi vardır?"

Ve diğeri budur ki: "Eğer cümle eşyâ kitâb-ı Hudâ'da yazılmış ve kitâb-ı Hudâ'da yazılmış olan her şey zâhir olacak ise bu âlem-i süflide zuhûr eden umûrdan ba'zısı zulüm ve tagallüb ve nâhak yere kan dökmek ve emsâli gibi tertîbsiz ve bî-nesak zâhir oluyor. Lâzım idi ki, cümle umûr bu âlem-i süflide tertîb ve nesak üzere olmalı idi. Zîrâ kitâb-ı Hudâ'da hiçbir şey tertîbsiz ve bînesak yazılmamıştır."

Cevâb: Ma'lûmun olsun ki, şek yoktur ki eflâk ve encüm kitâb-ı Hudâ'dır; ve her ne ki var idi ve mevcûd oldu ve olacaktır; hepsi kitâb-ı Hudâ'da yazılmıştır ve kalem kurumuştur; ve kitâb-ı Hudâ'da yazılmış olan her şey bu âlem-i süflide zâhir olacaktır. Velâkin bil ki; hükemâ derler ki: Eflâk ve encümde yazılmış olan ahkâm-ı cüz'iyeye değildir; ve bu âlem-i süflide harekât-ı eflâk ve encümden zâhir olan eserler vech-i cüz'î üzere değil, vech-i küllî üzere zâhir olur. Bu sebeble bizim için ihtiyâr vardır; ve istediğimiz şeyin tahsîli ve istemediğimiz şeyin def'i bizim sa'y ve kûşîşimize muallaktır; ve eğer öyle olsa idi ki, eflâk ve encümde ahkâm-ı cüz'iyeye yazılmış olsa idi ve âlemde eflâk ve encümden zâhir olan eserler vech-i cüz'î üzere zâhir olaydı, bizim hiçbir şeyde ihtiyârımız olmaz idi; ve sa'y ve kûşîşimiz zâyî olur idi; ve da'vet-i enbiyâ ve terbiye-i evliyâ abes olur idi; ve tedbîr-i ukalâ ve muâlece-i hükemâ fâidesiz olur idi. Güneş zâhir olduğu vakit herkes üzerine müsâvâten şu'le-bâr olur ve ba'zısına ziyâ vermeye ve ba'zısına ziyâ vermemeye ihtiyârı yoktur. Lâkin ba'zısını ma'mûr eder ve ba'zısını yakar. Bu dahi güneşin ihtiyârı ile değildir. Bu âlem-i süflide ba'zı umûrun tertîbsiz ve bî-nesak cereyân ettiğini o kimse o cihetten söylüyor ki, âlem-i süflinin müdebbirleri olan eflâk ve encüm ihtiyâra mâlik değildirler. Onların işi odur ki, dâimâ bu âlemde tarîk-ı cüz'î ile değil, tarîk-ı küllî ile renc ve râhat ekerler; ve saâdet ve şekâvet saçarlar, tâ ki herkesin nasibi ne ise gele! Birine mal ve câh gelir ve diğerrinin mal ve câhu gider. İşte eflâk ve encümde yazılmış olan şeyler kazâ-yı Hudâ'dır. Âlem-i süflide zâhir olan şeyler dahi kader-i Hudâ'dır. Redd-i hükm ve redd-i kazâ mümkün değildir; velâkin redd-i kader mümkündür. Ey derviş, redd-i küllî mümkün değildir, fakat redd-i cüz'î mümkündür; ve mümkün olan redd-i cüz'î akl iledir; ve ba'zıları derler ki duâ ve sadaka iledir. Bir kerre redd-i kader mümkün olunca her ne vech ile kâdir iseler reddederler. Ey derviş, redd-i kader kaderle mümkün olur; zîrâ demir, demir ile reddolunur. Ya'ni soğuk, eflâk ve encümde yazılmıştır ve bu âlemde zâhir olur. Binâenaleyh soğüğün reddi sıcak ile ve sıcakın reddi soğuk ile mümkün olur; ve soğukluk sıcaklık ile ve sıcaklık soğukluk ile ve mekr mekr ile ve asker asker ile reddolunabilir."

که بود بنده ز تقوی رو سپید

عفو باشد لیک کو فر امید

3149. *Afv olur, fakat hani o ümîdin feri ki, bende takvâdan ak yüzlü olur.*

"Fer", burada "debdebe ve haşmet" demektir. Ya'ni, gerçi kazâ-yı ilâhî kalemî cefâyâ cefâ ve vefâyâ da vefâ yazdı. Fakat *الَّذِينَ أُسْرِفُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ* (Zümer, 39/53) ya'ni "Ey benim Resûlüm de ki: Ey nefisleri üzerine isrâf eden kullarım, Allah'ın rahmetinden me'yûs olmayın! Muhakkak Allah Teâlâ bütün günahları mağfîret eder. O muhakkak Rahîm olan Gafûrdur" âyet-i kerîmesi mücibince Hak Teâlâ kullarının fenâlığına karşı iyilikle mukâbele buyurup onları affeder. Fakat kulun takvâdan ak yüzlü olması sebebiyle nâil olacağı debdebe ve haşmet-i ma'nevî ümidi nerede! Günahkâr olan kul affa mazhar olur, fakat takvâ sâhibi olan kulların ihrâz ettiği makamdan mahrûmdur.

کی وزیر و خازن مخزن شود

دزد را گر عفو باشد جان برد

3150. *Eğer hırsız için afv olursa can götürür. Ne vakit vezîr ve mahzenin hâzini olur?*

Meselâ, dünyâda reis-i hükûmet eğer bir hırsız affederse, o hırsız ancak canını kurtarmış olur. Pâdişâhın vezîri ve hazîne-i devletin hâzini ve nâzın olamaz. Bunun gibi hayât-ı dünyeviyyede isyâna ve günâha müstağrak iken hayât-ı uhreviyyeye itikal eden bir kimse dahi mazhar-ı afv olur. Velâkin âhîret sultanlarının karîni olamaz. Fakat hayât-ı dünyeviyyede isyândan tövbe edip takvâyâ rücû' eden kimselerin halleri bunlara makîys değildir.

کز امانت رست هر تاج و لوا

ای امین الدین ربانی بیا

3151. *Ey rabbânî olan dînin emîni, gel! Zîrâ her taç ve bayrak emânetten bitti.*

"Dînin emîni"nden murâd, her takvâ sâhibi olan mü'mindir. Ya'ni, ey rabbânî ve ilâhî olan takvâ sâhibi mü'min gel, emr-i ilâhînin icrâsında ve nehy-i ilâhîden ictinâbda sâbit kadem ol! Zîrâ her saâdet tâci ve her selâmet bayrağı sultân-ı hakîkî olan Hak indinde emîn olmak sebebiyle hâsıl oldu.

آن سرش از تن بدان بائن شود

پور سلطان گر بر او خائن شود

3152. *Eğer sultânın oğlu onun üzerine hâin olursa, onun o başı o sebeble tenden ayrı olur.*

Nitekim eğer dünyâ sultânının oğlu babasına karşı hâin olursa, o hiyânet sebebiyle onun o hiyânet fikrini taşıyan başı cisminden ayrılır ve kesilir.

ور غلام هندوی آرڈ وفا دولت او را می زند طال بقا

3153. *Ve eğer bir Hindû olan gulâm vefâ getirirse, devlet ona tâl-i bekâ vurur.*

Ve eğer kara renkli bir köle sultâna karşı vefâkâr olursa devlet ve saâdet, ona lisân-ı hâl ile "Selâmetinin ve saâdetinin bâkiliği uzasın!" diye bağırır. Binâenaleyh hiyânet ile vefâkârlık müsâvî değildir. Zîrâ hiyânet oğlunu sultan-dan uzaklaştırır; ve emânet sultâna pek uzak olan kara köleyi yaklaştırır.

چه غلام ار بر دری سگ با وفاست در دل سالار او را صد رضاست

3154. *Gulâm nedir! Eğer bir kapı üzerinde köpek vefâlı olursa sâlârın kalbinde onun için yüz rızâ vardır.*

"Sâlâr", burada "ev sâhibi ve reîs-i âile" demektir. Ya'ni, vefâ husûsunda kara yüzlü gulâmın makbûliyeti şöyle dursun, eğer bir evin kapısında duran köpekte bile vefâ olsa, o evin sâhibinin ve âile reîsinin kalbinde o köpeğe karşı nâz ve muhabbet hissi şiddetle yer tutar.

زین جو سگ را بوسه بر پوزش دهد گر بود شیرى چه پیروزش دهد

3155. *Bu sebebdan vaktâki onun ağızına bir bûse verir, eğer bir arslan olsa ona ne zafer verir?*

Ya'ni, vaktâki kapının sâhibi köpekte gördüğü vefâkârlıktan dolayı ona il-tifat ediyor ve ağızını öpüyor; eğer o vefâkârlık bir arslandan zâhir olursa ona karşı ne muâmele edeceğini var kıyâs et! Bu beyt-i şerîfde "köpek"ten mu-râd, ma'siyetten tövbe edip Hakk'ın emrine ittibâ' eden kimse ve "arslan"dan mu-râd, ma'siyetten müctenib olan ehl-i takvâdır. Ya'ni gûnahtan tövbe edip cefâdan vefâyâ rücû' eden kimse hakkında Hak lütuf ve ikrâm ile muâmele buyurur ise ehl-i takvâ olan dîn arslanları hakkında ne gibi zaferler ve inâ-yetler edeceğini izâha hâcet yoktur. Nitekim âtîdeki beyitlerde bu ma'nâ be-yân buyrulur:

جز مگر دزدی که خدمتها کند صدق او بیخ جفا را بر کند

3156. *Ancak bir hırsız ki, hizmetler eder, onun sıklık cefâların göğünü koparır.*

Bu beyit yukandaki 3150 numaralı beyte merbûttur. Ya'ni, eğer hırsız af-fa mahzar olursa canını kurtarır. Sultânın vezîri ve hazînenin emîni olamaz. Fakat hırsız tövbe edip لا ذنب له ya'ni "Gûnahtan tövbe eden kimse gûnah yapmamış olan kimse gibidir" hadîs-i şerîfi mücibince isyandan

temizlenip kemâl-i ihlâs ile amel-i sâlih işler ise, onun kalbindeki sıdk ve ihlâs cefâların ve fenâlıkların kökünü koparır.

چون فضیل ره زنی کار راست باخت / ز آنکه ده مرده به سوی توبه تاخت

3157. *Rehzen olan bir Fudayl gibi ki, doğru oynadı, zîrâ ki on adam kadar tövbe tarafına koştu.*

Nitekim eşkıyâ tâifesinden olup kervanları soyan Fudayl b. İyâz bilâhare Hak yolundaki oyununu doğru oynadı. Zîrâ o yol kesicilikten vazgeçip on adamın tövbesi kadar bir tövbe etti ve ekâbir-i evliyâdan oldu. Fudayl b. İyâz hazretlerinin ahvâlî *Nefehâtü'l-Üns*'te münderic olduğu gibi Ferîdüddin Attâr (k.s.) hazretleri dahi *Tezkiretü'l-Evliyâ*'sında onun tövbesinin sebebi hakkunda şöyle buyururlar:

"Fudayl b. İyâz ibtidâ-i hâlinde bir kadına âşık idi ve şakîlikten eline her ne geçirse ona verir idi; ve dâimâ vakitli vakitsiz o kadının aşkından duvarlar üzerinde olurdu ve ağlardı. Bir gece kervan geçiyor idi; ve o kervan arasında bir kimse Kur'ân okuyor idi. Fudayl'ın kulağına bu âyet erişti *يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللَّهِ* (Hadîd, 57/16) ya'ni "Acaba sizin uyumuş kalbinizin uyanmak vakti gelmedi mi?" Bu âyet sanki bir ok idi ki, onun canına geldi. Fudayl derhal duvardan aşağıya düştü ve dedi: "Vakit geldi ve vakit geçti bile! Sersem ve hayrân ve hacil ve kararsız bir hâlde yüzünü harâbeye çevirdi, bütün gün giderdi ve ağlardı; ve düşmanlarını râzı ederdi. Ve tâat-ı Hak ile meşgul olup kibâr-ı evliyâdan oldu."

و آن چنان که ساحران فرعون را / رو سیه کردند از صبر و وفا

3158. *Ve onun gibi ki, sihirbazlar Fir'avn'u sabır ve vefâ cihetinden kara yüzlü ettiler.*

Ya'ni, Mûsâ (a.s.)'ın mu'cizesini gördükten sonra Hakk'a îman ve Fir'avn'a muhâlefet eden sihirbazların tövbeleri dahi, Fudayl b. İyâz hazretlerinin tövbesi gibi kuvvetli bir tövbe idi. Fir'avn onları kesip biçmek ve asmak ile tehdid etti. Onlarsa sûre-i Tâhâ'da beyân buyrulduğu üzere *نَاقِضٌ مَا أَنْتَ قَاضٍ إِنَّمَا تَقْضِي هَذِهِ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا* (Tâhâ, 20/72) ya'ni "Ey Fir'avn, sen hükmedici olduğun şeyi hükmet, sen ancak hayât-ı dünyâda hükmedersin" diye bu tehdide cevâb verdiler; ve Fir'avn'un yapacağı azâb ve işkenceye sabretmek ve Hakk'a karşı vefâ göstermek cihetinden Fir'avn'u kara yüzlü ettiler. Zîrâ bir kâfirin indinde, mü'minden ölümler ile intikâm almak zevkli bir şeydir. Fakat o

mü'min onun intikâm ve azâbından müteessir olmadığını beyân ederse, o kâfir karşı hakâret üzerine hakâret olur; ve o kâfirin hiss-i gazab ve intikâmı şiddetlenmekle berâber artık o mü'mine karşı yapacağı başka bir zulüm ve fenâlık kalmaz. Bundan dolayı kara yüzlü ve zellî olur.

دست و پا دادند در جرم قود آن به صد ساله عبادت کی شود

3159. *Kısâs cürmünde el ve ayak verdiler. O yüz yıllık ibâdet ile ne vakit olur?*

"Kaved", kısâs ma'nâsınadır. "Cürüm"den murâd, sihirbazların bidâyet-i münâzaada Mûsâ (a.s.) gibi bir nebiyy-i zîşânın mu'cizesine karşı mukâbele cür'etinde bulunmalarıdır ki, onların kesilmeleri ve asılmaları bu cürümlerine kısâs olarak vâki' oldu. Fakat zâhirde Fir'avn'un gazabından neş'et etti. Mahâzâ onlar bu kısâsa karşı sabrettiler ve Hak yolunda vefâ ettiler. Onların bu sabn ve vefâsı yüz yıllık ibâdet ile bile bir kimseye nasîb olmaz.

تو که پنجه سال خدمت کرده کی چنین صدقی به دست آورده

3160. *Sen ki elli yıl hizmet etmişsin, ne vakit böyle bir sıdk ele getirmişsin?*

Ey müslüman efendi, sen ki elli yıl Hakk'a tâat ve ibâdet etmişsin, Fudayl hazretlerinin ve Fir'avn'un sihirbazlarının gösterdiği böyle bir sıdk Hakk'a karşı gösterebildin mi? Belki can korkusundan her menhlyâta karşı sükût ettin ve kefare ve fecerenin her bir teklifini kabûl ettin; ve şer'an kendini muztar ve mecbûr görmekle müteselli oldun.

حکایت آن درویش که در هری غلامان عمید خراسان را آراسته دید و بر اسبان تازی و قباهای زربفت و کلاههای مغرق و غیر آن، پرسید که اینها کدام امیرانند و چه شاهانند گفتند او را که اینها امیران نیستند اینها غلامان عمید خراسانند، روی به آسمان کرد که ای خدا غلام پروردن از عمید پیاموز، آن جا مستوفی را عمید گویند

O fakîrin hikâyesidir ki, Herat'ta Horasan defterdârının kullarını süslü ve Arab atları üzerinde sırmalı elbiseler ile ve cevherlere batmış külâhlar ile ve sâire ile gördü. "Bunlar hangi beylerdir ve ne şâhlardır?" diye

sordu. Ona dediler ki: "Bunlar beyler değildirler, bunlar Horasan defterdârının kullarıdır!" Yüzünü göğe tutup dedi ki: "Ey Hudâ, kul beslemesini defterdardan öğren!" Orada müstevfîye "amîd" derler

"Amîd", her kavmin büyüğüne ve reîsine ve vergi tahsîl eden kimseye derler. Herat ahâlîsinin ıstılâhında Araplar indinde beytül'-mâl hesabına tahsile me'mûr olup "müstevfî" denilen kimse demektir ki, bizde "defterdar" derler.

آن یکی گستاخ رو اندر هری چون بدیدی او غلام مهتری

3161. O bir küstah gidici Herat şehrinde vaktâki bir büyüğün kölelerini gördü.

جامه اطلس کمر زرین روان روی کردی سوی قبله آسمان

3162. Atlas elbiseli, altın kemerli gidici olarak. Yüzünü göğün kublesi tarafına çevirdi.

"Güstâh-rû", bîedeb meşrebli demektir. "Herî", Herât isminin terhîm olunduktan sonra imâle olunmuş şeklidir. İkinci beytin birinci mısra'ı kölelerin sıfatıdır. Ya'ni, bir bîedeb meşrebli olan fakîr, vaktâki Herat şehrinde o şehrin büyüklerinden birinin kölelerini atlas elbise giymiş ve bellerine sırmalı kemeler bağlamış olduğu hâlde şehir içinde gidici olarak gördü. Bunların kim olduklarını sordu. "Defterdârın köleleri!" cevâbını alınca yüzünü göğün kublesi olan Hakk'a çevirdi, dedi:

کای خدا زین خواجه صاحب من چون نیاموزی تو بنده داشتن

3163. Ki: "Ey Hudâ, niçin ihsânlar sâhibi olan efendiden kul tutmayı öğrenmezsin?"

"Yâ Rab, şu ihsân sâhibi olan deftedar bak, kendi kullarını nasıl giydirip kuşatmış! Bense senin kulun olduğum hâlde çıplak ve fakir bir hâldeyim. Sen dahi niçin bu ihsânlar sâhibi efendiye bakıp kulun nasıl idâre olunacağını öğrenmezsin?"

بنده پروردن پیاموز ای خدا زین رئیس و اختیار شهر ما

3164. "Ey Hudâ, kul beslemeyi bu reîsden ve şehrimizin ihtiyarından öğren!"

بود محتاج و برهنه و بی‌نوا در زمستان لرز لرزان از هوا

3165. *Muhtaç ve çıplak ve azıksız kışta havadan çok titreyici idi.*

Bu bîdebeâne sözü söyleyen fakîr, muhtaç ve çıplak ve gıdâsız ve kış mevsiminde soğuk havada tirtir titreyici idi.

انبساطی کرد آن از خود بری جرأتی کرد او از لتری

3166. *Kendinden kesilmekten dolayı bir inbisât etti. Şişkinliğinden dolayı o bir cür'et etti.*

Bu fakîr, kendi vehm-i enânîyyetinden ve varlığından kesilmiş ve Hakk'ın varlığından şişmiş ve kavî olmuş idi. İşte bu kendinden kesilmekten dolayı bir bîpervâlık ve küstahlık etti; ve bu şişkinliğinden dolayı bu sözleri söylemeye cür'et etti.

اعتمادش بر هزاران موهبت که ندیم حق شد اهل معرفت

3167. *Onun i'timâdı binlerce mevhibe üzerine idi. Zîrâ ehl-i ma'rîfet Hakk'ın nedîmi oldu.*

Bu fakîrin Hakk'ın binlerce mevhibesi ve ihsânları üzerine i'timâdı var idi ve bu i'timâd ona ma'rîfet-i Hak'tan hâsıl olmuş idi. Zîrâ ehl-i ma'rîfet bâtında Hakk'ın nedîmi ve musâhibi olmuştur; ve onlar Hak'la mübâseta hâlinde bu lâûbâliyâne münâcâtta bulunurlar. Nitekim *Nefehâtü'l-Üns*'te Mevlânâ Câmî hazretleri bir zâttan naklen şöyle buyurur:

"Ben çocuk idim. İpek böceklerine dut ağacının yaprağını toplamak için bir yerde ağaca çıkmış idim. Tesâdüfen Şeyh Ebu'l-Fazl hazretleri oradan geçiyor idi. Beni ağaçta görmedi ve benim hiç şübhem yok idi ki, Şeyh kendinden geçmiş idi. İnbisât hâli içinde başını yukarı kaldırıp dedi ki: "Ey Hudâ, bir yıldan ziyâde vardır ki, bana para vermedin ki saçlarıma tıraş ettireyim, dostlar ile böyle mi muâmele ederler?" Bunu müteâkib gördüm ki, o ağacın dalları, budakları ve yaprakları bütün altın oldu. O hazret bunu görünce dedi ki: "Acâib! Meğer sana inbisât cihetinden söz söylemek olmaz imiş!" Velhâsıl menâkub-ı evliyâda bunun emsâli çoktur. "İnbisât", lügatte açık yüzlü olmak ve şâd olmak ve küstah olmak ma'nâlarıdır.

گر ندیم شاه گستاخی کند تو مکن آن که نداری آن سند

3168. *Eğer şâhın nedîmi bir küstahlık ederse, sen onu yapma ki o i'timâdı tutmazsın.*

Ey gâfil, eğer şâhın nedîmi ve musâhibi olan ehl-i ma'rifetten birisi Hakk'a karşı küstahlık edip lâübâliyâne sözler söylerse sakın onu nümüne ittihâz ederek sen o inbisâtı ve küstahlığı yapma! Zîrâ sen o nedîm-i şâhın derecesindeki i'timâda mâlîk değilsin. Sen şâh-ı hakîkî olan Hakk'ın mevhibesine ve ihsânına karşı şübhe içindesin. Nitekim dünyâ şâhlarının nedîmleri dahi ba'zan şâha karşı nazlanırlar ve kafa tutarlar. Pâdişâh dahi onların nâzını çeker. Fakat yabancılardan birisi o küstahlığı yaparsa pâdişâh ona gazab edip te'dîb eyler.

حق میان داد و میان به از کمر گر کسی تاجی دهد او داد سر

3169. *Hak bel verdi ve bel kemerden iyidir. Eğer bir kimse bir kimseye taç ver-
diyse o baş verdi.*

Ya'ni, halkın ihsânı Hakk'ın ihsânı yanında lâ-şeydir. Zîrâ Hak insanın vücûduna sağ ve sâlim bir bel verdi ki, o bel insanı ayakta tutar ve gezdirtir; ve halkın ihsânı sana bele bağlanacak bir kemer olursa şübhe yok ki, bel kemerden daha a'lâdır; ve Hak Teâlâ vücûdunun başını ihsân etti ki, onda birçok lezzet uzuvları mevcûddur. Halk ise sana bu başa giyilecek taç verir. Senin başın ma'lûl olursa elması ve altınla taç neye yarar?

تا یکی روزی که شاه آن خواجه را متهم کرد و بیستش دست و پا

3170. *Nihâyet bir gün pâdişâh o efendiye müttehem etti; ve onun elini ve aya-
[3174]ğını bağladı.*

Nihâyet bir gün Herat mülkünün pâdişâhı o defterdârı müttehem etti ve onu suçlu gördü. Habs ve tevkîf edip elini ve ayağını bağladı.

آن غلامان را شکنجه می نمود که دفتنه خواجه بنماید زود

3171. *Şâh o kölelere işkence gösterdi. Dedi ki: "Çabuk efendinin defterini gös-
teriniz!"*

Şâh defterdârı habs ve tevkîf ettiği gibi, onun o süslü kölelerini tevkîf etti. Onları işkence ve eziyet ile tazyîk ederek dedi ki: "Çabuk efendinizin mal-larını ve nûkûdunu sakladığı yeri gösteriniz!"

سر او با من بگوید ای خسان ورنه برم از شما حلق و لسان

3172. *"Ey alçaklar, onun sırrını bana söyleyiniz! Ve yoksa sizin boğazınızı ve
dilinizi keserim!"*

مدت يك ماه شان تعذيب كرد روز و شب اشكنجه و افشار و درد

3173. *Bir ay müddet onları işkence ve tazyîk ve derd ile ta'zîb etti.*

پاره پاره كردشان و يك غلام راز خواجه وانگفت از اهتمام

3174. *Onları parça parça etti; ve bir gün ihtimâmdan dolayı efendinin sırrını ifşâ etmedi.*

"İhtimâm", kasd ve ikdâm etmek ve mahzûn ve gamnâk olmak ma'nâlanıdır, burada ikinci ma'nâ münâsibdir. Ya'ni, pâdişâh onları parça parça etti; ve bir köle bu işkence ve ta'zîbden gamnâk olduğundan dolayı efendinin sırrını ifşâ etmedi.

گفتش اندر خواب هاتف کای کیا بنده بودن هم یاموز و یا

3175. *Ona rü'yâsında hâtif dedi ki: "Ey büyük, sen de kul olmayı öğren ve gel!"*

"Hâtif", "gâibden nidâ eden" demektir. Ya'ni, o fakîre rü'yâsında gâibden bir nidâ gelip dedi ki: "Ey tarîk-ı ma'rîfette mertebe sâhibi olmuş olan büyük, sen de defterdârın kullarına bak ve onlardaki sadâkati ve vefâyı gör de kul olmayı öğren!"

ای دریده پوستین یوسفان گر بدرد گرگت آن از خویش دان

3176. *Ey Yûsuf'ların postunu yırtmış olan, eğer seni kurt yırtarsa onu kendinden bil!*

"Yûsuf'lar"dan murâd, kâmillerdir. "Post deriden", ta'n etmek ve zemmetmek ve gybet etmek ve ayıp tutmaktan kinâyedir. Ya'ni, ey kâmilleri ta'n ve zemmetmiş olan kimse, eğer kurt meşrebinde birisi çıkıp seni yırtar ve seni ta'zîb ederse, onu kendi ahlâkının aksı bil! Nitekim I. ciltte [b. 216]: "Bu cihân dağdır, bizim filllerimiz nidâdır. Nidâlar bizim tarafımıza sadâlar getirir" ve II. ciltte de [b. 2174]: "Bu cihan dağdır ve senin dedikodun, sadâdan yine de senin tarafına gelir" buyrulmuş idi.

ز انکه می بانی همه ساله بپوش ز انکه می کاری همه ساله بنوش

3177. *Bütün sene dokuduğun şeyden giy, bütün sene aldığın şeyden ye!*

این بود معنی قد جف القلم

فعل تست این غصه های دمدم

3178. *Bu dembedem olan gussalar senin fiilindir. Ceffe'l-kalem'in ma'nası bu olur.*

Bu vakit vakit senin kalbine müstevfî olan gamlar ve gussalar senin kötü fiilinin aksindendir. İşte جف القلم بما انت لاق ya'ni "Mülâkî olduğun şeyde kalem kurudu" hadîs-i şerîfinin ma'nası budur. Zîrâ kişi ektiğini biçmek Hakk'ın hükm-i küllî-i icmâlisidir.

نیک را نیکی بود بد راست بد

که نگردد سنت ما از رشد

3179. *Zîrâ sünnetimiz doğru yoldan dönmez. İyiyi iyilik, kötüye kötülük olur.*

Zîrâ bizim âdet ve sünnet-i ilâhiyyemiz kendi istikâmetinden ve doğru yoldan dönmez. Bizim kazâ kalemimiz iyiye iyilik ve kötüye de kötülük yazmış ve kalem dahi kurumuş olduğundan bir hükmün değişmesi ihtimâli yoktur. Yukarıda zikrolunan afv ve mağfîret hâli müstesnâdır. Bu ma'nâ sûre-i Ahzâb'da vâkî 'وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللَّهِ تَبْدِيلًا' (Ahzâb, 33/62) ya'ni "Sen Allah Teâlâ'nın sünnetini tebdîl olur bulmazsın" âyet-i kerîmesinde ve emsâlî âyetlerde mezkûrdur.

تا تو دیوی تیغ او برنده است

کار کن هین که سلیمان زنده است

- 3180 *İş yap, zîrâ Süleyman diridir. Sen ifrîl oldukça onun kılıcı kesicidir.*
[3184]

"Süleyman"dan murâd, tasarruf sâhibi olan insân-ı kâmilidir. "Dîv"den murâd, i'tikâd-ı fâsık sâhibleridir. Ya'ni, vaktin Süleyman'ı olan insân-ı kâmil diridir ve faaliyettedir. Ey nefsanî olan kimse, sen ifrî ve şeytan gibi dalâlet tarafında faâl oldukça onun hidâyet kılıcı senin nefsinin fesâdlarını ve dalâletlerini kesicidir. Bu umûmî ma'nâ zımında cenâb-ı Pîr efendimiz zât-ı şerîflerine de işâret buyururlar. Zîrâ Hz. Pîr efendimiz zamân-ı şerîflerinde ve hayat-ı dünyeviyyelerinde ve bu *Mesnevî-i Şerîf* ile rûhâniyetleri ile de her asırda ehl-i dalâlete karşı hidâyet kılıcı çekmiştir.

چون فرشته گشت از تیغ ایمنی است از سلیمان هیچ او را خوف نیست

3181. *Vaktâki melek oldu, kılıçtan emîndir, Süleyman'dan ona hiç korku yoktur!*

Vaktâki bir kimse nefsinin sıfatlarından kurtulup, sıfât-ı rûhâniyye ile muttasıf oldu ve melekîyet mertebesine erişti, o kimse artık Süleyman'ın ku-

hicından emîn olur ve Süleymân-ı zamandan ona hiç korku olmaz. Zîrâ o kimsenin Süleymân-ı zamâna muhâlefeti kalmaz. Her husûsta onunla müt-tehid olur.

حکم او بر دیو باشد نی ملک رنج در خاک است نی فوق فلک

3182. *Onun hükmü şeytan üzerine olur, melek üzerine değil! Renc toprak üzerinedir, feleğin yukarısı üzerine değil!*

"Toprak"tan murâd, cismâniyet ve "feleğin fevkı"nden murâd, rûhâniyet-tir. Ya'ni, Süleymân-ı zamânın hükmü nefis iffîtinin ve vehim şeytanının üzerinde cârîdir, melek üzerinde cârî değildir; ve insân-ı kâmilin tasarrufu ve riyâzet ve mücâhede meşakkatlerinin tahmîlî sâlikin cismâniyeti üzerinedir, rûhâniyeti üzerine değildir.

ترك كن اين جبر را كه بس نهی است تا بدانی سرِ سرِ جبر چیست

3183. *Bu cebri terk et ki çok boştur, tâ bilesin ki, cebrin sırrının sırrı nedir!*

Ey dalâlette kalan Cebri, bu cebir i'tikadını bırak! Zîrâ bu i'tikâd boş bir i'tikâddır; ve fâsık i'tikâd idrâk-i hakîkatin hicâbıdır. Eğer bunu terk edersen cebrin sırrının sırrını ve hakîkatini anlarsın. Meselâ sirke dolu olan bir kaba, boşaltılıp yıkanılmadıkça şerbet ve şurup konulmaz.

Ma'lûm olsun ki, cebrin hakîkatî sırr-ı kadere müsteniddir; ve sırr-ı kader a'yân-ı sâbiteden her bir "ayn"ın vücûdda, zâten ve sıfâten ve fiilen ancak kabiliyet-i asliyyesinin ve isti'dâd-ı zâtîsinin husûsiyeti mikdârınca zuhûru keyfiyetinden ibârettir. Ve sırr-ı kaderin sırrı dahi budur ki, a'yân-ı sâbite zât-ı ulûhiyyetten gayrı olarak hâricte zâhir olan umûrdan değildirler. Belki Hak Teâlâ hazretlerinin niseb ve şuûnât-ı zâtîyyesinin sûretleridirler; ve Hak Teâlâ'nın niseb ve şuûnât-ı zâtîyyesi ise ezelen ve ebeden tagay-yürden ve tebeddûlden münezzehdir. Binâenaleyh a'yân-ı sâbitenin tagay-yürü dahi mûmteni'dir. Ve cebir hakkında I. cildin 625 numarasına müsâdif olan "Bu, cebir değildir; bu, ma'nâ-yı cebbâriyettir." beytinde geçti. Ve bu cildde bu Cebriîlik bahsinde de birçok îzâhât verildi.

ترك كن اين جبر جمع منبلاں تا خبر یابی از آن جبر چو جان

3184. *Tenbeller cem'inin bu cebrini terk et, tâ ki o can gibi olan cebirden haber bulasın!*

Hakk'ın emirlerini bu vücûd-ı ızâfî âleminde icrâda tenbel olan bir kısım halkın ihtiyâr ettiği bu cebir i'tikadını bırak, tâ ki o can gibi hem zâhir ve hem de mahfî olan cebrin hakikatinden haberdâr olasın!

ترك معشوقى كن و كن عاشقى اى گمان برده كه خوب و فائقى

3185. *Ma'sûkluğ'u bırak ve âşıklık et, ey güzel ve fâik olduğunı zannetmiş olan!*

Ey kendini Hak indinde güzel ve makbûl ve sâir kullara fâik olduğunı zanneden kimse, ma'sûkluğ'u ve nazlanmayı bırak da âşıklık et, ya'ni ehl-i niyâz ol! Zîrâ sen henüz deryâ-yı hakîkatin köpüğü mesâbesinde olan nefsi-ni ve eşyâ-yı sâireyi görüp onların hüküm ve te'sîri altundasın. Deryâda müs-tagrak değilsin ki nâz ehli olasın!

اى تو در معنى ز شب خامشترى گفت خود را چند جوى مشتري

3186. *Ey sen ki, ma'nâda geceden daha sâkitsin, kendi sözüne nice bir müşteri istersin?*

Ey kâmillik ve reşâdet da'vâsında bulunan kimse, sen ma'nâ âleminde karanlık geceden daha susmuş ve sâkit kalmış bir hâldesin. Söylediğin sözlerin ma'nâ âlemiyle münâsebeti yoktur. Onlar senin kendi zan ve tahminlerinden ibârettir. Binâenaleyh bu gibi sözlerine ne vakte kadar müşteri ve sâ-mi' ister ve ararsın?

سر بجنابند پشت بهر تو رفت در سودای ایشان دهر تو

3187. *Senin huzûrunda senin için baş sallarlar. Senin dehrin onların sevdâsında gitti.*

Senin celbettiğin müşteriler ehl-i hakîkatin kelâmından ezberleyip onlara satığın sözlerle başlarını sallarlar ve hiçbirisinin kalbinde o sözlerin te'sîri ve feyzî olmaz. Sen de onların baş sallamalarına bakıp "Beni beğendiler!" diye te-fâhur edersin. Binâenaleyh senin dehrin ve ömrünün zamânı onların sevdâsında geçti ve "Onları Hakk'a da'vet ediyorum!" diyerek kendine da'vet ettin.

تو مرا گویى حسد اندر میچ چه حسد آرد کسی از فوت هیچ

3188. *Sen benim için hasede sarılma dersin. Bir kimse hiçin fevti üzerine ne hased getirir?*

Sana ehl-i kemâlden birisi "Halkın kabûlünden geç de Hakk'a teveccüh et!" diye nasihat etse ona: "Halkın bana olan teveccüh ve ta'zîmine hased etme!" dersin. Sende ne şeref var ki bir kimse ona hased etsin? Bir kimse hiçin fevti üzerine hased eder mi?

هست تعلیم خسان ای چشم شوخ همچو نقش خرد کردن بر کلوخ

3189. *Ey küstah, alçaklara ta'lîm, kerpiç üzerine ince nakış etmek gibidir.*

"Çeşm-i şûh", cür'etkâr ve hayâsız olan kimse ki, burada ehl-i hakîkatın kelâmını ezberleyip edâniye ve avâma söyleyen şahıs murâd olunur. Ya'ni, ey Hak'tan ve peygamberden ve evliyâ-i Hak'tan utanmayan kimse! Ehl-i hakîkatın sözlerini, kendine müşteri celbetmek için önüne gelen avâma ta'lîm edersin. O yüksek ma'nâları onlar idrâk edebilir mi? Onlara böyle ince ma'nâları ta'lîm etmek, tuğla ve kerpiç üzerine küçük ve ince nakışlar yapmağa benzer. Kerpiç üzerindeki ince nakışların sebâtı olur mu? Biraz suya ve havaya ma'rûz kalsa bozulur gider. Ba'zı nüshalarda "çeşm-i şûh" yerine "bâr-ı sûh" (بار سوخ) ve "nakş-ı hurd" (نقش خرد) yerine de "nakş-ı hüb" (نقش خوب) vâki' olmuştur. Ya'ni "Ey ehl-i hakîkatın kelâmını ezberlemekte rûsûh sâhibi olan kimse! Edâniye ta'lîm kerpiç üzerine güzel nakış yapmak gibidir!" demek olur.

خویش را تعلیم کن عشق و نظر کان بود چون نقش فی جرم الحجر

3190. *Kendine aşk ve nazar ta'lîm et ki o, taşın cirmi üzerine nakşetmek gibi olur.*
[3194]

Muhakkıkların maârifini ezberleyip avâma ta'lîm ve onları kendine celbe çalışacağına, kendine aşk-ı ilâhîyi ve kalb gözüyle nazar etmeyi ta'lîm et! Zîrâ o aşk-ı ilâhî ile ve kalb gözüyle nazar sûretiyle tahsîl olunan maârif ve hakâyık, taşın cirmi üzerine nakşetmek gibi esash bir sûrette yerleşir. Yûnus Emre hazretleri buyurur:

Kerpiç koydum kazana, poyraz ile kaynattım

Nedir diye sorana, bandım verdim özünü

Ya'ni kendi zevkimden uzak olan maârif-i evliyâyı cismimin kazanına koydum. Aşksız ve poyraz gibi soğuk esen nefsim ile kaynatmağa çabala-dım. "Bu sözlerin şerhi nedir?" diye soranlara, bu soğuk nefsimle îzâha çalış-tım demek olur.

غیر فانی شد کجا جویی کجا نفس تو با تست شاگرد وفا

3191. *Senin nefsin sana vefâ şâkirdidir. Gayr, fânî oldu. Nerede ararsın, nerede!*

Eğer vefâ öğretmek istersen senin nefsin bu husûsta sana şâkirdidir. Gayr ile meşgûl olma! Zîrâ gayrın sûret-i gayriyyeti fânîdir ve zâildir. O gayn nerede arasın, nerede!

تا کنی مر غیر را حیر و سنی خویش را بد خو و خالی می کنی

3192. *Tâ ki gayruy âlim ve âlî edesin! Kendini kötü huylu ve boş ediyorsun.*

"Hibr", âlim (*Sihâh* ve *Sarrâh*). "Senî", âlî demektir. Ya'ni, irşâd da'vâsında bulunan kimse, sen henüz kendi sıfât-ı nefsâniyyenden kurtulmamış iken başkalarını âlim ve âlî etmeye çalışma! Zîrâ halkın teveccühünden senin nefsin müteessir olup gurûr duyar ve bu sûretle kendini kötü huylu yaparsın; ve kötü huylu olduğun kadar da füyûzât-ı rabbâniyyeden hâlî kalırsın ve ezberleyip söylediğin maârif biter.

متصل چون شد دلت با آن عدن هین بگو مهراس از خالی شدن

3193. *Vaktîki senin kalbin Aden'e muttasıl oldu, âgâh ol, söyle, hâlî olmak-tan korkma!*

"Aden", Yemen'de Bâbü'l-Mendeş boğazı civârında deniz kenarında meşhûr bir şehrin ismidir. Bu şehirde güzel akik taşları çıkarılır. Burada "Aden"den murâd, deryâ-yı hakîkatin kenân olan mertebe-i rûhâniyyettir. Zîrâ "ikilik" mertebesi âlem-i ervâhdan başlar; ve Hak ile abd arasında bir berzahdır. Binâenaleyh ilhâm-ı ilâhî rûha gelir. Ya'ni, ey fenâfillah ve bekâbillah mertebesine vâsıl olmadan halkı irşâda kıyâm eden kimse! Senin kalbin vücûd-ı hakîkî deryâsının kenân olan rûhâniyet Aden'ine muttasıl olduğu vakit hâminden âgâh ol ve halka ta'lim ve irşâd için söyle! Bu mertebede kalbin maârif-i ilâhiyyeden boşalmasından korkma! Zîrâ bu mertebede maârif ve esrâr-ı ilâhiyye akîkleri asla bitmez ve tükenmez.

امر قل زین آمدش کای راستین کم نخواهد شد بگو دریاست این

3194. *"Söyle!" emri, ey doğraya mensûb olan, bu deryâdır, eksik olmayacaktır. "Söyle!" diye bundan dolayı geldi.*

Ya'ni, Resûl-i Ekrem hazretlerine Kur'ân-ı Kerîm'de birçok mahallerde vâ-ki' olan "Kul!" ya'ni "Söyle!" hitâbı: "Ey doğruya ve hidâyete mensûb olan Resûlüm, bu vâsıl olduğun rûhâniyet mertebesinin deryâ-yı hakîkate ittisâli vardır. Hakâyık ve maârif incileri ve akîkleri bitmez ve tükenmez. İstedğin kadar söyle!" demek ma'nâsını beyân için geldi. Verâset-i muhammediyyele-ri hasebiyle bu "Kul!" emri insân-ı kâmillere dahi şâmil olur.

أنصتوا یعنی کہ آیت را بہ لاغ ہوں تلف کم کن کہ لب خشک است باغ

3195. *Susunuz, ya'ni ki suyunu lâğ ile, az telef et! Zîrâ bâğ kuru dudaklıdır.*

Ya'ni, ey kelâm-ı evliyâyı ezberleyip şuna buna söyleyen kimse! Sen he-nüz sıfât-ı nefsâniyyeden kurtulup rûhâniyet Aden'ine muttasıl olmadın. Bi-nâenaleyh hakîkat deryâsından esrâr-ı ilâhiyye incilerini ve rûhâniyet Aden'inden maârif-i rabbâniyye akîklerini çıkaracak bir hâlde değilsin. Böy-le olunca sus ve âb-ı hayât mesâbesinde olan maârif-i evliyâyı şuna buna az söyle! Zîrâ senin kalbinin bâğ kurudur. O ulûm-ı ledünniyye suyu ile kendi bağını sula!

این سخن پایان ندارد ای پدر این سخن را ترک کن پایان نگر

3196. *Ey baba, bu sözün nihâyeti yoktur. Bu sözü terk et, nihâyete nazar et!*

Ey fesâhat ile halka söz söyleyen ve sözlerini halka beğendirmeye çalışan baba! Bu söz dediğimiz şeyin nihâyeti yoktur. İstedğini istediğin kadar söyleyebilirsin. Bu elfâz-ı zâhiriyyeyi ve halkı terk et! Nihâyete ve merci'in olan Hakk'a nazar et! Nitekim âyet-i kefîmede وَأَنْ إِلَى رَبِّكَ الْمُنْتَهَى (Necm, 53/42) ["Sonunda varış Rabbine olacaktır"] buyrulur.

غیر تم ناید کہ پیشت بیستند بر تو می خندند عاشق نیستند

3197. *Bana gayret gelmez ki, senin önünde dururlar, sana gülerler, âşık değildirler.*

"Gayret", lügatte "ikdâm etmek ve kıskanmak ve nâm ve nâmûsa hâlel verecek şeylerden sakınmak" demektir. "Kıskanmak ve hased etmek" ma'nâsına göre beytin ma'nâsı şöyle olur: "Ey yalancı şeyh, halkın senin önünde durup sözlerini dinlemelerinden dolayı bana hased gelmez. Zîrâ o halk sana gülerler, çünkü sana âşık değildirler. Belki senden görmek ümîdinde oldukları zâhîrî menfaatin âşıkıdır." Ba'zı nüshalarda (غیر تم ناید) yerine (غیر تم آید) vâki'dir. Bu sûrette ma'nâ: "Ey şeyh-i kâzib, sen halka ezberlediğin

maârif-i ilâhiyyeyi söylediğin vakit onların kürsünün önünde dolanıp seni dinlemelerinden dolayı, bana evliyâyâ mahsûs olan gayret gelir. Zîrâ o maârif-i evliyâyı avâmın akılları idrâk etmedikleri için gülerler ve senin âşığın olmadıkları için, onların istihzâlarına da sebep olursun. Bana bundan dolayı gayret gelir." demek olur.

بهر تو نعره زنان بین دمیدم

عاشقانت در پس پرده کرم

3198. *Senin âşıkların kerem perdesinin arkasındadır. Senin için na'ra vuruculardır, gör!*

Senin âşıkların senden bekledikleri menfaat perdesinin arkasındadırlar. Senin tekyende yerler ve içerler ve yatarlar; ve bu kerem ve menfaatin devâmı ümidiyle senin için na'ra vurucudurlar. Onlar senin zâtının âşığı değil, kereminin âşığıdırlar, bunu böyle gör!

عاشقان پنج روزه کم تراش

عاشق آن عاشقان غیب باش

3199. *O gaybın âşıklarının âşığı ol! Beş günlük âşıkları az yont!*

Binâenaleyh avâmın âşığı olup onlara müşteri olma ve onları celbe çalışma. Belki o âlem-i gaybın âşıkları olan ehl-i ihlâsın âşığı ol! Böyle beş günlük hayât-ı fânîyeye gönül bağlayan ve maddî menfaat âşıkları olan avâmın islâhına az müteveccih ol ve onları az yont!

سالها ز یشان ندیدی حبه

که بخوردند ز خدعه جذبه

3200. *Zîrâ seni bir cezbenin hud'asından yerler. Nice yıllardır ki onlardan bir habbe görmedin.*

Zîrâ senin kıymetli ömrünü o beş günlük âşıklar cezbenin hud'asından yerler. Ya'ni, onlar senin sözlerinden, kendilerine bir cezbe-i ilâhî hâsıl olmuş gibi gösterirler. Bu sûretle sana karşı cezbe hilesini kullanırlar ve sende onların ahvâl-i bâtınelerini keşfedecek kudret olmadığından, "Benim bu sözlerim bunlara te'sîr ediyor ve terakkî ediyorlar" zannında bulunursun; ve kendi zu'münce onların ta'lîm ve terbiyeleri ile meşgûl olup durursun. Halbuki nice yıllar vardır ki, onlardan bir habbe sıdk ve fâide-i irşâd görmedin. Hepsini kendi nefislerinin hevâsındadırlar.

گام خستی بر نیامد هیچ کام

چند هنگامه نهی بر راه عام

3201. *Avâmın yolu üzerine nice bir hengâme koyarsın? Adımını hasta ettin, hiç murâd zâhir olmadı.*

"Hengâme", müteaddid ma'nâları vardır, burada "mecma' ve adamların cem'iyyeti" ma'nâsıdır. Ya'ni, hâl böyle iken avâmın yolu üzerine nice bir cem'iyet kurarsın ve onları başına toplarsın. Hak yolundaki adımı hasta ve alîl ettin. Senin böyle avâmı başına toplamandan hiçbir murâd-ı hidâyet ve maksûd-ı saâdet hâsıl olmadı.

وقت صحت جمله یارند و حریف وقت درد و غم بجز حق کو الیف

3202. *Sıhhat vaktinde cümle yâr ve arkadaşlırlar. Derd ve gam vaktinde Hak'tan gayrı enîs hani!*

O başına topladığın avâm sıhhatin vaktinde hep sana yâr ve mahrem arkadaş olurlar. Fakat bir derde ve gama mübtelâ olduğun vakit hepsi etrâfından dağılırlar. O vakit sana Hak'tan başka bir elif ve enîs kalmaz.

وقت درد چشم و دندان هیچ کس دست تو گیرد بجز فریاد رس

3203. *Göz ve diş ağrısı vaktinde hiçbir kimse, feryâda erişiciden başkası elini tutar mı?*

Meselâ göz ve diş ağrısı gibi vücûduna birtakım evcâ' ve emrâz ânz olduğu vakit feryâda erişici olan Hak'tan başkası senin elini tutar mı? Gerçi "feryâd-res"den murâd, ilâ ve emrâzı tedâviye salâhiyetdâr olan tabîbler dahi anlaşılabilirse de, etubbâ yediyle vâkı' olan şifâlar dahi Hakk'ın Şâfi ismiyle vâkı' olan tecellîsindendir. Eğer Hak Şâfi ismiyle tecellî buyurmazsa etubbâ dahi ilâ ve emrâzın tedâvisinden âciz kalırlar.

پس همان درد و مرض را یاد دار چون ایاز از پوستین کن اعتبار

3204. *Binâenaleyh hemân derdi ve marazı yâd tut! Ayaz gibi postînden ibret al!*

Ya'ni, ey halktan vefâ uman kimse, ancak evcâ' ve emrâz zamanlarını hatırında tut! Nitekim Sultan Mahmûd'un mukarrebî olan Ayaz köylülüğü zamanında giydiği postunu ve çarığını bir odada hıfzedip ikbâli zamânında onları ziyâret eder ve hâl-i acz ve zilletini dâimâ hatırında tutardı ve onlardan ibret alırdı. Sen de öyle yap!

پوستین آن حالت درد تو است که گرفته ست آن ایاز آن را به دست

3205. *Postîn o senin derdinin hâlidir ki, o Ayaz onu elde tutmuştur.*

O senin ağnlar ve hastalıklar zamânındaki hâlin ve aczin ve mezelletin Ayaz'ın köylülüğü zamânında giydiği posteki ve çarık mukâbilidir, ve sıhhat ve kuvvet hâlin ise Sultan Mahmûd'un Ayaz'a ihsân etmiş olduğu güzel elbiselerin ve hil'atlerin nazîridir. Binâenaleyh kendi vücûd-ı izâfisini müdrik olan abdin hâl-i aslîsi acz ve mezellet ve emr-i Hakk'a boyun eğmeğdir ve itâat etmeğdir.

باز جواب گفتن آن کافر جبری آن سنی را که به اسلامش دعوت می کرد و به ترک اعتقاد جبرش دعوت می کرد و دراز شدن مناظره از طرفین که ماده اشکال و جواب را نبرد الا عشق حقیقی که او را پروای آن نماند، ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ

Cebrî olan kâfirin o Sünnî'ye tekrar cevap söylemesidir ki, kendisini İslâm'a da'vet ederdi ve o cebir i'tikâdının terkine da'vet ederdi; ve iki taraftan münâzaranın uzamasıdır. Zîrâ işkâl ve cevâb maddesini ancak aşk-ı hakîkî götürür ki, onun için ona pervâ olmaz. Bu Allah'ın fazlıdır, onu dilediği kula verir

Ya'ni, Sünnî olan mü'min tafsîlî yukanda geçtiği vech ile Cebri'yi İslâm'a da'vet etti; ve Cebri o da'vete karşı i'tizâr etti ve Sünnî'yi iskât için birtakım deliller getirdi. Sünnî de ona cevâblar verdi; ve ikisinin arasındaki münâzara ve mübâhase uzadı durdu. Zîrâ müşkil görünen mes'elelerin ve onların cevâblarının tefekkürünü ancak aşk-ı hakîkî [ve] muhabbetullah izâle eder. Zîrâ bu aşk-ı hakîkinin bu gibi suâlleri ve cevâbları kalblerden ve dimâğlardan silip süpürmek husûsunda aslâ pervâsı yoktur. Çünkü aşk hangi bir kalbe girerse ancak kendisi kalır, kendinin gayrını mahveder. Bu aşk-ı ilâhî ise cenâb-ı Hakk'ın fazlı ve inâyetidir, onu dilediği kuluna ihsân eder. Beyt-i Hz. Pîr:

ببرد عقل و دلم را براق عشق معانی مرا بپرس کجا برد آن طرف که ندانی

"Aklımı ve gönlümü ma'nâlar aşkının burâkı götürdü. Bana sor ki, nereye götürdü? O tarafa götürdü ki sen bilemezsin!"

کافر جبری جواب آغاز کرد که از آن حیران شد آن منطق مرد

3206. *Kâfir Cebri cevâba başladı ki, o çok söyleyici adam ondan hayrân oldu.*

Beşerdeki ihtiyân münkir olan Cebri kendi i'tikadını takviye için Sünnî'ye karşı birtakım cevâblara başladı. O çok söyleyici ve beşerin ihtiyânını isbât için deliller getirici olan o Sünnî adam, Cebri'nin cevâblarından hayrân oldu. "Mintıyk", çok söyleyici ve iyi söz söyleyici ma'nâsınadır.

لیک گر من آن جوابات و سؤال جمله وا گویم بمانم زین مقال

3207. *Fakat ben o cevâbları ve suâlleri kâmilten tekrar söylersem bu makâlden kalırım.*

Ben bu *Mesnevî-i Şerîf*'de iki tarafın suâllerini ve cevâblarını birer birer tekrar edip söylersem anlatacağım hakâyıkı beyândan geri kalırım.

ز آن مهتر گفتنیا هست مان که بدان فهم تو به یابد نشان

3208. *Ondan bizlere pek mühim söylemeklikler vardır ki, senin anlayışın ona nişân bulur.*

(مان) takdîrindedir ki "bizlere" demek olur. Bizlere onların suâl-rinden ve cevâblarından daha mühim sözler söylemeklikler vardır ki, o söz-lerden senin anlayışın o suâl ve cevâba nişân bulur. Onların birbirlerine ne dedikleri anlaşılır.

اندکی گفتیم آن بحث ای عتُل ز اندکی پیدا شود قانون کل

3209. *Ey nâdân, o bahisten biraz söyledik. Birazdan küllün kânûnu zâhir olur.*

"Utûl", hayn men' eden, menfaatsiz, nâ-ıtırâş, nâdân, katı yürekli ve ga-lîz (*Kâmûs*). Ya'ni, ey cebir tarafına mütemâyıl olan câhil, biz suâl ve cevâb bahsinden yukanda biraz söyledik. Bu biraz söylenen sözden o mezheb-i cebri hey'et-i mecmûasının aslı ve esâsı zâhir olur.

همچنین بحث است تا حشر بشر در میان جبری و اهل قدر

3210. *Cebri ve ehl-i kader arasında beşerin haşrine kadar böyle bahis vardır.*

Cebri ve Kaderî mezhepleri hakkında izâhât yukanda geçti. Bu iki mezheb erbâbının mubâhasesi kıyâmete kadar devâm eder. Her iki taraf birbirine kar-şı Kur'ân'dan ve hadîsden deliller getirip kendi mezheplerinin hak olduğunu

isbâta çalışırlar. Her biri diğerinin getirdiği delili yine Kur'ân ve hadis ile reddeder; ve onların bu müteselsil suâl ve cevâblarının nihâyeti gelmez.

گر فروماندی ز دفع خصم خویش مذهب ایشان بر افتادی ز پیش

3211. *Eğer kendi hasmının def'inden âciz kalsa idi, onların mezhebi önden düşer idi.*

Eğer bu mubâhase Cebrîler'den her biri, kendi muhâlifinin birtakım deliller vâsıtasıyla def'inden âciz kalsa idi, onların mezhepleri i'tibârdan sâkât olur ve râğbet eden olmaz idi. Biri kendi mezhebinin takviye için bir delil getirirse diğeri getirdiği delil ile onu reddeder; ve hasmı da diğer bir delil ile onun bu delilini ibtâl eder; ve bu hâl böyle müteselsilen gider.

چون برون شوشان نبودی در جواب پس رمیدندی از آن راه تباب

3212. *Eğer cevâbda onların mahlası olmasa idi, o tebâb yolunda ürkerler idi.*

"Birûn-şev", dışarı olma ve necât bulma ve mahlas demektir. "Tebâb", helâk ve ziyân ma'nâsıdır. Ya'ni, her iki tarafın birbirlerine karşı cevâb vermek husûsunda onların bir kurtuluş ve mahlası olmasa idi her ikisi de o ziyân ve hüsrân yolundan ürkerler ve o mezhebi terk ederler idi.

چون که مقضی بد دوام آن روش می دهدشان از دلائل پرورش

3213. *Mâdemki o revîşin devâmı makzî oldu, onlara delâil cihetinden perveriş verir.*

"Makzî", ism-i mef'ûldür; ve "hükmolunmuş" demek olup "eser-i kazâ" murâd olunur. Ya'ni, mâdemki Cebrîler'in ve Kaderîler'in gidişlerinin devâmı makzî ve kazâ-yı ilâhî eseri oldu, bu kazâ-yı ilâhînin infâzı ve âlem-i keserâtta cereyânı için Hak Teâlâ her iki tarafa da kendi mezheplerinin ve revîşlerinin takviyesi için lâzım olan deliller cihetinden onlara perveriş verir ve onlara delil bulmak husûsunda kudret ihsân eder. Kazâ ve makzî hakkında III. cildin 1362 numarasına müsâdîf olan: هست آثار گفتمش این کفر مقضی نی قضاست "Ona dedim ki: "Bu küfür makzîdir; kazâ değildir. Bu küfür, doğru, âsâr-ı kazâdır." beytinde ve onu ta'kîb eden beyitlerde mufasssalen izâh olmuştur.

تا نگردد ملزم از اشکال خصم تا بود محبوب از اقبال خصم

3214. *Tâ ki hasmın işkâlinden mülzem olmaya, tâ ki hasmın ikbâlinden mahcûb ola!*

"İşkâl", burada müştebih ve mültebis olmak ma'nâsıdır; ve "ikbâl", bir şeye teveccüh etmektir. Ya'ni, Hak Teâlâ eser-i kazânın zuhûru için iki tarafın delîllerine perveriş ve kuvvet verir. Tâ ki Cebri kendi i'tikadına müştebih ve mültebis olan delîllerini getirdiği vakit, Kaderî dahi onları ibtâl eden delîllerini getirsin de Cebri'ye mülzem ve mağlûb olmasın! Ve tâ ki Cebri'nin ikbâlinde ve teveccüh ettiği ma'nâdan hicâba düşsün ve onun idrâk ettiği ma'nâyı idrâk edemesin! Her ikisinin nazar ettiği ma'nâlar birbirine muhâlif olsun. Nitekim III. cildin 1254 numarasına müsâdîf olan beyitte: از نظر گاهست ای مغر وجود اختلاف مؤمن و کفر و یهود
"Ey vücûdun mağzı, mü'minin ve mecûsinin ve yahûdinin ihtilâfı nazargâhdandır" buyrulmuş idi.

تا که این هفتاد و دو ملت مدام در جهان ماند الی یوم القیام

3215. *Tâ ki bu yetmiş iki millet, kıyâmet gününe kadar cihanda dâim kala!*

Ya'ni, bu kesif ve zulmânî olan âlem-i sûret esmâ-i ilâhiyyenin mezâhiri-dir; ve esmâ-i ilâhiyye Hâdî ve Mudill ve Nâfi' ve Dârr ilh... gibi müteakibîl-dir; ve bu yetmiş iki millet dahi bu esmâ-i müteakibîlenin mezâhîridir. Binâenaleyh bu esmânın âsârı ve ahkâmı kıyâmete kadar ya'ni bu âlem-i kesif sûretinin bozulması zamânına kadar devâm etmek lazımdır.

چون جهان ظلمت است و غیب این از برای سایه می باید زمین

3216. *Mâdemki bu, zulmet ve gayb cihânıdır, gölge için zemîn gerekdir.*

Mâdemki bu dünyâ ve kesâfet âlemi zulmet ve gayb âlemidir ve bu karanlık âlemde hakâyık-ı eşyâ mestûrdur ve gizlidir; ve bu âlemin karanlık ve gayb cihânı olmasının sebebi budur ki, esmâ-i ilâhiyye gölgelerinin düşmesi için zemîn lâzımdır ve gölgenin düşeceği bir mahal olmazsa bittabi' gölge zâhir olmaz. Zîrâ gölgenin hîste mevcûd olması için üç şart lazımdır. Birincisi, gölgenin zâhir olduğu mahal. İkincisi, gölgenin sâhibi. Üçüncüsü, zıllın zuhûrunu icâb eden nûrdur. İmdi âlem dediğimiz şey zıll-i ilâhîdir ve onun zuhûr ettiği mahal a'yân-ı mümkünâtır ya'ni suver-i âlemdir; ve bu gölge bu a'yân-ı mümkünât üzerine uzamıştır. Binâenaleyh vücûd-ı mutlak-ı Hakk'ın zıllı, üzerinde uzadığı âlem-i sûret i'tibârıyla idrâk olunur ki, bunlar da mezâhîrdir; ve bu idrâk "nûr" ismiyle vâki' olur ve "Nûr" esmâ-i zâtîyye-i ilâhiyyedendir. Vücûd-ı izâfiye ve ilme ve ziyâya da ıtlâk olunur. Zîrâ bunlardan her birisi eşyâyı izhâr eder. Nitekim vücûd-ı izâfî olmasa idi, a'yân-ı âlem ya'ni hakâyık-ı eşyâ ketm-i ademde kalır idi; ve eğer âlem olmasa idi hiçbir

şey idrâk olunamaz idi; ve ziyâ olmasa idi a'yân-ı vücûdiyye zulmet-i sâtire içinde kalır idi. Binâenaleyh vücûd-ı izâfî ile vücûd-ı Hakk-ı Mutlak idrâk olunur. Ya'ni mezâhir esmâ-i ilâhiyyenin gölgeleridir; ve bu esmâ ile müsemma olan Hakk'ın vücûdu idrâk olunur. "Zill", hakkındaki tafsîlât-ı sâire *Fusûsu'l-Hikem*'de Fass-ı Yusûfiyye'dedir.

تا قیامت ماند این هفتاد و دو کم نیاید مبتدع را گفت و گو

3217. *Tâ ki hüyâmete kadar bu yetmiş iki kala, mübtedi' için gûft ü gû eksik gelmeye!*

"Mübtedi'", ehl-i hakîkate muhâlefet eden fırkalardır ki, bunlar i'tikâdlarını kendi akıllarının hükmü ile îcâd ederler. Kur'ân'ın ve ahâdis-i şerifenin açık olan beyânâtını kendi müzahrafât-ı akliyyeleri ile te'vîl ederler. Bununla berâber kendilerini ehl-i sünnet ve cemâatten addederler; ve bu sûretle ehl-i hakîkatin beyânâtına i'tiraz ederler ve onların beyânâtını ibtâl için kendi akıllarınca türlü türlü te'vîller getirirler. Cebrîler ve Kaderîler bunların nümunesidir; ve bunların adedi yetmiş ikiye bâliğ olur. İsimleri ve i'tikâdları *Mîlel* ve *Nihal* isimdeki kitâbda mezkûrdur. Burada bunların zikri uzun olur. Her bir fırka kendi aklına göre îcâd ettiği i'tikâdın takviyesi için delîller getirir; ve Hak Teâlâ dahi esmâ-i mütezâddesi ahkâmının ve gölgelerinin kıyâmete kadar devâmı için onlara perveriş verir; ve bu âlem-i keserâtta dedikodu da eksik olmaz. Gerçi bunlara mukâbil ilm-i kelâm ehli çıkıp onların i'tikâdlarını ibtâle çalışmışlar ise de ulûm-ı istidlâliyyeden olan bu ilm-i kelâm dahi onları iskât edememiştir. Zîrâ onlar ehl-i kelâmın getirdikleri delîlleri de ibtâl edecek delîller getirmişlerdir. Nitekim İmâm-ı Gazâlî hazretleri *el-Munkızü mine'd-Dalâl* isimindeki kitabında ilm-i kelâmın, kendi maksadına hâdim olmadığını beyân etmiştir.

عزت مخزن بود اندر بها که بر او بسیار باشد قفلا

3218. *Mahzenin bahâda izzeti olur ki, onun üzerinde kilitler ziyâde ola!*

Ya'ni, bir hazînenin üzerinde ne kadar kilit çok olursa o hazînenin kıymeteki izzetine ve büyüklüğüne o kilitlerin çokluğu delîl olur. Bunun gibi bu muhtelif fırkaların istidlâlât-ı akliyye ile getirdikleri delîller hakikat hazînesinin kilitleri mesâbesindedir; ve bunların çokluğu o hazînenin pek kıymetli olduğunun delîlidir.

بیچ پیچ راه و عقبه و راه زن

عزت مقصد بود ای محتج

3219. *Ey imtihan olunmuş kimse, yolun pek dolaşığı ve ukbesi ve yol vurucusu maksadın izzeti olur.*

Ey hakikat yolunu bulmak için imtihana çekilmiş olan kimse, o hakikat yolunun pek dolaşık olması ve yüksekliği ve alçaklığı arasının mesâfesi ve yol vurucusunun bulunması o maksad-ı hakîkinin izzeti ve büyüklüğü olur. "Uk-be", yükseklik ve alçaklık arasındaki mesâfe demektir. Nitekim "ukbetü't-tâ-ir" derler ki, kuşun yükseklik ve alçaklığı arasındaki mesâfesi murâd olunur; ve burada her bir fırka i'tikâdının maksad-ı hakîkiye yakınlığı ve uzaklığı mu-râd buyrulur. Meselâ Cebriîler ancak Hakk'ın ihtiyân ve irâdesini isbât ederler. Bu i'tikâd hakikate yakındır. Fakat kulun ihtiyânını nefyederler. Bu i'tikâd ise hakikatten uzaktır; ve kezâ Kaderîler, "Kul filinin hâlikadır" deyip kulun ihtiyânını isbât ederler. Bu i'tikâd hakikate yakındır, fakat Hakk'ın ihtiyânını nefyederler. Bu da hakikate uzaktır. Ve "rehzen"den murâd, dahi hayâldir. Nitekim bu cildin 2655 numaralı beytinde: *گشت هفتاد و زین خیال رهزن اهل یقین* ["Yakîn yolunun rehzeni olan bu hayâlden ehl-i dîn yetmiş iki millet oldu."] buyrulmuş idi.

ره زنی اعراب و طول بادیه

عزت کعبه بود و آن نادیه

3220. *Arablar'ın yol vuruculuğu ve bâdiyenin uzunluğu Kâ'be'nin ve o nâdiyenin izzeti olur.*

"Nâdiye", halkun toplanıp müşâvere ettiği meclis demektir. "A'râb" çöllerde sâkin olan bedevîlerdir. "Bâdiye", çöl ve sahrâ demektir. Ya'ni, bedevî Araplar'ın yol vuruculuğu ve çöl ve sahrânın uzunluğu, Kâ'be'nin ve orada toplanan hüccâcın izzeti olur. Zîrâ bu kadar müşkilâtı ıktihâm edip Kâ'be'ye ve Kâ'be'deki cem'iyete vusûl kolay bir şey değildir. Bu beyt-i şerîfden anlaşıldığına göre Hicaz yolunda bedevîlerin huccâca vâki' olan tasallutları pek eski zamandan beri devâm etmekte imiş.

عقبه و مانعی و ره زنی است

هر روش هر ره که آن محمود نیست

3221. *Her revîş, her yol ki, o mahmûd değildir, bir akabe ve bir mâni' ve bir rehzen vardır.*

Her revîş ve mezheb ve her yol ki, ehl-i hakîkatin mezhebine ve yoluna nazaran mahmûd ve makbûl değildir, o mezhebde bir iniş ve çıkış ve bir mâ-

ni' ve yol vurucu hayâl vardır. Meselâ Cebri ve Kaderi mezheplerinin birer tarafları ehl-i hakikat yoluna doğru çıkar; ve diğer tarafı dahi o yoldan aşağı sukutt eder; ve her birinin mezhebi aleyhinde bir delîl ve mâni' vardır; ve hakikate çıkan yolu vurucu bir hayâl vardır.

این روش خصم و حقود آن شده تا مقلد در میان حیران شده

3222. *Bu revîş onun hasmı ve hukûdu olmuş. Nihâyet ortada mukallid hayrân olmuştur.*

Bu tâifenin revîşi ve mezhebi o tâifenin hasmı ve kîni olmuştur; ve l'mâl-i fikirden âciz olan mukallid dahi her iki tarafın getirdikleri defillere bakarak ortada hayran kalmıştır.

صدق هر دو ضد بیند در روش هر فریقی در ره خود خوش منش

3223. *Revişde her iki zıddın sıdkını görür; her bir ferîk kendi yolunda hoş tabîathdır.*

Mukallid olan kimse birbirine zıd olan her iki mezhep sâhibinin kendi mezheplerindeki sıdkını ve her bir tâifenin kendi yolunda memnûn ve hoş tabîatlı olduğunu görür ve bu sebeble hayrete düşer.

گر جوابش نیست می بندد ستیز بر همان دم تا به روز رستخیز

3224. *Eğer onun cevâbı olmazsa yine o söz üzerine kıyâmet gününe kadar inâd bağlar.*

Bu bâtl mezhebe sâlik olanlardan birinin i'tikâdına karşı bir delîl getirilip ibtâl olunursa kendi söylediği sözde ısrâr eder ve onun inâdı kıyâmete kadar devâm eder. Hiç insaf edip demez ki "Bana karşı dermeyân olunan i'tirâzın cevâbını veremedim ve yapılan i'tirâz dahi ma'kûldür. Binâenaleyh benim bu i'tikâdımda bir bozukluk vardır, ıslâh edeyim!"

که مهان ما بدانند این جواب گر چه از ما شد نهان وجه صواب

3225. *Der ki: "Her ne kadar vech-i savâb bizden gizli oldu ise de, bu cevâbı bizim büyüklerimiz bilirler."*

O mülzem ve mağlûb olan akâid-i bâtule ashâbından birisi cevâb bulamayınca der ki: "Her ne kadar biz sana cevâb veremedik ve vech-i savâb bizden mestûr kaldı ise de, senin i'tirâzına karşı verilecek cevâbı bizim i'tikâdımızın ve mezhebimizin büyükleri ve müctehidleri bilir."

پوز بند وسوسه عشق است و پس ور نه کی وسواس را بسته ست کسی

3226. *Vesvesenin ağzını bağlayıcı ancak aşktır; ve yoksa vesvâsı bir kimse ne vakit bağlamıştır!*

"Pûz", ağzın etrâfı; "pûz-bend" vasf-ı terkîbidir, "ağzın etrâfını bağlayıcı" demek olur ve anasının sütünü emmemek için buzağının ağız bağına da "pûz-bend" derler. "Vesvese", kuruntu ve şübhe. "Vesvâs", müvesvis ma'nâsına olup "nefis ve şeytan" murâd buyrulur. Ya'ni, kalbe vârid olan kuruntu ve şübhenin ağzını bağlayıcı olan ancak aşk-ı ilâhîdir; ve yoksa müvesvis olan nefsi ve şeytani bu aşk-ı ilâhî olmaksızın hiçbir kimse bağlayamaz.

عاشقی شو شاهد خوبی بجو صید مرغابی همی کن جو به جو

3227. *Bir âşık ol, güzel bir mahbûb iste! Nehir nehir bir su kuşunu sayd et!*

"Güzel bir mahbûb"dan murâd, Hak Teâlâ, "su"dan murâd, ulûm-ı ledünniyye ve "su kuşu"ndan murâd, ulûm-ı ledünniyye sâhibi olan kâmil ve mükemmil olan mürşid. "Cû-be-cû", "nehir nehir" ta'bîrinden murâd, dahi pîrân hazarâtının turuk-ı muhtelifesidir. Ya'ni, kalbe gelen kuruntu ve şübhelerden hâsıl olan dedikoduların arkası kesilmez. Bunlan ancak aşk-ı ilâhî kat'eder. Binâenaleyh bir âşık-ı ilâhî ol ve bir mahbûb-ı latîf olan Hakk'ı iste ve aşk-ı Hakk'a vusûl için pîrân hazarâtının muhtelif tarîklerinde ulûm-ı ledünniyye sâhibi olan bir insân-ı kâmilî avlamağa ve onun terbiyesi altına girmeğe çalış!

کی بری ز آن آب کان آبت برد کی کنی ز آن فهم فہمت را خورد

3228. *O sudan ne vakit götürürsün ki, o su seni götürür. Ondan ne vakit anlarsın ki o senin anlayışını yer!*

Birinci "âb"dan murâd ilm-i bâtın ve ledünnî ve ikinci "âb"dan murâd, ilm-i zâhirî ve istidlâlîdir. "Fehm"den murâd, akl-ı cüz'î ile olan anlayıştır. Ya'ni, sen o ilm-i zâhirî ve istidlâlî ile ne vakit ilm-i bâtınî tahsil edebilirsin ki, o ilm-i bâtınî senin ilm-i zâhirîni götürür; ve sen o ilm-i bâtından ne vakit anlayabilirsin ki, o ilm-i bâtın senin bu akl-ı cüz'î ile olan anlayışını götürür ve izâle eder. Zîrâ ilm-i zâhirî senin akl-ı cüz'înin istidlâlâtına müstenid-dir ve ilm-i bâtın ise ilm-i hakîkî ve şühûdîdir; ve müşâhedât muhayyelân izâle eder.

یابی اندر عشق با فرو بها

غیر این معقولها معقولها

3229. *Bu ma'kûlât-ı fikriyyeden ve istidlâliyyeden gayrı ma'kûlât-ı keşfiyye ve şühûdiyye vardır ki, sen o ma'kûlât-ı keşfiyyeyi aşk âleminde revnaklı ve kıymetli ve letâfetli bir hâlde bulursun ve görürsün. Binâenaleyh o ma'kûlât-ı fikriyyeyi ve ulûm-ı istidlâliyyeyi o ma'kûlât-ı keşfiyyenin ve ulûm-ı ledünniyyenin yanında pek revnaksız bir hâlde görüp terk edersin.*

که بدان تدبیر اسباب سماست

غیر این عقل تو حق را عقلهاست

3230. *Senin bu aklının gayrı, Hakk'ın akılları vardır ki onunla esbâb-ı semânın tedbiri vardır.*

"Semânın esbâb"ından murâd, yağmurlar, karlar, rüzgârlar, harâret ve ziyâ ve elektrik ilh... gibi hayât-ı sûriyyenin devâmına hâdim olan esbâbdır. "Bu akıl"dan murâd, akl-ı maâşdır ki, insan bu akıl ile iyiyi ve kötüyü ve dostu ve düşmanı tefrik eder; ve dostuna karşı esbâb-ı lütufları ve düşmanına karşı da esbâb-ı kahri ihzâr eder; ve bu hayât-ı sûriyyede cisminin kıvâmına lâzım olan esbâbı ve erzâkı tahsîl eder. "Bu aklın gayrı olan akıllar"dan murâd, ukûl-ı melekîyyedir ki, onlar emr-i ilâhî dâiresinde esbâb-ı semâyı tedbir ederler. Beşerde bu akl-ı melekînin nazîri akl-ı maâddir ki, bu akıl ile rûhun hayât-ı ebediyyesine lâzım olan ahlâk-ı hamîde ve a'mâl-i hasene emr-i ilâhî dâiresinde icrâ olunur. Akl-ı maâşın şânı nefsin şehvâtına hizmet ve emr-i Hakk'a muhâlefettir; ve akl-ı maâdın şânı nefse muhâlefet ve emr-i Hakk'a itâattir. Velhâsıl akl-ı maâş insanın hayvâniyetinin müdebbiri ve akl-ı maâd ise rûhâniyetinin müdebbiridir.

ز آن دگر مغرش کنی اطباق را

که بدین عقل آوری ارزاق را

3231. *Zîrâ bu akıl ile rızıkları getirirsin. O diğerden etbâkı müferrerş edersin.*

"Bu akıl"dan murâd, akl-ı maâş ve "o diğer"den murâd akl-ı maâddir. "Et-bâk"dan murâd, tabakât-ı merâtib-i vücûddur ki, onlar da şehâdet, misâl, rûh tabakalarıdır. Ya'ni, bu akl-ı maâş ile cisminde âit rızıkları tahsîl edersin ve o diğer akl-ı maâd ile de merâtib-i vücûdu kat'edersin.

عشر امثال دهد یا هفت صد

چون بازی عقل در عشق صمد

3232. *Uaktâki aklı Samed'in aşkında fedâ edersin, sana on yâhud yedi yüz mislini verir.*

Vaktâki akl-ı maâşı Samed olan Hak Teâlâ hazretlerinin aşkunda fedâ edersin, Hak Teâlâ sana o fedâ ettiğin akl-ı maâş mukâbilinde onun on mislini veyâhud yedi yüz mislini verir. İkinci mısra'da sûre-i Enâm'da olan *مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ مِثَالِهَا* (En'âm, 6/160) ya'ni "İyilik yapan kimse için onun on misli mükâfât vardır" âyet-i kerîmesi ile, sûre-i Bakara'da olan *مِثْلُ الَّذِي يُفْقُونَ* (Bakara, 2/261) ya'ni "Amvâlahum fi sabil Allah kemâl hibe âbüttü سبع سنâil fi kül sübbe mü hibe" (Bakara, 2/261) ya'ni "Allah yolunda emvâlini infâk edenlerin meseli her bir başağında yüz habbe olarak yedi başak bitiren bir habbe meselidir", ve *كل عمل بنى آدم يجزى بعشر أمثاله* "Her bir benî-âdemin ameli onun misliyle yedi yüz zî'fi-na kadar mükâfât olunur" hadîs-i şerîfine işâret buyrulur.

آن زنان چون عقلها درباختند بر رواق عشق يوسف تاختند

3233. *Vaktâki o kadınlar akıllarını fedâ ettiler, Yûsuf'un aşkının revâkı üzerine koştular.*

"Revâk", "rivâk", "ruvâk", evin önü ve evin ikinci katında olan dîvân-hâne ve sofa ve kemer ve kubbe ma'nâlarıdır (*Akrebü'l-Mevârid*). Vaktâki Züleyhâ'nın da'veti üzerine Mısır'ın ekâbir-i nisvânı Yûsuf (a.s.)'ın cemâlini temâşâ ettiler, *فَلَمَّا رَأَيْنَهُ أَكْبَرْتَهُ وَفَطِنَ أَدْبَاهُ* (Yûsuf, 12/31) ya'ni "Onu gördükleri vakit iclâl ve i'zâm ettiler ve ellerindeki meyveyi keserken ellerini kestiler" âyet-i kerîmesi mücibince Hz. Yûsuf'un cemâlinde hayrân olup akıllarını oynattılar. Her birinin kalbine cenâb-ı Yûsuf'un aşkı müstevlî oldu ve Yûsuf'un aşkının kubbesi üstüne koştular.

عقلشان يك دم سست ساقى عمر سير گشتند از خرد باقى عمر

3234. *Ömrün sâkîsi onların akıllarını bir dem aldı. Ömrün bâkîsinde akıldan tok oldular.*

"Ömrün sâkîsi" olan cemâl, onlara aşk şarâbını içirdi ve akıllarını bir dem aldı. Ömürlerinin mütebâkîsinde de akl-ı maâşın icâbâtından tok oldular. Ya'ni kadınlardaki akl-ı maâşın icâbı bu idi ki, Mısır azîzinin karısı olan Züleyhâ'yı ta'yîb edip bu akılları muktezâsinca dediler ki: "Züleyhâ bir büyük adamın karısı olduğu hâlde teessüf olunur ki, bir âdi kölesine sefilâne bir sûrette gönül verdi!" Vaktâki Hz. Yûsuf'un cemâlini gördüler, onun aşkı bunların kalblerine müstevlî oldu. Artık akılları hükmünce yaptıkları bu ta'yîb-den ömürlerinin bâkîsinde vazgeçtiler. "Meğer Züleyhâ'nın hakkı var imiş!" dediler.

اصل صد يوسف جمال ذو الجلال ای کم از زن شو فدای آن جمال

3235. *Yüz Yûsuf'un aslı Zülcelâl'in cemâlidir. Ey kadından nâkıs, o cemâle fedâ ol!*

Yûsuf (a.s.)'ın cemâli ve güzelliği gibi birçok cemâllerin aslı Zülcelâl olan Hak Teâlâ hazretlerinin cemâl-i mutlakıdır; ve bu âlem-i sûrette görülen her bir güzellik o cemâl-i mutlakın tecelliyât-ı muhtelifesinden ibârettir. Binâenaleyh ey kadından daha nâkıs olan kimse, o cemâl-i mutlak-ı Hakk'a fedâ ol ve onun muvâcehesinde akl-ı maâşın kaydından kurtul! Ma'lûm olsun ki, cemâl sâhibi olan bir kadının veya erkeğin şahsiyetinden sarf-ı nazar edip onda zâhir olan cemâl-i mutlakın tecellisini görerek âşık olmak, vücûd-ı vehmîden kurtulmamış olanlar için gayet müşkildir. Böyle bir âşk vehb-i ilâhîdir. Vücûd-ı vehmî ile mukayyed olanlar sâhib-i cemâlin şahsiyetinde müstağrak olduklarından cemâl-i mutlakdan hicâb içindedirler. Mezâhirde cemâl-i mutlakın âşıkı olan evliyâ-i kirâmın aşkını da kendi aşklarına kıyâs ederler. Bunun için cenâb-ı Pîr efendimiz bir gazellerinde şöyle buyururlar:

صح عند الناس انی عاشق غیر ان لم يعرفوا عشقی لمن

"Nâs indinde sâbit oldu ki, muhakkak ben âşığım, şu kadar ki aşkımın kime olduğunu bilmediler!"

عشق برد بحث را ای جان و بس کاو ز گفت و گو شود فریاد رس

3236. *Ey can, bahsi ancak aşk götürür. Zîrâ güft ü gûdan feryâd-res olur.*

Ey Hak yolunun sâlikı olan can, i'tikadâtaki bahsi ve münâzarayı bir vehb-i ilâhî olan aşk götürür ve izâle eder. Zîrâ aşk-ı hakîkî dedikodudan feryâda erişici olur. Kıl ü kâl sâhiblerini gördüğün vakit anla ki onlarda bu aşk-ı hakîkî yoktur.

حیرتی آید ز عشق آن نطق را زهره نبود که کند او ماجرا

3237. *O nutka aşktan bir hayret gelir. Mecâli olmaz ki o mâcerâ ede!*

Aşk-ı Hak ihsân olunduğu vakit, o aşktan kuvve-i nutkıyyeye bir hayret ve bir durgunluk gelir. Artık dedikoduya ve şu şöyle demiş, bu böyle demiştir, halbuki bunların bu sözleri şu delillere nazaran bâtıldır, tarzında mâcerâdan bahsetmeğe mecâli kalmaz. Zîrâ o âşığa surr-ı vahdet inkişâf eder. Binâenaleyh keserâtın güft ü gûlan nazarından silinir. Beyt-i Mısıfî-i Niyâzî (k.s.):

Her ne rütbe âşikâr etsem hafâsın attırır
Ol ayân iken onu örter delâil beyyînât
Onu tevhd eylemez illâ ki şîrk ehli eder
Vahdet-i Hakk'ı duyanın dili lâldir aklı mat

که بتسد گر جوابی وا دهد گوهری از گنج او بیرون جهد

3238. *Zîrâ eğer bir cevâb verirse korkar ki, bir gevher onun hazînesinden dışarıya sıçraya!*

"Genc", hazîne demek olup esrâr-ı ilâhiyye hazînesi olan kalb-i kâmil murâd buyrulur. Ba'zı nüshalarda "genc" yerine "lûnc" vâki'dir, "dudak ve avurt" ma'nâsındır. Ya'ni, aşk-ı Hak'ta müstağrak olan kâmil eğer kıyl ü kal sâhiblerine açık bir cevâb verirse korkar ki, onun esrâr-ı ilâhiyye hazînesi olan kalbinden veyâhud dudağından sırr-ı vahdete âit bir gevher dışarıya çıkıp nâehiller eline geçer.

لب بیند سخت او از خیر و شر تا نباید کز دهان افتد گهر

3239. *O hayırdan ve şerden dudağını sıkı bağlar, tâ olmaya ki ağızdan gevher düşsün!*

"Hayır"dan murâd, kazâ-yı ilâhî ve "şer"den murâd, makzîdir. "Kazâ"nın hayır olması budur ki, onda habâset-i nefsâniyye ve kabâhat-i tab'âniyye yoktur. Binâenaleyh kazâ-yı ilâhî sûreti hasendir. Fakat küfür ve fisk gibi ahvâl-i mezmûme bizim habâset-i nefsâniyyemizden münbais olduğundan makzî olması i'tibâriyle kabîhdir. Zîrâ sıfatı abddir. Meselâ gayet mâhir bir ressam pek çirkin bir şahsın resmini aslına mutâbık bir sûrette tersîm etse bu tasvîre san'at i'tibâriyle gayet güzeldir deriz. Fakat sûrete de pek çirkin deriz. Binâenaleyh tasvîr hasen ve sûret kabîhdir. Ya'ni kâmil ağızdan sırr-ı vahdete dâir bir gevher ve bir kelâm-ı latîf düşmemek için kazâdan ve makzîden ağızını sıkı sıkı kapar.

همچنان که گفت آن یار رسول چون نبی بر خواندی بر ما فصول

3240. *Nitekim o Resûl'ün yârı buyurdu: "Nebî bize fazıllardan okuduğu vakîl,"*

آن رسول مجتبی وقت نثار خواستی از ما حضور و صد وقار

3241. *"O Resûl-i mütebâ nisâr vaktinde bizden huzûr e yüz vakâr ister idi."*

Bu beyitlerde insân-ı kâmilin esrâr-ı ilâhiyyeyi ifşâdan ihtirâz etmesinin sebebi beyân buyrulur. Zîrâ insân-ı kâmil esrâr-ı ilâhiyyeye ve maârif-i rab-bâniyyeye dâir söz söylerken dinleyenlerin kalblerinde huzûr-ı tâm bulunma-sını ister ki, o maârif ve hakâyık onların kalblerinde takarrur edebilsin! Binâ-enaleyh kalbleri efkâr-ı muhtelifle ile müşevveş olanlara ve oraya buraya ba-karak evzâ'ında hiffet gösterenlere karşı bu esrâr cevherlerini saçmak iste-mezler. Zîrâ böyle huzûr-ı tâm sâhibi olmayanlardan söz kesmek gibi terbi-yesizlikler ve hafiflikler zuhûr edebilir. Nitekim ashâb-ı kirâmdan Enes b. Mâ-lik hazretleri buyurmuşlardır ki: "Resûl-i Ekrem hazretleri Kur'ân-ı Kerim'in esrârını ve havâssını beyân ederek maârif cevherlerini saçtığı vakit, bizden huzûr-ı tâm ve evzâ'imızdan vakâr ve sükûnet isterlerdi."

کز فواتش جان تو لرزان شود آں چنان که بر سرت مرغی بود

3242. *Öyle ki senin başının üzerinde bir kuş olur ki, onun fevtinden senin ca-nın titreyici olur.*

Cismin vaziyetindeki vakâr ve sükûnet ve kalbdeki huzûr öyle olmalıdır ki, meselâ senin başına bir kuş konmuş olsa ki, onun fevtinden ve uçup kaç-masından canın ve için titreyici olur.

تا نگردد مرغ خوب تو هوا پس نیاری هیچ جنبیدن ز جا

3243. *Binâenaleyh hiç yerinden kıvıldamazsın, tâ ki senin güzel kuşun hava tutmaya!*

O güzel kuş havaya uçmamak için aslâ yerinden kıvıldamaz.

تا نباید که بیرد آن هما دم نیاری زد بپندی سُرْفه را

3244. *Nefes alamazsın, öksürüğü bağlarsın, tâ olmaya ki o hüma uçmaya!*

"Sürfe", öksürük; "hümâ", kemik yiyen bir kuşun ismidir. Burada mutla-kan kuş murâd buyrulur. Ya'ni, öyle bir huzûr-ı tâm içinde bulunursun ki, o güzel kuş uçmamak için nefes bile alamazsın ve öksürüğün gelse kendini taz-yik edip öksürmemeğe gayret edersin. İşte insân-ı kâmil esrâr-ı ilâhiyyeyi be-yân ettiği sırada sâlikin vaziyeti onun huzûrunda böyle olmak lâzım gelir.

ور کست شیرین بگوید یا ترُّش بر لب انگشتی نهی یعنی خمش

3245. *Ve eğer bir kimse sana tatlı veyâ acı söylese dudak üzerine bir parmak koyarsın. Ya'ni, "Sus!"*

Ya'ni, sen o huzûr-ı tâm içinde iken eğer birisi gelip sana tatlı veyâ acı sözler söylese dinlediğin hakâyık ve maârif cevherleri fevt olmamak için dudagina parmağını koyup o kimseye işâretle "Sus!" dersin.

حیرت آن مرغ است خاموش کند بر نهد سر دیک و پر جوش کند

3246. *Hayret, o kuştur, seni susturur. Çöplüğün başını kapar ve seni pür-cüş eder.*

Bu beyit yukarıdaki 3237 numaralı beyite merbûttur. Orada "aşk-ı Hak ihsân olunduğu vakit o aşktan kuvve-i nutkıyyeye bir hayret gelir, mecâli olmaz ki o mâcerâ ede!" buyrulmuş idi. Burada da insân-ı kâmilin beyân bu-yurduğu esrâr ve hakâyıktan sende aşk-ı Hak zuhûr eder ve seni hayrete düşürür. İşte bu hayret o kuş mesâbesindedir ki, seni susturur ve kuvve-i nutkıyyeye durgunluk verir. Binâenaleyh efkâr çöplüğü olan kalbin başı olan ağzını kapar. Fakat seni içinden kaynatır ve artık dedikodudan kurtulursun.

پرسیدن پادشاه قاصدا ایاز را که چندان غم و شادی با چارق

و پوستین که جماد است می گویی تا ایاز را در سخن آورد

Pâdişâhın Ayaz'ı söze getirmek için "Cemâd olan çarığa ve postekiye bu kadar gamı ve şâdiyi ne söylersin?" diye Ayaz'a kasden sorması

Sultan Mahmûd Gaznevî'nin neğîmi olan Ayaz'ın çarığı ve postu kıssası bu cildin 1857 numaralı beytinden i'tibâren zikr edildiğinden burada tekrar tafsiline lüzum yoktur. Sultan Mahmud Ayaz'a huzûrunda söz söylemek salâhiyetini verdiğine işâret olmak üzere ona kasden şu suâli sordu: "Ey Ayaz, cemâd ve gayr-i kâbil-i hitâb olan postekiye ve çarığa bu kadar gamı, ya'ni hâl-i zilletini ve şâdiyi, ya'ni hal-i devletini neden dolayı söylersin?"

چیت آخر همچو بر بت عاشقی

ای ایاز این مهرها بر چارق

3247. *"Ey Ayaz, nihâyet puta bir âşık gibi bir çarığa bu muhabbetler nedir?"*

همچو مجنون از رخ لیلی خویش کرده تو چارقی را دین و کیش

3248. "*Kendi Leylâ'sının yüzünden Mecnûn gibi sen bir çarığı dîn ve mezheb etmişsin!*"

با دو کهنه مهر جان آمیخته هر دو را در حجره آویخته

3249. "*İki eskiye can muhabbeti karıştırmışsın. Her ikisini bir odaya asmışsın!*"

"İki eskiye, ya'ni çarık ile postekiye canının muhabbetini karıştırmışsın ve bunların her ikisini de bir odaya asıp saklamışsın!"

چند گویی با دو کهنه نو سخن در جمادی می‌دمی سر کهن

3250. "*İki eskiye nice bir yeni sözü söylersin, bir cemâda eski sırrı üflersin?*"

[3254] "Eski çarık ile eski postekiye nice bir şimdi ağzından çıkan sözleri söylersin. Cemâddan ibâret olan ve söz anlamak kabiliyetinde bulunmayan bu çarık ile postekiye senin eski sırrın olan hâl-i zilleti üfler ve söylersin?" Ba'zı nüshalarda "nev-sühan" yerine "tü sühan" vâki'dir. "İki eskiye nice bir sen söylersin?" demek olur.

چون عرب با ربع و اطلال ای ایاز می‌کشی از عشق گفت خود دراز

3251. "*Ey Ayaz, aşktan dolayı Arab gibi menzile ve harâbeye sözünü uzun çekersin!*"

"Reb" (ربع), menzîl ve hâne ve tarla; "atlâl", "talel" in cem'idir ve "talel", harâb evlerin nişanı ve harâbe demektir. Ya'ni, "Arab şâirlerinin ve âşıklarının ma'sûklarının evlerine ve ba'zı harâbelere hitâben söz ve şiir söylemek âdetleridir. Sen de onlar gibi eski ve harâb çarığın ile postekine uzun sözler ve hitâblar yaparsın!"

چارت ربع کدامین آصف است پوستین گویی قمیص یوسف است

3252. "*Senin çarığın hangi Âsaf'ın menzilidir? Postun gûyâ Yûsuf'un gömleğidir!*"

"Âsaf", Süleyman (a.s.)ın vezîrinin ismidir. Burada mutlakan "vezîr" ma'nâsı murâd buyrulur. Ya'ni, "Ey Ayaz, senin çarığın hangi vezîrin köşkünün harâbesidir ki, Arablar gibi ona hitâben söz söylersin. Postun gûyâ

Ya'kub (a.s.)a gönderilen Yûsuf (a.s.)ın gömleğidir ki, ona karşı canının muhabbetini kanştırırsın."

همچو ترسا که شمارد با کشش جرم يك ساله زنا و غل و غش

3253. "Nasrânî gibi ki, papaza bir yıllık zinâ ve gill ü gış cürmünü sayar."

تا بیا مرزد کشش زو آن گناه عفو او را عفو داند از اله

3254. "Tâ ki papaz ondan o günâhı affede! Onun affını ilâhtan afv bilir."

نیست آگه آن کشش از جرم و داد لیک بس جادوست عشق و اعتقاد

3255. "O papaz cürûmden ve atâdan âgâh değildir. Fakat aşk ve i'tikâd çok sihirbazdır."

Ya'ni, "Ey Ayaz, senin eski çarık ile postekiye olan hitâbın kabâhatlerden ve kabâhatlerin affından bîhaber olan papazlara, bir hıristiyanın, bir yıllık türlü türlü günahlarını affettirmek için birer birer söylemesine benzer. Halbuki papaz o cürûm sâhibinin ne günahlarını bilir ve ne de o günahların affı onun elindedir. Bununla beraber o zavalı kabâhatli papazın affını Allah'ın affı bilir. Bunun ne kadar boş bir şey olduğu akl-ı selîm indinde sâbit olduğu hâlde ne yapalım ki, bir şeye karşı olan aşk ve muhabbet ve i'tikâd çok sihirbazdır." Bir şeyin ma'kul ve gayr-i ma'kul olduğunun muhâkemesine mâ-nî' olur. İ'tikâdın insanlar üzerindeki te'siri bugün tibben dahi sâbit olmuş bir şeydir.

دوستی و وهم صد یوسف تند اسحر از هاروت و ماروت است خود

3256. Dostluk ve vehim yüz Yûsuf peydâ eder. Muhakkak Hârût ve Mârût'tan daha sihir edicidir.

"Teniden", masdarrının müteaddid ma'nâları vardır, burada "peydâ etmek" ma'nâsındadır (Gıyâsü'l-Lügâ). "Yûsuf'tan murâd, mahbûb olan şeydir. "Hârût ve Mârût", iki meleğin ismidir ki, kussaları I. cildin 3361 ve 3385 numaralı beyitlerinde geçti. Ya'ni, insan bir şeye muhabbet ettiği vakit o şey fenâ dahi olsa onun nazarında iyi ve güzel görünür; ve meselâ gönül bir çirkin kadına bağlanmış olsa onu Hz. Yûsuf gibi güzel görür. Kezâ âdâvet dahi böyledir. Bir kimse en güzel bir şeye karşı düşman olsa onu gayet çirkin görür ve kuvve-i vâhime o çirkinde olmayan bir güzelliği veyâhud güzeldi olmayan bir çirkinliği icâd eder. Zirâ kuvve-i vâhimenin şânı ma'dûmu mevcûd ve

mevcûdu ma'dûm göstermek gibi ahvâldir. Binâenaleyh dostluk ve kuvve-i vâhime muhakkak Hârût ve Mârût'tan daha ziyâde sihribazdır; ve hadîs-i şerîfde بحك الشيء يعنى و يصم ya'ni "Senin bir şeyi sevmen gözünü kör ve kulağını sağır eder" buyrulur.

صورتی پیدا کند بر یاد او جذب صورت آردت در گفت و گو

3257. *Onun yâdı üzerine bir sûret peydâ eder. Sûretin cezbi seni gûşt ü gûya getirir.*

Âşık muhabbet ettiği şeyi zikrederek vehminde güzel bir sûret peydâ eder. İşte bu sûret-i hayâliyye seni kendisine karşı söze getirir.

راز گویی پیش صورت صد هزار آن چنان که یار گوید پیش یار

3258. *Sûret önünde yüz bin sır söylersin, nasıl ki dost dostun önünde söylersin.*

O sûret-i hayâliyye önünde bir dostun bir dosta söylediği gibi birçok sırlar söylersin.

نی بد آن جا صورتی نی هیكلی زاده از وی صد آست و صد بلای

3259. *Onda ne bir sûret ne de bir heykel vardır. Ondan yüz "Elest" ve yüz "Belâ!" doğmuştur.*

"Sûret"ten murâd, hâricte münakkaş olan sûret ve "heykel"den murâd, mücesssem olan sûrettir. "Elest", ta'biriyle suâle ve "Belâ!" ta'biriyle cevâba işâret buyrulur. Ya'ni, âşık sevdiği bir şeyin hayâlî olan sûretini dimâğında peydâ eder. Halbuki onun ne hâricte bir sûret-i menkûşesi ve ne de bir sûret-i mücessmesi yoktur. Böyle olduğu hâlde o hayâlî olan sûretten yüz suâl ve yüz cevâb doğar, ya'ni âşık o sûret-i hayâliyyesi ile konuşur.

آن چنان که مادری دل برده پیش گور بچه نو مرده

3260. *Nitekim gönlü götürülmüş bir ana, yeni ölmüş yavrusunun mezarı önünde;*

رازها گوید به جد و اجتهاد می‌نماید زنده او را آن جماد

3261. *Cidd ve iclihâd ile sırlar söylersin. O cemâd ona diri görünüür.*

حی و قائم داند او آن خاک را چشم و گوشى داند او خاشاک را

3262. *O, o toprağı diri ve kâim bilir. O hâşâki bir göz ve kulak bilir.*

O sûret-i hayâliyye ile konuşmanın misâl-i zâhîrîsi pek çoktur. Ezcümle çocuğunun âşık olup gönü elinden gitmiş olan bir ana, yeni ölmüş olan bir çocuğunun mezarı önünde kemâl-i gayret ve sa'y ile türlü türlü sırlar söyler. O cemâd olan çocuk veyâ mezar ona diri ve söz anlar bir hâlde görünür. O bîçâre ana o toprağı hayâlinde diri ve insân gibi ayakta durucu bilir. O hâşâki görücü ve işitici bilir.

پیش او هر ذره آن خاک گور گوش دارد هوش دارد وقت شور

3263. *Onun önünde o mezarın toprağının her bir zerresi, şûr vaktinde kulak tutar ve akıl tutar.*

O ananın hayâlinde o mezarın cemâd olan toprağının her bir zerresi, muşibet vaktinde kulak ve akıl sâhibidir.

مستمع داند به جد آن خاک را خوش نگر این عشق ساحرناک را

3264. *O toprağı cidd ile dinleyici bilir. Sâhir-nâk olan aşka iyi bak!*

"Sâhir", sihredici; "nâk", edât-ı nisbet, "sihrediciye mensûb olan" demektir. Ya'ni, o muşibet-zede olan ana, içinin karışıklığı zamânında, "Bu toprak cemâddır, ona söz söylemek câiz değildir!" demez. Hayâlinde o toprağı cidd ile diri ve dinleyici bilir. İşte sihirbazların şânına mensûb olan şu aşka iyi bak ve âşkın hâlini de ona göre kıyâs et!

آن چنان بر خاک گور تازه او دمبدم خوش می‌نهد با اشک رو

3265. *O, tâze mezarın toprağı üzerine yüzünü, göz yaşı ile berâber dembedem öyle hoş koyar.*

O ana, bir taraftan o toprağı hitâb eder ve bir taraftan da o yeni mezarın toprağı üzerine ağlayarak yüzünü sürer.

که به وقت زندگی هرگز چنان روی ننهاد ست بر پور چو جان

3266. *Ki, dirilik vaktinde can gibi olan oğlu üzerine aslâ öyle yüz koymamıştır.*

"Ki", yukanki beyte merbût olan edât-ı beyândır. Ya'ni, o ana oğlu diriyken yapmadığını öldükten sonra mezarna karşı yapar.

از عزا چون چند روزی بگذرد آتش آن عشق او ساکن شود

3267. *Vaktâki mâtemden birkaç gün geçer, onun o âşkının âleşi sâkin olur.*

"Azâ", sıkıntı senesi ve musîbete sabretmek ve şiddet ve mâtem ma'nâlnadır. Teşdîd [ile] ["azzâ"] dahi telaffuz olunur.

عشق بر مرده نباید پایدار عشق را بر حی جان افزای دار

3268. *Ölü üzerine olan aşk pâyidâr olmaz. Aşkı can artırıcı olan diri üzerine tut!*

"Mürde"den murâd, mahlûkâtır. "Hayy-i cân-efzâ"dan murâd, Hâlık'tır. Ya'ni, mahlûk fânûdir ve fânî olan mahlûk üzerine olan aşk pâyidâr ve sâbit olmaz. Zîrâ ölüir ve onun ancak hayâli kalır. Binâenaleyh aşk onun hayâline intikâl eder; ve hayâl ise mürûr-ı zamân ile zâil olur. Cana kuvvet verici olan Hâlık Teâlâ hazretlerine olan aşk ise bâkîdir.

بعد از آن ز آن گور خود خواب آیدش از جمادی هم جمادی زایدش

3269. *Ondan sonra o mezardan muhakkak ona uyku gelir. Cemâdlıktan yine cemâd doğar.*

"Hâb"dan murâd, gaflettir. Ya'ni, ölünün mezarına karşı olan âh ve enînden sonra mürûr-ı zamân ile o mezara teveccühden gaflet gelir ve o aşk mün-cemid bir hâle gelir. Zîrâ cemâdlıktan yine cemâdlık doğar.

ز آنکه عشق افسون خود بر بود و رفت ماند خاکستر چو آتش رفت نفت

3270. *Zîrâ ki aşk kendi efsûnunu kaptı ve gitti. Vaktâki ateş acele gitti, kül kaldı.*

Zîrâ ki, sâhir-nâk olan aşk kendi sihrini ve efsûnunu o cemâd olan rûhsuz cesedden kaptı ve gitti, bu hâl ateşin sür'atle yanıp geçmesine benzer. Ateş sür'atle yakıp geçtiği vakit nasıl kül kalırsa cesedden dahi câlib-i aşk olan rûh geçip gider. O cesed ateşin külü mesâbesinde kalır.

آن چه بیند آن جوان در آینه پیر اندر خشت می بیند آن همه

3271. *O şeyi ki o genç aynada görür, pîr onun hepsini kerpiçte görür.*

"Pîr"den murâd, aşk olduğu aşağıdaki beyitte beyân buyrulur. "Civan"dan murâd dahi, Allâhü a'lem, akıldır. Zîrâ ahvâl-i aşk aklın verâsındadır ve aklın idrâk edemediği zevki aşk idrâk eder. Nitekim gencin idrâk edemediği ahvâl-i tecrübeleriyle bir ihtiyar idrâk eder. Ya'ni, aklın mücellâ bir aynada gördüğü hayâlâtı, aşk kesif olan bir kerpiçte dahi görür. Nitekim çocuğu ölen bir

ananın o çocuğa olan aşkı onun hayâlini kuru toprak üzerinde görüp âh ve enîn ettiği yukarıda beyân buyruldu.

دستگیر صد هزاران ناامید

بیر عشق تست نه ریش سپید

3272. *Pîr senin aşkındır, ak sakal değil! Yüz binlerce ümitsizin elini tutucudur.*

Ya'ni, yukarıdaki beyitte dediğimiz pîr senin aşkıdır. Yoksa biz "pîr" ta'bi-riyle ak sakalı murâd etmedik. O aşk yüz binlerce ümitsizin imdâdına yetişip elini tutucudur.

Ma'lûm olsun ki, aşk umûmiyet i'tibâriyle iki nevi'dir. Birisi aşk-ı hakîkî ve diğeri aşk-ı mecâzîdir. Aşk-ı hakîkî Hâlik'a olan aşktır. Aşk-ı mecâzî mahlûka olan aşktır. Aşk, gerek hakîkî ve gerek mecâzî olsun, âşıkı zevk-i ümîd içinde yaşatır. Fakat ikisinin arasında büyük fark vardır. Mahlûka olan aşk 3368 numaralı beyt-i şerîfde beyân buyrulduğu üzere pâyidâr olmaz. Zîrâ aşkın taalluk ettiği mahal fânîdir. Hâlik'a olan aşk ise bâkîdir. Zîrâ aşkın taalluk ettiği mahal lâ-yezâldir. Cenâb-ı Pîr efendimiz *Fihî Mâ Fih*'in 42. faslında bu iki nevi' aşk hakkında şöyle buyururlar: "Aşk, galata ve hatâyâ düşürücü hayâl ile olduğu vakit dahi mûcib-i vecd olursa da, bu vecd Habîr ve Basîr olan ma'sûk-ı hakîkiye âşık olan âşıkın vecdi gibi değildir. O âşıkın hâli karanlıkta ma'sûk zannı ile direği kucaklayıp ağlayan ve şikâyet eden kimseye benzer. Bunun lezezzâtı Hayy ve Habîr olan ma'sûkunun boynuna sarılma-ya benzer mi?"

İşte edyân-ı bâuleye sâlik olanların esnâ-yı ibâdetlerindeki vecd ve bükâları dahi bu kabildendir. Nitekim 3354 numaralı beyitte bir hristiyanın papa-za günah çıkartması beyân buyrulmuş idi.

نامصور سر کند وقت تلاق

عشق صورتها بسازد در فراق

3273. *Aşk firâkıta sûretler düzer, vakt-i telâkıta nâ-musavver zâhir olur.*

Aşk sûretsiz olan Hak'tan firâk ve aynlık vaktinde sûret âşıkları için birtakım sûretler düzer ve peydâ eder. Fakat o âşık-ı mecâzî ve o sûret âşıkı bir cezbe-i ilâhiye mülâkî olduğu vakit o âşıkı musavver olmayan Hak zâhir olur. Nitekim I. cildin 111 numarasına mûsâdif olan beyitte: عاشقی گر زین سر عاقبت مارا بدان سورهی رست [“Âşıklık, gerek bu taraftan ve gerek o taraftan olsun, âkîbet bizim için o tarafa rehberdir.”] buyrulmuş idi ki, aşk hakkında orada müfîd izâhât geçti.

که منم اصل اصل هوش مست بر صور آن حسن عکس ما بده ست

3274. *Der* ki: "O sarhoş olan aklın aslının aslı benim! Süret üzerinde o güzelliğ bizim aksimiz olmuştur."

Ya'ni, sûret âşıkına cezbe-i ilâhî erişip sûretten münezzeh olan Hak zâhir olduğu vakit der ki: "Senin sûrete mübtelâ olup sarhoş olan aklının aslının aslı benim! O senin gördüğün sûret üzerindeki güzellik, bizim cemâl-i mutlakımızdan bir pertevin aksidir."

حسن را بی واسطه بفراشتم

پرده ها را این زمان برداشتم

3275. "Şimdi perdeleri kaldırdım, güzelliği vâsitasız yükselttim!"

"Şimdi cezbe-i ilâhiyyem ile senin havâssinin perdelerini kaldırdım ve kalbinin ve rûhunun gözü önünde cemâl-i mutlakımı sûret-i kesîfe vâsıtası olmaksızın yükselttim!" Ya'ni o cemâl-i mutlakımın pertevini mertebe-i süfliyyet olan sûretten mertebe-i ulviyyet olan âlem-i ma'nâya kaldırdım.

قوت تجرید ذاتم یافتی

ز آنکه بس با عکس من دریافتی

3276. "Zîrâ ki benim aksim ile çok dokundun. Zâtının tecrîdi kuvvetini buldun."

"Der bâften", dokumak ve dokunmak ma'nâlarıdır. Burada "ihtilât etmek" ma'nâsı murâd buyrulur. Ba'zı nüshalarda "der bâhtî", "oynadın" vâki'dir. Ya'ni, "Ey âşık-ı sûret, benim sûretlerde olan cemâl-i mutlakımın aks-i pertevi ile çok ihtilât ettin veyâhud çok oynadın. İşte nihâyet zâtının o sûretlerden tecerrüdü ve soyunması kuvvetini buldun. Ya'ni beni, cezbem sâyesinde sûretlerden mucerred olarak buldun ve bu sûretle âşk-ı mecâziden âşk-ı hakîkiye terakkî ettin."

چون از این سو جذبه من شد روان او کشش را می‌نبیند در میان

3277. "Vaktâki bu taraftan benim cezbem gidici oldu, o, ortada râhibi görmez!"

Bu beyt-i şerîf 3254 numaralı beyt-i şerîfe merbûttur. "Vaktâki bir hristiyan bu sûret tarafından benim cezbem gidici oldu, artık o hristiyan ortada günah affedici olarak bir râhibin sûretini ve vücûdunu görmez."

از پس آن پرده از لطف خدا

مغفرت می‌خواهد از جرم و خطا

3278. "Cürüm ve hatâdan dolayı o perdenin arkasından Hudâ'nın lütfundan mağfiret ister."

Ya'ni, "O cezbeye erişen nasrânî anlar ki, cürüm ve hatâsından dolayı o râhibin sûreti perdesinin arkasından ancak Hudâ'nın lütfundan mağfîret istiyor. Asıl afv ve mağfîret Hakk'ın lütfundandır. Kendisi şaşkınlık edip bir perdeye yapışmış ve afv ve mağfîretî o perdeden bilmıştır. Bu cezbe içinde artık papaza arkasını çevirir."

چون ز سنگی چشمه جاری شود سنگ اندر چشمه متواری شود

3279. *Uaktâki bir taştan akıcı bir çeşme ola, taş o çeşmede mütevârî olur.*

Meselâ bir taştan bir pınar kaynayıp aktığı vakit taşın sûreti o pınarda mestûr kalır. "Mütevârî", bir şeyin arkasına gizlenmiş olan demektir. Zarûret-i vezinden dolayı "mütvârî" okunmak icâb eder. Ya'ni, taşın sûreti akan pınarın sûreti arkasında gizlenmiş olur ve artık taş görünmez. Bunun gibi Hakk'ın gaffâriyeti zâhir olunca taş mesâbesinde olan râhibin sûreti o nasrânînin nazarında mestûr kalır.

کس نخواند بعد از آن او را حجر ز آنکه جاری شد از آن سنگ آن گهر

3280. *Ondan sonra kimse ona taş ta'bîr etmez. Zîrâ ki o taştan o gevher akıcı oldu.*

O taştan pınar aktıktan sonra artık kimse ona taş demez, pınar der. Zîrâ ki o taştan o su gevheri akıcı oldu. Bu beyitlerde "taş" ile eşyânın suver-i keşfesine ve "pınar" ile de Hakk'ın tecelliyât-ı esmâiyyesine ve sıfâtıyyesine ve ef'âline işâret buyrulur.

کاسه ها دان این صور را و اندر او آن چه حق ریزد بدان گیرد علو

3281. *Bu sûretleri kâseler bil! Ve onun içine o şeyi ki Hak döker, onunla ulıvv tutar.*

Bu âlem-i şehâdetin sûretlerini kâseler mesâbesinde bil! Hak Teâlâ o kâselere esmâ ve sıfâtının âsârını döker ve o sûretler dahi bu âsâr ve esmâ ve sıfât-ı ilâhiyye ile ulıviyet peydâ eder. Binâenaleyh insanların o sûretlere teveccühü ve taassuku onlarda olan esmâ ve sıfât-ı ilâhiyyenin pertevinden nâşî olur. Fakat câhiller bu hakîkatten gâfil olduklarından onlar o sûrete sâ-nırlılar. Sultan Veled hazretleri bu ma'nâyı âtidedi beyitlerinde izâh buyrurlar:

خلق را حق چو ساخت در ظلمت نور شان ریخت بر سر از رحمت
 اندر ایشان نهاد گوهرها از صفات قدیم علم و سخا
 تا که در خود صفات او بینی وز صفتهاش ذات او بینی
 زین صفات قلیل رو سوی اصل مکن اندر میان هر دو تو فصل
 دل بحق ده اگر دلی داری چون ازو می رسد ترا باری

"Vaktâki Hak halkı zulmette yarattı, onların başı üzerine rahmet cihetinden nûrunu döktü. Onlara sıfât-ı kadîminden ilim ve sehâ gevherlerini koydu, tâ ki kendinde onun sûretlerini göresin ve onun sıfatlarından da O'nun zâtını göresin! Bu az sıfatlardan asıl tarafına git! Sen her iki arasını fasletme! Eğer kalbin varsa Hakk'a ver! Vaktâki sana ondan meded erişe!"

گفتن خویشتاوندان مجنون را که حسن لیلی به اندازه ای است چندان نیست ،
 از او نغز تر در شهر ما بسیار است یکی و دو و ده بر تو عرضه کنیم اختیار کن ،
 ما را و خود را برهان ، و جواب گفتن مجنون ایشان را

Akrabâlarının Mecnûn'a "Leylâ'nın güzelliği bir mikdârdır, o kadar değildir. Bizim şehrimizde ondan daha latîfi çoktur ve birini ve ikisini ve onunu sana arz edelim, intihâb et! Bizi ve kendini kurtar!" demesi ve Mecnûn'un onlara cevâb vermesi

ابلهان گفتند مجنون را ز جهل حسن لیلی نیست چندان هست سهل

3282. Ahmaklar cehilden Mecnûn'a dediler: "Leylâ'nın hüsnü o kadar değildir, ehemmiyetsizdir."

"Sehl", lügatte "kolay ve yumuşak ve iniş ve çukur yer" demektir. Bura-da "ehemmiyetsiz" olmaktan kinâyedir. Mecnûn, Leylâ ismindeki kızın aşğının ismidir ve kıssaları meşhûrdur.

بہتر از وی صد هزاران دل رہا هست همچون ماه اندر شهر ما
3283. "Bizim şehrimizde ondan daha iyi, ay gibi yüzlerce dil-rübâ vardır."

گفت صورت کوزه است و حسن می می خدایم می دهد از نقش وی
3284. *Dedi: "Sûret bardaktır ve güzellik şarâbdır. Onun nakşından bana şarâbı Hudâ verir."*

Mecnûn o câhillere cevâben dedi: "Bu cismânî olan sûretler birer bardak ve kadeh mesâbesindedir ve onlarda zâhir olan güzellikler dahi kadehte şarâba benzerler. Leylâ'nın sûret-i cismâniyyesi kadehinden bana güzellik şarâbını veren ve içiren Hak Teâlâ hazretleridir."

مر شما را سرکه داد از کوزه اش تا نباشد عشق اوتان گوش کش
3285. "Onun aşkı sizin kulağınızı çekici olmamak için, onun bardağından sirke verdi."

"Sirke"den murâd, çirkinliktir. Ya'ni, "Hak Teâlâ Leylâ'nın sûretinden bana güzellik gösterip aşk şarâbını içirdi; ve sizin Leylâ'ya âşık olmamanız için onun sûretinden size çirkinlik sirkesini içirdi, müteneffir oldunuz."

از یکی کوزه دهد زهر و غسل هر یکی را دست حق عز و جل
3286. *Azîz ve celîl olan Hakk'ın eli her birine bir bardaktan zehir ve bal verir.*

Hakk'ın kudret eli bir sûret-i cismâniyye bardağından birine bal ve diğeri-ne zehir verir; ve Hak Teâlâ birine cemâl ve diğeri-ne celâli ile tecellî buyurur.

کوزه می بینی و لیکن آن شراب روی ننماید به چشم ناصواب
3287. *Bardağı görürsün ve fakat nâ-savâbın gözüne o şarâb yüz göstermez.*

"Nâ-savâb"dan murâd, nâ-ehil ve nâ-mahremdir. Ey hakîkate nâ-mahrem olan kimse, sen bardak mesâbesinde olan cismânî sûreti görürsün ve fakat nazarında müşâhedeye ehliyet olmadığı için, o sûret bardağındaki tecellî-i cemâli şarâbı sana yüz göstermez.

قاصرات الطرف باشد ذوق جان جز به خصم خود نه بنماید نشان
3288. *Canın zevki kâsırâtü't-tarfıdır. Kendinin hasmından gayriye nişan göstermez.*

"Kâsîrâtü't-tarf", "bakışı kısa olanlar" demektir. Sûre-i Rahmân'da olan قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ لَمْ يَطْمِئِنَّ أَنْفُسَ قَبْلَهُمْ وَلَا جَانٌ (Rahmân, 55/56) ya'ni "Cennette hûrîler vardır ki bakışlarını kısa yapıcıdır, ya'ni zevclerinden başkasına bakmazlar. Onlara zevclerinden evvel bir insan ve bir cin dokunmadı" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Beyt-i şerîfde canın zevki kısa nazarlı olmakta bu hûrîlere teşbîh buyrulmuştur. Ya'ni, can zevkinin nazarı ancak hakîkate mahrem olanlara ma'tûf olur. Nâ-ehiller hakkında kâsîrâtü't-tarf'dır, aslâ onlara iltifât etmez demek olur.

قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ أَمَدَ آن مَدَامِ وَبَيْنَ حِجَابِ ظَرْفِهَا هَمَجُونِ خِيَامِ

3289. O şarâb kâsîrâtü't-tarf geldi; ve bu zarfların hicâbı çadırlar gibidir.

Bu beyt-i şerîfde yine sûre-i Rahmân'da olan حُورٌ مَقْصُورَاتٌ فِي الْخِيَامِ (Rahmân, 55/72) ya'ni "Çadırlarda bakışları kısa olan hûrîler vardır" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Cemâl-i zâtî-i Hak şarâbı hûrîlere ve cismânî olan sûret perdeleri çadırlara teşbîh buyrulmuştur. Ya'ni cemâl-i zâtî-i Hak şarâbı hûrîler gibi olup cismânî sûret çadırlarında gizli ve mestûrdur. O şarâb kendi mahreminden başkasına kendisini teslim etmez.

هست دریا خیمه در وی حیات بط را لیکن کلاغان را ممت

3290. Deryâ bir haymedir. Onda hayât kaz içindir. Lâkin kargalar için ölûmdür.

"Kelâğ", kuzgun ve yaban kargası demektir. Ya'ni, bir sûretten iki zıd tecellî nasıl zâhîr olur dersin, misâli budur ki, deniz kendisinde olan bu iki zıd tecellînin bir çadırıdır. Onda bir hayat vardır. Fakat bu hayat kazlara mahsûstur. Zîrâ kaz denize düşerse yüzer ve zevk alır. Yine o denizde hayâtın zıddı olan ölüm de gizlidir. Bu ölüm de kargalara mahsûstur. Zîrâ karga denize düşerse boğulur ve ölür.

زهر باشد مار را هم قوت و برگ غیر او را زهر او درد است و مرگ

3291. Zehir dahi yılan için gıdâ ve azık olur; onun gayrına onun zehri derd ve ölûmdür.

Bir sûretten iki zıd hâlin zuhûruna bir misâl-i diğerk dahi zehirdir. Zehir yılanı gıdâ ve hayat ve yilandan başkasına da onun o zehri evcâ' ve ölûmdür.

صورت هر نعمتی و محتى هست این را دوزخ آن را جنتی

3292. *Her bir ni'metin ve mihnetin sûreti buna cehennemdir ve ona cennettir.*

Bu âlem-i şehâdette her bir ni'metin sûreti ba'zı kimseye cehennem gibi elem ve azâb verir. Ba'zı kimseye de cennet gibi zevk ve râhat verir. Ve kezâ her bir mihnetin sûreti de böyledir. Kimine cehennem gibi azâb ve kimine cennet gibi zevk ve râhat olur. Velhâsıl ni'met ve mihnet eşhâsa göre değişir.

پس همه اجسام و اشیا ییصرون و اندر او قوت است و سم لا تبصرون

3293. *İmdi bütün ecsâm ve eşyâ görünürler. Halbuki onda gıdâ ve zehir vardır, görmezsiniz.*

İmdi bu dünyâda bütün ecsâm ve eşyâ his gözüyle görünürler. Halbuki o ecsâm ve eşyanın her birinde sebab-i hayât olan gıdâ ve sebab-i memât olan zehir vardır. Bunları his gözüyle göremezsiniz. Ba'zı nüshalarda birinci mısra'da "yübsarûn" "tübsirûn" sûretinde vâki'dir, "görürsünüz" demektir. Ya'ni "İmdi bütün ecsâmı ve eşyâyı his gözüyle görürsünüz, fakat onlarda olan gıdâyı ve zehri görmezsiniz" demek olur.

هست هر جسمی چو کاسه و کوزه اندر او هم قوت و هم دل سوزه

3294. *Her bir cisim bir kâse ve bardak gibidir. Onda hem gıdâ ve hem dil-sûzluk vardır.*

کاسه پیدا اندر او پنهان رغد طاعمش داند کر آن چه می خورد

3295. *Kâse zâhir, onda ni'met gizlidir. Onun tâîmi bilir ki ondan ne yer.*

"Rağad", mâişet genişliği ve ni'met demektir. "Tâ'im" yiyici ve tadıcı demektir. Ya'ni, sûret kâsesi his gözüne zâhirdir. Fakat onda ni'met gizlidir. Ancak o sûret kâsesinden tadıcı olan kimse ondan ne yediğini bilir. Tatmayan bilmez.

صورت یوسف چو جامی بود خوب ز آن پدر می خورد صد بادۀ طروب

3296. *Yûsuf'un sûreti bir güzel kadeh gibi idi. Babası ondan yüz bâde-i tarûb içti.*

Yûsuf (a.s.)'ın sûret-i cismâniyyesi bir güzel kadeh gibi idi. Babası olan Ya'kûb (a.s.) o kadehten birçok şevkler bâdesini ve şarâbını içti.

باز اخوان را از آن زهر آب بود کان در ایشان زهر کینه می‌فروذ

3297. *Kardeşlerine de ondan zehr-âb var idi. Zîrâ onlarda kîn zehrini artırdı.*

Yine o Hz. Yûsuf'un sûreti kadehinden kardeşlerine zehir gibi acı ve murdar su hâsıl oldu. Zîrâ cenâb-ı Yûsuf'un kardeşlerinde o cemâl-i zâtî şarâbı kîn ve hased zehrini artırdı.

باز از وی مر زلیخا را شکر می‌کشید از عشق افیونی دگر

3298. *Yine ondan Züleyhâ'ya şeker olup aşktan diğer bir afyon çekti.*

Yine Hz. Yûsuf'un sûreti kadehinden Mısır azizinin zevcesi olan Züleyhâ'ya şeker hâsıl oldu ve ondan husûle gelen aşktan Züleyhâ başkalarının o sûretten çektiği afyondan başka bir afyon çekti. "Afyon", haşhaştan hâsıl olan uyuşturucu bir maddedir ve "panzehir" ma'nâsına da gelir. Ya'ni Hz. Yûsuf'un kadeh-i cismi bir iken her bir kimse ondan muhtelif şeyler içtiler.

غیر آن چه بود مر یعقوب را بود از یوسف غذا آن خوب را

3299. *Ya'kûb'a olan şeyin gayrı o güzlele Yûsuf'tan gıdâ idi.*

Ya'ni, Ya'kûb (a.s.) Yûsuf (a.s.)'ın kadeh-i sûretinin fırâkundan gam şerbetini içti. O güzel Züleyhâ ise yine Yûsuf (a.s.)'ın kadeh-i sûretinden rûhun gıdâsı olan aşk şarâbını çekti. Bu iki şey birbirinin gayn idi. Binâenaleyh aynı kadehten muhtelif kimseler başka başka şeyler içti.

گونه گونه شربت و کوزه یکی تا نماند در می غیبت شکی

3300. *Şerbet türlü türlü ve bardak bir, tâ ki gaybın şarâbında sana bir şek kal-maya!*
[3304]

Bu misâllerden zâhir oldu ki, bir kadehten türlü türlü şerbetler içilebiliyor. İşte bu haller âlem-i gaybın türlü türlü şarâbları olduğunda şübhe etmemek içindir. Zîrâ his gözüyle görülen bir sûretten bir kimsenin nasîbî ne mâhiyet-te olduğu meçhûldür.

باده از غیب است و کوزه زین جهان کوزه پیدا باده در وی بس نهان

3301. *Bâde gaybdandır, bardak bu cihandandır. Bardak zâhir, bâde onda çok gizlidir.*

Sûret kadehinden içilecek olan şarâb âlem-i gaybdandır, zuhûrundan evvel bilinemez. O sûret-i cismânî kadehi ise bu âlem-i kesâfettendir. Binâena-

leyh his gözüyle görülür. Bu his gözüyle görülen sûret kadehinde ne türlü şarâb olduğu çok gizlidir.

ليك بر محرم هويدا و عيان

بس نهان از دیده نامجرمان

3302. *Nâ-mahremlerin gözünden çok gizli, fakat mahreme âşikâr ve açıktır.*

Ya'ni, bu sûret kadehlerinde neler bulunduğu hakîkate ve sırr-ı kadere nâ-mahrem olanlardan çok gizlidir. Fakat sırr-ı kader kendilerine mekşûf olan mahremlere ve evliyâ-i kirâma âşikâr ve apaçıktır.

فَاعْفُ عَنَّا أَثْقَلْتُ أَوْزَارَنَا

يا الهی سَكَّرْتَ أَبْصَارَنَا

3303. "Ey benim Allah'ım, bizim basarlarımız sarhoş kılındı. Bizden afv et, bizim yüklerimiz ağır oldu!"

Bu beyt-i şerîfde Hz. Pîr zât-ı şerîflerini de ehl-i gaflet arasına katarak münâcât buyurdular. Bu bize ta'lîm içindir. Ya'ni, "Ey benim Allah'ım, bu âlem-i kesâfette suver-i muhtelifede zâhir olan şûûnât-ı ilâhiyyen ile bizim gözlerimiz kamaştırıldı ve sarhoşların bakışları gibi bakıyoruz. Seni görmüyoruz, o sûretleri görüyoruz. Bizden bu şîrk-i hafîyi affeyle! Zîrâ bizim yüklerimiz ve bu şîrk sebebiyle günahlarımız ağır oldu!"

قَدْ عَلَوْتَ فَوْقَ نُورِ الْمَشْرِقَيْنِ

يا خَفِيًّا قَدْ مَلَأْتَ الْخَافِقَيْنِ

3304. "Ey gizli olan, sen muhakkak iki hâfika doldun. İki maşrıknın nûru fev-kîne yükseldin."

"Hâfık", mağrib demektir. "Hâfikayn", ya'ni "iki hâfık", mağrib ve maş-rik ma'nâsında müsta'meldir. Zîrâ ilm-i hey'et iktizâsınca arzın bir tarafı için mağrib olan mahal aynı zamanda diğerk tarafı için maşrik olur. Bu sebeble "hâfikayn", mağrib ve maşrik ma'nâsında kullanılır. "İki maşrik"tan murâd, birisi güneşin ve diğeri ayın maşriktir. Ya'ni, "Ey zât-i latîfi enzâr-i hissiyyeden gizli olan Hak Teâlâ, sen وَلِلَّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ فَأَيْنَمَا تُولُوا فَتَمَّ وَجْهَ اللَّهِ (Bakara, 2/115) ya'ni "Maşrik ve mağrib Allah'ındır. Ne tarafa teveccüh edersen Allah'ın vechi vâkî'dir" âyet-i kerîmesinde beyân buyurduğun üzere mağribe ve maşrika doldun. İki maşriknın nûrunun üzerinde yükseldin. Zîrâ vücûd-ı hakîkî senindir. İki maşriknın nûru senin vücûdundan zâhir olmuştur."

أَنْتَ فَجْرٌ مَفْجَرُ أَنْهَارِنَا

أَنْتَ سِرٌّ كَاشِفُ أَسْرَارِنَا

3305. "Sen bizim sırlarımızı keşfedici bir sırsın! Sen bizim nehirlerimizi ifcâr edici bir fecrsin!"

"Sır"dan murâd, vücûd-ı mutlak-ı Hak; "esrâr"dan murâd, vücûd-ı mutlakta mahfî olan sıfât ve esmâdır. "Fecr", asl-ı lügatte, "bir şeyi geniş sûrette yarmak" demektir ve "fâil" ma'nâsında da müsta'meldir. Ya'ni, "yarıcı ve şakkeci" demektir. "Mefcer", su akmak için yarılan mahal demektir. Bundan murâd cismânî olan vücûdât-ı izâfiyyemizdir. "Enhâr", geniş su mecrâsı ma'nâsına olan "nehr"ın cem'idir. Bundan murâd dahi esmâ-i ilâhiyyenin suver-i ilmiyyesinden ibâret olan a'yân-ı sâbitedir. Ya'ni, "Ey Allah'ım, sen bizim havâssimizden gizli olan vücûd-ı mutlaksın. Bizim sırlarımız ve hakikatlerimiz olan sıfât ve esmâ-i ilâhiyyeni zât-ı mutlakından keşf ve izhâr edicisin. Sen bizim nehirler mesâbesinde olan a'yân-ı sâbitemizin mefceri olan bu cisimleri âlem-i tabiatı yapıp çıkarıcı ve halk edicisin. Bu sûret-i cismâniyyemizden a'yân-ı sâbitemizin ahkâmı câri olur."

يَا خَفِيَ الذَّاتِ مَحْسُوسَ الْعَطَا أَنْتَ كَالْمَاءِ وَنَحْنُ كَالرَّحَا

3306. "Ey zâtı gizli, atâsı mahsûs! Sen su gibisin ve biz değirmen gibiyiz!"

"Rehâ", değirmen demektir. "Ey zât-ı latîfî gizli olduğu hâlde bu âlem-i sûrette atâyâ-yı esmâiyyesi mahsûs olan vücûd-ı hakîkî, senin vücûd-ı mutlakın suya benzer ve bizim vücûdât-ı izâfiyye ve kesîfemiz dahi değirmen gibidir. Su değirmeni nasıl döndürürse senin vücûd-ı mutlakın dahi bu vücûdât-ı izâfiyye âlemini böyle döndürür!"

أَنْتَ كَالرَّيْحِ وَنَحْنُ كَالغُبَارِ تَخْتَفِي الرِّيحُ وَغَيْرَاهَا جَهَارَ

3307. "Sen rüzgâr gibisin ve biz toz gibiyiz. Rüzgâr gizli olur ve onun tozu aşîkârdır."

"Senin vücûd-ı mutlak-ı latîfin rüzgâr gibi ve bizim vücûdât-ı kesîfemiz rüzgârın kaldırdığı toz gibidir. Havaya kalkan tozda rüzgâr gizli ve tozun karaltısı âşîkârdır." Bu beytin nazîrleri I. cildin 610 numarasına müsâdif olan: "Biz yoklarız ve bizim varlıklarımız da yoktur; Sen fânî gösterici bir vücûd-ı mutlaksın" beytiyle 611 numarasına müsâdif olan: "Biz hep arslanlar; fakat bayrak arslanı! Onların hamleleri vakit vakit rüzgârdan olur" beytinde geçti.

تو بهاری ما چو باغ سبز خوش او نهان و آشکارا بخشش

3308. "Sen bir baharsın, biz yeşil bâğ gibi hoşuz. O gizli ve onun bahşışı âşîkârdır."

"İlâhî, senin vücûd-ı latîfin bir bahar gibidir. Bizim vücûdât-ı izâfiyyemiz o bahardan yeşillenmiş bir bağ gibi latîfdir ve güzeldir. Senin o bahâr-ı vücûdun gizli ve onun atâyâ-yı zâtîyye ve esmâiyyesi âşikârdır." Bu ve âfîdeki beyitlerde teşbîhât-ı keşifeden teşbîhât-ı latîfeye terakkî buyrulmuştur.

تو چو جانی ما مثال دست و پا قبض و بسط دست از جان شد روا

3309. "Sen can gibisin, biz el ve ayak gibiyiz. Elin kabzı ve bastı candan revâ oldu."

"İlâhî, sen bu vücûd-ı izâfî âleminin latîf olan cânı gibisin. Bizim vücûdât-ı keşifemiz ise el ve ayak gibidir. Elin açılıp kapanması candan olduğu gibi bizim bilcümle harekâtımız dahi senin sıfat-ı Hayât'ından zâhir oldu." Nitekim âyet-i kerîmede لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ (Kehf, 18/39) ya'ni "Kuvvet ancak Allah ileddir" buyrulur.

تو چو عقلی ما مثال این زبان این زبان از عقل دارد این بیان

3310. "Sen akıl gibisin, biz dil misâliyiz. Bu dil bu beyânı akıldan tutar."
[3314]

"İlâhî, senin vücûd-ı latîfin akıl gibi gizli ve bizim vücûdumuz dil gibi zâhirdir. Fakat bu zâhir olan dil bu beyânât ve elfâzı aklın imdâdıyla izhâr eder. Aklın imdâdı olmazsa dil ancak sâkit bir et parçasından ibâret kalır."

تو مثال شادی و ما خنده ایم که نتیجه شادی فرخنده ایم

3311. Sen şâdî misâlisin ve biz gülmeyiz ki, mübârek olan şâdînin netîcesiyiz.

"İlâhî sen kalblere müstevfî olan sürûr ve şâdî gibisin ve biz dahi gülme gibiyiz ki, o gülme mübârek olan sürûr ve şâdînin netîcesidir."

جنش ما هر دمى خود اَشْهَد است که گواه ذو الجلال سرمد است

3312. "Bizim hareketimiz her bir dem muhakkak eşheddir ki, sermed olan celâl sâhibi zâtın şâhididir."

"Eşhedü", kelimesi fi'l-i muzârî sîgasının nefis-i mütekellim vahde olması-na göre "Ben şehâdet ederim!" ma'nâsına gelir. Bu sûrette beyt-i şerîfin ma'nâsı: "Bizim vücûd-ı izâfîmizin hareketi her anda "Ben Hakk'ın varlığına şehâdet ederim!" diyerek celâl sâhibi ve ebedî olan zât-ı latîf-i Hakk'ın vücûdunun fillen şâhididir" demek olur. İsm-i tafdîl [=eşhed] olduğuna göre "En ziyâde şehâdet edici" ma'nâsında olup bu sûrette beyt-i şerîfin ma'nâsı: "Bi-

zım vücûd-ı izâfîmizin hareketi her bir demde en çok şehâdet edicidir ki, ebedî olan Zü'l-celâlin fiilen şahîdidir."

گر دش سنگ آسیا در اضطراب اشهد آمد بر وجود جوی آب

3313. "Değirmen taşının ızırâb içinde dönüşü su ırmağının vücûdu üzerine eşhed geldi."

"Nitekim değirmen taşının çarpınma içinde dönüşü su ırmağının vücûdu ve varlığı üzerine en ziyâde şehâdet edici geldi." Buraya kadar ebyât-ı şerîfde teşbihât-ı kesîfe ve latîfe zikredilmiştir. Âtîdeki beyt-i şerîfde ise tenzih-i husûsî mevzû'-ı bahsdir.

ای برون از وهم و قال و قيل من خاک بر فرق من و تمثیل من

3314. "Ey benim vehmimden ve kıyl ü kâlimden hâriç, toprak benim farkım ve temsîlim üzerine olsun!"

"Fark", başın tepesi ve iki şeyi birbirinden zihnen veya fiilen ayırmak ma'nâlanıdır. Burada bu iki ma'nâya göre de vecih vardır. Birinci ma'nâya göre olan vecih: Ya'ni, "Ey benim vehmimden ve âlem-i elfâzdaki kıyl ü kâlimden hâriç ve münezzeh olan, zât-ı mutlak-ı Hak, benim senin vücûd-ı hakikîn ile eşyâ-yı kesîfe ve latîfe arasında yaptığım teşbihâtıma ve temsîlâtıma ve benim başımın tepesine helâk toprağı saçılın! Zîrâ bu teşbihâtın zât-ı latîfin ile hiçbir münâsebeti yoktur!" İkinci ma'nâya göre vecih: "Ey benim vehmimden ve kıyl ü kâlimden münezzeh ve hâriç olan zât-ı latîf, benim iki varlık ispat ve ikisinin arasını zihnen ve fiilen ayırıp birini Sen ve birini de Senin gayrın addederek yaptığım teşbihât ve temsîlâtıma ve bu farkıma toprak saçılın! Zîrâ vücûdda Evvel ve Âhir ve Zâhir ve Bâun ancak sensin! Senin varlığın muvâcehesinde ne vardır ki, sen ona benzemiş olasın! Nitekim sen kelâm-ı şerîfde هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ (Hadîd, 57/3) ya'ni "Evvel ve Âhir ve Zâhir ve Bâun O'dur" buyurdun. Fakat ne yapalım ki senin esmâ ve sıfâtınla berâber zât-ı Hakk'ın yine zâtına zuhûrundan ibâret olan bu âlem-i ke-serâtta mevhûm bir fark ve gayriyet hâsıldır; ve bu sebeble rubûbiyet ve ubûdiyet nisbetleri zâhirdir."

بندہ نشکید ز تصویر خوش هر دمت گوید که جانم مفرشت

3315. "Bende senin hoş olan tasvîrinden sabretmez. Her bir dem sana der ki: "Canım senin meşresindir!"

"Binâenaleyh kul kendi mertebesinde senin hoş olan tasvîrinden fâriğ olmaz ve alışıık olduğu temsîlât ve teşbihâtta vazgeçmez. Binâenaleyh seni temsîlât ve teşbihât ile bilmek sabırsızlığına mübtelâdır. Halbuki sen ancak yine seninle bilinirsin. Nitekim havâss-ı evliyân عرفت ربی بری ya'ni "Ben rabbimi Rabbim ile bildim" buyurmuştur. Bu sabırsız kul senin senliğini ve kendinin kendiliğini isbât edip der ki: "Benim canım senin mefresindir ve senin kudret ayağının çiğnediğı mahaldır."

همچو آن چوپان که می گفت ای خدا پیش چوپان و محب خود بیا

3316. "O çoban gibi ki derdi: *"Ey Hudâ, kendi çobanının ve muhibbinin önüne gel!"*

تا شهب جویم من از پیراهنت چارقت دوزم بیوسم دامت

3317. "Tâ ki ben senin gömleğinden bit arayayım! Senin çarığını dikeyim ve eteğini öpeyim!"

"Sâika-i aşk ile kulun Sana karşı söylediğı sözler Mûsâ (a.s.) zamânında-ki çobanın söylediğı sözlere benzer. O derdi ki: "Ey benim sevgili Hudâ'm, bu çobanının ve muhibbinin yanına gel ki, senin gömleğindeki bitleri ayıklayayım. Çarğın sökülmüş ise dikeyim ve senin eteğini öpeyim!" Bu çoban kıssası II. cildin 1707 numaralı beyt-i şerifinden i'tibâren o cildde mufasssalan mezkûrdur.

کس نبودش در هوا و عشق جفت لیک قاصر بود در تسبیح و گفت

3318. "Hevâda ve aşkta kimse ona eş olmadı. Fakat tesbihde ve sözde kâsır idi."

"Hevâ", elifin kasıyla kalbin müteleziz olduğu şeye meyiletmesi. "Aşk", âşıkın kalbine vâki' olan bir keyfiyyet-i muhrıkadır. Ya'ni, "Muhabbette ve aşkta kimse o çobanın eşi ve naziri olmadı. Fakat o çoban zât-ı latîf-i Hakk'ı tenzihde ve âlem-i kelâmda şân-ı ulûhiyyete lâyık olan sözlerde kâsır ve âcız idi. Bununla berâber kalbi aşk-ı ilâhî ile yanar tutuşur idi."

عشق او خرگاه بر گردون زده جان سگ خرگاه آن چوپان شده

3319. Onun aşkı, otağı felek üzerine kurmuş, can o çobanın otağının köpeği olmuş idi.

Ya'ni, o çobanın öyle bir aşkı var idi ki, otağını felek üzerine ya'ni âlem-i sûreti geçip âlem-i ma'nâ üzerine kurmuş ve rûh-ı hayvânîsi o çobanın otağının köpeği olmuş idi. "Hargâh", pâdişâh ve vezir otağı ve çadırı; ve "can"dan murâd, çobanın rûh-ı hayvânîsidir. Zîrâ âşık-ı Hakk'ın rûh-ı hayvânîsi aşkın ve âşığın hükmüne mutî ve münkâddır.

چون که بحر عشق یزدان جوش زد بر دل او زد ترا بر گوش زد

3320. *Vaktâki Hâlik'in aşkı deryâsı cûş vurdu, onun kalbine vurdu, senin*
[3324] *kulağına vurdu.*

Hâlik Teâlâ hazretlerinin aşkının deryâsı kaynadığı ve dalgalandığı vakit bu deryânın dalgası doğrudan doğruya o çobanın kalbine çarptı. Ondandır ki o çoban şûride oldu ve onun rûh-ı hayvânîsi ve nefsi bu dalganın te'siri altında zebûn kaldı. Fakat ey sâmi', o dalga senin kulağına vurdu ve sen yalnız o aşk kıssasını dinlemekle kaldın; ve dinlemekten hâsıl olan te'sir ne derece olursa senin aşk-ı ilâhîden nasîbin dahi o kadar oldu. Beyt:

پرسید یکی که عاشقی چیست گفتم که چو من شوی بدانی

"Birisî âşıklık nedir?, diye sordu. Benim gibi olduğun vakit bilirsin! dedim".

حکایت جو حى که چادر پوشید و در وعظ میان زنان نشست

و حرکتی کرد زنى او را بشناخت که مرد است و نعره زد

Cuhâ'nın hikâyesidir ki, çarşaf örttü ve vaazda kadınlar arasında oturdu ve bir hareket yaptı. Bir kadın onun erkek olduğunu tanıdı, bir na'ra vurdu.

"Cûhâ" ve "Cuhî" ve "Cuhâ" kabâil-i Arab'dan Fezâre kabîlesinden Ebu'l-Gusn künyesiyle hamâkatte beyne'l-Arab mesel olmuş bir kimsenin isimidir. Arabî ve Fârisî olarak birçok hikâyeleri yazılmıştır. Hikâyeleri Hoca Nasreddin Efendi (rahmetullâhi aleyh)in hikâyelerinden çöktür.

واعظی بد پس گزیده در بیان زیر منبر جمع مردان و زنان

3321. *Beyânda çok güzîde bir vâiz var idi. Kürsî altında erkekler ve kadınlar cem'iyeti var idi.*

Beyân ve takrîrde çok seçilmiş bir vâiz var idi ki, onun kürsîsi altında da onun takrîrine meftûn olan birçok erkek ve kadın toplanmış idi.

رفت جوخی چادر و رویند ساخت در میان آن زنان شد ناشناخت

3322. *Cuhâ gitti, çarşaf ve peçe yaptı; o kadınların arasında tanınmaz oldu.*

Ya'ni, Cuhâ gitti, kadınlara mahsûs olan çarşafı ve peçeyi tedârik etti ve çarşafı başına, peçeyi yüzüne örttü. O vâizin meclisine giderek kadınların arasına girdi ve o kadınlar arasında da erkek olduğu tanınmaz oldu.

سائلی پرسید واعظ را به راز موی عانه هست نقصان نماز

3323. *Bir suâlcî vâize râz ile sordu: "Kasık kılı namaza noksan mıdır?"*

Ya'ni, bir suâlcî "Kasıkta biten kıllar namaza noksan ve kerâhat verir mi?" diye bir pusula yazıp gizlice vâize sordu.

گفت واعظ چون شود عانه دراز پس کراحت باشد از وی در نماز

3324. *Vâiz dedi: "Vaktâki âne uzun ola, binâenaleyh ondan namaza kerâhat olur."*

"Âne", "kasık" demektir ki, mecâzen "kasık kılı" murâd olunur. Ya'ni, vâiz aldığı bu pusula üzerine umûm cemâatin istifâdesi için âşikâre olarak dedi ki: "Kasık kılı uzun olduğu vakit o kıldan namaza kerâhat olur."

یا به آهک یا ستره بسترش تا نمازت کامل آید خوب و خوش

3325. *"Ya od ile yâhud ustura ile tıraş et! Tâ ki namazın güzel ve latîf olarak kâmil gelsin!"*

"Âhek", kireç ile zırnıktan mürekkebe bir çamurdur ki, ona Türkçe'de "ot" (ود) derler ve hamamlarda kasık kıllarını düşürmek için kullanılır. Sâhib-i *İh-yâ tahâret* kitabında şöyle buyururlar: "Kasık kıllarını ya tıraş ile veyâhud od tutunmak sûretiyle izâle etmek müstehabdır. Kırk günden sonraya bırakmak câiz değildir.

گفت سائل آن درازی تا چه حد شرط باشد تا نماز کم بود

3326. *Suâlcî dedi: "Namazın noksan olmak için o uzunluk ne hadde kadar şart olur?"*

Cemâat arasındaki sorucu tekrar vâize sorup dedi ki: "Namazın doğruluğuna zararı olmak için o kasık kılının uzunluğu ne kadar olmak şarttır?"

گفت چون قدر جوی گردد به طول پس ستردن فرض باشد ای سئول

3327. (*Vâiz*) dedi: "Ey sorucu, uzunlukta bir arpa kadar olursa müteâkiben tıraş etmek farz olur."

Vâiz cevâben dedi ki: "Kasık kılı bir arpa boyunda olursa tıraş etmek müstehabdır. Fakat bundan fazla uzun olursa tıraş etmek farzdır."

گفت جوحی زود ای خواهر بین عانه من گشته باشد این چنین

3328. *Cuhâ dedi: "Ey kız kardeş, gör, benim kasiğim böyle olmuş mudur?"*

بهر خشنودی حق پیش آر دست کان به مقدار کراهت آمده ست

3329. "Hak rızası için elini önüme getir ki o kerâhat mikdârına gelmiş midir?"

Çarşıflanıp kadın kuyâfetine girmiş olan Cuhâ yanındaki kadınlardan birine dedi ki: "Ey kız kardeş, Allah rızası için elini benim önüme getir de bir bak ki, benim kasiğimin kulları hoca efendinin dediği gibi benim namazımı mekrûh yapacak kadar uzamış mıdır?"

دست زن در کرد در شلوار مرد کیم او بر دست زن آسیب کرد

3330. *Kadın elini erkeğin şalvarı içine soktu. Onun zeheri kadının eline dokundu.*

Kadın Cuhâ'yı da kadın zannedip elini o erkek olan Cuhâ'nın şalvan içine soktu ve eli Cuhâ'nın zekerine dokundu.

نعره زد سخت اندر حال زن گفت واعظ بر دلش زد گفت من

3331. *Kadın derhal şiddetli bir na'ra vurdu. Vâiz dedi: "Benim sözüm onun kalbine vurdu!"*

Kadının eli dokunur dokunmaz "Aaa!" diye bir haykırdı. Vâiz efendi de kendi kendine: "Benim kemâl-i fesâhat ve belâğat ile söyledığım sözler bu

kadının kalbine te'sîr edip cezbeden nâşî na'ra vurdu!" diye mahzûz oldu ve bu fikrini de cemâate anlattı.

گفت نی بر دل نزد بر دست زد وای اگر بر دل زدی ای پر خرد

3332. *Dedi: "Hayır, kalbine vurmadı, eline vurdu. Ey akıllı, eğer onun diline vuraydı vay haline!"*

Cuhâ vâizin bu fikrine cevâben dedi: "Hayır, ey aklı çok olan vâiz efendi, kalbine vurmadı, eline vurdu; ve eğer onun diline ya'ni cisminin içine vuraydı kemâl-i zevkinden ne hâlâ geleceğini var kıyâs et!" Bu beyit yukarıdaki 3321 numaralı beyt-i şerîfe merbûttur. Zîrâ orada buyrulmuş idi ki: "Aşk-ı ilâhî çobanın kalbine vurdu ve senin kulağına."

بر دل آن ساحران زد اندکی شد عصا و دست ایشان را یکی

3333. *O sâhirlerin kalbine biraz vurdu. Asâ ve el onlara bir oldu.*

Aşk-ı ilâhî o Fir'avn'un sihirbazlarının kalbine biraz çarptı ve bu az çarpmanın netîcesi olarak, sihir için yaptıkları deynekler ile cisimlerinin elleri arasında fark kalmadı; ve ikisini de cemâd mertebesinde gördüler. Binâenaleyh Fir'avn'un ellerini ve ayaklarını keseceği tehdidinde karşı asla ehemmiyet vermediler ve hayat-ı sûriyyeye karşı lâkayd kaldılar.

گر عصا بستانی از پیری شها بیش رنجد کان گروه از دست و پا

3334. *Eğer bir ihtiyardan asâyı alır isen ey şâh, o gürûhun elden ve ayaktan incindiğinden ziyâde incinir.*

Halbuki hayat-ı sûriyyesine sarılmış olan bir ihtiyarın elinden dayandığı asâyı alırsan, ey ma'nâ şâhı olan kimse, o sihirbazların elleri ve ayakları kesilmesinden incindiklerinden ziyâde incinir ve rahatsız olur. O sihirbazlar kalblerine müessir olan aşk-ı ilâhî sebebiyle Fir'avn'un siyâsetinden müteessir olmadılar.

نعره لا ضمیر بر گردون رسید هین بیر که جان ز جان کندن رهید

3335. *"Lâ dayra!" na'râsı feleğin üzerine erişti. Ağâh ol, kes ki can çekismekten kurtuldu!*

Ya'ni, sâhirlerin Fir'avn'a karşı vurduğu قَالُوا لَا ضَمِيرَ إِنَّا إِلَى رَبِّنَا مُنْقَلِبُونَ (Şuarâ, 26/50) ya'ni "Bize zarar yoktur. Biz Rabbimize münkalib oluruz!" na'râsı fe-

leğe erişti. Onlar dediler ki *فَافْضِ مَا أَتَى قَاضٍ* (Tâhâ, 20/72) ya'ni "Sen hükmedeceğin şeyi et!" Ya'ni "Âgâh ol, mâdemki elimizi ve ayağımızı kesmek istiyorsun, kes! Zîrâ bî[zzim] rûh-i insânîmiz rûh-i hayvânîmiz ile münâzaa etmekten ve can çekişmekten ibâret olan bu hayât-ı sûriyyeden kurtulsun!"

ما بدانستیم ما این تن نه ایم از و رای تن به یزدان می‌زیسم

3336. "Biz bildik ki, biz bu ten değiliz; tenin verâsında Hâlık ile diriyiz!"

"Ey Fir'avn, biz zevkan ve hâlen bildik ki, biz bu cism-i unsurîden ibâret değiliz. Bu cismîn verâsında ve arkasında bir rûh-i izâfî ve insânî vardır ki, Hakk'ın sıfat-ı Hayât'ı ile kâimdir. Binâenaleyh biz şimdi Hâlık ile diriyiz, rûh-i hayvânî ile değil!"

ای خنک آن را که ذات خود شناخت اندر امن سرمدی قصری بساخت

3337. *Ey saâdet o kimseye ki zâtını tanıdı. Ebedî olan emn içinde bir köşk yaptı.*

Bu beyt-i şerîf sāhirlerin lisânından değildir, Hz. Pîr tarafından irşâddır. Saâdet-i hakîkiyye bu kimseye nasîb olmuştur ki, kendi zâtını ve hakîkatini zevkan ve hâlen tanıdı; ve bu tanıma yüzünden ebedî eminlik ve korkusuzluk içinde kendisine bir vücûd köşkû terfîb etti. Ma'lûm olsun ki, kâffe-i mah-lûkât "rûh" ile "nefs" in netîcesi; ve "nefis" rûhun netîcesi ve rûh "emr" in netîcesidir. Zîrâ Hak Teâlâ rûhu hiçbir sebeble değil, ancak zâtının zâtîyyeti ile izhâr eyledi. "Emr" ile işâret olunması bu sebebledir. İmdi bir kimse kendi "zât" ını ve "hakîkat" ını tanırsa Hakk'ı tanımış ve Hakk'ın ebedî olan varlığında korkusuz ve emniyet-i kâmile içinde kendisine bir varlık yapmış olur. Fakat bu tanıma ilmen tanıma değildir. Zîrâ ilim mertebesinde şekk vardır, fakat zevk ve hâlde şekk yoktur. Binâenaleyh hakka'l-yakîn ile tanımak lazımdır. Bu da aşk-ı ilâhî ile müyesserdir.

کودکی گریه پی جوز و مویز پیش عاقل باشد آن بس سهل چیز

3338. *Bir çocuk ceviz ve kuru üzüm için ağlar. Akılın önünde o çok ehemmiyetsiz şey olur.*

پیش دل جوز و مویز آمد جسد طفل کی در دانش مردان رسد

3339. *Kalbin önünde cesed ceviz ve kuru üzüm geldi. Çocuk adamların âlemine ne ne vakit erişir?*

"Kalb"den murâd, ârif-i kâmilin kalbidir; ve "çocuk"tan murâd, gâfil olan kimselerdir. Tecelliyât-ı Hakk'ın mazharı olan kalb-i kâmilin önünde çocukları eğlendiren ceviz ve kuru üzüm mesâbesinde bulunan cesedin hiçbir kıymeti yoktur. Bu cesede kıymet verenler hakikat-i hâlden gâfil olanlardır. Binâenaleyh gâfiller ma'zûrdurlar. Hiçbir çocuk büyük adamların ilmi mertebesine erişemez.

هر که محبوب است او خود کودک است مرد آن باشد که بیرون از شک است

3340. *Her kim mahcûbdur, o muhakkak çocuktur. Adam o olur ki şekten hâriçtir.*

Her kim ki kendi hakikatinden hicâb içindedir ve cisim perdesi arkasında kalmıştır, o kimse her ne kadar saçlı sakallı bir adam ise de yine çocuk hükmündedir. Bu husûsta yalnız evliyâullahın beyânâtından tahmînî bir ilim istihsâli onu çocukluk hükmünden kurtaramaz. Zîrâ o kimse henüz mertebe-i yakîne vâsıl olmamıştır. Şekk ve acabâ içindedir. Merd-i ilâhî o kimsedir ki, mertebe-i yakîne vâsıl olmuş ve şekk ve acabâ dâiresinden dışarıya çıkmıştır. Zîrâ ilim mertebesinde bulunan kimseler "Acabâ bu mesele dedikleri gibi midir?" vesvesesinden kurtulamaz.

گر به ریش و خایه مردستی کسی هر بزی را ریش و مو باشد بسی

3341. *Eğer bir kimse sakal ve haya ile erkek olaydı, her bir keçinin çokluk sakalı ve kılı olur.*

Ya'ni, erkeklik sakal ve âlet-i tenâsül ile değildir. Eğer sakal ile adam olmak lâzım gelse, keçide de uzun sakal ve haya vardır; onlar da erkek bir adam olurdu. Bu beyt-i şerîfde kendisine uzun sakal ve koca kavuk yapıp mürşidlik da'vâsında bulunan müzevvirilere ta'riz vardır.

پیشوای بد بود آن بز شتاب می برد اصحاب را پیش قصاب

3342. *O keçi fenâ kılavuz olur. Ashâbını acele kasabın önüne götürür.*

Sûrette sakallı ve hayâlî olan kösemen keçi fenâ bir kılavuz olup kendi arkadaşlarını kasabın önüne götürdüğü gibi, yalancı mürşid dahi fenâ bir kılavuz olup kendi müridlerini kasab-ı ma'nevî olan nefis ve şeytanın önüne götürür.

ریش شانه کرده که من سابقم سابقی لیکن به سوی مرگ و غم

3343. *Ben sâbıkım diye sakalını taramış; sâbıksın fakat ölüm ve gam tarafına!*

O yalancı şeyh efendi ben önde rehberim ve sâbıkım diyerek sakalını tara-
yıp kendisine çeki ve düzen vermiş ve müridlerin önünde azamet ve vakâr ile
yürür. Ey şeyh efendi, evet, sâbıksın ve kılavuzsun fakat nereye? Helâk-i
ma'nevî ve gamm-ı ebedî tarafına!

همین روش بگزین و ترک ریش کن ترک این ما و من و تشویش کن

3344. *Âgâh ol, revîş ihtiyâr et ve sakalı bırak! Bu bizliği ve benliği ve teşvî-
şi terk et!*

Ey hakîkatten gâfil olan şeyh efendi, kendine gel, ehl-i hakîkatın kendisi-
ni ihtiyâr et; ve sakalı ve sûret ve kıyâfet düzmeyi bırak! Bu bizliği ve benli-
ği ya'ni kendini görmeyi ve kanşık fikirleri terk et! Gazel-i Mısıfî Niyâzî (k.s.):

Gel ey sûfî, çıkar sof'u, kul insâf
Ko sûret düzmeği, kul içini sâf
Riyâ ile bu ömr-i nâzenûni
Nice bir sarfedip edersin isrâf
Kuru da'vâ mı sandın sen bu âlemi?
Bu yola böyle mi gittiler eşrâf?
Dahi bir kâmilin bu mu nişânı?
Sana dervîş ola etrâf ve eknâf
Değil vallâhi mürşidlik, bu resme
Kemâl ehline yakışmaz bu evsâf
Erit pâk eyle kalbin eyle hâlis
Beğenmez böyle kalbi anla, sarrâf

تا شوی چون بوی گل با عاشقان پیشوا و رهنمای گلستان

3345. *Tâ ki gül kokusu gibi, âşıklar ile berâber gülistanın kılavuzu ve yol gös-
tericisi olasın!*

Ya'ni, sûretten geç ve ma'nâ tarafına gel ki, gül kokusu nasıl gülistan ta-
rafına rehberlik ederse sen de sana tâbî' olan âşıklar ile maârif-i ilâhiyye ve
hikemiyât-ı rabbâniyye gülistanı tarafına kılavuz ve rehber olasın!

کیست بوی گل دم عقل و خرد خوش قلاووز ره باغ ابد

3346. *Gül kokusu kimdir? Aklın ve huredin demidir. Ebed bâğının yolunun hoş kılavuzudur.*

"Akıl"dan murâd, akl-ı küldür; ve "hired"den murâd, akl-ı maâddir; ve "gül"den murâd, zât-ı Hak'tır. Ya'ni, gül kokusu kimdir bilir misin? Akl-ı küllün mazhan olan insân-ı kâmilin ve akl-ı maâdin nefhasıdır ki, bu kokudan zât-ı Hakk'ı nefsinde idrâk edersin. Zîrâ bu koku ebed bâğının yolunun hoş kılavuzudur.

فرمودن شاه به ایاز بار دگر که شرح چارق و پوستین آشکارا بگو

تا خواجه تاشانت از آن اشارت پند گیرند و موعظه یابند که الدین النصیحة

Şahın Ayaz'a "Çarığın ve postun şerhini açık söyle, tâ ki senin kapı yoldaşların ondan nasihat işaretini tutsunlar ve mev'ıza bulsunlar! Zîrâ dîn nasihattır!" diye tekrar emretmesidir

Sûrh-ı şerifdeki النصیحة الدین ibâresi ashâb-ı kirâmdan Temîm-i Dârî hazretlerinin rivâyet ettiği hadîs-i şerîfdir. "Nush", lügatte bir şeyi hâlis yapmak demektir. Şu hâlde "nasihat" bir kimsenin ahlâkındaki fenâlığı temizleyip hâlis yapmak için söylenen söz demek olur ki, "dîn" dahi ancak bundan ibârettir. Zîrâ dîn beşerin sıfat-ı hayvâniyyesini sıfat-ı insâniyyeye tebdîl eden ta'li-mât-ı ilâhiyyedir; ve dîni ve nasîhati kabûl etmeyenler sıfat-ı hayvâniyye içinde yaşamayı ve insanlık sıfatlarından uzaklaşmayı hoş görenlerdir.

سر چارق را بیان کن ای ایاز بیش چارق چیست چندینی نیاز

3347. *"Ey Ayaz, çarığın sırrını beyân et! Çarığın önünde bu kadar niyâz nedir?"*

Sultan Mahmûd Ayaz'a dedi ki: "Ey Ayaz, eski çarığını ve postekini bir odaya niçin kapadın da ara sıra gidip ziyâret ettin ve onların önünde niçin bu kadar niyazlarda ve tazarru'larda bulundun, bunun sırrını beyân et!"

تا بنوشد سُقَرُ و بَکْ بَارَقَتْ سِرِّ سِرِّ پُوسْتِن و چَارَقَتْ

3348. "Tâ ki senin Sungur'un ve Bekbaruk'un senin postunun ve çarığının sırrının sırrını içilsin!"

"Sungur", aslında bir kuş ismidir. Fakat Türkler bu ismi insanlara koymuştur; ve Sultan Mahmûd'un ümerâsından birisinin adıdır. "Bekbaruk", bu da kezâlik ümerâdan birinin adıdır. Birinci "sır"dan murâd, çarğın ve postun oda içinde saklanması; ve ikinci "sır"dan murâd, bunların saklanması'nın sır-ın ve hikmetidir. Ya'ni, "Ey Ayaz, bu çarğı ve postu saklamaktaki sırrı ve hikmeti açıkça söyle ki, senin maiyetinde bulunan bizim ümerâmızdan Sungur ve Bekbaruk ismindeki beyler, o sırrı ve hikmeti dinlesinler de hulûsun ve safvetin ne demek olduğunu anlansınlar!"

ای ایاز از تو غلامی نور یافت نورت از پستی سوی گردون شتافت

3349. "Ey Ayaz, senden bendelik nûr buldu. Senin nûrun aşâğılıktan felek tarafına koştu!"

"Ey Ayaz, senin hulûsundan bendeliğin ma'nâsı ve rûhu nûr bulup inkişâf etti ve senin bu ihlâsın süflî olan maddî istifâde ve menfaatlardan tecerrüd edip ulvî olan fikir ve idrâk tarafına acele etti ve koştu!" Ve bu beyitte in-sân-ı kâmilin Hakk'a olan kulluğu Hakk'ın ihsânına ve ni'metlerine olan râ-bîta-i kalbiyyeden dolayı olmayıp mahzâ zâtına olan aşk ve muhabbete müs-tenid bulunduğuna işâret buyrulur.

حسرت آزادگان شد بندگی بندگی را چون تو دادی زندگی

3350. "Uaktâki sen bendeliğe dirilik verdin, bendelik âzâdelerin hasreti oldu."
[3354]

"Âzâdeler"den murâd, ihlâs ve vefâya karşı lâkayd olanlardır. Ya'ni, "Ey Ayaz, sen ef'âlin ile bendeliği ve kulluğu canlandırdın. Senin ahvâlini ve ef'âlini gören ve ihlâsa ve vefâya karşı lâkayd olan kimseler, senin gibi bir kul ve bende olmağa hasret çektiler."

مؤمن آن باشد که اندر جزر و مد کافر از ایمان او حسرت خورد

3351. Mû'min o olur ki, cezr ve medd içinde kâfir onun imânından hasret yiye!

"Cezr", denizin suyu geriye çekilmek ve "medd", onun zıddı olarak denizin suyu kenâra doğru uzamak demektir. Bu beyt-i şerîfde "cezr" ile kabza ve tecellî-i kahrîye ve "medd" ile basta ve tecellî-i lutfîye işâret buyrulur.

Ya'ni, mü'min o olur ki, Hakk'ın tecelliyât-ı kahriyye ve lutfiyyesini bir bilip kahrından şikâyet ve ancak lütfundan şükretmez. Belki her iki tecelliden mahzûz ve şâkir olur. Nitekim I. cildin 1598 numaralı beytinde cenâb-ı Pîr efendimiz *بو العجب من عاشق این مردو ضد* ya'ni "Ben onun kahrına ve lütfuna âşığım. Pek acı bir haldir ki, ben her iki zıddın âşığıyım!" buyurmuşlar idi. Bu hâl, Hak hakkında kâmilin imânıdır. Kâfir bu kâmilin imânına imrenir ve hasret çeker. Çünkü onun cennet-i 'âcil ve râhat-ı kâmil içinde olduğunu görür ve "Keşke ben de bunun gibi olabilsem!" der.

حکایت کافری که گفتندش در عهد ابا یزید که مسلمان شو و جواب گفتن او ایشان را

Bir kâfirin hikâyesidir ki, ona Ebâ Yezîd'in zamânında
"Müslüman ol!" diye söylediler ve onun onlara cevâbı

بود گبری در زمان بایزید گفت او را یک مسلمان سعید

3352. *Bâyezîd zamânında bir kâfir var idi. Saâd olan bir müslüman ona dedi.*

که چه باشد گر تو اسلام آوری تا یابی صد نجات و سروری

3353. *Ki: "Eğer sen yüz necât ve sürûrluk bulmak için islâm getirsen ne olur?"*

Ya'ni, Bâyezîd-i Bistâmî hazretlerinin zamânında bir kâfir var idi. Bir müslüman ona dedi ki: "Eğer dîn-i İslâm'ın hak olduğuna, hayât-ı dünyeviyyede ve uhreviyyede necât ve saâdet ve izzet bulmak için iman getirsen ne olur ve ne zarar edersin?"

گفت این ایمان اگر هست ای مرید آن که دارد شیخ عالم بایزید

3354. *Dedi: "Ey mürîd, bu îman eğer şeyh-i âlem olan Bâyezîd'in tuttuğu ise;"*

من ندارم طاقت آن تاب آن کان فزون آمد ز کوششهای جان

3355. *"Ben onun o şu'lesine tâkat tutmam! Zîrâ o canın çalışmalarından ziyâde geldi."*

Hız. Bâyezîd'in mürîdlerinden olan o müslümanın tekliflerine cevâben o kâfir dedi: "Ey mürîd, eğer bana teklîf ettiğin iman halkın şeyhi olan Hız. Bâ-

yezîd'in tuttuğu îmân ise, ben o îmânın harâretine tâkat getiremem! Zîrâ o îmânın harâreti cismin değil canın bile çalışmalarından ve mücâhedelerinden daha ileride olan bir tâkat ister. Binâenaleyh o îman kolay kolay elde edilecek bir îman değildir."

گر چه در ایمان و دین ناموقم لیک در ایمان او بس مؤمنم

3356. "Gerçi îmanda ve dînde mûkin değilim. Fakat onun îmânında çok mü'minim."

"Gerçi kendi îmânımda ve dînimde mûkin değilim ve şübheliyim. Fakat Hz. Bâyezîd'in kendi dînindeki îmân-ı yakîni gibi bir îmânın vücûduna inanmışımdır ve bilmişimdir ki, Hak hakkında Hz. Bâyezîd'in îmân-ı yakîni gibi bir îman vardır."

دارم ایمان کان ز جمله برتر است بس لطیف و با فروغ و با فر است

3357. "Onun cümleden daha yüksek olduğuna îmânım vardır. Çok latîf ve ziyâli ve revnaklıdır."

"Cenâb-ı Bâyezîd'in îmânının, cümlelerin îmânından daha yüksek olduğuna îmânım vardır ve o îmân çok latîf ve ziyâli ve revnaklıdır."

مؤمن ایمان اویم در نهان گر چه مهرم هست محکم بر دهان

3358. "Her ne kadar ağızım üzerinde muhkem mühür var ise de, gizlide onun îmânının mü'miniyim!"

"Her ne kadar Hz. Bâyezîd'in îmânı hak olduğuna dâir zâhirde lafzen bir ikrârım yok ve ağızım kapalı ise de, kalbimden gizlice onun îmânının doğru olduğuna inanmışımdır."

باز خود ایمان گر ایمان شماست نه بدان میل استم و نه اشتهاست

3359. "Yine îmân sizin îmânınız ise, benim ona ne meylim ve ne işlihâm vardır!"

Ya'nî, "Ey mürid, eğer îman dedikleri şey sizin îmânınız ise, o îman Hz. Bâyezîd'in îmânından uzak olduğu için, benim öyle bir îmâna meyil ve muhabbetim ve hevesim yoktur ve ben öyle bir îmânı aslâ beğenmem!"

آن که صد میلش سوی ایمان بود چون شما را دید آن فاطر شود

3360. [3364] "O kimsenin ki îman tarafına yüz meyli olur, sizi gördüğü vakit ondan fütür getirici olur."

"Din-i İslâm'ın münkiri olan bir kimsenin eğer dîn-i İslâm'a îman etmek tarafına şedid bir meyli ve muhabbeti olsa sizin hâlinizi ve ef'âlinizi ve müslümanlığınızı gördüğü vakit onun o meyline ve muhabbetine gevşeklik gelir."

ز انکه نامی بیند و معنیش نی چون بیابان را مفازه گفتی

3361. "Zîrâ ki bir nâm görür ve onun ma'nâsını değil! Beyâbâna mefâze dedikleri gibi!"

"Zîrâ o Müslümanlığa meyleden bir kimse sizin ahvâlinize ve ef'âlinize ve ahlâkınıza bakar. Müslümanlığın ancak bir adını görür ve onun ma'nâsı olan fezâil-i insânîyyeyi görmez. Ahlâkınız ve ef'âliniz ahlâk ve ef'âl-i hayvânîyye olduğu hâlde kendinize "müslüman" adını takmışsınız. Nitekim susuz ve çorak sahrâlar helâk mahallî iken Arablar bu gibi sahrâlara mahall-i fevz ve necât ma'nâsına olan "mefâze" ta'bîr ederler; ve ters ve zid bir isim koyarlar. Sizin "müslüman" adınız da böyle ters ve zid olarak konulmuştur."

عشق او ز آورد ایمان بفسرد چون به ایمان شما او بنگرد

3362. "O sizin îmanınıza baktığı vakit onun aşkı îman getirmekten donar."

"O müslüman olmak isteyen kâfir sizin îmanınıza baktığı ve sizde Müslümanlığın ma'nâsından eser görmediği vakit onun Müslümanlığa olan aşkı donar ve soğur.

حکایت آن مؤذن زشت آواز که در کافرستان بانگ نماز داد و مردی کافر او را هدیه داد

O çirkin sesli müezzînin hikâyesidir ki, kâfirlerin bulunduğu mahalde ezân okudu ve bir kâfir adam ona hediye verdi

يك مؤذن داشت پس آواز بد در میان کافرستان بانگ زد

3363. Bir müezzînin çok çirkin bir sesi vardı. Kâfiristan içinde ezân okudu.

Ya'ni, çirkin sesli bir müezzîn kâfirlerin mahallesinde o çirkin ses ile ezân okudu.

چند گفتندش مگو بانگ نماز که شود جنگ و عداوتها دراز

3364. *Ona kaç def'a: "Ezân okuma, zîrâ nîzâ' ve düşmanlıklar uzun olur!" dediler.*

O müezzine müslümanlar kaç def'a: "Bu çirkin ses ile bu kâfirlerin mahallesinde ezân okuma! Zîrâ o kâfirlerin bu ezandan istikrâh etmeleri yüzünden ehl-i İslâm'a karşı nîzâ'ları ve düşmanlıkları uzun olur ve şiddedenir" dediler.

او ستیزه کرد و بس بی احتراز گفت در کافرستان بانگ نماز

3365. *O çekinmeksizin çok inâd etti. Kâfiristan içinde ezân okudu.*

خود بیامد کافری با جامه خلق خائف شد ز فتنه عامه

3366. *Halk avâmın fitnesinden korkucu oldu. Halbuki bir kâfir bir elbise ile geldi.*

Müslümanlar kâfirlerin taassubu yüzünden avâm arasında bir ihtilâf ve karışıklık çıkmasından korkucu oldular. Onlar bu korku içindeyken bir kâfir kendi kisve-i resmiyye-i rûhâniyyesi ile müslümanlara çıkageldi.

شمع و حلوا با چنان جامه لطیف هدیه آورد و بیامد چون الیف

3367. *Öyle bir latîf elbise ile şem'i ve helvayı hediye getirdi; ve mûnis gibi geldi.*

Kâfir süsü ve latîf bir elbise giyinmiş olduğu hâlde gece olmak mûnâsebetiyle elinde bir feneri ve tabak içinde bir tatlıyı hediye olarak getirdi; ve bir dost ve mûnis gibi beşâsetle geldi.

پرس پرسان کاین مؤذن کو کجاست که صلا و بانگ او راحت فراست

3368. *"Bu müezzin hani, nerededir ki, onun salâsı ve sesi râhat artırıcıdır?" diye sora sora geldi.*

O hediyeyi getiren kâfir o çirkin sesli müezzini arayarak derdi ki: "O ezân okuyan müezzin nerede? Zîrâ onun ezan sesi bizim gönlümüzün râhatını çoğalttı!"

همین چه راحت بود ز آن آواز زشت گفت کاوازش فتاد اندر کُنِشت

3369. *"Âgâh ol, o çirkin sestene ne râhat olur?" Dedi ki: "Onun sesi kilise içine düştü".*

Müslümanlar onun sözüne cevâben dediler ki: "Kendine gel, o müezzinin çirkin sesinden gönüllerde ne râhatu hâsıl olur ki onu ararsın?" Kâfir cevâben dedi: "O müezzinin sesi kilise içinde duyuldu."

دختری دارم لطیف و بس سنی آرزو می بود او را مؤمنی

3370. "Latîf ve âlî bir kızım vardır. Ona mü'minlik arzûsu var idi."
[3374]

هیچ این سودا نمی رفت از سرش پنדהا می داد چندین کافرش

3371. "Onun başından bu sevâdâ aslâ gitmezdi. Bu kadar kâfir ona nasihatlar verdi."

"Benim güzel ve yüksek fikirli bir kızım vardır ki, onun kalbinde müslüman olmak arzûsu ve hevesi var idi. Onun başından bu müslüman olmak aşkı aslâ gitmezdi. Bu kadar kâfir ona bu fikirden vazgeçmesi için de nasihatlar vermiş idi."

در دل او مهر ایمان رسته بود همچو مجمر بود این غم من چو عود

3372. "Onun kalbinde îmânın muhabbeti bitmiş idi. Bu gam micmer gibiydi, ben de öd gibiydim."

"Micmer", buhurdan dedikleri âlettir ki, içinde güzel kokulu maddeler yakarlar. Ya'ni, "O kızımın kalbinde îman etmek ve müslüman olmak muhabbeti neşv ü nemâ bulmuş idi. Bu hâl bizim için bir gam ve keder idi ki, bir buhurdan mesâbesinde idi. Ben de o gam buhurdanının içinde öd ağacı [gibi] yanıp tükenmekte idim."

در عذاب و درد و اشکنجه بدم که بجنبید سلسله او دمدم

3373. "Azâbda ve derd ve işkence içinde idim ki, onun silsilesi dembedem hareket ederdi."

"Kızımın müslüman olmak hevesinden dolayı kalben azâbda ve derd ve işkence içinde idim ki, o azâb-ı kalbin silsilesi vakit vakit hareket eder ve beni üzer idi."

هیچ چاره می ندانستم در آن تا فرو خواند این مؤذن آن اذان

3374. "O husûsta hiç çâre bilmedim. Nihâyet bu müezzin o ezânı okudu."

"Kızımın bu aşkını geçirmek husûsunda hiç çâre ve tedbîr bilemedim ve bulamadım. Nihâyet müezzin o çirkin sesi ile o ezânı okudu."

گفت دختر چیست این مکروه بانگ که به گوشم آمد این دو چار دانگ

3375. *Kız dedi: "Bu mekrûh ses nedir ki, kulağıma bu çok sakîl geldi?"*

"Dü çâr dâng", ta'biri *Mesnevî-i Şerîf*'in müteaddid mahallerinde geçer. "Dü", iki ve "çâr", dört ve "dâng", eski kuruş i'tibârının altıda biri ma'nâsıdır. Bu kelimelere ayrı ayrı ma'nalar verilse ebyât-ı şerîfenin ma'nâlarına münâsib görünmez. Nitekim bu ta'bîr IV. cildin 1032 numaralı beytinde de geçti ve orada uzunca izâhât verildi. Kinâyât-ı Acem'i hâvî olan lügatlerde bu ta'bîr münderic değildir. Binâenaleyh muhterem şârihlerin her biri beyt-i şerîfe münâsib olan tahmîni bir ma'nâ ile iktifâ etmişlerdir. Ankaravî hazretleri bu beyitte "Benim kulağıma bu dü çâr dâng geldi. "Dü çâr", iki kimse biri-biriyle dokunmak ma'nâsıdır. Ama burada "sakîl geldi ve kabîh geldi" ma'nâsına isti'mâl olunmuştur" buyurur. Hind şârihlerinden İmdâdullah hazretleri de "dü çâr dâng" ya'ni "çok ağır geldi." "Dâng", dirhemın altıda bir parçasıdır, "hakîr"den kinâyedir. Ses kulağıma geldi, onu hakîr bildi" buyurmuştur. Veli Muhammed Ekberâbâdî de kezâ "Dü çâr dâng, hakîr olan şeyden kinâyedir" demiştir. Binâenaleyh fakîr dahi bu ma'nâyı almak mecbûriyetinde kaldım.

من همه عمر این چنین آواز زشت هیچ نشنیدم در این دیر و کُنِشت

3376. *"Ben bütün ömrümde bu kilisede ve ma'bedde aslâ böyle çirkin ses işitmedim!"*

"Deyr", hristiyanların ma'bedi ve manastırı, "künüşt", mecûsîlerin âteşkesesi ve yahûdîlerin ma'bedi ma'nâsıdır. Ya'ni, kız dedi ki: "Ben müddet-i ömrümde bu kilisede ve diğer ma'bedlerde aslâ böyle çirkin ve tab'a nefret verici ses işitmedim!" dedi.

خواهرش گفتش که این بانگ اذان هست اعلام و شعار مؤمنان

3377. *Kız kardeşi ona dedi ki: "Bu ezân sesi ve mü'minlerin i'lâmı ve şîârıdır."*

"İ'lâm", bildirmek; "şîâr", birkaç ma'nâsı vardır. Burada "nişân ve alâmet" ma'nâsıdır. Ya'ni o kızın kız kardeşi ona cevâben dedi ki: "Bu ses müslümanları namaza da'vet etmek için okudukları ezân sesidir ve mü'minlerin birbirlerine vakt-i ibâdet geldiğini haber vermesidir; ve ibâdet vaktinin alâmetidir.

باورش نامد بهرسید از دگر آن دگر هم گفت آری ای قمر

3378. *Ona i'tikâd gelmedi, başkasından sordu. O başkası da "Evet, ey kamer!" dedi.*

Ba'zı nüshada "kamer" yerine "peder" vâki'dir. Ya'ni, kız hemşiresinin sözüne inanmadı. Kanâatini kuvvetlendirmek için başkasından sordu. O sorduğu kimse de: "Evet, bu ses müslümanların ezân sesidir ey ay yüzülü güzel!" veyâhud "ey bir baba gibi tedbîr sâhibi!" dedi.

چون یقین گشتش رخ او زرد شد از مسلمانی دل او سرد شد

3379. *Uaktâki ona yakîn oldu, benzi sarardı. Onun kalbi Müslümanlık'tan soğudu.*

Vaktâki bu çirkin ses müslümanların ezânı olduğuna kendisine yakîn hâsıl oldu, Müslümanlığa meyil ve muhabbet ettiğinden dolayı utandı. Onun kalbi Müslümanlık'tan soğudu. Zîrâ avâmın meyli ma'nâ güzelliğine değil, zâhiri güzelliğe ve süsleredir. İşte bu inceliğe vâkıf olan hristiyanlar kiliselerini ve râhiblerini zâhiren süsler ve güzel yüzülü ve sesli çocuklara duâlar tegannî ve terennüm ettirirler; ve bu sûretle avâmı kendi dinlerine imrendirmeğe çalışırlar.

باز رستم من ز تشویش و عذاب دوش خوش خفتم در آن بی خوف خواب

3380. *"Artık teşvîş ve azâbdan kurtuldum. Dün gece o husûsta rû'yâ korkusu olmaksızın yattım."*

Ba'zı nüshada terkîb-i izâfî olarak "Bî-havf-i hâb" vâki'dir ki, tercüme ona göre yapıldı; ve ba'zı nüshada "bf-havf ü hâb" sûretinde atf ile vâki'dir. Bu sûrette ma'nâ "korkusuz ve rû'yâsız olarak yattım" demek olur. Ya'ni, "Kızımın müslüman olmak mes'elesi gamından kurtuldum ve râhat râhat uyudum" demektir.

راحتم این بود از آواز او هدیه آوردم به شکر آن مرد کو

3381. *"Onun sesinden benim râhatım bu oldu. Şükür için hediye getirdim, o adam hani?"*

"Be-şükür"deki "be" ta'îlî içindir. Ya'ni, "O müezzînin çirkin sesinden benim râhatım bu sûretle vâki' oldu. Binâenaleyh ona teşekkür etmek için bu hediyeyi getirdim. O adam nerededir ki, hediyemi vereyim?"

چون بدیدش گفت این هدیه پذیر که مرا گشتی مجیر و دستگیر

3382. *Vaktâki onu gördü dedi: "Bu hediyeği kabûl et, zîrâ benim için kurtarıcı ve el tutucu oldun!"*

Vaktâki hediye ile gelen kâfir o çirkin sesli müezzini gördü, dedi: "Bu hediyeği kabûl et, zîrâ sen beni azâbdan ve eziyetten kurtarıcı ve elimden tutup beni bu derd içinden çıkarıcı oldun!"

آن چه کردی با من از احسان و بر بنده تو گشته ام من مستمر

3383. *"İhsândan ve iyilikten bana o şeyi ki yaptın; müstemirr olarak senin benden olmuşum."*

"Birr", iyilik; "müstemirr", dâim ve muttasıl demektir. Ya'ni, "Bana yaptığın ihsândan ve iyilikten dolayı ben senin dâimâ benden olmuşumdur."

گر به مال و ملک و ثروت فردم من دهانت را بر از زر کردم

3384. *"Eğer ben mal ve mülkte ve servette ferd olaydım, ben senin ağzını altın ile doldurur idim."*

هست ایمان شما زرق و مجاز راه زن همچون که آن بانگ نماز

3385. *Sizin îmânınız riyâ ve mecâzdır! O ezân gibi yol vurucudur!*

Bu beyt-i şerîf Hz. Pir efendimiz tarafından ehl-i taklîd ve riyâyı ikâzdır. Ya'ni, ey ehl-i taklîd, sizin îmânınız gösteriştir ve ma'nâ-yı aslîsinden hâriçtir ve mecâzdır. O çirkin sesle okunan ezân gibi hakikat yolunu vurucudur.

رجوع به حکایت گبر بامسلمان در ایمان

İmân hakkında kâfirin müslüman ile olan hikâyesine rücû'

Bu sûrh Ankaravî'de yoktur. Hind nüshalarında mûnderiştir. Fihriste kolaylık olduğundan dercolundu.

- لیک از ایمان شیخ بایزید چند حسرت در دل و جانم رسید
3386. "*Fakat Şeyh Bâyezîd'in îmânından kalbime ne kadar hasret erişti?*"

Bu beyit 3352 numaralı beyitten başlayan kıssanın mâba'dıdır. Ya'ni müslümanın biri bir kâfire "Müslüman ol!" demiş ve o kâfir dahi ancak Bâyezîd-i Bistâmî hazretlerinin müslümanlığını beğenip medhetmiş idi. Bu beyt-i şerif dahi o kâfirin lisânındandır.

- همچو آن زن کاو جماع خر بدید گفت آوه چیست این فعل فرید
3387. *O kadın gibi ki eşeğin cimâ'ını gördü, dedi: "Eyvâh, bu ferîd olan fahl nedir?"*

"Fahl", her zî-rûhun erkeği ve lûgat ulemâsının ba'zıları indinde "kuvvetli zeker"dir. Burada her iki ma'nâ da münâsibdir. Bu beyitte bu cildin 1333 numaralı beytinden i'tibâren beyân buyrulan câriye ve eşek kıssasına işâret buyrulur. Bu ve âfideki beyit Hz. Pîrin lisânından teşbîhen vâki' olmuştur.

- گر جماع این است بُردند این خران بر کس ما می‌ریند این شوهران
3388. "*Eğer cimâ' bu ise ki, bu eşekler götürdüler, bu kocalar bizim fercimize pislediler.*"

Ya'ni, o yukanda geçen kıssada kadın, eşeğin cimâ'ını ve erkekliğini beğenmiş olduğu gibi kâfir dahi Hz. Bâyezîd'in îmânını ve müslümanlıktaki erliğini beğenmiş ve şehveti zayıf olan erkeklerin kadınların ferclerini telvîs ettiği gibi ehl-i ri'yâ ve taklîdin îmânı dahi İslamiyet'in nâmını lekelerdirmişti.

- داد جمله داد ایمان بایزید آفرینها بر چنین شیر فرید
3389. "*Îmânın bütûn hakkını Bâyezîd verdi. Böyle ferîd olan arslana âferinler olsun!*"

- قطره ز ایمانش در بحر آر رود بحر اندر قطره اش غرقه شود
3390. *Onun îmânından bir katre deryâyı gitse deryâ onun katresinde gark olur.*
[3394]

Âlem halkının tevessül ettikleri îmân-ı mecâzî bir deryâ gibidir. Eğer Hz. Bâyezîd'in îmân-ı hakîkîsinden bir zerre o îmân-ı mecâzî deryâsına gitse, bu îmân-ı mecâzî deryâsı onun bir katresinde gark ve mahv olur ve îmân-ı hakîkîye münkalib olur.

همچو ز آتش ذره در ییشه ها اندر آن ذره شود ییشه فا

3391. *Ormanlarda ateşten bir zerre gibi, o zerre içinde orman fânî olur.*

Deryânın katrede gark ve mahvının misâli budur ki, ateşin bir zerresi ve bir kıvılcımı ormana sığrasa orman o kıvılcımdan ateş alıp kâmilan yanıp mahv olur ve kıvılcımda fânî olur.

چون خیالی در دل شه با سپاه کرد اندر جنگ خصمان را تباہ

3392. *Askerli olan şâhin kalbinde bir hayâl gibi ki, cenkte hasımları tebâh etti.*

Bu beyit dahi katrenin deryâyı ifnâ etmesinin misâlidir. Ya'ni, ordu ve kuvvet sâhibi olan bir pâdişâhın kalbindeki bir hayâl, zâhirde deryâ misâli olan düşman ordusuna nisbeten bir zerre mesâbesindedir. Fakat bu hayâlî olan tedbîr o pâdişâhın kendi askeri üzerinde müessir olup cenkte düşman ordusunun saflarını tebâh eder ve bozar.

يك ستاره در محمد رخ نمود تا فنا شد گوهر گبر و جهود

3393. *Muhammed'de bir kıvılcım yüz gösterdi. Nihâyet kâfirin ve cühûdun gevheri fânî oldu.*

"Sîtare", burada kıvılcım ma'nâsınadır; ve "kıvılcım"dan murâd, hidâyet-i Hak nûrudur. Ya'ni, Muhammed (a.s.) Efendimiz nübüvvetten evvel kitâb ve imân ne olduğunu bilmez iken, vahy-i ilâhî geldiği vakit onun kalbinde nûr-i hidâyet-i Hak parladı ve tevhîd-i ilâhî şa'saası zuhûr etti. Nihâyet şirke müstenid olan kâfirlerin ve cühûdların gevher-i inkân yandı ve fânî oldu. Nitekim sûre-i Şûrâ'nın nihâyetinde şöyle buyrulur: وَكَذَٰلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحًا مِّنْ أَمْرِنَا مَا كُنْتَ تَدْرِي مَا الْكِتَابُ وَلَا الْإِيمَانُ وَلَكِن جَعَلْنَاهُ نُورًا نَّهْدِي بِهِ مَن نَّشَاءُ مِنْ عِبَادِنَا (Şûrâ, 42/52) Ya'ni "Sâir peygamberlere vahyettiğimiz gibi sana da emrimizden bir vahyi vahyettik. Halbuki kitâb ve imân ne olduğunu bilmez idin. Velâkin biz o vahy-i nûr yaptık ki, onunla kullanımızdan dilediğimize hidâyet ederiz."

آن که ایمان یافت رفت اندر امان کفرهای باقیان شد دو گمان

3394. *O kimse ki imân buldu, emâna gitti. Bâkilerin küfürleri iki şübhe oldu.*

Ya'ni, Peygamber'in da'veti üzerine imân eden kimseler, hem dünyâ hayâtında ve hem de âhîret hayâtında emniyet ve râhat buldular. Bâkide kalanların küfrü ve inkârı, "Acabâ ta'rik-i Muhammedî mi doğrudur, yoksa bizim

yolumuz mu doğrudur?" diye iki şübhe de kaldılar ve bunlar münâfıklardır. Nitekim onlar hakkında sûre-i Nisâ'da şöyle buyrulur: *مُذَبِّحِينَ ذَكَ لَا إِلَىٰ هَؤُلَاءِ وَلَا إِلَىٰ هَؤُلَاءِ* (Nisâ, 4/143) ya'ni "O münâfıklar iman ile küfür arasında müte-reddid olup ne onlara ve ne de bunlara mensûbturlar"

کفر صرف اولین باری نماند یا مسلمانی و یا یمنی نشاند

3395. *Bir kerre evvelkilerin küfr-i sıfı kalmadı. Ya Müslümanlık veyâhud bir korku nasbetti.*

Resûl-i Ekrem'in nübüvvetiyle nûr-i hidâyet-i Hak parladığı vakit bir kerre evvelki kavimlerin kökleşmiş olan küfr-i sıfı kalmadı. Zîrâ düşünmeğe da'vet olundular ve düşündükçe tereddüde düştüler. Bu sûretle evvelki küfürlerde sarâfet ve sâdelik kalmadı. Bu nûr ya Müslümanlığı vücûda getirdi veyâhud Müslümanlığın hakkâniyetini, delâil-i müteaddide ile anladıkları esbâb-ı muhtelifle dolayısıyla inâd eden kimselerin kalblerine korku nasbetti. Ahd-i Risâletpenâhi'de zâhiren iman etmiş göründüler ki, bunlar da münâfıklar idi.

این به حیلہ آب و روغن کردنی است این مثلها کفو ذرہ نور نیست

3396. *Bu hîle ile su ve yağ etmekliktir. Bu meseller nûrun zerresinin küfvü değildir.*

Ya'ni, biz nûr-ı îmandan "zerre" ve "katre" dedik; ve bu zerreyi ateşin kıvılcımına ve kıvılcımın ormana sıçramasına ve hayâle ve hayâlin muhârebede düşman ordusuna müessir olduğuna benzettik. Bu sözler hîle ile suyu yağa karıştırmak demektir. Su ile yağ her ne kadar karışsa da başka başka şeylerdir. Aralarında münâsebet yoktur. İşte bu kıvılcım ve hayâl meselleri de böyle nûrun zerresinin nazîri ve küfvü değildir. Aslâ birbirlerine benzemez.

ذره نبود جز زجیزی منجمم ذره نبود شارق لا ینقسم

3397. *Zerre cisimlenmiş olan bir şeyin gayrından olmaz. Lâ-yenkasım olan şârik zerre olmaz.*

Ya'ni, zerre ancak cisimlenmiş ve cisim hâlinde bölünmüş olan bir şeyden hâsıl olur. Parlayan bir nûr kâbil-i taksim olmadığı için onun zerresi de olmaz. Binâenaleyh nûr-ı iman da böyle taksim ve tecezzâ kabul etmeyen bir

şârik ve parlayıcıdır. Bu ma'nâ "müncesim", "çîzî"nin sıfatı olduğuna göre verilmiştir. "Zerre"nin sıfatı olduğuna göre ma'nâ şu vech ile olur: "Zerre, bir şeyden müncesim olmaktan gayri değildir". Ya'nî zerre ancak bir maddeden ayrılıp başlı başına cisimlenmiş ve cisim hâlinde bulunmuş olan bir şeydir. Nûr-ı İman ise bir mâdde-i mahsûse değildir ki, ondan bir parçası ayrılıp başlı başına müncesim olsun!

محرم دریا نه این دم کفی

گفتن ذره مرادی دان خفی

3398. *Zerre demeyi gizli bir murâd bil! Deryânın mahremi değilsin, bu dem köpüksün!*

Böyle olunca bu nûr hakkında "zerre" ta'bir etmemizi gizli bir murâd ve maksada müstenid bil! O gizli murâd ve maksad dahi hüviyet-i eşyâ hakkındaki müşâhede nûrunun inkişâf-ı cüz'îsidir. Eğer bu vücûd-ı hakîkî deryâsının müşâhedesine dâir olan bu inkişâf-ı cüz'î hâsıl olursa, o deryânın köpüğü mesâbesinde olan suver-i eşyâ nazardan zâil olur; ve bu anda senin mecâzî ve taklîdî olan İmânın İmân-ı hakîkiye mübeddel olur. Sen ise şimdi köpük mesâbesinde olan cismâniyet âleminde müstağrak olduğun için bu vücûd-ı hakîkî deryâsının vâkıfı ve mahremi değilsin!

گر نماید رخ ز شرق جان شیخ

آفتاب نیر ایمان شیخ

3399. *Şeyhin imânının âfitâb-ı neyyiri, eğer şeyhin canının şarkından yüz gösterirse;*

"Neyyir", parlayan, ziyâ saçan demektir. Ya'nî, Şeyh Bâyezîd-i Bîstâmî hazretlerinin imânının parlayan güneşi eğer şeyhin canının şarkından doğup zâhir olsa;

جمله پستی گنج گیرد تا ثری

جمله پستی گنج گیرد تا ثری

3400. *Bütün pestlik serâya kadar defîne tutar. Bütün bâlâ yeşillîğe mensûb cennet tutar.*

"Genc", define; "serâ", yer altında olan toprak; "huld", dâim ve bâkî olmak demek olup burada cennetten kinâyedir. Ya'nî, âlem-i sûretin kısm-ı süflîsi kâmilin yer altındaki toprağa varıncaya kadar altın ve gümüş define-sine ve kısm-ı ulvîsi olan eflâk dahi kâmilin yeşillîğe mensûb olan cennete mâlik olurdu.

او یکی جان دارد از نور منیر او یکی تن دارد از خاک حقیر

3401. *O nûr-i münîrden bir can tutar. O hakîr topraktan bir cisim tutar.*

Ya'ni, Bâyezîd hazretlerinin rûhu cisimdeki harâret-i gariziyyeden hâsıl olan rûh-i hayvânî değildir. Zîrâ bu rûh hayvanların hepsinde müsterektir. Onun rûhu Hak Teâlâ'nın Kur'ân-ı Kerim'de وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي (Hicr, 15/29) ya'ni "Ben Âdem'e kendi rûhumdan nefhettim" buyurduğu rûh-ı izâfîdir; ve bu rûh kendi zâtından ziyâdâr olan bir nûrdur. Hz. Bâyezîd bu rûh ile berâber bu âlem-i süflide hakîr olan topraktan bir de cisim sâhibidir. Bu nûrun hükmü onun topraktan olan cisminde müstevlî olmuştur.

ای عجب این است او یا آن بگو که بمندم اندر این مشکل عمو

3402. *Ey aceb, o bu mudur? Yâhud o mudur? Söyle ki ey amca, bu müşkilde kaldım!*

Acîb şey! Bâyezîd hazretleri o nûr-ı münîr olan rûh mudur? Yoksa hakîr topraktan olan bu cisim midir? Bana bunu izâh et ki, ben bu husûsta müşkil içinde kaldım.

گر وی این است ای برادر چیست آن پر شده از نور او هفت آسمان

3403. *Ey birâder, eğer o bu ise, o nedir? Onun nûrundan yedi gök pûr-nûr olmuştur.*

Ey kardeş, eğer Hz. Bâyezîd bu cisim ise o nûr-ı münîrin âsânı nedir ki, onun nûrundan yedi gök nûra müstağrak olmuştur?

ور وی آن است این بدن ای دوست چیست ای عجب زین دو کدامین است و کیست

3404. *Ve eğer o o ise, ey dost bu beden nedir? Ey aceb, bu ikisinden hangisidir ve kimdir?*

Ve eğer Hz. Bâyezîd o nûr-ı münîr olan rûh ise ey dost, âlem-i sûrette mahsûs olan bu cisim nedir? Acîb şey! Cenâb-ı Bâyezîd bu rûh ile cisimden hangisidir ve onun hakîkati kimdir? Bu makâmda evliyâullah ارواحنا اشباحنا ارواحنا و ya'ni "Bizim rûhlarımız cisimlerimizdir ve cisimlerimiz rûhlarımızdır" buyururlar.

حکایت آن زن که گفت شوهر را که گوشت را گربه خورد شوهرش گربه
را به ترازو در کشید گربه نیم من برآمد گفت ای زن گوشت نیم من بود
و افزون اگر این گوشت است گربه کو و اگر این گربه است گوشت کو

O kadının hikâyesidir ki, kocasına "Eti, kedi yedi!" dedi.
Onun kocası kediyi terâziye çekti. Kedi yarım batman geldi.
Dedi ki: "Ey kadın, et yarım batman ve daha ziyâde idi.
Eğer bu et ise, kedi nerede? Ve eğer bu kedi ise hani et?"

"Men", batman ta'bîr olunan altı okka veznindeki bir ağırlıktır. Bu kıssa
insân-ı kâmilin "rûh" ile "cisim"den hangisi olduğuna hayret edildiğinin bir
misâli olmak üzere îrâd buyrulmuştur.

بود مردی کدخدا او را زنی سخت طناز و پلید و ره زنی

3405. *Bir ev sâhibi adam ve onun pek müstehzî ve bulaşık ve yol vurucu bir
kadını var idi.*

"Tannâz", "tanz"den mübâlağa ile ism-i fâil, "müstehzî ve alaycı" demek-
tir. "Pelîd", bulaşık ve pis ve "rehzen", doğru yola gitmeye mâni' olan ma'nâ-
sındadır. Ya'ni, o adamın karısı hüsn-i ahlâk sâhibi bir kadın değil idi.

هر چه آوردی تلف کردیش زن مرد مضطر بود اندر تن زدن

3406. *Her ne getirir idiyse kadın onu telef ederdi. Adam susmakta muztar
idi.*

"Ten zeden", susmak demektir. O adam eve her ne getirse kadın onu is-
râf ederdi. Adamcağız kadının kötü huyundan bezdiği için susmağa mecbûr
olurdu.

بهر مهمان گوشت آورد آن معیل سوی خانه با دو صد جهد طویل

3407. *O uyâl sâhibi iki yüz uzun cehd ile misâfir için et getirdi.*

O âile sâhibi olan adam birçok sa'y ile para tedârik edip misâfir için et sa-
tın alarak eve getirdi.

زن بخوردش با شراب و با کباب مرد آمد گفت دفع ناصواب

3408. *Kadın onu şarâb ile ve kebâb ile yedi. Adam geldi, def-i nâ-savâb söyledi.*

"Def-i nâ-savâb", kocasının eti sormasına cevâben, kadın gayr-ı ma'kul söz söyledi demek olur. Ya'ni, kadın o eti güzelce kebâb yaptı ve akranlarıyla şarâb ile berâber yedi; ve kocasının suâline karşı da gayr-ı ma'kul cevâb verdi ki, âfide beyân buyrulur.

مرد گفتش گوشت کو مهمان رسید پیش مهمان لوت می باید کشید

3409. *Adam ona dedi: "Et nerede? Misâfir eristi, misâfirin önüne taâm çekmek lâzım gelir!"*

گفت زن این گربه خورد آن گوشت را گوشت دیگر خراگر باید ترا

3410. *Kadın dedi: "O eti bu kedi yedi. Eğer sana lâzımsa başka et al!"*
[3414]

Bu söz kadının yukanda zikrolunan def-i savâbidır.

گفت ای آیتک ترازو را بیار گربه را من بر کشم اندر عیار

3411. *Dedi: "Ey Aybek, terâziyi getir. Kediye iyâra çekeyim!"*

"İyâr", bir şeyin kadir ve kıymetini anlamak için mi'yâr ile tecrübe etmek demektir. "Aybek", hizmetçinin adıdır. Kadının bu gayr-ı ma'kul cevâbı üzerine kocası hizmetçiye dedi ki: "Ey Aybek, git terâziyi getir, kedinin ağırlığını tecrübe edeyim! Bakalım bu kadar eti yemiş midir, anlayayım!"

بر کشیدش بود گربه نیم من پس بگفت آن مرد کای مُحْتال زن

3412. *Onu çekti, kedi yarım batman idi. Sonra o adam dedi ki: "Ey hilekâr kadın!"*

Kediye tarttı, yarım batman ya'ni üç okka geldi. "Bunu görünce o adam karsısına hîrâben dedi ki: Ey hilekâr kadın!"

گوشت نیم من بود افزون یک ستیر هست گربه نیم من هم ای ستیر

3413. *"Et yarım batman bir sifir ziyâde idi. Ey setîr, kedi de yarım batmandır."*

Birinci mısra'daki "sifîr", bir batmanın kırk cüzünden bir cüz'üdür. Ba'zılarına göre altı buçuk dirhemdir (*Burhân*). İkinci mısra'daki "setîr", mestûre,

örtülü ma'nâsınadır. Ya'ni adam dedi ki: "Eti kedi yedi dedin, et üç okka ve altı buçuk dirhemden ziyâde idi. Kediye tartım ancak üç okka geldi."

این اگر گریست پس آن گوشت کو و ر بود این گوشت کو گربه بگو

3414. "Eğer bu kedi ise, o et nerede? Ve eğer bu et ise kedi nerede? Ara bakalım!"

بایزید ار این بود آن روح چیست و روی آن روح است این تصویر کیست

3415. Eğer Bâyezîd bu ise o rûh nedir? Ve eğer o rûh ise bu tasvîr kimdir?

Ya'ni, eğer Bâyezîd-i Bistâmî hazretleri bu cisim ise o rûh-ı münîr nedir? Ve eğer o hazret-i Bâyezîd o rûh-ı münîr ise bu sûret-i cismânî kimdir?

حیرت اندر حیرت است ای یار من این نه کار تست هم نی کار من

3416. Ey benim yârim, hayret hayret içindedir! Bu ne senin işindir ne de benim işimdir!

Ey benim yârim ve musâhibim! Hz. Bâyezîd'in ve o mertebede olan diğer insân-ı kâmillerin hâli hayret içinde hayrettir. Bu hâli lafız ile ve kelâm ile izâh ve tasvîr etmek ve bu izâhât neticesinde hayreti izâle etmek ne senin işindir ne de benim işimdir. Zîrâ bu zevkî ve vicdânî bir hâldir. Bunu ancak başına gelenler bilir ve anlar. Kelâm ile ancak bu kadar diyebilirim ki:

هر دو او باشد و لیکن ربع زرع دانه باشد اصل و آن که پره فرع

3417. Her ikisi o olur. Velâkin zer'in mahsûlû asıl dânedir; ve o ki saman çöpüdür, fer'dir.

"Rey" (ربع), ekin mahsûlûdür. "Perre", müteaddid ma'nâları vardır, burada saman çöpü demektir. Ya'ni, Hz. Bâyezîd rûh ve cisimden her ikisinin mecmû'u olur. Velâkin ekinin mahsûlû asıl tâne ve buğday ve başak alındıktan sonra saman çöpü bu dânenin fer'i olduğu gibi, rûh tohumunun bu âlem-i sûrete ekilmesinden maksûd-ı aslî dahl, ondan cisim vâstasıyla zuhûr edecek olan ahvâl ve ef'âldir. Ve cisim ise fer'dir ve âsâr-ı rûhun zuhûruna hâdim olan bir âlettir; ve rûh ile cisim arasındaki râbîta I. cildin 1546 numaralı beytinde izâh olundu.

حکمت این اضداد را با هم بیست ای قصاب این گردان با گردن است

3418. Hikmet bu iki zılları birbirine bağladı. Ey kasab, bu گردان ve uyluk etrâfı ile berâberdir.

"Girdirân", uyluk kemiği ma'nâsıdır; ve bu kemiğin üzerinde koyunun eti başka taraflarından daha ziyâde olur (*Bahâr-ı Acem*). "Girdirân bâ-gerdenest", ya'ni "uyluk kemiği gerdan ile berâberdir" ta'bîrî ulvî ile süffînin birliği hakkında bir darb-ı meseldir. Nitekim Hakîm Sûzenî'nin şu beytinde söylenmiştir:

دست بر آتش نهادم مشت زد بر گردنم این مثل بایادم آمد گردان باگردنست

"Elimi ateşe koydum, boynuma da yumruk vurdum. Bu mesel hatırıma geldi: Uyluk kemiği gerdan ile berâberdir".

Ve bu mesel kasablar müştəriye koyunun etli tarafından vermekle berâber biraz da etsiz ve kemikli tarafı kanştırdıklarından dolayı vâkî olmuştur. Ya'ni Hakk'ın hikmeti birbirine zıd olan rûh-ı latîf ile cism-i kesîfî birbirine bağladı. Zîrâ muvâzene husûlû için bu lâzımdır.

روح بی‌قالب نداند کار کرد قالب بی‌جان فسرده بود و سرد

3419. *Rûh kalıpsız iş yapamaz. Cansız kalıp donmuş ve soğuk olur.*

Rûh âlem-i letâfetten olduğu için bu âlem-i kesâfette cisim olmaksızın âsârını izhâr edemez ve cansız olan kalıp dahi donmuş ve soğumuş bir hâlde olup ondan hiç fiil zâhir olmaz.

قالب پیدا و آن جانت نهان راست شد زین هر دو اسباب جهان

3420. *Kalıbın âşikâr ve o canın gizlidir. Bu her ikiden cihânın sebepleri doğru oldu.*

Ey insan, senin cismin âşikâr ve mahsûstür, çünkü kesîfdir; ve senin o canın ise gizlidir ve gayr-i mahsûsdür, çünkü latîfdir. İşte birbirine zıd olan bu latîf ve kesîfden âlem-i sûretin esbâbı doğru oldu ve bu yüzden birçok ef'âl-i beşeriyye zuhûra geldi.

خاک را بر سر زنی سر نشکند آب را بر سر زنی در نشکند

3421. *Toprağı başa vurdun, başı kırmaz; suyu başa vurur isen, kırmaz.*

Latîf ile kesîfin ictimâ'ından eser zuhûrünün misâli budur ki, yalnız toprağı birinin başına atsan yarmaz ve zedelemeyiz; ve kezâ suyu da başa vursan yine başı yarmaz.

گر تو می خواهی که سر را بشکنی آب را و خاک را بر هم زنی

3422. *Eğer istersen ki başı kırasın, suyu ve toprağı birbirine karıştırırsın.*

Ya'ni, toprak ile suyu birbirine karıştırırsan kaskatı bir çamur olur. Bu katı çamuru birinin başına vurursan onun başını zedeler ve baş yarmaktan ibâret olan murâdın hâsıl olur.

چون شکستی سر رود آیش به اصل خاک سوی خاک آید روز فصل

3423. *Uaktâki başı yardın onun suyu asla gider. Fasl gününde toprak tarafına gelir.*

Vaktâki o katı çamur topundan baş yardın ve murâdın hâsıl oldu, bu fil bittikten sonra o çamurun suyu tebahhur edip kendi aslına gider; ve bu aynılık zamânında toprak dahi yine toprak tarafına gelir. İşte rûh-ı latîf ile cism-i kesîfin izdivâcî dahi bu misâle mutâbıktır.

حکمتی که بود حق را ز ازدواج گشت حاصل از نیاز و از لجاج

3424. *Bir hikmet ki, Hak için izdivâctan oldu, niyâzdan ve inâddan hâsıl oldu.*

"Lecâc", inad etmek demektir. "Hikmet", lügatte sebep ve illet ma'nâsındır. "İzdivâcın Hak için olması" budur ki, vücûd ve varlık ancak Hakk'ındır ve o vücûdun sıfât ve esmâsı zâtında mahfîdir. Bunların her biri kendi ahkâm ve âsârının zuhûrunu Hak'tan niyâz ederler; ve bu niyâzlarında da inâd ve ısrâr ederler. Hak Teâlâ dahi bunların niyâzlarını ve taleb-i musırânelerini is'âf için kendi zâtının habsinden bunları âzâd eder. Fakat sıfatlar mevsûf olan zâtın ve isimler zât-ı müsem mânın aynı olup ma'nâ âleminde bunların ahkâm ve âsâr zâhir olamayacağından, evvelen zât-ı latîf-i Hakk'ın izdivâcî kendi esmâ ve sıfâtının suver-i ilmiyyesi ile ve sonra da ervâh libâsı ile vâki' olur; ve ervâhin izdivâcî dahi suver-i misâliyye ile ve suver-i misâliyyenin izdivâcî dahi suver-i cismiyye ile husûle gelir; ve bu merâtibin ve izdivâcâtın hepsi zât-ı Hakk'ın kendi zâtını bu suver-i latîfe ve kesîfe âyînelerinde müşâhede buyurması içindir.

باشد آن که ازدواجات دگر لَا سَمْعَ أَذُنٌ وَلَا عَيْنَ بَصَرٍ

3425. *Ondan sonra başka izdivaçlar olur, bir kulak işitmedi ve bir göz görmedi.*

Bu suver-i latîfe ve kesîfe ile vâki' izdivaçlardan sonra rûh-ı latîf cism-i kesîfden ayrıldığı vakit başka izdivaçlar hâsıl olur ki, onları bu âlemde bu his kullarından bir kulak işitemedi ve bu his gözlerinden bir göz görmedi. Ya'ni rûh cism-i kesîfden ölüm vâsıtasıyla ayrıldıktan sonra bir vücûd-i berzahî ile izdivâc eder; ve hayât-ı dünyevîyyede rûh ile cism izdivâc halinde iken işlenen iyi ve kötü ameller ve izhâr edilen iyi ve kötü huylar dahi birer sûret libâsına bürünüp bu cism-i berzahî ile izdivâc eder. Bu izdivaçlar bu dünyânın his kulağı ile işitilmez ve his gözüyle görülmez. Nitekim bu ma'nâ II. cildin 1406 numarasına müsâdîf olan: هم بر آن تصویر حشرت واجبت ["Bir sûret ki, o senin vücûdunda gâlibdir, o tasvîr üzerine de haşrin vâcibdir"] beytinde ve bu cildin 2211 numarasına müsâdîf olan: هم روز محشر هر نهان پیدا شود ["Mahşer günü her gizli âşikâr olur, her bir mücrim dahi kendinden rûsvâ olur"] beytinde beyân buyrulmuş idi.

گر شنیدی اذن کی ماندی اذنُ یا کجا کردی دگر ضبط سخنُ

3426. *Eğer kulak işitse idi, ne vakit kulak kalır idi? Yâhud dil nerede sözü zabtederdi?*

Eğer bu izdivaçları his kulağı işitse idi, artık onun kulağı kalmaz idi. Ya'ni o kimse bî-hod olur ve kendinden geçip bu âlem-i kesâfetin ahkâmı hâricine çıkar idi. Veyâhud bu bî-hodluk âleminde rûhunun gözüyle gördüğü bu izdivâcâtı bu cismin kesif dili ile anlatamaz idi.

گر بدیدی برف و یخ خورشید را از یخی برداشتی او مید را

3427. *Eğer kar ve buz güneşi göre idi, buzluktan ümidi kaldırırdı.*

آب گشتی بی عروق و بی گره ز آب داود هوا کردی زره

3428. *Düğüm ve damarlar olmaksızın su olurdu. Hava Dâvûd'u sudan zırh yapardı.*

"Damar"dan murâd, sıfât-ı hayvâniyye ve "düğüm"den murâd, nefsin bağları ve ilişkileridir. "Su"dan murâd, rûh-ı safdır; ve "hava"dan murâd, aşk-ı ilâhîdir ki Dâvûd (a.s.)a teşbîh buyrulmuştur. Zirâ Dâvûd (a.s.) demiri elinde yumuşatıp harb için zırh yapardı. Nitekim âyet-i kerîmede وَأَنَّا لَهُ الْحَدِيدُ (Sebe', 34/10) ya'ni "Biz Dâvûd'a demiri yumuşattık" buyrulur. "Sudan zırh"dan murâd, sıfât-ı rûhâniyyedir ki, bu sıfât-ı rûhâniyye zırhı nefis ve

şeytan düşmanlarına karşı kullanılır. Ya'ni, bir kul tecellî-i zâtî ile müşerref olduğu vakit onun kesâfet-i cismâniyyesinin hükmü kalmaz. Her ne kadar sûrette cisim görünür ise de, sıfât-ı hayvâniyyeden ve nefsin bağlarından ârif olurdu. Aşk-ı ilâhî Dâvud'u nefis ve şeytan düşmanlarına karşı onun sıfât-ı rûhâniyyesinden zırh yapardı.

پس شدی درمان جان هر درخت هر درختی از قدومش نیک بخت

3429. *Binâenaleyh her ağacın canına derman, her bir ağaç onun kudûmünden mes'ûd olurdu.*

"Ağaç"tan murâd, sûret-i beşeriyedir. "Can"dan murâd, rûh-ı hayvânîdir. Ya'ni, tecellî-i zâtîye mahzar olan bir kul her bir beşerin rûh-ı hayvânîsinin dermanı ve ilâcî olur; ve onu rûh-ı hayvânîsinin sıfatları altında zebûn olmaktan kurtarır. Binâenaleyh onun nazarı altında bulunan her bir ferd-i beşer o insân-ı kâmilin kudûmünden saâdet-i ma'neviyyeye nâil olur.

آن یخ بفسرده در خود مانده لامساسی بر درختان خوانده

3430. *O donmuş buz kendinde kalmış, ağaçlar üzerine bir "Lâ-misâs!" okumuştur.*

"Donmuş buz"dan murâd, aşk-ı ilâhîden bî-behre ve sıfât-ı nefsâniyyesinde müstağrak olan kimseye derler. "Lâ-misâs!", "bana dokunma!" demektir. Ya'ni, aşk-ı ilâhîye yabancı ve sıfât-ı nefsâniyyesinde müstağrak olan kimse kendi cismâniyetinin benliğinde ve kendi varlığının dâiresinde kalmıştır. Öyle bir kimseyi, Mûsâ (a.s.) gibi olan rûh-ı izâfî kovduğu için sâir efrâd-ı beşerîyye üzerine lisân-ı hâl ile, "Bana dokunma ve temâs etme ki, bendeki zulmet-i nefsâniyye sana da aksetmesin!" deyip durmuştur. Nitekim Mûsâ (a.s.)'ın ümmetinden olan Sâmirî halkı buzağıya taptığı cihetle Mûsâ (a.s.) onu ümmeti arasından kovdu. Bu kıssa Tâhâ sûre-i şerifesinde vâkî 'قَالَ فَادْمَبْ' (Tâhâ, 20/97) ya'ni "Mûsâ (a.s.) Sâmirî'ye dedi ki: Git, sen hâyatta oldukça senin için halka karşı 'lâ-misâs' demek olsun!" âyet-i kerîmesinde mezkûrdur.

لَيْسَ يَأْلَفُ لَيْسَ يُؤْلَفُ جِسْمُهُ لَيْسَ الْأَشْخُحُ نَفْسٍ قِسْمُهُ

3431. *Onun cismi ülfet eder olmadı, ülfet olunur olmadı. Onun nasibi ancak nefsin buhlû oldu.*

"Şuħh", bahillik etmek; "kısım", behre ve nasıb demektir. Bu beyt-i şerif-de به المؤمن یألف ویؤلف به والمنافق لا یألف ولا یؤلف به "Mü'min ülfet eder ve onunla ülfet olunur; ve münâfık ne bir kimse ile ülfet eder ve ne de onunla ülfet olunur" hadis-i şerifine işâret buyrulur; ve münâfık ancak menfaat-i şahsiyyesini düşünüp içi dışına muvâfık görünmeyen bir kimsedir. Lisânen îman izhâr ederse menfaat-i şahsiyyesi cihetinden eder. Halbuki lisânı ile söylediği şeye kalbinden îmanı yoktur. Binâenaleyh menfaat-i şahsiyyesine muhâlif olan her husûsta kimse ile ülfet etmez ve i'tilâf kabûl etmez; ve menfaati halkın zararında aradığı için onunla ülfet de olunmaz. Derhal muhâlefet izhâr eder. Binâenaleyh böyle bir kimsenin hayatta nasıbi ancak nefsinin buhlû ve hasıslığı olur. Zîrâ onun nefsi kendi menfaatinden geçmek husûsunda çok bahıldir.

نیست ضایع زو شود تازه جگر لیک نبود پیک سلطان خضر

3432. *Zâyi' değildir, ondan ciğer tâze olur, fakat hazar sultânının peyki olmaz.*

"Hazar", bir şey yeşil olmak ve ter ü tâze olmak (*Kâmûs*). "Sultân-ı hazar"dan murâd, bahar mevsimidir ki, ondan topraklar yeşil ve ter ü tâze olur. "Peyk", mektûb getirip görüren hizmetkâra derler. Burada "haberci" demektir. Ya'ni, âlemde kar ve buzun vücûdu dahi abes ve zâyi' değildir. Zîrâ o yüzden sıcak mevsimlerde ciğer tâze olur ve harâret mündefi' olur. Fakat o buz bahar mevsiminin habercisi olmaz. Ancak incimâd mevsiminin habercisidir. Bunun gibi cismânî olanların vücûdu dahi abes ve zâyi' değildir. Onlardan da ba'zı kimseler fâide bulur; velâkin onlar bahar mevsimi gibi kalb bağını yeşillendiren aşk-ı ilâhînin habercisi olmaz.

ای ایاز استاره تو بس بلند نیست هر برجی عبورش را پسند

3433. *Ey Ayaz, senin yıldızın çok yüksektir. Her bir burç onun ubûruna lâ-yık değildir!*

هر وفا را کی پسندد همت هر صفا را کی گزید صفوت

3434. *Senin himmetin her vefâyı ne vakit beğenir? Senin safvetin her safâyı ne vakit ihtiyâr eder?*

"Ayaz"dan murâd, tecellî-i zâtîye mahzar olan insân-ı kâmilidir. "Yıldız"dan murâd, rûhtur. "Burç"dan murâd, isti'dâdât-ı muhtelif e erbâbıdır. Ya'ni, ey tecellî-i zâtîye mahzar olan insân-ı kâmil, senin rûhun yüksektir.

Senin tarîk-ı Hak'taki gidişin her bir isti'dâd sâhibinin kâdir olup beğenebileceği bir şey değildir. Zîrâ onların havsâları dardır. Senin himmetin âlî olduğu için, o isti'dâdât-ı muhtelif e erbâbının Hakk'a karşı olan vefâsını beğenmez. Senin kalbinin safveti ve berraklığı her safâyı ve safveti seçip ihtiyâr edemez.

حکایت آن امیر که غلام را گفت که می یار غلام رفت و سیوی می می آورد
در راه زاهدی بود، امر معروف کرد، زد سنگی و سیو را بشکست. امیر بشنید
و قصد گوشمال زاهد کرد، و این قصه در عهد دین عیسی علیه السلام بود که
هنوز می حرام نشده بود و لیکن زاهد تفرز می کرد و از نعم منع می کرد

O beyin hikâyesidir ki, kölesine "Şarâb getir!" dedi. Köle gitti, şarâb testisini getirdi. Yolda bir zâhid var idi. Emr-i ma'rûf etti, bir taş vurdu, testiği kırdı. Bey işitti, zâhidin te'dibini kasedetti; ve bu kıssa İsâ (a.s.)'ın dîni zamânında idi ki, şarâb henüz harâm olmamış idi. Velâkin zâhid perhîzkârlık etti ve tena'umdan men' etti

"Tekazzüz", her bir fenâlıktan tebâud ve ictinâb demektir ki, perhîzkârlık demek olur. Bu kussarın yukarıya rabtı budur ki, yukanda "Ey Ayaz, senin yıldızın çok yüksektir. Her burç onun ubûruna lâayık değildir!" buyrulmuş idi. Bu kussada mertebesi yüksek olan emîrin revîşini, mertebesi ondan daha aşağı olan zâhidin havsâla-i isti'dâdı kabûl edemediği beyân buyrulmak sûretiy-le bu ma'nâ tavzîh olmuştur.

بود امیری خوش دل و می یاره کُهِف هر مخمور و هر بیچاره

3435. *Bir bey var idi, hoş-dil ve mey-perest idi. Her mahmûrun ve her bir bî-çârenin kehfîydi.*

"Hoş-dil", hoşnud ve müteşekkir; "bâre", dost ve muhib; "mey-bâre", muhibb-i şarâb ve mey-perest ma'nâsınadır. Nitekim "muhibb-i zen" olan kimseye "zen-bâre" derler. "Kehf", melce' ve mağara; "mahmûr", muhtâc-ı

şarâb demektir. Ya'ni, Hakk'a şükredici ve şarâbı seven ve her şarâba muhtaç olanın ve her bir biçarenin melcei ve penâhı bir bey var idi.

مشفقى مسكين نوازی عادلى جوهرى زر بخشى دریا دلى

3436. *Bir müşfik, bir miskîn okşayıcı, bir âdil idi. Bir deryâ-dil, bir altın bağışlayıcı cevher idi.*

شاه مردان و امیر المؤمنین راهبان و راز دان و دور بین

3437. *Erlerin şâhı ve mü'minlerin beyi, râh-bân ve sır bilici ve uzak görücü idi.*

"Bân", edât-ı nisbettir. "Râh-bân", yola mensûb ve yolcu demek olur, "Hak yolunun yolcusu" ma'nâsınadır. Ba'zı nüshalarda "râh-bân" yerine "râh-dân", yol bilici vâki'dir. Ya'ni bey ehl-i hakikatten idi.

دور عيسى بود و ایام مسیح خلق دل دار و کم آزار و ملیح

3438. *İsâ'nın devri ve Mesîh'in eyyâmı idi. Halk gönül tutucu ve az incitici ve melîh idi.*

Bu emîrin hâkim olduğu devir, İsâ (a.s.)'ın dîni şâyi' olduğu ve Hz. Mesîh'in şeriatı hükmünün cârî bulunduğu günler idi ki, bu devirde ve günlerde halk ve ahâlî gönül tutucu ve birbirlerini az incitici ve melîh idi.

آمدش مهمان به ناگاهان شبى هر امیری جنس او خوش مذهبی

3439. *Bir gece ona vakitler değil iken misâfir geldi. Onun cinsi bir hoş-mezheb dahi bir emîr idi.*

Ya'ni, bir gece o beye ansızın kendi cinsi ve latif mezhebli olan diğer bir bey geldi. Beyt-i şerîfde bu beyin dahi ehl-i hakikatten olduğuna işaret buyrulur.

باده می بایستشان در نظم حال باده بود آن وقت مأذون و حلال

3440. *Nazm-ı hâl husûsunda onlara şarâb lâzım oldu. O vakit şarâb me'zûn ve helâl idi.*

Hallerinde intizâm ve kalblere neş'e ve sürûr hâsıl olmak için, o beylere şarâb içmek lâzım geldi. Zîrâ o vakit şeriat-i İseviyyede şarâb yasak olmaması ve helâl bulunmuş idi.

باده شان کم بود و گفتا ای غلام رو سپو پر کن به ما آور مدام

3441. *Şarâbları noksan idi. Dedi: "Ey gulâm, git, testiği doldur, bize şarâb getir!"*

O beylerin şarâbları noksan idi. Binâenaleyh ev sâhibi olan bey, kendi kölesine hitâben dedi: "Ey köle, git, testiği doldur da bize şarâb getir!"

از فلان راهب که دارد خمر خاص تا ز خاص و عام باید جان خلاص

3442. *"Fîlân râhibden ki şarâb-ı hâs tutar, tâ ki can hâs ve âmından halâs bula!"*

Ya'ni, "Getireceğin şarâbı fîlân râhibden al ki, onun husûsî sûrette ve kemâl-i i'tinâ ile yapılmış şarâbı vardır. Onun bu şarâbını içmekle canımız havâs ve avâm kaydından, ya'ni keserât fikrinden kurtulsun!" Bu beyt-i şerîfde mubâh olan gıdâlar, perîşan fıkır ile tertîb ve tedârik olunursa, onları yiyen kimselerde perîşan hânralar husûlüne sebep olacağına ve bil'akis huzûr-ı kalb ile ihzâr edilen taâmların kalblerde huzûr ve zevk-i vahdet husûle getireceğine işâret vardır. Nitekim Şâh-ı Nakşbend (k.s.) hazretleri ekser-i evkâtta yemek pişirmede ve sofrâ hizmetinde bizzat çalışır idi; ve eğer bir yemek öfke ile ve kerâhet ile ve zorluk ile pişirilmiş ise onu yemezler ve dervişlerine de yedirmezler idi.

جرعه ز آن جام راهب آن کند که هزاران جرعه و خُمَدَان کند

3443. *Binlerce testinin ve büyük küpün yaptığını o râhibin kadehinden bir cür'a yapar.*

"Cerre", testi; "humdân", büyük küp. Ya'ni, o râhibin kadehindeki şarâbın bir damlası o kadar müessirdir ki, binlerce testi ve büyük küpte ki şarâbların yaptığı te'siri yapar.

اندر آن می مایه پنهانی است آن چنان کاندِر عبا سلطانی است

3444. *O şarâbda gizli bir maya vardır; öyle ki abâ içinde sultanlık vardır.*

Abâ içinde ma'nâ âleminin sultanlığı gizli olduğu gibi, o râhibin şarâbında da gizli bir maya vardır ki, onun te'siri içenlerin bâtınında zuhûr eder.

تو به دلق پاره پاره کم نگر که سیه کردند از بیرون زر

3445. *Sen parça parça olan eski libâsa az bak! Zîrâ dışarıdan altını kara yaparlar.*

Ey zâhir-bîn olan kimse, sen parça parça ve yırtık bir hâlde bulunan eski esvâblara nazar-ı hakâretle az bak! Zîrâ ma'nâ sultanlarının çoğu kendilerini böyle eski püskü libâslar içinde saklamışlardır ve halkın hücumundan tesettür etmişlerdir. Zîrâ mütecâvizlerin tama'larını kırmak için altınları kara bir renk ile boyarlar. Onların kıymetlerini böyle örterler.

از برای چشم بد مردود شد وز برون آن لعل دود آلود شد

3446. *Kötü gözden dolayı merdûd oldu; ve dışarıdan o la'l duman bulaşık oldu.*

O ma'nâ sultânı olan veliyy-i Hak, kötü gözden dolayı böyle eski libâslar içinde zâhir-bîn olanların nazarında merdûd oldu; ve o la'l gibi kıymetli olan velî zâhirde böyle dumana bulaşmış bir hâlde oldu.

گنج و گوهر کی میان خانه هاست گنجها پیوسته در ویرانه هاست

3447. *Hazîne ve gevher ne vakit evlerin ortasındadır? Defîneler dâimâ vîrânelerdedir.*

Hazîneler ve mücevherleri evlerin içinde saklamazlar. Harîslerin ve hırsızların rağbet edememeleri için harâbe mahallere defnedip saklarlar.

گنج آدم چون به ویران شد دفین گشت طینش چشم بند آن لعین

3448. *Adamın hazînesi vaktâki vîrâneye defîn oldu, onun çamuru o laînin göz bağı oldu.*

Vaktâki Hak Teâlâ hazretleri hazîne-i ilâhiyyesini harâbe mesâbesinde olan Âdem'in cism-i unsurisine defnetti, onun çamurdan ve topraktan mahlûk olan cismi o İblîs-i laînin göz bağı oldu; cismi gördü ve o ma'nâ hazînesini göremedi.

او نظر می کرد در طین سست سست جان همی گفتش که طینم سدّ تست

3449. *O gevşek gevşek çamura nazar etti. Cân ona dedi ki: "Benim çamurum senin seddindir!"*

İblîs ehemmiyetsiz bir sûrette Âdem'in çamurdan mahlûk olan cismine nazar etti ve zâhirine baktı. Fakat bâtundan cân-ı Âdem ona dedi ki: "Benim çamurum ve cismim senin nazarının seddi ve perdesidir. Bu perdeden dolayı benim ma'nâmı göremezsin!"

دو سبو بستد غلام و خوش دوید در زمان در دیر رهبانان رسید

3450. *Köle iki testi aldı ve iyi koştı. Derhal râhiblerin manastırına erişti.*
[3454]

Velhâsıl beyin emri üzerine köle şarâb doldurmak üzere iki testi aldı ve koşa koşa gitti. Derhal râhiblerin manastırına erişti.

زر بداد و بادۀ چون زر خرید سنگ داد و در عوض گوهر خرید

3451. *Altın verdi, altın gibi bir şarâb satın aldı; taş verdi, mukâbilinde cevher satın aldı.*

بادۀ که بر سر شاهان جهد تاج زر بر تارک ساقی نهد

3452. *Bir bâde ki şâhların başına sıçrar, sâkînin başı üzerine altın taş koyar.*

"Târik", baş tepesi demektir. Öyle bir bâdeyi satın aldı ki, şâhların dimâğlarına sıçrar ve sekr ve neşve peydâ eder; ve o neşve ve neşâtın te'siriyle o şarâb sâkîsinin başına şâhlar tarafından ikrâmen altın koymağa sebep olur.

فتنه ها و شوقها انگیزته بندگان و خسروان آمیخته

3453. *Fitneler ve şevkler koparıp bendeler ve hüsrevler karışmıştır.*

Öyle bir şarâb ki, içilen mecliste fitneler ve şevkler koparıp kemâl-i zevk ve neşâtın bendeler ile şâhlar birbirine karışmıştır. Ya'ni şâhlara mahsûs olan kibir ve vakâr ve bendelere mahsûs olan hâl-i acz ve zillet ve tevâzu' bu şarâbın verdiği zevk ve neşât sebebiyle aradan kalkmıştır ve hepsi bir olmuştur.

استخوانها رفته جمله جان شده تخت و تخته آن زمان یکسان شده

3454. *Kemikler gidip hep can olmuşlardır. O zaman taht ve tahta müsâvî olmuştur.*

"Kemikler"den murâd, cisimlerdir. Ya'ni, o içki âleminde mertebesi büyük ve küçük olan adamlarda cisme ve zâhire âit olan saygılar kalkıp hepsi can gibi yek-vücûd olurlar. O vakit pâdişâhların oturdukları taht ile fakîrlerin oturdukları tahta müsâvî olur. Sarhoşluk hâliyle böyle bir mahalde bir fakîr pâdişâhın tahtına oturabileceği gibi, pâdişâh dahi fakîrin oturduğu kuru tahta üzerine oturmakta beis görmez. Cenâb-ı Pîr efendimiz sarhoşluğun bu hâlini *Fîhi Mâ Fîh*'lerinin 23. faslında İbn-i Çavuş nâmındaki bir kimseye nasîhati esnâsında da şöyle tasvîr buyururlar: "Sana harâm olan şarâbdan veyâ

afyondan veyâ esbâbdan bir sebeble zevk hâsıl olduğu vakit, düşmanlarının kâffesinden râzı olmuyor musun? Onları affetmiyor musun? Onların ayaklarını öpmüyor musun? Kâfirle mü'min bu saatte senin nazarında şey'-i vâhid oluyor. İşte Şeyh Salâhaddin'de bu zevkin aslı ve harnı vardır ilh..."

وقت هشیاری چو آب و روغنند وقت مستی همچو جان اندر تند

3455. *Ayıklık vaktinde su veyâ yağ gibidirler; sarhoşluk vaktinde cisim içinde can gibidirler.*

Bu halk ayıklık vaktinde su ve yağ gibi birbirlerine muhâlifdirler ve her biri kendi mertebesinin hükmünü muhâfaza eder. Fakat sarhoşluk vaktinde cisim içinde cân gibi birbirleriyle müttehid olurlar. Rubâî-i Hz. Pîr:

عاشق همه سال مست و رسوا بادا دیوانه و شوریده و شیدا بادا

با هشیاری غصه هر چیز خوریم چون مست شدیم هر چه بادا بادا

"Âşık bütün yıl sarhoş ve rüsvây olsun! Dîvâne ve şûrîde ve şeydâ olsun! Ayıklık sebebiyle her şeyin gamını yeriz. Vaktâki sarhoş oluruz, her ne olursa olsun! deriz."

چون هر یسه گشته آن جا فرق نیست نیست فرقی کاندن آن جا غرق نیست

3456. *Herîse gibi olmuştur. Orada fark yoktur. Bir fark yoktur ki, o murâda fark yoktur.*

"Herîse", et ile buğday karıştırılarak yapılan bir yemeğin adıdır. Ya'ni, içki meclisinde her sınıf halk "herîse" denilen yemek gibi birbirine karışır. Böyle bir fark olmayan yerde, bu ma'nâyı fark ve temyîz etmek yoktur. Bu ihtilâti öyle bir mecliste fark olup kendi nefsinde hissedenenler fark ve temyîz edebilirler.

این چنین باده همی برد آن غلام سوی قصر آن امیر نیک نام

3457. *O gulâm o iyi namlı beyin köşkû tarafına böyle bir şarâbı getirdi.*

پیشش آمد زاهد شوریده خشک مغزی در بلا پیچیده

3458. *Kuru beyinli belâya sarılmış bir şûrîde zâhid öne geldi.*

Riyâzâtan dolayı beyni kurumuş ve mücâhede belâsına sarılmış, zâhir hâli perişan bir zâhid şarâb getiren gulâmın önüne çıktı.

تن ز آتشیهای دل بگداخته خانه از غیر خدا پر داخته

3459. *Cismi gönül ateşlerinden erimiş; evi Hudâ'nın gayrından boşaltmış.*

"Perdâhten", burada "boşaltmak ve hâli etmek" ma'nâsındır. Ya'ni, o zâhid gönlündeki hayât-ı bâkıyeye nâiliyet aşkının ateşlerinden cismini arıtmış ve kalbinin evini Hudâ'nın gayrından ve suver-i kevnîyye ve ezvâk-ı dünyeviyyeden boşaltmış idi.

گوشمال محنت بی‌زینهار داغها بر داغها چندین هزار

3460. *Mihnetin amansız tokatlarını, nice bin dâğlar üzerine dâğları,*
[3464]

"Zînhâr", kelimesinin müteaddid ma'nâları vardır. Burada "aman" demektir. "Bî-zînhâr", amansız ma'nâsındır; ve bu beytin fâili aşağıdaki beytin ilk mısra'ındaki "dîde" kelimesidir.

دیده. هر ساعت دلش در اجتهاد روز و شب چفسیده او بر اجتهاد

3461. *Görmüş. Onun kalbi her saat ictihâd içinde, gece ve gündüz ictihâda yapışmıştır.*

İki beytin mecmûian ma'nâsı böyle olur: O zâhid, riyâzât ve mücâhede mihnetinin amansız olan tokatlarını ve bu tokatlardan cisimde hâsıl olan nice bin dâğlar üzerine dâğları ve yara ve bereleri görmüştür. Onun kalbi her an nefsi ile ve şeytan ile harb içindedir. Gece ve gündüz ictihâda yapışmış ve sarılmıştır.

سال و مه در خون و خاک آمیخته صبر و حلمش نیم شب بگریخته

3462. *Yıl ve ay kana ve toprağa karışmış; onun sabrı ve hilmi gece yarısı kaçmıştır.*

"Hâk", burada mutî'lik ve üftâdelik; ve "hûn", hodbinlik ma'nâlarıdır (Burhân). Bu ma'nâlara göre "der hûn ve hâk âmîhten", mutî'lik içinde ve kendi zühdünü ve takvâsını görücülük içinde müstağrak olmak demek olur ki, her bir zâhidin hâli de budur. Zîrâ zâhid etrâfi ancak kendi mertebesinden ve görüşünden muhâkeme eder. Bu sebeble ef'âl-i halka karşı i'tirâz etmekte sabırsız ve muâmelesinde sert olur. Bu zâhid dahi yıllarca ve aylarca tâatte ve kendi nefsinin zühd ü takvâda görücülük içinde müstağrak olduğundan böyle gece yarısı köleyi ezvâk-ı nefsânîyyeye bâdî olan şarâbla görünce sabrı ve yumşaklığı kaçtı.

گفت زاهد در سبوها چیست آن گفت باده گفت آن کیست آن

3463. *Zâhid dedi: "O testilerdeki nedir?" Dedi: "Şarâb!" Dedi: "O kimindir?"*

Zâhid gulâma "O testilerdeki nedir?" diye sordu. Gulâm da "Şarâbdır!" dedi. Zâhid tekrar "O şarâb kimindir?" diye sordu.

گفت آن آن فلان میر اجل گفت طالب را چنین باشد عمل

3464. *Dedi: "O pek büyük olan filân beyindir." Dedi: "Tâlibin ameli böyle mi olur?"*

Zâhidin suâline cevâben gulâm "O şarâb bu şehrin pek ulusu olan filân beye âittir." Zâhid bunu işitince dedi ki: "Acib şey, Hak tâlibinin ameli böyle şarâb içmek mi olur?"

طالب یزدان و آن گه عیش و نوش باده شیطان و آن گه نیم هوش

3465. *"Hâlık'ın tâlibi, sonra da ıyş ü nûş ha! Şeytanın bâdesi, ondan sonra da yarım akıl ha!"*

Ya'ni, "Hem Hakk'ın tâlibi olmak ve hem de ıyş ü nûş ile meşgûl olup nefsin hazzını vermek bir yere sığar mı? Esâsen ayıklık hâlinde yarım aklın var iken, onun üstüne bir şeytanın bâdesini içip sarhoş olmak ve bu yarım aklı da perişan etmek câiz olur mu?"

هوش تو بی می چنین پزمرده است هوشها باید بر آن هوش تو بست

3466. *Senin aklın böyle şarâbsız solmuştur. O aklın üzerine akıllar bağılı gerktir.*

Senin aklın daha şarâb içip sarhoş olmadan böyle soluk ve yarım bir hâledir. Böyle yarım ve soluk bir akıl üzerine kâmillerin akıllarını bağlamak ve bu soluk akı serbest bırakmak lâzımdır.

تا چه باشد هوش تو هنگام سکر ای چو مرغی گشته صید دام سکر

3467. *Senin aklın acabâ sekr vaktinde ne olur? Ey bir kuş gibi sarhoşluk tuzağının avı olmuş olan!*

Ey bir kuş gibi sarhoşluk tuzağının avı olmuş olan kimse, senin aklın ayık iken böyle solmuş ve yarım bir hâlde bulunmuş olursa, acabâ sarhoşluk vaktinde ne hâle gelir, var kıyâs et!

حکایت ضیاء دلّی که سخت دراز قد بود و برادرش شیخ اسلام تاج بلخ بغایت کوتاه بالا بود و این شیخ اسلام از برادرش ضیا تنگ داشتی، ضیا در آمد به درس او و همه صدور بلخ حاضر به درس او، ضیا خدمتی کرد و بگذشت، شیخ اسلام او را نیم قیامی کرد سرسری، گفت آری سخت درازی پاره در دزد

Ziyâ-ı Delk'in hikâyesidir ki, pek uzun boylu idi; ve onun kardeşi Şeyh-i İslâm Tâc-ı Belh gâyetle kısa boylu idi; ve bu Şeyh-i İslâm birâderi Ziyâ'dan arlanır idi. Ziyâ onun dersine geldi ve bütün Belh'in sudûru onun dersinde hazır idi. Ziyâ bir hizmet etti ve geçti. Şeyh-i İslâm ona ehemmiyetsizce bir yarım kıyâm etti. Ziyâ dedi: "Evet pek uzunsun, biraz çal!"

"Sersefi", ehemmiyetsiz ve kayıtsız demektir. Ya'ni, Ziyâ-i Delk gâyet kısa boylu olan kardeşinin kendisine karşı ehemmiyetsizce bir yarım ayağa kalktığını görünce boyunun kısalığıyla berâber kibir ve azametine ta'rif için ona dedi ki: "Evet birâder, zâten boyun pek uzundur, bu cüz'î kıyâmın sûretiyle o uzun boyundan biraz çalmış ve boynu biraz kısaltmış olursun!" Bu kıssanın rûhu kubh üzerine kubh, ekbah olur demektir. Ve yukarıya rabtu budur ki, senin ayıklık hâlinde zâten aklın kabîhdir ve sarhoşluk vâsıtasıyla ona bir kubh daha ilâve edersin. Binâenaleyh aklın ekbah bir hâle gelir.

آن ضیای دلّی خوش الهام بود دادر آن تاج شیخ اسلام بود

3468. O Ziyâ-i Delk latîf ilhâmî idi. Onun kardeşi Tâc, Şeyh-i İslâm idi.

تاج شیخ اسلام دار الملک بلخ بود کوتاه قد و کوچک همچو فرخ

3469. Belh dârü'l-mülkünü Şeyhülislâmı olan Tâc kısa boylu ve kuş yavrusu gibi küçük idi.

گر چه فاضل بود و فعل و ذو فتون این ضیا اندر ظرافت بد فزون

3470. Gerçi fâzıl ve erkek ve fenler sâhibi idi. Bu Ziyâ zarâfette ziyâde idi.

"Fahl", lügatte her zîruhun erkeğine derler. Burada "mesleğinin merdi" ma'nâsınadır. Ya'ni Şeyh-i İslâm olan Tâc gerçi fâzıl ve meslek-i ilimde merd ve fenler sâhibi bir şahıs idi. Fakat onun kardeşi bu Ziyâ zarâfette ondan daha ziyâde meziyet sâhibi idi.

او بسی کوتاه ضیا بی حد دراز بود شیخ اسلام را صد کبر و ناز

3471. *O çokluk kısa, Ziyâ hadsiz uzun idi. Şeyh-i İslâm'ın yüz kibir ve nâzı var idi.*

Şeyh-i İslâm gâyet kısa boylu ve onun kardeşi Ziyâ dahi uzun boylu idi. Bununla berâber Şeyh-i İslâm ilmine ve mertebesine mağrûr olup pek kibirli ve nazlı idi.

زین برادر عار و ننگش آمدی آن ضیا هم واعطی بد با هدی

3472. *Ona bu birâderden âr ve neng gelirdi. O Ziyâ dahi doğru yollu bir vâiz idi.*

Şeyh-i İslâma bu uzun boylu kardeşinden halka karşı utanma gelirdi. Halbuki bu utanma abes idi. Zîrâ o Ziyâ dahi doğru yolu ve tarîk-i hidâyeti ta'kib eden bir vâiz idi.

روز محفل اندر آمد آن ضیا بارگه پر قاضیان و اصفیا

3473. *Meclis günü o Ziyâ içeriye geldi. Dîvânihâne kadılar ve asfiyâ dolu idi.*

O Ziyâ-ı Delk Şeyh-i İslâm'ın meclis kurduğu bir gün meclisden içeriye girdi. Dîvânihâne kadılar ile ve sâf kalbli ulemâ ile dolu idi.

کرد شیخ اسلام از کبر تمام این برادر را چنین نصف القیام

3474. *Şeyh-i İslâm kibr-i tāmından dolayı bu birâdere böyle yarım kıyâm etti.*

Şeyh-i İslâm Tâc-ı Belh mahzâ kibrinden ve azametinden dolayı kendi kardeşi olan Ziyâ-i Delk'a şöylece yarım bir kıyâm etti ve hürmeten tamâmiyle ayağa kalkmak istemedi.

گفت او را پس درازی بهر مزد اندکی ز آن سروِ قدت هم بدزد

3475. *Ona dedi: "Çok uzunsun, ikrâm için biraz da o servi boyundan çal!"*

Ziyâ-i Delk onun bu kibir ve azametini görünce dedi ki: "Boyun çok uzundur, Şeyh-i İslâmlık makamının icâb ettiği ihsânı şuna buna yapmak için emvâl-i hükûmetten çalışyorsun. Şimdi bana ikrâm için dahi biraz da o servi gi-

bi uzun olan boyundan çal!" Cem'iyetli bir ta'riz-i azîmi ifâde eden bu söz Ziyâ-i Delk'in zarâfetini gösterir.

رجوع بحکایت زاهد باغلام امیر

Beyin kölesiyle zâhidin hikâyesine rücû'

Bu sûrh Ankaravî nüshasında mûnderic değildir. Diğer nüshalarda vardır. Fihristte kolaylık olduğu için dercolundu.

پس ترا خود هوش کو یا عقل کو تا خوری می ای تو دانش را عدو
3476. "İmdi senin hûşun nerede? Yâhud aklın nerede? Tâ ki şarâb içesin, ey ilme düşman olan sen!"

"Hûş" (هوش), zeyreklik ve şuûr ve fehim ve firâset ve rûh ve kalb ma'nâ-lanna da gelir (*Burhân*). Burada "şuûr ve idrâk" ma'nâsı münâsibdir. Bu beyit râhibin lîsânındandır. Ya'ni, "Ey İseviyet'te mubâh olan şarâbı içen kimse, esâsen ayıklık hâlinde iken senin şuûr ve idrâkın tam değildir. Veyâhud aklın kâmil değildir ki, şarâb içip de bu şuûr-ı tâmmun ve akl-ı kâmilin ile kendini hûsn-i idâre edebilesin. Ey ilme düşman olan sen, şarâbı içersen büsbütün insanlıktan çıkarsın!"

Ma'lûmdur ki, İsâ (a.s.)'ın şeriatinde şarâb içmek memnû' değil idi. İslâmiyet'in bidâyetinde de müslümanlar şarabı içerler idi. Fakat bu hayât-ı dünyeviyede neş'e-i nefsânîyye gâlib olduğu için, tabiatları fesâda mütemâyil olan efrâd-ı beşerîyye çoktur; ve Hakk'ın tecellîsini câzib olan şey dahi halkın istîdâdıdır. Binâenaleyh bu sebeble şarâb hakkında dört tavır üzerine memnû-iyyeti hâvî olan âyât-ı kur'ânîyye nâzil oldu. Bu babdaki tafsîlat IV. cildin 2151 numarasına müsâdîf olan: بر همه می را محرم کرده اند: ya'ni "Fakat mâdemki ağleb kötülerdir ve nâmakbûllerdir, cümle üzerine şarâbı harâm etmişlerdir" beytinde geçti.

در تو نوری کی در آمد ای غوی تا تو بیهوشی و ظلمت جو شوی
3477. Ey gavî, sen bî-hûşluk ve zulmet isteyici olduğça ne vakit sana bir nûr geldi?

Ey azgın, sen âlem-i tabiatın bî-hûşluğunu ve zulmetini isteyici oldukça senin kalbine ne vakit bir nûr-ı ilâhî gelir?

سایه در روز است جستن قاعده در شب ابری تو سایه جو شده

3478. *Gölgeyi gündüzde aramak kâidedir. Bulutlu gecede sen gölge arayıcı ol-muşsun!*

Ya'ni, gündüzün güneşin harâreti şiddetli olduğu vakit gölge aramak kâidedir. Bunun gibi vahdet güneşi kalbe tulû' ettiği vakit onun harâretinin şiddetini ta'dîl için ehl-i hakikat gölge mesâbesinde olan keserâta ve gaflete teveccüh ederler. Nitekim *Nefehâtü'l-Ûns*'te mezkûrdur ki: "Ebu'l-Hüseyn Nûrî hazretleri dâimâ elinde tesbîh tutardı. Ona dediler ki, "Tesbîh ile Hakk'ı mı zikrediyorsun?" Dedi ki: "Hayır, belki bununla gaflet celbetmek istiyorum!" Fakat ey gavî, sen hakikat gündüzünden pek uzak iken sıfât-ı nefsâ-niyye bulutlarıyla bulutlanmış olan tabiat karanlığında, sen gölge mesâbesin-de olan şarâb sarhoşluğunu isteyici olmuşsun!

گر حلال آمد پی قوت عوام طالبان دوست را آمد حرام

3479. *Avâmın gûdâsı için eğer helâl geldi ise, dostun tâliblerine harâm geldi.*

Râhib sözüne devâm ederek dedi ki: "Şeriat-i İseviyyede şarâb avâmın gûdâsı için her ne kadar helâl ise de, Hak yolunun tâlibleri olan zâhidlere harâmıdır."

عاشقان را باده خون دل بود چشمشان بر راه و بر منزل بود

3480. *Âşıklara şarâb hân-i dil olur. Onların gözleri yol üzerine ve menzil üzerine olur.* [3485]

"Hûn-i dil", "gönül kanı", gam ve gussadan kinâyedir; ve sonunda kalbe sûrûr bahşeden sıkıntı ve mihnete derler (*Burhân*). Ya'ni, Hak âşıklarının şarâbı ma'sûklannın firkatinden dolayı çektikleri gam ve gussa olur; ve onların gözleri nefislerinin huzûrâtında ve lezzetlerinde değil ma'sûklarının yolu ve menzili üzerinde olur.

در چنین راه بیابان مخوف این قلاووز خرد با صد کسوف

3481. *Böyle korkunç sahrâ yolunda bu akıl kılavuzu yüz küsûfludur.*

"Korkunç sahrâ yolu"ndan murâd, aşk-ı Hak yoludur. Zîrâ bu yolda can fedâ edilmek vardır. Beyt-i Mısırî Niyâzî (k.s.):

*Derd-i Hakk'a tâlib ol, dermâna erem dersen
Mihnetlere râğib ol, âsâna erem dersen
Aşk yolu belâlıdır, her kârı cefâlıdır
Cânından ümîdîn kes, cânâna erem dersen*

Halbuki mihnet çekmeye ve can fedâsına râzı olmak, akl-ı cüz'înin verebileceği bir hüküm değildir. Nitekim Ebu'l-Hüseyin Nûrî hazretlerine "Akl nedir?" diye sordular. "Ancak bir âcize yol gösteren bir âcizdir!" diye cevâb verdi. Binâenaleyh bu yolda akl-ı cüz'î kılavuzunun gözü pek çok karanlıklara ve kûsûfa düşer; ve bu yoldaki nûr-ı hidâyeti göremez.

خاك در چشم قلاووزان زنی کاروان را هالك و گمره کنی

3482. *Kılavuzların gözüne toprak vurursun. Kervanları hâlik ve gümrah edersin.*

Halbuki sen zâten bu yolda âciz olan akıl ve idrâk kılavuzlarının gözüne toprak mesâbesinde olan gıdâ-yı sûfiyi ve şarâb ve emsâli lezzât-ı cismânîyi döküyor ve onları büsbütün kör bir hâle getiriyorsun. Binâenaleyh kervanları ya'nî tarîk-ı Hak sâliklerini helâk-i ma'nevîye sevk ediyor ve yollarını şaşırtıyorsun.

نان جو حقا حرام است و فسوس نفس را در پیش نه نان مبیوس

3483. *Hakkâ ki arpa ekmeği harâmdır ve yazıktır. Nefsin önüne kepek ekmeği koy!*

Hak yolunu vurucu olan nefsin önüne buğday ekmeği değil, arpa ekmeği koymak bile harâmdır. O nefsin önüne kepek ekmeği koy ve o kargayı nefis ve latîf gıdâlar ile besleme!

دشمن راه خدا را خوار دار دزد را منبر منه بر دار دار

3484. *Hak yolunun düşmanını hakîr tut! Hırsız kürsüye koyma! Darağacı üzerinde tut!*

O Hak yolunun düşmanı olan nefis hakîr ve zellî tut! Ona i'tibâr edip türlü türlü ni'metler ile besleme! O her an senin hulûsunu ve îmânını çalmak isteyen bir hırsızdır. O hırsız kürsüye çıkarma! Onu darağacı mesâbesinde olan riyâzet ve mücâhede üzerinde tut!

دزد را تو دست بیریدن پسند از بیریدن عاجزی دستش بیند

3485. *Sen hırsızın elini kesmeyi beğen! Kesmekten âciz isen onun elini bağla!*

Ya'ni, nefis hırsızının elini riyâzet ve mûcâhede bıçaklarıyla kesmeği be-
ğen ve makbûl tut! Ve eğer riyâzete ve mûcâhedeğe kudretin yoksa maârif-i
ilâhiyyeyi oku ve tahsîl et! Ve bu ma'rifet vâsıtasıyla onun elini bağla! Zîrâ
sâlikin tarîk-ı Hak'ta ma'rifeti ziyâde oldukça nefsin hîlelerine vâkıf olur ve
sâlik bu ma'rifet sebebiyle nefsin arzularına ve hevâlarına muhâlefet eder.

گر نیندی دست او دست تو بست گر تو پایش نشکنی پایت شکست

3486. *Eğer onun elini bağlamaz isen, senin elini bağladı. Eğer onun ayağını
kurmaz isen, senin ayağını kırdı.*

Eğer o nefis hırsızının kuvvetini riyâzet ile bağlamaz isen, o senin rûhu-
nun elini bağlar; ve eğer onun fesâda meylini mûcâhede ve muhâlefet balta-
sıyla kırmaz isen o senin rûhunun ayağını âlât-ı fesâdı ile kırar ve seni Hak
yolunda yürüyemez bir hâle getirir.

تو عدو را می دهی و نی شکر بهر چه گو زهر خند و خاک خور

3487. *Sen düşmana ne için şarâb ve şeker hamısı veriyorsun? "Acı gül ve top-
rak ye!" de!*

Sen rûhunun düşmanı olan nefse niçin şarâbla ve türlü türlü lezîz ni'met-
ler ile ikrâm ediyorsun? Onun arzularına muhâlefet etmek sûretiyle o düşma-
nı öfkeliendir ve "Acı acı gül!" de! Ve onun lezzetli ve tatlı gıdâlar talebine ce-
vâben "Toprak ye!" de! Ba'zı nüshalarda "zehr hand" yerine "zehr nûş" vâ-
ki'dir. "Zehir iç!" demek olur.

زد ز غیرت بر سب و سنگ و شکست او سب و انداخت و از زاهد بجست

3488. *Gayretten dolayı testi üzerine taş vurdu ve kırdı. O testiye attı ve zâhid-
den sıçradı.*

Ya'ni, gulâma karşı bu acı sözleri ve nasihatleri yaptıktan sonra kemâl-i
gayretinden gulâmın elindeki şarâb testisi üzerine taş attı ve kırdı ve şarâb-
lar döküldü. Gulâm dahi kulpu elinde kalan kırık destiyi attı ve zâhidin önün-
den kaçtı.

رفت پیش میر و گفتش باده کو ماجرا را گفت یک یک پیش او

3489. *Beyin huzûruna gitti, ona "Bâde nerede?" dedi. Onun huzûrunda bi-
rer birer mâcerâyı söyledi.*

Gulâm beyin huzûruna gitti. "Bey ona hani şarâb?" diye sordu. Gulâm da-
hi beyin huzûrunda zâhid ile yolda cereyân etmiş olan ahvâli bir bir söyledi.

رفتن امیر خشم آلود برای گوشمال زاهد

Zâhidi te'dîb için beyin öfkeli olarak gitmesi

میر چون آتش شد و بر جست راست گفت بنما خانه زاهد کجاست

3490. *Bey ateş gibi oldu ve doğru sıçradı, dedi: "Göster, zâhidin evi nerededir?"*
[3495]

Ba'zı nüshalarda "Ber cüst râst" yerine, "ber cüst hâst" vâki'dir. "Sıçradı kalktı" demek olur. Bey gulâmdan mâcerâyı dinledikten sonra öfkesinden ateş gibi oldu ve yerinden fırladı, ayağa kalktı ve gulâma dedi: "Zâhidin evi nerededir? Göster!"

تا بدین گرز گران کویم سرش آن سر بی دانش مادر غرش

3491. *"Tâ ki bu ağır topuz ile onun başını, o anası fâhişenin irfânsız başını döveyim!"*

"Anası fâhişe"den murâd, zâhidin nefsidir. Zîrâ zâhidin zühdü kendi vücûdunun ve varlığının selâmeti mülâhazasıyla. Binâenaleyh onda vüs'at-ı irfân olmadığı için kendi mertebesinden başka olan merâtibi idrâk edemez ve onun nefsi kendi enâniyetinden doğan birtakım hallerin mef'ûlüdür; ve "bey"den murâd dahi, insân-ı kâmil. Kendi hayâllerinin mef'ûlü olan zâhidler insân-ı kâmillerin vüs'at-ı irfanlarını idrâk edemedikleri için ta'n ederler. Ve halkı kendi hayâllerine tâbi' kılmak ve bu husûsta baş ve reis olmak isterler; ve halka karşı emr-i ma'rûf yaptıklarını zannederler.

او چه داند امر معروف از سگی طالب معروفی است و شهرگی

3492. *O köpeklikten dolayı, o ma'rûfu ne bilir? Ma'rûfluğun ve meşhûrluğun tâlibidir.*

"Köpeklik"ten murâd, nefsâniyettir. Ya'ni, zâhid henüz nefsâniyet mertebesinde bulunduğu için emr-i ma'rûf etmeği ve halkın eğri hareketlerini

tashîh etmeği ne bilir? O nefsinin sıfâtı faâl olduğu için halk arasında salâh-ı hâl ile ma'rûf ve meşhûr olmayı ister; ve halkın hürmetini bekler. Hz. Pîr efendimiz *Fîhi Mâ Fîh*'lerinin 31. faslında emr-i ma'rûf hakkında şöyle buyururlar:

"Bu halkın ef'âli bütün eğridir. Evliyâ onları görüp tahammül ederler. Eğer tahammül etmeyip de söyleseler ve onların eğriliklerini ve doğruluklarını beyân etseler, hiçbir kimse onların huzûrunda durmaz ve onlara müslümanların selâmını vermez. Ancak Hak Teâlâ onlara vüs'-ı azîm ve havsala-i vesî' ihsân etmiş olduğundan tahammül edip halka girân gelmemek ve eğrilikleri mestûr olmak için, yüz eğriliklerden birini söylerler; ve tedric ile bu eğrilikleri birer birer onlardan def' ve men' etmek için belki eğri[yi] "Doğrudur!" diye onu medhederler. Nitekim muallim bir çocuğa yazı meşk eder. Satır yazmak derecesine getirince o çocuk satır yazıp muallime gösterir. Muallimin indinde onun hepsi eğridir ve fenâdır. Halbuki san'atı icâbınca müdârâ edip "Hepsi iyidir, âferin, âferin, ancak satır arasında bu harf fenâ olmuştur, böyle yazmak lâzımdır!" deyip onu gösterir. Çocuğun gönlü ürküp zayıf olmamak ve kuvvet peydâ etmek için bâkisini tahsîn eder. İşte böylece bittedric ta'lim ile fâide hâsıl olur."

تا به چیزی خویشتن پیدا کند تا بدین سالوس خود را جا کند

3493. *Tâ ki bu gösteriş ile kendine yer yap! Tâ ki bir şey ile kendini aşikâr ede!*

Tâ ki o zâhid bu ri'yâkârâne emr-i ma'rûf ile kendisine halkın gönlünde yer yapsın! Ve tâ ki bir şey ve bir hareket-i zâhidâne ile kendisini halk arasında meydana çıkarsın ve halk dahi bu mübârek adamdır desinler!

که تسلس می کند با این و آن کاو ندارد خود هنر الا همان

3494. *Zîrâ o ancak o hüneri tutar ki, ona ve buna tesellüs etsin!*

داروی دیوانه باشد کیر گاو او اگر دیوانه است و فتنه کاو

3495. *Eğer o deli ve fitne kazıcı ise, delinin ilâcı öküz zekeri olur.*

"Kâv", "kazmak" ma'nâsına olan "kâviden" masdarının emr-i hâzırındır. "Fitne-kâv", vasf-ı terkîbî olup "fitne kazıcı" demek olur. "Kîr", zeker; "gâv", öküz demektir. "Kîr-i gâv", öküz zekeri demek olur. Mâverâünnehir halkı öküzün zekerini kurutup ondan kamçı yaparlar ve ta'zîr edecekleri kimseyi

bu kamçıyla döverler. Binâenaleyh ikinci mısra'ın ma'nâsı "Eğer deliyse aklını başına getirmek için onun ilâcı kamçı ile dövmek olur" demektir.

تا که شیطان از سرش بیرون رود بی‌الت خربندگان خر چون رود

3496. *Tâ ki şeytan onun başından dışarıya gide! Eşek sürücülerin dayağı olmaksızın eşek nasıl gider?*

"Şeytan"dan murâd, zâhidin mevhum olan enânîyeti ve da'vâ-yı riyâsetidir. Ya'ni, zâhidin dimâğındaki vehm-i enânîyet ve da'vâ-yı riyâset dışarıya çıkmak ve Hak yolunda doğru yürümek için kamçı vurmak lazımdır. Nitekim eşek sürücülerin dayağı olmazsa, eşek mienzil-i maksûda doğru gitmez ve oraya buraya saldıır. "Let", dövmek demektir.

میر بیرون جست دیو سی به دست نیم شب آمد به زاهد نیم مست

3497. *Bey dışarıya fırladı ve elinde de bir topuz. Gece yarısı yarı sarhoş zâhîde geldi.*

"Debbûs", Türkçe "topuz" demektir. "Nîm şeb" ile insân-ı kâmilin vücûd-ı Hak'ta halkı müşâhedesine ve "nîm mest" ile mahv içinde sekrine işâret buyrulur.

خواست کشتن مرد زاهد را ز خشم مرد زاهد گشت پنهان زیر پشم

3498. *Öfkeden dolayı zâhid olan adamı öldürmek istedi. Zâhid adam yün altına gizlendi.*

مرد زاهد می‌شنید از میر آن زیر پشم آن رسن تابان نهان

3499. *Zâhid adam ip bükücülerin yünü altında gizli olduğu hâlde beyden onu işitir idi.*

Ya'ni, zâhid beyin topuz ile geldiğini duydu; ve odasının bir tarafında ip bükücülerin yün yığını var idi. Can korkusundan büyük bir yığının altına saklandı ve cismini görünmez bir hâle koydu. Zîrâ emr-i ma'rûf etmek hususunda ten ve can kaydından geçmiş bir adam değildi; ve beyin sövüp saymasını ve atup tutmasını bu saklandığı yerden dinlerdi.

گفت در رو گفتن زشتی مرد آینه تاند که رو را سخت کرد

3500. [3505] *Dedi: "Adamın çirkinliğini yüzüne karşı söylemeğe, bir ayna kâdir olur ki, yüzünü pek etti."*

Zâhid bir taraftan beyin sözlerini dinler ve diğer taraftan dahi kendi kendine derdi ki: "Adamın kabâhatlerini yüzüne karşı [söylemeğe] yüzü pek kuvvetli olan ayna lâzımdır ki, o aynanın gösterdiği ayıbtan dolayı öfkelenen bir kimse o aynaya taş attığı vakit kırılmasın ve mukâvemet edebilsin!"

روی باید آینه وار آهین تات گوید روی زشت خود بین

3501. *Demir ayna gibi yüz gerektir. Tâ ki sana: "Kendinin yüzünü gör!" diye!*

Demirden ma'mûl ve mücellâ bir katı ayna gibi yüz gerektir ki, tâ ki senin kabâhatlarını söyleyip kendinin yüzünü sana göstereceğin ve senin mâhiyetini sana bildirsin. وَلَا يَخَافُونَ عُقُوبَةَ لَاحِقٍ (Mâide, 5/54) ya'ni "Levmedicinin levminden korkmazlar" âyet-i kerîmesinin vasfıyla mevsûf olmayanların, şunun bunun kabâhatlerini yüzlerine karşı söylemesi câiz değildir. Zâhid insâf edip yün yığınının altında kendi nefesine hitâben böyle söyler idi.

حکایت مات کردن دلقک سید شاه ترمذ را

Tirmiz'in Seyyid şâhını Delkak'in mat etmesi hikâyesidir

"Tirmiz", bir şehrin ismidir. "Delkak", pâdişâhın musâhibinin ismidir.

شاه با دلقک همی شطرنج باخت مات کردش زود خشم شه بتاخت

3502. *Şâh, Delkak ile satranç oynar idi. Çabuk onu mat etti. Şâhın öfkesi koştı.*

Tirmiz şâhı kendi musâhibi olan Delkak ile satranç oyununu oynadı. Delkak oyunda mâhir olduğu için çabuk şâhı mat etti ve yendi. Bu yenilmek şâhın azametini dokundu, Delkak'e öfkelenildi.

گفت شه شه و آن شه کبرآورش يك يك از شطرنج می زد بر سرش

3503. *"Tuh, tuh!" dedi. Ve onun kibir getirici olan tühü o satrançı birer birer onun başına vurdu.*

"Şüh", nefret ve kerâhiyet makâmında kullanılan bir kelimedir. Türkçe'de mukâbilî "Tuh!"dır. Ya'ni şâh Delkak'e mağlûb olunca ona "Tuh, tuh!" demeğe başladı; ve onun kibir ve azametinden mütevellid olan tuhu o satranç oyununda şimşir ağacından veya kemikten ma'mûl olan âletleri birer birer Delkak'in başına vurmasına sebep oldu. Ya'ni, şâh bir taraftan tuh tuh derdi, bir taraftan da satranç âletlerini Delkak'in başına atardı ve derdi:

که بگیر اینک شهت ای قلیبان صبر کرد آن دلقک و گفت الامان

3504. "Ey pezevenk, al işte senin tuhun!" O Delkak sabretti ve el-aman dedi.

دست دیگر باختن فرمود میر او چنان لرزان چو عور از زمهریر

3505. *Bey diğer el oynamak emretti. O zemherîde sıplak gibi öyle titreyici idi.*

Ya'ni, bey Delkak'e "Gel, bir el daha oynayalım!" diye emretti. Delkak evvelki turlan ve satranç âletlerinin başına atıldığını tahattur ederek oyundan sonra tekrar o hâle ma'rûz kalacağından korkup zemherîde soğuktan titreyen bir adam gibi titreyici oldu.

باخت دست دیگر و شه مات شد وقت شه گفتن و میقات شد

3506. *Diğer el oynadı ve şâh, mat oldu. Tuh, tuh demek vakti ve mikat oldu.*

Delkak, şâhın emri üzerine bir el daha satranç oynadı ve şâh yine mat ve mağlûb oldu. Şâhın Delkak'e evvelki gibi tuh, tuh demek vakti ve satranç taşlarını başına vurmak mikâtı oldu.

بر جهید آن دلقک و در کنج رفت شش نمد بر خود فگند از تیز رفت

3507. *O Delhak sıçradı ve köşeye gitti. Harâretli aceleden altı kilimi kendi üzerine bıraktı.*

Delkak şâhu mağlûb ve mat eder etmez hemen sıçradı ve odanın bir köşesine kaçtı. Acele acele altı kat kilimi üstüne örttü ve saklandı.

زیر بالشها و زیر شش نمد خفت پنهان تا ز زخم شه رهد

3508. *Şâhın tuh darbesinden kurtulmak için yastıkların altında ve altı kilimin altında gizli yattı.*

گفت شه هی می چه کردی چیست این گفت شه شه شه شه ای شاه گزین

3509. *Şâh dedi: "Hey, hey! Ne yaptın, bu nedir?" Dedi: "Ey şâh-ı güzîn, tuh tuh, tuh tuhdur!"*

Ya'ni, Delkak ikinci def'a vâki' olan oyunda mağlûb ettiği için tuh tuh demek nöbeti kendisine gelmiş idi. Fakat bunu şâhın yüzüne karşı söyleyemedi de yastıkların ve altı kat kilimin altına saklandıktan sonra diyebildi. Şâh "Ne yapıyorsun, bu hareketin nedir?" diye sorunca, "Ey şâh-ı güzîn, benim bu hareketim senin mağlûbiyetine karşı tuh tuh tuh tuh demektir!" demek istedi.

کی توان حق گفت در زیر لحاف با تو ای خشم آور آتش سجاف

3510. *"Ey ateş perdeli, hışm edici, sana hakkı söylemek örtünün altından gayrından ne vakit mümkün olur?"*

"Lihâf", örtü ve yorgan ma'nâlarıdır. "Sicâf", perde demektir. "Âteş-perde"den murâd, nefsin sıfatıdır. Zîrâ gazab ve şehvet sıfât-ı nefsânîyye-dendir. "Ey ateş-perdeli hışm getirici!" demek, "Ey nefsinin ateş gibi olan sıfâtından dolayı öfkelenici!" demek olur. Ve sıfât-ı nefsânîyesinde müstağrak olan kimselere karşı doğruyu söylemek ve nasihat etmek onları kuzdırır. Binâenaleyh onlara edilecek nasihatleri kinâye tarîkıyla ve işâretle söylenmek icâb eder. Nitekim yukarıda 3490 numaralı beyitte *Fîhi Mâ Fîh*'den naklen izâh olundu.

ای تو مات و من زیم زخمیات می زخم شه به زیر رختها

3511. *"Ey sen ki matsın ve ben darbelerin korkusundan eşyâ altında tuh tuh derim!"*

"Ey şâh, sen ki satranç oyununda mat ve mağlûb oldun ve sana tuh tuh demek hakkım var iken, satranç taşlarının darbelerinin te'sirinden korktum ve yastık ve kilim gibi eşyanın altına saklandım. Binâenaleyh sana karşı diyeceğim tuh tuhlar ancak eşyâ altından söyleyebilirim." Bu beyt-i şerîfde kuvvet-i zâhire erbâbına karşı ulemâ-i kirâm tarafından yapılacak nasihatlerin onların sıfât-ı nefsânîyyeleri tahrîk edilerek öfkelenilmeyecek bir tarzda idâre-i kelâm edilib söylenmek lâzım geleceğine işâret buyrulur.

آمدن امیر بدر خانه زاهد و به لگد کوفتن در

Beyin zâhidin evinin kapısına gelmesi ve kapıya tekme vurmaları

- چون محله پر شد از هیهای میر وز لگد بر در زدن وز دار و گیر
3512. *Uaktâki mahalle beyin şamatasından ve kapıya tekme atmasından tutup kapmasından doldu.*

"Heyhây", gürültü ve kargaşalıktaki şamata demektir. "Dâr u gîr", cenk ve tutma ve kapma demektir.

- خلق بیرون جست زود از چپ و راست کای مقدم وقت عفو است و رضاست
3513. *Halk soldan ve sağdan dışarıya fırladı. Dediler ki: "Ey serdâr, afv ve rızâ vaktidir!"*

"Mukaddem", öne geçmiş ve pişvâ ve serdâr ma'nâsınadır. Halk bu gürültü üzerine soldan ve sağdan evlerinden dışarıya fırladı ve beye yalvarıp dediler ki: "Ey şehlerin ileri geleni ve serdârı, zâhidin kusûrunu affetmek ve onun yaptığına râzı olmak vaktidir!"

- مغر او خشک است و عقلش این زمان کمتر است از عقل و فهم کودکان
3514. *"Bu zamanda onun beyni kurudur; ve onun aklı çocukların akıl ve fehminden kemterdir."*

Ya'ni, "Çünkü bu vakitte zâhidin riyâzet sebebiyle dimâğî zayıf olmuş ve beyni kurumuştur. Binâenaleyh onun aklı ve idrâkî, çocukların akıl ve idrâkinden bile daha aşağıdır."

- زهد و پیری ضعف در ضعف آمده و اندر آن زهدش گشادی ناشد
3515. *"Zühd ve ihtiyarlık za'f za'f üzerine gelmiş ve onun o zühdü içinde küşâdlık olmamıştır."*

"Bir taraftan zühdün ve perhîzin verdiği za'f, diğer taraftan dahi ihtiyarlığın za'fı vardır. Binâenaleyh za'f za'f üzerine gelmiştir; ve onun o kuru zühdü içinde kalb gözü açılmaması ve maksûduna vâsıl olmamıştır."

رنج دیده گنج نادیده ز یار کارها کرده ندیده مزد کار

3516. "Renc görmüş, yârdan genc görmemiştir. İşler yapmış, onun ecirini görmemiştir."

Ya'ni, "Bu zâhid riyâzet ve perhîz meşakkatini görmüş ve bu meşakkat ve zahmet mukâbilinde mükâfat ve hazîne görmemiştir. Zâhilde sâlih görünen birtakım amelleri işlemiştir. O amellerin ecirini görmemiştir."

یا نبود آن کار او را خود گهر یا نیامد وقت پاداش از قدر

3517. "Yâhud onun amelinin muhakkak cevheri olmadı; yâhud kader cihetinden mükâfâtın vakti gelmedi."

"Çektiği meşakkatlerin ve yaptığı amellerin mükâfâtını görmemiş olmasının sebebi budur ki, ya işlediği amelde ihlâs cevheri yok idi ve onları riyâkârâne yaptı, veyâhud sır-ı kader cihetinden ve onun ayn-ı sâbitesinin icâbı olarak mükâfâtın vakti gelmedi."

یا که بود آن سعی چون سعی جهود یا جزا وابسته میقات بود

3518. Yâhud o sa'y cühûdun sa'yi gibi idi. Yâhud cezâ mîkâta vâbeste idi.

Yâhud onun sa'yi cühûdun sa'yi gibi indi ve uydurma bir şey olup Hakk'a mukarın değil idi. Ya'ni bir insân-ı kâmilin terbiyesine müstenid değil idi. Zîrâ sâlikin kendi re'y-i nakısı ve zaîfi ile yaptığı riyâzât ve mücâhedât müessir değildir. Çünkü sâlik kendisini nefsinin ve şeytanın taarruzundan muhâfazaya kâdir değildir. Yâhud yaptığı amel bir insân-ı kâmilin terbiyesine müstenid idiyse de, onun cezâsına ve mükâfâtına nâilîyet mîkâta, ya'ni onun istîdâdının inkîşâfı vaktine bağlı idi.

مر و را درد و مصیبت این بس است که در این وادی پر خون بی کس است

3519. Muhakkak ona bu derd ve musibet kâfidir. Zîrâ pür-hân olan bu vâdide kimsesizdir.

O zâhîde bu çektiği riyâzet derdi ve mücâhedât musibeti kâfidir. Zîrâ o kan ile dolu olan nefis ve şeytan vâdisinde kendini muhâfaza edebilecek bir insân-ı kâmilin terbiyesi altında değildir, kimsesizdir.

چشم پر درد و نشسته او به کنج
رو ترش کرده فرو افکنده لنج

3520. Gözü pür-derd olarak o köşede oturmuştur. Yüzünü ekşitmiş, dudaklarını
[3525] aşıya sarkıtmıştır.

Onun kalbinin gözü ağırlı olarak o köşede oturmuştur ve halvete çekilmiştir ve yüzünü ekşitmiş ve dudaklarını da sarkıtmıştır. Binâenaleyh hakâik-i eşyâyı göremez, ma'zûrdur. Gece ve gündüz gam içindedir. Gözü sulu olup ona buna saldırır ve fenâ muâmelelerde bulunur. "Lünc", burada "dudak" ma'nâsınadır.

نی یکی کَحَالِ کاور را غم خورد
نیست عقلی که به کحلی بی برد

3521. Ne bir kehhâl vardır ki, onun gamını yiye! Bir aklı yoktur ki, bir sürmeye iz götüre!

Onun gamını yiyerek ağırlı gözünü tedâvî edecek bir göz tabîbî ve bir insân-ı kâmil yoktur; ve o biçârenin bir akl-ı kâmilî de yoktur ki, maârif-i evli-yâyı ta'kib edip kalbinin körlüğüne hidâyet sürmesini bulup çekebilsin. O, zavallı akl-ı nâkısının sevkıyla birtakım indî riyâzât ve mücâhedât derd ve muşibetine mübtelâ olmuştur. Beyt-i Mısri Niyâzî (k.s.):

Savm ü salât ü hacc ile sanma biter zâhid işin
İnsân-ı kâmil olmağa lâzım olan irfân imiş
Mürşid gerekdir bildire Hakk'ı sana hakka'l-yakîn
Mürşidi olmayanların bildikleri gümân imiş

اجتهادی می کند با حزم و ظن
کار در بوک است تا نیکو شدن

3522. Hazm ve zan ile bir icthâd eder; ve işi iyi olmak için ümîd içindedir.

"Hazm"ın ma'nâsı hakkındaki izâhât III. cildin 270, 271 ve 2831 ve 2193 numaralı beyitlerinde geçti; ve buradaki izâhâta nazaran "hazm", "sû-i zan" ve "iki tedbîrde ihtiyât" demektir. "Bûk", "büved ki"nin muhafefi olup kelime-i temennîdir; ve kelime-i istisnâ olan "meger" ma'nâsına da gelir (Burhân). Ya'ni, o zâhid hazm ve zan ile icthâd eder; ve işim belki iyi olur diye ümîd içindedir. Neticeden emîn ve yakîn üzre değildir. Ba'zı nüshalarda "hazm" yerine "vehm" vâki' olmuştur.

ز آن رهش دور است تا دیدار دوست
کاو نجوید سر رئیسش آرزوست

3523. Ondan dolayı onun yolu dostun cemâline kadar uzaktır. Zîrâ o baş istemez, ona başlık arzâsı vardır.

O zâhid, bir mürşid-i kâmilin terbiyesi ile değil, kendi zan ve vehmiyle tarik-ı riyâzet ve mücâhede-i ihtiyâr ettiğinden dolayı onun yolu maksûd-i aslî olan Hakk'ın cemâline ve müşâhede-i hakîkate kadar uzaktır. Zîrâ o maârif-i ilâhiyye ile meşbû' bir baş ve dimâğ istemez. O halka reis ve baş olup hükmetmek ister. Ba'zî nüshalarda ikinci musrâ 'مغز سر از عشق پوست' sûretinde vâkî'dir. "Zîrâ onun başının beyni, post aşkundan dolayı kalmamıştır" demek olur. Ya'ni "O zâhidde sûret aşkı vardır, bu aşktan dolayı dimâğı ma'nâdan boştur."

که نصیبم رخ آمد زین حساب

ساعتی او با خدا اندر عتاب

3524. *Bir saat o "Bu hesâbdan nasîbim meşakkat geldi!" diye Hudâ'ya itâb eder.*

O zâhid bu kadar zahmet ve meşakkat çektiği hâlde maksûda vâsıl olmadığını görüp bir zaman "Bu sa'y ve icthâd ve hesâbtan benim nasîbim boş bir zahmet çekmekten ibâret kaldı ve Hak benden inâyetini dirîğ etti!" diyerek Hakk'a itâb eder. Nitekim Şems-i Tebrîzî (k.s.) hazretlerinin *Makâlât*'ında meşhûr Ömer Hayyâm hakkında şöyle buyrulur: شيخ ابراهيم بر سخن خيام اشكال آورد که چون رسید؛ سرگردان چون باشد ؟ گفتم آری صفت حال خود می گوید او سرگردان بود. باری بر فلک می نهد تهمت را. باری بر روزگار. باری بر بخت باری بحضرت حق باری نفی می کند و انکار می کند. باری اثبات می کند. باری اگر می گوید سخنهاى در وهم تاريك می گوید. مؤمن سرگردان نیست. مؤمن آنست که حضرت نقاب نقاب بر انداخته است پرده گرفته است مقصود خود بدید. بندگی می کند. عیان در عیان لذتی از عین او در می یابد از مشرق تا مغرب. . . الخ.

Ya'ni "Şeyh İbrahim, Ömer Hayyâm'ın sözü üzerine işkâl getirdi de dedi ki: "Mâdemki vâsıl oldu, niçin sergerdân ve hayrân oluyor?" Dedim: "Evet, kendi hâlinin sıfatını söylüyor. O sergerdân ve hayrân idi. Töhma ba'zen feleğe ba'zen zamâna ba'zen tâlî'e ba'zen Hz. Hakk'a isnâd eder, ba'zen nef-yeder ve inkâr eder, ba'zen isbât eder. Ba'zen söyler ise de karanlık vehm içinde söyler. Mü'min ise sergerdân değildir. Mü'min odur ki, Hz. Nakkâb nikâbı kaldırmış ve perdeyi tutmuştur. Kendi maksûdunu gördü, iyân içinde iyânen kulluk eder. Maşrıktan mağribe kadar onun ayından bir lezzet bulur ilh..."

که همه پُران و ما بیریده بال

ساعتی بر بخت خود اندر جنال

3525. *Bir saat "Herkes uçucu ve biz kanadı kesilmiştiz!" diye kendi tâlî'i ile cîdâledir.*

O zâhid bir zaman der ki: "Tarîk-ı Hakk'a sâlik olanların hepsi uçup mak-sadlarına nâil oldu. Bizim menhûs tâlî'imizin îcâbı olarak bu kadar zahmet ve meşakkat çektiğimiz hâlde kanadı kesik bir kuş gibi uçamadık ve maksûdu-muza nâil olamadık!"

هر که محبوس است اندر بو و رنگ گر چه در زهد است باشد خوش تنگ

3526. *Her kim kokuda ve renkte mahbûstur, her ne kadar zühd içinde ise de onun huyu dar olur.*

"Koku ve renk"ten murâd, âlem-i sûrettir. Ya'ni, her kimin fikri sûret âle-mi içinde mahbûs ise, her ne kadar zühd ve perhîz içinde olsa da onun huyu ve ahlâkı dar olur. Zîrâ o bu âlem-i sûrette Hakk'ın tecelliyâtını ve zuhûrunu göremez. Ancak halkı ve halkın e'âlini görür. Bu dar görüşten dolayı halka i'tirâzı ve onlar ile kavgası çok olur. Ehl-i hakikat bu mertebeye "fark kab-le'l-cem'" derler.

تا برون ناید از این تنگین منّاخ کی شود خویش خوش و صدرش فراخ

3527. *Bu dar olan munâhdan dışarıya gelmedikçe ne vakit onun huyu latîf ve onun sadrı geniş olur?*

"Munâh", devenin çöktüğü mahal ma'nâsınadır; ve "deve"den murâd, cism-i beşer ve "çöktüğü mahal"den murâd, âlem-i sûret olan bu dünyâdır. Âlem-i sûret âlem-i ma'nâyâ nazaran dardır. Ya'ni, cismin yaup kalkuğu bu âlem-i sûretten hârice çıkmadıkça o zâhidin ahlâkı ne vakit latîf olur ve onun sadrı ve kalbi ne vakit geniş olur?

زاهدان را در خلا پیش از گشاد کارد و آستره نشاید هیچ داد

3528. *Zâhidlere halvette güşâddan evvel asla bıçak ve ustura vermek lâayık olmaz.*

"Halâ", burada "halvet ve yalnızlık" demektir. "Güşâd", hoşluk ve okun yaydan kurtulması ma'nâsınadır. Ya'ni, zâhidlere halvette keşif vâki' olup kalblerinde inşirâh hâsıl olmazdan evvel bıçak ve ustura gibi âlât-ı câriha vermek münâsib olmaz.

کز ضجر خود را بدراند شکم غصه آن بی مرادیها و غم

3529. *Zîrâ gönül darlığından o murâdsızlıkların gussasından ve gamdan ken-disinin karnını yırtar.*

"Dacer", gamdan gönül darlığı ve ârâmsızlık demektir (*Müntehabü'l-Lügat*). Birinci mısra'daki "ez" ikinci mısra'a râcidir. Ya'ni کز سحر و غصه آن کر takdirindedir. Ya'ni, halvette zâhîde keşif vâki' oluncaya kadar âlât-ı câriha verilmek câiz olmaz. Zîrâ keşifden evvel onun kalbi o kadar darlık ve ârâmsızlık içindedir ki, bu sıkıntının şiddetinden eline geçen âlât-ı câriha ile kendinin karnını yırtar ve intihâr eder. Nitekim ba'zı sâliklerde bu haller vâki' olmuştur. Hattâ ba'zıları kendisini asmıştır. Binâenaleyh zâhidin kendi kendine halvete girmesi gâyet tehlikelidir. Fakat bir mürşid-i kâmilin idâresinde bulunursa halvetteki bu vartaları kolay atlatır.

قصه انداختن مصطفی علیه السلام خود را از کوه حرّی از وحشت حجاب
دیر نمودن جبرئیل علیه السلام به وی که مینداز که ترا دولتها در پیش است

Mustafâ (a.s.)'ın vahşet-i hicâbdan dolayı Hirâ dağından kendisini atması, Cebrâîl (a.s.)'ın ona "Atma ki, senin için önde devletler vardır!" diye geç görünmesi kıssasıdır

Bu kussa *Sahîh-i Buhârî*'nin Kitâbu't-Tefsîr'inde mevcûddur. Vahiye fetretini vâki' olduğu vakit Resûl-i Ekrem hazretleri mahzûn olur ve nefsi-i şeriflerini aşağıya atmak için Hirâ dağının zirvesine çıkardı. O sırada Cibrîl (a.s.) zâhir olup derdi ki: یا محمد انک رسول الله حقاً فلیسکن Ya'ni "Yâ Muhammed, sen muhakkak Allah'ın Resûlüsün, sâkin ol!" Bunun üzerine hüzünleri sâkin olurdu. Fakat vahyin fetreti uzadığı vakit yine böyle yapar ve yine Hz. Cibrîl zâhir olurdu.

مصطفی را هجر چون بفراختی خویش را از کوه می انداختی

3530. Vaktâki Mustafâ'ya hicr yüce olaydı, kendisini dağdan atar idi.
[3535]

Vaktâki Mustafâ (a.s.) Efendimiz'e vahyin fetreti yüce olaydı ve uzaya idi, kendisini dağdan aşağıya fikren atardı ve filen de bu fikrini icrâya kasdederd.

تا بگفتی جبرئیلش همین مکن که ترا بس دولت است از امر کن

3531. *Ḥattâ ona Cibrâil "Sakın yapma, zîrâ sana "Emr-i kün"den çok devlet vardır!" derdi.*

"Emr-i kün" ibâresinde "kün" Fârisî olursa "kerden" masdannın emr-i hâzır olur ve terkîb, vâsf-ı terkîbî olur; ["emr-kün"] "emredici" ma'nâsına gelir; ve eğer Arabî olursa "kevn" masdannın emr-i hâzır olup "ol" demek olur. Ya'ni Hz. Cibrîl Resûl-i Ekrem'e derdi ki, "Sakın kendini aşağıya atma, zîrâ sana emredici olan Hak'tan çok devlet vardır; veyâhud sana Hakk'ın "ol" emrinden çok devlet gelecektir."

مصطفی ساکن شدی ز انداختن باز هجران آوردی تاختن

3532. *Mustafâ atmaktan sâkin olurdu. Yine hicrân koşmak getirirdi.*

Resûl-i Ekrem hazretleri Hz. Cibrîl'in bu tesellisi üzerine nefis-i şerîflerini atmaktan vazgeçerdi. Fakat hicrân ve fetret-i vahiy uzadığı vakit yine dağ tepesine koşmak duygusunu getirir idi.

باز خود را سر نگون از کوه او می فگندی از غم و اندوه او

3533. *Yine o kendini o gamdan ve endûhtan dolayı dağdan baş aşağı bırakırdı.*

باز خود پیدا شدی آن جبرئیل که مکن این ای تو شاه بی بدیل

3534. *Tekrar o Cibrâil zâhir olurdu, derdi ki: "Ey nazîrsiz şâh olan sen, bunu yapma!"*

همچنین می بود تا کشف حجب تا بیاید آن گهر را او ز جیب

3535. *Hicâbın keşfine kadar böyle idi. Nihâyet o güheri, o cîbinden buldu.*

Resûl-i Ekrem hazretleri hicâb olan fetretin ve hicrin keşfine ve zevâline kadar bu hâlde idi. Âkîbet o vahy-i ilâhî cevherini o cîb-i isti'dâdından buldu ve hüznleri de sükûnet buldu.

بهر هر محنت چو خود را می کُشدند اصل محتتهاست این چونش کُشدند

3536. *Vaktâki her mihnet için kendilerini öldürürler, bu mihnetlerin aslıdır, onu nasıl çekerler?*

Vaktâki insanlar her mihnet ve keder için kendilerini öldürürler ve intihâr ederler, bu Hak'tan ayrılık ise bütün mihnetlerin ve kederlerin aslıdır. Bu mihnete nasıl tahammül edip çekerler?

از فدایی مردمان را حیرتی است هر یکی از ما فدایی سیرتی است

3537. *Fedâîlikten adamlara hayret vardır. Bizden her birimiz bir sûretin fedâsıdır.*

Adamların gösterdikleri fedâîliğe bir hayret vardır. Zîrâ kimisi bir kadına âşık olup onun uğrunda kendini öldürür ve kimisi tahsil-i servet için her türlü tehlikelere atılıp can fedâ eder ve kimisi şöhret için kutubların buzları arasında canını fedâ eder. Zîrâ ölünün eline bir şey geçmez. Kalanların elinde de nihâyette kırılıp bozulacak olan bir çocuk oyuncağı geçer. Velhâsıl ehl-i sûretten olan her birimiz bir sûretin fedâsı olmuştur.

ای خنک آن که فدا کردست تن بهر آن کار زُد فدای آن شدن

3538. *Ey saâdet, o kimseye ki ten fedâ etmiştir. Onun için ki onun fedâsı olmağa değer.*

Ey ne mutlu o kimseye ki, cismini fedâ olmağa değen bir kıymetli şeye fedâ etmiştir. O da cisim hicâbını yırtıp kendi hakikatı olan Hakk'a ulaşmaktır.

هر یکی چون که فدایی فنی است کاندن آن ره صرف عمر و کشتی است

3539. *Her birisi mâdemki bir fennin fedâsıdır ki, o yolda ömür sarfı ve ölmek lâyıktır.*

"Küştenî"deki "yâ", yâ-yı liyâkattır. Ya'ni, efrâd-ı beşerden her biri mâdemki fûnûn-ı zâhîreden ve ulûm-ı mütenevviyadan bir fenne kendisini fedâ etmiştir, binâenaleyh onun fikrine göre o fen yolunda ömür sarfetmek ve ölmek lâyük ve münâsibdir.

کشتی اندر غروبی یا شروق که نه شایق ماند آن گه نی مشوق

3540. *Gurûba veyâ şürûka mensûb olanda ölmeklikdir ki, o vakit şâik ne de meşûk kalır!*

Bu cihan halkundan her birisini bir fende fedâ-yı cân etmesi gurûba ve şürûka ya'ni fesâda veyâ kevne mensûb olan eşyâya muhabbet edip onlar hakkında ölmeklikdir ki, o ölme vaktinde ne şevk ve aşk sâhibi olan kimsenin vücûdu kalır ve ne de onun şevküne ve aşkına sebep bulunan meşûkun vücûdu kalır!

باری این مقبل فدای این فن است کاندن او صد زندگی در کشتن است

3541. *Bâri bu mukbil bu fennin fedâsı olsa ki, onda ölmekte yüz dirilik vardır.*

Herhangi bir fenne ikbâl ve teveccüh eden kimse bu fennin fedâsı olsa ki, o fende ölmekte yüz dirlik ve hayât-ı ebediyye vardır, o fen dahi Hakk'ın aşkı ve muhabbeti yolunda cisminin ve canının kaydından geçmektir.

عاشق و معشوق و عشقش بر دوام در دو عالم بهره مند و نیک نام

3542. *Aşık ve ma'sûk ve onun aşkı devâm üzere dir. İki âlemde nasîbli ve iyi namlıdır.*

Ya'ni, Hak yolunda cisminden ve canından geçen kimsenin indinde âşık olan o fedâkâr ve ma'sûk olan Hak ve o fedâkârın aşkı devâm üzere dir. Hem hayât-ı dünyeviyyede ve hem de hayât-ı uhreviyyede nisbet-i aşktan ve zevk-i ma'sûktan nasîbi vardır; ve dünyâda beşer indinde ve âhirette ehl-i hakikat indinde iyi namlıdır.

يَا كِرَامِي اِرْحَمُوا اَهْلَ الْهَوٰى شَانَهُمْ وَرَدُّ التَّوْبِ بَعْدَ التَّوْبِ

3543. *Ey kerîmlerim, hevâ ehline merhamet ediniz! Onların şânı helâkten sonra helâkin vürûdudur.*

"Tevâ", helâk; "vird", burada "vürûd etmek, gelmek ve hazır olmak" ma'nâsındır. Ey kerîm olan kâmillerim, hevâ-yı nefis ehline acıyınız! Zîrâ onların hâl ve şânı helâkten sonra helâkin gelmesidir. Birinci helâk, mevt-i ıztrârî, ikinci helâk helâk-i uhrevîdir ki mevt-i ıztrârîden eşedir.

عفو کن ای میر بر سختی او در نگر در درد و بد بختی او

3544. *"Ey bey, onun şedîdliğini affet! Onun derdine ve bedbahlığına nazar et!"*

Zâhîde öfkelenip kapısını tekmeleyen beye komşuları şefâat edip beye hitâben dediler ki: "Ey bey, onun şedîdliğini ve kabalığını affet, sen onun tersliğine bakma, derdine ve bedbahlığına bak!"

تا ز جرمت هم خدا عفو ی کند ذلت را مغفرت در آگند

3545. *"Tâ ki senin cürmünden dahi Hudâ bir afv ede! Senin zilletine mağ-firet doldura!"*

Ba'zı nüshada "zillet" yerine, "hatâ" ma'nâsına olan "zeller" (زلت) vâki'dir.

تو ز غفلت بس سبب بشکسته در امید عفو دل در بسته

3546. *"Sen gafletten dolayı çok testi kırmışsın, afv ümîdine gönül bağlamışsın!"*

عفو کن تا عفو یابی در جزا می شکافد مو قدر اندر سزا
3547. "Affet, tâ ki cezâda afv bulasın! Kader, sezâda kılı yarar."

Ya'ni "Merhamet edenlere Rahmân merhamet eder. Yeryüzünde olanlara merhamet ediniz ki, gökte olanlar size merhamet etsinler!" hadîs-i şerîfi mücibince, "Ey bey, bu zâhidin hâline merhamet edip affet! Zîrâ kader-i ilâhî *فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ* (Zilzâl, 99/7) ya'ni "Kim zerre miskâli hayr işlerse, onu görür" âyet-i kerîme-si mücibince herkesin lâyük olduğu mükâfâtı vermek husûsunda kılı kırk yarar ve inceden incede hesâb üzerine muâmele eder.

جواب گفتن امیر مر آن شفیعیان را و همسایگان را که زاهد که
گستاخی چرا کرد و سبوی می را چرا شکست من در این باب شفاعت
قبول نخواهم کرد که سوگند خورده ام که سزای او را بدهم

Emîrîn o şefâatçilere ve komşulara "Râhib niçin edebsizlik etti ve şarâb testisini niçin kırdı? Ben bu babda şefâat kabûl etmeyeceğim. Zîrâ yemîn etmişim ki, onun sezâsını vereyim!" diye cevâb söylemesi

میر گفت او کیست کو سنگی زند بر سبوی ما سبورا بشکند
3548. "Bey dedi: "O kimdir? Tâ ki bizim testimize bir taş vura, testiği kıra!"
چون گذر سازد ز کویم شیر نر ترس ترسان بگذرد با صد حذر
3549. "Uaktâki erkek arslan benim mahallemden geçmeyi tasarlar, yüz hazer ile korka korka geçer."

بنده ما را چرا آزد دل کرد ما را پیش مهمانان خجل
3550. "Bizim bendemizin kalbini niçin incitti? Bizi misâfirlerin önünde hacil etti!"
[3555]

شربتی که به ز خون اوست ریخت این زمان همچون زنان از ما گریخت

3551. "Bir şerbet ki, onun kanından iyidir, döktü. Şimdi kadınlar gibi bizden kaçtı."

"Şerbet"ten murâd, âşıkların kalbleri testilerinde olan aşk-ı ilâhî şarâbıdır. "Taş"tan murâd, ta'rîzdir. "Dökmek"ten murâd, ta'rîz sebebiyle âşkın kalbinde inksâr ve teşevvüş husûlüdür. "Zâhidin kaçması", bu ta'rîz üzerine âşkın zâhirinde nümâyân olan sıfat-ı celâl eserinden ürkmesidir. Ya'ni, "Zâhidin damarlarında cereyân eden maddî kandan daha iyi olan şarâb-ı aşk-ı ilâhîyi ta'rîzi sebebiyle âşkın kalbini münkesir ve müşevveş etti. Şimdi de bizden hâsıl olan sıfat-ı celâlden ürktü."

لیک جان از دست من او کی برد گیر همچون مرغ بر بالا برد

3552. "Fakat o benim elimden ne vakit canı götürür? Tut ki kuş gibi yukarı uçuşun!"

Ya'ni, "O zâhid benden ürktü ve kaçtı. Fakat o, farz et ki, kuş gibi hava-ya uça bile benim elimden canını kurtaramaz!"

Menkıbe: *Menâkıb-ı Sipehsâlâr*'da buyrulur ki: "Bir gün Hz. Mevlânâ efendimiz sakf-ı hâne üzerinde idi. Ashâbından bir tâife evin içinde hakâyık ve maânî bahsi ile meşgul idiler. Onlardan birisi şiddet-i şevk ve zevk sebebiyle harâretli ciğerinden bir âh çekti. Bir şahs-ı ma'rûf sokaktan geçmekte idi. Bu âh sadâsını işidip: "Dam üzerinde Hz. Mevlânâ'nın illetini işitiyor musunuz?" dedi. Zât-ı hazretleri dahi sâika-i gayretle inleyip "Bakalım, illet ki-mé vâki' olur?" buyurdular. Takdîr-i rabbânî ile o şahıs bir illete giriftâr oldu ve illet-i mezkûre temâdi edip tedâvisinden âciz kaldı. Bir müddet sonra Hz. Mevlânâ'nın infîlî hatunna gelip bu hastalığın sebebi onların hâtr-ı şerîflerinin infîlinden ileri geldiğini bilerek kalkıp zât-ı hazretlerine gitti. Tövbe ve istiğfâr ile meşgul oldu. Tövbesi makrûn-i icâbet olmağla o maraz ondan zâil oldu."

بر و بال مرده ریگش بر کنم

تیر قهر خویش بر پرش زخم

3553. "Kendi kahrının okunu onun kanadına vururum. Onun arda kalacak kolunu kanadını koparırım!"

"Mürde-rîg", ölünün başından arta kalan eşyâ demektir "Perr ü bâl"den murâd, cisimdir. Bu beyt-i şerîf, kendi sâliki olan âşıka vâki' ta'rîzden dolayı

mürşid-i kâmil lisânundandır: Ya'ni, "Benim sâlikime ta'rîz eden o zâhidin cismine kendi kahrının okunu saplarım; onun zâten mevt-i ıztırâî ile başından arta kalacak olan cismini ma'lûl bir hâle getiririm!"

گر رود در سنگ سخت از کوشش از دل سنگش کنون بیرون کشم

3554. "Eğer benim sa'yimden dolayı katı taş içine giderse, onu taşın içinden şimdi dışarıya çekerim!"

"Benim tasarrufumdan kurtulmak için bilfarz katı taş ve kaya içine kaçıp giderse, onu o taş içinden bile dışarıya çıkarırım. Velhâsıl elimden kurtulamaz!"

من بر آنم بر تن او ضربتی که بود قوَادِکَانَ را عبرتی

3555. "Ben onun cismine bir darbe sürerim ki, pezevenkciklere bir ibret olur!"

"Kuvvâd", züvvâr vezninde "kâid"nin cem'idir. "Hayvanı yeden adam"a denir ki, "yedekçi" ta'bîr olunur. Pezevenge itlâkı bu ma'nâdandır (*Kāmûs*). "kuvvâdekân râ"daki "kâf" kâf-ı tasgîrdir. "Kuvvâd" cemi' olduğu hâlde kâide-i fârisiyye üzere "ân" ile cem'i, lisân-ı Fârisî'de müsta'meldir. Nitekim "esrâr", "sırr"ın cem'i olduğu hâlde ona tekrar Fârisî'nin cem' edâtını ilâve edip "esrârâh" derler. Başka emsâli de vardır.

با همه سالوس با ما نیز هم داد او و صد چو او این دم دهم

3556. "Herkes'e hilekâr hem de bize! Şimdi onun ve yüz onun gibisinin hakkını vereyim!"

"O zâhid herkese karşı hilekâr ve riyâkâr, hem de bize karşı hilekâr ha! Ben şimdi onun gibi olan yüz hilekâr zâhidin hakkını vereyim de görsün!"

خشم خون خوارش شده بد سر کشی از دهانش می برآمد آتشی

3557. Onun kan yiyici öfkesi bir serkeş olmuş idi. Onun ağzından bir ateş zâhir olur idi.

O beyin kan içici ve adam öldürücü olan öfkesi, bir serkeş olmuş ve azmuş bir hâle gelmiş idi ve onun ağzından çıkan sözler bir ateş gibi yakıcı idi.

دوم بار دست و پای امیر را بوسیدن و لابه کردن شفیعان و همسایگان زاهد

Zâhidin şefâatçilerinin ve komşularının ikinci def'a olarak
beyin elini ve ayağını öpmesi ve yalvarması

آن شفیعان از دم هیهای او چنډ بوسیدند دست و پای او

3558. *O şefâatçiler onun sözünden ve gürültüsünden dolayı onun elini ve ayağını nice def'a öptüler.*

Zâhidin komşuları ve şefâatçileri beyin âteşin sözünden ve gürültüsünden müteessir olup zâhidi affetmesi için beyin elini ve ayağını birçok def'alar öptüler ve yalvardılar da dediler:

کای امیر از تو نشاید کین کشی گر بشد باده تو بی باده خوشی

3559. *Ki: "Ey bey, senden kîn çekicilik lââyık olmaz. Eğer şarâb gittiye sen şarâbsız da hoşsun!"*

"Keşi", "keşiden" masdarından fiil-i muzârî' muhâtab olduğuna göre tercüme yukarıdaki vech ile olur. Eğer "küšten" masdarından fiil-i muzârî' muhâtab sıgası olursa tercüme şöyle olmak icâb eder: "Ey bey, senden lââyık olmaz ki bunu öldüresin!" Ya'ni "Ey bey, kîn tutuculuk senin şânına lââyık değildir. Veyâhud bu zâhidi öldürmek senin şânına lââyık olmaz. Eğer şarâb döküldü ise senin tab'-ı şerfin şarâbsız dahi latîfdir!"

باده سرمایه ز لطف تو برد لطف آب از لطف تو حسرت خورد

3560. *"Şarâb sermayeyi senin lütfundan götürür. Suyun letâfeti, senin letâfetinden hasret yer."*

Ya'ni, "Sûrî şarâbdan cisme bir zevk hâsıl olur ve zevk bir ma'nâ ve bir hâl-i vicdânî olup lafz ile ta'rîf edilemez. Ey insân-ı kâmil, sen ise şarâb-ı hakîkî ile sarhoş bir hâldesin ki, bu zevk sûrî şarâb zevkinin gayr-ı kâbil-i kıyâs bir fevkindedir; ve belki sûrî şarâbın zevki, senin bâtınındaki letâfetin bir

zillidir; ve maddî su dahi berraklığı ve letâfeti senin letâfetine bakıp hasret çeker."

پادشاهی کن بیخشش ای رحیم ای کریم ابن الکریم ابن الکریم

3561. "Pâdişâhlık et, onu bağışla, ey rahîm, ey kerîm oğlu kerîm oğlu kerîm!"

Bu hitâblar insân-ı kâmileddir. Ya'ni, "Ey çok merhamet edici, pâdişâhlığa mahsûs olan keremi izhâr et de bu zâhidin kusûrunu bağışla! Ey kerîm oğlu kerîm oğlu kerîm!" I. cildin dîbâcesinde Hüsâmeddin Çelebi (k.s.) hazretlerine "Siddîk oğlu siddîk oğlu siddîk" buyrulmasına nazaran bu zâhidin kıssasında dahi o hazretin ahvâl-i şerîfesine işâret buyrulmuş olması vârid-i hâtır olur.

هر شرابی بنده این قد و حد جمله مستان را بود بر تو حسد

3562. "Her bir şarâb bu kadd ü haddin bendesidir. Bütün sarhoşların senin üzerine hasedi olur."

"Kadd", boy; "hadd", yanak. Ya'ni "Ey insân-ı kâmil, sen şarâb-ı ilâhînin mestisin. Bununla berâber Hak yolunda senin boyun bosun فَاسْتَقِمْ كَمَا أَمَرْتُ (Hûd, 11/112) ya'ni "Emrolunduğun gibi istikâmet et!" âyet-i kerîmesinê te-bean dosdoğrudur; ve yüzün o şarâb-ı aşk-ı ilâhînin te'sîriyle kırmızı ve parlaktır. Binâenaleyh sûfî şarâbın sarhoşları senin istikâmet-i kaddine ve yüzünün letâfetine hased ederler."

هیچ محتاج می گلگون نه ترک کن گلگونه تو گلگونه

3563. "Sen aslâ gül renkli olan şarâbın muhtâcî değilsin! Düzgünü terk et, sen düzgünsün!"

"Ey insân-ı kâmil, sen aslâ gül renkli olan sûfî şarâbın muhtâcî değilsin! Binâenaleyh öyle maddî şarâblar ile yüzüne güzelliğe ve letâfet celbine lüzûm yoktur. Binâenaleyh böyle sûfî güzelliğe esbâbını terk et! Zîrâ senin kendin halkın çirkin yüzlerine güzelliğe bahşeden bir düzgündür." "Gülgüne", kadınların güzelliğe husûlû için kullandıkları beyaz ve penbe boyadır. Türkçe'de "düzgün" derler.

ای رخ چون زهره ات شمس الضحی ای گدای رنگ تو گلگونه

3564. "Ey kimse, senin Zühre gibi olan yüzün kuşluk vaktinin güneşidir. Ey kimse, düzgünler senin renginin dilencisidir!"

"Ey insân-ı kâmil, senin sûrette Zühre yıldızı gibi olan yüzün bâtınındaki nûrun aksinden dolayı kuşluk vaktinde keskin ziyâlı olan güneş gibidir. Ey insân-ı kâmil, sûrî düzgünler senin renginden renk dilenirler!"

باده کاندلر خم می جوشد نهان ز اشتیاق روی تو جوشد چنان

3565. "Bâde ki kûp içinde gizli kaynar, senin yüzünün iştîyâkından böyle kaynar."

Ya'ni insân-ı kâmil âlem-i kevnin zübdesi ve hulâsası olduğundan bil-cümle zerrât-ı kevn insân-ı kâmile vusûle âşıktır. Zîrâ insân-ı kâmil ile Hak arasında hicâb yoktur ve bilcümle zerrât dahî hâlen kendilerinin aslı olan Hakk'a vusûle müstakırlar. "Binâenaleyh kûp içinde gizli gizli kaynayan şarâb dahi senin yüzünün iştîyâkından dolayı böyle kaynayıp durur."

ای همه دریا چه خواهی کرد نم وی همه هستی چه می جویی عدم

3566. "Ey kâmil, sen bütün deryâsın, katreyi ne yapacaksın? Ey kâmil, bütün varlıksın, yokluğa ne istersin?"

"Ey kâmil, sen vücûd-ı Hakkânî ile kâimsin! Binâenaleyh deryâsın, katre mesâbesinde olan sâhib-i nefsin ta'rifinden dolayı neye müteessir olacaksın? Ne için onunla meşgûl olacaksın? Ey kâmil, sen vücûd-ı Hakkânî ile kâim olduğun için bütün varlıksın, nefis sâhibleri ve cismânîyette müstağrak olan kimseler yokturlar. Binâenaleyh niçin o yokluğa ehemmiyet verirsin? Niçin o yoklukta varlık ararsın?"

ای مه تابان چه خواهی گرد کرد ای که مه در پیش رویت روی زرد

3567. "Ey parlayan ay, tozu ne yapacaksın? Ey kimse, ay senin yüzünün önünde sarı yüzlüdür!"

"Ey nûr-ı ilâhî ile parlayan ay gibi insân-ı kâmil, sen toz mesâbesinde olan ehl-i kesâfeti ne yapacaksın? Ey kâmil, senin cemâlin o kadar parlaktır ki, zâhirî ay senin yüzünün önünde zâhirî olan nûrunu kymetsiz görüp utanır!"

تو خوش و خوبی و کان هر خوشی تو چرا خود منت باده کشی

3568. Sen latîf ve güzelsin ve her letâfetin ma'denisin! Sen niçin muhakkak şarâbın minnetini çekersin?

Bu beyt-i şerîfde tahsisden ta'mîme intikâl buyrularak her insan sûretin-de olanlara hitâb vardır. Ya'ni, ey insan لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ (Tîn, 95/4)

ya'ni "Biz insanı pek güzel sûrette yarattık" âyet-i kerîmesi mûcibince zâhir-i cismîn bîcümle hayvanların cisminden daha mükemmeldir. Bâtınında da bir isti'dâd vardır ki, o isti'dâd hiçbir mahlûkta yoktur. Binâenaleyh sen, zâhiren latîf ve güzelsin ve isti'dâdından dolayı her letâfetin ma'deni ve menba'ısın ve Hakk'ın zâhirî ve bâtinî olan ni'metlerine müstağraksın. Nitekim âyet-i kerîmede وَأَسْبَغَ عَلَيْكُمْ نِعْمَهُ ظَاهِرَةً وَبَاطِنَةً (Lokman, 31/20) ya'ni "Allah Teâlâ sizin üzerinizde zâhirî ve bâtinî ni'metlerinden bir şey eksik koymadı" buyrulur. Böyle iken kendi cismine sûrî bir güzellik vermek için niçin zâhirî şarâbın minnetini çeker ve onu içmeyi ihtiyâr edersin?

طوق أعطيتك آويز برت

تاج کرمناست بر فرق سرت

3569. *Senin başının tepesi üzerinde "Kerramnâ!" tâcı vardır. "A'taynâke!" gerdanlığı senin göğsünün gerdanlığıdır.*

"Âvîz", tavk ve gerdanlık; "ber", sine ve göğüs demektir. Ya'ni, ey insan, وَمَا كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ (İsrâ, 17/70) ["Biz insanı mükerrerem kıldık"] âyet-i kerîmesinde beyân buyrulduğu üzere Hak Teâlâ senin başının tepesine izzet ve kerâmet tâcını koydu. إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ (Kevser, 108/1) ya'ni "Biz sana kevseri verdik" âyet-i kerîmesi mûcibince de, senin göğsüne kevseri ya'ni aşk-ı ilâhî gerdanlığını gerdanlık olarak taktık. Ya'ni sende aşk-ı ilâhîye isti'dâd vardır. Gerçi "A'taynâke" ile hitâb Server-i âlem Efendimiz'e ve onların vârisi olan insân-ı kâmilleredir. Fakat bu hitâb bitteba' sûret-i insâniyyeyi hâiz olanların cümlesine şâmilidir. Zîrâ insanda hiçbir hayvanda olmayan isti'dâd vardır.

جوهر است انسان و چرخ او را عرض جمله فرع و پایه اند او عرض

3570. *İnsan cevherdir; ve felek onun için arazdır. Cümle fer' ve basamaklardır ve o garazdır.*

"Cevher" vücûdda aslolan şeydir; ve "araz" ise asla tâbî olan fer'dir. Nitekim hadis-i kudsîde Hak Teâlâ وَخَلَقْتُكَ لَاجِلِي وَخَلَقْتُكَ لِأَشْيَاءَ لَاجِلِكَ (İsrâ, 17/70) ya'ni "Ey âdemoğlu, seni benim için yarattım ve eşyâyı da senin için yarattım" buyrulur. Binâenaleyh vücûdda insanın hilkatî cevher ve aslıdır; ve âlem onun vücûduyla kâim olan arazdır. Zîrâ âdem olmasa âlem dahi yaratılmaz idi. Âlemin ve eşyanın yaratılmasından maksûd ve garaz ancak insanın zuhûr-ı vücûdudur. Nitekim nefis bir armut ağacının dikilip terbiye olunmasından garaz ondan armut zuhûrudur. Armut garazı ve maksadı olmasa ağaç dahi dikilmez idi.

ای غلامت عقل و تدبیرات و هوش چون چنینی خویش را ارزان فروش

3571. *Ey insan, akıl ve tedbîrler ve idrâk senin gulâmındır. Niçin böyle kendini ucuz satıcısın?*

Ey insan, akıl ve tedbîrler ve idrâk gibi Hakk'ın ni'metlerine müstağrak olup bunların hepsi senin gulâmın ve hizmetçin iken, niçin kendini senin hâdimin olan eşyâya meclûb ve kul ettin? Ve bu kadar şerâfet ve kerâmet ile berâber niçin kendini ucuz satıcı oldun?

خدمت بر جمله هستی مفترض جوهری چون نَجده خواهد از عرض

3572. *Senin hizmetin cümle varlık üzerine müfterazdır. Bir cevher arazdan nasıl şecâat ister?*

"Müfteraz", farz olmak ve takdîr olunmak. "Necdet", şecâat ve bahâdırılık demektir. Ya'ni, vücûd-ı izâfî âleminde bütün varlığın sana hizmet etmesi farz olunmuştur ve hepsi sana hizmet etmekle mükelleftir. Onların hepsi araz ve sen cevhersin. Bir cevher olan insan nasıl olur da araz olan şarâbdan tab'ına şecâat ve kahramanlık celbini ister?

Ma'lûm olsun ki, ba'zı kimseler ayıklık hâlinde yapmaktan çekindikleri ve korktukları bir işi yapabilmek için içkinin muâvenetine muhtaç olduklarını tahayyül ederler. Halbuki bu cesâret içkiden değildir. Kendi istîdâd ve cevherindendir. Nitekim "İşret, güher-i âdemi temyîze mihektir" denilmiştir. İçki insanın tab'ında olmayan bir şeyi ihdâs edemez. Kişi ancak sarhoşluğu vesile ederek kendi tab'ını ve cevherini izhâr eder. Bu ma'nâya binâen Araplar şaraba "necdet"den müştak olmak üzere "nâcûd" derler.

علم جوئی از کنیها ای فسوس ذوق جوئی تو ز حلوا ای فسوس

3573. *Ey yolsuz, kitâblardan ilim istersin. Ey yazık ki, sen helvadan zevk istersin!*

"Füsûs" (فسوس), kelimesinin üç ma'nâsı vardır. 1- İstihzâ ve mizâh. 2- Yolsuz olmak ve yolsuzluk etmek. 3- Hayf ve yazık. Birinci mısra'daki "füsûs" "yolsuz", ikinci mısra'daki "yazık" ma'nâsına olmak münâsibdir. Ey bâtinî olan ilmi kitâblardan tahsîl etmek isteyen yolsuz, bu ilmin tahsîl yolu kitâblar değildir, tasfiye-i kalbdır; ve tezkiye-i nefis ve ahlâk-ı ilâhiyye ile tahalluktur. Yazık ki sen zevki, sûrî olan lezzetlerden isteyip durursun. Ba'zı nüshalarda ikinci mısra'da "füsûs" yerine "helvâ-yı sebûs" vâkî'dir. "Kepek helvasından zevk istersin!" demek olur.

بحر علمی در نمی پنهان شده در سه گز تن عالی پنهان شده

3574. *Bir katre içinde bir ilim deryâsı gizlenmiştir. Üç arşın tende bir âlem gizlenmiştir.*

"Katre"den murâd, insanın cismidir. Zîrâ meydanda olan bir şeydir ki, insanın cismi, yerlerin ve göklerin cismâniyetlerine nazaran bir katre ve bir zerredir. Nitekim sûre-i Mü'min'de buyrulur: لَخَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ أَكْبَرُ مِنْ خَلْقِ النَّاسِ (Mü'min, 40/57). Ya'ni "Göğlerin ve yerlerin halkı nâsın halkından daha büyüktür." Ya'ni bir katre mesâbesinde olan insanın bâtununda bir ilim deryâsı gizlenmiştir. Üç arşın uzunluğunda olan insanın cisminde bir büyük âlem gizlenmiştir. Nitekim İmâm-ı Ali (k.A.v.) efendimiz buyururlar:

وانت الكتاب المبين الذي باحرفه يظهر المضمهر
و تزعجك جرم صغير وفي انطوى العالم الاكبر

"Ey insan, sen açık kıtâbsın ki, onun harfleriyle, gizli âşikâr olur; ve sen zannedersin ki muhakkak sen küçük bir cimsin, halbuki sende büyük âlem dürûlûp bükûlmüştür!"

می چه باشد یا سماع و یا جماع تا بجوی زان نشاط و انتفاع

3575. *Mey yâhud semâ' veyâ cimâ' ne olur? Tâ ki ondan neşât ve intifâ' istersin!*

"Mey", şarâb ve sâir içkiler demektir. "Semâ'", çalgı ve tegannî demektir. Ya'ni, ey kendi vücûdunda gizli olan âlemden gâfil bulunan insan, sen bir zevk bulmak için içkiye ve çalgıya ve tegannîye veyâhud güzel kadınlar ile cimâ'a mübtelâ oldun! Senin bâtununda müstetir ve mahfi kalan zevk-i müşâhedeye nisbeten bunların zevki nedir ki? Sen bunlardan neşât ve intifâ' isteyip durursun. Eğer sen seni bilmiş olsan, bunların çocuk oyuncağı olduğunu görür ve kendinden utanırsın.

آفتاب از ذره بر شد و ام خواه زهره از خمره شد جام خواه

3576. *Güneş zerreden ödünç isteyici oldu. Bir Zühre küçük küpten kadeh isteyici oldu.*

Ya'ni, ey insan, ulviyet-i zâtîyyen ile berâber senin süflîyâta meyledip onlardan zevk istemen güneşin zerreden ödünç olarak ziyâ istemesine ve menba'-i

tarab ve zevk olan Zühre yıldızının zevk ve neşât bulmak için bir küçük küpten bir küçük kadeh ile şarâb istemesine benzer. Ehl-i nücûm indinde yedi seyyâreden her birinin ehl-i arz üzerine bir te'siri vardır. Zühre yıldızının te'siri dahi zevk ve neşâttır. Ba'zı nüshalarda ikinci mısra' زهره کی شد کام خواه 'sûretindedir. "Bir Zühre ateş parçasından ne vakit murâd isteyici oldu?" demek olur.

جان بی کیفی شده محبوس کیف آفتابی حبس عقده اینت حیف

3577. *Bir bi-keyf olan can keyfin mahbûsu olmuş. Bir güneş ukdenin habsi olmuş. İşte bu, yazık!*

Ya'ni, âlem-i ulvîye mensûb ve sûretsiz olup ta'rife sığmayan rûh-i insânî keyfin ya'ni suver-i kesîfenin mahbûsu olmuş ve onlardan zevk ve neşât istemiştir; ve meselâ bir koca güneş ukdenin habsi olup kûsûf vâki' olmuş-tur ve bu sebeble rûh-i insânî cisme ziyâsını salamamıştır. İşte buna teessûf olunur.

Ma'lûmdur ki, ayın arz etrafındaki mahrekinde devri esnâsında ba'zan öyle bir vaziyet gelir ki, gölgesi arz üzerine düşer; ve dünyâ üzerinde bu gölgenin isâbet ettiği yerler bir müddet-i muvakkate için güneşin ziyâsından mahrûm kalır. Ehl-i hey'et ayın bulunduğu bu noktaya "ukde-i zeneb" ve bu hâdiseye de "kûsûf= güneş tutulması" derler. Bu beyt-i şerîfde cisim, arza ve bi-keyf olan rûh-i insânî güneş ve cisimle rûh arasına hâil olan suver-i kevnîye alâkaları dahi ayın arz üzerine bıraktığı gölgeye teşbîh buyrulmuştur.

باز جواب گفتن امیر ایشان را

O emîrin onlara tekrar cevâb söylemesi

گفت نی نی من حریف آن ميم من به ذوق این خوشی قانع نیم

3578. *Dedi: "Hayır, hayır. Ben o şarâbın harîfîyim. Ben bu hoşluğun zevkine kâni' değilim!"*

"Bey"den murâd, insân-ı kâmilidir ve "şarâb"dan murâd, şarâb-ı aşk-ı ilâhîdir. "Bu hoşluk" ile ezvâk-ı cismâniyyeye işâret buyrulur. Ya'ni, insân-ı kâ-

mil cismânîlere hitâben buyurur ki: "Hayır hayır, ben şarâb-ı aşk-ı ilâhînin musâhibi ve mahremiyim. O şarâbdan vazgeçemem. Ben bu sizin cismânî olan hoşluklarınızın zevkine kanâat edemem!"

من چنان خواهم که همچون یاسمین کز همی گردم چنان گاهی چنین

3579. "Ben öyle isterim ki, yâsemin gibi ki kâh öyle kâh böyle olayım!"

"Ben yâsemin ağacı gibi olmak isterim. Rüzgârın hareketine tâbî' olarak kâh öyle kâh böyle dönüp her tarafa koku saçayım!"

وارهیده از غم و خوف و امید کز همی گردم به هر سو همچو بید

3580. "Gamdan ve korkudan ve ümidden kurtulup söğüt gibi her tarafa eğileyim!"
[3585]

Ya'ni, "Ben aşk-ı ilâhî şarâbı ile sarhoş olup kendi varlığımdan geçeyim ve insanın kendi mevhum olan varlığına taalluk eden gamdan ve korkudan ve ümidden kurtulayım, söğüt ağacının hareketi rüzgâra tâbî' olduğu gibi ben de Hakk'ın irâdesi ile kâh âlem-i ulvîye ve kâh âlem-i süfîye eğileyim!"

همچو شاخ بید تازان چپ و راست که ز بادش گونه گونه رقصه است

3581. "Söğüt dalı gibi sola ve sağa salıncı ki, ona rüzgârdan türlü türlü raks-lar vardır."

"Söğüt ağacının dalları gibi sola, ya'ni âlem-i süfîye ve sağa, ya'ni âlem-i ulvîye salıncı olayım! O ağacın dalları esen rüzgârdan nasıl türlü türlü raks-lar ve hareketler yaparsa, ben de irâde-i Hak ile ma'nâ ve sûret âlemlerine türlü türlü hareketler yapayım!" Ma'lûm olsun ki, insân-ı kâmilin nazarında vücûdda Hakk'ın varlığından başka bir şey yoktur. Kendi varlıklarında müs-tâğrak olan zâhidler ile gâfiller bu müşâhededen mahrûmdurlar. Binâenaleyh insân-ı kâmilin âlem-i süfîye olan meyilleri ehl-i hicâbın meyilleri gibi değil-dir. Onlar her zerrede Hakk'ı müşâhede ederler. Nitekim Server-i kâinât Efendimiz حبيب الی من دنیاکم ثلاث النساء والطیب و جعلت قرۃ عینی فی الصلوة ya'ni "Sizin dün-yânızdan bana üç şey sevdirdi: Kadınlar ve güzel kokular ve gözümün namazda aydın kılınması" buyururlar. Bunların hepsi âlem-i süfîdendirler. Bu hadîs-i şerîfin îzâhı *Fusûsu'l-Hikem*'de Fass-ı Muhammedî'dedir.

آن که خو کردست با شادی می این خوشی را کی پسندد خواجه می

3582. O kimse ki, şarabın sürûru ile huy etmiştir, hey efendi, bu hoşluğın ne vakit beğenir?

Ya'ni, sûrî şarabın verdiği sürûra bağlanmış ve onu kendisine huy etmiş olan kimse, hey efendi, bu insân-ı kâmilin âlem-i ulvîde ve süflîdeki hoşluğunu ve zevkini ne vakit beğenip o zevki elde etmeğe çalışır?

انبیاء ز آن زین خوشی بیرون شدند که سرشته آن خوشی سرمد بدند

3583. *Enbiyâ ondan dolayı, bu hoşluktan dışarıya çıktılar. Zîrâ ebedî olan zevkin yoğrulmuşu oldular.*

Peygamberler ve onların vârisleri olan havâss-ı evliyâ ebedî olan zevkin yoğrulmuşu ve mahlûtu olduklarından, bu fânî olan cismânî zevkten dışarıya çıktılar ve onlara ehemmiyet vermediler; ve cismâniyetleri itibârıyla her ne kadar yediler ve içtiler ve nikâh ettiler ise de, bunların zevklerini dahi o ebedî olan zevkin zillî bildiler; ve bir an Hak'tan gâfil olmadılar. Ba'zı nüshalarda ikinci mısra' *حق بدند* *ke serشته در خوشی* vâki'dir. "Zîrâ Hakk'ın hoşluğunda yoğrulmuş oldular" demektir.

زانکه جانسان آن خوشی را دیده بود این خوشیها پیش شان بادی نمود

3584. *Zîrâ ki, onların canı o hoşluğu görmüş idi, bu hoşluklar onların önünde bir rüzgâr göründü.*

Zîrâ ki, enbiyânın ve havâss-ı evliyânın canları o âlem-i ervâhın ebedî olan zevkini ve hoşluğunu görmüş idi. Bu âlem-i sûretin cismânî olan zevkleri onlara geçici bir rüzgâr göründü. Binâenaleyh zevk-i bâkiyi bırakıp zevk-i fânîye meyletmediler. Cenâb-ı Pîr efendimiz bu ma'nâ hakkında *Fîhi Mâ Fîh* lerinin 16. faslında şöyle buyururlar:

"Enbiyâ ve evliyâ ve halâyık ve iyi ve kötü hep mertebeleri ve vücûhları mikdârıncadır. Misâli odur ki, köleleri kâfirlerin memâlikinden müslümanların vilâyetine getirip satarlar. Ba'zılarını beş ve ba'zılarını on ve ba'zılarını da on beş yaşından getirirler. Çocuk olarak getirmiş oldukları köleler birçok seneler müslümanlar arasında beslenip büyüyerek ihtiyarladıklarında o vilâyeti bilküllüye unuturlar ve ondan hiçbir şey tahattur etmezler; ve biraz büyücek olunca az tahattur eder ve tamâmiyle büyük olunca memleketini daha ziyâde yâd eyler. Ervâh dahi böylece o âlemde huzûr-ı Hak'ta idiler. Nitekim Kur'ân-ı Mecîd'de işâret buyrulmuştur *أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَىٰ* (A'râf, 7/172) ["Ben sizin Rabbiniz değil miyim? Dediler: Evet!"] Ve onların gıdâ ve kuvvetleri bîharf ve savt olan Hakk'ın kelâmı idi. Ba'zılarını çocuk olarak getirdiklerinden o kelâmı işitince ahvâlini ondan tahattur etmez ve kendisine o kelâm yaban-

cı gelir. O tâife külliyyen küfür ve dalâlete dalmış olan mahcûblardır. Ba'zıların bir parça hatırına gelir; ve onların derûnunda o tarafın cûşu ve havası başlar; ve onlar mü'minlerdir. Ve ba'zıları o kelâmı işittikde o hâl evvelden nasıl ise, yine öylece zâhir olur ve bilkülliye hicâblar kalkmış bulunur ve o asla vâsil olurlar. Onlar da enbiyâ ve evliyâdır."

بابت زنده کسی چون گشت یار مرده را چون در کشد اندر کنار

3585. *Uaktâki bir kimse diri put ile yâr oldu, ölmüşü kucağına nasıl çeker?*

"Put"tan murâd, ma'sûktur. "Diri put" ile ma'sûk-ı hakîkî olan Hakk'a işaret buyrulur. "Ölmüş put"tan murâd, ma'sûk-ı sûrî ve fânîdir. Mesela diri olan bir mahbûbe ile muâşakada bulunan kimse ölmüş olan bir mahbûbeyi kucağına çekmediği gibi, ma'sûk-ı hakîkiye âşık olan kimse dahi ma'sûk-ı sûrî ve fânîyi kucağına çekip onunla muâşaka edemez.

تفسیر این آیت که وَ إِنَّ الدَّارَ الْآخِرَةَ لَئِيَّ الْحَيَوانِ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ که در و دیوار و عرصه آن عالم و آب و کوزه و میوه و درخت همه زنده اند و سخن گوی و سخن شنو و جهت آن فرمود مصطفی علیه السلام الدنيا جيفة و طلابها کلاب و اگر آخرت را حیات نبودى آخرت هم جيفة بودى ، جيفة را برای مرده گیش جيفة گویند نه برای بوی زشت و فرسخی

Bu "Ve âhiret evi elbette hayat evidir, eğer bilseler idi!" (Ankebût, 29/64) âyet-i kerîmesinin tefsîridir. Zîrâ o âlemin kapısı ve duvarı ve meydanı ve suyu ve bardağı ve meyvesi ve ağacı hep diridirler; ve söz söyleyicidirler ve söz işitcidirler. Onun için Mustafâ (a.s.) "Dünyâ cîfedir ve onun tâlibleri köpeklerdir" buyurdu; ve eğer âhiretin hayâtı olmasa idi, âhiret dahi cîfe olurdu. Zîrâ cîfeye onun ölüluğünden dolayı cîfe derler. Çirkin kokusu ve çirkinliği için değil!

"Ferahç", çirkin ve yakışsız demektir (*Burhân*). "Ferahçî", çirkinlik ma'nâsınadır. Âriflere ma'lûmdur ki, gerek dünyânın ve gerek âhiretin sûretleri sîfat ve esmâ-i ilâhiyyenin mezâhîridir; ve hepsinde sıfatlarıyla ve isim-

leriyle zâhir olan Hak'tır ve Hakk'ın sıfat-ı Hayât'ının eseri dahi bittabi' bu mezâhirde mevcûddur. Ancak dünyâda bu sıfat-ı Hayât'ın te'siri muhtelifdir. Cemâdda bâtın, nebâtta mahsûs, hayvanda zâhir ve insanda azhardır. Nitekim âyet-i kerîmede *وَأَن مِّن شَيْءٍ إِلَّا بِسَمِّهِمْ وَلَكِن لَّا تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ* (İsrâ, 17/44). ya'ni "Hakk'ı hamd ile tesbîh etmeyen bir şey yoktur. Velâkin siz onların tesbihlerini idrâk etmezsiniz" buyrulur; ve Hakk'ı hamd ile tesbîh etmek hayat sâhibi olmaya mütevakkıfır. Fillen ve zevkan bu hâle vukûf dünyâda enbiyâ ve evliyâyâ mahsûstur. Onlar cemî'-i zerrâtı bu âyet-i kerîme mûcibince diri görürler ve onların sözlerini işitirler ve onlara hitâb ederler. Binâenaleyh onlar dünyâda iken hayât-ı uhreviyye içindedirler. Fakat âhirette bu sıfat-ı Hayât'ın tecellisi umûma açıktır. Zîrâ suver-i uhreviyye latîfdır ve letâfet, dünyânın kesâfeti gibi hicâb ve perde olmaz. Dünyânın kesâfetine ve perdeliğine işâreten Server-i âlem Efendimiz "Dünyâ cifedir ve ona alâka edip arkasına düşenler köpeklerdir" buyurmuştur. Zîrâ nebâtta mahsûs ve hayvanda zâhir ve insanda azhar olan sıfat-ı hayât ölüm vâsıtasıyla cesedlerden alâkasını kesip perde arkasına çekilir ve cesed cemâda inkılâb eder. İdrâk ve zevk sâhibi olan bir insan artık o ölüme yakalanmaz. Ölmüş hayvan cesedinden intifâa koşan ancak köpekler olur; ve eğer âhiret âlem-i hayat olmasa idi o da dünyâ gibi cemâd halinde kalan cîfe ve leş olurdu. Çünkü cîfeye, çirkin kokusu ve çirkinliği için değil, kokmamış olsa bile, mahzâ ölümlüğünden dolayı cîfe derler.

آن جهان چون ذره ذره زنده اند نکته داند و سخن گوینده اند

3586. *O cihân mâdemki zerre zerre diridirler, nûkte bilicidirler ve söz söyleyicidirler.*

در جهان مرده شان آرام نیست کاین علف جز لایق انعام نیست

3587. *Ölmüş cihanda onların râhatı yoktur. Zîrâ bu alef hayvânât-ı ehliyyeden gayrıya lâayk değildir.*

Mâdemki âhiret hayât âlemidir ve o âlemin zerrelere bile hissen diridirler, nûkte, ya'ni idrâkî zarâfete muhtaç olan ma'nâları bilicidirler ve söz söyleyicidirler. Aslen cemâd mertebesinde ve zâhiri sâkit olan bu ölmüş dünyâda enbiyâ ve evliyanın râhatı yoktur. Onlar bir an evvel bu hayat âlemine kavuşmak isterler. Zîrâ bu cismâniyet âleminin gıdâsı ve ezvâkı en'âm ya'ni hayvânât-ı ehliyye mesâbesinde olan âkîllerden ve cismânîlerden başkasına lâayk değildir.

هر که را گلشن بود بزم و وطن کی خورد او باده اندر گولخن
 3588. *Her kimin bezmi ve vatânı gülşen olur, o kimse ne vakit külhanda şarâb içe?*

Ya'ni, enbiyâ ve evliyânın bezmi ve vatânı âlem-i ervâh gülşenidir. Binâ-enaleyh bu hâlde olan bir kimse külhandan farkı olmayan bu dünyâ harâbe-sinde zevk bulacağım diye suyu, şarâbı vs. içkileri içmez.

جای روح پاک علین بود کرم باشد کش وطن سرگین بود
 3589. *Temiz rûhun yeri illiyyîn olur. Kurt olur ki, onun vatânı gûbre ola!*

"İlliyyîn" hayât-ı uhreviyyede râhat-ı mutlaka makâmıdır. Ya'ni, temiz rûhun yeri râhat-ı mutlaka makâmıdır. Onlar işkence yeri olan bu dünyâdan nefret ederler. Gûbrelik mahalli olan bu dünyâ ancak kurtların ve necâset böceklerinin vatânıdır.

بهر مخمور خدا جام طهور بهر این مرغان کور این آب شور
 3590. *Hudâ'nın sarhoşu için câm-ı tahûr vardır. Bu kör kuşlar için bu acı su vardır.*
 [3595]

"Mahmûr", sarhoşluğun bakıyyesi (*Müntehabü'l-Lügâ*). Ya'ni dünyâda aşk-ı ilâhî şarâbı ile sarhoş olan kimse için *وَسَقَاهُمْ رَبُّهُمْ شَرَّابًا طَهُورًا* (İnsan, 76/21) ya'ni "Rableri onlara pek temiz bir şarâb içirir" âyet-i kerîmesinde beyân buyrulan şarâb-ı tahûr vardır. Bu şarâb-ı tahûrdan kör olan ervâh kuşları için acı sudan ibâret olan bu dünyânın acı ve buruk şarâbı vardır. O körler ancak bundan zevk alırlar ve zevkin bundan başkasını bilmezler.

هر که عدل عمرش نمود دست پیش او حجاج خونی عادل است
 3591. *Her kim ki, ona Ömer'in adli el göstermedi, onun önünde cânî olan Haccâc âdîldir.*

Ya'ni, Hz. Ömer (r.a.)in adâletini görmeyen kimse birçok kanlar döken ve zulmüyle meşhûr olan Haccâc ibn Yûsuf es-Sakafî'yi, âdil bir emir zanneder. Zîrâ eşyâ zıddıyla inkîşâf eder. Birbiriyle mukâyese edebilmek için iki zıddı görmek lâzımdır. Bunun gibi zevk-i rûhânîden bî-haber olan kimse zevk-i cismânîyi bir zevk-i matlûb zanneder.

که ز لعب زندگان بی آگهند

دختران را لعب مرده دهند

3592. *Kızlara ölü kukla verirler. Zîrâ dirilerin oyunundan âgâh değildirlər.*

Meselâ kız çocuklarına meşgûl olup oynamaları için cansız bebekler verirler. Zîrâ onlar diriler ve büyük adamlar ile yapılacak muâmeleden âgâh değildirler. Kendi mertebelerine göre onlara bu kukla ve bebek oyunu kâfidir. İşte enbiyâ ve evliyâ ile cismânîlerin muâmelesi de buna benzer. "Lu'bet", bebek ve kukla demektir.

کودکان را تیغ چوبین بهتر است

چون ندارند از فتوت زور دست

3593. *Vaktâki fütüvvet cihetinden el kuvveti tutmazlar, çocuklara tahta kılıç daha iyidir.*

"Fütüvvet", cömertlik, sehâ ve kerem ve delikanlılık ve civanlık demektir. Burada "delikanlılık" ma'nâsı münâsibdir. Ya'ni, vaktâki çocukların ellerinde delikanlılık kuvveti yoktur, binâenaleyh onlara tahta kılıç vermek daha iyidir.

که نگاریده است اندر دیرها

کافران قانع به نقش انبیا

3594. *Kâfirler enbiyânın sûretine kâni'dirlər. Zîrâ kiliselerde tasvîr yapmışlardır.*

Dîn-i Muhammedî'yi münkir olan nasrânîler kiliselerine astıkları enbiyânın sûretlerine kanâat etmişler ve onların bâtınlarından ve hallerinden ve zevklerinden gâfil olmuşlardır. Onların işleri bu zevâtın sûretlerine tapmak ve hürmet etmekten ibârettir.

هیچ مان پروای نقش سایه نیست

ز آن مهان ما را چو روز روشنی است

3595. *O büyüklerden mâdemki bize aydınlık gün vardır, aslâ bize nakşın ve gölgenin vesvesesi yoktur.*

"Pervâ", ızırâb, korku, vesvese, kayd ma'nâlarıdır. "Mihân", büyükler ve "mehân", aylar demek olur. Ya'ni, biz ümmet-i Muhammed'e mâdemki o büyüklerden veyâhud ay gibi parlak olan enbiyâdan aydınlık gün vardır, aslâ bizim onların sûretleri ve gölgelerine alâkamız yoktur. Bizim alâkamız onların ahvâl-i şerife ve ezvâk-ı latîfelerinedir; ve aydınlık gün gibi olan îmân ve irfanlarıdır.

این یکی نقشش نشسته در جهان و آن دگر نقشش چو مه بر آسمان

3596. *Onun bu bir nakış cihanda oturmuştur ve onun diğer nakış ay gibi gök üzerindedir.*

Ya'ni, peygamberlerin cismi âlem-i süffide ve rûhu ay gibi âlem-i ulvîdedir.

وین دهانش نکته گویان یا جلیس و آن دگر با حق به گفتار و انیس

3597. *Ve onun bu ağızı, celâsine nükte söyleyici ve o diğer, Hak ile kelâmda ve enîstir.*

O Peygamber-i zîşânın bu cisminin ağızı kendisiyle berâber oturan musâhiblerine karşı nükte söyleyicidir; ve rûhunun ağızı ise Hak Teâlâ hazretleri ile mükâlemeye ve musâhibdir.

گوش ظاهر این سخن را ضبط کن گوش جاناش جاذب اسرار کن

3598. *Zâhir kulağı bu sözünü zabtedicidir. Onun can kulağı "Kün!" sırlarını çekicidir.*

Birinci mısra'daki "kün" Fârisî'dir ve "zabt-ı kün" vasf-ı terkîbîdir. İkinci mısra'daki "Kün!" Arabî'dir "esrâr-ı Kün" terkib-i izâfîdir. Ya'ni, nebiyy-i zîşânın cisminin kulağı bu zâhirde harf ve savt ile söylenen sözleri zabtedicidir. Fakat onun canının kulağı "Kün!" ya'ni "Ol!" emr-i ilâhîsinin sırlarını çekicidir. "Esrâr-ı Kün"den murâd, irâde-i ilâhiyedeki gizli ma'nâlardır.

چشم ظاهر ضابط حلیه بشر چشم سر حیران ما زاغ البصر

3599. *Zâhir gözü beşerin hilyesini zabtedici, sır gözü "Mâ zâğa'l-basar"ın hayrânıdır.*

"Hilye", lügatte süs ve sûret ve vasıf ve ârâyış ve bir kimseyi vasfetmek ve bir kimsenin gözüne hoş görünmek ma'nâlarıdır. "Sır gözü"nden murâd, rûhun gözüdür. "Mâ zâğa'l-basar", Ve'n-Necm sûresinde vâkı' âyet-i ke-rîmeden muktebes olup Resûl-i Ekrem hazretlerinin cemâl-i Hak'tan başkasına cisminin ve rûhunun gözü meyl etmediğine işâret buyrulur. Binâenaleyh burada "Mâ zâğa'l-basar"ın hayrânı olmak rûh-ı küllî-i Muhammedî'nin hayrânı olmak demek olur; ve bu sûrette bu beyt-i şerîfde vâris-i kâmil olan bir veliyy-i Hak'ın hâli beyân buyrulur. Ya'ni, bir vâris-i kâmilin cisminin gözü musâhibi olan efrâd-ı beşerin şekil ve şemâilini zabteder. Rûhunun gözü dahi ebu'l-ervâh olan rûh-ı küllî-i Muhammedî'nin azametinin hayrânıdır.

بای ظاهر در صف مسجد صواف بای معنی فوق گردون در طواف

3600. *Zâhir ayağı mescidin safında saf çekicidirler. Ma'nâ ayağı feleğin üstünde tavâfdadır.*
[3605]

"Savâff", "sâffe"nin cem'idir; ve "sâffe" ayaklarını berâberce basıp durur olan develere derler (*Kâmûs*). Burada "saf çekiciler" ma'nâsınadır. Ya'ni vâris-i kâmilin cisminin ayağı mescidin safında diğer efrâd-ı beşer ile berâberce basıp durur ve saf çekici olur. Onun rûhunun ayağı âlem-i ulvîde tavâfdadır ve dönüp dolaşır.

جزو جزوش را تو بشمر همچنین این درون وقت و آن بیرون حین

3601. *Onun cüz'ünün cüz'ünü de böyle say! Bu, vakit içinde ve o, vakit hâricidir.*

Ya'ni, insân-ı kâmilin uzuvlarının hâlini beyân ettik. O uzuvların cüz'lerini de böyle say ve kıyâs et. Onun bu cism-i unsurîsi vakit içindedir; ve onun üzerinden akşam ve sabah ve yaz ve kış geçer; ve onun rûhu vaktin hâricidir ve onun üzerinden aslâ vakit ve mevsim geçmez.

این که در وقت است باشد تا اجل و آن دگر یار ابد قرن ازل

3602. *Bu ki vakit içindedir, ecele kadar olur; ve o diğeri ebedin yârî ve ezelin karînidir.*

Ya'ni, vakit içinde olan kâmilin cismi ecele tâbî'dir. Vakt-i eccl geldiği vakit ona da ölüm hâli ârız olur. Fakat onun diğer kısmı olan rûhu ebedin refîkı ve yârî ve ezelin karîni ve musâhibidir ve aslâ fânî olmaz.

هست يك نامش ولی الدولتين هست يك نخش امام القبلتين

3603. *Onun bir adı iki devletin velîsidir. Onun bir na'ti iki kablenin imâmıdır.*

"İki devlet"ten murâd, dînî ve dünyevî devlettir. "Kible", lügatte "pîsgâh ve teveccüh olunan mahal" demektir. "İki kible"den murâd, âlem-i sûret ve âlem-i ma'nâdır. Ya'ni vâris-i kâmilin bir adı, dünyânın ve dînin velîsidir. Zîrâ nizâm-ı dünyâ ve nizâm-ı âhiret onun tasarruf ve himmetiyle olur. Onun bir sıfatı dahi âlem-i sûretin ve âlem-i ma'nânın imâmıdır. Âlem-i sûretteki amellerde kendisine uyulduğu gibi maârif ve hikemiyyât-ı ilâhiyyede dahi kendisine iktidâ olunur.

خلوت و چله بر او لازم نماد
هیچ غیمی مرو را غایم نماد

3604. *Onun üzerine halvet ve çile lâzım kalmadı. Muhakkak ona hiçbir bulut hicâb kalmadı.*

Ya'ni, vâris-i kâmil üzerine halvet ve çilede riyâzetlere ve mücâhedelere lüzûm kalmadı. Çünkü halvet ve çile hicâbın ref'i ve kuyûdun def'i içindir. Vâris-i kâmilin kalbinde ise sıfât-ı nefsâniyye bulutlarından hiçbir perde ve hicâb kalmadı. "Gaym", bulut ve küdüret ve zulmet ma'nâlarıdır. "Gâim", örtücü demektir ki, hicâb ma'nâsıdır. Binâenaleyh vâris-i kâmil halvette ve kesrette dâimâ Hakk'ı müşâhede içindedir. Bunun için Şeyh-i Ekber Muhyiddin ibn Arabî (k.s.) efendimiz buyururlar ki: "Âriflerin halveti ancak meclislerdir".

قرص خورشید است خلوت خانه اش
کی حجاب آرد شب بیگانه اش

3605. *Onun halvet-hânesi güneşin kursudur. Yabancı olan gece ona ne vakit hicâb getirir?*

Ya'ni, o kâmilin halvet-hânesi güneşten hâlî karanlık bir oda olamaz. Onun halvet-hânesi güneşin kursudur. Ya'ni, güneş kursunun ziyâsını saldı-ğı her yerdir. Ona yabancı olan zulmet hicâb olamaz. Ankaravî hazretleri birinci mısra'ı "O halvet-hânesinin kurs-ı hurşîdîdir" tarzında tercüme buyurmuş ve ona göre şerhetmiştir.

علت و پرهیز شد بحران نماد
کفر او ایمان شد و کفران نماد

3606. *İllet ve perhîz gitti, buhrân kalmadı. Onun küfrü îmân oldu ve küfrân kalmadı.*

"Buhrân", istilâh-ı etibbâda hastaya ârız olan bir hâle derler ki, bu hâl tabiatın hastalık ile münâzaasıdır. Bu münâzaa hastanın vücûdunda peydâ olan yabancı ve zararlı mikroplar ile esâsen vücûdunda mevcûd olan fâideli mikropların harb etmesinden hâsıl olur. Eğer fâideli mikroplar galebe ederse "buhrân-ı mahmûd" derler; ve eğer zararlı mikroplar galebe ederse "buhrân-ı mezmûm" derler. "Küfrân", örtmek ve ni'meti inkâr etmek demektir. Ya'ni, vâris-i kâmilin vücûdunda sıfât-ı nefsâniyyeden mütevellid hastalık gitti ve ona karşı yapılması icâb eden perhîze ya'ni riyâzete ve mücâhedeye hâcet kalmadı; ve buhrân hâlî zâil oldu ve müşâhede mertebesine geldiğinden kendisine mestûr olan hakâyık âşikâr oldu. Binâenaleyh onun küfrü îmân oldu

ve niam-i ilâhiyye meşhûdu olduğundan küfrân ya'ni bu ni'metleri inkâr etmek hâlî kalmadı.

چون الف از استقامت شد به پیش او ندارد هیچ از اوصاف خویش

3607. *İstikâmetten dolayı elif gibi öne gitti. O kendi evsâfından hiçbir şey tutmaz.*

"İstikâmet", lügatte "doğruluk" demektir. Burada murâd, Hakk'ın emrini ve nehyini kabûl ve icrâda müstakîm olmaktır. Ya'ni insân-ı kâmil istikâmet kelimesinin önündeki elif gibi Hakk'ın emrini ve irâdesini kabûl etmekte dos-doğru oldu ve kendi irâdesini Hakk'ın irâdesinde mahvetti ve bu istikâmetten dolayı hurûf-i hecâda bütün harflerin önüne geçen elif gibi sâir nâsın önüne geçip imâm oldu. Zirâ elif doğruluktan başka bir şekil kabûl etmediği gibi, insân-ı kâmil dahi nefsânî sıfatlardan ve cismânî ahvâlden bir şey kabûl etmez. O kendi evsâf-ı beşerîyyesinden soyunmuştur.

گشت فرد از کسوه خوهای خویش شد برهنه جان به جان افزای خویش

3608. *Kendi huylarının kisvesinden ferd oldu. Can kendi can artırıcısına çıplak gitti.*

Kendisinin nefsânî ve cismânî sıfatları ve huyları libâsından ferd oldu ve soyundu. Canı rûh-ı insânînin kuvvetini ve nûrunu artıncı olan Hakk'a sıfât-ı beşerîyyeden çıplak olduğu hâlde gitti; ve onun rûhu kendi hâl-i aslîsi ile huzûr-ı ilâhiye çıktı.

چون برهنه رفت پیش شاه فرد شاهش از اوصاف قدسی جامه کرد

3609. *Uktâki şâh-ı ferdin huzûruna çıplak gitti, onun şâhı kudst olan evsâf-dan elbise yaptı.*

İnsân-ı kâmilin rûhu şâh-ı ferd olan Hakk'ın huzûruna sıfât-ı beşerîyyeden soyunmuş bir hâlde gidince, o rûhun şâhı olan Hak Teâlâ hazretleri ri ya'ni "Allah'ın ahlâkı ile ahlâklanınız!" hadîs-i şerifinde işâret buyrulduğu üzere kendisinin sıfât-ı kudsîyyesinden ona esvâb giydirdi. Binâenaleyh o insân-ı kâmilden evsâf ve ahlâk-ı ilâhiyye sâdir oldu.

خلعتی پوشید از اوصاف شاه بر پرید از چاه بر ایوان چاه

3610. *Şâhun evsâfından bir hil'at giydi. Kuyudan izzet eyvânı üzerine uçu.*

[3615]

“Çâh”, kuyu; “câh”, izzet ve menzilet ve mansıb; “eyvân”, yüksek binâ ve pâdişâh divânhanesi. O insân-ı kâmil şâh-ı hakîkî olan Hakk’ın sıfatlarından bir güzel libâs giydi. Lezzet ve nefsâniyet kuyusundan rûhâniyetin izzet sarayı üzerine uctu.

این چنین باشد چو دردی صاف گشت
از بن طشت آمد او بالای طشت

3611. *Uaktâki tortu saf oldu, böyle olur. O leğenin dibinden leğenin yukarısına geldi.*

Vaktâki tortu gibi kesif olan cisim sâf oldu ve rûhâniyet mertebesini buldu, bir leğen mesâbesinde olan âlem-i kevnin dibi bulunan cismâniyet mertebesinden sıyrıldı, o âlem-i kevnin üstü olan âlem-i rûhâniyyete geldi.

در بن طشت ار چه بود او دردناك
شومع آمیزش اجزای خاك

3612. Toprak cüz'lerinin karışmasının uğursuzluğu sebebiyle eğerçi leğenin dibinde derdli idi.

Gerçi o ruh-i insânî toprak cüz'lerine karışma yüzünden hâsıl olan uğursuzluk sebebiyle leğen mesâbesinde olan âlem-i kevnin dibi bulunan kesif cismâniyet içinde derdli ve gamlı idi. Bevt-i Mısırî Niyâzî (k.s.):

Gökte uçarken seni indirdiler
Çâr unsur bendlerine vurdular
Nûr iken adın Niyâzî verdiler
Şol ezelki i'tibârın nerededir?

چون عتاب اہبطوا انگہ ختند
ہمچو ہاروش نگون آویختند

3613. *Uaktâki "İhbitû!" ilâbını kopardılar, onu Hârût gibi baş aşağı astılar.*

Ya'ni, vaktâki sûre-i Bakara'da beyân buyrulduğu üzere Hak Teâlâ'nın **أَبْطُوا بُعْضَكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ** (Bakara, 2/36) ya'ni "Ba'zınız ba'zınıza düşman olarak aşağıya ininiz!" itabî vâki' oldu, o rûh-ı insâniyi Hârût ismindeki melek gibi baş aşağı âlem-i süffîye astılar. Hârût ve Mârût'un kıssası I. cildin 3361 ve 3385 numaralı beyitlerinden ittibâren beyân buyrulmuş idi. Bu melekler mertebeye-i melekiyetteki ismetlerine mağrûr oldular ve beşerin ahvâline ta'n ettiler. Hak Teâlâ onların gurûrunu kırıp tezfil etmek için cismâniyet âlemine indirdi. Onlar bu cismâniyet âleminde sâika-i nefsanîyet ile emr-i ilâhiye muhâlefet ettiler ve günâh islediler. Sonra kendilerine geldiler. Bu günâhlarının

affi için kemâl-i zillet ile kendilerini ta'zib ettiler. Rûh dahi halîfe-i Hak olup kendisinde sıfat-ı Hakk'ı müşâhede ettiğinden onda da Hakk'ın varlığına karşı bir varlık nazarı zâhir oldu. Hak Teâlâ'nın sıfat-ı kibriyâsında bir gayret hâsıl oldu. O rûhu dahi bu varlıktan ve gurûrdan geçirip Hakk'ın varlığı muvâcehesinde zilletini bildirmek için "İhbitû!" itâbı ile cismâniyet âleminde reddetti ve onu bu cismâniyet âleminde bir acz ve zillet derekesine soktu.

از عتابی شد معلق همچنان

بود هاروت از ملاک آسمان

3614. *Hârût göğün meleklerinden idi, bir itâbdan böyle muallak oldu.*

"Mülâk", "melik" in cem'idir; ve "melik", kâdir ve mutasarrıf ve sâhib ma'nâsındır. Ya'ni, Hârût mertebe i'tibâriyle göğün kâdir ve mutasarrıf olan meleklerinden idi. Mahzâ gurûrları üzerine vâki' olan bir itâbdan dolayı böyle âlem-i süffîye muallak oldu ve asıldı.

سرنگون ز آن شد که از سر دور ماند
خویش را سر ساخت و تنها پیش راند

3615. *Ondan dolayı baş aşağı oldu. Zîrâ sırdan uzak kaldı. Kendisini baş yaptı ve ileriye yalnız sürdü.*

Birinci mısra'daki "sır", rûh ve ikinci mısra'daki "ser", baş ma'nâsındır. Ya'ni, Hârût ondan dolayı cismâniyet mertebesine baş aşağı düştü ki o, sırdan ya'ni rûhun zuhûr-ı vücûdundaki sırr-ı ilâhîden uzak kaldı ve bu sırrı müdrîk olmadı. Zîrâ rûh vücûdda ve varlıkta müstakil değildir. Belki vücûd-ı Hakk'ın ilk gayriyet libâsı ile mertebe-i rûhiyyete tenezzülüdür. Binâenaleyh gerek Hârût'a ve gerek sâir ervâha bu gayriyet hicâb olmuş idi. Bu hicâb sebebiyle Hârût kendisinde bir vücûd ve varlık görüp kendisini baş ve reis yaptı; ve ileriye yalnız sürdü, ya'ni kendisinde Hakk'ın varlığını görmeyerek yalnız kendi varlığı ile ileriye gitti.

کرد استغنا و از دریا برید

آن سپید خود را چو پر از آب دید

3616. *Vaktâki o sepet kendisini su ile dolu gördü, istiğnâ etti ve deryâdan ke-sildi.*

Hârût'un ve sâir ervâhın hâli bir sepete benzer. O sepet kendisini vaktâki su ile dolu gördü, o suyu kendinden zannedip kendini deryâdan müstağnî gördü ve deryâdan çekildi. Bunun gibi vücûdları sepet mesâbesinde olan Hârût ve sâir ervâh dahi kendilerinde deryâ mesâbesinde olan vücûd-ı hakîkî-i

Hak'tan dolu gördüler ve o varlığı kendilerinin zannedip Hakk'ın varlığından istiğnâ ettiler ve bu varlığın Hakk'ın varlığı olduğundan gâfil bulundular.

بحر رحمت کرد و او را باز خواند
بر جگر آتش یکی قطره نماد

3617. *Onun içinde bir katre su kalmadı. Deryâ acıdı ve onu geri çağırdı.*

Bu istiğnâları üzerine Hak onlardan varlığı çekti, onların enâniyetlerinden bir zerre ve bir koku bile kalmadı. Fakat o vücûd-ı hakîkî deryâsı onların zilletlerine merhamet etti. Onu yine kendi varlığı tarafına çekip onların içlerini kendi varlığı ile doldurdu. "Ciger", burada bir şeyin ortası ve içi ma'nâsıdır.

رحمتی بی علتی بی خدمتی
آید از دریا مبارک ساعتی

3618. *Bir mübârek saatte deryâdan illetsiz, hizmetsiz bir rahmet gelir.*

Bu beyt-i şerîfde cezbe-i ilâhiyyeye işâret buyrulur. Ya'ni, bir mübârek saatte vücûd-ı hakîkî-i Hak deryâsından sebebsiz ve kulun hiçbir hizmeti vâkî' olmaksızın bir cezbe-i rahmet gelir ve onu kendi tarafına çeker. Böyle sebebsiz ve hizmetsiz ve mahzâ Hakk'ın inâyetiyle Hakk'a müteveccih olup vâsıl olan evliyânın menâkıbı çoktur. Ezcümle cenâb-ı Mevlânâ efendimiz *Fîhî Mâ Fîh*'lerinin 42. faslında şu menkıbeyi beyân buyururlar: "İbrâhim Edhem (k.s.) pâdisâhlık zamânında ava gitmiş idi. Bir âhûnun arkasından, askerinden tamâmiyle ayrılp uzak düşünceye kadar koştu, ter içine battı. Hâlâ o beyâbânda ta'kîb eder idi. Ta'kîb hadden aştı. Ahû söze gelip, yüzünü arkasına çevirerek dedi: ما خلقت لهذا Ya'ni "Seni bunun için yaratmadılar, haydi beni saydettin farzet, acaba ne hâsıl olur?" İbrâhim (k.s.) bunu işitince bir na'ra vurup kendisini atından aşağıya attı. O sahrâda çobandan gayn hiç kimse yok idi. Murassa' libâs-ı şâhânesini ve silâh ve atını çobana verip onun arkasına giydiği abâyı kendisine vermesini ve bu hâli hiç kimseye söylememesini ve kimseye ahvâlini nişan vermemesini ricâ etti; ve o abâyı giyip yola çıktı. Sen şimdi onun garazına bak ki, ne idi ve Hakk'ın maksûdu ne idi? O âhûyu saydetmek diledi, Hak Teâlâ ise onu âhû ile saydetti."

الله الله گرد دریا بار گرد
گر چه باشند اهل دریا بار زرد

3619. *Her ne kadar deryâ kenârının ehli sarı yüzlü ise de Allah hakkı için deryâ kenârını devr et!*

"Allah Allah", "Allah hakkı için!" ma'nâsıdır. "Deryâ-bâr", deniz kenârı demektir. "Deryâ"dan murâd, Hak Teâlâ ve "kenâr"dan murâd, halvet ve

çiledir. Ya'ni, ey varlık deryâsı olan Hakk'ın tâlibi, her ne kadar halvet ve çile ehli cisim i'tibâriyle zayıf ve sarı yüzlü ise de sen cisme ehemmiyet vermedikçe Allah hakkı için halvet ve çile tarafını dolaş ve riyâzât ve mücâhedât ile meşgul ol!

تا که آید لطف بخشایشگری سرخ گردد روی زرد از گوهری

3620. *Tâ ki bir bahşâyîş-gerin lütfu gele! Sarı yüz bir gevherden kırmızı ola!*
[3625]

"Bahşâyîş-ger", atâ ve ihsân edici demektir. Âhîrindeki "yâ", yâ-yı ta'zîm-dir. "Bir gevher"den murâd, cezbe-i ilâhîdir. Ya'ni, ey Hakk'ın tâlibi, senin halvet ve çilede çektiğin riyâzât ve mücâhedât meşakkatlerine mükâfât olarak, tâ ki büyük atâ ve ihsân edici olan Hakk'ın sana lütfu gelsin ve bu bir cezbe-i ilâhî gevherinden senin yüzünün sarı rengi, kırmızı renge mübeddel olsun! "Gevheri"deki yâ, nisbet için olursa, "gevhere mensûbdan" demek olup murâd, insân-ı kâmil olur; ve bu sûrette "bahşâyîş-ger"den murâd dahi, yine insân-ı kâmil olur. Binâenaleyh bu i'tibâr ile beyt-i şerîfin ma'nâsı şöyledir: "Sen halvet ve çile tarafına dolaş, tâ ki bir insân-ı kâmilin sana lütuf nazarı dokunsun ve riyâzet ve mücâhede sebebiyle sararmış olan yüzünün rengi gevher-i aşka mensûb olan insân-ı kâmilden kırmızı olsun!"

زردی رو بهترین رنگهاست ز انکه اندر انتظار آن لغاست

3621. *Sarı yüz renklerin en iyisidir. Zîrâ o lihanın intizârındadır.*

Ya'ni, o riyâzet ve mücâhede ile meşgul olan sâlikin sarı renkli yüzü renklerin en iyisidir. Çünkü o renk o likâ-yı Hakk'ın ve cemâl-i ilâhînin inkişâfını beklemekten tevellüd eder.

لیک سرخی بر رخى کاو لامع است بهر آن آمد که جانش قانع است

3622. *Fakat yüz üzerinde kırmızılık ki, o parlayıcıdır, onun için geldi ki, onun canı kâni'dir.*

Fakat vaktâki sâlikin kalbine riyâzet ve çileden sonra bahşâyîş-ger olan Hakk'ın lütfu ve inâyeti tecellî eder, onun yüzündeki sarılık parlak kırmızılığa mübeddel olur, bu kırmızılık matlûbuna vâsıl olup onun canı kâni' olduğuna alamettir. Zîrâ bu mertebeye vusûlden sonra yukarıda 3604 numaralı beyitte beyân buyrulduğu üzere artık onun için halvet ve çileye lüzum kalmaz. Meşâyih-i kirâm hazarâtı bu makâma "cem'ü'l-cem'" veya "fark ba'de'l-cem'" derler.

که طمع لاغر کند زرد و ذلیل نیست او از علت ابدان علیل

3623. *Zîrâ tama' zayıf, sarı ve zelîl eder. O bedenlerin illetinden alîl değildir.*

Zîrâ mücâhede ve riyâzet içinde bulunan sâlik, aynı zamanda tama' içindedir; ve onun tama'ı Hakk'ın cemâlini müşâhedeye ma'tûttur; ve tama' ise cism-i insânı zayıf ve yüzü sarı ve nefsi zelif eder. Fakat bu yüz sarılığı ve za'f-ı cism bedende vâki' olan bir hastalık sebebiyle değildir.

چون بیند روی زرد بی سقم خیره گردد عقل جالینوس هم

3624. *Vaktâki marazsız sarı yüzü görür, Câlînûs'un aklı bile mütehayyir olur.*

"Sekam", hastalık; "Câlînûs", eski Yunanlılar'ın hâzık doktorlarından birinin ismidir. Ya'ni, vaktâki hâl-i riyâzet ve çilede olan sâliklerden birini bir hâzık doktor muâyene etmiş olsa, vücûdunu sağlam görür. Bu sarılığın likâ-i ilâhiye intizârdan ve cemâl-i Hakk'ı müşâhedeye tama'dan bu hâle geldiğini idrâk edemez; ve bu husûsta en hâzık bir hekim olan Câlînûs'un bile aklı hayrette kalır.

چون طمع بستی تو در انوار هو مصطفی گوید که ذلت نفسه

3625. *Vaktâki sen Hû'nun nûrlarına tama' bağladın, Mustafâ der ki: "Onun nefsi zelif oldu!"*

"Envâr-ı Hû"dan murâd, zât-ı Hakk'ın tecellisidir. Ya'ni, ey sâlik, vaktâki sen zât-ı Hakk'ın tecellisine tama' edip bu tecelliye intizâren mücâhedât ve riyâzât ihtiyâr ettin ve mücâhedât ile nefsini zelif ettin, nitekim Mustafâ (a.s.) Efendimiz طوبی لمن ذلت نفسه Ya'ni "Ne mutlu o kimseye ki, onun nefsi zelif oldu" derler. "Zillet-i nefis iki nev'dir. Birisi zillet-i mahmûdedir ki, bu nefsin Hak yolundaki zilletidir. Diğer zillet-i mezmûmedir ki, dünyâ tama'ından dolayı halk kapılarında nefsin zilletidir.

نور بی سایه لطیف و عالی است آن مشبك سایه غربالی است

3626. *Gölgesiz nûr latîf ve âlîdir. O müşebbek olan kalbura mensûb gölgedir.*

"Müşebbek", pencere kafesi gibi örülmüş olan şey. "Nûr"dan murâd, cevher-i mücerred-i nûrânî olan rûhtur. "Gölge"den murâd, cisimdir. Ya'ni, cisim gölgesinden ârî olan rûh-ı mücerred latîfdır ve âlîdir. Fakat kafes gibi olan cisimden saldıgı nûr, kalburun içindeki menba'-ı nûrun dışarıya saldıgı ışık me-

sâbesinde olup gölgelidir. Ya'ni kalbur, büsbütün intişâr-ı ziyâya mâni' değildir. Fakat ziyânın kemâl-i safvetle intişârına da hâildir. Zîrâ intişâr eden ziyâ kalburun kafes şeklindeki gölgeleriyle berâberdir.

عاشقان عریان همی خواهند تن پیش عینان چه جامه چه بدن

3627. *Âşıklar cismi çıplak ister. Innânlerin önünde elbise nedir? 'Beden nedir?*

Ya'ni, meselâ sûret âşıkları ma'sûklarıyla koyun koyuna yatmak için kendilerini çıplak bulundurmamak isterler. Fakat ma'sûkalara karşı innân ve adem-i iktidâr sâhibi olanların indinde elbise ile çıplak cisim müsâvidir. Vuslata mâni olan şey onun kendi isti'dâdıdır. Bunun gibi Hakk'ın âşıkları dahi ma'sûkları olan Hakk'a vuslat hâlinde cisim libâsından soyunmuş bir hâlde bulunmalarını isterler. Fakat aşk-ı Hak'tan ârî olan ehl-i gaflet "innân" mesâbesinden bulunduklarından, ister rûh ile berâber cisim olsunlar, ister cisim libâsından soyunup rûh-ı mücerred olsunlar müsâvidir. Onların vuslattan nasîbleri yoktur.

روزه داران را بود آن نان و خوان خر مگس را چه آبا چه دیگدان

3628. *Nân ve ni'met o rûh tutuculara olur. İri sineğe çorba nedir, ocak nedir?*

"Har-meges", büyük sinek ki yara üzerine konduğu vakit kurt bırakır (*Gı-yâsû'l-Lügât*). Bundan murâd, mürşidlik da'vâsında bulunan cismânî kimse-lerdir. "Ebâ", çorba demektir. Bundan murâd dahi, aşk-ı ilâhî ve tecellî-i rabbânîdir. "Dîgdân", ocak demektir. Bundan murâd dahi, dünyâ ve huzûz-ı dünyâdır. Ya'ni aşk-ı ilâhî ve tecellî-i rabbânî nân ve ni'met-i dünyâdan ve huzûzât-ı nefsâniyyeden ve hattâ ezvâk-ı rûhâniyyeden perhîz edenlere ik-râm olunur. Büyük kurt sineği mesâbesinde olan müddeî cismânîler indinde bu ni'met-i ilâhiye nâiliyet ile ezvâk-ı cismâniyyeye nâiliyyet arasında fark yoktur. Nitekim kurt sineği kâh çorbaya ve kâh ocağa konup yalar. Aralan-ını ayırt etmez.

این سخن از حد و اندازه ست پیش ای ایاز اکنون بگو احوال خویش

3629. *Bu söz had ve endâzeden ziyâdedir. Ey Ayaz şimdi kendi ahvâlini söyle!*

Bu rûh ve cisim ve Hakk'a vuslat sözü hadden ve ölçüden ziyâdedir. Uza-dıkça uzar. Binâenaleyh ey Ayaz, şimdi sen kendi ahvâlini söyle ve yaptığın işin sırrı meydana çıksın!

دگر بار استدعای شاه از ایاز که تأویل کار خود بگو و مشکل متکران را و طاعنان را
حل کن که ایشان را در آن التباس رها کردن مروت نباشد

Şâhın diğer def'a Ayaz'dan "Kendi işinin te'vîlini söyle ve inkâr edenlerin ve ta'n edicilerin müşkilini hallet! Zîrâ onları o iltibâs içinde bırakmak mürüvvet olmaz!" diye istid'â etmesidir

هست احوال تو از کان نوی تو بدین احوال کی راضی شوی

3630. "Senin ahvâlîn bir yeni ma'dendendir. Sen bu ahvâle ne vakit râzı
[3636] olursun?"

"Senin ahvâlîn bir yeni ma'nâ menba'ından zâhir olur. Zîrâ bu halkın id-râk ettiği ma'nâlara kanâat edip râzı olamazsın. Onlardan daha derin ma'nâ-lara dalarsın."

هین حکایت کن از آن احوال خوش خاک بر احوال و درس پنج و شش

3631. "Âgâh ol, o latîf hallerden hikâye et! Bu beş ve altı ahvâl ve ders üze-rine toprak olsun!"

"Beş" ile havâss-i hamseye ve "altı" ile altı cihete işâret buyrulur. Bunlar-dan murâd, âlem-i sûret ve taayyünâtır. "Ders", lügatte "okumak" demek-tir. Ya'ni, "Avâm-ı halkın bildiği ve okuduğu ahvâl hep havâss-i hamse'nin âlem-i tabîat tezgâhında dokunmuş olan suver-i müteayyine nakışlarıdır. Bu ahvâl ve okuma üzerine toprak saçılınsın da onlar nazardan mestûr kalsın. Sen bunların fevkinde olan âlem-i ma'nâyâ âit latîf hallerden hikâye et!"

حال باطن گر نمی آید به گفت حال ظاهر گویم در طاق و جفت

3632. Bâtının hâli eğer kelâma gelir ise, tek ve çiftte sana zâhîrin hâlini söy-leyeyim!

"Tâk u çift", çocukların avuçları içine çekirdek gibi ba'zı maddeleri sakla-yıp birbirlerine "Tek mi çift mi?" diye sorarak oynadıkları oyundur. Ya'ni ma'nâdan ibâret olan bâtın ahvâlî gerçi elfâz-ı zâhiriyye ile tamâmen anlatı-lamaz. Nitekim Hakîm Senâî hazretleri buyururlar. Beyt:

"Allah Teâlâ iki def'a bir sûrete ve iki sûrete de bir def'a tecellî buyurmaz" demişlerdir. Zîrâ her bir tecellî bir halk-ı cediddir. Binâenaleyh gelen tecellî giden tecellînin aynı değildir.

حال هر روزی به دئی مانند نی همجو جواندر روش کش بند نی

3636. *Her bir günün hâli düne müşâbih değildir. Revîşte ırmak gibi ki, onun bendi yoktur.*

"Dî", dün; "bâ", edât-ı mef'ûlün ileyhdir. Ya'ni, her bugünkü günün hâli dünkü günün hâline benzemez. Zîrâ tecellî-i Hak'ta tekrar yoktur. Bu tecellî, önünde bir bendi olmayıp suyu dâimâ akmakta olan ırmağa benzer. Akan su arkadan gelen suyun sûrette her ne kadar misli ise de aynı değildir. İşte ahvâl-i beşer de böyledir. Bir an içindeki hâli diğer an içindeki hâline benzer ise de birbirinin aynı değildir.

شادی هر روز از نوعی دگر فکرت هر روز را دیگر اثر

3637. *Her günün sürûru bir başka nevi'dendir. Her günün düşüncesinin eseri başkadır.*

تمثیل تن آدمی به مهمان خانه و اندیشه های مختلف به مهمانان مختلف ، و عارف
در رضا بدان اندیشه های غم و شادی چون شخص مهمان دوست
غریب نواز خلیل وار ، که در خلیل علیه السلام به اکرام ضیف پیوسته باز بود بر
کافر و مؤمن و امین و خائن و با همه مهمانان روی تازه داشتی

Âdemînin cismînin misâfirhâneye temsîlidir; ve muhtelif düşüncelerin muhtelif misâfirlere temsîlidir. O gam ve şâdi düşüncelerine rızâda olan ârif, misâfir seven garîb okşayan şahıs gibidir. Halîl gibi ki, Halîl (a.s.)'ın kapısı misâfirin ikrâmına dâimâ açık idi. Kâfir ve mü'min ve emîn ve hâine ve bütün misâfirlere güler yüz tutar idi

هست مهمان خانه این تن ای جوان هر صباحی ضیف نو آید دوان

3638. *Ey civan, bu cism misâfirhânedir. Her bir sabah koşarak yeni misâfir gelir.*

"Civan", ta'bîriyle cenâb-ı Pîr efendimiz sâlik mübtedîlere hitâb buyururlar. Zîrâ bidâyet-i sülûklerinde sâliklere nefsanî ve şeytanî ve melekî ve rahmânî olan birtakım havâtır hücûm eder. Bu havâtûrın her biri kâfir ve mü'min ve emîn ve hâin misâfirlere benzer.

هين مگو کاین ماند اندر گردنم که هم اکنون باز پرد در عدم

3639. Sakın deme ki, bu benim boynumda kalır, zîrâ şimdi yine ademe uçar.

Ey sâlik, sakın bu misâfir olan fikirlerin ve hâaturaların kalbinde takarrur edeceğini zannetme! Zîrâ bu fikirlerin biri gelir diğeri gider; Ve giden, adem tarafına uçar.

هر چه آید از جهان غیب وش در دلت ضیف است او را دار خوش

3640. Her ne ki senin kalbine gayb gibi olan cihandan gelirse, misâfirdir, onu hoş tut!
[3646]

"Cihân-ı gayb veş" den murâd, âlem-i ma'nâdır. Zîrâ âlem-i ma'nâ avâm-ma nisbeten mestûrdur, havâssa nisbeten mekşûfdur. Bu beyt-i şerîfde "gay-ba müşâbih cihân" buyrulması avâm-ma nazaraştır. Ya'nî, âlem-i ma'nâdan senin kalbine her ne gelirse o fikir misâfirdir, onu hoş tut! Ve kendi kendine onun ahvâlini tedkîk et! Eğer şer'e muvâfık ise icrâ et, değilse tevakkuf et! Zîrâ o kötü misâfir duruculardan değildir. Geldiği gibi yine âlem-i gayba gider.

حکایت آن مهمان که زن خداوند خانه گفت

که واه باران فرو گرفت و مهمان در گردن ما ماند

O misâfirin hikâyesidir ki, ev sâhibinin zevcesi dedi ki: "Eyyâh, yağmur tuttu ve misâfir bizim boynumuzda kaldı!"

آن یکی را ییگهان آمد قنق داشت او را همچو طوق اندر عنق

3641. O bir kimseye vakitsiz konuk geldi. Onu boynunda gerdanlık gibi tuttu.

"Kunuk" Türkçe'de "konuk" dediğimiz misâfir ma'nâsınadır. Ba'zı nüshalarda "bî-gehân" yerine "nâgehân" vâki'dir. Ya'nî, bir kimseye vakitsiz veya ansızın bir misâfir geldi. O kimse de onu boynunda gerdanlık gibi kıymetli tuttu ve ikrâm etti.

خوان کشید او را کرامتها نمود آن شب اندر کوی ایشان سور بود

3642. *Ona sofrâ çekti. Kerâmetler gösterdi. O gece onların mahallesinde düğün var idi.*

Ev sâhibi o misâfîre ziyâfet çekti ve izzet ve ikrâm gösterdi. O gece tesâdüfen onların mahallesinde komşulardan birisinin düğünü var idi.

مرد زن را گفت پنهانی سخن کامشب ای خاتون دو جامه خواب کن

3643. *Erkek kadına gizli söz söyledi. Dedi ki: "Ey hanım, bu gece iki yatak yap!"*

بستر ما را بگستر سوی در بهر مهمان گستر آن سوی دگر

3644. *"Bizim döşegimizi kapı tarafına döşe! Misâfir için diğer tarafa döşet!"*

"Bister", döşek, yatak; "gusterden" döşemek; "gusterâniden", döşetmek demektir.

گفت زن خدمت کنم شادی کنم سمع و طاعة ای دو چشم روشنم

3645. *Kadın dedi: "Hizmet edeyim, şâdî edeyim, ey benim iki parlak gözüm, işittim ve itâat ettim!"*

Kadın kocasının emrine karşı dedi ki: "Misâfîre seve seve hizmet edeyim ve senden işittiğim emre itâat ettim!"

هر دو بستر گسترد و رفت زن سوی ختنه سور کرد آن جا وطن

3646. *Her iki döşegi döşedi ve kadın sünnet düğünü tarafına gitti. Orada karar etti.*

"Hatne", "sünnet etmek" demektir. "Hatne-sûr", "sûr-i hatne" takdîrinde olup "sünnet düğünü" demektir. Zîrâ lisân-ı Fârisî'de ba'zan muzâf, muzâfun-ileyhden evvel zikrolunur ve kesre hazfolunarak terkîb bir vasf-ı terkîbî olmuş olur. "Subh-dem" gibi ki, "dem-i subh" takdîrindedir. Ba'zı nüshalarda "hatne-sûr" yerine "hâne-sûr" vâki'dir ki, "düğün evi" demek olur. "Vatan", burada "kuyâm ve karar" ma'nâsınadır.

ماند مهمان عزیز و شوهرش نقل بنهادند از خشک و ترش

3647. *Azîz olan misâfir ve onun kocası kaldı. Kurudan ve yaştan ona çerez koydular.*

Ya'ni, kadın yatakları yaptıktan sonra düğün evine gitti. Evde azîz olan misâfir ile kadının kocası kaldı ve misâfirin önüne ikrâm için bâdem ve ceviz ve fındık gibi kurudan ve armut ve erik ve kayısı gibi yaştan çerez ve meyve koydular. "Nukl" ve "nakl", içki mezesi ve çerez demektir. *Kâmûs*'ta ve *Müzîlû'l-Ağlâr*'ta nûnun fethası ile sahîh ve zammesi ile galat-ı meşhûr olduğu zikredilmiştir.

در سمر گفتند هر دو منتخب سر گذشت نیک و بد تا نیم شب

3648. *Her ikisi müntehab masallar içinde gece yarısına kadar iyi ve kötü sergüzeşt söylediler.*

"Semer", gece sohbeti, vakit geçirmek için gece söylenen hikâyeler ve masallar demektir. "Sergüzeşt", baştan geçen vak'a demektir. Ya'ni, misâfir ile ev sâhibi olan efendi karşı karşıya oturdular. Birtakım iyi ve kötü olarak baştan geçmiş olan müntehab hikâyeleri gece yarısına kadar birbirlerine söylediler.

بعد از آن مهمان ز خواب و از سمر شد در آن بستر که بود آن سوی در

3649. *Ondan sonra misâfir uykudan ve hikâyeden o döseğe gitti ki, o kapı tarafında idi.*

Ya'ni, hikâyelerden sonra misâfirin uykusu gelip kapı tarafında dösenmiş olan yatağa gitti. Bu yatak yukarıda zikrolunduğu üzere ev sâhiblerine mahsûs olan yatak idi ve misâfirin yatağı değil idi.

شوهر از خجلت بدو چیزی نگفت که ترا این سوست ای جان جای خفت

3650. *Koca utandığından ona bir şey söylemedi. Demedi ki: "Ey can, senin için uyku yeri bu taraftır!"*

که برای خواب تو ای بو الکرم بستر آن سوی دگر افکنده ام

3651. *"Zîrâ ey kerem babası, senin uykun için döseği o diğer tarafa yapmışım."*

آن قراری که به زن او داده بود گشت مبدل و آن طرف مهمان غنود

3652. *O bir kararı ki, o kadın ile vermiş idi, değişmiş oldu ve o tarafa misâfir mızgandı.*

"Gunûden", Türkçe'de mızganmak demektir. "Uyku ibtidâsı" demektir. Misâfir o yatağa yatınca ev sâhibinin karısıyla vermiş olduğu karar değişmiş oldu; ve onların karar verdikleri yatakta misâfir mızgandı.

آن شب آن جا سخت باران در گرفت کز غلیظی ابر آمد شان شگفت

3653. *O gece orada şiddetli yağmur tuttu ki, bulutun kalınlığından onlara taac-cüb geldi.*

زن پیامد بر گمان آن که شو سوی در خفته ست و آن سو آن عمو

3654. *Kadın geldi. O zan üzerine ki, kocası kapı tarafında ve o amca da o tarafta yatmıştır.*

Kadın düğün evinden kendi evine geldi. Fakat vaziyetin değiştiğinden haberdâr olmadığından evvelki karar mücibince kocası kapı tarafında ve o misâfir amca da kendisi için yapılan diğer taraftaki yatakta yattığını zannetti. "Şûv", koca ma'nâsınadır.

رفت عریان در لحاف آن دم عروس داد مهمان را به رغبت چند بوس

3655. *O demde arûs çıplak olarak yorgan içine gitti. Misâfire râğbet ile birkaç bûse verdi.*

Odanın içi karanlık olduğundan o demde arûs, ya'ni gelin hanım gündüzlük elbisesinden soyunup kocasının koynuna girdiğini zannederek yorgan içine girdi ve kocası zannı ile hafif uykuya dalmış olan misâfiri iştihâ ve râğbet ile birkaç kere de öptü.

گفت می ترسیدم ای مرد کلان خود همان آمد همان آمد همان

3656. *Dedi: "Ey azîz adam, ben korktum. Halbuki o da geldi, o da geldi, o da!"*

"Kelân", büyük ve pek iyi ve pek büyük ve âlî ma'nâlarıdır. Ya'ni, kadın kocası zannı ile misâfire dedi: "Ey benim azîz kocacığım, ben korktum ve korktuğum şey de tamâmiyle vâki' oldu."

مرد مهمان را گل و باران نشاناد بر تو چون صابون سلطانی بماند

3657. *"Misâfir adamı çamur ve yağmur oturttu; senin üzerinde beylik sabununu gibi kaldı."*

"Sâbûn-i sultânî"ye Ankaravî hazretleri "beylik sabunu" ma'nâsı vermiştir. Hind şârihlerinden Muhammed Efdal hazretleri buyurur ki: *Medâru'l-Efâzîl*'da "Hâkimin tevzî'i" ma'nâsına gösterilmiştir; ve yine şârihlerden Veli Muhammed Ekberâbâdî istilâhda "tevzî'" ma'nâsındır demiştir. Ya'ni, "Ey azîzim kocam, beylik tarafından efrâda tevzî' ve taksîm olunan sabun nasıl onların malı olup üzerlerinde kalır ise, yağmur ve çamur sebebiyle bu misâfir de senin üzerinde öylece kaldı. İşte bundan korkuyordum. Bu korktuğum da başımıza geldi!" demek olur.

اندر این باران و گل او کی رود
بر سر و جان تو او تاوان شود

3658. "Bu yağmur ve çamur içinde o ne vakit gider? Senin başın ve canın üzerinde o zarar olur!"

"Tâvân", cürm, cinâyet ve garâmet ve ziyân ve günâha ivaz ve bedel ma'nâsındır (*Burhân*). Burada "zarar ve ziyân" ma'nâsındır. Ya'ni, "Ey kocam, bu misâfir bu yağmur ve çamur içinde gidemez; ve senin zâhirinde ve bâtınında sana zarar ve ziyân olur."

زود مهمان جست و گفت ای زن بهل
موزه دارم من ندارم غم ز گل

3659. *Misâfir çabuk sıçradı ve dedi: "Ey kadın, bırak, çizme tularım, ben çamurdan gam tutmam!"*

Misâfir koynuna giren kadından bu sözleri işitince derhal yataktan sıçradı ve dedi: "Ey kadın, beni bırak! Benim çizmem var. Binâenaleyh yağmurdan ve çamurdan gam yoktur. Bunlar benim yoluma mâni' değildir"

من روان گشتم شما را خیر باد
در سفر یک دم مبادا روح شاد

3660. "Ben gidici oldum, size hayır olsun! *Seferde rûh bir dem şâd olmasın!*"
[3666]

"Ben gidiyorum, siz hayırla kalın! Zîrâ ben yolcuyum, seferde yolcunun bir dem rûhu şâd ve mesrûr olmaz!"

تا که زوتر جانب معدن رود
کاین خوشی اندر سفر ره رهزن شود

3661. "Tâ ki pek çabuk ma'den tarafına gitsin! Zîrâ bu hoşluk seferde yol vurucu olur"

Ya'ni, "Rûhun seferde sürûru ve zevki olmamalıdır. Tâ ki ervâh âlem-i süflide kalmayıp çabuk ma'den tarafına ve aslı olan rûhâniyet âlemine gitsin. Zîrâ bu âlem-i cismâniyyetin zevki ve hoşluğu sefer içinde rûha yol vurucu olur."

زن پشیمان شد از آن گفتار سرد چون رمید و رفت آن مهمان فرد

3662. *Kadın o soğuk sözden peşimân oldu. O ferd olan misâfir vaktâki ırktı ve gitti.*

زن بسی گفتش که آخر ای امیر گر مزاحی کردم از طیبیت مگیر

3663. *Kadın ona birçok dedi ki: "Nihâyet ey bey, eğer mutâyeye cihetinden bir latife ettim ise müteessir olma!"*

"Mizâh", şaka ve latife; "tıybet", hoş-tab' ve mutâyeye. Kadın hatâsını te'vîl için misâfiri tatyîben birçok sözler söyleyip dedi ki: "Ey bey, benim sana söylediğim sözler, şaka ve latife idi. Eğer mutâyeye cihetinden bir latife yaptım ise beni muâheze etme ve müteessir olma!"

سجده و زاری زن سودی نداشت رفت و ایشان را در آن حسرت گذاشت

3664. *Kadının secdesi ve zârîliği fâide tutmadı. Gitti ve onları hasret içinde bıraktı.*

Kadının misâfire karşı tevâzu'u ve yalvarmasının bir fâidesi olmadı. Misâfir o soğuk sözleri ciddi gördü ve gece vakti evden gitti; ve kadını ve kocasını kendi fazîletinin ve meziyetinin hasreti içinde bıraktı.

جامه ازرق کرد ز آن پس مرد و زن صورتش دیدند شمع بی لگن

3665. *Ondan sonra erkek ve kadın elbisesini mâvi yaptı. Onun sûretini leğensiz bir şem' gördüler.*

Misâfirin teessür ile gitmesinden sonra karı koca elbiselerini mâtem alâmeti olan mâvi renkte yaptılar. "Leğensiz şem'"den murâd, o misâfirin sûretini bir mekân-ı cismânîde değil, mertebe-i hayâlde görmektir. Zîrâ leğen, mum yanarken damlaları dışarıya dökülmemek için altına koydukları bir kap ma'nâsına da gelir. Misâfirin hayâlî de altına kap konmamış olan bir muma teşbîh buyrulmuştur.

می شد و صحرا از نور شمع مرد چون بهشت از ظلمت شب گشته فرد

3666. *Giderdi ve sahrâ adamın şem'inin nûrundan cennet gibi gece karanlığından cüdâ olmuş idi.*

Misâfir gece vakti evden fırlayıp yola giderdi; ve sahrâ onun şem'-i bâtının nûrundan gece karanlığından ferd ve cüdâ olmuş idi. Cennette nasıl ki

gece karanlığı yok ise, onun geçtiği karanlık sahrâlarda dahi cennet gibi karanlık kalmadı.

کرد مهمان خانه خانه خویش را از غم و از خجلت این ماجرا

3667. *Gamdan ve bu mâcerânın hacletinden nâşi kendi evini misâfirhâne yaptı.*

Evin sâhibi olan adam misâfire yapılan bu soğuk muâmelenin gamından ve cereyân eden bu hâlden utandığınan kendi evini garîb olan misâfirler için bir misâfirhâne yaptı.

در درون هر دو از راه نهان هر زمان گفתי خیال میهمان

3668. *Misâfirin hayâli her zaman her ikisinin içinde gizli yoldan söylerdi.*

که منم بار خضر صد گنج جود می‌فشاندم لبک روزتان نبود

3669. *Derdi ki: "Ben Hızır'ın yâriyim. Yüz kerem hazînesi saçar idim, fakat sizin nasîbiniz olmadı."*

O misâfirin hayâli o kanya ve kocaya, gizli olan ma'nâ yolundan onların kalblerinden derdi: "Ben Hz. Hızır'ın arkadaşıyım. Bende birçok cûd ve kerem hazîneleri var idi ve ben de onları saçarak dururdum. Fakat ne yapalım ki o hazînelerden sizin nasîbiniz ve hisseniz olmadı."

Ma'lûm olsun ki, bu kıssanın hâtur-ı fakîre lââyih olan rumûzu budur ki: "Fikir"den murâd, sûret-i umûmiyyede sûrûra ve gama âit olan fikirlerdir; ve insanın bu fikirlerin icâdında medhali yoktur. Zîrâ eğer medhali olaydı kalbine gelen gam ve keder fikrini ve bir kabzı def' edebilirdi. Halbuki herkes zevkan ve vicdânen bilir ki, bu fikirleri def' etmek insanın elinde değildir. Binâenaleyh *كُلُّ مَنْ عِنْدَ اللَّهِ* (Nisâ, 4/78) ya'ni "Hep Allah indindendir" âyet-i kerîmesi mûcibince, bu fikirler Hak tarafından esbâbdan bir sebep üzerine kalblere vârid olur. Bunlar birer misâfir-i gaybîdir. Bu kıssada tarîk-ı Hak sâliklerine işâret budur ki, kalbe gelen bu misâfir-i gaybîleri hoş tutmak ve incitmemek lâzımdır. Fikr-i sûrûr misâfirini hoş tutmak ve riâyet etmek Hakk'a şükretmek ve sâika-i sûrûr ve inbisât ile hevâ-yı nefse müteveccih olmamak ile olur; ve fikr-i gam misâfirini hoş tutmak dahi bir taraftan Hakk'a şükretmekle berâber istiğfâra devâm etmek ve onu izâle etmek için nefsin hazzı olan kesret-i mubâhâta teveccüh etmemekle olur. Zîrâ bu fikirler Hak tarafından sâlike imtihânen elçi olarak gönderilmiştir. Nitekim Ebû Tâlib Mekki hazretleri *Katû'l-Kulûb* kitabında *لها الحق فاستجب لها* ya'ni "Havâtur Hakk'ın re-

sûlleridir, imdi onları kabûl et!" buyurmuştur. Sâlik bunları incitirse bu fikirler kendi asılları olan Hakk'a münkesir olarak rücû' ederler ve sâlikten şikâyet ederler; ve neticede bu haller sâlikin terakkiden mahrûmiyetini mûcib olur. Havâtûr hakkında daha birtakım tafsîlat var ise de buraya lâzım olanı bu kadardır.

تمثيل فکر هر روزينه که اندر دل آيد به مهمان نو که از اول روز در خانه فرود آيد
و فضيلت مهمان نوازی و ناز مهمان کشيدن و تحکم و بد خوئی کند به خداوند خانه

Kalbe gelen her günlük fikrin günün evvelinde eve nüzûl eden ve ev sâhibine tahakküm ve kötü huyluk eden yeni misâfire temsildir; ve misâfir-nüvâzlığın ve misâfirin nazını çekmenin fazileti beyânındadır.

هر دمی فکری چو مهمان عزیز آید اندر سینه ات هر روز نیز

3670. Her bir dem bir fikir azîz misâfir gibi her gün senin kalbine de gelir.
[3676]

فکر را ای جان به جای شخص دان ز آنکه شخص از فکر دارد قدر و جان

3671. Ey can, fikri şahıs yerinde bil! Zîrâ ki şahıs fikirden dolayı kadîr ü cân tular.

Ey sâlik, fikri şahıs makâmında tut ve onu canlı bir şahıs gibi bil! Zîrâ şahsın şahsiyyeti fikrinden dolayıdır ve onun kıymeti ve canı fikri sebebiyle zâhir olur. Nitekim II. cildin 275 numarasına müsâdif olan: ای برادر تو همان اندیشه ما بقی تو استخوان و ریشه Ya'ni "Ey birâder, sen ancak endişesin ve fikr-sin. Bâkî olan şeyin kemik ve sinir ve damar ve adalâtır" buyrulmuş idi.

فکر غم گر راه شادی می زند کارسازیهای شادی می کند

3672. Gam fikri eğer şâdi yolunu vurursa, şâdinin kâr-sâzlıklarını yapar.

Eğer sūrûr fikrinin yolunu vurup kalbine gam fikri gelirse me'yûs olma! Sūrûra bir yer hazırlamak ve sūrûrun işini düzelticilik yapmak için gelmiştir. Zîrâ âyet-i kerîmede *فَإِنْ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا* (Inşirâh, 94/5-6) ya'ni "Mu-

hakkak kolaylık güçlük ile berâberdir; kolaylık muhakkak güçlük ile berâberdir” buyrulur. Beyt:

شاد بر آتم که دل من غمیست کامدن غم سبب خرمیست
ان مع العسر چو یسرش قفاست شاد بر آتم که کلام خداست

“Ben onun üzerine mesrûrum ki gönümde bir gam vardır. Zirâ gam gelmek meserretin sebebidir. Muhakkak güçlük ile berâber onun arkasında mâdemki kolaylık vardır, onun üzerine mesrûrum ki Hakk'ın kelâmıdır.”

خانه می‌روبد ز تندی او ز غیر تا در آید شادی نوز اصل خیر

3673. O sertliğinden dolayı evi gayrıdan süpürür, tâ hayr olan asıldan yeni bir şâdi gele!

Ya'ni, gam fikri serttir ve şiddetlidir. O fikir şiddetinden dolayı kalbdeki başka fikirleri süpürür. Bu gam fikri bu süpürmeyi hayr-ı mahz olan asl-ı vü-cûddan yeni bir sürûr fikri gelmek için yapar.

می‌فشاند برگ زرد از شاخ دل تا بروید برگ سبز متصل

3674. Muttasıl yeşil yaprak bitmek için gönül dalından sarı yaprağı silker.

Sürûrun birbirine bitişik olan yeşil yaprakları neşv ü nemâ bulmak için o gam fikri gönül ağacının dalından sararmış yaprak mesâbesinde olan eski sürûr fikirlerini silker ve düşürür.

می‌کند بیخ سرور کهنه را تا خرامد ذوق نواز ما و را

3675. Arkasından yeni zevk salmak için eski sürûrun kökünü koparır.

Ey sâlik, senin kalbine gam fikri gelirse, oradaki eski sürûrun kökünü kopanp onun yerine yeni zevk ve sürûr getirmek için gelir.

غم کند بیخ کز پوشیده را تا نماید بیخ رو پوشیده را

3676. Gam yüzü örtülmüş kökü göstermek için çürümüş olan eğri kökü koparır.

Ya'ni, gam kulun ayn-ı sâbitesinde mündemîc olup âlem-i cismâniyyette kendisinden zuhûru îcâb eden kökü göstermek için evvelce gelmiş ve hük-münü icrâ ederek eskiyip eğrilmiş olan kökü bir daha gelmemek üzere koparır. Zirâ tecellide tekrar yoktur.

غم ز دل هر چه بریزد یا برد در عوض حقا که بهتر آورد

3677. *Gam gönülden her neyi döker ya götürür ise, bedelinde muhakkak daha iyisini getirir.*

Gam gönülden döktüğü veya götürdüğü şeyin bedelinde مَا نَسَخَ مِنْ آيَةٍ أَوْ نُنسِهَا نَأْتِ بِخَيْرٍ مِنْهَا أَوْ مِثْلِهَا (Bakara, 2/106) ya'ni "Biz bozduğumuz yahud ümüttürdükümüz âyetin ondan daha hayırlısını veya mislini getiririz" âyet-i kerimesi mücibince muhakkak daha iyisini getirir; ve eğer mislini getirirse giden mislinden daha iyi olur.

خاصه آن را که یقینش باشد این که بود غم بنده اهل یقین

3678. *Husûsiyle o kimseye ki, onun buna yakîni ola! Zîrâ gam ehl-i yakînin bendesi olur.*

Husûsiyle gidenin gelenden daha hayırlı olduğuna yakîni olan kimseler ki, bunlar ehl-i yakîn tâifesindedir, gam onların işini görmek için köle ve hizmetkâr olur. Zîrâ gam ve kabz kulun inkisârına ve niyâzına; ve şâdî ve inbi-sât ise nâzına sebep olur. Halbuki abdin hâl-i niyâzı hâl-i nâzından efdaldır. Zîrâ nâz hâlinde sâlikin mertebesinden sukûtu vâkî'dir. Ehl-i niyâz ise dâimâ terakkîdedir. Ancak ma'sûkân-ı ilâhî bu kâide hâricindedir.

گر ترش رویی نیارد ابر و برق رز بسوزد از تبسمهای شرق

3679. *Eğer bulut ve şimşek ekşi yüzlülük getirmese, asma çubuğu güneşin tebes-sümlelerinden yanar.*

"Bulutun ve şimşegin ekşi yüzlü olması", arz üzerine gölge yapıp yağmur yağdırmasından ve gök gürlemesinden kinâyedir. "Güneşin tebes-sümü" de şiddet-i harâretten kinâyedir. Ya'ni, nitekim bulut ara sıra arza gölgesini salıp yağmur yağdırmasa ve şimşek çakıp gök gürlemesine güneşin şiddet-i harâretin-den asma çubukları yanar ve bağlar harâb olur. "Şark", güneş ma'nâsıdır.

سعد و نحس اندر دلت مهمان شود چون ستاره خانه بخانه می رود

3680. *Sa'd ve nahs senin kalbinde misâfir olur. Yıldız gibi hâne hâne gider.*

"Sa'd ve nahs", ilm-i nücum istulâhındandır. "Sa'd", uğur ve mübarek demektir. "Nahs", uğursuzluk ma'nâsındadır. Ma'lûm olsun ki, ilm-i nücum er-bâbına göre Zühâl yıldızı nahs-i ekberdir. İklim-i evvelin müdebbiridir. Men-sûbâtı ihtiyarlar ve ekinciler ve mühendislerdir. "Müşteri", sa'd-i ekberdir. İkinci iklimin müdebbiridir. Mensûbâtı enbiyâ ve evliyâ ve ulemâ ve kuzât

ve hükkâm ve eşrâfîdir. "Merih", naht-i asgardır. Üçüncü iklimin müdebbiridir. Mensûbatı etrâk ve ehl-i silâh ve erbâb-ı cenk ve cîdâl ve ashâb-ı harb ve kıtâldır. "Güneş", mûhûsete mâildir. Dördüncü iklimin müdebbiridir. Mensûbatı erbâb-ı halvet ve ashâb-ı saltanatıdır. "Zühre", sa'd-i asgardır. Beşinci iklimin müdebbiridir. Mensûbatı kadınlar ve hâdimler ve ehl-i tarab ve tûy-sûz gençlerdir. "Utârid", sa'd ile sa'd ve naht ile naht olup mûmtezicidir. Altıncı iklimin müdebbiridir. Mensûbatı erbâb-ı kalem ve ashâb-ı fehm ve ilim erbâbı ve san'at ehli'dir. Ulûm-i ri'yâziyye ve hendese ve nakkaşlık Zühre'ye mensûbdur. "Ay", sa'd-i asgardır, yedinci iklimin müdebbiridir. Mensûbatı avâm-ı nâs ve ez'âf ve sokak ahâlisi ve elçiler ve beylerdir.

İlm-i nüctüm keşf-i rûhânîye müstenid bir ilim olduğundan ehl-i arz üzerindeki olan bu te'sîrâtı maddiyâta müstenid olan fen ile idrâk olunamaz. Maddiyât ve tabîiyât ile meşgûl olanlar bunları hurâfât addedip inkâr ederler. Her ne hâl ise, bu beyt-i şerîfde, şâdî sa'd olan yıldızlara ve gam naht olan yıldızlara teşbîh buyrulmuştur. Ya'nî, sa'd ve naht olan yıldızlar nasıl ki gökte burçlara uğraya uğraya sefer ederlerse, sa'd olan şâdî ve naht olan gam dahi senin burç gibi olan kalbinde öylece sefer edicidirler. Nitekim şâirin biri bu hâle işâreten şöyle söylemiştir. Mısra':

Gam gelir şâdî gider, çün dil misâfirhânedir

آن زمان که او مقیم برج تست باش همچون طالعش شیرین و چست

3681. *O zamân ki, o senin burcunun mukûmidir, onun tâlî'i gibi tatlı ve çevik ol!*

Ya'nî, uğurlu yıldız gibi olan şâdî ve uğursuz yıldız gibi olan gam fikirlerinden her biri senin burç gibi olan kalbinde mukim oldukları zaman onların dalgalanma ve hükümlerine tâbî olup tatlı ve çevik ol! Şâdî hükmü hâl-i inbisât içinde şükürdür ve gamın hükmü hâl-i kabz içinde şükür ve sabırdır. Binaenaleyh şükürde ve sabırda tatlı ve çevik olmak lâzımdır.

تا که با من چون شود او متصل شکر گوید از تو با سلطان دل

3682. *Tâ ki o aya mâttaş olduğı vakit gönül sultânına senden şükür söylesin!*

"Ay"dan murâd, Hak Teâlâ'dır. "Gönül sultânı"ndan murâd, yine Hak Teâlâ'dır. Ya'nî, ey sâlik, senin kalbine misâfir olan gam ve şâdî fikirleri senden tatlılık ve hizmette çeviklik görüp kendi asılları olan vücûd-ı hakîkî sâhibi olan Hak Teâlâ cânibine rücû' ettikleri vakit, gönül sultânı olan Hak Teâlâ hazretlerine senden teşekkür etsin ve senin hüsn-i kabûlünden memnûniyet beyân etsin!

هفت سال ایوب با صبر و رضا در بلا خوش بود با ضیف خدا

3683. *Eyyûb yedi yıl sabır ve rızâ ile belâ içinde Hudâ'nın misâfiri ile hoş idi.*

Nitekim Eyyûb (a.s.) Hak tarafından kendisine gönderilmiş olan gam ve belâ misâfirleriyle yedi yıl sabır ve rızâ içinde hoş yaşadı ve aslâ bu misâfirden şikâyet etmedi. Eyyûb (a.s.)'ın çektiği belâ tefsîr kitâblarında mufasssalan beyân olunmuştur; ve Eyyûb (a.s.)'ın ezvâkına âit hakâik ve dekaik dahi *Fusûsu'l-Hikem*'de Fass-ı Eyyûbî'de cenâb-ı Şeyh-i Ekber Muhyiddîn Arabî (k.s.) hazretleri tarafından beyân buyrulmuştur.

تا چو واگردد بلای سخت رو پیش حق گوید به صد گون شکر او

3684. *Nihâyet pek yüzlü belâ geri döndüğü vakit, Hak huzûrunda onun yüz türlü şükürünü söylesin!*

Ya'ni, kula isâbet eden pek yüzlü belâdan mütevellid gam misâfiri yine geldiği yere rücû ettiği vakit, o kulun sabır ve rızâsından bahs ile Hak huzûrunda o kulun yüz türlü şükürünü söylesin ve ondan beyân-ı memnûniyet etsin!

کز محبت با من محبوب کُش رو نکرد ایوب یک لحظه تَرش

3685. *Desin ki: "Muhabbetten dolayı ben mahbûb öldürücüye Eyyûb bir lahzaya yüzünü ekşi etmedi."*

"Mahbûb"dan murâd, lezzât-ı nefsâniyye ve huzûzât-ı cismâniyyedir. "Eyyûb"dan murâd, Eyyûb (a.s.) gibi belâya mübtelâ olmuş olan Hak yolunun sâlikidir. Ya'ni, belâ-yı cismâniyyeden mütevellid olan fikr-i gam huzûr-ı Hakk'a avdet ettiği vakit desin ki: "Ey benim Rabbim, nefsin ve cismin mahbûbu olan huzûzâtı ve lezzâtı öldürücü olan benim gibi bir misâfiri, o Eyyûb (a.s.) meşrebinde olan kulun sana muhabbetinden dolayı, bir lahza yüzünü ekşitip şikâyet etmedi ve sabır ve rızâ içinde bulundu."

از وفا و خجالت و علم خدا بود چون شیر و عسل او با بلا

3686. *"Vefâdan ve hacletten ve ilm-i Hudâ'dan dolayı o belâ ile süt ve bal gibiydi."*

Ya'ni, o fikr-i gam Hakk'a rücû ettiği vakit desin ki: "Ey benim Rabbim, o Eyyûb meşrebinde olan kulun sana karşı olan vefâsından ve senin onu zâhiren ve bânunen ni'metlere müstağrak kıldığını görüp bir an için gelen belâdan müştekî olma[k]dan utandığından ve senin ona bahş buyurmuş olduğun ilimden dolayı, başına gelen belâ ile onun vücûdu bala karışmış süt gibi ol-

du." Ma'lûm olsun ki, ehl-i Hak indinde fikr-i gam fikr-i şâdiye müreccahdır. Zîrâ fikr-i gam, nefsi hayât-ı sûriyye lezzetlerinden sogutur ve Hakk'a tevcih eder. Nitekim Râbia Adeviyye (k.s.) hazretleri "Benim gamım gamlı olduğum için değildir, belki gamlı olmadığım içindir" buyurmuştur.

فكر در سينه در آيد نو به نو خند خندان پيش او تو باز رو

3687. *Fikir kalbde yeni yeni zâhir olur. Sen onun önüne güle güle tekrar güt!*

Gam ve sürûr fikirleri kalbde yeni yeni zâhir olur. Onlar sana Hak tarafından olan misâfirlerdir. Sen onları güle güle karşıla! Eğer fikr-i sürûr gelirse memnûnen şükret! Ve eğer gam fikri gelirse aslâ şikâyet etmeksizin sabır ve rızâ ile kabûl et ve bulunduğun hâle şükret!

که اَعْدِي خَالِقِي مِنْ شَرِّهِ لَا تُحَرِّمْنِي اَنْلَ مِنْ يَرِّهِ

3688. *De ki: "Ey benim Hâlik'im, onun şerrinden beni sakla, beni mahrûm etme, onun hayrından îsâl et!"*

Cenâb-ı Hakk'a yalvanp de ki: "Ey benim Hâlik'im, kalbime misâfir olarak gelen gam ve şâdi fikirlerinin şerrinden beni sakla! Onlara ikrâm etmek faziletinden beni mahrûm etme! Onların hayırları cinsinden olan şeyi bana îsâl et!" Gam fikrinin şerri Hakk'ın gayrına şikâyetdir. Bu şikâyet onun zımında-ki hayrı ibtâl eder ve onun hayrı sabır ve rızâdır. Sabır ve rızâ kulu Hakk'a ulaştırır. Ve sürûr fikrinin şerri fart-ı inbisât hasebiyle kulun mubâhâтта nefsin arzûlarına muvâfakata müsâade etmesi ve şükür-î fiiliden gaflete düşmesidir. Nitekim geçmiş ve gelecek günahların mağfireti müjdesi üzerine Resûl-i Ekrem Efendimiz sevinerek mübârek ayakları şişinceye kadar namaz kıldılar. Ümm-i mü'minin Âişe (r.a.) hazretleri "Yâ Resûlallah, Hak Teâlâ senin geçmiş ve gelecek günahlarının affını müjdeledi. Niçin bu kadar vücûd-ı şerîfine ezâ ediyorsun?" dediği vakit, Server-i âlem Efendimiz يا عائشة افلا اكون عبدا شكورا Ya'ni "Ey Ayşe, ben çok şükredici bir kul olmayayım mı?" buyurdular. İşte sürûr fikrinin hayrı budur.

رَبِّ اَوْزَعْنِي لِشُكْرِ مَا اَرَى لَا تُعَقِّبْ حَسْرَةً لِي اِنْ مَضَى

3689. *"Ey benim Rabbim, gördüğüm şeyin şükürüne beni harîs kıl. Eğer geçti ise benim için hasreti birbiri arkasından getirme!"*

"Ey benim Rabbim, fikr-i gamdan ve fikr-i sürûrdan gördüğüm şeyin şükürüne beni harîs kıl! Ve eğer o fikir misâfirleri, ikrâm ettiğim hâlde geçip gider-

se, onların haynına nâil olamamaktan dolayı hasret çekmemin hâlini benim için birbiri arkasından getirme! Ya'ni kaçırdığım fırsatı bir daha bana kaçırma!" Bu beyt-i şerîfe sûre-i Neml'de vâki' Süleyman (a.s.)dan menkûl olan münâcâta îşâret buyrulur: رَبُّ أَوْزَعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَى وَالِدَيَّ وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ (Neml, 27/19). Ya'ni "Ey benim Rabbim, bana ve vâlideme ihsân ettiğin ni'metine şükretmeğe ve râzî olduğun sâlih ameli işlemeğe beni harîs kıl!"

آن ضمیر رو ترش را پاس دار آن ترش را چون شکر شیرین شمار

3690. O ekşi yüzülü zamîri hıfzet! O ekşiyi şeker gibi tatlı say!
[3696]

"Zamîr", endîşe ve hâtıra ve kalbin içi ve kalbden geçen şey ve sır ma'nâ-larınadır (Gıyâsü'l-Lügâ). Ya'ni, ekşi yüzülü olan gam fikrini ve hâturasını hükmü geçinceye kadar hıfzet, şikâyet etme! O fikir her ne kadar tab'a mü-lâyim gelmez ise de, o ekşi yüzülü misâfirî şeker gibi tatlı say!

ابر را گر هست ظاهر رو ترش گلشن آرنده ست ابر و شوره کش

3691. Her ne kadar bulutun zâhiri ekşi yüzülü ise de çorak öldürücü olan bulut gülşen getiricidir.

Nitekim güneşin ziyâsına perde olan kara bulutun şekli-i zâhirîsi her ne kadar sevimsiz ve ekşi yüzülü ise de, o bulut çorak ve kurak olan topraklara yağmur getirip oralarda gülşen peydâ eder ve yeşillikler vücûda getirir.

فکرت غم را مثال ابر دان با ترش تو رو ترش کم کن چنان

3692. Gam fikrini bulutun misâli bil! Sen ekşi ye, öyle ekşi yüzü az yap!

İnsanın kalbine gelen gam fikri de şekli-i zâhirîsi sevimsiz ve ekşi yüzülü olan kara buluta benzer. Binâenaleyh sen o ekşi yüzülü ve somurtkan misâfirî-re karşı öyle ekşi yüzü az yap! "Ekşi yüzü az yap!" tavsîyesindeki îşâret budur ki, ba'zen fikr-i gam ve kabz sâlike şiddetle ânz olur. Sâlik bu hâl-i şedîd içinde vazîfe-i abdiyyetini icrâda âciz kalır. İşte ara sıra vâki' olan bu hâl içinde o kabzın def'i ve o belânın ref'i için Hakk'a münâcât etmek ve def'i çâresine tevessül etmek zarûrî olur. Nitekim Nefehâtü'l-Üns'te şu menkûbe mün-deriçtir:

"Serî Sakatî hazretleri buyurdu ki: "Bir gece uyukum gelmedi. Acîb bir ıztı-râbım oldu. Hattâ teheccüd namazından dahi mahrûm kaldım. Sabah nama-

zını kılıp dışarıya çıktım. Teskîn-i ızırâb için her nereye gittimse fâidesi olmadı. Nihâyet ehl-i ibtilâyı görüp korkmak için tumarhâneye gittim. Vaktâki tumarhâneye girdim, gönlüm açıldı ve sînem münserih oldu.”

Ve kezâ Eyyûb (a.s.) *إِذْ نَادَىٰ رَبَّهُ أَنِّي مَسْنِي الشَّيْطَانُ يَعْصِبُ وَعَذَابٌ* (Sâd, 38/41) ya'ni “Yâ Rab, beni şeytan nûsb ve azâb ile mess etti” buyurdu. Bu bahsin tafsîli *Fusûsu'l-Hikem*'de Fass-ı Eyyûbî'dedir. Cenâb-ı Şeyh-i Ekber hazretleri “Bu gibi ahvâlde Hakk'a şikâyet etmek sabrı münâfî değildir. Sabrı münâfî olan şey Hakk'ın gayrına şikâyet etmektir!” buyururlar. İşte cenâb-ı Pîr efendimiz dahi bu beyt-i şerîfde bu ma'nâyı işâret buyururlar. Nitekim yukarıdaki Ara-bî münâcâtta bu ma'nâ anlaşılır.

جو کہ آن گوهر بہ دست او بود جہد کن تا از تو او راضی شود

3693. *Ola ki, o gevher onun elinde ola! Cehd et, tâ o senden râzî olsun!*

Ya'ni, gam fikrine sabret! Câiz ki Hakk'ın lütuf ve inâyet gevheri o misâfırın elinde ola! Binâenaleyh sabretmeye gayret et! Nitekim Eyyûb (a.s.) yedi yıl sabretti ve belâ-yı Hakk'a karşı nîzâ gösterdi. Sen de o misâfırdan râzî ol ki, o da senden râzî olarak Cenâb-ı Hakk'a avdet etsin!

ور نباشد گوهر و نبود غنی عادت شیرین شدن افزون کنی

3694. *Ve eğer gevher olmaz ve ganî olmazsa tatlı olmak âdetini ziyâde edersin.*

Ve eğer gam fikrine sabrından dolayı Hakk'ın lütuf ve inâyet gevheri sende zâhir olmaz ve o misâfır sana bu gevheri getiren bir zengin misâfır olmazsa yine müteessir olma! Zîrâ o misâfıre karşı tatlı yüzlü olursan, sende tatlı yüzlü olmak ve sabretmek huyu çoğalır ve rûsûh bulur ki, bu da senin için bir kazançtır.

جای دیگر سود دارد عادت ناگهان روزی بر آید حاجت

3695. *Senin âdetin başka yerde fâide tutar. Ansızın bir gün senin hâcetin zâhir olur.*

Ya'ni, bu misâfırın gelip gitmesi eksik değildir. Eğer sen bu fikr-i gam misâfırlerine karşı tatlı yüzlülüğü huy ve âdet edersen senin bu âdetin gevher-i inâyeti hâsıl olarak gelen bir başka zengin misâfıre karşı yaptığın beşâsette sana fâide verir. Nihâyet bir gün ansızın ihtiyâcın olan Hakk'ın tecellî-i cemâlisî zuhûra gelir.

فكرتى كز شاديت مانع شود آن به امر و حكمت صانع شود

3696. *Bir fikir ki, seni şâdîlikten men' edici olur, o Sâni'in emri ve hikmeti ile olur.*

Ey sâlik, seni sûrûrdan men' edici olan bir fikr-i gam, Sâni' Teâlâ hazretlerinin emri ve hikmeti ile senin kalbine gelmiştir. Binâenaleyh o fikre fenâ nazar ile bakmak onu gönderen Hakk'a ta'îz etmek olur. Eğer tahammül edemez isen yukarıdaki 3688 ve 3689 numaralı beyitlerdeki münâcâtı et!

تو مخوان دو چار دانگش ای فلان بوی که نجمی باشد و صاحب قران

3697. *Ey filân, sen ona dâ çâr dâng ta'bîr etme! Ola ki bir yıldız ve sâhib-kıran ola!*

"Dâng", mutlak tâne ma'nâsınadır. Buğday ve arpa ve mercimek vs. tânelerine de şâmilidir (*Burhân*). "Dü çâr dâng", "iki dört tâne" demek olur ki, "hakîr bir şey"den kinâyedir. "Kırân", ehl-i nücûm indinde iki seyyârenin bir burca vusûlû demektir. Bu hâl birçok seneler zarfında vâki' olur. "Sâhib-kıran", ehl-i nücûm indinde doğuşu, Zühâl ve Müşterî yıldızlarının bir burçta kırânına müsâdif olan kimsedir ki, bu kimse "sâhib-i saâdet" olur. Ya'nî, ey filân kimse, sen Hakk'ın emri ve hikmeti ile gelen gam fikrini hakîr addetme! Ola ki o misâfir sâhib-kıran ve sa'd bir yıldız mesâbesinde ola ve sana saâdet-i ebediyye getire!

تو مگو فرعى است او را اصل گیر تا بوی پیوسته بر مقصود چیر

3698. *Sen ona "Bir fer'dir!" deme, asl tut! Tâ daimâ maksûd üzerine gâlib olaşın!*

Sen o gelen gam fikrine "Benim sülûkümün aslı ile alâkadar değildir. Bu hâl ânzi ve fer'i olan gelip geçici bir şeydir" deme! Onu sülûküntün aslı ve esâsı tut! Zîrâ vücûd Hakk'ındır ve Hak sana o libâs-ı taayyûn ile vârid olmuştur; ve sülûkündeki maksadın ise Hakk'a vusûldür. Binâenaleyh gâflette düşüp o fikri Hakk'ın gayrı bilme ki, dâimâ maksûduna gâlib olasın!

ور تو آن را فرع گیرى و مضیر چشم تو در اصل باشد منتظر

3699. *Ve eğer sen onu fer' ve mazır tutar isen, senin gözün asl hakkında muntazır geldi.*

Ve eğer sen o gam fikrini vücûdda Hak'tan ayrı ve fer' tutar ve onu zarar

verici görür isen, senin gözün aslı müşâhede etmek üzere bekleyici bir hâlde kaldı. Zîrâ asl olan vücûd-ı hakîkî-i Hak, ancak esmâ ve sıfâtının mezâhiri olan eşyâda zâhirdir; ve bu mezâhir aynalarında müşâhede olunur; ve bu mezâhir kâh fikir gibi mertebe-i hayâlde ve kâh suver-i kesîfe gibi mertebe-i histe tekevvün eder; ve onlarda zâhir olan varlık hep Hakk'ın varlığıdır. O sûretler hakîkatte ma'dûm olup zuhûrları deniz dalgaları gibi bir nümâyîşten ibârettir. Ve zât-ı Hak zâtiyyeti cihetinden asla görülmez. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de *لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ* (En'âm, 6/103) ya'ni "Basarlar onu idrâk etmez ve o basarları idrâk eder" buyrulur. Beyt:

Gören oldur, onu göz nice görsün?

Tutan oldur, onu el nice tutsun?

زهر آمد انتظار اندر چشش دایما در مرگ باشی ز ان روش

3700. *İntizâr tadîştâ zehir geldi. O revîştên dâimâ ölüm içinde ölürsün.*
[3706]

Halbuki beklemek ve intizâr tatmada ve taâmda zehir gibi acı bir şeydir. Sen bu mezâhîrin hâricinde o vücûd-ı hakîkinin ayrıca bir müşâhedesini bekler isen ve gittiğin tarîk-ı Hak da bu tarzda olursa dâimâ intizâr ölümü içinde yaşarsın.

اصل دان آن را بگیرش در کنار باز ره دائم ز مرگ انتظار

3701. *Asl bil, onu kucakta tut! Dâimâ intizâr ölümünden kurtul!*

Binâenaleyh mezâhir-i hayâlden ibâret olan o fikirleri asl-ı hakîkî bil de kucakla! Ayrıca Hakk'ın zâtını müşâhede beklemek ölümünden yakayı kurtar! Çünkü bu müşâhedenin imkânı yoktur; ve zîrâ müşâhede için gören ve görülen ve görmek nisbetinin vücûdu olursa mümkün olur. Halbuki zâtın tecellîsi ânında mezâhîrin vücûdu buz gibi erir; ve bu nisbetlerin hepsi zâil olur. Zâtın zâtiyetinden başka bir şey kalmaz. İşte bu ma'rîfetten gâfil olanlar eşyânın vücûduyla berâber bir de Hakk'ın vücûdu vardır zannederler. Bilmezler ki, bilcümle merâtibde zâhir olan Hakk'ın vücûdudur ve hakîkatte halkın vücûdu yoktur. Binâenaleyh onlar bu mezâhîrden ayrı olarak ayrıca zât-ı Hak'ı müşâhede intizârında kalmışlardır. İntizâr ise *الانتظار اشد من الموت* *الاحمر* ya'ni "İntizâr, kızıl ölümden daha şedîddir" kavlince, ölüm acılığında bir şeydir; ve işte bu ma'nâyı zevkan ve vicdânen ârif olanlar intizâr ölümünden kurtulmuşlardır; ve Hakk'ın her tecellîsini Hakk'ın gaynı görmeyip kucaklamışlardır.

نواختن سلطان اياز را

Sultânın Ayaz'ı okşaması

ای اياز پر نیاز صدق کیش صدق تو از بحر و از کوه است یش

3702. "Ey sıdk mezhebli, pür-niyâz olan Ayaz, senin sıdkın denizden ve dağdan ziyâdedir!"

"Ey doğruluğu mezheb edip nâzı terk ve niyâz tarifkını ihtiyâr eden Ayaz, senin dâire-i sıdkın denizden geniş ve dağdan daha muhkem ve kavîdir!"

نی به وقت شهوت باشد عتار که رود عقل چو کوهت کاه وار

3703. "Şehvet vaktinde senin kayman olmaz, ki senin dağ gibi olan aklın saman çöpü gibi gitsin!"

نی به وقت خشم و کینه صبرهات مست گردد در قرار و در ثبات

3704. "Öfke ve kîn vaktinde senin sabırların karâr ve sebâtta gevşek olmaz!"

Yukanlarda dahi izâh olunduğu üzere "Ayaz"dan murâd, insân-ı kâmil-dir. Ya'ni, "Ey insân-ı kâmil, sen şehvet-i cismâniyyene hâkimsin ve aklın, şehvet-i nefsâniyyene gâlibdir. Binâenaleyh cisminde bi-hasebi'l-beşeriyye şehvet peydâ olsa o şehvet senin ayağını Hak yolunda kaydıramaz. Zîrâ senin aklın dağ gibi sâbit ve muhkem durur. Şehvete karşı saman çöpü gibi hükûm-i şehvetin icrâsına meyletmez; ve kezâ öfke ve kîn hâsıl olduğu vakit sabredersin. Karârda ve sebâtta senin sabrın gevşeyip öfkenin ve kîninin hükûmünü icrâya meyletmezsin. "İsâr" (عتار), kaymak ve sürçmek demektir. Beyt-i Mısıf Niyâzî (k.s.):

Gazab, şehvet iki ayaktır onlar

Bularla çıktılar arşa çıkarlar.

مردی این مردبست نه ریش و ذکر و نه بودی شاه مردان کبر خور

3705. Erlik bu erliktir, sakal ve zeker değildir. Yoksa eşeğin zekeri erlik şâhı olurdu.

Erkeklik gazab ve şehvetin galeyânı vaktinde bunlara hâkim olmak sûretiyle olan erkekliktir. Sakal ve zeker sâhibi olmak erkeklik değildir; ve eğer zeker ile erkeklik olsa idi eşeğin zekeri insanların zekerinden daha kuvvetli olduğundan erkeklerin şâhu ve hükümdârı olurdu.

حق که را خوانده ست در قرآن رجال کی بود این جسم را آن جا مجال

3706. *Hak Kur'ân'da kime ricâl ta'bîr etmiştir? Bu cisim için orada ne mecâl olur?*

Hak Teâlâ Kur'ân-ı Kerim'de sûre-i Nûr'da ذَكَرَ اللَّهُ (Nûr, 24/37) ya'ni "Erler odur ki, ticâret ve satış onları Allah'ın zikrinden meşgul etmez"; ve kezâ sûre-i Ahzâb'da رَجُلًا صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ (Ahzâb, 33/23) ya'ni "Erler vardır ki Allah'a karşı ahdettikleri şeye sâdık oldular" ve sûre-i Tövb'e'de dahi رَجُلًا يُحِبُّونَ أَنْ يَتَطَهَّرُوا (Tevbe, 9/108) ya'ni "Temizlenmeyi seven erler vardır" buyrulur. Bînâenaleyh erkelik, umûr-ı dünyeviyyeden dolayı Hak'tan gâfil olmamak ve Allah'a karşı olan ahbine vefâ etmek ve zâhirini ef'âl-i mahmûde ve bâtınını da ahlâk-ı hasene ile temizlemek sûretiyle olur. Bunlar ise cismin şânından değil, rûh-i insânînin şânındandır. Şu hâlde Hakk'ın istediği erkeklik rûh-i insânînin sıfatlarıyla mevsûf olmaktan ibâret olur.

روح حیوان را چه قدرست ای پدر آخر از بازار قصابان گذر

3707. *Ey baba, hayvan rûhunun ne kadri vardır? Nihâyet kasapların pazarından geç!*

Ey çok yaşayıp âile babası olmuş olan kimse, bu ihtiyarlık rûh-i hayvânînin iktizâsı olduğundan kemâl değildir. Rûh-i hayvânînin ne kadr ve itibân vardır? Bunu görmek istersen kasapların pazarından geç! Geç de o hayvan rûhunun kıymet ve itibârını gör!

صد هزاران سر نهاده بر شکم ارزشان از دَنبِه و اُز دُمِ کم

3708. *Yüz binlerce baş, karın üzerine konmuştur. Onların değeri dünbe ve dümden aşağıdır.*

Birçok hayvanların başları kasap dükkânlarında karınlarının üstüne konulmuş ete katılıp müşteriye satılmaktadır. Onların değeri ve kıymeti hayvanın kısm-ı süffisi olan kuyruk yağından ve kuyruktan aşağıdır. Zîrâ bunlardan, baştan daha kıymetli olduğu için, müşterilere ayrı ve müstakil olarak sa-

tılır. Eğer senin başın dahi rûh-i insânînin sıfatlarıyla dolu ve müzeyyen de-
ğilse yüz yaşında olsan kıymetsiz bir baş olur.

روسپی باشد که از جولان کیر عقل او موشی شود شهوت چو شیر

3709. *Orospu olur ki, zekerin hareketinden onun akli bir sıçan, şehveti arslan
gibi ola!*

Ya'ni, zekerin hareketinden dolayı akli bir sıçan gibi korkak ve mağlûb
ve şehveti de arslan gibi muhâcım ve gâlib olan kimsenin bir orospudan ve
fâhişeden farkı yoktur. O kimse şehvetinin galebesi vaktinde zekerin hük-
mü altındadır. Onun efendisi zekeri ve o da zekerin kölesidir.

وصیت کردن پدر دختر را که خود را نگه دار تا حامله نشوی از شوهرت

“Kocandan gebe kalmamak için kendini muhâfaza et!” diye
babanın kızına vasiyet etmesi

خواجۀ بودست او را دختری زهره خدی مه رخی سیمین بری

3710. *Bir efendi ve onun bir Zühre yanaklı, bir ay yüzlü, bir gümüş göğüslü*
[3716] *kızı var idi.*

Bir efendi var idi ve onun Zühre yıldızı gibi parlak yanaklı ve yüzü ay gi-
bi nûrlu ve göğsü gümüş gibi beyaz bir kızı var idi.

گشت بالغ داد دختر را بشو شو نبود اندر کفایت کفو او

3711. *Bâliğ oldu, kızı kocaya verdi. Koca kefâette onun küfvi değil idi.*

Kız bâliğ oldu ve hayız görmeye başladı. Efendi, emr-i şer'iyye tevfiikan
kızı acele tedârik ettiği bir kocaya verdi. Bu koca ise ahvâl cihetinden kızın
dengi ve nazîri değil idi.

خربزه چون در رسد شد آبناک گر بنشگافی تلف گردد هلاک

3712. *Karpuz eriştiği vakit sulu oldu. Eğer yarmaz isen helâk olarak telef olur.*

"Harbuze", kavun ve karpuz demektir. Ya'ni, kavun ve karpuz eriştiği ve kemâle geldiği vakit sulu olur. Eğer onu vaktinde koparıp kesmez isen beyhûde helâk olarak telef olur; ve eğer kesip yer isen insanın vücûduna fâidesi olmak şartıyla telef olur. Bunun gibi kadın ve erkek bâliğ olup kemâle geldikleri vakit, eğer onlar evlendirilmezlerse şehvet suyu onların vücûdlarında muzır olup akım ve fâsid olurlar.

چون ضرورت بود دختر را بداد او بناکفوی ز تخویف فساد

3713. *Uaktâki zarûret var idi, fesâd korkuttuğu için, kızı o bir küfû olmayana verdi.*

Ya'ni, şehvet suyunun fesâda sebep olacağı mülâhazası efendiyi korkuttu. Binâenaleyh kızı evlendirmek zarûreti hâsıl oldu. Bu korkudan dolayı efendi kızı acele tedârik ettiği küfvü ve hemhâli olmayan bir kocaya verdi.

گفت دختر را که زین داماد نو خویشان پرهیز کن حامل مشو

3714. *Kıza dedi ki: "Bu yeni dâmâddan kendini perhîz et, hâmile olma!"*

که ضرورت بود عقد این گدا این غریب اشمار را نبود وفا

3715. *"Zîrâ bu fakîrin akdi zarûretten nâşî idi. Bu garîb sayılan için vefâ olmaz!"*

ناگهان بجهد کند ترک همه بر تو طفل او بماند مظلومه

3716. *"Ansızın kaçır, hepsini terk eder. Senin üzerinde onun çocuğu mazlîme olarak kalır!"*

"Mazlîme", mazlûma yapılan zulüm ma'nâsınadır. Ya'ni, "Ey kızım, bu fakîre seni zarûret sevgiyle acele nikâh ettim. Halbuki bu garîbdir, kimsesiz ve evi barkı yoktur. Bir gün bir şeyden sıkılarak ansızın kaçır gider. Âilenin hepsini terk eder. Senin üzerinde onun çocuğu sana bir zulüm olarak kalır, uğraşır durursun!"

گفت دختر کای پدر خدمت کنم هست پندت دل پذیر و مغتنم

3717. *Kız dedi ki: "Ey baba, hizmet edeyim, senin nasîhatin gönül kabûl edici ve ganîmet sayılmıştır!"*

هر دو روزی هر سه روزی آن پدر دختر خود را بفرمودی حذر

3718. *Her iki günde bir, her üç günde bir o baba kendi kızına sakınmayı emrederdi.*

حامله شد ناگهان دختر ازو چون بود هر دو جوان خاتون و شو
 3719. *Kız ansızın ondan hâmile oldu. Çünkü kadın ve koca her iki, genç idi.*

از پدر او را خفی می داشتش پنج ماهه گشت کودک یا که شش
 3720. *Onu babadan o gizli tuttu. Çocuk beş yâhud altı aylık oldu.*
 [3726]

گشت پیدا گفت بابا چیست این من نگفتم که از او دوری گزین
 3721. *Zâhir oldu, baba dedi: "Bu nedir? Ben demedim mi ki ondan uzaklı-
 ğı ihtiyâr et?"*

Ya'ni, kızın gebeliği zâhir oldu ve karnı büyüdü. Babası onu görünce kı-
 zına dedi: "Bu nedir? Ben demedim mi ki, kocandan hâmile olmamağa gay-
 ret et!"

این وصیت های من خود باد بود که نگرند پند و وعظم هیچ سود
 3722. *"Benim bu vasiyellerim ise hava oldu. Zîrâ nasîhatim ve va'zum hiç fâ-
 ideli olmadı."*

گفت بابا چون کنم پرهیز من آتش و پنبه است بی شک مرد و زن
 3723. *Dedi: "Baba, ben nasıl perhîz edeyim? Erkek ve kadın şübhesiz ateş ve
 pamuktur."*

پنبه را پرهیز از آتش کجاست یا در آتش کی حفاظت و تقاست
 3724. *"Pamuğun ateşten sakınması nerededir? Yâhud ateş içinde ne vakit
 hıfz ve perhîz vardır?"*

"Pamuk ve ateş yan yana geldiği vakit, pamuğun ateşten sakınması kabil
 değildir. Veyâhud ateşin içine giren pamuğun kendisini muhafazası ve sakla-
 ması beklenemez."

گفت کی گفتم که سوی او مرو تو پذیرای منی او مشو
 3725. *Dedi: "Ne vakit dedim ise ki, onun tarafına gitme; sen onun menîsini
 kabûl edici olma, demek idi!"*

Babası cevâben kızına dedi: "Ne vakit onun tarafına gitme dedimse, be-
 nim murâdım, onunla cimâ' etme, demek değil idi. Belki cimâ' hâlinde rah-
 mine onun menîsini kabûl edici olma, demek idi."

در زمان حال و انزال و خوشی خویشتن باید که از وی در کشی

3726. "Hâl ve inzâl ve zevk zamânında gerek idi ki, kendini ondan çekesin!"

Ya'ni, "Zevcinin inzâlî zamânında menîsini rahminin hâricine akutmak için kendini geri çekmen gerek idi."

گفت کی دایم که انزالش کیست این نهانست و بغایت مخفیست

3727. "Dedi: "Ne vakit bilirim ki, onun inzâlî ne vakittir? Bu gizlidir be-gayet mahfidir!"

Kızı babasına cevâben dedi: "Ben kendimi geri çekmek için zevcimin inzâlî ne vakit olduğunu nasıl bilirim? Bu inzâl hâli onun hâlidir ve hâl ise gayet gizlidir ve mahfidir. Onu ancak o hâlin sâhibi bilir!"

گفت چشمش چون کلایسه شود فهم کن کان وقت انزالش بود

3728. "Dedi: "Onun gözû ne vakit dönerse, anla ki onun inzâlî vakti olur."

"Kelâpise", lezzet yâhud za'f ve gevşeklik veyâhud öfke sebebiyle gözün karası kaybolacak sûrette dönmesi ma'nâsınadır. Ya'ni, babası kızına cevâben dedi: "Zevcinin gözû muâmele-i zevciyye esnâsında kemâl-i zevkinden nâşi ne vakit gözû dönerse ve süzülürse anla ki onun inzâlî vakti gelmiştir. İşte o vakit kendini geriye çek!"

گفت تا چشمش کلایسه شدن کور گشتست این دو چشم گور من

3729. "Dedi: "Onun kelâpise oluncaya kadar benim bu iki kâfir gözüm kör olmuştur!"

"Gevr", kâf-i Fârisî ile olursa "mecûsî ve kâfir" ma'nâsınadır; ve eğer kâf-i Arabî ile "kevr" (کور) olursa, "ma'mûre olmaya kabiliyeti olmayan yer ve se-râb" ma'nâlarına gelir (*Burhân*). Burada birinci sûret münâsib görünür. "Kûr", ya'ni "a'mâ" ma'nâsı münâsib değildir. Zîrâ esâsen kör olan gözün kör olması ma'nâsı zevksiz bir söz olur. Ba'zı nüshalarda bu ikinci mısra' کور می گردد kor mi گردد sûretindedir. Ya'ni "Benim gözüm şehvetten kör olur" demektir. Hulâsa-i ma'nâ kız babasına cevâben dedi ki: "Zevcimin gözû dönünceye kadar muâmele esnâsında benim iki kâfir gözüm zevk-i şehvetten kör olmuştur. Binâenaleyh benim onun gözünün döndüğünü göreceğ hâlim kal-mıyori!"

نیست هر عقلی حقیری پایدار وقت حرص و وقت خشم و کارزار

3730. *Her bir hakîr olan akıl hırs vaktinde ve öfke ve cenk vaktinde sâbit de-*
[3736] *ğildir.*

Yukardaki kussa bu beyt-i şerifin ma'nâsını tecessüm ettiren ve canlandıran bir misâldir. Ya'ni, kadın şehvetinin galebesi vaktinde nasıl ki gözü kör olup aklının tedbirinden âciz kaldıysa, her bir hakîr olan akıl ve bu aklın sâhibi olan kimse dahi o kadın gibi, hırs vaktinde ve öfke ve cenk vaktinde o hırsın ve şehvetin ve gazabın mağlûbu olur ve sebâtını muhâfaza edemez; ve o kimsenin rûhu bu mağlûbiyet yüzünden sûret-i isyâna gebe kalır ve ölüm vâstasıyla nefis rûhtan ayrıldığı vakit bu isyan çocuğu âlem-i berzahta rûhun başında belâ ve mazlime olarak kalır.

وصف ضعیف دلی و سستی آن لثیم صوفی سایه پرورده مجاهده ناکرده که درد و داغ

عشق ناچشیده و مغرور شده بسجده و دست بوس عام و بحرمت نظر کردن
و بانگشت نمودن ایشان که امروز در زمانه صوفی اوست و مست این شده و بوهم بیمار
شده همچون آن معلم که کودکان گفتند که رنجوری. و با این وهم که من مجاهدم
مرا در این ره پهلوان می دانند با غازیان بغزا بروم بظاهر نیز هنر بنمایم که در جهاد اکبر
مستنام جهاد اصغر خود پیش من چه محل دارد خیال شیر دیده و دلیرها کرده
و با خیال شیر مست دلیری شده و روی به بیشه نهاده بقصد شیر و شیر
بزیان حال گفته که کَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ ثُمَّ کَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ

Gölge besleyip mücâhede etmiş olan o alçak sûfinin zayıf kalbliliğinin ve gevşekliğinin vafsidir ki, aşkın derdini ve dâğını tatmamış ve avâmın baş eğmesine ve el öpmesine ve hürmet ile bakmasına ve onlardan "Bugün zemânede sûfî odur!" diye parmakla göstermesine mağrûr olmuş ve bunun sarhoşu olmuş ve çocukların "Hastasını!" dedikleri o muallim gibi vehm ile hasta olmuş ve bu vehm ile "Ben mücâhidim, beni büyük pehlivan biliyorlar, gâziler ile gazâya

gideyim, zâhırde dahi hüner göstereyim! Zîrâ cihâd-ı ekberde müstesnâyım, cihâd-ı asgarın ise benim indimde ne mahalli vardır?" diyerek arslanın hayâlini görmüş ve cesûrluklar yapmış ve arslanın hayâliyle bahâdırılığın sarhoşu olmuş ve arslan kasdı ile yüzünü ormana koymuş ve arslan hâl diliyle "Hayır, öyle değildir, yakında bilirsiniz, sonra hayır, öyle değildir, muhakkak yakında bilirsiniz!" (Tekâsür, 102/3-4) demiştir.

"Gölge beslemek"ten murâd, sûfinin kendi enâniyetinde ve varlığında müstağrak olup bu mevhum olan varlığına ve enâniyetine hizmet etmesidir. Bu bahsin yukanki beyte merbûtiyeti âşikâr olduğundan tafsile hâcet yoktur. Muallimin vehm ile hasta olması kıssası III. cildin 1540 numaralı beytinden i'tibâren zıkr olunmuştur. كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ ثُمَّ كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ (Tekâsür, 102/3-4) ["Hayır, yakında öğreneceksiniz! Elbette yakında öğreneceksiniz!"] âyet-i kerîmesinin ma'nâ-yı tefsîrisi yine III. cildin 4108 numarasına mûsâdîf olan: اندر الهِكْمِ بخوان این را کتون از پس کَلَّا پس لَوْ تَعْلَمُونَ ["El-hâkümü sûresinde "Kellâ lev ta'lemûn"dan sonrasını oku da bunu ara, bul, anla!"] beyt-i şerîfinde geçti.

رفت يك صوفی بلشكر در غزا ناگهان آمد قطاریق و و غزا

3731. Bir sûfî orduyla gazâyâ gitti. Ansızın cenk kargaşalığı ve cenk geldi.

"Katârif", cenk vaktindeki kargaşalık ve gürültü demektir (Gıyâsü'l-Lügâ).

ماند صوفی بآئنه و خیمه و ضِعَاف فارسان راندند تا صف مَصَاف

3732. Sûfî, eşyâ ve çadır ve zayıflar ile kaldı. Atılilar cenk mahallinin safına kadar sürdüler.

"Be-nbüh"de "bâ" edât-ı iltisâkdır. "Enbüh", çokluk ve kalabalık ma'nâsına olan "enbûh"ün muhaffefi olmak câiz olduğu gibi, "bâ"nın zammı ve "nûn"un fethi ile "evin yükü ve eşyası" ma'nâsına olan "bünê" (بُنْه) kelimesi de olmak münâsibdir. Bu sûrette "bâ"nın elifi kelimenin ilk harfi olan "bâ"ya vasl olunarak "be-bne" sûretinde okunur. "Ziâf", "zaif"in cem'idir. Ya'ni, cenk kargaşalığı ve cenk zuhûra gelince sûfî ordunun eşyâ kalabalığı ve çadır ve zayıf olan efrâd ile geride kaldı. Atılilar cenk mahallinin safına kadar ilâriye sürdüler. "Mesâff", ism-i mekân olan "mesaff", kelimesinin cem'idir.

سابقون السابقون در راندند

مَقْلَان خاك بر جا ماندند

3733. *Toprağın ağıruları yerde kaldılar. Sâbıkların sâbıkları ileri sürdüler.*

"Miskal", ağır yük demektir. İkinci mısra'da sûre-i Vâkıa'da olan وَالسَّابِقُونَ السَّابِقُونَ (Vâkıa, 56/10-11) ya'ni "İleriye gidenlerden ileriye gidenlerdir ki onlar mukarreblerdir" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Bunlardan murâd, Hak yolunda canlarının kaydından geçen uşşâk-ı ilâhiyyedir ki, bunlar cihâd-ı ekberde en ileri giden tâifedir.

باز گشته با غنایم سودمند

جنگها کرده مظفر آمدند

3734. *Cenkler edip muzaffer geldiler. Ganîmeler ile fâideli olarak geri dönmüşlerdir.*

Bu kıssada cihâd-ı asgar olan harb-i sûfî misâli ile nefsin sıfât-ı kâfîresiy-le cihâd-ı ekberde bulunan zevât-ı kirâmın hâli beyân buyrulur. Hak yolunun sâilki olan zevâtın bir kısmı, nefsin kâfir olan sıfatlarıyla harbedip muzaffer olarak geldiler; ve nefse gâlib geldikten sonra cismâniyet âleminin ahkâmına ganâim-i ma'neviyye ile geri döndüler ve fâidemend oldular.

او برون انداخت نستد هیچ چیز

ارمغان دادند کای صوفی تو نیز

3735. *"Ey sûfî sen de!" diye armağan verdiler. O dışarıya attı, hiçbir şey almadı.*

"Armağan", tuhfe ve hediye demektir. Ya'ni, gâlib gelen gâzîler muzafferen geri döndükleri vakit harb safına gidemeyip za'fından nâşi geride kalan sûfiye: "Ey sûfî, mâl-i ganâimden sen de al!" diye hediye verdiler. O sûfî onların verdiği hediyeden hiçbir şey almadı.

گفت من محروم ماندم در غزا

پس بگفتندش که خشمینی چرا

3736. *Sonra ona dediler ki: "Niçin öfkelisin?" Dedi: "Ben gazâdan mahrûm kaldım."*

Gâzîler o sûfiye dediler ki: "Niçin öfkelendin de bizim verdiğimizizi almadın?" Sûfî cevâben dedi: "Ben bilfil harbden mahrûm kaldım. Kılıcımın hakkı olmadığı için verdiğinizi almadım!"

که میان غزو خنجر کش نشد

ز آن تلافی هیچ صوفی خوش نشد

3737. *Sûfî o telattuftan hiç hoş olmadı. Zîrâ o, harb esnâsında hançer çekici olmadı.*

Sûfî bir hizmet mukâbilinde olmayan, arkadaşlarının o telattufundan aslâ memnûn olmadı. Çünkü o harb esnâsında fiilen hançerini kullanıp harbe iştirâk etmiş değildi.

پس بگفتندش که آوردیم اسیر آن یکی را بهر کشتن تو بگری

3738. *Binâenaleyh ona dediler ki: "Esîr getirdik, o birini öldürmek için sen tut!"*

Bunun üzerine arkadaşları sûfiye dediler ki: "Mâdemki fiilen harbe iştirâk edemediğinden dolayı mükeddersin, bu emelin dahi hâsıl olmak için işte sana bir esîr getirdik; öldürmek için o esîri de sen al!"

سر بیرش تا تو هم غازی شوی اندکی خوش گشت صوفی دل قوی

3739. *"Sen dahi gâzi olman için onun başını kes!" Sûfî biraz kalbi kuvvelli oldu.*

کتاب را گر در وضو صد روشنیست چون که آن نبود تیمم کرد نیست.

3740. *Zîrâ suyun abdestte parlaklığı vardır. Uaktâki o olmadı, teyemmüm etmek lâyıktır.*

Eli bağı olan esîri öldürmek sûretiyle gâzi olmak, teyemmüm sûretiyle abdest almağa teşbîh buyrulmuştur.

برد آن صوفی اسیر بسته را در پس خرگه که آرد او غزا

3741. *O sûfî gazâ getirmek için bağlanmış esîri çadırın arkasına götürdü.*

O, za'fından nâşî arkada kalan sûfî, arkadaşlarının eli bağı olarak kendisine verdikleri esîri fiilen gazâyâ ve harbe iştirâk etmiş olmak için, öldürmek üzere çadırın arkasına götürdü.

دیر ماند آن صوفی آن جا با اسیر قوم گفتا دیر ماند آنجا فقیر

3742. *O sûfî orada esîr ile geç kaldı. Kavim dediler ki: "Fakîr orada geç kaldı!"*

Sûfî eli bağı esîr ile çadırın arkasında uzun müddet kaldı. Arkadaşları olan gâzîler dediler ki: "Bu fakîr sûfî esîri öldürüp gelecek idi. Bir esîri öldürmek bu kadar sürmez, o geç kaldı?"

کافر بسته دو دست او کشتنیست بسمیش را موجب تأخیر چیست

3743. *"İki eli bağlanmış kâfir o öldürülmeğe yarar. Onun boğazlanması için mücib-i te'hîr nedir?"*

"Bismil", boğazlamak demektir. Gazîler dediler ki: "İki eli bağlanmış olan kâfir ancak öldürülmeğe lâyık bir şeydir. Başka işi yoktur. Onun boğazlanması için acabâ te'hîre sebep olan şey nedir?" Bu husûsta merakta kaldılar.

آمد آن يك در تفحص از پيش دید کافر را بیالای ویش

3744. *O biri tefahhus husûsunda onun arkasından geldi. Kâfiri onun üstünde gördü,*

Gazîlerden biri sebep-i te'hîri tahkîk için sûfinin arkasından geldi, eli bağ-
lı kâfir esîri, sûfinin üstüne çıkmış bir hâlde gördü.

همچو نر بالای ماده و آن اسیر همچو شیرى خفته بالای فقیر

3745. *Bir dişinin üstünde erkek gibi; ve o esîr bir arslan gibi o fakîrin üstün-
de yatmış.*

Bu beytin birinci musrâ'ı yukarıki beytin ikinci musrâ'ının mâba'didir. Ya'ni, tefahhus eden kimse kâfiri bir dişinin üstündeki erkek gibi sûfinin üstünde gördü; ve o esîr bir arslan gibi o fakîrin üstünde yatmış idi.

دستها بسته همی بخاید او از سر استیزه صوفی را گلو

3746. *O elleri bağlı olarak inâd-ı fikrinden dolayı sûfinin boğazını çiğner idi.*

"Sır" kelimesinin birçok ma'nâları vardır. Burada "fikir ve hayâl" ma'nâsı münâsibdir. Ya'ni o elleri bağlı kâfir düşmanlık inadının fikir ve hayâlin-
den dolayı sûfinin boğazını çiğner idi.

گبر می بخاید با دندان گلوş صوفی افتاده بزیر و رفته هوش

3747. *Kâfir dişiyile onun boğazını çiğner idi. Sûfî alta düşmüş ve aklı gitmiş idi.*

دست بسته گبر همچون گربه خسته کرده خلق او بی حربه

3748. *Kâfir eli bağlı olarak onun boğazını bir kedi gibi mızraksız mecrûh et-
miş idi.*

"Harbe", süngü dedikleri âlet-i harbin kisası, "kusa mızrak" demektir.

نیم کشتش کرده با دندان اسیر ریش او پر خون ز خلق آن فقیر

3749. *Esîr onu dişiyile yarı ölü etmiş. O fakîrin boğazından onun sakalı pür-
hûn olmuş idi.*

Esîr o sûfiyi dişîyle ısırarak sûretiyle yarı ölmüş bir hâle getirmiş ve o fakır sūfînin boğazındaki diş yaralarından akan kan sakalını kanlar içinde bırakmış idi.

همچو تو کز دست نفس بسته دست همچو آن صوفی شدی بی خویش و پست

3750. *Senin gibi; eli bağlı olan nefsin elinden o sūfî gibi baygın ve mağlûb oldun.*
[3756]

Ya'ni, ey cismânî olan müslûman, sūfînin hâli senin hâline benzer. Senin kâfir olan nefsinî ahkâm-ı şer'îyye ile bağlamışlar ve "Öldür!" diye senin eline vermişlerdir. Halbuki seni, o sūfî gibi, o bağlı olan nefis, dişleri mesâbesinde olan sıfatlarıyla yere yatırmış ve rûhunun boynunu ısırdı. Onun elinde baygın ve mağlûb bir hâlde kaldın.

ای شده عاجز ز تلی کیش تو صد هزاران کوهها در پیش تو

3751. *Ey, senin mezhebin bir küçük tepeden âciz olmuş olan kimse, senin önünde yüz binlerce dağlar vardır.*

"Tell", "küçük tepe" ma'nâsına olup bundan murâd, şer'e muhâlefetten ibâret olan nefsin sıfatıdır. "Dağlar"dan murâd, cismânî ve rûhânî ve melekî ve melekûtî ve ceberûtî olan hicâblardır ki, bu hicâblar kalkmadıktan sonra mertebe-i lâhûtîyyete vusûl kâbil değildir. Ya'ni, ey bir tepelik mesâbesinde olan nefsin sıfat-ı muhâlefetinden, mezhebi ve dîni selâmetten âciz kalmış olan kimse, senin önünde matlûb-i aslî olan lâhûtîyet mertebesine kadar her biri dağlar gibi olan cismânî ve rûhânî ve melekî ve melekûtî ve ceberûtî hicâblar ve geçitler vardır.

زین قدر خر پشته مردی از شکوه چون روی بر عقبه‌های همچو کوه

3752. *Korkudan dolayı bu kadar yığından öldün. Dağ gibi olan akabeler üzerine nasıl gidersin?*

"Harpüşte", toprak yığını; "şükûh", korku; "ukbe" (عقبه), güç yollar, geçitler demektir. Ya'ni, toprak yığını olan cisminin korkusundan dolayı riyâzetten ve mücâhededen vazgeçtin ve bu korkudan dolayı baygın bir hâle geldin. Maksada vâsıl oluncaya kadar önündeki dağ gibi olan güç yollardan ve geçitlerden nasıl geçip gidebilirsin?

غازیان کشتند کافر را بتیغ هم در آن ساعت ز حمیت بی دریغ

3753. *Gâzîler o saatte hamiyetten nâşi kâfirî amansız kılıç ile öldürdüler.*

"Gâzîler"den murâd, kâmillerdir. "Hamîyyet", âr cihetinden bir kimsenin öfkelenmesi demektir ki, eğer bu öfke rızâ-yı ilâhî için olursa hamîyyet-i mahmûdedir ve eğer Hakk'ın gayrı için olursa hamîyyet-i mezmûmedir. Bu beyt-i şerîfde muhabbet-i cismânîyesinden fâriğ olamamış olan zâhidin ci-het-i halâsı, ancak bir kâmilin himmetiyle olduğuna işâret buyrulur.

بر رخ صوفی زدند آب گلاب تا بهوش آید ز بی‌خویشی و خواب

3754. *Baygınlıktan ve uykudan akla gelmek için sūfînin yüzüne gül suyu vur-dular.*

چون بخویش آمد بدید آن قوم را پس بیرسیند چون بد ماجرا

3755. *Vaktâki kendine geldi, o kavmi gördü. Sonra sordular ki: "Mâcerâ na-sıl oldu?"*

Vaktâki sūfî ayıldı, baş ucunda o gâzîleri gördü; sonra o gâzîler sūfiye sor-dular ki: "Cereyân eden vak'a nasıl oldu?"

اللہ این چه حالست ای عزیز این چنین بیهوش گشتی از چه چیز

3756. *"Ey azîz Allah! Allah bu ne haldir? Ne şeyden böyle bîhûş oldun?"*

"Allah Allah!" taaccüb içindir. "Ey azîz, taaccüb ettik, bu ne haldir? Ne şeyden dolayı böyle baygın bir hâle geldin?"

از اسیر نیم کشته بسته دست این چنین بیهوش افتادی و پست

3757. *"Eli bağılı, yarı ölmüş esîrden böyle baygın ve aşâğıya düştün?"*

گفت چون قصد سرش کردم بخشم طُرفه در من بنگرید آن شوخ چشم

3758. *Dedi: "Vaktâki öfke ile onun başına kasdettim, o şûh-çesm bana acib baktı!"*

"Turfe", acib ve garîb şey, "şûh-çesm", hayâsız ve cür'etkâr demektir. Ya'ni, sūfî gâzîlerin suâlîne cevâben dedi ki: "Ben öfkeyle o kâfir esîrin başı-nı kesmeye tevaccüh ettiğim vakit, o cür'etkâr bana acib bir sûrette baktı!"

چشم را وا کرد پهن او سوی من چشم گردانید و شد هوشم ز تن

3759. *"O benim tarafıma gözünü geniş açtı. Gözünü döndürdü ve aklım tenden gitti!"*

"Vâkerden", açmak; "pehn", arız ve geniş. Ya'ni, "O esîr bana doğru gözünü geniş olarak ve büyüterek açtı ve gözünü döndürdü, benim de aklım başımdan gitti!"

گر دش چشمش مرا لشکر نمود من ندانم گفت چون پر هول بود

3760. "Onun gözünü döndürmesi bana leşker göründü. Nasıl pür-hevl olduğunu demeyi bilmem!"
[3766]

"O esîrin gözünü böyle fınl fınl döndürmesi bana ordu gibi heybetli göründü. Nasıl pür-hevl ve korkunç olduğunu ta'rif edemem!"

قصه کوتاه کن کز آن چشم این چنین رفتم از خود اوفتادم بر زمین

3761. "Kıssayı kısa et! Zîrâ o gözden böyle kendimden gittim, yere düştüm."

"Bu esîre mağlûbiyetim kıssasını ey gazîler kısa kesiniz! Zîrâ o esîrin gözünün bakışı o derece korkunç idi ki, ben böyle kendimden geçtim ve baygın bir hâlde yere yıkıldım."

نصیحت مبارزان او را که با این دل و زهره که تو داری که از کلایسه

شدن چشم کافر اسیری دست بسته بیهوش شوی و دشته از دست یفتد زنهار

و زنهار ملازم مطبخ خانقاه باش و سوی پیکار مرو تا رسوا نشوی

Cenkçilerin ona nasihatidir ki dediler: "Bir eli bağlı esîr kâfirin gözünün dönmesinden bîhûş olasın ve elinden hançer düşsün ha!

Mâlik olduğun bu kalb ve cesâret ile sakın ve sakın hânkâh matbahına müdâm ol ve rezîl olmamak için cenk tarafına gitme!"

"Kelâpise", gazabdan veyâ şehvetten gözün karası görünmeyecek vech ile dönmesi; "deşne", hançer. "Cenkçiler"den murâd, nefis ve şeytan ile cihâd-ı ekberde bulunan kâmiller. "Sûfî"den murâd, zühd ve kemâl da'vâsında bulunan kimsedir ki, nefis ve şeytan vâsıtasıyla küçük bir imtihan-ı ilâhîye ma'rûz kaldığı vakit derhal mağlûb olur. Böyle bir kimseye cihâd-ı ekber-

de gâlib olan kâmiller nasihat edip derler ki: "Şeriat ipleriyle bağlı olan kâfir nefsinin bir hamlesinden mâdemki mağlûb oluyorsun ve elinden mücâhede hançeri düşüyor, sen bu gevşek kalb ile ve korkaklıkla sakın ha, erlik da'vâsında bulunup cihâd-ı ekberde kâmillerin safına girme ki rezil olmayasın! Evvelâ bir insân-ı kâmilin tekyesine ilticâ edip onun matbahında piş, çiğliğİN gitsin ve onun terbiyesiyle kalbine kuvvet gelsin!"

خلق گفتندش به پیکار و نبرد با چنین زهره که تو داری مگرد

3762. *Halk ona dediler ki: "Mâlik olduğun böyle cesâret ile cenkte ve sa'yde dolaşma!"*

"Zehre", öd demektir. Cesâret ve şecâatten kinâye olarak kullanılır. Halk ya'ni gâziler ona dediler ki: "Mâlik olduğun böyle cesâret ve şecâat ile cenk ve sa'y sâhalarında dolaşma! "Peykâr", cenk ve cîdâl ve kasd ve irâde; ve "neberd", sa'y ve cenk ve cîdâl demektir (*Burhân*).

چون ز چشم آن اسیر بسته دست غرقه گشتی گشتی تو در شکست

3763. *"Mâdemki o eli bağlı esîrin gözünden boğuldun, senin gemin kırıldı."*

"Mâdemki o eli bağlı ve silâhsız esîrin gözünün dönük bakışından cihâd deryâsında senin gemi mesâbesinde olan cismin kırıldı ve o deryâda boğuldun;"

پس میان حمله شیران نر که بود با تیغشان چون گوی سر

3764. *"Binâenaleyh kılıçlarıyla baş top gibi olan erkek arslanların hücumu arasında;"*

Bu ve âfideki beyit yukanki beytin mütemmimidir. Meydân-ı harb cirt oyunu meydanına ve kılıçlar çevgâna ve düşman başları da çevgân ile çelilen topa teşbîh buyrulmuştur.

کی توانی کرد در خون آشنا چون نه با جنگ مردان آشنا

3765. *"Mâdemki erlerin cengine âşinâ değilsin, ne vakit kan içinde yüzücü-lüğe kâdir olursun?"*

Yekdiğerinin mütemmimi olan bu üç beyt-i şerifin mecmû'-i ma'nâsı şöyledir: "Mâdemki o eli bağlı esîrin gözünden ve bakışından cihâd deryâsında gemi gibi olan cismin kırıldı ve boğuldun, binâenaleyh çevgân mesâbesinde-

ki kılıçlarıyla top gibi düşman başlarını kesip çelen erkek arslanların hücumu arasında mâdemki erlerin cengine âşinâ değilsin, ne vakit meydân-ı harbde kan içinde yüzüclüğe kâdir olursun?"

که ز تاقا تاق گردنها زدن تاق تاق جامه کوبان ممتن

3766. "Zîrâ boyunları vurmanın tak takından elbise dövenlerin tak takı hakîrdir."

"Zîrâ düşman boyunlarına vurulan kılıç darbelerinden hâsıl olan tak tak seslerinin yanında, çamaşır yıkayanların taşlar üzerinde çamaşırları tak tak dövmelerinden hâsıl olan ses hakîrdir ve aşağıdır. "Mümtehen", hakîr ve zellî ma'nâsınadır."

بس تن بی سر که دارد اضطراب بس سر بی تن بخون بر چون حباب

3767. "Çok başsız ten ki ızırâb tutar, çok tensiz baş kan üzerinde habbeler gibidir."

"Meydân-ı harbde çok başsız cesedler vardır ki, rûh-i hayvânîsi munkatı' oluncaya kadar çabalar durur. Çok cesedsiz baş vardır ki, su üzerinde yüzen kabarcıklar gibi kan üstünde yüzer."

زیر دست و پای اسبان در غزا صد فنا کن غرقه گشته در فنا

3768. "Gazâda onların el ve ayağı altında yüz fenâ edici, fenâ içinde gark olmuştur."

"Harb meydanında birçok fenâ edici ve öldürücü, ölmüş ve fenâ içinde boğulmuştur." "Fenâ-kün", vasf-ı terkîbîdir, "fenâ edici ve öldürücü" demek olur.

این چنین هوشی که از موشی پرید اندر آن صف تیغ چون خواهد کشید

3769. "Böyle bir akıl ki, bir sıçandan uçtu, o safta nasıl kılıç çekecektir?"

Ey sûfî, sende bir sıçan mesâbesinde olan eli bağlı bir esirden kaçan ve uçan bir akıl var iken, o seçî' gazîlerin saff-ı harbinde o zavallı akıl nasıl mücâhid [olacak] ve kılını çekecektir?"

چالشت آن حمزه خوردن نیست این تا تو بر مالی بخوردن آستین

3770. "O cenktir. Bu bulgur çorbası içmek değildir, tâ ki yenini bükesin!"

"Hamze", bir bakla adıdır ki ta'mı tizdir (*Kāmûs*). Ankaravî hazretleri bulgur çorbası ve bulgur ile tercüme buyurmuştur. Ya'ni, "Ey sūfî, o kasdettiğin şey cenkîr ve harbdır. Bulgur çorbası içmek ve bulgur yemek veyâhud bir nevi 'bakla yemek değildir ki, elbisenin yenini büküp kolayca yemeğe başlasın!"

حمزه خورده اینجا تیغ بین حمزه باید درین صف آهنین

3771. "Hamze yemek değildir. Burada kılıcı gör! Bu âhenîn safta bir Hamza gerektir!"

Birinci mısra'daki "hamze" yukarıki beyitte izâh olunan gıdâdır. İkinci mısra'daki "Hamza", şiddet ma'nâsına olan "humûz"dan müştak olup "ahz ve kabz ettiği şeyi sıkı zabteden adam"a itlâk olunur ve "arslan" ma'nâsına da gelir (*Kāmûs*). Resûl-i Ekrem hazretlerinin amcaları olup Uhud gazâsında şehid olan Hz. Hamza (r.a.) efendimize de işâret buyrulur.

کار هر نازک دلی نبود قتال که گریزد از خیالی چون خیال

3772. *Kutâl bir hayâlden hayâl gibi kaçan her bir nâzik kalblinin işi değildir!*

Harb-i sūfî ve kutâl bir hayâlden korkup hayâl gibi kaçan her bir zayıf kalblinin işi değildir. Harb-i ma'nevî olan cihâd-ı ekber dahi her bir vücûd-ı mevhumdan hayâl gibi kaçan ve nefis-i mevhumuna yapışan her bir korkak kimsenin sülûk edeceği bir meslek değildir. Nitekim Hz. Pîr *Divân-ı Kebîr* le-rinde dahi şöyle buyururlar. Beyt:

چند محنت ترا دعوی مردی کند رستم خنجر کشید سام نریمان رسید

Tercüme ve izâh: Birçok kadın tabîatlı korkak kimseler mertlik da'vâsını ederler. Halbuki her biri Rüstem pehlivan gibi olan nefsin sıfatları hançerini çekti ve Sâ'm-ı Nerîmân ismindeki pehlivan gibi olan şeytan karşısına çıktı da mağlûb etti.

کار ترکانست نی ترکان برو جای ترکان هست خانه خانه شو

3773. *Türkler'in işidir ve kadınların değil, git! Kadınların yeri evdir, evde ol!*

"Türkler"den murâd, sahrâ-nişin olan ve pek seçî ve cesûr olan tâîfedir. Burada Hak yolunda canını esirgemeyen sâlikler murâd buyrulur. "Terkân", "bibi" gibi kadınlara mahsûs lakabdır. Burada hubb-i nefis sebebiyle mücâhe-

deden korkan zâhidlerdir. Ya'nî, cihâd-ı ekber candan baştan geçen kimsele-
rin işidir. Kadın tabiatlı olan korkakların işi değildir. Kadınların yeri ev oldu-
ğu gibi, korkakların yeri dahi cisimlerinin evidir. Binâenaleyh ey korkak olan
kimse, erkeklerin işine karışıp Hak yoluna sülûk da'vâsında bulunma, var git
cismine hizmet et!

حکایت عیاضی رحمه الله که هفتاد بار بغزو رفته بود. سینه برهنه و غزاها کرده
بر امید شهید شدن، چون از آن نومید شد از جهاد اصغر رو بجهاد اکبر آورد
و خلوت گزید، ناگهان طبل غازیان شنید نفس او از اندرون زنجیر می درانید
سوی غزا، و متهم داشتن او نفس خود را در این رغبت

Ayyâzî (r.a.)'nın hikâyesidir ki, yetmiş kere gazâya gitmiş idi. Şehîd
olmak ümidi üzerine göğsü çıplak olarak gazâlar etmiş idi. Vaktâki
ondan ümitsiz oldu, yüzünü cihâd-ı asgardan cihâd-ı ekbere getirdi ve
halveti ihtiyâr etti. Ansızın gâzîlerin davulunu işitti. Onun nefsi içeriden
gazâ tarafına zinciri kırdı ve o nefsinin bu râğbette müttehem tuttu

Bu menkıbe Ferîdüddin-i Attâr (k.s.) hazretlerinin *Tezkiretü'l-Evliyâ's*ın-
da mufassalan münderiçtir. Hz. Pîr efendimiz bu bahiste bu menkıbenin
dekâyıkını beyân buyururlar.

گفت عیاضی نود بار آمدم تن برهنه بو که زخمی آیدم

3774. *Ayyâzî dedi: "Ola ki bana darbe gelir diye çıplak tenli olarak doksan
kere geldim."*

"Bû ki", "ola ki" ma'nâsına olan "bûd ki"nin muhaffefidir. Ayyâzî dedi ki:
"Ola ki bana bir kılıç veyâ ok darbesi gelir diye zirhsız ve çıplak tenli olarak
doksan kere harb meydanına geldim."

تن برهنه می شدم در پیش تیر تایکی تیری خورم من جای گیر

3775. *"Yer tutucu bir ok yemem için okun önüne teni çıplak olarak giderdim."*

"Cây-gır", vassf-ı terkîbî olup "yer tutucu ve müessir" demektir. Ya'ni, "Yarası şifâ bulmayacak bir oku yemek için zırhsız ve çıplak tenli olarak ok öntüne giderdim."

تیر خوردن بر گلو یا مقتلی در نیاید جز شهیدی مقبلی

3776. "Boğaza yâhud ölecek yere ok yemeği, bir mukbil şehîdden başkası bulmaz."

Ya'ni, "Rızâ-i ilâhî için olan harbde ölecek yerine yara yemek ancak ind-i ilâhîde makbûl olan bir şehîde nasîb olur."

بر تنم يك جاىگه بى زخم نيست اين تنم از تير چون پرويز نيست

3777. "Cismimin üzerinde yarasız bir yer yoktur. Bu cismim oktan bir kalbur gibidir."

"Ben doksan kere harbe girdiğim hâlde birçok ok yaraları aldım. Fakat hiçbirisi ölecek yerime rast gelmedi ve ok yarasından cismim kalbur gibi bir hâlde geldi."

ليك در مقتل نيامد تيرها كار بختست اين نه جلدی و دها

3778. "Fakat oklar ölecek yere gelmedi. Bu tâlî' işidir. Celâdet ve zekâmın deşildir."

چون شهیدی روزی جام نبود رفتم اندر خلوت و در چله زود

3779. "Vaktâki şehîdlik canımın nasîbi olmadı, çabuk halvete ve çileye girdim."

"Çille", "çil", kırk ma'nâsına olan "çihil" kelimesinin muhaffefidir. Âhırindeki "hâ", mikdâr içindir. Tarîk-ı Hak sâlikleri terbiye-i nefis için kırk gün bir tenhâ mahalde az taâm ve az uyku ve aleddevâm zikir ve fikir ile meşgul olurlar ki, buna "çile" derler.

در جهاد اكبر افكندم بدن در رياضت كردن و لاغر شدن

3780. "Bedeni riyâzet etmekte ve zayıf olmakta cihâd-ı ekbere bıraktım."

[3786]

رجعنا من الجهاد الاصغر الى الجهاد الاكبر Ya'ni "Küçük cihâddan büyük cihâda döndük" hadîs-i şerîflî mücibince küçük cihâd olan harb-i sûriden büyük cihâd olan harb-i ma'nevîye döntüp riyâzete tevdi' ve cismimi zayıf etmeğe kordum."

بانک طبل غازیان آمد بگوش که خرامیدند جیش غزو کوش

3781. "Gâzîlerin davulunun sesi kulağıma geldi ki, gazâyâ sa'y edici olan ordu salındılar."

Ya'ni, "Gazâyâ sa'y edici olan ordu ve asker salına salına meydana çıktı-lar, ma'nâsına olan gâzîlerin çaldıkları davulun sesi kulağıma geldi."

نفسم از باطن مرا آواز داد که بگوش حس شنیدم بامداد

3782. "Nefsım bana bātından ses verdi ki, sabahleyin his kulağıyla işittim."

"His kulağıyla işittim" ta'bîrinden nefsin kalbe ilka ettiği hâtıra olmayıp nefs-i hayvânînin âlem-i hisse izhâr ettiği ses olduğu anlaşılr. Zîrâ enzâr-ı hissiyyeden mestûr olan meleklerin ve cinlerin ba'zen sözleri his kulağıyla işitilir. Bunu işitenler inkâr edemez. İşitmeyenler böyle şey olmaz diye inkâr ederler. Bu inkâr maddiyâtta müstağrak olanların hâlidir. Onların akılları ve hükümleri ancak zâhîrî gözlerindedir. Velhâsıl bu his kulağı ile işitilen ses şöyle dedi:

خیز هنگام غزا آمد برو خویش را در غزو کردن کن گرو

3783. "Kalk, gazâ vakti geldi, git! Kendini gazâ etmekte reh'n et!"

Ya'ni, "Gâzîler cihâda hazırlandılar, sen de kalk git! Kendi nefsin cihâd etmek hizmetinde habs et!"

گفتم ای نفس خبیث بی وفا از کجا میل غزا تو از کجا

3784. "Dedim: "Ey vefâsız olan habîs nefis, meyl-i gazâ nerede, sen nerede?"

"Dedim: "Ey Hakk'ın emrine karşı vefâsız olan nefis, senin gazâ ve harb etmekte ne zevkûn vardır? Gazâyâ meyletmek husûsu senden pek uzaktır!"

راست گوی ای نفس این حیلست ورنه نفس شهوت از طاعت بریست

3785. "Ey nefis doğru söyle, bu hilekârlıktır ve yoksa şehvetin nefsi tâatten ber-rûdîr."

"Nefs-i şehvet", izâfet-i lâmiyyedir, "şehvete mahsûs olan nefis" demektir ki murâd, nefs-i emmâredir. Ya'ni, "Ey nefis, sen beni ibâdet nev'inden olan harbe ve cihâda teşvik ediyorsun. Bunda senin bir hilen vardır. Zîrâ şehvânî olan nefs-i emmâre ibâdetten berîdîr ve Hakk'a itâat etmek onun şânı değildir."

گر نگوئی راست حمله آرمت در ریاضت سخت تر افشارمت

3786. "Eğer doğru söylemez isen sana hamle getiririm, riyâzet içinde seni pek sıkarım!"

"Ey nefis, beni bu cihâda teşvîkteki hileni açık ve doğru söylemez isen sana hücum ederim ve birtakım riyâzetler içinde seni pek ziyâde sıkarım ve ta'zib ederim!"

نفس بانگ آورد آن دم از درون با فصاحت بی دهان اندر فسون

3787. "Nefis o dem ağızsız fesâhat ile hîle hakkında içeriden na'ra vurdu."

Cenâb-ı Ayyâzî'nin nefsi bu tehdid üzerine o anda zâhiren ağzı olmadığı hâlde fesâhat ile içeriden hilesi hakkında na'ra vurup izâhât vermeğe başladı. "Füsûn" hîle ma'nâsındır. Ağızsız olarak bâtından nefsin söz söylemesini herkes kendi vücûdunda zevkan ve vicdânen bilir.

که مرا هر روز اینجا می کشی جان من چون جان گیران می کشی

3788. "Dedi ki: "Beni burada her gün öldürüyorsun. Benim canımı kâfirlerin canı gibi çiğniyorsun."

"Beni burada oturduğun yerde her gün öldürüyorsun. Benim canımı kâfirlerin canı gibi çekip çıkanyorsun."

Ma'lûm olsun ki, nefsin ölümü dört nev'idir. Birincisi nefsin arzûlanna muhâlefettir ki, ehi-i hakikat buna "mevt-i ahmer, "kızıl ölüm" derler. İkincisi nefsi aç bırakmaktır ki, buna da "mevt-i ebyaz, "beyaz ölüm" derler. Üçüncüsü eski püskü elbiseler giymektir ki, buna da "mevt-i ahdar, "yeşil ölüm" derler. Dördüncüsü halkın ezâsına ve cefâsına tahammül etmektir ki, buna da "mevt-i esved, "kara ölüm" derler. Nefis ancak bu dört ölüm ile kendi hevâsını terk eder; ve bu ölümler ile ölen kimsenin kalbi âlem-i kudse ve âlem-i nûra ve aslâ ölüm kabûl etmeyen "âlem-i hayât"a mutasarrif olur.

هیچ کس را نیست از حالم خبر که مرا تو می کشی بی خواب و خور

3789. "Hiçbir kimsenin hâlimden haberi yoktur ki, sen beni uykusuz ve yemeksiz öldürüyorsun."

در غزا بجهم بیک زخم از بدن خلق بیند مردی و ایثار من

3790. "Gazâda bir yara ile cisimden sıçarım. Halk benim merliğimi ve işârımı görür."

[3796]

"İsâr", atâ etmek, birinin hazzını kendi hazzı üzerine takdim etmektir. Ya'nî, "Her gün senin elinde türlü ölümler ile öleceğime cihâda gidip orada bir yara alırım ve cisimden fırlar çıkarım. Neticede halk benim mertliğimi ve şecaatimi Hak yolunda can fedâ ettiğimi görür, beni medhederler."

گفتم ای نفسک منافق زیستی هم منافق می‌موی تو چیستی

3791. "Dedim: "Ey nefisceğiz, münâfık yaşadın. Mûnâfık dahi öldün, sen nesin?"

"Mî murî", "Mî mîrî" (می‌میری) şıgasının muhaffefidir, "ölürsün" demektir. "Münâfık", içi başka dışı başka olan kimseye derler ki, halka zâhirde i'tikâdının hilâfında görünür ve onları zâhiren tasdîk ve bâtunen inkâr eder. Muhîti müsâid olduğu vakit inkârını izhâr eder. Nefs-i emmâresinin tabîatı budur. İbâdeti veya iyiliğe meylederse te'mîn-i menfaat için muhîtime hoş görünmek kasdıyla yapar. Binâenaleyh bir kimse ibâdetini ve iyiliğini gizli yaparsa nefis ondan pek ziyâde sıkılır; ve öldüğü vakit dahi kendi fazl ve meziyetinin halk arasında i'lanını ister. Aslâ rızâ-i ilâhîyle alâkası yoktur. Böyle olunca nefis hem yaşarken hem de öldüğü vakit münâfıktır. Müslümanlar arasında Allah rızâsı için iyilik ve ibâdet edip de bunun halka izhârından hoşlananlar ya münâfıktırlar. Zîrâ Hak Teâlâ hazretleri رَّبِّهِ أَحَدًا (Kehf, 18/110) ya'nî "Rabbinin ibâdetine hiçbir kimseyi ortak yapmaz" âyet-i kerîmesinde ancak rızâ-yı ilâhîsine istinâden amel edenleri medih buyurur.

در دو عالم تو مرئی بوده در دو عالم تو چنین بی‌هوده

3792. "Sen iki âlemde mürâî olmuşsun! Sen iki âlemde böyle bâtlı olmuşsun!"

"Mürâî", riyâkâr, halka gösteriş yapan; "bîhûde", bâtlı ve fâidesiz. Ya'nî, "Ey nefis, sen hem dünyâda ve hem de âhirette mürâî ve bâtlı ve fâidesiz bir mahlûksun!"

نذر کردم که ز خلوت هیچ من سر برون نارم چو زندست این بدن

3793. "Nezrettim ki, bu beden diri oldukça aslâ halvetten dışarıya baş çıkarmayayım!"

Ayyâzî hazretleri nefsinin bir hilesini iştince buyurur ki: "Ben nezir ve ahdettim ki, cisimim bu hayât-ı dünyeviyede kâim ve nefsim sıfatlarıyla diri bulundukça aslâ halvetten ve tenhâ mahalden dışarıya ve halk arasına çıkmayacağım!"

ز انکه در خلوت هر آنچه تن کند نه از برای روی مرد و زن کند
3794. *Zîrâ her şeyi ki, ten halvette yapar, erkek ve kadın cihetinden yapmaz.*

Ya'ni, cismin halvetinde ve tenhâda yaptığı ibâdât ve tâât, erkek ve kadının mecmûundan ibâret bulunan halka kendisini göstermek ve onların medih ve senâsına nâil olmak için değildir. Ma'lûm olsun ki, "halvet" sâlikin sıfât-ı nefsânîyyesi ölünceye kadar lâzımdır. Kendi sıfatından ölüp rûhun sıfâtı zâhir olduğu vakit artık halvete lüzum kalmaz. Zîrâ sâlikin nazarında bu mertebede halkın medh ve zemminin hiçbir kıymeti kalmaz. Medih ve zem onun nazarında müsâvî olur. Onun için yukanki beyitte "bu beden diri oldukça" kaydı mezkûrdur.

جنش و آرامش اندر خلوتش جز برای حق نباشد نیتش
3795. *Onun halvette hareket ve sükûnu niyeti Hakk'ın gayrı için olmaz.*

این جهاد اکبر است آن اصغر است هر دو کار رستمست و حیدرست
3796. *Bu cihâd-ı ekberdir, o asgardır. Her ikisi Rüstem'in ve Haydar'ın kârdır.*

Halvette nefsiyle muhârebe etmek "büyük cihad"dır. Çünkü onun bu fiiline Hak'tan başkası vâkıf olmaz. Fakat sûrî olan cihâd "küçük cihâd"dır. Çünkü her ne kadar mücâhidin niyeti nızâ-i Hakk'ı tahsîl ise de, halkın vâkıf olduğu bu fiilden nefis dahi kendisine bir hisse-i tefâhur çıkarmak ister. Maahazâ gerek cihâd-ı ekber ve gerek cihâd-ı asgar her ikisi de vücûd kaydından geçmeye mevkûf olduğundan Rüstem pehlivanın ve Haydar-ı Kerrâr olan İmâm-ı Ali (k.A.v.) efendimizin ve onların meşrebinde olan arslanların kârdır.

کار آن کس نیست کو را عقل و هوش پرد از تن چون بجنید دم موش
3797. *O kimsenin kârı değildir ki, sıçanın kuyruğu kıvıldığı vakit, onun akli ve idrâki tenden uçar.*

"Sıçanın kuyruğu"ndan murâd, nefsin sıfatlarıdır. Ya'ni, cihâd-ı ekber ve asgar, korkaklık gibi nefsin sıfatlarından birisi harekete geldiği vakit akıl ve muhâkemesini kaybeden kimsenin işi değildir.

آن چنان کس را بیاید چون زنان دور بودن از مصاف و از ستان
3798. *Öyle bir kimseye kadınlar gibi cenk mahallinden ve mızraktan uzak olmak lâzım gelir.*

صوفی آن صوفی این اینت حیف آن ز سوزن کشته این را طعمه سیف

3799. O bir sûfî, bu bir sûfîdir, işte bu hayfıdır. O bir iğneden ölmüştür, buna ta'me kılıçtır.

O eli bağlı olan kâfirin mağlûbu bulunan bir sûfîdir. Bu birçok harblere girip cismi yaradan kalbura dönen Ayyâzî hazretleri de bir sûfîdir. İşte buna te-essûf olunur. O evvelki sûfî iğne yarasından ölmüştür. Bu ikinci sûfiye ise kılıç darbesi taâm-ı leziz mesâbesindedir.

نقش صوفی باشد او را نیست جان صوفیان بد نام هم زین صوفیان

3800. Ona sûfî nakış olur, can yoktur. Sûfiler dahi bu sûfilerden bed-nâmdır. [3806]

O evvelki sûfî zâhirde sûfîdir. Onda sûfilîğin canı ve rûhu yoktur. Hakîkî sûfiler de halk arasında bu rûhsuz sûfilerden kötü namlı olmuştur. Zîrâ avâm-ı halkın temyîzi olmadığı için sûfî kıyâfetine olan bu nâmerdleri görüp hakîkî sûfileri de bunlardan zannederler.

بر در و دیوار جسم گل سرشت حق ز غیرت نقش صد صوفی نیست

3801. Çamurdan yoğrulmuş olan cismin kapısı ve duvarı üzerine Hak gayretinden nâşî yüz sûfî nakışını yazdı.

Hak Teâlâ hazretleri çamurdan yoğrulmuş ve yaradılmış olan cismin sûreti üzerine birçok sûfî nakışlarını yazdı ve halkın nazarına onları sûfî sûretinde gösterdi ve برفهم غیرى لا اولیائی تحت قبابی ya'ni "Benim velîlerim kubbelerimin altındadır. Onları benden başkası bilmez" hadis-i kudsîsi mücibince, gayretinden nâşî hakîkî sûfilerin yüzlerini, bu mecâzî ve yalancı sûfî nakışları arasında yabancılardan gizledi. Yabancılar bu mecâzî sûfileri gördükleri vakit onlarda bir hakikat olduğunu zannettiler ve hakîkî sûfiler ile mecâzî ve yalancı sûfileri ayırt edemediler.

تا عصای موسی پنهان شود تاز سحر آن نقشها جنبان شود

3802. Tâ ki şeharedan o nakışlar kımıldayıcı ola, tâ ki Mûsâ'ya mensûb asâ gizli ola!

Tâ ki Fir'avn'un sihirbazlarının sihir âletlerine müşâbih olan o sûfî sûreti sihir mesâbesinde olan hîlelerden ve riyâlardan harekete gele ve Mûsâ (a.s.)'ın asâsı mesâbesinde olan hakîkî sûfiler bunların arasında gizli kala ve halk onların hîle ve riyâsı ile bunların sadâkatini fark edemeye!

- نقشها را می خورد صدق عصا چشم فرعون نیست پر گرد و حصا
 3803. *Asânın sıdkı nakışlar yutar. Fir'avn'a mensûb olan göz toz ve taş kırıkları doludur.*

Hız. Mûsâ'nın asâsı mesâbesinde olan hakikî sūfînin sadâkâtı o mecâzî sūfî nakışlarını yutup onların hîlelerini ve riyâlarını ibtâl eder. Bunların arasında ehl-i saâdet olanlar bu sâyede sehare-i Fir'avn gibi kendilerinin edeb-sizliğini görüp bilâhare doğru yola sülûk ederler. Fakat yine bunların arasında Firavn gözlü olan ehl-i şekâvet, onları da kendileri gibi riyâkâr zannettiklerinden, o hakikî sūfilere karşı onların gözleri adâvet tozları ve taş kırıklarıyla doludur.

حکایت مجاهد دیگر و جانبازی او در غزا

Diğer mücâhidin ve gazâda onun can oyunculuğunun hikâyesidir

Bu sûrh Ankaravî'de yoktur. Hînd nüshalarında mûnderiştir. Fihriste kolaylık olacağı mülâhazasıyla fakîr dercettim.

- صوفی دیگر میان صف حرب اندر آمد یست بار از بهر ضرب
 3804. *Diğer bir sūfî harb safı arasında darb için yirmi def'a geldi.*
 با مسلمانان بکافر وقت کر وانگشت او با مسلمانان بفر
 3805. *Müslümanlar ile kerr ü ferr vaktinde o müslümanlara geri dönmedi.*

"Kerr", düşmana hücum etmek; "ferr", geriye kaçmak; "kerr ü ferr", mey-dân-ı harbde gâzîlerin icâb-ı hâle göre ileri geri hareketleri ma'nâsınadır. Ya'ni, bu gâzî müslümanlar ile beraber harbe gitti ve orada icâb-ı hâle göre ileri geri hareketler etti ve yirmi def'a mey-dân-ı harbe girdiği hâlde aslâ düş-mandan korkup müslümanlar tarafına geriye dönüp kaçmadı.

- زخم خورد و بست زخمی را که خورد بار دیگر حمله آورد و نبرد
 3806. *Yara yedi ve yediği yarayı bağladı. Diğer def'a hamle ve cenk getirdi.*

O sûfi harbde yaralandı ve yarasını bağladı. Tekrar hamle etti ve cenge girdi.

تا نمیرد تن بیک زخم از گِزَاف تا خورد او بیست زخم اندر مَصَاف
3807. *Tâ ki cismi bir yara ile beyhûde ölmeye, tâ ki cenk mahallinde o yirmi yara yiyey!*

Sûfinin yaralandığı hâlde harb safından geriye çekilmemesi cismi bir yara ile beyhûde yere ve hafifçe ölmek ve cenk mahallinde yirmi yara yiyip zahmetle ölmek içindi.

حیفش آمد که بزخمی جان دهد جان ز دست صدق او آسان رهد
3808. *Ona esef geldi ki, bir yara ile can vere, can onun sıdkının elinden kolay kurtula!*

O sûfi bir yara ile can vermeyi ve onun Hakk'a karşı olan sadâkatının elinden nefs-i hayvânîsinin kolayca kurtulmasını münâsib görmedi ve bir yara ile hafifçe ölmeye teessûf etti. Zîrâ Hakk'a karşı sadâkat nefsin eziyeti ve elemi zamânında belli olur.

حکایت آن مجاهد که از همیان سیم هر روز یک درم در خندق انداختی آنرا بتفاریق از
بهر ستیزه حرص و آرزوی نفس و وسوسه نفس که اگر انداختیست بیکبار در خندق انداز
و مرا برهان تا خلاص یابم که الیاسُ اِحدی الرّاحِتیّن، او گفت که این راحت را نیز ندهم

O zâhidin hikâyesidir ki, hırsın inâdından ve nefsin arzûsundan ve nefsin vesvesesinden nâşi para kemerinden her gün bir direm ayrı ayrı hendeğe atar idi. Nefsi dedi ki: "Eğer atmak lâıyk ise bir uğurdan hendeğe at ve beni kurtar, tâ ki halâs bulayım! Zîrâ yeis iki râhatın birisidir." O demiştir ki: "Sana bu râhatı dahi vermem!"

"Hemyân", altın ve para kesesi ve kemeri. "Tefârik", "tefrîk"ın cem'idir, "ayırarak" demektir. Ya'ni, nefsi ile mücâhede eden bir kimsenin hikâyesidir ki, bu mücâhidin nefsi kesesindeki paranın hıfzına haris idi; ve nefsi kesede

para bulunmasını ister ve nefis, "Bu parayı sakla, her vakit lâzım olur, ihtiyâcını te'mîn edersin!" diye o kimseye vesvese ilkâ ederdi. O mücâhid dahi nefsin bu hırsına karşı bir darbe vurmak için, her gün kesenin içinden paranın bir parçasını ayırıp bir çukura atardı. Mücâhidin bu hâli nefesine azâb etmek için idi. Zîrâ her gün çukura para atarken nefsi "Niçin parayı boş yere atıyorsunuz?" diye feryâd ederdi; ve derdi ki: "Mâdemki kesedeki paraları atacaksın, bâri hepsini birden at da azâbdan ve üzüntüden kurtulayım ve ümidimi kesip me'yûs olayım! Zîrâ "Yeis iki râhatın birisidir" darb-ı meseli meşhûrdur."

Bu darb-ı meselin ma'nâsı budur ki, matlûb olan şeyi bulmakta râhat ve zevk vardır; ve matlûb olan şeyi bulamayacağı ma'lûm olup ümid kesildiği vakit dahi artık hâtır-ı vesveseden kurtulur ve cem'iyet-i hâtır hâsıl olur. Bu da bir nevi râhatır. Binâenaleyh ye's iki râhatın birisi olur. Mücâhid nefsinin bu talebine karşı da cevâb verip demiştir ki: "Hayır, sana bu yeisden hâsıl olan râhatı dahi vermeyeceğim!"

آن یکی بودش بکف در چل درم هر شب افکندی یکی در آب یم

3809. *O bir kimsenin elinde kırk dirhem var idi. Her gece birini deniz suyu içine bırakır idi.*

"Direm", akça, para, kuruş ma'nâlanıdır. Arabî'de "dirhem" derler; ve bir "dirhem" yetmiş arpa ağırlığında olan sikkeli altındır. Paranın vâhid-i kıyâsîsi eski ve yeni zamanlara ve memleketlere göre değişir. Bir kimsenin elinde kırk dirhem sikkeli para var idi. Her gece bir diremini denizin suyu içine atardı. Sûrh-ı şerîfde "hendek" buyrulduğu hâlde, burada denizden bahis buyrulması sûrette muhâlif bir ifâde ise de ma'nâda müttehiddir. Zîrâ murâd atılan paranın kimsenin eline geçmeyecek bir yere atılmış olmasıdır.

تا که گردد سخت بر نفس مجاز در ثانی درد جان کندن دراز

3810. *Tâ ki mecâz nefis üzerine şiddetli ola! Teennîde can koparmak derdi uzun ola!*

"Mecâz", lûgatte ubûr ve taaddî ma'nâsına olan "cevâz"dan müştak bir isimdir, "yerinden ve haddinden tecâvüz etmek" demektir. Burada nefsin sıfatı olması, nefsin haddini tecâvüzünden nâşidir. "Teennî", te'hîr ve yavaşlık etmek demektir. O kimsenin paraları böyle birer birer atması, hırsında haddini tecâvüz eden nefsin üzerine şiddetli darbe vurmak ve nefsin canını

ve hırs sıfatını koparmak, derdi ve azâbı te'hîrde, yavaş harekette uzamak için idi.

با مسلمانان بکر او پیش رفت وقت فراوان گشت از خصم تفت

3811. O müslümanlar ile hücumda ileriye gitti. Ferr vaktinde o harâretli düşmandan geri dönmedi.

O parayı atan kimse, müslümanlar ile düşmana olan hücumda ileriye gitti. O usûl-i harb icâbı olan ferr ve geri dönmek vaktinde de kızgın olan düşmandan kaçıp geri dönmedi.

زخم دیگر خورد آن راهم بیست بیست کرت رمح و تیر از وی شکست

3812. Diğer yara yedi. Onu da bağladı. Yirmi kere mızrak ve ok ondan kırıldı.

O mücâhid harbde yara üzerine diğer yara yedi. Bu yarayı da bağladı. Vel-hâsıl yirmi kere ona mızrak ve ok isâbet edip onun vücûdunda kırıldı.

بعد از آن قوت نماند افتاد پیش مقعد صدق او ز صدق عشق خویش

3813. Ondan sonra bedeninde kuvvet kalmadı. O kendi aşkının sıdkından sıdk mah'adine ileriye düştü.

"Mak'ad-i sıdk", sıdkın oturacağı ve karar edeceği yer demektir. Bundan murâd huzûr-ı ilâhîdir. Nitekim âyet-i kerîmede sûre-i Kamer'de *فِي مَقْعَدِ صَدِّقٍ* (Kamer, 54/55) ya'ni "Şâh-ı muktedir olan Hakk'ın indinde sıdkın oturacağı yerdedirler" buyrulur. Ya'ni, o mücâhidin vücûdundan akan kanlar kendisini zayıf düşürdü ve bedeninde kuvvet kalmadı. Hak Teâlâ'ya olan aşkının sadâkatından huzûr-ı ilâhîye kadar ileriye düştü. Nitekim Âl-i İmrân'daki âyet-i kerîmede buyrulur: *وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ* (Âl-i İmrân, 3/169) Ya'ni "Allah yolunda öldürülenleri ölüler zannetmeyiniz. Belki onlar Rablerinin indinde diridirler!"

صدق جان دادن بود هین سابقوا از نبی بر خوان رجال صدقوا

3814. Sıdk, can vermek olur. Ağah olun ve yarış edin! Kur'an'dan "Ricâlün sadakû"yu oku!

Bu beyt-i şerîfde sûre-i Ahzâb'da olan *مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ* (Ahzâb, 33/23) ya'ni "Mü'minlerden ricâl vardır ki Allah Teâlâ'ya ettikleri ahde sâdık oldular. Onlardan ba'zısı ah-

dine vefâ ile kutâl edip şehîd oldular ve ba'zısı şehâdete muntazir olup ahidlerini bir şeyle değiştirmediler" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Âyet-i kerîmede "sadaķu", sülâsîden olduğu hâlde beyt-i şerîfde tef'îl bâbından "saddakū" sûretinde vâkî' olmuştur. Bu sûrette "saddakū", lafz-ı Kur'ân'dan olmayıp lafz-ı Mesnevî olur. Binâenaleyh ikinci mısra'ın ma'nâsı "Kur'ân'dan "Ricâlün"ü, ya'ni "Erleri" okuyun ve kendi ef'âliniz ile Kur'ân'ı tasdîk edin ve erkek olun!" demek olur. Âyet-i kerîme Hendek muhârebesinde canlannndan geçip şehîd olmak isteyen ashâb-ı kirâm hakkındadır. Fakat cenâb-ı Pîr efendimiz gerek cihâd-ı asgar olan sûrî harbde ve gerek cihâd-ı ekber olan nefis ile mücâhedede ızhâr-ı sadâkatî cânından ve teninden geçmeye mevkûf tutup bu husûsta sâliklere yanş etmeyi emir buyururlar.

این همه مردن نه مرگ صورتست این بدن مر روح را چون آتست

3815. *Bu bütûn ölmek sûret ölümü değildir. Bu beden muhakkak rûha âlet gibidir.*

Bizim bahsettiğimiz hep bu ölüm, cismin sûrî ölümü değildir. Bu sûrî ölümde mü'min ve kâfir ve âbid ve fâsık hep müsterektir. Bizim murâdımız cisimde mündemiç olan rûh-i hayvânî sıfatlarının ölmesidir. Zîrâ bu beden muhakkak rûha âlettir; ve eğer rûh-i insânî, rûh-i hayvânî sıfatlarından ârî olmazsa, cisim âletini o sıfatlar sâikasıyla sıdka muhâlif olan yerlerde kullanır.

ای بسا خامی که ظاهر خورش ریخت لیک نفس زنده آن جانب گریخت

3816. *Ey, ne çok ham vardır ki, zâhirde onun kanı döküldü. Lâkin diri olan nefis o cânibe kaçtı.*

Ey tâlib-i ma'rîfet, ne çok ham insanlar vardır ki, onun rûh-i insânîsine rûh-i hayvânîsinin sıfatlarıyla mülevves olduğu hâlde harb-ı sûrîde onun kanı döküldü. Lâkin diri ve ölmemiş olan nefsi ve rûh-i hayvânîsine, rûh-i insânîsine sarılmış olduğu hâlde, o âlem-i berzah tarafına kaçtı ve intikâl etti.

آتش بشکست و رهزن زنده ماند نفس زنده است ار چه مرکب خون فشاند

3817. *Onun âleti kırıldı ve yol vurucu diri kaldı. Nefis diridir, gerçi merkeb kan saçtı.*

Onun rûhunun âleti mesâbesinde olan cisim, sûrî ölüm vâsıtasıyla kınıldı ve onun rûh-i insânîsine sarılmış olan rûh-i hayvânîsinin Hak yolunu vurucu olan sıfatları âlem-i berzahda diri kaldı. Her ne kadar merkeb mesâbesin-

de olan cisim harbde kan saçtı ve öldü ise de, onun rûhuna sarılmış olan nef-si âlem-i berzahda diridir.

اسب کشت و راه او رفته نشد جز که خام و زشت و آشفته نشد

3818. *At öldü ve yol gidilmiş olmadı. Ham ve çirkin ve sersemin gayrı ol-madı.*

At mesâbesinde olan cisim öldü, binici mesâbesinde olan rûh yolda kaldı. Asl-ı hakîkî olan Hak tarafına yol ve mesâfe kat'edilmemiş oldu. Binâenaleyh âlem-i berzahda ham ve çirkin ve sersem rûhtan başka bir şey kalmadı.

Ma'lûm olsun ki, âlem-i kesâfette zâhîr olan her bir şey kendi aslı olan su-ver-i ilmiyye mertebesine rücû' edecek ve bu sûretle ikilik âlemi zâil olacaktır. Nitekim âyet-i kerîmede وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ (Yâsîn, 36/83) ya'ni "Her şeyin melekûtü ve bâtını Hak'ın yed-i kudretindedir ve O'na ircâ olunur" buyrulur. Ve Abdülkerim Cîfî hazretleri *el-İnsânü'l-Kâmil* isimindeki ki-tabında bu ma'nâ hakkında şöyle buyururlar: يرجع ابليس الى ما كان عليه عند الله من القرب الالهى وذلك بعد زوال جهنم لان كل شئ خلقه الله لا بد ان يرجع الى ما كان عليه هذا اصل المقطوع به فافهم Ya'ni "[İblîs] Allah'a yakınlık cihetinden ezelde Allah indinde ne hâl üzerine ise o hâle rücû' eder. Bu da cehennemın zevâlinden sonradır. Zîrâ Allah Teâlâ'nın yarattığı her bir şey ezelde ne hâl üzerine idiye o hâle rücû' etmesi lâzımdır. İşte bu ma'nâ kesilmiş ve hükmedilmiş bir asıldır, iyi anla!"

Fakat bu vusûl pek uzun zamâna muhtaçtır ve pek çok zahmetlidir. Binâ-enaleyh hayât-ı dünyeviyyedeki sülûk, bu uzun zamânı pek kısa olan bu ha-yât-ı dünyeviyyeye sığdırmak ve bu azîm zahmetleri bu kısa zaman içinde ta'zîb-i nefis ile geçmek içindir. Ba'zı nüshalarda bu beyit آن رفعت اسب کشت و ره نرفت آن refet-i asb kışt ve o sersem yola git-medi. Hak'tan bîhaber olarak ham ve çirkin kaldı" demek olur.

گر بهر خون ریزی گشتی شهید کافر کشته شدی هم بو سعید

3819. *Eğer her bir kan dökücülükle şehîd olaydı, öldürülmüş olan kâfir dahi Bû Saîd olurdu.*

Ya'ni, meydân-ı harbde kanını döken her bir kimse şehîd olamaz. Ancak küfür taassubu ile ve sâika-i nefsâniyyet ile tecâvüz eden kâfirleri ehl-i îmânın üzerinden def' etmek ve neficede şehidlik mertebesini kazanmak emeliyle kanını döken kimse şehîd olur. Eğer mutlakâ kanını dökmek ile insan şe-hîd olaydı, taassub-ı küffî ile harb edip öldürülen kâfirler dahi ehl-i saâdetten

olmak lâzım gelir idi. "Ebû Saîd" ta'bîri ile, 4 Şa'bân sene 440 târihinde 80 yaşını mütecâviz olarak âlem-i bekâya intikal eden ve vaktinin sultâm olan Ebû Saîd ibn Ebu'l-Hayr (k.s.) hazretlerine işâret buyrulmuş olması vârid-i hâtur olur. Tercüme-i hâli *Nefehâtü'l-Üns*'tedir.

مرده در دنیا و زنده می‌رود

ای بسا نفس شهید معتمد

3820. *Ey ne çok mu'temed olan nefs-i şehîd vardır ki, dünyâda ölmüş ve diri gibidir.*

Ey tâlib-i ma'rifet, ne çok mu'temed ve mutmain olan nefis vardır ki, Hak yolunda riyâzet ve mücâhede ile ölüp şehîd olmuştur. Fakat sûret-i zâhirede dünyâ hayâtı içinde yaşar görünür. Nitekim Resûl-i Ekrem Efendimiz مراد ان يا'ني "Kim ki yeryüzünde yü-rüyen ölü'nün yüzüne bakmak isterse Ebû Kuhâfe'ye baksın!" buyurdular. Ebû Kuhâfe, Ebû Bekr es-Siddîk efendimizin künyeleridir. Böyle bir kimsenin dünyâda rûh-i hayvânîsi sıfatlarını terk edip ölü hükmünde kalmış ve şehîd olmuştur; ve rûh-i insânîsi diri olmuştur ve âhirete de diri olarak gider.

ماند باقی در کف قتال تو

روح رهزن مرد و تن که تیغ او

3821. *Yol vurucu olan rûh öldü. Ve onun kılıcı olan cisim seni katledicinin elinde bâkî kaldı.*

Yol vurucu olan rûh-i hayvânî mevt-i tabîi ile öldü; ve o rûh-i hayvânînin kılıcı ve amel âleti olan cisim seni ma'nen öldürücü olan nefsinin sıfatları elinde bâkî kaldı; ve rûh-i insânîne o sıfât-ı nefsânîyye sarılmış olduğu hâlde âhirete intikal etti.

لیک این صورت ترا حیران کنیست

تیغ آن تیغست مرد آن مرد نیست

3822. *Kılıç, o kılıçtır, adam o adam değildir. Fakat bu sûret seni hayrân edicidir.*

Bu hayât-ı dünyeviyyede موتوا قبل ان تموتوا ya'ni "Ölmeden evvel ölünüz!" hadîs-i şerîfi mücibince nefsini cihâd-ı ekberde öldüren saâdetlilerin cismi yine o cisimdir ve kılıç yine o kılıçtır. Fakat o kılıcı kullanan adam ya'ni rûh o rûh değildir. Belki sıfât-ı ilâhiyye ile zâhir olan halife-i Hak'tır. Fakat Hak'ta fânî olan velînin bu sûret-i cismâniyyesi seni şaşırıp hayrete düşürücüdür. Onun sûret-i cismîni görenler kendi sûret-i cisimlerine kıyâs ederler.

نفس چون مُبدَلْ شود این تیغ تن باشد اندر محض صنع ذو المن

3823. *Vaktâki nefis mübeddel ola, bu ten kılıcı zü'l-minenin hâlis sun'u içinde olur.*

Vaktâki bir kimsenin nefsinin sıfatları rûh-i insânî sıfatlarına tebeddül etmiş ola, bu cisim kılıcı atâlar sâhibi olan Hak Teâlâ'nın sun'-ı sâfî ve hâlisi içinde olur. Onun irâdesi Hakk'ın irâdesi ve cismi Hakk'ın ef'âlinin âleti olur.

آن یکی مردیست قوتش جمله درد وین دگر مردی میان تی همچو گُرد

3824. *O biri bir merddir ki, onun gıdâsı hep derddir; ve bu dahi bir merddir ki, toz gibi ortası boştur.*

"Tî", tehî, boş ma'nâsındır. Bu nefsinin sıfatlarından kurtulan bir adam ve erkektir ki, onun gıdâsı ve neşv ü nemâsı derd-i ilâhîdir ve aşk-ı Hak'tır; ve bu nefsinin sıfatlarına mağlûb olan kimse dahi bir merd ve erkektir ki, havaya kalkan tozun ortası gibi kof ve boştur. Zîrâ birisinin kayyûmu ve muharriki bâkî olan Hakk'ın derdi ve aşkı; ve diğərinin muharriki ve kayyûmu ise fânî olan nefsin aşkı ve derdidir. İkisnin arasındaki fark bâkî ile fânî arasındaki fark kadardır.

صفت کردن مرد غماز و نمودن صورت کنیزک مصور در کاغذ و عاشق

شدن خلیفه مصر بر آن صورت و فرستادن خلیفه امیری را با سپاه گران بدر

شهر موصل و قتل بسیار و ویرانی بسیار کردن بهر این غرض

Gammâzın nişân etmesi ve kâğıdda musavver olan câriyenin sûretini göstermesi ve Mısır halifesinin o sûrete âşık olması ve halifenin bir emiri ağır ordu ile Musul şehrinin kapısına göndermesi ve bu garaz için çok katl ve çok vîranlık etmesidir

"Sıfat", sûret ve nişân ve alâmet ma'nâlarıdır. "Sıfat kerden", burada "nişân vermek" demektir. Ya'ni, bir gammaz adam çıktı, Mısır halifesine gayet güzel bir câriyenin vücûdunu haber ve ondan nişân verdi; ve câriye-

nin kâğıt üzerindeki resmini de halîfeye gösterdi ve halîfe o resmi gördü ve o sûrete âşık oldu. Bu câriye Musul şehri hükümdârının elinde olduğundan Mısır halîfesi beylerinden birisini serasker ta'yîn edip ağır bir ordu ile Musul şehrinin kapısına gönderdi; ve o serasker dahi bu câriyeyi alıp halîfeye götürmek gibi âdî ve habîs hürsından dolayı, orada harb edip birçok kimseleri öldürdü ve mülkünün birçok yerlerini yıktı.

مر خلیفه مصر را غماز گفت که شه موصل بخوری گشت جفت

3825. *Gammâz Mısır halîfesine dedi ki: "Musul sâhı bir hârî ile çift oldu."*

Bir gammad adam dedi ki: "Musul hükümdarı hûrî gibi gayet güzel bir câriyeyi istifrâş etti."

يك كنيزك دارد و اندر کنار که بعالم نیست ماندش نگار

3826. *"Kucağında bir câriye tutar ki, âlemde onun mânendi nigâr yoktur!"*

"Nigâr", resim, tasvîr ve güzel mabhûbe ma'nâlarıdır.

در بیان ناید که حسنش بی حدست نقش او اینست کاندز کاغذست

3827. *"Beyâna gelmez. Zîrâ onun hüsnü hadsizdir. Onun nakşı budur ki, kâğıttadır."*

"O câriyenin güzelliği ta'rîfe sığar bir şey olmadığından lisânen söylenemez. Mutlakâ görmek lâzımdır. İşte onun resmi bu kâğıt üzerindedir."

نقش در کاغذ چو دید آن کقباد خیره گشت و جام از دستش فتاد

3828. *Uaktâki o keykubâd kâğıtta nakşı gördü, sersem oldu ve elinden kadeh düştü.*

"Keykubâd", azîmü's-şân olan pâdişâh ma'nâsındır. Ya'ni, vaktâki kuvvet sâhibi olan o pâdişâh kâğıt üzerinde musavver olan câriyenin resmini gördü, aklı başından gitti ve içkiyle meşgûl olduğundan elindeki şarâb kadehi yere düştü.

پهلوانی را فرستاد آن زمان سوی موصل بس سپاه بی گران

3829. *O zaman Musul tarafına çok hadsiz askeri, bir pehlivânı gönderdi.*

Şâh derhal Musul tarafına bir pehlivânı çok hadsiz askeri cebren câriyeyi almak için gönderdi.

- که اگر ندهد بتو آن ماه را بر کن از بن آن در و درگاه را
3830. *Dedi ki: "Eğer o mâhı sana vermezse o kapıyı ve dergâhı dibinden kopar!"*
[3836] و دهد ترکش کن و مه را ببار تا کشم من در زمین مه در کنار
3831. *"Ve eğer verirse onu terk et ve ay'ı getir, tâ ki ben yeryüzünde ay'ı kucağıma çekeyim!"*

Mısır halifesi askere kumandan ta'yîn ettiği pehlivâna tenbîh edip dedi ki: "Eğer Musul şâhı o ay gibi olan güzel câriyeyi sana vermezse harb edip şehrin kapısını ve sarayı dibinden kopar ve yık! Ve eğer verirse harbi terk et ve ay gibi olan câriyeyi getir! Tâ ki gökteki ay gibi olan câriyeyi ben yeryüzünde kucağıma alayım!"

- پهلوان شد سوی موصل با حشم با هزاران رستم و طبل و علم
3832. *'Pehlivan tevâbi'i ile binlerce rüstem ve davul ve bayrak ile Musul tarafına gitti.*

"Haşem", bir mansıb ehlinin hademesi ve tevâbi'i demektir. Ya'ni, kumandan olan pehlivan maiyetinde bulunan birçok tevâbi'i ve Rüstem pehlivan gibi, birçok kuvvetli ümerâ ile ve davul ve bayraklar ile muhârib tarzında Musul tarafına gitti.

- چون ملخهای عدد بر گرد گشت قاصد اهلاک اهل شهر گشت
3833. *Ekin etrafındaki sayısız çekirgeler gibi şehir ahâlîsinin ihlâkine kasd edici oldu.*

- هر نواحی منجنیقی از نبرد همچو کوه قاف او پرکار کرد
3834. *Her nâhiyeyi cenkten dolayı Kaf dağı gibi bir mancınık ihâta etti.*

"Pür-kâr kerden", ihâta etmekten kinâyedir. Ya'ni, şehrin her tarafına harb etmek için Kaf dağı gibi yüksek mancınıklar ta'biye edildi ki, bunlar vâsıtasıyla şehri muhît olan kal'a içinde büyük taşlar yağdınlacak ve evler yıkılacak idi.

- زخم تیر و سنگهای منجنیق تیغها در گرد چون برق از بریق
3835. *Ok ve mancınık taşlarının darbesi, toz içinde kılıçlar, parıldayan şimşek gibiydi.*

"Berik" (برىق), panlî, parlayıcılık, çakan şimşegin panlîsı (*Kenzü'l-Lügât, Sarrâh, Müntehabü'l-Lügât ve Keşfü'l-Lügât*). *Gıyâsü'l-Lügât*'te "parlayıcı" ma'nâsı da gösterilmiştir.

هفته کرد این چنین خون ریز گرم برج سنگین پست شد چون موم نرم

3836. *Bir hafta harâretle böyle kan dökücü oldu. Taşları yapılan burç yumuşak mum gibi alçak oldu.*

O kumandan Musul şehrinde bir hafta böyle harâretle ve şiddetle halkın kanını dökücü oldu. Şehir kal'asının taş burcu atılan büyük taşlardan yıkılıp yumuşak mum gibi alçak oldu.

شاه موصل دید پیکار مهول پس فرستاد از درون پیشش رسول

3837. *Musul şâhı korkunç cengi gördü. Binâenaleyh içeriden onun önüne elçi gönderdi.*

"Mehûl", korkutmak ma'nâsına olan "hevl" masdarından ism-i mef'ûldür. Beyt-i şerîfde "mehûlün-minh" takdîrinde olup "minhü" mahzûfdur, "kendisinden korkulmuş olan harb" demektir. Türkçe'de "korkunç" kelimesinde bu ma'nâ mündemiştir. Ya'ni, Musul şâhı muharrib ve korkunç olan cengi gördü, binâenaleyh kal'a içinden kumandanın önüne elçi gönderdi, dedi.

که چه می خواهی ز خون مؤمنان کشته می گردند زین حرب گران

3838. *Ki, "Mü'minlerin kanından, onların bu ağır harbdan ölmüş olmalarından ne istiyorsun?"*

گر مرادت ملک شهر موصلست بی چنین خون ریز اینت حاصلست

3839. *"Eğer senin murâdın Musul şehrinin mülkü ise böyle kan dökücü olmaksızın bu sana hâsıldır."*

من روم بیرون شهر اینک در آ تا نگیرد خون مظلومان ترا

3840. *"Ben şehrin dışarısına gideyim, işte sen içeriye gel! Tâ ki mazlûmların kanı seni tutmasın!"*

"Hûn giriften", kan tutmak, bir kimse döktüğü kanın intikâmına giriftâr olmaktan kinâyedir (*Bahâr-ı Acem*). Ya'ni, "Ey kumandan, murâdın şehri almaksa ben şehirden çıkıp gideyim ve şehri sana terk edeyim! Haksız yere kan dökme ki, mazlûm olan halkın kanından dolayı intikâm-ı ilâhîye giriftâr olmayasın!"

ور مرادت مال و زر و گوهر است این ز ملک شهر خود آسان ترست

3841. "Ve eğer senin murâdın mal ve altın ve cevher ise bu muhakkak şehrin mülkünden daha kolaydır!"

"Eğer harbden maksadın mal ve altın ve mücevherât almak ise bunları sana kolayca verelim! Bunları almak şehri zabt etmekten daha kolaydır."

آن رسول آمد به پیش پهلوان داد کاغد اندر او نقش و نشان

3842. O elçi pehlivanın önüne geldi, kâğıdı verdi ki, onda nakş ve nişân var idi.

Musul şehri hükümdârının elçisi harb eden pehlivan kumandanın önüne geldi ve hükümdârın sözlerini tamâmen söyledi. Kumandan cevâben elçiye içinde istediği câriyenin resmi ve alâmeti olan kâğıdı verdi ve dedi:

بنگر اندر کاغد این را طالبم همین بده ورنه کنون من غالبم

3843. "Kâğıda bak, bunun tâlibiyim, âgâh ol, ver! Ve yoksa şimdi ben gâlibim!"

"Ey elçi, kâğıda bak, istediğim câriyenin resmini gör! Benim harbden maksadım bu câriyeyi almaktır. Buna âgâh ol da câriyeyi ver! Yoksa şehri ve halkını mahvederim. Zîrâ şimdi galebe ve zafer benim elimdedir."

Biraz yukarıda her harbe kanını dökenin mutlakâ şehîd olamayacağı beyân buyrulmuş idi. Bu kussa dahi o ma'nâya merbûttur. Zîrâ bir hükümdârın tatmîn-i şehveti için bir câriyeyi cebren almak kasdı ile, nâhak yere mü'minler ile harbe kıyâm edenlerin bu sûrette şehîd olarak ölemeyecekleri izâhdan müstağnîdir.

ایشار کردن صاحب موصل آن کنیزک را به خلیفه تا خون ریزی مسلمانان بیشتر نشود

Müslümanların kan dökücülüğü daha ziyâde olmamak için Musul mâlikinin o câriyeyi halîfeye îsâr etmesi

چون رسول آمد بگفت آن شاه نر صورتی کم گیر و زود این را ببر

3844. Vaktâki elçi geldi, o er olan şah dedi: "Bir sûreti eksik tut ve bunu çabuk götür!"

Vaktâki elçi kumandanın yanından şâh-ı Musul'un huzûruna avdet etti ve kumandanın talebini söyledi. O rûhu erkek olan şâh dedi ki: "Elimdeki câriye, sâir sûretler gibi bir sûret-i cismâniyyeden ibârettir. Varsın sarayımda bir sûret eksik oluversin! Çabuk al bu câriyeyi, nefis-perest olan kimselere götür!"

من نیم در عهد ایمان بت پرست بت بر آن بت پرست اولیترست

3845. "Ben îmân ahidinde puta tapıcı değilim! Put o puta tapıcının indinde daha evlâdır!"

"Ber", nezd ve ind ma'nâsınadır. Ya'ni, "Ben Hakk'a tapmağa ahdettim ve îmânım bu ahid üzerinedir. Binâenaleyh puttan ibâret olan suver-i cismâniyyeye meyl ve muhabbet ederek tapıcı değilim. Put mesâbesinde olan sûret-i cismâniyye, puta tapıcı olan o Mısır halîfesinin yanında bulunmak daha evlâdır ve daha münâsibdir!"

چون که آوردش رسول آن پهلوان گشت عاشق بر جمالش آن زمان

3846. Vaktâki elçi onu getirdi, o pehlivan o zaman onun cemâline âşık oldu.

Vaktâki elçi o câriyeyi pehlivanın yanına getirdi, pehlivan câriyenin yüzünü gördüğü zaman onun cemâline âşık oldu.

عشق بحری آسمان بر وی کفی صد زلیخا در هوای یوسفی

3847. Aşk bir denizdir. Gök onun üzerinde bir köpüktür. Zîrâ yüz Züleyhâ bir Yûsuf'un hevâsındadır.

Bu ve âtîdeki beyitlerin zevkine varmak için bir mukaddime lâzımdır: Ma'lûm olsun ki, eşyânın yaradılmasına esâs, zuhûra [meyli] olan hubb-i ilâhîdir. Nitekim اعراف فخلقت الخلق لاعرف ya'ni "Ben gizli bir hazine idim. Bilinmeye muhabbet ettim. Binâenaleyh halkı bilinmem için yarattım" hadîs-i kudûsine işâret buyrulur. Mevlânâ Câmî (k.s.) İbn Fânz hazretlerinin kasîde-i Hamriyyesine yazdığı şerhde buyurur ki:

"Bu zuhûra ehl-i hakikat "kemâl-i celâ ve isticlâ" derler. "Kemâl-i celâ" Hakk'ın sıfât ve esmâsı hasebiyle merâtib-i kevnîyyede ve mecâlî-i halkıyyede zuhûrudur; ve "kemâl-i isticlâ", bu merâtibde Hakk'ın kendisini kendisine ızhândır. Cem'-i ahadiyyet makâmında, kendini, kendiyile, kendinde gördüğü gibi merâtib-i tafsîl ve kesrette dahi böylece kendini, kendinin gayrı ile, kendinde veyâhud kendi ile kendinin gayrında veyâhud kendinin gayrı ile kendinin gayrında müşâhede eder."

Ya'ni "kemâl-i isticlâ"da Hakk'ın üç nev'î müşâhede-i vardır. 1- Kendini, bir vech ile kendinin gayrı olan insân-ı kâmilin taayyününü ile kendi vücûdunda müşâhede eder. 2- Kendini, bir vech ile kendinin gayrı olan insân-ı kâmil aynasında yine kendi ile görür. 3- Yâhud bir vech ile kendinin gayrı olan insân-ı kâmilin taayyününü ile kendini, kendinin bir vech ile gayrı i'tibâr olunan eşyâda görür. Rubâî-i Mevlânâ Câmî (k.s.):

بامن دگری را نرسد صلح و نبرد

در ملک بقا منم با مستغنا فرد

ننشسته ز اغیار بدامام گرد

عاشق خود و معشوق خود و عشق خودم

"Mülk-i bekâda istîğnâ ile ferd olan benim. Benim ile berâber başkasına sulh ve cenk erişmez. Âşık zâtım ve ma'sûk zâtım ve aşk zâtımdır. Ağyardan benim eteğime toz konmamıştır."

İmdi esâs-ı hilkat aşk üzerine olunca âlem-i kevnin hey'et-i mecmûası aşk deryâsı üzerinde yüzen bir köpük mesâbesinde olur ve aşk bilcümle zerrât-ı kâinâta şâmil bulunur. Cemâdda nebât mertebesine ve nebâtta hayvan mertebesine ve hayvanda insan mertebesine irtikâ aşkı olduğu ve hattâ her mer-tebe efrâdında ve eczâsında yekdiğerine olan imtizâc aşkı bulunduğu sathî bir mülâhaza ile bile zâhîr olur. İnsana gelince, insanın aşkı mâdûnundaki mah-lûkâtın aşkından ekmeldir. Beyt-i Hz. Hüdâyî (k.s.):

Tıynet-i âdemde konmasa eğer sevdâ-yı aşk

Cenneti bir dâneye satmazdı ol dâna-yı aşk

Kenz-i mahfiden zuhûra geldi eşyâ lâ-cerem

Bâd-i hubb ile temevvüc etti çün deryâ-yı aşk

Fakat insanların aşkı dahi merâtib üzerinedir. Aşkın en aşağı mertebesi âsâra olan aşk ve muhabbettir. Bu âsâr dahi suver-i insânîyyede ve sair eş-yâ sûretlerindeki tenâsüb ve mûsikî nağmelerinde mevzûnluk ve güzelliğe gi-bi maddî veyâhud ahlâktaki tenâsüb ve adâlet gibi maddî ve rûhânî olur.

İnsanın sûret-i unsuriyyesindeki sıfat-ı cemâl-i müşâhede edenler dört ta-baka üzerinedir: Birincisi, kalbleri nûrlanmış olan zevâtür ki, onlar şehvet-i nefsanîyyeden sâf olmuşlardır ve onların temiz kalbleri tabiat levsinden ârî olmuştur. Eşyâda Hakk'ın zâtından başka bir şey görmezler. Aşkta münha-sıran güzel sûretlere kalblerini bağlamaya muhtaç değildirlir. Belki eşyânın hey'et-i mecmûasında cemâl-i mutlakı müşâhede ederler.

İkincisi, Hak yolunun sâlikleridir ki, bunların nefisleri Hakk'ın sebebsiz inâyeti ile veyâhud mücâhede ve riyâzet ile tabîatın zulmetinden sâf ol-

muşlardır ve şehvât-ı nefsâniyyeden temizlenmişlerdir. Fakat cemâl-i mutlakı suver-i insâniyyedeki hüsn ve melâhatte görmekten külliyyen kurtulamamışlardır. Binâenaleyh onlar aşklarını şehvetsiz olarak bir güzel insan sûretine tevcih ederler ki, bunların aşkına "aşk-ı mecâzî" derler. Onların bu aşk-ı mecâzîsi bilâhare aşk-ı hakîkî-i Hak rengi iktisâb eder ve bu kayıddan kurtulurlar.

Üçüncüsü, aşk-ı mecâzîden yakalarını kurtarıp aşk-ı hakîkiye vâsıl olmayan tâîfedir. Gerçi bunlar dahi şehvât-ı nefsâniyyeden kurtulmuşlar ise de onların aşkları bir sûreti bırakıp diğer sûrete müteselsilen müteveccih olur; ve bu hâl onların cemâl-i mutlakı müşâhedelerine mâni' bulunur.

Dördüncüsü, esfel-i sâfilîn-i tabiata düşen şehvetperestlerdir ki, bunlar hayvanlık mertebesinde mahbûb-ı hakîkîden bîhaber kalmışlardır; ve güzel kadınları kucaklarına çekmek sûretiyle tabiat-ı hayvâniyyeleri sükûnet bulmuştur; ve bu tâife bu hevâ-yı nefse "aşk" adını koymuşlardır.

İşte bu kussada Mısır halîfesinin mevkî'i, bu dördüncü tâife ve Musul hükümdârının mevkî'i, dahi, üçüncü veyâ ikinci tâife arasındadır. Bu mukaddîme anlaşıldıktan sonra bu beyt-i şerîfin hulâsa-i ma'nâsı şöyle olur: Hilkat-i kâinât hubb-i zuhûr-ı ilâhîye müstenid olduğundan aşk bir azîm denizdir. Mezâhir-i sîfât ve esmâ-i ilâhiyye olan gökler ve bilcümle ecrâm-ı semâviyye o aşk deryâsı üzerinde bir köpüktür. Yukarıda zikrolunan dört tabakanın erbâbından her biri Züleyhâ gibidir ve Yûsuf-ı hakîkî olan Hakk'ın cemâl-i mutlak-ı vâhidîyyetin aşkıdadır.

گر نبودی عشق بفسردی جهان

دور گردونها ز موج عشق دان

3848. *Feleklerin devrini aşkın dalgasından bil! Eğer aşk olmasaydı cihan donar idi.*

Feleklerin dönmesini ve hareketlerini zuhûra [meyli] olan hubb-i ilâhîden bil! Eğer zuhûra olan hubb-i ilâhî olmasa idi, kâinât hareketsiz ve donmuş bir hâlde kalır idi. Cenâb-ı Pîr efendimiz *Fîhi Mâ Fîh*'lerinin 45. faslında şöyle buyururlar:

"Cenâb-ı Hak اعرف ان مخفيا فاحيت ان عرف [ya'ni "Ben gizli bir hazîne idim. Bilinmeye muhabbet ettim. Binâenaleyh halkı bilinmem için yarattım"] buyurur. Ya'ni cümle âlemi yarattım. Ondandır garaz, ba'zen lütuf ve ba'zen kahr ile bütün bizim ızhârımız idi. Bu, memleketine bir âlâmet kifâyet edecek bir pâdişâh değildir. Eğer zerrât-ı âlem hep muarîf olsalar onun ta'rifinde âciz ve kâsır olurlar. Binâenaleyh bütün halâyık gece ve gündüz Hakk'ı ızhâr eyler-

ler. Ancak ba'zıları bilirler ve ızhâra vâkıfurlar ve ba'zıları gâfildirler. Ne sûretle olursa olsun, ızhâr-ı Hak sâbit olur."

کی جمادی محو گشتی در نبات کی فدای روح گشتی نامیات

3849. *Ne vakit bir cemâd nebâtta mahvolurdu? Ne vakit nebâtât rûhun fedâsı olurdu?*

Eğer aşk olmasa idi cemâd ne vakit nebât mertebesine terakkî edip o mertebede kendi cemâdlığını mahvederdi? Ve nebâtât dahi kezâlik aşk ile hayvanlık mertebesine terakkî edip kendisini rûh-i hayvânî mertebesine fedâ etmezdi.

روح کی گشتی فدای آن دمی کز نسیمش حامله شد مریعی

3850. *Râh o bir nefesin ne vakit fedâsı olurdu ki, onun nesîminden bir Meryem hâmile oldu.*

"Nesîm", lügatte "iyi ve temiz rûzgâr" demektir. Burada nefh-i ilâhiye işâret buyrulur. Ya'ni, rûh-i hayvânî dahi وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي (Hicr, 15/29) ya'ni "Ben insana kendi rûhumdan nefh ettim" âyet-i kerîmesinde işâret buyrulan ve nefh-i ilâhiden ibâret olan rûh-i insânî mertebesinde kendisini fedâ etmezdi ki, o nesîmden ya'ni o üflemekten hâsıl olan rûzgârdan bir Meryem sûret-i İseviyyeye hâmile oldu.

هر یکی بر جا ترنجیدی چو یخ کی بدی پران و جویان چون ملخ

3851. *Her biri buz gibi mûnkabız olurdu. Ne vakit çekirge gibi uçuğu ve arayıcı olurdu?*

"Turunciden", abûs ve ekşi yüzü ve mûnkabız olmak. Bu masdar kabuğu buruşuk olan "turunç" denilen meyvenin isminden müştaktır (*Burhân ve Reşîdî*). "Melah" (ملخ), çekirge demektir. Ya'ni, eğer zuhûra olan muhabbet-i ilâhî ile dâimâ irsâl olunan nefes-i rahmânî munkatî olsa suver-i mezâhirin her birisi hareketten kalır ve buz gibi mûnkabız bir hâlde bulunur idi.

ذره ذره عاشقان آن کمال می شتابد بر علو همچون نهال

3852. *Zerre zerre o kemâlin âşıkları, fidân gibi yükseklîğe acele eder.*

Avâlim-i süfiyyede zâhir olan mezâhirin cümlesi, zât-ı Hakk'ın kemâlinin âşıkları ve hepsi başını yukarı kaldırıp büyüyen bir fidan gibi o kemâle doğru yükselmek için koşarlar.

تنقیه تن می کنند از بهر جان

سبح لله هست اشتباشان

3853. Onların aceleleri "Sebbaha lillâh" dır, can için cisimlerini pâk ederler.

Bu beyt-i şerifte sûre-i Saff'da olan *سَبِّحْ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ* (Saff, 61/1) ya'ni "Göklerde ve yerde olan mahlûkâtın hepsi Allah Teâlâ'yı tenzih ve takdis ederler" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur.

Ma'lûm olsun ki, fezâ-yı nâmütenâhîdeki ecrâm ve onların üzerlerindeki mahlûkâtın cümlesi, sıfât ve esmâ-i ilâhiyyenin mazharlarıdır ve hepsi nefes-i rahmânî ile zât-ı Hak'ta mütekevvin olup sıfât-ı Hayât ile mevsûfturlar. Ve eser-i hayât cemâdda bâtın ve nebâtta mahsûs ve hayvanda zâhir ve insanda azhardır; ve kezâ sıfât-ı Kelâm dahi bu tertîb üzerinedir. Cemâdın ve nebâtın ve hayvânın tesbîhleri bâtında olduğu gibi zâhirde kendi hilkat-i asliyelerine fiilen muhâlefet etmemek sûretiyledir. İnsân-ı kâmilin tesbîhi hem zâhiren ve hem de bâtinen olduğundan bîlcümle mevcûdâtın tesbîh ve tenzîhlerine fâiktr. İnsân-ı nâkûsın tesbîhi ancak bâtinen ve rûhen olmakla berâber, isti'dadını zâyî' edip zâhirde Hak'tan gâfil ve mâsivâyâ mâil olduğundan, mertebe i'tibârıyla cemâd ve nebât ve hayvândan aşağıdır. Fakat suver-i mezâhirin cümlesi fânî olup kendi asılları olan Hakk'ın sıfât-ı Hayât-ı küllîyesinde müstağrak olmak için, cisimlerini gayriyet kirinden ve pasından temizlemek üzere her an koşarlar. Ya'ni cemâd nebâta ve nebât hayvana ve hayvan insana ve insan melekîyete ve melekîyet dahi lâhûtiyete rücû' etmek için koşarlar; ve hepsi bu gayriyet azâbından kurtulmağa ve kendi asıllarına urûca çabalarlar. İşte onların bu halleri de tesbîh ve tenzîh-i fiilidir; ve mezâhir arasında sûret-i insâniyyeyi bulmak büyük ni'met-i ilâhiyyedir. Zîrâ bu ni'met içinde bulunan kimse, eğer cihâd-ı ekberde muvaffak olursa inâyet-i Hak'la rücû'unu ve urucunu itmâm eder. Ve eğer muvaffak olamazsa bu urucu *تَعْرِجُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ إِلَيْهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ* (Maâric 70/4) ya'ni "Rûh ve melâike elli bin yıl mikdârı olan bir günde ona uruc eder" âyet-i kerîmesi mücibince uzun zahmetler ile kendi aslı olan Hakk'a rücû' eder. Tesbîhe müteallık olan beyânât, III. cildin 467 ve 468 numarasına müsâdif olan:

ناطقان کانا إليه راجعون

جمله اجزا در تحرك در سکون

غلغلی افکند اندر آسمان

ذکر و تسبیحات اجزای جهان

[Ya'ni "Bütün cüz'ler, hareket ve sükûn hâllerinde: "Biz, şübhe yok, yine gerisin geri O'na dönüyoruz!" derler. Cihan cüz'lerinin zikir ve tesbîhleri, göklere bir uğultu düşürmüş ve oraları çınlatmıştır." beyitlerinin şerhinde geçti.]

پهلوان چه را چو ره پنداشته شوره اش خوش آمده حب کاشته

3854. *Pehlivan kuyuyu yol gibi zannetmiş; çorak ona hoş gelmiş tâne ekmıştır.*

İşte o pehlivan kumandan karanlık bir kuyu mesâbesinde olan şehvet-i nefsâniyyesini emîn bir yol gibi zannetmiş ve çorak bir yer mesâbesinde olan bir sûret-i cismâniyyedeki güzellik ona hoş gelmiş ve insana mahsûs olan aşk tânesini o çorak yere ekmıştır ki, mâsivâya olan aşk ve muhabbet aslâ semere vermez. Fânî olan sûret gibi ve berhavâ olur gider.

چون خیالی دید آن خفته بخواب جفت شد با آن و از وی رفت آب

3855. *‘Vaktâki o uyumuş kimse rû’yâda bir hayâl gördü, onunla çift oldu ve ondan su gitti.*

“Çün”, tevkîl için olursa tercüme yukardaki gibi olur; ve eğer teşbîh için olursa tercüme şöyle olmak icab eder: “Uyumuş olan kimsenin rû’yâda gördüğü bir hayâl gibi ki, onunla çift oldu ve ondan su gitti.” Ya’ni fânîye taassuk eden kimsenin aşkının berhavâ olması, uyuyan kimsenin rû’yâsında ihtilâm olmasına benzer ki, onun nutfesi ve hayâtının suyu boşuna akıp gitmiş olur. Bu beyt-i şerifte الدنيا كحلم النائم ya’ni “Dünyâ uyuyan kimsenin gördüğü rû’yâ gibidir” hadîs-i şerîfine işâret buyrulur.

چون برفت آن خواب و شد بیدار زود دید کان لعبت بیداری نمود

3856. *‘Vaktâki o rû’yâ gitti ve çabuk uyanık oldu; gördü ki, o lu’bet uyanıklıkta görünmedi.*

“Lu’bet”, oyuncak ve kâğıt ve duvar üzerindeki resim ve kukla ma’nâlarıdır. Burada murâd, rû’yâda cimâ’ ettiği sûrettir. Ya’ni, vaktâki uykusu esnâsında ihtilâm olan kimse, bu ihtilâm ve inzâlî müteâkıben hemen uyandı ve rû’yâsında gördüğü sûret zâil oldu ve uyanıklık hâlinde o sûretin bir hayâlden ibâret olduğunu gördü. Bu beyt-i şerîfde dahi فانذا ماتوا انتبهوا ya’ni “Nâs uyurlar, öldükleri vakit uyanırlar” hadîs-i şerîfine işâret buyrulur.

بر خیالی آب خود بردم دریغ عشوه آن عشوه ده خوردم دریغ

3857. *‘Yazık! Bir hayâl üzerine suyumu götürdüm, yazık! O işve vericinin işvesini yuttum.*”

“İşve” (عشوه), ayının üç hareketiyle, (aşve, uşve, işve), lügatte emr-i mültetebis demektir, “aldatma” ma’nâsındır. Ya’ni, ihtilâm olan kimse der ki: “Ya-

zık ki aslı olmayan bir hayâl üzerine nutfemi döktüm ve hayâtımın suyunu bir bâtila sarf ettim. O aldatıcının aldatmasını yuttum ve o hayâle aldandım!" İşte aşkını hayât-ı dünyeviyyede, ma'sûk-ı hakîkî olan Hakk'ın gaynına tevcih edenler dahi, ölüp uyandıkları vakit, ihtilâm olan kimsenin teessüf gibi teessüf ederler.

بهلوان تن بد آن مردی نداشت تخم مردی در چنان ریگی بکاشت

3858. *O cism pehlivânı idi. Mertlik tutmadı, mertlik tohumunu böyle kumluga ekti.*

Ya'ni, o kumandan, cisminin ve şehvet-i nefsâniyyesinin pehlivânı idi. Rûhunun pehlivânı değil idi. Binâenaleyh şehvet-i nefsâniyyesine hâkim olacak bir mertliği yok idi. Bu sebebdan insanlığa mahsûs olan aşkı ve mertlik tohumunu böyle çorak bir kumluk mesâbesinde olan sûret-i cismâniyyeye ekti.

مرکب عشقش دریده صد لگام نعره می زد لایالی باحمام

3859. *Onun aşkının merkebi yüz yuları koparmış, "Ölüme lâübâliyim!" na'rasını vururdu.*

"Ligâm", yular; "lâübâli", müfâale bâbından fül-i müzâri' nefsi-i mütekelim vahdedir, "çekinmem ve korkmam" ma'nâsınadır; "humâm", ölüm demektir. Ya'ni, o sûret-i cismâniyye âşıkı olan pehlivânın aşk merkebi azarak korktu ve hayâ ve emânet ve gazab gibi birçok yularları koparmış olduğu hâlde "Ey ölüm, neredesin, karşıma çık, senden asla korkmuyorum!" na'rasını vururdu. Ba'zı nüshalarda لا ابالی الحمام vâki'dir. "Hamâm", güvercin demektir. Bu sûrette "lâübâli", kayıtsız ve mübâlâtsiz ma'nâsında olup "Güvercin gibi kayıtsız ve mübâlâtsiz olarak na'ra vurdu" demek olur.

ایش ابالی بالخلیفه فی الهوی استوی عندی و جودی و التوی

3860. *"Ne şeydir ki muhabbette halifeden çekineyim. Benim indimde vücûdum ve helâkim berâberdir!"*

"Tevâ", helâk demektir. "Eyş", (ای شین) terkibinin muhaffesidir. Ya'ni, "Halife ne şeydir ve ne hükmü vardır ki, cârîyeye vuslat husûsunda halifeden çekineyim! Şu dakikada benim indimde vücûdum ve ölümüm, varlığım ve yokluğum müsâvidir!"

این چنین سوزان و گرم آخر مکار مشورت کن با یکی خاوند گار

3861. *Nihâyet böyle yanıcı ve acele ekme, bir iş sâhibiyle meşveret et!*

"Germ", harâret ve acele ma'nâlarıdır. Burada "acele" ma'nâsıdır. "Hâvend", "hudâvend" in muhaffefidir, "sâhib ve mâlik ve evin büyüğü" ma'nâlarıdır. "Kâr", kâf-ı Arabî ile "iş" ma'nâsıdır. Ba'zı nüshalarda kâf-ı Fârisî ile "hâvendgâr" yazılmıştır. Bu da "hudâvendgâr" kelimesinin muhaffefidir. Bu da yukarıdaki ma'nâda müsta'meldir. Ya'ni, ey sâlik, vel-hâsıl nefsinin arzularına böyle yana yana koşma ve amel tohumunu hayâlât tarlası olan suver-i cismâniyye sâhasına ekme! Eğer nefsine karşı mağ-lûb isen bir iş sâhibi olan insân-ı kâmil ve mürşid ile meşveret et ki, o zât-ı şerîf sana nefsine galebe usûlünü ta'lim etsin!

مشورت کو عقل کو سیلاب آرز در خرابی کرد ناخنها دراز

3862. *Meşveret nerede! Akıl nerede! Hırs seylâbı harâblıkta turnakları uzun yaptı.*

Fakat bir kimsenin hırs-ı nefsânîsinin taşkın seli kalbi harâb etmek husû-sunda turnaklarını uzattığı vakit onun aklı kalmaz ki, bir kâmil ile meşveret etmek lüzûmunu hissetsin!

بین ایدی سد و سوی خلف سد پیش و پس کی بیند آن مفتون خد

3863. *Önlerde sed ve arka tarafta sed vardır. O yanağın meftûnu önü ve arkayı ne vakit görür?*

O bir güzelin yanağının meftûnu ve sûret-i cismâniyyesinin âşıkı olan kim-se önde ya'ni âlem-i zâhirde ve arkada ya'ni âlem-i bâtında olan ma'nâları ne vakit görür? Zîrâ böyle nefsânî kimselerin önünü ve arkasını cismâniyet âle-mi kapamış ve ma'nâ âlemini görmeye seddolmuştur. Nitekim âyet-i kerime-de Hak Teâlâ buyurur: *وَجَعَلْنَا مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ سَدًّا وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا فَأَغْشَيْنَاهُمْ فَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ* (Yâsîn, 36/9) ya'ni "Biz onların önlerinde sed ve arkalarında sed kıldık. İmdi onları örttük. Binâenaleyh onlar görmezler."

آمده در قصد جان سیل سیاه تا که روبه افکند شیری بچاه

3864. *Tilki arslanı kuyuya bırakmak için kara sel canın kasdına gelmiştir.*

Tilki mesâbesinde olan nefis arslan mesâbesinde olan rûhu tâbiât ve cis-mâniyet âleminin karanlık kuyusuna düşürmek için kara ve çamurlu sel me-

sâbesinde olan sıfât-ı nefsânîyye sell o arslan gibi olan canın kasdına ve helâkine gelmiştir. Nitekim I. cildin 1320 numaralı beytinden i'tibâren başlayan sürh-ı şerîfde bir tavşanın bir arslanı kuyu içinde kendi hayâlîni ve aksini göstererek, hîle ile kuyuya düşürdüğü beyân buyrulmuş idi.

از چہی بنمود معدومی خیال تاه اندازد اُسوداً کالجال

3865. *Dağlar gibi arslanları atmak için bir kuyudan yoka mensûb olan hayâlî göstermiştir.*

"Üsûd", arslan ma'nâsında olan "esed" in cem'idir, "arslanlar" demek olur. "Ma'dûmî"deki "yâ", nisbet için olmak münâsibdir. "Dağlar gibi arslanlar" dan murâd, yıllarca zühd ve takvâ içinde bulunan âbidler ve zâhidlerdir. "Kuyu" dan murâd, cismânîyet ve tabîat âlemidir ki, şânı hakikatte adem-i izâfîdir; ve bu cismânîyet ve tabîat âleminde bulunan güzel sûretlerin her biri bu adem-i izâfî âlemine mensûb olan birer hayâldir. Ya'ni, o nefis tilkisi dağlar gibi arslanlar mesâbesinde olan âbidleri ve zâhidleri bâkî olan rûhânîyet gülîstanlarından fânî olan cismânîyet ve tabîat kuyusuna çekip atmak için o fânî ve adem-i izâfîye mensûb olan bir güzel sûret hayâlîni göstermiştir. Nitekim suver-i cemûleye âşık olmak husûsundaki izâhât biraz yukarıda geçti. Ve Ferîdüddin Attâr hazretleri *Mantıku't-Tayr* kitabında Şeyh San'ân bir hıristiyan kızına âşık olarak mürîdlerini terk edip Rûm diyârında ma'sûkasının emriyle birisine domuz güttüğünü beyân buyurmuştur; ve bu gibi menâkub çoktur.

هیچ کس را با زنان محرم مدار که مثال این دو پنه است و شرار

3866. *Hiçbir kimseyi kadınlar ile mahrem tutma! Zîrâ bu ikinin misâli pamuk ve kıvılcımdır.*

"Şerâr", "şerere"nin cem'idir, "ateş kıvılcımı" demektir. Ya'ni, velhâsıl hiçbir kimseyi kadınlar ile bir arada yalnız bırakma ve mahrem tutma! Zîrâ erkekler ateşin kıvılcımları ve kadınlar da pamuk gibidir. Ateş ile pamuk birbirine yaklaşıncâ pamuğu nasıl ateş istilâ ederse erkek ile kadın da yalnız bir yerde kaldıkları vakit erkekten şehvet ateşinin kıvılcımı kadına sıçrayıp fesâda ve harablığa sebep olur.

Ma'lûm olsun ki, fenn-i tıp, erkekler ile kadınların bir arada bulunup raks etmeleri ve fakat birbirlerine karşı hissettikleri şehveti zabtedip zinâ edememeleri yüzünden hem erkeklerde ve hem de kadınlarda birtakım hastalıklar

peydâ olduğunu ve husûsuyla bu yüzden kadınların rahimlerinde kanser husûle geldiğini tesbît etmiştir. Ve dîn ve ahlâk ile alâkası olmayan etubbâ, bu belânın def'i için zinâyı tavsiye ediyorlar. Halbuki zinâ ictimâî bir âfetten başka bir şey değildir. Firengi ve bel soğukluğu illetlerinin menba'ıdır.

Garibdir ki Viyana doktorlarından birisi frengiye karşı meşhûr serumu keşfetmiş ve bu serum vâsıtasıyla frengi mikroplarının ma'lûlûn kanından zâil olduğunu göreyak temizlendiği zannıyla temiz bir kadın ile nikâhına muvâfakat edilmiştir. Fakat tedkikât-ı ahîre ile frengi mikroplarının kandan kaçarak a'sâba sanıldığı ve ma'lûl kimse tarafından bu mikropların temiz kadının dahî a'sâbına aşılandığı anlaşıldı. Binâenaleyh serum kâşifinin hastalığın tedâvisine değil büsbütün istîârna ve binâenaleyh cem'iyet-i beşerîyyeye hizmet değil bilmeyerek bir ihânet ettiği sâbit oldu. Nihâyet doktorlar bunun da çâresini bulmaya çalışıp hastaya tifo mikrobu aşıladılar; ve bu mikropların filhakîka frengi mikrobunu a'sâbdan mahvettiği görüldü ise de tifo mikrobu aşılanan ma'lûllerden çoğunun bu hastalıktan öldüğü ve kurtulanların dahi hayvanlar gibi ahmak bir hâle geldiği ve tamâmen insanlık zekâsından çıktığı anlaşılmıştır. İşte emr-i ilâhîye muhâlefet edenlerin tabiatın cezasından ibret almaları iktizâ eder.

همچو يوسف معتمم اندر رفق

آتشى بايد نشسته ز آب حق

3867. *Hakk'ın suyundan sönmüş bir ateş gerektir, Yûsuf gibi günahla mahfûz olsun!*

"Ateş"ten murâd, şehvet-i nefsânî ve "Hakk'ın suyu"ndan murâd, Hakk'ın rahmet-i rahîmiyyesi. "Rehak", müteaddid ma'nâları vardır. Burada "suç ve günah ve harâma meyletmek" ma'nâlarıdır. Ya'ni, Yûsuf (a.s.) gibi günah etmek husûsunda ma'sûm ve mahfûz olmak için, Hakk'ın rahmet-i rahîmiyyesinden sönmüş ve ölmüş bir şehvet-i nefsânî gerektir. Gayet güzel bir kadın kendini zinâyâ da'vet ettiği vakit, bu rahmetle merhûm olan kimse, "Maâzallah, ben bu rezâleti yapamam!" der. Nitekim Yûsuf (a.s.)ın Züleyhâ ile olan kıssası sûre-i Yûsuf'ta beyân buyrulmuştur.

همچو شیران خوشتن را واگشت

گر زلیخای لطیف سرو قد

3868. *Eğer servi boylu latîf Züleyhâ ise de, arslanlar gibi kendisini geri çeker.*

Ya'ni, Hakk'ın rahmet-i rahîmiyyesiyle merhûm ve mahfûz-ı ilâhî olan bir kimseyi, eğer Yûsuf (a.s.)ı kendisine da'vet eden Züleyhâ gibi boylu boslu ve

latîf endamlı gayet güzel bir kadın olsa bile, o kimse arslanlar gibi kendisini o kadından geri çeker ve zinâyı irtikâb etmez.

مراجعت کردن پهلوان از موصل بجانب مصر و صحبت او در راه باز کنیزك

Pehlivanın Musul'dan Mısır cânibine dönmesi
ve onun yolda câriye ile sohbeti

Bu sûrh Ankaravî nüshasında mûnderiç değildir. Ba'zı nüshalarda vardır. Fihristde fâidesi olduğu için fakîr dahi dercettim.

باز گشت از موصل و می شد براه تا فرود آمد بییشه و مرج گاه

3869. *Musul'dan geri döndü ve yolda gider idi. Nihâyet ormana ve mer'âya nüzûl etti.*

Kumandan olan pehlivan câriyeyi aldıktan sonra ordusuyla berâber Musul şehrinden Mısır tarafına geri döndü ve yollarda giderdi. Nihâyet orduyu dinlendirmek için bir ormana ve mer'âya nüzûl etti.

آتش عشقش فروزان آن چنان که نداند او زمین از آسمان

3870. *Onun aşkının ateşi öyle parlayıcı oldu ki o gökten yeri bilmez.*

Pehlivanın câriyeye olan aşkının ateşi öyle şiddetli bir hâle geldi ki, yerde mi yoksa gökte mi olduğunu bilmedi ve o aşkın mağîûbu oldu.

قصه آن مه کرد اندر خیمه او عقل کو و از خلیفه خوف کو

3871. *O çadır içinde olan o mâha kasedetti. Akıl nerede! Halîfeden korku nerede!*

Şiddet-i aşk sebebiyle o pehlivan çadır içinde mahfûz bulunan o câriyeye kasd ve teveccüh etti. Aşk ateşinin parladığı o anda akıl nerede! Ve aklın netîce-i hükmü olan halîfeden korku duygusu nerede kalır! Bu anda akıl ve idrâk muattal bir hâldedir.

چون زند شهوت درین وادی دهل چيست عقل تو فجل ابن الفجل
 3872. *Vaktâki bu vâdide şehvet davul çalar, ey turp oğlu turp senin aklın nedir?*

Vaktâki güzel sûrete olan aşk vâdisinde şehvet-i nefsânîyye senin vücûdunun şehrinde davul çalıp zuhûrunu i'lân eder, ona mukâvemet için senin zayıf olan aklının ne hükmü olur, ey turp oğlu turp? "Turp oğlu turp" ya'ni sâha-i tabiatta neşv ü nemâsı, gerek kendisinin ve gerek babasının, bir turp-tan farkı olmayan kimse demektir.

صد خلیفه آن زمان همچون مگس پیش چشم آتشینش آن نفس
 3873. *O zaman, o nefes onun âleşin olan gözü önünde, yüz halife sinek gibidir.*

چون برون انداخت شلوار و نشست در میان پای زن آن زن پرست
 3874. *Vaktâki o zampara şalvarını dışarıya attı ve kadının ayakları arasında çöktü.*

Vaktâki kadın sevice olan o pehlivan ayağından donunu çıkarıp câriyenin bacakları arasına girdi ve cimâ' etmek vaziyetini aldı.

چون ذکر سوی مفر می رفت راست رستخیز و غلغل از لشکر بخواست
 3875. *Vaktâki zeker makar tarafına doğru gitti, askerden kıyâmet ve gulgule kalktı.*

"Makarr", mahall-i karâr demek olup fercden kinâyedir. Ya'ni, vaktâki pehlivanın zekeri câriyenin fercine doğru gitti, çadırın dışınsındaki askerden bir kıyâmet ve gulgule ya'ni bağışmalar ve hareketler koptu. Pehlivanın muâmelesi yarı yolda kaldı.

بر جهید او کون برهنه سوی صف ذو الفقاری همچو آتش او بکف
 3876. *O kıcı çıplak, o elinde bir zülfikar olarak saf tarafına fırladı.*

Bu gürültü üzerine pehlivan askeri düşman bastı zannedip donunu giymeğe vakit bulmaksızın kıcı çıplak ve elinde kılıç olduğu hâlde kendi askerlerinin safı tarafına fırladı.

دید شیر نر سیه از نیستان بر زده بر قلب لشکر تا گهان
 3877. *Kara erkek arslanı kamışlıktan ansızın askerin içine hücum etmiş gördü.*

تازیان چون دیو در جوش آمده صد طویله و خیمه اندر هم زده

3878. *Dev gibi koşarak cûşa gelmiş yüz tavile ve çadırı birbirine katmış.*

"Tavile", hayvanları bağladıkları yer, [tavla]. Ya'ni, kara arslan kükremiş olduğu hâlde koşarak asker içine gelmiş ve birçok tavile ve çadırları karma kanşık bir hâle getirmişti.

شیر نر گنبد همی کرد از لُغز در هوا چون موج دریا بیست گز

3879. *Erkek arslan mağaradan, deniz dalgası gibi havada yirmi arşın atlar idi.*

"Lügaz", lügatte fâre deliği ve bilmece ma'nâlarıdır. Burada arslanın mağarası ve ini murâd olunur. Ya'ni, o erkek arslan ininden çıkıp havada deniz dalgası gibi yirmi arşın yüksekliğinde sıçrar idi. "Günbed kerdên", sıçramak ma'nâsındır.

پهلوان مردانه بود و بی حذر پیش شیر آمد چو شیر مست سر

3880. *Pehlivan merdâne ve korkusuz idi. Kızgın başlı arslan gibi arslanın önüne geldi.*

زد بشمشیر و سرش را بر شگافت زود سوی خیمه مه رو شتافت

3881. *Kılıç ile vurdu ve onun başını yardı. Çabuk ay yüzlünün çadırı tarafına koştu.*

Pehlivan hemen kılıç ile arslanın başına vurdu ve onun başını yardı ve çabuk ay yüzlü cârîyeye kavuşmak için cârîyenin çadırı tarafına koştu.

چونکه خود را او بدان حوری نمود مردی او همچنین بر پای بود

3882. *Vaktâki kendini o cârîyeye gösterdi, onun erkekliği öylece ayak üzre idi.*

Ya'ni, pehlivan çadırdan kıcı açık bir hâlde dışarıya fırlamış ve arslanı öldürdükten sonra yine o hâlde çadıra avdet etmiş idi. Vaktâki kendisini o hûrî gibi olan cârîyeye bu çıplak hâlde gösterdi ki, bu kadar korkunç bir vak'adan sonra bile onun erkekliği ya'ni zekeri inmemiş idi.

با چنان شیرى بچالش گشت جفت مردی او مانده بر پای و نخفت

3883. *Öyle bir arslan ile cenkte çifti oldu. Onun erkekliği ayak üzerinde kaldı ve yatmadı.*

“Çalış”, cenk demektir. “Cüft geştin”, berâber olmak demektir. Ya’ni, pehlivan öyle müdhîş bir arslan ile cenkte berâber olduğu hâlde, onun zekeri kalkmış bir hâlde kaldı ve inmedi.

آن بت شیرین لقای ماه رو در عجب درماند از مردی او

3884. *O ay yüzlü olan cemâli lafîf mahbûbe onun erkekliğinden taaccübde kaldı.*

جفت شد با او بشهوت آن زمان متحد شد در زمان آن هردو جان

3885. *O zaman şehvet ile ona çift oldu. O iki can derhal müttehid oldu.*

Ya’ni, câriye pehlivanın erkekliğini gördü, beğendi ve kendisinde de şehvet duygusu peydâ oldu. İşte o şehvet duygusu zamânında derhal pehlivana nefsinin teslim etti ve mukâreneti kabûl etti. O iki can ya’ni pehlivânın rûh-ı hayvânîsi ile câriyenin rûh-ı hayvânîsi şehvet duygusundan derhal birleşti ve zevk-i inzâlde müttehid oldu.

ز اتصال این دو جان با همدگر می رسد از غیبتان جانی دگر

3886. *Bu iki canın birbiriyle ittisâlınden onlara gaybdan bir başka can erişir.*

Ya’ni, bu iki rûh-ı hayvânînin böyle şehvetle birbirine ittisâlınden onlara âlem-i gaybdan ve adem-i izâfî âleminde başka bir rûh-ı hayvânî erişir, o da onların çocuğu olur. Ma’lûmdur ki, bu iki rûh-ı hayvânînin şehvetle birbirine ittisâli ya meşrû’ veya gayr-i meşrû’ olur. Veled-i gayr-i meşrû’ bâtınen mertebe-i insâniyyete terakkî edemez ve kalb cennetine dâhil olamaz. Zîrâ menşe-i tekevvinü fâsiddir ve bozuktur; ve rûh-ı ilâhî nefhine sâlih değildir. Binâenaleyh o veled haşlak (خاشلاق) ve nâkus bir meyve mesâbesindedir; ve zânîlerin mücsem bir günâhıdır ve cem’iyyet-i beşeriyye arasına bıraktıkları bir fesâd âletidir. Bu sebeble Hak Teâlâ bütün dinlerde zinâyı men’ buyurmuştur. Cîmâ’-ı meşrû’dan hâsıl olan veled ise tamâmen bunun aksidir ve terbiye olunursa bâtınen insanlık mertebesine terakkîsi mümkündür. Zîrâ rûh-ı ilâhî nefhine sâlihdir.

رو نماید از طریق زاندی گر نباشد از علوقش ره زنی

3887. *Eğer onun rahmeti cihetinden bir yol vurucu olmazsa, doğmaklık yolundan yüz gösterir.*

“Ulûk”, rahim ma’nâsınadır. İmdi gerek meşrû’ ve gerek gayr-i meşrû’ cîmâ’da, eğer kadının rahminde erkeğin huveynât-ı meneviyyesini öldürecek

bir madde bulunmazsa, adem-i izâfiden gelecek olan o rûh-i hayvânî doğum yolu olan mehbilden yüz gösterir ve âlem-i sûrette ve vücûd-i izâfî âleminde peydâ olur. Fakat veled-i meşrû' ebeveyni için rahmet ve veled-i gayr-i meşrû' azâb olur.

هر کجا دو کس بمهری یا بکین جمع آید ثالثی زاید یقین

3888. *Her nerede iki kimse bir muhabbet yâhud kîn ile cem' gelirse muhabbet üçüncü doğar.*

Bu beyt-i şerîfde tevellüd-i sûrîden tevellüd-i ma'nevîye intikâl buyrulur. Ya'ni, iki kişi bir yerde birbirlerine mü'lâkî oldukları vakit, ya birbirlerine muhabbet ederler veyâhud yekdiğerine karşı kîn tutarlar. Muhabbet ve kîn onların bâtınında merkûz olan iki zıd ma'nâdan ibârettir. Fakat bu iki zıd ma'nânın ve fikrin âlem-i misâlde birer sûretleri vardır. Nitekim îmân ve küfür lisânen ve fiilen izhâr edilse de edilmese de, onların âlem-i misâlde birer sûretleri vardır. Îmânın sûreti nûr ve küfrün sûreti nâr; ve kezâlik ilmin sûreti ziyâ ve aydınlık ve cehlînin sûreti zulmet ve karanlıktır. Bunun gibi muhabbetin ve kînin de âlem-i misâlde iyi ve kötü sûretleri vardır. Binâenaleyh bu iki zıd ma'nâları ve fikirleri hâmil olan şahsiyetlerin müşâhabetinden yine âlem-i misâlde üçüncü bir sûret doğar. İşte bu sebebdan âyet-i kerîmede وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ (Tevbe, 9/119) ya'ni "Sâdiklar ile berâber olun!" diye emir buyrulmuştur.

لیک اندر غیب زاید آن صور چون روی آن سو بینی در نظر

3889. *Fakat o sûretler gaybda doğar. Vaktâki o tarafa gidersin, nazarda görürsün.*

Fakat o sûretler gaybda ya'ni âlem-i misâlde doğar ve âlem-i dünyâda ve şehâdetde görünmez. Vaktâki âlem-i misâl tarafına gidersin, onları misâlî olan cismin gözüyle apaçık görürsün. Kalb gözü açık olanlar o suver-i misâliyyeyi bu âlem-i şehâdetde de görürler. Ehl-i hicâb ise sûfî ölümünden sonra âlem-i berzahda görürler; ve âlem-i berzah ikidir: Birisi, âlem-i şehâdetin fevkindeki âlem-i misâldir ki, bu dünyâya gelecek olan sûretler evvelâ orada zâhîr olur. Buna "gayb-i imkânî" ve "misâl-i imkânî" ve "misâl-i evvel" derler; ve ikinci berzahda da "gayb-i muhâlfî" ve "misâl-i muhâlfî" ve "misâl-i sâni" ve "misâl-i imtinâfi" derler.

آن نتایج از قرآن تو زاد هین مگرد از هر قربنی زود شاد

3890. *O neticeler senin karînlerinden doğdu. Sakın her bir karînden çabuk şâd olarak dönme!*

"Netâyic", netîcenin cem'idir; ve "netîce", lügatte "hayvan yavrusu"na derler. Burada "âlem-i misâlde doğan sûretler" murâd buyrulur. Ya'ni, o âlem-i misâldeki sûretler senin karınlarından ve musâhiblerinden doğdu. Sakın her bir sohbet ettiğin kimselerden çabuk şâd ve memnûn olarak kendi makâmına ve mekânına dönme! Ya'ni meselâ sen birtakım kimseleri kâmil bir velî zannedip sohbetlerinde bulunursun. Halbuki onlar senin zannettiğin gibi değildir. Hakâyik ve maârif nâmına sana birtakım yanlış fikirler ilkâ ederler. Sen de onları öğrendim diye mesrûr ve memnûn olursun; ve o sakım fikirlerden âlem-i misâlde sana mahsûs olmak üzere birtakım sûretler doğar ve âlem-i misâlde gittiğin vakit seni iz'âc ederler; ve bu sûretler ba'zen sâlike rû'ya âleminde de münkeşif olur.

صدق دان الحاق ذريات را

منتظر می باش آن میقات را

3891. *O mîkâta muntazır ol! Zürriyetlerin ilhâkını doğru bil!*

Bu beyt-i şerîfde sûre-i Tûr'da olan ^{وَالَّذِينَ آمَنُوا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُمْ بِإِيمَانٍ أَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ} (Tûr, 52/21) ya'ni "İmân eden kimselerin zürriyetleri de imân ile onlara tâbi' oldular. Biz onların zürriyetlerini de onlara ilhâk ederiz" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Cenâb-ı Mevlânâ efendimiz bu âyet-i kerîmenin ma'nâ-yı bâtınısını alıp cismânî zürriyetlerden rûhânî zürriyetlere intikal buyurmuşlardır. İki cismîn cîmâ ile itihâdından zürriyet-i cismâniyye peydâ olduğu gibi rûhların telâkîsinden dahi zürriyet-i rûhâniyye peydâ olur. Ya'ni, ey kimse, vakt-i muayyeni bekle ki, o vakit senin âlem-i berzaha intikâlin zamânıdır. Bu zürriyât-ı rûhâniyyenin senin berzahî olan cisminde ilhâkını doğru bil!

هر یکی را صورت و نطق و طلل

کز عمل زاییده اند و از علل

3892. *Zîrâ amelden ve illetlerden doğmuşlardır. Her birinin sûreti ve nuthu ve mekânı vardır.*

"Talel", duvar temeli ma'nâsınadır; burada "mekân" ma'nâsı murâd buyrulur. Ba'zı nüshalarda "kelel" vâki' olmuştur, "dil tutukluğu" demektir. O zürriyât-ı rûhâniyye amelden ve sebeplerden doğmuşlardır. Onlardan her birinin âlem-i berzahda bir sûreti ve bir nutku ve mekânı veyâhud dilinin tutukluğu vardır. Burada "amel"den murâd, yalnız a'mâl-i zâhire değildir. Nitekim *Fîhi Mâ Fîh*'in 18. faslında Hz. Pîr efendimiz şöyle buyururlar:

"Nihâyet bu amel namaz ve oruç değildir ve bunlar amelin sûretidir. Amel ma'nevî ve bâtındadır. Nihâyet devr-i Âdem'den beri tâ devr-i Mustafâ

(a.s.)a kadar namaz ve oruç bu sûrette değil idi, halbuki amel mevcûd idi. Binâenaleyh bu sûret amel değildir. Amel insanda bir ma'nâdır. Nitekim "Onda amel etti" dersin. Halbuki orada amelin sûreti yoktur. Onda ancak bir ma'nâ vardır. Ve kezâ "O adam filân şehirde âmil'dir" derler. Sûrette bir şey görmezler. Ona taalluku olan a'mâl vâsitasiyla "âmil" derler. Binâenaleyh bu amel halkın anladıkları şeyden başkadır. Onlar o ameli zâhirden ibâret zannederler. Eğer münâfık bu amelin sûretini ifâ ederse ona aslâ fâidesi olmaz. Çünkü onda ma'nâ ve sıdk ve îmân yoktur."

بانگشان در می رسد ز آن خوش حجال کای ز ما غافل هلا زوتر تعال

3893. *O latîf haclelerden onların sesi erişir. Derler ki: "Ey bizden gâfil, haydi çabuk gel!"*

"Hicâl", "hacle"nin cem'idir, "gelin ve güveği odası." Burada mekân-ı rûhânî murâd buyrulur. "Helâ", (هلا) Fârisî'de kelime-i tenbîhdir, "âgâh ol!" ma'nâsına; ve Arabî'de at sürmek için çıkarılan sadâdır. Türkçe'de "haydi!" sadâsına mukâbildir. Burada iki ma'nâ dahi münâsibdir. Ya'ni, o zürriyyât-ı rûhâniyye kendilerine mahsûs olan latîf emkine-i rûhâniyyeden sâhiblerine hitâb edip derler ki: "Ey kesâfet-i cismâniyyeden dolayı bizden gâfil olan kimse, âgâh ol ve yahud haydi çabuk bizim tarafımıza gel!" "Teâl", Arapça'da "gel!" demektir.

مولت چیست زوتر گام زن منظر در غیب جان مرد و زن

3894. *"Erkeğin ve kadının canı gaybda muntazırdır. Senin yavaş yavaşın nedir? Pek çabuk adım at!"*

"Mûl mûl", yavaş yavaş! "Gâm", adım ma'nâsınadır. Ya'ni, o zürriyyât-ı rûhâniyye derler ki: "Ey kimse, senden evvel âlem-i berzaha intikâl etmiş olan erkeklerin ve kadınların rûhları seni bekliyorlar; sen ise o kesîf ve muzlim olan hayât-ı dünyeviyyeye yapışıp kaldın ve bu âlem-i latîfe gelmek için tevakkuf fikrindesin. Senin bu yavaş yavaş demen nedir? Bu tarafa pek çabuk adım at!"

راه گم کرد او از آن صبح دروغ چون مگس افتاد اندر دیک دوغ

3895. *O, yalnızca sabahları yolu kaybetti. O, senin gibi ayran çömeğine düştü.*

"Subh-i dürrüğ", subh-i kâzibdir ki, ufk-ı şarkide zâhir olan hafif bir aydınlık ve pek çabuk zâil olur; ve yolcular sabah oldu zannıyla yola çıktıkları va-

kit, tekrar karanlık basınca yollarını kaybederler. Beyt-i şerîfde câriyenin me-câzî olan güzelliği subh-i kâzibe ve câriyenin cismi de ayran kâsesine teşbîh buyrulmuştur. Ya'ni pehlivan câriyenin subh-i kâzib mesâbesinde olan güzel-liğine meftûn olup cemâl-i hakîkî-i Hak'tan hicâba düşerek yolunu kaybetmiş ve bir sinek gibi ayran kâsesi mesâbesinde olan câriyenin cismine dalmıştır.

پشیمان شدن آن سر لشکر ازان خیانت که کرد و سوگند
دادن او آن کنیزک را که بخلیفه باز نگوید از آن چه رفت

O seraskerin yaptığı o hiyânetten peşimân olması ve o câriyeye vâkî' olan şeyden halîfeye ifşâ etmesin diye yemîn vermesidir

چند روزی هم بر آن بد بعد از آن شد پشیمان او از آن جرم گران

3896. *Birkaç gün onun üzerine oldu. Ondan sonra o ağır cürümden pişman oldu.*

Ya'ni, pehlivan Mısır'a vâsıl oluncaya kadar yolda birkaç gün câriye ile muâmele üzerine oldu. Vaktâki cimâ'-ı mütevâlî üzerine şehveti söndü, on-dan sonra halîfeye karşı yaptığı o ağır suçtan pişman oldu ve artık taarruzu tekrar etmedi.

داد سوگندش که ای خورشید رو با خلیفه زین چه شد رمزی مگو

3897. *Ona, "Ey güneş yüzlü, halîfeye bu olan şeyden bir işaret söyleme!" diye yemîn verdi.*

Pehlivan câriyeye, "Ey güneş yüzlü mahbûbe, sakın halîfeye benim sana olan taarruzumdan bir işaret ile bile bir şey söyleme!" diye and verdi ve ye-mîn ettirdi.

چون بدید او را خلیفه مست گشت پس ز بام افتاد او را نیز طشت

3898. *Vaktâki halîfe onu gördü, sarhoş oldu. Binâenaleyh onun dahi leğeni damdan düştü.*

"Taşt ez bâm üftâden", kinâyât-ı Acem'den olup "damdan leğenin düşmesi", kötü nâminin şâyı' olmasına kinâyedir. Ya'ni, halifenin câriyeye âşık olup harben Musul'dan celbettiği haberi etrâfa yayıldı ve halk onu ta'yib etti.

دید صد چندان که وصفش کرده بود کی بود خود دیده مانند شنود

3899. Onu vasfettiğinden yüz kadar gördü. Görülmüş ise, ne vakit işitilmişin mânendi oldu?

Halife câriyeyi görünce o câriyenin güzelliğini gammâzın vasfettiği güzelliğinden yüz mertebe gördü. Zîrâ görmekle işitmek arasında çok fark vardır. Görülmüş olan şey işitilmiş olan şeye benzemez. Beyt:

درویشی سخن ز دیده گوید عامی سخن از شنیده گوید

"Derviş sözünü görülmüşten söyler. Avâm ise işitilmiş olan şeyden bahseder."

وصف تصویرست بهر چشم هوش صورت آن چشم دان نی آن گوش

3900. ^[3906] *Uasıf akıl gözü için tasvîrdir. Süreti, kulağın lâıyıkı değil, gözün lâıyıkı bil!*

Ya'ni, görülmeyen bir şeyin tavsîfi akıl gözünün görmesi için yapılan bir tasvîrdir. Bu tavsîfi kulak dinler ve akıl gözü bu tavsîfiden peydâ olan sûret-i hayâliyyeyi görür. Bu tasvîr-i hayâliyi idrâkte cisim gözünün aslâ alâkası yoktur. Cisim gözü ancak suver-i hissiyyeyi görür. Kulağın dahi bu sûret-i hissiyye ile alâkası yoktur. Binâenaleyh bu tavsîf üzere akıl gözünde zâhir olan sûret-i hayâliyye aslına mutâbık olmaz. Fakat tavsîf olunan şeyin aslı zâhir olup göz onu gördüğü vakit o sûret-i hayâliyye zâil ve yakîn hâsıl olur. Böyle olunca işitme ve dinleme görme gibi değildir.

کرد مردی از سخن دانی سؤال حق و باطل چیست ای نیکو مقال

3901. *Bir adam bir söz biliciden, "Ey iyi sözlü, hak ve bâtl nedir?" diye sordu.*

گوش را بگرفت و گفت این باطلست چشم حقست و یقینش حاصلست

3902. *Kulağını tuttu ve dedi: "Bu, bâtıldır, göz haktır ve ona yakîn hâsıldır."*

Ya'ni, bir kimse söz bilen bir hakîmden "Hak ve bâtl nedir?" diye sordu. O hakîm dahi kulağını tutup sâile göstererek: "Bu bâtıldır!" Ya'ni kulaktan işitilen sözler şek ve şübheden ârî olmadığından bâtıldır ve eğridir; ve gözün gördüğü şeylerde şek ve şübhe bulunmadığından "Göz hakır ve doğrudur; ve gözün gördüğü şeylerde yakîn hâsıldır." Meselâ bir kimse birtinden bir

vak'ayı dinlese, o vak'anın öyle cereyân ettiğine kâni' olur. Fakat diğer birisi gelip "Hayır, o vak'a öyle değildir, böyledir!" dese, derhal bir şübhe hâsıl olur. Fakat bir kimse o vak'ayı gözleriyle görse, hiçbir kimse o vak'a hakkunda ona şek ve şübhe ilka edemez.

نسبت اغلب سخنها ای امین

آن نسبت باطل آمد پیش این

3903. O nisbet ile bunun önünde bâtil geldi. Ey emîn, ekser sözler nisbettir.

O işitmek, bu görmek önünde bâtil ve eğri geldi. Ey müşâhedesinden emîn olan kimse, sözlerin çoğu kulağa nisbete söylenir ve işitmekten ve dinlemekten hâsıl olur. Bu sebeble ekseriyâ hilâf-ı hakikat olur. Meselâ Bağdâd şehrinin görmemiş olan bir kimse onun ta'rif ve tavsifini işitir ve bu ta'rif ve tavsifden onun zihninde bir sûret peydâ olur; vaktâki Bağdâd'a gider, şehir onun zihninde tasavvur ettiği sûretten bambaşka bir hâlde zâhir olur. Binâenaleyh görmeye nisbetle işitmek bâtil olur.

"Ma'lûm olsun ki, kulak kendi zâtında bâtil değildir. Zîrâ ondan ilm-i esvât hâsıl olur; ve müşâhede-i esvât ancak bu işitmek ile. İşitilen şeylere karfinelerin inzimâmından sonra onların sıdkına kalb için yakîn peydâ olur. Nitekim kelâmulullâhın ve kelâm-ı Resûlullah'ın ve kelâm-ı ehl-i tevâtürün istimâ'ından ilm-i yakîn peydâ olur. Velâkin göz cihetinden müşâhedesini mühim olan şeyleri görmek ve müşâhede etmek lâzımdır ki, ayne'l-yakîn mer-tebesi vücûda gelsin. Binâenaleyh bu i'tibâr ile kulak göze nisbetle nâciz olur." (Bahru'l-Ulûm şerhinden hulâsa)

نیست محبوب از خیال آفتاب

ز آفتاب ار کرد خفاش احتجاب

3904. Yarasa gerçi güneşten ihticâb etti, güneşin hayâlinden mahcûb değildir.

Meselâ yarasa kuşunun güneşi görmeğe tahammülü olmadığından gecenin zulmetiyle güneşten perde arkasındadır. Velâkin güneşin hayâlinden perde arkasında değildir. Güneşin hayâlini kendi zihninde müşâhede eder. Burada "yarasa"dan murâd, Hakk'ın cemâl-i zâtîsini müşâhedeğe mütehammil olmayan kimselerdir ki, onlar müşâhede ehli olan evliyâ-i kirâmın beyânât-ı aliyyelerini işittikleri vakit zihinlerinde bir sûret-i hayâliyye peydâ olur ve o sûret-i hayâliyyeyi cemâl-i zâtî kıyâs ederler; ve hayâl kulak cihetinden mütevellid olur. Binâenaleyh kulak bâtil-ı mahz olmaz. Lâkin onun butlânı göze ve müşâhedeğe nisbetle olur. Zîrâ hayâl her ne kadar matlûbun kendi değil ise de matlûba vusûlün kılavuzu olur.

خوف او را خود خیالش می دهد آن خیالش سوی ظلمت می کشد

3905. *Korku ona muhakkak onun hayâlini verir. Onun o hayâli zulmet tarafına çeker.*

Müşâhedeye tahammül edememek korkusu, o yarasa kuşuna güneşin hayâlini verir. Onun o hayâli de kendisini mâsivâ-yı Hak zulmeti tarafına çeker ve o hayâle kanâat edip oturur.

آن خیال نور می ترساندش بر شب ظلمات می چفساندش

3906. *O nûrun hayâli onu korkutur. Zulmetler gecesi üzerine onu yapıştırır.*

O güneşin nûrunun tasvîri o yarasayı korkutur. Zulmetler sâhibi olan geceye yapıştır. Ya'ni yarasa güneşi görmediği hâlde mahzâ onun nûrunun hayâli onu korkutur. Binâenaleyh korkunun menba'ı hayâl olur. Bunun gibi tecellî-i zâfî husûlû esbâbına tevessül edemeyen zâhidler ve âbidler dahi o tecellî-i zâfînin ta'rîfinden hâsıl olan hayâlden korkup mâsivâ-yı Hak olan hayâl-i zulmete yapışırlar. Zîrâ tecellî-i zâfîyi kendi mevhum varlıklarının düşmanı ve zulmet-i hayâli de kendi varlıklarının dostu telakkî ederler.

از خیال دشمن و تصویر اوست که تو بر چفسیده بر یار و دوست

3907. *Düşmanın hayâlinde ve onun tasvîrindendir ki, sen yâre ve dosta yapışmışsın.*

Nitekim âlem-i zâhirde sen düşmanın hayâlinde ve onun zihnindeki tasvîrinden korkup yârinin ve dostunun tarafına ilticâ edersin ve yapışırsın.

موسیا کشف لَمَع بر کُ فراشت آن مُخِیل تاب تحقیق نداشت

3908. *Ey Mûsâ, senin keşfin parlamayı dağ üzerine yükseltti. O tahayyül edici senin tahkîkine tâkat tutmadı.*

"Lema'" yaldıramak, parlamak ve aydın olmak ma'nâsınadır. "Muhay-yil", "tahyîl"den ism-i fâildir, "tahayyül eden kimse" demektir. "Mûsâ"dan murâd, burada tecellî-i zâfîye mazhar olan ehâss-ı evliyâdır. "Dağ"dan murâd, vücûd-ı izâfîdir. Ya'ni, ey tecellî-i zâfînin mazharı olan velly-yi kâmil, senin keşfin tecellî-i zâfî güneşinin parlamasını dağ mesâbesinde olan vücûd-ı izâfîye yükseltti; ve bu tecellî neficesinde taayyünât-ı kesifesinin hükmü o nûrun altında muhtefî oldu. O hayâl mertebesinde kalan zâhidler ve âbidler senin o tecellî ile tahakkukuna tâkat tutmadı ve tahammül edemedi. Cenâb-ı

Pîr efendimiz bu beyt-i şerîfde zât-ı şerîflerine de işâret buyururlar. Nitekim *Menâkıb-ı Sipehsâlâr*'da şu menkıbe beyân buyrulur:

"Hz. Hudâvendigâr halkın kesret-i mürâcaatından melûl olunca hamama gider ve hamamda dahi su mahzenine girer idi. Bir def'a yine su mahzenine girip üç gün üç gece orada tevâlî-i tecelliyât ve tetâlî-i bârikâta müstağrak olmuşlar idi. Üç günden sonra Çelebi Hüsâmeddin hazretleri tazarru'-ı kesîr ile dışarıya çıkmalarını istid'â eylediler. Çelebi hazretleri cenâb-ı Hudâvendigâr'ın mizâc-ı şerîflerini gayet zayıf gördükde, göz yaşının damlaları yanakları üzerinden aktı. Ondan sonra: "Hudâvendigârım, mizâc-ı şerîfiniz gayetle zayıftır, eğer bu biçârelerin istifâdesi için takviye buyursanız ne olur?" dedi. Hz. Hudâvendigâr buyurdular ki: "Ey Çelebi, dağ bu kadar cesâmeti ile tecellî-i celâfiye tahammül edemedi. Benim miskîn ve zayıf olan cismim üç gün üç gece on yedi kere şa'saa-i âfitâb-ı celâl ve bârikât-ı envâr-ı cemâle nasıl tahammül eder?"

هين مشو غره بدان كه قابلى مر خيالش را و زين ره حاصلی

3909. *Sakın gâfil olma ona ki, onun hayâlini kabûl edicisin ve bu yoldan vâsılsın.*

"Girre", gaflet ma'nâsındır. Ya'ni, sakın ehl-i tecellîden dinlediğin ta'rîfâtan zihninde hâsıl olan hayâli kabûl edici olduğuna ve bu hayâl yolundan vâsıl-ı tecellî olduğuna aldanma ve gâfil olma! Zîrâ herkesin hayâli kabûle tahammülü vardır. Fakat o tecellî-i zâtîyi kabûle ve müşâhede-i cemâle tahammülü yoktur. Buna tahammül ancak isti'dâd-ı zâtîye tevakkuf eder. Bu da inâyet-i ezeliyyedir; ve o inâyetin de sebebi ve illeti yoktur.

از خيال حرب نهرا سید کس لا شجاعه قبل حرب این دان و بس

3910. *Harbin hayâlinden bir kimse korkmadı. Harbden evvel şecâat yoktur, ancak bunu bil!*

Nitekim harbin zihninde olan hayâlinden hiçbir kimse korkmaz ve hayâlen harb edip şecâatler izhâr eder. Fakat harbden evvelki şecâat mu'teber değildir. Şecâat ancak fiilen harb vuku'unda belli olur.

بر خيال حرب حيز اندر فکر می کند چون رستمان صد کر و فر

3911. *Harb hayâli üzerinde fikirlerde muhannes Rüstemler gibi yüz kerr ü fer eder.*

"Hiz", muhannes ve puşt; "fiker", "fikret" in cem'idir. "Kerr ü fer", harb vaktinde icâb-ı hâle göre ileri geri harekettir. Ya'ni, bir korkak puşt dahi harb

hayâlinde düşünceler içinde Rüstem pehlivanlar gibi birçok ileri geri hareketler yapar. Fakat fiilen harb vuku'unda kaçacak yer arar. Binâenaleyh hayâlin hakikat muvâcehesinde hiçbir kıymeti yoktur.

نقش رستم کان بهمامی بود قرنِ حمله فکر هر خامی بود

3912. *Rüstem'in nakışı ki, o bir hamamdır, her bir hamın fikr-i hücumunun berâberidir.*

"Kırn", harîf ve hem-ser ve berâber demektir. Ya'ni, hamamların duvarlarında meşhûr Rüstem pehlivânın düşmana hücum hâlindeki resmi vardır. Onun bu vaziyeti her bir hamın ve korkağın fikren ve hayâlen düşmana vâki' olan hücumunun ve hamlesinin nazîri ve berâberidir.

این خیال سمع چون مبصر شود حیز چه بود رستمی مضطر شود

3913. *Bu işitme hayâli vaktâki görülmüş olur, muhannes ne olur? Bir Rüstem muztar olur.*

Dinlemekten ve işitmekten hâsıl olan bu harb hayâli, vaktâki fiiliyatta zâhir olur ve his gözüyle görülmüş olur, bu harb-i fiilde korkak bir puştun ne kıymeti olur? Bu harb-i fiilde Rüstem pehlivan mesâbesinde olan bir kahraman bile muztar bir hâle gelir.

جهد کن کز گوش در چشم رود آن چه کان باطل بده ست آن حق شود

3914. *Cehd et ki, kulaktan gözüne gilsin. O şey ki o bâtil olmuştur, o hak olsun!*

Ya'ni, ey sâlik, tecellî-i zât ile tahakkuk her ne kadar inâyet-i ezeliyyeye mütevakıf ise de, bu inâyet ekseriyâ sa'y ile mütezâhir olduğundan çalış ki, kulaktan hâsıl olan hayâl mertebesinden müşâhede mertebesine inkılâb etsin ve o hayâl ki, müşâhededen evvel bâtil ve eğri idi, müşâhede husûliyle hak ve doğru olsun!

ز آن سپس گوشت شود هم طبع چشم گوهری گردد دو گوش همچو چشم

3915. *Ondan sonra senin kulağın dahi göz tab'ında olur. Senin yün gibi olan iki kulağın bir gevher olur.*

Müşâhede mertebesine vâsıl olduktan sonra senin kulağın ve işitmen dahi göz ve görmek tab'ında ve mertebesinde olur; ve kıymetsiz yün mesâbesinde olan senin iki kulağın dahi müttehid bir gevher olur. Ya'ni vücudun tecellî-i

Hak ile telattuf edince, mertebe-i rûhâniyyete terakkî edersin. Rûhun sıfâtıyla muttasıf olup ışıtmıyın görünle berâber olur. Ba'zı nüshalarda "peşm" yerine "yeşm" vâki'dir; ve "yeşm", zînet taşları arasında en kıymetsiz bir taştır.

بلکه جمله تن چو آینه شود جمله چشم و گوهر سینه شود

3916. *Belki bütün cisim ayna gibi olur. Hep göz ve sinenin gevheri olur.*

Ya'ni, telattuf eden cismin, rûhun sıfâtıyla muttasıf olup baştan aşağıya kadar bir ayna gibi olur. Her zerresiyle görür ve her zerresiyle ışıtır ve sine-nin gevheri, ya'ni tamâmen kalb olur.

گوش انگیزد خیال و آن خیال هست دلّاله وصال آن جمال

3917. *Kulak hayâl koparır; ve o hayâl o cemâlin visâlinin dellâlesidir.*

"Dellâle", kılavuz ve pezevenk ma'nâsındır. Ya'ni, kulak ışıttığı sözden kalbde bir hayâl icâd eder ve o hayâlin hakikatini araştırmağa başlar. Binâ-enaleyh hayâl cemâl-i hakîkate vusûl için bir kılavuz olur ve mahbûbe-i hakîkatin bir pezevengi olur.

تادلّه رهبر مجنون شود جهد کن تا این خیال افزون شود

3918. *Cehd et, tâ ki bu hayâl ziyâde olsun! Tâ ki dellâle Mecnûn'un rehberi olsun!*

Ey sâlik, çalış ki cemâl-i hakîkî-i Hakk'ın hayâli felekte ziyâde olsun! Zî-râ hayâl kuvvetlendikçe o hayâlin hakikatine vusûl aşkı da artar; ve o hayâl kılavuzu Leylâ mesâbesinde olan ma'sûk-ı hakîkiye, Mecnûn mesâbesinde bulunan sâlik için rehber olur.

آن خلیفه گول هم يك چند نیز ریش گوی کرد خوش با آن کنیز

3919. *O câhil halîfe de birkaç gün dahi o câriye ile hoş rîş-gâvlık etti.*

"Gûl", "gûl" vezninde "ahmak ve nâdân" ma'nâsındır. "Rîş-gâv", ham tama' ve kusa düşünen ve ahmak ma'nâlarıdır. Âhirindeki "yâ" masdarıyyet içindir. Ya'ni, o câhil halîfe de bu fânî olan hayât-ı dünyeviyde birkaç gün dahi o câriye ile ham tama'lık etti.

ملك را تو ملك غرب و شرق گیر چون نمی ماند تو آن را برق گیر

3920. *Sen mülkü garb ve şark mülkü tut! Mâdemki kalmıyorsun, sen onu şimşek tut!*

Ya'ni, ey kimse, bu hayât-ı dünyeviyyede dahi bir emn ve emân mahalli vardır ki, o me'men meslek-i evliyâdır. Sen ahbâr-ı evliyâyâ i'timâd et ve o mesleğe sülûk et ki, dünyâda iken sana ahvâl-i âhiret münkeşif olsun! Ve ilm-i yakînin ayne'l-yakîne inkılâb etsin! Zîrâ münâfık, ahvâl-i âhireti münkir olduğu için, bu dünyâdaki me'meni dahi inkâr edip evliyâyı ve onların ihbârâtını reddederler. Binâenaleyh sen onları az dinle ve bu az dinlemen ile hamâkatlerine ve fesadlarına vâkîf ol!

حجت منکران بحث اکبر و احوال آخرت و بیان ضعف حجت

ایشان زیرا حجت ایشان بدین باز می گردد که غیر این نمی بینیم

Münkirlerin ba's-ı ekber ve ahvâl-i âhiret hücceti ve onların hüccetinin za'fının beyânı; zîrâ onların hücceti buna râcî' olur ki, "Bunun gayrını görmüyorum!"

حجتش اینست گوید هر دمی گز بدی چیزی دگر من دیدمی

3924. Onun hücceti budur ki, her bir dem söyler. "Eğer başka bir şey olaydı, görür idim."

Dünyâda keşf-i evliyâyı ve hayât-ı uhreviyyeyi münkir olan kimsenin hücceti ve delîli şudur: Der ki: "Eğer bu gördüğümüz hayât-ı dünyeviyyeden başka bir hayat âlemi daha olaydı ben görür idim. Mâdemki ben görmüyorum, öyleyse yoktur!"

گر نیند کودکی احوال عقل عاقلی هر گز کند از عقل نقل

3925. Eğer çocuk, aklın hallerini görmezse hiçbir âkul akıldan nakleder mi?

Hayât-ı uhreviyyeyi münkir olan kimse, o hayâtı âlem-i dünyâda müşâhede eden evliyâyâ nisbetle âkul ve bâliğ olmayan çocuk hükmündedir. Eğer bir çocuk "Akıl ve bülûğun ahvâlini ben bilmiyorum ve görmüyorum!" dese hiçbir âkul ve bâliğ olan kimse akıldan ve kendi müşâhedesinden intikal ve rücu' eder mi? Ve der mi ki, "Mâdemki bir çocuk akıl ve bülûğun ahvâlini

görmедim, diye inkâr ediyor, binâenaleyh ben de nefsimde müşâhede ettiğim ahvâlin aslı olmadığına hükmedeyim?"

کم نگرده ماه نیکو فال عشق

ور نبیند عاقلی احوال عشق

3926. *‘Ue eğer bir âkıl aşkın hallerini görmezse, aşkın iyi fallı olan ayı nâkıs olmaz.*

Ve eğer bir âkıl ve bâliğ olan kimse âşık olmamış ve aşkın ahvâlini görmemiş olsa, aşkın nûrânî olan mâhiyetine nakîsa gelmez. Zîrâ aşk denilen ma'nâ âşıkların indinde sâbittir. Aşkta bîhaber olan kimse istediği kadar aşk yoktur desin dursun! Bir âşık onun bu inkârına kulak asar mı?

از دل یعقوب کی شد ناپدید

حسن یوسف دیده اخوان ندید

3927. *Kardeşlerinin gözü Yûsuf'un güzelliğini görmedi. Yakûb'un kalbinden ne vakit nâ-bedîd oldu?*

Bu beyt-i şerîfde âlem-i histe mevcûd olan bir şeyin bile görülemediği beyân buyrulur. Ya'ni, Yûsuf (a.s.)ın güzelliğini his gözüyle görmek mümkün iken, onun kardeşleri o güzelliği görmedi ve güzellik vesîle-i muhabbet iken onlar o hazrete buğz ettiler. Halbuki o güzellik Ya'kûb (a.s.)ın kalbinden Yûsuf (a.s.) kaybolduğu hâlde bile bir an nâ-bedîd olmadı; ve Hz. Ya'kûb o güzelliği dâimâ hayâlinde müşâhede ederdi.

چشم غیبی افعی و آشوب دید

مر عصا را چشم موسی چوب دید

3928. *Mûsâ'nın gözü asâyı değnek gördü. Gayba mensûb olan gözü yılan ve fitne gördü.*

Ya'ni, Mûsâ (a.s.)ın cisim gözü elindeki asâyı değnek gördü. Nitekim âyet-i kerîmede sûre-i Tâhâ'da *وَمَا تَلَکَ یَیْبِیکَ یَا مُوسٰی قَالَ هٰی عَصٰی اَتَوٰکَ عَلَیْهَا وَاٰمِنٌ بِهَا* (Tâhâ, 20/17-18) ya'ni "Hak Teâlâ yâ Mûsâ, elindeki nedir? diye sordu. Cenâb-ı Mûsâ cevâben: O asâdır, ben ona dayanırım ve koyunlarıma yaprak silkelerim ve onunla başka işlerim vardır" dedi. Fakat vaktâki Hak Teâlâ ona rûhunun ve sırrının gözüyle asânın ayn-ı sâbite-sini ve hakikatini gösterdi, o asâyı yılan ve fitne koparıcı bir şey gördü ve zâhir gözüyle baktığı vakit korktu. Nitekim âyet-i kerîmede *قَالَ اَلْقِهَا یَا مُوسٰی فَاَلْقٰهَا قَالَ مَیْمٰنًا مَّا کُنْتُ بِکَافٍ فَاَنزَلْنٰهُ فَاَصْبَحَ سَیْرًا* (Tâhâ, 20/19-21) ya'ni "Hak Teâlâ: O asâyı elinden bırak! buyurdu. Onu bıraktı, bir ejderhâ olup her tarafa yürümeğe başladı. Hak Teâlâ: Onu tut, korkma! Biz onu evvelki hey'eti

olan asâya iâde ederiz" buyurdu. İmdi bu misâlden dahi anlaşılacağı üzere bir şeyin zâhiri ve dış yüzü onun bâtınının ve iç yüzünün perdesidir. Yalnız dış yüzü görüp iç yüzden gâfil olmak hamâkattir.

چشم سر با چشم سر در جنگ بود غالب آمد چشم سر حجت نمود

3929. *Baş gözü sır gözüyle cenkteydi. Sır gözü galib geldi, hüccet gösterdi.*

Mûsâ (a.s.)'ın cisminin gözü rûhunun gözüyle cenkte ve muhâlefetleydi. Ya'ni, cisminin gözü asâyı değnek ve rûhunun gözü dahi o asâyı yılan görür idi. Nihâyet rûhunun gözü cisminin gözüne galib gelip cisim gözünün hâsil ettiği korkaklık zâil oldu; ve Mûsâ (a.s.) dilediği vakit Flr'avn'a ve tebaasına o asâyı hüccet-i nübüvvet ve mu'cize olarak gösterdi.

چشم موسی دست خود را دست دید پیش چشم غیب نوری بدید

3930. *Mûsâ kendi elini el gördü; gayb gözü önünde bir nûr zâhir oldu.*
[3936]

Mûsâ (a.s.) cisim gözüyle kendi elini diğer insanların eli gibi bir el gördü. Fakat rûhunun gözü önünde o elde güneş gibi bir nûr zâhir oldu. Nitekim âyet-i kerîmede sûre-i Tâhâ'da cenâb-ı Mûsâ'ya hitâben Hak Teâlâ hazretleri şöyle buyurmuş idi *وَاضْمُمْ يَدَكَ إِلَىٰ جَنَاحِ تَخْرُجُ بَعْضًا مِنْ غَيْرِ سُوءِ آيَةِ الْآخِرَىٰ* (Tâhâ, 20/22) ya'ni "Ve elini koltuğunun altına götür, zammet, tâ ki illetsiz ve ayıbsız parlak çıkıp nübüvvetine diğer alâmet olsun!"

این سخن پایان ندارد در کمال پیش هر محروم باشد چون خیال

3931. *Bu söz kemâlde nihâyet tutmaz. Her mahrûmun önünde hayâl gibi olur.*

Ya'ni, bu cisim gözü ile görülen eşyânın bir de iç yüzü olduğunu kemâliyle anlatmak için söylenecek sözlerin nihâyeti yoktur. Ve ba's-i ekber hakkında *Mesnevî-i Şerîf*'in muhtelif mahallerinde izâhât geçmiştir. Ezcümle bu cildin 1773 numarasına mûsâdîf olan: *که برآید ای ذرایر* [Nefh-ı sûr ey zerreler, topraktan baş çıkannız, diye pâk olan Hâlık'tan emirdir.] beytinde ve onu ta'kîb eden diğer beyitlerde de izâhât vardır. Fakat bu hakikatleri görmekten mahrûm olan kimsenin indinde bu sözler hayâl ve efsâne gibidir.

چون حقیقت پیش او فرج و گلوست کم بیان کن پیش او اسرار دوست

3932. *Çünkü onun indinde hakikat ferc ve boğazdır. Onun önünde dostun esrarını az beyân et!*

Çünkü âlem-i rûhâniyyetten gâfil ve cismâniyyette müstağrak olan kimse-
nin indinde hakikat ancak ezvâk-ı cismâniyye tahsiline âlet olan âlet-i tenâ-
sül ve boğazdır. Ya'ni yemek ve içmek ve cimâ' etmektir. Böyle bir kimsenin
önünde dost-ı hakîkî olan Hakk'ın esrârını az söyle! "Az söyle!" ta'birindeki
sır budur ki, veliyy-i kâmil vâris-i peygamberdir; ve Peygamber'e ما على الرسول إلا التبليغ (Mâide, 5/99) ya'ni "Resûl üzerine vâcib olan ancak tebliğdir" emr-i
ilâhîsi vârid olmuştur. Binâenaleyh Peygamber'e âle's-seviyye nâsa tebliğ vâ-
cibdir. Cenâb-ı Pîr efendimiz dahi isr-i nebevîye ittübâen bu esrân âmmeye az
söylemeyi ve havâssa çok söylemeyi tavsiye buyururlar. Nitekim âtıdeki
[3935 numaralı] با چنان انکار کوته کن سخن beyti bu ma'nâyı te'yîd buyurur.

لاجرم هر دم نماید جان جمال

پیش ما فرج و گلو باشد خیال

3933. *Bizim indimizde ferc ve boğaz hayâl oldu. Şübhesiz can her dem cemâl gösterir.*

Ya'ni, bizim gibi kâmillerin indinde yemek ve içmek ve cimâ' etmek gibi
ezvâk-ı cismâniyye hayâl olmuştur. Zirâ bekâsı olmayan âlem-i cismâniyye-
tin rû'yâdan farkı yoktur; ve rû'yâdaki yeme ve içme ve cimâ' etme ise ha-
yâldır. Kalb cismâniyyetten alâkasını kesince şübhesiz her an rûhun cemâli
zâhir olur.

هر که را فرج و گلو آیین و خوست این لکم دین و لی دین بهر اوست

3934. *Her kimin ferc ve boğaz âdeti ve tab'ıdır, bu "Leküm dîn ve liye dîn" onun içindir.*

Ya'ni, her kim ki, bu âlem-i cismâniyyette yemek ve içmek ve cimâ' et-
mek zevklerine dalmış ve bu zevklerde istiğrâkı kendine huy ve âdet etmiş
ve bu zevklerden başka bir zevk olduğunu münkir bulunmuş ise, o kimseye
ne kadar vâzih, akfî ve nakfî deliller getirmiş olsa aslâ kabûl etmez. Binâena-
leyh ona söylenecek söz sûre-i Kâfirûn'daki لَكُمْ دِينَكُمْ وَلِي دین ya'ni "Sizin için
bir dîn ve âdet ve huy vardır; ve benim için dâhi bir huy ve âdet ve meslek
vardır" (Kâfirûn, 109/6) demek olur.

احمدا کم گوی با گیر کهن

با چنان انکار کوته کن سخن

3935. *Öyle inkâra sözü kısa et, ey Ahmed, eski kâfire az söyle!*

Ya'ni, öyle kuvvetli akfî ve nakfî deliller var iken vâkî' olan inkâra karşı
çâre yoktur. Binâenaleyh artık sözü kısa söyle, ey Ahmed (a.s.)ın vârisi olan

veliyy-i kâmil, ilm-i ilâhîde isti'dâdsızlığı sâbit olan eski kâfire ve münkire karşı ancak tebliğ vazifesini yapmış olmak için az söyle! Bu beyt-i şerif yu-kardaki 3932 numaralı beyt-i şerifte geçen izâhâtı müeyyiddir.

آمدن خلیفه نزد آن خوب روی برای جماع

O güzel yüzlünün yanına halifenin cimâ' için gelmesi

آن خلیفه کرد رأی اجتماع سوی آن زن رفت از بهر جماع .
3936. O halîfe içtimâ' re'yini etti. Cimâ' için o kadın tarafına gitti.

O Mısır halifesi câriyeyi sarayına celbettikten sonra onunla bir odada bu-lunmaya niyet etti ve cimâ' etmek kasdıyla o câriye tarafına gitti.

ذکر او کرد و ذکر بر پای کرد قصد خفت و خیز مهرافزای کرد
3937. Onun zikrini etti ve zekerini kaldırdı; o muhabbet artırıcı ile yatıp kalk-mağa kasd etti.

Ya'ni, câriyenin vücûdunun ve endâminın ve yüzünün güzelliğini tasav-vur etti ve bu tasavvuru ile şehvetini tahrîk ederek zekerini kaldırdı. Zîrâ ze-kerin kıyâmı kadının uzv-ı ma'hûdunun ve endâminın tasavvurundan hâsıl olur; ve halîfe şehvetini kabartan hayâl-i tasavvur içinde iken, o muhabbet artırıcı olan câriyenin cismi ile de yatıp kalkmağa kasd etti. Zîrâ sûret-i ha-yâliyye ile sûret-i cismiyye içtimâ' edince şehvet derece-i kemâle gelir.

چون میان پای آن خاتون نشست پس قضا آمد ره عیشش بیست
3938. Vaktîki o kadının iki ayağı arasına oturdu, müteâkiben kazâ geldi ay-sının yolunu bağladı.

"Ays", yaşayış ve dirilik ma'nâsına olup burada zevk-ı hayâtın kinâye-dir. Ya'ni, halîfe cimâ' vaziyetini alıp kadının iki bacakları arasına girip çök-tü. Bu vaziyeti müteâkib kazâ-yı ilâhî zuhûra geldi ve onun zevk-ı hayâtının

yolunu bağladı. "Ays", cimâ' ma'nâsına olduğuna göre, eğer bu kelime "sin" ile olursa, "onun cimâ'ının yolunu bağladı" demek olur.

خشت و خشت موش در گوشش رسید خفت کیرش شهوتش کلی رمید

3939. *Onun kulağına sıçanın hış hıştı erişti; onun zekeri yattı, onun şehveti külliyyen ürktü.*

"Hışt hışt", kâğıt sadâsı ve yeni dikilen elbisenin sadâsı, ya'ni hıştırtı ma'nâsınadır (*Burhan*). Ya'ni, halife cimâ' vaziyetinde iken kulağına sıçanın hıştırtısı erişti; bu hıştırtıdan dolayı korkup onun harekette olan zekeri indi ve şehveti külliyyen ürktü.

وهم آن کز مار باشد این صریر که همی جنید بتندی از حصیر

3940. *O vehm ile ki, hasırdan şiddetle kumıldayan bu hıştırtı yulandan ola!*
[3946]

"Saîr", lügatte "kapı gıcirtısı ve kalem cızırtısı" ma'nâsınadır. Burada mutlakán "hıştırtı" demektir. Ya'ni, halifenin şehveti, hasır altından hıştırtı ile bir yılan çıktığı vehmiyle munkatı' oldu ve âlet-i tenâsülü indi ve cimâ' vaziyetini bıraktı.

خنده گرفتن آن کنیزك را از ضعف شهوت خلیفه و قوت

شهوت آن امیر و فهم کردن خلیفه از خنده کنیزك

Halifenin şehvetinin za'fından ve o emîrin şehvetinin kuvvetinden dolayı o câriyeyi gülme tutması ve halifenin câriyenin gülüşünden anlaması

زن بدید آن سستی او از شگفت آمد اندر قهقهه خندهش گرفت

3941. *Kadın onun o gevşekliğini gördü, taaccübden kahkahaya geldi, onu gülme tuttu.*

یادش آمد مردی آن پهلوان که بکشت او شیر و اندامش چنان

3942. *O pehlivanın erkekligi onun hatırına geldi ki, o arslanı öldürdü; ve onun endâmı öyle idi.*

Ya'ni, câriyenin taaccübüne sebep bu oldu ki, pehlivan câriyeyi Musul'dan getirirken yolda kendisine takarrub edeceği esnâda yukarıda izâh olunduğu üzere askeri birbirine katan arslanı öldürdüğü hâlde, bu müdhiş arbededen âlet-i tenâsülû inmedi ve gelip muâmele-i cinsiyyede bulundu. Halifenin âlet-i tenâsülû ise küçük bir hışırtdan iniverdi. Câriye pehlivanın şehvetinin kuvvetine ve halifenin şehvetinin gevşekliğine şaşı; ve bu taaccübden dolayı kendisini tutamayıp bir kakhaha kopardı. Zirâ gülmek taaccübden gelir; ve gülmenin hıffeti ve şiddeti dahi taaccübün çokluğundan ve azlığından neş'et eder. Nitekim sûre-i Necm'de *وَتَعْجَبُونَ وَتَعْجُكُونَ* (Necm, 53/59-60) ya'ni "Acabâ siz bu sözden taaccüb mü edersiniz ve güler misiniz?" buyrulur.

غالب آمد خنده زن شد دراز جهد می کرد و نمی شد لب فراز

3943. *Kadının gülmesi gâlib geldi, uzun oldu; cehd ederdi ve dudaklarını kapata-
maz idi.*

"Fîrâz", kelimesi lûgat-i ezdâddandır, "kapamak ve açmak" ma'nâlarında kullanılır. "Nemî şüd leb fîrâz", "dudağı kapanmaz idi" demek olur. Gülmesini ve kakhahasını zaptedememekten kinâyedir.

سخت می خندید همچون بنگیان غالب آمد خنده بر سود و زیان

3944. *Esrâr içiciler gibi şiddetli güler idi. Gülme fâide ve ziyân üzerine gâlib geldi.*

"Beng", keten ve kendir yaprağından çıkarılan esrar demektir ki, onu tütün ile ve sair sûretle içenler sarhoş olur. "Bengiyân", esrar içiciler ma'nâsıdır. Ya'ni, câriye esrar içip sarhoş olanlar gibi irâdesiz bir hâlde güler dururdu; ve halifenin huzûrunda böyle ifrât derecede gülmekten kendisine bir zarar veyâ fayda geleceğini mülâhaza edemez bir hâlde idi. Gülme bu düşünceler üzerine gâlib geldi.

هر چه اندیشید خندش می فزود همچو بند سیل ناگاهان گشود

3945. *Her ne düşündü ise de onun gülmesi artar idi. Sel bendi gibi nâgehan açıldı.*

Ya'ni, câriye bu gülmeyi def' için iyi ve kötü her ne düşündü ise fâide etmedi. Onun gülmesi bendi açılıp coşan bir sel gibi ansızın açıldı ve coştı.

گریه و خنده غم و شادی دل هر یکی را معدنی دان مستقل

3946. *Ağlamanın ve gülmenin, kalbin gam ve şâdisinin her biri için, müstakıl bir ma'den bil!*

Ma'lûm olsun ki, ağlama ve gülme ve gam ve şâdi sıfat-ı beşeriyyettir; ve âlem-i beşeriyyette her bir sıfatın zuhûru için müstakıl bir menba' vardır ki, o menba' bir ism-i ilâhînin hazînesidir. Meselâ kul bu vücûd-ı izâfî âleminde kendi nefesine mülâyim ve muvâfık olan bir şeyin zuhûru ümidinde iken "Mâ-ni" ism-i şerîfinin hazînesinden bir sebeb-i men' zuhûr ettiği vakit o kul mağmûm olur; ve "Mu'tî" ism-i şerîfinin hazînesinden bir sebeb-i i'tâ zuhûr ettiği vakit dahi mesrûr olur. Diğer sıfatların dahi hepsi böyledir. Binâenaleyh sûret-i insâniyye bilcümle esmâ-i ilâhiyenin zuhûr-ı ahkâmının meclâsıdır.

هر یکی را مخزنی مفتاح آن ای برادر در کف فتاح دان

3947. *Her birinin bir mahzeni vardır. Ey birâder, onun anahtarını Fettâh'ın elinde bil!*

Ya'ni, insanda zâhir olan sıfatlardan her birinin bir mahzeni ve menba'ı olan esmâ-i ilâhiyyeden bir isim vardır. Ey birâder, o mahzenlerden her birinin anahtarı bil ki "Fettâh" ism-i şerîfinin elindedir; ve Fettâh ism-i şerîfi kulların isti'dâdına göre icâb eden isimlerin hazînelerini açar. O kullarda o isimlerin ahkâmı ve âsârı zâhir olur. Bu isimlerin cümlesi onların müsemması olan Hakk'a müntehidir. Nitekim sûre-i Necm'de وَأَن إِلَى رَبِّكَ الْمُنْتَهَى وَأَنَّهُ هُوَ أَضْحَكَ وَأَبْكَى (Necm, 53/42-43) ya'ni "Müntehâ Rabbine kadardır. Ya'ni 'Allah' ism-i câmi'ine kadardır. Ve muhakkak O'dur ki ağlatır ve güldürür" buyrulur.

هیچ ساکن می نشد آن خنده زو پس خلیفه تیره گشت و تند خو

3948. *O gülme ondan hiç sâkin olmadı. Binâenaleyh halîfe bulanık ve sert huylu oldu.*

Ya'ni, câriye her ne kadar kendisini tutmak istedi ise de o gülme ondan asla sâkin olmadı. Binâenaleyh halîfe câriyeye öfkelenildi ve şiddet gösterdi. "Tîre", "karanlık" ve "öfkeli" demektir (*Bahâr-ı Acem*).

زود شمشیر از غلافش بر کشید گفت سر خنده واگو ای پلید

3949. *Heman kılıcı kınından çekti, dedi: "Ey murdar, gülmenin sırrını açık söyle!"*

"Şemşîr", kılıç ma'nâsına olup aslında "şem" ile "şîr"den mürekkebe bir kelimedir. "Şem", tırnak ve "şîr" arslan; ve "şemşîr" arslan tırnağı demek olur (*Burhân*).

در دلم زین خنده ظنی اوفتاد راستی گو عشوہ نتوانیم داد

3950. "Bu gülmeden benim kalbime bir zan düştü. Bir doğru söyle, bana uşve veremezsin!"
[3956]

"Uşve dâden", uşve vermek, nazlanmak ve aldatmak ma'nâlarına müsta'meldir (*Bahâr-ı Acem*). Ya'ni, "Senin gülmenden benim kalbimde bir zan hâsıl oldu. Niçin gülüyorsun? Sebebinı doğru söyle! Yalan söylersen beni aldatamazsın!"

ور خلاف راستی بغریبیم یا بهانه چرب آری تو بدم

3951. "Ve eğer doğruluğun hilâfı beni aldatur isen yâhud sen dem ile bahâne-i çerb getirir isen."

"Bahâne", sebep ve özr-i bâtl. "Çerb", mecâzen "gâlib ve efzûn" ma'nâsınadır (*Bahâr-ı Acem*). "Bahâne-i çerb âverden", ziyâde özr-i bâtl getirmek olur. "Dem", burada "hud'a" ma'nâsınadır. Ya'ni, "Doğruluğun hilâfı olarak beni aldatur isen yâhud sen hud'a ile ziyâde özr-i bâtl getirir isen." Ba'zı nüshalarda "be-dem" yerine, "ber-em" vâki'dir. "Benim indimde" ma'nâsınadır. Bu sûrette ikinci mısra'nın ma'nâsı "Yâhud benim indimde ziyâde özr-i bâtl getirir isen" demek olur. Bu beytin mütemmimi âfideki beytin birinci mısra'dır.

من بداتم در دل من روشنیست بایدت گفتن هر آن چه گفتنیست

3952. "Ben bilirim, benim kalbimde rûşenlik vardır. Sana söylemeğe lââyık olan her şeyi söylemek gerektir."

"Gülmenin sebebinı yalan söylersen veyâ bana ziyâde özr-i bâtl getirir isen, ben o sözlerlinin yalan ve bâtl olduğunu bilirim ve idrâk ederim. Zîrâ benim kalbimde bir firâset aydınlığı vardır. Binâenaleyh bu husûsta bana karşı söylenmesi lââyık olan şeyi söylemen lâzımdır."

در دل شاهان تو دان ماهی سطریر گر چه گه گد ز غفلت زیر ایر

3953. "Her ne kadar gafletten nâşî, vakit vakit bulut altına gitti ise de, sen şâhların kalbinde büyük bir ay bil!"

"Sitabr", iri cisim, kocaman ve kalın ma'nâlarıdır.." "Mâhî sitabr", "bir kocaman ay"dan murâd, ilhâm-ı ilâhîdir. Nitekim ارباب الدول ملهون ya'ni "Er-bâb-ı düvel ilhâm olunmuşlardır" denilmiştir. Ya'ni, "Hak tarafından kulların umûrunu idâreye me'mûr edilmiş olan şâhların kalbinde koça bir ilhâm-ı ilâhî ayı vardır. Bu ay her ne kadar sıfât-ı beşerîyye bulutları altında vakit vakit gizlenir ise de, inde'l-icâb zâhîr olup nûrunu izhâr eder."

يك چراغی داشت در دل وقت گشت وقت حرص و خشم آید زیر طشت

3954. "Gökte seyr vaktinde bir çerâğ vardır. Hırs ve öfke vaktinde leğen altına gelir."

"Geşt", burada "seyr ve gezme ve teferrûç" demektir. "Çerâğ"dan murâd, firâsettir. Ya'ni, "İnsanın kalbinde seyr ve teferrûç ve küşâyış vaktinde bir nûr-ı firâset vardır. Fakat sıfât-ı beşerîyyeden olan hırs ve öfke vaktinde o nûr leğen ve hicâb altına gider; ve bu sıfât-ı beşerîyye o nûru örter."

آن فراست این زمان یار منست گر نگویی آن چه حق گفتست

3955. "O firâset şimdi benim yârımdır. Eğer hak olan şeyi söylemez isen,"

من بدین شمشیر برم گردنت سود نبود خود بهانه کردنت

3956. "Ben bu kılıç ile senin boynunu keserim! Senin bahâne etmenin ise fâidesi olmaz!"

Ya'ni, "O kalbde olan firâset, ben şimdi sıfât-ı beşerîyyeden olan hırs ve şehvetten fâriğ olduğum için, benim yârımdır ve benim ile berâberdir. Eğer doğru olan şeyi söylemez isen bu elimdeki kılıç ile senin boynunu keserim! Senin beni kandırmak için söyleyeceğin özü-ı bâtılının aslâ faydası olmaz!"

ور بگویی راست آزادت کنم حق یزدان نشکتم شادت کنم

3957. "Ve eğer doğru söylesen seni âzâd ederim. Hâlık hakkı için kırmam, seni şâd ederim!"

هفت مصحف آن زمان بر هم نهاد خورد سو گند و چنین تقریر داد

3958. Yedi Mushaf'ı birbirini üzerine koydu, yemîn etti ve böyle takrîr verdi.

Ya'ni, şâh câriyye, kanâat getirmek için yedi Mushaf'ı birbirini üzerine koydu ve el basıp kelâm üzerine yemîn etti; ve doğru söylerse âzâd edeceğini ve aslâ kendisine bir fenâlık etmeyeceğini söyledi.

فاش کردن آن کنیزك آن راز را با خلیفه از خوف زخم شمشیر و اکراه
خلیفه که راست گو سبب این خنده را و اگر نه بکشت

Kılıç darbesinin korkusundan ve halîfenin "Bu gülmenin
sebebinı doğru söyle ve yoksa seni öldürürüm!" diye
ikrâhından dolayı o câriyenin sırrı fâş etmesi

زن چو عاجز شد بگفت احوال را مردی آن رستم صد زال را
3959. Kadın vaktâki âciz oldu, ahvâli o yüz Zâl Rüstem'inin erkekliğini söy-
ledi.

"Zâl", meşhûr Rüstem pehlivanın babasının ismidir. "Rüstem-i sad Zâl"
pehlivanın kahramanlığı yüz Zâl'in peydâ ettiği bir Rüstem pehlivanın mec-
mûnunun kahrâmanlıklarına mukâbil olduğu ma'nâsındadır.

شرح آن کردك كه اندر راه بود يك يك با آن خلیفه و انمود
3960. Yolda olan o fiilciğin şerhini o halîfeye bir bir açık gösterdi.
[3966]

"Kerd", "fiil ve iş"; ve âhirindeki "kâf", kâf-ı tasgîrdir. "Kerdek", fiilcik de-
mek olur ki, pehlivanın câriyeye cimâ' etmesi murâd olunur. Ya'ni, câriye
pehlivanın yolda kendisine yaptığı fiilciğin tafsilini, o öfkelenen halîfeye bir
bir açık sûrette söyledi.

شیر کشتن سوی خیمه آمدن و آن ذکر قائم چو شاخ کر گدن
3961. Arslanı öldürmesini, çadır tarafına gelmesini ve onun zekerinin gerge-
dan boynuzu gibi kâim olmasını söyledi.

"Gergeden", cüssesi büyük ve sığır gibi bir hayvan olup burnu üzerinde
yalnız bir eğri boynuzu vardır.

باز این سستی این ناموس کوش کو فرو مُرد از یکی خش خشت موش
3962. Bir sıçanın hıştısından ölen bu vakâra sa'y edicinin bu gevşekliğinden
dahi söyledi.

"Nâmûs", vakâr; "kûş", "kûşiden" masdarından emr-i hâzır; "nâmûs-kûş", vasf-ı terkîbîdir, "vakâra sa'y edici" demek olur. Bundan murâd, sâhib-i vakâr olan şâhdır. Bu beyit Hind nüshalarında şöyledir:

تو بدین سست که چون کردی بگوش خشت خشت موشکی رفتی زهوش

Tercüme: "Sen ise vaktâki bir sıçancığın hışırtısını işitmekle yaptığın bu gevşeklik sebebiyle akıldan gittin, dedi".

رازها را می کند خن آشکار چون بخواهد رست تخم بد مکار

3963. *Hak sırları âşihâr eder. Mâdemki bitecektir, kötû tohum ekme!*

Bu ve âtîdeki beyitler cenâb-ı Pîr efendimiz tarafından irşâden vâki' olmuştur. Ya'ni, Hak Teâlâ hazretleri setrini murâd etmediği sırları meydana çıkarır. Nitekim pehlivanın câriyeye olan taarruzunu bir sıçan hışırtısını sebep yaparak halîfeye bildirdi. Binâenaleyh ey tarîk-ı Hak sâlikî, bu dünyâ tarlasına kötû tohum ekme ve fenâ fiil işleme ki, Hak Teâlâ onun semeresini meydana çıkardığı vakit zelif olmayasın!

آب و ابر و آتش و این آفتاب رازها را می برآند از تراب

3964. *Su ve bulut ve ateş ve bu güneş sırları topraktan çıkarır.*

Ya'ni, toprakta medfûn birçok gizli şeyler vardır. Yerden kaynayan sular ve akan nehirler ve çaylar ve buluttan yağan yağmurlar ve harâret ve güneş o topraktaki gizli olan nebâtâtı meydana çıkarır.

این بهار نو ز بعد برگ ریز هست برهان وجود رستخیز

3965. *Bu yeni bahar yaprak dökücüden sonra kıyâmetin vücûdunun burhânıdır.*

Ya'ni, yaprak dökücü olan sonbahar ve kıştan sonra gelen bu yeni ve ilk-bahar toprakta medfûn olan o gizli şeylerin zuhûruna bir sebep olur. İşte bu hâl kıyâmetin vücûdunun burhânı ve delîlidir.

Ma'lûmdur ki, kış mevsiminde nebâtâtın kısm-ı küllîsi yapraklarını döker ve cümlesi meyve vermez olur. Kuru ve yaş oldukları bile hissedilmez. Bu mevsimin devresi tamâm olunca bahar gelir ki, bu hâl arza yeni bir tecellî-i rubûbiyyettir. Bu tecellî neticesinde cümlesine bu dalgınlıktan sonra yeniden hayat gelir ve her biri evvelce ne isti'dâdda idiyseler o isti'dâd üzerine meknûzâtını ızhâr ederler. Meselâ erik ağacı ise, yapraklarını ve çekirdeklerini ve

meyvelerini erik olarak verir. Erik ağacından kızcılık peydâ olmaz. Buna işâreten Hak Teâlâ فَاحْيِنَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا كَذَلِكَ النُّشُورُ (Fâtır, 35/9) ya'ni "Arz öldükten sonra biz diriltiriz ve işte nüşûr da böyledir" buyurur. Arzın bu hâli kıyâmetin vücûduna delîldir. Zîrâ bilcümle taayyünâtın mebd'e'den müntehâyâ olan seyirleri hep istihâlât-ı mütemâdiyeden ibârettir; ve elyevm içinde bulunduğumuz âlem-i dünyâ, üzerinde bulunan bilcümle suver-i mahlûkât ile berâber istihâlât devresi geçirmektedir.

Ve her devre-i istihâle bir mevzun ve her bir mevzun yekdiğerinden ayrı ahkâma tâbidir. Mevzun-ı ervâhın ahkâmı mevzun-ı misâle ve mevzun-ı misâlin ahkâmı mevzun-ı dünyâyâ ve mevzun-ı dünyânın ahkâmı mevzun-ı hisâb ve mizâna ve mevzun-ı ba's ve hisâb ve mizânın ahkâmı mevzun-ı cennet ve cehenneme aslâ benzemez. Cümlesinin ahkâmı başkadır. Bunlardan mevzun-ı ervâh gayriyet libâsı içinde dâr-ı tecerrüddür; ve mevzun-ı misâl dâr-ı suver-i hayâliyyedir. Mevzun-ı dünyâ, dâr-ı suver-i kesifedir ve dâr-ı teklîfidir; ve mevzun-ı ba's ve hisâb ve mizân dâr-ı temyizdir. Mevzun-ı cennet dâr-ı nâimdir; ve mevzun-ı cehennem, dâr-ı azâbdır; ve her bir mevzunun kendisine mahsûs istihâlât-ı mütemâdiyesi vardır.

İmdi arzın istihâlâtı murâd-ı ilâhîye muvâfık bir hâle geldikde, bir tecellî-i âmm ve bir nefh-ı sûr vâki' olur ve bu tecellî tecellî-i adldır. Bu tecellî neficesinde her bir rûh, arzın kesbettiği istihâleye münâsib, yine arz cinsinden bir kisve-i taayyün ile zâhîr olup cümlesi أَفْوَاجًا يَوْمَ يَنْفَخُ فِي الصُّورِ فَتَأْتُونَ (Nebe', 78/18) ya'ni "O günde ki sûra nefholunur, fevc fevc gelirler" âyet-i kerîmesi mücibince fevc fevc ve takım takım zâhîr olurlar.

در بهار آن سرها پیدا شود هر چه خور دست این زمین رسوا شود

3966. Baharda sırlar âşikâr olur. Her ne yemiş ise bu zemîn rüsvây olur.

Ya'ni, baharda topraktaki gizli şeyler âşikâr olur. Toprak acı ve tatlı sudan hangisini içmiş ise bu hâl meydana çıkardığı nebâtâtın vücûdunda zâhîr olur; ve acı sudan peydâ ettiği nebâtât halk indinde hakîr ve i'tibârsız olur. Bunun gibi arz bir devre-i istihâle olan kıyâmet gününde kendisinde medfûn olan efrâd-ı beşeri kendi isti'dâdları ve amelleri sûretinde izhâr eder. Nitekim râdis-i şerîfde ان اهل المعروف في الدنيا هم اهل المعروف في الآخرة و ان اهل المنكر في الدنيا اهل المنكر في الآخرة ya'ni "Muhakkak dünyadaki ehl-i ma'rûf âhirette dahi ehl-i ma'rûfdur. Ve muhakkak dünyadaki ehl-i münker âhirette dahi ehl-i münkerdir" buyrulur.

تا پدید آرد ضمیر و مذهبش

بر دمد آن دهان و از لبش

3967. *Onun ağzından ve dudağından biter. Nihâyet onun mezhebi ve zamîri zâhir gelir.*

İlkbaharda arzın o yediği ve içtiği şey onun ağzından ve dudağından ya'ni sahından neşv ü nemâ bulur. Nihâyet o çıkardığı nebâtın gidişi ve içi zuhûra gelir.

جملگی پیدا شود آن بر سرش

سریخ هر درختی و خورش

3968. *Her bir ağacın kökünün sırrı ve yemesi onun başı üzerinde cümleten peydâ olur.*

"Hor", taâm ve gıdâ ma'nâsınadır. Ya'ni, her bir ağacın kökü hangi meyveye mahsûs ise ancak dalları üzerinde o meyveyi çıkarır; ve acı ve tuzlu ve yâ tatlı sudan hangisini içmiş ise meyvesinde de onu izhâr eder. İşte hâl-i kıyâmet dahi bu misâle mutâbıktır.

از خمار می که آن را خورده

هر غمی که وی تو دل آزرده

3969. *Her bir gam ki, senin ondan gönlün incinmiştir, bir şarâbın humârındandır ki, onu içmişsin!*

Bu beyt-i şerîfde arzdan vücûd-ı beşere intikâl buyrulur. Ya'ni, vücûd-ı beşer dahi arz gibidir. Arz nasıl yediği tohumu baharda çıkarır ve içtiği suyu o tohumdan mütevellid olan meyvede izhâr ederse insanın vücûdunda dahi toprak gibi yediği ve içtiği şeyin eseri zâhir olur. Binâenaleyh ey insan, senin kalbinde olan her bir gam ve kabz, senin içtiğin a'mâl ve ahlâk şarâbının baş ağnsıdır.

از کدامین می بر آمد آشکار

لیک کی دانی که آن رنج خمار

3970. *Fakat ne vakit bilirsin ki, o humârın zahmeti hangi şarâbdan âşikâr geldi?*
[3976]

Fakat o baş ağnsı zahmeti hangi huyunun ve amelinin şarâbından zâhir olduğunu bilemezsin. İnsanın kalbinde ba'zen bir sıkıntı ve gam zâhir olur ve sebebi de meçhul bulunur. Bu meçhul olan sebebi keşfetmek güçtür. Cenâb-ı Fîr efendimiz *Fîhi Mâ Fîh*'inin 16. faslında bu ma'nâyâ dâir şöyle buyururlar:

"Gerçi Hak Teâlâ hayır ve şerrin cezâlarını âhirette vereceğini va'd buyurmuştur. Velâkin onun nümûnesi bir mikdâr dâr-ı dünyâda dahi dembedem ve lemha-be-lemha zâhir olur. Eğer bir kimsenin gönlünde meserret olursa o hâl bir kimseyi mesrûr etmesinin cezâsıdır; ve eğer mağmûm olursa bir kimseyi

gamgîn etmiştir. Bu ma'nâlar o âlemdendir. Herkesin bu az ile çoğu anlamaları için rûz-i cezâdan nümûnedir. Nitekim nümûneyi anbardan bir avuç gösterirler. O kadar azamet ve büyüklüğü ile berâber Resûl (a.s.)'ın bir gece eli ağrıdı. Bu ağrının cenâb-ı Abbâs'ın el ağrısının te'sirinden olduğu ilhâm olundu. Zîrâ onu esir edip diğer üserâ ile berâber elini bağlamış idi. Hz. Abbas'ın elinin bağlanması emr-i Hak ile olmakla berâber cezâsı da erişdi. İşte sana ânz olan bu kabızlar ve kederler ve nâhoşluklar yaptığın âzâr ve ma'siyetin te'siri olduğunu bilmen için böyle cezâ olarak erişir. Gerçi ne yapmış olduğun tafsîlatıyla hatırında değildir. Velâkin cezâdan ef'âl-i zemîme-i kesîre yapmış olduğunu bil! O yaptığın kötü müdür veya cehilden, gafletten midir veya hîud bir dinsize refâkat ettiğin vakit sana günâhları teşhîl etmiştir de onun günâh olduğunu mu bilmedin? Bunları bilmezsin. Cezâyâ nazar et ki, ne kadar bast ve ne kadar kabzın vardır. Sûret-i kat'îyyede kabz ma'siyetin ve bast tâatın cezâsıdır.

این خمار اشکوفه آن دانه است او شناسد کاه و فرزانه است .

3971. *Bu humâr o tânenin çiçeğidir; o kimse tanır ki âğâh ve ferzânedir.*

Bu baş ağrısı ve gam o arz-ı vücûduna ektiğin huy ve amel tânesinin çiçeğidir. Bu tânenin mâhiyetini o kimse tanır ve anlar ki, *حاسبوا قبل ان تحاسبوا* ya'ni "Nefsizin hesabı olunmazdan siz nefsiniz ile hesaplaşınız!" hadîs-i şerîfi mûcibince kendi ahlâk ve a'mâlinin mâhiyetlerini tedkîk husûsunda uyanıktır ve ârifdir. "Ferzâne", hakîm ve ârif ve mütefennin ve kuyûdât-ı nefsâniyyeden ârif olan kimse demektir.

شاخ اشکوفه نمائد دانه را نطفه کی ماند تن مردانه را

3972. *Çiçeğin dalı tâneye benzemez. Nutfе, âdeme mensûb olan cisme ne vakit benzer?*

Çiçeğin dalı arza ekilen tâneye benzemediği gibi insana gelen cezâ dahi sûrette yaptığı huya ve ameile benzemez. Nitekim zâhîrde bunun misâli çoktur. Ezcümle adamın nutfesi şekilde ve sûrette adamın cismine benzemez. Bu adem-i müşâbehetten dolayı gelen cezânın hangi tânenin semeresi olduğunu keşfetmek müşkil olur.

نیست مانند هیولا با اثر دانه کی مانند آمد با شجر

3973. *Heyûlâ esere müşâbih değildir. Tâne ne vakit ağaca müşâbih geldi?*

"Heyûlâ", kâinâtın cevher-i evveli olan "esir" demektir. Fennen ölçmek ve tartmak ve ta'rîf etmek kâbil değildir. Buna "vücûd-ı âmm" dahl derler. Bu

heyûlâ kendi zâhîr olan cismânî eserlerin hiçbirisine benzemez; ve kezâ çirdek dahi sûrette ağaca müşâbih değildir.

نطفه از ناست کی ماند بنان مردم از نطفست کی باشد چنان

3974. *Nutfe ekmehtendir. Ne vakit ekmeğe benzer? Âdem nutfedendir, o ne vakit onun gibi olur?*

جنی از نارست کی ماند بنار از بخارست ابر نبود چون بخار

3975. *Cinnî ateştendir, ne vakit ateşe benzer? Bulut buhardandır, buhar gibi olmaz.*

Cinnî ferâş min nâri (Rahmân, 55/15) ya'ni "Hak Teâlâ cin tâife-sini ateşin dumansız alevinden yarattı" âyet-i kerîmesinde beyân buyruldu-ğu üzere ateşten mahlûktur. Fakat ateşin kendine benzemez. Bulut dahi su buhârındandır, fakat şekli su buhârına benzemez. Bunlar hakikat cihetiyle ateşin ve buhârın "ayn"ıdır, fakat şekil i'tibârıyla gayndır.

از دم جبریل عیسی شد پدید کی بصورت مثل او شد یا ندید

3976. *Cibrîl'in deminden İsâ zâhîr oldu. Ne vakit sûrette onun misli ya nazîri oldu?*

Ya'ni, İsâ (a.s.) Cebrâîl (a.s.)'ın cenâb-ı Meryem'e üfürmesinden peydâ oldu; fakat sûrette beşer olarak zâhîr olduğu için Hz. Cibrîl'in misli veyâhud onun nazîri olarak ikinci bir Cibrîl olmadı.

آدم از خاکست کی ماند ب خاک هیچ انگوری نمی ماند ب تاک

3977. *Âdem topraktandır, ne vakit toprağa benzer? Hiçbir üzüm asma çubukuna benzemez!*

کی بود دزدی بشکل پای دار کی بود طاعت چو خلد پایدار

3978. *Hırsızlık ne vakit darağacının ayağı şeklinde olur? Tâat ne vakit ebedî olan cennet gibi olur?*

Hırsızlık fiili sûrette onun cezâsı olan darağacının dibine benzemez. Tâat dahi sûrette onun mükâfâtı olan ebedî cennete benzemez.

هیچ اصلی نیست مانند اثر پس ندانی اصل رنج و درد سر

3979. *Hiçbir asıl eserin müşâbihi değildir. Binâenaleyh sen zahmetin ve baş ağrısının aslını bilmezsin.*

Asıl başka ve asıldan zâhîr olan eser sûrette başkadır. Binâenaleyh sen sana ânz olan gamın ve baş ağrısının aslını bilemezsin. Nitekim 3970 numaralı beyt-i şerîfin izâhında beyân olundu.

لیک بی اصلی نباشد این جزا بی گناهی کی برنجاند خدا

3980. *Fakat bu cezâ bir asılsız olmaz. Hudâ bir günahsız ne vakit incitir?*
[3986]

Bu sana gelen meşakkat ve cezânın elbet bir aslı vardır. Hak Teâlâ hazretleri hiçbir vakitte bir günahsız kulunu incitmez ve ona azâb etmez. Zîrâ suçsuza cefâ etmek zulüm olur. Hak Teâlâ ise *وَمَا ظَلَمَهُمُ اللَّهُ وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ* (Nahl, 16/33) ya'nî "Biz onlara zulmetmedik, velâkin onlar nefislerine zulmeder oldular" buyurur.

آن چه اصلست و کشنده آن شیست گر نمی ماند بوی هم از ویست

3981. *O şey ki asıldır ve o şeyin çekicisidir, her ne kadar ona benzemez ise de ondandır.*

Bu beyt-i şerîf yukarıdaki husûsî misâllerin umûmî bir sûrette hulâsa-ı beyânıdır. Ya'nî, velhâsıl bir şey ki asıldır ve kendi eseri olan şeyi çekip yedici- dir; her ne kadar o eser kendi aslı olan şeye benzemez ise de, o eser aslı- dandır vesselâm!

پس بدان رنجت نتیجه زلتیست آفت این ضربت از شهوتیست

3982. *Binâenaleyh bil, senin zahmetin bir zelletin neticesidir. Sana bu darbe âfeti bir şehvettendir.*

"Zellet", lügatte "kaymak" demektir. Murâd, Hak yolundan kayıp günâ- ha düşmektir. Binâenaleyh bil ki, senin çektiğin zahmet ve meşakkat tarîk-ı Hak'tan kayıp bir günâha düşmenin neticesidir; ve sana bu darbe âfeti bir şehvetten gelmiştir.

گر ندانی آن گنه را ز اعتبار زود زاری کن طلب کن اغفار

3983. *Eğer ibret almak cihetinden o günâhı bilmez isen çabuk zâr et, mağfiret taleb et!*

"İğtîfâr", "gafr"ın iftiâl bâbından olup "örtünmek" demektir. Ya'nî, eğer ef'âlinden ibret almak cihetinden o yaptığın günâhı bilmez isen, çabuk Hakk'a zâr et ve yalvar! Ve Hak'tan o günâhın örtülmesini ve mağfiretini is-

te! Zîrâ hulûs-i kalb ile vâki' olan istiğfâr günahlardan peydâ olan çirkin sûretlerin libâs-ı rahmet ile örtülmesine sebep olur.

سجده کن صد بار می گو ای خدا نیست این غم غیر در خورد و سزا

3984. *Yüz kere secde et, de ki: "Ey Hudâ, bu gam lâîyık ve sezânın gayrı degildir!"*

Ve istiğfâr ile berâber Hakk'a yüz kere secde et de münâcâtında de ki: "Ey Hudâ, bu benim çektiğim gam ve zahmet, ancak kötü fiilimin lâîyık ve sezâsıdır!"

ای تو سبحان پاک از ظلم و ستم کی دهی بی جرم جان را درد و غم

3985. *"Ey sen ki zulûmden ve sitemden pâk olan Sübhân'sın, cana ne vakit günahsız derd ve gam verirsin?"*

"Sübhân", masdar makâmına kâim olan bir isimdir. Burada "tenzîh olunmuş" ma'nâsındır. Ya'ni, "Ey zât-ı eccl-i a'lâ, sen ki, zulûmden ve sitemden pâk olan cemî-i nekâisden tenzîh olunmuşsun, hiç cana suçsuz derd ve gam verir misin?"

من معین می ندادم جرم را لیک هم جرمی باید کُرم را

3986. *"Ben suçu muayyen olarak bilmiyorum. Fakat bir suça da gam gerektir!"*

"Gürm", gam ve şiddetli keder ve gönül tutukluğu ma'nâsındır. Kâf-ı Arabî ile "kürm" de bu ma'nâyadır. Ya'ni, "Yâ Rab, ben yaptığım kabâhati ta'yîn edip bilemiyorum. Fakat biliyorum ki, bir suça karşı da gam gerektir; ve bende gam ve gönül tutukluğu peydâ olduğuna göre bir kabâhat yapmış olduğumu biliyorum."

چون پوشیدی سبب را ز اعتبار دائما آن جرم را پوشیده دار

3987. *"Mâdemki sebebi i'tibârdan örttün, o suçu da dâimâ örtülmüş tut!"*

Ya'ni, "Mâdemki bu gamun sebebi olan cürmü benim nazar-ı i'tibârımdan örttün, ben onu ta'yîn edemem. Bâri lutfen ve keremen o cürmün kendisini de dünyâda ve âhirette dâimâ örtülmüş bir hâlde tut!"

که جزا اظهار جرم من بود کز سیاست دزدیم ظاهر شود

3988. *"Zîrâ cezâ benim cürmümün ızhârı olur ki, siyâsetten hırsızlığım zâhir olur."*

"Yâ Rab, eğer cürmüme mukâbil cezâ edersen, bu cezâdan kabâhatim meydana çıkmış olur; ve bu cezâdan ve siyâsetten, hırsızlığım ve gizli yaptığım kabâhat zâhir olur."

عزم کردن شاه چون واقف شد بر آن خیانت که بپوشاند و عفو کند
کنیزک را با او دهد و دانست که این فتنه جزای او بود و قصد او بود و ظلم او بر
صاحب موصل که و مَنْ أَسَاءَ فَعَلَيْهَا وَإِنْ رُبُّكَ لِبَالِمِرْصَادٍ و ترسید که اگر انتقام کشد
آن انتقام هم بر سر او فرود آید چنان که این ظلم و طمع بر سرش فرود آمد

O hiyânete vâkîf olduğu vakit şâhın örtmeye ve affedip câriyeyi ona vermeğe azmetmesidir; ve bildi ki, bu fitne onun, sâhib-i Musul üzerine olan kasdının ve zulmünün cezâsı idi. Zîrâ "Kim fenâlık ederse kendinedir" (Fussilet, 41/46) ve "Muhakkak senin Rabb'in gözeticidir" (Fecr, 89/14); ve korktu ki, eğer intikâm çekerse o intikâm dahi onun başı üzerine iner. Nasıl ki bu zulüm ve tama' onun başı üzerine indi

Mısır şâhı o pehlivanın hiyânetine vâkîf olduğu vakit, o hiyâneti örtmeğe ve onun bu suçunu affedip câriyeyi o pehlivana vermeğe azmetmesidir. Zîrâ şâh bildi ki, pehlivanın yolda câriyeye tecâvüzü fitnesi, kendisinin câriyeyi almak için Musul şâhı üzerine olan kasdının ve zulmünün cezâsı idi. Çünkü Hâ-Mîm Secde sûre-i şerifinde لِلْعَبِيدِ بِظُلَامٍ وَمَا رَبُّكَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ (Fussilet, 41/46) ya'ni "Kim ki âmel-i sâlih işlediyse o nefsinedir ve kim ki kötülük ettiyse kendinedir" buyrulmuştur; ve sûre-i Fecr'de de إِنَّ رَبَّكَ لِبَالِمِرْصَادٍ (Fecr, 89/14) ya'ni "Ey resûlüm, senin Rabb'in âsileri gözetleyicidir" buyrulmuştur. Binâenaleyh şâh-ı Mısır korktu ki, eğer bu hiyânetine karşı gerek pehlivandan ve gerek câriyeden intikâm alırsa, o intikâm dahi zulüm mâhiyetinde olup onun başına iner. Nasıl ki Musul şâhına karşı yaptığı zulüm ve câriyeye karşı yaptığı tama' fiillerinin cezâsı başına geldi.

یاد جرم و زلت و اصرار کرد

شاه با خود آمد استغفار کرد

3989. Şâh kendine geldi ve istiğfâr etti. Suçu ve zelleği ve isrârı yâd etti.

Mısır şâhı kendine geldi ve yaptığı fenâlıktan âgâh olup pişman oldu ve istiğfâr etti. Suçunu ve doğru yoldan ayağının kaymasını ve fenâlığın icrâsında ısrar ettiğini hatırına getirdi.

گفت با بخود آن چه کردم با کسان شد جزای آن بجان من رسان

3990. *Kendi kendine dedi: "O şeyi ki kimselere yaptım, onun cezâsı benim canıma erişici oldu!"*

حاسبوا قبل ان تحاسبوا Ya'ni "Hesâb olunmazdan evvel, nefsiniz ile hesâblaşınız" hadîs-i şerîfi mücibince şâh kendi fiilini hesâb edip dedi ki: "O fenâlığı ki başka kimselere yaptım, o fenâlığın cezâsı benim canıma erişti ve ta'zîb etti!"

قصد جفت دیگران کردم ز جاه بر من آمد آن و افتادم بهجاه

3991. *"Mansıbdan nâşi başkalarının eşine kasdettim, o benim üzerime geldi ve kuyuya düştüm!"*

"Şâhlık mansıbının bana verdiği kuvvetten dolayı başkalarının eşi olan kadına sû'-i kasd ettim. O sû'-i kasd ve ırza tasallut fiili benim üzerime de geldi ve cezâ kuyusuna düştüm!"

من در خانه کسی دیگر زدم او در خانه مرا زد لاجرم

3992. *"Ben bir başka kimsenin evinin kapısını çaldım. Şübhesiz o benim evimin kapısını çaldı!"*

Ya'ni, benim hâlim "Çalma kapıyı, çalarlar kapını!" darb-ı meselinin mâ-sadakı oldu. Ben Musul şâhının kapısını çaldım ve taarruz ettim. Emniyet ettiğim pehlivan dahi benim kapımı çaldı ve taarruz ettil!

هر که با اهل کسان شد فسق جو اهل خود را دان که قوادست او

3993. *Her kim kimselerin ehli ile fîsk isteyici ola, bile ki o kendi ehline pezevenktir.*

"Ehl"den murâd bir kimsenin mahremi olan kadındır. "Kavvâd", deyyûs ve pezevenk demektir. Ya'ni, her kim ki birtakım kimselerin mahremi olan kadınlar ile fîsk ve zinâ etmek isteyici olursa, bil ki, o kimse kendi mahremine deyyûs ve pezevenk olur. Zîrâ bir kimse başkasının mahremine tecâvüz ederse onun mahremine de tecâvüz edenler bulunmak muhakkaktır.

ز آنکه مثل آن جزای او شود چون جزای سیئه مثلش بود

3994. *Zîrâ ki onun misli onun cezâsı olur. Çünkü fenâlığın cezâsı onun misli olur.*

Zîrâ bir kimse bir fenâlık yaparsa ona da o yaptığı fenâlığın mislini yaparlar; ve bu misl onun o fiilinin cezâsı olur. Meselâ bir kimse birisini öldürse onun dahi kısâsen öldürülmesi icâb eder. Zîrâ adam öldürmek bir fenâlıktır, kısâs dahi adam öldürmek olduğu için o da bir fenâlıktır; ve kısâs o fenâlığın cezâsıdır. Binâenaleyh o fenâlığın cezâsı o fenâlığın misli olan bir fenâlık olmuş olur. Nitekim âyet-i kerîmede *وَجَزَاءُ سَيِّئَةٍ مِّثْلُهَا* (Şûrâ, 42/40) ya'nî "Fenâlığın cezâsı onun misli bir fenâlıktır" buyrulmuştur. Ve başkasının kansına ve mahremine tecâvüz eden kimse, o fiili kendi kansına ve mahremine karşı hazırladığı için kendi kansının ve mahreminin de pezevengi olur. Binâenaleyh bir kimse ben başkalarının kansına taarruz edeyim de benim karıma taarruz etmesinler fikrinde bulunursa, bu boştur.

چون سبب کردی کشیدی سوی خویش مثل آن را پس تو دیوئی و بیش

3995. *Uaktâki sebebi yaptın, onun mislini kendi tarafına çektin. Binâenaleyh sen deyyûssun ve önstin.*

Vaktâki sen senin mahremine tecâvûze sebep olan fisku yaptın, o fiskon mislini kendi tarafına ya'nî mahremine tarafına çektin, binâenaleyh sen mütearrızı kendi mahremine tarafına çektiğin için deyyûs oldun; ve mahremine tecâvüz ettiğin deyyûsdan daha ziyâde ve daha evvel deyyûs oldun.

غصب کردم از شه موصل کنیز غصب کردند از من او را زود نیز

3996. *"Musul şâhından câriyeyi gasbettim. Benden dahi onu çabuk gasbettiler!"*

او کامن من بد و لالای من خایش کرد آن خیانتهای من

3997. *"O ki benim emînîm ve lalam idi, benim huyânetlerim onu hâin etti."*

"Lala", efendisnin çocuğunu gözetmeye me'mûr olan hizmetçi. Ya'nî, "O pehlivan ki, benim emînîm ve çocukluğumda benim lalam idi; benim Musul şâhına karşı yaptığım huyânetler, o pehlivanı da hâin yaptı ve onun ahlâkını değiştirdi."

نیست وقت کین گزاری و انتقام من بدست خویش کردم کار خام

3998. *"Kîn ve intikâm-güzârlığın vakti değildir. Ham işi ben kendi elim ile yaptım!"*

"Güzâr", "güzâriden" masdarından emr-i hâzırdır. Bu masdar "geçmek ve file getirmek ve icrâ etmek ve edâ etmek ve bahşetmek" ma'nâlarına gelir.

"Kîn-güzâr" ve "intikâm-güzâr", vâsf-ı terkîbî olup "kînini fiile getirici" ve "intikâmını icrâ edici" demektir. Ya'ni, "Kîn tutuculuğun ve intikâm alıcılığın vakti değildir. Binâenaleyh pehlivandan ve câriyeden intikâm almağa hâcet yoktur. Zîrâ bir câriyeyi gasben almak için yaptığım harbi ve bu ham işi, ben kendi elim ve ihtiyârım ile yaptım!"

گر کشم کینه بر آن میر و حرّم آن تعدی هم بیا بر سرم

3999. "Eğer o bey ve harem üzerine kîn çekersem o taaddî dahi benim başım üzerine gelir."

"Harem"den murâd, câriyedir. Ya'ni, "Eğer bu kabâhatlerinden dolayı o pehlivan bey ve câriye üzerine kîn tutar ve onlardan intikâm alırsam bu hâl ikinci bir taaddî ve tecâvüz olur; ve bu taaddî ve tecâvüz dahi bir sûretle yine benim başıma gelir."

همچنانکین یک بیامد در جزا آزمودم باز نرمام و را

4000. "Nitekim cezâda bu birisi geldi. Tecrübe ettim, tekrar tecrübe etmem!"
[4006]

"Nitekim Musul şâhının câriyesine tecâvüz için harbettim ve bunun cezâ-sı olarak pehlivan dahi câriyeye tecâvüz etti. Binâenaleyh ben bir fenâlığın misli cezâ olarak geldiğini tecrübe ettim. Bir daha tecrübe etmem!"

درد صاحب موصلم گردن شکست من نیارم این دگر را نیز خست

4001. "Musul sâhibinin derdi benim boynumu kıldı. Ben bu başkasını dahi mecrûh edemem!"

داد مان حق از مکافات آگهی گفت ان عُدْتُمْ بِهِ عُدْنَا بِهِ

4002. Hak bizlere mükâfâtın âgâhlık verdi. Eğer siz ona avdet ederseniz biz de ona avdet ederiz buyurdu.

"Mükâfât", adamın iyi ve kötü sun' ve fiiline mukâbil ve müsâvî ıvaz ve bedel vermek demektir. Bu beyt-i şerîfde sûre-i İsrâ'da olan عَسَىٰ رَبُّكُمْ أَن يَرْحَمَكُمْ (İsrâ, 17/8) ya'ni "Eğer fesâddan tövbe ederseniz Rabbinizin size merhamet etmesi me'mûldür; ve eğer fesâda avdet ederseniz biz de cezâ-ya avdet ederiz" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Ya'ni, Hak Teâlâ hazretleri bizim iyi ve kötü fiillerimizin mukâbilini vereceğini Kur'ân-ı Kerîm'de beyân buyurarak bizi ikâz etti. Bu ma'nâ III. cildin 2861 numarasına müsâdîf olan: نَحْنُ زَوْجَتَا الْفِعَالِ بِالْجَزَا [Dedi ki: "Eğer avdet eder-

seniz, sizin avdet ettiğiniz gibi biz de avdet ederiz. Biz fiilleri cezâyâ çift eyledik!"] beytinde de geçti.

چون فرونی کردن اینجا سود نیست غیر صبر و مرحمت محمود نیست

4003. "Mâdemki burada ziyâdelik etmek fâide değildir, sabır ve merhametin gayrı mahmûd değildir."

"Mâdemki bu pehlivanın câriyeye taarruzu mes'elesinde taşkınlık edip in-tikâm almanın faydası yoktur, mahmûd ve makbûl olan hareket ancak benim tarafımdan sabır ve merhamet etmektir."

ربنا انا ظلمنا سهو رفت رحمتی کن ای رحیمیهات زفت

4004. "Ey bizim Rabbimiz, muhakkak biz zulmettik, sehv vâki' oldu. Bir rahmet et, ey sen ki, rahimliklerin azîmdir!"

عفو کردم تو هم از من عفو کن از گناه نو و جرم کهن

4005. "Affettim, sen dahi benden yeni günahları ve eski suçu affet!"

"Yâ Rab, ben bana karşı olan hıyâneti affettim. Sen dahi benim Musul şâ-hına karşı olan bu yeni günahlarımı ve bundan evvel yaptığım suçları affet!"

گفت اکنون ای کنیزک وامگو این سخن را که شنیدم من ز تو

4006. "Dedi: "Ey câriye, şimdi senden dinlediğim bu sözü ifşâ etme!"

Mısır hâlfesi nefsinin sıfat-ı şehvâniyyesinden tecerrüd ve rûhunun sıfa-tına ilticâ edip Cenâb-ı Hakk'a münâcât ettikten sonra kemâlât-ı insâniyye-den olan insaf dâiresine girdi ve câriyeye hitâben dedi ki: "Şimdi benim sen-den dinlediğim bu pehlivanın taarruzuna dâir olan sözleri kimseye ifşâ etme!"

با امیرت جفت خواهم کرد من الله الله این حکایت دم مزن

4007. "Ben seni emîr ile çift yapacağım. Sakın sakın bu hikâyeden dem vurma!"

"Allah Allah", "Allah hakkı için" diye and vermek ma'nâsına geldiği gibi "zinhar zinhar!", ya'ni "sakın, sakın!" ma'nâsına da gelir. Burada her iki ma'nâ dahi münâsibdir. Ya'ni, "Ey câriye, ben seni o pehlivan beyin zevce-si yapacağım. Sakın ha, onun yolda sana olan taarruzunu bana söylediğini ona hikâye etme!"

تا نگرده او ز رویم شرمسار کو یکی بد کرد و نیکی صد هزار
 4008. "Tâ ki o benim yüzümden utangan olmasın! Zîrâ o bir kötülük ve yüz bin iyilik etti."

Ya'ni, "Ben pehlivanın benim yüzümden utandığını istemem! Çünkü o sana olan tecâvüzü ile bana bir kötülük etti. Fakat beni ef'âlimden ve Hakk'ın cezasından ikâz etmek sûretiyle birçok iyilikler etmiş oldu."

بارها من امتحانش کرده ام خوبتر از تو بدو بسپرده ام
 4009. "Ben onu çok kere imtihan etmişim. Senden daha güzelini ona emânet etmişim."

"Ben lalam olan o pehlivanı çok kere tecrübe etmişimdir. Ona senden daha güzel câriyelerimi emânet etmişimdir. Ondan o câriyelerin hiçbirisine bir taarruz vâki' olmamıştır."

در امانت یافتم او را تمام این قضای بود هم از کرد هام
 4010. "Onu emânette tamâm buldum. Bu da benim fiillerimden bir kazâ idi."
 [4016]

"O pehlivanı ben emânet husûsunda tamâmen sâdık buldum. Onun sana olan bu tecâvüzü ise, benim kötü fiillerimden nâşî vâki' olan bir kazâ-yı ilâhî ve cezâ-yı rabbânî idi."

کنیزك بخشیدن شاه بحیلت به پهلوان

Şâhın câriyeyi hîle ile pehlivana bağışlaması

Bu sûrh Ankaravî nüshasında mûnderiç değildir ve diğer nüshalarda vardır. Fihristde kolaylık olacağı için fakîr dercettim.

پس بخود خواند آن امیر خویش را کُشت در خود خشم قهر اندیش را
 4011. Sonra kendi beyini kendi huzûruna çağırıldı. Kahır düşünücü olan öfkesini nefsinde öldürdü.

Ya'ni, câriyeye ettiği tenbîhten sonra lalası olan pehlivanı huzûruna çağır-
dı. Ona karşı kahr düşüncü olan öfkesinin ateşini söndürdü ve nefsinin ar-
zu ettiği kine ve intikâma muhâlefet etti. Ve *وَالْكَاطِمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ* (Âl-i
İmrân, 3/134) ya'ni "Öfkesini yutanlar ve nâsın kabâhatlerini âffedenler"
âyet-i kerîmesi mücibince mahbûb-i ilâhî oldu.

کرد با او يك بهانه دل پذیر كه شده ستم زين كنيزك من نغير

4012. *Ona gönül kabûl edici olan özr etti. Dedi ki: "Ben bu câriyeden nefret
edici olmuşum!"*

ز آن سبب كز غيرت و رشك كنيز مادر فرزند دارد صد آزين

4013. *"O sebebdan çocuğumun anası, câriyenin gayretinden ve reşkinden yüz
ezîz tutar."*

"Ezîz", "gök gürlemesi ve tencere kaynaması sesi" ve mutlak "nâle ve
feryâd" ma'nâlarıdır. Burada "nâle ve feryâd" ma'nâsı münâsibdir. Ya'ni,
şâh "Fitne koparan doğrudan maslahat yapan yalan daha iyidir" darb-ı me-
seli mücibince pehlivana dedi ki: "Ben bu câriyeden nefret ettim. Çünkü ço-
cuğumun anası bunu pek ziyâde kışkırdığı için birçok şikâyet ve feryâd
eder." Maahâzâ şâhın bu sözü doğru da olabilir. Zirâ kadınların kışkırtıcılığı
ma'lûmdur.

مادر فرزند را بس حقهاست او نه در خورد چنین جور و جفاست

4014. *"Çocuğun anasının çok hakları vardır. O böyle cevri ve cefâyâ lâayık de-
ğildir."*

"Çocuğun anasının ya'ni zevcemin benim üzerimde çok hakları vardır.
Onun üzerine böyle bir güzel câriye alıp onu üzmeğe lâayık değildir."

رشك و غيرت می برد خون می خورد زين كنيزك سخت تلخی می برد

4015. *"Reşk ve gayret kötüdür, kan içer. Bu câriyeden pek acılık götürür."*

"Reşk", Fârisî ve "gayret" Arabî olup ma'nâda birbirinin mürâdîfdir.
Türkçe "kışkırtma" demektir. "Hûn horden", kan içmek, kendi kendini helâk
etmekten kinâyedir. Ya'ni, "Zevcem bu câriyeyi kışkırtıyor ve bu kışkırtıcılı-
ktan dolayı kendi kanını içiyor; ve kalbinde bu câriyeden dolayı pek acılık ve
elem taşıyor."

چون کسی را داد خواهم این کنیز پس ترا اولیترست این ای عزیز

4016. "Mâdemki bu câriyeyi bir kimseye vereceğim, binâenaleyh bu sana daha evlâdır."

"Bu sebeble ben bu câriyeyi mâdemki yanımda tutmayıp birisine nikâh ile vereceğim, binâenaleyh bunu sana nikâh etmem daha münâsibdir."

که تو جانبازی نمودی بهر او خوش نباشد دادن او جز بتو

4017. "Zîrâ sen onun için can oyunculuğu gösterdin. Onu senin gayrine vermek hoş olmaz."

"Sen o câriyeyi almak için harb etmek gibi bir tehlikeyi göze aldın ve can oyunculuğu ve fedâkârlığı yaptın. Bu güzel ve kıymetli câriyeyi senden başkasına vermek lûtf ve kerem kâdesine nazaran hoş olmaz."

Ma'lûm olsun ki, bu kıssa zımında cenâb-ı Pîr efendimiz ehl-i keşf olan evliyânın hâlini de beyân buyururlar. Zîrâ ehl-i keşf olan evliyâ-i kirâm hal-kın türlü türlü ayıblarına muttali' olurlar ve Hakk'ın "Settâr" ismine de maz-hariyetleri hasebiyle, onu yüzlerine vurmayıp münâsib vesileler bularak onları örterler ve onları o kabâhatlerinden vazgeçirmeğe sa'y ederler; ve kendilerine karşı olan ihânete ve hıyânete de tahammül edip o hıyânet sâhibinin vâkuf olamayacağı bir tarzda idâre-i maslahat buyururlar. Nitekim cenâb-ı Pîr efendimiz *Dîvân-ı Kebîr*'lerinde bu ma'nâda şöyle buyurmuşlardır:

چنانکه از رنگ رنجوران طیب از علت آگه شد ز رنگ روی و چشم تو بد نیت بی برد ینا

یبیند حال دین تو بدانت قهر و کین تو ز رنگت لیک پوشانت نگرداند ترا رسوا

نظر در نامه می دارد ولی بالب نمی خواند همی داند که زین حامل چه صورت آیدش فردا

"Tabîb hastaların renginden nasıl illetten âgâh olursa, görücü olan velî dahi senin yüzünün ve gözünün renginden ânine iz götürür. Senin renginden dininin hâlini görür ve senin kahtını ve kînini bilir, fakat örter. Seni rûsvây etmez. Nazarını senin kalbinin nâmesine tutar ve fakat dudaklarıyla okuyup lafz ile ızhâr etmez. Bu hâmilden yarın yevm-i kıyâmette ona ne sûret doğup zâhir olacağını bilir."

Velhâsıl bu keşif hâlini idâre etmek gâyet güç olduğundan Hak Teâlâ hazretleri tahammüle isti'dâdı olmayan velîlerine bu keşif hâlini vermez. Keşfi olanlar da setr ederler. Meğer ki keşfinde bir azîm fâide ola ve ona da Hak irâdesi taalluk etmiş ola!

عقد کردش با امیر او را سپرد کرد خشم و حرص را او خرد و مرد

4018. Onu emîre akdetti, tevdi etti; ve öfkeyi ve hırsı o parça parça etti.

“Hurd u murd”, rîze rîze, parça parça demektir. Türkçe’de “un ufak” ta’bîri mukâbilidir. Ya’ni, halîfe câriyeyi pehlivana akd-i nikâh etmek sûretiyle tevdi etti ve pehlivana karşı olan nefsinin öfkesini ve câriyeye karşı olan nefsinin hırs-ı şehvetini parçaladı ve un ufak etti.

بیان آن که نحنُ قَسَمْنَا که یکی را قوت و شہوت

خران دهد و یکی را کیاست و قوت انبیا و فرشتگان دهد. بیت:

سر زہوا یافتن از سرور است ترک هوا قوت پیغمبر است

بیت:

تخمهایی کہ شہوتی نبود بر آن جز قیامتی نبود

Hak Teâlâ’nın “Nahnü kasemnâ” (Zuhruf, 43/32) ya’ni “Biz taksim ettik” buyurması beyânındadır ki, birine eşeklerin kuvvet ve şehvetini verir; ve birine kiyâset ve enbiyânın ve meleklerin kuvvetini verir. Beyit:

“Hevâdan baş çevirmek, serverliktendir. Hevâyı terk etmek peygambere mensûb olan kuvvettir.” Beyit:

“Birtakım tohumlar ki şehvete mensûb olmaz, onun meyvesi kıyâmete mensûbun gayri olmaz.”

Ya’ni, Hak Teâlâ sûre-i Zuhruf’da buyurur ki: اَمْ يَقْسُمُونَ رَحْمَةً رَبِّكَ نَحْنُ قَسَمْنَا (Zuhruf, 43/32) ya’ni “Ey re-sûlüm, Rabbinin rahmetini bunlar mı taksim ederler? Hayât-ı dünyâda onların maişetlerini biz taksim ettik; ve dereceler cihetinden onların ba’zısını ba’zısı üzerine yükselttik”. İmdi bu taksim-i ilâhî neticesinde ba’zıların hissesine kuvvet ve şehvet-i hayvâniyye isâbet etti; ve ba’zılarının hissesine da sıfat-ı rûhâniyyeden kiyâset ve temyîz ve enbiyânın ve meleklerin kuvveti isâbet etti. Sûrh-ı şerîfde olan “Ser zi-hevâ tâften ilh...” Hakîm Senâî hazretlerinin *Hadîka*’sından ve “Tohmhâyi ki ilh...” dahi *Mahzen*’inden müktebestir.

گر بدش سستی ز نرئ خران بود او را مردئ پیغمبران

4019. *Gerçi ona eşeklerin erkekliğinden gevşeklik oldu, onun için peygamberlerin mertliği var idi.*

Gerçi Mısır halifesine eşeklere mahsûs olan eşeklikten ve şehvetten gevşeklik oldu ve bu hayvâniyet sıfatının galebesine binâen câriye için harbe kıyâm etti. Fakat onda sıfat-ı rûhâniyyetten olan peygamberlerin mertliği ve insanlığı da var idi ki, nihâyet bu zâhir oldu.

ترك خشم و شهوت و حرص آوری هست مردی و رگ پیغمبری

4020. *Öfkenin ve şehvetin ve hırs getiriciliğın terki Peygamber'e mensûb mertlik ve damardır.*

نرئ خر گو مباش اندر رگش حق همی خواند الغ بگلر بگش

4021. *De, ona ki onun damarında eşek erliği olmasın. Hâk ona "ulu beyler beyi" ta'bîr eder.*

"Uluğ", eski Türkçe'de "büyük" ma'nâsınadır. Zamânımızda gayn harfini hazfedip "ulu" derler. Ya'ni o kimseye de ki: Onun damarında ve tabiatında eşek erliği ve şehveti olmasın. Zîrâ böyle kimseye Hak Teâlâ "ulu beyler beyi" ta'bîr buyurur. Nitekim Kur'ân'da اِنَّ اَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللّٰهِ اَتْقٰىكُمْ (Hucurât, 49/13) ya'ni "Allah indinde en mükerrem olanınız en müttakî olanınızdır" buyrulur.

مردۀ باشم بمن حق بنگرد به از آن زنده که باشد دور و ردّ

4022. *Ben ölü olayım Hâk bana baksın! O uzak ve merdûd olan diriden iyidir!*

Ya'ni, ben hayât-ı hayvâniyyeden ölmüş bir hâle geleyim. Tek Hak bana nazar-ı rahmetiyle baksın! Böyle ölmüş olan kimse hayât-ı hayvâniyyesi ile ve şehvât-ı nefsanîyyesi ile diri olup nazar-ı rahmet-i ilâhîden uzak ve dergâh-ı izzetten merdûd olan kimseden iyidir!

مغر مردی این شناس و پوست آن آن برد دوزخ برد این در جنان

4023. *Bunu erliğin içi ve onu kabuğu tanı! O cehenneme bu cennetlere götürür.*

Bu gazabına ve şehvetine hâkim olmayı erliğin içi ve bu sıfatlara mahkûm yaşamayı erliğin kabuğu bil ve tanı! O nefsin sıfatlarına mahkûmiyet adamı cehenneme ve o sıfatlara hâkimiyet ise adamı cennetlere götürür.

حَفَّتِ النَّارُ از هوا آمد پدید

حَفَّتِ الْجَنَّةُ مَكَارَةً را رسید

4024. "Huffeti'l-cenneh" mekrûhlara erişti. Ve "huffeti'n-nâr" hevâdan zâhir oldu.

Bu beyt-i şerîfde حَفَّتِ النَّارُ بالشَّهَوَاتِ وَحَفَّتِ الْجَنَّةُ بِالْمَكَارِهِ ya'ni "Cennet mekrûhlara ile örtülmüştür; ve cehennem şehvetler ile örtülmüştür" hadîs-i şerîfine işâret buyrulur. Ya'ni, bu hayât-ı dünyevîyyede cennet nefsinin çirkin ve kerîh görünen e'âl ve ahlâk ile örtülmüştür. Binâenaleyh her kim nefsinin çirkin görüldüğü amelleri işlerse cennete ve râhat-ı uhrevîyyeye nâil olur. Meselâ nefse namaz kılmak ve oruç tutmak ve kîn ve intikâmı ve şehveti terk etmek gibi şeyler kerîh görünür. Bu husûsta nefse muhâlefet eden kimse cenneti ve n-zâ-yı Hakk'ı kazanır; ve her kim nefsin hoş gördüğü bu gibi e'âlî işlerse cehennem kazanır. Zîrâ cehennem bu hayât-ı dünyevîyyede nefsin bu gibi şehvât ve huzûzât ile örtülmüştür.

دیگر بار خطاب پادشاه با ایاز و امتحان کردن ارکان دولت را و نمودن فرمانبرداری ایاز بایشان

Pâdişâhın diğer def'a Ayaz'a hitâbı ve erkân-ı devleti imtihânı ve Ayaz'ın onlara fermân-berdârlık göstermesi

Bu sûrh dahlî Ankaravî nüshasında yoktur. Hind nüshalarında mündericidir. Fihriste fâidesi olduğu için fakîr dahi derc ettim.

مردی خر کم فروز مردی هش

ای ایاز شیر نر دیو کش

4025. "Ey şeytanı öldürücü erkek arslan olan, eşek erliği nâkıs, akıl erliği ziyâde olan Ayaz!"

Bu hitâb Sultan Mahmûd tarafından musâhibi olan Ayaz'adır. Burada "Sultan"dan murâd, Hak ve "Ayaz"dan murâd dahi, fenâ ve bekâ ile müte-hakkık olan insân-ı kâmilidir. "Şeytan"dan murâd, ikilik vehmi, "eşek erliği"nden murâd, şehvât-ı nefsânîyye ve "akıl mertliği"nden murâd dahi, rûh-ı insânî ve izâfî mertliğidir. Ya'ni, "Ey erkeklik vehmini nazarından mahveden ve erkek arslan gibi mâsivâ-yı Hak olan suver-i izâfîyyeyi parçalayan

ve şehevât-ı nefsâniyyesi nâkıs ve rûh-ı insânî mertliği ziyâde olan insân-ı kâmil!" "Eşek erliği nâkıs olmak" budur ki, insân-ı kâmil nefesine hayât-ı dünyeviyyeden nasîbini verir. Nitekim âyet-i kerîmede *وَلَا تَسْ نَعْسِيْكَ مِنَ الدُّنْيَا* (Kasas, 28/77) ya'ni "Dünyâdan nasîbini de unutma!" buyrulur. Binâenaleyh i'tidal dâiresinde yer içer ve nikâh eder; fakat onun bu muâmelesi makâm-ı ubûdiyyetin hükmünü vermek içindir. Yoksa nefsinin hırsından nâşi değildir. Zîrâ onun indinde yemek içmek husûsunda her bir gıdâ-yı meşrû' müsâvîdir.

آن چه چندین صدر ادراکش نکرد لعب کودک بود پشت اینت مرد

4026. "O şeyi ki, bu kadar sadr onu idrâk etmedi, senin önünde çocuk oyunu oldu. İşte merd!"

Beyt-i şerîfin ma'nâ-yı zâhiri: "Makâm-ı sadrda bulunan bu kadar kimse-nin idrâk etmediği şey, senin indinde çocuk oyuncuğu kadar basit bir şey oldu. Onlar renkli ve parlak cevhere kıymet verdiler; ve pâdişâhun "Kır!" emrine muhâlefet ettiklerinin farkında olmadılar. Sen ise bu inceliği idrâk ettin, işte merd böyle olur!"

Ma'nâ-yı bâtınîsi: "Ey insân-ı kâmil, dinde makâm-ı sadrda bulunan bu kadar âlimler ve fâzıllar ve hakîmler ve zâhidler vardır. Kur'ân'da *إِنَّمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا* (Muhammed, 47/36) ya'ni "Hayât-ı dünyâ ancak oyun ve lehvdir" buyrulduğu hâlde onlar renkli ve parlak görünen bu vücûd-ı izâfî âlemini vücûd-ı Hak'tan ayrı bir mevcûd görüp gerek onları ve gerek kendi vücûdlarını Hakk'ın *فَرُّوا إِلَى اللَّهِ* (Zâriyât, 51/50) ya'ni "Allâh'a kaçınız!" emrine ittibâan fedâ edemediler. Gûyâ Hakk'ın hazîne-i tecelliyâtına zarar olacağını zannettiler. Senin nazarında ise bu izâfî varlıkların hepsi çocuk oyuncuğu oldu. Emr-i ilâhiye ittibâan gerek kendi nefsinden ve gerek âlâyiş-i dünyeviyyeden Hakk'a illicâ ettin. Ben senin erkekliğini beğendim. İşte hakîkaten merdlik budur."

جان سپرده بهر امرم در وفا

ای بدیده لذت امر مرا

4027. "Ey benim emrimin lezzetini görmüş, benim emrim için vefâ husûsunda canını teslim etmiş!"

"Ey benim "Fefirrü ilallah!" (Zâriyât, 51/50) emrimin lezzetini görmüş ve benim bu emrime ittibâ' için vefâ göstermek husûsunda canını benim irâde-me teslim etmiş olan insân-ı kâmil!"

بشنو اکنون در بیان معنویت

داستان ذوق امر و چاشنیش

4028. Emrin zevki ve onun çeşnisi destânını şimdi ma'nevî olan beyânda dinle!

Bu beyt-i şerîf sâlikleri irşâd için cenâb-ı Pîr efendimiz tarafındandır. Ya'ni ey Hak yolunun sâlikleri, emr-i Hakk'a itibâ'nın zevkine ve onun lezzetine âit olan kıssayı şimdî eşkâl-i zâhire altında müstetir olan ma'nevî beyânda dinle!

دادن شاه گوهر را میان دیوان و مجمع بدست وزیر که این چند ارز
و مبالغه کردن وزیر در قیمت آن گوهر و فرمودن شاه او را که اکنون این
را بشکن و گفتن وزیر که این را چون شکم که نیک خواه خزینه ات منم

Şâhın dîvân ve mecma' ortasında vezîrin eline "Bu ne kadar kıymet değer?" diye cevher vermesi. Vezîrin onun kıymetinde mübâlağa etmesi ve şâhın ona, "Şimdi bunu kır!" diye emretmesi. Vezîrin "Bunu nasıl kırarım ki, ben senin hazînenin hayırhâhıyım!" demesidir

- شاه روزی جانب دیوان شتافت جمله ارکان را در آن دیوان یافت
4029. Şâh bir gün dîvân tarafına acele etti. Bütün erkânı o dîvânda buldu.
گوهری بیرون کشید او مستتیر پس نهادش زود در کف وزیر
4030. O parlak bir cevheri dışarıya çekti. Sonra onu derhal vezîrin avcuna
[4036] koydu.

- گفت چونست و چه ارزد این گهر گفت به ارزد ز صد خروار زر
4031. Dedi: "Bu cevher nasıldır ve ne değer?" Dedi: "Yüz eşek yükü altın-
dan çoğa değer!"

Ya'ni, Şâh Mahmûd "Bu cevher nasıl bir cevherdir ve kıymeti nedir, diye sordu. Vezîr dahi cevâben, bunun kıymeti yüz eşek yükü altının kıymetinden daha ziyâdedir!" dedi. "Har-vâr", eşek yükü demektir.

- گفت بشکن گفت چونش بشکنم نیک خواه مخزن مالت منم
4032. Dedi: "Kır!" Dedi: "Onu nasıl kırayım? Senin malının hazînesinin
hayırhâhu benim!"

Vezîrin böyle mübâlağalı bir kıymet takdîr etmesine karşı Şâh Mahmûd vezîre, "O cevheri kır!" diye emretti. Vezîr bu emir üzerine cevâben dedi ki: "Ben o kıymetli cevheri nasıl kırarım? Zîrâ senin malının hazînesinin hayır-hâhıym ve o hazîneden malının zâyi' olmasını istemem."

چون روا دارم که مثل این گهر که نیاید در بها گردد در

4033. "Nasıl revâ tutarım ki, bu cevherin misli bahâya gelmez, heder olur!"

گفت شاباش و بدادش خلعتی گوهر از وی بستند آن شاه فتی

4034. Dedi: "Âferin!" ve ona bir hil'at verdi. O delikanlı şâh cevheri ondan aldı.

"Şâbâş", kelime-i tahsîn olup "âferin" demektir. "Hil'at", pâdişâh tarafından ikrâmen verilen libâs ma'nâsındır. Ya'ni, pâdişâh vezîrin bu cevâbını zâhîren tahsîn etti ve ihsân edip cevheri elinden aldı.

کرد ایثار وزیر آن شاه جود هر لباس و حله کو پوشیده بود

4035. O kerem şâhı giymiş olduğı her libâsı ve hulleyi vezîre îsâr etti.

"İsâr", burada "atâ etmek" demektir. "Hulle", Yemen'de yapılan hırka ve libâs ve izâr ma'nâlarıdır.

ساعتیشان کرد مشغول سخن از قضیه تازه و راز کهن

4036. Bir saat onları yeni kazıyyeden ve eski sırdan söze meşgûl etti.

Pâdişâh bu atâyı vezîre yaptıktan sonra bir müddet ehl-i dîvânı umûr-i hükûmete müteallık yeniden vâki' olan husûsâtta ve eskiden geçmiş olan esrâr-ı idâreden bahsederek söze meşgûl etti. "Kazıyye", burada "vukûa gelen husûs" ma'nâsındır.

بعد از آن دادش بدست حاجبی که چه ارزد این بدست طالبی

4037. Ondan sonra "Bir tâlibin elinde, bu ne değer?" diye onu bir hâcibin eline verdi.

"Hâcib", perdedâr ve pâdişâhın mukarreblerinden ve hâslarından huzûrda bulunan kimse demektir. Ya'ni, bir müddet pâdişâh erkân-ı devleti söze meşgûl ettikten sonra, yine o kıymetli cevheri cebinden çıkarp hâcibin eline verdi ve "Buna tâlib olan bir kimse ne kıymet verir?" diye sordu.

گفت ارزد این بنیمه مملکت کش نگه دارد خدا از مهلکت

4038. *Dedi: "Bu memleketin yarısına değer ki, Hudâ onu mehlekeden saklasın!"*

گفت بشکن گفت ای خورشید تیغ بس دریغست این شکستن را دریغ

4039. *Dedi: "Kır!" Dedi: "Ey kılıcın güneşi, bunu kırmak çok yazıktır, yazık!"*

Pâdişâh hâcibe dedi ki: "Kır!" Hâcib cevâben dedi: "Ey kılıcın güneşi, ya'ni ey muzaffer şâh, bu cevheri kırmak çok yazıktır, yazık!"

قیمتش بگذار بین تاب لمع که شدهست این نور روز او را تیغ

4040. *"Onun kıymetini bırak, revnakını ve parlaltısını gör ki, bu gündüzün nûru ona tâbî' olmuştur!"*
[4046]

"Onun kıymetinin yüksekliği şöyle dursun, revnakının ve parlaltısının şiddetine bak ki, bu gündüzün nûru ve aydınlığı o cevherin parlaklığının gerisindedir."

دست کی جنید مرا در کسر او که خزینه شاه را باشم عذو

4041. *"Onu kırmak husûsunda benim elim nasıl kıymıldar? Zîrâ şâhın hazînesine düşman olurum!"*

شاه خلعت داد و ادرارش فزود پس دهان در مدح عقل او گشود

4042. *Şâh hil'at verdi ve onun yevmiyesini arttırdı. Sonra da onun aklının medhi hakkında ağzını açtı.*

"İdrâr", lügatte "câfî kılmak" ma'nâsınadır; ve örfte "vazîfe ve ta'yîn ve yevmiye" ma'nâsında müsta'meldir (*Gıyâsü'l-Lügat*). Ya'ni, pâdişâh hâcibin bu sözü üzerine onu tahsîn etti ve ikrâmen libâs verdi ve maaşını arttırdı. Sonra da onun aklının medhine dâir de sözler söyledi.

بعد يك ساعت بدست میر داد در را آن امتحان کن باز داد

4043. *Bir saat sonra o imtihan edici inciği tekrar mîr-i dâdın eline verdi.*

"Mîr-i dâd", adliye nâzırı demektir. Bir saat ya'ni bir müddet sonra o erkân-ı hükûmeti imtihan edici olan pâdişâh o inciği ve cevheri tekrar adliye nâzırının eline verdi.

او همین گفت و همه میران همین هر یکی را خلعتی داد او همین

4044. O da böyle ve bütün beyler de böyle söyledi. Her birine kıymetli bir hil'at verdi.

جامگیهاشان همی افزود شاه آن خسیسان را ببرد از ره بچاه

4045. Şâh onların tahsisâtını arttırdı. O hasîsleri yoldan kuyuya götürdü.

"Câmegî", yevmiye ve vazîfe, eski libâs, elbise pahası olarak verdikleri aylık ve şarâb içtikten sonra kadehte kalan tortu ma'nâlarıdır (*Keşfü'l-Lügât, Bahâr-ı Acem, Reşîdî, Medât*); ve *Sirâcü'l-Lügât*'te yazılmıştır ki, "câmegî" kelimesi "câme" ile "gî" edât-ı nisbetinden mürekkebirdir. Aslında "elbise bahâsı" ma'nâsındadır. Ondan sonra mecâzen kölelere ve sâireye verdikleri taâm ma'nâsında iştihâr etmiştir (*Gıyâsü'l-Lügât*'ten tercüme). Fakîr bu ma'nâlara nazaran bu kelimeyi "tahsisât" diye tercüme ettim. Ya'ni, şâh erkân-ı devletin o cevher hakkındaki fikirlerini zâhîren tahsîn edip onlara ikrâm ve ihsân ettiyse de, hasîsü't-tab' olan o erkânı bu imtihanı ile doğru yoldan çevirip her birini felâket kuyusuna düşürdü.

همچنین گفتند پنجه شصت امیر جمله يك يك هم بتقليد وزیر

4046. Elli, altmış bey dahi hep birer birer vezîre taklîd ile böyle söylediler.

گر چه تقلید است استون جهان هست رسوا هر مقلد ز امتحان

4047. Gerçi cihânın direği taklîddir. Her mukallid imtihandan rûsvâydır.

Ya'ni, insan çocukluğundan beri muhîtinî idrâke başladığı vakit bütün i'tikadını ve ahlâkını ve ef'âlini ve harekâtını, büyüklerinin iyi ve kötü i'tikad ve ahlâk ve ef'âl ve harekâtına taklîd eder ve bunları yapmağa çalışır. Akl-ı fitrîsini kullananlar bunları muhâkeme edip iyisini ve kötüsünü temyîz ederek taklîd ettikleri iyi i'tikad ve iyi ahlâk ve iyi ef'âl ve harekâtın hakikatlerini anlamak için kendilerine bir muallim ve bir rehber ararlar; ve akl-ı fitrîlerini ta'tîl edenler taklîd ile iktifâ edip iyinin ve kötünün temyîzinden bîhaber kalırlar. Bunlar akla da'vet eden enbiyâ ve evliyâyâ arkalarını çevirip "Biz anamızdan ve babamızdan böyle bulduk!" derler. Bu ikinci tâife hakkında Hz. Pîr efendimiz I. cildin 2607 numaralı beytinde şöyle buyurmuşlar idi: پانهاد بر سر این پیر عقل [Ya'ni] "Taklîd izinden ve nakil bayrağından dolayı bu pîr-i aklın başı üzerine ayak koymuşlardır." Ve birinci tâife hakkında dahi kezâlik I. cildin 1792 numaralı beytinde şöy-

[Ya'ni] هر که محراب نمازش گشت عن سوی ایمان رفتش می دان تو شن
 "Her kim ki, onun namazının mihrâbı ayn oldu, onun îmân-ı taklîdî tarafına gitmesini ayıp bil!"

İmdi ictimâyâtta taklîdin mühim bir te'sîri olduğu gibi beşer dîn husûsunda dahi enbiyâya ve evliyâyâ taklîd eder. Binâenaleyh bu cihânda ve bu âlem-i keserâtta esas, taklîd olmuş olur. Fakat insan herhangi husûsta olursa olsun, taklîdiden yakasını kurtarıp taklîd ettiği şeyin hakikatine muttali' olmakla mükelleftir. Zîrâ akıl denilen ni'met-i ilâhî tahkîke vusûl âletidir. Bu âletin faâliyetini ta'til etmek küfrân-ı ni'met olur; ve küfrân-ı ni'metin cezâsı, sonunda rezil ve rûsvây olmaktır. Binâenaleyh her mukallid imtihânât-ı akliyye netîcesinde rezil ve rûsvây olur. Nitekim taklîdin kötü netîcesi hakkında II. cildin 509 numaralı beytinden i'tibâren başlayan sûfî kıssası beyânı buyrulmuştur.

رسیدن گوهر از دست بدست و آخر دور بایاز رسیدن و کیاست ابا ز و مقلد
 نا شدن ایشان را و مغرور نا شدن او بکمال و مال دادن شاه و خلعتها و جامگیها افزون
 کردن و مدح عقل مخططان کردن بمکر و امتحان که، کی روا باشد مقلد را مسلمان
 داشتن، مسلمان باشد اما نادر باشد که مقلد از این امتحانها بسلامت بیرون آید که ثبات
 بینایان ندارد الا من عصمه الله زیرا حق یکیست و آن را ضد بسیار غلط افکن و مشابه حق،
 مقلد چون آن ضد را نشناسد از آن رو حق را نشناخته باشد اما حق با آن ناشناخت
 او چون او را بعنایت نگاه دارد آن ناشناخت او زیان ندارد

Cevherin elden ele erişmesi ve devrin sonunda Ayaz'a erişmesi
 ve Ayaz'ın kiyâseti ve onlara mukallid olmaması ve şâhın mekr
 ve imtihan ile makâm ve mal ve hil'atler vermesine ve tahsisâtı
 arttırmasına ve muhtûlerin aklını medhetmesine mağrûr
 olmaması. Mukallidi müslüman tutmak ne vakit revâ olur?
 Müslüman, müslüman olur ama nâdir olur ki, bu imtihanlardan
 selâmetle dışarıya gelsin! Zîrâ görücülerin sebâtını tutmaz.
 Allah'ın hıfz ettiği kimse müstesnâdır. Zîrâ hak birdir ve onun

galata düşürücü ve hakkın müşâbihi çok zıddı vardır. Mukallid vaktâki o zıddı tanımaz, o cihetten hakkı tanımamış olur. Ammâ Hak onun tanımazlığı ile berâber vaktâki onu inâyetle hıfzeder, o tanımazlık ona ziyân tutmaz

"Kâl", makâm ve mertebe demektir. "Câmegî" kelimesinin ma'nâsı yukarıda 4040 numaralı beytin izâhında geçti. Ya'ni, Ayaz pâdişâhın cevher hakkındaki emrini ifâ husûsunda vezîri ve diğer ümerâyı taklîd etmedi. Kendi kiyâset ve firâsetini kullandı. Bunun gibi dinde mukallid olanları müslüman tutmak ilm-i Kelâm erbâbının çoğu indinde câiz değildir. Mukallid müslümandır, lâkin hak şeklinde zâhir olan bâtla müsâdif olmak sûretiyle vâki' olan imtihanlardan selâmetle kurtulması nâdir olur. Zîrâ mukallid mertebe-i yakinde ve müşâhedede değildir. Belki mertebe-i zandadır. Binâenaleyh mukallidinin îmânî dâimâ za'fa ve zevâle ma'rûzdur. Ancak Allâh'ın hıfzettığı mukallidlerin îmânî za'fdan ve zevâlden müstesnâdır. Zîrâ hak ve doğru biridir. Fakat bu âlemde bu doğruyu galata ve hatâyâ düşürücü ve o doğruya benzeyen ve hak sûretinde görünen çok zıdlar vardır. Nitekim Mevlânâ Câmî (k.s.) *Nefehâtü'l-Üns*'ün ibtidâsında hak üzerine olan her bir tâifenin birer bâtıl müşâbihleri bulunduğunu beyân ve izâh etmiştir ki, burada zikri uzun olur. Mukallid olan kimsede hak sûretinde görünen o zıddı tanıyacak kiyâset olmadığı için hakkın zıddı olan o bâtılı görür, hak zanneder ve hakkı tanımamış ve fark edememiş olur. Velâkin Hak Teâlâ onun bu kiyâsetsizliği ve tanımamazlığı ile berâber onu inâyetle hıfzettığı vakit, onun o tanımamazlığı ve firâsetsizliği ona zarar vermez; ve selâmete çıkar fakat bu hâl nâdir olur.

ای ایاز اکنون نگوی کن گهر چند می‌ارزد بدین تاب و هنر

4048. "Ey Ayaz, şimdi sen söylemez misin ki, bu cevherler, bu parlaklık ve hüner ile ne kadar değer?"

گفت افزون ز آنچه تا من گفت گفت اکنون زود خردش در شکن

4049. Dedi: "Benim söyleyebildiğim şeyden ziyâdedir!" Dedi: "Şimdi çabuk onu hurd et, kır!"

Ayaz cevâben dedi: "Cevherin kıymeti söyleyebildiğim ve tahmîn ettiğim mîkdârdan çoktur!" Pâdişâh dedi: "Şimdi çabuk onu ufakla ve kır!"

سنگها در آستین بودش شتاب خرد کردش پیش او بد آن صواب

4050. *Onun yeninde taşlar var idi. Acele onu hurd etti. Onun indinde o sa-*
[4056] *vâb idi.*

Ayaz, evvelce cübbesinin yeni içerisine taşlar saklamış idi. Şâhın emri üzerine derhal o cevheri o taşlar ile kırıp ufakladı. Zîrâ Ayaz'ın indinde cevheri kırmak doğru idi. İşte bu hâl bâtl sûretinde görünen bir hak ve doğru idi. Çünkü kıymetli bir cevheri kırmak mecliste bulunanların hepsinin nazarında eğri ve bâtl idi; ve onu kırmamak hak ve doğru idi. Fakat bunun zımında pâdişâhın "Kır!" emrini reddetmek var idi ve bu reddetmek ise bâtl idi. Binâ-enaleyh burada cevheri kırmak sûrh-ı şerîfde beyân olunan hakkın müşâbihi bir zıd idi. Bu zıddı ve eğriyi vezîr ve diğer erkân idrâk edemediler, Ayaz idrâk etti. Zîrâ burada bir hak ve doğru var idi ki, o da pâdişâhın emrini tutmak idi.

زاتفاق طالع بادولتش دست داد آن لحظه نادر حکمتش

4051. *Onun devletli olan tâli'inin ittifâkından o lahza ona nâdir hikmet el verdi.*

یا بخواب این دیده بود آن پر صفا کرده بود اندر بغل دو سنگ را

4052. *Yâhud o pür-safâ rû'yâda bunu görmüş idi, koltuğunda iki taş hazır et-*
miş idi.

Bu beyt-i şerîf yukarıdaki beytin îzâhidir. Ya'nî, Ayaz'ın saîd ve devletli olan tâli'-i ezelisinin kazâ-yı ilâhî ile ittifâkından dolayı o lahza cevheri kırmak için yeninde tesâdüfen taşlar bulunmuş ve kendisinde cevheri kırmak gibi bir acîb hikmet zuhûr etmiş idi. Veyâhud saffet-i kalb sâhibi olan Ayaz'a rû'yâsında böyle vak'anın zuhûra geleceği keşfedilerek koltuğuna iki taş hazırlamış idi.

همچو يوسف کز درون قعر چاه کشف شد پایان کارش از اله

4053. *Yûsuf gibi ki, kuyunun dibi içinde ilâh tarafından onun işinin sonu keş-*
foldu.

Nitekim Yûsuf (a.s.)'ı kardeşleri sâika-i hased ile kuyuya attıkları vakit, o hazrete kuyunun dibi içinde Hak tarafından bundan sonra başından geçece-ği vak'alar keşfolundu ve Mısır'da hazîne emîni olup pederi Ya'kûb (a.s.) ile âilesiyle mülâkat vâki' olacağını bildi.

هر که را فتح و ظفر پیغام داد پیش او يك شد مراد و نامراد

4054. *Her kime ki fetih ve zafer haber verdi, onun önünde murâd ve murâd-sız bir oldu.*

Ya'ni her kimin kalb gözüne bu vücûd-ı izâfî âleminde Hak Teâlâ'nın perdeleri açması ve zafer-i ma'nevîye nâil kılması, gerek dünyâda ve gerek âhi-rette başından geçecek olan hâdiseleri haber verdi ise, o kimsenin indinde nefsinin murâdı ve murâdsızlığı bir oldu. Zîrâ bu kimse bilir ki, bilcümle mevâtunda zuhûr edecek şey Hakk'ın irâdesidir; ve Hakk'ın irâdesi ilmine ve ilmi de ma'lûma tâbî'dir; ve ma'lûm ise abdin ayn-ı sâbitesidir. Binâenaleyh abdin ayn-ı sâbitesi lisân-ı isti'dâd ile Hak'tan ne taleb etmiş ise Hak onun zuhûrunu irâde eder. Nitekim cenâb-ı Şeyh-i Ekber hazretleri *Fusûs'u'l-Hikem*'de Fass-ı Ya'kubî'de şöyle buyururlar: من لا يعرف احد حكم الارادة الا بعد وقوع المراد الا من كشف الله عن بصيرته فادرك اعيان الممكنات في حال ثبوتها على ما هي عليه فيحكم على ذلك بما يراه Ya'ni "Hiçbir kimse hüküm-i irâdeyi bilmez. Ancak murâdın vukû'undan sonra bilir. Allâh'ın ayn-ı basîretini açtığı kimse müstesnâdır. İmdi o kimse a'yân-ı mümkinâtı sâbit oldukları hâlde, bulundukları hâl üzere idrâk eder. Binâenaleyh bunun üzerine gördüğü şeyle hükmeder."

هر کرا پابند وی شد وصل یار او چه ترسد از شکست و کارزار

4055. *Her kime ki, yârin vaslı onun ayak bağı oldu, o kırılmaktan ve mücâhededden korkar.*

"Pâ-bend", ayak bağı ve köstek ma'nâsındır. Ya'ni, her kimin o sülûkte ayağının bağı yâr-ı hakîkî olan Hakk'ın visâli olursa, her husûsta aynlıp başka tarafa gidemez. Vücûd-ı mecâzîsinin ve kuvvet-i hayvâniyyesinin riyâzât ile kınılmasından ve nefsi ile mücâhededden korkmaz. Ba'zı nüshalarda bu beyit: هر که پابند وی شد وصل یار او چه ترسد از شکست کارزار. Ma'nâsı "Her kimin zâminî ve kefilî yârin vaslı olursa o kimse mücâhedenin şikestinden ve zebûnluğundan ne korkar" demek. "Pâyendân", zâmin ve kefil ve rehîn ve ayakkabı çıkardıkları mahal (*Burhân*).

چون یقین گشتش که خواهد کرد مات فوت اسب و پیل باشد ترهات

4056. *Ona yakîn olduğu vakit ki, mat edecektir, atın ve filin kuvveti türrehât olur.*

"Türrehât", "caddenin hâricine çıkan ince yol" ma'nâsında olup istiâre târîkıyla "boş ve beyhûde söz"e itlâk ederler. Ya'ni, ezelde ayn-ı sâbitesi icâbı

olarak Hakk'a vuslattan emîn ve mutmain olan kimsenin hâlî, hasmını mağlûb edeceğinden emîn olan satranç oyuncusuna benzer. Nitekim satranç oynayan kimse karşısındaki oyuncuyu mat ve mağlûb edeceğini muhakkak bildiği vakit oyunda mühim vazifeleri olan at ve fil ismindeki oyun mührelerinin kuvveti boş ve beyhûde olur. Bunun gibi ezelde Hakk'a vusûlü mukadder olan kimsenin nazarı kendi vücûduna ve varlığına ve bu varlığı ile âlâ-kadar olan zühde olmaz, belki aşka olur.

گر برد اسبش هر آن که اسب جوست اسب رو گویی که پیش آهنگ اوست

4057. *Her at arayıcı olan kimse onun atını götürür ise ata "Git!" dyesin ki, atın piş-âhenkdir.*

"Piş-âheng", yolda ileri ileri giden ma'nâsınadır (*Bahâr-ı Acem*). Ya'ni, meselâ at arayan kimse gelip ileriye geçmek şânından olan o bir kimsenin atını alır ve götürür ise sen o ata "Git!" dyesin! Zîrâ o at o kimsenin önünde ileri ileri giden bir vâsıttadır. Yoksa hadd-i zâtında ileriye geçmesi mukadder olan kimsenin vâsıtası değildir. Bu beyt-i şerîfde zühd ve tâatın sûreti ata teşbîh buyrulmuştur. Ya'ni zâhid zühd ve tâatın sûretine dayanmıştır; ve zühd ve tâatın sûretine ve çokluğuna nazar eder. Halbuki nazar tâatın sûretine ve bu sûretlerin çokluğuna değil, Hakk'ın emrine olmak lâzımdır. Nitekim şâhin ve vezîri ve sâir erkân cevherin sûretine nazar ettiler ve pâdişâhın emrinden gâfil oldular. Gerçi zühd ve tâatın sûreti dâimî ecir ve sevâb ise de Hakk'a vusûle sebep değildir. Beyt-i Sâib-i İsfahânî (k.s.):

کس را بخیر طاعت خود اعتماد نیست آن بی بصر بود که کند تکیه بر عصا

"Hiçbir kimsenin kendi tâatının hayrına i'timâdı yoktur. O bir kördür ki asâsına dayanır."

Beyt-i Kudûsî (k.s.):

İbâdet çokluğuna yok i'tibâr hiç

Kulundan Hâlik'ı hoşlanmayınca

مرد را با اسب کی خویشی بود عشق اسبش از پی پیشی بود

4058. *Merdün at ile ne vakit karâbeti olur? Atın ata aşkı tehaddüm için olur.*

Ya'ni, ezelde ayn-ı sâbitesinin isti'dâdı icâbı olarak Hakk'a vusûlü muhakkak olan bir merd-il ilâhînin at mesâbesinde olan zühd ve tâatın sûretiyle karâbeti ve münâsebeti yoktur. Eğer o merd-il ilâhînin bu âlem-i sûrette

zühde ve mücâhedâta meyil ve aşkı olursa ezeldaki tekaddümün tahakkuku içindir. Yoksa onun ata ya'ni zühde ve mücâhedâta olan aşkı ve muhabbeti onların sûreti ve sebep-i tekaddüm olduğu için değildir.

بهر صورتها مکش چندین زحیر بی صداع صورتی معنی بگیر

4059. *Sûretler için bu kadar iç ağrısı çekme! Sûrete mensûb baş ağrısı olmaksızın ma'nâyı tut!*

"Zâhîr", iç ağrısı demektir. "Ma'nâ"dan murâd Hak'tır. Nitekim I. cildin 3379 numaralı beytinde: بحر معنیهای رب العالمین گفت المعنی هو الله شیخ دین Ya'ni "Rabbü'l-âleminin [ma'nâlarının] deryâsı olan şeyh-i dîn "Ma'nâ ancak Allah'tır" dedi" buyrulmuştur; ve orada bu beyt hakkında izâhât da geçmiştir. Ya'ni, ey kimse, sen vücûd-ı Hak'ta peydâ olmuş bir sûret olduğun gibi senin zühdünün ve mücâhedenin sûretleri dahi yine o vücûd-ı hakîkide peydâ olan sûretlerdir. Sen bu sûretlere yapışıp bu kadar iç ağrısı ve gam çekme! Sûrete mensûb veyâ bir sûretin baş ağrısı olmaksızın "ma'nâ"dan ibâret olan Hakk'a ve onun tecelliyâtına yapış ve ondan gâfil olma! Zîrâ dünyâda ve âhîrette tecelliyâtı ile zâhîr olan ancak Hak'tır.

هست زاهد را غم پایان کار تا چه باشد حال او روز شمار

4060. *Zâhid için işin sonunun gamı vardır. Acabâ hesab günü onun hâli ne olur?*

Zîrâ zâhid kendi vücûdunun sûretini ve varlığını gördüğü için onda işinin sonunun gamı vardır. Acabâ yevm-i kıyâmette hesab gününde kendisinin hâli ne olacaktır diye düşünür; ve bu düşüncenin elemi altındadır. Çünkü elem ve lezzet ve gam ve meserret insanın kendi varlığına ârız olan hallerdir. Hayâlinden kendinin bu mevhum olan vücûdu zevkan ve hâlen kalkmış olan kimsenin bunlar ile âlâkası kalmaz.

عارفان ز آغاز گشته هوشمند از غم و احوال آخر فارغند

4061. *Ârifler başlangıçtan idrâkli olmuşlardır; gamdan ve son hallerden fâriğdirler.*

Ya'ni, ârifler Hakk'ın sıfât ve esmâ-i ilâhiyye zuhûrunun başlangıcı olan a'yân-ı sâbite mertebesinden idrâk ve vukuf sâhibi olmuşlardır ve bilmişlerdir ki, ilm-i ilâhîde sâbit olan şeyler bu âlem-i sûrette de vakit vakit mutlaka zâhîr olurlar. Binâenaleyh her ferdin gerek dünyâdaki ve gerek âhîretteki ahvâli, ilm-i ilâhîdeki ayn-ı sâbitenin isti'dâdına tâbi'dir. Zîrâ Hakk'ın irâdesi

ilmine ve ilmi de ma'lûma [tâbi'], ve ma'lûm dahi abdin ilm-i ilâhîde sâbit olan sûreti ve ayn-ı sâbitesidir. Binâenaleyh olan olmuştur ve biten de bitmiştir; ve kazâ-yı ilâhînin reddi mümkün değildir. Bu sebeble ârif gamdan ve son halleri düşünmekten fâriğ olmuştur ve vücûd-ı Hak'tan gayn bir mevcûd görmemişlerdir. Bu bahislerin tafsilî *Fusûsu'l-Hikem*'de Fass-ı Ya'kûbî'de ve Fass-ı Hûdî'de ve Fass-ı İsmâîlî'de mezkûrdur.

بود عارف را همین خوف و رجا سابقه دانیش خورد آن هر دو را

4062. *Ârif için de bu hafv ve recâ var idi. Onun sâbika-dânlığı o her ikisini yedi.*

Gerçi ârif için dahi, yakîn ve ma'rîfet mertebesine vusûlden evvel korku ve ümid var idi. Lâkin onun ezelde geçmiş olan kazâ-yı ilâhîyi biliciliği, o korkuyu ve ümidi yedi ve yuttu.

دید کو سابق زراعت کرده ماش او همی داند چه خواهد بود چاش

4063. *Gördü ki, o evvelce mercimek zirâat etmiş idi; o bilir ki, yığında ne olacaktır.*

"Mâş", mercimek; "çâş", ekin yığını demektir. Zîrâ ârif gördü ki, evvelce mercimek ekmiş idi. Binâenaleyh o ekin yığınının ne olacağını bilir. Nitekim bu ma'nâda bu cildin 3116 numarasına müsâdîf olan: باز گونه زین سخن کامل شدی [“Tersine olarak bu sözden tenbel oldun. İdrâki ve hatırın mün'akis geldin.”] beytinde uzunca izâhât-ı mühimme vardır. Binâenaleyh bu ifâdelerden cebir ma'nâsı anlaşılmamalıdır. Ya'ni, ârif ezelde lisân-ı isti'dâd ile Hak'tan ne taleb etmiş ise Hak dahi onun zuhûrunu murâd etmiştir; ve bilcümle mevâtında abdin taleb ettiği şeyden başka bir şey zuhûr etmeyecektir.

عارفست و باز رست از خوف و بیم های و هو را کرد تیغ حق دو نیم

4064. *Ârifdir ve korkudan kurtuldu. Hakk'ın kılıcı hây ve hâyü iki parça etti.*

Binâenaleyh ârif kazâ-yı ilâhîyi bilicidir ve bu sebeble korkudan kurtulmuştur; ve onun korku ve ümid sâikasıyla vâki', bu âlem-i sûretteki hây u hâyunu ve çarpınmasını Hakk'ın kazâ-yı ilâhîsi kılıcı iki parça etmiştir.

بود او را بیم و اومید از خدا خوف فانی شد عیان گشت آن رجا

4065. *Onun için Hudâ'dan korku ve ümîd var idi. Korku fânî oldu, o ümîd ayân oldu.*

Ya'ni, ârifin Hakk'a vusûlden evvel korkusu ve ümidi var idi. Nazarında Hak'tan başka vücûd kalmadığından vücûd-ı Hak kılıcı onun mevhum olan korkusunu iki parça etmiş ve korkusu giderek nazarında ancak rahmet ümidi kalmıştır; ve üns ve huzûr-ı ilâhî ile mesrûr olmuştur. Nitekim ârif-i billâh İbrâhim Hakkî hazretleri *Ma'rifetnâme*'sinde şöyle buyururlar:

"Mevlâsını ârif olanın belâsı kalmaz. Zîrâ ona belâ bal olur. Mûteallim olmaz. Ârifin Hak ile arası ma'mûrdur. Onun için halk ile de arası ma'mûrdur. Zîrâ onun şühûdunda cümlesi mecbûr gibi ma'zûrdur. Ârif cismîni ve canını Mevlâsına hibe etmiştir; ve mülkü mâlikine verip kendi aradan gitmiştir ve bu takfî ile kurb-ı Hak devletine yetmiştir. Ârif kalbini Mevlâsına ve rûhunu "Belâ!"sına vermiştir ve cismîni vefk-ı rızâsında mahlûkuna vakfedip râ-hata ermiştir. Ârifin Hak ile muâmesi halka muvâfakatla değildir. Belki halk ile muâmesi Hakk'a muvâfakat ile hâsıdır."

چون شکست آن گوهر خاص آن زمان ز آن امیران خاست صد بانگ و فغان

4066. *Vaktâki o hâs cevheri o zaman kırdı, o beylerden yüz sadâ ve efgân kalktı.*

Vaktâki Ayaz pâdişâhın emri üzerine o hâs olan cevheri o zaman kırdı, dî-vânda olan beylerin hepsinden bir feryâd koptu.

کین چه بی باکیست و الله کافرست هر که این پر نور گوهر را شکست

4067. *Dediler ki: "Bu ne korkusuzluktur? Her kim bu pür-nûr olan gevheri kırdıysa vallah kâfirdir!"*

و آن جماعت جنله از جهل و عما در شکسته در امر شاه را

4068. *O cemâat cümleten cehilden ve körlükten şâhın emri incisini kırmıştır.*

Ve o erkân-ı devletin kâffesi her ne kadar o kıymetli cevheri kırmamışlar ise de cehâlet ve akıl körlüğü cihetinden şâhın kıymetli bir inci mesâbesinde olan emrini kırmışlardır.

قیمتی گوهر نتیجه مهر و ود بر چنان خاطر چرا پوشیده شد

4069. *Mühûr ve dostluk neticesi olan kıymetli cevher, niçin öyle hâtır üzerine örtülmüş oldu?*

"Vüdd", dostluk demektir. Ya'ni, şâhın muhabbet ve dostluk neticesi olan kıymetli emrinin cevheri, niçin erkân-ı devletin hatırına örtülmüş kaldı da,

onların nazarina taş parçası olan cevherin kıymeti göründü. Demek ki, onların muhabbeti ve dostluğu şâha değil mala idi. Binâenaleyh malın kıymetini düşündüler; eğer şâha muhabbetleri ve dostlukları olaydı, onun kıymetli cevher mesâbesinde olan emrini kıramamaları lâzım gelecek idi.

تشنec کردن امرا بر اياز كه چرا شكستی چنین گوهری را و جواب دادن ایشان

Ümerânın Ayaz'a "Böyle bir cevheri niçin kırdın?" diye teşnî
etmesi ve Ayaz'ın onlara cevâb vermesi

امر شه بهتر بقیمت یا گهر

گفت اياز ای مهتران نامور

4070. *Ayaz dedi: "Ey namlı olan büyükler, şâhın emri mi yâhud cevher mi kıymette daha iyidir?"*
[4075]

Mecliste bulunan erkânın teşnî ve i'tirâzı üzerine Ayaz onlara cevâben dedi: "Ey ulu sanlı olan büyük beyler, kıymetçe şâhın emri mi, yoksa kırdığım cevher mi daha iyidir?"

یا كه این نيكو گهر بهر خدا

امر سلطان به بود پیش شما

4071. "Sizin indinizde sultânın emri mi yâhud bu iyi cevher mi iyidir? Allah için söyleyin!"

قبله تان غولست و جاده راه نی

ای نظرتان بر گهر بر شاه نی

4072. "Ey kimseler, sizin nazarlarınız cevheredir, şâha değil! Sizin kubléniz güldür, yolun caddesi değildir!"

"Gül", lügatte ıssız sahrâlarda muhtelif şekillerde zâhir olup yolcuların yollarını şaşırtıp tehlikeli mahallere sevk ederek onların helâkine sebep olan cin ve şeytanın bir nev'idir. "Câdde", büyük ana yolu. Ya'ni, "Ey beyler, sizin nazarınız size lütuflarını ibzâl eden şâha değil, cevheredir! Binâenaleyh sizin kubléniz ve mahall-i teveccühünüz doğru ana yolu değil, yolunuzu şaşırtıp sizi helâk-i ma'nevîye sevk eden gülyabânîyedir.

من ز شه بر می نگردام نظر من چو مشرک روی ناوردم حجر

4073. "Ben nazarı şâhdan döndürmem, ben müşrik gibi taş üzerine yüz getir-mem!"

بی گهر جانی که رنگین سنگ را بر گزیند پس نهد شاه مرا

4074. "Cevhersiz bir candır ki, renkli taşı ihtiyâr eder, benim şâhımı arkaya koyar."

Yukarılarda dahi îzâh olunduğu üzere "şâh"dan murâd, Hak ve "Ayaz"dan murâd, insân-ı kâmil ve "erkân-ı devlet"ten murâd, kalbleri ka-dın ve evlâd ve altın ve gümüş ve mal ve mülk muhabbetleriyle dolu olan nâkıs insanlardır. İnsân-ı kâmilin nazarı bilcümle umûr ve muâmelâtında Hakk'a, onun gayrı olan insanların nazarı ise halka ve halk arasında nâm ve şân iktisâbıdır.

پشت سوی لعبت گل رنگ کن عقل در رنگ آورنده دنگ کن

4075. *Gül renkli olan oyuncak tarafına arka çevir! Akli renk getiricide hay-rân et!*

Gül renkli oyuncak mesâbesinde olan bu dünyâ sûretleri tarafına arkanı dön, aklını ve idrâkını bunlar ile meşgûl etme! Bunlar mezâhir-i ilâhiyyedir; ve bu renkler esmâ-i muhtelif e âsândır. Binâenaleyh aklını bunların müsem-mâsı ve bu renkleri getirici olan Hak'ta hayrân et! Nitekim Server-i âlem Efendimiz رب زدنی فیک تحیرا ya'ni "Ya Rab, benim senin hakkındaki tahayyü-rümü ziyâde et!" buyurmuşlardır.

اندر آدر جو سبو بر سنگ زن آتش اندر بو و اندر رنگ زن

4076. *İrmağın içine gel, testiği taşa vur! Kokuya ve renge ateş vur!*

"İrmak"tan murâd, rûhâniyet âlemidir. "Testi"den murâd, cisimdir. Ya'ni, rûhâniyet ırmağı içine gel ve cisim testisini riyâzet ve mücâhede taşına vur! O vücûd kırıl-sın ve ona taalluku olan rûh-i cüz'î suyu o rûhâniyet ırmağına gark olsun! Ve bu keserât âleminin kokusuna ve rengine aşk-ı ilâhî ateşini vur!

گر نه در راه دین از ره زنان رنگ و بو مهرست مانند زنان

4077. *Eğer dîn yolunda yol vuruculardan değil isen, kadınlar gibi renge ve ko-kuya tapma!*

Beyt-i şerîfde âlâyiş-i dünyâyâ muhabbet eden ulemâyâ ve meşâyih-i rûsûma işâret vardır. Ya'ni, ey âlim-i zâhirî ve ey mürşidlik da'vâsında bulunan kimse! Eğer dîn yolunda mü'minlerin yolunu vurucu değil isen, mesleğinde doğru yürü ve Hakk'ın emirlerini nazarında tut! Kadınlar gibi bu âlem-i sûretin renklerine ve kokularına meftûn olup tapma!

سر فرو انداختند آن سروان عذر جویان گشته ز آن نسیان بجان

4078. O serverler başlarını eğdiler. O nişyândan can ile özür dileyici olmuşlardır.

Ayaz'ın cevâbı üzerine o erkân-ı devlet başlarını önlerine eğdiler ve bu inceliği unuttuklarından dolayı candan özür dileyici oldular. Nitekim kıyâmet gününde hakâyık zâhir olduğu vakit, dünyânın renkli sûretlerine muhabbet edip Hakk'ın emrini bir tarafa bırakanlar böyle rezil ve rûsvây olurlar.

از دل هر يك دو صد آه آن زمان همچو دودی می شدی تا آسمان

4079. O zaman her birinin gönlünden iki yüz âh duman gibi göğe kadar gitti.

کرد اشارت شه بجلا د کهن که ز صدرم این خسان را پاک کن

4080. Şâh eski cellâda işâret etti, dedi ki: "Sadrumdan bu alçakları temizle!"

[4085]

این خسان چه لایق صدر منند کز پی سنگ امر ما را بشکنند

4081. "Bu alçaklar sadruma ne lâyıkturlar? Zîrâ taş için bizim emrimizi kırarlar!"

امر ما پیش چنین اهل فساد بهر رنگین سنگ شد خوار و کساد

4082. "Bizim emrimiz böyle ehl-i fesâdın önünde renkli taş için hakîr ve ke-sâd oldu."

Bu beyitlerde lezzât ve huzûzât-ı dünyevîyyeye teveccüh edip Hakk'ın emir ve nehyini arkalarına atan milletler hakkındaki hük-m-i ilâhiye işâret buyrulur. "Eski cellâd"dan murâd, mevt-i tabîi ve helâk-i cismânîdir. Nitekim Benî-İsrâîl sûre-i şerîfesinde şöyle buyrulur: قَرِیۡۤهٌۢ بَیۡۤهٍۢ اَمَرۡنَا مَرۡیِبَہَا فَنَسۡفَیۡوۡا (İsrâ, 17/16) ya'ni "Bir şehrin halkını helâk etmek istediğimiz vakit, onların re's-i kârda bulunanlarına itâat emrederiz. Onlar o emrin hâricine çıkarlar. Hük-m-i ezeli mücibince onlar aleyhine cezâ vâcib olur. Binâenaleyh biz onları kökünden koparıp harâb ederiz!" Ve kezâ sûre-i Enbiyâ'da dahi şöyle buyrulur: کَمۡ قَصَصۡنَا مِنۡ قَرِیۡۤهٍۢ کَانَتۡ ظَالِمَۃً وَاَنۡشَاۡنَا بَعۡثَہَا قَوۡمًاۙ اٰخَرِیۡنَ

(Enbiyâ, 21/11) ya'ni "Zâlim olan şehir halkından çoklarını helâk edip onlardan sonra başka kavim peydâ ettik".

قصد شاه بکشتن امرا و شفاعت کردن ایاز پیش تخت سلطان که ای شاه عالم العفو اولی

Şâhın ümerâyı öldürmeye kasdı ve Ayaz'ın "Ey şâh-ı âlem, afv evlâdır!" diye sultânın tahtı önünde şefâat etmesi

پیش تخت آن الغ سلطان دويد

پس ایاز مهر افزا بر جهید

4083. Sonra şefkat artırıcı olan Ayaz sıçradı, o büyük sultânın tahtı önüne koştu.

Ya'ni, pâdişâh erkânın cezâsını emrettikten sonra pâdişâhın şefkati ve merhametini tahrik edip artırıcı olan Ayaz, o ulu sultânın tahtı önüne koştu. Ma'lûm olsun ki, bil'asâle insân-ı kâmil Server-i kâinât (a.s.) Efendimiz'dir ve şefâatçilerin seyyididir. Onun vârisleri olan evliyâ-i kâmilîn dahi derece derece şefâat makâmında kâimdirler. مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ (Bakara, 2/255) ["O'nun katında izni olmadan hiç kimsenin şefâat edemez] âyet-i kerîmesi mücibince bu şefâatler dahi ancak Hakk'ın izni ile vâki' olur. Bu beyt-i şerîfde mücrimler hakkında insân-ı kâmilin huzûr-ı ilâhîde şefâatlerine işâret buyrulur.

سجده کرد و گلولی خود گرفت کای قبادی کز تو چرخ آرد شگفت

4084. Bir secde etti ve kendi boğazını tuttu. Dedi ki: "Ey bir kâdir ki, çerh senden taaccüb getirir!"

"Kubâd", Nûsirevân'ın babasının adıdır ve ta'zîmen her bir pâdişâha söylerler; ve ahkâmı nâfiz ve kâhîr olan pâdişâhlara lakab olarak zikrederler. Burada "şâh-ı kâdir ve kâhîr" ma'nâsınadır. "Şigift", taaccüb ve garîb şey ma'nâsınadır. Ya'ni, Ayaz şâhın huzûrunda başını eğdi ve kendi boynuna işâret ederek dedi ki: "Ey kâdir ve kâhîr olan pâdişâh, çerh-i felek senin lûtf ve kereminin vüs'atinden taaccüb eder!" Bu ve âfideki beyitler makâm-ı şefâatte bulunan insân-ı kâmilin huzûr-ı ilâhîdeki münâcâtına işâ-

rettir. Zîrâ insân-ı kâmil kalb-i Muhammedî üzerinedir; ve nefsim, nefsim diyenlerden değil; ümmetim, ümmetim diyenlerdendir. Nitekim Sıddîk-ı A'zam (r.a.) Efendimiz'in bu ma'nâdaki kelâm-ı âlîleri manzûmen şöyle tercüme edilmiştir:

"Azîm et cismimi yâ Rab, cehennem dopdolu olsun
Kamu usâtı afv eyle hemân tenhâ yanayım ben!"

ای همایی که همایان فرخی از تو دارند و سخاوت هر سخی

4085. *Ey bir hümâ ki; hümâlar, saâdeti ve her bir sahî, sehâveti senden tutarlar.*

["Hümâ"], bir büyük kuşun ismidir. İstiâre tarîkıyla büyük pâdişâh ma'nâsında müsta'meldir. "Ferruh", saîd ve mübârek demektir. Ya'ni, "Sen bir büyük pâdişâhsın ki hümâ kuşları saâdeti ve mübârekliği ve her bir cömert, cömertliği senden alırlar."

ای کریمی که کرهای جهان محو گردد پیش ایتارت نهان

4086. *Ey bir kerîm ki cihânın keremleri senin îsârının önünde mahv ve gizli olur.*

Ey büyük şâh, sen bir kerîmsin ki, cihân halkının keremleri senin atâ ve ihsânının önünde kıymetsiz kalır ve görünmez olur.

ای لطیفی که گل سرخت بدید از خجالت پیرهن را بر درید

4087. *Ey bir latîf ki, kırmızı gül seni gördü, utanmasından dolayı gömleğini yırttı!*

Ey cemâlî latîf olan şâh ki, kırmızı gül senin cemâlinin letâfetini gördü ve kendi güzelliğinden ve letâfetinden utandığı için gömleğini yırttı ve döküldü ve soldu!

ای غفورئ تو غفران چشم سیر روبه‌ان بر شیر از عفو تو چیر

4088. *Ey şâh, senin gafırluğundan gufrân tok gözlüdür. Tilkiler senin afvından arslana gâlibdir.*

Ey şâh, senin gafırluğunun çokluğundan mağfiretin gözü doymuştur. Tilkiler gibi hilekâr olan nefsanî kimseler senin affına nâil olduklarından sülûkte arslan gibi cesur olan kimselere gâlib olmuştur. Ya'ni afv-ı ilâhîye mazhar

olan âsîler, bilâhare Hak yolunda terakkî edip kendilerinden evvelki sâlikleri geçmişlerdir.

جز که عفو تو که را دارد سند هر که با امر تو بی باکی کند

4089. *Her kim ki, senin emrine korkusuzluk eder, senin afvından başka kimi senden tutar?*

Ya'ni, senin emrine karşı korkusuzluk ile muhâlefet eden kimsenin senin afvından başka dayanacak yeri yoktur. "Sened", dayanacak yer demektir.

غفلت و گستاخی این مجرمان از وفور عفو تست ای عفو لآن

4090. *Bu mücrimlerin gafleti ve küstahlığı ey afv saçıcı, senin afvının çokluğundandır.*

"Lân", saçmak ve kınıldatmak ma'nâsına olan "lânden" masdarının emr-i hâzındır. "Afv-lân", vâsf-ı terkîbî olup "afv saçıcı" demek olur. Bu suçluların gafleti ve cür'eti, ey afv saçıcı olan şâh-ı azîm, senin afvının çokluğundandır. Ba'zı nüshalarda "afv-lân" yerine, "afv-rân" vâkî'dir; "afv sürücü" demek olur.

دائما غفلت ز گستاخی دمد که برد تعظیم از دیده رمد

4091. *Gaflet dâimâ küstahlıktan erişir. Zîrâ ta'zîm gözden ağıryı götürür.*

Emre itâat husûsundaki gaflet dâimâ küstahlıktan ve edebsizlikten zuhûr eder. Eğer bir kimsede emir sâhibi olan büyüklere ta'zîm etmek duygusu olursa kalbinin ve aklının gözündeki cehil illeti gider ve o büyüğün azame-tinden ürker ve utanır. Binâenaleyh ondan gaflet ve cür'et zuhûr edemez. "Remed", göz ağrısı demektir. Burada "cehil marazı" murâd buyrulur. Nitekim bu cildin ibtidâsındaki 24 numaralı beyt-i şerîfde: شرط تعظیمست تا این نور گردش Ya'ni "Şart, ta'zîmdir, tâ ki bu hoş olan nûr, gözsüzlere sürme çekici olsun!" buyrulmuş idi.

غفلت و نسیان بد آموخته ز آتش تعظیم گردد سوخته

4092. *Kötü olan, gaflet ve nisyân öğrenmiştir; ta'zîm ateşinden yanmış olur.*

Küstah ve cür'etli olan bir kimse büyüğüne karşı gafleti ve ona hürmeti unutmayı öğrenmiştir. Eğer o kimsenin kalbinde ta'zîm ateşi peydâ olursa, o öğrendiği ve alıştığı gafleti ve nisyânı bu ta'zîm ateşi yakar.

هیتش بیداری و فطنت دهد سهو و نسیان از دلش بیرون جهد

4093. *Onun heybeti uyanıklık ve fitnat verir. Sehv ve nisyân onun gönlünden dışarıya çıkar.*

Büyük, gerek Hak ve gerek halk olsun, o büyüğün heybeti kişiye gaflet uykusundan uyanıklık ve zekâvet verir. Binâenaleyh onun kalbinden o büyüğün emrine karşı olan sehv ve nisyân çıkar gider; ve dâimâ onun emrinin infâzında müteyakkız bulunur. Bu sebeble âyet-i kerîmede *وَأَذْكُرُّ رَبَّكَ إِذَا نَسِيتَ* (Kehf, 18/24) ya'ni "Unuttuğun vakit Rabbini zikret!" buyrulmuştur.

وقت غارت خواب ناید خلق را تا بترتاید کسی زو دل را

4094. *Yağma vaktinde bir kimse ondan eski libâsı kapmamak için halka uyku gelmez.*

Nitekim düşman ordusu bir şehre müstevlî olup yağmaya başladıkları vakit, yağmacılar ellerindeki eski püskü libâslarını kapmamak için, o şehir halkının gözlerine uyku girmez, uyanık dururlar.

خواب چون در می رمد از بیم حلق خواب و نسیان کی بود با بیم حلق

4095. *Mâdemki uyku delk korkusundan ürkiyor, boğaz korkusuyla uyku ve nisyân ne vakit olur?*

Mâdemki uyku eski libâsın elden gideceği korkusundan dolayı ürkiüp kaçıyor, boğazın kesilmesi korkusu olduğu vakit gaflet uykusu ve nisyân olur mu?

لَا تَوَاحِدْ أَنْ نَسِينَا شَدَّ گواه که بود نسیان از وجهی گناه

4096. *"Eğer biz unuttur isek muâheze etme!" Şâhid oldu; zîrâ nisyân bir vech ile günâh olur.*

Bu beyt-i şerîfde sûre-i Bakara'nın nihâyetindeki şu âyet-i kerîmeye işâret buyrulur: *رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِنْ نَسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا* (Bakara, 2/286) ya'ni "Ey bizim Rab-bimiz, eğer biz unuttur yâhud hatâ edersek bizi muâheze etme!" Cenâb-ı Pîr efendimiz nisyânın dahi bir vech ile günâh olduğuna bu âyet-i kerîmeyi şâhid getirirler. Zîrâ muâheze günâh üzerine terettüb eder ve günâh olmayan bir şeyden dolayı "Yâ Rab, bizi muâheze etme!" diye duâ etmenin ma'nâsı olmaz. Fakat bu ümmet-i merhûmeden *النسيان والخطاء* ya'ni "Benim ümmetimden hatâ ve nisyân ref" olundu" hadîs-i şerîfi mücibince hatâ ve nisyândan dolayı muâheze-i ilâhî kaldırılmıştır. Şu kadar var ki, nisyân vâcib

olan yerde ihtiyâtın terki yüzünden olursa, günâh olur. Âyet-i kerîmedeki nisyân, bu günâh nev'inden olan nisyândır. Onun için beyt-i şerîfde nisyânın her vech ile değil, bir vech ile günâh olduğu beyân buyrulmuştur. Eğer nisyân her vech ile günâh olsa idi, bütün efrâd-ı ümmetin ve hattâ, nisyân peygamberlerden bile sâdir olduğuna göre, onların da günahkâr olması lâzım gelir idi (*Bahrü'l-Ulûm Şerhi*'nden hulâsa).

ز آنکه استكمال تعظيم او نکرد
ور نه نسيان در نياوردی نبرد

4097. *Zîrâ ki, o ta'zîmi kâmil kılmadı, ve yoksa nisyân ona hücm etmezdi.*

Zîrâ ki, o nisyân sâhibi ta'zîminde kusûr ettiği için gaflet uykusuna düştü ve bu sebeble nisyânı vâki' oldu. Nitekim yağma vaktinde eski elbisesi nazarında kıymetli göründü ve onu yağmacılara kaptırmamak için gözüne uyku girmede. Eğer emir sâhibine karşı da böyle eski libâsına yaptığı gibi kıymet verse ve ta'zîmi kâmil kılma idi gaflete düşmez ve nisyân dahi vâki' olmaz idi.

گر چه نسيان لا بد و ناچار بود
در سبب ورزیدن او مختار بود

4098. *Gerçi nisyân lâzım ve çâresiz olur. O sebebe çalışmakta muhtâr olur.*

Her ne kadar insandaki acze nazaran unutkanlık lâzım ve çâresiz ise de, fakat o nisyânın sebebi olan ta'zîmde kusûrun husûlüne çalışmakta onun ihtiyân ve irâdesi vardır. Ya'ni emir sâhibine ta'zîm etmesi ve etmemesi ihtiyânyıdır.

که تهاون کرد در تعظيمها
تا که نسيان زاد يا سهو و خطا

4099. *Zîrâ ta'zîmlerde tehâvün etti, tâ ki nisyân yâhud sehiv ve hatâ doğdu.*

"Tehâvün", gevşeklik etmek ve hakîr tutmak demektir. Ya'ni, zîrâ ta'zîmlerde gevşeklik etti ve emir sâhibini hakîr tuttu. Onun bu hâminden nisyân ve yâ sehiv ve hatâ zuhûra geldi.

همچو مستی کو جنبتها کند
گوید او معذور بودم بی ز خود

4100. *Bir sarhoş gibi ki, cinâyeller yapar, o der ki: "Kendimsiz, ma'zûr idim!"*
[4105]

Nisyân sâhibi, bir sarhoşa benzer ki, meselâ bir sarhoş birtakım kabâhatler yapar. Ayıldığı vakit kendisine "Niçin bu edesizliği yaptın?" deseler, "Sarhoş idim ve kendime mâlik değil idim. Binâenaleyh o kabâhatleri yapmakta ma'zûr idim!" diye cevâb verir.

گویدش لیکن سبب ای زشت کار از تو بد در رفتن آن اختیار

4101. *Ona der ki: "Fakat ey çirkin işli, ona gitmek ihtiyârı senden oldu."*

O kimse ona der ki: "Fakat suçlu ve ey çirkin işli, bu sarhoşluğa gitmek senin irâden ve ihtiyârın ile vâki' oldu; ve o seni sarhoş eden içkiyi kendi ihtiyârın ile içtin. Bunu içerken kendine mâlik idin."

بی خودی نامد بخود تش خواندی اختیارت خود نشد تش راندی

4102. *"Bîhodluk kendisi sana gelmedi, onu sen da'vel ettin. Senin ihtiyârın kendi gitmedi, onu sen kovdun!"*

"Sarhoşluk hâlindeki bîhodluk durup dururken sana kendisi gelmedi. İçki içmek sûretiyle onu sen kendine çağırdın. Senin ihtiyârın kendi kendine senden gitmedi. İçki içmek sûretiyle o ihtiyârı kendinden sen kovdun."

گر رسیدی مستی بی جهد تو حفظ کردی ساقی جان عهد تو

4103. *"Eğer sarhoşluk senin cehdin olmaksızın erişe idi, can sâkîsi senin ahdini hıfz ederdi."*

Bu beyt-i şerîfde sûrî sarhoşluktan ma'nevî sarhoşluğa intikâl buyrulur. Ya'ni, "Eğer sarhoşluk senin sa'yin ve gayretin olmaksızın sana kendiliğinden gelmiş olsa idi, senin canının sâkîsi olan Hak "Elestü bi-rabbiküm?" hitâbı zamânında canına içirdiği aşk-ı ilâhî şarâbından seni böyle sarhoş etmekle berâber, o vakit canının verdiği "Belâ!" cevâbını sana tahattur ettirmek sûretiyle senin ahdini hıfz eder ve rubûbiyet-i ilâhiye karşı ta'zîmde aslâ kusur etmezdin."

بشت دارت بودی او و عذر خواه من غلام زلت مست اله

4104. *"Senin arka tutucun ve özür isteyicin olurdu. Ben Allah sarhoşunun zellesinin kölesiyim!"*

"O can sâkîsi zahîrin ve arka tutucun ve senin hatânın ömrünü dileyici olurdu. Zîrâ aşk-ı ilâhî sarhoşunun hatâsı ayn-ı savâbdır. Binâenaleyh ben o Allah sarhoşunun hatâsının kölesiyim!"

عفوهای جمله عالم ذره عکس عفوت ای ز تو هر بهره

4105. *Ey her bir behre senden olan şâh, cümle âlemin afvleri senin afvinin ak-sinden bir zerredir.*

Bu beyt-i şerîf insân-ı kâmilin Hakk'a münâcâtındandır. Ya'ni, ey şâh-ı hakîkî, suver-i kâinâtın her birisi senin esmânın mazhandır ve her birinin senin isimlerinden nasîbî vardır; ve senin "Afüvv" isminden dahi nasîbleri ve hisseleri vardır. Fakat cümle âlemin afvleri senin Afüv isminin aksinden bir zerrelerdir.

عفوها گفته ثای عفو تو نیست کفوش ایها الناس اتقوا

4106. *Afıvler senin afvünün senâsını söylemiştir. Ey nâs, hazer ediniz, onun küfûvü yoktur!*

Ey şâh-ı hakîkî, kulların nâkıs olan afvleri, senin kâmil olan afvünü medh ederler. Ey nâs, hazer ediniz, o şâh-ı hakîkinin tecelliyât-ı esmâiyyesinin küf-vü ve nazîri yoktur!

جانسان بخش و ز خودشان مران کام شیرین تواند ای کامران

4107. *Onların canını bağışla ve onları kendinden kovma! Ey murâd sürücü, onlar senin latîf murâdlarıdır.*

Ey şâh-ı hakîkî, o gaflet ehlinin canlarını bağışla ve onları kendinden kovma ve âlem-i hicâba atıp helâk-i ma'nevîde bırakma! Zîrâ ey murâd sürücü ve irâdesini infâz edici olan şâh, onlar senin latîf murâdlarıdır. Ya'ni zuhûrlarına irâde-i ilâhiyyen taalluk etmiş olan esmâ-i hüsnânın mezâhîridirler.

رحم کن بروی که روی تو بدید فرقت تلخ تو چون خواهد کشید

4108. *Rahmet et ona ki, senin yüzünü gördü, senin acı ayrılığını nasıl çekecektir?*

Ya'ni, ezelde senin cemâlini gören câna rahmet et! Âlem-i hicâbda kalıp senin acı ayrılığını nasıl çekecektir?

از فراق و هجر می گویی سخن هر چه خواهی کن و لیکن این مکن

4109. *Hicrden ve firâkıtan söz söylersin. Her ne istersen yap ve fakat bunu yapma!*

صد هزاران مرگ تلخ شعت تو نیست مانند فراق روی تو

4110. *Altmış kat acı, yüz binlerce ölüm! Senin yüzünün firâkının mânendi değildir.*

[4115]

Tabî ölüm acılığından altmış kat daha acı olan yüz binlerce ölüm ile ölmek ve bu ölümlerin şiddetli acıları, senin cemâlinin ayrılığı acılığının mânen-di ve nazîri değildir. Bu ayrılık acılığı o acılardan daha şiddetlidir.

تلخی هجر از ذکور و از اناث دور دار ای مجرمان را مستغاث

4111. *Ey mücrimlerin feryâdına erişici, hicrin acılığını kadından ve erkekten uzak tut!*

"Zükûr"dan murâd, mezâhir-i fâile ve "inâs"dan murâd, mezâhir-i münfa-iledir. Bu mezâhirin cümlesi Hakk'ın varlığıyla zâhirdir ve her birisi cemâl-i zâtî mertebesinden kendi varlıklarıyla hicâb içindedir; ve o mertebede derece derece uzaktırlar; ve her birisi kendi asılları olan vücûd-ı hakîkiye doğru bu uzak yollardan koşar dururlar. İnsân-ı kâmilin vücûdu âlemlere rahmet oldu-ğundan şefâati dahi umûmîdir. Nitekim III. cildin 1798 numaralı beytinde şöyle buyrulmuş idi: تا کند شان رحمة للعالمین Ya'ni "Hak Te-âlâ evliyâyı ondan dolayı yeryüzüne getirdi, tâ ki âlemlere rahmet olsunlar!" Binâenaleyh bu beyt-i şerîfde bu şefâatin umûmiyetine işâret buyrulur.

بر امید وصل تو مردن خوشست تلخی هجر تو فوق آتشست

4112. *Senin vaslının ümidi üzerine ölmek hoştur. Senin hicrinin acılığı ateşin fevküdîr.*

Sana kavuşmak ümidiyle ölmek hoştur ve latîfdir. Senden mahrûm ve metrûk olmanın acılığı ateşte yanmak acılığının fevkündedir.

گبر می گوید میان آن سقر چه غم بودی گرم کردی نظر

4113. *Kâfir sekar ortasında der ki: "Eğer bana nazar edeydi, ne gam olurdu!"*

"Sekar", cehennem tabakalarından bir tabakanın ismidir. Ya'ni, kendi enâniyetinde müstağrak olup Hakk'ı tanımayan kâfir sekar içinde der ki: "Şu anda vücûdundan âgâh olduğum Rabbim eğer bana nazar edeydi, ya'ni ce-mâl-i zâtîsi ile tecellî edeydi, ben benliğimden geçer ve o tecellî içinde müs-tağrak olup aslâ gam ve elem tutmaz idim! Zîrâ elem ve lezzet insanın nefsi-ne ve varlığına taalluk eden hallerdir."

کان نظر شیرین کنندہ رنجهاست ساحران را خون بهای دست و پاست

4114. *Zîrâ o nazar meşakkatleri tatlı edicidir. Sâhirlerin el ve ayaklarına kan bahâsıdır.*

Ya'ni, o nazar ve o tecellî-i cemâlî, insanın varlığına taalluk eden meşakkatleri ve elemeleri duyurmayıp tatlı edicidir. Nitekim Fir'avn'ın sihirbazlarına o tecellî vâki' olduğu vakit, onlar Fir'avn'ın siyâsetinden korkmadılar ve: "Senin bizim ellerimizi ve ayaklarımızı kesmek ve asmak sûretiyle öldürmenden bize zarar yoktur!" dediler; ve o nazar-ı cemâlî onların ellerinin ve ayaklarının kesilmesine karşı Hak tarafından bir diyet ve bir kan pahası oldu.

تفسير گفتن ساحران فرعون را در وقت سياست كه لا ضير انا الى ربنا منقلبون

Sihirbazların siyâset vaktinde Fir'avn'a "Zarar yoktur, biz Rabbimize münkalib oluruz!" (Şuarâ, 26/50) diye söylemelerinin tefsiri

چرخ گویى شد بى آن صولجان

نعره لا ضير بشنيد آسمان

4115. *Gök "Lâ dayra!" na'rasını işitti. O çevgân için çerh bir top oldu.*

"Savlecân", çevgân dahi derler, cirit oynayanların top çelmek için kullandıkları ucu eğri sopadır. Ya'ni, Fir'avn'un sihirbazları Mûsâ (a.s.)'ın mu'cizesini görüp îmân ettikleri vakit, Fir'avn onlara öfkelen-di ve onları siyâsetle tehdid etti; ve sihirbazlar bu tehdide karşı sûre-i Şuarâ'da ve sûre-i A'râf'da beyân buyrulduğu üzere *قَالُوا لَا ضَيْرَ اَنَا اِلٰى رَبِّنا مُنْقَلِبُونَ* (Şuarâ, 26/50) ya'ni "Senin katinden bize zarar yoktur. Biz Rabbimize münkalib oluruz!" dediler. Onların bu "Bize zarar yoktur!" diye bağırma-larını gök ehli işitti ve onların bu na'raları çevgân ve seyyârât-ı felekiyye o çevgânın önünde top gibi oldu.

لطف حق غالب بود بر قهر غير

ضريت فرعون ما را نيست ضير

4116. *"Fir'avn'un darbesi bize zarar değildir. Hakk'ın lütfu gayrın kahrına galib olur!"*

Sâhirler dediler ki: "Fir'avn'un cismimize olan darbesi bize zarar değildir. Zîrâ Fir'avn'un bu kahr-ı sûrîsi altında Hakk'ın lutf-i ma'nevîsi ve rûhânîsi vardır. Ma'nâ, sûrete galib olduğu gibi Hakk'ın lutf-i ma'nevîsi dahi gayrın kahr-ı sûrîsine galibdir!"

گر بدانی سر ما را ای مضل می رهایی مان ز رخ ای کوردل

4117. "Ey mudill, eğer sen bizim sırrımızı bilsen, ey kör kalbli, bizleri meşakkatten kurtarırısın!"

"Ey halkın yolunu şaşırtıcı, eğer sen bizim sırrımızı ve iç yüzümüzü bilsen, bizi bu cismâniyet azâbından ve zahmetinden kurtardığını görür idin. Fakat kalb gözüñ kör olduğu için ancak cismâniyet âlemini görüyorsun ve mevt-i sûrî ile bizden intikâm aldığını zannediyorsun!"

هین بیا زین سو بین کین ارغنون میزند یا لَیْتَ قَوْمِیْ یَعْلَمون

4118. "Âgâh ol, bu taraftan gel gör ki, erganon "Ne olaydı kavmim bilseler idi!" çalıyor!"

"Erganon" ve "ergun" ve "ergün", sadâsı içinden çıkan bir çalgının adıdır. Eflâtûn tarafından icâd edildiği rivâyet olunur ve ekseriyâ hristiyanlar tarafından kiliselerde çalınır ve Fransızca'da "org" derler. Burada "erganon"dan murâd, rûhdur. "Ey Fir'avn, gözüñü cismâniyet tarafından kapa da rûhâniyet tarafına aç! Ve rûhâniyet tarafından gel de gör ki, bizim rûhumuz senin siyâsetinden memnun olup, "Ne olaydı kavmimiz bizim ne lutf-i ilâhîye mazhar olduğumuzu bilseler idi!" diye âhenkdâr olur." (Yâsîn, 36/27) ["Kavmim keşke bilselerdi!] âyet-i kerîmesi Yâsîn-i şerîf sûresinde vâkî' olup III. cildin 2008 numaralı: دمیڤم یا لَیْتَ قَوْمِیْ یَعْلَمون ("Dal-lardan her çiçeğin yaprağı dembedem "Kavmim bilseler ne olurdu!" dedi.") beytinde ve bu cildin dîbâçesinde ve yine bu cildin 1740 numarasına müşâdif olan: نعره یا لَیْتَ قَوْمِیْ یَعْلَمون ["Rûh âb-gûn cihânında, "Ne olaydı kavmim bilseydi!" na'rasını vurur."] beytinde geçti.

داد ما را فضل حق فرعونیی نی چو فرعونیت و ملک فانیی

4119. "Hakk'ın fazlı bize bir Fir'avnluk verdi. Senin Fir'avnluğun ve senin fânî olan mülkûn gibi değil!"

"Fir'avn", Mısır hükümdarlarına ve şâhlarına verilen unvandır; ve her fir'avnun kendilerine mahsûs ayrıca birer isimleri de vardır ki, hiyeroglif yazılan okunarak bunlardan ba'zılarının isimleri keşfedilmiştir. Bu beyitte "Fir'avn"den murâd, şâhlıktır. Ya'ni şâhirler dediler ki: "Ey Fir'avn, Hakk'ın fazlı bize âlem-i rûhâniyyette bir şâhlık verdi ki, bu şâhlık senin şâhlığın ve fânî olan mülkûn gibi değildir, ebedîdir!" İkinci mısra' Hind nüshalarında

نی چنین فرعونیی بی عونی
sûretinde vâki' olup "Böyle bir avnsız fir'avnluk değil-
dir" demek olur.

سر بر آور ملک بین زنده و جلیل ای شده غره بمصر و رود نیل

4120. "Başını kaldır, diri ve celil olan mülkü gör! Ey Mısır'a ve Nil nehri-
[4125] ne mağrûr olmuş!"

Bu beyt-i şerîfde sûre-i Zuhur'da vâki' *يَا قَوْمِ أَنسِلِي إِلَيَّ مُلْكُ مِصْرَ وَهَذِهِ الْأَنْهَارُ تَجْرِي مِن تَحْتِي أَفَلَا تُبْصِرُونَ* (Zuhur, 43/51) ya'ni "Fir'avn dedi: Ey kavmim, Mısır mülkü ve sarayımın altından akan bu nehirler benim değil mi? Görmüyor musunuz?" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Ya'ni sihirbazlar dediler: "Ey Fir'avn, başını cismâniyet âleminde kaldır da rûhâniyet âlemine bak ve Hak Teâlâ hazretlerinin âlem-i rûhâniyyette canlı olup bizimle muhâtaba eden ve azîm olan bir mülkü bize verdiğini gör! Ey câmid Mısır'ın mâlikî ve Nil nehriyle iftihâr eden mağrûr!"

گر تو ترک این نجس خرقه کنی نیل را در جان غرقه کنی

4121. "Eğer sen, bu pis hırkayı terk edersen, Nil'i can Nil'inde gark edersin!"

"Ey Fir'avn, eğer sen bu pis ve necis hırka mesâbesinde olan cismi terk edersen, o Mısır'ın câmid olan sûrî Nîl'ini, rûh Nîl'inde gark edersin! ve nazarında o sûrî Nîl nehrinin hiçbir kıymeti kalmaz!"

هین بدار از مصر ای فرعون دست در میان مصر جان صد مصر هست

4122. "Âgâh ol, ey Fir'avn Mısır'dan el kaldır! Can Mısır'ı ortasında yüz Mısır vardır!"

"Ey Fir'avn, gaflet uykusundan uyan! Mısır'dan ve sûrî mülk ile iftihâr etmekten vazgeç, rûhâniyet âlemine yüz çevir! Zîrâ can Mısır'ı ve mülkü içinde şâyân-ı iftihâr birçok Mısır'lar ve mülkler vardır!" Nitekim I. cildin 2065 numaralı beytinin ibtidâsındaki sûrhda Hakîm Senâî hazretlerinin şu beyitle-ri mezkûr idi:

کار فرمای آسمان جهان آسمانهاست در ولایت جان

کوهای بلند و دریاهاست در روح پست و بالاهاست

"Can vilâyetinde gökler vardır ki, cihânın göğüne iş buyurucudur. Rûh yolunda aşağılar ve yukarılar ve inişler ve yokuşlar vardır. Yüksek dağlar ve denizler vardır".

تو آنا رَبِّ را همی گویی بعام غافل از ماهیت این هر دو نام

4123. "Sen avâma "Ben Rabbim!" diyorsun, bu her iki adın mâhiyetinden gâfilsin!"

Bu beyt-i şerîfde sûre-i Nâziât'ta olan قَالَتْ أَنَا رَبُّكُمُ الْأَعْلَى (Nâziât, 79/24) ya'nî "Fir'avn ben sizin Rabb-i a'lânızım! dedi" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. "İki ad"dan murâd, "ene" (ben) ile "Rab" isimleridir. Ya'nî, ey Fir'avn, sen avâm-ı halka "Ben sizin Rabbinizim!" diyorsun. Fakat "ene" ile "Rab" isimlerinin ma'nâlarından gâfilsin. Ma'lûm olsun ki, "Rab", esmâ-i ilâhiyyeden bir isimdir, "mâlik ve sâhib ve efendi" ma'nâsında, bir isim izâfesi ile mahlûk hakkında da kullanılır. Meselâ "rabbü'd-dâr", evin sâhibi ve efendisi ve "rabbü'l-mâl", mal sâhibi derler. "Beslemek ve tamâm etmek ve ziyâde etmek ve cem' etmek" ma'nâlarında da masdardır. Cem'i "erbâb" gelir. Binâenaleyh her "rabbe bir "merbûb" lâzımdır. Zîrâ merbûbsuz rab olmaz; ve merbûb, rabbîn hükmü ve te'sîri altındadır; ve rab, aslâ merbûbun hükmü ve te'sîri altında değildir. Halbuki Fir'avn kendi sarayında beslediği ve büyüttüğü Mûsâ (a.s.)dan korktu ve bilâhare o hazretin hükmü ve te'sîri altında kaldı. Binâenaleyh Rabb'in ma'nâsından gâfil oldu. "Ene", (Ben) isminden gâfil olmasına gelince, Fir'avn cisminin varlığına karşı "ben" dedi. Halbuki cisimler ölüm vâsıtasıyla çürür ve yok olur; ve bu hâl meydandadır, isbâta hâcet yoktur; ve bu sebeble milyarlarca "ben"ler yok oldu ve el'an da yok olmaktadır. Böyle yok olan cisme ve rûh-i hayvânîye bağlanıp "ben" demek pek büyük gaflet ve hamâkattir. Fir'avn'un bir gafleti de budur ki, cisim kendinin merbûbu addettiği tebaasının her birinde de mevcûd idi; ve onların her biri de cisimlerine nazaran "ben" der idi; ve bu cisimleri hasebiyle nisbî rubûbiyet hepsinde var idi. Zîrâ hepsi çoluk çocuk ve mal-mülk sâhibi idi; ve her biri onların rabbi idi. Fir'avn bu ma'nâda efrâd-ı beşerin cümlesi ile müsâvî bir mevki'de iken kendisini onlardan yüksek tutup "Rabb-i a'lânızım!" dedi ve onları kendinden alçak gördü. Binâenaleyh Fir'avn "ene" ile "Rab" isimlerinin ma'nâlarından kâmilan gaflette idi. İmdi cenâb-ı Fîr efendimizin bu beyitlerdeki beyânât-ı aliyeleri yalnız geçmiş zamandaki Fir'avn'un gafletine ve cehline mahsûs değildir. Bu gaflet geçmiş ve gelecek olan bilcümle efrâd-ı beşere dahi râci'dir.

رب بر مربوب کی لرزان شود کی انا دان بند جسم و جان بود

4124. "Rab, merbûb üzerine ne vakit titreyici olur? "Ene"yi bilici, ne vakit cisman ve canın bendi olur?"

Ya'ni, "Rab kendi merbûbu bildiği mülk üzerine titreyici ve onun zevâlin-den korkucu olmaz! Zîrâ Fir'avn müneccimlerin ihbân üzerine merbûbu ad-dettiği Mısır memleketinin ve saltanatının elinden çıkmasından korktu ve bu yüzden tebaası hakkında birçok zulümler yaptı; ve "ene"nin ma'nâsını bilen kimse hiçbir vakit cisme ve rûh-i hayvânîye iltifât edip bağlanmaz."

نک انا مايم رسته از آنا از انای پر بلای پر عنا

4125. "İşte "ene" bizim ki, "ene"den belâ dolu ve meşakkat dolu olan "ene"den kurtulmuşuz!"

"Anâ", keder ve meşakkat ve zahmet ma'nâlarıdır. Ya'ni, sihirbazlar Fir'avn'a dediler ki: "Ey Fir'avn, "ene" (ben) demek salâhiyetini hâiz olan iş-te şimdi bizim ki, cismânî ve mecâzî olan "ene"den ve belâlara ve türlü türlü meşakatlere ma'rûz olan o cismânî "ene", "ben"den senin siyâsetin vâsıtasıyla kurtulmuşuz ve Hakk'ın hakîkatî olan varlığından mütehasıl "ene"="ben" içindeyiz. Zîrâ bizim "ben" dememiz Hakk'ın varlığına "Sen" demektir. Şârih-i fakîrin beyitleri:

Benliğim rûy-i latîfnde siyah bir ben (بنك) dir
Rûy-i dilberdeki ben, mâye-i dilberdendir
Ruh-ı sâfi-i latîfe diyecek yok ammâ
Onun üstünde siyah ben de kemâl-i tendir
Perde-i nokta-i rûyün o siyah bendir "ben" (بن)
Öyle bir perde ki ondan da cemâl rûşendir
"Ben" benim, (بكم) o ruh-i mutlakta göründüm muzlim
Rûy-i sâfındaki ben, "ben" (بن) der ise hep sendir
Avniyâ perdedir endâm-ı maânîye kelâm
Sem'-i kec-fehme bu söz nağme-i tennen nendir

آن انایی بر تو ای سگ شوم بود در حق ما دولت محتوم بود

4126. "Ey köpek, o benlik senin üzerine uğursuz idi. Bizim hakkımızda vâcib olan devlet idi."

"Mahtûm", kazâ olmuş ve vâcib addedilmiş ma'nâsıdır. "Köpek", hitâ-bıyla الدنيا جيفة و طالها كلاب ya'ni "Dünyâ cifedir ve onun tâlibi köpeklerdir" ha-dis-i şerîfine işâret buyrulur. "Ey cismâniyete alâka ve dünyâ devletine mu-habbet edip mağrûr olan köpek, o cismâniyetten mütevellid benlik, senin üzerine uğursuz idi. Fakat bu bizim şimdiki hâlde olan benliğimiz ezelde ka-zâ olunup bize ihsânı vâcib olan devlet idi."

گر نبودیت این انای کینه کش کی زدی مارا چنین اقبال خوش

4127. "Eğer senin bu kîn çekici "ben"liğin olmasa idi, ne vakit bize böyle hoş ikbâl çarpar idi?"

"Ey Fir'avn, eğer senin bu kîn çekici ve intikâm alıcı benliğin olmasa idi, bizi şehîd etmeye kasdetmez idin ve bize de böyle şehâdet mertebesi ve latîf ikbâl nasîb olmaz idi." Zîrâ küffârın vücûdu mü'minlere rahmettir. Eğer küf-fâr olmasa mü'minlere mertebe-i şehâdeti te'mîn edecek vâsita bulunmaz idi.

شکر آن کز دار فانی می‌دهیم بر سر این دار پندت می‌دهیم

4128. "Şükûr ona ki bu fânî evden kurtuluyoruz. Bu dârın başı üzerinde sana nasîhat veriyoruz."

Birinci mısra'daki "dâr", ev ma'nâsındır. İkinci mısra'daki "dâr", darağacı ma'nâsındır. Ya'ni, "Teşekkür ederiz sana, o intikâmını doğuran cismânî ve nefsanî olan benliğine ki, onun sebebiyle biz bu fânî ev olan dünyâdan ve cismâniyet âleminde kurtuluyoruz ve bizi cismâniyet azâbından kurtaran bu darağacının başı üzerinde sana da nasîhat veriyoruz."

دار قتل ما بُراق رحلتست دار ملک تو غرور و غفلتست

4129. "Bizim katlimizin dârı rihletin 'Burâk'ıdır. Senin mülkünün dârı gurûr ve gaflettir."

"Burâk", şimşek ma'nâsına olan "berk"tan müştaktır. Merâkib-i rûhâniyyeden bir "merkeb"nin ismidir. Sür'at-i seyrinden dolayı "Burâk" denilmiştir. Ya'ni, "Bizim katlimizin darağacı, bizim matlûbumuz tarafına rihletimizin Burâkıdır. Senin mülkünün evi ise, gurûr ve gaflet evi olan dünyâ ve cismâniyet âlemdir."

این حیاتی خفیه در نقش ممات و آن مماتی خفیه در قشر حیات

4130. "Bu bir hayattır ki, ölüm nakşında gizlidir; ve o bir ölümdür ki, hayat kışrında gizlidir."
[4135]

"Bu bizim âlem-i rûhâniyyetteki hayâtımız sûrî ölüm altında gizlenmiş bir hayattır; ve o senin cismâniyet âlemindeki hayâtın dirilik kabuğu içinde gizlenmiş bir ölümdür. Biz cismen ölü ve fakat rûhen diriyiz. Sen ise cismen diri ve rûhen ölüsün."

ور نه دنیا کی بدی دار الغرور

می نماید نور نار و نار نور

4131. "Nûr, nâr ve nâr nûr görünür; ve yoksa dünyâ evi ne vakit dârû'l-gurûr olurdu?"

"Bu cismâniyet âlemi tersine vaz' olunmuştur. Hakîkatî ateş olduğu hâlde zâhîrî nûr görünür; ve bâtını nûr iken ateş görünür. Nitekim hadîs-i şerîfde حفت النار بالمشهورات ya'ni "Cennet dünyânın mekrûhları ile örtülmüştür ve ateş dahi şehvetler ile örtülmüştür" buyrulur. Halbuki şehvet-i dünyeviyye nûr gibi latîf görünür. Ve ibâdât ve tâât gibi nefsin kerîh gördüğü şeyler de ateş görünür. İşte bundan dolayı dünyâyâ gurûr evi denilmiştir."

هین مکن تعجیل اول نیست شو چون غروب آری بر آراز شرق ضو

4132. "Sakın ta'cîl etme, evvel yok ol! 'Uaktâki gurûb getiresin, şarktan ziyâ çıkar."

"Ey Fir'avn, sakın "ene" (ben) sözünü söylemekte bu cismâniyette müstağrak iken ve rûh-i hayvânînin bendi ve esîri iken acele etme! Evvelâ bu vücûd-ı mevhumundan Hakk'ın varlığında yok ol! Vaktâki enâniyet-i cismâniyyeden enâniyyet-i Hakkâniyyeye gurûb edersin, fenâfillâh ile mütehakkık olursun. Ondan sonra bekâbillâh ile mütehakkık olur ve maşrık-ı rûhâniyyetten güneş gibi ziyâ çıkarıp neşredersin!" Bu beyt-i şerîf sihîrbazların lisânından Fir'avn'a hitâb olmak câiz olduğu gibi cenâb-ı Fîr efendimiz tarafından bîlümle sâliklere irşâden îrâd buyrulmuş olmak dahi câizdir.

این انایی سرد گشت و تنگ شد

از انایی ازل دل دنگ شد

4133. Ezel benliğinden gönül hayrân oldu. Bu benlik soğuk oldu ve ayıb oldu.

Ezel benliği olan vücûd-ı Hakkânî benliğinden gönül hayrân oldu. Zîrâ cismânî bir sûretle görünen insân-ı kâmilin Hakkânî vücûdu iktisâb etmesi ve "ene" dediği vakit, onun bu "ene" demesi, Hakk'ın "ene" demesi olduğunu akıl idrâk edemez. Bu hâl ve zevk meselesidir. Binâenaleyh gönül bu ma'nâda hayrette kalır. Fakat vücûd-ı Hakkânîden bî-behre iken cismânî bir kimsenin mevhum olan enâniyeti soğuk ve ayıb bir şey olduğunu akıl idrâk eder.

شد جهّان او از انایی جهّان

ز آن انایی بی انا خوش گشت جان

4134. O benlikten can bensiz hoş oldu. O cihânın benliğinden sırayıcı oldu.

Ya'ni, o Hakkânî olan benlik sebebiyle can cismânî olan benlikten soyundu ve o Hakkânî olan benlik ile hoş ve laûf oldu; ve o can o kesif dünyânın cismânî olan benliğinden sıçrayıcı oldu.

از انا چون رست اکنون شد انا آفرینها بر انایی بی عنا

4135. *Vaktâki "ene"den kurtuldu, şimdi "ene" oldu; zahmetsiz benlik üzerine âferinler olsun!*

Vaktâki can bu cismânî ve mecâzî olan benlikten kurtuldu, şimdi Hakkânî olan "ben" oldu, bu zahmetsiz ve meşakkatsiz olan Hakkânî benliğe âferinler olsun ve bu benliği zevkan ve hâlen tahsîl etmiş olanlara aşk olsun! Beyt-i Eşref-i Rûmî (k.s.):

*Tecellî-i şevk-ı dîdânın beni mest eyledi hayrân
Ene'l-Hak surnı candan anınçün kılmazam pinhân
Aceb hayrân ü mestem ki, billşden bülmezem yârî
Gözüm her kande ki baksa görünür sûret-i Rahmân
Bu yaz ve kış ve bu güzler, bu geceler, bu gündüzler
Bu ay ve gün, bu yıldızlar benim emrimdedir yeksân
Çürümüş tenlere bir kez eğer dersem "Bi-iznî kum!"
Yalın ayak başı açık kamûsu dururlar uryân
Sanırlar Eşrefoğluyam, ne Rûmî'yem ne İznîkî
Benem ol dâimü'l-bâkî göründüm sûretâ insan*

کو گریزان و انایی در پیش می دود چون دید وی را بی ویش

4136. *Zîrâ o kaçıcıdır ve benlik onun arkasından koşuyor. Çünkü onu onsuz gördü.*

Zîrâ böyle bir kimse cismânî ve mecâzî olan benlikten kaçıcıdır; ve Hakkânî olan benlik dahi onun arkasından koşmaktadır. Çünkü o kimse o benliği ortada kendisinin vücûd-ı cismânîsi ve mecâzîsi olmaksızın gördü. "Bu sözler ne demektir? Ben bunları anlamıyorum!" dersen, cevâben deriz ki: "Bu ma'nâyı idrâk etmek aklın işi değildir!"

طالب او بی نگردد طالب چون برمدی طالبت شد مطلب

4137. *Sen onun tâlibisin, senin tâlibin olmaz. Vaktâki öldün, senin tâlibin senin matlabın oldu.*

* "Benim iznimle ayağa kalkı" (Yayınlayanların notu).

Sen nefsâniyet ve cismâniyet sıfâtı içinde benliğin tâlibi oldukça, Hakkânî olan benlik senin tâlibin olmaz. Vaktâki cismâniyet ve nefsâniyet sıfatlarından öldün, senin matlûbun olan benlik senin tâlibin oldu ve arkandan geldi. Nitekim Server-i enbiyâ Efendimiz bu ma'nâyâ işâreten hadîs-i şeriflerinde şöyle buyururlar: اخشوشنوا وأخشوشبوا وأمشوا حفاة عراة ترؤن الحق بقلوبكم وتخلصوا عن شر نفوسكم ya'ni "Nefislerinize haşın muâmele ediniz. Onu neşv ü nemâdan hâlî kuru odun hâline getiriniz; ve Hak yolunda beşeriyet pabucunu çıkarıp yalın ayak yürüyün! Kalbleriniz ile Hakk'ı görürsünüz ve nefislerinizin şerrinden kurtulursunuz."

زندہ کی مُردہ شو شوید ترا طالبی کی مطلبت جوید ترا

4138. *Sen dersin ki, ne vakit ölü yıkayıcısını yıkar? Sen tâlîbsin, ne vakit senin matlûbun seni arar?*

Sen rûh-i hayvânî ve sıfât-ı nefsânî ile dirisin. Ölü yıkayıcı mesâbesinde olan sıfât-ı Hakkânî ne vakit seni cismâniyet kirlerinden ve sıfatlarından yıkar? Ve sen bu cismâniyet âleminde ilim ve akıl vâsıtasıyla o Hakkânî olan benliğin tâlibisin. O senin istediğin Hakkânî benlik ne vakit seni arar?

اندین بحث گر خرد ره بین بدی فخر رازی راز دان دین بدی

4139. *Eğer bu bahiste akıl yol görücü olaydı, Fahr-i Râzî dinin sırrını bilici olurdu.*

Eğer bu Hakkânî olan "benlik" bahsinde akıl, o benliğin yolunu görücü olaydı, İmâm-ı Fahreddîn-i Râzî hazretleri dinin sırrını bilici olurdu. Zîrâ bu zât-ı muhteremin aklı, akl-ı beşerin en yüksek mertebesinde; ve ulûm-ı akliyye ve kelâmiyyede dahi kemâl sâhibidir. Hartâ bu kemâlâtına mebnî diğer mütekellimîn ona "İmâm" lakabı vermişlerdir. Hulâsaten *Tabakât-ı Sübkâ*'den alınan tercüme-i hâlî şudur:

"Muhammed bin Ömer bin el-Hasen bin el-Huseyin et-Temîmî el-Bekrî el-İmâm Fahrüddîn Râzî ibn Hatîb er-Rey. Hicret-i nebeviyyenin 543. senesinde doğdu ve 544. senesinde tevellüdü dahi rivâyet olunur. Muhyi's-sünne Ebî Muhammed el-Bağavî'nin şâkirdlerinden olan pederi Ziyâüddîn'den mebâdî-i ulûmu ve Mecc el-Cîlî'den Merağa'da ilm-i hikmeti ve Kemâl es-Simnânî'den fikhî okudu; ve İmâm-ı Haremeyn'in *Şâmil* nâmındaki kitabını ezberlediği rivâyet olunur. Müşârünileyh ibtidâ-i hâlinde fakr u zarûret içinde idiyse de sonraları vüs'at-ı maişet hâsıl oku. Siyât ü şöhreti etrâfa münteşir

olduğundan taleb-i ilim kasdıyla aktâr-ı arzdan kendisine mürâcaat olunur idi. Lisân-ı Arabî ve Fârisî ile va'az ve nasihatte yed-i tûlâ sâhibi idi; ve ehl-i hâl ve dîn olup tasavvufa da vâkuf idi. Tasavvufu behresi olduğuna *Tefsîrî* şâhidir. "Rey" şehrinde Hârezm'e gelip Mu'tezile ile münâzarâtı vâki' olduğundan orayı terk ederek Mâverâünnehr'e geldi. Hârezm'de olduğu gibi orada da münâzarât vâki' olmakla Rey şehrine avdet etti. Sonra Sultan Şihâbüddîn Avzî'ye karın olup onun nezdinde nâil-i hazz oldu; ve ondan sonra da Sultân-ı Kebîr Alâeddîn Harzemşâh Muhammed'e kurbîyet peydâ ederek merâtib-i refiaya nâil ve onun yanında mukîm oldu; ve musannafâtı ile âfâkta iştihâr ederek "Şeyhü'l-İslâm" lakabını ikrâr etti. Râkib olduğu vakit etrâfında fukahâ ve sâireden 300 kimse ile berâber giderdi. Ulûma cidden şiddet-i hursî olup ashâbının kendisine edeb ve ta'zîmi keşir idi. *Tefsîr, el-Metâlibü'l-Âliye, Nihâyetü'l-Ukûl, [Kitâbü'l]-Erbâin, İrşâdû'n-Nezâir, el-Maâlim, Şerhu'l-İşârât, Uyûnû'l-Hikme, Şerhu'l-Esmâi'l-Hüsna* gibi birçok musannafâtı vardır. Velhâsıl ulûm ve fûnûn-ı mütenevviada bir bahr-i zâhır ve zekâ ve irfânda misli nâdir idi. 606 sene-i hicriyesinden id-i fîrda pazartesi günü Herat şehrinde vefât etmiştir. Vefâtı Kerrâmiyye tâifesinin içeceği suyu zehirlemelerinden neş'et ettiği rivâyet olunur. Rahmetullahi aleyh."

Fakat sıfât-ı nefsanîyyeden ve ahkâm-ı cismânîyyeden kurtulup esrâr-ı dîne vâkif olmak için aklın ve ilmin kemâli kâfi değildir. Mutlakâ Hakk'a vâsıl bir mürşid-i kâmilin terbiyesi altında riyâzât ve mücâhedât ile can kemirmek lâzımdır. Nitekim *Mükâşefât-ı Rızavî* ismindeki *Mesnevî-i Şerif* şerhinde bu zât hakkında şöyle bir menkıbe beyân olunur:

"Fahreddîn-i Râzî ulûm-ı akliyyede sâhib-i mezheb idi. Vâcib Teâlâ hazretlerinin vücûdunu isbât için bin bir delîl-i akîl ikâme etmiş idi. Şeyh Necmüddîn-i Kübrâ hazretlerinin şöhet-i kerâmâtını işitti ve onlar ile buluştu. Mübâhase ve münâzara etti. O âlim-i rabbânînin ilmi karşısında kendisini câhil gördü. Kendisini halvete koymalarını istedi. Vaktâki halvete girdi, sînesinden heybetli sadâlar işitti ve tâkat getiremeyip halvetten çıktı; ve hâlini o hazrete söyledi. Buyurdular ki: "Nukûş-ı felsefî senin levh-i sîneni urmalıyor. Eğer sabredeydin, onun yerine nûr-ı ma'rifet doldururlar idi". Fahreddîn-i Râzî "Ma'lûmâtımın benden selbini istemem!" dedi ve o sohbetten ayrıldı; ve vatanına döndü, hastalandı, hâl-i ihtizârında İblis-i laîn onunla muârefe etti ve vücûd-ı Hak Teâlâ için saydığı delilleri birer birer ibtâl etti. Nihâyet bir delîl kaldı, o delîlin dahi reddi sâdedinde idi ki, ıztırâba düştü. Necmeddîn-i Kübrâ hazretleri oturduğu mecliste nûr-ı bâtın ile onun hâline vâkif olup ehl-i

meclise bu husûsta izâhât verdi; ve "Fahr-ı Râzî birkaç gün fukarâ ile berâ-ber vakit geçirdi. Düşmanın galib olduğu ve îmânının tehlikeye düştüğü bu vakitte, ona yardımın sarf-ı nazar etmek mürüvvet değildir" buyurdu ve rû-hâniyeti ile Fahr-ı Râzî'nin imdâdına yetişip dedi ki: "Ey Fahr-ı Râzî, o lâine cevâben de ki: "Muhbir-i sâdık (S.a.v.) bize Hakk'ın vahdâniyetinden haber verdi ve onun haberiyle bildim ki, Hak birdir". Bu ikrâr ile şeytanın şerinden kurtuldu."

İmdi bu menkıbeden anlaşıldığı üzere "sırr-ı dîn", vahdet-i vücûddur; ve vahdet-i vücûdu aklın ve ilmen idrâk etmek kâfî değildir. Zîrâ akıl ve ilim insanı zevkan ve hâlen kesret tarafına çekip götürür. Binâenaleyh akıl ve ilim mertebe-i şeriat ve tarikat için lâzımdır. Mertebe-i hakîkatte akıl ve ilim muz-mahill olur. Nitekim cenâb-ı Pîr efendimiz *Dîvân-ı Kebîr*'lerinde şöyle buyururlar:

زدانشها بشویم دل ز خود خود را کنم غافل که پیش دلبر مقبل نشاید ذو فنون رفتن

Nazmen tercüme:

"Atıp dilden ulûmu eyleyim benden beni gâfil
Huzûr-ı dîlbere lâîk değildir, zû-fünûn gitmek"

Ve diğer bir beyitlerinde şöyle buyururlar:

گر علم خرابات ترا هم نفس استی این علم و هنر پیش تو باد و هوس استی

"Eğer harâbât ilmi sana hem-nefes olaydı, bu ilim ve hûner senin önünde he-vâ ve heves olurdu."

لیک چون من لم یدق لم یدر بود عقل و تخیلات او حیرت فرود

4140. *Fakat mâdemki bir kimse tatmadı, bilmedi; onun akli ve tahyîlâtı hay-*
[4145] *ret arttırdı.*

Fakat mâdemki sırr-ı dîn olan vahdet-i vücûd hakîkatini bir kimse kendi nefsinde tatmadı, binâenaleyh bu sırrı bilemedi ve anlayamadı; ve onun akli ve aklıyla tahayyül ettiği ma'nâlar onun hayretini arttırdı. Meselâ akıl der ki: "Mâdemki bütün vücûd ve varlık Hakk'ındır ve eşyanın nefsü'l-emrde vücûdu sâbit değildir, şu hâlde kulların vücûdu da Hak olmak lâzım gelir. Binâenaleyh teklîf ve emr ve nehy niçindir ve ne faydası vardır? Bu yanlış bir ilimdir ve dalâlettir; ve evliyânın bu gibi keşiflerinde hatâ olmak lâzım gelir". O zavallı akıl böyle hayret-i mezmûmeye düşer. Zîrâ bu hayret cehilden mün-

baisdir ve bu cehle müsteniddir ki, delâil-i akliyyelerine tâbi' olan ulemâ-i zâ-hir Hz. Şeyh-i Ekber efendimizin ve bu *Mesnevî-i Şerîf*'in vahdet-i vücûda dâir sözlerine i'tirâz ederler ve kendi hadlerini bilmezler.

کی شود کشف از تفکر این انا این انا مکشوف شد بعد از فنا

4141. 'Bu "ene" tefekkür cihetinden ne vakit keşfolur? 'Bu "ene" fenâdan sonra mekşûf oldu.

Bu abdin vücûdunda zâhir olan Hakkânî "ene" tefekkürât-ı akliyye cihe-tinden hiçbir vakit keşfolunamaz. Zîrâ aklın nazarında keserâtın vücûdu sâ-bittir ve keserât nefsü'l-emrde mevcûddur. Bu Hakkânî olan "ene" cismânî olan "ene"nin fenâsından ve vücûd-ı mevhumun nazar-ı akliden zevâlinde sonra abde zevkan ve hâlen mekşûf olur.

می‌فتد این عقلا در افتقاد در مفاکع حلول و اتحاد

4142. 'Bu akıllar iftikâdda hulûl ve ittihâd çukuruna düşer.

"İftikad", kaybetmek ve kaybolmuşu aramak ma'nâlarıdır. "Megâk", çukur demektir. Ya'ni, bu akıllar bu Hakkânî olan benlik ma'nâsını araştırmakta, Hakk'ın abde hulûl etmesi veyâhud Hak ile abdin birleşmesi gibi bir dalâlet çukuruna düşer. Zîrâ aklın nazarında Hakk'ın ayrı ve halkın da ayrı bir vücûdları ve varlıkları vardır. Binâenaleyh akla göre abdin enâniyeti Hakk'ın enâniyeti olmak için Hakk'ın abde ya hulûl etmesi veyâhud Hakk'ın vücûdunun abdin vücûdu ile birleşmesi lâzım gelir. Bu hulûl ve ittihâd ise şübhesiz dalâlet olur.

ای ایاز گشته فانی ز اقتراب همچو اختر در شعاع آفتاب

4143. Ey iktirâb cihetinden güneşin şua'ından yıldız gibi fânî olmuş Ayaz!

Ey Hakk'a iktirâbından ve yaklaşmasından dolayı vücûd-ı cismânîsinden fânî olmuş olan insân-ı kâmil! Senin sıfât-ı abdâniyyenin ve cismâniyyenin fenâsı ve zevâlî güneşin şua'ı içinde yıldızların nûru gizlenmesi gibidir. Mu-hakkukîn hazarâtı bu zevkî olan ma'nâyı bir dereceye kadar akla takrîb için ba'zı misâller getirirler ki, bu beyt-i şerîfde bu misâllerin birisi beyân buyrulmuştur. Ya'ni, gece karanlığında yıldızların eseri ve nûru zâhirdir. Vaktâki güneşin doğup şua'ı her tarafı istilâ eder, yıldızların âsân ve nûru o şua'ı içinde gizlenir. وَأَسْجَدُ وَأَقْرَبُ (Alak, 96/19) ["Secde et ve yaklaş!"] âyet-i kerîmesi

mûcibince Hakk'a secde-i hulûs ile iktirâb etmiş ve yaklaşmış olan insân-ı kâmilin âlem-i tabiat gecesinin karanlığında görülen âsâr-ı cismâniyyesi hakikat güneşinin tulû'u zamânında gizlenir. Ve onun sıfât-ı cismâniyyesini sıfât-ı Hakkâniyye örter. Bu hâlde hulûl ve ittihâd yoktur.

بلکه چون نطفه مبدل تو به تن نه از حلول و اتحاد مقتضی

4144. *Belki sen nutfе gibi tene mübeddelsin. Müfteten olan hulûl ve ittihâd cihetinden değil!*

Bu beyt-i şerîfdeki misâlde vücûdun merâtibine işâret buyrulur. Ya'ni, ey insan sen evvelce nutfе idin; sonra o nutfе ana karında birtakım istihâleler geçirdi, nihâyet doğdun. Seneler geçti büyüdün ve koskoca bir şahıs oldun. Nutfе ayrı ve senin bu koca şahsın ayrı mı idi? Ve nutfе sana hulûl mü etti? Veyâhud nutfе senin bu şahsın ile mi birleşti? Hayır, bunda ne hulûl ne de ittihâd vardır. Belki nutfenin şahsiyet iktisâbı bir hâlden bir hâle tekallübünden ibârettir. İşte bu enâniyet dahi buna benzer. Senin enâniyet-i cismâniyyen enâniyyet-i hakkâniyyeye tebeddül etti. "Müfteten", mahall-i fitne ve fitneye atılmış demektir.

عفو کن ای عفو در صندوق تو سابق لطفی همه مسبوق تو

4145. *Ey şâh, affet! Afv senin sandığındadır. Lûtfun sâbıkusın. Hep senin mesbûkudur.*

"Sandık"tan murâd, esmâ-i cemâliyyeden olan "Afüvv" ism-i şerîfidir. Ya'ni, ey şâh-ı hakîkî, mücrimleri affet, afv senin esmâ-i cemâliyyeden olan "Afüvv" ism-i şerîfinde münderiçtir. Kullarındaki affetmek hâssası sâbık olan senin bu ism-i şerîfinin onlara olan aksidir. Binâenaleyh afvde sen sâbıkusın ve kulların bu afvde senin mesbûkudur; ve onların affi senin affına bağlıdır.

من که باشم که بگویم عفو کن ای تو سلطان و خلاصه امر کن

4146. *Ben kim olurum ki, "Affet!" diyeyim. Ey sen ki "Kün!" emrinin sultânı ve hulâsasın.*

Ben kim oluyorum ki, sana hitâben: "Mücrimleri affeti!" diyeyim. Bütün olmuş ve olmakta olan ve olacak olan işlerin kâffesi senin "Ol!" emrine tâbidir. Binâenaleyh sen "Kün!" emrinin sultânısın; ve kelâm senin sıfatın olup bütün mahlûkâtın "Ol!" emirleri senin bu kelâmının tafsîlidir; ve senin "Kün!" emrin bu tafsîllerin hulâsasıdır.

من که باشم که بدم من با منت ای گرفته جمله منها دامت

4147. Ben kim olurum ki, ben senin benliğin ile olayım? Ey şâh, bütün "ben"ler senin eteğini tutmuştur.

Ben kim oluyorum ki, ben, senin benliğin ile olayım? Zîrâ benim mevhum olan benliğim senin hakikî benliğinden doğmuş bir hayâl ve bir gölgedir. Bir hayâlin ve gölgenin "ben" demesi ancak o hayâlin ve gölgenin sâhibine "sen" demesidir. Binâenaleyh ey zât-ı azîmü's-şân, bütün bu mevhum olan benler senin eteğini tutmuştur. Eğer o hayâlleri ve gölgeleri kendine çekersen ortada "ben" diyecek senden başka hiçbir kimse kalmaz.

مجرم داشتن ایاز خود را در این شفاعتگری و عذر این جرم خواستن و درین
عذر گویی خود را مجرم دانستن، و این شکستگی از شناخت و عظمت شاه بر
خیزد که انا أعلمکم بالله و اخشاکم لله و قال الله تعالی إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ

Ayaz'ın bu şefâatçılıkte kendisini mücrim tutması ve bu cürmün özrünü dilemesi; ve bu özür söyleyicilikte kendisini mücrim bilmek ve bu acz, şâhi tanımaktan ve azametten kalkar. Zîrâ "Ben sizin en çok bilicinizim ve benim Allah için korkum ziyâdedir!" buyrulur; ve Allah Teâlâ "Allah'tan ancak onun ulemâdan olan kulları korkar" (Fâtır, 35/28) buyurur

انا أعلمکم بالله و اخشاکم لله ["Ben sizin, Allâh'ı en çok bilenin ve O'ndan en çok korkanınızı!"] hadîs-i şerîfidir. Bu hadîs-i şerîfin sebeb-i vürûdu şudur: "Ashâb-ı kirâmdan bir cemâat dediler ki: "Bizler Hz. Peygamber gibi değiliz. Zîrâ Allah Teâlâ onun geçmiş ve gelecek günahlarını affetmiştir. Biz ise günâha müstağrakız. Binâenaleyh bizim için ibâdete sa'y etmek lâzımdır. Onlardan birisi "Ben geceleri de aslâ uyku uyumayıp namaz kılacağımı!" dedi. Diğer birisi de "Ben ömrümü oruç tutarak geçireceğimi!" dedi. Diğer birisi dahi, "Ben hiç nikâh etmeyeceğim ve evlenmeyeceğimi!" dedi. Onların bu kararlarını Resûl-i Ekrem Efendimiz işitti, münfail olup buyurdular ki: "Ben uyku uyurum ve namaz kılırım, ve oruç tutup iftâr da ederim; ve nikâh benim sün-

netimdir; ve benim sünnetimden yüz çeviren bizden değildir. Zîrâ ben sizin Allah'ı en çok bilicinizim ve Allah için sizin en çok korkucunuzum!"

إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ (Fâtır, 35/28) ["Allah'tan ancak âlim kulları!"] âyet-i kerîmesi sûre-i Fâur'dadır. Yukandaki hadis-i şerif bu âyet-i kerîmeye müsteniddir. Zîrâ Resûl-i Ekrem Efendimiz, mâdemki ilimde ekmel idi, Allah Teâlâ'dan havf ve haşyeti dahi bu âyet-i kerîme mücibince ekmel idi; ve Allah Teâlâ'yı ve onun azametini tanıyan ve anlayan kimsenin huzûr-ı ilâhîdeki aczi tabîi bir haldir. Binâenaleyh insân-ı kâmil Hakk'ın kendisine bahşettiği bir hâl-i fitrî icâbı olarak mücrimlere şefâate tasaddî ettiği vakit, Hakk'ın azametini idrâki sebebiyle bu şefâatçılığı dahi bir kabâhat ve cürüm bilip Hak'tan özürliler ve affını ister. Nitekim ârîdeki ebyât-ı şerîfede tafsîl buyrulur:

من کی آرام رحم خلم آلود را ره نمایم علم انلود را

4148. *Ben ne vakit hulme bulaşmış rahmi getiririm? Ve ilme boyanmış hilme yol gösteririm?*

Birinci mısra'daki "hulm", rü'yâ; ikinci mısra'daki "hilm", vakâr ve sükûn ve yavaşlık ve ukûbet etmek istedikte terk-i acele etmek ma'nâsınadır. Ya'ni ey şâh-i hakîkî, benim merhametim, rü'yâ mesâbesinde olan bu vücûd-ı mecâzî ve izâfî âlemine karışık bir merhamettir ve fânîdir; ve senin hilmin ve yavaşlığın ise ilm-i ezelin icâbıdır. Ben böyle rü'yâyâ bulaşık bir merhameti izhâr edip senin ilm-i ezeline boyanmış olan hükmüne ne vakit yol gösterip mücrimlerin affını isteyebilirim? Bu beyt-i şerîf Hind nüshalarında şu sûrettedir:

من کی آرام رحم خلم آلود را ره نمایم علم انلود را

Tercüme: "Ben ne vakit gazaba bulaşık olan merhameti getiririm? Hilme boyanmış olan ilme yol gösteririm?"

Birinci mısra'daki "hilm" (خلم), gazab ma'nâsınadır. Ya'ni, ey şâh, benim merhametim öfkem ile karışıktır. Ben bu öfkemi bertaraf etmek sûretiyle merhameti izhâr ederim. Binâenaleyh ben ne vakit böyle bir merhamet ile "Hâlim" ism-i şerîfine bulaşmış olan ilm-i ezeline yol gösterip mücrimlerin affını isteyebilirim? Zîrâ afv ve mağfîret dahi sırr-ı kadere bağıdır ve abdin ayn-ı sâbitesinin isti'dâdına muallakur. Bunu da ancak sen bilirsin.

صد هزاران صفع را ارزانیم گر زبون صفعها گردانیم

4149. *Eğer beni tokatların zebûnu edersen, yüz binlerce tokatlara lâyyığım!*

"Saf", tokat demektir. "Tokat"tan murâd, Hakk'ın tecelliyât-ı celâliyyesi-
dir. Ya'ni, ey şâh, ben senin tecelliyâtının zebûnu ve mağlûbuyum. Eger be-
ni yüz binlerce tecelliyât-ı celâliyyen tokatlar ise bunlara da lâyıgım! Zîrâ ben
senin abd-i mahzınım.

من چه گویم پیش از علامت کنم یا که وا یادت دهم شرط کرم

4150. *Ben ne söyleyeyim? Senin huzûrunda i'lâm edeyim! Yâhud kerem şar-*
[4155] *tını senin yâdına getireyim!*

Ey şâh, ben senin ilm-i ezelinin lâhuk olduğu bir şey hakkında ne söyle-
yeyim ve senin huzûrunda senin o bildiğini sana bildireyim! Yâhud bu müc-
rimlerin kusûrunu affetmek kerem şartından olduğunu sana ihtâr edeyim? Bu
hâl ne kadar yanlış bir hareket olur!

آن چه معلوم تو نبود چیست آن و آنچه یادت نیست کو اندر جهان

4151. *O şey ki, senin ma'lûmun olmaz, o nedir? Ve o şey ki, senin yâdında*
değildir, cihânda nerededir?

Ey şâh, senin ilm-i ezelinin muhît olmadığı bir şey var mıdır? Ve senin
ihâta-i ilmiyyen hâricinde cihânda bir şey var mıdır?

ای تو پاک از جهل و علمت پاک از آن که فراموشی کند بر وی نهان

4152. *Ey sen ki, cehlden pâksin ve senin ilmin ondan pâktir ki, unutkanlık onu*
gizlesin!

Ey şâh, sen öyle bir şahsın ki, cehlden pâksin! Ve senin ilmin dahi unut-
kanlık ârız olmak sebebiyle bildiğin bir şeyi sana unutturup gizlemekten pâk-
tır ve senin ilmine aslâ unutkanlık ârız olmaz.

هیچ کس را تو کسی انگاشتی همچو خورشیدش بنور افراشتی

4153. *Hiç olan bir kimseyi, bir kimse tasvîr ettin, onu güneş gibi nûr ile yük-*
selttin.

Ya'ni, aslında bir hiç olan kimseyi lûtuf ve keremin ile bir mu'teber kim-
se olarak tasvîr ettin ve vücûda getirdin ve bir insan-ı kâmil yaptın ve ona
kendi nûrundan verip, güneş gibi bu nûr ile yükselttin.

چون کسم کردی اگر لابه کنم مستمع شو لابه ام را از کرم

4154. *Mâdemki beni bir kimse yaptın, eğer yalvarır isem benim yalvarmamı*
kerem cihetinden müstemi' ol!

Mâdemki ben hiç iken mahzâ keremin ile beni kulların arasında mu'teber bir kimse ve bir insân-ı kâmil yaptın, eğer sana yalvarır isem, yine o kere-minden dolayı benim yalvarmamı dinle ve lütfen nazar-ı i'tibâra al!

ز انکه از نفسم چو بیرون برده آن شفاعت هم تو خود را کرده

4155. *Zîrâ mâdemki beni nefsimden dışarıya götürmüşsün, o şefâati dahi sen kendin için etmişsin.*

Zîrâ mâdemki beni sîfât-ı nefsâniyyemden soydun ve kendi sıfatlarını giy-dirdin, binâenaleyh mücrimlere bu şefâati eden dahi yine sensin!

چون ز رخت من تهی گشت این وطن تر و خشک خانه نبود آن

4156. *Mâdemki bu vatandan benim eşyâm boşaldı, evin yaş ve kurusu benim olmaz!*

Mâdemki bu cismâniyet vatanından benim eşyâm mesâbesinde olan sîfât-ı cismâniyyem ve nefsâniyyem boşaldı, artık bu evin yaşı ve kurusu velhâsıl bütün müstemilâtı benim değildir, hep senindir!

هم دعا از من روا کردی چو آب هم ثباتش بخش و دارش مستجاب

4157. *Duâyı da benden su gibi akıcı ettin. Ona sebât da bahşet ve onu müste-câb tut!*

Cenâb-ı Şeyh-i Ekber (k.s.) *Fusûsu'l-Hikem*'de Fass-ı Şîsî'de buyururlar ki: فهو العبد المحض و ليس لهذا الداعى همة متعلقة فيما يسأل فيه من معين او غير معين و اما همة فى يا'ni امتثال اوامر سيده فاذا اقتضى الحال السؤال سأل عبودية و اذا اقتضى التفويض و السكوت سكت "O insân-ı kâmil abd-i mahzdır ve duâ edici için muayyen ve gayr-ı muay-yen olan matlûbdan istediği şeyde himmet-i müteallika yoktur. Onun himme-ti ancak efendisinin emirlerine imtisâldedir. Binâenaleyh hâl talebi iktizâ etti-ği vakit, ubûdiyyeten taleb eder; ve tefvîzi ve sükûtu iktizâ ettiği vakit dahi sâkit olur." Bu beyt-i şerîfde dahi bu hakikate işâret buyrulur. Ya'ni, ilm-i ezeliinde bu mücrimlerin ayn-ı sâbitelerinin isti'dâdı afva mazhariyet oldu-ğundan, benim onlar hakkındaki afv talebimi benden su gibi akıcı ettin. Bi-nâenaleyh o duâya sebât bahşet ve onu müstecâb et!

هم تو بودی اول آرنده دعا هم تو باش آخر اجابت را رجا

4158. *Ervela duâyı getirici de sen idin. Nihâyet icâbete de recâ sen ol!*

"Recâ'" (رجاء), elifin kasrı ile okunur, burada "taraf ve nâhiye" ma'nâsı-
nadır. Ya'ni, ey şâh, o duâyı mücrimlerin isti'dâdına mebnî benim dilimden
su gibi akıttın ve getirdin; ve sonunda o duânın kabûlüne yine sen taraf ol!
"Recâ'", elifin meddi ile "ummak" ma'nâsına olursa ma'nâ şöyle olur: Ya'ni,
"Benden zâhîr olan ahvâlin hepsi senindir. Duâyı mücrimler hakkında lisâ-
nımdan sen getirdin ve onun icâbetini de bana umdurdun. Binâenaleyh icâ-
bete olan bu ummak dahi senindir."

تا زخم من لاف کان شاه جهان بهر بنده عفو کرد از مجرمان

4159. *Hattâ ben, o şâh-ı cihân kulu için mücrimlerden affetti, diye övüneyim!*

Ya'ni, mücrimleri affetmek ezelde senin lütuf ve keremin ile mukadderdir.
Onların affi için benim şefâatimi vesîle ettin ve bu şefâati, cihânın şâh-ı ha-
kîkîsi mahzâ bu kulunun hatırı için, mücrimlerden sâdır olan o kabâhati af-
fetti, diye övünmem için ortaya koydun.

درد بودم سر بسر من خود پسند کرد شاهم داروی هر دردمند

4160. *Ben baştan başa derd ve hod-pesend idim. Şâh beni her derdlinin ilâcı*
[4165] *yaptı.*

Ben fenâ ve bekâ mertebelerine vusûlden evvel baştan başa cismâniyet
ve nefsâniyet illetleriyle ma'lûl idim ve kendimi beğenici idim. Şâh-ı hakîkî
beni bu mevhûm benliğimden geçirdi ve insân-ı kâmil yaptı; ve cismâniyet
ve nefsâniyet hastalıklarıyla ma'lûl olan her bir kimsenin derdlerine dermân
etti.

دوزخی بودم پر از شور و شری کرد دست فضل اویم کوثری

4161. *Bir şûr u şerden dolu cehennem idim. Onun fazlının eli beni bir kevser*
etti.

Ben evvelce fitneler ve şerler ile dolu nefis ve tabîat cehennemi idim. Şâ-
hın fazlının ve inâyetinin eli beni bir kevser yaptı. "Kevser", cennet ırmakla-
rından birinin adıdır; ve "hayrı ve ihsânı çok olan büyük kimse"ye de itlâk
olunur. Burada bu iki ma'nâ da münâsibdir. Ya'ni, ben evvelce fitneler ve
şerler dolu nefis ve tabîat cehennemi ve halk için hayırsız bir kimse idim.
Hakk'ın fazlı beni halka hayrı ve ihsânı çok olan bir büyük kimse ve cennet
ırmaklarından bir ırmak gibi yaptı.

هر که را سوزید دوزخ در قودّ من برویام دگر بار از جسد

4162. *Cehennem her kimi kısâsın yaktı ise ben onu diğer def'a cesedden bitiririm.*

Nefis ve tabiat cehennemi sıfât-ı nefsâniyye sebebiyle yaptığı cürümlerden dolayı her kimi kısâsen ve cebren yaktı ise, ben onu o cürümlerden temizleyip tekrar sûret ve cesed cihetinden bitirir ve neşv ü nemâlandırırım.

Ma'lûm olsun ki, nefis ve tabiat sevgiyle emr-i şer'i hâricinde yapılan fiillerden cisimde birtakım illetler peydâ olur. Meselâ içkiden mi'de ve kalb ve bağırsak hastalıkları; ve zinâdan frengi ve bel soğukluğu ve verem; ve gusl etmemeden ekzema ve emsâli illetler zuhûr eder. Bunlar tabiat cehennemi-nin kısâsı ve azâbıdır. Eğer bu kabâhatlere mübtelâ olan kimse tövbe edip insân-ı kâmile intisâb ederse, cennetin kevseri ehl-i cehennemi nasıl temizleyip tekrar yeni cisim bitirirse, o insân-ı kâmil dahi onun illetlerini def' edip ona beden sıhhati ve kalb selâmeti te'mîn eder. Nitekim cenâb-ı Pîr efendimiz bu hâle işâreten *Dîvân-ı Kebîr*lerinde şöyle buyururlar:

حکیمیم طبیبیم زبغداد رسیدیم بس علتیانرا زغم باز خریدیم

حکیمانِ اَهِم ز کس مزد نخواهیم که مادر تن رنجور چو اندیشه دويدیم

"*Hakîmiz, tabîbiz, Bağdâd'dan eriştik! Bir çok illetlileri gamdan kurtardık! İlâhî olan hakîmleriz, kimseden ücret istemeyiz, zîrâ biz hastanın cismine düşüncce gibi koştuk!*"

کار کوثر چیست هر که سوخته گردد از وی ثابت و اندوخته

4163. *Kevserin işi nedir? Her kim yanmış ise ondan sâbit ve cem' edilmiş olur.*

Kevser ırmağının işi ve hâssası nedir? Cehennemden çıkanları yıkayıp onların cisimlerini sâbit kılar ve cem' eder. Bunun gibi kevser mesâbesinde olan insân-ı kâmil dahi, cismâniyet ve nefsâniyet cehennemi içinde cehil alevleri ile yanmış olanları ulûm ve maârif-i ilâhiyye ile tesbît ve onların perişan olan varlıklarını Hakk'ın varlığında cem' eder. "Endûhten", cem' etmek ve berâber yukarı getirmek ma'nâsınadır.

قطره قطره او منادی کرم کانچه دوزخ سوخته من باز آورم

4164. *O kevser, "O şeyi ki cehennem yakmıştır, ben onu geri getiririm!" diye katre katre keremin münâdisidir.*

O kevser ırmağı, "Ben cehennemini yakıp perişan ettiği şeyi cem' edip yerine getiririm!" diye katre katre keremini i'lân ettiği gibi, kevser mesâbesinde olan insân-ı kâmil dahi, "Ben nefis ve tabîat cehenneminin yakıp perişan ettiği kimseleri cem' edip cennet-i kalb ve ma'rifete yükseltmek keremini i'lân eder.

هست دوزخ همچو سرمای خزان هست کوثر چون بهار ای گلستان

4165. *Cehennem sonbaharın soğuğu gibidir; ey gülistan, kevser bahâr gibidir!*

Nefis ve tabîatın esîri ve ayn-ı cehennem olan kimse sonbaharın soğuğu gibidir. Onun nefesi kime isâbet ederse, onun güzelliğini izâle eder. Ey isti'dâdı maârif-i ilâhiyye güllerinin neşv ü nemâsına müsâid olup gülistan mesâbesinde olan sâlik-i sâdık, kevser mesâbesinde olan insân-ı kâmil bahar gibidir! Senin o isti'dâdını mertebe-i file getirir.

هست دوزخ همچو مرگ و خاک و گور هست کوثر بر مثال نفخ صور

4166. *Cehennem ölüm ve toprak ve mezar gibidir. Kevser, sûrun nefsi misâli üzerinedir.*

Cehennem tab' ve mizâcında olan nefsânî kimse ölüm gibidir. Musâhibini öldürür ve toprak gibidir, çürütüp mahveder ve karanlık mezar gibi insanın kalbine kasvet ve vahşet verir. Kevser mesâbesinde olan insân-ı kâmil ise İsrâfîl (a.s.)'ın nefh-i sûru gibidir ki, cehl ile ölü mesâbesinde olanları ulûm-ı le-dünniyye ve maârif-i rabbâniyye ile diriltir.

ای ز دوزخ سوخته اجسامتان سوی کوثر می کشد اکرامتان

4167. *Ey kimseler ki cisimleriniz cehennemden yanmıştır. İkrâm sizi kevser tarafına çeker.*

Ey nefsânî ve cismânî olan kimseler, sizin cisimleriniz nefis ve hevâ cehenneminden ve ateşinden yanmıştır! Hak Teâlâ hazretlerinin ikrâmı sizi kevser mesâbesinde olan insân-ı kâmil tarafına çeker ve sizi bu ateşten kurtarmak murâd buyurur.

چون خلقتُ الخلقَ کى یربِّحَ علیَّ لطف تو فرمود ای قیوم حی

4168. *Ey diri olan Kayyûm, senin lütfun "Ben halkı, benim indimde fâide bulmak için yarattım!" buyurdu.*

Bu ve âtideki beyt-i şerîfde şu hadis-i kudsiye işâret buyrulur. خلقت الخلق كي لا لأن أربح عليهم يا 'ni "Ben halkı benim indimde ribh ve fâide bulmak için yarattım. Yoksa ben bunlardan fâide bulmak için yaratmadım!" Ya'ni, ey vücûd-ı izâfî âlemi, vücûd-ı hakîkisi ile kâim ve bîcümle avâlimin Kayyûm'u olan Hayy ve diri, senin lütfun "Ben halkı, benden fâide bulsunlar diye yarattım!" buyurdu.

لا لأن أربح عليهم جود تست که شود زو جمله ناقصها درست

4169. "Onların üzerinde fâide bulmak için değil!" senin cûdundur ki, bütün nâkıslar ondan dürüst olur.

Ya'ni "Ben onlardan fâide bulmak için yaratmadım!" buyurman, senin cûd ve keremindir. Zîrâ senin o cûdundan bütün nâkıs olan mahlûkât dürüst ve kâmil olur. Binâenaleyh mücrimler insanlık mertebesinde henüz nâkıstırlar. Onlar ancak senin affın ile ve ahd-i ilâhın mücibince fâidelenip dürüst ve kâmil olurlar.

عفو کن زین بندگان تن پرست عفو از دریای عفو اولیتر است

4170. ^[4175] Bu ten-perest olan bendelerden affet! Afv deryâsından "afv" daha evlâdur!

Ey şâh, bu cisimlerine tapan ve hareketleri rûhlarının değil, cisimlerinin hükmüne tâbî' olan kullardan sâdır olan cürümleri affet! Senin Afüvv ism-i şerîfin bir deryâ gibidir. O deryâdan sudûr eden afv daha evlâ olan bir afvdir. Onun yanında kulların affı hiçtir.

عفو خلقان همچو جوی و همچو سیل هم بدان دریای خود تازند خیل

4171. Halâyıkın affı ırmak gibi ve sel gibidir. Yine o kendinin deryâsına hayli koştururlar.

"Hayl", fikretmek ve hıfzetmek ve at sürüsü ve süvârî cemaati ma'nâlı-nadır. Ya'ni, senin deryâ-yı afvın yanında kulların afvı ırmağa ve sele benzer. ırmak ve sel nasıl deryâya akarsa, bunlar dahi afv sıfatı sürülerini ve fikirlerini öylece senin o afv deryâna koştururlar. Zîrâ onlardaki afv sıfatının aslı senin "Afüvv" ism-i şerîfindir.

عفوها هر شب از این دل پاره ها چون کبوتر سوی تو آید شها

4172. Afvler her gece bu gönülden güvercin gibi uçmalar ile senin tarafına gelir ey şâh!

"Pâre", kelimesinin müteaddid ma'nâları vardır. Bir ma'nâsı da "uçmak ve pervâz etmek"tir. Sıfat-ı afv güvercinlere teşbîh buyrulmuş olduğundan burada bu ma'nâ münâsib görünür. "Hâ", edât-ı cem'dir. "Pâre-hâ", uçmalar ve pervâz etmeler" demek olur. Ya'ni, ey şâh, kulların afv sıfatları, onlar uyudukları vakit, her gece bu gönülden güvercin gibi uçmalar ile senin tarafına gelir.

بازشان وقت سحر پران کنی تا بشب محبوس این ابدان کنی

4173. *Seher vakti tekrar onları uçucu edersin. Geceye kadar bu bedenlerin mahbûsu edersin.*

Ey şâh, sen o sıfatları kulların seher vaktinde uyandıkları zaman tekrar onların cisimleri tarafına güvercin gibi salıverip uçurursun. Onları geceye ve kullarının uyku zamanına kadar bu cisim kafeslerinde mahbûs edersin. Nitekim bu ma'nâ bu cildin 1776 numarasına müsâdîf olan: *جسم خود بشناسد و در وی رود* ["Kendinin cismini tanı ve ona gider; kuyumcunun canı terzi tarafına ne vakit gider?] beyt-i şerifinde geçti; ve *Fîhi Mâ Fîh*'den alınan bir bahis dahi oraya dercolundu.

پر زنان بار دگر در وقت شام می‌پرند از عشق آن ایوان و بام

4174. *Tekrar kanat vurucu olarak akşam vaktinde o eyvân ve damın aşkından uçarlar.*

Akşam olduğu ve kulların uyuduğu vakit tekrar o sıfatlar güvercin gibi kanat vurucu olarak senin "Afüvv" ism-i şerifinin sarayına ve damına konmak ve kavuşmak aşkıdan dolayı cisim kafeslerinden kurtulup uçarlar.

تا که از تن تار وصلت بگسلند پیش تو آیند کز تو مقبلند

4175. *Hattâ cisimden vuslat ipliğini koparırlar. Senin huzûruna gelirler. Zî-râ senden mukbilirdir.*

Hattâ cisimden bu cisme bitişik olan ipliği ve râbitayı koparırlar ve senin huzûruna gelirler. Zîrâ senin huzûrunda cisim tarafına teveccüh edicidirler. Binâenaleyh *يَدُهُ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ وَآيَةُ تَرْجَعُونَ* (Yâsîn, 36/83) ya'ni "Her bir şeyin melekûtu ve bâtını Hakk'ın yedindedir ve O'na rücû' ederler" âyet-i kerîme-si mücibince Sen'den gelirler ve yine Sana rücû' ederler.

پر زنان ایمن ز رجع سرنگون در هوا کانا ایته راجعون

4176. *Baş aşağı rücû'dan emîn olarak havada "Biz ona dönücüleriz!" diye kanat vururlar.*

Ya'ni, o latîf olan sıfatlar havada, "Biz aslımız [olan] sıfat-ı ilâhiyyeye dönücüleriz!" diye baş aşağı rücû'dan emîn olarak kanat vurarak uçarlar. Zîrâ sıfat-ı mahmûdeden her birisi aslına rücû' ettiği vakit, artık aslından geri dönmez. Hak Teâlâ onun yulânı illiyyîne çeker. Nitekim âyet-i kerîme'de *إِنَّ كِتَابَ الْآزْوَاجِ لَفِي عَيْنٍ* (Mutaffîn, 83/18) ["Şühbesiz iyilerin kitabı illiyyindedir"] buyrulur. Yukarıki beyitlerde kulların uyuduğu vakit bu sıfatların cisimlerden ayrılıp uyandıkları vakit cisimlere taallukundan bahis buyrulması, her anda tekevvün eden sıfat-ı mahmûdenin aynen inip çıkması değildir. Belki çıkan sıfat-ı mahmûdenin nazîrinin beden habsine gelmesidir. Zîrâ âyet-i kerîmede *كُلُّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ* (Rahmân, 55/29) ya'ni "Hak Teâlâ'nın tecellîsi her anda bir şe'ndedir" buyrulur. Binâenaleyh giden, gelenin aynı değildir, belki mislidir. Buna lisân-ı ehl-i hakîkate "teceddüd-i emsâl" derler; ve teceddüd-i emsâl hakkında bu *Mesnevî-i Şerîf*'in muhtelif mahallerinde izâhât geçti.

Meselâ bir mi'mâr yapacağı binânın sûretini fikrinde tasarlar ve onun bu fikri kuvâ-yı vücûdiyyesinin muhassalasıdır ve onun kuvâsı o fikrin sûretine bürünmüştür. Halbuki kuvâ-yı vücûdiyye ânen-fe-ânen tekevvün ve teceddüd eder. Giden kuvvet gelenin aynı değildir. Vaktâki uyur, bu fikirden hâfî kalır. Uyandığı vakit yine kendine gelen o binânın sûret-i fikriyyesi evvelki sûret-i fikriyyenin aynı değildir, belki misli olur. Binâenaleyh insandan ayrılan kuvvetler, suver-i fikriyyesinin libâsına bürünerek menşesine rücû' etmiş olur. Fakat eğer fikri afv ve adl ve hayr ve hasenât gibi mahmûd ve makbûl ve güzel sûretli ise onun makâmı illiyyindir ve bu fikir baş aşağı âlem-i tabîata dönmez; ve eğer fikir zulüm ve fîsk gibi mezmûm ve merdûd ve çirkin sûretli ise o fikrin büründüğü kuvvet aslına çıkmak isterse de *إِنَّ كِتَابَ الْفُجَّارِ لَفِي سَجِينٍ* (Mutaffîn, 83/7) ["Şühbesiz kötülerin kitabı siccindedir"] âyet-i kerîmesi mücibince baş aşağı siccîne ya'ni cehennem olan âlem-i tabîata döndürülmesi hakkında emr-i ilâhî olur. İşte beyt-i şerîfde bu hakîkate işâret buyrulur ve bu bahsin tafsîli cenâb-ı Şeyh-i Ekber hazretlerinin *et-Tedbîrâtü'l-İlâhiyye fî Islâh-ı Memleketi'l-İnsâniyye* isimindeki kitâb-ı şerîflerinin 11. bâbında beyân buyrulmuş ve bu hakîk tarafından dahi şerhedilmiştir.

بانگ می آید تَعَالَوْا ز آن کرم بعد از آن رجعت نماند از حرص و غم

4177. O kerem tarafından ses gelir. Geliniz, ondan sonra hırs ve gam için ric'at kalmadı!"

Bu beyt-i şerîf sıfat-ı mahmûde erbâbının ervâhu hakkındadır. Ya'ni, sıfat-ı mahmûdenin cisimden ayrılıp güzel bir libâs ve sûret ile aslına rücû' ettiği gi-

bi, vaktâki o sıfatların sâhiblerinin rûhları dahi cisimlerinden âlâkalarını kesip; "Biz Hakk'a rücû' edicileriz!" diye âlem-i bâlâya uçarlar. O kerem-i ilâhî tarafından sadâ gelip der ki: "Geliniz, artık hırs ve gam için kesif olan cihâna dönmek yoktur!"

قدر من دانسته باشید ای مهان

بس غریبها کشیدید از جهان

4178. "Cihândan çok garîblikler çektiniz, ey büyükler! Benim kadrimi bilmiş olursunuz!"

"Zîrâ o kesif olan cihândan çok garîblikler çektiniz. Dünyânın muzlim olan şuûnâtı ve ehl-i dünyâ sizi çok hırpaladı. O dünyâda benim tecelliyât-ı celâliyyemden çok cefâlar çektiniz ve sabır ve tahammül edip sû'-i edebde bulunmadınız. Ey büyükler, şimdi de benim tecelliyât-ı cemâliyyemîn ve rahîmiyyemîn kudretini bilmiş olursunuz ve safâsını sürersiniz!"

هین بیندازید پاها را دراز

زیر سایه این درختم مست ناز

4179. "Benim ağacımın sâyesi altında mest-i nâz olarak haydi ayaklarınızı uzatınız!"

"Benim bir azîm ağaç mesâbesinde olan "Kerîm" ism-i şerîfimin gölgesi altında nâzın sarhoşu olarak haydi edeb ve terbiye usûlünü düşünmeyerek ayaklarınızı uzatıp rahat rahat yatın!"

بر کنار و دست حوران خالدين

پایهای پر عنا از راه دین

4180. ^[4185] *Dîn yolundan dolayı pür-meşakkat olan ayakları hûrîlerin kucağında ve elinde ebedîdir.*

Bu mazhar-ı inâyet olanların dîn yolunda birçok meşakkat çekmiş olan ayakları hûrîlerin kucağında ve elinde ebedîdir.

کز سفر باز آمدند این صوفیان

حوریان گشته مغمز مهربان

4181. *Hûrîler göz süzücü mihrîbân olarak derler ki: "Bu sûfîler seferden geri geldiler!"*

O güzel hûrîler ki, onlar sıfât-ı mahmûdelerinin ve a'mâl-i sâlihalarının güzel sûretleridir, gözlerini süzücü ve müşfik olup derler ki: "Bu sûfîler cis-mâniyet âlemi seferinden geri geldiler!"

صوفیان صافیان چون نور خور مدتی افتاده بر خاک و قدر

4182. "Güneşin nûru gibi sâfîler olan sûfîler, bir müddet toprak ve pislik üzerine düşmüştür."

"Güneşin nûru gibi sâfî ve berrak olan sûfîler bir müddet topraktan mah-lûk ve necâsetle dolu olan cisme ve toprak olan dünyâyâ ve murdarlık âle-mine düşmüştür."

بی اثر پاک از قدر باز آمدند همچو نور سوی قرص بلند

4183. "Esersiz pislikten pâk olarak güneşin nûru gibi kurs-ı âlî tarafına geri geldiler."

"Kurs-ı bülend"den murâd, rûh-ı küllî-i Muhammedî (s.a.v.)dir. Ya'ni, "Bunlar bu kadar kesîf ve murdar bir mahalde bulundukları hâlde üzerlerin-de kesâfetten ve murdarlıktan eser yoktur; ve pislikten temiz olarak güneşin nûru gibi kurs-ı âlî, ya'ni rûh-ı küllî tarafına geri geldiler."

این گروه مجرمان هم ای مجید جمله سرهاشان بدیواری رسید

4184. "Ey mecîd, bu mücrimler gürûhunun hepsinin başları da bir duvara erişti!"

Bu beyt-i şerîf kıssanın zâhirine göre Ayaz'ın mücrimlere şefâat için şâha hitâbıdır; ve bâtınına göre insân-ı kâmilin günahkârlara şefaât için Hakk'a münâcândır. Ya'ni, "Ey şâh-ı azîz, bu mücrimlerin hepsi başlarını taşa vur-dular ve yaptıklarından utandılar!"

بر خطا و جرم خود واقف شدند گر چه مات کعبتین شه بدند

4185. "Gerçi şâhın zarlarının mağlûbu oldular. Kendilerinin hatâsına ve cür-müne vâkıf oldular."

"Ka'beteyn", tavla oyununda kullanılan iki zarın ismidir. Kıssanın zâhiri-ne göre "zarlar"dan murâd, Sultan Mahmûd'un ekâbire cevhere kıymet tak-dir ettirmesi ve her birini de tahsîn edip ikrâm etmesidir ki, ekâbirin her biri-si bu oyunda ve imtihanda mağlûb oldu; ve Ayaz'ın hareketini görüp kendi-nin hatâsını ve kabâhatini anladı. Kıssanın bâtınına ve iç yüzüne göre "zar-lar"dan murâd, Hakk'ın benlik ve bizlik ve senlik ve sizlik keserâtı içinde kul-ların irâdesini ızhâr ve kendi irâdesini ihfâ buyurmasıdır. Nitekim I. cildin 1814 numaralı beytinde تا تو با خود نرد خدمت باختی Ya'ni

"Ey sâni'-i Hakîm, sen bu taayyünât-ı kesîreyi ve beni ve bizi kendin ile tavla oyunu hizmetini oynamak için yaptın" buyrulmuş ve orada bu ma'nâ izâh edilmiştir. Ya'ni, "Gerçi fâil-i muhtâr-ı hakîkî sensin; ve hayır ve şer senin irâden olmaksızın vâkî' olmaz; ve mücrimlerin kalbleri ve canları senin kabza-i kudretinde maktûr idi; ve onların kalbleri ve cisimleri ancak senin irâde-i rahmâniyyen ile mütekallib idi. Velâkin onlar kendilerinin hatâsına ve kabâhatlerine vâkîf oldular ve bu kabâhatleri kendi nefislerinden bildiler." Beyt-i Hâfiz Şîrâzî (k.s.):

گناه گرچه نبود اختیار ما حافظ تو در طریق ادب کوش و گو گناه منست

"Ey Hâfiz, gerçi günâh bizim ihtiyârımız ile değildir. Fakat edeb yoluna sa'y et ve günâh benimdir del"

رو بتو کردند اکنون آه کنان ای که لطف مجرمان را ره کنان

4186. Şimdi âh edici olarak yüzü sana çevirdiler, dediler ki: "Ey şâh, senin lütfun mücrimlere yol göstericidir!"

راه ده آلودگان را العجل در فرات عفو و عین مغتسل

4187. "Mücrimlere afvı Fırat'ına ve muğtesel pınarına acele yol ver!"

"Mücrimlere Fırat nehri gibi dâimâ hâl-i cereyânda bulunan affına yol ver ve اَرْكُضْ بِرِجْلِكَ هَذَا مُغْتَسِلٌ (Sâd, 38/42) ya'ni "Ey Eyyûb, ayağını yere vur. İşte bu iğtisâl mahallî olan pınardır" âyet-i kerîmesinde beyân buyrulduğu üzere Eyyûb (a.s.)'ın ayağını vurduğu yerden kaynayıp illet-i cismâniyyesine devâ olan muğtesel pınarına yol ver ve o mücrimlerin üzerine akıt!" Bu "muğtesel pınar" I. cildin 2127 numarasına mûsâdîf olan:

مرغ آبی غرق دریای عسل عین ایوبی شراب مغتسل

["Bal denizine batmış su kuşu, şarâb ve muğtesel olan çeşme-i Eyyûbî."] beytinde geçti.

تا که غسل آرند ز آن جرم دراز در صف پاکان روند اندر نماز

4188. "Tâ ki o uzun cürûmden gusl getirsinler! Pâklerin safından namaza gitsinler!"

"Tâ ki o mütemâdî olan günâh kirlerinden yıkansınlar ve temiz olan ervâhın safında namaza ya'ni huzûr-ı ilâhîye gitsinler!"

غرفگان نور نحن الصافون

اندر آن صفها از اندازه برون

4189. "Ölçüden hâriç olan o saflarda "Nahnü's-sâffün" nûrunun garikları olsunlar!"

"Ölçüden hâriç olmak", cismâniyetten tecerrüd ma'nâsınadır. Zîrâ cismâniyette vezin ve ölçü vardır. Rûhâniyet âlemi vezinden ve ölçüden hâriçtir. İkinci mısra'da sûre-i Sâffât'ta olan وَإِنَّا لَنَحْنُ الصَّافُونَ (Sâffât, 37/165) "Ve biz elbette saf bağlayıcılarız!" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Bu âyet-i kerîme melâike-i kirâm lisânından beyân buyrulmuş olup beyt-i şerîfde sıfat-ı melekiyeti hâiz olan ervâh-ı beşerin dahi sufûf-ı melâikede garîk-ı nûr olduğuna işâret buyrulur; ve bu âyet-i kerîme I. cildin 3456 numarasına müsâdîf olan: "Her ne kadar Hârût ve Mârût iseniz de ve نحن الصافون ["Biz saf bağlayıcılarız"] damı üzerinde cümleden ziyâde iseniz de!"] beytinde geçti.

چون سخن در وصف این حالت رسید هم قلم بشکست هم کاغذ دید

4190. ^[4195] Vaktâki söz bu hâlin vâsfına erişti, hem kalem kırıldı ve hem kâğıt yırtıldı.

Vaktâki söz pâk olan ervâhın melâike saflarının nûruna müstağrak olması hâlinin vâsfına erişti, kalem kırıldı. Zîrâ o vâsîf zevk ve ma'nâdan ibâret olup hurûf ve kelimâtla sığmaz ve kâğıtlara yazılmaz.

شیر را برداشت هرگز بره

بحر را پیمود هیچ اُسْکَره

4191. Bir kâse hiç denizi ölçtü mü? Hiç bir kuzu bir arslanı kaldırdı mı?

Ya'ni, hurûf ve kelimât bir kâse ve ma'nâ ise deryâ mesâbesindedir. Deniz kâse ile ölçülüp bitirilemediği gibi, ma'nâ da hurûf ve kelimât ve elfâz ile ölçülüp bitirilemez; ve kezâ hurûf ve kelimât küçüklükte bir kuzu ve ma'nâ ise azamette bir arslan gibidir. Bir kuzu bir arslanı kaldıramadığı gibi hurûf ve kelimât da ezvâk ve maânîyi kaldıramaz. Beyt-i Hakîm Senâî (k.s.):

باز گشتم زآنچه گفتم زآنکه نیست در سخن معنی و در معنی سخن

"Söylediğim şeyden rücû ettim. Zîrâ ki sözde ma'nâ ve ma'nâda söz yoktur."

Ya'ni, söz hakkıyla ma'nâyı istîâb edemez. "Üskerre" ve "üskere", kâse ma'nâsınadır.

گر حجاب است برون رُو ز احتجاب تا بینی پادشاهی عجب

4192. *Eğer sana hicâb var ise ihticâbdan dışarıya git, tâ ki acıb bir pâdişâhlık göresin!*

Eğer sende cismâniyet perdesi ve hicâbı var ise, bu dar olan âlem-i cismâniyetin ihticâbından dışarıya çık ve geniş olan âlem-i ervâha git, tâ ki o âlemin vüs'atı içinde acıb bir pâdişâhlık göresin!

گر چه بشکستند جامت قوم مست آن که مست از تو بود عذریش هست

4193. *Gerçi sarhoş olan kavim senin kadehini kırdılar. O kimse ki, senden sarhoş oldu onun bir özrü vardır.*

"Kadeh"den murâd, abdiyyet kadehidir. Bu beyt-i şerîfde insân-ı kâmilin abdiyyet kadehini kırmasına işâret buyrulur. Ya'ni, insân-ı kâmilin abdiyyet kadehini kırması aşk-ı ilâhînin sarhoşluğundandır ve sana olan muhabbetindendir ve sende fânî olduğundan bilcümle harekâtında ma'zûrdur. Nitekim bu ma'nâ *Fîhi Mâ Fih*'in 12. faslında bir misâl ile beyân buyrulur:

"Fânî-i Hak olan kimse [O'nun] mağlûb ve mesti oldukça onun hakkında günâh, günâh ve cürüm dahi cürüm olmaz. Pâdişâhın biri her birerleri ellerine bir kadeh almalarını bendelerine emretti. Vaktâki pâdişâh zuhûr etti, onun gulâm-ı hâssı pâdişâhın didârından kendinden geçip mest oldu ve kadeh elinden düşüp kırıldı. Diğerleri onun bu hâlini görüp gâliba böyle yapmak lâzım gelir deyip ellerindeki kadehleri kasden attılar. Pâdişâh, "Niçin böyle yaptınız?" diye onlara itâb etti. Onlar dediler ki: "O mukarreb idi, böyle yaptı; biz dahi öyle yapalım!" deyip bu hâli doğru gördük. Pâdişâh dedi: "Ey ahmaklar, onu o yapmadı, ben yaptım!" Zâhir cihetinden cümlesi kabâhat idi. Ammâ o bir kabâhat ayn-ı tâat idi. Belki bütün tâatlerin fevkinde idi. Onların cümlesinden maksûd o gulâm idi. Diğer gulâmlar onun tâbî'i ve tu feydidirler. Zîrâ o abd bu söylediğimiz ma'nâya nazaran hakîkatte pâdişâhdır. Bütün gulâmlar bu pâdişâhın tâbî'idirler. Zîrâ o ayn-ı pâdişâhdır; ve kölelik ve abdiyyet onun sûretinden başka bir şey değildir. Pâdişâhın cemâlin-den mâlâmâldır."

نی ز باده تست ای شیرین فعال

مستی ایشان با اقبال و بمال

4194. *"Onların ikbâl ve mal ile sarhoşluğu, ey fiilleri latîf olan, senin bâden-den değîldir!"*

Ayaz, ya'ni insân-ı kâmil der ki: "Ey şâh, eğer ben mücrimlerin kabâhatlerinin affi talebinde bulunmak cürmünü yaptım ve abdiyyet-i mahza kadehini kırdım ise, senden sarhoş olarak yaptım. Senden sarhoş olanın elbette bir övrü vardır. O erkân ya'ni cismânî ve nefsanî olan kimseler, ikbâl ve mal sebebiyle abdiyyet kadehini kırdılar ise, ey filleri latîf olan şâh, onların sarhoşluğu da yine senin şarâbindan değil midir?"

ای شهنشه مست تخصیص تواند عفو کن از مست خود ای عفومند

4195. "Ey şehinşâh, bunlar senin tahsisinin sarhoşudur. Ey afv sâhibi, kendi sarhoşundan affet!"

Yukarıki ve bu beyt-i şerîflerde sûre-i Zümer'de vâki' *يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِن رَّحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ* (Zümer, 39/53) ya'ni "Ey nefisleri üzerinde isrâf eden benim kullarım, Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyiniz! Muhakkak Allah Teâlâ günahların hepsini affeder. Muhakkak O Gafûr ve Rahîmdir" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Ya'ni, "Ey şâh, kullan kendine tahsis ederek "Ey benim kullarım!" diye vâki' olan hitâbının kuvveti ve lezzeti, âfideki beyitte buyrulduğu üzere, yüz küp şarabın yapamadığı sarhoşluğu vücûda getirir."

لذت تخصیص تو وقت خطاب آن کند که ناید از صد خم شراب

4196. "Vakt-i hitâbda senin tahsisinin lezzeti onu yapar ki, yüz küp şarâbdan gelmez!"

چون که مستم کرده حدم مزین شرع مستان را نبیند حد زدن

4197. "Mâdemki sarhoş etmişsin, bana hadd vurma! Şerîat sarhoşlara hadd vurmayaı görmez."

Bu beyt-i şerîf Ayaz'ın, ya'ni insân-ı kâmilin kendi nefsi içindir. Ya'ni, "Ey şâh, mâdemki beni tecellî-i cemâlin ile sarhoş etmişsin, benden bu sarhoşluk hâlinde zuhûr eden kabâhatten dolayı bana hadd vurma ve beni muâheze etme. Zirâ şerîatta sarhoşa, sarhoşluk hâlinde iken hadd-i sekr veya hadd-i şûrb olmaz. Hapsedilir, sarhoşluk hâli geçip ayıldıktan ve akla geldikten sonra hadd vurulup te'dîb olunur."

چون شوم هشیار آن گاهم بزین که نخواهم گشت خود هشیار من

4198. "Vaktîki ayık olurum, bana o vakit vur! Halbuki ben ayık olmayacağım!"

هر که از جام تو خورد ای ذو المنن تا ابد رست از هس و از حد زدن

4199. Ey ihsânlar sâhibi, her kim senin kadehinden içti, ebede kadar akıldan ve hadd vurulmaktan kurtuldu.

Ey ihsânlar sâhibi olan şâh-ı hakîkî, her kim senin cemâlinin kadehinden aşk şarâbını içti ise, ebede kadar akıl kaydından ve âlem-i keserât îcâbınca kendisine hadd vurulmaktan kurtuldu.

خَالِدِينَ فِي فَنَاءِ سُكْرِهِمْ مَنْ تَفَنَّنَا فِي هَوَاكُم لَمْ يَفُتْ

4200. Onlar sarhoşluklarının fenâsı içinde ebedî oldular. Sizin muhabbetiniz-
[4205] de fânî olan kimse ikâme olunmadı.

"Fî hevâküm"deki cem' zamîri esmâ-i ilâhiyyeye râcidir. Zîrâ ârif-i billâh cemâl-i mutlakın vahdetini keserât-ı esmâiyyede müşâhede eder. Beyt-i Mıs-rî Niyâzî (k.s.):

Ârife eşyâda esmâ görünür
Cümle esmâdan müsemmâ görünür
Bu Niyâzî'den de Mevlâ görünür
Âdem ise "Semme vecchullâh"ı bul
Kande baksan ol güzîl Allah'ı bul

Ehl-i gaflet ise esmânın zillerinden ibâret olan herhangi bir mazharın "ayn"ında bağlanıp isimden ve müsemmâdan câhil ve gâfil kalır. Ya'ni, in-sân-ı kâmiller senin esmâ-i ilâhiyyen kadehlerinden içtikleri cemâl-i mutlakı-nın aşk şarâbından sarhoş olurlar; ve onların bu sarhoşluklar içinde kendile-rinden geçmeleri ebedîdir. Ey esmâ-i ilâhiyye, sizin içirdiğiniz muhabbet şa-râbında fânî olan kimse bir daha akıl sâhasında ikâme olunmadı!

فضل تو گوید دل ما را که رُو ای شده در دوع عشق ما گرو

4201. Senin fazlın bizim gönlümüze der ki: "Eğil ey bizim aşkımızın ayrıranı-
na merhûn olan!"

"Aşkımızın ayrıranı" buyrulmasındaki nükte budur ki, aşk âşık ile ma'şûk arasında ve âlem-i keserâtta olur. Halbuki keserât mevhûmdur. Merâtüb-i vü-cûdun cümlesinde zâhir olan ancak bir hakîkattir ve o da ancak vücûd-ı Hak'tır; ve bu merâtübd e vücûd-ı hakîkinin bi-hasebi'l-esmâ zuhûru onun bu esmâya olan fazl ve ihsânıdır; ve zât-ı ahadiyyede bu nisbetlerin hepsi müz-mahildir. Mâdemki zât-ı ahadiyyeye nazaran aşkın ve âşıkın vücûdu mev-

hûmdur, bu aşk [da] ayran mesâbesinde olur. Zirâ ayrında sekr hassası mevhûmdur; ve bir kimse ayran içip sarhoş oldum derse, o sarhoşluk onda vehmîdir; ve vücûdda ma'sûk-ı hakîkiden gayrı yoktur. Nitekim I. cildin 30 numaralı beytinde:

جمله معشوقست و عاشق پرده زنده معشوقست و عاشق مرده

ya'ni "Hep ma'sûktur ve âşık perdedir. Diri olan ma'sûktur ve âşık bir ölüdür" buyrulmuş idi.

چون مگس در دوغ ما افتاده تو نه مست ای مگس تو باده

4202. "Sinek gibi bizim ayranımıza düşmüşsün. Sen sarhoş değilsin, ey sinek, sen bâdesin!"

Fazl-ı ilâhî der ki: "Ey insân-ı kâmil, za'fiyette bir sinek gibi olan senin vücûd-ı izâfîn, mevhûm olan âlem-i keserâtta bizim ayran mesâbesinde olan aşkıma düşmüştür. Halbuki ayrandan sarhoş olmak mümkün değildir. Bî-nâenaleyh sen sarhoş değilsin. Ey sinek, bizim tecelli-i zâtımız ile senin vücûd-ı mevhûmun, bizim vücûd-ı hakîkümüzde mahvoldu; ve sen bâdenin ve şarâbın kendisi oldun ve senin senliğin benim benliğim oldu. "Nitekim cenâb-ı Pîr efendimiz *Dîvân-ı Kebîr*lerinde buyururlar:

دل چو جای حق بود حق با منست ومن بحق حق بحق واصل شده بر خویشتن هو هو زم

"Vaktâki gönül Hakk'ın tecellî-i zâtisine mahal oldu, Hak benim iledir ve ben Hak ileyim, Hak Hakk'a vâsıl olup ben şimdi kendi zâtuma hû hû na'rasî vururum!"

کرگسان مست از تو گردند ای مگس چون که در بحر غسل رانی فرس

4203. "Ey sinek, senden akbâbalar sarhoş olurlar! Vaktâki bal deryâsına at süzersin,"

"Kerges", akbaba dedikleri büyük ve yırtıcı kuştur. Burada murâd, ehl-i hakîkate muânz olan bahis ve münâzara ile meşgul ulemâ-i zâhirdir. "Bal deryâ"sından murâd, ulûm-ı ledünniyye ve maârif-i rabbâniyyedir. Yine fazl-ı ilâhîdir ki, ey halk arasında zâhirde sinek gibi hakîr görünen insân-ı kâmil, sen bal deryâsına ya'ni ulûm-ı ledünniyye ve maârif-i rabbâniyye deryâsına himmetinin atını sürdüğün vakit, halk arasında zâhirde akbaba kuşu gibi heybetli görünen ulemâ-i zâhir, bahis ve münâzarayı unutup senden sarhoş

ve sersem olurlar. Nitekim bu ma'nâda Yûnus Emre hazretleri dahi şöyle buyurmuştur. Beyit:

*Bir sinek bir kartal salladı vurdu yere
Yalan değil gerçektir, ben de gördüm tozunu*

Ya'ni, sinek gibi hakîr görünen bir dervîş, kartal gibi heybetli olan bir âlim-i zâhîrî ile mübâhase ve münâzara ettiler. Dervîş o mübâhasede onu mağlûb etti. Bu hâl yalan değildir. Ben ümmî ve hakîr dervîş iken böyle bir hâdisî benim de başıma geldi.

Buraya münâsib lâfîf bir menkıbenin zikri bu hâlî daha ziyâde tafsîl eder. Şöyle ki:

"Sultan Murâd-ı Râbî", muhakkuklerden Sivâsî hazretlerine "Eşyanın tesbîhi kâl ile midir, hâl ile midir?" diye sorar. Sivâsî hazretleri de "Kâl iledir, el-hamdülillâh bizim dervîşlerimizden işidenler vardır!" diye cevâb verir. Sonra ulemâ-yı zâhireden Kadızâde'yi çağırıp der ki: "Kadioğlu, Sivâsî'ye eşyanın tesbîhinden sordum, "Kâl iledir ve dervîşlerimizden işitenler vardır!" dedi; öyle midir?" Kadioğlu: "Hayır pâdişâhım, Hak Teâlâ Kur'ân-ı Kerîm'de رَانَ شَيْءٌ إِلَّا يَسِجُ بِحَمْدِهِ وَلَكِنْ لَا تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ (İsrâ, 17/44) buyurmuş iken, ya'ni "Cemî-i eşyâ tesbîhtedir, lâkin siz tesbîhlerinizi anlamazsınız ve işitmezsiniz!" diye nass etmiş iken, Sivâsî Efendi'nin "Anlarız ve işitiriz!" demesi nass-ı Kur'ân'ı inkârdır, küfürdür!" diye cevâb verir. Pâdişâh Sivâsî Efendi'yi çağırıp, "Kadioğlu senin hakkında nass-ı Kur'ân'ı inkâr etti, kâfir oldu diyor, sen ne dersin?" der. Sivâsî hazretleri: "Pâdişâhım, bu herif câhil ve Kur'ân'ın tefsîrinden gâfil bir inâdıcı kimsedir, her ne kadar ilzâm etsem kabûl etmeyecektir. Şeyhülislâm'ı ve kazaskerleri da'vet buyurun. Huzûrlarında mürâfaa olalım!" der. Şeyhülislâm ve kazaskerler da'vet olunup mâcerâ naklolunur. Şeyhülislâm Yahyâ Efendi: "Pâdişâhım, Kadızâde Efendi câiz ki bizden garaz anlar, saray hocası imamınız Şamlı Hüseyin Efendi bir fâzil kimsedir. Hakem nasbediniz, aralarını fasletsin! Bizler dahi temyiz edelim!" der. Hüseyin Efendi da'vet olunup hakem nasbolunur. Hüseyin Efendi Sivâsî Efendi'ye hitâb edip: "Müddeânuz nedir?" diye sorar. Hazret dahi: "Eşyanın tesbîhi kâl iledir, erbâb-ı mükâsefe işitirler" der. Kadızâde'ye hitâb edip: "Siz ne dersiniz?" dedikte, "Hak Teâlâ Kur'ân'da eşyanın tesbîhini siz işitmezsiniz der iken, bunların işitiriz demesi nass-ı Kur'ân'a muhâlif ve inkârdır ve küfürdür, deriz" deyince, Sivâsî Efendi buyurdu ki: "Ma'lûm oldu ki, Kur'ân'ın tefsîrinden bîhaber imişsin. Zîrâ bu âyet-i kerîmede hitâb keferesidir. Âmm olduğu takdîr-

de dahi selb-i umûmdur, umûm-ı selb değildir. Ya'ni cümlelerin işitip anlamadığından ba'zıların işitip anlamamaları lâzım gelmez. Mantık dahi okumadın mı, sâlibe-i külliyyenin nakîzî mücibe-i cüz'iyedir. Cümleliz anlamaz, ba'zılar anlayıp işidir, demektir. Böyle âyetler Kur'an'da çoktur. Ezcümle ulemâ-i ehl-i sünnet rû'yetullâha kâildir. وَجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَاضِرَةٌ إِلَىٰ رَبِّهَا نَاطِرَةٌ (Kiyâme, 75/22-23) ["O gün kimi yüzler parlayacak ve Rabbine bakacaktır"] âyet-i kerîmesi ve سَتَرُونَ رِبْكُمْ كَمَا تَرُونَ الْقَمَرَ لَيْلَةَ الْبَدْرِ ["Rabbinizi, ayın on dördünde ayı gördüğünüz gibi göreceksiniz!"] hadîs-i şerîfi delîli ile. Maahâzâ Kur'an'da لَّا تَنْرَكُوا الْأَبْصَارَ (En'âm, 6/103) ["Gözler onu göremez!"] buyrulur; ya'ni "Mecmûan gözler görmez, ba'zıları görür" demektir!" dediklerinde Hüseyin Efendi dahi عَلِمْنَا مَنْطِقَ الطَّيْرِ (Neml, 27/16) ["Bize kuşların dili öğretildi"], مَسَاكِنُكُمْ (Neml, 27/18) ["Bir karınca: Ey karıncalar, yuvalarınıza giriniz dedi"] âyetleri dahi eşyanın tesbîhleri kal ile olduğuna delîldir. Zîrâ mecmû'-ı enbiyâ ve evliyâ hâl ile olan tesbîhlerini bilirler ve işitirler. Makâm-ı imtinânda bir fâide olmamak lâzım gelir. Pâdişâhım, Sivâsî Efendi hazretleri âlim ve fâzıl ve her sözü hakır. Husûsen ol âyet-i kerîmede olan kelimâtur; ve bu âyetler cümle müfessirlerin sözlerine muvâfıktır", deyince Şeyhülislâm ve Sadreteyn dahi "Hüseyin Efendi'nin sözleri hakır!" diye te'yîd ve te'kid ederler. Sultan Murad Han, "Kadioğlu yine mi fezâhat?" diye takrî' ve tevbîh ettiklerinde, Sivâsî hazretleri, Pâdişâhım, İmâm-ı Müslim'in Abdullah bin Ömer'den rivâyet ettiği اِذَا كَفَرَ الرَّجُلُ اخَاهُ فَقَدْ بَاءَ بِهَا احَدَهُمَا ["Kişi kardeşini tekfir ettiği vakit, ikisinden biri küfre düşmüş olur"] hadîsi ile küfür kendine lâzım gelip ale'l-fevr huzûrunuzda tecdîd-i îmân lâzım gelmiştir" dedikte, Şeyhülislâm'dan dahi istifsâr ettikde, "Fukahâ dahi hadîs-i şerîf ile amel edip tekfir zâhib olmuşlardır", derler. Pâdişâh-ı zarîf dahi Sivâsî Efendi'ye hitâb edip: "Kadioğlu'na tecdîd-i îmân ettiriniz!" deyip onlar dahi telkin-ı kelimeteyn-i şehâdeteyn ve tecdîd-i îmân ettirirler."

کوهها چون ذره ها سر مست تو نقطه و پرگار و خط در دست تو

4204. "Dağlar zereler gibi senin sermestindir. Nokta ve pergel ve hat senin elindedir."

Bu beyit yine insân-ı kâmil tarafından şâh-ı hakîkiye hitâbdır. Ya'ni, "Bu vücûd-ı izâfî âleminin koca dağları, zereler gibi senin yed-i kudretinde ser-

* Bkz. Mehmed Nazmi Efendi, *Osmanlılarda Tasavvufî Hayat (Hediyetü'l-lhvan)* -Haz. Osman Türer-, İnsan Yay. İstanbul, 2005, s. 459-461. (Yayınlayanların notu.)

mest ve mağîûbdur; ve bu âlem-i sûreti resmedip vücûda getirmek için icâb eden nokta ve pergel ve hat senin yed-i kudretindedir."

فته که لرزند ازو لرزان تست هر گران قیمت گهر ارزان تست

4205. "Fitne ki ondan titrerler, senin titreyicindir. Her ağır kıymetli cevher senin ucuzundur."

"Ey şâh-ı hakîkî, senin mahlûkâtının korkup titrediği fitne, senden korkup titreyicidir. Kullarının indinde en kıymetli olan bir cevher senin indinde kıymetsiz ve ucuz bir şeydir."

گر خدا دادی مرا پانصد دهان گفتمی شرح تو ای جان جهان

4206. "Ey Hudâ, bana beş yüz ağız vereydin, ey cihânın câni, senin şerhini söyler idim!"

"Cihânın câni"nden murâd, Hak'tır. "Ey" harf-i nidâsı, Hudâ'dan mahzûf-dur. Ya'ni, "Ey Hudâ, eğer bana bu âlem-i sûrette beş yüz ağız vereydin, ey cihânın câni senin evsâfının şerhini söyler idim." Rubâî:

حق جان جهانست و جهان جمله بدن اصناف ملائکه حواس این تن

افلاك و عناصر و مواليذ اعضا توحيد همين است ديگرها همه فن

"Hak cihânın cânidir ve cihân cümle bedendir. Melâike sınıfları bu bedenin havâssıdır. Eflâk ve anâsır ve mevâlîd a'zâ mesâbesindedir. Tevhîd ancak budur, diğerleri hep fer'dir."

يك دهان دارم و آن هم منكسر در خجالت از تو ای دانای سر

4207. Bir ağız tularım ve o da ey sır bilici, senden hacâlette münkesirdir.

Fakat bir ağzım vardır. Ey sır bilici olan şâh-ı hakîkî o bir ağız dahi senin vasfını nâkıs olarak şerhettiği için utandığından münkesirdir.

منكسرتر خود نباشم از عدم كز دهانش آمده ستند این ام

4208. Halbuki ademden daha ziyâde münkesir olmam. Zîrâ bu ümmetler onun ağızından geldiler.

Bununla berâber muhakkak sâkit olan adem-i izâfiden daha ziyâde münkesir değilim. Zîrâ bu kadar muhtelif ümmetler ve milletler o adem-i izâfînin

ağzından bu vücûd-ı izâfî âlemine gelip zâhir oldular. Ben ise bir ağzım ile inâyet-i Hak'la bu kadar maârif ve hakâyıkı beyân ettim.

صد هزار آثار غیبی منتظر
کز عدم بیرون چست و مکر

4209. *Yüz binlerce âsûr-ı gaybî muntazırdır ki, ademden çabuk ve hamle edici olarak dışarıya sıçrayalar.*

"Çest", çabuk ve çâlâk; ve "mükirr", hamle ve hücum edici demektir. Ya'ni, bu gelenlerden başka yine o adem-i izâfî âleminde bulunan yüz binlerce gayba mensûb eserler, o ademden çabuk ve hamle edici olarak dışarıya ve bu vücûd-ı izâfî sahasına sıçramak için muntazırdırlar. Ba'zı nüshalarda ikinci mısra'da مکر yerine چست و مکر vâki'dir. "Lütuf ve ihsân ile" demektir.

از تقاضای تو می گردد سرم
ای برده من پیش آن کرم

4210. *Başım senin takâzândan dönüyor. Ey ben ki, o keremin önünde ölmüşüm.*
[4215]

"Takâzâ", lügatte "birbirine hakkını vermek" demektir. Burada murâd, Hakk'ın bendelerine ezelde lisân-ı isti'dâd ile taleb ettikleri ihsânı ve kulların dahi bu ihsân ve kereme mukâbil hâlen ve kavlen ve fiilen edâ-yı şükriyât. Ya'ni, ey şâh-ı hakîkî, başım senin takâzândan dolayı dönüyor. Ey ben ki, senin o ihsân ve kereminin önünde hakkıyla edâ-yı şükür edememekten dolayı ölmüş bir hâldeyim.

رغبت ما از تقاضای توست
جذبہ حقست هر جا رهروست

4211. *Bizim râğbetimiz senin takâzândandır. Her nerede yol gidici varsa, Hakk'ın cezbésidir.*

Ey şâh, bizim senin emrine râğbetimiz, senin kereminin takâzâsındandır. Her nerede tarîk-ı hakîkatin yolcusu ve sâlikî varsa, Hakk'ın cezbésinden ve onu çekmesindendir.

خاک بی بادی بیالابر جهد
کشتی بی بحر یا در ره نهاد

4212. *Toprak rüzgârsız yukarıya sıçrar mı? Bir gemi denizsiz yola ayak koyar mı?*

Meselâ, kesif olan toprak, latîf olan rüzgânın ve havanın çekmesi olmasa yukarıya sıçrar mı? Ve bir gemi, deniz olmasa, kara yolunda hareket eder mi? Toprağın yukarıya çekicisi hava ve geminin yola çekicisi dahi denizdir.

- پیش آب زندگانی کس نمرد
پیش آبت آب حیوانست دُرْد
4213. *Âb-ı hayât önünde kimse ölmedi. Senin suyunun önünde âb-ı hayât tortudur.*

Meşhur olan âb-ı hayâtın önünde kimse ölmedi ve o suyu içenler hayât-ı sûrîde kaldı. Halbuki senin suyunun ya'ni aşkın önünde sûrî olan âb-ı hayât tortudur.

- آب حیوان قبله جان دوستان
ز آب باشد سبز و خندان بوستان
4214. *Âb-ı hayât can-dostların kiblesidir; bostan sudan yeşil ve handân olur.*

"Cân-dostân", can seviciler demektir. Ya'ni, sûrî olan âb-ı hayât can sevicilerin ve yaşamak isteyenlerin kiblesidir. Çok yaşamak için onlar âb-ı hayâtta müteveccihdirler. Zîrâ bostan sûrî olan sudan yeşillendiği ve tarâvet bulduğu gibi vücûd-ı mecâzî dahi sûrî olan âb-ı hayâtta tarâvet bulur.

- مرگ آشامان ز عشقش زنده اند
دل ز جان و ز آب جان بر کنده اند
4215. *Ölüm içiciler onun aşkından diridirler. Candan ve can suyundan gönül koparmışlardır.*

Ölüm içiciler ve ölüme müstâk olanlar âb-ı hayâtın dahi canı olan Hakk'ın aşkından diridirler. Cana ve âb-ı hayâta muhabbetten gönül koparmışlardır. Bunlara olan muhabbetten gönülleri boşalmıştır.

- آب عشق تو چو ما را دست داد
آب حیوان شد بهیشت ما کساد
4216. *Vaktâki senin aşkının suyu bize el verdi, bizim indimizde âb-ı hayât kesâd oldu.*

Vaktâki bizi senin aşkının suyu suladı, biz bir hayât ve dirilik bulduk ki, bizim indimizde âb-ı hayâtın ve sûrî yaşamanın kıymeti kesâd oldu ve revaçtan sâkit oldu.

- ز آب حیوان هست هر جان را نوی
لیک آب آب حیوانی توی
4217. *Âb-ı hayâtta her cana bir yenilik vardır. Fakat hayâta mensûb olan suyun suyu sensin!*

Sûrî âb-ı hayâtta her can bir yenilik ve tâzelik bulur. Fakat hayâta mensûb olan bu sûrî suyun suyu ve rûhu sensin!

هر زمان مرگی و حشری دادیم تا بدیدم دست برد آن کرم

4218. *Her zaman bana bir ölüm ve bir haşır verdin, tâ ki o keremin dest-bürdünü gördüm.*

"Dest-bürd", kudretten ve fazlıdan kinâyedir (*Burhân*). Ya'ni, ey şâh, senin kereminin kudretini görmem için bana her zaman bir ölmek ve cem' olmak verdin. Ölmek ve cem' olmak hakkındaki izâhât I. cildin 1164 ve 1165 numaralarına müsâdîf olan:

پس ترا هر لحظه مرگ و رجعتیت مصطفی فرمود دنیا ساعتیت
جمله عالم می شود هر دم فنا باز پیدا می نماید در بقا

[“İmdi sana her lahzâ ölüm ve ric'at vardır. Mustafâ, “Dünyâ bir sâattir” buyurdu. Cümle âlem her dem fânî olur. Tekrar bekâ içinde zâhir olur”] beyitlerinde geçti. Burada tekrârı zâiddir.

همچو خفتن گشت این مردن مرا ز اعتماد بعث کردن ای خدا

4219. *Ey Hudâ, ba's etmek i'timâdından dolayı, bu ölmek bana uyumak gibi oldu.*

Ey Hudâ, bu hayât-ı sûrî ve bu vücûd-ı mecâzî içinde iken mâdemki zer-rât-ı cismimin teceddüd-i emsâl ile ma'dûm ve mevcûd olduğunu keşfen mü-şâhede etmekteyim, binâenaleyh mevt-i sûrî ile fenâ bulan cismimi ba's ede-ceğine i'timâdımın dolayı, bu ölmek bana uyumak gibi oldu ve ölümden as-la pervâm kalmadı.

هفت دریا هر دم ار گردد سراب گوش گیری آوریش ای آب آب

4220. *Eğer yedi deryâ serâb olursa, ey suyun suyu, kulağını tutup onu getirirsin!* [4225]

Arz üzerinde kâin Bahr-i Muhît-i Kebîr, Bahr-i Muhît-ı Atlas, Bahr-i Mu-hît-i Hindî, Bahr-i Münccemid-i Şimâlî, Bahr-i Münccemid-i Cenûbî, Bahr-i Se-fid ve Bahr-i Siyâh gibi yedi deryâ şubâtıyla berâber serâb ve hepsinin su-ları çekilse, ey suyun suyu ve rûhu olan Hak Teâlâ, kulağından tutup o su-yu getirirsin ve hakedersin!

عقل لرزان از اجل و آن عشق شوخ سنگ کی ترسد ز باران چون کَلُوخ

4221. *Akul ecelden titreyici ve o aşk şâhtur. Taş, tuğla gibi ne vakit yağmur-dan korkar?*

"Şûh" (شوخ), cesur ve korkusuz demektir. Ya'ni, akl-ı maâş ecelden ve ölümden korkup titreyicidir. Der ki: "Benim cismim bir mahlûk-ı müdrik olduğu hâlde, eyvâh ki, ölüm sebebiyle münce midir bir hâle gelip toprak altına gidecek ve çürüyecektir ve o aşk-ı ilâhî ise cesur ve ölümden korkusuzdur. Meselâ katı bir taş, yumşak tuğla gibi ne vakit dağılır ve toprak haline gelir? Akıl tuğla ve aşk katı taş ve ölüm yağmur gibidir."

از صحافِ مثنوی این پنجمست در بروج چرخ جان چون انجمست

4222. *Mesnevî'nin sahîfelerinden bu beşincidir; can feleğinin burçlarında yıldızlar gibidir.*

"Sihâf", sahîfenin cem'idir. Ya'ni, *Mesnevî-i Şerîf* sahîfelerinden bu sahîfeler V. cildi teşkil etmektedir. Her bir cildi veyâ sahîfeleri veyâ beyitleri âlem-i ervâh feleğinin burçlarında yıldızlar gibidir. Süre-i Nahl'de vâki' "Onlar yıldızlar ile doğru yolu bulurlar" (Nahl, 16/16) ya'ni "Onlar yıldızlar ile doğru yolu bulurlar" âyet-i kerîmesinde beyân buyrulduğu üzere kara ve deniz yolcuları yıldızlara bakıp gece karanlığında yollarını ta'yîn ettikleri gibi bu *Mesnevî-i Şerîf*'in sahîfelerinde munderîç ebyât-ı şerîfedeki ma'nâlar ile de, sâlikler tabîat karanlığında Hak ve hakikat yolunu bulup yürürler.

ره نیابد از ستاره هر حواس جز که کشتیان استاره شناس

4223. *Yıldız tanıyıcı gemicilerden gayrı her havâs yıldızdan yol bulmaz.*

"Havâs"dan (حواس) murâd, "meşâir-i aşere" ta'bîr edilen havâss-i hamse-i zâhire ve bâtunedir. "Yıldız tanıyan gemiciler"den murâd, ulûm-i zâhire ve bâtuneden haberdâr olan kimselerdir. Zîrâ *Mesnevî-i Şerîf*'in beyitlerinde mündemiç olan ma'nâları istihrâc ve idrâk için lûgat, ilm-i kelâm, fıkıh, tefsîr, hadis, manuk, beyân, bedî', maânî, nücûm, ub, hesâb, hikmet, kimyâ, hendese, coğrafya, hey'et, nazım ve kâfiye, tasavvuf, hurûf ve havâs gibi birçok ilimlere vukûf lâzımdır. Bununla berâber bir mürşid-i kâmil terbiyesinde olup o mürşidin himmetiyle kalbde zevk ve nûr-i hâl dahi bulunmak icâb eder. Binâenaleyh bu şerâit hâiz olmayan kimselerin havâss-i zâhire ve bâtuneleri, bu yıldızların nûruyla hakikat yolunu bulamaz.

جز نظاره نیست قسم دیگران از سعودش غافلند و از قران

4224. *Diğer kısımlar nezzârenin gayrı değildir. Onun suûdundan ve kırânından gafildirler.*

"Suûd", saâdet ve mübâreklik; "krân", lügatte "mukârenet ve yakınlık" ve ilm-i nücûm ıstılâhında "iki seyyârenin bir burçta müctemî" olması"; "nez-zâre", nazar ediciler demektir. Beyt-i şerîfde zarûret-i vezinden nâşi teşdîdsiz okunur. Ya'ni, yukarıki beyitte beyân olunan şerâin hâiz olmayan kısımlar ve tâîfeler ancak zâhîr gözüyle bakıcıdır; ve onların nûr-ı ma'nâlarını idrâk edemezler; ve her bir beytin sülûk mertebelerinin hangisinde birbirine mukâranetini ve kendi nefislerine tatbîk husûsunda isti'dâdları ve meşrepleri nokta-i nazarından, hangisinde saâdet bulunduğunu bilemezler, gâfil olurlar, anlayışları hikâyelerin zâhîrlerine münhasır kalır.

آشنایی گیر شبها تا بروز با چنین استاره‌های دیو سوز

4225. Böyle şeytan yakıcı olan yıldızlar ile geceler gündüze kadar âşinâlık tut!

Ya'ni, ey sâlik-i tarîk-ı Hak, böyle âfâkî ve enfûsî olan şeytanı yakıcı yıldızlar mesâbesindeki ehyât-ı Mesneviyye ile nefis ve tabiat zulmeti ve gecesi içinde rûhunun güneşi doğup gündüz oluncaya kadar âşinâlık tut ve o beyitlerin nûr-ı ma'nâlarını hulûs-ı kalb ile idrâke çalış!

هر یکی در دفع دیو بد گمان هست نطف انداز قلعه آسمان

4226. Kötü zanlı şeytanın def'inde her biri gök kal'asından neft atıcudur.

Bu yıldızlar mesâbesinde olan beyitlerin her biri, kötü zanlı olan vehim şeytanını, kalbden ve dimağdan def'etmek için, hakîkat göğünün kal'asından neft yağını tutuşturup atar ve o vehim şeytanlarını yakar. Nitekim âyet-i kerîmede وَقَدْ زِينَا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحَ وَجَعَلْنَاهَا رُجُومًا لِلشَّيَاطِينِ (Mülk, 67/5) ya'ni "Biz dünyâ göğünü yıldızlar ile süsledik ve onları şeytanlar için atılan taşlar yaptık" buyrulur.

اختران با دیو همچون عقربست مشتری را او ولی الاقربست

4227. Yıldızlar şeytana Akreb gibidir. Müşteri'ye o en yakın velîdir.

Cenâb-ı Pîr efendimiz Mesnevî-i Şerîf'in ebyâtını yukarıda âlem-i ervâh feleğinin burçlarında dönen yıldızlara teşbîh buyurmuşlardır; ve yıldızlarda saâdet ve nühûset îrâsı hassaları olduğundan, beyitlerde dahi nücûmî ıstılâhât ile birtakım böyle mütezâdd ma'nâlara işâret buyurmuşlardır. "Akreb", ma'lûm olan muzır bir hayvanın ismi olduğu gibi, felekte de bir bur-

cun adıdır. Kezâlik "Müşteri" dahi yedi seyyâreden birinin ismi olduğu gibi bir malı satın almak isteyen kimse ma'nâsıdır. Ya'ni, bu *Mesnevî-i Şerif* beyitleri huzûr-ı Hak'tan kovulmuş olan insan ve cin şeytanlarına akrep gibidir. Onları sokar ve mütezzî eder. Hakîkatin müşterisi olanlara da saâdet bahşeden en yakın bir dosttur ve onlara türlü türlü rûhânî ikramlarda bulunur.

قوس اگر از تیر دوزد دیو را دلو پر آب است زرع و میوه را

4228. *Kavs eğer Tîr'den şeytanı dikerse, Delv zer' ve meyve için su doludur.*

"Kavs", lügatte yay ve ıslâhda felekte bir burcun ismidir. "Tîr"ın *Burhân*'da yirmi altı kadar ma'nâsı vardır. Buraya münâsib olan "ok" ma'nâ-yı lügavîsi ile "Utârid" seyyâre[sî]nin ismidir ve sonbahar ayıdır. "Tîr dühten", düşmanın giydiği zırhı ok atıp vücûduna dikmek ve saplamak demektir. "Delv", kuyudan su çekilen kova demek olduğu gibi, felekte bir burcun ismidir; ve "Kavs", sonbahar burçlarındandır ve ağaçların yapraklarını dökücü olan sonbahar dahi Kavs burcundandır. "Delv", dahi bahar günlerinin burcudur ve bahar günleri yağmurlu olduğundan ağaçların yaprakları ve meyveleri ve bahçelerin gülleri ve çiçekleri neşv ü nemâ bulur. Ya'ni, rûhânî olan yay eğer münkir-i *Mesnevî* olan şeytanı yaralar ise rûhânî olan kova dahi bu *Mesnevî*'nin tâliblerinin kalblerinin bahçelerinde maârif-i ilâhiyye meyveleri ve çiçekleri bitmek için füyûzât sularıyla doludur.

حوت اگر چه کشتی غی بشکند دوست را چون ثور کشتی می کند

4229. *Hût eğerçi dalâlet gemisini kırarsa, dost için Sevr gibi gemi yapar.*

"Hût", lügatte balık ve ıslâhda felekte bir burcun ismidir. "Sevr", öküz ve felekte bir burcun adıdır. Ya'ni, Hût burcu dahi kışın sonundadır. Eğerçi Hût mesâbesinde olan beyitlerin ma'nâları azgın soğuşun ya'ni soğuk münkirin dalâlet gemisini kırarsa dost için, dahi hem lügat ve hem de ıslâh-ı ehl-i nücûm hasebiyle, zirâata fâidelidir ve sâlikin kalbinde maârif-i ilâhiyye tohumlarının neşv ü nemâsına bâdî olur.

شمس اگر شب را بدرد چون اسد لعل را زو خلعت اطلس رسد

4230. *Eğer güneş Arslan gibi geceyi yırtarsa, ondan la'le hil'at-i atlas erişir.*
[4235]

"Esed", lügatte arslan ve ıslâhda burcun ismidir. Ya'ni, güneş gibi nûrânî olan *Mesnevî* cisimlerin sükûnetine sebep olan tabiatın karanlığını arslan

gibi yırtar. Fakat cisme taalluk eden cevher-i rûha o güneşten la'l gibi kırmızı atlas libâs erişir. "Kırmızı atlas libâs"dan murâd, aşk-ı ilâhîdir.

هر وجودی کز عدم بنمود سر بر یکی زهرست و بر دیگر شکر

4231. *Her bir vücûd ki, ademden baş gösterir, birisine zehirdir ve diğerine şekerdir.*

Ya'ni, adem-i izâfî âleminden bu vücûd-ı izâfî âleminde baş gösterip zâhir olan her bir vücûd ve her bir sûret birisine zehirdir ve birisine de şekerdir. Binâenaleyh bu *Mesnevî-i Şerif* dahi ba'zı kimselere muzır ve ba'zı kimselere de nâfi'dir.

دوست شو وز خوی ناخوش شو بری تاز خمره زهر هم شکر خوری

4232. *Dost ol ve nâhoş huydan berî ol, tâ ki zehir küpçüğünden de şeker yiyesin!*

"Humre", küçük küp. Ya'ni, ey bu *Mesnevî*'yi okuyan ve dinleyen kimse, eğer bu ebyât-ı *Mesnevî*'den ba'zıları tab'ına hoş gelmezse inkâr etme! Zîrâ bu hoş gelmemek senin nefsinin kötü huylarından dolayıdır veyâhud cehlindendir. Binâenaleyh *Mesnevî-i Şerif*'e karşı nazar-ı inkârı kaldır ve dost ol ve nefsinin kötü huylarını bırak, tâ ki o senin nefsine acı ve zehir gibi gelen küp-çeğizden maârif-i ilâhiyye şekerini yiyesin!

ز آن نشد فاروق را زهری گزند که بد آن تریاق فاروقیش قند

4233. *Ondan dolayı Fâruk'a bir zehir zarar olmadı. Zîrâ ona o Fârukluk tiryâkı şeker oldu.*

"Tiryâk-ı fârukî", bu beyt-i şerîfde cinâs-ı tâm olarak mezkûrdur. Zîrâ "tiryâk-ı fârukî", birçok eczâdan mürekkeb bir ma'cündür ki, en müessir zehirin te'sîrini izâle eder; ve "Fâruk", bu terkîbin mücidi olan tabîbin ismidir; ve "Fâruk", Ömer ibnü'l-Hattâb, (r.a.) hazretlerinin lakab-ı âlîleridir. Hak ve bâtilü tefrîk buyurdıkları için bu lakab verilmiştir.

Menkûldür ki, pâdisâhlardan birisi Hz. Ömer'in huzûruna bir Arab atı ve bir beyaz doğan kuşu ve düşmanın kahrı için mühlik bir zehir ile dolu bir şişe hediye getirdi. Hz. Ömer atı geri gönderdi ve doğanın bağnı çözüp âzâd etti ve zehr-i kâtil dahi "Düşmanların en düşmanı nefisdir ve zehr-i kâtil onun lâyıkidır!" deyip o zehri elçinin önünde kendileri içti; ve bu zehir aslâ

kendilerinin vücûd-ı şerîflerine zarar olmadı. Elçi bu hâli görüp derhal müs-lûman oldu.

*

Cenâb-ı Hakk'a hamd ü senâ olsun ki, inâyet-i Yezdân ve himmet-i merdân ile bu V. cildin şerhi dahi 18 Cumâdî'l-âhire 1354 hicrî ve 1 Eylül 1351 Rûmî ve 15 Eylül 935 milâdî târihinde cumartesi günü sâat-ı vasatî ile dördü yirmi dakika geçede hitâm buldu. Ve sallallâhü alâ seyyidînâ Muhammedin!n-Nebiyî'l-Ümmiyyi ve alâ âlihî ve ashâbihî ecmaîn!

Şârih-i fakîr

Ahmed Avnî

MESNEVÎ'NİN V. CİLDİNİN
SONU